MISHNAYES, MIT NIKUDES

Symcha Pietruszka

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה

זְרָעִים ׀ מוֹעֵד ׀ נָשִׁים ׀ נְזִיקִין ׀ קָדָשִׁים ׀ טְהָרוֹת

סֵדֶר זְרָעִים

מהדורה זו של המשניות מוקדשת לזכר נשמות אלפי אלפים הקדושים מאחינו בני ישראל שנספו בשנות שואת הנאצים תש"ב-תש"ג ולא הובאו לקבר ישראל. ברוח אחינו אלה משנה ונשמה הזמזגו למושג אחד. זכרו נא בתוך הקדושים האלה גם את :

ר' שמחה ב"ר זאב סאלים הי"ד, ירא שמים ומצניע לכת, ואשתו ביילה בת ר' אברהם אבא הי"ד, יראת ה', שנטעה בלב בניה אהבת תורה ; ר' יונה ב"ר יצחק ואשתו פרל בת ר' שמחה ובניהם יצחק ומשה הי"ד ; ר' מנחם מאנים ב"ר צבי ואשתו שיינדל בת ר' זאב ונכדם מנחם מאנים הי"ד, בן ר' אלעזר סאלים.

....

....

....

ת ה א ז א ת מ צ ב ת ז כ ר ו נ ם

תנצב"ה

דפוס גלעד

המכירה הראשית:

WOLF SALES

42 Canal Street New York 2, N. Y.

די זעקס סדרים

מִשְׁנָיוֹת

מיט נקודות

איבערזעצונג און פירוש אין יידיש פון

שׂמחה פּיעטרושקא

ערשטער באנד

סֵדֶר זְרָעִים

רעווידירטע אויסגאבע

גלעד פארלאג

ניו יאָרק תשט״ו

THE GILEAD PRESS INC.

THE MISHNAH

with fully vocalized text

Translation and Commentary in Yiddish by

DR. SYMCHA PETRUSHKA

volume one: Zeraim

★

revised edition

THE GILEAD PRESS

New York 1955

Zeraim

A HISTORICAL NOTE:

The Mishna is a collection of teachings opinions and legal decisions covering a wide range of topics—agricultural, legislative, domestic, commercial and philosophical, as well as the rituals and ethics of Jewish tradition. The work of the schools of the Tannaim, it was developed during the first two centuries of the common era, and compiled by Rabbi Judah the Prince (ca. 200). It served as the starting point and basis of the vast Talmudic and Rabbinical literatures. Next to the Bible, it is the most important book of Judaism.

The Mishna consists of six orders, divided into treatises, subdivided into chapters and finally into 4,187 paragraphs.

ZERAIM ("seeds" or "produce of the fields") is the first of the six orders. It deals mainly with the Jewish agricultural laws and customs of the Holy Land, and the portions of the harvest which fall to the priests, levites and the poor.

שמחה פּיעטרושקאַ ז״ל

די דאָזיקע אויסגעבעסערטע און פאַרשענערטע אויפלאַגע פון די זעקס סדרים משניות, מיט אַ פולשטענדיקן נייעם טעקסט און נקודות, איז צוגעגרייט געוואָרן צום דרוק דורך דעם „גלעד״ פאַרלאַג, איבער דריי יאָר נאָכן טויט פון הג״מ שמחה פּיעטרושקאַ ז״ל, דער פאַרפאַסער פון דער וואונדערבאַרער אידישער איבערזעצונג און דעם גלענצענדן פּירוש, וועלכע האָבן אים געבראַכט אייביקייט צווישן דעם גרויסן עולם משניות־לערנער. ליידער האָט דער מחבר ניט דערלעבט צו זעען פאַר־ווירקלעכט זיין וואונטש אַרויסצוגעבן דעם משניות מיט נקודות. דער גרויזאַמער טויט האָט אים אוועקגעריסן אין די פרוכטבאַרסטע יאָרן פון זיין לעבן — אסרו־חג פּסח תש״י, אין מאָנטרעאַל, קאַנאַדע אין עלטער פון זיבן און פופציק יאָר. דער געדאַנק, אַז עס ווערט פאַרשאַפט אַ נחת-רוח צו דער נשמה פון נפטר, האָט געדינט ווי אַן אינספּיראַציע און שטויס-קראַפט צו מאַכן די דאָזיקע אויפלאַגע אַזוי פּראַכטפול.

ווען מען לערנט מיט שמחה פּיעטרושקאַ׳ס טרעפלעכער איבערזעצונג און פּי־רוש, ווערט מען איבעראַשט פון דער פשטות און קלאָרקייט און פון דער גרויסער לומדות פון מחבר. ער דערקלערט אַלץ איינפאַך און דייטלעך. די שווערסטע ענינים אין דער משנה קומען אַרויס קלאָר, לייכט און פאַרשטענדלעך אַזוי, אַז מען פילט אַ פאַרגעניגן לערנענדיק מיט אים אַ פּרק משניות. עס איז ניט גרינג אָנגעקומען דעם מחבר צו שאַפן דאָס דאָזיקע וויכטיקע און גרויס ווערק. ווי דער מחבר אַליין האָט דאָס אַמאָל באַטאָנט:

> מענטשן ווייסן גאָרניט ווי שווער מיין אַרבעט איז געווען. כדי איבערצו־געבן דעם ריכטיקן פּירוש פון אַ משנה דאַרף מען זיך אַריינטראַכטן אין יעדן וואָרט. איטלעך וואָרט אין דער משנה איז געוואויגן און געמאָסטן. ווייל פּונקט ווי עס איז ניטאָ קיין איבעריק וואָרט אין דער תורה, אַזוי איז אויך ניטאָ קיין איינציק איבעריק וואָרט אין משניות. פון די צענ־דליקער מפרשים האָב איך געדאַרפט אַרויסברענגען דעם בעסטן און ריכ־טיקסטן פשט, לויט מיין מיינונג. עס געפינען זיך פילע שטעלן אין מיין פּירוש, אויף וועלכע עס זענען פאַראַן גאַנצע בלעטער ברטנורא, תוספות־יו״ט, תפארת ישראל א. א. פּירושים און הגהות פון די גאוני הדור פון די לעצטע עטלעכע הונדערט יאָר. איך האָב געאַרבעט זייער שווער אויף דער סאַמע פשוט׳סטער הסברה, די קלאָרסטע אויסטייטשונג, און די סאַמע לעצטע מסקנה.

פילע קריטיקער און רעצענזענטן אין זייערע אָפּשאַצונגען איבער „פּיעטרוש־קאַס משניות״, קומען כמעט אַלע צום אויספיר, אַז שמחה פּיעטרושקאַ איז געווען די פּאַסיקסטע פּערזאָן פאַר דער דאָזיקער אויפגאַבע. קודם־כל ווערט אוועקגע־שטעלט דער פאַקט, וואָס דער מחבר האָט פאַרמאָגט די נויטיקע קוואַליפיקאַציעס דערצו, אַ דאַנק זיינע פענאָמענאַלע כשרונות. ער איז געווען אַ לעבעדיקע ענציקלאָ־פּעדיע פון תורה און וויסן. ער איז געווען אַ זעלטענער בקי אין ש״ס בבלי און ירושלמי. איז געווען זייער היימיש אין דער גרויסער רבנישער ליטעראַטור מיט אירע אומצייליקע ספרי הלכה, מפרשים ראשונים און אחרונים. ער האָט געקענט דורך און דורך די פיל־שפּראַכיקע און פיל פאַרצווייגטע חכמת ישראל ליטעראַטור, און דערצו איז ער אויך געווען אַ באַדייטנדער געלערנטער אין סעקולערע וויסנ־שאַפטן. זיין שאַרפער און פלינקער מח האָט, ווי אַ פאָטאָגראַפישער אַפּאַראַט, אויפ־געכאַפּט אַלץ, וואָס ער האָט געלערנט און באַאָבאַכטעט און עס געלאָזט ביי אים אין מח כמונח בקופסא. עס איז ריכטיק אָנגעוויזן געוואָרן, אַז ביי די אומות העולם

וואָלט אַזאַ ווערק געפאָדערט אַ גאַנצע אַקאַדעמיע פון געלערנטע. בשעת שמחה פּיעטרושקאַ ז״ל האָט איינער אַליין געשאַפן דאָס דאָזיקע מאָנומענטאַלע ווערק, אין פאַרלויף פון קנאַפּע פיר יאָר. דער וואונדער ווערט נאָך פיל גרעסער ווען מען ווייסט, אַז אין דער דאָזיקער צייט האָט ער געמוזט אַליין זאָרגן און איינשאַפן די נויטיקע מאַטעריעלע מיטלען אויף אַרויסצוגעבן דאָס ווערק. ער איז אַליין געווען דער איבערזעצער, אַליין דער מפרש, דער שרייבער און דער בעל־מגיה. פּשוט באַוויזן איבערמענטשלעכע כוחות.

שמחה פּיעטרושקאַ איז געבוירן געוואָרן ערב ראש חודש חשון תרנ״ג צו זיינע אידיש־חסידישע עלטערן, ר׳ ישראל יצחק און חיה דינה פּיעטרושקאַ, אין דער וואַרשעווער פאָרשטאָט, פּראַגע, אויף ברוקאָווע גאַס נומער 11. ער איז געווען דאָס פערטע קינד אין דער משפחה, ביי די עלטערן, וועלכע האָבן געצויגן זייער אָרימע חיונה פון אַ קליין שפּייז־קרעמל, האָבן מאַטעריעלע גליקן געשפּילט אַ גאַנץ קליינע ראָלע. דער עיקר איז ביי זיי געווען תורה לערנען. ווען עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, אַז דער קליינער שמחה׳לע האָט עלוישע כשרונות איז צו זייער גליק קיין גלייכן ניט געווען. פאָטער און מוטער האָבן געוואַכט איבערן קינד. ווען ער איז אונטערגעוואַקסן און זיינע אויסערגעוויינלעכע אייגנשאַפטן זענען געוואָרן וואָס ווייטער אַלץ מער בולט, האָבן די עלטערן גערדאַרפט פאַר אים אַלעמאָל זוכן פאַסיקע רביים. האָבן זיי אים אָוועקגעשיקט לערענען אין די אָרומיקע שטעט, צו די דאָר־טיקע גרויסע רבנים און גאָר גיך איז שמחה׳לע באַרימט געוואָרן אַלס דער „פּראַ־גער עילוי״.

אין עלטער פון עלף יאָר ווערט שמחה׳לע פאַרגעשטעלט פאַר רב מנחם זעמבאַ זצ״ל הי״ד. רב מנחם איז שוין דעמאָלט געווען באַרימט אַלס אַ יונגערמאַן אַ גאון. ער איז געזעסן על התורה ועבודה אין הויז פון זיין פאַרמעגלעכן שווער, ר׳ חיים ישעי׳ צעדערבוים, טאַקע אויף דער זעלבער ברוקאָווע גאַס, וואו שמחהלע׳ס עלטערן האָבן געוואוינט. ר׳ מנחם האָט פּרובירט רעדן מיטן יונגן בחורל אין לערנען. ער האָט אים געפרעגט אַ קשיא אין אַ געוויסן ענין אין ש״ס און אים געהייסן גיין אַ היים דורכלערענען די געוויסע סוגיא אין מסכת יומא מיט רש״י און תוספות, און קומען אויף צומאָרגנס און אים ברענגען אַ תירוץ אויף דער קשיא. ווי איבעראַשט איז אָבער ר׳ מנחם געוואָרן, ווען דער עלף יעריקער יונגל האָט גלייך אָנגעהויבן זאָגן אויף אויסנווייניק די גמרא, מיט רש״י און תוספות און טאַקע אויפן אָרט אים פאַרענטפערט די קשיא. ר׳ מנחם האָט שוין דעם יונגל ניט אָפּגעלאָזן און גלייך געמאַכט אַ קביעות צו לערענען מיט אים יעדן טאָג.

אָבער כדי מקיים צו זיין דעם „הוה גולה למקום תורה״ און צו לערנען בדיבוק חברים און לומדי תורה, איז ער שפּעטער אָוועקגעפאָרן לערענען קיין ניישטאָט, ביים רב ר׳ יהושע׳לע, וועלכער האָט געהאַט אַרום זיך אַ קיבוץ פון בחורים און יונגעלייט מצוינים בתורה. שמחה, כאָטש דער קלענסטער און יונגסטער צווישן זיי, איז אָבער געווען דער פּאָפּולערסטער און באַליבטסטער. ער האָט שוין אפילו דאָן אָנגעהויבן אַרויסצואווייזן זיין שרייבערישן טאַלאַנט, ווען זיינע עלטערע חברים האָבן באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַ צייטונג פאַר תורה, איז שמחה אויסגעקליבן געוואָרן אַלס דער רע־דאַקטאָר. פון דאָרט איז ער אוועק לערנען קיין אָסטראָוועצע, צום גרויסן רבין, ר׳ מאיר יחיאל הלוי, באַרימט אַלס דער שר התורה פון פּוילן. דעם אָסטראָווצער רבינס ספּעציעלע הנהגה פון קדושה וטהרה, אהבת הבריות און האַרציקע גוטסקייט, האָבן זיך טיף איינגעקריצט אין זכרון פון דעם יונגן עילוי. שמחה פלעגט כל ימיו באַ־וואונדערן די געוואַלדיקע פּשטות און איינפאַכקייט פון רבי׳נס לעבן. ספּעציעל זיין אויסגעטאָענקייט פון אַלע סאָרטן עולם הזה׳דיקע הנאות און פאַרלאַנגען. ער האָט געוואוינט אין אַ זייער באַשיידענער וואוינונג מיט אָרימע מעבל, האָט כסדר גע־פאַסט, פלעגט טועם זיין פליש בלויז שבת ויום טוב און איז מיט זיין גאַנץ ווען און מחשבות תמיד געווען אַריינגעטאָן אין לערנען און אין טאָן חסד מיט מענטשן.

אין אָסטראָוועצע איז שמחה געוואָרן בר־מצוה. ווען ער איז אַלט געוואָרן פערצן יאָר האָט ער באַשלאָסן זיך צוריקקערן אַהיים און האָט ווידעראַמאָל אָנגעהויבן

לערנען מיט ר׳ מנחם זעמבא בחברותא. כאָטש ר׳ מנחם איז געווען מיט צען יאָר עלטער ווי שמחה, זענען זיי געוואָרן אזוי שטאַרק צוגעבונדן איינער צום אַנדערן, אַז זיי האָבן זיך גערופן ביי די ערשטע נעמען און זיך אויך געדוצט. די יאָרן פון פערצן ביז זעכצן זענען ביי אים געווען פאַררעכנט אַלס די פרוכטבאַרסטע אין לי־מוד התורה. ער האָט דאָן ממש געלערנט יומם ולילה. פשוט געשלונגען תורה. אַלץ איז ביי אים דורכגעטאָן געוואָרן שאַרף, פלינק. ער האָט פשוט ניט געהאַט קיין געדולט פאַר לאַנגזאַמקייט אין לערנען.

אין יענער צייט האָט שמחה געקראָגן דעם ספר „צפנת פענח", וואָס באַשטייט פון חידושים און פירושים אויפן רמב"ם, פון דעם וועלט-באַרימטן גאון, ר׳ יוסף ראָזען, רב אין דווינסק (דינאַבורג), בעסער באַקאַנט אַלס דער „ראָגאַטשאָווער עי־לוי". רב יאָשע דינאַבורגער איז געווען פאַררעכנט אַלס דער גדול צווישן די גאוני הדור. שמחה האָט דעם ספר ניט אַרויסגעלאָזט פון זיין האַנט ביז וואַנען ער האָט אים ניט דורכגעקוקט פון אָנהויב ביזן סוף. דאָן גלייך זיך אָוועקגעזעצט און אָנגע־שריבן אַ בריוו צום גאון מיט באַמערקונגען, אָנווייזנדיק אַ צאָל סתירות, וואָס ער האָט, לויט זיין מיינונג, געפונען אין זיין ספר. דער ראָגאַטשאָווער עילוי האָט אים גלייך געענטפערט, אַדרעסירנדיק אים מיט רעספעקט: הרב... אין זיין צווייטן בריוו האָט אים שמחה אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז ער איז ניט קיין רב, נאָר אַ בחורל פון פערצן יאָר — „סמוך על שולחן אביו". טראָצדעם, האָט דער ראָגאַטשאָווער פאָרט־געזעצט צו אַדרעסירן אים מיטן טיטל הרב... די דאָזיקע קאָרעספּאָנדענץ מיטן גאון האָט אָנגעהאַלטן אַ לענגערע צייט.

אידן אין וואַרשע האָבן שטאָלצירט מיט זייער „פּראַגער עילוי". מען האָט וועגן אים דערציילט וואונדער. וואו ער פלעגט קומען איז ער אַרומגערינגלט געוואָרן פון לומדים; געפרעגט קשיות, געענטפערט תירוצים און, ווי אַ גענייטער שווימער, זיך געעקנט אַרונטערלאָזן אין די טיפענישן פון ים התלמוד און אַרויסברענגען די מר־גליות טובות. ביז זעכצן יאָר איז זיין גאַנצע וועלט געווען קאָנצענטרירט אין די דלד אמות של הלכה.

פון זעכצנטן יאָר אָן האָט דער מחבר אָנגעהויבן זיך פאַראינטערעסירן מיט וועלטלעכער וויסנשאַפט און מיט דעם לימוד פון „חכמת ישראל". אָנגערעגט דערצו האָט אים דער גרויסער אידישער געלערנטער חיים יחיאל באָרענשטיין, וועלכער איז פאַררעכנט געווען אַלס איינער פון די גרעסטע אידישע געלערנטע אין חכמת ישראל. אַ גרויסן אינטערעס אין שמחה׳ן האָט אויך גענומען דער באַוואוסטער אי־דישער געלערנטער, דר. שמואל אברהם פּאָזנאַנסקי, דער ראַבינער פון דער סינאַ־גאָגע אויף טלאָמאצקע. די דאָזיקע לימודי חול און חכמת ישראל האָט ער געלערנט אַליין, אויסנוצנדיק אַלע מעגלעכע קוואַלן. זיין אויסערגעוויינלעכע התמדה און זיין פענאָמענאַלע כשרונות האָבן אים אין אַ קורצער צייט געמאַכט אַלס איינעם פון די בעסטע מאַטעמאַטיקער און קענער פון חכמת ישראל אין פּוילן. גרויסע וואַרשעווער געלערנטע האָבן פאַרגעזען פאַר אים אַ גרויסע צוקונפט אַלס אַ געלערנטער אין וועלטלעכע וויסנשאַפטן.

אָבער דאָס לעבן האָט אים געפירט אויף אַן אַנדערן וועג. די ערשטע וועלט־מלחמה האָט אויסגעבראָכן, שוין זייענדיק דאָן פאַרהייראָט און האָבנדיק אַ פאַמיליע, האָט ער, כדי זיך צו באַזאָרגן מיט פּרנסה, אָנגעהויבן צו שרייבן אין אידישע צייט־טונגען. ער האָט אויך איבערגעזעצט ביכער פון פּויליש אין אידיש. אין 1917, ווען אין וואַרשע איז געגרינדעט געוואָרן די אידישע אָרטאָדאָקסישע טאָג צייטונג „דאָס אידישע וואָרט" און דערנאָך „דער איד", איז פּיעטרושקאַ געוואָרן איינער פון די וויכטיקסטע מיטאַרבעטער. אויך אין פעלד פון זשורנאַליזם איז פּיעטרושקאַ גיך אנערקענט געוואָרן אַלס דער „ארי שבחבורה". ער איז געווען פון די סאַמע אָנגע־זעענסטע און באַליבטסטע זשורנאַליסטן אין פּוילן, סיי אַלס זשורנאַליסט, סיי אַלס קאָרעספּאָנדענט. ער האָט זיך באַזעצט פאַר די יאָרן 1925—1930 אין ארץ ישראל און פון דאָרט געשריבן זיינע באַרימטע קאָרעספּאָנדענצן „וואָס הערט זיך אין ארץ ישראל?", וואָס האָט אָנגערעגט טויזנטער אידישע משפּחות פון פּוילן צו באַזעצן

זיך אין ארץ ישראל. אין 1930 האָט ער זיך צוריקגעקערט קיין ווארשע און איז געוואָרן רעדאקטאר און ארויסגעבער פון די פירענדע אידישע מאָרגן און נאָכ־מיטאָג צייטונגען אין פוילן. ער האָט תמיד אויף א קלאָרן און דירעקטן אופן, געזאָגט זיין אויטאָראטיוו וואָרט און ס'האָט שטענדיק געמאכט דעם געהעריקן רושם. אין די דאָזיקע דרייסיקער יאָרן (אין יאָר תרצ"ח) האָט שמחה אויסגענוצט זיין גרויסן איינ־פלוס, וואָס ער האָט געמאכט אין ווארשע, אלס פראָמינענטער רעדאקטאָר און וואָרט־זאָגער, צו העלפן זיין אמאָליקן רבי'ן, ר' מנחם זעמבא, אז ער זאָל דערוויילט ווערן אלס חבר פון ווארשעווער ראבינאט. ר' מנחם איז אומגעקומען על קידוש השם, אין דעם ערשטן טאָג פסח אין יאָר תשי"ג, דורך די נאציס. ימח שמם וזכרם, אין דעם קאמף אין דער ווארשעווער געטאָ.

קיין אינערלעכע צופרידנקייט האָט פיעטרושקא ניט געהאַט פון זיין זשור־נאליסטישן דערפאָלג. ווי געזאָגט איז דאָס געווען ביי אים אַן ענין פון פרנסה, א פאַך. און אין זומער 1939, ווען ער האָט געפילט, אַז עס רוקט זיך אָן די מלחמה פון די היטלער באַנדעס אויף פוילן, האָט ער צוזאַמען מיט זיין פרוי און טאָכטער פאַרלאָזט דאָס לאנד פון זיין געבוירן און זיך באזעצט אין מאָנטרעאל, קאנאדע, וואו א טייל פון זיין משפחה וואוינען. דאָמאלט האָט שמחה באַשלאָסן צו מאַכן אַ סוף צו זיין זשורנאַליסטישער קאַריערע און זיך צוריק אומקערן צום מקור, וואָס די השגחה האָט אים באַשטימט — לימוד התורה און חכמת ישראל. אין מאָנטרעאָל האָט שמחה פיעטרושקא געפונען זיין אינערלעכע צופרידנקייט אין אַן ארבעט, וואָס איז געוואָרן א טייל פון זיין לעבן.

ער האָט אלע זיינע כחות, מיה און ענערגיע געווידמעט צום משניות. עס האָט צוריק אויפגעלעבט אין אים דער אמאָליקער חשק און התמדה צו לערנען. זיין געוואלדיקע באגייסטערונג האָט בייגעשטאנען אלע שוועריקייטן. ער האָט געארבעט מיט אויסערגעוויינלעכער אינטענסיוויקייט. ער פלעגט זיך אויפהויבן דריי פארטאָג צו זיין ארבעט און עס פאָרגעזעצט א גאנצן טאָג ביז שפעט אין דער נאָכט, ביז ער האָט פארענדיקט דאָס אומשטערבלעכע ווערק זיינס, דעם „פיעטרושקא משניות". ווי עס איז צווישן עולם, אונטער דעם נאָמען, באַקאַנט.

אין מאָנטרעאָל האָט שמחה פיעטרושקא אויך ארויסגעגעבן, אין צוויי בענדער, „די אידישע ענציקלאָפּעדיע". אַ זייער וויכטיק ווערק, וואו עס געפינען זיך דריי טויזנט ענינים (שטיך־ווערטער), אין פראַגן פון אידישער געשיכטע, מנהגים, וויסן, רעליגיע, ליטעראַטור. דאָס איז אָבער געווען בלויז אַ פאַרבייגייענדיק ווערק. דער עיקר איז ביי אים געווען זיין ציל צו פאַרשפּרייטן דעם לימוד המשנה ביי אידן, דורך דעם איבערזעצן דאָס משניום מיטן פּאָפּולערן, קלאָרן פירוש. אין דער צייט, וואָס ער האָט געוואוינט אין מאָנטרעאָל האָט ער זיך אויך אָפּגעגעבן מיט הצלת נפשות. עס איז געווען אויסשליסלעך אַ דאַנק שמחה פיעטרושקא, וואָס דער פּראָיעקט פון אריינלאָזן פיר הונדערט אידן, פוילישע בירגער, קיין קאַנאַדע, איז געוואָרן אויסגעפירט מכח אל הפועל. ער איז געווען זייער טעטיק אין דער גרויסער ארבעט פון דעם „פאַרבאַנד פון פוילישע אידן אין מאָנטרעאָל". ער האָט אויך געשריבן אַ רייע קריטישע אַרטיקלען איבער די ספרים, וואָס עס האָט ארויסגעגעבן פּראָפעסאָר לוי גינצבורג, און אויך אויף אנדערע ביכער וועגן חכמת ישראל, וואָס זענען אין די יאָרן דערשינען. דער „אידישער טעאָלאָגישער סעמינאר" האָט אים אין דער צייט צוגעטיילט דעם טיטול דאָקטאָר (ד. ה. ל.), לכבוד זיין אַרבעט אין פּאָפּו־לאַריזירן די משנה צווישן אידן.

שמחה פיעטרושקא האָט זיך אריינגעוואָרפן אין זיין הייליקער אַרבעט פון מר־ביץ זיין תורה ברבים. גלייך נאָך זיין ענדיקן דעם משניות אין אידיש האָט ער זיך גענומען צו איבערזעצן און מאַכן אַ פירוש אויף משנה אויך אין דער ענגלישער שפּראַך. אין חודש אדר תש"ט איז ער אַוועקגעפאָרן מיט זיין משפחה קיין ארץ ישׂ־ראל און איבערן זומער שוין געהאַט אין מאַניסקריפּט צוגעגרייט אין ענגליש דעם סדר זרעים און מער ווי אַ האַלב פון סדר מועד. ער איז צוריקגעקומען קיין קאַנאַדע מיטן געדאַנק זיך צו נעמען צום דרוק דעם ענגלישן פירוש פון משנה, מיט דעם תוכן

מיט נקודות. האָט זיך אָבער אונטערגערוקט די שרעקלעכע קראַנקהייט. ער איז אָפּגעלעגן עטלעכע חדשים אין שפּיטאָל אין גרויסע יסורים. אָבער לא פּסק פומי מגירסא. ליגנדיק אין בעט, האָט ער געלערנט פון אויסנווייניק. ווען רבנים און תלמידי חכמים זענען געקומען אים מבקר חולה זיין, האָט ער מיט זיי שטענדיק געשמועסט אין לערנען און זיי פלעגן נשתומם ווערן פון זיין גאונישער בקיאות, לאָגיק און הסברה. ער האָט ליידער, ליידער, ניט דערלעבט צו פאַרווירקלעכן זיינע פילע גרויסע פּלענער: א) צו דערגאַנצן זיין פּירוש צום משניות מיט אן עקסטרע באַנד, וואָס האָט באַדאַרפט זיין אַ מבוא (אַן אַריינפיר), און ענטהאַלטן אַ גענויע אָפּהאַנדלונג פון דער משנה, מיט באַלויכטונגען און אויפקלערונגען פון אַ לומדישן, היסטאָרישן און וויסנשאַפטלעכן פאַרנעם; ב) דעם משניות מיט א פּרוש מדעי אין העברעאיש; ג) פאַרפאַסן און ארויסגעבן א אידישע איבערזעצונג און פּירוש אויף גאַנץ ש״ס; ד) א אידישע איבערזעצונג און פּירוש אויף גאַנץ תנ״ך. מיט זיין רייכן באַגאַזש פון לומדות און וויסן און זיינע אויסגעצייכנטע גאונישע קוואַליפיקאַציעס איז ער טאַקע געווען די פּאַסיקסטע פּערזאָן פאַר אַזעלכע ריזן ארבעטן. כאָטש נאָך א צען יאָר לעבן! אָבער דער רצון פון דער השגחה איז אנדערש געווען און אירע וועגן זענען טיף פאַרהוילן פון אונז. לאָמיר זיין דאַנקבאַר צו השי״ת פאַר די גרויסע, מאָנומענטאַלע ווערק, וואָס שמחה פּיעטרושקא ז״ל האָט אונז איבערגעלאָזן — דעם משניות אין אידיש.

יהא זכרו ברוך! מ. מ. ישר

ברוקלין, ניו־יאָרק, ט׳ מרחשון, תשט״ו.

הַקְדָּמָה

עס איז באמת ניט נויטיק צו שרייבן באריכות וועגן דער וויכטיקייט פון משניות מיט אן איבערזעצונג אין יידיש און א פירוש אין יידיש. משניות איז, נאָכן תנך, דער יסוד פון גאַנצן יידישקייט: רעליגיע, עטיק, לעבנס־פּאַרמען, געשיכטע פון אלטע צייטן. משניות איז דער יסוד, אויף וועלכן עס זענען געבויט געוואָרן די גמרא, די ספרים פון דער גאונים־צייט, פון די פוסקים און רבנים אין די שפּעטערדיקע דורות. די נויטיקייט, אז א ייד זאָל קאָנען לערנען משניות צוזאמען מיט אן איבער־זעצונג און א פירוש אין יידיש, איז דעריבער קלאָר פאר יעדן.

כדי ניט אויסצומישן די איבערזעצונג מיטן פירוש, ווערט די איבערזעצונג פון יעדער שטיקל משנה געגעבן מיט העלע, דינע אותיות, און דער פירוש ווערט געגעבן מיט דיקערע אותיות. פאר יעדער איבערזעצונג ווערט געגעבן דאָס ערשטע לשון־קודש׳דיגע וואָרט פון דעם שטיקל משנה, כדי מען זאָל וויסן, צו וועלכן שטיקל משנה די איבערזעצונג און דער פירוש ווערן געגעבן.

איך וויל דאָ באמערקן עטליכע זאכן.

ערשטנס, אז שוין אין דער איבערזעצונג איז פאַראַן עטוואָס פירוש, אביסל הסברה פון דער משנה. אין האָב מיך באַמיט צו געבן די דאָזיקע „הסברה" אין קלאַמערן, איינגערינגלט, כדי מען זאָל וויסן, וועלכע ווערטער זענען פון דער משנה, און וועלכע זענען צוגעגעבן געוואָרן, כדי מען זאָל האָבן די פארבינדונג פון די ווערטער אין דער משנה.

צווייטנס, אין דעם פירוש האָב איך מיך געשטיצט אויף די פירושים פון די קדמונים, די גמרות בבלי און ירושלמי, רשי, תוספות, רמבם, ר״ש, און פון די אחרונים רבנו עובדיה ברטנורא (וועלכער ווערט גערופן סתם „דער ברטנורא"), די צוגאָב־דערקלערונג פון תוספות יום טוב, מלאכת שלמה, די ליקוטים פון „תוספות חדשים", די חידושים פון ווילנער גאון און ר׳ עקיבא אייגער, דעם פירוש פון „תפארת ישראל". גאַנץ אָפּט, וואו עס זענען פאראן עטליכע פירושים גיב איך די אלע פירושים. פון די חידושים און סברות און הלכות גיב איך נור די דאָזיקע, וועלכע האָבן א שייכות צום פשט פון דער משנה, אָבער ניט צו דער ווייטערדיקער שקלא וטריא ארום דער משנה.

דריטנס, איך האָב טייל אייגענע חידושים צו א סך ערטער פון דער משנה; אָבער די דאָזיקע חידושים האָב איך דאָ ניט ארייגעגעבן, און איך האָב געגעבן נור וואָס די מפרשים, די ראשונים און אחרונים, זאָגן.

פערטנס, די לשון־קודש׳דיקע שפּראַך פון דער משנה האָט שוין געהאַט אין זיך א סך ווערטער פון אנדערע שפּראכן, דער עיקר פון גריכיש און לאטיין; דערויף האָבן שוין אויפמערקזאם געמאכט די ראשונים, און דער עיקר דער ספר „ערוך" פון רבנו נתן פון רוים. איך האָב מיך באַמיט צו געבן די פילאָלאָגישע דערקלערונגען פון די דאָזיקע ווערטער אויפן יסוד פון „ערוך" און „מוסף הערוך" (פון ר׳ בנימין מוספיא) און אַנדערע.

פיפטנס, אין דעם „פנים", אין דעם לשון־קודשדיקן טעקסט פון דער משנה, זענען פאַראַן פאַרשידענע נוסחאות, סיי אין די כתבי־יד, סיי אויך אין די עלטערע געדריקטע משניות. אויף טייל נוסחאות־אונטערשידן האָב איך אָנגעוויזן אין פירוש.

זעקסטנס, איך האָב מיך באַמיט צו געבן אין פנים, אין לשון-קודש׳דיקע טעקסט פון דער משנה די אָנגענומענע סמני הפסיק, ווי דעם פונקט (.), די צוויי־פונקטן (:), די קאָמאָ (,), דעם סעמיקאָלאָן (;), דעם פראגע־צייכן (?), כדי דאָס לערנען די משנה זאָל זיין לייכטער. איך האָב מיך געשטיצט דערויף, אז דאָס האָט אויך געפּרובט טאָן אזא גאון וקדוש ווי ר׳ ישראל ליפּשיץ, דער מחבר פון „תפארת ישראל".

זיבעטנס, גאַנץ אָפט גיב איך ניט אָן דעם פירוש, פון וואנען ער איז גענומען, און ער איז טיילמאָל גענומען געוואָרן פון די ראשונים ניט אויף דער דאָזיקער משנה, נאָר פון אן אנדער אָרט. למשל, דעם פירוש באלד אין דער ערשטער משנה אויף דעם וואָרט „אשמורה", אז דאָס איז פון די נאַכט-וועכטערס (שומרים), וועלכע האָבן זיך געטוישט יעדע דריטל נאכט. דאָס איז גענומען פון רשי אין שופטים ז׳. און אזוי איז אין א סך פאַלן.

אכטנס, איך האָב מיך באַמיט, סיי אין דער איבערזעצונג און סיי אין פירוש, צו געבן אַלץ אין א קלאָרער, פשוטער יידישער שפּראַך, ניט באַנוצן זיך מיט פרעמד־ווערטער, און איך האָב מיך באמיט מסביר צו זיין וואָס מער, און דער עיקר ביי די פאַרוויקלטע און שווערע הלכות פון דמאי, כלאים, שביעית און אנדערע, אז יעדער לערנער זאָל פאַרשטיין די משנה.

איך האָב מיך געהאַט פאַרנומען צו געבן אויך א גרעסערן מבוא, אַן איינלייטונג, אין וועלכער עס זאָל גערעדט ווערן ברייט און בפרטות וועגן אלע ענינים פון משניות, וועגן דעם צוזאמענשטעל, דער שפראך (לשון המשנה), דעם סידור המשנה, די תנאים, וועגן צוזאמענשטעל פון יעדן זעקס סדרים (זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים, טהרות), דעם לעבנס־שטייגער פון די יידן אין די צייטן פון משנה, וכדומה. אָבער עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז דאָס וועט פאַרנעמען זייער א סך, און איך רעכן, אם ירצה השם, צו געבן אין א באַזונדערן ספר אזא איינלייטונג.

עס וואָלט געווען ניט ריכטיק, אז ביים שרייבן א הקדמה צום ספר זאָל איך ניט דערמאָנען דאָס סאמע שרעקליכסטע און גרויזאמסטע און שוידערליכסטע, די גזירות ושחיטות אין די יאָרן פון תרצ״ט, ביז תש״ה, די מיליאָנען יידן פון פוילן און ליטע און אנדערע אייראָפּעאישע לענדער, וועלכע זענען אומגעקומען באכזריות נוראה דורך די טמאדיקע דייטשע רוצחים, דער הרג ואבדון פון די שענסטע און בעסטע פון יידישן פאָלק, פון רוב בנין פון גאנצן יידנטום. וכל בית ישראל יבכו את השריפה, אָבער יעדער פון אונז טרויערט באזונדערס אויך אויף די סאמע נאָענטסטע זיינע. זאָלן דאָ דערמאָנט ווערן (פון די פיל קרובים און פריינט מיינע) מיין שוועסטער טויבע רחל און מיין שוואָגער יצחק בלומבערג און זייערע קינדער, וועלכע זענען געווען אין געטאָ אין ווארשא, און וועלכע זענען אומגעקומען מות קדושים. די גמרא (ברכות נ״ד) זאָגט „אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי", אז אויף א נס, וואָס געשעט מיט אן איינצלנעם מענטש, דאַרף דער דאָזיקער מענטש מאכן די ברכה „ברוך שעשה לי נס". איך האָב געוואוינט אין ווארשא מיט מיין פרוי רחל און מיין טאָכטער גינה תחי׳, און מיר האָבן ווי דורך א נס פאַרלאָזט ווארשא ענדע

מאָנאט יולי 1939 און מיר זענען אָנגעקומען קיין מאָנטרעאל אין קאנאדע אין אָנהייב אויגוסט 1939, פונקט א מאָנאט איידער די דייטשן אונטער דער פירונג פון רוצח היטלער ימ"ש זענען אריין אין מלחמה קיין פוילן.

חייב אדם בכבוד אביו ואמו, לאָמיר דאָ דערמאָנען מיינע טייערע עלטערן, מיין פאָטער ר' ישראל יצחק פיעטרושקא ז"ל, וועלכער איז נפטר געוואָרן אין ארץ ישראל אין תל־אביב ה' אייר ת"ש, און מיין מוטער חיה דינה ז"ל, וועלכע איז נפטר געוואָרן אין תל־אביב יג סיון תש"ג. זיי האָבן זיך באמיט איינצופלאנצן אין אונזער פאמיליע אהבה צום לערנען און מידות טובות. זאָלן דאָ דערמאָנט ווערן מיין שווער ר' צבי יהודה הכהן מילשטיין ז"ל, וועלכער איז נפטר געוואָרן אין מאָנטרעאל ה' אָדר תש"ה און מיין שוויגער שרה טעמא ז"ל, וועלכע איז נפטרה געוואָרן אין עסטאָוואן (קאנאדע) ט' סיון תרצ"ב.

און יבדל מהם לחיים זאָלן דערמאָנט ווערן מיין ליבע פרוי רחל תחי', און מיין זון שמואל פיעטרושקא נ"י (וועלכער האָט אנטייל גענומען אין דער מלחמה אין ארץ־ישראל) און מיין טאָכטער גינה תחי'.

איך וויל דאָ אויסדריקן א דאנק מיינע פריינט און באקאנטע, וועלכע האָבן מיר געהאָלפן פינאנציעל ארויסצוגעבן דעם ערשטען סדר זרעים, און באזונדערס צו די עושים ומעשים, מיינע חשובע פריינט הרב הגאון הישיש ר' צבי כהן שליטא יושב ראש הרבנים אין מאָנטרעאל, ר' הערש וואָלאָפסקי נ"י רעדאקטאָר־ארויסגעבער פון „קענעדער אדלער", הרב הגאון ר' משה ישר שליטא אין ברוקלין, והרב הגאון ר' פינחס הירשפרונג שליטא אין מאָנטרעאל.

מאָנטרעאל, ראש חודש תמוז תש"ה.

שמחה פיעטרושקא.

רָאשֵׁי־תֵיבוֹת — ווערטער־פארקירצונגען

א״ר .... אמר רבי
ב״ה .... בית הלל
בה״א .... בית הלל אומרים
ב״ש .... בית שמאי
בש״א .... בית שמאי אומרים
דב״ה .... דברי בית הלל
דב״ש .... דברי בית שמאי
ד״ר .... דברי רבי
ה׳ .... השם
הגר״א .... הגאון ר׳ אליהו (דער ווילנער גאון)
וחכ״א .... וחכמים אומרים
נ״א .... נוסח אחר
ע״א .... עבודת אלילים
ע״ז .... עבודה זרה
עכו״ם .... עבודת כורבים, עובד כוכבים, עובדי כוכבים
ר׳ .... רבי
ראב״ד .... רבנו אברהם בן דוד
רא״ש .... רבנו אשר
ריטב״א .... רבנו יום טוב בן אברהם אישבלי
ר״י .... רבנו יצחק, רבנו יהודה, רבנו יצחק בן מלכי צדק
ריב״ן .... ר׳ יצחק בר נתן, ר׳ יהודה בר נתן
ריב״ש .... ר׳ יצחק בר ששת
רי״ף .... ר׳ יצחק אלפסי
רמ״א .... רבנו משה איסרליס
רמב״ם .... רבנו משה בן מיימון
ר״ן .... רבנו נסים
ר״ח .... רבנו חננאל
ר״ש .... רבנו שמשון
רשב״א .... רבנו שלמה בן אדרת
רשב״ם .... רבנו שמואל בן מאיר
רש״י .... רבנו שלמה יצחקי
ר״ת .... רבנו תם
ש״ס .... ששה סדרים
תנך .... תורה, נביאים כתובים

זְרָעִים

„זרעים״ איז דער טייטש „זאמען״, וואָס מען פאַרזייט כדי אַרויס־צובאַקומען געוויקסן (חומש בראשית א׳ כ״ט, „זורע זרע״), און עס האָט טיילמאָל דעם טייטש פון די געוואוקסן אַליין. דער ערשטער סדר הייסט „זרעים״, ווייל כמעט אַלע מסכתאות (פאה, דמאי, כלאים, שביעית, תרומות, מעשרות, מעשר שני, חלה, ערלה, ביכורים) לערנען די הלכות פון געוואוקסן פון דער ערד. די שאלה איז, ווי קומט די ערשטע מסכתא ברכות אין סדר זרעים? טייל מפרשים ווילן האָבן, אַז ערשטנס האָט דער מסדר פון דער משנה געוואָלט אָנהויבן מיט דער מצוה פון קריאת שמע ליינען וואָס דאָס איז דאָס נעמען אויף זיך דעם עול מלכות שמים. און ממילא האָט ער שוין געגעבן אַלע דינים פון דאַוונען און ברכות. צווייטנס, ווייל אין דער מסכתא זענען פאַראַן די דינים וועגן ברכות אויך אויף געוואוקסן (דער זעקסטער פרק „כיצד מברכין על הפירות״) און דאַריבער האָט עס שוין אַ שייכות צו געוואוקסן. דער נאָמען „זרעים״ פאַר דעם ערשטן סדר ווערט געבראַכט אין דער גמרא שבת ל״א.

תּוֹכֶן — אינהאַלט

מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת

א מֵאֵימָתַי

קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית? מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים נִכְנָסִים לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתָן, עַד סוֹף הָאַשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עַד חֲצוֹת. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשָּׁחַר. מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ בָנָיו

עס איז פאראן, כידוע, די מצוה, אז יעדן אין דער פרי און יעדן אוונט זאָל מען ליינען קריאת שמע, דאָס הייסט, מען זאָגט די פרשיות פון חומש „שמע ישראל״ (אין חומש דברים ו׳), „והיה אם שמע״ (חומש דברים י״א) און „ויאמר״ (במדבר ט״ו). די דאָזיקע מצוה איז פאראן אין דער תורה אין חומש דברים ו׳ „ודברת בם—בשכבך ובקומך״, דו זאָלסט זיי זאָגן—ווען דו לייגסט זיך און ווען דו שטייסט אויף״, דאָס הייסט אין אוונט און אין דער פרי. דער ערשטער פרק אין דער משנה באַהאַנדלט די פראגע, ווען הייסט „אין אוונט״, און ווען הייסט „אין דער פרי״.

פרק א.

א. מאימתי, פון ווען אָן ליינט מען קריאת שמע אין אוונט? **פון וועלכער צייט אָן הייסט עס „אוונט״, אז מען זאָל שוין מעגן ליינען די אוונט־קריאת־שמע?** משעה, פון דער צייט אָן, ווען די כהנים קומען אריין עסן זייער תרומה. **פאַראַן אַ דין אין חומש ויקרא כ״ב, אז אויב א כהן ווערט טמא, ווען למשל, ער רירט אָן א טויטן שרץ, טאָר ער ניט עסן קיין „תרומה״, דאָס הייסט די הייליקע תבואה, וואָס מען גיט אוועק צו די כהנים; א כהן ווען ער ווערט טמא, מוז ער פריהער זיך טובל זיין אין א מקוה אָדער א טייך, און ער וואַרט ביז אוונט, און ערשט אין אוונט מעג ער עסן תרומה. די משנה לערנט אונז, אז די דאָזיקע צייט, ווען די כהנים באַטראַכטן שוין אלס „אוונט״ צו מעגן עסן תרומה, הייסט אויך „אוונט״ צו מעגן ליינען קריאת שמע ביינאַכט. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז „צאת הכוכבים״, ווען די ערשטע שטערנס באַווייזן זיך אויפן הימל.** עד סוף, ביז צום סוף פון דער ערשטער אשמורה, אזוי זאָגט רבי אליעזר. **דאָ ענטפערט די משנה אויף א צווייטער פראגע. דהיינו: ביז וועלכער צייט אין דער נאַכט מעג מען ליינען קריאת שמע? דערויף זאָגט דער תנא רבי אליעזר (אומעטום, וואו עס שטייט סתם ר׳ אליעזר מיינט מען ר׳ אליעזר בן הורקנוס), אז די צייט איז ביז צום סוף פון דער ערשטער אשמורה. די נאַכט איז געווען איינגעטיילט (שוין אין דער צייט פון תנך, ווי מיר זען עס אין שופטים ז׳) אין דריי טיילן, און יעדער טייל האָט געהייסן „אשמורה״, פון וואָרט „שמר״, „וואכן״, „היטן״, ווייל נאכט־וועכטערס האָבן געהיט די שטאָט, יעדער וועכטער א דריטל פון דער נאַכט. זאָגט ר׳ אליעזר, אז קריאת שמע אין אוונט מעג מען ליינען נאָר אין דער ערשטן דריטל פון דער נאכט,** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ביז א האלבע נאַכט. **מיטן וואָרט „חכמים״, די „קלוגע״, די „געלערנטע״ מיינט מען דעם רוב תנאים אין דער ישיבה.** רבן גמליאל זאָגט, אז ביז עס גייט־אויף דער מאָרגן־זייל. **די תנאים אין דער משנה טראָגן געוויינליך דעם טיטל „רבי״, און נאָר עטליכע תנאים, און דער עיקר די נשיאים, האָבן געטראָגן דעם טיטל „רבן״. ווען אין דער משנה ווערט דערמאָנט סתם „רבן גמליאל״ מיינט מען, געוויינליך רבן גמליאל דעם צווייטן, פון דער שטאָט יבנה, נשיא איבער יידן נאָכן חורבן פון צווייטן בית המקדש, א שוואָגער פון רבי אליעזר. רבן גמליאל זאָגט, אז די צייט צו ליינען קריאת שמע אין אוונט איז אַ גאנצע נאכט ביז עס גייט־אויף דער „מאָרגן-זייל״, דאָס הייסט, ווען עס באַווייזט זיך דער ערשטער ווייסער פאס אויף דער מזרח זייט פון הימל פארטאָג.** מעשה, עס איז אמאָל פאָרגעקומען, אז זיינע (רבן גמליאל׳ס) קינדער זענען געקומען פון א סעודה

מִבֵּית הַמִּשְׁתֶּה, אָמְרוּ לוֹ, לֹא קָרִינוּ אֶת שְׁמַע. אָמַר לָהֶם, אִם לֹא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, חַיָּבִין אַתֶּם לִקְרוֹת. וְלֹא זוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים עַד חֲצוֹת, מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר: הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים, מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְכָל הַנֶּאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד, מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. אִם כֵּן, לָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים עַד חֲצוֹת? כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה: **ב** מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית?

(שפעט אין דער נאַכט), און זיי האָבן געזאָגט צו אים: „מיר האָבן ניט געליינט קיין קריאת שמע", און ער האָט צו זיי געזאָגט: „אויב דער מאָרגן־זייל איז נאָכניט אויפגעגאַנגען דאַרפט איר ליינען". אין דער משנה שטייט, אז רבן גמליאל'ס קינדער זענען געקומען „מבית המשתה", פון א סעודה־הויז, און דאָס וואָרט „משתה" איז שוין אין תנך דער טייטש א גרויסע סעודה, ביי וועלכער מען האָט געטרונקען וויין („שתה", „טרינקען"). פון א סך ערטער אין דער גמרא איז צו זען, אז מיט „משתה" האָט מען, געוויינליך, געמיינט א חתונה, וואָס פלעגט געוויינליך פאָרקומען ביינאכט און די סעודה האָט זיך פארצויגן שפעט. ולא זו, און ניט נאָר ביי קריאת שמע אליין, נאָר אויך אומעטום, וואו די חכמים זאָגן, „ביז האלבע נאַכט", אין די צייט ביז עס גייט-אויף דער מאָרגן־זייל. די גמרא טייטשט אין די דאָזיקע משנה, אז רבן גמליאל האָט אויך געזאָגט צו זיינע קינדער, אז צווישן אים און די חכמים איז באמת ניט קיין מחלוקה, און אז אויך די חכמים האלטן, אז די צייט פון קריאת שמע ליינען איז א גאנצע נאכט, און אז ניט נאָר ביי קריאת שמע ליינען, נאָר אויך ביי אנדערע זאכן, וועגן וועלכע די חכמים זאָגן „ביז האלבע נאַכט" איז די ריכטיקע צייט ביז אין דער פרי. און איצט רעכענט ער אויס עטליכע אזעלכע זאכן: הקטר, דאָס פארברענען פון פעטס און איברים (פון קרבנות אויפן מזבח אין בית המקדש) איז צייט (א גאַנצע נאַכט) ביז דעם אויפגאנג פון מאָרגן־זייל. און אלע (קרבנות), וואָס ווערן געגעסן איין טאָג, מעג מען זיי עסן (א גאנצע נאכט) ביזן אויפגאַנג פון מאָרגן־זייל. ווען מען האָט מקריב געווען קרבנות אין בית המקדש, האָט מען פון טייל קרבנות פארברענט אויפן מזבח נאָר דאָס פעטס, די חלבים, און פון טייל קרבנות האָט מען פאַרברענט אויך די פליישטיילן, די איברים. זאָגט די משנה, אז דאָס פארברענען האָט געקאָנט פאָרקומען א גאַנצע נאַכט, נאָכן טאָג ווען מען האָט געשאָכטן דעם קרבן. דאָס זעלבע איז אויך מיטן פלייש פון אזעלכע קרבנות, וואָס מען האָט זיי געמעגט עסן נאָר „יום אחד", נאָר אין דעם טאָג, ווען מען האָט זיי געשאָכטן, איז דער דין, אז מען האָט זיי געמעגט עסן אויך אַ גאַנצע נאַכט נאָכן טאָג פון שעכטן זיי. אם כן, אויב עס איז אזוי (אויב מען מעג דאָס אלץ טאָן א גאנצע נאַכט), פארוואָס-זשע האָבן די חכמים געזאָגט, אז נור ביז האַלבע נאַכט? איז דער ענטפער. כדי צו דערווייטערן דעם מענטש פון אַ עבירה. דאָס הייסט אז די חכמים האָבן מורא געהאט, דאָס אויב מען וועט זאָגן, אז די צייט איז ביז אין דער פרי, וועט טייל מאָל דער מענטש אפלייגן דאָס ליינען קריאת שמע אויף שפעטער און דערווייל וועט ער אנטשלאָפן ווערן און אינגאנצן ניט ליינען, און ער וועט אזוי ארום טאָן א עבירה. דעריבער האָבן זיי געזאָגט, אז עס איז גלייכער צו ליינען קריאת שמע פאַר האַלבער נאַכט. טייל מפרשים זאָגן, אז די מחלוקה צווישן רבי אליעזר און די חכמים און רבן גמליאל באשטייט אין אויסטייטשן דעם דערמאָנטן וואָרט אין חומש „ובשכבך". רבי אליעזר טייטשט, אז דאָס מיינט, ווען „דו לייגסט זיך שלאָפן", און געוויינליך לייגן זיך שלאָפן ארבייטס-מענטשן אין דעם ערשטן דריטל אין דער נאכט. דאגעגן די חכמים און רבן גמליאל טייטשן „ובשכבך" „ווען דו ליגסט", און די צייט פון ליגן איז א גאנצע נאכט; און די חכמים האָבן באגרענצט די צייט ביז א האלבער נאכט צוליב דעם טעם, כדי אָבצוהיטן דעם מענטש פון א עבירה.

ב. מאימתי, פון ווען אָן ליינט מען קריאת שמע אין דער פרי? די איצטיקע משנה באַהאנדלט די פראגע וועגן דער צייט פון ליינען קריאת שמע אין דער פרי און וויל

מַשֶּׁיַּכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּין תְּכֵלֶת לְכַרְתִּי. (וְגוֹמְרָהּ) עַד הָנֵץ הַחַמָּה. ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים לַעֲמוֹד בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. הַקּוֹרֵא מִכָּאן וְאֵילָךְ, לֹא הִפְסִיד, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא בַתּוֹרָה: ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בָּעֶרֶב כָּל אָדָם יַטּוּ וְיִקְרְאוּ, וּבַבּוֹקֶר יַעַמְדוּ, שֶׁנֶּאֱמַר וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כָּל

געבן דעם סימן, ווען הייסט שוין טאָג, און זי זאָגט, משיכיר, פון ווען מען קאָן דערקענ־נען דעם אונטערשיד צווישן בלוי און ווייס. **אין דער משנה ווערט באַנוצט אויף „בלוי" דאָס וואָרט „תכלת", און טייל טייטשן עס, אז עס איז שוין אזוי ליכטיק, אז מען קאָן דערקענען אין ציצית צווישן דעם תכלת־פאָדים און די ווייסע פעדים; טייל טייטשן, אז דאָס מיינט מען סתם צווישן די פארבן פון בלוי און ווייס.** ר' אליעזר זאָגט: צווישן בלוי און גרין. **פאר „גרין" ווערט באנוצט דאָס וואָרט „כרתי", און דאָס איז אזא גרינוואַרג, אזא גרינער קנאָבל, וואָס הייסט אין דייטש „לויך" און ענגליש „ליק" און וואָס האָט א גרינעם קאָליר; אין נוסח פון ירושלמי שטייט דאָ „כרתן", וואָס איז דער טייטש דער „גרין־קאָליר" פון דעם גרינוואַרג כרתי.** וגומרה, און די ענדע (פון ליינען קריאת שמע) איז ביז די זון שפּראָצט־אויף. **לויט דער דאָ־זיקער מיינונג פון דער משנה איז די צייט פון ליינען קריאת שמע אין דער פרי א זייער באַגרענצטע, דהיינו, פון ווען עס באַווייזט זיך די ערשטע ליכטיקייט און מען קאָן דערקענען קאָלירן, ביז די זון שפּראָצט־אויף, דאָס הייסט מען זעט איר נאָר אויף די שפּיצן בערג.** ר' יהושע זאָגט: ביז דריי שעה, ווייל עס איז דער שטייגער פון קינדער פון מלכים אויפצושטיין ערשט אום דריי שעה (אויפן טאָג). **אומעטום אין דער משנה, וואו עס ווערט דערמאָנט ר' יהושע מיינט מען דעם תנא ר' יהושע בן חנניה, א חבר פון ר' אליעזר און רבן גמליאל. ער זאָגט, אז מען מעג ליינען קריאת שמע אין דער פרי ביז דעם סוף פון דער דריטער שעה אין טאָג. די מחלוקה צווישן רבי יהושע און דער פאָריגער מיינונג פון דער משנה באַשטייט אין אויסטייטשן דאָס וואָרט פון חומש וועגן קריאת שמע אין דער פרי „ובקומך", „ווען דו שטייסט אויף"; די ערשטע מיי־נונג איז, אז דאָס מיינט מען, ווען געוויינליכע מענטשן שטייען אויף צו דער ארבייט, זייער פרי; אָבער ר' יהושע האלט, אז ווייל עס געפינען זיך אזעלכע מענטשן, ווי קינ־דער פון מלכים, וועלכע שלאָפן לענגער און שטייען אויף ערשט נאָך דריי שעה אין טאָג, הייסט ביז דעמאָלס „ובקומך", די צייט פון אויפשטיין. עס איז נויטיק דאָ צו באַ־מערקן, אז אומעטום, וואו עס איז פאראן אין דער משנה „א שעה" מיינט מען ניט אונזער היינטיקע שעה, 60 מינוט, נאָר מען מיינט א 12־טעל פון טאָג. דריי שעה מיינט א פערטל פון טאָג. למשל ווינטער ווען דער טאָג איז נור 8 שעה לאַנג, מיינט מען מיט „3 שעה" נאָר אונזערע צוויי שעה, א פערטל פון טאָג. דערפאר זומער, ווען דער טאָג איז 16 שעה לאַנג, מיינט מען מיט „3 שעה" אונזערע 4 שעה, א פערטל פון טאָג. די דאָזיקע שעה'ן, וועלכע ווערן גערעכנט לויט 12־טעל פון טאָג, הייסן „שעות זמניות", „צייט שעה'ן", דאָס הייסט זיי זיינען אָבהענגיק פון דער צייט, פון דער לענג פון טאָג.** הקורא, דער וואָס ליינט קריאת שמע שפּעטער פון דער דאָזיקער צייט, האָט ניט היזק געהאַט, פונקט ווי איינער ליינט אין דער תורה. **די משנה מיינט צו זאָגן, אז אויב איינער האָט ניט געליינט קריאת שמע אין דער פרי צו דער דערמאָנטער ריכטיקער צייט, קאָן ער ליינען קריאת שמע שפּעטער, און ער האָט כאָטש דעם מצוה־פאַרדינסט, וואָס ער ליינט עטליכע פרשיות אין חומש; ער דאַרף אויך זאָגן די ברכות פון קריאת שמע.**

ג. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז אין אוונט זאָל יעדער מענטש זיך צו־לייגן און ליינען קריאת שמע, און אין דער פרי זאָל מען שטיין (ביים קריאת שמע ליינען), ווייל עס ווערט געזאָגט (אין חומש) „ווען דו לייגסט זיך און ווען דו שטייסט אויף". **די „בית שמאי", דאָס הויז פון שמאי, און די בית „הלל", דאָס הויז פון הלל, זענען**

אָדָם קוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ? אֶלָּא, בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִים, וּבְשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים. אָמַר ר׳ טַרְפוֹן, אֲנִי הָיִיתִי בָא בַדֶּרֶךְ, וְהִטֵּתִי, לִקְרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי, וְסִכַּנְתִּי בְעַצְמִי מִפְּנֵי הַלִּסְטִים. אָמְרוּ לוֹ, כְּדַי הָיִיתָ לָחוּב בְּעַצְמְךָ, שֶׁעָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל:

ד בַּשַּׁחַר מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וְאַחַת

געוועזן צוויי ישיבות פון תנאים, תלמידים און תלמידים פון תלמידים פון שמאי און הלל, דעם אב בית דין און דעם נשיא ביי יידן לערך 100 יאָר פאַר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש. עס איז פאראן א מיינונג, אז די בית שמאי און בית הלל האָבן עקזיסטירט אויך אַ קורצע צייט נאָכן חורבן בית המקדש. עס איז אַנגענומען, אז די הלכה בלייבט שטענדיק, ווי עס זאָגן די בית הלל. אין דער דאָזיקער משנה זאָגן די בית שמאי, אז מען דאַרף אײנטײטשן דעם פסוק אין חומש „ובשכבך ובקומך", צו ליינען קריאת שמע „ווען דו לייגסט זיך און ווען דו שטייסט אויף", גאַנץ ווערטליך, דהיינו, אז אין אוונט דאַרף מען ליגן ביים קריאת שמע ליינען, און אין דער פרי דאַרף מען שטיין. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז יעדער מענטש זאָל ליינען ווי זיין שטייגער, ווייל עס ווערט געזאָגט (אין חומש) „און ווען דו גייסט אין וועג". די בית הלל האלטן, אז מען מעג ליינען קריאת שמע אין וועלכן צושטאנד מען איז, ביינאכט אפילו ווען מען שטייט, און אין דער פרי אפילו ווען מען ליגט, און אפילו ווען מען גייט; און זיי ברענגען דערצו א באווייז פון חומש, וואו עס ווערט געזאָגט, אז מען זאָל ליינען אויך „ובלכתך בדרך", „און ווען דו גייסט אין וועג". אם כן, אויב עס איז אַזוי, פאַר־וואָסזשע זאָגט דער פסוק „ווען דו לייגסט זיך און ווען דו שטייסט אויף"? איז דער ענט־פער דערויף, אז דאָס מיינט מען: בשעה, אין דער צייט ווען מענטשן לייגן זיך און אין דער צייט ווען מענטשן שטייען־אויף. די בית הלל זאָגן, אז מיט דעם „בשכבך ובקומך" האָט דער חומש ניט געמיינט צו זאָגן דעם מענטש, ווי אַזוי, אין וועלכער פאָזיציע, ער דאַרף ליינען קריאת שמע, ליגנדיק צי שטייענדיק, נאָר ער האָט געמיינט אָנצוווייזן די צייט, ווען מען דאַרף ליינען קריאת שמע; ניט כסדר א גאַנצע נאַכט און א גאַנצן טאָג, נאָר 2 מאָל אין מעת לעת: איינמאָל אין אוונט, ווען מענטשן לייגן זיך, און איינמאָל אין דער פרי, ווען מענטשן שטייען אויף. אמר, ר׳ טרפון האָט געזאָגט: איך בין אמאָל געגאַנ־גען אין וועג און האָב מיך צו־געלייגט צו ליינען קריאת שמע אזוי ווי די בית שמאי הייסן און איך האָב מיך געשטעלט אין געפאַר פון גזלנים. ר׳ טרפון איז געוועזן א תנא אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש און אויך אביסל שפּעטער, און ער דערציילט דאָ וועגן זיך, אז גייענדיק אין וועג האָט ער זיך אָבגעשטעלט און צוגעלייגט זיך כדי צו ליינען קריאת שמע אזוי ווי די בית שמאי הייסן טוען, און ער האָט דעריבער פארלוירן צייט און איז געווען אין געפאַר באַפאלן צו ווערן דורך גזלנים. די משנה באַנוצט דאָ, און אויך אין א סך אַנדערע ערטער, אנשטאָט דאָס וואָרט „גזלנים" דאָס גריכישע וואָרט „לעסטעס", און פון דער „ס" צום סוף וואָרט איז געוואָרן א „מ" און אזוי ארום האָבן מיר דאָס וואָרט „ליסטים". אמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו ר׳ טרפון: דו ביזט ווערט געווען געשטעלט צו ווערן אין געפאַר, ווייל דו האָסט עובר געווען אויף די ווער־טער פון די בית הלל. ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, איז די הלכה אזוי ווי די בית הלל; און די חברים פון ר׳ טרפון האָבן געהאַלטן, אז אפילו ווען איינער וויל מחמיר זיין אויף זיך און פירן זיך ווי די בית שמאי זאָגן, טאָר ער אויך ניט.

ד. בשחר, אין דער פרי דאַרף מען זאָגן צוויי ברכות פאַר קריאת שמע און איין ברכה נאָך קריאת שמע. די צוויי ברכות אין דער פרי פאַר קריאת שמע זענען „יוצר אור" און „אהבה רבה", און די ברכה נאָך קריאת שמע איז „אמת ויציב" מיט דער פאַרענדיגונג פון „גאל ישראל"; אזוי האָבן מיר עס אויך היינט אין סידור. ובערב, און אין אוונט זאָגט מען צוויי ברכות פאַר קריאת שמע און צוויי ברכות נאָך קריאת שמע. די צוויי ברכות פאַר קריאת שמע אין אוונט זענען „המעריב ערבים" און „אהבת עולם"; און די צוויי ברכות נאָך קריאת שמע זענען „אמת ואמונה" און „השכיבנו". די

לְאַחֲרֶיהָ, וּבָעֶרֶב מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ. אַחַת אֲרוּכָּה וְאַחַת קְצָרָה. מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַאֲרִיךְ, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַצֵּר, לְקַצֵּר, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַאֲרִיךְ, לַחְתּוֹם, אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתּוֹם, וְשֶׁלֹּא לַחְתּוֹם אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתּוֹם: ה מַזְכִּירִין יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד

אלע הייסן „ברכות" ווייל מען פארענדיקט זיי מיט „ברוך אתה ה' ", „געבענטשט ביסטו גאָט". אחת, איינע איז א לאנגע און איינע איז א קורצע. אויף די דאָזיקע ווערטער פון דער משנה זענען פאראן פארשידענע טייטשן ביי די מפרשים. רש"י טייטשט, אז דאָס מיינט מען די צוויי ברכות נאָך קריאת שמע אין אוונט, „אמת ואמונה", וועלכע איז לאנג, און „השכיבנו", וועלכע איז קורץ. דער טייטש פון רש"י איז דאכט זיך, דער אויסגעהאלטנסטער און עס איז פאראן אויף אים אמווייניקסטן קשיות און אזוי זעט אויס אויך אין ירושלמי. מקום, דאָרט, וואו זיי (די חכמים) האָבן געהייסן מאכן (די ברכה) לאנג טאָר מען ניט מאכן קורץ, און וואו זיי האָבן געהייסן מאכן קורץ טאָר מען ניט מאַכן לאַנג; וואו זיי האָבן געהייסן מאכן מיט א שליסונג טאָר מען ניט מאכן אָן א שלי-סונג, און וואו זיי האָבן געהייסן מאכן אָן א שליסונג טאָר מען ניט מאכן מיט א שליסונג. **וועגן דעם וואָס הייסט מאכן א ברכה „לאנג" אָדער „קורץ" האָבן מיר שוין געזאָגט פריהער. אָבער דאָ זאָגט די משנה אויך וועגן „ברכות מיט א שליסונג" און „ברכות אָן א שליסונג". דער טייטש דערפון איז, אז עס זענען פאראן ברכות, וואָס הויבן זיך אָן מיט „ברוך אתה", אָבער זיי שליסן זיך ניט מיט „ברוך אתה". אזוי זענען דער גרעסטער טייל ברכות פון עסן; למשל ביים עסן ברויט מאכט מען „ברוך אתה — המוציא לחם מן הארץ", מען הויבט אָן מיט ברוך אָבער מען פארענדיקט ניט צום סוף מיט ברוך. דאָס הייסט „ברכות אָן שליסונג". עס זענען אָבער פאראן ברכות, וועלכע הויבן זיך אָן מיט „ברוך אתה" און שליסט זיי מיט „ברוך אתה". למשל די ברכה „יוצר אור" הויבט מען אָן מיט ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור" און מען שליסט גאָר צום סוף מיט „ברוך אתה ה' יוצר המאורות". דאָס הייסט „ברכות מיט א שליסונג". די משנה לערנט, אז מען טאָר ניט מאכן קיינע ענדערונגען אין די ברכות, נאָר מען דארף זיי זאָגן אזוי ווי די חכמים האָבן זיי פעסטגעשטעלט.**

ה. מזכירין, מען דארף דערמאָנען יציאת מצרים ביינאכט. **עס איז דער דין, אז אין דער פרי, ביים ליינען קריאת שמע, דארף מען דערמאָנען, אז גאָט האָט ארויסגע-נומען די יידן פון מצרים, יציאת מצרים. דאָס דערמאָנט מען צוויי מאָל, איינמאָל אין דער דריטער פרשה פון קריאת שמע „ויאמר", אין וועלכער עס זענען פאראן די ווערטער „אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים", און אין „אמת ויציב", וואו מען זאָגט „אמת, ממצרים גאלתנו". אָבער וועגן דערמאָנען יציאת מצרים ביים ליינען קריאת שמע אין אוונט זענען געווען פארשידענע מיינונגען און פארשידענע מנהגים, און דער ירושלמי דערציילט, אז אין טייל ערטער האָט מען ביינאכט געזאָגט נאָר די ערשטע צוויי פרשיות פון קריאת שמע, און מען האָט ניט געזאָגט די פרשה פון „ויאמר". דאָ זאָגט די משנה, אז מען דארף דערמאָנען יציאת מצרים ביינאכט.** אָמר, ר' אלעזר בן עזריה האָט געזאָגט: איך בין שוין ווי איינער פון זיבציג יאָר און האָב ניט זוכה געווען, אַז מען זאָל זאָגן יציאת מצרים ביינאכט, ביז בן זומא האָט עס געדרשנט. **ר' אלעזר בן עזריה איז געווען א תנא, א יונגערער חבר פון רבן גמליאל און ר' יהושע; ער איז געווען א גרויסער יחסן און אויך רייך, און ווען צווישן די חכמים און רבן גמליאל איז געווען א זייער שארפער סכסוך, האָט מען געמאַכט ר' אלעזר בן עזריה פאַר נשיא אויף רבן גמליאל'ס אָרט, און כאָטש שפּעטער האָט מען רבן גמליאל צוריק-געגעבן דאָס נשיאות, איז אָבער ר' אלעזר בן עזריה געבליבן דער מיט־פירער פון דער ישיבה. די גמרא אין בבלי ברכות כ"ח דערציילט, אז ער איז דעמאָלט געווען אָ יונגערמאַן 18 יאָר אַלט, און עס איז אים געשען א נס און עס איז אים אָנגעוואקסן**

שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא. שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן תִּזְכּוֹר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ, הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יְמֵי חַיֶּיךָ, הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

פרק ב

א הָיָה קוֹרֵא בַתּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא, אִם כִּוֵּן לִבּוֹ, יָצָא, וְאִם לָאו, לֹא יָצָא. בַּפְּרָקִים, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וּמֵשִׁיב, וּבָאֶמְצַע, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי

א לאנגע גראָע באָרד, און דעריבער האָט ער געזאָגט, אז ער איז „ווי איינער וואָס איז שוין אלט 70 יאָר". ר' אלעזר בן עזריה דערציילט דאָ, אז דעם באווייז פון חומש, אז מען דארף דערמאָנען יציאת מצרים ביינאכט, האָט געבראכט דער תנא בן זומא, וועמעס נאָמען איז געווען שמעון בן זומא און ער האָט אויך געלעבט אין יענער צייט. בן זומא'ס באַווייז איז: שנאמר, עס ווערט געזאָגט (אין חומש), „כדי דו זאָלסט געדענקן דעם טאָג פון דיין ארויסגיין פון לאנד מצרים אלע טעג פון דיין לעבן", „טעג פון דיין לעבן" מיינט מען אין די טעג, „אלע טעג פון דיין לעבן" מיינט מען די נעכט. בן זומא זאָגט, אז ווען אין חומש וואָלט געווען נאָר „ימי חייך", די טעג פון דיין לעבן, וואָלט עס געהייסן, אז נאָר בייטאָג דארף מען דערמאָנען יציאת מצרים, אָבער ווייל עס שטייט „כל ימי חייך", אלע טעג, מיינט דאָס וואָרט „כל" אויך די „גאנצע" טעג, און א „גאנצער" טאָג מיינט אין לשון קודש אויך ביינאכט, וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן: „די טעג פון דיין לעבן" מיינט מען די איצטיקע וועלט, „אלע טעג פון דיין לעבן" מיינט מען איינצושליסן אויך די צייטן פון משיח. די חכמים, דאָס הייסט די מערהייט תנאים, האלטן ניט פון דער מיינונג, אז מען דארף דערמאָנען יציאת מצרים ביינאכט, און זיי טייטשן איין דעם פסוק „כל ימי חייך", אז מיטן וואָרט „כל" מיינט מען „אלע" טעג, דאָס הייסט, אז ניט נאָר אין דער איצטיקער צייט דארף מען דער־מאָנען דעם נס פון באפרייט ווערן פון מצרים, נאָר אויך ווען משיח וועט קומען און מען וועט האָבן באפרייט געוואָרן פון איצטיקן גלות, וועט מען נאָך אלץ דארפן דער־מאָנען די באפרייאונג פון דעם ערשטן גלות, פון מצרים.

פרק ב.

א. היה, אז איינער האָט געליינט אין דער תורה, און עס איז אָנגעקומען די צייט פון קריאת-שמע ליינען, אויב ער האָט מכוון געווען אין הארצן, האָט ער יוצא געווען; און אויב ניט, האָט ער ניט יוצא געווען. די גמרא זאָגט, אַז דאָ מיינט מען, ווען איינער ליינט אין ספר תורה די פרשה פון קריאת שמע סתם אזוי, ער קוקט זי אדורך צו זען, צי אין איר זענען ניט פאראן קיין גרייזן, און דערווייל איז געוואָרן אין דער פרי די צייט צו ליינען קריאת שמע; איז דער דין, אז אויב ער האָט איינזינען ביי זיך אין הארצן, אז ער זאָל דערמיט יוצא זיין די מצוה פון קריאת שמע ליינען, איז ער יוצא. דאָס וואָרט „יוצא", ער גייט ארויס", ווערט באנוצט אין דער משנה און דער גמרא, ווען מען וויל זאָגן וועגן איינעם, אז ער האָט מקיים געווען די מצוה, דערפילט זיין חוב צו טאָן עפּיס. בפרקים, צווישן די טיילן מעג מען באגריסן פון כבוד וועגן און אָפּ־ענטפערן ווען יענער באַגריסט, און אין דערמיט מעג מען באגריסן פאר מורא וועגן און אָפּענטפערן; אזוי זאָגט ר' מאיר. ר' מאיר איז געווען א תנא, א תלמיד פון די תנאים ר' עקיבא און ר' ישמעאל, און די גמרא זאגט, אז א סך סתם הלכות אין אונזער משנה זענען ר' מאיר'ס. דאָ לערנט ער דעם דין צי מעג מען מפסיק זיין אין דערמיט, ווען מען האלט אין זאָגן די ברכות פון קריאת שמע, אָדער ווען מען זאָגט די פּרשיות פון קריאת שמע. פארשטייט זיך, אז סתם מפסיק זיין, אויסרעדן סתם זאכן, טאָר מען זיכער ניט. די שאלה איז אָבער, אז ווען מען האלט אין זאָגן די ברכות אָדער די פּרשיות פון קריאת־שמע און מען באמערקט, אז עס איז פארבייגעגאנגען אן אָנגע־זעענער מאן, וועמען מען דארף באגריסן, זאָגן צו אים „שלום!" כדי אים אָפּצוגעבן כבוד. אָדער עס איז פארבייגעגאנגען א שטארקער מאן, פאר וועמען מען האָט מורא,

הַיִּרְאָה וּמֵשִׁיב, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, בָּאֶמְצַע, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, וּמֵשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, בַּפְּרָקִים, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם: ב אֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים, בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה, בֵּין שְׁנִיָּה לִשְׁמַע, בֵּין שְׁמַע לִוְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, בֵּין וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ לְוַיֹּאמֶר, בֵּין וַיֹּאמֶר לֶאֱמֶת וְיַצִּיב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּין וַיֹּאמֶר לֶאֱמֶת וְיַצִּיב לֹא יַפְסִיק. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, לָמָּה קָדְמָה שְׁמַע לִוְהָיָה אִם שָׁמֹעַ?

און מען דארף אים אויך באגריסן. עס קאָן אויך זיין אן אנדערער פאַל, דהיינו, ווען דער דאָזיקער אָנגעזעענער מאן, צי שטארקער מאן, האָט גאָר באגריסט צוערשט דעם קריאת־שמע־לייענער, און מען דארף זיי דאריבער אָפּענטפערן און צוריקזאָגן זיי דעם „שלום!” דערויף זאָגט ר' מאיר, אז אויב מען האלט „צווישן די טיילן”, דאָס הייסט צווישן איין ברכה און דער צווייטער אָדער צווישן איין פרשה פון קריאת שמע און דער צווייטער, איז די זאך לייכטער, און מען מעג מפסיק זיין און באגריסן און אָפּענט־פערן אפילו ווען דער מאן איז נור אן אָנגעזעענער מאן און מען דארף אים נור אָפּגעבן כבוד, אָבער מורא פאר אים האָט מען ניט; ווי איז אָבער אז מען האלט אין „דער מיט” פון דער ברכה אָדער אין „דער מיט” פון דער פרשה, איז די זאך הארבער, און מען מעג נור באגריסן און אָפּענטפערן א מאן, פאר וועמען מען האָט מורא; אָבער אן אָנ־געזעענעם מאן, כדי אָפּצוגעבן אים כבוד טאָן מען ניט באגריסן, און אוודאי ניט אָפּ־ענטפערן. ר' יהודה זאָגט, אז אין דער מיט מעג מען באגריסן פאר מורא און אָפּענט־פערן פאר כבוד, און צווישן די טיילן מעג מען באגריסן פאר כבוד און אָפּענטפערן יעדן מענטשן. אומעטום, וואו אין דער משנה איז פאראן סתם דער נאָמען ר' יהודה מיינט מען דעם תנא ר' יהודה בן ר' אלעאי, א חבר פון ר' מאיר. דאָ איז ר' יהודה מער מיקל, מאכט לייכטער דעם דין, און ער האלט, אז ווען מען האלט אין דער מיט פון דער ברכה אָדער פון דער פרשה מעג מען באגריסן דעם שטארקן מאן, פאר וועמען מען האָט מורא, און מען מעג אָפּענטפערן, אָבער ניט באגריסן, דעם אָנגעזעענעם מאן, כדי אים אָפּצוגעבן כבוד; דאגעגן ווען מען האלט ניט אין דער מיט, נאָר צווישן איין ברכה און דער צווייטער, אָדער צווישן איין פרשה און דער צווייטער, איז די זאך נאָך לייכטער, און מען מעג אפילו באגריסן אן אָנגעזעענעם מאן, כדי אים אָפּצוגעבן כבוד, און אָפּענטפערן „שלום!” מעג מען אפילו יעדן מענטש.

ב. אלו הן, און דאָס מיינט מען „צווישן די טיילן”: צווישן דער ערשטער ברכה און דער צווייטער, צווישן דער צווייטער ברכה און דער פרשה „שמע”, צווישן „שמע” און „והיה אם שמע”, צווישן „והיה אם שמע” און „ויאמר”, צווישן „ויאמר” און „אמת ויציב”. די משנה רעכנט דאָ אויס וואָס הייסט „צווישן די טיילן”, און זאָגט, אז דאָס מיינט מען ווען מען האָט שוין פארענדיקט איין ברכה פאר קריאת שמע, איי־דער מען גייט אָנהויבן די צווייטע ברכה; דאָס זעלבע איז אויך צווישן דער צווייטער ברכה און דער ערשטער פרשה פון קריאת שמע, און דאָסזעלבע איז אויך צווישן די פרשיות זעלבסט, אָדער אויך צווישן דער לעצטער פרשה פון קריאת שמע („ויאמר”) און דער ברכה נאָך קריאת שמע „אמת ויציב”, וועלכע הייסט א ברכה, ווייל מען פארענדיקט איר מיט „ברוך אתה ה' גאל ישראל”. ר' יהודה זאָגט, אז צווישן „ויאמר” און „אמת ויציב” זאָל מען ניט מפסיק זיין. ר' יהודה האלט, אז ווייל די לעצטע ווער־טער פון ויאמר זענען „אני ה' אלהיכם”, „איך בין אייער גאָט”, און דאָס ערשטע וואָרט פון „אמת ויציב” איז „אמת”, טאָר מען צווישן די ווערטער „אלהיכם” און „אמת” ניט מפסיק זיין. די גמרא ברענגט דערצו דעם פסוק פון ירמיה י' „וה' אלהים אמת”. די מפרשים און די פוסקים (דער רמב״ם, דער רא״ש און אנדערע) זענען מחולק, צי מען מיינט דאָ, אז מען טאָר אינגאנצן ניט מפסיק זיין, אָדער אז עס האָט דעם דין ווי „אין דער מיט” פון א פרשה. אָמר. ר' יהושע בן קרחה האָט געזאָגט: פאר־וואָס זאָגט מען פריער „שמע” און דערנאָך „והיה עם שמע?” דאָס איז כדי דער

אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עוֹל מִצְוֹת. וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ לְוַיֹּאמֶר? שֶׁוְּהָיָה אִם שָׁמֹעַ נוֹהֵג בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וַיֹּאמֶר אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בַיּוֹם: ג הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יָצָא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לֹא יָצָא. קָרָא וְלֹא דִקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יָצָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא יָצָא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ, לֹא יָצָא. קָרָא וְטָעָה,

מענטש זאָל נעמען אויף זיך צוערשט דעם עול פון מלכות שמים און דערנאָך דעם עול פון מצוות. ר׳ יהושע בן קרחה איז געווען א תנא, א חבר פון ר׳ מאיר און ר׳ יהודה, אָבער ער האָט מאריך ימים געווען און געלעבט אויך שפּעטער פון זיי. די מיינונג פון טייל געלערנטע, אז ער איז געווען דער זון פון ר׳ עקיבא (וועלכער ווערט איינמאָל אָנ־גערופן „קרח״) איז ניט קיין ריכטיקע. ר׳ יהושע בן קרחה וויל ערקלערן דעם סדר פון די פּרשיות, ווי אזוי מען זאָגט זיי אין קריאת שמע, פאַרוואָס מען זאָגט גראָד „שמע״ פאַר „והיה אם שמע״, און „והיה אם שמע״ פאַר „ויאמר״, בפרט, אז מיר געפינען אין חומש „ויאמר״ פריער (אין חומש במדבר) און „שמע״ און „והיה אם שמע״ שפּעטער (אין חומש דברים). ער זאָגט, אז אין דער פּרשה „שמע ישראל״ נעמט מען אויף זיך דעם עול פון מלכות שמים, דאָס אנערקענען די געטליכקייט, אז גאָט („שמים״, דער הימעל) איז דער איינציקער מלך, דער הערשער איבער דער וועלט, און מען זאָגט דעם „ה׳ אלהינו ה׳ אחד״. און נאָכדעם ווי מען האָט שוין אנערקענט די הערשאפט פון גאָט, זאָגט מען די פּרשה פון „והיה אם שמע תשמעו אל מצותי״, „און אז איר וועט צוהערן און פאָלגן מיינע מצוות״, און מען נעמט אויף זיך דעם עול, די התחייבות מקיים צו זיין די מצוות. והיה, פאַרוואָס זאָגט מען „והיה אם שמע״ פאַר „ויאמר״? ווייל „והיה אם שמע״ איז גילטיק סיי בייטאָג און סיי ביינאכט, אָבער „ויאמר״ איז גילטיק נור בייטאָג. דאָ דערקלערט ר׳ יהושע בן קרחה פאַרוואָס מען זאָגט די פּרשה „והיה אם שמע״ פאַר „ויאמר״, מיט דעם טעם, ווייל אין „ויאמר״ איז פאַראַן די מצוה פון ציצית, און דער דין איז, אז ציצית דאַרף מען טראָגן נאָר בייטאָג; ביינאכט איז מען פּטור פון טראָגן ציצית. אזוי טייטשן כמעט אלע מפרשים די דאָזיקע משנה. אָבער דער „מלאכת שלמה״ און דער ווילנער גאון טייטשן, אז מען האָט ביינאכט ביים קריאת־שמע־ליינען אינגאנצן ניט געפּלעגט זאָגן די פּרשה פון „ויאמר״; מיר האָבן שוין געבראַכט די דאָזיקע מיינונג, וועלכע געפינט אויך א שטאַרקע שטיצע אין ירושלמי.

ג. הקורא, אז איינער ליינט קריאת שמע און זיינע אויערן הערן ניט וואָס ער זאָגט, איז ער יוצא. די משנה מיינט דערמיט, אז מען דאַרף ניט דוקא זאָגן די ווער־טער הויך, אַז דער זאָגער זאָל הערן וואָס ער זאָגט; ס׳איז גענוג שטילערהייט. ר׳ יוסי זאָגט, אז ער איז ניט יוצא. אומעטום אין דער משנה, וואו עס איז פאַראַן סתם ר׳ יוסי מיינט מען דעם תנא ר׳ יוסי בן חלפתא, א חבר פון ר׳ מאיר און ר׳ יהודה. דאָ זאָגט ר׳ יוסי, אז קריאת שמע דאַרף מען ליינען גענוג הויך, אז מען זאָל כאָטש אליין הערן די ווער־טער וואָס מען זאָגט. קרא, אז איינער ליינט קריאת שמע און האָט ניט ריכטיק ארויס־געזאָגט די אותיות, זאָגט ר׳ יוסי, אז ער האָט יאָ יוצא געווען, ר׳ יהודה זאָגט, אז ער האָט ניט יוצא געווען. די גמרא באמערקט דאָ, אז דאָס מיינט מען ניט נור, ווען מען זאָגט ניט ארויס ריכטיק גאנצע ווערטער, נאָר אפילו ווען מען שלינגט איין איינ־צעלנע אותיות, ווען מען זאָגט צוזאמען די צוויי ווערטער „ואבדתם מהרה״ און איינע פון די „מים׳ס״, דער סוף פון „ואבדתם״ צי דער אָנהויב פון „מהרה״ ווערט פאַר־לוירן. דאָס איז אויך דער טעם, פאַרוואָס מען דריקט דעם „זיין״ פון „תזכרו״, כדי עס זאָל ניט קלינגען „תשכרו״. הקורא, אז איינער ליינט קריאת שמע „צוריק״ איז ער ניט יוצא. די משנה באנוצט דאָ פאַר „צוריק״ דאָס וואָרט „למפרע״, און מיינט צו זאָגן, אז ווען איינער ליינט, למשל, דעם צווייטן פסוק פון שמע צוערשט און דערנאָך ליינט ער דעם ערשטן פסוק, איז ער ניט יוצא. קרא, אז איינער ליינט קריאת שמע און

יַחֲזוֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה: ד הָאוּמָּנִין קוֹרִין בְּרֹאשׁ הָאִילָן, אוֹ בְּרֹאשׁ הַנִּדְבָּךְ, מַה שֶּׁאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּתְּפִלָּה: ה חָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, אִם לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁקָּרָא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּשָׂא, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, לֹא לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּנוּ, שֶׁחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן? אָמַר לָהֶם, אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל מִמֶּנִּי עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת: ו רָחַץ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, לֹא לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּנוּ,

מאכט א גרייז, זאָל ער צוריק אָנהויבן ליינען פון דעם אָרט, וואו ער האָט געמאכט דעם גרייז. **ער דארף ניט ווידער ליינען גאנץ קריאת שמע פון אָנהויב אָן, נאָר עס איז גענוג ווען ער ליינט נאָכאמאָל בלויז פון דעם אָרט פון גרייז.**

ד. האומנין, בעלי מלאכות מעגן ליינען קריאת שמע ווען זיי זענען אויפן שפּיץ פון בוים אָדער אויף דעם שפּיץ פון א בוי־וואנט, אָבער דאווענען דאָרט טאָרן זיי ניט. **כמעט אומעטום וואו די משנה באנוצט דאָס וואָרט „תפילה“, דאווענען, מיינט מען דאווענען שמונה עשרה. די משנה זאָגט דאָ, אז ווען בעלי מלאכות ארבייטן אויף דעם שפּיץ פון א בוים, אָדער אויפ׳ן שפּיץ פון א בוי־וואנט, א רעשטאָוואניע, מעגן זיי זאָגן קריאת שמע, אָבער דאווענען דאָרט שמונה עשרה טאָרן זיי ניט, נאָר מוזן אראָפּגיין פון דאָרט צום דאווענען. מען דערקלערט עס דערמיט, וואָס ביים דאווענען דארף מען האָבן מער כוונה, ווי ביי קריאת שמע, און ווען מען שטייט אויף אזא אָרט, קאָן מען ניט איינזינען האָבן ריכטיק דאָס דאווענען, ווייל מען מוז אכטונג געבן, אז מען זאָל ניט אראָפּפאלן. דאָס וואָרט „נדבך“ אין דער משנה פאר א „בוי־וואנט“ געפינט זיך אין תנך, אין עזרא ו׳, אין אראמעאישן טייל, וואו עס איז דער טייטש א „שורה“, פון שטיינער אָדער האָלץ.**

ה. חתן, א חתן איז פּטור פון ליינען קריאת שמע די ערשטע נאַכט, ביז שבת צונאכטס, אויב ער האָט נאָך ניט געטאָן קיין טאט. **אין דער ערשטער משנה כתובות ווערט געזאָגט, אז אמאָל פלעגן חתונות פון מיידלעך פאָרקומען מיטוואָך; די משנה זאָגט דאָ דעריבער, אז אין דער „ערשטער נאכט“, דער נאכט פון דער חופּה, דארף דער חתן ניט ליינען קריאת שמע, ווייל זיין געדאנק איז פארנומען צו פארקערן געשלעכטלאך מיט זיין פרוי; אויב ער האָט אין דער חופּה נאכט „ניט געטאָן קיין טאט“, ניט פאַרקערט געשלעכטלאך מיט זיין פרוי, איז ער פּטור צו ליינען קריאת שמע אויך צומאָרגנס, דאָנערשטאָג ביינאכט. און אזוי כסדר איז ער פּטור פון קריאת שמע, אויב ער האָט ניט פארקערט געשלעכטליך, ביז שבת־צונאכטס. שפּעטער דארף ער שוין יאָ ליינען קריאת שמע, אפילו ער האָט נאָך גאָר ניט געטאָן, ווייל מען נעמט אָן אז מער איז אים דער געדאנק שוין ניט פארנומען.** מעשה, עס האָט פּאסירט מיט רבן גמליאל, אז ער האָט געליינט קריאת שמע אין דער ערשטער נאכט ווען ער האָט חתונה געהאט. האָבן זיינע תלמידים אים געזאָגט: אונזער רבי, דו האָסט דאָך אונז געלערנט, אז א חתן דארף ניט ליינען קריאת שמע? האָט ער זיי אָפּגעענטפערט: איך וועל אייך ניט פאָלגן אראָפּצונעמען פון זיך דעם מלכות שמים אפילו איין שעה. **די משנה וויל דאָ לערנען, אז כאָטש א חתן איז פּטור פון קריאת שמע, אָבער אויב דער חתן וויל יאָ ליינען קריאת שמע, מעג ער עס טאָן. די משנה באנוצט דאָ פאר קריאת שמע דעם אויסדרוק „מלכות שמים“, די „קעניגלעכע הערשאפט פון הימל“, די געטליכע הערשאפט, ווי מיר האָבן עס שוין דערקלערט פריער אין דער משנה ב׳.**

ו. רחץ, ער (רבן גמליאל) האָט זיך געוואשן אין דער ערשטער נאכט, ווען זיין פרוי איז געשטאָרבן. האָבן זיינע תלמידים צו אים געזאָגט: אונזער רבי, דו האָסט

שֶׁאָכַל אָסוּר לִרְחוֹץ? אָמַר לָהֶם, אֵינִי כִּשְׁאָר כָּל אָדָם, אִסְטְנִיס אָנִי:
ז וּכְשֶׁמֵּת טָבִי עַבְדּוֹ קִבֵּל עָלָיו תַּנְחוּמִין, אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו, לֹא לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין תַּנְחוּמִין עַל הָעֲבָדִים? אָמַר לָהֶם, אֵין טָבִי עַבְדִּי כִּשְׁאַר כָּל הָעֲבָדִים, כָּשֵׁר הָיָה:

ח חָתָן, אִם רָצָה לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָּל הָרוֹצֶה לִטּוֹל אֶת הַשֵּׁם יִטּוֹל.

דאָך אונז געלערנט, אז אן אבל טאָר זיך ניט וואשן? האָט ער זיי אָפּגעענטפערט: איך בין ניט גלייך צו אנדערע מענטשן, איך בין א מפונק. **די גמרא דערקלערט עס דערמיט, וואָס רבן גמליאל האלט, אז דער איסור ניט צו וואשן זיך פאר אן אבל איז דער נאכט נאָך דעם טאָג, ווען זיין נאָנטער קרוב איז געשטאָרבן, איז ניט „מדאורייתא", אן איסור פון דער תורה, נאָר „מדרבנן", די רבנן האָבן עס איינגעפירט; און פאר א מפונק, וועלכער קאָן ניט פארטראָגן ניט זייענדיק געוואשן, האָבן די רבנן דעם איסור ניט געמאכט. די משנה באנוצט דאָ אנשטאט „מפונק" שטארק־עמפינדליכן מענטש, דאָס וואָרט „אסטניס", און טייל מפרשים (דער רמבם, ברטנורא און תוספות יום טוב) ווילן האָבן, אז דאָס איז פון העברעאישן וואָרט „צנה", קאלט, צוגעקילט. אָבער ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" האָט נאָכגעוויזן, אז דאָס איז דאָסזעלבע וואָרט וואָס „אסתניס" (מיט א תיו), וואָס איז פאראן אין א סך ערטער אין דער גמרא (סוטה י"א און אנדערע ערטער) און דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „אסטענעס", „שוואכער מענטש", און ווערט אין דער גמרא באנוצט אנשטאָט מפונק.**

ז. וכשמת, און ווען זיין (רבן גמליאל'ס) שקלאַף, טבי, איז געשטאָרבן, האָט ער זיך געלאָזט מנחם אבל זיין, האָבן זיינע תלמידים צו אים געזאָגט: אונזער רבי, דו האָסט דאָך אונז געלערנט, אז מען לאָזט זיך ניט מנחם אבל זיין אויף א שקלאַף? האָט ער זיי אָפּגעענטפערט: טבי מיין שקלאַף איז ניט געווען גלייך צו אַנדערע שקלאַפן, ער איז געווען א ערליכער. **וועגן טבי דעם שקלאַף פון רבן גמליאל, געפינען מיר אויך אין דער משנה סוכה, אז כאָטש ער איז דאָך פטור געווען, אלס שקלאַף, פון גע־וויסע מצוות, איז ער געווען א תלמיד חכם: די משנה דאָ באַנוצט זיך מיטן וואָרט „כשר" צו באצייכנען א ערליכן, אָבגעהיטענעם אין רעליגיעזע זאכן. די לעצטע צוויי סיפּורים וועגן רבן גמליאל (וועגן זיין וואשן זיך נאָך דער פרויס' טויט און ־לאָזן זיך מנחם אבל זיין אויף זיין קנעכט) ווערן דאָ דערציילט צוליב דעם ערשטן סיפור וועגן זיין ליינען קריאת שמע אין דער נאכט פון דער חופה; די אלע דריי סיפּורים זענען ענליך צו זי, דערמיט, וואָס רבן גמליאל האָט געטאָן אנדערש ווי ער האָט אליין גע־לערנט, און אויף דער פראגע פון זיינע תלמידים האָט ער זיי געגעבן די נויטיקע דערקלערונג.**

ח. חתן, אויב א חתן וויל ליינען קריאת שמע אין דער ערשטער נאכט (חופּה־נאכט) מעג ער ליינען. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז ניט יעדער וואָס וויל זיך נעמען דעם נאָמען (פון אן אָנגעזעענעם מאן), מעג עס נעמען. **אייגנטליך לערט דאָ די משנה דאָסזעלבע, וואָס רבן גמליאל האָט געזאָגט צו זיינע תלמידים פריער אין דער משנה ה', אז כאָטש א חתן איז ניט מחויב צו ליינען קריאת שמע, אָבער אויב ער וויל מעג ער. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט אָבער, אז ניט יעדער חתן מעג עס טאָן, און נאָר אזא איינער וואָס האָט א „נאָמען", איז א שטרענגער מדקדק אין אין מצוות, מעג ליינען קריאת שמע. עס זענען געווען צוויי תנאים מיטן נאָמען רבן שמעון בן גמליאל, איינער איז געווען דער פאָטער פון רבן גמליאל פון יבנה, און איינער איז געווען דער זון פון דעמזעלבן רבן גמליאל. עס איז אָנצונעמען, אז דאָ מיינט מען דעם זון, וועלכער האָט אזוי ארום דערקלערט דעם זין פון זיין פאָטערס ענטפער צו די תלמידים.**

א מִי שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין. נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן, אֶת שֶׁלִּפְנֵי הַמִּטָּה וְאֶת שֶׁלְּאַחַר הַמִּטָּה, אֶת שֶׁלַּמִּטָּה צוֹרֶךְ בָּהֶן, פְּטוּרִין, וְאֶת שֶׁאֵין לַמִּטָּה צוֹרֶךְ בָּהֶן, חַיָּבִים. אֵלּוּ וָאֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה: **ב** קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְחָזְרוּ, אִם יְכוֹלִים לְהַתְחִיל וְלִגְמוֹר, עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לַשּׁוּרָה, יַתְחִילוּ. וְאִם

פרק ג.

א. מי, איינער, וואָס זיין מת ליגט פאר אים, איז פטור פון ליינען קריאת שמע און פון דאוונען און פון טראָגן תפילין. **די מצוה צו ברענגען א מת צו קבורה ווערט באטראכט אלס זייער גרויס, און די משנה זאָגט דאָ, אז אויב ביי איינעם איז געשטאָרבן זיינס א נאָנטער קרוב, אויף וועלכן ער דארף טרויערן, זיין אן אבל, און עס איז זיין חוב צו ברענגען דעם מת צו קבורה, איז כל זמן די קבורה איז ניט פאָרגעקומען און דער מת „ליגט פאר אים", איז דער קרוב־אבל פטור פון ליינען קריאת שמע און פון דאוונען און פון טראָגן תפילין. דער טעם דערפון איז, כדי ער זאָל זיין גאנצן געדאנק אָפּגעבן דורכצופירן די קבורה. אין דער משנה, וואָס איז פאראן אין דער גמרא, זענען דאָ אויך צוגעגעבן די ווערטער „ומכל המצוות האמורות בתורה", דאָס הייסט, אז דער קרוב־אבל איז באפרייט אויך פון אלע אנדערע מצוות פון דער תורה.** נושאי, די מענטשן, וועלכע טראָגן די מיטה (פון מת) און אויך די מענטשן, וועלכע פארטרעטן זיי (צום טראָגן די מיטה), און אויך די פארטרעטער פון די פארטרעטער, סיי די מענטשן, וועלכע גייען פאר דער מיטה, סיי די וועלכע גייען נאָך דער מיטה, איז די מענטשן, וועלכע זענען נויטיק צו דער מיטה, זענען פטור (פון קריאת שמע), און די וועלכע זענען ניט נויטיק צו דער מיטה, זענען מחויב. **דעם מת האָט מען געטראָגן צום קבר אויף א בעט, א „מיטה", און אויף דעם וועג האָבן זיך די מיטה־טרעגער געטוישט, און די מיטה איז איבערגענומען געוואָרן דורך אנדערע מענטשן צום טראָגן. די משנה זאָגט, אז יעדער איינער, — ניט דוקא דער קרוב־אבל, — וועלכער ברענגט דירעקטן נוצן צו דער קבורה, למשל, די וועלכע נעמען די מיטה מיט דעם מת צום טראָגן, און אויך זייערע פארטרעטער, זענען זיי אלע פטור פון ליינען קריאת שמע, ווייל זיי זענען אלע פארנומען מיט דער מצוה פון קבורה. דעריבער זאָגט די משנה, אָז עס איז ניט קיין אונטערשיד צי די מענטשן גייען פאר דער מיטה, צי נאָך דער מיטה; קוים דארף מען זיי האָבן צום טראָגן, זענען זיי פטור. אָבער אויב מען דארף זיי ניט האָבן צום טראָגן די מיטה, כאָטש זיי זענען מלווה דעם מת, דארפן זיי יאָ ליינען קריאת שמע.** אלו, אָבער סיי די און סיי יענע זענען פטור פון דאוונען. **עס איז שוין געזאָגט געוואָרן אין די פירושים צו די פריערדיקע דינים פון משנה, אז צום דאוונען ווערט פארלאנגט מער כוונה ווי צו קריאת שמע. דעריבער זאָגט דאָ די משנה, אז אלע מענטשן, וועלכע באגלייטן דעם מת צו דער קבורה, אפילו די, וואָס זענען ניט נויטיק צום טראָגן די מיטה, זענען פטור פון דאוונען; ווייל באגלייטנדיק דעם מת קאָנען זיי ניט אָבגעבן דעם געדאנק גוט צום דאוונען. לויט איין פירוש איז עס דערפאר, וואָס דאוונען איז (לויט טייל מיינונגען) ניט „מדאורייתא", און דעריבער האָט מען דערביי מיקל געווען.**

ב. קברו, נאָכדעם ווי מען האָט קובר געווען דעם מת און די מענטשן זענען צוריקגעגאנגען, אויב זיי קאָנען אָנהויבן און פארענדיגן (ליינען קריאת שמע) איידער זיי קומען צו דער שורה, זאָלן זיי אָנהויבן, און אויב ניט, זאָלן זיי ניט אָנהויבן. **עס איז דער מנהג, אז ווען די באגלייטער פון א לויה גייען צוריק נאָכדעם ווי מען האָט שוין קובר געווען דעם מת, שטעלן זיי זיך אויס אין א שורה, און די קרובים־אבלים גייען פארביי דער שורה, און די באגלייטער זענען זיי מנחם אבל און זאָגן צו**

לָאו, לֹא יַתְחִילוּ. הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה, הַפְּנִימִים פְּטוּרִים, וְהַחִיצוֹנִים חַיָּבִין: **ג** נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִילִּין, וְחַיָּבִין בַּתְּפִלָּה וּבַמְּזוּזָה וּבְבִרְכַּת הַמָּזוֹן: **ד** בַּעַל קֶרִי מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ, וְאֵינוֹ

זיי „המקום ינחם”, גאָט זאָל אייך טרייסטן”. די משנה זאָגט, אז דאָס שטעלן זיך אין דער שורה מנחם־אבל־צו־זיין איז אזא גרויסע מצוה, אז נאָר ווען מען ווייסט, אז מען וועט קאָנען פארענדיגן דאָס ליינען קריאת שמע איידער מען וועט זיך שטעלן אין דער שורה, זאָל מען אָנהויבן קריאת שמע, און אויב ניט זאָל מען ניט אָנהויבן. העומדים, די מענטשן, וועלכע שטייען אין דער שורה, איז די וואָס שטייען אינווייניק זענען פטור פון קריאת שמע, און די וואָס שטייען אין דרויסן (פון דער שורה) זענען מחויב. מיט „אינווייניק” מיינט מען דאָ די וועלכע שטייען אין דער שורה, פאר וועלכער די אבלים גייען פארביי; מיט „אין דרויסן” מיינט מען די מענטשן, וועלכע שטייען הינטער דער ערשטער שורה, און פאר זיי גייט דעריבער דער אבל ניט פארביי דירעקט, און זיי געהערן ניט צו די שורה, אנטיילנעמער, און דעריבער זענען זיי מחויב צו ליינען קריאת שמע.

ג. נשים, פרויען און שקלאפן און קליינע (קינדער) זענען פטור פון קריאת שמע און פון תפילין; די געבאָטן פון דער תורה ווערן צעטיילט אין מצוות „לא תעשה” „מען זאָל ניט טאָן”, ווי למשל, מען זאָל ניט עסן טריפות, מען זאָל ניט ארבייטן אום שבת, און אין מצוות „עשה”, מען זאָל יאָ טאָן, ווי למשל, מען זאָל לייגן תפילין, מען זאָל הערן ראש השנה שופר בלאָזן. די „לא תעשה׳ס” מוזן אלע מקיים זיין, אלץ איינס פרויען צי מענער. די מצוות „עשה׳ס” זענען פאראן טייל אזעלכע, פון וועלכע פרויען זענען פטור. דאָס זענען דער עיקר די „מצוות עשה שהזמן גרמא”, די „עשה׳ס” וועלכע מען דארף מקיים זיין ניט שטענדיק, נאָר אין א געוויסער צייט, למשל, לייגן תפילין, וואָס מען דארף טאָן נאָר בייטאָג און ניט ביינאכט און אויך ניט אום שבת און יום טוב. אזעלכע דארפן געטאָן ווערן נאָר דורך מענער, אָבער פרויען זענען פטור פון זיי. א שקלאַף, דאָס הייסט א גוי, וואָס איז פארקויפט געוואָרן אלס קנעכט צו אַ ייד און דער גוי האָט זיך דערביי אין א געוויסער מאָס מגייר געווען (זיך געלאָזט מל־זיין און טובל־זיין), האָט בנוגע די מצוות עשה׳ס דעם דין ווי א פרוי און דארף מקיים זיין נאָר יענע, וועלכע פרויען דארפן מקיים זיין. וואָס אנבאלאנגט קליינע קינ־דער (און עס איז, געוויינליך אָנגענומען, אז דאָס מיינט מען יונגלעך פאר 13 יאָר מיט א טאָג, און מיידלעך פאר 12 יאָר יאָר מיט א טאָג), זענען זיי אייגנטליך פטור כמעט פון אלע מצוות, נאָר כדי מען זאָל זיי ביסלעכווייז „מחנך זיין”, דערציהען, אז זיי זאָלן שפּעטער וויסן, וואָס זיי דארפן טאָן און וואָס ניט, לערנט מען זיי געוויסע מצוות יאָ צו טאָן. די משנה זאָגט דאָ, אז פרויען און שקלאַפן זענען פטור פון קריאת שמע און פון תפילין, ווייל זיי זענען „זמן גרמא”; קריאת שמע ליינט מען נאָר 2 מאָל אין טאָג, און תפילין נאָר בייטאָג און נאָר אין דער וואָכנס. קליינע קינדער זענען פטור פון קריאת שמע, ווייל געוויינליך אין דער צייט פון קריאת שמע שלאָפן זיי נאָך, און זענען פטור פון תפילין, ווייל מען דארף טראָגן תפילין נאָר אויף א ריינעם קערפּער און קליינע קינדער זענען ניט גענוג פאָרזיכטיק צו האַלטן זייער קערפּער ריין. וחייבין, אָבער זיי זענען מחויב צו דאַווענען, צו האָבן א מזוזה און צו בענטשן נאָכן עסן. די גמרא זאָגט, אז כאָטש מען דאַוונט דאָך נאָר 3 מאָל אין טאָג, הייסט דאָך עס „זמן גרמא”, אָבער דאַווענען הייסט „רחמים”, „בעטן צו גאָט”, און יעדער דארף בעטן צו גאָט. ווידער מזוזה און בענטשן דארף מען שטענדיק, ווען מען האָט א וואוינונג, און ווען מען עסט.

ד. בעל קרי, א בעל קרי זאָל אינזינען האָבן (קריאת שמע) אין הארצן, און זאָל ניט מאַכן די ברכות ניט פריער און ניט דערנאָך. מיטן „בעל קרי”, וואָס שטאַמט פון וואָרט „קרה” „טרעפן”, ווערט אָנגערופן איינער וואָס האָט פארקערט גע־שלעכטליך מיט א פרוי, אָדער ביי וועמען די זרע איז ארויס פון זיך, פאָלוציע. די

מְבָרֵךְ לֹא לְפָנֶיהָ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ. וְעַל הַמָּזוֹן מְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ לְפָנָיו. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, מְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם: **ה** הָיָה עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁהוּא בַּעַל קֶרִי, לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא יְקַצֵּר. יָרַד לִטְבּוֹל, אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַּסּוֹת וְלִקְרוֹת עַד שֶׁלֹּא תָנֵץ הַחַמָּה, יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא, וְאִם לָאו, יִתְכַּסֶּה בַּמַּיִם וְיִקְרָא. אֲבָל לֹא יִתְכַּסֶּה, לֹא בְּמַיִם הָרָעִים, וְלֹא בְּמֵי הַמִּשְׁרָה, עַד שֶׁיַּטִּיל לְתוֹכָן מַיִם. וְכַמָּה יַרְחִיק מֵהֶם וּמִן הַצּוֹאָה?

גמרא זאָגט, אז מדאורייתא, לויט דין פון דער תורה, מעג א בעל קרי לערנען, דאווענען, זאָגן קריאת שמע, נאָר עזרא הסופר (אין ארץ ישראל נאָכדעם ווי יידן האָבן זיך צוריקגעקערט פון גלות בבל) האָט מתקן געווען, אז א בעל קרי איידער ער לערנט תורה זאָל ער זיך פריער טובל זיין. אין דער צייט פון דער משנה איז די דאָזיקע תקנה נאָך געווען אָנגענומען ביי א סך יידן (שפּעטער האָט מען די תקנה אינגאנצן אָפּגעשאפט). די משנה זאָגט דאָ, אז א בעל קרי מעג נאָר אין זינען האָבן די ווערטער פון קריאת שמע, אָבער ארויסזאָגן זיי מיטן מויל טאָר ער ניט; דאגעגן די ברכות וואָס מען זאָגט פאר קריאת שמע און דערנאָך (יוצר אור, אהבה רבה, אמת ויציב) טאָר ער אפילו ניט אין זינען האָבן. ועל המזון, און ביים עסן מעג ער (דער בעל קרי) בענטשן דערנאָך (נאָכן עסן) אָבער ניט מאכן די ברכה פריער. די גמרא דערקלערט עס, ווייל בענטשן דערנאָך איז מען מחויב מדאורייתא, פון דער תורה (צוליב דעם פסוק „ואכלת ושבעת וברכת", דו וועסט עסן און זאט ווערן און בענטשן), דעריבער קאָן די תקנה פון עזרא דאָס ניט מבטל מאכן; אָבער מאכן א ברכה פאר דעם עסן איז ניט מדאורייתא, נאָר די חכמים האָבן עס שפּעטער מתקן געווען. ר' יהודה זאָגט, אז ער (דער בעל קרי) מעג מאַכן די ברכות, סיי פריער און סיי שפּעטער. פון דער גמרא איז צו זען, אז ר' יהודה האָט געהערט צו די, וואָס האָבן אנדערע געהייסן מיקל זיין אין דער תקנה פון עזרא, און ער האָט געהאַלטן, אז א טייל זאכן, כאָטש זיי זענען ענליך צו דברי תורה, מעג א בעל קרי יאָ זאָגן.

ה. היה, אז איינער האָט געהאלטן אין מיטן דאווענען און ער האָט זיך דערמאָנט, אז ער איז א בעל קרי, זאָל ער ניט איבעררייסן דאָס דאווענען, נאָר ער זאָל מקצר זיין. מיר האָבן שוין געזאָגט, אז אומעטום אין דער משנה, וואו עס איז פאראן דאָס וואָרט „דאווענען", תפילה, מיינט מען, געוויינליך, די שמונה עשרה. רשי טייטשט דאָ דאָס וואָרט „מקצר זיין" ניט, אז ער זאָל זאָגן ווינציקער ברכות, נאָר אז ער זאָל פארקירצן יעדע ברכה. ירד, אז איינער איז אראָפּגעגאנגען (אין וואסער) זיך טובל צו זיין (און עס איז געוואָרן טאָג), איז אויב ער קאָן ארויסגיין (פון וואסער) און זיך צודעקן און ליינען קריאת שמע איידער די זון שפּראָצט־אויף, זאָל ער ארויסגיין און זיך צודעקן און ליינען. אין דער משנה פריער, פרק א' משנה ב', ווערט געלערנט איין מיינונג, אז קריאת שמע אין דער פרי מעג מען ליינען נאָר ביז דער צייט ווען די זון „שפּראָצט־אויף", הנץ החמה; דאָס הייסט, ווען מען זעט שוין די זון אויף די שפּיצן־בערג. דאָ לערנט די משנה, אז מען טאָר ניט ליינען קריאת שמע, ווען מען איז נאקעט, און דעריבער, ווען איינער איז אין וואסער נאקעט און ער קאָן ארויסגיין און זיך צודעקן און ליינען איידער די זון שפּראָצט־אויף זאָל ער עס טאָן. ואם לאו, און אויב ער קאָן עס ניט, זאָל ער זיך ארומדעקן מיט וואסער און ליינען. דער טייטש איז, אז בדיעבד איז גענוג אויך, ווען דער קערפּער פון מענטש איז איינגעהילט אין וואסער, און דאָס הייסט שוין אז ער איז ניט נאקעט. אבל, אָבער מען זאָל זיך ניט באדעקן מיט שלעכטע וואסער און ניט מיט וואסער, אין וועלכע מען האָט געווייקט פעל, אזוי לאנג ווי מען גיסט ניט אריין אין זיי גוטע וואסער. רבי טייטשט „שלעכטע וואסער", „מים רעים", אז דאָס מיינט מען שטינקנדיקע וואסער, און אויך די וואסער פון געווייקטע פעל זענען שטינקענדיק. דער זין פון דער משנה איז, אז הייליקע ווערטער, ווי לערנען תורה, קריאת שמע, דאווענען, דארפן זיין בטהרה, מיט ריינקייט, צוליב דעם כבוד צו גאָט.

אַרְבַּע אַמּוֹת: ו זָב שֶׁרָאָה קֶרִי, וְנִדָּה שֶׁרָאֲתָה נִדָּה, צְרִיכִין טְבִלָה, וְר׳ שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע, וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת | יְהוּדָה פּוֹטֵר:

פרק ד.

א תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת, תְּפִלַּת

וכמה, און ווי וויט דארף מען זיך דערווייטערן פון זיי און פון צואה? פיר איילן. **אויב מען איז וויט פיר איילן פון די אלע שטינקנדיקע וואסער, אָדער פון צואה, פון מענשליכן שטולגאנג־אָפּפאל, מעג מען שוין יאָ לייענען קריאת שמע.**

ו. זב, א זב, וואָס עס האָט זיך ביי אים באוויזן קרי, און א נידה, וואָס די זרע איז ארויסגעקומען פון איר, און א פרוי, וואָס האָט געהאַט געשלעכטליכן פארקער און זי איז געוואָרן א נידה, דארפן זיך טובל זיין, ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי דארפן ניט. **די משנה באריררט דאָ אזא פראגע: ווי מיר האָבן שוין געלערנט פריער דארף א בעל קרי, פון וועמענס קערפּער עס איז ארויסגעגאנגען זרע, זיך טובל זיין כדי צו לערנען תורה אָדער זאָגן קריאת שמע. ווי איז אָבער אין פאל, אז דער דאָזיקער בעל קרי איז סיי־ווי טמא צוליב אן אנדערער זאך, ווי למשל ער איז זב (עס רינט פון אים א קרענקליכער אויספלוס), אָדער עס איז גאָר א פרוי, וועלכע איז א נידה (אין איר מענסטרואציע־צייט) און זי איז טמא, און די דאָזיקע פרוי איז אויך א בעלת קרי, למשל, זי האָט פריער געהאט געשלעכטליכן פארקער, אָדער עס איז פון איר ארויס די זרע? זאָגט די משנה, אז כאָטש דאָס טובל זיין זיך העלפט דאך ניט דעם זב אָדער דער נידה זיך ריין־צו־מאכן, פונדעסטוועגן דארפן זיי זיך טובל זיין צוליב דער קרי, כדי זיי זאָלן קאָנען זאָגן הייליקע ווערטער. ר׳ יהודה אָבער זאָגט, אז זיי דארפן ניט.**

פרק ד.

דער דאָזיקער פרק לערנט די דינים פון דאווענען. מיר האָבן שוין געזאָגט, אז אומעטום אין דער משנה, וואו עס ווערט דערמאָנט דאָס וואָרט „דאווענען“, „תפילה“, מיינט מען געוויינליך (מיט קליינע אויסנאמען), דאָס זאָגן „שמונה עשרה“. אין וואָכן־טעג דאווענט מען דריי מאָל אין טאָג; אין דער פרי „שחרית“, פארנאכט „מנחה“ און ביינאכט „מעריב“; אים שבת, יום טוב, ראש חודש, ווען מען האָט אין בית המקדש מקריב געווען דעם קרבן מוסף, דאווענט מען אויך א פירטע תפילה „מוסף“. אים שבת און יום טוב שחרית און אויך יעדן מוסף איז די צאָל ברכות אין שמונה עשרה פארקלענערט.

א. תפלת השחר, דאווענען די תפילה פון שחרית מעג מען ביז האלבן טאָג, ר׳ יהודה זאָגט, ביז פיר שעה (פון טאָג). **די ערשטע משנה פון דאָזיקן פרק באהאנדלט די פראגע וועגן דער צייט ווען מען דארף דאווענען שחרית, מנחה, מעריב און מוסף. די סתם משנה האלט, אז שחרית קאָן מען דאווענען אין דער פרי ביז דעם האלבן טאָג. פאר דעם וואָרט „האלבן טאָג“ באנוצט די משנה דאָס וואָרט „חצות“ (האלב), פונקט ווי פאר „האלבע נאכט“ ווערט אויך באנוצט דאָס וואָרט „חצות“. ר׳ יהודה זאָגט, אז נור ביז 4 שעה פון טאָג. מיר האָבן שוין פריער אין פרק א׳ משנה ב׳ געזאָגט, אז אומעטום וואו עס איז פאראן אין דער משנה „שעה“ מיינט מען ניט אונזער „זייגער־שעה“, 60 מינוט, נאָר מען מיינט א 12טל פון טאָג, און 4 שעה הייסט א דריטל פון טאָג. די גמרא דערקלערט, אז די תפילות זענען קייגן די קרבנות, וואָס מען האָט מקריב געווען אין בית המקדש, און די תפילה שחרית איז קייגן דעם קרבן תמיד אין דער פרי, וואָס מען האָט געבראַכט יעדן טאָג אין בית המקדש. די סתם משנה האלט, אז מען האָט דעם קרבן תמיד אין דער פרי געקאָנט מקריב זיין ביז האלבן טאָג, און דעריבער קאָן מען דאווענען שחרית אויך ביז האלבן טאָג; ר׳ יהודה אָבער האלט, אז דעם קרבן תמיד האָט מען מקריב געווען נאָר ביז א דריטל טאָג, און דע־**

הַמִּנְחָה עַד הָעֶרֶב. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר עַד פְּלַג הַמִּנְחָה. תְּפִלַּת הָעֶרֶב אֵין לָהּ קֶבַע, וְשֶׁל מוּסָפִין כָּל הַיּוֹם. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת: ב ר׳ נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה הָיָה מִתְפַּלֵּל בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּבִיצִיאָתוֹ תְּפִלָּה קְצָרָה. אָמְרוּ לוֹ, מַה מָּקוֹם לִתְפִלָּה זוֹ? אָמַר לָהֶם, בִּכְנִיסָתִי אֲנִי מִתְפַּלֵּל, שֶׁלֹּא תֶאֱרַע תַּקָּלָה עַל יָדִי. וּבִיצִיאָתִי אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָיָה עַל חֶלְקִי: ג רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה.

ריבער איז די צייט פון תפילת שחרית אויך נאָר ביז א דריטל פון טאָג. תפילת המנחה, די צייט צו דאווענען מנחה איז ביז אוונט; ר׳ יהודה זאָגט ביז דער העלפט פון דער מנחה־צייט. די תפלה פון מנחה איז קעגן דעם קרבן תמיד, וואָס מען האָט מקריב גע־ווען פארנאכט (בין הערביים), ווייל אין בית המקדש האָט מען מקריב געווען צוויי מאָל אין טאָג דעם קרבן תמיד, איינעם אין דער פרי און איינעם פארנאכט; מען האָט דעם פארנאכטיקן תמיד געקאָנט בדיעבד מקריב זיין ביז אוונט, און דעריבער קאָן מען מנחה אויך דאווענען ביז אוונט; ר׳ יהודה אָבער האלט, אז ווייל לכתחילה האָט מען געדארפן דעם פארנאכט-תמיד מקריב זיין אביסל פריער, דעריבער איז די צייט פון דאווענען מנחה נור ביז דער „העלפט פון מנחה־צייט", „פלג המנחה". די גמרא ברענגט א ברייתא, אז ר׳ יהודה אליין דערקלערט, וואָס מען מיינט מיט דעם דאָזיקן „העלפט מנחה", דהיינו, ביז איינס און א פירטעל שעה פאר אוונט (ווי מיר האָבן שוין געזאָגט הייסט א „שעה" א 12־טל פון טאָג). תפלת הערב, דאָס דאווענען מעריב איז ניט פעסטגע־שטעלט. מען מעג דאווענען מעריב א גאַנצע נאַכט, ווייל מעריב־דאווענען איז קעגן דעם פארברענען די קרבנות אויפן מזבח אין בית המקדש, און דאָס איז פאָרגעקומען א גאַנצע נאַכט. ושל מוספין, און די צייט פון דאווענען מוסף איז א גאַנצן טאָג; ר׳ יהודה זאָגט, אז נור ביז 7 שעה פון טאָג. דעם קרבן מוסף אין בית המקדש האָט מען געמעגט מקריב זיין בדיעבד א גאַנצן טאָג, און דעריבער איז אויך די צייט פון דאווענען מוסף א גאַנצן טאָג; ר׳ יהודה האלט, אז ווייל לכתחילה האָט מען מקריב געווען דעם קרבן מוסף ביז 7 שעה, פון טאָג, דארף דאָס דאווענען מוסף אויך פאָרקומען נור ביז 7 שעה. אין טייל משניות פעלט דער גאַנצער זאץ פון „ר׳ יהודה זאָגט, אז נור ביז 7 שעה".

ב. ר׳ נחוניה בן הקנה פלעגט מתפלל זיין, ביים אריינגיין אין בית המדרש און ביים ארויסגיין פון דאָרט, א קורץ געבעט. האָט מען אים געפרעגט: וואָס איז דאָס דאָ־זיקע געבעט? האָט ער געענטפערט: ביים אריינגיין בעט איך, אז עס זאָל דורך מיך ניט טרעפן קיין מכשול, און ביים ארויסגיין גיב איך אָפּ א דאנק פאר מיין טייל (אין לערנען). ר׳ נחוניה בן הקנה איז געווען פון די ערשטע תנאים; ער האָט געלעבט לערך אין דער צייט פון 2טן חורבן בית המקדש; שפעטער האָט מען געזאָגט וועגן אים, אז ער האָט מחבר געווען דאָס קבלה ספר „הקנה". די משנה דערציילט דאָ, אז ער פלעגט בעטן גאָט בייט אריינגיין אין בית המדרש צום לערנען, אז ער זאָל לערנען ריכטיק און אז עס זאָל ניט פאָרקומען דורך אים קיין מכשול ביים פסקענען א הלכה; ביים ארויסגיין פון בית המדרש האָט ער אָפּגעגעבן צו גאָט א דאנק דערפאר וואָס ער האָט זוכה גע־ווען צו האָבן א חלק אין לערנען תורה. די משנה וויל דאָ לערנען, אז א חוץ דער תפילה פון שמונה עשרה מעג מען און מען דארף צוגעבן אנדערע געבעטן. אין דער גמרא ברכות זענען פאראן אזעלכע תפילות וואָס די חכמים האָבן צוגעגעבן, און טייל פון זיי זענען פאראן אין אונזער סידור („אלהי נצור" און אַנדערע).

ג. רבן גמליאל זאָגט, אז יעדן טאָג זאָל א מענטש דאווענען שמונה עשרה. דאָס וואָרט „שמונה עשרה" איז דער טייטש „אכצן", און מען מיינט דערמיט די 18 ברכות, וואָס מען זאָגט אין דאווענען באלד נאָך קריאת שמע און נאָך „גאל ישראל". ווען מען ציילט איבער די ברכות אין אונזער סידור זעט מען, אז עס זענען פאראן 19 ברכות, און די גמרא פארענטפערט דאָס דערמיט, וואָס פריער זענען געווען נור

ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו, יִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאִם לָאו, מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה: **ד** ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ קֶבַע, אֵין תְּפִלָּתוֹ תַחֲנוּנִים. ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר הַמְהַלֵּךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה, אוֹמֵר, הוֹשַׁע הַשֵּׁם אֶת עַמְּךָ

18 ברכות, נאָר די ברכה „ולמלשינים", וואָס הייסט „ברכת המינין" (א תפילה קעגן די „מינין", קעגן די אפיקורסים און אַנדערע אפטריניקע פון יידישן פאָלק) האָט מען צוגעגעבן שפּעטער אין דער ישיבה יבנה אונטער דער פירונג פון נשיא רבן גמליאל. די תפילה שמונה עשרה איז זייער אַן אלטע און די גמרא זאָגט, אז די אנשי כנסת הגדולה איז אָנהויב פון דער צייט פון 2טן בית המקדש האָבן זי מתקן געווען. אין דער נייער צייט האָט מען געפונען, אז אויך אין ספר „בן סירא", וואָס איז געשריבן געוואָרן לערך 300 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש, געפינען מיר שוין א סך תפילות פון שמונה-עשרה. עס איז זיכער, אז ווען מען האָט געדאַווענט בציבור, מיט מנין (10 יידן צוזאמען) אין שול, האָט מען געדאַווענט די גאַנצע שמונה עשרה, אָן שום פאַרקירצונגען. נאָר אויב איינער האָט געדאַווענט ביחידות, פאַר זיך, און האָט טיילמאָל ניט געהאַט קיין צייט, — אין אזא פאַל זענען שוין געווען חלוקי דעות. ר׳ גמליאל זאָגט, אז אפילו א יחיד פאַר זיך, א „מענטש", דאַרף דאַווענען יעדן טאָג שמונה עשרה, די גאַנצע 18 ברכות. ר׳ יהושע זאָגט אז אַן „אינהאַלט" פון שמונה עשרה. וועגן דעם וואָס מען מיינט אַן „אינהאַלט" זענען פאַראַן אין דער גמרא צוויי מיינונגען; לויט איין מיינונג מיינט מען א קיצור פון יעדער ברכה; לויט א צווייטער מיינונג מיינט מען איין תפלה, וואָס הויבט זיך אָן מיטן וואָרט „הבינגו" (מאַך אונז פאַרנונפ־טיק) און אנטהאַלט ווערטער פון יעדער ברכה און ענדיקט זיך מיט דער ברכה „שומע תפילה". עס ווערט אויך געזאָגט די מיינונג, אז דאָס מעג מען נור טאָן מיט די מיטל־סטע 12 ברכות; דאקעגן די ערשטע דריי ברכות און לעצטע דריי ברכות מוז מען זאָגן אינגאַנצן. ר׳ עקיבא זאָגט, אויב איינער קען דאָס דאַווענען פליסיק (גוט, מאַכט ניט קיין טעות) זאָל ער דאַווענען די גאַנצע שמונה עשרה, און אויב ניט זאָל ער דאַווע־נען נאָר דעם „אינהאַלט" פון שמונה עשרה. מען דאַרף דאָ באַמערקן, אז אמאָל, אין דער צייט פון דער משנה און גמרא, האָט מען ניט געטאָרט אויפשרייבן קיין שום אַנדערע הייליקע זאַך א חוץ תנ"ך, וואָס האָט דעריבער געהייסן „תורה שבכתב" (די אויפגעשריבענע תורה). אָבער משנה, גמרא, דאָס דאַווענען, איז אַלץ געווען פון אויסנ־ווייניק, דעריבער האָט די משנה און גמרא, געהייסן „תורה שבעל פה", דאָס הייסט „די תורה, וואָס מען האָט געזאָגט מיטן מויל", און ניט ארויסגעליינט פון געשרי־בענעם כתב. ממילא זענען געווען א סך, וואָס האָבן נישט געקאָנט גוט דאַווענען פון אויסנווייניק, און דאָס האָט געהייסן, אז „דאָס דאַווענען איז ניט ביי אים פליסיק", עס איז ניט „תפלתו שגורה בפיו". דער זאָגער פון דער דאָזיקער הלכה, ר׳ עקיבא וועלכער האָט אויך געהייסן ר׳ עקיבא בן יוסף, איז געווען א יונגערער חבר פון ר׳ גמליאל און ר׳ יהושע, און די גמרא זאָגט אז די אלע ספרים פון די תנאים, וואָס מיר האָבן ווי די „משנה", מכילתא, ספרא, ספרי, תוספתא, שטאַמען אלע אָפּ אין זייער יסוד פון ר׳ עקיבא. דער תנא ר׳ עקיבא איז איינער פון די עשרה הרוגי מלכות, פון די 10 תנאים, וועלכע זענען אומגעבראַכט געוואָרן דורך דער רוימישער רעגירונג.

ד. ר׳ אליעזר זאָגט, אז ווער עס מאַכט זיין דאַווענען פאַר א פעסטע זאַך, איז זיין דאַווענען ניט קיין געבעט. אין דער גמרא איז פאַראַן א טייטש, אז ר׳ אליעזר מיינט דערמיט צו זאָגן, אז ווער עס דאַווענט, ניט דערפאַר ווייל ער שפּירט די אינערליכע נויטיקייט צו בעטן גאָט, נאָר ווייל עס איז אזא פעסטער, באַשטימטער מנהג, עפּיס ווי אַן אָנגעוואָרפענע משא, פאַרמאָגט ניט זיין דאַווענען דעם ריכטיקן ווערט פון א געבעט. ר׳ יהושע זאָגט, אז איינער גייט אין אַן אָרט פון סכנה (און ער קאָן ניט דאַווענען קיין לאַנגע תפילות) זאָל ער בעטן א קורצע תפילה, און זאָגן: „העלף, גאָט, דיין פאָלק,

אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל, בְּכָל פָּרָשַׁת הָעִבּוּר יִהְיוּ צָרְכֵיהֶם לְפָנֶיךָ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: ה הָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, יֵרֵד, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לֵירֵד, יַחֲזִיר אֶת פָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר אֶת פָּנָיו, יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ו הָיָה יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה, אוֹ בְקָרוֹן, אוֹ בְאַסְדָּה, יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ז ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֵין

דעם איבערבלייב פון ישראל, אויף אלע וועגן פון זייערע עבירות זאָלן זייערע נויטבעדערפניסן זיין פאר דיר, געבענטשט ביזטו, גאָט, וואָס הערט די תפלה". **אין דער קורצע תפילה, וואָס ר׳ יהושע ברענגט דאָ, אז עס זאָל איר זאָגן דער, וועלכער גייט אין וועג, וואו עס דראָט א געפאַר און ער קאָן זיך ניט אָפּשטעלן צו זאָגן א לאנגע תפילה, זענען שווער צו פארשטיין די ווערטער „בכל פרשת העבור", וועלכע מיר האָבן איבערזעצט „אויף אלע וועגן פון זייערע עבירות". אין דער גמרא ברכות זענען פאראן עטליכע טייטשן. איינער איז, אז „עבור" איז פון העברעאישן וואָרט „עברה", „כעס" און די תפילה איז צו גאָט, אז אפילו ווען ער איז אין כעס אויף יידן זאָל ער דאָך דערפילן אלע זייערע נויטבאדערפניסן. אן אנדערער טייטש אין דער גמרא איז פון וואָרט „עבירה", און די תפילה איז, אז אפילו ווען יידן האָבן געטאָן א סך עבירות זאָל גאָט זיי אויך העלפן אין זייער נויט. דער ירושלמי טייטשט, אז דאָס איז פון וואָרט „עובר", וואָס איז א פארקירצונג פון „עובר לפני התבה", דאָס הייסט דער חזן, וואָס גייט דאַוונען פארן עמוד; די תפילה איז אז גאָט זאָל זיך צוהערן צו די תפילות פון דעם חזן. אנשטאָט „עובר" שטייט „עבור", ווייל מיר געפינען די דאָזיקע דקדוק־פאָרם אין דער משנה** (ווי „טחון א מילנער, „לקוח" א קויפער).

ה. היה, ווען איינער רייט אויף אן אייזל זאָל ער אראָפּגיין (פון אייזל צום דאַוונען); אויב ער קאָן ניט אראָפּגיין, זאָל ער זיך אויסדרייען מיטן פנים (צו ירושלים, און דאַוונען רייטנדיק), און אויב ער קאָן ניט אויסדרייען דאָס פנים, זאָל ער מכוון זיין דאָס הארץ זיינס צום הויז פון קודש הקדשים. **דער מנהג, אז ביים דאַוונען זאָל מען שטיין מיטן פנים צו דער ריכטונג פון ירושלים איז פאראן דייטליך אין תנך, אין ספר דניאל ו׳ „וכוין פתיחן ליה בעליתה נגד ירושלים", „און ער האָט געהאַט פענסטער אין זיין בוידעם־שטיבל אָפן צו ירושלים", און דאָרט האָט ער געדאַוונט. די גמרא לערנט דאָס אָפּ פון נאָך פסוקים אין תנך. די משנה לערנט דאָ, אז אויב איינער קאָן דאָס ניט טאָן זאָל ער כאָטש אין הארצן מכוון זיין צום בית המקדש.**

ו. היה יושב, אז איינער זיצט אין א שיף אָדער אין א וואָגן אָדער אויף שווימנדע שטיקער געהילץ זאָל ער (ביים דאַוונען) מכוון זיין דאָס הארץ זיינס צום הויז פון קודש הקדשים. **אויך דאָ לערנט די משנה אז אין פאל ווען איינער קאָן ניט ביים דאַוונען זיך אוועקשטעלן מיטן פנים צו דער ריכטונג פון ירושלים, זאָל ער אין הארץ אין זינען האָבן דאָס בית המקדש. דאָס וואָרט „קרון" אין דער משנה איז פון גריכישן וואָרט „קאַראָן", וואָס איז דער טייטש א וואָגן. ניט זיכער איז דער טייטש פון וואָרט אין דער משנה „אסדא". רש"י און טייל אנדערע מפרשים טייטשן צונויפגעבינדענע שווימנדע שטיקער געהילץ אויף א טייך. דער „ערוך השלם" האלט אויך פון דאָזיקן טייטש און ברענגט א ראיה פון דער אראבישער שפּראַך, וואו „אשדאט" איז דער טייטש צוזאמענגעפלאָכטענע ברעטער. מיר געפינען אויך אין דער משנה נגעים י"ב די צוויי ווערטער צוזאמען „בספינה און באסדא", „אין א שיף אָדער אין א אסדא", און דערפון איז צו זען, אז זיי געפינען זיך ביידע אויף וואסער. אָבער ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז דאָס איז פון לאטיינישן וואָרט „עסעדא" וואָס איז דער טייטש „א קליינער וואָגן", זיין טייטש לייגט זיך אויף׳ן שכל, ווייל דאָ אין דער משנה איז צווישן „שיף" און „אסדא" פאראן דאָס וואָרט „קרון", „וואָגן", און אויב „אסדא" זאָל זיין דער טייטש שווימנדע געהילץ וואָלט דאָס וואָרט געדארפן זיין באלד נאָך „שיף".**

תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין אֶלָּא בְחֶבֶר עִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּחֶבֶר עִיר וְשֶׁלֹּא בְחֶבֶר עִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, מִשְּׁמוֹ, כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֶבֶר עִיר, הַיָּחִיד פָּטוּר מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין:

פרק ה.

א אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כּוֹבֶד רֹאשׁ. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִים, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ אֶת לִבָּם לַמָּקוֹם. אֲפִילוּ

ז. ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז מען דאַוונט מוסף נאָר צוזאמען מיט דעם ציבור פון דער שטאָט, און די חכמים זאָגן, אז (מען דאַוונט מוסף) סיי מיט דעם שטאָט־ציבור, סיי אָן שטאָט־ציבור. ר' יהודה זאָגט אין זיין (ר' אלעזר בן עזריה׳ס) נאָמען אז אין יעדער אָרט, וואו עס איז דאָ א שטאָט־ציבור איז א יחיד פטור פון דאַוונען מוסף. אין דער משנה איז פאַראַן אַנשטאָט „ציבור פון א שטאָט" דער אויסדרוק „חבר עיר", און וועגן טייטש פון דאָזיקן וואָרט זענען געשריבן געוואָרן א סך חקירות, סיי דורך מפרשים און סיי דורך געלערנטע היסטאָריקער. דאָס דאָזיקע וואָרט „חבר" קאָן מען מנקד זיין מיט צוויי „סגול׳ס, וואָס איז דער טייטש דער צוזאמענבונד, דער חיבור, און אויך מיט א קמץ אונטער דער „ח" און א ציירה אונטער דער „ב", און דער טייטש איז דער אדם חשוב פון דער שטאָט, וואָס טראָגט דעם טיטול „חבר". אין א פירוש פון די גאונים, געדריקט אין „אוצר הגאונים", ווערט געטייטשט לויט דעם צווייטן פירוש. די משנה גיט אונז דאָ די מחלוקה, צי מען דאַרף דאַוונען מוסף נאָר מיט דעם „חבר העיר" צוזאמען, אָדער יעדער יחיד קאָן דאַוונען מוסף פאַר זיך, אָדער אז דעמאָלט ווען עס איז דאָ א „חבר עיר" קאָן קיין יחיד פאַר זיך ניט דאַוונען מוסף, און אויב קיין חבר עיר איז ניטאָ קאָן דער יחיד יאָ דאַוונען מוסף.

פרק ה.

א. אין עומדין, מען שטעלט זיך ניט דאַוונען, סיידן מען איז אין א ערנסטער שטימונג. די משנה באַנוצט דאָ די ווערטער „כובד ראש", א „שווערן קאָפּ" כדי צו באַצייכנען א ערנסטע שטימונג, ערנסטקייט. אין דער גמרא ברכות ל"א איז פאַראַן אויך דער פאַרקערטער אויסדרוק דערפון „קלות ראש", לייכטן קאָפּ, לייכטזיניקייט. רשי טייטשט „מיט הכנעה". חסידים הראשונים, די ערשטע חסידים פלעגן וואַרטן איין שעה און (דערנאָך) דאַוונען, כדי זיי זאָלן מכוון זיין זייער הארץ צו גאָט. אין דער גמרא איז פאַראַן עטליכע מאָל דערציילט וועגן „חסידים הראשונים", די ערשטע חסידים, די פאַרצייטיקע חסידים. עס זענען פאַראַן טייל געלערנטע, וואָס מיינען, אַז דאָס זענען געווען די כתה פון זייער פרומע יידן אין דער צייט פון בית המקדש, וועלכע ווערן אָנגערופן אין די ספרים פון יוסף בן מתתיהו הכהן (אין לשון קודש איז פאַראַן א קיצור פון זיין ספר „יוסיפון") „איסיים". זיי האָבן מבטל געווען די אלע הבלי עולם הזה און האָבן זיך אָפּגעגעבן צו דער געטליכקייט. עס איז אָבער ניט זיכער אז מיט „חסידים הראשונים" מיינט מען די איסיים. די משנה זאָגט, אז די דאָזיקע חסידים פלעגן „וואַרטן א שעה", צו פאַרבּרענגען אין הויכע מחשבות און ערשט דערנאָך האָבן זיי זיך געשטעלט דאַוונען, כדי צו קאָנען דאַוונען מיט מער כוונה צו גאָט. אנשטאָט „גאָט" באַנוצט דאָ די משנה דאָס וואָרט „מקום", דאָס „אָרט"; פונקט ווי אין א סך אנדערע ערטער וויל די משנה ניט באַנוצן מיטן בפירושן נאָמען פון גאָט, נאָר זאָגט „שמים" (הימל) און אנדערע תארים, באַצייכנונגען פאַר דער געטליכקייט. דער מדרש בראשית רבה ס"ח זאָגט, אז דעריבער רופט מען אָן גאָט „מקום" (אָרט), ווייל גאָט איז „מקומו של עולם", „דאָס אָרט פון דער וועלט". עס איז צו באַמערקן, אז אין דער משנה צום ירושלמי פעלט דאָ אינגאַנצן דאָס וואָרט „למקום"; און אין דער משנה צו דער גמרא אין בבלי איז אויך ניט פאַראַן „למקום" נאָר עס איז פאַראַן „לאביהם שבשמים", „צו זייער פאָטער אין הימל", דאָס הייסט צו גאָט. אפילו דער מלך באַ־

הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ לֹא יְשִׁיבֶנּוּ, וַאֲפִילוּ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ, לֹא יַפְסִיק: ב מַזְכִּירִין גְּבוּרַת גְּשָׁמִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְשׁוֹאֲלִין הַגְּשָׁמִים בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים, וְהַבְדָּלָה בְּחוֹנֵן הַדָּעַת. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, אוֹמְרָהּ בְּרָכָה רְבִיעִית בִּפְנֵי עַצְמָהּ, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּהוֹדָאָה: ג הָאוֹמֵר, עַל קַן צִפּוֹר יַגִּיעוּ רַחֲמֶיךָ, וְעַל טוֹב יִזָּכֵר שְׁמֶךָ, מוֹדִים מוֹדִים, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. הָעוֹבֵר

גריסט אים (דעם וואָס שטייט און דאוונט) זאָל ער אים ניט אָפּענטפערן. ווי מיר האָבן שוין געזאָגט מיינט מען דאָ כסדר מיט „דאוונען" דאָס שטיין שמונה עשרה, און די משנה האלט, אז דאָס מפסיק זיין אין מיטן שמונה עשרה איז אזוי ווייט פארבאָטן, אז אפילו ווען א מלך באגריסט דעם דאוונער טאָר ער אים ניט אָפּענטפערן. אפילו א שלאנג וויקלט זיך ארום זיין (דעם דאוונערס) פוס־טריט זאָל ער אויך ניט מפסיק זיין דאָס דאוונען. די גמרא זאָגט דערויף, אז דאָס מיינט מען נור ווען א יידישער קעניג באגריסט, אזוי אז עס איז ניטאָ קיין געפאר באשטראָפט צו ווערן — פאר ניט אָפּענט־פערן די באגריסונג. דאָסזעלבע מיינט מען ביי א שלאנג אויך נור אזא שלאנג, וואָס עס איז ניטאָ קיין לעבנס - געפאר אז זי וועט אים א ביס געבן. אָבער ווען עס איז יאָ פאראן אזא געפאר מעג מען מפסיק זיין.

ב. מזכירין, מען דערמאָנט די „גבורות פון רעגן" אין (דער תפילה פון) תחיית המתים, אזוי מען בעט אויף רעגן אין (דער תפילה פון) ברכת השנים, און „הבדלה" זאָגט מען אין (דער תפילה פון) חונן הדעת. די משנה לערנט דאָ, ווען זאָל מען אין דער שמונה עשרה זאָגן אזעלכע תפילות, וואָס ווערן ניט געזאָגט א גאנץ יאָר, נאָר אין טייל צייטן אין יאָר. די ערשטע זאך איז דאָס זאָגן „משיב הרוח ומוריד הגשם" (דער וואָס מאכט בלאָזן דעם ווינט און לאָזט אראָפּנידרן דעם רעגן). אין דער משנה ווערט דאָס אָנגערופן „גבורות גשמים", די „גבורה פון רעגן", און די גמרא דערקלערט עס, ווייל דאָס מאכן רעגנען איז איינס פון די כחות פון גאָט. דאָס זאָגט מען ווינטער־צייט אין דער צווייטער ברכה פון שמונה עשרה, וועלכע ענדיקט זיך מיט „מחיה המתים" און הייסט דעריבער „תחיית המתים". דאָ ווערט ניט געבעטן וועגן רעגן. עס ווערט נור דערציילט די גבורות פון גאָט, וועלכער גיט רעגן. דאָס „בעטן" גאָט אז ער זאָל געבן רעגן הייסט „שואלין" (מען בעט) און דאָס זאָגט מען אין דער ברכה פון שמונה עשרה „מברך השנים" און מען זאָגט (אויך נאָר אַ טייל פון ווינטער) „ותן טל ומטר", „און געב טוי און רעגן". די תפילה פון „הבדלה" שבת צונאכטס (אתה חוננתנו) זאָגט מען ביי דער ברכה פון „חונן הדעת". ר' עקיבא זאָגט, אז מען זאָגט זי (די הבדלה, אתה חוננתנו) אלס א באזונדערע פירטע ברכה. ר' עקיבא האלט, אז מען דארף שבת־צונאכטס נאָך דער דריטער ברכה אין שמונה עשרה זאָגן „אתה חוננתנו" און פאר־ענדיקן איר מיט א באזונדערער ברכה, ווארשיינליך, „ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול". ר' אליעזר זאָגט, אז מען דארף זי (די הבדלה, אתה חוננתנו) זאָגן אין דער ברכה פון „מודים". די גמרא זאָגט, אז די דאָזיקע חלוקי דעות וועגן דעם זאָגן הבדלה קומט דערפון, וואָס עס זענען געווען צייטן, ווען מען האָט אינגאנצן ניט גע־זאָגט אין דער שמונה עשרה די הבדלה און מען האָט יוצא געווען מיט מאַכן די הבדלה אויפן כוס וויין; און דעריבער ווען מען האָט שוין יאָ איינגעפירט צו זאָגן עס אין דער שמונה עשרה זענען געווען דערצו ניט־פעסטגעשטעלטע מנהגים.

ג. האומר, אז איינער זאָגט (ביים דאוונען, צו גאָט) „אויף דעם פויגל-נעסט דער־גרייכט דיין רחמנות", אָדער „פאר דעם גוטן זאָל דערמאָנט ווערן דיין נאָמען", אָדער „מיר לויבן דיר, מיר לויבן דיר", דארף מען אים הייסן שטילשווייגן. עס ווייזט אויס, אז די אַמאָליקע חזנים ביים דאוונען פארן עמוד, פלעגן צוגעבן טיילמאָל אייגענע פיוטים צווישן די פארשידענע ברכות אין שמונה עשרה. דערויף זאָגט די משנה, אז מען טאָר ניט לאָזן אזא איינעם זאָגן וועגן גאָט זאכן, וועלכע זענען קעגן די מיינונגען פון די חכמים, ווי למשל, אז גאָט האָט רחמנות אויף דעם נעסט פון פויגל און האָט

לִפְנֵי הַתֵּיבָה וְטָעָה, יַעֲבוֹר אַחֵר תַּחְתָּיו, וְלֹא יְהֵא סָרְבָן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. מִנַּיִן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת הַבְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ: ד הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה לֹא יַעֲנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן מִפְּנֵי הַטֵּרוּף. וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן אֶלָּא הוּא, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. וְאִם הַבְטָחָתוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ, רַשָּׁאי: ה הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה, סִימָן רַע לוֹ, וְאִם שְׁלִיחַ צִבּוּר הוּא, סִימָן

דעריבער געהייסן די מצוה ניט צוצונעמען א פויגל־נעסט די מוטער צוזאמען מיט די קינדער (די מצוה פון „שילוח הקן"); מחמת די מצוות פון גאָט דאַרף מען ניט באַטראַכטן פון מענשליכע געפילן, ווי רחמנות, נאָר ווי געבאָטן, גזרות, פאַר וועלכע מען דאַרף ניט זוכן קיין טעמים. דאָסזעלבע איז ווען אזא איינער זאָגט, אז מען דאַרף דאַנקען גאָט פאַר דעם גוטן וואָס ער טוט מיט די מענטשן; באמת דאַרף מען לויבן גאָט סיי פאַר דעם גוטן און סיי פאַר דעם שלעכטן. אויך טאָר מען ניט לאָזן זאָגן צוויי מאָל „מיר לויבן דיר, מיר לויבן דיר" („מודים, מודים") ווייל דאָס זעט אויס, ווי דער חזן האַלט פון דער מיינונג, אז עס זענען פאַראַן צוויי געטער. העובר, אז איינער דאַוונט (שמונה עשרה) פאַרן עמוד, און ער האָט געמאַכט א טעות (אין דאַווענען), זאָל אן אַנדערער צוגיין (צום עמוד) אויף זיין אָרט; און ער (דער צווייטער) זאָל זיך ניט וואַקלען (נאָר גלייך צוגיין); פון וואַנען זאָל ער (דער צווייטער) אָנהויבן? פון אָנהויב פון דער ברכה, אין וועלכער יענער (דער ערשטער) האָט געמאַכט דעם טעות. **אין דער משנה הייסט דער חזן, וואָס דאַווענט פאַרן עמוד, מייסטנס, „עובר לפני התיבה", „דער וואָס גייט צו צום קאַסטן", ווייל אמאָל פלעגט דער חזן ניט צוגיין צו א עמוד נאָר צום ארון הקודש, וועלכער איז געווען א קאַסטן, וואו עס איז געלעגן די ספר תורה און אויף וועלכן מען פלעגט אויך לייענען די תורה. די משנה זאָגט, אַז אויב דער חזן האָט אין מיטן דאַווענען פאַרן עמוד זיך טועה געווען, זאָל גלייך, אָן שום וואַקלעניש, אָן לאָזן זיך בעטן, צו־גיין אן אנדערער צום עמוד, און ער דאַרף ניט אָנהויבן פון אָנהויב שמונה עשרה, נאָר בלויז פון אָנהויב פון דער ברכה, וואו דער טעות איז געמאַכט געוואָרן. למשל אז דער טעות איז פאָרגעקומען אין מיטן „מודים", דאַרף דער צווייטער אָנהויבן פון „מודים".**

ד. העובר, דער וואָס דאַווענט פאַרן עמוד, זאָל ניט נאָכזאָגן „אמן" נאָך די כהנים (ווען זיי דוכנ׳ען), ווייל ער קאָן זיך צומישן (און ניט קאָנען ווייטער דאַווענען). און אויב עס איז ניט פאַראַן קיין אנדערער כהן (אין בית המדרש) נאָר ער (דער חזן איז א כהן), זאָל ער (דער חזן) ניט אויפהויבן זיינע הענד (ניט דוכנ׳ען); און אויב ער האָט אין זיך די זיכערקייט אז ער קאָן דוכנ׳ען און דערנאָך ווייטער דאַווענען, מעג ער (דוכנען). **דאָס דוכנען פון די כהנים, דאָס זאָגן די ברכות „יברכך ה׳ וישמרך" ביז דעם וואָרט „שלום", הייסט אין דער משנה „נושא את כפיו", „אויפהויבן די הענט", ווייל די כהנים הויבן-אויף די הענט ביים דוכנען. די משנה זאָגט, אז כאָטש דער ציבור דאַווענער דאַרף זאָגן „אמן" אויף די ברכות פון די כהנים, אָבער דער חזן טאָר ניט זאָגן קיין „אמן", ווייל ער קאָן זיך צעמישן און פאַרגעסן, וואו ער האַלט אין דאַווענען. ווי מיר האָבן שוין געזאָגט פריהער (פרק ד׳ משנה ג׳) זענען ניט געווען אין יענער צייט קיין געשריבענע סידורים און מען האָט געדאַווענט פון אויסנווייניג און דעריבער האָט דער דאַווענער פאַרן עמוד זיך געקאָנט צעמישן. דאָסזעלבע זאָגט די משנה, אז אויב (טייל מיינען, אז דאָס וואָרט „אם", „אויב", מיינט דאָ „אפילו") עס איז ניטאָ אין בית המדרש קיין אנדערער כהן, און דער חזן איז דער איינציקער כהן, טאָר ער, דער חזן, ניט דוכנ׳ען, ווייל ער קאָן זיך אויך צעמישן. אָבער אויב דער חזן איז זיכער ביי זיך, אז ער וועט געדענקען ווייטער ממשיך צו זיין דאָס דאַווענען, מעג ער יאָ דוכנען.**

ה. המתפלל, ווען איינער דאַווענט און מאַכט א טעות (אין דאַווענען) איז דאָס פאַר אים אַ שלעכטער סימן; און אויב ער איז א שליח ציבור (געשיקט דורכן ציבור, דאָס

רַע לְשׁוֹלְחָיו, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. אָמְרוּ עָלָיו עַל ר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עַל הַחוֹלִים, הָיָה אוֹמֵר, זֶה חַי, וְזֶה מֵת. אָמְרוּ לוֹ, מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לָהֶם, אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקוּבָּל, וְאִם לָאו, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטוֹרָף:

פרק ו.

א כֵּיצַד מְבָרְכִין עַל הַפֵּירוֹת? עַל פֵּירוֹת הָאִילָן אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי

הייסט א חזן) איז עס א שלעכטער סימן פאר די, וועלכע האָבן אים געשיקט (פאר דעם ציבור, וואָס דאַווענט מיט אים), ווייל דער שליח פון א מענטש איז אזוי ווי ער אליין. **אין דער גמרא ווערן געבראכט א סך זאכן, וואָס זענען פארן מענטש א „גוטער סימן" („סימן יפה"), און א סך זאכן, וואָס זענען א „שלעכטער סימן" („סימן רע"), ווי אין דער גמרא ברכות כ"ד און אנדערע ערטער. די משנה דאָ זאָגט, אז מאכן א טעות ביים דאַווענען איז א שלעכטער סימן פאר דעם מענטש; און אויב דער חזן מאכט א טעות איז עס א שלעכטער סימן פאר זיינע מיטדאַווענערס, ווייל דער חזן איז דער שליח פון ציבור. דער כלל, וואָס די משנה זאָגט דאָ „שלוחו של אדם כמותו" (דער שליח פון א מענטש איז אזוי גוט ווי ער אליין) איז א גרויסער יסוד אין משנה און גמרא.** אמרו עליו, מען דערציילט פון ר' חנינא בן דוסא, אז ווען ער האָט מתפלל געווען פאר קראנקע, האָט ער (נאָכן מתפלל זיין) פאָרויסגעזאָגט, אז דער וועט בלייבן לעבן און יענער וועט שטאַרבן. האָט מען אים געפרעגט: פון וואנען ווייסטו עס? האָט ער זיי געענטפערט: אויב מיין תפילה גייט מיר פליסיג ארויס פון מויל, ווייס איך אז ער (דער קראנקער) איז אָנגענומען, און אויב ניט, ווייס איך, אז ער (דער קראנקער) איז פאר־ציקט. **ר' חנינא בן דוסא איז א תנא, וואָס האָט געלעבט לערך אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש, און די גמרא אין ברכות ל"ד און תענית כ"ד און אנדערע ערטער דערציילט, אז ער איז געווען א בעל מופת און האָט באוויזן ניסים. ר' חנינא בן דוסא, דערציילט דאָ די משנה, האָט געהאט דעם סימן, אז ווען ער האָט מתפלל געווען פאר א חולה און די תפילה איז אים געגאנגען פליסיג (שגורה בפיו), איז עס געווען א צייכן, אז דער חולה וועט בלייבן לעבן, און אויב ניט, איז עס געווען א סימן, אז דער חולה וועט שטאַרבן. טייל מפרשים טייטשן די ווערטער אין דער משנה „מקובל" און „מטורף" (אָנגענומען" און „פארצוקט"), אז זיי גייען ניט אויפן חולה נאָר אויף דער תפילה, אז זי איז „אָנגענומען" אין הימל אָדער „צוריקגעוואָרפן". דער פירוש איז שווער, ווייל ביידע ווערן באנוצט אין לשון זכר, און ווען עס זאָל גיין אויף תפילה וואָלט געדארפן זיין „היא מקובלת", „היא מטורפת", ווייל תפילה איז דאָך א לשון נקבה.**

פרק ו.

אין דאָזיקן פרק לערנט די משנה די דינים וועגן מאכן א ברכה פארן עסן אָדער טרינקען עפּעס. די דאָזיקע ברכות הייסן „ברכות הנהנין", די ברכות פאר נהנה זיין פון עסן. די גמרא ברענגט דארויף דעם פסוק פון תהלים כ"ד „לה' הארץ ומלואה", „צו גאָט געהערט די ערד און אלץ וואָס איז אין איר". און דעריבער ווען מען האָט הנאה פון גאָט'ס ערד און אירע פראָדוקטן דארף מען בענטשן גאָט.

א. כיצד מברכין, ווי אזוי מאכט מען א ברכה אויף פירות? **אין יידיש הייסן „פירות" נאָר די פרוכטן פון א בוים; אָבער אין לשון קודש הייסט „פירות" אלץ וואָס וואקסט ארויס פון עפּיס אנדערש, און זאָגאר קינדער הייסן פירות (אין חומש „פרי בטנך"). דאָ פרעגט די משנה: וועלכע ברכות דארף מען מאכן אויף אלע סאָרט עסנ־ווארג? ווייל יעדעס עסנווארג אפילו מילך און פלייש, וואקסט ארויס פון עפּיס אנ־דערש.** על פירות האילן, אויף פרוכטן וואָס וואקסן אויף א בוים מאכט מען „בורא פרי

הָעֵץ, חוּץ מִן הַיַּיִן, שֶׁעַל הַיַּיִן הוּא אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וְעַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, חוּץ מִן הַפַּת, שֶׁעַל הַפַּת הוּא אוֹמֵר, הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וְעַל הַיְּרָקוֹת אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים: **ב** בֵּרֵךְ עַל פֵּירוֹת הָאִילָן בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, יָצָא. וְעַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, לֹא יָצָא. עַל כֻּלָּם, אִם אָמַר

העץ״, די משנה מיינט דאָ די גאנצע ברכה „ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם בורא פרי העץ״, נאָר זי לאָזט ארויס דעם ערשטן טייל פון דער ברכה ביז העולם, ווייל דער דאָזיקער טייל איז דאָך ביי אלע עסנווארג גלייך. דער טייטש פון „בורא פרי העץ״ איז „דער (גאָט) וואָס באשאפט די פרוכטן פון א בוים״. אין לשון קודש פון תנך הייסט א בוים „עץ״, נאָר אין דער משנה־שפראך ווערט פאר א „בוים״ באנוצט דאָס אראמעאישע וואָרט „אילן״ (אין אראמעאיש „אילנא״); די גמרא זאָגט אז „לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד״, דאָס הייסט, אז דער לשון קודש פון דער משנה איז אביסל אנדערש ווי פון תנך. חוץ, אן אויסנאם (פון אלץ וואָס וואקסט אויף א בוים) איז ווייַן, מחמת אויף ווייַן מאכט מען „בורא פרי הגפן״, — „דער וואָס באַשאַפט די פרוכטן פון ווייַנשטאָק״. ווייַן ווערט געמאַכט פון ווייַנטרויבן, וועלכע וואקסן אויף א ווייַנשטאָק, וואָס איז דאָך אויך א בוים, פונדעסטוועגן מאכט מען אויף ווייַן ניט קיין „בורא פרי העץ״, נאָר א „בורא פרי הגפן״, ווייל ווייַן האָט א באזונדערע חשיבות. ועל פירות הארץ, און אויף פרוכטן וואָס וואקסן ארויס פון דער ערד (ניט אויף בוימער) מאַכט מען „בורא פרי האדמה״ („דער וואָס באשאפט פרוכטן פון באָדן״); אן אויסנאם איז ברויט, מחמת אויף ברויט מאַכט מען „המוציא לחם מן הארץ״ („דער וואָס ברענגט ארויס ברויט פון דער ערד״). ברויט האָט אויך א באזונדערע חשיבות, ווייל עס איז דער עיקר שפּייז פון מענטש, און דעריבער מאכט מען דערויף א באזונ־דערע ברכה. מיר האָבן דאָ אין דער משנה צוויי ווערטער „אדמה״, „באָדן״, און „ארץ״, „ערד״. אויף אלע פּראָדוקטן, וואָס וואקסן פון דער ערד ארויס (ניט אויף בוימער), מאכט מען „בורא פרי אדמה״; פארוואָס זאָגט מען ניט אויך אויף ברויט „בורא פרי האדמה״? ווייל דער פסוק אין תהלים ק״ד האָט דעם נוסח „להוציא לחם מן הארץ״. ועל הירקות, און אויף גרינוואַרג (ירקות) מאַכט מען „בורא פרי האדמה״; ר׳ יהודה זאָגט, אז מען מאכט „בורא מיני דשאים״, „דער וואָס באַשאַפט די מינים פון גראָז־פלאַנצונגען״. די גמרא זאָגט, אז ר׳ יהודה האלט, אז מען דאַרף בענטשן גאָט מיט באזונדערע ברכות פאר יעדער זאַך באזונדער, און ווייל גרינוואַרג אונטער־שיידן זיך פון אנדערע ערד־פּראָדוקטן דאַרף מען אויף זיי מאכן א באזונדערע פאָרם ברכה.

ב. ברך, אז איינער מאַכט אויף בוים־פרוכטן א „בורא פרי האדמה״ האָט ער יוצא געווען (און דאַרף ניט מאכן נאָכאמאָל א „בורא פרי העץ״), און אז (איינער מאכט) אויף ערד־פּראָדוקטן א „בורא פרי העץ״ האָט ער ניט יוצא געווען (און ער דאַרף מאכן נאָכאמאָל א „בורא פרי האדמה״). דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס אויך די פרוכטן, וועלכע וואקסן אויף בוימער, קומען דאָך ארויס פון דער ערד, ווייל דער בוים וואקסט דאָך פון דער ערד; דעריבער אז מען מאַכט אויף זיי „בורא פרי האדמה״ איז מען יוצא; אָבער די ערד־פּראָדוקטן וואקסן דאָך ניט אויף קיין בוימער, דעריבער, אַז מען האָט אַ טעות געהאַט און געמאַכט אויף זיי די ניט ריכטיקע ברכה „בורא פרי העץ״ האָט מען ניט יוצא געווען. על כולם, אויף אַלע (פּראָדוקטן) אויב מען האָט געמאַכט אויף זיי א „שהכל נהיה בדברו״ האָט מען יוצא געווען. די ברכה „שהכל נהיה בדברו״ („וואָס אלץ אנטשטייט דורך זיין, גאָט׳ס, וואָרט״) איז אן אלגעמיינע ברכה און איז כולל אין זיך אלע זאכן, ווייל אלע פּראָדוקטן, סיי פון בוימער און סיי פון דער ערד, וואקסן דאָך און אנשטייען דורך גאָט׳ס וואָרט. דעריבער, כאָטש מען דאַרף מאכן

שֶׁהַכֹּל, יָצָא: ג עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ אוֹמֵר, שֶׁהַכֹּל. עַל הַחוֹמֶץ וְעַל הַנּוֹבְלוֹת וְעַל הַגּוֹבַאי אוֹמֵר, שֶׁהַכֹּל. עַל הֶחָלָב וְעַל הַגְּבִינָה וְעַל הַבֵּיצִים אוֹמֵר, שֶׁהַכֹּל. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו: ד הָיוּ לְפָנָיו מִינִים הַרְבֵּה, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם מִמִּין שִׁבְעָה, מְבָרֵךְ עָלָיו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶם שֶׁיִּרְצֶה: ה בֵּרַךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן, פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן. בֵּרַךְ עַל

אויף פאַרשידענע עסנווארג באַזונדערע ברכות, נאָר אויב מען האָט געמאַכט א „שהכל" איז מען יוצא, און מען דאַרף ניט נאָכאַמאָל איבערמאַכן די באַזונדערע ברכה.

ג. על דבר, אויף א זאַך, וואָס וואַקסט ניט פון דער ערד, מאַכט מען א „שהכל". אויף עסיק, און אויף צו־פרי־אראָפּגעפאַלענע פרוכטן און אויף (דעם פליש פון) היישעריקן מאַכט מען א „שהכל". אויף מילך און אויף קעז און אויף אייער מאַכט מען א „שהכל". ר' יהודה זאָגט, אַז אויף א זאַך וואָס איז א מין אומגליק (קללה) מאַכט מען ניט קיין ברכה. די משנה לערנט, אַז כּמעט אַלע פּראָדוקטן שטאַמען דאָך פון דער ערד, און אַפילו, למשל, מילך קומט דאָך פון א בהמה, וועלכע עסט די פּראָדוקטן פון דער ערד, נאָר ווייל די דאָזיקע אַרטיקלען וואַקסן ניט אַרויס דירעקט פון דער ערד („אין גידולו מן הארץ") מאַכט מען אויף זיי א שהכל. אויך לערנט אונז די משנה, אַז אויך אויף אַזעלכע זאַכן ווי עסיק, אָדער פריצייטיק־אַראָפּגעפאַלענע פרוכטן פון בוים, כאָטש די ביידע שטאַמען דאָך יאָ פון בוימער, און אויך אויף דעם פליש פון היישעריקן, וואָס הייסן „גובאי" און מען מעג זיי עסן, דאַרף מען מאַכן א „שהכל". וועגן עסיק און פריצייטיק אַראָפּגעפאַלענע פרוכטן ווערט געגעבן דער טעם, ווייל זיי האָבן ניט קיין חשיבות. ר' יהודה זאָגט, אַז אויף די דאָזיקע דריי זאַכן דאַרף מען בכלל ניט מאַכן קיין ברכה, ווייל זיי זענען א סאָרט קללה, אַן אומגליק; עסיק ווערט דערפון, וואָס ווין איז קאַליע געוואָרן; פריצייטיק־אַראָפּגעפאַלענע פרוכטן זענען דאָך קאַליע־געוואָרענע פרוכטן; היישעריק איז א קללה פאַר די תבואות. טייל זענען גורס אין ר' יהודה'ס ווערטער ניט „מין קללה", „א סאָרט אומגליק", נאָר „מן קללה", און דער טייטש איז „פון אַן אומגליק", דאָס הייסט זיי זענען געוואָרן „פון", דורך אַן אומגליק.

ד. היו לפניו, אַז איינער האָט פאַר זיך (ליגן) א סך מינים (פון עסנווארג), זאָגט ר' יהודה, אַז אויב צווישן זיי איז פאַראַן (א עסנווארג) פון די זיבן מינים (ווייץ, גערשטן, ווינטרויבן, פייגן, מילגרוימען, איילבירטן און טייטלען) זאָל ער מאַכן אויף אים (אויף דעם דאָזיקן פון איינעם פון די זיבן מינים) די ברכה; און די חכמים זאָגן, אַז ער קאָן מאַכן די ברכה אויף וועלכן (עסנווארג) פון זיי ער וויל. די 7 מינים פּראָדוקטן, וועלכע ווערן דאָ דערמאָנט, ווערן געבראַכט אין חומש דברים ח' און דער חומש לויבט ארץ־ישראל אַלס א לאַנד, וואָס די דאָזיקע 7 מינים וואַקסן דאָרט: „חטה, שעורה, גפן, תאנה, רמון, זית שמן ודבש", ווייץ, גערשטן, ווינשטאָק, פייג, מילגרוים, איילבירטן און האָניק". מיטן וואָרט „האָניק" מיינט מען טייטלען, ווייל מיט סתם „דבש" אין תנך מיינט מען האָניק פון טייטלען. די 7 מינים האָבן דעריבער א באַזונדערע חשיבות, ווייל מיט זיי ווערט ארץ ישראל געלויבט. ר' יהודה האַלט דעריבער, אַז מען דאַרף מאַכן אויף זיי די ברכה, ווען זיי זענען פאַראַן צוזאַמען מיט אַנדערע עסנווארג. אָבער די חכמים זאָגן, אַז עס איז ניט קיין אונטערשיד.

ה. ברך על היין, אויב מען האָט געמאַכט א ברכה אויפן ווין (וואָס מען האָט געטרונקען) פאַרן עסן (ברויט), האָט מען (מיט דער דאָזיקער ברכה) יוצא געווען אויף דעם ווין (וואָס מען טרינקט) נאָכן עסן. אַמאָל אין ארץ ישראל איז ווין געווען א וויכטיקער טייל פון שפּייז, און אין תנך געפינען מיר גאַנץ אָפט צוזאַמען „לחם ויין", „ברויט און ווין", אַלס די צוויי וויכטיקסטע שפּייז־אַרטיקלען. מען פלעגט טרינקען

הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן, פֹּטֵר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן. בֵּרֵךְ עַל הַפַּת, פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת. עַל הַפַּרְפֶּרֶת, לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה: ו הָיוּ יוֹשְׁבִין לֶאֱכוֹל, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. הֵסֵבּוּ, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּם. בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. לְאַחַר הַמָּזוֹן, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּם. וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמֻּגְמָר. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְבִיאִין אֶת הַמֻּגְמָר, אֶלָּא לְאַחַר

וויין פאר דעם עסן, און מען פלעגט אויך טרינקען וויין נאָכן עסן. מיטן וואָרט „עסן" מיינט מען דאָ קודם כל ברויט. זאָגט די משנה, אז אויב איינער האָט געמאכט א „בורא פרי הגפן" אויף דעם כוס וויין, וואָס ער האָט געטרינקען פארן עסן, און דערנאָך האָט ער געמאכט א „המוציא" און געגעסן ברויט און אנדערע מאכלים, און וויל צום סוף סעודה טרינקען נאָך וויין, דארף ער ניט מאכן נאָכאמאָל קיין ברכה; און דער טעם איז, וואָס וויל דער מנהג איז צו טרינקען וויין סיי פאר דער סעודה, און סיי נאָך דער סעודה, האָט דער טרינקער ביים מאכן די ברכה אויף דעם וויין פאר דער סעודה ממילא אינזינען געהאט יוצא צו זיין אויך אויף דעם וויין נאָך דער סעודה. ברך על הפרפרת, אז מען מאכט א ברכה אויף דעם צו־שפייז, וואָס (מען דערלאנגט) פאר דעם עסן, האָט מען דערמיט יוצא געווען אויך פאר דעם צו־שפייז וואָס (מען דערלאנגט) נאָך דעם עסן. ווען מען מאכט אַ ברכה אויף ברויט איז מען מיט (דער דאָזיקער ברכה) שוין יוצא אויף דעם צו־שפייז; אָבער אז מען מאכט א ברכה אויף דעם צו־שפייז איז מען מיט איר ניט יוצא פאר ברויט; די בית שמאי זאָגן, אז מען איז (מיט דער דאָזיקער ברכה) אויך ניט יוצא פאר שפייזן געמאכט אין טאָפּ. עס איז געווען דער מנהג אז פאר דעם עסן האָט מען דערלאנגט „צו-שפייזן", אזעלכע אפעטיט־דערוועקנדיקע מאכלים; און אויך נאָכן עסן האָט מען דערלאנגט „צו־שפייזן", אזעלכע מאכלים, צו פארדייען דאָס עסן. זאָגט די משנה, אז מיט דער ברכה וואָס מען מאכט אויף די צו־שפייזן, וועל־כע מען דערלאנגט פארן עסן, האָט מען שוין „געפטר'ט", יוצא געווען אויך פאר די צו־שפייזן פון נאָכן עסן און מען דארף אויף זיי קיין באזונדערע ברכה ניט מאכן, ווייל דער עסער האָט געוואוסט, אז מען וועט אים זיי שפעטער דערלאנגען און ממילא האָט ער אינזינען געהאט ביים ברכה מאכן אויך יוצא צו זיין פאר זיי. די משנה לערנט אויך, אז אויב מען מאכט א ברכה אויף דעם „צו־שפייז" מוז מען אויף דעם עסן ברויט מאכן א באזונדערע ברכה; אָבער אז מען מאכט א ברכה אויף ברויט איז מען שוין יוצא דערמיט פאר דעם צושפייז, ווייל דער עיקר איז דאָס ברויט, און דער צו־שפייז איז נאָר א צוגאָב. די בית שמאי זאָגן, אז מיט דער ברכה אויף דעם צו־שפייז קאָן מען ניט יוצא זיין ניט נאָר אויף ברויט נאָר אויך ניט אויף מאכלים, וואָס מען מאכט אין טאָפּ, „מעשה קדרה", דאָס הייסט, אלע אנדערע געקאָכטע מאכלים. „צו־שפייז" הייסט אין דער משנה „פרפרת", און עס איז ניט קלאָר, פון וואַנען דאָס דאָזיקע וואָרט (וואָס ווערט דערמאָנט עטליכע מאָל אין משניות, אויך אין לשון רבים „פרפראות", „פרפרותיו") שטאמט. רבי בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז עס איז פון גריכישן וואָרט „פּעריפאָרא", וואָס איז דער טייטש ווי „קאָמפּאָט", „צי־מעס". טייל מיינען אז דאָס איז פון תנך־וואָרט „ויפרפרני" (איוב ט"ז), וואָס איז דער טייטש „צעברעקלען" אויף שטיקלעך, און ווייל די צו־שפייזן זענען באשטאנען פון שטיקלעך האָבן זיי געהייסן „פרפרת".

ו. היו, ווען (עטליכע מענטשן) זעצן זיך עסן, דארף יעדער פון זיי מאכן א ברכה פאר זיך; אויב זיי האָבן זיך אָנגעלענט (בהסיבה), מאכט איינער א ברכה פאר אלע. אויב מען דערלאנגט וויין אין מיטן עסן, מאכט יעדער א ברכה (אויפן וויין) פאר זיך, אויב (דער וויין איז דערלאנגט געוואָרן) נאָכן עסן, מאכט איינער א ברכה פאר אלע, און דערזעלבער (וואָס האָט געמאכט די ברכה פאר אלע) מאכט אויך די ברכה איבער דעם שמעקעדיקן ווייריך, כאָטש מען ברענגט אריין דעם ווייריך ערשט נאָך דער

הַסְּעוּדָה: **ז** הֵבִיאוּ לְפָנָיו מָלִיחַ בַּתְּחִלָּה וּפַת עִמּוֹ, מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ וּפוֹטֵר אֶת הַפַּת, שֶׁהַפַּת טְפֵלָה לוֹ. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא עִיקָר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה: **ח** אָכַל תְּאֵנִים וַעֲנָבִים וְרִמּוֹנִים, מְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶן שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים

סעודה. אמאָל איז אין ארץ ישראל זייער פארשפרייט געוואָרן דער מנהג צו עסן „בחבורה”, גרופּעס מענטשן צוזאמען. זאָגט די משנה, אז ביי אזא סעודה פון עטליכע מענטשן דארף ניט יעדער פון זיי באזונדער מאכן א ברכה אויפ׳ן עסן, נאָר איינער מאכט די ברכה, און אלע זענען יוצא דערמיט. אָבער, זאָגט די משנה, דאָס איז נאָר ווען זיי זעצן זיך אלע עסן ווי עס איז אָנגענומען לויט די מנהגים פון אזא סעודה „בחבורה”, דהיינו, מען לענט זיך אָן אויף ספּעציעלע „הסיב־בעטן”, בהסיבה, און דערמיט זעט מען, אז די אלע מענטשן ווערן איין גרופּע. אָבער אויב זיי זעצן זיך סתם עסן אָן דעם אָנלענען זיך, הייסט עס ניט, אז אלע זענען איין גרופּע, און דעריבער דארף יעדער פון זיי מאכן פאר זיך די ברכה. די משנה לערנט אויך, אז אויף וויין אין מיטן עסן דארף יעדער מאכן פאר זיך א ברכה, און אין דער גמרא ווערט געבראַכט דער טעם דערצו, ווייל יעדער איז פארנומען מיטן עסן, וועט ער ניט קאָנען צוהערן זיך גוט צו דער ברכה און ער וועט אויך ניט קאָנען ענטפערן „אמן”. אָבער אויפן וויין נאָכן עסן מאכט איינער א ברכה פאר אלע. די משנה גיט אויך צו, אז דער דאָזיקער וואָס מאכט די ברכה אויפן וויין נאָכן עסן, מאכט אויך די ברכה אויף דעם בשמים־רויך, וואָס מען ברענגט אריין נאָכן עסן; כאָטש די סעודה האָט זיך שוין געענדיקט הייסן די אלע מענטשן נאָך אלץ איין גרופּע, און אז איינער מאכט די ברכה אויף דעם בשמים־רויך זענען שוין אלע דערמיט יוצא. עס איז געווען אמאָל דער מנהג נאָכן עסן צו ברענגען אין צימער א פייער טאָפּ מיט ברענענדיקע קוילן און אויף זיי ארויפצוווארפן בשמים, כדי דער רויך זאָל פארשמעקן דעם צימער, און דערויף האָט מען געמאכט די ברכה „בורא עצי בשמים”, „דער (גאָט) וואָס באשאפט די בוימלעך בשמים”. דאָס וואָרט „גמר” איז אין אראמעאיש „רויכערן”, און אויך „קוילן” (אין חולין י״א „דמנח גומרתא עליה”). דערפון איז „מוגמר” דער בשמים־רויך.

ז. הביאו, אויב מען האָט געברענגט פאר אים (דעם מענטש, וואָס גייט עסן) צוערשט געזאלצענס (געזאלצענע פיש) און צוזאמען דערמיט אויך ברויט, דארף ער מאכן א ברכה נאָר אויף דעם געזאלצענס, און אויף דעם ברויט דארף ער קיין באזונדערע ברכה ניט מאכן, ווייל דאָס ברויט איז א צוגאב (טפל) צום געזאלצענס. דאָס איז דער כלל: אויב מען האָט (א עסנווארג) א עיקר און דערצו צוגעגעבן (נאָך אן עסנווארג) אלס צוגאָב (טפל) מאכט מען א ברכה אויף דעם עיקר און מען איז דערמיט יוצא פאר דעם טפל. **אין דער משנה ווערט דאָ באנוצט פאר „געזאלצנס” דאָס וואָרט „מליח”, און מען מיינט דערמיט יעדע געזאלצענע זאך, ווי א געזאַלצענעם פיש און אנדערע דעליקאטעסן, און די משנה זאָגט, אז ווייל דאָס שטיקל ברויט, וואָס ער עסט צו צום געזאלצענעם פיש, איז ניט קיין עיקר, און עס איז ניט די כוונה אָנצועסן זיך מיטן ברויט, נאָר דאָס שטיקל ברויט איז א צוגאָב, א טפל, און דער געזאלצענער פיש איז דער עיקר, דעריבער מאכט מען א ברכה בלויז אויף דעם געזאלצענעם און מען איז פּטור צו מאכן א ברכה אויף דעם ברויט. דערצו גיט צו די משנה, אז ניט נאָר אין דעם פאל איז דער דין אזוי, נאָר עס איז אן אלגעמיינער כלל, אז ווען מען עסט צוזאמען צוויי מאכלים, פון וועלכע איינער איז א עיקר און דער צווייטער א טפל, א צוגאָב, מאכט מען די ברכה אויפן עיקר און מען איז שוין יוצא פארן טפל.**

ח. אכל, אז איינער האָט געגעסן פייגן אָדער ווינטרויבן אָדער מילגרוימען, דארף ער בענטשן דערנאָך דריי ברכות, אזוי זאָגט רבן גמליאל. **די משנה דאָ לערנט וועגן בענטשן נאָך דעם עסן, און זי זאָגט, אז אויך נאָכ׳ן עסן פייגן, ווינטרויבן און מילגרוימען, דארף מען בענטשן די „ברכת המזון”, די דריי ברכות; דאָס זענען די ערשטע**

בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלשׁ. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִילוּ אָכַל שֶׁלֶק וְהוּא מְזוֹנוֹ, מְבָרֵךְ אַחֲרָיו שָׁלשׁ בְּרָכוֹת. הַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ, אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיֶה בִּדְבָרוֹ. ר' טַרְפוֹן אוֹמֵר, בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת:

פרק ז

א שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, חַיָּבִין לְזַמֵּן, אָכַל דְּמַאי וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כַּזַּיִת, וְהַכּוּתִי,

דריי ברכות וואָס מען זאָגט אין בענטשן נאָכ׳ן עסן ברויט „הזן את הכל״, „על הארץ ועל המזון״ און „בונה ברחמיו ירושלים, אמן״; די פערטע ברכה „הטוב והמטיב״ האָט מען מתקן געווען ערשט שפּעטער. ר׳ גמליאל האלט, אז נאָכן עסן מאכלים פון איינעם פון די 7 מינים, וועלכע מיר האָבן דערמאָנט פריער אין דער משנה ד׳, דאָס הייסט, ווייץ, גערשטן, ווײנטרויבן, פייגן, מילגרוימן, איילבירטן און טייטלען, דאַרף מען בענטשן אזוי ווי נאָך עסן ברויט. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער דאַרף בענטשן נאָר איין ברכה, וואָס איז דער אינהאלט פון די דריי ברכות. **דאָס איז די ברכה נאָך וויין „על הגפן״, נאָך קיכלעך „על המחיה״, נאָך די אנדערע פּרוכטן פון די 7 מינים „על העץ״. די דאָזיקע ברכה הייסט אַן „אינהאלט״ פון די דריי ברכות״ („מעין שלש״) ווייל אין איר ווערן אין קורצן דערמאָנט די אלע דריי ברכות. די חכמים האלטן, אז בענטשן אלע דריי ברכות דאַרף מען נאָר נאָכן עסן ברויט.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז אפילו איינער עסט געקאָכטע גרינוואַרג און דאָס איז זיין זעטיקונגס-שפּייז, דאַרף ער בענטשן אלע דריי ברכות. **ר׳ עקיבא האַלט, אז בענטשן דאַרף מען נאָך יעדן מאכל, וועלכן מ׳עסט צו דער זאַט.** השותה, אז איינער טרינקט וואַסער צו שטילן זיין דאָרשט דאַרף ער מאכן „שהכל נהיה בדברו״. ר׳ טרפון זאָגט, אז ער דאַרף מאכן „בורא נפשות רבות״ („דער (גאָט) וואָס באַשאַפט א סך נפשות״). **די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז נאָר ביים „טרינקען צו שטילן דעם דורשט״, אָבער, למשל, ווען איינער שטיקט זיך מיט עפּעס און שלינגט וואַסער, כדי אראָפּצושטיפּן דאָס שטיקל עסן וואָס איז אים געבליבן אין האלז, דאַרף ער ניט מאכן קיין ברכה. דער ברטנורא און טייל אנדערע מפרשים טייטשן, אז ר׳ טרפון מיינט, אז מען דאַרף מאכן די ברכה בורא נפשות פאַרן טרינקען וואַסער.**

פרק ז.

א. שלשה, ווען דריי (מענטשן) עסן צוזאַמען, דאַרפן זיי בענטשן מיט מזומן. **בענטשן מיט מזומן, זאָגט די משנה ווייטער אין משנה ג׳. הייסט, אז איינער זאָגט פאַרן בענטשן צו די איבעריגע צוויי: „נברך״ (לאָמיר בענטשן), און זיי ענטפערן אים אָפּ: „ברוך על המזון שאכלנו״ (זאָל ער זיין געבענטשט פאַר דעם געגעסענעם שפּייז״).** אכל, אויב איינער (פון די דריי) האָט געגעסן דמאי, אָדער מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט אראָפּגענומען זיין תרומה, אָדער מעשר שני און הקדש וואָס זענען אויסגע־לייזט געוואָרן, אָדער דער שמש (דער באַדינער וואָס דערלאַנגט צו דער סעודה) האָט געגעסן א כזית (די גרויס ווי אַן איילבירט), אָדער א כותי (האָט געגעסן), מעג מען מיט אים בענטשן במזומן. **דער דין איז, אז פון תבואה און פּרוכטן האָט מען געדאַרפן אין ארץ ישראל אראָפּנעמען איין 50־סטעל און עס אוועקגעבן צו א כהן, און דאָס דאָזיקע 50־סטעל האָט געהייסן תרומה. נאָכדעם ווי מען האָט שוין אָפּגעשיידט די דאָ־זיקע תרומה האָט מען פון דער איבערגעבליבענע תבואה געדאַרפן אראָפּנעמען א 10־טעל און עס געבן צו א לוי, און דאָס 10-טעל האָט געהייסן מעשר ראשון, דער „ערשטער מעשר״ (דאָס וואָרט „מעשר״ איז דער טייטש „א צענטעל״). פון זיין דאָזיקן מעשר ראשון האָט דער לוי געדאַרפן אראָפּנעמען א צענטעל און אוועקגעבן צום כהן, און דאָס דאָזיקע „צענטל פון צענטל״ האָט געהייסן תרומת מעשר (די תרומה פון מעשר). ווידער דער בעל הבית פון דער תבואה נאָכדעם, ווי ער האָט שוין אראָפּ־געגעבן די דערמאָנטע חלקים צום כהן און צום לוי האָט אין טייל יאָרן (ניט אין אלע)**

מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם. אֲבָל אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, וְהָעַכּוּ״ם אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם: **ב** נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם,

געדארפן אראָפּנעמען נאָך א 10טעל פון דער תבואה, און דאָס האָט געהייסן „מעשר שני", דער „צווייטער מעשר", דאָס האָט ער שוין קיינעם ניט געדארפן אוועקגעבן, נאָר ער האָט עס, דעם מעשר שני, געדארפן אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט עס אויפעסן. צוליב דעם, וואָס ניט אלע זאכן האָט מען געקענט פירן קיין ירושלים (למשל טייל פרוכטן וואָלטן קאליע געוואָרן אין וועג), האָט די תורה געזאָגט, אז דער בעל הבית קאָן „אויסלייזן", דעם מעשר שני, אוועקלייגן געלד וויפיל דער מעשר שני איז ווערט (מיט א פינפטל), און דעמאָלט מעג ער די תבואה עסן, נאָר דאָס געלד מוז ער פירן קיין ירושלים און דאָרט קויפן דערפאר עסנווארג און עס אויפעסן. אויך איז דער דין, אז איינער האָט „מקדיש" געוועזן זיין תבואה צום בית־המקדש, ער האָט געזאָגט, אז די תבואה זאָל זיין „הקדש", „הייליק", טאָר ער די תבואה ניט עסן נאָר אוועקגעבן צום בית המקדש; אָבער אויך דאָ קאָן דער בעל הבית „אויסלייזן" די תבואה, באצאָלן געלד וויפיל די תבואה איז ווערט (מיט א פינפטל) און דעמאָלט מעג ער די תבואה עסן. „דמאי" האָט געהייסן תבואה, וואָס מען האָט געקויפט ביי א עם הארץ, א פּראָסטן מענטשן, און מען האָט געהאַט א חשד, אז ער האָט ניט אָפּ־געשיידט דערפון די אלע מעשרות. זאָגט די משנה, אז איינער עסט דמאי, אָדער מעשר ראשון, פון וועלכער מען האָט אראָפּגענומען דעם תרומת מעשר (כאָטש מען האָט פריער זיך א עצה געגעבן ניט אראָפּצונעמען די ערשטע תרומה) אָדער מעשר שני און הקדש, וואָס זענען אויסגעלייזט געוואָרן (כאָטש מען האט ניט באצאָלט דאָס צוגאב־פינפטל); אָדער איינער פון די דריי מענטשן וואָס ווילן בענטשן מיט מזומן, איז דער באדינער צום טיש, וועלכער האָט געגעסן די גרויס פון א כזית, ווי אן איילבירט; אָדער איינער פון די דריי איז א כותי, דאָס הייסט א שומרוני, פון אן אלט אי־דישע סעקטע אין שומרון, וועגן וועלכע דער תנך (אין ספר מלכים) דערציילט אז זיי שטאמען פון גויים און זיי האָבן זיך מגייר געווען אָבער זענען ניט געוואָרן פול־שטענדיקע יידן, — מעג מען מיט זיי אלע בענטשן במזומן. מחמת עס ווערט אָנגענו־מען, אז דמאי מעג עסן אן ארימאן, און דער מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט אראָפּגענומען תרומת מעשר, און מעשר שני און הקדש וואָס מען האָט אויסגעלייזט אָבער ניט־פינקטליך איז ניט געווען קיין עבירה צו עסן; און דער באדינער וואָס האָט געגעסן א כזית, הייסט, אז ער האָט גענוג געגעסן; און דער כותי האָט דעם דין פון א יידן. וועגן די אלע ענינים פון דמאי, תרומה, מעשרות און אנדערע זאכן, וועלן מיר געבן ברייטערע דערקלערונגען, ווען מיר וועלן צוקומען צו די מסכתאות דמאי, תרומות, מעשר שני. אבל אכל, אָבער אויב ער האָט געגעסן טבל (תבואה, פון וועלכער מען האָט ניט אראָפּגענומען קיין תרומה אָדער מעשר), אָדער מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט ניט אראָפּגענומען תרומת־מעשר, אָדער מעשר שני און הקדש וואָס זענען ניט געוואָרן אויסגעלייזט, אָדער דער באדינער וואָס האָט געגעסן ווינצי־קער פון א כזית, אָדער א גוי (איז געווען איינער פון די דריי), קאָן מען מיט אים ניט בענטשן במזומן. די דערקלערונג איז, ווייל טבל (מער פרטים וועגן טבל וועלן מיר געבן ביי דער מסכתא דמאי) און מעשר ראשון פון וועלכן מען האָט ניט אראָפּ־גענומען תרומת מעשר און ניט־אויסגעלייזטע מעשר שני און הקדש, איז אן עבירה צו עסן, און מען קאָן דעריבער ניט מקיים זיין אויף זייער עסן די מצוה פון בענטשן; און א באדינער וואָס האָט געגעסן ווינציקער פון א כזית, הייסט, אז ער האָט איבערהויפּט ניט געגעסן; און א גוי קאָן מען ניט מצרף זיין צו מזומן, ווייל ער איז ניט מחויב צו בענטשן.

ב. נשים, פרויען און שקלאַפן און קליינע (קינדער) איז מען ניט מצרף צו מזומן. כאָטש בענטשן זענען זיי מחויב, ווי עס ווערט געלערנט פריער פרק ג' משנה ג', אָבער

עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין? עַד כְּזַיִת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד כְּבֵיצָה: ג כֵּיצַד מְזַמְּנִין? בִּשְׁלֹשָׁה אוֹמֵר, נְבָרֵךְ, בִּשְׁלֹשָׁה וְהוּא, אוֹמֵר בָּרְכוּ. בַּעֲשָׂרָה, אוֹמֵר נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ. בַּעֲשָׂרָה וְהוּא, אוֹמֵר בָּרְכוּ. אֶחָד עֲשָׂרָה, וְאֶחָד עֲשָׂרָה רִבּוֹא. בְּמֵאָה, אוֹמֵר נְבָרֵךְ לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ. בְּמֵאָה וְהוּא, אוֹמֵר בָּרְכוּ. בְּאֶלֶף, אוֹמֵר נְבָרֵךְ לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. בְּאֶלֶף וְהוּא, אוֹמֵר בָּרְכוּ. בְּרִבּוֹא, אוֹמֵר, נְבָרֵךְ לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים. בְּרִבּוֹא וְהוּא, אוֹמֵר בָּרְכוּ. כְּעִנְיָן שֶׁהוּא מְבָרֵךְ, כָּךְ עוֹנִין אַחֲרָיו. בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ. ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, לְפִי רוֹב הַקָּהָל הֵן מְבָרְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר,

מצרף זיין זיי צו מזומן טאָר מען ניט. עד כמה, ביז וויפיל (דארף מען עסן) אז מען זאָל קאָנען (דעם עסער) מצרף זיין צו מזומן? ביז א כזית (אזוי גרויס ווי א „זית", ווי אן איילבירט). ר' יהודה זאָגט, אז אזוי גרויס ווי אן איי. **דער שיעור „גרויס ווי אן איילבירט", „כזית", האָט א גרויסע באדייטונג איין גאנץ ש"ס, און געוויינליך ווערט אָנגענומען, אז „אכילה", „עסן", מיינט מען מינדסטנס א „כזית".**

ג. כיצד, ווי אזוי בענטשט מען במזומן? אויב עס זענען פאראן דריי (מענטשן, וועלכע עסן), דארף ער (דער בענטשער) זאָגן „נברך" („לאָמיר בענטשן"); אויב עס זענען פאראן דריי (מענטשן) און דער בענטשער (איז דער פערטער), דארף ער צו זיי זאָגן „ברכו" („בענטשט"); אויב צען (מענטשן) דארף ער זאָגן „נברך לאלהינו" („לאָמיר בענטשן צו אונזער גאָט"); אויב עס זענען פאראן צען און ער (דער בענטשער איז דער עלפטער), דארף ער זאָגן „ברכו". סיי ביי צען און סיי ביי צען טויזנט מאָל צען. **דאָס איז איין מיינונג אין דער משנה, וועלכע זאָגט, אז פון צען אָן און מער איז ניט קיין אונטערשיד אין נוסח פון בענטשן במזומן, און אויב עס זענען פאראן צען זאָגט דער בענטשער „נברך לאלהינו", און אויב עלף אָדער מער זאָגט ער „ברכו". איצט קומט אן אנדערע מיינונג אין דער משנה, וועלכע זאָגט, אז עס איז יאָ אן אונטערשיד. די דאָזיקע מיינונג זאָגט אזוי:** במאה, ביי הונדערט מענטשן זאָגט (דער בענטשער) „נברך לה' אלהינו" („לאָמיר בענטשן צו גאָט, אונזער גאָט"); ביי הונדערט און ער (דער בענטשער איז דער הונדערט און איינס) זאָגט ער „ברכו". ביי טויזנט זאָגט ער „נברך לה' אלהינו אלהי ישראל" („לאָמיר בענטשן צו גאָט, אונזער גאָט, דעם גאָט פון ישראל"), און אויב ער (דער בענטשער) איז א חוץ די טויזנט זאָגט ער „ברכו". ביי צען טויזנט זאָגט ער „נברך לה' אלהינו, אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים" („לאָמיר בענטשן צו גאָט, אונזער גאָט, דעם גאָט פון ישראל, גאָט פון די צבאות דעם באוואוינער פון די כרובים פאר דעם שפייז וואָס מיר האָבן געגעסן"); אויב ער (דער בענטשער) איז א חוץ די צען טויזנט, זאָגט ער „ברכו". **וואָס גרעסער עס איז דער עולם צום בענטשן, אלץ מער דארף מען צוגעבן צום נאָמען פון גאָט לויב-ווער־טער.** כענין, אזוי ווי ער בענטשט, אזוי ענטפערן זיי אים אָפּ: „ברוך ה' אלהינו אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו" („זאָל זיין געבענטשט גאָט, אונזער גאָט, גאָט פון ישראל, גאָט פון צבאות, באוואוינער פון די כרובים פאר דעם שפייז וואָס מיר האָבן געגעסן"). **די משנה זאָגט, אז אין דעמזעלבן נוסח, וואָס דער מזומן-בענטשער זאָגט, דארפן אים די מיט-עסער נאָכזאָגן, און די משנה גיט דעם ביישפיל, ווי אזוי זיי ענטפערן אָפּ ווען זיי זענען צען טויזנט.** ר' יוסי הגלילי זאָגט, אז מען דארף בענטשן (במזומן) לויט דער גרויס פון דער פארזאמלונג (פון די עסערס), ווייל עס ווערט געזאָגט (אין תהלים ס"ח) „אין פארזאמלונגען בענטשט גאָט דעם האר פון דעם קוואל פון ישראל". **די גמרא טייטשט איין די ווערטער פון ר' יוסי הגלילי, אז**

בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה׳ מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה מָּצִינוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת? אֶחָד מְרֻבִּין וְאֶחָד מֻעָטִין אוֹמֵר בָּרְכוּ אֶת ה׳. ר׳ יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, בָּרְכוּ אֶת ה׳ הַמְבֹרָךְ:

ד שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת, אֵינָן רַשָּׁאִין לְחַלֵּק, וְכֵן אַרְבָּעָה, וְכֵן חֲמִשָּׁה. שִׁשָּׁה, נֶחֱלָקִין עַד עֲשָׂרָה. וַעֲשָׂרָה אֵינָן נֶחֱלָקִין עַד שֶׁיִּהְיוּ עֶשְׂרִים:

ה שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת בְּבַיִת אֶחָד, בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן, וְאִם

דאָס דערקלערט ער די פאָריגע ווערטער פון דער משנה, אז מען דאַרף יאָ מאכן אן אונטערשיד צווישן ווינציקער פון 100 מענטשן און פון 100 מענטשן און מער, ווייל דאָס בענטשן דאַרף מען לויט דער גרויס פון דעם פארזאמלטן קהל, און די ראיה דערצו איז פון פסוק אין תהלים פון די ווערטער „במקהלות ברכו אלהים ה׳ ״ און ער טייטשט „במקהלות״ ווען עס איז דאָ א גרויסער קהל פון פארזאמלטע, 100 מענטשן, דערמאָנט מען דעם נאָמען פון גאָט „ה׳ ״. אָמר, האָט געזאָגט ר׳ עקיבא: ווי אזוי געפינען מיר אין דער שוהל? סיי ווען עס זענען פאראן א סך (מענטשן, דאַוונערס) סיי עס איז דאָ ווייניג, זאָגט מען אלץ (אין שוהל, ביים דאַוונען און ביים לייענען) „ברכו את ה׳ ״ („בענטשט גאָט״). ר׳ עקיבא ברענגט א באווייז, אז מען דאַרף דער־מאָנען דעם נאָמען פון גאָט „ה׳ ״ ניט נאָר ווען עס זענען פאראן הונדערט עסערס נאָר אפילו ווען עס זענען דאָ נאָר צען עסערס; און דער באַווייז איז פון דעם מנהג אין שוהל, מען זאָגט „ברכו את ה׳ ״ אויך ווען עס זענען נאָר פאראן צען מענטשן. ר׳ ישמעאל זאָגט, אז מען דאַרף זאָגן „ברכו את ה׳ המבורך״, „בענטשט גאָט, וועלכער איז געבענשט״. די צוויי תנאים, וועלכע ווערן דאָ צום ערשטן מאָל דערמאָנט איז דער משנה מסכתא ברכות, ר׳ יוסי הגלילי און ר׳ ישמעאל, זענען געווען פון צוויי באַ־זונדערע געגענטן אין ארץ ישראל. ר׳ יוסי האָט געשטאַמט פון צפון פון ארץ־ישראל, פון גליל, און ער האָט דעריבער געהייסן „הגלילי״, און ר׳ ישמעאל האָט געוואוינט אין דרום ארץ־ישראל. זיי האָבן ביידע געלעבט אין דערזעלבער צייט, וואָס ר׳ עקיבא (ר׳ יוסי הגלילי האָט געלעבט אויך עטוואָס שפּעטער). וועגן ר׳ ישמעאל (סתם ר׳ ישמעאל מיינט מען ר׳ ישמעאל בן אלישע, דער כהן) ווערט אָנגעגעבן, אז ער איז געווען איינער פון די עשרה הרוגי מלכות (די 10 תנאים, וואָס זענען אומגעבראַכט גע־וואָרן דורך דער רוימישער רעגירונג).

ד. שלשה, דריי (מענטשן) וועלכע האָבן געגעסן צוזאמען טאָרן זיך ניט צע־טיילן; זיי טאָרן ניט בענטשן יעדער פאר זיך, נאָר דאַרפן בענטשן אלע צוזאמען במזומן, וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) מיט פיר, און אזוי איז אויך מיט פינף (מענטשן). ביי פיר אָדער פינף מענטשן קאָן מען מיינען, אז ווייל אפילו ווען איינער פון די פיר אָדער צוויי פון די פינף זאָלן בענטשן באַזונדער וועט דאָך אלץ בלייבן דריי א מזומן, דעריבער מעגן זיי בענטשן באַזונדער, מחמת דער מזומן ווערט דאָך ניט בטל; פונ־דעסטוועגן, זאָגט די משנה, טאָרן זיי ניט. ששה, זעקס מענטשן מעגן זיך יאָ צעטיילן, ביז צען. זיי מעגן זיך צוטיילן, ווייל אין יעדער אָפּגעטיילטע גרופּע בלייבט א באַ־זונדערער מזומן, און די צעטיילונג מעג פאָרקומען ביז צען מענטשן. ועשרה, און צען (מענטשן) טאָרן זיך ניט צוטיילן ביז צוואָנציק. ווייל צען מענטשן בענטשן שוין מיט מנין, און זאָגן שוין „נברך אלהינו״; אָבער צוואנציג מענטשן מעגן זיך יאָ צעטיילן, ווייל אין יעדער גרופּע בלייבט א מנין (צען מענטשן).

ה. שתי, צוויי גרופּעס (מענטשן, חבורות), וועלכע עסן אין איין הויז, אויב טייל מענטשן פון איין גרופּע זעען טייל מענטשן פון דער צווייטער גרופּע, זענען זיי זיך מצטרף צו בענטשן צוזאמען מיט איין מזומן; און אויב ניט (זיי זעען זיך ניט), בענטשט די גרופּע מענטשן פאר זיך מיט מזומן, און די אנדערע גרופּע בענטשט פאר זיך מיט מזומן. אין ערשטן פאל, ווען זיי זעען זיך, הייסט עס ווי ביידע גרופּעס וואָלטן

לְאו. אֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן, וְאֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן. וְאֵין מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם. דִּבְרֵי ר׳ אֱלִיעֶזֶר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מְבָרְכִין:

פרק ח

א אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בַּסְּעוּדָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם: **ב** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נוֹטְלִין

געגעסן צוזאמען, און אין צווייטן פאל הייסט עס ווי זיי עסן באזונדער. מיט דעם ווארט „מזמנין״, „בענטשן במזומן״, מיינט מען אין דער משנה ניט דוקא ווען דריי פערזאָן בענטשן צוזאמען, נאָר אויך ווען צען, א מנין, בענטשט צוזאמען. די משנה האָט ניט קיין באזונדערע אויסדרוקן פאר „מזומן״ און „מנין״ ביים בענטשן, און אין ביידע פאלן הייסט עס „מזמנין״. אין, מען טאָר ניט מאַכן קיין ברכה איבער ווין, סיידן מען טוט אריין אין אים וואסער, אזוי זאָגט ר׳ אליעזר; אָבער די חכמים זאָגן אז מען מעג יאָ מאכן א א ברכה (איבער ווין אפילו ווען מען טוט ניט אריין אין אים קיין וואסער). ווי די ברייתא אין דער גמרא דערקלערט מיינט מען דאָ מיט „מברכין״ ניט „בענטשן״ אויף א כוס וויין, נאָר מען מיינט מאכן די ברכה, „בורא פרי הגפן״ פארן טרינקען דעם וויין. אמאָל איז געווען דער מנהג אין ארץ ישראל און בבל, אז מען האָט, געווינליך, ניט געטרונקען קיין ריינעם וויין (דאָס האָט געהייסן „יין חי״, „רויער וויין״, אָן צומישונג), נאָר מען האָט אין אים צוגעגאָסן וואסער, און דאָס האָט געהייסן „מזוג״, „געמישט״. ר׳ אליעזר האלט, אז ווייל ריינעם וויין איז ניט דער שטייגער צו טרינקען, טאָר מען דעריבער אויף אים ניט מאכן קיין „בורא פרי הגפן״ נאָר א „בורא פרי העץ״, ווי אויף ווינטרויבן; אָבער די חכמים האלטן, אז ווייל טייל מענטשן טרינקען אים יאָ, מעג מען דעריבער מאכן די ברכה בורא פרי הגפן.

פרק ח.

א. אלו דברים, דאָס זענען די זאכן (וועגן וועלכע עס איז דאָ א מחלוקה) צווישן בית שמאי און בית הלל אין (די דינים וועגן) סעודה. מיטן וואָרט „סעודה״ מיינט מען דאָ ניט סתם עסן, נאָר ווי עס איז שוין געווען געזאָגט פריער פרק ו׳ משנה ו׳, אז עס זענען געווען פייערליכע סעודות, וועלכע פלעגן פאָרקומען מייסטנס אין שבת און יום טוב, אָבער אויך אין מיטן דער וואָך; ביי אזא סעודה איז מען געזעסן אָנגעלעגט אויף בעטן מיט ווייכע קישנס, מייסטנס פלעגן ביי אזא סעודה עסן צוזאמען עטליכע מענטשן, א „חבורה״. צווישן די בית שמאי און בית הלל זענען געווען חלוקי דעות וועגן עטליכע זאכן, ווי זיך אויפצופירן ביי סעודות, און די ערשטע משנה איז בנוגע דער ערשטער סעודה פרייטאָגצונאכטס אָדער יום טוב ביינאכט. בית שמאי זאָגן, אז (פרייטאָג־צונאכטס אָדער יום טוב ביינאכט, ווען מען דאַרף מאכן קידוש) מאכט מען צוערשט די ברכה איבער דעם טאָג („מקדש השבת״, און אין יום טוב „מקדש ישראל והזמנים״) און דערנאָך מאכט מען די ברכה איבער דעם וויין (בורא פרי הגפן); און די בית הלל זאָגן, אז צוערשט מאכט מען די ברכה איבער דעם וויין און דערנאָך איבער דעם טאָג. די דאָזיקע משנה מיט דער מחלוקה צווישן בית שמאי און בית הלל געפינען זיך אויך אין דער משנה פסחים לעצטן פרק „ערבי פסחים״, און דאָרט איז עס וועגן קידוש ביים סדר אין דער נאכט פון פסח. אין דער גמרא איז פאראן, אז די בית שמאי האלטן, אז די ברכה פון קידוש פון טאָג איז חשובער, און דעריבער דארף זי זיין פריער; די בית הלל אָבער האלטן, אז ווייל די ברכה אויף וויין מאכט מען שטענדיק, אפילו אין מיטן דער וואָך, און די ברכה פון קידוש מאכט מען דאָך נור אין ספעציעלע צייטן, שבת און יום טוב, איז דער דין, אז „תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם״, ווען מען האָט צו טאָן צוויי זאכן, איינע איז גילטיק שטענדיק, און איינע נור אין געוויסע צייטן, דארף די שטענדיקע זאך קומען פריער. דעריבער דארף מען מאכן צוערשט די ברכה אויפן וויין און דערנאָך די קידוש-ברכה.

לְיָדַיִם, וְאַחַר כַּךְ מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס. וְאַחַר כַּךְ נוֹטְלִין לְיָדָיִם: ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְקַנֵּחַ יָדָיו בַּמַּפָּה וּמַנִּיחָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, עַל הַכֶּסֶת: ד בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת, וְאַחַר כַּךְ נוֹטְלִין לְיָדָיִם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נוֹטְלִין לְיָדַיִם. וְאַחַר כַּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת: ה בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נֵר וּמָזוֹן וּבְשָׂמִים וְהַבְדָּלָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נֵר וּבְשָׂמִים וּמָזוֹן וְהַבְדָּלָה.

ב. בית שמאי זאָגן, אז צוערשט וואשט מען די הענט און דערנאָך גיסט מען אָן דעם כוס (וויין); און די בית הלל זאָגן, אז צוערשט גיסט מען אָן דעם כוס און דערנאָך וואשט מען די הענט. **רשי זאָגט, אז דאָ מיינט ניט דוקא פרייטאָג צו־נאכטס, נאָר ביי יעדער סעודה, און ווייל עס איז געווען דער מנהג ביי א סעודה צו טרינקען וויין פאר דעם עסן, זאָגן די בית שמאי, אז צוערשט זאָל מען זיך וואשן די הענט און דערנאָך אָנגיסן דעם כוס וויין, כדי ניט־ריינע הענט זאָלן ניט מטמא זיין דעם כוס וויין, און די בית הלל זאָגן, אז מען זאָל אָנגיסן דעם כוס איידער מען וואשט די הענט. אנדערע מפרשים (דער רי"ף) טייטשן אז דאָס מיינט מען שבת און יום טוב און עס איז נוגע דעם כוס פון קידוש, און דער אונטערשיד די בית שמאי און בית הלל איז אויך, צי דאָס קידוש מאכן הייסט א הפסק, אן איבערייס, צווישן וואשן זיך ד' הענט און דעם עסן.**

ג. בית שמאי זאָגן, אז מען ווישט אָפּ די הענט (נאָכן וואשן זיי) מיט א האנטוך און מען לייגט (דעם האנטוך) אויפן טיש; און די בית הלל זאָגן, אז מען לעגט עס אויפן קישן. **ווי מיר האָבן שוין פריער געזאָגט איז מען אין די אלטע צייטן ביי דער סעודה געזעסן אויף בעטן מיט ווייכע קישנס. די מפרשים טייטשן (לויט דער גמרא), אז די בית שמאי הייסן ניט האלטן דעם האנטוך אויפן קישן, טאמער איז די קישן טמא און ער וועט מטמא זיין דאָס נאסע האנטוך; און די בית הלל האלטן, אז עס איז גלייכער דאָס דער האַנטוך זאָל ליגן אויפן קישן, ווייל עס קאָן זיין אז דער טיש איז טמא און דער טמא־טיש וועט מטמא זיין דאָס נאסע האנטוך; אין יענע צייטן זענען געווען א סך, וועלכע זענען נזהר געווען צו עסן „חולין בטהרה", אפילו סתם מאכלים, — ניט דוקא קרבנות אָדער כהנים זייער תרומה, — נאָר מיט שטרענגער טהרה. פאר דעם וואָרט „האנטוך" באנוצט דאָ די משנה דאָס וואָרט „מפה", וואָס איז טיילמאָל אויך דער טייטש „טישטוך" (אין פסחים ק' „פורס מפה", „פארשפרייט א טישטוך" אויפ'ן טיש). ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" ווייזט, אז דאָס וואָרט איז פון גריכיש און לאטיין „מאפא", „א סערוויעט".**

ד. בית שמאי זאָגן, אז צוערשט קערט מען אויס די שטוב (וואו מען האָט געגעסן, אָפּצורייניקן די ברעקלעך עסן) און דערנאָך וואשט מען זיך די הענט; און די בית הלל זאָגן, אז צוערשט וואשט מען די הענט און דערנאָך קערט מען אויס די שטוב. **דאָ מיינט מען וואשן די הענט מיט „מים אחרונים", דאָס וואשן די הענט נאָכן עסן, פארן בענטשן. די גמרא אין בבלי און אויך אין ירושלמי דערקלערן די מיינונג פון בית שמאי מיט דער מורא, טאָמער וועט ביים וואשן די הענט דאָס וואסער ארויפפאלן אויף די געבליבענע שטיקלעך עסן און זיי וועלן קאליע ווערן און מען טאָר ניט זיין קיין „מאבד אוכלין", פארניכטן עסנווארג; אָבער די בית הלל זאָגן, אז דער שמש, אויב ער איז א „פיקח", א קלוגער, א געלערנטער (אזוי זאָגט דער ירושלמי) וועט ניט דערלאָזן אז עס זאָלן בלייבן גרעסערע שטיקלעך עסנווארג.**

ה. בית שמאי זאָגן, אז (שבת צונאכטס, ביים מאכן די הבדלה זאָל די אָרדנונג פון די ברכות זיין): ליכט, בענטשן (נאָכן עסן), בשמים, הבדלה; און די בית הלל זאָגן: ליכט, בשמים, בענטשן און הבדלה. **שבת פארנאכט קומט פאָר די סעודה, די דריטע סעודה (שלש סעודות), און ווען עס ווערט נאכט שבת צונאכטס, דארף מען מאכן**

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שֶׁבָּרָא מְאוֹר הָאֵשׁ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ: ו אֵין מְבָרְכִין לֹא עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל עַכּוּ״ם, וְלֹא עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים, וְלֹא עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁלִּפְנֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר, עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ: ז מִי שֶׁאָכַל וְשָׁכַח וְלֹא בֵרַךְ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכָּר. עַד אֵימָתַי הוּא מְבָרֵךְ? עַד כְּדֵי

עטליכע ברכות, דהיינו: בענטשן נאָכן עסן, מאַכן די ברכה אויף ליכט „בורא מאורי האש“, אויף שמעקן בשמים (בורא מיני בשמים) און הבדלה „המבדיל בין קודש לחול“. **די בית שמאי זאָגן, אז די אָרדנונג איז: ליכט, בענטשן, בשמים, הבדלה, און די בית הלל זאָגן: ליכט, בשמים, בענטשן, הבדלה.** בית שמאי זאָגן, (ביים מאכן די ברכה אויף ליכט שבת צונאכטס, זאָגט מען) „שברא מאור האש“ (וועלכער האָט באַשאַפן די ליכטיקייט פון פייער), און די בית הלל זאָגן: „בורא מאורי האש“ („וועלכער באַשאַפט די ליכטיקייטן פון פייער“). **די מחלוקה איז אין צוויי זאכן. ערשטנס די בית שמאי האלטן, אז מען דאַרף זאָגן „שברא“, „וועלכער האָט באשאפן“, ווייל גאָט האָט איינמאָל פאר אלעמאָל באשאפן דאָס ליכט, ווען ער האָט באַשאַפן די וועלט, און די בית הלל זאָגן, אז מען דאַרף זאָגן „בורא“, „וועלכער באשאפט“, ווייל די שאפונג קומט פאַר כסדר; אזוי איז צו זען פון ירושלמי. אָבער אין דער גמרא בבלי ווערט געזאָגט, אז די בית הלל האלטן, אז אויך „בורא“ קאָן מען טייטשן „וועלכער האָט באשאפן“. די צווייטע זאך וועגן וואָס זיי זענען מחולק, איז צי מען זאָל זאָגן „מאור האש“, „איין ליכטיקייט פון פייער“, אָדער מען זאָל זאָגן, „מאורי האש“, „ליכטיקייטן פון פייער“, א סך; די בית הלל האלטן, אז ווייל עס זענען פאראן א סך סאָרטן ליכט, דאַרף מען זאָגן „מאורי האש“.**

ו. אין מברכין, מען טאָר ניט מאכן קיין ברכה (שבת־צונאכטס ביי הבדלה) אויף ליכט און אויף בשמים פון גויים, און אויך ניט אויף ליכט און אויף בשמים פון מתים, און אויך ניט אויף ליכט און אויף בשמים וואָס זענען פאר א עבודה זרה. **די מפרשים טייטשן לויט דער גמרא, אז „ליכט פון גויים“ מיינט מען א ליכט, וואָס א גוי האָט געברענט אים שבת, און מען דאַרף שבת צונאכטס מאכן א ברכה נאָר איבער „נר ששבת“, א ליכט וואָס האָט גערוט שבת. „בשמים פון גויים“ מיינט מען „בשמים פון א מסיבה פון גויים“, וואָס מען שפרייט אויס, וואו גויים זיצן און פארברענגען צוזאמען, ווייל מייסטנס האָט דאָס אויסשפרייטן בשמים אין א געזעלשאפט פון גויים געטראָגן דעם כאראקטער פון א סאָרט דינסט פאר אָפּגעטער. „ליכט און בשמים פון מתים“, מיינט מען ליכט און בשמים וואָס מען שטעלט אוועק צוקאָפּענס פון מת, און דאָס ליכט און די בשמים זענען ניט צום לייכטן און צום שמעקן, נאָר לכבוד דעם מת און צו פארטרייבן דעם שלעכטן ריח. פון ליכט און בשמים, וואָס געפינען זיך פאר א עבודה זרה, טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן.** אין מברכין, מען מאכט ניט די ברכה („בורא מאורי האש) איבער ליכט, סיידן מען האָט א נוצן פון זיין ליכטיקייט. **די גמרא טייטשט, אז דאָס מיינט מען ניט דוקא, אז „מען זאָל האָבן א נוצן“, נאָר אפילו אויב דאָס ליכט איז גענוג גרויס, אָדער מען שטייט אזוי נאָנט דערצו, אז ווען מען וויל „קאָן מען זיך באנוצן“ מיט זיין ליכטיקייט; אין מיינונג אין ירושלמי איז, אז מען זאָל קאָנען דערביי דערקענען א מטבע.**

ז. מי שאכל, ווער עס האָט געגעסן און האָט פארגעסן און ניט געבענטשט (און איז אוועקגעגאנגען פון אָרט, וואו ער האָט געגעסן), זאָגן די בית שמאי, אז ער זאָל צוריקקערן צו זיין אָרט (וואו ער האָט געגעסן) און דאָרט בענטשן, און די בית הלל זאָגן, אז ער זאָל בענטשן דאָרט וואו ער האָט זיך דערמאָנט. **אין דער ברייתא דערקלערן די בית שמאי זייער מיינונג, אז פונקט ווי א מענטש וואָלט פארגעסן א בייטל מיט**

שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו: **ח** בָּא לָהֶם יַיִן לְאַחַר הַמָּזוֹן, וְאֵין שָׁם אֶלָּא אוֹתוֹ הַכּוֹס, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. עוֹנִין אָמֵן אַחַר יִשְׂרָאֵל הַמְבָרֵךְ, וְאֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר הַכּוּתִי הַמְבָרֵךְ, עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַבְּרָכָה:

פרק ט

א הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים

געלט, וואָלט ער צוריקגעגאַנגען צום זעלבן אָרט, אַזוי דאַרף ער צוריקגיין אויך צום בענטשן. עד אימתי, ביז ווען קאָן מען בענטשן נאָכ׳ן עסן? ביז דאָס עסן ווערט פאַר־דייעט אין זיינע געדערים. **אין דער גמרא, אין בבלי און ירושלמי, זענען פאַראַן וועגן דעם וואָס הייסט „פאַרדייעט" צוויי מיינונגען. איינע איז: ביז דער עסער ווערט ווידער הונגעריק; און א צווייטע מיינונג איז: אַזוי לאַנג ווי ער איז דורשטיק צוליב דעם פרי־עריקן עסן.**

ח. בא להם, ווען מען דערלאַנגט ווייַן נאָכן עסן (פאַרן בענטשן) און עס איז מער ניט פאַראַן נאָר דער איינער כוס (ווייַן), זאָגן די בית שמאי, אַז צוערשט מאַכט מען די ברכה אויפן כוס („בורא פרי הגפן") און דערנאָך בענטשט מען, און די בית הלל זאָגן, אַז צוערשט בענטשט מען און דערנאָך מאַכט מען די ברכה אויפן כוס („בורא פרי הגפן"). **דער ירושלמי זאָגט, אַז דער טעם פון די בית שמאי איז, ווייל די ברכה „בורא פרי הגפן" איז א קליינע, און עס איז דעריבער מורא צו האָבן, אַז באַלד נאָכן בענטשן וועט ער פאַרגעסן און טרינקען אָן א ברכה.** עונין, מען ענטפערט „אָמן". ווען מען הערט א ייד מאַכן א ברכה אָבער מען טאָר ניט ענטפערן „אָמן", ווען מען הערט א כותי מאַכן א ברכה, סיידן מען האָט געהערט (פון אים) די גאַנצע ברכה. **מיר האָבן שוין געשריבן פריער פרק ז׳ משנה א׳, אַז „כותי" מיינט מען א שומרוני, וועלכע איז נור אין טייל מצוות אָפּגעהיטן ווי יידן; איינער פון די אונטערשידן צווישן די כותים און יידן באַשטייט אין דעם, וואָס די כותים גלויבן, אַז אויף דעם באַרג גריזים נעבן דער שטאָט שכם אין ארץ ישראל דאַרף זיין דאָס בית המקדש, און די יידן האַלטן אַז אין ירושלים דאַרף זיין דאָס בית המקדש. דעריבער ווען מען הערט ניט פון כותי די גאַנצע ברכה קאָן זיין, אַז ער האָט אין דערמיט ברכה דערמאָנט די הייליקייט פון באַרג גריזים; דעריבער קאָן מען ענטפערן „אמן" נאָך א ברכה פון א כותי נאָר ווען מען הערט, ווי ער האָט זי געזאָגט אינגאַנצן.**

פרק ט.

א. הרואה ווען איינער זעט אַן אָרט, וואו עס זענען געשען ניסים צו יידן, מאַכט ער די ברכה „ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה" (געבענטשט איז גאָט) וואָס האָט געטאָן ניסים צו אונזערע עלטערן אין דאָזיקן אָרט). **עס איז נויטיק צו באַמערקן אַז אומעטום וואו די משנה ברענגט א ברכה בלויז מיט „ברוך", ווי למשל דאָ „ברוך שעשה ניסים" און אַזוי ווייטער אין דער משנה אנדערע ברכות, מיינט מען אַז מען דאַרף זאָגן „ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם שעשה ניסים" און אַזוי ביי די אנ־דערע ברכות. דאָ לערנט די משנה, אַז ווען מען זעט אַן אָרט, וואו ניסים זענען געשען צו יידן, מאַכט מען א ברכה. אנשטאָט „צו יידן" באַנוצט דאָ די משנה דאָס וואָרט „לישראל", וואָס קאָן אויך זיין דער טייטש „צום יידישן פאָלק". און אין דער ברייתא אין דער גמרא ברכות אויף דער דאָזיקער משנה ווערן געבראַכט אַלס ביישפיל פאַר אַזעלכע ניסים די ערטער וואו די יידן זענען אריבער געגאַנגען דעם ים סוף, די איינ־געפאַלענע מויערן פון דער שטאָט יריחו, וואָס זענען באַזיגט געוואָרן אין דער מלחמה דורך יידן, און אויך אנדערע ניסים. די גמרא רופט עס אָן „ניסי דרבים", „די ניסים**

לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה. מְקוֹם שֶׁנֶּעֱקְרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת אֱלִילִים מֵאַרְצֵנוּ: ב. עַל הַזִּיקִים וְעַל הַזְּוָעוֹת וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל הָרְעָמִים וְעַל הָרוּחוֹת, אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם. עַל הֶהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְעַל הַיַּמִּים וְעַל הַנְּהָרוֹת וְעַל הַמִּדְבָּרוֹת, אוֹמֵר, בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל, אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל. בִּזְמַן שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ לִפְרָקִים. עַל הַגְּשָׁמִים וְעַל הַבְּשׂוֹרוֹת הַטּוֹבוֹת, אוֹמֵר, בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְעַל בְּשׂוֹרוֹת (ס״א

פון א סך (יידן)", און דער ירושלמי רופט עס אָן „ניסי ישראל". מקום, (ווען איינער זעט) אן אָרט, וואו אן עבודה זרה איז פון דאָרט אויסגעריסן געוואָרן, זאָל ער זאָגן „ברוך שנעקרה עבודה זרה מארצנו" (געבענטשט איז (גאָט) וואָס האָט אויסגעריסן עבודה זרה פון אונזער לאַנד). **פון וואָרט „מארצנו" („פון אונזער לאַנד") אין דער ברכה איז צו זען, אז דאָס מיינט מען אין ארץ ישראל, און אזוי ווייזט אויס אויך אין ירושלמי („מכל מקומות ארץ ישראל"); איין תנא, ר׳ ישמעאל בן גמליאל, זאָגט דאָרט אין ירושלמי אז אויך אין חוץ לארץ דאַרף מען מאַכן די ברכה.**

ב. על הזיקין, אויף קאָמעטן און אויף ערד־ציטערנישן און אויף בליצן און אויף דונערן און אויף שטורם ווינטן זאָגט מען „ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם" („געבענטשט, וואָס מיט זיין כח און גבורה איז פול די וועלט"). **אין דער גמרא טייטשט דער אמורא שמואל, וועלכער איז געווען באַקאַנט מיט אסטראָנאָמיע, אז „זיקין" מיינט מען קאָמעט־שטערן, „כוכבא דשביט"** („די שטערן מיט א בעזים"); **„זועות" טייטשט רש״י „ערד־ציטערניש" און דער** רמבם **טייטשט „שטורמישע קלאַנגען אין דער לופט"; „ברקים" און „רעמים" זענען ווערטער פון תנך און דער טייטש איז „בליצן און דונערן"; „רוחות" איז דער טייטש „ווינטן", און דער ירושלמי און אויך דער רמבם טייטשן „שטורם־ווינטן".** על ההרים, אויף בערג און בערגלעך און ים׳ען און טייכן און מדבריות זאָגט מען „ברוך עושה מעשה בראשית" (געבענטשט, וואָס מאַכט די טאַט פון בראשית). **אין דער משנה איז פאַראַן „מעשה בראשית", און דאָס מיינט די געטליכע שאַפונג פון דער וועלט, וואָס ווערט דערציילט אין חומש פרשת „בראשית". ר׳ יחזקאל לאנדא אין זיין ספר „ציון לנפש חיה" („צל״ח") גיט די דער־קלערונג, אז אויף ערד־ציטערנישן אָדער בליצן וכדומה, וואָס אנטשטייען אלעמאָל פון דאָסניי, און אויך אויף קאָמעטן, וועלכע באַווייזן זיך פון צייט צו צייט, איז די ברכה „שכחו וגבורתו", ווייל אויך איצט שאַפט זיי גאָט מיט זיין כח; אָבער אויף בערג, ים׳ען, וועלכע עקזיסטירן דאָך כסדר פון זינט די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן, זאָגט מען „מעשה בראשית", פון דער וועלט־שאַפונג אָן. אין טייל משניות פעלט דאָס וואָרט „מעשה", און עס שטייט בלויז „עושה בראשית".** ר׳ יהודה זאָגט, אז מען זעט דעם ים הגדול זאָגט מען „ברוך שעשה את הים הגדול" ווען מען זעט אים פון צייט צו צייט. **אין חומש הייסט „ים הגדול" דער מיטלענדישער ים, וואָס געפינט זיך ביי דער מערב־זייט פון ארץ ישראל. אָבער דער ברטנורא טייטשט, אז דאָס מיינט מען דעם אָקעאַן** (ים אוקינוס). **די גמרא זאָגט, אז „פון צייט צו צייט" („לפרקים") מיינט מען אויב מען האָט אים ניט געזען דרייסיק טעג.** על הגשמים, אויף רעגנס און אויף גוטע בשורות זאָגט מען „ברוך הטוב והמטיב" („געבענטשט דער גוטער און וועלכער טוט גוטס"), און אויף שלעכטע ידיעות זאָגט מען „ברוך דיין אמת" („געבענטשט איז דער אמת׳דיקער ריכטער"). **אין טייל משניות איז אויך ביי „שלעכטע" פאַראַן דאָס וואָרט „בשורות", אָבער אין גרעסטן טייל משניות איז ביי גוטע פאַראַן „בשורות טובות" און ביי שלעכטע „שמועות רעות". דער ווילנער גאון דערקלערט עס דער־מיט, וואָס ווי עס ווערט דערמאָנט אין טייל ערטער אין דער גמרא האָט מען זיך גע־היטן ניט אנצוזאָגן קיין שלעכטע ידיעות. דעריבער איז אויף גוטע זאכן ריכטיק דער**

שְׁמוּעוֹת) רָעוֹת, אוֹמֵר, בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת: ג בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ, וְקָנָה כֵלִים חֲדָשִׁים, אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה מֵעֵין הַטּוֹבָה, וְעַל הַטּוֹבָה מֵעֵין הָרָעָה. הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבַר, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא. כֵּיצַד, הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעוּבֶּרֶת וְאָמַר, יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא. הָיָה בָא בַדֶּרֶךְ וְשָׁמַע קוֹל צְוָחָה בָעִיר, וְאָמַר, יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יִהְיוּ אֵלּוּ בְּנֵי בֵיתִי, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא: ד הַנִּכְנָס לַכְּרַךְ מִתְפַּלֵּל שְׁתַּיִם, אַחַת בִּכְנִיסָתוֹ, וְאַחַת בִּיצִיאָתוֹ. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, אַרְבַּע, שְׁתַּיִם בִּכְנִיסָתוֹ,

אויסדרוק „בשורות״, „אָנזאָגעכצן״, אָבער צו שלעכטע איז בעסער צוגעפּאסט „שמועות״, געוואָר געוואָרן.

ג. בנה, ווען מען האָט געבויט א נײַ הויז אָדער געקויפט נײַע זאַכן זאָגט מען „ברוך שהחיינו״ („געבענטשט, וואָס האָט אונז געלאָזן דערלעבן״). **די פולע ברכה פון שהחיינו איז אין דער משנה פון דער גמרא: „שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה״, „וואָס האָט אונז געלאָזט דערלעבן און האָט אונז אויפגעהאַלטן און געלאָזט דערגרייכן צו דער איצטיקער צײַט״. אנשטאָט דעם וואָרט „זאַכן״ איז פאַראַן אין דער משנה דאָס וואָרט „כלים״, וואָס האָט אין משנה און גמרא גאַנץ אָפט אויך די באַדייטונג פון קליידער און אנדערע זאַכן.** מברך, מען מאַכט א ברכה אויף דעם שלעכטן (געשעהעניש) מיט דעם אינהאַלט פון גוטן, און אויף דעם גוטן (געשעהעניש) מיט דעם אינהאַלט פון שלעכטן. **די גמרא דערקלערט די דאָזיקע שווערע משנה מיט א ביישפּיל. למשל, ווען ביי איינעם רייסט זיך אריין א וואַסער-פאַרפלייצונג אין זײַן פעלד; שפּעטער וועט ער האָבן דערפון נוצן, ווייל די פאַרפלייצונג באַמיסטיקט די פעלדער, אָבער איצט איז עס שלעכט פאַר אים. דער רמבם אין פירוש המשניות איז מסביר ברייטער די דערקלערונג פון דער גמרא, אז אויב איצט איז עס שלעכט נאָר שפּעטער קאָן ווערען א טובה, דאַרף מען מאַכן א ברכה, ווי אויף א שלעכטן געשעהעניש „ברוך דיין אמת״; און אויב איצט איז עס גוט, נאָר שפּעטער קאָן זײַן דערפון שלעכט, דאַרף מען מאַכן א „ברוך הטוב והמטיב״.** הצועק, אז איינער שרייט (טוט תפילה) אויף א שוין-געשעענער זאַך, הייסט עס א ווערטלאָזע תפלה. ווי אזוי? אויב זײַן פרוי איז געווען שוואַנגער און ער האָט געבעטן: „עס זאָל זײַן דער ווילן (פון גאָט) אז מײַן פרוי זאָל געבוירן א יינגל״ איז דאָס א ווערטלאָזע תפלה. ווען איינער איז געגאַנגען אין וועג און האָט (הינטער דער שטאָט) געהערט דעם קלאַנג פון געשריי אין שטאָט און ער האָט געזאָגט: „עס זאָל זײַן דער ווילן (פון גאָט) אז דאָס זאָל ניט זײַן (פון) מײַן הויז-געזינד, איז דאָס א ווערטלאָזע תפלה״. **די משנה באַנוצט פאַר „ווערטלאָזע תפילה״ די ווערטער „תפילת שוא״, דאָס הייסט, א תפילה, וואָס קאָן גאָר-ניט העלפן, ווייל די זאַך איז שוין געשעען.**

ד. הנכנס, ווען איינער גייט אריין אין א פעסטונגס-שטאָט זאָל ער זאָגן צוויי תפלות, איינע ביים אריינגיין (אז עס זאָל אים אין דער שטאָט ניט געשען קיין שלעכטס) און איינע ביים ארויסגיין (דאַנקען גאָט פאַרן ארויסגיין בשלום). בן עזאי זאָגט, אז ער זאַרף בעטן פיר תפלות צוויי ביים אריינגיין און צוויי ביים ארויסגיין, און (דאָס הייסט) ער דאַנקט פאַר דעם, וואָס איז געווען ביז איצט, און בעט אויף דעם, וואָס דאַרף מיט אים געשען ווייטער. **דאָס וואָרט פעסטונגס-שטאָט הייסט אין דער משנה „כרך״, און מען געפינט דאָס וואָרט א סך מאָל אין דער משנה און גמרא. מייסטנס הייסט עס א גרעסערע שטאָט, וואָס איז ארומגערינגלט מיט א מויער, און על פי רוב האָבן דאָרט ניט געוואוינט קיין יידן, כאָטש דאָס איז געווען אין ארץ-ישראל, נאָר עס זענען דאָרט געשטאַנען די פיינדליכע מיליטערישע גארניזאָנען פון די רוימער,** שונאים פון יידן. **דעריבער האָט די משנה געהייסן מתפלל זײַן ביים קומען אהין, און דאַנקן גאָט וואָס מען איז ארויס פון דאָרט בשלום. דאָס וואָרט „כרך״ איז מסתמא פון** „כרך״ ארומוויקלען, צוליב דער מויער וואָס האָט „ארומגעוויקלט״ די שטאָט. **בן**

וּשְׁתַּיִם בִּיצִיאָתוֹ, וְנוֹתֵן הוֹדָאָה לְשֶׁעָבַר, וְצוֹעֵק לֶעָתִיד לָבֹא: ה חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל־הָרָעָה, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל־הַטּוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ. בְּכָל־לְבָבְךָ, בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ, בְּיֵצֶר טוֹב וּבְיֵצֶר רָע. וּבְכָל־נַפְשְׁךָ, אֲפִילוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. וּבְכָל־מְאֹדֶךָ, בְּכָל־מָמוֹנֶךָ. דָּבָר אַחֵר, בְּכָל־מְאֹדֶךָ, בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לְךָ הֱוֵי מוֹדֶה לוֹ בִּמְאֹד מְאֹד. לֹא יָקֵל אֶת רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח, שֶׁהוּא מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים. לֹא יִכָּנֵס לְהַר

עזאי איז געווען א תנא, א יונגערער חבר פון ר' עקיבא; זיין נאָמען איז געווען שמעון בן עזאי, און אין מדרש איכה ווערט ער פאררעכנט אלס איינער פון די עשרה הרוגי מלכות (די 10 תנאים, וואָס זענען אוימגעבראַכט געוואָרן דורך דער רוימישער רעגי־רונג). אין וואָס עס זענען באשטאנען די צוויי תפילות ביים אריינגאנג און די צוויי תפלות ביים ארויסגאנג, ווערט אין דער משנה ניט געזאָגט. דער רמבם טייטשט, אז די לעצטע ווערטער פון דער משנה „און ער דאנקט פאר דעם וואָס איז פאָרגע־קומען, און בעט אויף ווייטער" געהערן צו בן עזאי, און דער זין איז, אז סיי ביים אריינגיין און סיי ביים ארויסגיין פון דעם כרך זאָל ער זאָגן אי א דאנק פאר דעם פארגאנגענעם, אי א תפלה אויף דעם וואָס דאַרף געשעען; די דערקלערונג פון רמבם איז, ווארשיינליך, געשטיצט אויף דעם ירושלמי.

ה. א מענטש איז מחויב צו לויבן (גאָט) פאר שלעכטס אזוי ווי ער לויבט (גאָט) פאר גוטס, ווייל עס איז געזאָגט (אין חומש דברים ו') „און דו זאָלסט ליב האָבן גאָט דיין גאָט מיט דיין גאנצן הארצן" מיינט מען „מיט דיינע ביידע יצרים (נייגונגען), מיט דעם יצר טוב און מיטן יצר הרע; און „מיט דיין גאנצער נשמה", מיינט מען, או אפילו ער נעמט ביי דיר צו דיין נשמה, „און מיט דיין גאנצן פארמעגן" מיינט מען „מיט דיין גאנץ געלד"; אן אנדערע דערקלערונגען איז: „בכל מאודך", פאר יעדער מאָס, מיט וועלכער ער מעסט דיר זאָלסטו אים דאנקן זייער און זייער. דעם דין, אז א מענטש דאַרף דאנקן גאָט און מאכן א ברכה אויף א שלעכטער פאסירונג אזוי ווי אויף א גוטער פאסירונג, לערנט דא די משנה ארויס ערשטנס פון דעם „ובכל נפשך", „מיט דיין גאנצער נשמה" וואָס ווערט אויסגעטייטשט, אז אפילו ווען גאָט נעמט צו ביים מענטש זיין נשמה, זיין לעבן, דאַרף ער אויך ליב האָבן גאָט; צווייטנס, פון דעם „ובכל מאודך", וואָס ווערט געטייטשט לויט דעם ערשטען פשט, אז „מאודך" מיינט מען „פארמעגן", און לויט דעם צווייטן פשט פון וואָרט „מאוד", „זייער"; די משנה דערקלערט דעם פסוק אז „בכל" אויף אלעם, אויף יעדער מאָס, מיט וועלכער גאָט באַהאַנדלט דעם מענטש, סיי מיט דער גוטער און סיי מיט דער שלעכטער, זאָל מען גאָט דאנקן זייער און זייער. די משנה גיט שוין אגב צו א פשט אויך אויף דעם „בכל לבבך", „מיט דיין גאנצן הארצן", און טייטשט עס אויס, אז דאָס מיינט מען „מיט אלע נייגונגען, וואָס דער מענטש האָט אין הארצן", מיט די גוטע און מיט די שלעכטע, מיט דעם יצר טוב און דעם יצר הרע. דער רבנו יונה טייטשט, אַז דאָס מיינט מען אין זין פון „סור מרע ועשה טוב", „ניט טאָן שלעכטס" און „טאָן גוטס", טאָן מצוות, און ניט טאָן עבירות. דער רמבם טייטשט, אז מען מיינט, דאָס אפילו ווען מען האָט געטאָן א עבירה זאָל מען אויך זיך דערמאָנען אין גאָט. לא יקל, א מענטש זאָל זיך ניט באציען מיט גרינג־שעצונג אנטקעגן דעם מזרח־טויער (פון הר הבית), ווייל ער (דער טויער) איז גלייך אנטקעגן דעם הויז פון קודש הקדשים. די משנה לערנט דאָ וועגן דער הייליקייט פון הר הבית (דעם „בארג פון הויז"), דאָס איז דער פלאַץ, אויף וועלכן דאָס בית המקדש איז געשטאנען, און מען טאָר ניט דעריבער זיך באציהען מיט גרינגשעצונג („גרינג־שעצונג" איז „יקל ראשו", „גרינגן קאָפּ"; זע פריער פרק ה' משנה א') אפילו אין דרויסן פון הר הבית אנטקעגן דעם „שער המזרח", דעם מזרח־טויער, וועלכער שטייט פונקט אנטקעגן־איבער דעם קודש הקדשים, דעם הייליקסטן הויז זעלבסט. ולא יכנס.

הַבַּיִת לֹא בְמַקְלוֹ וְלֹא בְמִנְעָלוֹ וְלֹא בְפוּנְדָתוֹ וְלֹא בְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו, וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפַּנְדַּרְיָא, וּרְקִיקָה מִקַּל וָחוֹמֶר. כָּל חוֹתְמֵי בְרָכוֹת שֶׁהָיוּ בַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ אוֹמְרִים מִן הָעוֹלָם. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הָאֶפִּיקוֹרוֹסִים, וְאָמְרוּ אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד, הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. וְהִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם. שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם

און (א מענטש) זאָל ניט ארויפגיין אויפן הר הבית מיט זיין שטעקן, אָדער אָנגעטאָן די שיך (אויף די פיס), אָדער טראָגנדיק זיין געלט־גארטל, און אויך ניט מיט שטויב אויף זיינע פיס. מיר געפינען אויך אין אנדערע ערטער אין דער גמרא, אז מען האָט ניט געטאָרט אריינגיין אויפ׳ן בית־המקדש־פלאץ אין שיך, נאָר מען האָט דאָרט גע־מוזט גיין באָרוועס. „געלט־גארטל" הייסט אין דער משנה „פונדה", און ווי ר׳ בנימין מוספיא ווייזט אָן אין „מוסף הערוך" איז עס דאָס לאטייניש וואָרט „פונדא", וואָס איז דער טייטש א גארטל, אין וועלכן מען האלט געלד. די אלע זאכן זענען באטראכט געוואָרן פאר אן אום־כבוד צום בית המקדש. ולא יעשנו, און מען זאָל אים (דעם בית המקדש פלאץ, הר הבית) ניט מאכן פאר א דורכגאנג־אָרט, און ניט שפייען דאָרט, און (דאָס לערנען מיר אָפּ) פון א קל וחומר. דער זין איז אז מה דאָך אזא גרינגע זאך (אזא „קל") ווי טראָגן שיך, איז ניט קיין כבוד פארן בית המקדש, איז דאָך זיכער, אז שפייען, וואָס איז א שווערערע („חומר") גרינגשעצונג, טאָר מען אודאי ניט. דאָס וואָרט „קפנדריא" ווייזט אָן דער „מוסף הערוך", איז פון לאטייניש „קאָמפּענדאריא", דאָס הייסט א קורצערער וועג. כל, אלע וועלכע האָבן פארענדיקט ברכות אין בית המקדש, פלעגן זאָגן „מן העולם" („פון דער וועלט"), אָבער אז די מינים (אפיקורסים) זענען געוואָרן פארדאָרבן און האָבן געזאָגט, אז עס איז מער ניט פאראן ווי איין וועלט, האָט מען מתקן געווען, אז מען זאָל זאָגן „מן העולם ועד העולם" (פון דער וועלט צו דער וועלט"). פריער אין דער משנה ברכות פרק א׳ משנה ד׳ האָבן מיר דערקלערט אז דער אויסדרוק „לחתום ברכה" (צו פארענדיקן א ברכה) הייסט, ווען צום סוף פון א תפילה זאָגט מען „ברוך אתה ה׳ " (געבענטשט ביזטו גאָט). למשל די ערשטע ברכה פון שמונה עשרה ענדיקט זיך מיט „ברוך אתה ה׳ מגן אברהם". די משנה זאָגט דאָ, אז גאָר אמאָל פלעגט מען אין בית המקדשביים פארענדיקן א ברכה זאָגן ניט ווי מיר היינט בלויז מיט „ברוך אתה ה׳ ", נאָר „ברוך אתה ה׳ מן העולם" (געבענטשט ביזטו גאָט פון דער וועלט). דאָס הייסט, אז די ערשטע ברכה פון שמונה עשרה האָט זיך געענדיקט מיט „ברוך אתה ה׳ מן העולם מגן אברהם". אָבער עס זענען אויפגעקומען מינים, אפיקורסים וועלכע האָבן געזאָגט, אז עס איז נור דאָ איין וועלט, און אז קיין יענע וועלט איז אינגאנצן ניטאָ, זיי האָבן ניט געגלויבט, אז די נשמה בלייבט לעבן נאָכן טויט פון מענטש. האָט מען דעריבער מתקן געווען, אז מען זאָל זאָגן ביים פארענדיקן די ברכות „מן העולם ועד העולם", „פון דער וועלט צו דער וועלט", און אזוי ארום האָט מען מפרסם געווען די אמונה, אז עס איז אויך פאראן אַ יענע וועלט. די מפרשים (דער ברטנורא און אנדערע) ווייזן אָן, אז דער מנהג צו זאָגן „מן העולם ועד העולם" איז שוין איינגעפירט געוואָרן באלד אין אָנהויב פון 2־טן בית המקדש, דורך עזרא הסופר, און אין נחמיה ט׳ געפינען מיר שוין דעם „מן העולם ועד העולם". והתקינו, און מען האָט מתקן געווען, אז איין מענטש זאָל באגריסן דעם צווייטן מענטש מיט (גאָטס) נאָמען. דער טייטש דערפון איז, אז ביים באגריסן זיך זאָל מען דערמאָנען דעם נאָמען פון גאָט, און עס הייסט ניט, אז מען זאָגט ארויס גאָטס נאָמען אומזיסט. אין דער משנה שטייט נור דאָס וואָרט „בשם", „מיטן נאָמען", אָבער דאָס מיינט מען מיטן נאָמען פון גאָט. שנאמר, וואָרום עס ווערט געזאָגט (רות ב׳, ד׳) „און בועז איז אָנגעקומען פון בית לחם און ער האָט געזאָגט צו די שניטערס גאָט זאָל זיין מיט אייך, און זיי האָבן אים אָפּגעענטפערט: גאָט זאָל דיך בענטשן". די משנה ברענגט דאָ א פסוק, אויף וועלכן עס האָבן זיך געשטיצט די חכמים, וואָס

וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, יְבָרֶכְךָ ה'. וְאוֹמֵר, ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל. וְאוֹמֵר, וְאַל תָּבוּז כִּי זָקְנָה אִמֶּךָ. וְאוֹמֵר, עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ. ר' נָתָן אוֹמֵר, הֵפֵרוּ תוֹרָתְךָ מִשּׁוּם עֵת לַעֲשׂוֹת לַה':

האבן מתקן געווען, אז מען זאָל זיך באגריסן מיט גאָט'ס נאָמען, ווארום מיר זעען דאָך, אז בועז און די שניטערס האָבן אויך אזוי געטאָן, און זיי האָבן זיך באגריסט מיט „ה' עמכם", „גאָט זאָל זיין מיט אייך". ואומר און נאָך אין אן אָרט ווערט געזאָגט (שופטים ו' י"ב) „גאָט איז מיט דיר, מוטיקער העלד". מיט די דאָזיקע ווערטער האָט דער מלאך באגריסט גדעון. עס איז דעריבער אויך פון דאנען דער באוויז, אז ביים באגריסן מעג מען דערמאָנען גאָטס נאָמען. ואומר, און עס ווערט אויך געזאָגט (משלי כ"ג) „זאָלסט ניט פאראכטן דאָס וואָס דיין מוטער איז אלט". רשי און אנדערע מפרשים טייטשן, אז דעם דאָזיקן פסוק ברענגט די משנה כדי צו ווייזן, אז מען טאָר ניט גרינגשעצן מנהגים פון אלטע פירער פון יידישן פאָלק, און עס הייסט דעריבער, אַז מען קאָן זיך אָפּלערנען פון בועז און דעם סיפור המעשה פון גדעון. ואומר, און עס ווערט אויך געזאָגט (תהלים קי"ט) „(אין) א צייט צו טאָן פאר גאָט האָבן זיי פארשטערט דיין תורה". רשי טייטשט, אז די משנה לערנט פונם דאָזיקן פסוק, אז ווען מען דארף טאָן עפּיס פאר גאָט'ס וועגן זענען די חכמים טיילמאָל מתקן א זאך, כאָטש עס איז ניט ווי דער דין. דאָס מיינט, אז כאָטש מען דארף זיין נזהר ניט ארויסצוברענגען גאָטס נאָמען אומזיסט, אָבער צוליב דער נויטיקייט צו פארשפרייטן אמונה האָבן די חכמים מתקן געווען, צו באגריסן מיט גאָטס נאָמען. ר' נתן זאָגט „זיי האָבן פארשטערט דיין תורה (אין) א צייט צו טאָן פאר גאָט". ר' נתן זאָגט אויך ארויס דעמזעלבן געדאנק, אז די חכמים האָבן געפינען נויטיק מתקן צו זיין א תקנה כאָטש עס איז געגן דעם דין, ווייל עס איז געווען א צייט צו טאָן פאר גאָט. ר' נתן איז געווען א תנא, א יינגערער חבר פון ר' מאיר און ר' יהודה; ער האָט געשטאמט פון בבל און זיין פאָטער איז געווען דער ריש גלותא, דער פרינץ און פירער פון די יידן אין בבל. ר' נתן איז אוועק פון בבל קיין ארץ ישראל, וואו ער איז געוואָרן אב בית דין, דער פירער פון בית דין, ביים נשיא רבן שמעון בן גמליאל דעם צווייטן.

סליק מסכת ברכות — געענדיקט די מסכת ברכות

מסכת פאה

אין דער תורה (ויקרא י"ט, ויקרא כ"ג, דברים י"ד און דברים כ"ד) ווערט געזאָגט אז איינער האָט א פעלד, צי א גאָרטן, זאָל ער ניט צונעמען פאר זיך אליין די גאַנצע תבואה פון פעלד, אלע פרוכטן פון גאָרטן, נאָר ער זאָל געבן דערפון טיילן צו אָרימע לייט. די דאָזיקע טיילן הייסן אין דער גמרא „מתנות עניים", מתנות פאר די אָרימע לייט. די דאָזיקע מתנות זענען:

א. „פאה". דער טייטש פון דאָזיקן וואָרט איז „עק". ווען מען שניידט די תבואה אין פעלד אָדער מען נעמט אראָפּ פרוכטן פון בוימער זאָל מען איבערלאָזן אן „עק", „פאה", אביסל תבואה צי פרוכטן, און די אָרימע לייט זאָלן עס נעמען.

ב. „לקט", „אויפקלייבן". ווען מען שנייט תבואה און ביים שניידן פאלן אראָפּ תבואה-זאנגען, הייסט דאָס „לקט", און דער בעל הבית פון פעלד, טאָר עס ניט אויפקלייבן פאר זיך, נאָר עס איבערלאָזן פאר אָרימע לייט. דער דאָזיקער „לקט" האָט נאָך א נאָמען, דהיינו, ביי א ווייַנגאָרטן מיט וויינטרויבן הייסט ער „פרט".

ג. „שכחה", „דאָס פארגעסענע". אויב דער בעל הבית האָט ביים שניידן די תבואה אָדער די פרוכטן פארגעסן אָפּצושניידן אביסל תבואה און פרוכטן און האָט זיי איבערגעלאָזט און ער איז פון דעם אָרט אוועקגעגאנגען, איז אפילו ער האָט דערנאָך זיך דערמאָנט, טאָר ער ניט צוריקגיין און דאָס צונעמען פאר זיך, נאָר ער מוז עס

מַסֶּכֶת פֵּאָה
פרק א

א אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁיעוּר, הַפֵּאָה, וְהַבִּכּוּרִים, וְהָרְאָיוֹן, וּגְמִילוּת

איבערלאָזן פאר אָרימע לייט; דאָס הייסט „שכחה". אָבער „שכחה" איז נאָכמער, דהיינו, אפילו, ווען דער בעל הבית האָט פארגעסן ניט ביים שניידן, נאָר אויך ביים צונעמען פון פעלד שוין אָפּגעשניטענע בינטלעך תבואה אָדער פרוכטן, מוז ער אויך איבער־לאָזן פאר די אָרעמע לייט.

ד. „עוללות", דער טייטש דערפון איז „ניט־ריכטיק געוואקסענע וויינטרויבן"; אויך זיי דארף מען איבערלאָזן פאר די אָרימע לייט. וואָס מען מיינט מיט „ניט ריכטיק געוואקסענע וויינטרויבן" וועט מען געפינען דערקלערט ווייטער אין דער משנה. די מצוה פון „עוללות" איז נאָר ביי וויינטרויבן, און ניט ביי אנדערע פרוכטן.

ה. „מעשר עני", „דאָס צענטל פאר דעם אָרימאַן". יעדער בעל הבית דארף אָבשיידן אַ טייל פון זיינע תבואות און פרוכטן (לערך א פופציקסטל) און געבן צום כהן, און דער דאָזיקער טייל הייסט „תרומה". דערנאָך דארף ער אָפּשיידן א „צענטל", מעשר, און געבן צו א לוי (אָדער צו א כהן), און דאָס הייסט „מעשר ראשון", דאָס „ערשטע צענטל". דערנאָך דארף ער אראָפּנעמען נאָך א צענטל, וואָס הייסט „מעשר שני" (דאָס צווייטע צענטל) און אוועקפירן עס אויפצועסן אין ירושלים. אָבער יעדעס דריטע און זעקסטע יאָר, נאָך דעם שמיטה־יאָר (די צייט איז איינגעטיילט אין 7 יאָר, יעדע 7 יאָר הייסט „שבוע") דארף מען ניט אפשיידן מעשר שני, נאָר מען שיידט־אָפּ א צענטל און מען גיט עס אוועק צו אָרימע לייט, און דאָס הייסט „מעשר עני". אזוי האָט מען זיך נוהג געווען 6 יאָר פון יעדע 7 יאָר, דאָס 7־טע יאָר אָבער האָט געהייסן שמיטה־יאָר, און דעמאָלס האָט מען גאָרניט געגעבן, ווייל אלע תבואות און פרוכטן פון די פעלדער און גערטנער זענען אין דעם יאָר געווען הפקר, יעדער האָט געקאָנט נעמען וויפיל ער האָט געוואָלט.

אין דער מסכת פאה לערנט די משנה די דינים, וואָס האָבן א שייכות צו די „מתנות עניים", די דערמאָנטע פאה, לקט, שכחה, עוללות און מעשר עני. מיר האָבן דאָ געגעבן אויך עטליכע ווערטער וועגן תרומה און מעשר, ווייל דאָס וועט צונוץ קומען צו פארשטיין טייל זאכן אויך אין דער משנה פאה.

פרק א.

א. אלו דברים, די דאָזיקע זאכן האָבן ניט קיין שיעור. **די משנה לערנט, אז וועגן די זאכן, וואָס ווערן באלד ווייטער אויסגערעכנט, האָט די תורה ניט אָנגעגעבן קיין באשטימטן שיעור, גרעניץ, וויפעל מען דארף זיי טאָן.** הפאה. **די תורה האָט געזאָגט, אז ווען א בעל הבית נעמט אראָפּ זיין תבואה און פרוכטן פון פעלד, דארף ער אי־בערלאָזן „פאה", אין עק פעלד אביסל ניט אָפּגעשניטענע תבואה און פרוכטן פאר אָרימע לייט, אז זיי זאָלן קומען און עס נעמען. אָבער די תורה האָט ניט געזאָגט, וויפיל מען דארף איבערלאָזן פאה.** והביכורים; **די תורה זאָגט, אז געוויסע מינים תבואה און פרוכטן, וואָס ווערן פרי צייטיק, וואָס הייסן אין לשון קודש „ביכורים", די „ערשטע צייטיק־געוואָרענע", דארף מען ברענגען קיין ירושלים אין בית המקדש און געבן צו די כהנים. אָבער די תורה זאָגט ניט וויפיל זאָלן זיי די דאָזיקע ביכורים.** והראיון, זיך ווייזן. **די תורה זאָגט אז אין די דריי ימים טובים, פסח, שבועות און סוכות, זאָל יעדער יידישער מאנסביל קומען קיין ירושלים אין בית המקדש־הויף (עזרה) זיך צו ווייזן פאר גאָט, און מען דארף דערביי מיטברענגען קרבנות מקריב צו זיין אויפן מזבח. אָבער די תורה זאָגט ניט, וויפיל מאָל מען דארף אין פארלויף פון יום טוב קומען אין בית המקדש הויף; פאראַן אויך א טייטש, אז די תורה האָט ניט אָנגעזאָגט, וויפיל קרבנות מען דארף ברענגען און וויפיל געלד די קרבנות דארפן קאָסטן.** וגמילות חסדים, טאָן גוטס (צו מענטשן). **אונטער דעם וואָרט „גמילות חסדים"**

חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּירוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. כִּבּוּד אָב וָאֵם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם: **ב** אֵין פּוֹחֲתִין לַפֵּאָה מִשִּׁשִּׁים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ, אֵין לַפֵּאָה שִׁיעוּר. הַכֹּל לְפִי גוֹדֶל הַשָּׂדֶה, וּלְפִי רוֹב הָעֲנִיִּים, וּלְפִי רוֹב הָעֲנָוָה: **ג** נוֹתְנִין פֵּאָה, מִתְּחִלַּת הַשָּׂדֶה וּמֵאֶמְצָעָהּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן בַּסּוֹף כַּשִּׁיעוּר. רַבִּי

פארשטייט מען סיי געבן צדקה סיי ארויסהעלפן אנדערע מענטשן מיט א הלואה און א סך אנדערע הילף; אויך דערביי ווערט ניט אָנגעגעבן קיין שיעור, וויפיל דארף באַטרעפן דער גמילות חסדים. ותלמוד תורה, לערנען תורה. אויך לערנען תורה האָט קיין שיעור ניט. אלו דברים, דאָס זענען די זאכן, וואָס דער מענטש עסט זייערע פירות אויף דער וועלט און דער קרן בלייבט איבער פאר אים אויף יענער וועלט. דער טייטש איז, אז א געוויסע באלוינונג פאר טוען די ווייטער־אויסגערעכנטע מצוות קריגט מען שוין אויף דער וועלט, אָבער דער עיקר באלוינונג בלייבט איבער פאר דעם מענטש צו באקומען אויף יענער וועלט. „קרן" הייסט אין דער משנה און גמרא דער „גרונט־קאפיטאל", וואָס ווערט קיינמאָל ניט פארקלענערט, און „פירות" הייסן די „פרוכטן", וואָס דער גרונט־קאפיטאל טראָגט. איצט רעכנט די משנה אויס די מצוות: כבוד אב וואם, דאָס מכבד זיין פאָטער און מוטער, טאָן גוטס צו מענטשן (גמילות חסדים), מאכן שלום צווישן איין מענטש און דעם צווייטן; ותלמוד תורה, און לערנען תורה איז אזוי חשוב ווי זיי אלע. כאָטש די פריער אויסגערעכנטע מצוות זענען זייער גרויס, אָבער לערנען תורה איז גרעסער פון אלע מצוות. — די גאנצע משנה איז דאָ געבראכט געוואָרן צוליב דעם וואָרט „פאה", אז פאה האָט קיין שיעור ניט.

ב. אין פוחתין, מען גיט ניט פאה ווייניקער פון א זעכציקסטל, כאָטש מען האָט געזאָגט, אז פאה האָט ניט קיין שיעור. כאָטש מיר האָבן פריער געלערנט, אז פאה געהערט צו די זאכן, וועלכע האָבן ניט קיין שיעור, אָבער די חכמים האָבן ניט געוואָלט, אז מען זאָל איבערלאָזן אין פעלד פאר די אָרימע לייט עפּיס א קלייניקייט, און דעריבער האָבן זיי מתקן געווען, אז מען זאָל איבערלאָזן פאה ניט ווינציקער פון א זעכציקסטל פון פעלד. הכל, אלץ איז אָפּהענגיג פון דער גרויס פון פעלד, פון דער צאָל אָרימע לייט און פון דער גרויס פון גערעטעניש. דאָ ווערט געלערנט, אז כאָטש מען האָט געזאָגט, אז עס איז גענוג צו געבן פאה א זעכציקסטל פון פעלד, פונדעסטוועגן אויב איינער האָט א קליין פעלד, און א זעכציקסטל וועט באַטרעפן ווייניק, דארף ער געבן מער; דאָסזעלבע אויב עס זענען פאראן א סך אָרימע לייט דארף מען געבן מער, כדי עס זאָל צו יעדן אָנקומען כאָטש עפּיס; דאָסזעלבע, אויב איינער האָט געהאַט א גוט גערעטעניש זאָל ער געבן מער. „גערעטעניש" הייסט אין דער משנה „ענוה", און עס זענען פאראן דעריף עטליכע טייטשן. טייל מפרשים מיינען, אז עס איז פון וואָרט „ענה" („ענטפערן", דער „ענטפער" פון דער ערד, דאָס גערעטעניש). טייל מיינען אז עס איז אזוי ווי „ענבה", דאָס הייסט „קערנדלעך, און מיר געפינען דעם דאָזיקן אויסדרוק אויך ווייטער אין פאה פרק ו' משנה ז'.

ג. נותנים מען מעג געבן פאה פון אָנהויב פון פעלד און פון דער מיטן דאָס וואָרט פאה מיינט ניט־דוקא דאָס שטיקל פעלד וואָס מען לאָזט איבער צום סוף ביים ענדע פון שניידן די תבואה, נאָר מען קאָן אויך ביים אָנהויבן שניידן איבערלאָזן א שטיקל פעלט אלס פאה, און דאָסזעלבע קאָן מען אויך איבערלאָזן אין מיטן פעלד. ר' שמעון זאָגט, אָבער מען דארף איבערלאָזן צום סוף (פעלד) וויפיל דער שיעור איז. אומעטום ווי עס איז פאראן ר' שמעון סתם מיינט מען דעם תנא ר' שמעון בן יוחאי, א חבר פון ר' מאיר און ר' יהודה; ר' שמעון איז פארפאָלגט געוואָרן דורך דער רוימישער רעגירונג און איז געווען באהאלטן אין א הייל. די קבלה־טראדיציע זאָגט, אז ער האָט מחבר געווען דעם „זוהר". ר' שמעון האלט, אז צום סוף פעלד מוז מען אי־

יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם שִׁיֵּר קֶלַח אֶחָד, סוֹמֵךְ לוֹ מִשּׁוּם פֵּאָה, וְאִם לָאו, אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא מִשּׁוּם הֶפְקֵר: ד כְּלָל אָמְרוּ בַּפֵּאָה, כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל, וְנִשְׁמָר, וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, וּלְקִיטָתוֹ כְּאַחַת, וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם חַיָּב בַּפֵּאָה. וְהַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִיּוֹת בַּכְּלָל הַזֶּה: ה (וּבָאִילָן) הָאוֹג וְהֶחָרוּבִין וְהָאֱגוֹזִים

בערלאָזן פּאה ווי פיל דער שיעור איז, א זעכציקסטל; אין דער תוספתא פּאה איז פאַראן א טעם, פאַרוואָס מען מוז איבערלאָזן פּאה צום סוף פעלד, כדי די אָרעמע לייט זאָלן ניט דאַרפן כסדר וואַרטן און אויסקוקן, אַז אָט־אָט לאָזט מען איבער פּאה; דאַקייגן, ווען זיי ווייסן, אַז מען לאָזט איבער צום סוף שניידן דאָס פעלד, דאַרפן זיי ניט וואַרטן. ר׳ יהודה זאָגט, אַז אויב מען האָט (צום סוף פעלד) איבערגעלאָזט איין שטעקעלע (איין זאנג) קאָן מען צו דעם צורעכנען די פּאה, און אויב ניט, קאָן מען געבן נור אלס הפקר. ר׳ יהודה׳ס מיינונג איז ניט קלאָר, און בכלל איז די גאנצע משנה דאָ שווער, און די מפרשים האָבן דערויף א סך פירושים. דער טייטש, וואָס לייגט זיך אַממערסטן אויפן שכל איז, אַז ר׳ יהודה האלט ניט ווי ר׳ שמעון, אַז מען דאַרף צום סוף פעלד געבן דעם גאנצן שיעור פּאה, א זעכציקסטל; נאָר מען דאַרף צו־געבן כאָטש עפּיס, כאָטש איין זאנג, אזוי אַז צוזאַמען מיט דער פּאה, וואָס מען האָט געגעבן אין אָנהויב אָדער אין דער מיטן פעלד, זאָל עס זיין א זעכציקסטל. ווי איז אָבער, אַז מען האָט צום סוף אפילו קיין איין זאנג אויך ניט איבערגעלאָזט, איז דאָס אַלץ וואָס מען האָט פריער געגעבן ניט קיין „פּאה" נאָר עס איז „הפקר"; דאָס הייסט, אַז דער בעל הבית פון פעלד האָט דאָס מפקיר געווען און יעדער קאָן עס נעמען. דער אונטערשיד צווישן „פּאה" און „הפקר" באַשטייט אין דעם, וואָס פּאה מעגן נעמען נאָר אָרימע לייט, און הפקר מעג נעמען יעדער מענטש. די משנה באַנוצט דאָ פאַר א „זאנג" דאָס וואָרט „קלח", וואָס איז דער טייטש א „וואַקסענדיק שטעקעלע", אזוי אַז א זאנג, א בוים, א קליין בוימעל קאָנען הייסן „קלח", ווי מיר וועלן עס זען ווייטער אין דער משנה.

ד. כלל, זיי, די חכמים, האָבן געזאָגט ביי פּאה דעם דאָזיקן כלל: אַלץ וואָס איז עסנוואַרג, און ווערט געהיט, און זיין וואוקס איז פון דער ערד, און ווערט אראָפּגעריסן צוזאַמען (ניט ביסלעכוויז), און מען ברענגט עס אריין (אין א מאַגאזין) אויף צו האַלטן, דאַרף מען (דערפון) געבן פּאה. די משנה לערנט דאָ אַן אַלגעמיינעם כלל, אַז נור פון אַזא געוויקס, וואָס פאַרמאָגט די אַלע אויסגערעכנטע מעלות, דאַרף מען געבן פּאה. אויב אָבער ביי א געוויקס פעלט נור אפילו איינע פון די אויסגערעכנטע מעלות, איז מען פּטור צו געבן דערפון פּאה. די גמרא (שבת ס״ח) גיט ביישפּילן פון געוויקסן, וועלכע זענען פּטור פון פּאה. למשל פאַראַן אַזא גראָז וואָס מען עסט עס נור אין פאַל פון נויט, הייסט עס ניט קיין „עסנוואַרג"; תבואה, וואָס איז הפקר, הייסט ניט אַז עס „ווערט געהיט"; שוואָמען ווערן באַטראַכט אין דער גמרא, אַז זיי שעפּן זייער יניקה פון דער לופט, הייסן זיי דעריבער ניט, אַז זיי „וואַקסן פון דער ערד"; פייגן ווערן אראָפּגעריסן פון בוים ניט אַלע מיט אַמאָל, ווייל ניט אַלע ווערן צייטיק מיט אַמאָל, הייסן זיי דעריבער ניט אַז זיי „ווערן אראָפּגעריסן צוזאַמען"; דער גרעסטער טייל ירקות, גרינוואַרג, קאָנען ניט ווערן געהאַלטן אין מאַגאזין א לענגערע צייט, מען מוז זיי שנעל פאַרנוצן, ווייל זיי ווערן געשווינד קאַליע, הייסן זיי דעריבער ניט, אַז מען „ברענגט זיי אריין צום האַלטן"; די אַלע זאַכן זענען פּטור פון פּאה. והתבואה, און תבואה און קטניות (שויטן־פּרוכטן) זענען אין דאָזיקן כלל. זיי פאַרמאָגן יאָ די אַלע אויסגערעכנטע מעלות, און מען דאַרף דעריבער געבן פון זיי פּאה. מיטן וואָרט „תבואה" באַצייכנט מען די פינף מינים: ווייץ, גערשטן, האָבער, קאָרן, און שפּעלץ (אַזא סאָרט תבואה); מיט „קטניות" באַצייכנט מען „שויטן־פּרוכטן", א שטייגער ווי אַרבעס, באָבעס, רייז און אַנדערע אַזעלכע געוויקסן, וואָס זייערע קערנדלאַך ווערן געגעסן. די משנה זאָגט, אַז פון אַלע תבואות און קטניות דאַרף מען געבן פּאה.

ה. ובאילן, און ביי בוימער דאַרף מען געבן פּאה (נאָר פון) גאַרבער־בוים און

וְהַשְּׁקֵדִים וְהַגְּפָנִים וְהָרִמּוֹנִים וְהַזֵּתִים וְהַתְּמָרִים חַיָּבִין בַּפֵּאָה: ו לְעוֹלָם הוּא נוֹתֵן מִשּׁוּם פֵּאָה, וּפָטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, עַד שֶׁיְּמָרֵחַ. וְנוֹתֵן מִשּׁוּם הֶפְקֵר, וּפָטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת עַד שֶׁיְּמָרֵחַ. וּמַאֲכִיל לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת, וּפָטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת עַד שֶׁיְּמָרֵחַ. וְנוֹטֵל מִן הַגֹּרֶן וְזוֹרֵעַ. וּפָטוּר

באָקסן־ביימער און ניס־ביימער און מאנדל־ביימער און ווײַנשטאָקן און מילגרוימן־ביימער און אייילבירטן־ביימער און טייטל־ביימער. **פון ביימער־פּרוכטן דאַרף מען געבן פאה פון די דאָזיקע 8 אויסגערעכנטע מינים; דאַקייגן פון טייל אנדערע ביימער, ווי למשל פון פייגן, דאַרף מען קיין פאה ניט געבן, ווייל זיי האָבן ניט אלע דערמאָנטע מעלות. דער** ערשטער בוים, גארבער־בוים הייסט אין דער משנה „אוג", **און דער** רמב"ם זאָגט, אז דאָס איז דער „סומאַק" (אין אראביש), **וועמענס קאָרע מען נוצט צו גארבן פעל, און אויף אים וואַקסן א סאָרט טרויבן צום עסן. זאָל דאָ באַמערקט ווערן, אז דער נאָמען פון די ביימער האָבן דעמזעלבן נאָמען ווי פון זייערע פּרוכטן, למשל** „חרובים" הייסן „באָקסערס" און אויך „באָקסער־ביימער", **און אזוי די אנדערע ביימער; אָן אויסנאַם זענען דאָ די ווײַן־שטאָקן, וועלכע הייסן „גפנים" און ניט „ענבים"** (ווײַנטרויבן).

ו. לעולם, מען קאָן געבן כסדר פאה און **מען** איז פטור צו געבן (פון דער פאה) מעשר, ביז מען גלעט־צו (די תבואה). **די משנה לערנט דאָ, אז כאָטש פאה דאַרף מען געבן „במחובר", דאָס הייסט פון די זאנגן, וועלכע זענען נאָך באהעפט צום פעלד, נאָכניט אָפּגעשניטן, פונדעסטוועגן אויב מען האָט געגעבן פאה פון „תלוש", פון דער אראָפּגעשניטענער תבואה, האָט אויך די דאָזיקע „פאה" דעם דין פון פאה, און מען דאַרף דערפון ניט געבן צום כהן און צום לוי תרומה און מעשר (זע אין דעם פאָר־וואָרט צו דער** ערשטער משנה אין פאה), **ווייל פון פאה איז מען פטור צו געבן תרומה און מעשר. אָבער דאָס איז נאָר ווען מען גיט די פאה פון דער אָפּגעשניטענע תבואה, אָדער אפילו נאָכדעם ווי מען האָט די תבואה שוין אויסגעדראָשן און געמאכט דערפון קופּעס ווייץ** (אָדער אנדערע תבואה), **אָבער איידער מען האָט די דאָזיקע קופּעס צו־** געגלעט („מירוח"), **אז די פּלעוועס זאָלן אראָפּגיין; ווייל פאַרן „צוגלעטן" די תבואה דאַרף מען נאָך בכלל פון איר קיין מעשר ניט געבן, מחמת די תבואה איז נאָכניט** „פארענדיקט", **עס איז נאָכניט געוועזן איר „גמר מלאכה", דער סוף פון דער ארבייט ארום איר**, ממילא, הייסט עס, **אז מען האָט די פאה געגעבן איידער די תבואה איז מחויב געוואָרן צו געבן פון איר מעשר. אָבער, אויב מען גיט פאה נאָכן „צוגלעטן", מוז מען שוין פון דער פאה געבן מעשר, ווייל מען האָט דאָך שוין געדאַרפט פון דער צוגעגליעטער תבואה געבן מעשר, קאָן מען ניט אראָפּנעמען צוריק דעם חיוב פון מעשר. — צוליב דעם** וואָס די משנה **האָט געלערנט דעם אונטערשיד צווישן פאה־געבן פון תבואה פאַר דער** „צוגליעטונג" **און נאָך דער „צוגליעטונג", לערנט זי שוין דערוווייל אויך אנדערע דינים מיטן דאָזיקן אונטערשיד, דהיינו:** ונותן, און מען קאָן אוועקגעבן (תבואה) אַלס הפקר, און מען איז פטור פון מעשר, ביז מען גלעט־צו. **אויך הפקר, תבואה, וועלכע מען האָט מפקיר געוועזן אז יעדער קאָן זי נעמען אָן באַ־צאָלונג, איז פטור פון מעשר, און אויך דאָ איז עס נור ווען מען איז מפקיר פאַר דער „צוגליעטונג"; אָבער אויב מען האָט מפקיר געוועזן נאָך דער „צוגליעטונג", קאָן מען דורך דעם מפקיר זיין ניט אראָפּנעמען דעם חיוב פון מעשר.** ומאכיל, און מען קאָן געבן צו עסן (תבואה) צו בהמות און עופות און מען איז פטור פון געבן מעשר ביז מען גליעט־צו. **אויך דאָ איז דערזעלבער טעם וואָס איז די פריערדיקע פאלן.** ונוטל און מען מעג נעמען (תבואה) פון שייער און פארזייען און מען איז פטור פון מעשר ביז מען גליעט־צו אזוי זאָגט ר' עקיבא. **דער דין איז, אז תבואה, פון וועלכער מען האָט ניט אראָפּגענומען תרומה און מעשר טאָר מען ניט נור ניט עסן נאָר (מדרבנן) אויך ניט פאַרזייען. זאָגט דאָ ר'** עקיבא, **אַז תבואה, וואָס מען האָט גענומען פון דער קופּע**

מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, עַד שֶׁיְּמָרַח, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. כֹּהֵן וְלֵוִי שֶׁלָּקְחוּ אֶת הַגּוֹרֶן, הַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁלָּהֶם, עַד שֶׁיְּמָרֵחַ. הַמַּקְדִּישׁ וּפוֹדֶה, חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, עַד שֶׁיְּמָרֵחַ הַגִּזְבָּר:

פרק ב

א וְאֵלּוּ מַפְסִיקִין לַפֵּאָה, הַנַּחַל, וְהַשְּׁלוּלִית, וְדֶרֶךְ הַיָּחִיד, וְדֶרֶךְ הָרַבִּים, וּשְׁבִיל הָרַבִּים, וּשְׁבִיל הַיָּחִיד הַקָּבוּעַ בִּימוֹת הַחַמָּה וּבִימוֹת

איידער מען האָט די קופע צוגעגליעט, מעג מען יאָ פארזייען, אפילו ווען מען האָט פון איר ניט גענומען תרומה און מעשר. כהן ולוי, א כהן און א לוי, וועלכע האָבן אָפּ־געקויפט דעם שייער (תבואה) איידער מען האָט די תבואה צוגעגליעט, געהערן די מעשרות צו זיי. די חכמים האָבן געהאט איינגעפירט (צום שוץ פון אָרימע כהנים און לויים) אז כהנים און לויים, וועלכע קויפן תבואה און זיי שיידן־אָפּ תרומה און מעשר, קאָנען זיי ניט נעמען דאָס פאר זיך, נאָר זיי מוזן אוועקגעבן די תרומה און מעשר צו אנדערע כהנים און לויים. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב זיי האָבן געקויפט די תבואה פארן „צוגליעטן" איר, איז דאָך אויף איר נאָכניט געווען דער חיוב פון תרומה און מעשר, און דערנאָך האָבן דער כהן און לוי די תבואה „צוגעגליעט", געהערן די תרומה און מעשר צו זיי. המקדיש, אז איינער איז מקדיש (זיין תבואה) און לייזט זי אויס, איז ער מחויב צו געבן פון איר מעשר, ביז דער הקדש־פאַרוואלטער גליעט־צו די תבואה. דער דין איז, אז ווען מען איז מקדיש תבואה, דאָס הייסט, איינער דער־קלערט וועגן זיין תבואה, אז זי זאָל זיין „הייליק", געהערן צום בית המקדש, קאָן ער דערנאָך זי „אויסלייזן", באַצאָלן פאר איר געלט און זי ווערט צוריק זיינס. עס איז אויך דער דין, אז פון הקדש־תבואה דארף מען קיין מעשר ניט אראָפּנעמען. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב דאָס אויסלייזן איז פאָרגעקומען ווען דער פארוואלטער פון הקדש האָט נאָכניט צוגעגליעט די תבואה, און דער בעל הבית פון פעלד האָט דערנאָך אליין צוגעגליעט די תבואה, דארף ער געבן פון איר מעשר, ווייל אין יענעם מאָמענט ווען די תבואה איז געוואָרן מחויב אין מעשר, אין מאָמענט פון צוגליעטונג, איז דאָך די תבואה שוין ניט געווען הקדש. אָבער אויב די צוגליעטונג איז פאָרגעקומען דורך דעם הקדש־פארוואלטער ווען זי איז נאָך געווען הקדש, און דערנאָך האָט מען זי אויס־געלייזט, איז מען פטור צו געבן פון איר מעשר, ווייל אין דעם מאָמענט פון צוגליע־טונג איז די תבואה געווען הקדש. די משנה רופט אָן דעם הקדש־פארוואלטער מיטן נאָמען „גזבר", שאצמייסטער. דאָס וואָרט געפינט זיך אין עזרא ז' אין דעקרעט פון פערסישן קעניג „לכל גזבריא", „צו אלע שאצמייסטערס".

פרק ב.

א. ואלו, און די דאָזיקע זענען מפסיק צו פאה. דער דין איז, אז אויב מען האָט עטליכע פעלדער, קאָן מען ניט איבערלאָזן פאה אין איין פעלד פאר אלע פעלדער, נאָר מען מוז געבן אין יעדן פעלד באזונדער. די שאלה איז: וואָס דארף זיך געפינען צווישן איין פעלד און דעם צווייטן, אז זיי זאָלן ווערן באטראכט אלס צוויי באזונ־דערע פעלדער? דערויף זאָגט די משנה, אז די דאָזיקע זאכן, וואָס ווערן ווייטער אויס־גערעכנט, אויב זיי געפינען זיך צווישן צוויי פעלדער, זענען זיי א הפסקה און מען מוז געבן פאה פון יעדן פעלד באזונדער: הנחל, א קליינער טייך, און א וואסער־קאנאל, און א פריוואטער וועג, און א עפנטליכער וועג, און א עפנטליכער קליינער וועג (סטעזש־קע), און א פריוואטער קליינער וועג, וועלכער עקזיסטירט סיי זומער־צייט און סיי ווינ־טער צייט, און א אומפאראקערט (פוסט) פעלד, און א פאראקערט (ניט פארזייט פעלד), און א פעלד פארזייט מיט אן אנדערע געוויקס. א „קליין טייכל", „נחל", הייסט אזא טייכל, וואָס אין די גרויסע היצן ווערט עס אויסגעטריקנט; א „פריוואטער" וועג, ווערט אָנגענומען, איז ברייט 6 איילן, און א „עפנטליכער" וועג איז ברייט 16 איילן;

הַגְּשָׁמִים, וְהַבּוּר, וְהַנִּיר, וְזֶרַע אַחֵר. וְהַקּוֹצֵר לְשַׁחַת מַפְסִיק, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָ"א אֵינוֹ מַפְסִיק, אֶלָּא אִם כֵּן חָרַשׁ: **ב** אַמַּת הַמַּיִם, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִקָּצֵר כְּאַחַת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַפְסֶקֶת. וְכָל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּקָר יָכוֹל לַעֲבוֹר בְּכֵלָיו, הוּא נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל: **ג** הַכֹּל מַפְסִיק לִזְרָעִים, וְאֵינוֹ מַפְסִיק לְאִילָן, אֶלָּא גָדֵר. וְאִם הָיָה שֵׂעָר כּוֹתֵשׁ, אֵינוֹ מַפְסִיק, אֶלָּא נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל:

א קליינער וועג, „סטעזשקע" (שביל) פירט, געוויינליך, פון איין **פעלד צום צווייטן;** א ניט פאראקערט פעלד, „בור", מיינט א פעלד, וואָס מען האָט איבערגעלאָזט אינ־גאנצן ניט פאראקערט; א פאראקערט פעלד „ניר", מיינט אז דאָס פעלד איז פאראקערט, אָבער ניט פארזייט; אן „אנדער געוויקס" מיינט, למשל, **אז צווישן צוויי פעלדער, וועלכע זענען באזייט מיט ווייץ, געפינט זיך א פאס פעלד באזייט מיט גערשטן. יעדע פון די אלע אויסגערעכנטע זאכן איז א הפסקה און מאכט, אז די צוויי שטיקלעך פעלד זאָלן הייסן צוויי פעלדער און מען זאָל פון יעדן דארפן געבן באזונדער פאה. דער ירושלמי פרעגט די קשיא, פארוואָס די משנה רעכנט אויס א גרעסערע הפסקה, למשל, א עפנטליכן וועג פון 16 איילן, אין דער צייט ווען א קליינע הפסקה, א פריוואטער וועג, פון 6 איילן, איז אויך גענוג. דער ענטפער אין ירושלמי איז, אז דאָס איז צו ווייזן, אז ביי ביימער איז אפילו די גרעסערע הפסקה ניט קיין הפסקה, ווי מיר וועלן ווייטער לערנען אין דער משנה.** הקוצר, אז איינער שניידט אָפּ אין דערמיט פון זיין פעלד תבואה (ווען זי איז נאָכניט אינגאנצן צייטיק) כדי צו באנוצן איר אויף פאשע (פאר בהמות), איז דאָס מפסיק; אזוי לערנט ר׳ מאיר. **דאָס הייסט, אז די צוויי שטיקער פעלד, וועלכע געפינען זיך פוןביידע זייטן פון דעם פאס פעלד מיט דער אָפּגעשניטענער תבואה פאַר פאשע, הייסן צוויי באזונדערע פעלדער, און מען מוז פון יעדן געבן באַ־זונדער פאה.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז דאָס איז ניט מפסיק, סיידן מען האָט פאראקערט (דעם פאס פעלד פון וועלכן מען האָט אָפּגעשניטן די תבואה). **די מפרשים דערקלערן עס, ווייל אויב מען האָט ניט פאראקערט, הייסט עס, ווי מען וואָלט איצט אָנהויבן דעם שניט פון גאנצן פעלד.**

ב. אמת המים, א וואסער־גראָבן, וואָס אויב (איינער שטייט אין אים) קאָן ער ניט (מיט איין שנייד־מעסער) אָפשניידן אויף אמאָל (די תבואה פון ביידע ברעגעס), זאָגט ר׳ יהודה, אז דאָס איז א הפסקה; **מען דארף פון יעדן פעלד אויף ביידע זייטן פון וואסער־גראָבן געבן באזונדער פאה.** וכל, און אלע בערג, וועלכע מען מוז איבער־גראָבן (די ערד) מיט א האנט־גראָבן־אייזן, כאָטש די ארבייטס־בהמות קאָנען ניט אדורכגיין (איבער די בערג־פעלדער) מיט זייערע ארבייטס־כלים, קאָן מען געבן איין פאה פאַר אלע. **די ערשטע העלפט פון דער משנה „וכל ההרים אשר במעדר יעדרון" איז א פסוק אין ישעיה ז׳, און די משנה מיינט דאָ צו זאָגן (ווי דער רמבם טייטשט), אז אויב דאָס פעלד געפינט זיך אויף בערג און עס איז ניט גלייך, עס איז טאָלן און בערגלאך, אזוי אז מען קאָן עס ניט פאראקערן מיט ארבייטס־בהמות, נאָר מען מוז עס אויפגראָבן מיט א האנד־גראָבן־אייזן, קאָן מען דאָך מיינען, אז יעדער טאָל און יעדעס בערגל איז א באזונדער פעלד; דעריבער לערנט די משנה, אז עס איז איין פעלד און מען גיט נור איין פאה פאר דעם גאנצן פעלד. אנשטאָט, ארבייטס־בהמות האָט די משנה „בקר", רינדער; איין מיינונג איז, אז מען דארף מנקד זיין, „בקר" מיט א פתח אונטער דער „ב" און דער טייטש איז: דער מענש וואָס פירט די ארבייטס־בהמות און דעם אקער־אייזן.**

ג. הכל, אלץ (וואָס איז פריער דערמאָנט געוואָרן) איז מפסיק נור ביי זריעות (תבואה, גרינסן), אָבער קיין זאך איז ניט מפסיק ביי ביימער, סיידן א צוים. **אויב עס איז ניט פאראן קיין צוים צווישן די ביימער, קאָן מען געבן פאה פון איין בוים אויף אלע אנדערע ביימער.** ואם היה, און אויב די אויבערשטע צווייגן־בלעטער (פון די ביי־

ד וְלַחֲרוּבִין, כָּל הָרוֹאִין זֶה אֶת זֶה. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, נוֹהֲגִין הָיוּ בֵית אַבָּא, שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים פֵּאָה אֶחָד לַזֵּיתִים שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּכָל רוּחַ, וְלַחֲרוּבִין כָּל הָרוֹאִין זֶה אֶת זֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אַף לַחֲרוּבִין שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּכָל הָעִיר: ה הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ מִין אֶחָד אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֵׂהוּ שְׁתֵּי גְרָנוֹת, נוֹתֵן פֵּאָה אֶחָת. זְרָעָהּ שְׁנֵי מִינִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲשָׂאָן

מער) קלאפן זיך אָן איינס אין צווייטן איז אויך א צוים ניט קיין הפסקה, נאָר מען גיט איין פאה פאר אלע ביימער. **די משנה באנוצט דאָ פאר די אויבערשטע צווייגן־בלעטער דאָס וואָרט „שער", האָר, ווייל די צווייגן־בלעטער זעען־אויס ווי „האָר" אויפן קאָפּ פון בוים.**

ד. ולחרובין, און ביי באָקסער־ביימער (קאָן מען געבן איין פאה פאר אלע ביימער), וועלכע זען איינער דעם אנדערן. **ביי באָקסער־ביימער איז אפילו א צוים ניט מפסיק, און אויב, זוען מען שטייט לעבן איין בוים זעט מען דעם מענטש, וואָס שטייט ביים צווייטן בוים** (אזוי טייטשט דער רמבם אין זיין „יד החזקה"), **הייסט עס ווי די ביידע באָקסער־ביימער געפינען זיך אין איין גאָרטן און עס איז גענוג איין פאה פאר אלע בוימער.** אמר, האָט געזאָגט רבן גמליאל: אין מיין פאָטערס הויז האָט מען זיך נוהג געווען צו געבן איין פאה פאר אלע איילבירט־ביימער וואָס זיי האָבן געהאט אין יעדער זייט (פון שטאָט), און ביי באָקסער־ביימער (פלעגן זיי געבן איין פאה) פאר אלע (ביימער) וואָס זעען איינער דעם אנדערן; ר' אלעזר ברבי צדוק האָט געזאָגט אין זיין (רבן גמליאל'ס, אָדער זיין פאָטער'ס ר' צדוק'ס) נאָמען, אז אויך ביי באָקסער־ביימער האָבן זיי געגעבן איין פאה פאר אלע ביימער וואָס זיי האָבן געהאט אין דער גאנצער שטאָט. **רבן גמליאל דער נשיא אין יבנה אין דער צייט באלד נאָך דעם חורבן פון 2טן בית המקדש דערציילט אָפּט וועגן מנהגים פון „בית אבא", פון דעם הויז פון זיין פאָטער. מען מיינט ניט דערמיט בלויז „פון זיין פאָטער", נאָר מען מיינט בכלל אין דער פאמיליע, פון וואנען ער האָט געשטאמט** (פון הלל הזקן).

ה. הזורע, ווען איינער פארזייט זיין פעלד מיט איין מין (תבואה, למשל מיט ווייץ), כאָטש ער האָט געמאכט דעדפון צוויי שייערן, גיט ער איין פאה (פארן גאנצן פעלד). **די משנה, און דער עיקר די ווייטערדיקע ווערטער פון דער משנה, זענען זייער שווער, ווייל ווי מיר ווייסן גיט מען דאָך פאה במחובר, ווען די תבואה איז נאָך אויפן פעלד, ווי אזוי קומט עס, אז מען זאָל דאָ געבן פאה פון שייערן. די מפרשים זאָגן פארשידענע פירושים. מען קאָן דערקלערן די משנה, ווען מיר ווען בעסער אויסטייטשן דאָס וואָרט „שייער", אין לשון קודש „גורן". דער געוויינליכער טייטש פון „גורן", „שייער" איז דאָס אָרט, וואו מען נעמט צונויף די אראָפּגעשניטענע תבואה. אָבער עס איז פאראן נאָך א טייטש, און דאָס איז די „צייט", ווען מען נעמט אראָפּ די תבואה. מיר געפינען, למשל, אין דער משנה בבא מציעא פרק ה', ווי איינער באָרגט דעם צווייטן ווייץ „לגורן", „ביז צום שייער", און דאָרט מיינט מען ביז דער „צייט ווען מען נעמט אראָפּ תבואה". אויך דאָ אין דער משנה מיינט מען „געמאכט צוויי שייערן"** („עושהו שני גרנות"), **ניט אז ער האָט די צוויי טיילן תבואה געזאמלט אין צוויי באזונדערע שייערן, נאָר, אז ער האָט די תבואה אראָפּגענומען אין באזונדערע „צייטן". די משנה זאָגט דאָ, אז כאָטש ער האָט איין טייל פעלד געשניטן פריער און איין טייל פעלד געשניטן שפּעטער, קאָן ער איבערלאָזן אין דעם לעצטן טייל פון פעלד פאה פאר דעם גאנצן פעלד, אויך דעם פריער־געשניטענעם טייל.** זרעה, אויב אָבער ער האָט פארזייט (דאָס פעלד) מיט צוויי מינים (למשל, איין טייל פון פעלד מיט ווייץ און טייל מיט גערשטן), כאָטש ער האָט זיי געמאכט איין שייער (געשניטן אין איין צייט) גיט ער צוויי פאות (איינע פאר דעם ווייץ־טייל, און איינע פאר דעם גערשטן־טייל). **דער זין דערפון איז, אז כאָטש עס איז איין פעלד, אָבער**

גּוֹרֶן אַחַת, נוֹתֵן שְׁתֵּי פֵאוֹת. הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ שְׁנֵי מִינֵי חִטִּין, עֲשָׂאָן גּוֹרֶן אַחַת, נוֹתֵן פֵּאָה אֶחָת, שְׁתֵּי גְרָנוֹת, נוֹתֵן שְׁתֵּי פֵאוֹת: ו מַעֲשֶׂה שֶׁזָּרַע רַבִּי שִׁמְעוֹן אִישׁ הַמִּצְפָּה לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְעָלוּ לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְשָׁאֲלוּ, אָמַר נָחוּם הַלַּבְלָר, מְקוּבָּל אֲנִי מֵרַבִּי מְיָאשָׁא, שֶׁקִּבֵּל מֵאַבָּא, שֶׁקִּבֵּל מִן הַזּוּגוֹת, שֶׁקִּבְּלוּ מִן הַנְּבִיאִים, הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינַי, בְּזוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ שְׁנֵי מִינֵי חִטִּים, אִם עֲשָׂאָן גּוֹרֶן אַחַת נוֹתֵן פֵּאָה אֶחָת, שְׁתֵּי גְרָנוֹת נוֹתֵן שְׁתֵּי פֵאוֹת: ז שָׂדֶה שֶׁקְּצָרוּהָ גּוֹיִם קְצָרוּהָ לִסְטִים,

ווייל די תבואות זענען פון צוויי מינים האָט עס דעם דין פון צוויי פעלדער. הזורע, ווען איינער פארזייט זיין פעלד מיט צוויי סאָרטן ווייץ (איינע א העלע און איינע א טונקעלע, אזוי זאָגט דער ירושלמי), איז אויב ער האָט זיי געמאכט איין שייער (גע־שניטןביידע אין איין צייט) גיט ער איין פאה (פאר ביידע סאָרטן ווייץ), אָבער אויב ער האָט זיי געמאכט צוויי שייערן (געשניטן אין צוויי באזונדערע צייטן) דאַרף ער געבן צוויי באזונדערע פאות. **דער טעם דערפון איז, וואָס דערמיט, וואָס ער שניידט זיי אין באזונדערע צייטן, מאכט ער שטאַרקער דעם איינדרוק, אז די צוויי סאָרטן ווייץ זענען אזוי ווי צוויי פארשידענע מינים תבואה, און ממילא הייסן זיי צוויי באזונדערע פעלדער.**

ו. מעשה, עס איז אמאָל פאָרגעקומען, אז ר' שמעון איש המצפה האָט געזייט (צוויי סאָרטן ווייץ) פאר רבן גמליאל, זענען זיי ארויפגעגאנגען אין לשכת הגזית (וואו די סנהדרין זיצן) און געפרעגט. **ר' שמעון איש המצפה האָט געלעבט אין ירושלים אין דער צייט פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש, און מיט רבן גמליאל, וועלכער ווערט דאָ דערמאָנט, מיינט מען דעם נשיא רבן גמליאל הזקן, א זיידע פון רבן גמליאל פון יבנה. די משנה דערציילט, אז זיי זענען ביידע געגאנגען פרעגן די שאלה אין „לשכת הגזית". אין דעם „צימער פון אויסגעהאַקטע שטיינער" (לעבן בית המקדש), וואו דאָס סנהדרין איז געזעסן, און האָבן געפרעגט די שאלה.** אָמר, האָט נחום הלבלר (דער שרייבער) געזאָגט: איך האָב בקבלה פון ר' מיאשא, וועלכער האָט געהאט בקבלה פון פאָטער, וועלכער האָט געהאט בקבלה פון די זוגות („פּאָר", די פריערדיקע סנהדרין־פירער), א הלכה צו משה רבנו אויפן בארג סיני, אז איינער פארזייט זיין פעלד צוויי סאָרטן ווייץ, אויב ער האָט געמאכט פון זיי איין שייער גיט ער איין פאה, און אויב צוויי שייערן גיט ער צוויי פאות. **דער נאָמען פון די תנאים נחום הלבלר און ר' מיאשא פון יענער צייט ווערט אין ערגיץ מער ניט דערמאָנט. „לבלר" איז דער טייטש שרייבער (פון לאטייניש „ליבעלאַריוס"), און אפשר איז ער געווען דער שריי־בער, דער סופר פון די סנהדרין, וועלכע זענען, ווי די גמרא זאָגט אין שבת ט"ו ביז 40 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש געזעסן אין „לשכת הגזית", אין אַ צימער פון אויסגעהאַקטע שטיינער. ווּעמען מען מיינט „אבא", „פאָטער", איז ניט זיכער; טייל מיינען, אז דעם פאָטער פון ר' מיאשא, און טייל מיינען, אז דעם פאָטער פון רבן גמליאל, דעם נשיא שמעון, זון פון הלל הזקן. דער דאָזיקער „אבא", האָט געהאט בקבלה פון די „זוגות", די „פּאָר", צוויי תנאים, וואָס זענען געשטאַנען אין שפּיץ פון סנהדרין, און זיי ווערן אויסגערעכנט אין משנה אבות א' און אין משנה חגיגה ב', און די לעצטע פון די זוגות זענען געווען הלל און שמאי. די זוגות, ווי די משנה זאָגט דאָ, האָבן געהאט דעם דין אלס „הלכה למשה מסיני", — א הלכה, וואָס איז געגעבן געוואָרן צו משה רבנו אויפן בארג סיני, און מען קאָן אזא הלכה ניט אָפּ־פרעגן, — אז ביי צוויי סאָרטן ווייץ דאַרף מען געבן צוויי באזונדערע פאות, ווען מען מאַכט פון זיי צוויי שייערן, ווי די משנה האָט געזאָגט פריער.**

ז. שדה, א פעלד, וואָס גויים האָבן אָפּגעשניטן (די תבואה), אָדער וואָס רויבער האָבן אָפּגעשניטן, אָדער וואָס מוראשקעס האָבן מיט די ציין אָפּגעריסן (די תבואה זאנגן),

קִרְסְמוּהָ נְמָלִים, שֶׁבְּרָתָּה הָרוּחַ אוֹ בְהֵמָה, פְּטוּרָה, קָצַר חֶצְיָהּ וְקָצְרוּ לִסְטִים חֶצְיָהּ, פְּטוּרָה, שֶׁחוֹבַת הַפֵּאָה בַּקָּמָה: **ח** קָצְרוּ לִסְטִים חֶצְיָהּ, וְקָצַר הוּא חֶצְיָהּ נוֹתֵן פֵּאָה מִמַּה שֶּׁקָּצַר, קָצַר חֶצְיָהּ וּמָכַר חֶצְיָהּ, הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל, קָצַר חֶצְיָהּ, וְהִקְדִּישׁ חֶצְיָהּ, הַפּוֹדֶה מִיַּד הַגִּזְבָּר, הוּא נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל:

פרק ג

א מַלְבְּנוֹת הַתְּבוּאָה שֶׁבֵּין הַזֵּיתִים, בֵּ״שׁ אוֹמְרִים, פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאֶחָת,

אָדער דער ווינט אָדער א בהמה האָט אָפּגעבראָכן (די זאנגן), איז מען פטור צו געבן דערפון פאה. **דאָס ווערט געלערנט דערפון, וואָס אין דער תורה (ויקרא י״ט) ווערט געזאָגט ביים געבן פאה „ובקצרכם״, „ווען איר וועט שניידן״, און דעריבער אויב אן אנדערע האָט אָפּגעשניטן, איז מען פטור פון פאה.** קצר, אויב (דער בעל הבית פון פעלד) האָט אפגעשניטן א העלפט (פון פעלד) און דערנאָך האָבן די רויבער אָפּגעשניטן די אנדערע העלפט, איז מען פטור (פון פאה) ווייל דער חיוב פון פאה איז אויף די שטייענדיקע תבואה־זאנגן. **דער טייטש דערפון איז, וואָס ווען דער בעל הבית האָט געשניטן די תבואה פון דער ערשטער העלפט פעלד, האָט ער נאָכניט געהאט דעם חוב צו געבן פאה, ווייל פאה דאַרף מען איבערלאָזן צום סוף פעלד. היות די צווייטע העלפט איז געוואָרן אפּגעשניטן דורך רויבער, הייסט עס, אז ווען מען האָט געדאַרפן איבערלאָזן פאה, צום סוף פון פעלד, איז די תבואה אָפּגעשניטן געוואָרן דורך רוי־בער, און עס איז ניט געווען דער „ובקצרכם״, דער תנאי, אז נור „ווען איר וועט שניידן״.**

ח. קצרוה, אויב די רויבער האָבן אָפּגעשניטן די (ערשטע) העלפט (פון פעלד), און ער (דער בעל הבית) האָט אפגעשניטן די צווייטע העלפט פון פעלד, דאַרף ער געבן פאה בלויז פון דער העלפט, וועלכע ער האָט אָפּגעשניטן. **אָבער פון דעם טייל, וואָס די רויבער האָבן אָפּגעשניטן איז ער פטור.** קצר, אויב ער (דער בעל הבית) האָט אָפּגעשניטן א העלפט פעלד, און די צווייטע העלפט האָט ער פארקויפט (צוזאמען מיט די שטייענדיקע תבואה־זאנגן), דאַרף דער לוקח (קויפער) געבן פאה פארן גאַנצן פעלד; אויב ער (דער בעל הבית) האָט אָפּגעשניטן א העלפט און דערנאָך האָט ער מקדיש געווען די צווייטע העלפט, דאַרף דער וואָס לייזט־אויס פון גזבר (פון הקדש־פארוואלטער) געבן פאה פאר דעם גאַנצן פעלד. **דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס אין דער צווייטער העלפט פעלד איז דאָך געווען דער חיוב צו געבן פאה פאר דעם גאַנצן פעלד; ממילא, ווער עס באַקומט די צווייטע העלפט פעלד נעמט אויך איבער דעם חיוב פון פאה פאר דעם גאַנצן פעלד. וועגן הקדש און גזבר האָבן מיר געגעבן פריער אין דער משנה פאה פרק א׳ משנה ו׳. וועגן דעם וואָרט „ליסטים״, „רויבער״, האָבן מיר געגעבן אין ברכות פרק א׳ משנה ג׳.**

פרק ג.

א. מלבנות, פיר־קאַנטיקע שטיקער פעלד תבואה צווישן איילבירטן־ביימער, **דאָס הייסט, עס זענען געווען לאנגע און שמאָלע שטיקער פעלדער באַוואַקסן מיט תבואה, און צווישן איין שטיק פעלד און דעם אנדערן זענען געווען לאנגע שורות פון איילבירטן־ביימער, אזוי אז יעדעס שטיק פעלד מיט תבואה איז געווען באזונדער; דאָס וואָרט „מלבן״ איז דער טייטש „די פאָרם פון א ציגל״** („לבנה״, „ציגל״), **וואָס איז פירקאנטיק לאנג און שמאָל;** בית שמאי, זאָגן די בית שמאי אז מען דאַרף געבן פאה פון יעדן שטיק פעלד באזונדער, **ווייל די שורות איילבירטן־ביימער זענען מפסיק,**

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מֵאַחַת עַל הַכֹּל. וּמוֹדִים שֶׁאִם הָיוּ רָאשֵׁי שׁוּרוֹת מְעוּרָבִין, שֶׁהוּא נוֹתֵן פֵּאָה מֵאַחַת עַל הַכֹּל: **ב** הַמְנַמֵּר אֶת שָׂדֵהוּ, וְשִׁיֵּר קְלָחִים לַחִים, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. וַחֲכָ"א, מֵאֶחָד עַל הַכֹּל. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא, בְּזוֹרֵעַ שֶׁבֶת, אוֹ חַרְדָּל, בִּשְׁנַיִם וּבִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד:

און דעריבער הייסט יעדעס שטיק פעלד א באזונדער פעלד פאר זיך; בית הלל, די בית הלל זאָגן, אז מען קאָן געבן פאה פון איין שטיק פעלד אויף אלע אנדערע שטיקער פעלדער, **ווייל זיי האלטן, אזביימער הייסן ניט קיין הפסקה.** ומודים, און זיי (די בית שמאי) זענען מודה, אז אויב די שפיצן שורות (פון די שטיקער פעלד) זענען געווען צוזאמענגעמישט גיט מען פאה פון איין (שטיק פעלד) אויף אלע אנדערע (שטיקער פעלד). מיט **„די שפיצן שורות צוזאמענגעמישט", מיינט מען דאָ, אז די ביימער האָבן ניט דורכגעשניטן אינגאנצן די שטיקער פעלד, און אין איין עק זענען די שטיקער פעלד תבואה געווען צוזאמען באהאפטן, און עס הייסט דעריבער איין פעלד. וועגן די צוויי תנאים ישיבות בית שמאי און בית הלל האָבן מיר געגעבן משנה ברכות פרק א' משנה ג'.**

ב. המנמר, אז איינער שניידט אויס (תבואה אָדער גרינס) פון פארשידענע ערטער פון פעלד, און לאָזט איבער (ניט געשניטן) פייכטע (גרינע, נאָכניט־צייטיקע) שטעקעלעך (זאנגן אָדער גרינס); **מיט דעם וואָרט „המנמר", וואָס שטאַמט פון וואָרט „נמר", א לעמפערט, וועלכער האָט פלעקן, מיינט די משנה, אז מען שניידט ניט אָפּ דאָס גאנצע פעלד מיטאמאָל, און אויך ניט איין טייל פעלד אינגאנצן, נאָר מען שניידט ארויס דא א שטיקל און דארט א שטיקל, די ערטער, אין וועלכע די תבואה אדער גרינס איז שוין געווען צייטיק, און מען לאָזט איבער דאָ און דאָרט שטיקלעך פעלדער תבואה אָדער** גרינס, וועלכע זענען נאָך פייכט, גרינליך, ניט־צייטיק; ר' עקיבא, זאָגט ר' עקיבא, אז ער דארף געבן פאה פון יעדן באזונדער, און די חכמים זאָגן, אז פון איינעם אויף אלע. **די מפרשים האָבן דאָ פארשידענע מיינונגען וועגן טייטש פון דער משנה. טייל מיינען, אז די מחלוקה פון ר' עקיבא און די חכמים איז סיי בנוגע די אָפּגעשניטענע שטיקלעך צייטיקע תבואה און סיי בנוגע די איבערגעבליבענע, ניט־אָפּגעשניטענע, פייכטע שטיקלעך; און ביי ביידע דארף מען געבן פאה פון יעדן שטיק לויט דער מיינונג פון ר' עקיבא, און לויט די חכמים איז גענוג איין פאה פאר אלע. טייל מפרשים** (דער ראב"ד) מיינען, אז די מחלוקה איז נוגע נור די איבערגעבליבענע שטיקער ניט־צייטיקע פעלדער. **אנדערע מפרשים** (צווישן זיי דער „תפארת ישראל") **מיינען, אז די מחלוקה איז נוגע די איצט־געשניטענע צייטיקע שטיקער פעלד.** ומודים, די חכמים זענען מודה צו ר' עקיבא, אז אויב איינער זייט דיל־קרויט (אזא גרינס, אין דער משנה הייסט עס „שבת") אָדער זענעפט (אין דער משנה „חרדל") אין דריי ערטער (פון פעלד) דארף ער געבן (פאה) פון יעדן (שטיקל פארזייטן פעלד) באזונדער. **דער טעם איז, ווייל אין דאָזיקן פאל האָט ער דאָך באלד געזייט אין באזונדערע שטיקער פעלד, און עס איז אויך דער שטייגער צו זייען די דאָזיקע גרינסן אין איין גרויס שטיק פעלד, דעריבער ווערט דאָס גערעכנט פאר באזונדערע פעלדער. מיר ווילן דאָ באמערקן, — און דאָס וועט פארענטפערן אויך קשיות ווייטער, — אז דאָס וואָס מיר האָבן געגעבן פריער פאה פרק א' משנה ד', אז פון גרינסן, „ירקות", איז מען אים אלגעמיין פטור צו געבן פאה, ווייל מען קאָן זיי ניט מאגאזינירן, באהאלטן אויף שפעטער, און אזוי איז פאראן אין דער גמרא אין א סך ערטער, מיינט מען ניט אלע גרינסן; למשל דאָ, און אויך אין דער קומענדיקער משנה ביי ציבעלעס, זעט מען, אז פון די דאָזיקע גרינסן איז מען יאָ מחויב צו געבן פאה. דאָס וואָס מען זאָגט, אז** ירקות זענען פטור פון פאה, מיינט מען דעם גרעסטן טייל פון זיי, אָבער עס זענען פאראן אזעלכע גרינסן, פון וועלכע מען דארף יאָ געבן, ווייל מען קאָן זיי יאָ באהאלטן אויף שפעטער.

ג הַמְחַלִּיק בְּצָלִים לַחִים לַשּׁוּק, וּמְקַיֵּם יְבֵשִׁים לַגּוֹרֶן, נוֹתֵן פֵּאָה לְאֵלּוּ לְעַצְמָם, וּלְאֵלּוּ לְעַצְמָם. וְכֵן בָּאֲפוּנִים, וְכֵן בַּכֶּרֶם. הַמֵּדֵל נוֹתֵן מִן הַמְשׁוּאָר עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר. וְהַמְחַלִּיק מֵאַחַת יָד נוֹתֵן מִן הַמְשׁוּאָר עַל הַכֹּל: ד הָאִמָּהוֹת שֶׁל בְּצָלִים חַיָּבוֹת בַּפֵּאָה, וְרַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר. מַלְבְּנוֹת

ג. המחליק, ווען מען רייסט אויס (פון גאָרטן) פייכטע ציבעלעס (צו פארקויפן זיי באלד) אין מארק, און מען לאָזט־איבער (ניט־געריסן) די טרוקענע ציבעלעס צום שייער, דארף מען געבן פאה פאר די דאָזיקע באזונדער און פאר די דאָזיקע באַזונדער. דאָס וואָרט „המחליק" איז דער טייטש „מאכן ליידיק", אויסרייסן, און דאָס אָרט אין גאָרטן ווערט ליידיק. כדי צו פארשטיין בעסער די משנה און צו פארענטפערן דערמיט א סך קשיות, ווילן מיר דאָ געבן צוויי זאכן. ערשטנס, אז עס זענען פאראַן צוויי סאָרטן ציבעלס: „פייכטע", גרינע, וועלכע מען מוז אויסרייסן פריער, און פארקויפן זיי באלד אין מארק, און מען קאָן זיי ניט לאנג האלטן, און „טרוקענע", וועלכע ווערן צייטיק שפּעטער, און מען קאָן זיי יאָ האלטן. צווייטנס, ווי מיר האָבן שוין געזאָגט פריער אין פרק ב' משנה ה', האָט דאָס וואָרט „שייער", „גורן", אויך דעם טייטש פון דער „צייט פון שניט". דער טייטש פון דער משנה איז דעריבער, אז איינער רייסט־אויס פון זיין גרינס־גאָרטן פריער אים זומער דעם סאָרט „פייכטע" ציבעלעס צו פארקויפן זיי גלייך אין מארק, און לאָזט איבער ניט־געריסן דעם סאָרט „טרוקענע" ציבעלעס, כדי זיי אויסצורייסן שפּעטער, אין דער „שייער־צייט" („לגורן"), דארף ער געבן פאה פון די פריער־געריסענע ציבעלעס באזונדער און פון די שפּעטערע באזונדער. דאָס איז טאקע אין זין פון דער דערמאָנטער משנה אין פרק ב' משנה ה' אז ווען מען זייט צוויי סאָרט ווייץ, און מען שניידט זיי אין באזונדערע צייטן, דארף מען געבן באַזונדערע פאות. וכן, און אזוי איז אויך ביי באָבעס, און אזוי איז אויך ביי (ווייַנטרויבן אין) ווייַנגאָרטן. אויך ביי באבעס און ביי ווייַנטרויבן זענען פאַראַן צוויי סאָרטן, פריערדיקע און שפּעטערדיקע, און די פריערדיקע ווערן אראָפּגענומען צום פארקויפן באלד אין מארק, און אויך ביי זיי דארף מען געבן צוויי באזונדערע פאות. המדל, אז איינער רייסט ארויס אין פארשידענע ערטער פון גאָרטן גרינס־וואָרצלען, (כדי די איבערגעבליבענע זאָלן ניט וואקסן צו־געדעכט, און זאָלן זיין שיטערליך) דארף ער געבן (פאה) פון די איבערגעבליבענע גרינסן אויף דעם וואָס איז איבערגעבליבן. „המדל", איז פון „דל", אָרעם, שיטער. די משנה לערנט דאָ, אז פאר די גרינסן־וואָרצלען, וואָס ער האָט איצט אויסגעריסן דארף ער קיין פאה ניט געבן, מחמת ער האָט זיי דאָך ניט אויסגעריסן, ווייל ער האָט זיי געוואָלט האָבן, נאָר ווייל ער האָט געוואָלט אז די איבעריקע זאָלן בעסער וואקסן. והמחליק, אָבער ווען ער רייסט־ארויס בלויז אין איין אָרט (א גרעסערן שטיק פון גאָרטן), דארף ער געבן (פאה) פון די איבערגעבליבענע גרינסן פאר דעם גאנצן. דאָס הייסט, אויך פאר די גרינסן, וואָס ער האָט איצט ארויסגעריסן, ווייל קוים האָט ער עס געטאָן אין איין גרויסן אָרט, הייסט עס, אז ער נעמט די גרינסן צום נוצן. אזוי טייטשן די משנה דער גרעסטער טייל מפרשים. אָבער דער רמבם מיינט, אז דער „המדל" גייט ארויף צום פריערדיקן וואָרט „כרם", און עס האנדלט זיך וועגן א ווייַנגארטן, וועלכן מען מאכט „שיטער", מען רייסט אָפּ צוערשט ווייַנטרויבן צום פארקויפן צום עסן, און מען לאָזט איבער די איבעריקע ווייַנטרויבן צו מאכן וויין.

ד. האמהות, די מיטערס־ציבעלעס זענען מחוייב אין פאה, און ר' יוסי פטר'ט (צו געבן פון זיי פאה). וועגן דעם וואָס מען מיינט מיט „אמהות של בצלים" („מיטערס פון ציבעלעס") זענען פאראַן אין ירושלמי צוויי טייטשן. איינער איז, אז דאָס זענען ציבעלעס ניט צום עסן, נאָר צו באקומען פון זיי זאמען, זריעה־קערנדלעך; א צווייטע מיינונג איז, אז דאָס מיינט מען די גרינע שטעקעלעך פון די ציבעלעס, פון וועלכע מען מאכט א סאָרט שטריק צו בינדן מיט זיי גרינסן. די סתם משנה האלט, אז

הַבְּצָלִים שֶׁבֵּין הַיָּרָק, ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאֶחָת. וַחֲכָ״א מֵאַחַת עַל הַכֹּל: ה הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ נוֹתְנִין שְׁתֵּי פֵאוֹת. חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ. נוֹתְנִין פֵּאָה אֶחָת. שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָאִילָן, נוֹתְנִין פֵּאָה אֶחָת. לָקַח זֶה צְפוֹנוֹ וְזֶה דְרוֹמוֹ. זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ. וְזֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ. הַמּוֹכֵר קַלְחֵי אִילָן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ. נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. א״ר יְהוּדָה אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁלֹּא שִׁיֵּר בַּעַל הַשָּׂדֶה, אֲבָל אִם שִׁיֵּר בַּעַל הַשָּׂדֶה, הוּא נוֹתֵן

ווייל מען קאָן זיי אויך עסן דארף מען געבן פון זיי פאה; ר׳ יוסי האלט, אז ווייל זייער עיקר צוועק איז ניט צום עסן, דארף מען קיין פאה ניט געבן. מלבנות, פירקאָנ־טיקע שטיקער גאָרטן מיט ציבעלעס, וואָס געפינען זיך צווישן אנדערע גרינסן, זאָגט, ר׳ יוסי, אז מען גיט פאה פון יעדן פירקאַנטיקן שטיקל ציבעלעס־גאָרטן באזונדער, און די חכמים זאָגן, אז מען קאָן געבן פון איין שטיקל גאָרטן פאר אלע אנדערע שטיקער. **וועגן דעם אויסדרוק „מלבן" האָבן מיר געגעבן פריער אין זעלבן פרק משנה א׳. די סתם משנה דאָ האלט, אז די גרינסן וואָס טיילן אָפּ איין שטח ציבעלעס פון צווייטן זע־נען ניט קיין הפסקה און ר׳ יוסי האלט, אז זיי זענען יאָ א הפסקה און יעדער שטח ציבעלעס הייסט דעריבער א באזונדער פעלד, און מען דארף פון יעדן געבן באזונ־דער פאה.**

ה. האחים, (צוויי) ברידער, וועלכע האָבן זיך צעטיילט (מיט א פעלד, וואָס זיי האָבן געקריגן בירושה), דארפן געבן צוויי פאות (ווייל עס הייסט, אז יעדער פון זיי האָט א פעלד באזונדער). חזרו, אויב זיי האָבן צוריק געמאכט שותפות (מיטן פעלד), גיבן זיי איין פאה, **ווייל דאָס הייסט, אז עס איז צוריק נור איין פעלד.** שנים, צוויי מענטשן, וועלכע האָבן געקויפט א בוים (מיט פרוכטן) געבן זיי (פון בוים) איין פאה, **ווייל עס הייסט איין בוים (איין פעלד) פון שותפים.** לקח, אויב אָבער איין (מענטש) האָט געקויפט דעם צפון טייל (פון בוים), און א צווייטער (האָט געקויפט) דעם דרום־טייל (פון בוים), דארף דער איינער געבן באזונדער פאה פאר זיך, און דער אנדערער דארף געבן באזונדער פאה פאר זיך. **כאָטש עס איז דאָך איין בוים, אָבער ווייל דער צפון־טייל געהערט צו איינעם און דער דרום־טייל צו א צווייטן, הייסט עס ניט קיין שותפות, נאָר עס האָט דעם דין ווי צוויי באזונדערע פעלדער.** המוכר, ווען איינער פארקויפט אין זיין פעלדביימער (מיט פרוכטן) (אָן דער ערד פון די ביימער) דארף (יעדער פון די קויפער) געבן פאה פון יעדן בוים באזונדער. **די דאָזיקע משנה איז א זייער שווערע, און די מפרשים האָבן וועגן איר א סך טייטשן. דאָס וואָרט „קלחי אילן", מיינט מען די „ביימער שטאמען", דאָס הייסט די ביימער אָן דער ערד. וועגן דעם אויסדרוק „קלח, קלחים" האָבן מיר געגעבן פריער פרק א׳ משנה ג׳. גע־וויינליך איז אָנגענומען ביים גרעסטן טייל מפרשים דער טייטש, וואָס מיר האָבן דאָ געגעבן, און עס הייסט, אז ווייל די קויפער האָבן געקויפט בלויז די ביימער, אָן דער ערד, הייסט עס, ווי יעדער בוים וואָלט געווען א באזונדערע פעלד, און מען דארף פון אים געבן באזונדערע פאה.** אמר, ר׳ יהודה האָט געזאָגט, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז מען גיט פאה פון יעדן בוים באזונדער)? ווען דער בעל הבית פון פעלד (דער פארקויפער) האָט פאר זיך ניט איבערגעלאָזט (קיין ביימער), אָבער אין פאל ווען דער בעל הבית פון פעלד האָט יאָ איבערגעלאָזט (פאר זיך ביימער, און ווי די גמרא חולין קל״ח טייטשט איין די משנה, האָט ער אָנגעהויבן, פארן פארקויפן, שניידן די פרוכטן פון זיינע אייגענע ביימער), גיט ער פאה פאר אלע (ביימער, אויך פאר די פארקויפטע). **דער טעם איז, וואָס ווי נור דער פעלד־אייגנטימער האָט אָנגעהויבן שניידן די פרוכטן פון איין בוים, איז עס געוואָרן זיין חוב צו געבן פאה פון אלע ביי־מער, וואָס זענען נאָך געווען דעמאָלס אין זיין רשות; ממילא, אפילו ער האָט טייל ביימער פארקויפט, דארף ער געבן איין פאה, דהיינו, פון די איבערגעלאָזטע ביימער** פאר אלע ביימער, אפילו פאר די פארקויפטע.

פֵּאָה לַכֹּל: ו ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,
קַרְקַע בֵּית רֹבַע חַיָּב בְּפֵאָה, ר'
יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה סָאתַיִם. ר'
טַרְפוֹן אוֹמֵר, שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים.
ר' יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, כְּדֵי
לִקְצוֹר וְלִשְׁנוֹת, וַהֲלָכָה כִּדְבָרָיו.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא,
חַיָּב בְּפֵאָה, וּבְבִכּוּרִים, וְלִכְתּוֹב עָלָיו
פְּרוֹזְבּוּל, וְלִקְנוֹת עִמּוֹ נְכָסִים שֶׁאֵין
לָהֶם אַחֲרָיוּת, בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה:

ו. ר' אליעזר זאָגט, אז א שטיקל פעלד, וואָס איז אזוי גרויס, אז צום פארזייען עס דארף מען האָבן א פערטעל (טאָפּ תבואה), דארף מען געבן דערפון פאה. **אין דער דאָזיקער** משנה ווערט געענטפערט אויף דער שאלה; **ווי גרויס דארף זיין א פעלד, אז מען זאָל דארפן געבן דערפון פאה? ר' אליעזר זאָגט, אז דאָס פעלד דארף זיין כאָטש אזוי גרויס, אז צום פארזייען עס דארף מען האָבן א פערטל טאָפּ זריעה. די גרויס פון פעלד הייסט „בית רובע", דאָס הויז, דער פארנעם, דער שטח פון א פערטל. מען האָט אָנגענומען, אז דאָס איז 10 און א האלב איילן לאַנג אויף 10 איילן ברייט.** ר' יהושע זאָגט, אז עס דארף ארויסגעבן תבואה אין דער מאָס פון צוויי סאה. **ר' יהושע האלט, אז מען דארף מעסטן ניט לויט דעם וויפיל זריעה דאָס פעלד דארף האָבן, נאָר וויפיל תבואה עס גיט ארויס, און עס דארף זיין לפחות צוויי סאה; אזוי ווי א סאה האָט 6 טעפּ, הייסט עס, אז עס דארף ארויסגעבן 12 טעפּ. דער תוספות יום טוב ברענגט די מיינונג, אז ר' יהושע'ס פעלד־גרויס איז קלענער פון ר' אליעזר'ס פעלד־גרויס.** ר' טרפון זאָגט, זעקס טפחים אויף זעקס טפחים. **ר' טרפון האלט, אז מען מעסט ניט לויט דער זריעה־באַדאַרף און אויך ניט לויט דעם תבואה־וואוקס, נאָר מען מעסט לויט דעם שטח, וויפיל דאָס פעלד פארנעמט, און עס דארף זיין לפחות זעקס טפחים אויף זעקס טפחים. דאָס איז שוין א סך קלענער פון די גרויסן סיי פון ר' אליעזר און סיי פון ר' יהושע.** ר' יהודה בן בתירה זאָגט, אז דאָס פעלד דארף זיין אזוי גרויס, דאָס דער שניטער זאָל קאָנען געבן דער תבואה צוויי שניט. **דאָס הייסט, אז ווען דער מענטש וואָס שניידט די תבואה האָט מיט דעם שנייד־מעסער שוין איינ־מאָל געשניטן זאָל בלייבן תבואה צום שניידן נאָך איינמאָל.** והלכה, און די הלכה איז, ווי ער (ר' יהודה בן בתירה) זאָגט. **וועגן דער צייט, ווען עס האָט געלעבט דער תנא ר' יהודה בן בתירה, וועלכער האָט געשטאַמט פון דער פאַמיליע בני בתירה וואָס זענען געווען נשיאים פאַר הלל הזקן** (פסחים ס"ו), **האָבן די געלערנטע א סך געשריבן. מיר ווייסן אז נאָך אין דער צייט פון בית המקדש איז געווען אין בבל ר' יהודה בן בתירה, מיר ווייסן אויך, אז לאַנג נאָכן חורבן פון בית המקדש איז געווען דאָרט אין בבל א צווייטער ר' יהודה בן בתירה. פאַראַן דאָ אויך א גירסא ר' יהושע בן בתירה.**
ר' עקיבא זאָגט אז (אפילו) דאָס קלענסטע שטיקל פעלד איז מחויב אין פאה, **ווייל ר' עקיבא האלט, אז דאָס קלענסטע שטיקל פעלד** („קרקע כל שהוא") **הייסט פעלד, — און דערביי רעכנט אויס ר' עקיבא אויך אנדערע זאַכן, ביי וועלכע דאָס קלענסטע שטיקל פעלד האָט דעם דין ווי א גרויס פעלד,** דהיינו; ובבכורים; **מען דארף אראָפּ־נעמען דערפון די ערשטע צייטיק־געוואָרענע תבואה, ביכורים, און ברענגען אין בית המקדש;** ולכתוב, און מען קאָן שרייבן דערויף א פרוזבול, **דער דין איז, אז יעדעס 7טע יאָר, שמיטה־יאָר זענען אלע חובות פארפאַלן, סיידן מען שרייבט א פרוזבול, א דאָקומענט צום בית דין, אז מען גיט איבער דעם בית דין די חובות, און עס הייסט ווי מען וואָלט די חובות אָפּגענומען פאַר דעם שמיטה־יאָר. אָבער דאָס איז גוט נאָר ווען דער לוה, דער שולדיקער פון געלד, האָט פעלד, וואָס פארזיכערט דאָס אָפּנעמען דעם חוב; זאָגט ר' עקיבא, אז אפילו ווען דער לוה האָט נור דאָס קלענסטע שטיקל פעלד איז שוין גענוג צו קאָנען שרייבן דערויף א פרוזבול (וועגן פרוזבול וועלן מיר געבן מער פרטים אין דער משנה שביעית פרק י');** ולקנות, און צו קאָנען צוזאַמען דעמיט קונה זיין באַוועגליכע גיטער דורך געלד, אָדער דורך שטר (שריפטליכן דאָ־קומענט), אָדער דורך חזקה. **כדי צו פארשטיין די משנה דארף מען געבן עטליכע**

ז הַכּוֹתֵב נְכָסָיו שְׁכִיב מְרַע, שִׁיֵּיר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה, לֹא שִׁיֵּיר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, אֵין מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה. הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְבָנָיו וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, אָבְדָה כְּתוּבָּתָהּ. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם קִבְּלָה עָלֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ אָבְדָה כְּתוּבָּתָהּ: **ח** הַכּוֹתֵב נְכָסָיו

דערקלערונגען. אין די דינים וועגן קויפן זאכן, ווערן די זאכן איינגעטיילט אין צוויי סאָרטן. איין סאָרט זענען „אומבאַוועגליכע גיטער״, זאכן, וועלכע מען קאָן ניט רירן פון אָרט, למשל א פעלד, א הויז; דער צווייטער סאָרט זענען „באַוועגליכע גיטער״, זאכן, וועלכע מען קאָן יאָ רירן פון אָרט, ווי מלבושים, מעבל, צירונג, וכדומה. דער ערשטער סאָרט הייסט „קרקע״ (פעלד, באָדן), און דער צווייטער הייסט „מטלטלין״ („באַוועגליכע״). ווען מען האָט געבאָרגט איינעם געלט האָט מען זיך פאַרזיכערט מיט א היפּאָטעק, א מאָרטגיידזש אויף פעלד; אָבער אויף מטלטלין האָט מען זיך ניט געקאָנט פאַרזיכערן. דעריבער הייסט פעלד אויך „נכסים שיש להם אחריות״, גיטער אויף וועלכע מען קאָן זיך פאַרזיכערן מיט געלט חובות; מטלטלין הייסן „נכסים שאין להם אחריות״, גיטער אויף וועלכע מען קאָן זיך ניט פאַרזיכערן. ווען מען האָט פאַרקויפט איינעם „באַוועגליכע זאכן״, מטלטלין, האָט זיי דער קויפער „קונה געווען״, דאָס הייסט זיי זענען געוואָרן זיין אייגנטום, נאָר דורך פאַרשידענע מעטאָדן, וועגן וועלכע מיר וועלן געבן אין ערשטן פרק פון דער משנה קידושין, ווייל דאָרט איז עס דער עיקר אָרט. דאַקייגן פעלד האָט מען קונה געווען אָדער דורך געלד, וואָס מען האָט באַצאָלט דערפאַר; אָדער ווען דער קויפער האָט באַקומען א שטר, א שריפט־ליכן דאָקומענט, אז דאָס פעלד איז זיינס; אָדער ווען דער קויפער איז אריין אין פעלד און האָט עפּיס דאָרט געטאָן; דאָס הייסט „חזקה״. אָבער מען קאָן מטלטלין אויך קונה זיין, ווען מען קויפט דערצו א שטיקל פעלד, און ווייל מען האָט פאַרנומען דאָס פעלד דורך איינעם פון די דריי מעטאָדן, געלד שטר אָדער חזקה, ווערן אויך שוין די מטלטלין, די באַוועגליכע גיטער, דאָס אייגנטום פון קויפער. זאָגט דאָ ר׳ עקיבא, אז כדי קונה צו זיין די מטלטלין, דאַרף מען ניט מיטקויפן דוקא א גרויס שטיק פעלד, נאָר עס איז גענוג דערצו דאָס קלענסטע שטיקל פעלד.

ז. הכותב, אז א קראַנקער שרייבט אָפּ (צו אנדערע מענטשן) זיין פאַרמעגן, און ער האָט איבערגעלאָזט פאַר זיך אפילו נור דאָס קלענסטע שטיקל ערד, איז זיין מתנה א מתנה. **דער טייטש איז אז אויב ער איז געזונט געוואָרן, קאָן ער ניט חרטה האָבן און זאָגן, אז ער האָט אוועקגעשאָנקן זיין פאַרמעגן נאָר אין פאַל ווען ער וועט שטאַרבן; מחמת מען נעמט אָן, אז קוים האָט ער זיך איבערגעלאָזט א שטיקל פעלד, הייסט עס, אז ער האָט סתם אוועקגעשאָנקן, אָן שום תנאים.** לא שייר, אויב אָבער ער האָט ניט איבערגעלאָזט פאַר זיך כאָטש א קליין שטיקל ערד, איז די מתנה ניט קיין מתנה. **און ווען ער ווערט געזונט, קאָן ער חרטה האָבן, ווייל דאָס איז א באַוויז, אז ער האָט אַלץ אוועקגעשאָנקן נור אין פאַל פון שטאַרבן.** הכותב, אז איינער שרייבט אָפּ זיין פאַרמעגנס צו זיינע קינדער, און ער האָט (אין דעם דאָקומענט) אָפּגעשריבן צו זיין ווייב אפילו נור דאָס קלענסטע שטיקל ערד, האָט זי פאַרלוירן איר כתובה. **דער דין איז אז ווען א מאַן שטאַרבט אָדער ער גט זיין פרוי קומט דער אלמנה אָדער דער גרושה געלד אלס כתובה** (וועגן כתובה וועלן מיר געבן פּרטים אין דער משנה כתובות). **זאָגט דאָ די משנה, אז דערמיט, וואָס די פרוי האָט מסכים געווען, אז מען זאָל איר אָפּשרייבן דאָס שטיקל פעלד, האָט זי מוחל געווען אויף דער כתובה.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אפילו זי האָט נור מסכים געווען אָנצונעמען דאָס שטיקל פעלד, אפילו מען האָט איר ניט אָפּגעשריבן, האָט זי פאַרלוירן די כתובה. **ווייל דאָס אַליין באַווייזט, אז זי האָט מוחל געווען אויף אירע רעכט צו מאָנען דאָס כתובה־געלד.**

ח. הכותב, אז איינער שרייבט אָפּ זיין פאַרמעגנס צו זיין שקלאַף, ווערט ער פריי. **ווייל דערמיט האָט ער אים אוועקגעשאָנקן אויך דאָס אייגנטום־רעכט, וואָס ער האָט**

לַעֲבְדוֹ, יָצָא בֶּן חוֹרִין. שִׁיֵּיר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, לֹא יָצָא בֶּן חוֹרִין. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם הוּא בֶּן חוֹרִין, עַד שֶׁיֹּאמַר, הֲרֵי כָּל נְכָסַי נְתוּנִין לְאִישׁ פְּלוֹנִי עַבְדִּי, חוּץ מֵאֶחָד מֵרִבּוֹא שֶׁבָּהֶן:

פרק ד

א הַפֵּאָה נִתֶּנֶת בִּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע. בְּדָלִית וּבְדֶקֶל, בַּעַל הַבַּיִת מוֹרִיד וּמְחַלֵּק לַעֲנִיִּים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף בַּחֲלִיקֵי אֱגוֹזִים. אֲפִילוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִים לְחַלֵּק וְאֶחָד אוֹמֵר לָבוֹז, לָזֶה שׁוֹמְעִין, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה:

אויף אים אלס שקלאף; ממילא געהערט שוין דער שקלאף צו זיך אליין און ער ווערט דאדורך פריי. שייר, אויב אָבער ער האָט (ביים אפשרייבן צום קנעכט דאָס פארמעגנס) זיך איבערגעלאָזט אפילו דאָס קלענסטע שטיקל פעלד, ווערט דער קנעכט ניט פריי. ווייל עס ווערט אָנגענומען, אז דאָס דאָזיגן איבערלאָזן זיך עפּיס איז מבטל, מאכט־צו־ניט, דאָס גאנצע באפרייען פון שקלאף; לויט דעם דין, איז ניט דוקא ווען ער האָט זיך איבערגעלאָזט א שטיקל פעלד, נאָר אפילו וואסער עס איז זאך. ר׳ שמעון זאָגט, אז דער שקלאף ווערט שטענדיק פריי, סיידן ער זאָגט: אלע מיינע פארמעגנס ווערן אוועקגעגעבן צו יענעם שקלאף מיינעם מיטן אויסנאם פון איין צענטויזנטסט חלק אין זיי. ווייל נור אין אזא פאל, ווען דער בעל הבית זאָגט ניט וואָס ער לאָזט זיך איבער, האָט ער א חלק אין יעדן שטיקל פארמעגנס, אויך אין שקלאף, און ממילא ווערט דער שקלאף ניט פריי.

פרק ד.

א. הפּאה, פאה ווערט געגעבן, ווען עס איז באהאפטן צו דער ערד. דאָס הייסט, אז דער בעל הבית טאָר ניט אפשניידן דאָס גאנצע פעלד תבואה אָדער אלע פרוכטן פון די ביימער, און פון די אָפּגעשניטענע („תלוש”). געבן א טייל צו די אָרימע לייט, אלס פאה; נאָר ער מוז איבערלאָזן פאה אין ניט אָפּגעשניטענע זאנגן־תבואה און אין ניט אָפּגעריסענע פרוכטן. בדלית, אָבער ביי הויך־פארצויגענע ווינשטאָקן און ביי טייטל־ביימער, דארף דער בעל הבית אראָפּנעמען די פרוכטן אויף דער ערד און זיי פונאנדערטיילן צו די אָרימע לייט. דאָ לערנט אונז די משנה צוויי זאכן וועגן געבן פאה פון „דלית”, ווינשטאָקן, וואָס זענען פארצויגן אין דער הויך אויף דרענגער אָדער אויף א וואנט, און פון טייטלבוימער. ערשטנס, אז ביי די דאָזיקע ביימער דארף מען געבן פאה דוקא „תלוש”, אָפּגעריסענע פרוכטן. צווייטנס, אז דער בעל הבית דארף אראָפּנעמען די פרוכטן פון די ביימער אויף דער ערד און זיי פונאנדערטיילן, און ניט אז די אָרימע לייט זאָלן אליין נעמען, ווי עס איז דער דין ביי „מחובר”, ביי די ניט אָפּגעשניטענע פרוכטן, פון וועלכע יעדער אָרימע נעמט זיך די פאה אליין. דער טעם איז, ווייל די הענגנדיקע ווינשטאָקן זענען שוואכע ביימלעך, און די טייטלביי־מער זענען צו־הויך, און עס איז א געפאר, אז די אָרימע לייט ארויפקלעטערנדיק קאָ־נען אראָפּפאלן. ר׳ שמעון זאָגט, אז אויך ביי די גליאטיקע ניס־ביימער, אויך ביי זיי דארף דער בעל הבית אראָפּנעמען און אליין צוטיילן צווישן די אָרימע לייט; טייל טייטשן „חליקי אגוזים” קאָקוס־ניס־ביימער, וועלכע זענען הויך. אפילו, ווען ניין און ניינציק (פון הונדערט אָרימע לייט) פארלאנגן (ביי ניט אָפּגעריסענע תבואה און פרוכטן), אז מען זאָל פונאנדערטיילן, און איינער (פון די הונדערט אָרימע לייט) פארלאנגט, אז יעדער זאָל נעמען (וויפיל ער קאָן), האָרכט מען דעם איינעם, ווייל ער פארלאנגט ווי דער דין איז. ווי מיר האָבן געזאָגט, איז דער דין ביי געוויינליכע פאה, אז די אָרימע לייט רייסן זיך אליין אָפּ די תבואה און פרוכט און וויפיל יעדער פון זיי קאָן זאָל ער נעמען.

ב בְּדָלִית וּבְדֶקֶל אֵינוֹ כֵן, אֲפִילוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִים לָבוֹז, וְאֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק, לָזֶה שׁוֹמְעִין, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה: **ג** נָטַל מִקְצַת פֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר, אֵין לוֹ בָהּ כְּלוּם. נָפַל לוֹ עָלֶיהָ, וּפֵירַשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ, מַעֲבִירִין אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ. וְכֵן בַּלֶּקֶט. וְכֵן בְּעוֹמֶר הַשִּׁכְחָה: **ד** פֵּאָה, אֵין קוֹצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגָּלוֹת, וְאֵין עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדּוּמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ: **ה** שָׁלֹשׁ אַבְעָיוֹת בַּיּוֹם, בְּשַׁחַר וּבַחֲצוֹת, וּבַמִּנְחָה. רַבָּן

ב. בדלית, אָבער ביי די הויך־פאַרצויגענע ווינשטאָקן און טייטל־ביימער איז ניט אַזוי. אפילו ניין און ניינציק פאַרלאַנגן, אַז יעדער זאָל נעמען וויפיל ער קאָן, און איינער פאַרלאַנגט, מען זאָל פונאַנדערטיילן, פאָלגט מען דעם איינעם, ווייל ער פאַר־לאַנגט ווי דער דין איז. **די מפרשים באַמערקן, אַז ווייל עס ווערט געזאָגט 99 קעגן איינעם, איז אָנצונעמען, אַז אויב אַלע אָרימע לייט פאַרלאַנגן, כאָטש עס איז קעגן דעם דין, דאַרף מען יאָ טוען ווי זיי ווילן.**

ג. נטל, אויב אַן אָרימאַן האָט גענומען אַביסל פאה (וואָס ער האָט שוין געהאַט אָנגעקליבן), און ער האָט עס געוואָרפן אויף דער איבעריגער פאה (כדי עס זאָל הייסן, אַז אויך דאָס איבעריקע געהערט צו אים), האָט ער גאָרניט אין דער פאה. **דאָס איז אַ שטראָף פאַר דעם אָרימאַן, אַז ער זאָל ניט טאָן קיין עוולה צו זיינע חברים אָרימע לייט און ווילן אַלץ פאַרכאַפּן פאַר זיך. דער ירושלמי זאָגט, אַז אפילו דאָס ביסל פאה, וואָס איז שוין געווען זיינס, און ער האָט עס אַרויפגעוואָרפן אויף דעם איבעריגן, געהערט אויך ניט מער צו אים, אַלס שטראָף.** נפל, אויב ער האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף דער פאה אָדער ער האָט פאַרשפּרייט איבער איר זיין מלבוש, נעמט מען אים צו פון איר **דאָס איז אַלץ אַ שטראָף, אַז כדי דער שטאַרקער אָרימאַן זאָל ניט פאַרכאַפּן אַלץ. אין דער משנה זענען פאַראַן צוויי גירסאות, „אותה" און „אותו", „איר" און „אים". ביי „איר" גייט עס אין דעם מלבוש, וואָס איז אין דער משנה „טלית", אַ לשון נקבה, און ביי „אים" גייט עס אויפן אָרימאַן.** וכן, און דער זעלבער דין איז אויך ביי לקט און ביי בינטלעך פון שכחה. **מיר האָבן שוין געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכת פאה, אַז אַ חוץ פאה באַקומען די אָרימע לייט אויך „לקט", די זאַנגען און קערנדלאַך, וואָס פאַלן אַראָפּ ביים שניידן די תבואה, און אויך „שכחה", די זאַנגען און בינטלעך, וואָס דער בעל הבית פאַרגעסט. אויך ביי די דאָזיקע צוויי, לקט און שכחה, איז דער־זעלבער דין, אַז ווען איינער פון די אָרימע לייט פּרובט צו פאַרכאַפּן פאַר זיך נעמט מען צו ביי אים.**

ד. פאה, די פאה (תבואה, אָדער פּרוכטן, אָדער גרינסן) טאָרן די אָרימע לייט ניט שניידן מיט שנייד־מעסערס און ניט רייסן מיט העק, כדי זיי זאָלן ניט שלאָגן איינער דעם אַנדערן. **פאה דאַרף דורך די אָרימע לייט אָפּגעריסן ווערן נור מיט די הענט, און מען טאָר ניט באַנוצן דערצו קיינע כלים, ווייל עס איז אַ מורא, אַז ביי אַ קריג צווישן די אָרימע לייט זאָלן זיי זיך ניט שלאָגן און ניט פאַרוואונדן איינער דעם אַנדערן מיט די כלים. ווענן וואָרט „העק", „קרדמות", זענען פאַראַן עטליכע טייטשן און טייל מיינען, אַז דאָס זענען גראָב־לאָפּאַטעס, ווי די משנה אבות פרק ד' זאָגט „ולא קרדום לחפור בה", „און עס איז ניט קיין לאָפּאַטע צו גראָבן מיט איר". די לאָפּאַטעס דאָ אין דער משנה מיינט מען צו באַנוצן אויפגראָבן גרינס.**

ה. שלש, דריי מאָל אין טאָג דאַרף מען אַראָפּנעמען (פאה), אין דער פרי, און ביים האַלבן טאָג און מנחה־צייט. **דאָס וואָרט „אבעיות" אין דער משנה האָט אַ סך טייטשן. דער רמב"ם טייטשט עס פון וואָרט „בעה", „זוכן", דאָס הייסט די אָרימע לייט זוכן פאה. טייל טייטשן פון „בעה", „אַנטפּלעקן זיך", באַוויזן זיך, דער בעל הבית באַווייזט זיך אין פעלד און זאָגט דעמאָלס די אָרימע לייט צו נעמען די פאה.** טייל (רש"י אין ישעיה

גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יְפַחֲתוּ. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹסִיפוּ. שֶׁל בֵּית נָמֵר הָיוּ מְלַקְּטִין עַל הַחֶבֶל וְנוֹתְנִים פֵּאָה מִכָּל אוּמָן וְאוּמָן:

ו נָכְרִי שֶׁקָּצַר שָׂדֵהוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר פָּטוּר מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה. ר׳ יְהוּדָה מְחַיֵּב בַּשִּׁכְחָה,

א׳ אויפן פסוק „כמלונה במקשה") טייטשט, ווי מיר געבן דאָ, אז עס איז פאראן אן אלט לשון קודש וואָרט „בעה", „אראָפּנעמען תבואה". מען האָט באשטימט דריי צייטן אין טאָג אראָפּצונעמען די פאה, כדי די אָרימע לייט זאָלן ניט דארפן פארלירן א גאנצן טאָג. רבן גמליאל זאָגט, אז מען האָט געזאָגט (די דאָזיקע דריי צייטן) נאָר כדי מען זאָל ניט מאכן ווינציקער; ר׳ עקיבא זאָגט, אז מען האָט געזאָגט (די דאָזיקע דריי צייטן) נאָר כדי מען זאָל ניט מאכן מער. רבן גמליאל האלט, אז ווען א בעל הבית וויל באשטימען מער ווי דריי צייטן אין טאָג קאָן ער, ווייל יעדער אָרימאן וועט קאָנען קומען ווען אים איז בעסער; אָבער ווינציקער טאָר מען ניט, ווייל גראד קאָנען זיין אָרימע לייט, וואָס די פעלענדיקע צייט איז געווען פאר זיי אמבעסטן. ר׳ עקיבא אָבער האלט, אז מער צייטן טאָר מען ניט מאכן, כדי דער אָרימאן זאָל ניט מורא האָבן, אז אַנדערע וועלן דערווייל קומען אין די אַנדערע צייטן און אלץ צונעמען; אָבער ווינ־ציקער מעג מען. של, די פעלדער־בעל־הבתים פון בית נמר פלעגן אראָפּקלייבן (זייער תבואה) איפן (געמאָסטענעם) שטריק און געבן פאה פון יעדער שורה. וועגן „בית נמר" זענען פאראן צוויי מיינונגען. איינע איז, אז דאָס איז די פאמיליע „נמר", ווייל מיר געפינען אין דער משנה יומא און שקלים פאמיליע נעמען מיט „בית", ווי „בית אבטנס" און אַנדערע. טייל מיינען, אז דאָס איז א נאָמען פון א שטאָט (במדבר ל״ב „בית נמרה", כאָטש דאָרט איז עס ניט אין אייגנטליכן ארץ ישראל). זיי פלעגן אָפּ־מעסטן מיט א שטריק שורות תבואה אָדער גרינס און איבערלאָזן פאה פון יעדער באַ־זונדערער שורה, און ניט לאָזן די אָרימע לייט ווארטן ביז זיי וועלן אראָפּנעמען דאָס גאנצע פעלד. עס זענען פאראן נאָך אנדערע טייטשן, און אלע זענען זייער שווערע. דאָס וואָרט „שורה" הייסט דאָ „אומן", און דער טייטש איז א שמאָלע, לאנגע תבואה אָדער ירקות־שורה.

ו. נכרי, אז אַ גוי האָט אָפּגעשניטן זיין פעלד און דערנאָך האָט ער זיך מגייר געווען, איז ער פטור פון לקט, שכחה און פאה. דער טעם איז, ווייל דער חיוב, צו געבן לקט, שכחה און פאה, איז דאָך אין דער צייט פון שניידן די תבואה, און דעמאָלס איז ער דאָך געווען א גוי. ר׳ יהודה איז מחייב צו געבן שכחה, ווייל שכחה איז דאָך ביים מאכן די גארבן אָפּגעשניטענע תבואה. דאָס וואָרט „עומר", „גארב", מיינט דאָס קליי־נע קופּקעלע תבואה־זאנגען, וואָס בלייבט ליגן אויפן פעלד, ווען מען גיט א שניט־אָפּ די זאנגען. פּרטים וועגן דעם געבן מיר ווייטער אין פרק ה׳ משנה ו׳. כדי צו פארשטיין די מחלוקה פון דער סתם משנה און ר׳ יהודה, איז וויכטיק צו וויסן, אז וועגן „שכחה", צו געבן די אָרימע לייט „פארגעסענע תבואה", איז פאראן אין חומש דברים כ״ד „ווען דו וועסט שניידן דיין שניט אין פעלד און וועסט פארגעסן א גארב אין פעלד זאָלסטו ניט צוריקגיין עס צו נעמען" („כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה, לא תשוב לקחתו"). פון דעם דאָזיקן פסוק וואָלט מען געקאָנט מיינען, אז שכחה איז נאָר „שכחת עימור", נאָר ביי אָפּגעשניטענע גארבן תבואה. אָבער די חכמים האָבן געלערנט אז אויך ווען מען פארגעסט ניט־אָבגעשניטענע תבואה־זאנגן דארף מען זיי איבערלאָזן פאר אָרימע לייט. דאָס פארגעסן ניט־אָפּגעשניטענע תבואה הייסט „שכחת קמה" (פון וואָרט „קמה", שטייענדיקע תבואה). זאָגט די סתם משנה, אז ווייל דער גר איז דאָך ניט מחויב געווען אוועקצוגעבן „שכחת קמה", ווייל ווען די תבואה איז געווען ניט אָפּגעשניטן איז ער נאָך געווען א גוי, איז ער שוין פטור אויך

שֶׁאֵין הַשִּׁכְחָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעִמּוּר: **ז** הִקְדִּישׁ קָמָה וּפָדָה קָמָה, חַיָּב. עֳמָרִין וּפָדָה עֳמָרִין, חַיָּב. קָמָה וּפָדָה עֳמָרִין, פְּטוּרָה, שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָהּ הָיְתָה פְּטוּרָה: **ח** כַּיּוֹצֵא בוֹ, הַמַּקְדִּישׁ פֵּירוֹתָיו עַד שֶׁלֹּא בָאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, וּפְדָאָן, חַיָּבִין. מִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, וּפְדָאָן, חַיָּבִין. הִקְדִּישָׁן עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרוּ, וּגְמָרָן הַגִּזְבָּר, וְאַחַר כַּךְ פְּדָאָן פְּטוּרִין,

פון „שכחת עימור", אפילו ער איז געווען שוין א ייד ביים מאכן די גארבן, אָבער ר' יהודה האלט, אז וויל אין חומש איז דאָך דער יסוד פון דער מצוה פון שכחה פאראן נור ביי „שכחת עימור", נאָר ביים מאכן די גארבן, דעריבער איז דער גר מחויב אין שכחת עימור כאָטש ער איז פטור געווען פון שכחת קמה.

ז. הקדיש, ווען איינער האָט מקדיש געווען שטייעדיקע (ניט אָפּגעשניטענע) תבואה („קמה") און ער האָט דיזעלבע תבואה אויסגעלייזט, ווען זי איז נאָכניט געווען אָפּגעשניטן, דארף ער געבן. **וויל דעמאָלס ווען מען שניידט די תבואה איז זי דאָך שוין ניט קיין הקדש, און ממילא דארף מען געבן דערפון פאה. וועגן „הקדש" און אויסלייזן" און „גזבר" געבן מיר אין פאה פרק א' משנה ו'.** קמה, אויב ער האָט מקדיש געווען ניט אָפּגעשניטענע תבואה (און מען האָט זי אָפּגעשניטן ווען זי איז געווען ביי הקדש) און מען האָט זי אויסגעלייזט, ווען זי איז שוין געווען אין אָפּגע־שניטענע גארבן, איז מען פטור, וויל אין דער צייט, ווען די תבואה האָט געדארפן מחויב צו ווערן (אין לקט, שכחה און פאה, דאָס הייסט, ביים שניידן), איז זי געווען פטור. **וויל דעמאָלס, ביים שניט, אז זי דאָך געווען הקדש, און דאָס וואָס מען האָט זי שפּעטער אויסגעלייזט ברענגט ניט מער דעם חיוב.**

ח. דאָסזעלבע איז אויך, ווען איינער איז מקדיש זיינע פרוכטן, איידער עס איז געקומען זייער צייט פון געבן מעשרות, און ער האָט זיי אויסגעלייזט, זענען זיי מחויב (אין מעשרות); אויב ער האָט זיי מקדיש געווען נאָכדעם ווי עס איז געקומען זייער צייט צו געבן פון זיי מעשרות, און ער האָט זיי אויסגעלייזט, זענען זיי מחויב (אין מעשרות). **אין דער מסכת מעשרות פרק א' ווערט געזאָגט, אז ניט באלד ווי מען נעמט אראָפּ פרוכטן דארף מען געבן פון זיי מעשרות; מען מוז צווערשט ברענגען די פרוכטן אין א גוטן צושטאנד. דאָס דאָזיקע הייסט „עונת המעשרות, די צייט, ווען פון א פרוכט דארף געגעבן ווערן מעשר". למשל פון גרינס ערשט דעמאָלס ווען מען בינדט עס אין בינטלעך. יעדע פרוכט האָט איר „צייט פון מעשרות", און דאָס ווערט אויס־גערעכנט אין דער משנה מעשרות פרק א'. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב די „צייט פון מעשרות" איז אָנגעקומען פאר די פרוכטן, ווען זיי זענען ניט געווען קיין הקדש, אלס איינס, צי דאָס איז געווען פארן מקדיש זיין צי נאָכן אויסלייזן, דארף מען פון די פרוכטן געבן מעשר.** הקדישן, אויב ער האָט זיי (די פרוכטן) מקדיש געווען, איידער זיי זענען פארטיק געוואָרן (פאר דער „צייט פון מעשרות") און זיי זענען פארטיק גע־וואָרן (עס איז געוואָרן זייער „צייט פון מעשרות") ווען זיי זענען געווען אין רשות פון דעם הקדש־פאַרוואַלטער (גזבר) און דערנאָך האָט ער זיי אויסגעלייזט, זענען זיי פטור (צו נעמען פון זיי מעשר), וויל אין דער צייט ווען זיי זענען מחויב געוואָרן (ווען עס איז אָנגעקומען זייער „צייט פון מעשר") זענען זיי געווען פטור. **ווארים זיי זענען דאָך דעמאָלס געווען הקדש, און הקדש איז פטור פון מעשר. מיר האָבן שוין געשריבן אז וועגן „הקדש" און „אויסלייזן" און „גזבר" האָבן מיר שוין געגעבן פריער.**

שֶׁבְּשַׁעַת חוֹבָתָן הָיוּ פְּטוּרִין: ט מִי שֶׁלָּקַט אֶת הַפֵּאָה וְאָמַר, הֲרֵיזוֹ לְאִישׁ פְּלוֹנִי עָנִי. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זָכָה לוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יִתְּנֶהָ לֶעָנִי שֶׁנִּמְצָא רִאשׁוֹן. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה שֶׁל עכו״ם, חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת. אֶלָּא אִם כֵּן הִפְקִיר: י אֵיזֶהוּ לֶקֶט? הַנּוֹשֵׁר בִּשְׁעַת הַקְּצִירָה. הָיָה קוֹצֵר מְלֹא יָדוֹ, תָּלַשׁ מְלֹא קֻמְצוֹ. הִכָּהוּ קוֹץ וְנָפַל מִיָּדוֹ לָאָרֶץ, הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. תּוֹךְ הַיָּד וְתוֹךְ הַמַּגָּל, לָעֲנִיִּים. אַחַר הַיָּד וְאַחַר הַמַּגָּל, לְבַעַל הַבַּיִת.

ט. מי, ווען איינער האָט אָנגעקליבן פאה און האָט געזאָגט, אז דאָס (די אָנגע־קליבענע פאה) געהערט צו יענעם אָרימאַן, זאָגט ר׳ אליעזר, אז ער האָט זוכה געווען פאר יענעם; און די חכמים זאָגן, אז ער דאַרף די פאה אוועקגעבן צו דעם ערשטן אָרימאַן, וועלכן ער וועט געפינען. פון דער גמרא, גטין י״א, איז צו זען, אז אויב דער אָנקלייבער איז געווען אן אָרימאַן האַלטן אלע, אז ער האָט דאָס רעכט צו דערקלערן, אז ער נעמט עס ניט פאר זיך נאָר פאר אן אנדערן אָרימאַן; מחמת אויב ער וויל קאָן ער דאָך טאַקע נעמען פאר זיך („מיגו דאי בעי זכי לנפשיה״). אָבער אין דער משנה דאָ רעדט זיך וועגן א ניט־אָרימאַן, וואָס האָט געקליבן פאה, און פאר זיך קאָן ער דאָך עס ניט נעמען, און ער דערקלערט, אז ער איז עס זוכה פאר אן אנדערן מענטש, אן אָרימאַן. האַלט ר׳ אליעזר, אז ער קאָן עס יאָ טאָן, און די חכמים האַלטן, אז ער קאָן עס ניט טאָן. הלקט, אויב א גוי גיט צו אָרימע לייט לקט און שכחה און פאה, דאַרף מען דערפון געבן מעשרות, סיידן ער (דער גוי) האָט זיי מפקיר געווען. דער דין איז, אז לקט, שכחה און פאה זענען פטור פון מעשר. אָבער ווייל א גוי דאַרף דאָך ניט געבן קיין לקט, שכחה און פאה, דעריבער, אז ער האָט יאָ געגעבן, הייסט עס אן איינפאַכע מתנה; דעריבער דאַרפן די אָרימע לייט, וועלכע האָבן עס גענומען פון גוי, געבן דערפון מעשר. אויב אָבער דער גוי האָט די לקט, שכחה און פאה מפקיר געווען, דאָס הייסט, ער האָט דערקלערט, אז יעדער קאָן זיי נעמען, ניט דווקא אָרימע לייט, הייסט עס הפקר און עס איז פטור פון מעשר.

י. איזהו, וואָס הייסט „לקט״? דאָס וואָס פאַלט אראָפּ ביים שניידן. מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכת פאה געשריבן וועגן דער מצוה פון לקט, און די משנה גיט דאָ געענויע דערקלערונג וואָס הייסט לקט, און דהיינו, די זאַנגען, וואָס פאַלן אראָפּ אויף דער ערד ביים שניידן די תבואה, זיי טאָר דער בעל הבית ניט אויפהויבן, נאָר ער דאַרף זיי איבערלאָזן פאר אָרימע לייט. היה, אז ער האָט געהאַלטן אין שניידן (תבואה), און ער האָט אָפּגעשניטן א פולע האַנט (תבואה), אָדער ער האָט אָפּגעריסן א פולן האַנד־הויפן, און ער האָט באַקומען א שטאָך פון א דאָרן, און די תבואה איז אַרויסגעפאַלן פון זיין האַנט אויף דער ערד, געהערט עס צום בעל הבית. ווייל דאָס הייסט ניט קיין לקט, מחמת עס איז אראָפּגעפאַלן ניט פון זיך, נאָר צוליב דעם שטאָך, וואָס דעם בעל הבית׳ס האַנט האָט באַקומען ביים שניידן. די משנה ברענגט דאָ צוויי פאַלן; איינע איז שניידן מיט א שנייד־מעסער (שערפּ) און אין אזא פאַל נעמט דער שניטער אָן די זאַנגען תבואה מיט דער פולער האַנט, דאָס הייסט, מיט דעם גאַנצן האַנט־אָרעם, און מיט דער רעכטער האַנט שניידט ער; דער צווייטער פאַל איז ווען דער שניטער באַנוצט ניט קיין מעסער נאָר רייסט די תבואה בלויז מיט דער האַנט; דאָס הייסט „מלוא קמצו״, דער פולער האַנד־גאָרשטש, הויפן. תוך, די תבואה וואָס געפינט זיך אין דעם האַנט־אָרעם אָדער אין דעם שנייד־מעסער, און פאַלט אראָפּ, געהערט צו די אָרימע לייט; די תבואה, וואָס געפינט זיך הינטער דעם האַנט־אָרעם און הינטער דעם שנייד־מעסער, (און פאַלט אראָפּ), געהערט צום בעל הבית. אין ערשטן פאַל הייסט עס לקט; אָבער ווען די תבואה איז אינגאַנצן ניט אַרומגענומען געוואָרן דורך דעם בעל הבית׳ס האַנט־אָרעם אָדער מיט דעם מעסער, הייסט עס ניט קיין לקט,

ראש הַיָּד וְראשׁ הַמַּגָּל, ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר לָעֲנִיִּים. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר לְבַעַל הַבָּיִת: יא חוֹרֵי הַנְּמָלִים שֶׁבְּתוֹךְ הַקָּמָה, הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת. שֶׁלְּאַחַר הַקּוֹצְרִים, הָעֶלְיוֹנִים לָעֲנִיִּים, וְהַתַּחְתּוֹנִים שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת. ר' מֵאִיר אוֹמֵר. הַכֹּל לָעֲנִיִּים, שֶׁסְּפֵק לֶקֶט לֶקֶט:

פרק ה

א גָּדִישׁ שֶׁלֹּא לוּקַט תַּחְתָּיו, כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ, הֲרֵי הוּא שֶׁל עֲנִיִּים.

ווייל זי איז דאך גאַרניט געווען אריינגענומען אין דער ארבייט פון שניידן. ראש, אויב די תבואה איז געווען אין שפיץ פון דער האַנט און ביים שפיץ פון שנייד־מעסער, זאָגט ר' ישמעאל, אז זי געהערט צו די אָרימע לייט, און ר' עקיבא זאָגט, אז זי גע־הערט צום בעל הבית. **ר' ישמעאל האַלט, אז עס איז גלייך ווי זי וואָלט געווען ארומ־גענומען מיט דעם האַנט־ארעם אָדער מעסער, און עס איז דעריבער „לקט"; און ר' עקיבא האַלט, אז עס איז גלייך ווי זי וואָלט געווען הינטער דעם האַנט־אָרעם אָדער מעסער, און זי געהערט דעריבער צום בעל הבית.**

י"א. חורי, לעכער פון מוראשקעס, וואָס געפינען זיך אין דערמיט פון דער שטיי־ענדיקער (ניט אָפגעשניטענער) תבואה, (און מען האָט אין די לעכער געפינען זאנגען תבואה, וואָס די מוראשקעס האָבן אנגעזאמלט) געהערן (די דאָזיקע זאנגען) צום בעל הבית. **ווייל מען נעמט אָן, אז די מוראשקעס האָבן זיי גענומען פון די נאָכניט געשניטענע זאנגען, ממילא האָבן זיי דאך ניט געקאָנט בכלל געהערן צו די אָרימע לייט.** שלאחר, אויב די לעכער פון די מוראשקעס האָבן זיך געפינען (אין דעם טייל פעלד) הינטער די שניטערס, וואו די שניטערס האָבן שוין געהאט אָפגעשניטן די תבואה), געהערן די אויבערשטע (זאנגען) צו די אָרימע לייט און די אונטערשטע צום בעל הבית. **מען נעמט אָן, אז די זאנגען, וועלכע ליגן פון דער הויך זענען דורך די מוראשקעס גע־נומען געוואָרן שוין פון דער אָפגעשניטענער תבואה, פון לקט און זיי געהערן דעריבער צו די אָרימע לייט. אָבער די זאנגען, וועלכע ליגן אונטען, נעמט מען אָן, אז די מו־ראשקעס האָבן זיי געהאט פון נאָכניט־געשניטענער תבואה און זיי געהערן צום בעל הבית. דער ירושלמי טייטשט, אז מיט אויבערשטע מיינט מען ווייסע, צייטיקע זאנגען, וואָס וויזט, אז זיי זענען גענומען געוואָרן פון צייטיקער תבואה, און מיט „אונטערש־טע" מיינט מען גרינע, נאָכניט־צייטיקע זאנגען, און זיי זענען גענומען געוואָרן פון ניט־געשניטענער־תבואה, דעריבער געהערן זיי צום בעל הבית. די דערקלערונג איז נויטיק, ווייל אנדערש קאָן מען דאך ניט וויסן, ווען ענדיקן זיך די „אויבערשטע" און ווען הויבן זיך אָן די „אונטערשטע".** ר' מאיר זאָגט, אז אלע זאנגן געהערן צו די אָרימע לייט, ווייל דער ספק פון לקט איז לקט. **דאָס הייסט, ווייל אויף אלע זאנגען קאָן דאך זיין א ספק, טאָמער זענען זיי יאָ פון לקט, און דאָס וואָס זיי זענען גרין איז מעג־ליך, אז ביים שניידן די תבואה האָבן זיך געפונען אויך ניט־צייטיקע זאנגען, דעריבער פסקנט מען לטובת די אָרימע לייט.**

פרק ה.

א. גדיש, אויב מען האָט געמאַכט א סטערטע (אָנגעלייגט א סך תבואה־בינט־לעך אין איין אָרט). און די אָרימע לייט האָבן אונטער איר ניט געהאט געקליבן לקט, איז דער דין, אז די זאנגן (פון דער סטערטע), וועלכע רירן אָן די ערד, געהערן צו די אָרימע לייט. **מיטן וואָרט „גדיש" ווערט אָנגערופן דאָס אָנלייגן אויף איין אָרט אין פעלד די אלע בינטלעך תבואה־זאנגן, נאָכדעם ווי מען האָט די תבואה אָפגע־**

הָרוּחַ שֶׁפִּזְּרָה אֶת הָעֳמָרִים. אוֹמְדִין אוֹתָהּ, כַּמָּה לֶקֶט הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְנוֹתֵן לַעֲנִיִּים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נוֹתֵן לַעֲנִיִּים כִּכְדֵי נְפִילָה:

ב שִׁבֹּלֶת שֶׁבַּקָּצִיר וְרֹאשָׁהּ מַגִּיעַ לַקָּמָה, אִם נִקְצְרָה עִם הַקָּמָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. שִׁבֹּלֶת שֶׁל לֶקֶט שֶׁנִּתְעָרְבָה בַּגָּדִישׁ, מְעַשֵּׂר שִׁבֹּלֶת אַחַת וְנוֹתֵן לוֹ. אָמַר ר׳ אֱלִיעֶזֶר, וְכִי

שניטן; מען רופט עס אין די סלאווישע לענדער „סטערטע“. דאָ ליגן געוויינליך די בינטלעך תבואה ביז מען דרעשט זיי דאָ אויפן אָרט, אָדער מען פירט זיי אוועק צום שייער דאָרט צו דרעשן. זאָגט די משנה, אז אויב דער בעל הבית האָט געמאכט דעם „גדיש, די סטערטע, אויף אַ שטיק פעלד, וואו די אָרימע לייט האָבן נאָכניט געהאַט צונויפגעקליבן דעם לקט, ווערט דער בעל הבית באשטראָפט דערמיט, וואָס די אלע תבואה־זאנגן פון „גדיש“, וועלכע רירן אָן די ערד ווערן באטראכט אלס לקט און זיי געהערן צו די אָרימע לייט. הרוח, אויב דער ווינט האָט פונאנדערגעשפרייט גארבן תבואה איבער דעם פעלד (און מען קאָן ניט מער דערקענען, וואָס איז אויף דעם פעלד לקט און וואָס איז פון די פונאנדערגעשפרייטע גארבן תבואה), שאצט מען אָפּ דאָס פעלד וויפיל לקט אזא פעלד גיט געוויינליך, און (דער בעל הבית) דארף געבן אזוי פיל צו אָרימע לייט. **כאָטש דער בעל הבית איז דאָך אין דעם פאל ניט שולדיק, מחמת דער ווינט האָט פונאנדערגעשפרייט, פונדעסטוועגן טאָר מען די אָרימע לייט ניט טאָן קיין עוולה און מען דארף אָפּשאצן און געבן זיי לקט.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז דער בעל הבית זאָל געבן די אָרימע לייט וויפיל דער אַראָפּפאַל בעטרעפט. **די גמרא און די מפרשים זאָגן, אז „כדי נפילה“ „לויט דעם באטרעף פון אַראָפּפאַל“, איז א 45סטל פון דער תבואה, וואָס איז געוואָקסן אויפן פעלד, לויט איין טייטש פון רמב״ם מיינט מען „כדי נפילה“, וויפיל מען דארף האָבן זריעה צום פארזייען דאָס פעלד.**

ב. שבולת, אז א זאנג תבואה געפינט זיך (ניט אָפּגעשניטן) אין דעם אָפּגעשני־טענעם טייל פעלד, און איר (דער זאנג׳ס) שפיץ דערגרייכט ביז צו דער שטייענדיקער, ניט אָפּגעשניטענער, איז אויב זאנג קאָן אָפּגעשניטן ווערן צוזאמען מיט דער שטיי־ענדיקער תבואה געהערט זי צום בעל הבית, און אויב ניט, געהערט זי צו די אָרימע לייט. **געוויינליך טייטשן די מפרשים אז דאָ האנדלט זיך וועגן שכחה, און די דאָזיקע זאנג איז פארגעסן געוואָרן ביים שניידן. די משנה לערנט, אז אויב לעבן דער זאנג איז פאראן א טייל פעלד מיט נאָכניט אָפּגעשניטענער תבואה, און דער שפיץ פון דער זאנג דערגרייכט אהין און מען קאָן די זאנג איינבייגן און איר אָפּשניידן צוזאמען מיט דער ניט־אָפּגעשניטענער תבואה, הייסט עס ניט קיין שכחה, ווייל דער בעל הבית וועט נאָך צום דאָזיקן פלאץ צוריקקומען; די זאנג געהערט דעריבער צום בעל הבית. אויב אָבער מען קאָן די זאנג ניט אָפּשניידן צוזאמען מיט דער ניט־אָפּגעשניטענער תבואה, הייסט זי „שכחה“, און זי געהערט צו די אָרימע לייט. דער רמב״ם וויל טייטשן, אז די משנה לערנט דאָ ניט וועגן שכחה נאָר וועגן לקט, ווייל די אלע משנות לערנען דאָך דאָ נור די דינים פון לקט. אָבער דער גרעסטער טייל מפרשים זענען דאָ ניט מסכים מיט דעם פירוש פון רמבם, ווייל לקט איז ניט פאראן ביי א ניט־אָפּ־געשניטענער זאנג.** שבולת של לקט, אויב א זאנג פון לקט האָט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע תבואה־זאנגען אין א סטערטע (גדיש), דארף (דער בעל הבית) נעמען מעשר פון איין זאנג און געבן דעם אָרימאַן **ווי מיר האָבן געזאָגט איז לקט, שכחה און פאה, וואָס מען גיט צו אָרימע לייט פטור פון מעשר. דעריבער אז עס האָט זיך אויסגעמישט איין זאנג פון לקט מיט אנדערע תבואה־זאנגען פון בעל הבית, דארף דער בעל הבית נעמען וועלכע עס איז זאנג און איר אָפּ׳מעשר׳ן און געבן די זאנג צו אַן אָרי־מאַן. ער דארף מעשר׳ן די זאנג, ווייל טאָמער איז זי ניט פון לקט, איז מען דאָך מחויב צו געבן פון איר מעשר.** אָמר, האָט ר׳ אליעזר געזאָגט, ווי אזוי קאָן דער אָרימאַן

הֵיאַךְ הֶעָנִי הַזֶּה מַחֲלִיף דָּבָר שֶׁלֹּא בָא בִרְשׁוּתוֹ? אֶלָּא מְזַכֶּה אֶת הֶעָנִי בְּכָל הַגָּדִישׁ, וּמְעַשֵּׂר שִׁבֹּלֶת אַחַת וְנוֹתֵן לוֹ: **ג** אֵין מְגַלְגְּלִין בְּטוֹפַח, דִּבְרֵי ר׳ מֵאִיר, וַחֲכָמִים מַתִּירִין, מִפְּנֵי שֶׁאֶפְשָׁר: **ד** בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְצָרִיךְ לִטּוֹל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי, יִטּוֹל, וּכְשֶׁיַּחֲזוֹר לְבֵיתוֹ יְשַׁלֵּם. דִּבְרֵי ר׳ אֱלִיעֶזֶר, וַחֲכָ״א, עָנִי הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה: **ה** הַמַּחֲלִיף עִם הָעֲנִיִּים, בְּשֶׁלּוֹ פָּטוּר, וּבְשֶׁל עֲנִיִּים חַיָּב. שְׁנַיִם

אויסטוישן א זאך, וואָס איז נאָכניט געוואָרן זיין אייגנטום? די זאנג פון לקט געהערט דאָך נאָכניט צום אָרימאן, מחמת ער האָט דאָך זי ניט אויפגעקליבן; ווי אזוי זשע קאָן דער אָרימאן נעמען אן אנדערע זאנג פון בעל הבית אלס אן אויסטויש פאר דעם זאנג פון לקט, וועלכע איז נאָכניט געווען זיינע? אלא, נאָר דער בעל הבית דארף אוועקגעבן דעם אָרימאן דאָס אייגנטום־רעכט פון (אלע זאנגען פון) דער סטערטע (גדיש), און דעמאָלט נעמט מען מעשר פון איין זאנג און מען גיט די זאנג צו אים (צום אָרימאן). דער ירושלמי טייטשט איין, אז דער בעל הבית שענקט דעם אָרימאן דעם גאנצן גדיש אלס א „מתנה על מנת להחזיר״, א „געשאנק, אויף צוריקצונעמען״, און ממילא קאָן שוין דער אָרימאן אויך זוכה זיין אין דעם זאנג לקט וואָס געפינט זיך אויסגעמישט אין די זאנגען פון גדיש; דערנאָך גיט צוריק דער אָרימאן דעם גדיש צום בעל הבית.

ג. אין, מען טאָר ניט דרייען דעם וואסער־עמער (כדי צו באוואסערן דאָס פעלד, ווען די אָרימע לייט דארפן קלויבן לקט), אזוי זאָגט ר׳ מאיר. ווייל ווען מען באוואַסערט דאָס פעלד ווערט די ערד בלאָטיק און קלעביק און עס איז פאר די אָרימע לייט שווער צו גיין אין פעלד. וחכמים, אָבער די חכמים זענען מתיר, ווייל עס איז מעגליך (פאר דעם בעל הבית אָפּצוגעבן די אָרימע לייט זייער טייל לקט, וויפיל מען וועט אָפּשאצן). די דאָזיקע משנה איז א זייער שווערע. פון ירושלמי איז צו זען, אז דער טייטש איז, ווי מיר האָבן דאָ געגעבן. „מגלגל״ איז דער טייטש דאָס דרייען מיט דעם „טופח״, און דאָס וואָרט „טופח״ איז דער טייטש „נעצן״, און לויט איין גירסא דארף זיין „טופיח״ און דער טייטש דערפון איז דער וואסער־עמער אָדער וואסער־קאַן. אָבער דער רמבם טייטשט, אז „טופח״ איז א סאָרט שלעכטער ארבעס, און די משנה האָט גאָר אן אנדערע טייטש, דהיינו: מען טאָרניט צוזאמען („מגלגלין״ הייסט אויך „פאַראייניקן״) שניידן תבואה מיט דעם טופח, מיט דעם שלעכטן ארבעס, ווייל דער לקט קאָן אמאָל פאלן נור פון דעם שלעכטן ארבעס און די אָרימע לייט וועלן ליידן דערפון; און די חכמים זענען מתיר, ווייל דער לקט קאָן פאלן אויך פון דער גוטער תבואה.

ד. בעל הבית, אז א בעל הבית גייט פון איין אָרט אין אן אנדערן אָרט און ער דארף נעמען לקט, שכחה און פאה און מעשר עני, זאָל ער נעמען, און ווען ער וועט צוריקקומען א היים זאָל ער באצאָלן; אזוי זאָגט ר׳ אליעזר. דאָס וואָרט „בעל הבית״ האָט דאָ די באַדייטונג פון „ניט קיין אָרימאן״, און מיר געפינען א סך מאָל אין דער משנה דעם געגנזאץ „בעל־הבית״ און „עני״, דער „פארמעגליכער״ און דער „אָרי־מאן״. ר׳ אליעזר לערנט, אז כאָטש לקט, שכחה, פאה און מעשר עני (וועגן דעם זע אין אונזער הקדמה צו מסכת פאה) מעג נעמען נור אן אָרימאן, פונדעסטוועגן אויב א פארמעגליכער מאן איז אין וועג און ער האָט צופעליק ניט קיין געלד ביי זיך מעג ער נעמען די אלע זאכן, וואָס געהערן צו אָרימע לייט, און ווען ער וועט אהיימקומען זאָל ער באצאָלן די אָרימע לייט. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז ער איז געווען אן אָרי־מאן אין דער דאָזיקער שעה. ממילא האָט ער געהאט דאָס רעכט צו נעמען, און ער דארף שפעטער ניט באצאָלן.

ה. המחליף, אז א בעל הבית טוישט זיך מיט די אָרימע לייט (ער נעמט זייער תבואה פון לקט, שכחה, פאה, און ער גיט זיי דערפאר זיין תבואה), איז ער פון זיין

שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַשָּׂדֶה בַּאֲרִיסוּת, זֶה נוֹתֵן לָזֶה חֶלְקוֹ מַעְשַׂר עָנִי, וְזֶה נוֹתֵן לָזֶה חֶלְקוֹ מַעְשַׂר עָנִי. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה לִקְצוֹר, אָסוּר בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי. אָמַר ר׳ יְהוּדָה, אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁקִּבֵּל מִמֶּנּוּ לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלָרְבִיעַ. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, שְׁלִישׁ מַה שֶּׁאַתָּה קוֹצֵר שֶׁלָּךְ, מוּתָּר בְּלֶקֶט וּבְשִׁכְחָה וּבְפֵאָה, וְאָסוּר בְּמַעְשַׂר עָנִי: ו הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ, הַמּוֹכֵר מוּתָּר וְהַלּוֹקֵחַ אָסוּר. לֹא יִשְׂכּוֹר אָדָם אֶת הַפּוֹעֲלִים עַל מְנַת שֶׁיִּלְקוֹט בְּנוֹ

(תבואה, וואָס ער האָט באקומען פון די אָרימע לייט) פטור (צו געבן מעשר), אָבער פון די אָרימע לייטס (תבואה, וואָס ער האָט זיי געגעבן) איז ער מחויב (צו געבן מעשר). **דער טעם איז פשוט, ווייל דאָס וואָס זיי האָבן אים געגעבן איז דאָך געוועזן פטור פון מעשר, און דאָס וואָס ער האָט זיי געגעבן איז מען דאָך געוועזן מחויב צו געבן דערפון מעשר. דאָס וואָס די משנה זאָגט „חייב אין לשון יחיד, ווייזט, אז עס גייט ארויף אויף דעם בעל הבית, אז ער דאַרף געבן מעשר, איידער ער גיט זיין תבואה צו די אָרימע לייט.** שניים, אויב צוויי (אָרימע לייט) האָבן גענומען (ביי א בעל הבית) א פעלד אין ארענדע (זיי באארבייטן דאָס פעלד און זיי נעמען א טייל פון דער אָפּגעשניטענער תבואה, אַ דריטל צי אַ פערטל) מעג איינער געבן דעם צווייטן זיין טייל מעשר עני, און דער צווייטער מעג געבן דעם ערשטן זיין טייל מעשר עני. **דער דין איז, אז אפילו א אָרימאַן האָט א שטיקל פעלד, טאָר ער ניט נעמען פאַר זיך לקט, שכחה, פאה און מעשר עני, די אלע זאכן, וואָס געהערן צו אָרימע לייט, נאָר ער מוז זיי אוועקגעבן צו אַנדערע אָרימע לייט. זאָגט די משנה אז אויב צוויי אָרימע לייט האָבן גענומען א שטיקל פעלד אין ארענדע, צו באארבייטן און צו קריגן א טייל פון דער תבואה, איז ווייל דאָס שטיקל פעלד איז דאָך ניט זייערס, מעגן זיי מאַכן דעם „אויסטויש״ און יעדער איינער פון זיי מעג געבן דעם צווייטן דעם מעשר עני, און אויך לקט, שכחה און פאה, וואָס קומט פון דעם טייל פעלד, וואָס ער באארבייט. די מפרשים זאָגן, אז דאָס איז נור, ווען יעדער פון זיי האָט א באַשטימטן טייל פעלד פאַר זיך אין ארענדע, און ניט ווען זיי נעמען ביידע בשותפות דאָס פעלד.** המקבל, ווען איינער (אַן אָרימאַן) נעמט (ביי א בעל הבית), א פעלד צום שניידן (און דערפאַר באקומט ער א טייל פון דער ניט־געשניטענער תבואה), טאָר ער ניט נעמען (פון דעם דאָזיקן פעלד) קיין לקט, שכחה און פאה און מעשר עני. **ווייל דאָס פעלד איז זיינס און די תבואה איז זיינע, ווי דאָס הייסט, און אפילו ווען אַן אָרימאַן האָט פעלד טאָר ער ניט נעמען דערפון די זאכן, וואָס געהערן צו אָרימע לייט.** אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז ווען איז דאָס? ווען ער (דער אָרימאַן) האָט גענומען דאָס פעלד אויף צו באקומען (פון דער ניט געשניטענער תבואה) א העלפט, אָדער א דריטל אָדער א פערטל; אָבער אויב ער (דער בעל הבית פון פעלד) האָט געזאָגט צום אָרימאַן: א דריטל פון דער תבואה, וואָס דו וועסט אָפּשניידן וועט געהערן צו דיר, מעג ער נעמען לקט, שכחה און פאה, אָבער ער טאָר ניט נעמען מעשר עני. **דער טעם איז, ווייל לקט שכחה און פאה איז דער חוב ביים שניידן די תבואה, און ביים שניידן איז דאָך נאָך די תבואה געווען דעם בעל הבית׳ס, און ניט זיינע, מחמת ער באקומט דאָך זיין טייל ערשט נאָכן שניידן; דעריבער מעג ער נעמען די דאָזיקע מתנות וואָס געהערן צו אָרימע לייט. אָבער מעשר עני דאַרף מען דאָך געבן ערשט נאָכן אָפּשניידן און נאָכן רייניגן די תבואה, איז דאָך די פליכט דערפון געוואָרן אויף דער תבואה ערשט דעמאָלס, ווען דער אָרימאַן האָט שוין געהאַט א חלק אין דער תבואה, טאָר ער דעריבער ניט נעמען.**

ו. המוכר, אז איינער פאַרקויפט זיין פעלד צו א צווייטן, מעג דער פאַרקויפער (נעמען לקט, שכחה, פאה און מעשר עני) און דער קויפער טאָר ניט. די משנה מיינט **דאָ, ווען ביידע זענען אָרימע לייט. דער פאַרקויפער מעג נעמען, ווייל דאָס פעלד איז דאָך שוין ניט זיינס; אָבער דער קויפער טאָר ניט, ווייל עס איז דאָך זיין פעלד.** לא, מען טאָר ניט דינגען קיין ארבייטער און אויסנעמען מיט אים א תנאי, אז זיין (דעם

אַחֲרָיו. מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הָעֲנִיִּים לִלְקוֹט, אוֹ שֶׁהוּא מַנִּיחַ אֶת אֶחָד, וְאֶחָד לֹא, אוֹ שֶׁהוּא מְסַיֵּיעַ אֶת אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי זֶה גוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים. עַל זֶה נֶאֱמַר, אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלִים: **ז** הָעוֹמֶר שֶׁשְּׁכָחוּהוּ פוֹעֲלִים וְלֹא שְׁכָחוֹ בַּעַל הַבַּיִת, שְׁכָחוֹ בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא שְׁכָחוּהוּ פוֹעֲלִים, עָמְדוּ עֲנִיִּים בְּפָנָיו אוֹ שֶׁחִפּוּהוּ בְּקַשׁ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ שִׁכְחָה: **ח** הַמְּעַמֵּר לְכוֹבָעוֹת.

ארבייטערס) זון זאָל אים נאָכגיין (אין פעלד) און אויפקלויבן (דעם לקט, שכחה און פאה). **ווייל דאָס הייסט ווי ער וואָלט דעם ארבייטער געצאָלט ניט נור מיט געלד נאָר אויך מיט תבואה, וואָס געהערט צו אָרימע לייט.** מי, ווער עס לאָזט ניט אָרימע לייט קלויבן אין זיין פעלד (לקט, שכחה און פאה), אָדער ער לאָזט איינעם (פון די אָרימע לייט) און איינעם לאָזט ער ניט, אָדער ער העלפט איינעם פון זיי (פון די אָרימע לייט), הייסט עס, אז ער באַ״גזל׳ט אָרימע לייט, און דערויף זאָגט דער פסוק (אין משלי כ״ב) „זאָלסט ניט אריבער די גרעניץ פון אייביג״. **דער באַווייז פון פסוק אין משנה, אז מען טאָר ניט באַגזלענען אָרימע לייט און צונעמען זייערס שטיצט זיך דערויף, וואָס די משנה דרשנט דאָס וואָרט „עולם״ אין זין פון „עולים״, און דאָס זאָל מען מיינען אָרימע לייט, וועלכע זענען „יורדים״, „אראָפּגעפאַלענע״ און אין לשון סגי נהור הייסן זיי „עולים״; מען זאָל, הייסט, ניט פארנעמען די גרעניץ פון דעם, וואָס געהערט צו די אָרימע לייט. אזוי לערנט דער ירושלמי.**

ז. העומר, א גארב (קליינע קופּע, אָפּגעשניטענע תבואה), וואָס די ארבייטער האָבן פארגעסן (ביים צונויפנעמען אלע תבואה־גארבן) אָבער דער בעל הבית האָט אים ניט פארגעסן, אָדער (עס איז געווען פארקערט דער פאַל) וואָס דער בעל הבית האָט פארגעסן אָבער די ארבייטער האָבן ניט פארגעסן, אָדער וואָס די אָרימע לייט האָבן זיך אוועקגעשטעלט פאַר אים (פאַר דעם גארב, כדי אים צו פארשטעלן, און מען זאָל אים פארגעסן) אָדער זיי (די אָרימע לייט) האָבן אים פארדעקט מיט שטרוי (כדי מען זאָל אים פארגעסן), איז דאָס ניט קיין שכחה (און עס געהערט צום בעל הבית). **ביז דער איצטיקער משנה זענען די דינים אין דער דאָזיקער מסכת געווען מייסטנס וועגן פאה און לקט. איצט הויבן זיך אָן די דינים פון שכחה, און מיר האָבן שוין גע־זאָגט אין דער הקדמה צו דער מסכת פאה, וואָס שכחה איז. די משנה דאָ לערנט צוויי דינים; ערשטנס, אז אויב אין א פעלד זענען פאַראַן א בעל הבית און ארבייטער מוז דער גארב (עומר) תבואה פארגעסן ווערן דורך ביידע, אי דורך דעם בעל הבית אי דורך די ארבייטער, און ערשט דעמאָלס הייסט ער שכחה. צווייטנס, אז אויב די אָרימע לייט האָבן דורך פארשטעלען דעם גארב אָדער פארדעקן אים, געבראַכט דערצו, אז מען זאָל דעם גארב פארגעסן, איז עס ניט קיין שכחה. מיר ווילן דאָ געבן עטליכע ווערטער וועגן טייטש פון וואָרט „עומר״. אמאָל פלעגט מען אין חדר טייטשן „עומר״ א „בינטל תבואה״. אָבער באמת איז עומר ניט קיין „בינטל״. מחמת עומר הייסט די קליינע קופּע תבואה, וואָס מען שניידט די תבואה־זאנגען לאָזט מען זיי ליגן צוזאַ־מען, ניט־געבינדענערהייט. מיר פארטייטשן דאָ אין אידיש עומר מיט דעם וואָרט „גארב״, דאָס הייסט א קליין בערגעלע אָפּגעשניטענע תבואה־זאנגען, ניט־געבינדן. מיר האָבן ניט געפינען קיין אנדער וואָרט דערפאַר. דעריבער זאָל דער לערנער גע־דענקען, וואָס מיר מיינען כסדר מיט דעם וואָרט גארב.**

ח. המעמר, אז איינער שאַרט צוזאמען גארבן (תבואה) אין היט־קופּעס אָדער אין היטעלעך־קופּקעס, אָדער אין קיכל (קיילעכיקע בערגלעך) אָדער אין, גרעסערע גארבן (און דערביי האָט ער פארגעסן עטליכע גארבן), הייסט דאָס ניט קיין שכחה (און עס געהערט צום בעל הבית). **די דאָזיקע משנה האָט עטליכע טייטשן, און מיר ווילן דערקלערן וואָס מען מיינט. נאָכדעם ווי די תבואה איז אָפּגעשניטן און זי ליגט אויף דעם פעלד אין גארבן, אין קליינע הויפנס, נעמט מען צענויף די אלע גארבן**

וּלְכוּמְסָאוֹת, לַחֲרָרָה, וּלָעֳמָרִים, אֵין לוֹ שִׁכְחָה. מִמֶּנּוּ וְלַגּוֹרֶן, יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה. הַמְעַמֵּר לְגָדִישׁ יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה, מִמֶּנּוּ וְלַגּוֹרֶן, אֵין לוֹ שִׁכְחָה. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְעַמֵּר לְמָקוֹם שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה, יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה, מִמֶּנּוּ וְלַגּוֹרֶן, אֵין לוֹ שִׁכְחָה, לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ גְּמַר מְלָאכָה, אֵין לוֹ שִׁכְחָה, מִמֶּנּוּ וְלַגּוֹרֶן, יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה:

און מען פירט זיי אוועק אין פעלד אויף איין אָרט און מען מאכט פון די אלע גארבן איין סטערטע, א „גדיש", ביז מען דרעשט זיי און מען נעמט ארויס דעם ווייץ און מען פירט אים אוועק צום גורן, שייער. אָבער עס טרעפט אויך, אז מען פירט די אלע תבואה־גארבן ניט אויפן פעלד אין איין אָרט, ניט צו מאכן א „גדיש", א סטערטע, נאָר גלייך צום „גורן", צום שייער און דאָרט דרעשט מען זיי און מען נעמט ארויס דעם ווייץ. עס טרעפט אויך, אז איידער מען נעמט צונויף די אלע גארבן צום גדיש אָדער צום גורן, מאכט מען צייטווייליק פון זיי אויפן פעלד גרעסערע קופּעס, וועלכע זעען אויס מיט א שפּיץ ארויף ווי א היט (כובע), אָדער פלאך ווי א היטל (כומסה), אָדער נאָך פלאכער און קיילעכיקער ווי א קיכל (חררה), אָדער אָנגעלעגט ווי א גרויסער גארב (עומר, עמרים), און ערשט נאָך א געוויסער צייט פירט מען פון דאָרט אוועק די אָנגעזאמלטע גארבן צום גדיש אָדער צום גורן. זאָגט די משנה, אז אויב מען פארגעסט גארבן, ווען מען שארט זיי צונויף צו פירן צו די קלענערע, צייטווייליקע ערטער, צו דעם „היט", „היטל", „קיכל", אָדער „גרויסן גארב", הייסט עס ניט קיין שכחה; ווייל די ארבייט צונויפזאמלען די גארבן איז דאָך נאָכניט פארענדיקט, מען מוז זיי דאָך שפּעטער אוועקפירן צום לעצטן ארבייטס־פּלאץ, צום גדיש אָדער צום גורן, און עס קאָן זיין, אז דעמאָלס וועט מען זיך דערמאָנען אין דעם פארגעסענעם גארב. ממנו, פון דאנען (אויב מען האָט פארגעסן גארבן, פירנדיק די גארבן פון איינעם פון די דאָזיקע צייטווייליקע גארבן־זאמלונגס־ערטער) צום גורן (שייער), הייסט עס יאָ שכחה. ווייל דאָ האָט מען דאָך אוועקגעפירט די גארבן צום לעצטן ארבייטס־אָרט, צום שייער. המעמר, אז איינער נעמט צונויף גארבן צום גדיש (און ער פארגעסט א גארב) הייסט עס יאָ שכחה. ווייל דער גדיש, די סטערטע, איז דער לעצטער זאמלונגס־אָרט, און דאָ דרעשט מען זיי שוין. ממנו, פון דאנען (אויב דער בעל הבית פון פעלד האָט זיך מיישב געווען און דערנאָך געפירט די גארבן פון גדיש) צום גורן, צום שייער, (און ער האָט פאַרגעסן א גארב) הייסט עס ניט קיין שכחה. ווייל באמת איז דער גדיש געווען דאָס לעצטע זאמלונגס־אָרט, און דאָס וואָס דער בעל הבית האָט זיך שפּעטער מיישב געווען און אריבערגעפירט אלץ צום שייער, האָט שוין ניט קיין באַדייטונג. זה הכלל, דאָס איז א כלל: ווען מען זאמלט צונויף די גארבן צו אן אָרט, וואָס איז דאָס לעצטע ארבייטס־אָרט (און מען פארגעסט א גארב) הייסט עס שכחה; אָבער פון דאָרט (פון דעם לעצטן ארבייטס־אָרט, למשל פון גדיש) צום שייער איז ניטאָ מער קיין שכחה; (אז מען זאמלט גארבן) צו אן אָרט, וואָס איז ניט דאָס לעצטע ארבייטס־אָרט (למשל, צו די דערמאָנטע צייטווייליקע זאמלונגס־ערטער) איז דערביי ניטאָ קיין שכחה; אָבער פון דאָרט צום שייער איז יאָ פאראן שכחה. לויט דעם וואָס מיר האָבן פריער דערקלערט, איז די משנה דאָ גאנץ פארשטענדליך, און זי גיט דאָ דעם כלל כדי צו וויסן, ווען עס איז יאָ פאראן שכחה און ווען ניט. עס איז פאראן נאָך א טייטש אויף די ווערטער „לכובעות, ולכמסאות, לחררה ולעמרים", דהיינו, אז דאָס מיינט מען ניט קיין זאמלונגס־ערטער אין דער פאָרם פון „א היט, א היטעל, א קיכל, גרויסע גארבן", נאָר מען מיינט, צו מאכן פון די שטרוי א היט, היטל, צו באקן קיכלעך, דאָס הייסט, ניט דורכצופירן די גאנצע ארבייט פון דער תבואה, נאָר אויסצונוצן אויף קלייניקייטן. דער רא"ש זאָגט אויף דעם דאָזיקן פירוש (וועלכער ווערט געבראכט דורך דעם ר"ש משאנץ און שפּעטער פון ברטנורא), אז ער געפעלט אים ניט. דער גרעסטער טייל מפרשים טייטשן ווי מיר האָבן פריער געגעבן.

פרק ו

א בֵּ״שׁ אוֹמְרִים, הֶפְקֵר לָעֲנִיִּים, הֶפְקֵר. וּבֵ״ה אוֹמְרִים, אֵינוֹ הֶפְקֵר עַד שֶׁיּוּפְקַר אַף לָעֲשִׁירִים, כַּשְּׁמִטָּה. כָּל עוֹמְרֵי הַשָּׂדֶה שֶׁל קַב וְקַב, וְאֶחָד שֶׁל אַרְבַּע קַבִּין, וּשְׁכָחוֹ, בֵּ״שׁ אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה, וּבֵ״ה אוֹמְרִים, שִׁכְחָה:

ב הָעוֹמֶר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַגַּפָּה, וְלַגָּדִישׁ, לַבָּקָר וְלַכֵּלִים וּשְׁכָחוֹ, בֵּ״שׁ אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה, וּבֵ״ה אוֹמְרִים, שִׁכְחָה: ג רָאשֵׁי שׁוּרוֹת, הָעוֹמֶר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מוֹכִיחַ. הָעוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ אֶל הָעִיר, וּשְׁכָחוֹ, מוֹדִים

פרק ו.

בית שמאי זאָגן, אז אויב מען איז מפקיר א זאך נור פאר אָרימע לייט הייסט עס הפקר. **און ווי מיר האָבן שוין געשריבן איז תבואה, וואָס איז הפקר, פטור פון תרומות ומעשרות. אין די ווערטער פון די בית שמאי איז פאראן דאָס וואָרט ,,הבקר" מיט א ,,ב" אנשטאט מיט א ,,פ".** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז עס הייסט ניט קיין הפקר, סיידן ווען מען איז מפקיר אויך פאר רייכע לייט, אזוי ווי אין שמיטה. **אין 7טן יאָר, אין שמיטה-יאָר, ווערן אלע תבואות און פרוכטן און גרינס הפקר, ניט נאָר פאר אָרימע לייט נאָר פאר רייכע.** עס איז שווער צו זאָגן, ווי עס קומט **אריין דאָ די דאָזיקע משנה פון בית שמאי און בית הלל וועגן הפקר. אפשר איז עס דערפאר, וואָס אין מסכת עדיות פרק ד' גייט די משנה צוזאמען מיט די וויטערדיקע משנות וועגן שכחה.** כל, אויב אלע גארבן (אָפגעשניטענע תבואה־קופקעס) אין פעלד האלט יעדער פון זיי א טאָפ (תבואה), און איין גארב איז פאראן צווישן זיי וואָס האלט פיר טעפּ, און מע האָט איהם (דעם דאָזיקן גארב פון פיר טעפּ) פארגעסן, זאָגן די בית שמאי, אז עס איז ניט קיין שכחה, און די בית הלל זאָגן, אז עס איז שכחה. **דער טעם פון די בית שמאי איז, ווייל מען באטראכט, ווי דער דאָזיקער גארב וואָלט געווען 4 באזונדערע גארבן צו איין טאָפ יעדער, און ווי מיר וועלן לערנען ווייטער אין דער משנה האלטן די בית שמאי אז ווען מען פארגעסט פיר גארבן הייסט דאָס ניט קיין שכחה, און עס געהערט צום בעל הבית. א טאָפּ איז לערך 8 פונט.**

ב. העומר, א גארב וועלכער ליגט נאָנט צו א צוים פון אָנגעלייגטע שטיינער, אָדער צו אסטערטע (גדיש), אָדער צום אָרט, וואו די ארבייטס־בהמות געפינען זיך, אָדער לעבן די כלים (צו אקערן), און מען האָט אים פארגעסן, זאָגן די בית שמאי אז עס איז ניט קיין שכחה. **ווייל עס ליגט נאָנט צו א וויכטיקער זאך, און דער בעל הבית וועט זיך זיכער דערמאָנען אין דעם:** ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז עס איז שכחה. **ווייל איצט האָט ער דאָך אין דעם פארגעסן. דער ירושלמי טייטשט די משנה, אז עס גייט ווערן א גארב, וואָס דער בעל הבית האָט אים צוערשט גענומען און דער־נאָך דאָ אוועקגעלייגט. דאָ זענען פאראן צוויי זעלטענע ווערטער אין דער משנה: ,,גפה" וואָס מען טייטשט געוויינליך א צוים פון אנגעלייגטע שטיינער, און דער רמבם טייטשט ,,א קליינער טויער", און ,,בקר", וואָס מען דארף, לויט טייל מיינונגען, ליי־נען מיט א סגול אונטער דער ,,ב" און מיט סגול אונטער דער ,,ק", און דער טייטש איז, דאָס אָרט וואו די ארבייטס־בהמות געפינען זיך.**

ג. ראשי, די שפּיצן פון שורות, א גארב, וואָס דער קייגנאיבער־ליגנדיקער (גארב) ווייזט אָן אויף אים, אָדער דער גארב, וועלכן מען האָט גענומען אוועקצופירן אין שטאָט, זענען זיי (די בית שמאי און בית הלל) מודה, אז דאָס איז ניט קיין שכחה. **די דאָזיקע משנה און אויך די נאָכקומענדיקער משנה, וועלכע איז א פירוש דערצו, זענען זייער שווער, און די מפרשים טייטשן זיי אין פארשידענע פירושים, און דער ,,תפארת ישראל" זאָגט, אז אויף אלע פירושים איז פאראן א סך קשיות, און ער אליין**

שֶׁאֵינוֹ שִׁכְחָה: ד וְאֵלּוּ הֵן רָאשֵׁי שׁוּרוֹת, שְׁנַיִם שֶׁהִתְחִילוּ מֵאֶמְצַע הַשּׁוּרָה, זֶה פָּנָיו לַצָּפוֹן וְזֶה פָּנָיו לַדָּרוֹם, וְשָׁכְחוּ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, אֶת שֶׁלִּפְנֵיהֶם שִׁכְחָה, וְאֶת שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם אֵינוֹ שִׁכְחָה. יָחִיד שֶׁהִתְחִיל בְּרֹאשׁ הַשּׁוּרָה, וְשָׁכַח לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, שֶׁלְּפָנָיו אֵינוֹ שִׁכְחָה

באמית זיך צו געבן אן אייגענעם פירוש. **כדי מען זאָל כאָטש אביסל פארשטיין, וועלן מיר באלד געבן די צווייטע משנה, און פרובן ביידע צוזאמען דערקלערן.**

ד. ואלו, און דאָס זענען שפּיצן פון שורות: צוויי (ארבייטער, וועלכע נעמען די גארבן פון פעלד) האָבן אָנגעהויבן פון מיטן דער שורה, איינער איז געגאנגען מיטן פנים אין צפון־זייט און דער אנדערער מיטן פנים אין דרום זייט, און זיי האָבן פאר־געסן גארבן אין פראָנט פון זיך און הינטער זיך, איז דאָס פארגעסענע אין פראָנט פון זיך הייסט שכחה, דאקייגן דאָס הינטער-זיך־פארגעסענע הייסט ניט קיין שכחה, אָבער אויב איין ארבייטער האָט אָנגעהויבן אין שפּיץ פון א שורה און ער האָט פאר־געסן אין פראָנט פון זיך און הינטער זיך, איז אין פראָנט פון זיך הייסט ניט קיין שכחה. און הינטער זיך הייסט שכחה, ווייל ער איז אין „בל תשוב". **מיר געבן דאָ א בילד פון א פעלד, וואָס באשטייט פון 10 שורות און אין יעדער שורה זענען פאראַן 10 גארבן אָפּגעשניטענער תבואה. די זייטן פון פעלד זענען מזרח, צפון, מערב, דרום. יע־דער גארב איז באצייכנט מיט א נומער (1, 2, 3 און אזוי כסדר). די משנה זאָגט דאָ עטליכע דינים. דער ערשטער דין איז, אז אויב אן ארבייטער הויבט אָן צו זאמלן די גארבן פון נומער 1 אָן און גייט צום נומער 10, אָבער דעם נומער 1 האָט ער ניט געזאמלט, נאָר אים איבערגעלאָזט, און ער האָט אָנגעהויבן זאמלן פון נומער 2,**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
צפון	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	דרום
	51	52	53	54	55	56	57	58	57	60
	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

איז דער נומער 1 ניט קיין שכחה, ווייל דאָס איז פון די „ראשי שורות", דער שפּיץ פון א שורה, און מען נעמט אָן אז ער האָט אים איבערגעלאָזט, כדי ער זאָל נאָכהער זאמלן די שורה אראָפּ פון נומער 1 ביז נומער 91. ווי איז אָבער, אז געענדיק פון נומער 1 ביז נומער 10 האָט ער פארגעסן, לאָמיר זאָגן, דעם נומער 5 און האָט אים ניט גע-זאמלט און ער איז געגאנגען ווייטער און געזאַמלט דעם 6 און דעם 7 און אזוי כסדר. הייסט עס אז ער האָט איבערגעלאָזט דעם נומער 5 „הינטער זיך", און דעריבער הייסט דאָס יאָ שכחה. ווי איז אז דער ארבייטער איז נור דערגאנגען ביז צום נומער 8, און האָט זיך דאָ אָפּגעשטעלט, דאקייגן די נומערן 9 און 10 האָט ער ניט געזאמלט, ווייל ער איז גאָרניט דערגאנגען צו זיי, הייסן די נומערן 9 און 10 ניט קיין שכחה, ווייל דאָס הייסט, אז ער האָט זיי איבערגעלאָזט „אין פראָנט פון זיך". דאָס איז, ווען איין ארבייטער פארנעמט זיך מיט זאמלן די גארבן, ווי איז אז צוויי ארבייטער פארנעמען זיך דערמיט, און איינער פון זיי הויבט אָן פון נומער 6 און גייט צו נומער 10, און דער צווייטער ארבייטער הויבט אָן פון נומער 4 און גייט צום נומער 1, איז דער דין אזוי: דער נאָמער 5 איז בכלל ניט קיין שכחה, ווייל קיינער פון די ארבייטער איז דאָך ניט געווען ביים נומער 5, און דאָס הייסט, אז זיי האָבן געהאט דעם נומער 5 הינטער זיך, און עס איז ניט קיין שכחה. אויב אָבער דער וואָס גייט פון נומער 6 צום נומער 10 איז דערגאנגען ביז נומער 9 און האָט פארגעסן דעם לעצטן נומער 10, איז עס אין דעם פאל יאָ שכחה, און דאָס הייסט „אין פראָנט פון זיך", דער טעם דערפון איז, ווייל עס איז טאקע ריכטיק, אז ער, דער דאָזיקער ארבייטער, איז אהין ניט צוגעקומען, אָבער

וְשֶׁלְּאַחֲרָיו שִׁכְחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּבַל תָּשׁוּב. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא בְּבַל תָּשׁוּב, שִׁכְחָה, וְשֶׁאֵינוֹ בְּבַל תָּשׁוּב, אֵינוֹ שִׁכְחָה: ה שְׁנֵי עֳמָרִים שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָם שִׁכְחָה, שְׁנֵי צִבּוּרֵי זֵתִים, וְחֲרוּבִין, שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. שְׁנֵי הוּצְנֵי פִשְׁתָּן שִׁכְחָה, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. שְׁנֵי גַּרְגְּרִים פֶּרֶט, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן פֶּרֶט. שְׁנֵי שִׁבֳּלִים לֶקֶט, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן לֶקֶט. אֵלּוּ כְּדִבְרֵי

דער צווייטער ארבייטער, וועלכער גייט פון נומער 4 צום נומער 1, האָט זיך דאָך פארלאָזט דערויף, אז זיין חבר וועט יאָ צונעמען דעם נומער 10, הייסט עס, אז דער דאָזיקער צווייטער ארבייטער האָט אים ווי פארגעסן, ווי פארלוירן די אויפמערק־זאמקייט פון אים, און דעריבער איז עס שכחה. אזוי וואָלט די משנה ניט שלעכט אויסגעטייטשט געוואָרן. אָבער די זאך איז וואָס טוט מען מיט די ווערטער פון דער משנה „העומר שכנגדו מוכיח", „דער גארב, וואָס דער אנטקגן־ליגנדיקער ווייזט-אָן אויף אים", דער רמבם זאָגט, אז דאָס איז א פירוש צו די „שפיצן פון שורות", דאָס הייסט, אז דעריבער זענען די שפיצן פון שורות, למשל דער נומער 1 ביי איין ארביי־טער, און דער נומער 5 ביי צוויי ארבייטער, ניט קיין שכחה, ווייל דער נומער 1 ווערט „אנגעוויזן" דורך דעם אנטקייגן-ליגנדיקן נומער 11, און דער נומער 5 דורך דעם אנטקייגן־ליגנדיקן נומער 15, און עס הייסט דעריבער אז דאָ הויבט זיך אָן א נייע שורה אראָפּ, 1, 11, 21 און אזוי כסדר ביז 91, און ביים צווייטן הויבט זיך אָן א נייע שורה אראָפּ 5, 15, 25 ביז 95. דער דאָזיקער פירוש איז שוין דער לייכטסטער און דער פארשטענדיקסטער פון טייל אנדערע פירושים. זה הכלל, דאָס איז א כלל, אלץ וואָס מען קאָן זאָגן דערויף „בל תשוב" („דו זאָלסט ניט צוריקגיין עס נעמען"), הייסט שכחה, אָבער דאָס וואָס מען קאָן דערויף ניט זאָגן „בל תשוב" איז ניט קיין שכחה, די דערקלערונגט איז, אז אזוי ווי דער חומש דברים כ"ד זאָגט דאָך, אויב דו וועסט פארגעסן א גארב „לא תשוב לקחתו", „זאָלסטו ניט צוריקגיין אים נעמען", איז דאָס נור שייך אויב מען איז שוין געווען ביים גארב און מען דארף „צוריקגיין" אים נעמען. אָבער אויב מען איז בכלל ביים גארב ניט געווען דארף מען דאָך ניט „צוריקגיין" צו אים, אָדער ווען מען דארף סיי־ווי צוריקגיין צו אים, ווייל מיט דעם גארב הויבט זיך אָן אן אַנדערע שורה, איז ניטאָ דער „בעל תשוב", און ממילא איז עס ניט קיין שכחה. דאָס וואָרט „בל" איז אנשטאט „לא" און דער טייטש איז „ניט".

ה. שני, צוויי גארבן (וועלכע ליגן איינער נעבן דעם צווייטן אין פעלד, און מען האָט זיי פארגעסן) זענען שכחה, אָבער דריי זענען ניט קיין שכחה; צוויי קופקעלעך איילבירטן אָדער באָקסער זענען שכחה, אָבער דריי זענען ניט קיין שכחה; צוויי שטעקעלעך פלאקס זענען שכחה; אָבער דריי זענען ניט קיין שכחה. אלס טעם דערפון ווערט געבראכט דער דרש פון פסוק ויקרא י"ט „לגר ולעני" מיינט מען צוויי. דער רשב"ם און דער ספר „יראים" זאָגן, ווייל דריי גארבן און דריי קופקעלעך הייסן שוין ניט קיין גארבן, נאָר עס איז שוין ווי א קליינער „גדיש", ווי א קליינע סטערטע. שני גרגרים, צוויי ווייַנטרויבן וואָס זענען אראָפּגעפאלן פון בוים בשעתן שניידן, און זיי ליגן צוזאמען אויף דער ערד, הייסן „פרט", אָבער דריי הייסן ניט קיין פרט. ביי ווייַנטרויבן איז „פרט" דאָסזעלבע וואָס „לקט" ביי תבואה, און דאָס זענען די ווייַנטרויבן וואָס פאלן אראָפּ ביים שניידן און זיי געהערן אלס „פרט" צו אָרימע לייט; איינצלהייטן וועגן „פרט" געפינען מיר ווייטער פרק ז' משנה ג'. שני שבלים, צוויי זאנגן (וועלכע זענען אראָפּגעפאלן ביים שניידן און ליגן איינע נעבן דער אנדערער) זענען לקט, אָבער דריי זענען ניט קיין לקט (און געהערן צום בעל הבית). עס דארף דאָ באמערקט ווערן, אז ווען די משנה זאָגט וועגן צוויי שטעקעלעך פלאקס, אז זיי זענען שכחה, מיינט מען דאָ דעם פלאקס וואָס מען פלאנצט ניט צו שפינען נאָר צום עסן, ווייל פון ניט־עסנווארג דארף מען ניט געבן קיינע פון די אלע מתנות פאר אָרימע

בֵּ״הַ. וְעַל כּוּלָן בֵּ״שַׁ אוֹמְרִים, שְׁלֹשָׁה לַעֲנִיִּים וְאַרְבָּעָה לְבַעַל הַבַּיִת: ו הָעוֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה. שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לְבַעַל הַבַּיִת, וַחֲכָ״א לָעֲנִיִּים. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְכִי מֵרוֹב הָעֳמָרִים יוֹפִי כֹּחוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ הוֹרַע כֹּחוֹ? אָמְרוּ לוֹ, יוֹפִי כֹּחוֹ. אָמַר לָהֶן, וּמָה אִם בִּזְמַן שֶׁהוּא עוֹמֶר אֶחָד וּבוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה, שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהוּ שִׁכְחָה? אָמְרוּ לוֹ, לֹא אִם אָמַרְתָּ בְּעוֹמֶר אֶחָד שֶׁהוּא כְּגָדִישׁ, תֹּאמַר בִּשְׁנֵי עוֹמָרִים שֶׁהֵן כִּכְרִיכוֹת: ז קָמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סָאתַיִם, וּשְׁכָחָהּ, אֵינוֹ

לייט. אלו, דאָס איז לויט ווי עס זאָגן די בית הלל; אָבער אויף דעם אלעם זאָגן די בית שמאי, אז דריי געהערן צו אָרימע לייט און פיר צום בעל הבית. **די בית שמאי האלטן, אז ערשט 4 קופקעלעך צוזאמען הייסן ניט קיין שכחה, און דאָסזעלבע איז ביי פרק און ביי לקט, דער טעם פון די בית שמאי אין, לויט דעם דרש פון פסוק אין דברים כ״ד „לגר ליתום ולאלמנה״, וואָס זענען דריי.**

ו. העומר, ווען איין גארב איז (אזוי גרויס, אז ווען מען דרעשט אים אויס, וועט די תבואה וועגן) צוויי סאה, און מען האָט אים פארגעסן, איז ער ניט קיין שכחה; **דער ירושלמי זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל אזא גרויסער גארב הייסט ניט קיין „עומר״, קיין גארב, נאָר א „גדיש״ א סטערטע; דער ספרי זאָגט, ווייל א גארב פון צוויי סאה איז צו שווער און צו גרויס, אז מען זאָל אים קאָנען נעמען. צוויי סאה וועגט לערך 96 פונט, לויט דער מיינונג פון טייל מפרשים.** שני, אויב עס זענען געלעגן צוזאמען צוויי גארבן, און יידע צוזאמען האלטען צוויי סאה, (און מען האָט זיי פאר־געסן), זאָגט רבן גמליאל, אז זיי געהערן צום בעל הבית (זיי זענען ניט קיין שכחה), און די חכמים זאָגן, אז זיי געהערן צו די אָרימע לייט (זיי זענען יאָ שכחה). האָט רבן גמליאל געזאָגט (צו די חכמים): צי וואָס־מער גארבן עס ליגן (לעבן־אייננאנדער) איז בעסער פאר דעם בעל הבית צי ערגער? האָבן די חכמים צו אים געזאָגט, אז עס איז בעסער (ווייל צוויי גארבן געהערן צום אָרימאן, און דריי גארבן געהערן צום בעל הבית). האָט ער (רבן גמליאל) ווידער געזאָגט צו די חכמים: אויב אזוי, מה דאָך, ווען עס איז איין גארב און ער האלט צוויי סאה און מען האָט אים פארגעסן הייסט עס ניט קיין שכחה, דארף דאָך צוויי גארבן וועלכע האָבן צוזאמען צוויי סאה געווים דער דין זיין, אז זיי זאָלן ניט הייסן קיין שכחה? האָבן זיי (די חכמים) אים אָפגעענט־פערט: ניין; אויב דו קאָנסט זאָגן (דעם דין אז עס איז ניט קיין שכחה) ביי איין גארב (פון צוויי סאה), איז עס דערפאר, ווייל איין גארב (וועלכער איז אזוי גרויס (אז ער האָט צוויי סאה) איז ווי ער וואָלט געווען (ניט קיין גארב) נאָר א גדיש, א סטערטע; אָבער צי קאָנסטו דאָס זאָגן ביי צוויי גארבן (וואָס האָבן צוזאמען צוויי סאה), וועלכע זע־נען דאָך ווי בינטלעך! **דער פירוש „משנה ראשונה״ מיינט, אז דער טעם פון רבן גמליאל איז, ווייל ער האלט, אז דאָס וואָס א גארב פון צוויי סאה הייסט ניט קיין שכחה איז מחמת אזא גרויסן גארב קאָן מען ניט פארגעסן, מען דערזעט אים; און דאָסזעלבע איז אויך, ווען צוויי גארבן ליגן צוזאמען און זיי האָבן יידע צוויי סאה, וועט מען זיי אויך דערזען.**

ז. קמה, שטייענדיקע (ניט אָפגעשניטענע שטיקל פעלד) תבואה, וואָס (אויב מען וועט זי אָפשניידן און אויסדרעשן) האלט צוויי סאה און מען האָט עס פארגעסן איז עס ניט קיין שכחה. **אזוי ווי עס איז דער דין ביי א גארב פון אָפגעשניטענער תבואה, אויב ער האָט צוויי סאה הייסט ער ניט קיין שכחה, אזוי איז אויך דער דין אז א** שטיקל פעלד ניט אָפגעשניטענע תבואה, וואָס האלט צוויי סאה און מען האָט עס

שִׁכְחָה. אֵין בָּהּ סָאתַיִם, אֲבָל הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת סָאתַיִם, אֲפִילוּ הִיא שֶׁל טוֹפַח, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא עֲנָוָה שֶׁל שְׂעוֹרִים: **ח** הַקָּמָה מַצֶּלֶת אֶת הָעוֹמֶר וְאֶת הַקָּמָה. הָעוֹמֶר אֵינוֹ מַצִּיל לֹא אֶת הָעוֹמֶר וְלֹא אֶת הַקָּמָה. אֵיזוֹ הִיא קָמָה שֶׁהִיא מַצֶּלֶת אֶת הָעוֹמֶר? כָּל שֶׁאֵינָהּ שִׁכְחָה אֲפִילוּ קֶלַח אֶחָד: **ט** סְאָה תְבוּאָה עֲקוּרָה, וּסְאָה שֶׁאֵינָהּ עֲקוּרָה, וְכֵן בָּאִילָן, וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים אֵינָן מִצְטָרְפִים לְסָאתַיִם, אֶלָּא שֶׁל עֲנִיִּים

פארגעסן, הייסט אויך ניט קיין שכחה. אין בה, אויב אין אים (דעם שטיקל פעלד ניט־געשניטענער תבואה) איז (די תבואה אזוי שלעכט געוואקסן אז עס) איז ניט פאראן קיין צוויי סאה, אָבער (ווען די תבואה וואָלט געוואקסן גוט), וואָלט זי געווען פעהיג ארויס־צוגעבן צוויי סאה, אפילו ווען די תבואה באשטייט פון טופח, דארע קליינע ארבעס־לעך, (און זי וועגט ניט קיין צוויי סאה), באטראכט מען זי ווי זי וואָלט געווען א פולער קערן פון גערשטן. **און אויב ווען זי וואָלט געווען גוטע תבואה וואָלט זי געוואויגן צוויי סאה, הייסט דאָס שטיקל פעלד ניט קיין שכחה. דער ירושלמי טייטשט, ניט אז מען מיינט דאָס אויב עס וואקסט אויף דעם פעלד טופח, זאָל מען באטראכטן, ווי עס וואקסן דאָ גרויסע קערנער גערשטן, נאָר מען מיינט, דאָס אויב די גערשטן־קערנער זענען אזוי דאר ווי טופח, שלעכט געוואקסן, זאָל מען באטראכטן ווי זיי וואָלטן געווען פולע, גרויסע קערנער. דאָס וואָרט „ענוה", און לויט איין גירסא „ענבה" (ווי א טרויב), האָבן מיר פארטייטשט אין דער משנה פאה פרק א' משנה ב', און דאָס מיינט וואר־שיינליך „א גערעטעניש", א „גוט געראָטענער קערן".**

ח. הקמה, שטייענדיקע (ניט־אָנגעשניטענע) תבואה ראטעוועט סיי שטייענ־דיקע תבואה און סיי דעם גארב. **אויב עס איז פאראן א שטיקל פעלד פון ניט־אָפגע־שניטענער תבואה, וואָס מען האָט ניט פארגעסן, און דערלעבן געפינט זיך א שטיקל פעלד ניט־אָפגעשניטענע תבואה אָדער אן אָפגעשניטענער גארב, וועלכע מען האָט יאָ פארגעסן, איז אָט דאָס שטיקל שטייענדיקע תבואה, וואָס האָט ניט קיין שכחה, מציל, ראטעוועט, די שכנות'דיקע, אז אויך זיי זאָלן ניט הייסן קיין שכחה.** העומר, אָבער אן אָפגעשניטענער גארב תבואה (וואָס מען האָט ניט פארגעסן) ראטע־וועט ניט דעם (שכנות'דיקן, פארגעסענעם גארב און אויך ניט די (שכנות'דיקע, פאר־געסענע) שטייענדיקע תבואה. **דער ירושלמי לערנט עס פון פסוק (דברים כ"ד) „כי תקצור ושכחת עומר", אז נור ווען ארום איז געשניטן קאָן דער עומר זיין פארגעסן, אָבער אויב עס שטייט דערביי ניט־פארגעסענע ניט אָפגעשניטענע תבואה, קאָן דער עומר, דער גארב, ניט זיין קיין שכחה.** איזו היא, וועלכע הייסט די שטייענדיקע תבואה, וואָס ראטעוועט דעם גארב? (שטייענדיקע תבואה), וואָס איז ניט קיין שכחה, אפילו זי איז נור איין זאנג. **טייל מפרשים ווילן האָבן, אז די משנה מיינט דאָ, אז עס מוז דוקא זיין, דאָס די שטייענדיקע תבואה איז בכלל ניט פארגעסן געוואָרן. אָבער אויב זי איז יאָ פארגעסן געוואָרן, נאָר עס איז ניט גילטיק ביי איר קיין שכחה, למשל זי האָט צוויי סאה, קאָן זי ניט ראטעווען. אָבער דער רמבם זאָגט, אז אפילו עס איז נור ניט־גילטיק קיין שכחה ראטעוועט זי אויך.**

ט. סאה אויב עס זענען געווען א סאה ניט־אָפגעשניטענער און א סאה אָפגעשני־טענער תבואה (און זיי ביידע זענען געוואָרן פארגעסן), און דאָסזעלבע ביי א בוים (מיט פרוכטן זענען געווען א סאה אָפגעריסענע פרוכטן און דערלעבן א סאה ניט אָפגערי־סענע פרוכטן, און ביידע זענען געוואָרן פארגעסן), און (דאָסזעלבע) ביי קנאָבל און ציבעלעס (אן אָפגעריסענע סאה און א ניט־אָפגעריסענע סאה), ווערן זיי (די ביידע סאה'ן ניט צוזאמענגערעכנט צו איין (קופע) פון צוויי סאה (און א קופע פון צוויי סאה איז דאָך ניט קיין שכחה), נאָר זיי געהערן צו די ארימע לייט. ווייל „תלוש",

הם. ר' יוסי אומר, אם באת רשות העני באמצע, אינן מצטרפין, ואם לאו, הרי אלו מצטרפין: י תבואה שנתנה לשחת, או לאלומה, וכן באגודי השום, ואגודות השום והבצלים, אין להן שכחה. וכל הטמונים בארץ, כגון הלוף, והשום, והבצלים, ר' יהודה אומר, אין להם שכחה. וחכ"א יש להם שכחה: יא הקוצר בלילה, והמעמר והסומא, יש להם שכחה. ואם היה מתכוין לטול את הגס הגס, אין לו שכחה.

„אפגעריסענע", און „מחובר", „ניט־אפגעריסענע", אפילו זיי האלטןביידע צוויי סאה, קאנען זיך ניט מצרף זיין און זיי זענען ווי זיי וואלטן געווען צוויי באזונדערע קופעס יעדער צו איין סאה און ממילא איז אויף זיי גילטיק שכחה. ר' יוסי זאגט, אז נור אויב צווישן די ביידע סאה'ן איז פאראן אזאך, וואס דער ארימאן האט דאס רעכט דערויף (למשל, עס ליגט צווישן זיי „לקט" ביי תבואה, אדער „פרט" ביי וויינטרויבן) ווערן זיי ניט צוזאמענגערעכנט; אויב אבער עס איז ניט פאראן צווישן זיי (די זאך, וואס געהערט צום ארימאן) ווערן זיי יא צוזאמענגערעכנט. זיי ווערן דעמאלס יא באטראכט ווי צוויי סאה און זיי הייסן ניט קיין שכחה. דער תוספות יום טוב זאגט אז די משנה דערמאנט דא אלע דריי סארטן פלאנצן: תבואה, פרוכטן און גרינס, כדי צו ווייזן, אז דערזעלבער דין איז ביי אלע גלייך.

י. תבואה, אויב מען האט געשניטן תבואה (ניט צום עסן פאר מענטשן, נאר אלס פאשע פאר בהמות אדער אויף צו בינדן (בינטלעך מיט דעם תבואה־שטרוי), און דאסגלייכן ביי בינטלעך קנאבל (וועלכע מען נעמט ניט צום עסן, נאר צו בינדן אנדערע בינטלעך קנאבל), אדער מען האט געמאכט קליינע בינטלעך קנאבל און ציבעלעס (כדי מען זאל זיי ווייטער איבערבינדן אין גרויסע, און ממילא איז דאס איצטיקע בינדן אין קליינע בינטלעך נאכניט די פארענדיגונג פון דער ארבייט ארום זיי), איז ניטא ביי דעם אלעם קיין שכחה. ווייל שכחה איז נאר ווען מען שניידט די תבואה און די ירקות צום עסן, אבער ניט פאר אן אנדערן צוועק, למשל, דא צום בינדן בינטלעך; ווידער ביי די קלענערע בינטלעך קנאבל און ציבעלעס איז דער טעם, ווייל מען האט זיי נאך געדארפן איבערבינדן אין גרעסערע בינטן, און ממילא איז עס נאכניט געווען „גמר מלאכתן", די ענדע פון דער ארבייט ארום זיי, און מיר האבן געלערנט פריער פרק ה' משנה ח', אז עס הייסט ניט קיין שכחה. וכל הטמונים, און אלע (גרינסן) וואס זענען באהאלטן אין דער ערד (מען זעט זיי ניט), ווי לוף (אזא ציבעלע, וואס האט א שארפן און ביטערן ווארצל) און קנאבל און ציבעלעס, זאגט ר' יהודה, אז זיי האבן (בכלל) ניט קיין שכחה, און די חכמים זאגן, אז זיי האבן שכחה. די גמרא אין סוטה מ"ה דערקלערט דעם טעם פון ר' יהודה, ווייל עס שטייט אין דברים כ"ד „כי תקצר קצירך בשדך ושכחת", „ווען דו וועסט שניידן דיין שניט אין דיין פעלד און דו וועסט פארגעסן", איז פונקט ווי דער שניט פון תבואה איז אפן, אלע זעען די תבואה, אזוי דארף די זאך, וואס מען פארגעסט, אויך זיין אפן פאר אלע. די חכמים אבער זאגן, אז דאסווארט „בשדך" איז דער טייטש „אין דיין פעלד", דאס הייסט, אפילו ווען דאס פארגעסענע איז באהאלטן אין דער ערד.

י"א. הקוצר, אז איינער שניידט ביינאכט, אדער ער מאכט גארבן (שארט צוזאמען די תבואה אין גארבן ביינאכט) אדער (דער שניידער צי דער גארבן־מאכער איז) א בלינדער, איז פאראן ביי זיי שכחה. מען וואלט געקאנט מיינען, אז ווייל די ארבעט קומט פאר אין דער פינסטער, ביינאכט, אדער ווען דער ארבייטער איז א בלינדער און זעט בכלל ניט, איז דאך ניט שייך צו זאגן „פארגעסן", ווערט דעריבער געזאגט, אז עס איז יא פאראן שכחה. ואם, און אויב ביים שניידן האט מען אין זינען געהאט צו נעמען די גרעסערע (זאנגן, פרוכטן, גרינס) איז ניטא קיין שכחה. ווייל מען האט דאך גארניט געוואלט

אִם אָמַר, הֲרֵי אֲנִי קוֹצֵר עַל מְנָת מַה שֶׁאֲנִי שׁוֹכֵחַ אֲנִי אֶטּוֹל, יֶשׁ לוֹ שִׁכְחָה:

פרק ז

א כָּל זַיִת שֶׁיֶּשׁ לוֹ שֵׁם בַּשָּׂדֶה, (אֲפִילוּ) כְּזַיִת הַנְּטוֹפָה בִּשְׁעָתוֹ, וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁמוֹ, וּבְמַעֲשָׂיו, וּבִמְקוֹמוֹ. בִּשְׁמוֹ, שֶׁהָיָה שִׁפְכוֹנִי, אוֹ בֵישָׁנִי. בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הַרְבֵּה. בִּמְקוֹמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצַד הַגַּת אוֹ בְּצַד הַפִּרְצָה. וּשְׁאָר כָּל הַזֵּיתִים.

נעמען די קלענערע. די מפרשים זענען דאָ מחולק, צי די שכחה איז ניט גילטיק נאָר פאר די קלענערע, אָבער די גרעסערע האָבן יאָ שכחה, אָדער אויך אויף די גרעסערע איז ניטאָ קיין שכחה, ווייל קוים האָט ער איבערגעלאָזט די קלענערע אויף שפּעטער, הייסט עס, אז ער וועט צוריקומען צו דעם אָרט און דעריבער גיט ער ניט אכטונג אראָבצונעמען אפילו אלע גרויסע. אם אמר, אויב ער האָט געזאָגט: איך שנייד (די תבואה, פרוכטן, גרינסן) מיט דעם תנאי, אז דאָס וואָס איך וועל פארגעסן זאָל איך נעמען (עס זאָל געהערן צו מיר, עס זאָל קיין שכחה ניט זיין), איז יאָ פאראן שכחה. דאָס אויסנעמען דעם תנאי האָט ניט קיין ווערט. דער ירושלמי זאָגט, אז דאָ איז גילטיק דער כלל אז „המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל", אז איינער נעמט-אויס א תנאי קייגן דעם וואָס עס שטייט אין דער תורה, האָט דער תנאי ניט קיין ווערט.

פרק ז.

כל זית, יעדער איילבירטן־בוים, וואָס האָט אַ נאָמען אין פעלד, אפילו (אזא נאָמען ווי „דער איילבירטן־בוים, פון וועלכן עס רינט (אייל) אין זיין צייט", און מען האָט אים פארגעסן, איז ער ניט קיין שכחה. ווייל קוים האָט דער דאָזיקער איילבירט־בוים א שם, איז באקאנט מיט אַ באזונדערן נאָמען, קאָן מען אים ניט פארגעסן אויף לאנג און מען מוז זיך אין אים דערמאָנען. דער רמבם טייטשט, אז „נטופה" איז דער נאָמען פון אן אָרט, און „כזית הנטופה בשעתו" איז דער טייטש „ווי דער איילבירטן־בוים פון נטופה, וועלכער איז געווען באקאנט אין זיין צייט". אין ארץ־ישראל זענען געווען ערטער מיט אזא נאָמען („בית נטופה", „בקעת נטופה"). במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? (ווען דער בוים איז באקאנט) מיט זיין נאָמען, אָדער מיט זיין ארויסגעבן פרוכט, אָדער מיט זיין אָרט (וואו ער געפינט זיך). די משנה וויל דאָ זאָגן, אז א בוים האָט ניט קיין שכחה בכלל אויב ער צייכנט זיך אויס מיט עפּיס און מען ווייסט וועגן אים עפּיס באזונדערס, און די משנה רעכנט דאָ אויס: בשמו, „מיטן נאָמען", אויב מען האָט אים (דעם בוים) גע-רופן „שפכוני" אָדער „בישני". וועגן די צוויי ווערטער זענען פאראן עטליכע פירושים. טייל מפרשים טייטשן, אז דאָס זענען נעמען פון ערטער אין ארץ־ישראל, און „בישני" הייסט, אז ער שטאמט פון „בית שאן", וואָס איז אויך גערופן געוואָרן „בישאָן" און אויך „בישן", און „שפכוני" איז מסתמא פון אזא אָרט, וואָס האָט געהייסן „שפכון", מעגליך טאקע דערפאר ווייל דאָרט זענען געווען א סך איילבירטן־בוימער, פון וועלכע עס האָט גערינען פיל אייל. טייל מפרשים מיינען, אז עס זענען ניט קיין נעמען פון ערטער, נאָר „שפכוני" איז דער טייטש „ער גיסט א סך אייל", און „בישני" איז א „שלעכטער" (פון וואָרט „ביש", „שלעכט"). איין פירוש אין ירושלמי איז, „בישני", אז ער איז „מבייש" די אנדערע ביימער דורך געבן א סך פרוכט. במעשיו, מיט זיינע פרוכטן, ווייל ער גיט ארויס א סך (איילב'ירטן). אין לשון קודש ווערט באניצט דאָס וואָרט „עשה", „טאָן", פאר „וואקסן" ארויסגעבן פרוכטן צו תבואה, ווי עס שטייט אין חומש ויקרא כ"ה „ועשת את התבואה", „זי, די ערד, וועט ארויסגעבן די תבואה". במקומו, מיט זיין אָרט, ווייל ער שטייט לעבן דעם ווינקעלטער אָדער לעבן דעם לאָך. אויב דער בוים איז

שְׁנַיִם שִׁכְחָה וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין שִׁכְחָה לַזֵּיתִים: ב זַיִת שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בֵּין שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל שְׁנֵי מַלְבֵּנִים, וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה. זַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם, וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ, אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ, אֲפִילוּ כְּזַיִת הַנְּטוּפָה בִּשְׁעָתוֹ, וּשְׁכָחוֹ, יֶשׁ לוֹ שִׁכְחָה. כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַחְתָּיו, יֵשׁ

באקאנט דורך די דריי זאכן, דורך א באזונדערן נאָמען, דורך זיינע פרוכטן, אָדער ער שטייט אין א באזונדערן אָרט, איז ער ניט קיין שכחה. דאָס וואָרט „פרצה", „ברוך", „לאָך" אין צוים, קאָן אויך געטייטשט ווערן, אז דער בוים פארשטעלט די דאָזיקע עפנונג, דעם לאָך. ושאר, און אלע אנדערע איילבירטן-ביימער, איז (אויב מען האָט פארגעסן) צוויי זענען זיי שכחה, אָבער דריי זענען ניט קיין שכחה. **דאָס איז לויט ווי עס זאָגן די בית הלל פריער פרק ו' משנה ה', אז צוויי זענען שכחה און דריי זענען ניט קיין שכחה.** ר' יוסי זאָגט, אז איילבירטן-ביימער האָבן בכלל ניט קיין שכחה. **דער ירושלמי זאָגט, אז ר' יוסי האָט גערעדט וועגן זיין צייט, באלד נאָך דער מלחמה פון דעם רוי־מישן קייסער אדרינוס קייגן די יידן אין דער מלחמה פון בר כוכבא און ביתר, און אדרינוס האָט פארניכטעט כמעט אלע איילבירטן-ביימער אין ארץ ישראל. און ווייל איילבירטן-ביימער זענען געווען ווייניג, האָט יעדער בעל הבית גוט אכטונג געגעבן דערויף און עס איז ניט שייך געווען צו פארגעסן.**

ב. זית, אן איילבירטן-בוים, וועלכער איז געפינען געוואָרן אז ער שטייט צווישן דריי שורות (פון ביימער, און צווישן די דריי שורות זענען פאראן) צוויי פיר־קאַנטיקע שטיקער פעלד, און מען האָט אים פארגעסן, איז ער ניט קיין שכחה. **ווייל די איבעריקע ביימער האָבן אים פארשטעלט, מחמת ער איז דאָך געווען אין דער מיטלסטער שורה אין דערמיט; עס איז פונקט ווי דער דין איז, ווען אָרימע לייט פארדעקן עס מיט שטרוי, וואָס די משנה אין פרק ה' משנה ז' זאָגט, אז עס איז ניט קיין שכחה, ווייל עס איז פארשטעלט. אזוי טייטשט דער ברטנורא.** זית שיש בו, אן איילבירטן-בוים, וואָס האָט איילבירטן צוויי סאה, און מען האָט אים פארגעסן, איז ער ניט קיין שכחה. **דאָס איז דערזעלבער דין וואָס אין דער משנה פריער פרק ו' משנה ו' וועגן שטייענ־דיקער תבואה און גארבן, אז צוויי סאה הייסט ניט קיין שכחה.** במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? אויב ער (דער בעל הבית) האָט ניט אָנגעהויבן (צו רייסן פרוכטן) פון אים, אָבער אויב ער האָט אים אָנגעהויבן, אפילו (ער, דער בוים האָט אזא נאָמען) ווי דער „איילבירטן-בוים, פון וועלכן עס רינט אין זיין צייט", און מען האָט אים פארגעסן, איז ער שכחה. **דער גרעסטער טייל מפרשים ווייזן אויף פון דער תוספתא, אז די דאָזיקע משנה, וועלכע מאכט דעם אונטערשיד צווישן „אָנהייבן" און „ניט אָנ־הייבן" גייט ארויף נאָר אויף דער ערשטער משנה א' פון דאָזיקן פרק, דהיינו, אויף די ביימער, וועלכע זענען באקאנט מיטן נאָמען, און וועלכע האָבן ניט קיין שכחה; דע־רויף זאָגט דאָ די משנה אז דאָס איז נאָר ווען מען האָט ניט אָנגעהייבן דעם בוים, אָבער אויב דער בעל הבית האָט אָנגעהויבן רייסן פון אים טייל פרוכטן, און די איב־ריקע פרוכטן פון בוים האָט ער פארגעסן, הייסט עס יאָ שכחה. דאקייגן א בוים פון צוויי סאה האָט ניט קיין שכחה אפילו מען האָט אים אָנגעהויבן, אויב די איבריקע, פארגעסענע פרוכטן אויפן בוים האלטן צוויי סאה:** כל זמן, אזוי לאנג ווי (דער בעל הבית רייסט זיינע פרוכטן) אין דעם אונטערשטן טייל (פון בוים), האָט ער (דאָס רעכט צו רייסן זיינע פרוכטן) אויף דעם אויבערשטן טייל (פון בוים, אפילו ער האָט געהאָט פארגעסן פרוכטן אויפן אויבערשטן טייל פון בוים); ר' מאיר זאָגט, אז פון זינט עס איז געגאנגען דער זוכער (דער ארבייטער, וואָס זוכט אין בוים, צי עס זענען געבליבן איילבירטן, געהערט שוין אלץ צו די אָרימע לייט). **אזוי טייטשן די דאָזיקע שווערע משנה דער ר"ש און דער ברטנורא.** דאָס וואָרט „מחבא", איז „ארויסנעמען פון בא-

לוֹ בְּרֹאשׁוֹ. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר: מִשְׁתַּהֵלֵּךְ הַמְחַבֵּא: ג אֵיזֶהוּ פֶּרֶט? הַנּוֹשֵׁר בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה. הָיָה בּוֹצֵר, עָקַץ אֶת הָאֶשְׁכּוֹל, הוּסְבַּךְ בֶּעָלִים, נָפַל (מִיָּדוֹ) לָאָרֶץ וְנִפְרַט, הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה תַּחַת הַגֶּפֶן, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בוֹצֵר, הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים. עַל זֶה נֶאֱמַר, אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלִים: ד אֵיזוֹהִי עוֹלֶלֶת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא

העלטניש״, און עס קאָן זיין דער ארבייטער, אָדער א גרופּע ארבייטער, וועלכע זוכן ארויס די פארבאָרגענע, פארדעקטע איילבירטן אויפן בוים; אָדער עס קאָן זיין „דער שטעקן״, מיט וועלכן מען קלאפּט אין בוים, כדי עס זאָלן אראָפּפאלן די פארבאָרגענע איילבירטן. דער לשון נקבה פון וואָרט „משתלך״ (עס האָט געדאַרפן זיין „משילך״) איז שווער, און מען מיינט, אז עס גייט ארויף אויף דער „גרופּע ארבייטער״ (לויט דער פאָרם פון „בלשת״ וכדומה). דער רמב״ם טייטשט, אז די משנה לערנט ניט וועגן בעל הבית נאָר וועגן דעם אָרימאַן, אז אזוי לאנג ווי דער אָרימאַן רייסט אונטן אין בוים שכחה־איילבירטן, מעג ער רייסן אויך אין דעם שפּיץ פון בוים; און ר׳ מאיר זאָגט, אז נור ביז עס גייט אדורך „דער זוכער״. נאָך דעם זענען שוין די אָרימע לייט ניט בארעכטיקט מער צו די איבערגעבליבענע איילבירטן.

ג. איזהו, וואָס הייסט פּרט? אין חומש ויקרא י״ט שטייט „ופרט כרמך לא תלקט״, „דיפונאנדערגעשאָטענע (וויינטרויבן) פון דיין וויין־גאָרטן זאָלסטו ניט אויפקלויבן״, נאָר זיי געהערן צו אָרימע לייט. „פּרט״ איז פון וואָרט „פּרט״ „פונאנדערשפּרייטן״, „פונאנדערשיטן״. פרעגט די משנה: וואָס הייסט „פּרט״? ווען הייסט אז די וויינטרויבן זענען פונאנדערגעשאָטן, כדי זיי זאָלן געהערן די אָרימע לייט? „הנושר״, וואָס פאלן אראָפּ בשעת מען שניידט (די וויינטרויבן). ווען די יידן זענען געווען אין ארץ ישראל אין די אלטע צייטן און האָבן זיך פארנומען מיט באארבייטן די ערד, האָבן זיי געהאָט פאר יעדער סאָרט ארבייט א באזונדערן נאָמען. אָפּשניידן תבואה האָט געהייסן „קצר״, אָפּשניידן וויינטרויבן „בצר״, אָפּשניידן טייטלן „גדר״, אָפּשניידן איילבירטן „מסק״. דאָ, ביים שניידן וויינטרויבן באנוצט זיך די משנה מיטן וואָרט „בצירה״, און די משנה זאָגט, אז „פּרט״ הייסן די טרויבן וואָס פאלן אראָפּ אויף דער ערד ביים שניידן. „פּרט״ איז ביי וויינטרויבן דאָסזעלבע וואָס „לקט״ ביי תבואה. היה, אויב ער (דער בעל הבית) האָט געשניטן וויינטרויבן, און האָט אָפּגעהאַקט א הענגל וויינטרויבן און ער האָט זיך פארפּלאָנטערט אין די בלעטער און דאָס (הענגל וויינטרויבן) איז ארויסגעפאלן פון זיין האנד אויף דער ערד, געהערט עס צום בעל הבית. דאָס הייסט ניט „פּרט״, ווייל עס איז דאָך ניט סתם אראָפּגעפאלן, נאָר עס איז געווען א צוואנגס־סיבה דערצו, דאָס פארפּליאָנטערן זיך אין די בלעטער. עס איז דערזעלבער דין, וואָס ביי „לקט״ פריער אין דער משנה פרק ד׳ משנה י׳, וואו עס ווערט געזאָגט, אז אויב די זאנגען תבואה זענען ארויסגעפאלן פון שניטערס האנד, ווייל א דאָרן האָט אים א שטאָך געגעבן, הייסט עס ניט קיין „לקט״. המניח, אז איינער שטעלט ארונטער א קויש אונטער דעם ווינשטאָק (כדי די אראָפּגעפאלענע וויינטרויבן זאָלן אריין אין קויש, און די אָרימע לייט זאָלן זיי ניט נעמען), באַגזלט ער די אָרימע לייט; דערויף איז געזאָגט געוואָרן (אין משלי כ״ב) „זאָלסט ניט אריבערגיין די גרעניץ פון אייביקייט״. דערזעלבער פּסוק ניט צו באַגזלנען אָרימע לייט ווערט אויך געבראַכט ביי לקט פריער פרק ה׳ משנה ו׳, און מיר האָבן דאָרט אָנגעוויזן, אז מען טייטשט דאָ דאָס וואָרט „עולם״, ווי עס וואָלט געווען „עולים״; דאָס זאָל מען מיינען אָרימע לייט בלשון סגי נהור („יורדים״).

ד. איזהי, וואָס הייסט עוללת? דער חומש אין זעלבן פּסוק ויקרא י״ט זאָגט „וכרמך לא תעולל״, „און דיין וויינגאָרטן זאָלסטו ניט אויספּיקן״, און דערפון לערנט מען, אז עס זענען פאראן געוויסע ניט־ריכטיק וואקסנדיקע וויינטרויבן, וועלכע דער

כָּתֵף וְלֹא נָטֵף. אִם יֵשׁ לָהּ כָּתֵף אוֹ נָטֵף, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם סָפֵק, לָעֲנִיִּים. עוֹלֶלֶת שֶׁבָּאַרְכּוּבָה, אִם נִקְרֶצֶת עִם הָאֶשְׁכּוֹל, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. גַּרְגַּר יְחִידִי, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶשְׁכּוֹל. וַחֲכָ״א, עוֹלֶלֶת: ה הַמֵּדֵל בַּגְּפָנִים, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מֵדֵל בְּתוֹךְ

בעל הבית דאַרף איבערלאָזן אויפן בוים פאַר די אָרימע לייט, און די דאָזיקע וויינ־טרויבן רופט מען „עוללת״, פרעגט די משנה: וואָס מיינט מען עוללת? ווי אַזוי ניט־ריכטיק דאַרפן וואַקסן די ווייַנטרויבן, אַז זיי זאָלן הייסן „עוללת״ און זיי זאָלן געהערן צו די אָרימע לייט? כל, יעדע (ווייַנטרויב-הענגל), וואָס האָט ניט קיין אַקסל „כתף״, און קיין נאָכהענגער, „נטף״. **א הענגל ווייַנטרויבן האָט פון ביידע זייטן ווייַנטרויבן־טיילן, וועלכע זעען אויס ווי צוויי אַקסלען, און יעדער פון זיי הייסט „כתף״ („כתף״, אַקסל), און אונטער זיי הענגט נאָך אַ דריטער ווייַנטרויבן־טייל, וואָס שווערט אַראָפּ, הענגט־אַראָפּ, אַזוי ווי ער טריפט אַראָפּ און דאָס הייסט „נטף״, פון וואָרט „נטף״, אַראָפּרינען. אַזוי וואַקסט ריכטיק אַ שטענגל ווייַנטרויבן. אויב אָבער עס פעלן סיי די „כתף׳ס״ און סיי דער „נטף״, נאָר סתם עס וואַקסן איינצלנע ווייַנטרויבן גלייך אויף דעם צווייגל, הייסן די דאָזיקע איינצלנע ווייַנטרויבן „עוללות״ און זיי געהערן צו די אָרימע לייט. דער ר״ש און דער ברטנורא זאָגן, אַז עס איז פון וואָרט „עולל״, אַ „יונג קינד״.** אם, אויב דאָס הענגל ווייַנטרויבן האָט יאָ אַ „כתף״ אָדער אַ „נטף״ געהערט עס צום בעל הבית; אויב עס איז אַ ספק (מען דערקענט ניט גענוי, צי עס איז דאָ אַ „כתף״ אָדער אַ „נטף״, צי ניט) געהערט עס צו אָרימע לייט. **דער „תפארת ישראל״ דערקלערט אַז אויב עס איז פאַראַן אַ ספק, הייסט עס שוין, אַז עס האָט ניט דעם ריכטיקן „כתף״ און „נטף״, און ממילא הייסט עס עוללת און עס געהערט צו די אָרימע לייט.** עוללת, אויב אַ עוללת געפינט זיך אין דעם הויפּט-צווייג (פון ווייַנשטאָק, און דערלעבן געפינט זיך אַ גוטער, ריכטיק־געוואַקסענער ווייַנטרויבן־הענגל), איז אויב מען קאָן די עוללת אָפּשניידן צוזאַמען מיטן גוטן הענגל, געהערט זי צום בעל הבית, און אויב ניט געהערט זי צו די אָרימע לייט, **דאָס וואָרט „ארכובה״ אין דער משנה איז דער טייטש דער „הויפּט־צווייג״, און די משנה לערנט, אַז ווייל די „עוללת״ געפינט זיך לעבן אַ גוטן הענגל ווייַנטרויבן, ווערט זי דאַדורך „געשיצט״ און זי געהערט צום בעל הבית. דאָס וואָרט „נקרצת״ (אָפּגעשניטן ווערן) וואָס געפינט זיך דאָ אין דער משנה, ווערט אין דער משנה זעלטן באַנוצט; מען געפינט דאָס וואָרט אין ירמיה מ״ו („קרץ מצפון בא״).** גרגר, אַן איינצעלנער ווייַנטרויב, זאָגט ר׳ יהודה, אַז ער איז (האָט דעם דין ווי) אַ הענגל (און ער געהערט צום בעל הבית) און די חכמים זאָגן, אַז ער איז עוללות (און ער געהערט צו די אָרימע לייט). **די משנה איז זייער שווער, ווייל עס איז דאָך ניט צו פאַרשטיין, אַז אַן איינצעלנער ווייַנטרויב זאָל ניט האָבן דעם דין פון עוללת. די משנה באַנוצט דאָ דאָס וואָרט „גרגר״, וואָס איז פאַראַן אויך אין תנך (ישעיה י״ז שנים שלשה גרגרים) און די פראַגע איז, צי מיינט מען טאַקע דאָ אין דער משנה „גרגר״ אַן איינצעלנעם ווייַנטרויב. דער ר״ש שטיצט זיך אויפן ירושלמי און ווייזט אָן, אַז דאָ מיינט מען עטליכע, מער ווי 3 ווייַנטרויבן, וועלכע ליגן געוואַקסן צוזאַמען, און מען קאָן מיינען, אַז זיי האָבן דעם אויסזען ווי אַ „כתף״ אָדער אַ „נטף״.**

ה. המדל, אַז איינער (דער בעל הבית פון אַ ווייַנגאָרטן) מאַכט שיטער די ווייַנ־שטאָקן, איז אַזוי ווי ער מאַכט שיטער אין זיינע (ווייַנשטאָקן), מעג ער אויך שיטער־מאַכן די (ווייַנשטאָקן, וועלכע געהערן) צו די אָרימע לייט, אַזוי זאָגט ר׳ יהודה. **דאָס וואָרט „המדל״ האָבן מיר שוין געהאַט פריער פרק ג׳ משנה ג׳, און דאָס איז פון וואָרט „דלל״, „אָרימער״ מאַכן, „שיטערער״ מאַכן. ווען דער בעל הבית זעט, אַז די ווייַנשטאָקן־צווייגן וואַקסן צו־געדיכט און דאַדורך קאָנען זיי ניט וואַקסן ריכטיק,**

שֶׁלּוֹ, כֵּן הוּא מֻדָּל בְּשֶׁל עֲנִיִּים, דִּבְרֵי
ר' יְהוּדָה. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, בְּשֶׁלּוֹ
הוּא רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל עֲנִיִּים:

ו כֶּרֶם רְבָעִי, בֵּשׁ"א, אֵין לוֹ חוֹמֶשׁ,
וְאֵין לוֹ בִּיעוּר, וּבֵה"א יֶשׁ לוֹ. בֵּשׁ"א,
יֶשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֶשׁ לוֹ עוֹלֵלוֹת, וְהָעֲנִיִּים

שניידט ער אויס טיילן פון זיי, כדי די איבעריקע זאָלן וואקסן בעסער. ר' יהודה זאָגט
דאָ, אַז ווען דער בעל הבית מאכט שיטערער די וויינשטאָקן, וועלכע געהערן צו אים,
מעג ער אויך שיטערער מאכן די וויינשטאָקן, וועלכע געהערן צו די אָרימע לייט אלס
עוללות. ר' מאיר זאָגט, אַז אין זיינס (זיינע וויינשטאָקן) מעג ער, אָבער ער טאָר ניט
אין די אָרימע לייט'ס. ר' מאיר האַלט, אַז די אָרימע לייט פאַרלירן דערוויל דערפון,
וואָס זיי האָבן ווינציקער וויינטרויבן (אַזוי איז דער פירוש פון „תפארת ישראל").

ו. כרם, א וויינגאָרטן, וואָס איז „כרם רבעי", זאָגן די בית שמאי, אַז (ביים
אויסלייזן אים) דאַרף מען ניט צו-צאָלן א פינפטל און מען דאַרף אים אויך ניט אויס־
רוימען (פאַרניכטן אין פערטן און זיבעטן יאָרן פון די זיבן נאָך־שמיטה־יאָרן), אָבער
די בית הלל זאָגן, אַז מען דאַרף יאָ צו־צאָלן א פינפטל און מען דאַרף יאָ אויסרוימען.
די דאָזיקע מחלוקה צווישן בית שמאי און בית הלל ברענגט די משנה דאָ, ווייל באַלד
דערנאָך קומט די מחלוקה, וועגן דעם צי „כרם רבעי" האָט פרט און עוללות. וואָס
איז „כרם רבעי"? דער דין איז, אַז ווען מען פאַרפלאַנצט א פרוכטן-בוים, זענען די
ערשטע דריי יאָר „ערלה" און מען טאָר ניט עסן און ניט הנאה האָבן פון די פרוכטן;
אָבער דאָס פערטע יאָר הייסט עס „כרם רבעי", דער „פירט־יאָריקער וויינגאָרטן",
און די פירות פון דאָזיקן יאָר דאַרף מען אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט זיי אויפ־
עסן. מען קאָן די פרוכטן פון כרם רבעי „אויסלייזן", איינטוישן אויף געלט, און דע־
מאָלס מעג מען די פרוכטן עסן אומעטום, און דאָס געלט פירט מען קיין ירושלים און
מען קויפט דאָרט דערפאַר עסנוואַרג און מען עסט דאָס אין ירושלים. אַזוי איז אויך
דער דין ביי מעשר שני, וואו ביים אויסלייזן דאַרף מען צו-צאָלן א „חומש", א פינפטל
אייגנטליך א פערטל, דאָס הייסט א פינפטל פון דער גאַנצער סומע, וואָס ווערט נאָכ־
דעם ווי מען לייגט צו דאָס פערטל. וועגן מעשר שני האָבן מיר געשריבן אין דער
הקדמה צו מסכתא פאה. די פראַגע איז, צי אויך ביים אויסלייזן דעם כרם רבעי, דאַרף
מען צו־צאָלן דעם „חומש", דאָס פינפטל? עס איז פאַראַן נאָך איין פראַגע: דער דין
איז, אַז יעדעס פערטע און יעדעס זיבעטע יאָר פון די זיבן נאָך־שמיטה־יאָרן (מען
ציילט: דאָס ערשטע יאָר נאָך שמיטה, דאָס צווייטע יאָר און אַזוי כסדר ביז דאָס זיבעטע
יאָר איז שמיטה) דאַרף מען ערב פסח אויסרוימען פון שטוב די תרומה און מעשרות.
דאָס הייסט ביעור, „אויסרוימען" (זע אין דער הקדמה צו מסכת פאה וועגן די אַלע
תרומה און מעשרות). איז די שאלה, צי אויך „כרם רבעי", וואָס מען האָט ניט אוועק־
געפירט קיין ירושלים, דאַרף מען אויסרוימען יעדעס פערטע יאָר און
יעדעס זיבעטע יאָר? זאָגן די בית שמאי, אַז פון כרם רבעי דאַרף מען ניט צוצאָלן דאָס
פינפטל („חומש", ביים אויסלייזן) און מען דאַרף עס ניט אויסרוימען („ביעור"), און
די בית הלל זאָגן, אַז עס האָט סיי דאָס פינפטל (חומש), סיי דעם אויפרוימען („ביעור").
בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אַז (כרם רבעי) האָט פרט און האָט עוללות (און אויב
עס זענען פאַראַן אין זעם וויינגאָרטן פון כרם רבעי פרט אָדער עוללות געהערן זיי
צו די אָרימע לייט) און די אָרימע לייט לייזן אויס (די פרט און עוללות פון כרם
רבעי) פאַר זיך; און די בית הלל זאָגן, אַז אַלע (טרויבן פון וויינגאָרטן פון כרם
רבעי) גייען אריין אין וויין־קעלטער (פון בעל הבית, און די אָרימע לייט קריגן גאָר־
ניט). די בית הלל האַלטן, אַז די פרוכטן פון כרם רבעי זענען אַזוי ווי מעשר שני, און
האָבן אין זיך א קדושה, און דעריבער האָבן זיי דאָס „פינפטל" („חומש") און „אויס־
רוימונג" („ביעור") און זענען באַפרייט פון די מתנות פאַר אָרימע לייט, פון פרט און
עוללות און דאָסזעלבע אויך פון פאה און שכחה. אָבער די בית שמאי האַלטן, אַז זיי

פּוֹדִין לְעַצְמָם. וּבְה"א, כּוּלּוֹ לַגַּת: ז כֶּרֶם שֶׁכּוּלּוֹ עוֹלֵלוֹת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר לָעֲנִיִּים. אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר, כִּי תִבְצוֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, אִם אֵין בָּצִיר, מִנַּיִן עוֹלֵלוֹת? אָמַר לוֹ ר' עֲקִיבָא, וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, אֲפִילּוּ כּוּלּוֹ עוֹלֵלוֹת. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר, כִּי תִבְצוֹר (לֹא תְעוֹלֵל)? אֵין לָעֲנִיִּים בָּעוֹלֵלוֹת קוֹדֶם הַבָּצִיר: ח הַמַּקְדִּישׁ כַּרְמוֹ, עַד שֶׁלֹּא נוֹדְעוּ בּוֹ הָעוֹלֵלוֹת, אֵין הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים. מִשֶּׁנּוֹדְעוּ בּוֹ הָעוֹלֵלוֹת, הָעוֹלֵלוֹת לָעֲנִיִּים. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, יִתְּנוּ שְׂכַר גִּדּוּלָן לְהֶקְדֵּשׁ.

זענען ווי געוויינליכע פרוכטן און עס גילטן ביי זיי די אלע דינים פון געוויינליכע פרוכטן.

ז. כרם, אויב א ווײנגאָרטן איז בלויז עוללות (אלע הענגעל־ווײנטרויבן פון דאָ־זיקן ווײנגאָרטן האָבן ניט געהאַט ניט קיין כתף און ניט קיין נטף) זאָגט ר' אליעזר, אז זיי געהערן אלע צום בעל הבית, און ר' עקיבא זאָגט, אז זיי געהערן צו די אָרימע לייט. האָט ר' אליעזר געזאָגט: „כי תבצור לא תעולל" („ווען דו וועסט שניידן די ווײנ־טרויבן זאָלסטו ניט צונעמען די עוללות, דברים כ"ד), אויב אָבער (דער בעל הבית) שניידט ניט (ווײל דער גאנצער ווײנגאָרטן ווײנטרויבן געהערט דאָך צו די אָרימע לייט), פון וואנען זענען פאַראַן עוללות? האָט ר' עקיבא צו אים (צו ר' אליעזר) גע־זאָגט: „וכרמך לא תעולל" („דו זאָלסט ניט צו נעמען די עוללות פון דײן ווײנגאָרטן", ויקרא י"ט), אפילו ער (דער גאָרטן) איז אינגאנצן עוללות. אויב אזוי, פאַרוואָס־זשע שטײט „כי תבצר לא תעולל" („ווען דו וועסט שנײדן זאָלסטו ניט נעמען די עוללות"?) דאָס איז, אז די אָרימע לייט האָבן גאָרניט (קיין אייגנטום־רעכט) אין די עוללות איי־דער מען שנײדט די ווײנטרויבן. **אין טייל כתבי יד ווערט דער פסוק פון חומש ביי ר' אליעזר געבראַכט אין נוסח „כי תבצר כרמך לא תעולל", און אזוי איז טאקע פאראַן אין חומש דברים כ"ד, אָבער מען קאָן אויך דערקלערן אונזער גירסא, ווייל ר' אליעזר האָט דאָ געוואָלט אָנווייזן אויף דעם שייכות צווישן „כי תבצר" און „לא תעולל", דאקייגן ר' עקיבא האָט אָנגעוויזן אויפן שייכות צווישן „כרמך" און לא תעולל".**

ח. המקדיש, ווען איינער (דער בעל הבית) האָט מקדיש געווען (אוועקגעגעבן צו הקדש) זײן ווײנגאָרטן איידער מען האָט (אין ווײנגאָרטן) דערקענט, אז עס זענען פאַראַן אין אים עוללות, געהערן ניט די עוללות צו די אָרימע לייט. **דער טעם איז, ווייל קוים האָט ער מקדיש געווען, ווען די ווײנטרויבן זענען נאָכניט געווען געוואַקסן און מען האָט ניט געקאָנט דערקענען וועלכע פון זיי וועלן זײן עוללות, הייסט עס, אז דעמאָלס, בשעת'ן מקדיש זײן, זענען נאָך קיין עוללות ניט געווען; זענען דעריבער אלע ווײנטרויבן געוואָרן הקדש. און אויב שפּעטער זענען אויפגעקומען די עוללות, זענען זיי שוין אויפגעקומען אין רשות פון הקדש, און ווי מיר האָבן שוין געלערנט פריער פרק ב' משנה ח' איז הקדש פּטור פון די אלע זאכן וואָס מען גיט צו אָרימע לייט.** משנודעו, (אויב ער האָט מקדיש געווען נאָכדעם) ווען מען האָט שוין דערקענט די עוללות אין אים (אין ווײנגאָרטן), געהערן די עוללות צו אָרימע לייט. **ווייל קוים זענען דעמאָלס שוין געווען די עוללות, זענען זיי שוין ניט געווען דאָס אייגענטום פון בעל הבית, און דעריבער האָט דער בעל הבית ניט געהאַט קיין רעכט זיי מקדיש צו זײן, ווייל „אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו", קיינער קאָן ניט מקדיש זײן אַ זאך, וואָס געהערט ניט צו אים. און כאָטש מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה ז', אז כל זמן דער בעל הבית האָט ניט אָנגעהויבן שניידן, געהערן די עוללות נאָכניט צו די אָרימע לייט, אָבער צום בעל הבית געהערן זיי אויך ניט.** ר' יוסי זאָגט, אז די אָרימע לייט דאַרפן באַצאָלן צו הקדש א באלוינונג פאר דעם וואקסן פון די עוללות.

אֵיזֶה הִיא שִׁכְחָה בְּעָרִים? כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ, וּבָרְגָלִיּוֹת, מִשֶּׁיַּעֲבוֹר הֵימֶנָּה:

פרק ח

א מֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מוּתָּרִין בַּלֶּקֶט? מִשֶּׁיֵּלְכוּ הַנָּמוֹשׁוֹת. בַּפֶּרֶט וְעוֹלֵלוֹת? מִשֶּׁיֵּלְכוּ הָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבֹאוּ. וּבַזֵּיתִים? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. א״ר יְהוּדָה,

ווייל דער גאָרטן געהערט דאָך צו הקדש און די עוללות פון די אָרימע לייט וואקסן דאָך כסדר אין דער ערד פון הקדש. איזוהי, וואָס הייסט שכחה אין וויג-וויינשטאָק? **די משנה האָט דאָ דאָס וואָרט „עריס", און דאָס זאָל זיין פון וואָרט „עריסה", א „וויג", א קליין בעט. דערמיט מיינט מען די וויינשטאָקן וואָס זענען פארצויגן הויך אויף שטע-קענס אָדער אויף א צוים אָדער אויף א וואנט (זיי ליגן ווי אין א בעטל), און עס איז ענליך צו „דלית", וואָס מיר האָבן געהאט פריער אין פרק ד׳ משנה א׳. די משנה פרעגט דאָ: פון ווען אָן הייסט, אז דער בעל הבית האָט פארגעסן די וויינטרויבן אויף אזא וויג-וויינשטאָק?** און זי ענטפערט: כל, אלץ (אלע וויינטרויבן) וואָס ער (דער שניי-דער פון די וויינטרויבן) קאָן ניט אויסציען די האַנט און נעמען. **אויב דער וויינטרויבן-שניידער איז אזוי ווייט שוין אוועקגעגאנגען פון דעם אָרט, אז ער קאָן ניט אויס-שטרעקן די האנט און נעמען די וויינטרויבן הייסן זיי שוין שכחה.** וברוגליות? און (פון ווען אָן הייסט שכחה), ביי די פיס-וויינשטאָקן? **די משנה באנוצט דאָ דאָס וואָרט „רגליות", פון „רגלים", „פיס", ווייל די דאָזיקע וויינשטאָקן ליגן נידריק, כמעט אויף דער ערד און זיי ווערן אָנגערירט מיט די פיס.** משיעבור, פון זינט (דער טרויבן-שניידער) איז אוועקגעגאנגען פון זיי. **דעמאָלט הייסט עס שוין שכחה, ווייל דאָ האָט ער דאָך בעסער די מעגליכקייט צו נעמען די וויינטרויבן, דעריבער הייסט יעדער פיס-וויינשטאָק ווי א באזונדער שטיקל פעלד, און טאָרניט צוריקגיין צו א פארגעסן שטיקל פעלד.**

פרק ח.

א. מאימתי, פון ווען אָן מעג יעדער מענטש (ניט דוקא אָרימע לייט) קלויבן (אין די פעלדער) לקט? **מען מיינט דאָ ניט נאָר לקט נאָר אויך שכחה און פאה, די אלע זאכן, וועלכע געהערן צו אָרימע לייט. די משנה האלט, אז עס קומט א צייט אין יאָר, ווען די אָרימע לייט האָבן שוין אויפגעהערט צו קומען אין פעלד, און אלץ וואָס איז געבליבן איז געוואָרן הפקר פאר אלע, און די פראגע איז; פון ווען הויבט זיך אָן די דאָזיקע צייט?** משילכו, פון דער צייט ווען די טאָפּערס זענען שוין אוועקגעגאנגען (פון די פעלדער). **וועגן דעם ווע‍מען מען מיינט מיט „נמושות", די „טאָפּערס", איז פאראן איין דער גמרא תענית ו׳ צוויי מיינונגען. דער אמורא ר׳ יוחנן זאָגט, אז דאָס מיינט מען זקנים אָרימע לייט, וועלכע גייען אָנגעלענט אויף שטעקנס, און ריש לקיש זאָגט, אז דאָס מיינט מען די וועלכע קומען צו-לעצט קלויבן דאָס וואָס אנדערע אָרימע לייט האָבן איבערגעלאָזט.** בפרט, (פון ווען אָן מעגן אלע מענטשן, ניט דוקא אָרימע לייט, קו-מען און נעמען אין די גערטנער) פרט און עוללות? פון דער צייט נאָכדעם, ווי די אָרי-מע לייט זענען געגאנגען אין ווייגאָרטן און זענען געקומען. **רשי אין דער דערמאָנטער גמרא תענית ו׳ טייטשט, אז ווען די אָרימע לייט זענען שוין געוועזן צוויי מאָל, אָדער צוויי פארטיעס אָרימע לייט זענען שוין געוועזן אין ווייגאָרטן, איז דאָס וואָס איז איבערגעבליבן נאָך זיי, הפקר פאר אלע, און אלע מעגן עס נעמען.** ובזיתים, און (פון ווען אָן מעג יעדער מענטש נעמען דאָס איבערגעבליבענע) אין איילבירטן-ביימער? פון דער צייט ווען עס הויבט אָן צו גיין דער רעגן פון דער צווייטער רביעה. **אין ארץ**

וַהֲלֹא יֵשׁ שֶׁאֵינָן מוֹסְקִין אֶת זֵיתֵיהֶם אֶלָּא לְאַחַר רְבִיעָה שְׁנִיָּה? אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הֶעָנִי יוֹצֵא, וְלֹא יְהֵא מֵבִיא בְּאַרְבָּעָה אִסָּרוֹת: ב נֶאֱמָנִים עַל הַלֶּקֶט וְעַל הַשִּׁכְחָה וְעַל הַפֵּאָה בִּשְׁעָתָן, וְעַל מַעֲשַׂר עָנִי בְּכָל שְׁנָתוֹ, וּבֶן לֵוִי נֶאֱמָן לְעוֹלָם, וְאֵינָן נֶאֱמָנִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבְּנֵי אָדָם נוֹהֲגִין כֵּן:

ישראל גייט זומער בכלל ניט קיין רעגן און דער ערשטער רעגן הויבט אָן פאלן גע־וויינליך ענדע סוכות. די רעגנס וואָס פאלן ביז דעם 17 טאָג אין חשון הייסן „רביעה ראשונה", די ערשטע „רביעה"; דאָס וואָרט „רביעה" איז פון „רבע", ארויפלייגן זיך, ווייל דער רעגן לייגט זיך ארויף אויף דער ערד (ענליך צום וואָרט „רבץ"). דער רעגן וואָס האלט פון 18טן ביזן 23סטן חשון הייסט „רביעה שנייה", די צווייטע רביעה. די משנה זאָגט, אז זינט עס הייבן אָן צו גיין די רעגנס פון דער צווייטער רביעה, מעג שוין יעדער נעמען די איבערגעבליבענע איילבירטן. אמר, האָט ר' יהודה געזאָגט: סטייטש, עס זענען דאָך פאראן אזעלכע (בעלי בתים), וועלכע שניידן אראָפּ זייערע איילבירטן ערשט נאָך דער צווייטער רביעה? מיר האָבן שוין אָנגעוויזן פריער אין פרק ז' משנה ג', אז אין לשון קודש איז פאר פארשידענע פרוכטן פאראן אן אנ־דער וואָרט פאר „שניידן", און ביי איילבירטן איז עס דאָס וואָרט „מסק". אלא, נאָר (די צייט ווען יעדער מעג נעמען איילבירטן) איז ווען אן אָרימאן קומט ארויס (אין גאָרטן) און ער ברענגט ניט (קיין איילבירטן) פאר פיר איסרות. דאָס וואָרט „איסרות" איז דער לשון רבים פון „איסר", און דאָס איז געווען א קופּערנע רוימישע מטבע, וואָס האָט אין גריכיש געהייסן „אסאריאָן", און די משנה קידושין פרק א' זאָגט, אז זי האָט געהאט 8 פרוטות. זאָגט ר' יהודה, אז אויב דער אָרימאן קאָן ניט אָנקלייבן איילבירטן פאר פיר איסרות, מעג שוין יעדער קומען נעמען איילבירטן, ווייל די אָרי־מע לייט האָבן זיך שוין מייאש געווען פון די איבעריקע איילבירטן און זיי זענען הפקר פאר אלע.

ב. נאמנין, די (אָרימע לייט) זענען באגלויבט (צו זאָגן אויף תבואה און פרוכטן) אז זיי זענען פון לקט שכחה און פאה, אין זייער צייט (אין סעזאָן, ווען עס זענען פאראן לקט, שכחה און פאה); און אז זיי זענען פון מעשר עני אין זיין גאנץ יאָר. מיר האָבן שוין געזאָגט, אז די מתנות פאר די אָרימע לייט, לקט, שכחה, פאה און מעשר עני (זע אין דער הקדמה צו מסכת פאה), זענען פּטור פון תרומה און מעשר. אין ארץ ישראל זענען אין דער צייט פון דער משנה געווען טייל פּראָסטע יידן, מען האָט זיי גערופן די עמי הארצים, וועגן וועלכע מען איז ניט געווען זיכער, צי זיי נעמען אראָפּ פון זייערע תבואה מעשרות. לערנט דאָ די משנה, אז אויב עמי הארצים אָרימע לייט זאָגן, אז די תבואה איז פון לקט, שכחה און פאה (און זענען פּטור פון מעשר) אין זייער צייט, אין סעזאָן ווען מען קלויבט געוויינליך לקט-שכחה און פאה אין פעלד (אין דער צייט פון שניט), מעג מען זיי יאָ גלויבן. דאָס זעלבע מעג מען זיי גלויבן, ווען זיי זאָגן, אז די תבואה איז פון מעשר עני, וואָס אָרימע לייט באקומען, יעדעס דריטע און 6טע יאָר נאָך שמיטה־יאָר; ביי מעשר עני, מעג מען זיי גלויבן ניט דוקא אין שניט־צייט נאָר א גאנץ יאָר, אין זיינע יאָרן, דעם 3-טן און 6 ־טן יאָר, ווייל מעשר עני קאָן דער בעל הבית פון פעלד געבן א גאנץ יאָר. ובן לוי, און דער זון פון אַ לוי (דאָס הייסט א לוי) איז באגלויבט שטענדיק. אויב ער זאָגט, אז די תבואה איז פון מעשר, וואָס ער האָט באַקומען; און דערביי איז ניטאָ קיין גרעניץ אין דער צייט, ווייל מעשר באקומט א לוי אלע יאָרן. דער אויסדרוק „בן לוי" מיינט א לוי. ואינן, און זיי זענען ניט באַגלויבט סיידן אויף זאכן, וואָס מענטשן זענען זיך אזוי נוהג (צו־געבן די אָרימע לייט. די ווייטערדיקע משנה דערקלערט, וואָס געוויינליך מענשן געבן יאָ צו אָרימע לייט און די אָרימע לייט זענען אויף זיי באגלויבט, צו זאָגן, אז זיי זענען פון לקט, שכחה, פאה און מעשר עני, און וואָס ניט.

ג נֶאֱמָנִין עַל הַחִטִּין, וְאֵין נֶאֱמָנִין עַל הַקֶּמַח, וְלֹא עַל הַפַּת. נֶאֱמָנִין עַל הַשְּׂעוֹרָה שֶׁל אוֹרֶז, וְאֵין נֶאֱמָנִין עָלָיו, בֵּין חַי בֵּין מְבוּשָּׁל. נֶאֱמָנִין עַל הַפּוֹל, וְאֵין נֶאֱמָנִין עַל הַגְּרִיסִין, לֹא חַיִּין וְלֹא מְבוּשָּׁלִין. נֶאֱמָנִין עַל הַשֶּׁמֶן לוֹמַר, שֶׁל מַעֲשַׂר עָנִי הוּא, וְאֵין נֶאֱמָנִין עָלָיו לוֹמַר שֶׁל זֵיתֵי נִיקוּף הוּא: ד נֶאֱמָנִין עַל הַיָּרָק חַי, וְאֵין נֶאֱמָנִין עַל הַמְּבוּשָּׁל, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בַּעַל הַבַּיִת לִהְיוֹת מוֹצִיא מִלְּפָסוֹ: ה אֵין פּוֹחֲתִין לָעֲנִיִּים בַּגּוֹרֶן מֵחֲצִי קַב חִטִּים וְקַב שְׂעוֹרִים. ר' מֵאִיר

ג. נאמנין, זיי זענען באגלויבט אויף ווייץ; אָבער זיי זענען ניט באגלויבט אויף מעל און אויף ברויט. **ווייל דער בעל הבית וועט זיך ניט נעמען די טירחא צו מאָלן פאר דעם אָרימאן זיין תבואה פון מעשר עני, צי לקט, שכחה און פאה, אָדער באקן פאר אים דערפון ברויט.** נאמנין על השעורה, זיי זענען באגלויבט אויף קערנער („שעורה" איז דער טייטש ניט נאָר גערשטן נאָר אויך קערנער בכלל) פון רייז (ווען זיי זענען נאָך אין די זאנגן; אָדער, לויט טייל מפרשים, איידער מען האָט די קערנער אָפגע-שיילט); אָבער זיי זענען ניט באגלויבט אויף רייז (ווען ער איז שוין אפגעשיילט) סיי ווען ער איז רוי און סיי ווען ער איז געקאָכט. **ווייל דער בעל הבית באמיט זיך ניט אָפצושיילן דעם רייז (אָדער, לויט איין פשט, ארויסנעמען אים פון די זאנגן) פאר די אָרימע לייט.** נאמנין על הפול, זיי זענען באגלויבט אויף באָבעס; אָבער ניט אויף צע-מאָלענע באָבעס, סיי ווען זיי זענען רוי און סיי ווען זיי זענען געקאָכט. „גריסין" **טייטשן טייל באבעס וועלכע זענען צעהאקט אויף צוויי טיילן, כדי מען זאָל זיי לייכטער קאָנען קאָכן. אויך דאָ איז דער טעם, ווייל דער בעל הבית וועט זיך ניט באמיען צו צע-מאָלן די באָבעס (אָדער צעהאקן זיי) און געבן די אָרימע לייט.** נאמנין על השמן, אָרימע לייט זענען באגלויבט אויף אייל צו זאָגן, אז דאָס איז (פון איילבירטן) פון מעשר עני; אָבער זיי זענען ניט באגלויבט צו זאָגן, אז (דער אייל) איז פון אראָפגעקלאפטע אייל-בירטן (וואָס זיי, די אָרימע לייט ,האָבן אראָפגעקלאפט פון די ביימער אלס הפקר) **מיט „זיתי ניקוף" ווערן אָנגערופן די לעצטע איילבירטן אויף די ביימער, וועגן וועלכע דער בעל הבית דענקט, אז עס לוינט אים ניט זיי אראָפצונעמען, און ער לאָזט זיי אי-בער פאר די אָרימע לייט. דאָס וואָרט געפינט זיך אין ישעיה י"ז „כנוקף זית", און איז דער טייטש „קלאפן" („נקף"). ווייל זיי זענען ניט קיין סך לוינט זיך ניט פון זיי ארויסצופרעסן דעם אייל, און דעריבער זענען די אָרימע לייט ניט באגלויבט.**

ד. נאמנין, זיי (די אָרימע לייט) זענען באגלויבט אויף רויע גרינס (צו זאָגן, אז דאָס האָבן זיי באקומען אלס מעשר עני), אָבער ניט אויף געקאָכטע, סיידן ווען דער אָרימאן האָט דערפון נור א קליין ביסל, מחמת אזוי איז דער שטייגער פון בעל הבית ארויסצונעמען פון זיין קאָך־טאָפ (אביסל גרינס און צו געבן עס דעם אָרימאן). **אָפקאָכן פארן אָרימאן א סך, וועט דער בעל הבית ניט; אָבער ווען דער בעל הבית קאכט פאר זיך וועט ער שוין צו־קאָכן דעם דאָזיקן גרינס וואָס דער אָרימאן וועט באקומען פון אים אלס מעשר עני. דאָס וואָרט „לפס" איז, ווי עס ווייזט אָן ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", דאָס גריכישע וואָרט „לאָפאס" און איז דער טייטש „טאָפּ, קאָך־טאָפּ, פלאכע פאַן". דאָס וואָרט איז פאראן א סך מאָל אין דער משנה און גמרא, טיילמאָל אויך אין דער פאָרם פון „אילפס".**

ה. אין, מען טאָרניט געבן אן אָרימאן אויפן שיער (ווען מען גיט אים מעשר עני) ווינציקער פון א האלבן טאָפּ ווייץ אָדער א טאָפּ גערשטן. א „טאָפּ", „קב", **האָט 4 קוואָרט („לוג"), און מען רעכנט אז אין וואָג איז א טאָפּ ווייץ לערך 8 פונט. אפילו ווען דער מעשר עני, וואָס דער בעל הבית דארף געבן, באטרעפט ווינציקער, טאָר ער ניט געבן דעם אָרימאן ווינציקער פון א האלבן טאָפּ ווייץ, אָדער א טאָפּ גערשטן, כדי**

אוֹמֵר, חֲצִי קַב, קַב וְחֵצִי כּוּסְמִין, וְקַב גְּרוֹגְרוֹת, אוֹ מָנֶה דְּבֵילָה. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר פְּרָס. חֲצִי לוֹג יַיִן. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, רְבִיעִית. רְבִיעִית שֶׁמֶן. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׁמִינִית. וּשְׁאַר כָּל הַפֵּירוֹת, אָמַר אַבָּא שָׁאוּל, כְּדֵי שֶׁיִּמְכְּרֵם וְיִקַּח בָּהֶם מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת: **ו** מִדָּה זוֹ אֲמוּרָה בַּכֹּהֲנִים וּבַלְוִיִּם וּבְיִשְׂרְאֵלִים. הָיָה מַצִּיל, נוֹטֵל מֶחֱצָה וְנוֹתֵן מֶחֱצָה. הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט, נוֹתֵן לִפְנֵיהֶם, וְהֵן מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן: **ז** אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם

דער אָרימאַן זאָל האָבן צו עסן צו דער זעט. ר׳ מאיר זאָגט, אז א האלבן טאָפּ; ר׳ מאיר
האלט, אז סיי ווייץ און סיי גערשטן איז גענוג א האלבער טאָפּ. קב וחצי, (מען טאָרניט
געבן דעם אָרימאַן ווינציקער פון) א טאָפּ און א האלבן כוסמין (שפעלץ, אָרקיש), אָדער
אַ טאָפּ געטריקנטע פייגן, אָדער א מנה געפּרעסטע פייגן. טרוקענע פייגן, גרוגרות, זע־
נען געגאַנגען אויף דער מאָס און די משנה זאָגט, אז דאָס ווינציקסטע מוז זיין א טאָפּ;
געפּרעסטע פייגן (דבלה) האָט מען געוואויגן, און דאָס מינדעסטע וואָס מען זאָל געבן אַן
אָרימאַן, איז מנה, דאָס איז די וואָג פון 100 דינר, און יעדער דינער האָט געוואויגן 96
קערנער פון גערשטן. ר׳ עקיבא זאָגט, אז א העלפט. דאָס הייסט, אז א העלפט פון א
„מנה" געוויכט געפּרעסטע פייגן איז דאָס ווינציקסטע, וואָס מען דאַרף געבן אַן אָרי־
מאַן. טייל מפרשים מיינען, אז ר׳ עקיבא׳ס מיינונג „א העלפט" גייט ארויף אויך אויף
די געטרוקנטע פייגן. חצי לוג, (מען זאָל געבן דעם אָרימאַן ניט ווינציקער פון) א
האלבע קוואָרט (לוג) וויין; ר׳ עקיבא זאָגט, אז א פערטל; (ניט ווינציקער פון) א פערטל
קוואָרט בוימל; ר׳ עקיבא זאָגט, אז אן אכטל. און אלע אנדערע פרוכטן, זאָגט אבא
שאול, אז (מען מוז געבן דעם אָרימאַן כאָטש אזוי פיל אז) ער זאָל זיי קאָנען פארקויפן
און (פאר דעם געלט) זיך קויפן שפּייז פאר צוויי סעודות. אבא שאול איז געווען א תנא
לערך אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש; אבא שאול זאָגט, אז מען דאַרף
געבן אַן אָרימאַן אזוי פיל, אז ער זאָל האָבן כאָטש אויף צוויי סעודות, כדי אז נאָכן
אָפּעסן איין סעודה, זאָל ער זיין ביי זיך זיכער, אז ער וועט האָבן אויף נאָך איין סעודה.
דאָס איז אין הסכם מיט דער גמרא, אז וועך עס האָט „פת בסלו", „ברויט אין זיין
קויש", שפּירט זיך זיכערער.

ו. מדה, די דאָזיקע מאָס (וואָס איז דערמאָנט געוואָרן אין דער פריערדיקער משנה,
אז מען דאַרף געבן צו אן אָרימאַן) איז געזאָגט געוואָרן ביי כהנים, לויים און ישראלים.
די משנה איז זייער א שווערע. געוויינליך טייטשן די מפרשים (דער רמב״ם, דער
ברטנורא), אז סיי כהנים, סיי לויים, סיי ישראלים, ווען זיי געבן מעשר עני זאָלן זיי
ניט געבן ווינציקער פון די פריער־אָנגעוויזענע מאָסן. אָבער, פרעגט זיך, צו־וואָס
האָט דאָס די משנה געדאַרפן זאָגן? פאר וואָס האָט מען דען געקאָנט מיינען, אז די
כהנים, צי לויים זענען אנדערש פון די ישראלים? דער תוספות יום־טוב טייטשט,
פארקערט, אז דאָס מיינט, דאָס אויך די אָרימע לייט כהנים אָדער לויים דאַרף מען אויך
געבן ניט ווינציקער מעשר עני, כאָטש זיי באקומען דאָך אנדערע מתנות (כהנים בא־
קומען תרומה, לויים באקומען מעשר). היה, אויב ער (דער בעל הבית) וויל ראַטעווען
(אראָפּנעמען פון מעשר עני א טייל, כדי דאָס צו געבן צו זיינע קרובים אָרימע לייט),
מעג ער נעמען א העלפט, אָבער ער מוז איבעלאָזן א העלפט (פאר די פרעמדע אָרי־
מע לייט). אויב ער (דער בעל הבית) האָט געהאָט (מעשר עני צום צעטיילן) נאָר א
קלייניקייט (ווייניק תבואה), זאָל ער עס אנידערלייגן פאר די אָרימע לייט און זאָלן
זיי צעטיילן דאָס צווישן זיך. די משנה לערנט, אז אין אזא פאַל איז דער בעל הבית
ניט מחויב צו געבן יעדן אָרימאַן לויט דער מאָס, ווי מען האָט פריער געלערנט.

ז. אין, מען טאָרניט געבן צו אן אָרימאַן, וועלכער וואַנדערט פון איין אָרט צום
צווייטן אָרט, ווינציקער פון א ברויט, וואָס קאָסט א פונדיון, לויט דעם פרייז פון פיר

לְמָקוֹם, מִכְּבָר בְּפוּנְדְּיוֹן מֵאַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע. לָן, נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת לִינָה. שָׁבַת, נוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, לֹא יִטּוֹל מִן הַתַּמְחוּי. מְזוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת, לֹא יִטּוֹל מִן הַקּוּפָּה. וְהַקּוּפָּה נִגְבֵּית בִּשְׁנַיִם, וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלֹשָׁה:

ח מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָאתַיִם זוּז, לֹא יִטּוֹל

סאה פאר א סלע. די דאָזיקע משנה לערנט אונז ניט וועגן מעשר עני, נאָר סתם וועגן צדקה, שפייז און אנדערע הילף, וואָס די צדקה־גבאים אין א שטאָט דארפן געבן צו א דורכוואנדערנדיקן אָרימאַן. די משנה זאָגט, אז מען מוז אים געבן ניט ווינציקער פון א ברויט, וואָס קאָסט א פונדיון; דאָס איז געווען א רוימישע מטבע „דופּאָנדיום״, וואָס איז געווען א 48סטל פון א סלע (טאָלער). די משנה גיט צו די ווערטער „לויט דעם פרייז פון 4 סאה פאר א סלע״. ווי מיר האָבן שוין געזאָגט האָט א סאה 6 טעפּ (א טאָפּ הייסט קב), און 4 סאה האָבן 24 טעפּ, און אזוי ווי א סלע האָט 48 פונדיונ׳ס קומט אויס אז פאר איין פונדיון אָט מען געקראָגן א האלבן טאָפּ מעל. לן, אויב ער (דער דורכוואנדערנדיקער אָרימאן) בלייבט נעכטיקן אין שטאָט, גיט מען אים דאָס וואָס מען דארף צו א נאכטלעגער (א בעט, בעטגעוואנט); אויב ער האָט געהאלטן שבת (אין שטאָט) גיט מען אים שפּייז פאר דריי סעודות. שבת דארף מען, לויט דעם דין, עסן דריי מאָלצייטן, די שלש סעודות, און דאָס דארף מען געבן דעם אָרימאַן. טייל מפרשים טייטשן, אז די דריי סעודות דארף מען אים געבן שבת בייטאָג, כדי ער זאָל האָבן צו עסן ביז זונטאָג אינדערפרי. מי. ווער עס האָט שפּייז פאַר 2 סעודות זאָל ניט נעמען פון דער אָרימע־לייט-שיסל (תמחוי); ווער עס האָט שפּייז פאר פירצן סעודות זאָל ניט נעמען פון דער אָרימע־לייט־קאַסע. אין יעדער שטאָט אין ארץ ישראל האָבן די גבאים, וואָס האָבן זיך פארנומען מיט פאַרזאָרגן די אָרימע לייט, געהאַט צוויי זאכן: א „שיסל״, „תמחוי״, אין וועלכער מען האָט צונויפגענומען אין, דער שטאָט שפּייז-זאכן און דאָס צעטיילט צווישן אָרימע לייט, און א „קאַסע״, „קופּה״, וואָס האָט צונויפּ־גענומען געלט און דאָס געלט האָט מען צעטיילט צווישן די אָרימע לייט. די שפּייז־זאכן פון דער „שיסל״, פון דער תמחוי, האָט מען צעטיילט יעדן טאָג, און דעריבער קוים האָט אן אָרימאַן שפּייז (אָדער געלד צי אנדערע זאכן) אויף צוויי מאָלצייטן טאָר ער ניט נעמען פון דער „שיסל״ אָבער די געלט פון דער קאסע האָט מען צוטיילט יעדע וואָך, יעדן פרייטאָג, און ממילא האָט אפילו אן אָרימאַן, וואָס האָט געהאַט אויף צוויי סעודות און מער, גענומען פון איר נעמען הילף; אָבער אויב ער האָט געהאַט אויף 14 סעודות, אויף א גאנצער וואָך (יעדן טאָג צוויי סעודות), האָט ער שוין ניט געטאָרט נעמען שטיצע פון דער קאסע. דאָס וואָרט „תמחוי״ יי״ס שיסל געפינט זיך עטליכע מאָל אין דער משנה. דאָס וואָרט „קופּה״ איז דער [illegible]טש „א קויש״, און ר׳ בנימין מוספיא מיינט אז דאָס איז דאָס לאטיינישע וואָרט „קו[illegible]א״, וואָס איז דער טייטש א גרויס געפעס אויף ווין. דער אמת איז, אז אין די לשונות וואָס זענען נאָענט צו לשון קודש (אין אראביש) איז „קופּה״ א „קויש״, און דערפון איז געוואָרן דער „קויש אויף צו זאמלן אין אים געלד, די „קאַסע״. והקופּה, און (געלד פאר דער אָרימע לייט־קאסע) ווערט געזאמלט דורך צוויי מענטשן און ווערט צעטיילט דורך דריי (מענטשן). ביים זאַמלען געלט דארפן זיין צוויי מענטשן, כדי איינער זאָל היטן דעם צווייטן, און דאָס צעטיילן דאָס געלט דארף פאָרקומען דורך דריי מענטשן, א סאָרט בית דין פון דריי, ווייל מען דארף אורטיילן וויפיל יעדן אָרימאַן צו געבן (גמרא בבא בתרא ח׳).

ח. מי. ווער עס האָט צוויי הונדערט זוז (א זוז איז אזוי פיל ווי א „דינר״, און מען טייטשט עס געוויינליך „גילדן״) זאָל ניט נעמען קיין לקט, שכחה, פאה און מעשר עני. די מפרשים זאָגן, אז צדקה טאָר ער אודאי ניט נעמען, נאָר אפילו די דאָ-זיקע מתנות פאר אָרימע לייט, וואָס זענען דאָך אזוי ווי הפקר, טאָר ער אויך ניט

לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעֲשֵׂר עָנִי. הָיוּ לוֹ מָאתַיִם חָסֵר דִּינָר, אֲפִילוּ אֶלֶף נוֹתְנִין לוֹ כְּאַחַת, הֲרֵי זֶה יִטּוֹל. הָיוּ מְמוּשְׁכָּנִין לְבַעַל חוֹבוֹ אוֹ לִכְתוּבַּת אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זֶה יִטּוֹל. אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִמְכּוֹר אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ: **ט** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים זוּז וְהוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם, הֲרֵי זֶה לֹא יִטּוֹל. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִטּוֹל וְנוֹטֵל, אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטּוֹל וְאֵינוֹ נוֹטֵל, אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁיְּפַרְנֵס אֲחֵרִים מִשֶּׁלּוֹ. וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' וְהָיָה ה' מִבְטַחוֹ. וְכֵן דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא חִגֵּר וְלֹא סוּמָא וְלֹא פִסֵּחַ, וְעוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאַחַד מֵהֶם,

נעמען, ווייל מיט 200 זוז קאָן מען זיך שוין אויסהאלטן א לענגערע צייט. היו, אויב ער האָט געהאט 200 ווינציקער איין דינר (דאָס הייסט אפילו נור 199 גילדן), איז אפילו מען גיט אים טויזנט (גילדן) מיטאמאָל מעג ער נעמען. **טייל מפרשים טייטשן דעם „אפילו אלף נותנין לו כאחת", אפילו טויזנט מענטשן געבן אים מיט אמאָל יעדער צו איין גילדן מעג ער נעמען.** היו ממושכנים, אויב זיי (זיין פארמעגן וואָס באטרעפט צוויי הונדערט גילדן) זענען געווען פארמשכונט צו זיין בעל חוב (פאר געלד וואָס ער איז שולדיק) אָדער פאר די כתובה פון זיין פרוי (צו פארזיכערן, אז זי וועט האָבן פון וואָס אָפּצונעמען די כתובה), מעג ער נעמען. **ווייל דאָס הייסט ניט, אז ער פארמאָגט די 200 גילדן, אויב זיי זענען פארמשכונט.** אין, מען צווינגט אים ניט, אז ער זאָל פאר־קויפן זיין הויז אָדער זיינע זאכן צום באנוצן. **אויב ער פארמאָגט ניט קיין געלט אָדער סחורות, נאָר ער האָט א הויז צו וואוינען און זאכן, וואָס ער באנוצט זיך מיט זיי, קאָן מען אים ניט זאָגן, אז ער זאָל זיי פארקויפן; אין אזא פאל מעג ער יאָ נעמען.**

ט. מי, אז איינער האָט פופציק זוז (גילדן), און ער האנדלט מיט זיי, זאָל ער ניט נעמען (קיין לקט, שכחה און פאה). **ווייל אויב ער האנדלט מיט דעם געלט הייסט עס ווי ער וואָלט געהאט 200 גילדן.** וכל מי, און ווער עס דארף ניט נעמען און נעמט, גייט ער ניט אוועק פון דער וועלט, ביז ער וועט דארפן פריער אָנקומען צו מענטשן; און ווער עס דארף נעמען, און נעמט ניט, שטארבט ער ניט פון דער עלטער, ביז ער וועט פריער מפרנס זיין אנדערע פון זיין פארמעגן; און אויף אים זאָגט דער פסוק (ירמיה י"ז) „געבענטשט איז דער מענטש, וואָס האָט בטחון אין גאָט, און גאָט איז זיין בטחון". **די מפרשים זאָגן, אז דאָס וואָס די משנה לויבט דאָ איינעם, וועלכער דארף יאָ נעמען צדקה און נעמט ניט, מיינט מען ניט, אז ער פייניגט זיך דאדורך און עסט ניט, נאָר מען מיינט, אז ער טוט אלע מעגליכקייטן, אפילו די שווערסטע, אבי ער זאָל ניט אָנקומען צו מענטשן. אין א סך משניות ענדיקט זיך דאָ די מסכת פאה, און למשל דער ברטנורא ענדיקט דאָ זיין פירוש. אָבער אין טייל משניות זענען יאָ צוגע־געבן די ווייטערדיקע ווערטער פון דער משנה:** וכן, און אזוי איז אויך מיט א דיין, וואָס גיט ארויס א אמתן פסק דין לויט זיין אמת. **די משנה מיינט, אז אויך אויף אים איז געזאָגט געוואָרן דער פסוק פון ירמיה ווייל אויך ער, ביים ארויסגעבן דעם פסק דין, רעכנט ער זיך ניט מיט דער מיינונג פון מענטשן, נאָר מיט גאָט, און ער האָט בטחון אין גאָט. דער אויסדרוק „לאמתו" מיינט, לויט טייל מפרשים, אז ניט נור דער פסק דין אליין איז אמת, נאָר דער דיין האָט ניט דערביי קיין אנדערע נגיעה, און ביידע בעלי דינים זענען ביי אים פולשטענדיק גלייך.** וכל, און דער וואָס איז ניט קיין לאָמער (אויף איין פוס) און קיין בלינדער און קיין הינקנדיקער (אויף ביידע פיס) און ער מאכט זיך ווי איינער פון זיי (ווי ער וואָלט געווען לאָם, בלינד, הינקנדיק, כדי מענטשן

אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּאַחַד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְדוֹרֵשׁ רָעָה תְבוֹאֶנּוּ. וְנֶאֱמַר, צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף. וְכָל דַּיָּן שֶׁלּוֹקֵחַ שׁוֹחַד וּמַטֶּה אֶת הַדִּין אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה, עַד שֶׁעֵינָיו כֵּהוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח, כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים:

סליק מסכת פאה.

זאָלן אויף איִם רחמנות האָבן און איִם געבן צדקה) וועט ער פריער ניט שטאַרבן פון דער עלטער ביז ער וועט ווערן (אויף אן אמת) ווי איינער פון זיי (פון די דאָזיקע בעלי מומים), ווי עס שטייט אין פסוק (משלי י״א) „און ווער עס זוכט דאָס שלעכטע וועט עס איִם טרעפן״, און עס שטייט אויך (דברים ט״ז) „זאָלסט נאָכיאָגן גערעכטיקייט, גערעכטיקייט״, און יעדער דיין וואָס נעמט שוחד און פארדרייט דעם פסק דין, שטארבט ער ניט פון דער עלטער ביז זיינע אויגן ווערן פריער טונקל, ווי עס שטייט (שמות כ״ג) „און זאָלסט ניט נעמען קיין שוחד, ווייל שוחד מאכט בלינד די זעעוודיקע״ און אזוי ווייטער. **טייל מפרשים (דער תוספת יום טוב) מיינען, אז די פסוקים, וואָס ווערן דאָ געברענגט גייען ארויף אויף די פריערדיקע ווערטער פון דער משנה, „וכן דיין שדן דין אמת לאמתו״, און דעריבער ווערט דאָ געבראכט דער פסוק פון „צדק צדק תרדוף״. בכלל זענען אין דער דאָזיקער לעצטער משנה פאראן פארשידענע נוס־חאות סיי אין די געדרוקטע משניות (אויך פון ירושלמי, בבלי), סיי אין די כתבי יד; אין טייל איז די משנה שטארק געקירצט און אין טייל ווערן געבראכט אנדערע פסו־קים, און דערפון און נאָך א ראיה צו דער מיינונג, וועלכע מיר זען פון דעם פירוש ברטנורא, וואָס איז ניט דערשריבן ביזן סוף, אז אין טייל כתבי יד האָט זיך די משנה פאה געענדיקט מיט „והי ה׳ מבטחו״.**

סליק מסכת פאה — געענדיקט מסכת פאה.

מסכת דמאי

הקדמה

איידער מיר דערקלערן די מסכת דמאי, וועלן מיר געבן עטליכע זאכן, וואָס וועלן לייכטער מאכן דעם לערנער צו פארשטיין די דינים אין דער משנה פון דער דאָזיקער מסכת: עטליכע פון די דאָזיקע זאכן האָבן מיר געזאָגט אין דער הקדמה צו דער מסכת פאה, אָבער מיר וועלן זיי דאָ איבערחזרן.

ווען א ייד אין ארץ ישראל אין אלטע צייטן האָט אראָפּגענומען זיינע פּרוכטן אָדער תבואה אָדער גרינס פון גאָרטן און פעלד און ער האָט זיי געבראַכט צו זיך אין הויז, האָט ער די דאָזיקע זאַכן נאָכניט געטאָרט עסן. דאָס האָט נאָך געהייסן „טבל״; „טבל״ זאָל זיין פון „בלל״, אויסגעמישט, גאַרניט אראָפּגענומען. מען האָט עס אויך גערופן „ודאי״, „זיכערער טבל״, דאָס הייסט, מען האָט געוואוסט אויף זיכער, אַז עס איז טבל. כדי מען זאָל עס מעגן עסן, האָט די תורה געזאָגט, אַז מען דארף פון דעם „טבל״, פון דעם „ודאי״ אראָפּנעמען, מפריש־זיין טיילן און זיי אוועק־געבן, און ערשט נאָכדעם ווי מען האָט געהאט „מפריש״־געווען די טיילן, איז די טבל געוואָרן „חולין״, „פּשוטע״ עסנווארג, און מען האָט זיי געמעגט עסן. אראָפּנעמען האָט מען געדארפן די דאָזיקע טיילן:

א. „תרומה״, מען האָט געדארפן אראָפּנעמען א פּופציקסטל פון דער תבואה, פּרוכטן און גרינס, און דאָס האָט געהייסן תרומה, און מען האָט דאָס אוועקגעגעבן דעם כהן. אַ ישראל אָדער אַ לוי האָט ניט געטאָרט עסן די תרומה, נאָר אַ כהן און זיין פאַ־מיליע און זיינע קנעכט, און נאָר א ריינער כהן, (ניט דער וואָס איז געווען טמא) האָט געמעגט עסן די תרומה. עס דארף דאָ אויך געזאָגט ווערן, אז „מדאורייתא״, ווי די תורה לערנט, האָט מען ניט געדארפן געבן תרומה דוקא א פּופציקסטל, און אפילו איין קערן ווייץ איז גענוג געווען פאַר אַ גאַנצן זאַק. נאָר די רבנן האָבן מתקן געווען, אַז מען זאָל געבן א פּופציקסטל.

ב. „מעשר״. נאָכדעם ווי מען האָט אראָפּגענומען תרומה, האָט מען פון דער איבערגעבליבענער תבואה, פּרוכטן און גרינס געדארפן אַראָפּנעמען אַ צענטל, „מעשר״ (צענטל), און דאָס האָט געהייסן „מעשר ראשון״, „דאָס ערשטע צענטל״, און מען האָט עס אוועקגעגעבן דעם לוי. דעם מעשר האָט שוין יעדער געקאָנט עסן, אפילו א ישראל, אָבער אוועקגעבן האָט מען עס באדארפן דעם לוי. אין די שפּעטערדיקע צייטן האָט מען אויך דעם מעשר געגעבן צו א כהן.

ג. דער לוי, באקומענדיק דעם מעשר, האָט געדארפן דערפון אראָפּנעמען א צענטל און דאָס האָט געהייסן „תרומת מעשר״, און ער האָט דאָס געדארפן אוועקגעבן דעם כהן· די תרומת מעשר האָט געהאט דעמזעלבן דין, וואָס די פריער דערמאָנטע תרומה; נאָר א ריינער (ניט־טמא) כהן און זיין פאמיליע און זיינע קנעכט האָבן עס גע־מעגט עסן; א ישראל און א לוי האָבען עס ניט געטאָרט עסן.

ד. „מעשר שני״. נאָכדעם ווי דער בעל הבית האָט שוין געהאט אראָפּגענומען פון זיין טבל די תרומה און דעם מעשר, האָט ער יעדעס ערשטע און צווייטע און פירטע און פיפטע יאָר נאָך דעם שמיטה־יאָר (ווי באוואוסט איז יעדעס 7־טע יאָר שמיטה־יאָר) געדאַרפן אראָפּנעמען נאָך א צענטל, און דאָס הייסט „מעשר שני״ (דער צווייטער מעשר). אָבער דעם דאָזיקן מעשר שני דארף ער שוין קיינעם ניט אוועק־געבן, נאָר ער דארף עס פירן קיין ירושלים און דאָרט עס עסן אין קדושה און ריינ־קייט. אויב ער וויל דאָס דאָזיקע עסנווארג ניט פירן קיין ירושלים, קאָן ער עס אויס־לייזן מיט געלט; דער בעל הבית באצאָלט דערפאַר, וויפיל עס האָט די ווערט און ער לייגט־נאָך צו א פערטל (דאָס הייסט „חומש״, א „פיפטל״, ווייל צוזאמען מיט די 4 פערטל פון קרן, פון ווערט־געלט, איז דאָס א פיפטל), און דאָס געלט פירט ער קיין ירושלים און קויפט דאָרט דערפאַר עסנווארג, אָדער וויין, און פאַרנוצט עס דאָרט.

ה. „מעשר עני". יעדעס 3־טע און 6־טע יאָר נאָך דעם שמיטה־יאָר דאַרף מען ניט אָפּשיידן קיין מעשר שני, נאָר אָנשטאָט דעם דאַרף מען אַראָפּנעמען א צענטל און עס אוועקגעבן צו אָרימע לייט, און דאָס הייסט „מעשר עני", דאָס צענטל פאַר אָרימע לייט. מעשר עני האָט ניט קיין שום קדושה, און מען קאָן עס עסן ווי מען וויל און אויך ווער עס וויל.

נאָכדעם ווי מען האָט אָפּגעשיידט די אַלע דאָזיקע „מתנות", דאָס הייסט: תרומה, מעשר, מעשר שני (און אין די יאָרן 3 און 6 נאָך שמיטה אנשטאט מעשר שני — מעשר עני) הערט אויף די תבואה און פרוכטן און גרינס צו זיין טבל און הייסן „חולין" און מען מעג זי שוין עסן. דאָס איז, אַז א בעל הבית האָט אַליין אַראָפּגענומען די תבואה און פרוכטן און גרינס פון זיין פעלד און גאָרטן, האָט ער געטאָן דאָס אַלץ און ער איז געווען זיכער אַז ער עסט ניט קיין טבל. מען האָט אויך געמעגט קויפן די אַלע זאַכן ביי א באַגלויבטן ייד, א נאמן", אויב דער דאָזיקער ייד האָט געזאָגט, אַז פון די זאַכן האָט מען אַראָפּגענומען די אַלע מתנות, און זיי זענען ניט קיין טבל.

אָבער אין ארץ ישראל זענען אין דער צייט פון דער משנה געווען יידן עמי הארצים, און מען איז נאָר געווען זיכער מיט זיי, אַז זיי שיידן אָפּ תרומה, ווייל תרומה איז גאָר הייליק, און קיין סך קיין סך באַטרעפט זי ניט; אָבער מען איז ניט געווען זיכער, אַז די עמי הארצים נעמען אראָפּ די אַלע מעשרות, וואָס האָבן שוין באַטראָפן גאָר א סך. אזא תבואה צי פרוכטן צי גרינס פון א עם הארץ האָט געהייסן „דמאי", „ניט־זיכער". דערציילט א ברייתא אין סוטה מ"ח (און א רמז דערפון איז פאַראַן אין דער משנה), אַז דער פירשט יוחנן כהן גדול, וועלכער האָט געלעבט לערך 180 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש, האָט איינגעפירט, אַז ווען מען קויפט תבואה צי פרוכטן צי גרינס ביי א עם הארץ, דמאי, זאָל מען אַליין אַראָפּנעמען מעשר ראשון און פון מעשר ראשון אַראָפּנעמען דאָס צענטל תרומת מעשר און עס אוועקגעבן צום כהן, אבער דעם מעשר ראשון אַליין דאַרף מען קיינעם ניט אוועקגעבן און מען מעג עס פאַרהאַלטן פאַר זיך. דאָס זעלבע זאָל מען אַראָפּנעמען מעשר שני און דאָס פירן קיין ירושלים, און אין די יאָרן 3 און 6 נאָך דעם שמיטה־יאָר זאָל מען (לויט טייל מיינונגען) אַראָפּנעמען מעשר עני, אָבער מען דאַרף עס ניט אוועקגעבן צו אָרימע לייט, נאָר עס פאַרהאַלטן פאַר זיך. פאַרוואָס מעג מען דעם מעשר ראשון און מעשר עני פאַרהאַלטן פאַר זיך? ווייל מען ווייסט דאָך ניט, און עס קאָן דאָך זיין, אַז דער עם הארץ האָט יאָ אַראָפּגענומען די דאָזיקע מעשרות, און דעריבער איז מען ניט מחויב די דאָזיקע מעשרות, וואָס מען שיידט אָפּ פון ספק וועגן, אוועקצוגעבן צו וועמען עס איז. מען האָט, דעריבער, ניט געדאַרפט אפילו „אַראָפּנעמען", „מפריש זיין" די דאָזיקע מעשרות. עס איז געווען געווען ביי דמאי, אַז מען האָט געזאָגט, אַז דאָ איז פאַראַן מעשר ראשון, צי מעשר עני; דאָס האָט געהייסן „קרא שם", אָנרופן מיטן נאָמען, דאקייגן, די תרומת מעשר האָט מען יאָ געמוזט אַראָפּנעמען און געבן דעם כהן (ווייל דאָס טאָר דאָך א ישראל ניט עסן), און דעם מעשר שני האָט מען יאָ געדאַרפן אַראָפּנעמען און פירן קיין ירושלים, אָדער עס אויסלייזן און דאָס געלט פירן קיין ירושלים. דאָס דאָזיקע פאַרלייכטערונג מעשר־נעמען פון דמאי האָט געהייסן „מעשר דמאי".

צוליב דעם, וואָס דער גאַנצער ענין דמאי איז דאָך געווען בלויז יוצא צו זיין פאַר ספק וועגן, האָט מען געמאַכט דערביי א סך פאַרלייכטערונגען, און די משנה וועט אונז לערנען וועגן די דאָזיקע פאַרלייכטערונגען.

וועגן דעם נאָמען „דמאי" זענען געזאָגט געוואָרן א סך מיינונגען. טייל זאָגן, אַז דאָס איז פון די ווערטער „דא מאי" („וואָס איז דאָס?"). טייל מיינען אַז עס איז פון „דמה", „איבערטראַכטן", „זיין אין ספק".

מַסֶּכֶת דְּמַאי

פרק א

א הַקַּלִּין שֶׁבַּדְּמַאי, הַשִּׁיתִין, וְהָרִימִין וְהָעֻזְרָדִין וּבְנוֹת שׁוּחַ, וּבְנוֹת שִׁקְמָה, נוֹבְלוֹת הַתְּמָרָה, וְהַגּוּפְנִין, וְהַנִּצְפָּה. וּבִיהוּדָה הָאוֹג, וְהַחוֹמֶץ (שֶׁבִּיהוּדָה) וְהַכֻּסְבָּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל הַשִּׁיתִין פְּטוּרִין חוּץ מִשֶּׁל דּוּפְרָה, כָּל הָרִימִין פְּטוּרִין חוּץ מֵרִימֵי שִׁקְמוֹנָה, כָּל בְּנוֹת שִׁקְמָה פְּטוּרוֹת,

פרק א.

א. הקלין, די (פרוכטן, וואָס ווערן דאָ אויסגערעכנט זענען) גרינג בנוגע צו דמאי. די משנה זאָגט, אז ניט פון אלע פרוכטן, וואָס מען קויפט פון אן עם הארץ, דאַרף מען אראָפּנעמען דעם מעשר, וועלכן מען דאַרף אראָפּנעמען פון דמאי, ווי מיר האָבן פריער אָנגעוויזן אין דער הקדמה. עס זענען פאַראַן אזעלכע פרוכטן, וואָס די חכמים האָבן ביי זיי „מיקל" געווען, „גרינג" געמאכט, און געזאָגט, אז כאָטש מען קויפט זיי ביי א עם הארץ, איז מען פטור פון אַראָפּנעמען דעם דמאי־מעשר. פאַרוואָס? עס זענען פאַראַן דערויף צוויי טעמים: ערשטנס, ווייל די דאָזיקע פרוכטן זענען ניט קיין גוטע, קיין חשובע, זייער בעל הבית אַרט ניט, אויב מען נעמט זיי ביי אים צו אַפילו בחנם, און עס איז מעגליך אז זיי זענען הפקר, וואָס איז בכלל פטור פון מעשר. און צווייטנס, צוליב דעם וואָס זיי האָבן ניט קיין חשיבות קאָן מען אָננעמען, אז דער עם הארץ האָט יאָ אראָפּגענומען פון זיי דעם מעשר, מחמת עס איז אים ניט געווען קיין שאָד. און ווייל דער גאַנצער ענין דמאי איז דאָך א ספק, האָט מען ביי די זאכן מיקל געווען. די משנה רעכנט דאָ אויס די דאָזיקע פרוכטן: השיתין, — ווילדע פייגן, והרימין, — לאָטוס (לויט טייל מיינונגען פיסטאשקעס), והעזרדין, — שפּערלינג (אזא פרוכט, טייל זענען גורס „עזררין"), ובנות שוח — ווייסע וואלד־פייגן, (וועלכע וואקסן איינמאָל אין 3 יאָר), ובנות שקמה, — פייגן פון סיקאמאָר-בוים, ונובלות התמרה — אָפּפאַל־טייטלען (וועלכע דער ווינט וואַרפט אראָפּ ווען זיי זענען נאָכניט צייטיק), והגופנין, — שפּעט־וויינטרויבן (וועלכע ווערן צייטיק זייער שפּעט), והנצפה, — קאפּער־פרוכט. די אלע אויסגערעכנטע פרוכטן זענען, ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, ניט חשוב אין קיין שום אָרט און דעריבער זענען זיי אומעטום פטור פון מעשר אַלס דמאי. וביהודה און אין יהודה (זענען פטור פון מעשר אלס דמאי) די טרויבן פון גארבער-בוים, דער עסיג פון יהודה, און דער קאריאנדער (אזא געווירץ). מיט „יהודה" האָט מען אָנגערופן דעם דרום טייל פון ארץ ישראל, דאקייגן דער צפון טייל פון ארץ ישראל האָט געהייסן „גליל". זאָגט די משנה, אז דריי פרוכטן זענען אין יהודה פטור געווען פון דמאי, און זיי זענען: די טרויבן פון דעם בוים, וואָס הייסט אין לשון קודש „אוג", און די אראַ־בער רופן אים „סומאק", און זיין קאָרע ווערט באנוצט צום גארבן פעל, און מען רופט אים דעריבער גארבער־בוים, און ווייל אין יהודה זענען פאראן א סך אנדערע גוטע וויינטרויבן, דעריבער האָבן די טרויבן פון דאָזיקן בוים ניט קיין שטארקע חשיבות; דער עסיג אין יהודה, וועלכער ווערט געמאכט ניט פון ריינעם ווייַן, נאָר פון וואסער, אין וועלכן מען האָט אריינגעלעגט בלויז די קערנדלעך פון די וויינטרויבן; דער „קאָ־ריאנדער" („כוסבר"). אזא געווירץ, וועלכער איז, ווייזט אויס, אין יהודה ניט פיל גענוצט געוואָרן. ר' יהודה זאָגט, אז אלע ווילדע פייגן זענען פטור (פון דמאי־מעשר), א חוץ די פייגן, וואָס הייסן „דופרא" (דאָס זאָל זיין דאָס צחאמענגעזעצטע וואָרט „דו־פרא", וואָס וואקסט צוויי מאָל אין יאָר); אלע לאטוס-פרוכט זענען פטור, א חוץ די לאטוס־פרוכט פון שקמונה; אלע סיקאמאר־פייגן זענען פטור. א חוץ די וואָס (זענען

חוּץ מִן הַמּוּסְטָפוֹת: ב הַדְּמַאי אֵין לוֹ חוֹמֶשׁ, וְאֵין לוֹ בִּיעוּר, וְנֶאֱכָל לָאוֹנֵן, וְנִכְנָס לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצֵא, וּמְאַבְּדִין אֶת מִיעוּטוֹ בַּדְּרָכִים, וְנוֹתְנוֹ

אויפן בוים ביז זיי) צעשפאלטן. פון זיי איז מען יאָ מחויב צו געבן דמאי-מעשר, ווייל זיי זענען חשוב און דער עם הארץ האָט, מעגליך, פון זיי ניט גענומען מעשר.

ב. הדמאי, דער מעשר שני פון דמאי, די משנה האָט דאָס סתם וואָרט „דמאי" אָבער ווי מיר וועלן באַלד זען מיינט מען דאָ מעשר שני פון דמאי. ווי מיר ווייסן פון דער הקדמה צו דער דאָזיקער מסכתא האָט מען מעשר שני געדאַרפן אָוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט עסן מיט קדושה. אויב מען האָט די תבואה אָדער פרוכטן מעשר שני ניט געקאָנט אָוועקפירן, האָט מען זיי אויסגעלייזט מיט געלט און מען האָט צוגעצאָלט א „חומש" (א פינפטל, באמת איז דאָס געווען א פערטל); למשל, פאַר פרוכטן מעשר שני, וואָס האָבן די ווערט געהאַט 4 גילדן האָט מען צוגעלייגט א פינפטן גילדן, און דאָס געלד געפירט קיין ירושלים און דערפאַר דאָרט געקויפט עסנוואַרג און זיי דאָרט געגעסן. זאָגט דאָ די משנה, אז א סך חומרות, אָפּגעהיטענע דינים, וואָס מען האָט זיך נוהג געווען לויט זיי ביי מעשר שני פון זיכערן טבל, פון „ודאי", האָט מען ניט באַנוצט ביים מעשר שני פון דמאי, וואָס איז אַראָפּגענומען געוואָרן נאָר צוליב ספק. די משנה רעכנט דאָ אויס די דאָזיקע דינים, דהיינו: אין, ער (דער מעשר שני פון דמאי) האָט ניט קיין פינפטל און מען דאַרף אים ניט אויסרוימען. אויב מען וויל דעם מעשר שני פון דמאי ניט פירן קיין ירושלים, קאָן מען אים אויסטוישן אויף געלד און מען דאַרף ניט צו־צאָלן דאָס פינפטל; אויך איז דער דין, אז ערב פסח יעדעס פירטע און זיבעטע יאָר נאָך שמיטה־יאָר האָט מען געדאַרפן דעם מעשר שני, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמלט דורך די פריערדיקע יאָרן, אַרויסרוימען, מבער זיין, און אים פאַרניכטן. זאָגט די משנה, אז מעשר שני פון דמאי, ווייל עס איז דאָך נור גענומען אויף א ספק, דאַרף מען ניט אויסרוימען. ונאכל, און ער ווערט געגעסן (אויך) דורך אַן „אונן". מיט „אונן" מיינט מען א מענטש, וועמען עס איז געשטאָרבן א נאָענטער קרוב, נאָך וועלכן מען איז אַן אבל, אין טאָג ווען דער קרוב איז געשטאָרבן. די תורה זאָגט, אז מען טאָר ניט עסן מעשר שני ווען מען איז אַן אונן (דברים כ"ו), און די משנה זאָגט דאָ, אז מעשר שני פון דמאי מעג מען יאָ עסן ווען מען איז אַן אונן. ונכנס, און מען פירט אים אריין קיין ירושלים און מען פירט אים אַרויס. דער דין איז, אַז מעשר שני, קוים האָט מען אים אריינגעפירט קיין ירושלים, טאָר מען אים צוריק ניט אַרויספירן פון ירושלים. אפילו ווען מען וויל אים אויסטוישן אין דרויסן אויף געלד, און דאָס געלד אריינפירן קיין ירושלים. און ניט נאָר מעשר שני אליין, נאָר אפילו טבל, ווייל מען דאַרף פון אים אַראָפּנעמען מעשר שני, אויב מען האָט דעם טבל אריינגעפירט קיין ירושלים טאָר מען אים שוין צוריק ניט אַרויספירן. זאָגט דאָ די משנה, אז מעשר שני פון דמאי, כאָטש מען האָט אים אריינגעפירט קיין ירושלים, קאָן מען אים פון דאָרט צוריק אַרויס־פירן. דער רמבם און טייל אנדערע מפרשים זאָגן, אז דאָס מיינט מען דעם טבל פון דמאי, איידער מען האָט אַראָפּגענומען דעם מעשר שני; אָבער דעם מעשר שני אליין אַפילו פון דמאי טאָר מען ניט צוריק אַרויספירן פון ירושלים. ומאבדין, און מען קאָן לאָזן פאַרלוירן גיין קליינינקייטן פון אים אין די וועגן. די דאָזיקע משנה איז שווער און טייל מפרשים טייטשן „בדרכים", ניט „אין די וועגן", נאָר „צוליב די וועגן", און דער טייטש איז, אז אויב מען האָט נאָר א קליינע צאָל פרוכטן מעשר שני פון דמאי און עס לוינט זיך זיי ניט צו פירן קיין ירושלים צוליב דער טירחא אויף די וועגן קאָן מען זיי פאַרניכטן (עסן אויסער ירושלים טאָר מען ניט). דער ברטנורא טייטשט, אויב מען געפינט זיך מיט ניט קיין סך מעשר שני אויף די וועגן און עס איז פאַראַן א שטיקל סכנה פון חיות רעות אָדער גזלנים, זאָל מען עס לאָזן אויף די וועגן און זאָל עס דאָרט פאַרניכטעט ווערן. ונותנו, און מען קאָן אים (דעם מעשר שני פון דמאי) געבן צו אַ עם הארץ, אָבער מען זאָל עסן (אין ירושלים) פאַר אזוי פיל וויפיל ער איז ווערט געווען.

לַעַם הָאָרֶץ וְיֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ, וּמְחַלְּלִין אוֹתוֹ כֶּסֶף־עַל כֶּסֶף, נְחֹשֶׁת־עַל נְחֹשֶׁת, כֶּסֶף־עַל נְחֹשֶׁת, וּנְחֹשֶׁת־עַל הַפֵּירוֹת, וּבִלְבַד שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִפְדֶּה אֶת הַפֵּירוֹת. דִּבְרֵי ר' מֵאִיר, וַחֲכָ"א, יַעֲלוּ הַפֵּירוֹת וְיֵאָכְלוּ בִירוּשָׁלָיִם: ג הַלּוֹקֵחַ לְזֶרַע, וְלַבְּהֵמָה, קֶמַח לְעוֹרוֹת, שֶׁמֶן לַנֵּר, שֶׁמֶן לָסוּךְ בּוֹ אֶת הַכֵּלִים, פָּטוּר מִן הַדְּמַאי. מִכְּזִיב וּלְהַלָּן, פָּטוּר מִן הַדְּמַאי. חַלַּת־עַם הָאָרֶץ, וְהַמְדוּמָּע,

דער דין איז, אז מעשר שני האָט מען אין ירושלים געדאַרפֿן עסן בטהרה, ווען מען איז ריין. די עמי הארצים זענען ניט געווען אָפּגעהיטן אין ריינקייט, און דעריבער האָט מען ריכטיקן מעשר שני , פֿון ודאי, ניט געטאָרט געבן צו א עם הארץ צו עסן, ווייל טאָמער וועט ער אים עסן ווען ער איז טמא. אָבער ביי מעשר שני פֿון דמאי האָט מען יאָ מתיר געמאַכט צו געבן צו א עם הארץ אין ירושלים צום עסן, און וויפֿיל דער מעשר שני באַטרעפֿט זאָל מען פֿאַר דעם געלד קויפֿן עסנוואַרג און דאָס עסן אין ירושלים בטהרה. ומחללין, און מען מעג אים אויסטוישן אויף געלט (אָן שום באַגרענ־צונגען), זילבער אויף זילבער, קופּער אויף קופּער, זילבער אויף קופּער, און קופּער אויף פּרוכטן; און ער זאָל ווידער אויסלייזן די פּרוכטן, אַזוי זאָגט ר' מאיר. ווי מיר וועלן לערנען אין דער משנה מסכת מעשר שני זענען פֿאַראַן באַגרענצונגען ביים אויס־טוישן מעשר שני אויף געלט. אויב די מעשר שני פּרוכטן זענען געהאַט אויסגעטוישט געוואָרן אויף זילבער-געלט, קאָן דאָס זילבער־געלט ניט ווערן אויסגעטוישט אויף אַנ־דער זילבער־געלט; און דאָסזעלבע איז מיט קופּער־געלט אויף קופּער־געלט, און אַזוי זענען פֿאַראַן נאָך אַנדערע באַגרענצונגען. זאָגט די משנה, אַז ביי מעשר שני פֿון דמאי מעג מען טאָן די אַלע זאַכן; און ר' מאיר זאָגט, אַז מען מעג אַפֿילו, אויב מען האָט גאָר צום סוף ווידער אויסגעטוישט געלט אויף פּרוכטן, נאָכאַמאָל אויסטוישן די פּרוכטן צוריק אויף געלט. דאָס וואָרט „ובלבד", „און אבי נור" איז דאָ שווער, און טייל זענען עס ניט גורס· וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אַז ער זאָל די פּרוכטן אוועק־פֿירן און זיי עסן אין ירושלים. אויב מען האָט גאָר צום סוף אויסגעטוישט דאָס געלט אויף פּרוכטן, טאָר מען די פּרוכטן ניט מער אויסטוישן ווידער אויף געלט, נאָר מען דאַרף זיי אוועקפֿירן קיין ירושלים.

ג. הלוקח, אַז איינער קויפֿט (פֿון א עם הארץ, דמאי) תבואה צום זייען, אָדער (צו געבן צו עסן) צו בהמה, אָדער מעל אויף (צו באַארבייטן דערמיט) פֿעל, אָדער אייל צו (ברענגען אין) א לעמפּל, אָדער אייל צום באַשמירן דערמיט כלים, איז ער פּטור (פֿון אָפּשיידן מעשר) פֿון דמאי. אין דער משנה ווערט דאָ כסדר באַנוצט דער אויס־דרוק, „פּטור פֿון דמאי", און מען מיינט דערמיט, אַז מען מעג באַנוצן דמאי און מען דאַרף ניט געבן מעשר פֿון דמאי. דער טעם איז, ווייל די תורה האָט געהייסן בכלל געבן תרומה און מעשרות נאָר ווען מען עסט די געוויקסן און ווען מען נוצט זיי פֿאַר אַנדערע צוועקן, ניט צום עסן; נאָר די רבנן האָבן גוזר געווען, אַז אפֿילו ווען מען נוצט געוויקסן ניט צום עסן, דאַרף מען אויך געבן פֿון זיי תרומה און מעשר. אָבער ווייל דמאי אַליין איז א ספק־זאַך, האָט מען דאָ פֿאַרלייכטערט און מען גיט מעשר נור ווען מ'עסט. מכזיב, פֿון דער שטאָט כזיב און ווייטער איז מען פּטור פֿון דמאי. כזיב איז געווען א שטאָט לעבן דער צפֿון גרעניץ פֿון ארץ ישראל, אויפֿן וועג פֿון עכו קיין סי־ריע. די דאָזיקע געגנט פֿון כזיב ביז אַריין אין סיריע האָבן די יידן געהאַט אונטער זייער הערשאַפֿט נור א קורצע צייט אין דער צייט פֿון ערשטן בית המקדש; אָבער אין דער צייט פֿון צווייטן בית המקדש, ווען די „אויפֿגייער פֿון גלות בבל" האָבן פֿאַר־נומען ארץ־ישראל (כבוש עולי בבל), האָבן זיי יענע געגנט ניט פֿאַרנומען, דעריבער האָט עס ניט אַזאַ קדושה ווי ארץ ישראל און איז פּטור אָפּצושיידן דמאי מעשר. וועגן סיריע געבן מיר פּרטים ווייטער אין די משנות. חלת, אַז אַן עם הארץ נעמט חלה (פֿון זיין טייג און גיט זי צום כהן), והמדומע, אויסגעמישטע, (אַז ביי אַן עם הארץ

וְהַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וּשְׁיָרֵי הַמְּנָחוֹת, פְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי. שֶׁמֶן עָרֵב, בֵּית שַׁמַּאי מְחַיְּבִין, וּבֵית הִלֵּל פּוֹטְרִין: ד הַדְּמַאי מְעָרְבִין בּוֹ,

האָט זיך אויסגעמישט תרומה מיט געווינליכער תבואה, מיט חולין, ווינציקער פון 100 טיילן חולין אויף איין טייל תרומה, און ער דאַרף דאָס פאַרקויפן צו אַ כהן, ווייל א ישראל טאָר עס ניט עסן צוליב דער אויסגעמישטער תרומה), והלקוח, און ווען מען קויפט (אין ירושלים) פאר דעם געלט פון מעשר שני (תבואה אָדער פרוכטן פון א עם הארץ), ושיירי המנחות, (ווען א עם הארץ ברענגט אין בית המקדש א קרבן מנחה, וואס באשטייט פון מעל, און דער כהן איז מקריב דערפון אויפן מזבח נאָר א קליינעם טייל, און דאָס איבעריקע, די „שיריים", עסט דער כהן אויף), די שיריים פון די מנחות, — (די אלע) זענען פטור פון דמאי. **דער טעם איז, ווייל די עמי הארצים, מיט זייער גאנצער פראַקטיקייט, זענען דאָך געווען פרומע יידן, און האָבן שטארק מורא געהאט פאר הייליקע זאכן, און דעריבער וואָלט אַזאַ עם הארץ ניט געגעבן דעם כהן הייליקע חלה, אָדער פארקויפט תבואה אויף צו עסן הייליקן מעשר שני, אָדער פאַר-קויפט צו א כהן תבואה געמישט מיט תרומה, אָדער געברענגט אין בית המקדש א קרבן מנחה פון מעל, אויב ער וואָלט פון דעם אלעם פריער ניט געווען גענומען די מעשרות.** שמן ערב, אייל וואָס איז געמישט מיט געווירצן, זענען די בית שמאי מחייב (אין דמאי), און די בית הלל, פטר'ען (פון דמאי). **„ערב" איז דער טייטש „אנגענעם", און דאָס מיינט אייל געמאכט מיט געווירצן, אז עס זאָל זיין אנגענעם צום שמירן זיך דערמיט; טייל טייטשן, אַז דאָ סמיינט באַלזאַם. כאָטש דער דין איז, אַז אַ מענטש טאָר זיך ניט שמירן מיט ניט-געמעשר'טן אייל, אָבער ווייל דער דאָזיקער אייל איז אַ געמיש-טער, און ווייל דמאי אליין איז דאָך אויך נור א ספק-זאַך, האָט מען דערביי פארלייכ-טערט און מען איז פטור, לויט די בית הלל, אפצושיידן דעם דמאי-מעשר. אזוי טייטשט דער ר"ש.**

ד. הדמאי, דמאי (תבואה וואָס מען האָט געקויפט ביי א עם הארץ), **כאָטש מען טאָר נאָך אזא תבואה ניט עסן, און מען מוז אפשיידן מעשר, פונדעסטוועגן איז עס א לייכטע עבירה, און מען קאָן דעריבער דערמיט טאָן זאכן, וואָס מיט זיכערן טבל, מיט „ודאי", טאָר מען ניט טאָן· די משנה רעכנט דאָ אויס די אלע זאכן:** מערבין בו, מען מעג מיט אים (מיט דמאי) מאכן א עירוב. **דער דין איז, אז שבת און יום טוב טאָר מען ניט גיין מער ווי 2000 איילן (תחום שבת) ווייט פון דער שטאָט, וואו מען געפינט זיך. אויב מען וויל גיין 4000 איילן דאַרף מען פרייטאָג פארנאכט אוועקלעגן אויפן אָרט, וואו עס ענדיקט זיך די ערשטע 2000 איילן, עסנווארג און עס הייסט, אז מען האָט דאָ געוואוינט פרייטאָג פארנאכט, און ממילא מעג מען גיין פון דאנען נאָך 2000 איילן ווייטער. דאָס הייסט „עירוב תחומין". עס איז פאראן אויך א „עירוב חצרות", און דאָס איז: אויב עס וואוינען עטליכע מענטשן אין הייזער, וואָס די טירן פון די הייזער גייען ארויס אויף איין הויף, חצר, טאָר מען שבת ניט ארויסטראָגן פון די הייזער אין הויף, סיידן מען לעגט אַוועק ערב שבת עסנווארג אלס א „עירוב", און דאָס הייסט, אז אלע איינוואוינער פון הויף זענען געוואָרן ווי איין בעל הבית, ווייל זיי האָבן צוזאמען איין עסנווארג; דעמאָלס מעג מען ארויסטראָגן פון די וואוינונגען אין הויף (דאָס וואָרט „עירוב" איז דער טייטש „צונויפמישונג"). אָבער דאָס עסנווארג מוז זיין אזא, אז מען זאָל עס מעגן עסן. למשל מיט עסנווארג פון טבל קאָן מען ניט מאכן קיין עירוב· זאָגט די משנה, אז מיט דמאי קאָן מען יאָ מאכן א עירוב.**ומשתתפין בו, און מען קאָן מיט אים מאכן „שיתופי מבואות". **אויב עטליכע הויפן גייען ארויס אין איין האלב-פאַר-מאכטן געסל, טאָר מען ניט ארויסגעטראָגן פון די הויפן אינעם דאָזיקן געסל („מבוי", „געסל", און אין לשון רבים „מבואות") אויב מען האָט ניט ערב שבת אַוועקגעלייגט בשותפות אַ עסנווארג און עס הייסט ווי אַלע איינוואוינער פון די הייפן זענען שותפים אין דעם געסל. אויך דאָ מוז דאָס עסנווארג זיין אזא, אז מען מעג עס עסן; פון**

וּמִשְׁתַּתְּפִין בּוֹ, וּמְבָרְכִין עָלָיו, וּמְזַמְּנִין עָלָיו, וּמַפְרִישִׁין אוֹתוֹ עָרוֹם, בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. הָא אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אֵין בְּכַךְ כְּלוּם. שֶׁמֶן שֶׁהַגַּרְדִּי סָךְ בְּאֶצְבְּעוֹתָיו חַיָּב בַּדְּמַאי, וְשֶׁהַסּוֹרֵק נוֹתֵן בַּצֶּמֶר פָּטוּר מִן הַדְּמַאי:

פרק ב

א וְאֵלּוּ דְבָרִים מִתְעַשְּׂרִין דְּמַאי בְּכָל מָקוֹם, הַדְּבֵילָה וְהַתְּמָרִים

ריכטיקן טבל קאָן מען ניט מאַכן קיין „שיתופי מבואות", זאָגט די משנה, אַז מיט דמאי קאָן מען יאָ. ומברכין, און מען בענטשט אויף אים. ווען מען עסט א זאך, וואָס מען טאָר ניט עסן, טאָר מען ניט בענטשן דערויף, אָבער אויף דמאי מעג מען בענטשן. רש"י טייטשט, אז מען מיינט דאָ ניט בענטשן נאָכן עסן, נאָר מאַכן די ברכה המוציא פאַרן עסן. ומזמנין, און מען מעג בענטשן (נאָכן עסן דמאי) במזומן. אויב עס האָבן געגעסן דריי פערזאָן, זאָגט איינער פארן בענטשן „נברך שאכלנו משלו", און די אנ־דערע צוויי ענטפערן אָפּ „נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו". ומפרישין, און מען מעג אָפּשיידן (די מעשרות פון דמאי) נאַקעטערהייט. מעשר פון טבל טאָר מען ניט אָפּ־שיידן נאַקעטערהייט, ווייל מען דאַרף מאַכן א ברכה ביים אָפּשיידן, און נאַקעטערהייט טאָר מען קיין ברכה ניט מאַכן. אָבער דמאי מעג מען, ווייל אויף אָפּשיידן מעשר פון דמאי דאַרף מען ניט מאַכן קיין ברכה. בין השמשות, (מען מעג אפשיידן מעשר פון דמאי פרייטאָג־פאַרנאַכט, ווען עס איז שוין בין השמשות), צווישן טאָג און נאַכט. מעשר פון טבל טאָר מען בין השמשות פרייטאָג פאַרנאַכט ניט אפשיידן, ווייל טאָמער איז עס שוין שבת, און אום שבת טאָר מען ניט אָפּשיידן. אָבער ביי מעשר פון דמאי האָט מען מיקל געווען. הא אם, ביים דאָזיקן (דמאי־מעשר) אויב מען האָט אָפּגעשיידט צוערשט מעשר שני און דערנאָך מעשר ראשון, שאדט עס ניט. לויט דעם דין מוז ביים אָפּשיידן תרומה און מעשר געהאלטן ווערן א סדר: צוערשט תרומה, דערנאָך מעשר ראשון, דערנאָך מעשר שני. אָבער ביי דמאי שאדט ניט, אפילו מען האלט ניט דעם סדר׳ — די גמרא זאָגט, אז ווייל אַן אָרימאַן מעג עסן דמאי און ווייל יעדער קאָן דאָך מפקיר זיין זיין פארמעגן און הייסן אן אָרימאַן, הייסט דמאי א זאך, וואָס איז ראוי צום עסן. שמן, דער אייל, וואָס דער וועבער שמירט אָן דערמיט זיינע פינגער, איז חייב אין דמאי, און וואָס דער וועלכער קעמט די וואָל טוט אריין אין אייל, איז פטור פון דמאי. דער וועבער, וואָס וועבט וואָל, שמירט אָן די פינגער מיט אייל, כדי ער זאָל קאָנען בעסער וועבן. זאָגט די משנה, אז שמירן זיך דעם קערפּער הייסט אזוי גוט ווי טרינקן („סיכה כשתייה") טאָר מען מיט דמאי־אייל זיך ניט שמירן די פינגער. אָבער דער אייל וואָס מען טוט אריין אין וואָל, איז דאָך, כדי מען זאָל די וואָל קאָנען בעסער קעמען, כאָטש דער וועלכער קעמט די וואָל ווערן דאָך זיינע פינגער באנעצט מיט דעם אייל, איז ער פטור פון דמאי, ווייל ער האָט דאָך ניט דירעקט אָנגעשמירט דעם קערפּער מיט דעם אייל.

פרק ב.

א. ואלו, און פון די דאָזיקע זאכן דאַרף מען אָפּשיידן דמאי־מעשר אין יעדן אָרט. די ווערטער „אין יעדן אָרט" („בכל מקום") ווערן געטייטשט דורך די מפרשים, אז מען מיינט דערמיט, אפילו מען קויפט זיי ניט אין ריכטיקן ארץ ישראל נאָר נאָנט צו דער גרעניץ אין צפון, פון דער שטאָט כזיב און ווייטער; און כאָטש די משנה אין פרק א' משנה ג' זאָגט, אז אין דער דאָזיקער געגנט איז מען פטור פון דמאי, אָבער די דאָזיקע זאכן זענען יאָ מחויב אין דמאי, ווייל מסתמא זענען זיי געקומען פון ארץ ישראל. דאָס זענען: הדבלה — געפּרעסטע פייגן, והתמרים — טייטלען, והחרובים —

וְהַחֲרוּבִין הָאוֹרֶז וְהַכַּמּוֹן. הָאוֹרֶז שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ פָּטוּר: **ב** הַמְקַבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת נֶאֱמָן, מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא אוֹכֵל, וְאֶת שֶׁהוּא מוֹכֵר, וְאֶת שֶׁהוּא לוֹקֵחַ, וְאֵינוֹ מִתְאָרֵחַ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמִּתְאָרֵחַ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ נֶאֱמָן. אָמְרוּ לוֹ, עַל עַצְמוֹ אֵינוֹ נֶאֱמָן, כֵּיצַד יְהֵא נֶאֱמָן עַל אֲחֵרִים: **ג** הַמְקַבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת

באָקסער, האורז — רייז, והכמון — און קימל; האורז, דער רייז וואָס איז אין חוץ לארץ (אויסער ארץ ישראל), ווער עס ניצט פון אים איז פטור פון דמאי. **אויף די לעצטע ווערטער פון דער משנה זענען פאראן עטליכע טייטשן. טייל מפרשים מיינען, אז דער „כל המשתמש", „ווער עס נוצט אים", מיינט צו זאָגן, אז אפילו מען נוצט דעם חוץ־לארץ־רייז אין ארץ ישראל איז מען אויך פטור פון דמאי. דער „מלאכת שלמה" ברענגט א פירוש, אז ניט נור ווען מען עסט דעם רייז אלס רייז, נאָר אפילו ווען מען מאכט דערפון מעל און ברויט און מען דערקענט ניט מער, אז עס איז רייז („כל המשתמש", „אלץ וואָס מען נוצט"), איז מען אויך פטור פון דמאי.**

ב. המקבל, ווער עס נעמט אויף זיך צו זיין א נאמן (באגלויבט, אז ער שיידט אָפּ מעשר), זאָל ער אָפּשיידן מעשר פון דעם וואָס ער עסט, פון דעם וואָס ער פאַר־קויפט, פון דעם וואָס ער קויפט (אפילו ניט צו עסן פאַר זיך נאָר צום פאַרקויפן), און זאָל ניט איינשטיין צו גאַסט ביי א עם הארץ. **כדי מען זאָל פארשטיין די עטליכע משנות, וואָס קומען דאָ, דארף מען וויסן, אז עס זענען אין יענע צייטן געווען דריי קלאַסן יידן: איין קלאַס זענען געווען די „עמי הארצים", און דער נאָמען („עם הארץ", „דאָס פאָלק פון לאנד") ווייזט שוין, אז דאָס זענען געווען מייסטנס דאָרפישע יידן, וועלכע האָבן ניט געקענט לערנען, און מען האָט זיי חושד געווען, אז זיי שיידן ניט אָפּ מעשר און אז זיי זענען ניט אָפּגעהיטן אין די דינים פון טומאה און טהרה. דער צווייטער קלאַס זענען געווען די וועלכע האָבן געהייסן „נאמנין", (אין לשון יחיד „נאמן", דער „באגלויבטער"), וועלכע האָבן זיכער אָפּגעשיידט מעשר, אָבער אין זאכן פון טומאה און טהרה זענען אויך זיי ניט געווען שטרענג אפּגעהיטן. דער דריטער קלאַס האָט געהייסן „חברים" (אין לשון יחיד „חבר"), וועלכע האָבן זיך געהאלטן צוזאמען (דערפון דאָס וואָרט „חבר", פריינט, צוגעבינדן) און זענען באשטאַנען פון לומדים, זייער פרומע יידן, און זיי זענען געווען אָפּגעהיטן אין אלעם, אויך אין טומאה וטהרה. די משנה זאָגט דאָ, אז אויב א עם הארץ וויל נעמען אויף זיך, אז מען זאָל אים האלטן פאר א נאמן, א באגלייבטן, און זיין תבואה זאָל ניט פארעכנט ווערן אלס דמאי, מוז ער נעמען אויף זיך (30 טעג פאר עדות) אָפּצושיידן מעשר ניט נור וואָס ער אליין עסט, און גיט נור פון אייגענער תבואה, נאָר אויך פון דעם וואָס ער פארקויפט און פון דעם וואָס ער קויפט צום פארקויפן, און ער זאָל ניט איינשטיין צו גאסט ביי א עם הארץ.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויך דער וואָס שטייט איין ביי א עם הארץ קאָן זיין א נאמן (א באגלויבטער). **ווייל עס קאָן זיין, אז ער איז דאָרט געווען אָפּגעהיטן און ניט געגעסן נאָר ווען ער האָט געזען, אז דער עם הארץ האָט אפּגעשיידט מעשר.** אמרו, האָבען די חכמים געזאָגט צו ר׳ יהודה: מה דאָך מען גלויבט אים אליין ניט (און ער מוז ברענגן עדות צו ווייזן, אז ער היט אָפּ די דינים פון מעשר), ווי אזוי זאָל מען אים גלויבן אויף אנדערע (ווען ער זאָגט, אז דער עם הארץ האָט אָפּגעשיידט מעשר)?! **טייל מפרשים טייטשן די לעצטע ווערטער פון דער משנה, „ווי אזוי זאָל מען אים גלויבן אויף אנדערע?", אז דאָס מיינט, ווי אזוי קאָן מען אים גלויבן, אז אנדערע מענטשן זאָלן קויפן ביי אים תבואה און זאָלן אָננעמען אז ער האָט אָפּגעשיידט פון דער תבואה מעשר.**

ג. המקבל, אויב איינער נעמט אויף זיך צו זיין א חבר (דאָס הייסט, באגלויבט אויך אין זאכן פון טומאה וטהרה), טאָר ער ניט פארקויפן צו א עם הארץ נאסע (עסנ־

חָבֵר, אֵינוֹ מוֹכֵר לְעַם הָאָרֶץ לַח וְיָבֵשׁ, וְאֵינוֹ לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ לַח׳ וְאֵינוֹ מִתְאָרֵחַ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ, וְלֹא מְאָרְחוֹ אֶצְלוֹ בִּכְסוּתוֹ. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף לֹא יְגַדֵּל בְּהֵמָה דַקָּה, וְלֹא יְהֵא פָּרוּץ בִּנְדָרִים וּבִשְׂחוֹק, וְלֹא יְהֵא מִטַּמֵּא לְמֵתִים, וּמְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמְרוּ לוֹ, לֹא בָאוּ אֵלּוּ לַכְּלָל: ד הַנַּחְתּוֹמִים, לֹא חִיְּבוּ אוֹתָם חֲכָמִים לְהַפְרִישׁ, אֶלָּא כְּדֵי

וואַרג) און טריקענע (עסנוואַרג). ווייל מען האָט א חשד אז דער עם הארץ, וועלכער איז ניט אָפּגעהיט אין טומאה וטהרה, וועט מטמא זיין די דאָזיקע עסנוואַרג, און דער דין איז, אז מען טאָר ניט פאַראורזאַכן, גורם זיין, טומאה אפילו צו געוועגליכע (חולין), ניט־הייליקע עסנוואַרג אין ארץ־ישראל. ואינו לוקח, און ער טאָר ניט קויפן (פון עם הארץ) נאַסע (עסנוואַרג). דער דין איז, אז עסנוואַרג, אפילו ווען עס רירט אָן א טמא־זאַך, ווערט עס ניט טמא, סיידן עס האָט פריער איינמאָל אָנגערירט וואַסער אָדער געוויסע אַנדערע פליסיקייטן; דאָס הייסט באַקומען „הכשר“, „גרייטקייט“, „פעהיקייט“ צו נעמען אויף זיך טומאה. דעריבער טאָר מען ניט קויפן ביים עם הארץ א עסנוואַרג, וואָס איז נאַס, ווייל מען האָט מורא, אז קוים איז עס נאַס, האָט דאָך עס שוין געהאַט דעם „הכשר“, די גרייטקייט אָנצונעמען טומאה, און אַזוי ווי דער עם הארץ איז ניט אָפּגעהיטן קאָן דאָך זיין אז ער האָט שוין דאָס עסנוואַרג מטמא געווען. אָבער טרוקענע זאַכן מעג מען יאָ קויפן ביי אים און מען האָט ניט מורא טאָמער זענען זיי שוין נאַס געווען, ווייל ווי דער ירושלמי זאָגט, איז אפילו א עם הארץ באַגלויבט צו זאָגן, אז די זאַכן זענען קיינמאָל ניט נאַס געווען. ואינו, און ער זאָל ניט איינשטיין צו־גאַסט ביי עם הארץ (ווייל ער קאָן ניט אין הויז פון עם הארץ זיין אָפּגעהיטן פון טומאה־זאַכן), און ער זאָל ניט אַריינגעמען צו־גאַסט צו זיך (אין הויז א עם הארץ) אין זיין קלייד. דאָס הייסט, אז ער מעג אַריינגעמען צו זיך א עם הארץ צו־גאַסט, אָבער דער עם הארץ זאָל ניט מיטנעמען זיינע אייגענע קליידער, וועלכע זענען, לויט דעם דין, טמא; מיט דעם וואָרט „כסות“ מיינט מען אויך דאָס קלייד, מיט וועלכן מען וויקלט זיך אַרום צום שלאָפן; פון רמב״ם איז צו זען, אז ער טייטשט „בכסותו“ ניט אין זין פון „אין זיין קלייד“, נאָר „צוליב זיין קלייד“, (זע אין דעם פשט פריער אין פרק א׳ משנה ב׳ אויף „בדרכים“), דאָס הייסט, ווייל דאָס קלייד פון עם הארץ איז טמא, טאָר מען דעם עם הארץ בכלל ניט אַריינגעמען צו זיך צו גאַסט. ר׳ יהודה זאָגט אז ער (דער וואָס וויל ווערן א חבר) זאָל אויך ניט האָדעווען קיין בהמה דקה (קליין־פי), ווייל לויטן דין האָט מען ניט געטאָר האָדעווען אין ארץ ישראל קיין בהמה דקה, קליין־פי, דאָס הייסט ציגן, שעפּסן, ווייל זיי האָבן קאַליע געמאַכט פרעמדע פעלדער; ולא יהא, און ער זאָל ניט זיין לייכטזיניג אין טוען א נדר און אין געלעכטער, און ער זאָל זיך ניט מטמא זיין צו מתים, און ער זאָל באַדינען אין בית המדרש) די אַלע זאַכן געהערן, לויט דער גמרא, צו פרישות, צו די גוטע מידות פון א פרומען ייד: זיין אָפּגעהיטן ניט צו טוען א נדר, ווייל טאָמער וועט מען אים ניט קאָנען דערפילן; אָפּהיטן זיך צו מאַכן געלעכטערס, ווייל דאָס פירט צו אויסגעלאַסנקייט; ניט מטמא זיין זיך צו מתים ווען מען דאַרף ניט פאַרנעמען זיך מיט זיי; באַדינען תלמידי חכמים אין בית המדרש. דער ר״ש טייטשט דאָס וואָרט „משמש“ ניט אין זין פון באַדינען נאָר פון „לערנען“ ביי תלמידי חכמים: דאָס אַלץ זאָגט ר׳ יהודה. אָמרו, האָבן די חכמים געזאָגט צו ר׳ יהודה, אַז די דאָזיקע זאַכן געהערן ניט צום כלל. דאָס זענען סתם גוטע מידות, אָבער צו די פליכטן פון א חבר געהערן נור זאַכן פון מעשר און פון טומאה וטהרה׃

ד. הנחתומים, די בעקערס האָבן די חכמים אויף זיי אַרויפגעלייגט דעם חוב צו נעמען בלויז תרומה מעשר און חלה. אויב בעקערס קויפן תבואה ביי א עם הארץ איז גענוג אז זיי זאָלן אַראָפּנעמען תרומת מעשר דאָס הייסט, א צענטל פון מעשר ראשון,

תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְחַלָּה. הַחֶנְוָנִים אֵינָן רַשָּׁאִין לִמְכּוֹר אֶת הַדְּמַאי. כָּל הַמַּשְׁפִּיעִין בְּמִדָּה גַסָּה, רַשָּׁאִין לִמְכּוֹר אֶת הַדְּמַאי. אֵלּוּ הֵן הַמַּשְׁפִּיעִין בְּמִדָּה גַסָּה, כְּגוֹן הַסִּיטוֹנוֹת וּמוֹכְרֵי תְבוּאָה:

ה ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִמָּדֵד בְּגַסָּה, וּמְדָדוֹ בְּדַקָּה, טְפֵלָה דַקָּה לְגַסָּה, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִמָּדֵד בְּדַקָּה, וּמְדָדוֹ בְּגַסָּה, טְפֵלָה גַסָּה לְדַקָּה. אֵיזוֹ הִיא מִדָּה גַסָּה? בְּיָבֵשׁ שְׁלֹשָׁה

איין הונדערטסטל פון דער גאנצער תבואה, און עס געבן צום כהן (זע אין אונזער הקדמה צו מסכת דמאי), און פון טייג זאָלן זיי אראָפּנעמען חלה (א 48טל פון טייג) און עס אויך געבן צום כהן. דאקייגן מעשר שני אויף צו פירן קיין ירושלים האָבן די חכמים ניט ארויפגעלייגט אויף די בעקערס דעם חוב אָפּצושיידן. די גמרא זאָגט אין יומא ט׳ אז דער טעם איז ווייל די בעקערס פארדינען זייער ווייניק און מען האָט ניט געוואָלט זיי שווער מאכן. די מפרשים זאָגן, אז מען מיינט בעקערס, וועלכע זענען „נאמנים״, „באגלויבטע״. החנונים, קרעמערס (פון תבואה, אין איינצל, ניט אין הורט) טאָרן ניט פארקויפן צו קיינעם דמאי (תבואה וואָס זיי האָבן געקויפט ביי א עם הארץ). איידער זיי פארקויפן די תבואה מוזן זיי אפּשיידן דמאי־מעשר. דאָס וואָרט „חנוני״ איז פון וואָרט „חנות״, „קראָם״. א „קליין-הענדלער״. כל, אלע וואָס געבן־ארויס (פארקויפן) אין א גרויסער מאָס (אין הורט) מעגן פארקויפן דמאי. זיי דארפן ניט אפּשיידן דמאי־מעשר איידער זיי פארקויפן, ווייל די הורט־סוחרים פארדינען ניט קיין סך, נאָר א קליי־נעם פראָצענט פון דער תבואה דעריבער האָט מען זיי ניט געוואָלט שווער מאכן· דאָס וואָרט „משפיעים״ איז פון „שפע״, א סך. אלו, דאָס זענען די וואָס געבן־ארויס אין א גרויסער מאָס: א שטייגער ווי די גרויסע תבואה־קויפערס, און די פארקויפערס פון תבואה, וועגן די צוויי קלאסן, וועלכע די משנה רעכנט דאָ אויס, „סיטונות״ און „מוכרי תבואה״, זענען געזאָגט געוואָרן א סך פירושים. דאָס וואָרט „סיטון״ (לשון רבים „סיטונות״), וואָס ווערט דערמאָנט א סך מאָל אין דער משנה, איז, ווי דער „ערוך״ באמערקט ריכטיק, דאָס גריכישע וואָרט „סיטאָנעס״, און איז דער טייטש „אויפקויפער״ פון ווייץ און אויך פון סתם תבואה. מען וואָלט דעריבער געקאָנט אָנ־נעמען, אז דער אונטערשייד איז, וואָס די „סיטונות״ זענען די „אויפקויפער״ און די „מוכרי תבואה״ זענען די פארקויפער. אָבער דאָ אין דער משנה ווערט דאָך בפירוש געזאָגט, אז זיי ביידע „געבן־ארויס״, „פארקויפן״ אין א גרויסער מאָס· דער „ערוך״ ברענגט נאָך א פירוש, אז סיטונות מיינט מען פארקויפן פון קטניות (ארבעס און אנדערע הילזן־קערנער) און אייל.

ה. ר׳ מאיר זאָגט, אז דאָס וואָס דער שטייגער איז צו מעסטן עס מיט א גרויסער מאָס (צו פארקויפן אין הורט) און מען האָט עס געמאָסטן מיט א קליינער מאָס (פאר־קויפט אין איינצל) איז די קליינע מאָס א טפל צו דער גרויסער מאָס. אזוי ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה. אז א הורט־סוחר איז פטור פון דמאי און א איינצל־קרעמער איז מחויב אין דמאי, זאָגט ר׳ מאיר, אז אויב דאָס, וואָס מען פארקויפט אין הורט, האָט מען צופעליק פאַרקויפט אין איינצל, איז מען פטור פון דמאי, ווייל דער איינצל-פארקויף איז א טפל צום הורט־פארקויף; את, אויב דאָס וואָס עס איז דער שטייגער צו מעסטן עס אין א קליינער מאָס, האָט מען געמאָסטן אין א גרויסער מאָס, איז די גרויסע מאָס א טפל צו דער קליינער מאָס. דאָס הייסט, אויב א זאך וואָס מען פארקויפט אין איינצל, האָט מען צופעליק פארקויפט אין הורט, דארף מען יאָ געבן דמאי־מעשר, ווייל דער צופעליקער הורט־פארקויף איז א טפל צום איינצל־פארקויף. איזו היא, וואָס הייסט א „גרויסע מאָס״? ביי טרוקענע סחורה דריי טעפּ (קבין). א טאָפּ (קב) איז אין וואָג לערך 8 פונט. זאָגט די משנה, אז דער פארקויף פון טרוקענע תבואה צו דריי טעפּ אויף אמאָל הייסט הורט־פארקויף.ובלח, און ביי פליסיקע סחורות (ווי אייל, ויין, וואָס הייסט הורט־פארקויף), א דינר. אויב דער קלענסטער פארקויף

קַבִּין וּבְלַח דִּינָר. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, סַלֵּי תְאֵנִים, וְסַלֵּי עֲנָבִים, וְקוּפּוֹת שֶׁל יָרָק, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מוֹכְרָן אַכְסָרָה פָּטוּר:

פרק ג

א מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי, וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי. רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה מַאֲכִיל אֶת פּוֹעֲלָיו דְּמַאי. גַּבָּאֵי צְדָקָה, בֵּשׁ"א נוֹתְנִין אֶת הַמְעוּשָּׂר לְשֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר, וְאֶת שֶׁאֵינוֹ מְעוּשָּׂר לִמְעַשֵּׂר, נִמְצְאוּ כָּל הָאָדָם אוֹכְלִין

איז פאר א דינר, הייסט עס שוין הורט. געוויינליך טייטשט מען „דינר", „גילדן". דאָס איז די גריכישע מטבע „דענאריאן" (אין לאטיין „דענאריוס") און 4 דינרין זענען געווען א „סלע". ר' יוסי זאָגט, אז קוישן פייגן און קוישן וויינטרויבן און קאָרבן גרינס, אזוי לאנג ווי מען פארקויפט זיי (ניט אויף דער מאָס, אָדער אויף דער וואָג, נאָר) אויפן קוק, איז מען פטור פון דמאי. **דער ברטנורא זאָגט, אז דער טעם פון ר' יוסי איז, ווייל דאָס הייסט הורט-פארקויף. דער אונטערשיד צווישן „סל", א „קויש", און „קופה", א „קארב", איז וואָס סל איז קלענער פון קופה. דאָס וואָרט „אכסרה" גע־פינט מען אויך אין משנה מעשר שני פרק ד' משנה ב', און דער „ערוך" מיינט, אז עס איז דאָס אראבישע וואָרט „כאסארע", „שאָדן" (אייגנטליך, ענליך צום לשון קודש וואָרט „חסר"), און ווייל ווען מען פארקויפט אויפן „קוק" האָט איינער, דער קויפער אָדער פארקויפער, שאָדן, הייסט דאָס דאריבער פארקויפן „אכסרה".**

פרק ג.

א· מאכילין, מען מעג געבן צו עסן אָרימע לייט דמאי, און אויך אורחים (מעג מען געבן צו עסן) דמאי. **אין ירושלמי זענען פאראן עטליכע פירושים צו דער דאָזיקער משנה. לויט איין פירוש מיינט מען, אז מען מעג יעדן אָרימאן און יעדן אורח געבן צו עסן דמאי ווייל דמאי איז אַ ספק זאַך, און פאַר אָרימע לייט האָט מען מיקל געווען. אן אנדער פירוש איז, אז מען דארף זאָגן דעם אָרימאן, אז דאָס איז דמאי, און אויב דער אָרימאן איז א פרומער ייד וועט ער אליין אראָפּנעמען דמאי־מעשר. אן אורח הייסט נאָר דער וואָס בלייבט ניט נעכטיקן, אָבער אויב ער נעכטיקט איבער טאָר מען אים שוין ניט געבן קיין דמאי. אן אנדערער טייטש איז, אז „אכסניא" מיינט מען זעל־נער, וועלכע שטייען איין ביי א יידּ, און עס זענען אויך פאראן פארשידענע מיינונגען, צי מען מיינט דוקא גוישע אָדער אויך יידישע זעלנער. דער „מוסף הערוך" זאָגט, אז „אכסניא" איז א גריכיש וואָרט „קסעניא", און איז דער טייטש הכנסת אורחים, גאסט-פריינדליכקייט.** רבן גמליאל פלעגט געבן צו עסן זיינע ארבייטער דמאי. **טייל מפרשים טייטשן, אז רבן גמליאל האָט זיך ניט געהאט מתחייב געווען צו געבן זיינע ארבייטער צו עסן, און דאָס עסן וואָס ער האָט זיי געגעבן איז געווען בחינם, און דע־ריבער הייסט עס אַ סאָרט צדקה, און דערפאַר האָט ער געמעגט זיי געבן דמאי. („תפארת ישראל").** גבאי, גבאים פון צדקה (ווען זיי טיילן אויס צו אָרימע לייט עסנ־וואַרג), זאָגן די בית שמאי, אז דאָס עסן פון וועלכן עס איז שוין אראָפּגענומען געוואָרן מעשר, זאָלן זיי געבן צו דעם אָרימאן, וואָס נעמט ניט אראָפּ קיין מעשר; און דאָס ניט־גע'מעשר'טע עסן זאָלן זיי געבן צום אָרימאן וואָס נעמט יאָ אראָפּ מעשר; און אַזוי אַרום קומט אוים אַז אַלע מענטשן (אָרימע לייט) וועלן עסן פאַרריכטענע (גע־מעשר'טע). **די גמרא דערקלערט, אז די בית שמאי האלטן ניט פון דער פריערדיגער משנה, אז מען מעג געבן אָרימע לייט צו עסן דמאי; די מפרשים זאָגן, אז די אָרימע לייט וואָס נעמען יאָ אראָפּ מעשר דארף מען געבן עטוואָס מער, כדי זיי זאָלן האָבן מער אויף זייער חלק פאר דעם אראָפּגענומענעם מעשר.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן,

מְתוּקָּן. וַחֲכָ"א גּוֹבִין סְתָם וּמְחַלְּקִין סְתָם, וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן יְתַקֵּן: ב הָרוֹצֶה לַחֲזוֹם עֲלֵי יָרָק לְהָקֵל מִמַּשָּׂאוֹ. לֹא יַשְׁלִיךְ עַד שֶׁיְעַשֵּׂר. הַלּוֹקֵחַ יָרָק מִן הַשּׁוּק וְנִמְלַךְ לְהַחֲזִיר, לֹא יַחֲזִיר עַד שֶׁיְעַשֵּׂר, שֶׁאֵינוֹ מְחוּסָּר אֶלָּא מִנְיָן, הָיָה עוֹמֵד וְלוֹקֵחַ, וְרָאָה טוֹעַן אַחֵר יָפֶה מִמֶּנּוּ, מוּתָּר לְהַחֲזִיר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ: ג הַמּוֹצֵא פֵּירוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּנְטָלָן לְאוֹכְלָן, וְנִמְלַךְ לְהַצְנִיעַ, לֹא יַצְנִיעַ עַד שֶׁיְעַשֵּׂר. וְאִם מִתְּחִלָּה נְטָלָן בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ, פָּטוּר.

מען נעמט־צוזאמען סתם און מען צעטיילט סתם און ווער עס וויל פאררירכטן (מעשר'ן) זאָל פאררירכטן. **די חכמים האלטן, אז לויט דעם דין פון די בית שמאי וועט עס זיין א גרויסע טירחא פאר די צדקה־גבאים אכטונג צו געבן, ביי ווען זיי נעמען־צוזאמען, וואס איז יאָ גע'מעשר'ט און וואס איז ניט־גע'מעשר'ט, און וואס וועלכן אָרימאַן צו געבן, דעריבער זאָלן זיי צוזאמענעמען די עסנווארג סתם און צוטיילן סתם, און וועלכער אָרימאַן עס וויל זאָל ער מעשר'ן. דאָס וואָרט „מתקן", „פאררירכטן", הייסט אראָפּ־נעמען מעשר, מאכן דאָס עסנווארג „מתוקן", ריכטיג, פערטיק.**

ב. הרוצה, אז איינער (וועלכער טראָגט גרינס, ירקות) וויל אָפּשניידן די בלעטער פון גרינס, כדי זיך לייכטער צו מאכן די משא, זאָל ער ניט אוועקוואַרפן (די בלעטער) ביז ער נעמט (פון די בלעטער) מעשר. **ווייל מען האָט מורא, טאָמער וועט געפינען די גרינס־בלעטער א עם הארץ, וועלכער איז ניט אָפּגעהיטן אין מעשר, און ער וועט זיי עסן אומגע'מעשר'ט, און מען טאָר ניט גורם זיין קיינעם צו עסן ניט־געמעשר'ט. דאָס וואָרט „לחזום", „שניידן", באמערקט דער רמבם, איז ניט פאראן מער אין ער־גיץ. טייל מפרשים מיינען, אז עס איז דאָסזעלבע וואָס „משיחסום" אין דער משנה כלים פרק ט"ז, וואו עס איז אויך דער טייטש שניידן.** הלוקח, אז איינער קויפט גרינס אויפן מארק (פון א עם הארץ) זאָל ער (אויב ער האָט חרטה אויפן קויף) ניט צוריקגעבן דאָס גרינס ביז ער נעמט (דערפון) מעשר, ווייל עס פעלט ניט מער ווי דאָס ציילן. **ווייל קוים האָט ער געקויפט דאָס גרינס, הייסט דאָס שוין זיינס, און אויב ער גיט עס צוריק, הייסט עס, אז ער „פארקויפט" שוין זיינס ניט־גע'מעשר'ט, און דאָס טאָר מען ניט, ווייל א עם הארץ וועט עס קויפן און עסן ניט גע'מעשר'ט. די משנה זאָגט דאָ נאָכמער, אז אפילו ביים קויפן האָט ער נאָכניט איבערגעציילט וויפיל גרינס עס איז פאראן אין דעם, וואָס ער האָט געקויפט, הייסט עס שוין אויך אזוי גוט ווי זיינס, ווייל עס פעלט ניט מער ווי דאָס איבערציילן.** היה, אויב ער איז געשטאנען און געהאלטן אין קויפן (אין מארק דאָס גרינס) און ער האָט דערזען אן אנדער פעקל (גרינס) וואָס איז בעסער פון דעם, מעג ער יאָ צוריקגעבן, ווייל ער האָט עס נאָכניט גענומען **די משנה מאכט דאָ דעם פאָלגנדיקן אונטערשיד: אויב דער קויף איז שוין געווען גע־מאכט, נאָר עס האָט געפעלט בלויז דאָס איבערציילן, טאָר ער ניט צוריקגעבן, נאָר ער מוז פריער מעשר'ן; אויב אָבער דער קויף איז נאָכניט געווען געמאכט, ער האָט נאָכניט געהאַט קונה געווען דאָס גרינס מיט „משיכה", מיט געבן א „נעם", א „צי", מעג ער יאָ חרטה האָבן און לאָזן עס ניט־גע'מעשר'ט. דאָס וואָרט „טוען" האָבן מיר איבערזעצט א „פעקל", און דאָס וואָרט איז דער טייטש אייגנטליך א „משא", א „לאדונג", פון „טען", „אָנלאָדן".**

ג. המוצא, אז איינער געפינט פרוכטן אין וועג און ער האָט זיי גענומען צום עסן, און ער האָט זיך דערנאָך מיישב געווען זיי צו באהאלטן (אוועקצולייגן ביים וועג אין אַ זייט), זאָל ער ניט באהאלטן ביז ער נעמט (פון זיי) מעשר. **די אלע משנה'ס לערנען כסדר, אז ניט נאָר טאָר מען אליין ניט עסן ניט־געמעשר'טע זאכן, נאָר מען טאָר ניט גורם זיין, אז אן אנדערער זאָל עסן ניט גע'מעשר'ט, אפילו דער אנדערער איז אן עם הארץ, וואָס איז ניט אָפּגעהיטן אין מעשר. דאָ איז די מורא טאָמער וועט זיי געפינען אן עם הארץ אוין זיי עסן ניט אראָפּנעמענדיק פון זיי מעשר.** ואם, אויב אָבער ער האָט זיי באלד גענומען נאָר כדי זיי (די פרוכטן) זאָלן ניט פארניכטעט ווערן,

כָּל דָּבָר שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְמָכְרוֹ
דְּמַאי, לֹא יִשְׁלַח לַחֲבֵירוֹ דְּמַאי.
ר' יוֹסֵי מַתִּיר בְּוַדַּאי, וּבִלְבַד שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ:
ד הַמּוֹלִיךְ חִטִּים לְטוֹחֵן כּוּתִי, אוֹ
לְטוֹחֵן עַם הָאָרֶץ, בְּחֶזְקָתָן לַמַּעַשְׂרוֹת
וְלַשְּׁבִיעִית. לְטוֹחֵן עכ"ום, דְּמַאי.
הַמַּפְקִיד פֵּירוֹתָיו אֵצֶל הַכּוּתִי, אוֹ
אֵצֶל עַם הָאָרֶץ, בְּחֶזְקָתָן לַמַּעַשְׂרוֹת

איז ער פטור. דאָס הייסט, אז ער קאָן זיי אוועקלייגן אומגעמעשרט. ווייל ער האָט ביים נעמען די פרוכטן ניט אינזינען געהאַט צו נעמען זיי פאַר זיך, האָט ער זיי דעריבער ניט קונה געווען, און זיי זענען ניט געוואָרן זיינע. דער ירושלמי לערנט, אז פון דאָ־נען זעט מען, אז מען טאָרניט לאָזן ליגן עסנווארג אין וועג. כל, יעדע זאך, וואָס א מענטש טאָרניט פאַרקויפן קיין דמאי, טאָר ער (אויך) ניט שיקן צו זיין פריינט דמאי. ניט נאָר פאַרקויפן, נאָר אויך שיקן אַ מתנה צו אַ פריינט טאָר מען ניט קיין דמאי. דאָס וואָרט „לחברו" האָבן מיר איבערזעצט „צו זיין פריינט", אָבער דער „תפארת ישראל" מיינט, אז דערמיט וויל די משנה זאָגן, אז מען זאָל ניט שיקן אפילו צו א „חבר", וועלכער איז יאָ אָפּגעהיטן אין מעשר; ווייל עס איז מורא צו האָבן, אז דער חבר, וועט מיינען, אז מען האָט אים געשיקט גע'מעשר'ט. ר' יוסי איז מתיר (צושיקן) „ודאי" (פרוכטן אָדער תבואה וואָס איז „זיכער" ניט־גע'מעשר'ט), אָבער ער מוז אים לאָזן וויסן (אז דאָס איז ניט גע'מעשר'ט). ר' יוסי איז מיקל ביי „ודאי", ביי זיכער-ניט־גע'מעשר'טע פרוכטן און תבואה, מער ווי ביי דמאי, ווייל ער האלט, אז ווייל די עבירה פון דמאי איז ניט אזוי גרויס, קאָן מען אמאָל פאַרגעסן און ניט מודיע זיין; דאקייגן ביי „ודאי", ביי זיכערן טבל, וואו די עבירה צו עסן ניט־גע'מעשר'ט איז גאָר גרויס, וועט מען געדענקן מודיע צו זיין.

ד. המוליך, אז איינער פירט ווייץ צו א מילנער א כותי, אָדער צו א מילנער א עם הארץ, זענען זיי (די ווייץ) אין זייער חזקה בנוגע מעשרות און שמיטה. תבואה און פרוכטן, וואָס וואקסן אין שמיטה־יאָר האָבן א סך דינים, ווי אזוי מען דאַרף זיך נוהג זיין מיט זיי, אז עס קומט א צייט ווען מען דאַרף זיי גאָר ארויסרוימען פון שטוב. זאָגט די משנה, אויב איינער פירט אוועק זיין ווייץ צו א מילנער א כותי (מיר האָבן שוין געשריבן אין פירוש צו ברכות פרק ז' משנה א', אז א כותי איז איינער פון די סעקטע „שומרונים" אין ארץ ישראל, וואָס זענען א סאָרט האלבע יידן, גלויבן בלויז אין תורת משה און ניט די נביאים וכתובים און ניט אין משנה און גמרא און זיי האלטן ניט פון ירושלים, און האלטן, אז דער בארג גריזים איז הייליק), אָדער צו א מילנער אַן עם הארץ, און די ווייץ זענען שוין געווען גע'מעשר'ט און זיי זענען ניט געוואקסן אין שמיטה־יאָר, דאַרף מען ניט מורא האָבן, טאָמער האָט דער מילנער דער כותי אָדער דער עם הארץ צוגענומען פאַר זיך די ווייץ און אים געגעבן מעל פון אנדערע ווייץ, וועלכע זענען ניט גע'מעשר'ט אָדער זענען געוואקסן אין שמיטה־יאָר. דער אויסדרוק „בחזקתן" מיינט, אז זיי זענען אין זייער „חזקה", אין זייער „קראַפט". דאָס הייסט, אז זיי זענען ווי זיי זענען געווען ביז איצט. דער ירושלמי דערקלערט דעם טעם, ווייל דער כותי און עם הארץ זענען ניט חשוד, אַז זיי זאָלן אויסטוישן. לטוחן, אויב צו א מילנער א גוי איז (די מעל) דמאי. ווייל א גוי איז יאָ חשוד אויסצוטוישן און אזוי ווי עס איז א ספק, דעריבער האָט די מעל דעם דין פון דמאי. אין טייל נוסחאות איז פאַראַן אין אָנהויב משנה אנשטאט „טוחן", מילנער, „טחון" מיט א קמץ אונטער דער „טית", וואָס איז אויך דער טייטש „מילנער", און דאָס איז א דקדוק-פאָרם אין לשון קודש, ווי „לקוח" (קויפער, און אין לשון רבים „לקוחות"). המפקיד, אז איינער גיט צו באהאלטן זיינע פרוכטן צו א כותי אָדער צו א עם הארץ, זענען זיי אין זייער חזקה בנוגע צו מעשר און צו שמיטה. די משנה לערנט דאָ, אז ניט נור א מילנער א כותי אָדער א עם הארץ איז ניט חושד אויסצוטוישן, מחמת ער דאַרף מורא האָבן טאָ־מער וועט געוואָר ווערן און מען וועט אים ניט געבן מער תבואה צו מאָלן, נאָר

וְלַשְּׁבִיעִית, אֵצֶל עכו"ם כְּפֵירוֹתָיו. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, דְּמַאי: ה הַנּוֹתֵן לְפוּנְדְּקִית, מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ, וְאֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל מִמֶּנָּה, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדָה לַחֲלוֹף. אָ"ר יוֹסֵי, אֵין אָנוּ אַחְרָאִין לְרַמָּאִים, אֵינוֹ מְעַשֵּׂר אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא נוֹטֵל מִמֶּנָּה בִּלְבָד: ו הַנּוֹתֵן לַחֲמוֹתוֹ, מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ וְאֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל מִמֶּנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חֲשׁוּדָה לַחֲלוֹף אֶת הַמִּתְקַלְקֵל. אָ"ר יְהוּדָה, רוֹצָה הִיא בְּתַקָּנַת בִּתָּהּ וּבוֹשָׁה מֵחֲתָנָהּ, מוֹדֶה

אפילו ביי א סתם כותי אָדער א עם הארץ האָט מען ניט מורא צו האָבן פאַר אויס־טוישן. אצל, ביי א גוי (ווען מען באהאלט ביי אים) זענען זיי ווי זיינע פרוכטן. די גמרא אין בכורות י"א טייטשט „זיינע", אז דאָס מיינט מען, אז זיי האָבן דעם דין ווי דעם גוי'ס פרוכטן, ווייל ער האָט זיכער אויסגעטוישט. לויט דעם דין זענען די דאָזיקע פרוכטן פטור פון מעשר, מחמת פרוכטן פון א גוי זענען לגמרי פטור פון מעשר, לויט איין מיינונג. אזוי טייטשן דער רמב"ם אין דער ברטנורא; רש"י אָבער טייטשט, אז מען דאַרף יאָ אראָפּנעמען מעשר פון דעם גוי'ס פרוכטן. דער ברטנורא דערקלערט, אז ביי א מילנער א גוי קאָן דאָך זיין, אז ער האָט זיי אויסגעטוישט ניט אויף זיין ווייץ, נאָר אויף ווייץ פון אנדערע יידן, עמי הארצים, וועלכע האָבן אויך געבראַכט צו מאָלן, דעריבער איז עס דמאי; אָבער ביי „באהאלטן" ביי א סתם גוי דאַרף מען ניט אזוי ווייט חושש זיין, טאָמער האָט אויך אן אנדערער ייד, א עם הארץ, געבראַכט צו אים פרוכטן צו באהאלטן. ר' שמעון זאָגט, אז זיי זענען דמאי. ווייל ער האלט, אז עס קאָן זיין, אז אויך אנדערע יידן, עמי הארצים, האָבן געבראַכט צום גוי פרוכטן צו באהאלטן, און ער האָט זיי אויסגעטוישט.

ה. הנותן, אז איינער (שטייט־איין אין א גאסטהויז און) גיט דער בעל הבית'טע פון גאסט־הויז (רויע מאכלים, אז זי זאָל זיי פאַר אים אָפּקאָכן), דאַרף ער נעמען מעשר צוערשט פון דעם, וואָס ער גיט איר און דערנאָך פון דעם וואָס ער נעמט פון איר, ווייל זי איז חשוד אויסצוטוישן. דאָס הייסט, טאָמער טוישט אויס די בעל־הבית'טע און זי גיט אים איר עסן און זי נעמט זיין עסן; דעריבער דאַרף ער נעמען מעשר פון דעם, וואָס ער גיט איר, כדי זי זאָל ניט עסן ניט־גע'מעשר'ט, און ער דאַרף אויך נעמען מעשר פון דעם, וואָס זי גיט אים, כדי ער זאָל נ'ט עסן אירע, ניט־געמעשר'טע מאכלים. „פונדק" איז פון גריכיש וואָרט „פאנדאקיאָן", א גאסט־הויז. אָמר, האָט ר' יוסי געזאָגט: מיר דאַרפן ניט זיין פאַראַנטוואָרטליך פאַר שווינדלער; ער דאַרף נעמען מעשר נאָר פון דעם (עסן) וואָס ער נעמט ביי איר. אָבער פון דעם וואָס ער גיט איר דאַרף ער קיין מעשר ניט נעמען, ווייל ער האָט דאָך איר ניט געגעבן אויף אויסצו־טוישן, און אויב זי טוישט יאָ אויס, איז דאָך עס א שווינדל, און פאַר שווינדלער דאַרף מען ניט זיין פאַראַנטוואָרטליך.

ו. הנותן, אז איינער גיט זיין שוויגער (א עם הארץ, רויע עסנוואַרג, אז זי זאָל קאָכן פאַר אים), דאַרף ער מעשר'ן סיי דאָס וואָס ער גיט איר און סיי דאָס וואָס ער נעמט פון איר, ווייל זי איז חשוד אז זי זאָל אויסטוישן, אויב דאָס עסן ווערט קאַליע. דער חשד איז, אז די שוויגער וועט, אין פאַל ווען דאָס עסן ווערט קאַליע, געבן דעם איידעם איר אייגן גוט עסן, און פאַר זיך וועט זי נעמען זיין קאַליע־געוואָרענע עסן. אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, אז זי (די שוויגער) וויל דעם נוצן פון איר טאָכטער און זי שעמט זיך פאַר איר איידעם. דער ירושלמי דערקלערט, אז ר' יהודא גיט דעם טעם פון דעם פריערדיקן דין, פאַרוואָס מען דאַרף מורא האָבן, טאָמער וועט די שוויגער אויסטוישן דאָס קאַליע־געוואָרענע עסן; ווייל זי וויל דעם נוצן פון איר טאָכטער און זי שעמט זיך פאַר דעם איידעם און דעריבער וועט זי זיי געבן איר גוט עסן אנשטאָט זייערע קאַליע־געוואָרענע מאכלים. מודה, ר' יהודה איז מודה, אז ווען איינער גיט

ר׳ יְהוּדָה, בְּנוֹתֵן לַחֲמוֹתוֹ שְׁבִיעִית, שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּדָה לְהַחֲלִיף לְהַאֲכִיל אֶת בִּתָּהּ שְׁבִיעִית:

פרק ד

הַלּוֹקֵחַ פֵּירוֹת מִמִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, וְשָׁכַח לְעַשְּׂרָן, וְשׁוֹאֲלוֹ בְּשַׁבָּת יֹאכַל עַל פִּיו. חָשְׁכָה מוֹצָאֵי שַׁבָּת, לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר. לֹא מְצָאוֹ, אָמַר לוֹ אַחֵר, שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת מְעוּשָּׂרִין הֵן, אוֹכֵל עַל פִּיו. חָשְׁכָה מוֹצָאֵי שַׁבָּת, לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי שֶׁחָזְרָה לִמְקוֹמָהּ, ר׳ שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר, אַף בַּחוֹל

צו זיין שוויגער (עסן און קאָכן) אים שמיטה־יאָר (און די רויע מאכלים, וואָס ער גיט דער שוויגער זענען ניט געוואקסן אין שמיטה־יאָר, דאַרף ער ניט מורא האָבן, טאָמער וועט זי אויסטוישן אויף אירע מאכלים, וועלכע זענען יאָ געוואקסן אים שמיטה־יאָר), ווייל זי איז ניט חשוד אויסצוטוישן, צו געבן עסן איר טאָכטער שמיטה־זאַכן. **מחמת אפילו ווען די שוויגער איז א עם הארץ און איז ניט אָפּגעהיטן אין מעשר, אָבער פאר דער עבירה פון שמיטה האָבן עמי הארצים מער מורא, און איר טאָכטער וועט זי ניט זועלן געבן שמיטה-עסנווארג. מיר האָבן שוין פריער אין זעלבן פרק משנה ד׳ געשריבן, אין וואָס באשטייען די דינים פון שמיטה־עסנווארג, און מער פרטים וועגן דעם וועלן מיר לערנען אין דער מסכת שביעית.**

פרק ד.

א. הלוקח, אז איינער קויפט פרוכטן פון איינעם, וואָס איז ניט באגלויבט אויף מעשרות, און האָט פארגעסן זיי צו מעשר׳ן (ווי מען דאַרף מעשר׳ן דמאי), און ער האָט אים געפרעגט אים שבת (צי ער האָט זיי געמעשר׳ט, און ער, דער ניט־באַגלויב־טער, דער עם הארץ, האָט אים געזאָגט אז, יאָ), מעג ער עסן (אים שבת) אויף זיין וואָרט. **דער ירושלמי זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל א עם הארץ האָט מורא פאר שבת („אימת שבת עליו") און ער וועט דעריבער ניט זאָגן קיין ליגנט.** חשכה, ווען נור עס ווערט פינסטער (נאכט) שבת צונאכטס, זאָל ער ניט עסן ביז ער נעמט מעשר. **ווייל דעם היתר צו גלויבן דעם עם הארץ אויף זיין וואָרט אים שבת האָט מען איינגעפירט נאָר צוליב דעם כבוד פון שבת, מען זאָל האָבן די שבת־סעודה; אָבער פאר וואָכן־טעג האָט מען ניט מתיר געמאַכט, מחמת עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט מען זיך פאַרלאָזן אויף דעם עם הארץ׳ס וואָרט אויך ווען מען וועט אים פרעגן אינדערוואָכנס.** לא מצאו, אויב ער האָט (אים שבת) ניט געפונען (דעם עם הארץ, ביי וועמען ער האָט געקויפט די פרוכטן), און אן אנדערער, וועלכער איז (אויך) ניט באגלויבט אויף מעשרות (א עם הארץ, א ניט קיין נאמן) האָט אים געזאָגט, אז די פרוכטן זענען גע׳מעשר׳ט, מעג ער עסן (אים שבת) אויף זיין וואָרט. **די משנה לערנט דאָ, אז ניט נור דער פארקויפער איז באגלויבט צו זאָגן אים שבת, אז די פרוכטן זענען גע׳מעשר׳ט, נאָר אויך אן אנדערער איז דערויף באגלויבט.** חשכה, ווען נאָר עס ווערט פינסטער (נאכט) שבתצונאכטס זאָל ער ניט עסן, ביז ער נעמט מעשר. **ווייל אן עם הארץ איז ניט באגלויבט צו זאָגן אויפן צווייטן עם הארץ, אז ער האָט גע׳מעשר׳ט.** תרומת מעשר, וואָס מען האָט גענומען פון דמאי, און זי איז צוריק אריינגעפאלן צו איר אָרט (אין די פרוכטן, פון וועלכע מען האָט איר גענומען), זאָגט ר׳ שמעון שזורי, אז (אין דעם פאל) קאָן מען אפילו אין דער וואָכנס פרעגן (ביים עם הארץ, ביי וועמען מען האָט געקויפט דעם דמאי, צי ער האָט גע׳מעשר׳ט, און אויב ער זאָגט אז יאָ) קאָן מען עסן אויף זיין וואָרט. **ווי מיר האָבן געשריבן אין דער הקדמה צו דער מסכת דמאי, דאַרף מען פון דמאי נעמען א צענטל מעשר ראשון און פון דעם דאָזיקן צענטל ווידער נעמען א צענטל, דאָס הייסט א 100סטל פון גאַנצן דמאי, תרומת מעשר, און מען דאַרף דאָס אוועקגעבן צום כהן,**

שֶׁאָלוֹ וְאוֹכְלוֹ עַל פִּיו: ב הַמַּדִּיר אֶת חֲבֵירוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ עַל הַמַּעְשְׂרוֹת, אוֹכֵל עִמּוֹ בְּשַׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִינוֹ עַל הַמַּעְשְׂרוֹת, וּבִלְבַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ, מְעוּשָּׂרִין הֵן, וּבְשַׁבָּת שְׁנִיָּיה, אַף עַל פִּי שֶׁנָּדַר מִמֶּנּוּ הֲנָיָה לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר: ג ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין אָדָם צָרִיךְ לִקְרוֹת שֵׁם לְמַעֲשַׂר עָנִי שֶׁל דְּמַאי, וַחֲכָ"א קוֹרֵא

און א ישראל צי א לוי טאָר ניט עסן די תרומת מעשר. זאָגט ר' שמעון שזורי, אז אויב די דאָזיקע תרומת מעשר פון דמאי האָט זיך אויסגעמישט צוריק מיט די פרוכטן, פון וואנען מען האָט איר גענומען, איז דאָך דער דין, ביי אנדערע תרומת מעשר צי תרומה, אז אויב עס איז ניטאָ אין דעם אויסגעמישטן 101 מאָל אזוי פיל וויפיל די אריינגעפאלענע תרומה, טאָר מען די דאָזיקע אויסגעמישטע פרוכטן ניט עסן, אָבער וויל דאָ איז דאָך עס תרומה מעשר פון דמאי, מעג מען פרעגן ביים עם הארץ, ביי וועמען מען האָט די פרוכטן געקויפט; און אויב ער זאָגט, אַז ער האָט יאָ גע'מעשר'ט די פרוכטן (קומט דאָך אויס, אַז מען האָט בכלל ניט געדאַרפן אַראָפּנעמען קיין תרומת מעשר, איז דאָך דאָס גענומענע ניט קיין תרומת מעשר), זאָל מען אים גלויבן אויפן וואָרט און עסן די אויסגעמישטע פרוכטן. דער ירושלמי זאָגט, אז דער טעם פון ר' שמעון שזורי, איז, ווייל דער עם הארץ האָט פונקט אזוי מורא פאר דעם איסור פון תרומה ווי פאר שבת, און ער וועט דעריבער ניט זאָגן קיין ליגנט. רבי שמעון שזורי איז א תנא, וועלכער ווערט זעלטן דערמאָנט; מען נעמט אָן, אז ער איז געווען א תלמיד פון ר' טרפון.

ב. המדיר, אז איינער באשווערט זיין פריינט אז ער זאָל ביי אים עסן, און ער (דער פריינט) גלויבט ניט, אז ער (דער איינלאַדער) איז אָפּגעהיטן אין מעשרות, מעג ער ביי אים עסן דעם ערשטן שבת, כאָטש ער גלויבט אים ניט בנוגע מעשרות, אָבער נאָר ווען ער (דער איינלאַדער) זאָגט אים, אַז זיי (די פרוכטן) זענען גע'מעשר'ט. דער ירושלמי זאָגט, אַז דאָס מיינט מען, אַז ער האָט אים איינגעלאַדן אויפן שבת נאָך דער חתונה צו דער סעודה פון שבע ברכות, און ער האָט אים איינגעלאַדן צו זיך צו-גאַסט. דאָס וואָרט „באשווערן" הייסט אין דער משנה „המדיר", און טייל מפרשים טייטשן אז ער אסר'ט אויף אים מיט א נדר ניט צו עסן ביי אים אויב ער וועט ניט קומען צו דער סעודה. ובשבת, און דעם צווייטן שבת, אפילו ער האָט אים באַשוואוירן מיט דעם נדר, אז ער זאָל פון אים קיין הנאה ניט האָבן (אויב ער וועט ביי אים ניט עסן), טאָר ער ניט עסן ביז מען נעמט מעשר. מען, האָט, הייסט עס, דעם דאָזיקן היתר ביי דמאי געמאכט נאָר פאר דעם ערשטן שבת, און ניט מער. טייל מפרשים זאָגן, אז די משנה זאָגט דאָ אין דעם צווייטן באשווערן, אז ער זאָל קיין „הנאה" ניט האָבן, כדי צו ווייזן, אז כאָטש דאָס איז א הארבערע שבועה (ניט „הנאה-האָבן", איז דאָך ערגער ווי „ניט עסן") פון דער שבועה אין דעם ערשטן שבת, פונדעסטוועגן טאָר ער ניט. טייל טייטשן „שבת הראשונה" „ערשטע וואָך" און „שבת שניה" „צווייטע וואָך".

ג. ר' אליעזר זאָגט, מען דאַרף ניט אָנרופן מיטן נאָמען מעשר עני פון דמאי כדי צו פארשטיין די משנה, דאַרף מען נאָכאמאָל דערקלערן דאָס וואָס מיר האָבן גע־זאָגט אין דער הקדמה צו דער מסכתא דמאי. ביים אפשיידן מעשר זענען פאראן צוויי זאכן: די ערשטע זאך איז „אָנרופן דעם מעשר מיטן נאָמען" („קרא שם"), דאָס הייסט אויב עס ליגט לאָמיר זאָגן א קויש טייטלען ווייזט מען אויף אן אָרט אין קויש און מען זאָגט אז אָט די טייטלען, א צענטל פון גאנצן קויש זענען מעשר, די צווייטע זאך איז „אָפּשיידן" („הפרשה"), ארויסנעמען דעם מעשר פון קויש און אים לייגן באַ־זונדער. זאָגט ר' אליעזר אז אזוי ווי דעם מעשר עני (וואָס מען גיט יעדעס דריטע און 6טע יאָר נאָך שמיטה) מעג דאָך עסן א ישראל אויך, און מען דאַרף דערפון גאָרניט אראָפּנעמען פאר די כהנים און מען דאַרף עס אויך ניט פירן קיין ירושלים,

שֵׁם וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ: ד מִי שֶׁקָּרָא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, וּלְמַעֲשַׂר עָנִי שֶׁל וַדַּאי, לֹא יִטְּלֵם בְּשַׁבָּת. וְאִם הָיָה כֹהֵן אוֹ עָנִי לְמוּדִים לֶאֱכוֹל אֶצְלוֹ, יָבֹאוּ וְיֹאכְלוּ, וּבִלְבַד שֶׁיּוֹדִיעֵם: ה הָאוֹמֵר לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, קַח לִי מִמִּי שֶׁהוּא נֶאֱמָן וּמִמִּי שֶׁהוּא מְעַשֵּׂר, אֵינוֹ נֶאֱמָן. מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן. הָלַךְ לִקַּח מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ.

דעריבער דארף מען אָננעמען, אז דער עם הארץ האָט מעשר עני יאָ אראָפּגענומען און האָט עס געהאלטן פאר זיך. מחמת דעם איז ניט נאָר, וואָס מען דארף ניט פון תבואה, וואָס מען האָט געקויפט ביי א עם הארץ, פון דמאי, אראָפּנעמען דעם מעשר עני, ניט מפריש זיין, נאָר מען דארף אים אפילו ניט „אָנרופן מיטן נאָמען", ניט קורא־שם זיין. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז אָנרופן מיטן נאָמען דארף מען יאָ, אָבער מפריש זיין (אראָפּנעמען) דארף מען ניט. די חכמים האלטן, אז ווייל עס איז דאָך א טירחא פאר דעם עם הארץ אראָפּצונעמען דעם מעשר עני, דעריבער קאָן מען אים חושד זיין, אז ער האָט ניט אראָפּגענומען.

ד. מי, ווער עס האָט אָנגערופן מיטן נאָמען תרומת מעשר פון דמאי, אָדער מעשר עני פון ודאי (פון זיכערן טבל, תבואה, פון וועלכער מען האָט אויף געוויס ניט אראָפּגענומען קיין מעשר), זאָל ער זיי ניט נעמען אים שבת. די משנה מיינט דאָ, אז ער האָט זיי א „נאָמען געגעבן" (מיר האָבן פריער, נאָרוואָס דערקלערט וואָס הייסט אָנרופן מיטן נאָמען „קרא שם") ניט אים שבת נאָר פאר שבת; זאָגט די משנה, אז ער טאָר זיי ניט נעמען אים שבת און געבן די תרומת מעשר צום כהן און דעם מעשר עני צום אָרימאַן, ווייל אים שבת טאָר מען ניט, אפילו אין זעלבן הויף, אוועקפירן מתנות צו א כהן. דער רמבם טייטשט, אז ער טאָר זיי ניט מפריש-זיין, ארויסנעמען די תרומת מעשר אָדער דעם מעשר עני, פון צווישן די פּרוכטן, וואו ער האָט זיי א „נאָמען געגעבן". ואם, און אויב אַ כהן אָדער אַן אָרימאַן זענען געוואוינט צו עסן ביי אים, מעגן זיי קומען און עסן (דער כהן די תרומת מעשר, און דער אָרימאַן דעם מעשר עני), אָבער ער דארף זיי מודיע זיין. ער דארף זיי זאָגן, אז דאָס גיט ער זיי צו עסן ניט פון זיין אייגנס, נאָר אז דאָס גיט ער זיי זייערס. דעם כהן זיין תרומת מעשר, און דעם אָרימאַן זיין מעשר עני; ווייל אויב ניט הייסט עס, ווי ער גיט זיינע אורחים צו עסן תרומות ומעשרות און דאָס טאָר מען ניט, ווייל עס איז פּונקט ווי מען וואָלט פארקויפט די תרומות ומעשרות, מחמת מען האָט דאָך אַ געוויסע הנאה דערפון (אַזוי דער־קלערט דעם ברטנורא ר' עקיבא איגר).

ה. האומר, אז איינער זאָגט צו אזעלכן, וועלכער איז ניט באגלויבט אויף מעשרות, קויף פאר מיר (פרוכטן, תבואה, גרינס) ביי אזעלכן, וועלכער איז באגלויבט (איז א „נאמן") און ביי אזעלכן, וואָס מעשר'ט, איז ער (דער שליח) ניט באגלויבט. מען גלויבט אים ניט ווען ער זאָגט אז די פרוכטן האָט ער געקויפט ביי אזעלכן, וואָס שיידט־אָפּ מעשר. דער טעם איז, ווייל אויב ער אליין איז ניט באגלויבט אין מעשרות, הייסט דאָך עס, אז ער האלט ניט דערפון, איז דעריבער מורא צו האָבן, אז ער נארט אָפּ און אז ער האָט געקויפט ביי א ניט־באגלויבטן. מאיש, (אויב אָבער ער האָט אים געזאָגט קויף מיר) ביי יענעם מענטשן (און יענער מענטש איז א נאמן, יאָ באגלויבט אויף מעשרות, און דער שליח ברענגט די פרוכטן און זאָגט אז ער האָט זיי געקויפט טאקע ביי יענעם מענטש, וואָס מען האָט אים געהייסן) איז ער יאָ באגלויבט. מחמת מען האָט דאָך דעם שליח אָנגעוויזן, וואו ער זאָל קויפן, וועט דער שליח ניט קויפן ביי אן אנדערן און אָפּנארן און זאָגן, אז ער האָט געקויפט ביים דאָזיקן, צו וועמען מען האָט אים געשיקט. הלך, (אויב ער האָט דעם שליח געהייסן קויפן ביי יענעם מענטשן, און) דער שליח איז געגאנגן קויפן ביי אים, (און קומט צוריק און ברענגט פרוכטן) און ער

לֹא מְצָאתִיו, לָקַחְתִּי לְךָ מֵאַחֵר שֶׁהוּא נֶאֱמָן, אֵינוֹ נֶאֱמָן: ו הַנִּכְנָס לָעִיר וְאֵינוֹ מַכִּיר אָדָם שָׁם, אָמַר מִי כָאן נֶאֱמָן? מִי כָאן מְעַשֵּׂר? אָמַר לוֹ (אֶחָד, אֲנִי אֵינוֹ נֶאֱמָן), אִישׁ פְּלוֹנִי נֶאֱמָן, הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, הָלַךְ לִקַּח מִמֶּנּוּ, אָמַר לוֹ, מִי כָאן מוֹכֵר יָשָׁן? וְאָמַר לוֹ מִי שֶׁשְּׁלָחֲךָ אֶצְלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּגוֹמְלִין זֶה אֶת זֶה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין: ז הַחַמָּרִים שֶׁנִּכְנְסוּ לָעִיר, אָמַר אֶחָד, שֶׁלִּי חָדָשׁ, וְשֶׁל חֲבֵרִי יָשָׁן, שֶׁלִּי אֵינוֹ מְתֻקָּן, וְשֶׁל חֲבֵרִי

זאָגט: „איך האָב אים ניט געטראָפן און איך האָב פאר דיר געקויפט ביי אן אנדערן, וועלכער איז אויך באגלויבט", איז דער שליח ניט באגלויבט. **די מפרשים זאָגן, אז מען קאָן אים ניט גלויבן מיט דער „מיגו", מיט דעם טעם, אז ווען דער שליח וואָלט געוואָלט זאָגן א ליגנט וואָלט ער דאָך געקאָנט זאָגן, אז ער האָט יא געקויפט אויף דעם ארט, וואו מען האָט אים געשיקט, — מחמת ער וואָלט מורא געהאט אזא ליגנט צו זאָגן, ווארום מען וואָלט זיך געקאָנט נאָכפרעגן און דערגיין, אז ער זאָגט ליגנט.**

ו. הנכנס, אז איינער קומט אריין אין א שטאָט און ער קען דאָרט ניט קיין מענטש, און פרעגט זיך: „ווער איז דאָ באגלויבט (נאמן)? ווער איז דאָ פאראן, וואָס איז מעשר (זיינע פרוכטן)?" און איינער זאָגט צו אים: „איך", איז דער דאָזיקער ניט באגלויבט; האָט ער אים געזאָגט: „יענער מענטש איז באגלויבט", איז ער (דערויף) יאָ באַ־גלויבט. **דער ירושלמי זאָגט, אז כאָטש געוויינליך איז דאָך א עם הארץ, וועלכער איז אליין ניט קיין „נאמן", ניט באגלויבט צו זאָגן אויף א צווייטן, אז ער איז א „נאמן", פונדעסטוועגן האָט מען דאָ מיקל געוועזן כדי צו פארלייכטערן פאר א פרעמדן מענטש צו קאָנען קויפן אין א פרעמדער שטאָט עסן. וועגן די ווערטער אין דער משנה „אָמר לו אחד אני אינו נאמן, אָמר לו איש פלוני נאמן הרי זה נאמן", זענען פאראן עטליכע נוסחאות. תוספות אין כתובות כ"ד איז גורס „אני איני נאמן" („איך בין ניט קיין נאמן"), און ממילא קאָן מען ניט אָפּהאקן דעם וואָרט „אני", „איך", און ממילא מוז מען שוין גורס זיין אויסצומעקן די ווערטער „אָמר לו". מיר דאָ האָבן געגעבן דעם פשט, ווי עס האָט איינגעטייטשט ר' עקיבא איגר.** הלך, ווען דער פרעמדער איז גע־גאנגען צו יענעם (אויף וועלכן דער עם הארץ האָט אים געזאָגט, אז ער איז א „נאמן") צו קויפן ביי אים, און האָט אים געפרעגט: „ווער איז דאָ פאַראַן וואָס פאַרקויפט „ישן" („אלטע תבואה?"), און יענער האָט אים געענטפערט: „דער וואָס האָט דיך געשיקט צו מיר", איז כאָטש דאָס זעט דאָך אויס ווי זיי צאָלן זיך אָפּ איינער דעם צווייטן (צו זאָגן וועגן איס גוטס), זענען זיי באגלויבט. **וועגן דעם ווארט „ישן", „אלטע", (אין דער משנה ז') זענען פאראן עטליכע טייטשן. איין טייטש איז פון רשי אין כתובות נ"ו, אז דאָס מיינט מען אלטע תבואה, וואָס איז געוואקסן אין פאָריגן יאָר, און מען דאַרף ניט האָבן, אז דער עומר, וואָס מען איז מקריב אין בית המקדש דעם 16-טן טאָג אין ניסן זאָל מתיר זיין די תבואה צום עסן, בעת תבואה פון היי־יאָר, נייע תבואה, „חדש", טאָר מען פאר דעם 16טן ניסן ניט עסן. אָבער רש"י אין כתובות כ"ד האָט אן אנדערן פשט, אז דאָ האנדלט זיך ניט וועגן תבואה וועלכע איז אסור צו מותר, נאָר פשוט וועגן אלטע, גוטע, טרוקענע תבואה, און נייע, שלעכטע, נאָכניט גענוג אויסגעטרוקנטע תבואה. רשי דאָרט ברענגט דערויף א ראיה פון בבא מציעא ע"ב (היו חדשות מארבע וישנות משלש), אז אלטע תבואה איז געוועזן טייערער פון נייער. דער רמב"ם זאָגט, אז דאָס האַנדלט זיך וועגן וויין, און אַלטער וויין איז, כידוע, בעסער פון נייעם.**

ז. החמרים, אייזל־טרייבער (וועלכע פירן פון שטאָט צו שטאָט תבואה צו פאַר־קויפן), וועלכע זענען אריינגעקומען אין א שטאָט, און איינער פון זיי האָט געזאָגט: מיינס איז חדש (נייע) און מיין פריינדס איז אלטע, מיינס איז ניט גע'מעשר'ט און

מְתוּקָן, אֵינָן נֶאֱמָנִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נֶאֱמָנִין:

פרק ה

א הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם, כֵּיצַד הוּא מְעַשֵּׂר? נוֹטֵל כְּדֵי תְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְחַלָּה, וְאוֹמֵר, אֶחָד מִמֵּאָה מִמַּה שֶׁיֵּשׁ כָּאן, הֲרֵי בְּצַד זֶה מַעֲשֵׂר. וּשְׁאַר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ. זֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר, עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו, וְהַשְּׁאָר חַלָּה, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִדְרוֹמוֹ, וּמְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת:

מיין פריינד'ס איז יאָ גע'מעשר'ט, זענען זיי ניט באַגלויבט. ווייל מען נעמט אָן, אז דאָס האָבן זיי זיך אָפגערעדט איינער מיטן אנדערן, אז אין איין שטאָט זאָל איינער אויסרעדן שלעכטס אויף זיין אייגענען סחורה און רימען זיין פריינדס סחורה, און אין דער צווייטער שטאָט זאָל זיין פריינד רעדן שלעכטס אויף זיין אייגענער סחורה און דערציילן גוטס אויפן צווייטנס סחורה. די דאָזיקע געגנזייטיקע אונטערשטיצונג הייסט „גומלין". ר' יהודה זאָגט, אז זיי זענען באַגלויבט. ר' יהודה האַלט, אז ווייל דער גאַנצער ענין דמאי, פון איבערקלערן צי די פרוכטן פון א עם הארץ זענען גע'מעשר'ט, איז דאָך נור א תקנה וואָס די רבנן האָבן איינגעפירט, און ס'רוב עמי הארצים שיידן יאָ אָפּ מעשר, דאַרף מען מיקל זיין און יאָ גלויבן; בפרט, אז אויב ניט, וועט מען שווער מאכן דאָס פירן תבואה פון איין שטאָט אין דער צווייטער. אויך דאָ אין דער משנה איז דיזעלבע פראַגע, וואָס מען מיינט מיט „חדש" און „ישן", צי בנוגע דעם איסור פון „חדש" (פון היי־יאָריקער תבואה פאַר דעם 16טן ניסן) צי מען מיינט וועגן דער גוטסקייט פון דער סחורה. וועגן דער משנה דאָ זענען פאַראַן אין דער דערמאָנטער רש"י אין כתובות כ"ד און נ"ו די דערמאָנטע צוויי פשטים.

פרק ה.

הלוקח, אז איינער קויפט (דמאי־ברויט) פון א בעקער, ווי אזוי נעמט ער אראָפּ דערפון מעשר? נעמט ער אראָפּ גענוג (ברויט) וויפיל עס באַטרעפט תרומת מעשר און חלה און זאָגט: איין הונדערטסטל פון דעם, וואָס איז דאָ פאַראַן איז לעבן דעם מעשר, און דאָס איבעריקע מעשר ליגט לעבן אים, און דאָס (איין הונדערטסטל) וואָס איך האָב געמאכט מעשר זאָל ווערן תרומת מעשר אויף אים; און דאָס איבעריקע איז חלה; און דער מעשר שני איז אין זיין צפון־זייט אָדער אין זיין דרום־זייט, און ער איז אויסגעטוישט אויף געלט. כדי צו פאַרשטיין די דאָזיקע משנה און אויך די משנה, וואָס קומט באַלד דערנאָך, וועלן מיר דאָ געבן עטליכע דערקלערונגען. מיר האָבן שוין געשריבן אין דער הקדמה צו דמאי און פריער פרק ד' משנה ג', אַז ווייל דמאי איז דאָך א ספק, איז מען דעריבער מחויב צו נעמען דערפון נור די זאכן, וואָס א ישראל און אַ לוי טאָרן אינגאַנצן ניט עסן און נור אַ כהן מעג זיי עסן, ווי תרומת מעשר, וואָס איז דאָך א צענטל פון דעם צענטל מעשר ראשון, דאָס הייסט א הונדערטסטל פון גאנצן, און אויך מעשר שני, וואָס כאָטש א ישראל און א לוי מעגן זיי יאָ עסן, אָבער נור אין ירושלים, אָדער מען מוז אויסלייזן דעם מעשר שני און דאָס געלד פירן קיין ירושלים. דאקייגן דעם מעשר ראשון, וואָס יעדער מעג עסן אומעטום און עס איז נור א מצוה אוועקצוגעבן צום לוי, איז ווייל דמאי איז א ספק איז גענוג א „נאָמען צו געבן" אָבער אָפּשיידן אים דאַרף מען ניט. קיין תרומה דאַרף מען פון דמאי ניט אראָפּנעמען, כאָטש תרומה איז דאָך אויך אסור צו א ישראל אָדער א לוי; מחמת מען האָט אָנגענומען, אז די עמי הארצים שיידן זיכער אָפּ תרומה. דאָס זאָגט דאָ די משנה, אז איינער קויפט דמאי־ברויט ביי א בעקער איז גענוג, ווען ער נעמט בלויז אראָפּ תרומת מעשר און חלה (טאָמער האָט דער בעקער ניט אַראָפּגענומען קיין חלה), און די משנה דערקלערט ווי אזוי ער נעמט אראָפּ דעם תרומת מעשר, דהיינו: ער ווייזט אָן

ב הָרוֹצֶה לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר כְּאַחַת, נוֹטֵל אֶחָד מִשְּׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ וְשָׁלִישׁ, וְאוֹמֵר, אֶחָד מִמֵּאָה מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ כַּאן, הֲרֵי זֶה בְּצַד זֶה חוּלִין, וְהַשְּׁאָר תְּרוּמָה עַל הַכֹּל, וּמֵאָה חוּלִין שֶׁיֵּשׁ כַּאן, הֲרֵי זֶה בְּצַד זֶה מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ, זֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר, עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו, וְהַשְּׁאָר חַלָּה, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִדְרוֹמוֹ, וּמְחֻלָּל עַל

אויף אַן אָרט אין דעם ברויט און זאָגט, אז א הונדערטסטל פון דעם ברויט וואָס גע־פינט זיך אויף דעם אָרט איז מעשר ראשון און צוזאַמען מיט דעם הונדערטסטל גע־פונען זיך דער לעבן נאָך 9 הונדערטסטל („ושאר מעשר", און דער רעשט מעשר ראשון), דאָס הייסט צוזאַמען א צענטל, און פון אָט דעם צענטל איז דאָס ערשטע הונדערטסטל תרומת מעשר אויפ׳ן גאנצן צענטל. דאָס וואָס ער רופט אָן צוערשט דאָס הונדערטסטל „מעשר" איידער נאָך ער רופט עס תרומת מעשר, איז דערפאַר ווייל מען קאָן ניט אָנרופן תרומת מעשר איידער עס הייסט ניט פריער מעשר. דאָס הונ־דערטסטל דארף ער איבערלאָזן, ווייל דאָס טאָר ער דאָך אלס ישראל ניט עסן, אָבער די רעשט 9 הונדערטסטל דארף ער אפילו ניט אָפּשיידן, ווייל זיי זענען דאָך מעשר ראשון, מעג ער דאָך זיי עסן, און ווייל עס איז פון דמאי דארף ער זיי ניט אוועקגעבן דעם לוי. ווייטער זאָגט די משנה והשאר „חלה", לעבן דער תרומת מעשר לאָזט ער איבער אָ שטיקל ברויט אויך אלס חלה, וואָס מען טאָר אויך ניט עסן (מיר וועלן לערנען אין דער משנה חלה, אז דאָס דארף זיין א 24סטל). איי, ער דארף דאָך אָפּשיידן אויך מעשר שני, וואָס ער טאָרניט עסן אויסער ירושלים אָדער ער דארף עס אויס־לייזן מיט געלט? זאָגט די משנה, אז דאָס ווייזט ער אָן אז „דער מעשר שני געפינט זיך אין צפון טייל אָדער אין דרום־טייל פון ברויט און ער איז אויסגעטוישט אויף געלט", און ממילא מעג ער שוין עסן דאָס ברויט. דאָ געפינען מיר ביי מעשר שני דאָס וואָרט „מחולל" אויסגעטוישט אויף געלד, ווייל מעשר שני איז דאָך אין א געוויסער מאָס הייליק (ווי מיר האָבן געשריבן אין דער הקדמה צו דמאי) און דעריבער ווען מען טוישט עס אויס, ווערט עס אויס הייליק און עס ווערט „חול", „חולין", וואָכעדיק, און דעריבער הייסט עס „מחולל".

ב. הרוצה, אז איינער וויל אָפּשיידן מיטאמאָל תרומה און תרומת מעשר, נעמט ער איינס פון יעדער דריי־און־דרייסיק און א דריטל, און זאָגט: איינס פון הונדערט פון דעם, וואָס איז דאָ פאַראַן איז אין דער זייט חולין, און דער רעשט איז תרומה אויפן גאנצן; און די הונדערט (דאָס הונדערטסטל) חולין, וואָס איז דאָ פאַראַן, זאָל דאָס לעבן דעם זיין מעשר, און דער רעשט מעשר איז לעבן אים; דאָס (הונדערטסטל), וואָס איך האָב געמאַכט מעשר איז תרומת מעשר אויף אים (אויף דעם איבעריקן מעשר), און דער רעשט איז חלה; און דער מעשר שני איז אין זיין צפון־זייט אָדער אין זיין דרום־זייט און איז אויסגעטוישט אויף געלט. די דאָזיקע משנה, צו וועלכער עס זענען געשריבן געוואָרן א סך פירושים, איז אייגנטליך דיזעלבע משנה, וואָס די פריערדיקע משנה, נאָר מיט דעם אונטערשיד, וואָס איז דער פריערדיקער משנה האָט מען געלערנט וועגן דמאי, פון וועלכער מען דארף קיין תרומה ניט אפשיידן, און די איצטיקע משנה לערנט וועגן זיכערן טבל, וועגן ודאי, פון וועלכן מען דארף אפשיידן אויך תרומה. די משנה לערנט, וואָס דארף טאָן איינער, וועלכער האָט פאר זיך מעל אָדער תבואה זיכערן טבל, און וויל מיט איינמאָל אפשיידן אלץ, וואָס ער טאָרניט עסן, אזוי אז ער זאָל מעגן עסן די מעל אָדער די תבואה. זאָגט די משנה, אז ער דארף אָפּשיידן תרומה, וואָס איז איין פופציקסטל, דאָס הייסט צוויי הונדערטסטלעך, און תרומת מעשר, וואָס איז א צענטל פון מעשר, דאָס הייסט איין הונדערטסטל, און חלה, און אויך מעשר שני, וואָס ער דארף אויסטוישן אויף געלט, אָבער ניט אוועקלייגן. צוליב דעם וואָס תרומה איז צוויי הונדערטסלעך און תרומת מעשר איז איין הונדערטסטל,

הַמָּעוֹת: ג הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם, מְעַשֵּׂר מִן הַחַמָּה עַל הַצּוֹנֶנֶת, וּמִן הַצּוֹנֶנֶת עַל הַחַמָּה, אֲפִלּוּ מִטְּפוּסִין הַרְבֵּה, דִּבְרֵי ר׳ מֵאִיר. ר׳ יְהוּדָה אוֹסֵר, שֶׁאֲנִי

דארף ער בײדע צוזאמען אראָפּנעמען דרײ הונדערטסטלעך, דאָס הײסט דרײ פון יעדער הונדערט, אָדער אײנס פון יעדע דרײ און דרײסיג און א דריטל. למשל אויב ער האָט פאר זיך הונדערט פונט דארף ער אראָפּנעמען תרומה און תרומת מעשר דרײ פונט, אויב ער האָט דרײ און דרײסיק און א דריטל פונט דארף ער נעמען אײן פונט, דאָס זאָגט די משנה (פונקט װי אין דער פריערדיקער משנה); ער נעמט אײנס פון יעדער דרײ און דרײסיק און א דריטל, דאָס הײסט דרײ הונדערטסטלעך, און זאָגט, אז אײנער פון די דאָזיקע דרײ הונדערטסטלעך איז חולין (דאָס הײסט, ניט קײן תרומה) און די רעשט צװײ הונדערטסטלעך זענען תרומה; דאָס הונדערטסטל, װאָס איז חולין (ניט קײן תרומה) װערט דערקלערט אלס מעשר (ראשון) און צוזאמען דערמיט דערלעבן (ושאר) נאָך 9 הונדערטסטלעך מעשר (װײל מעשר ראשון איז דאָך א צענטל, אלזאָ צען הונדערטסטלעך), און דעמאָלס דערקלערט ער דאָס ערשטע הונדערטסטל אלס תרומת מעשר אויף דעם גאנצן מעשר ראשון. אזױ ארום האָט ער די דרײ הונדערטסטלעך געמאכט צװײ פון זײ תרומה און אײנס פון זײ תרומת מעשר. א חוץ דעם שײדט ער אָפּ חלה. און װאָס נוגע מעשר שני דערקלערט ער, אז ער געפינט זיך אין צפון־זײט אָדער אין דרום־זײט פון דער תבואה און טוישט עס אויס אויף געלד. אזױ ארום דארף ער נור אראָפּנעמען די דרײ הונדערטסטלעך און די חלה און ער מעג עסן די גאנצע תבואה, װײל דעם מעשר ראשון מעג ער דאָך עסן (און ער דארף נור אָפּגעבן דעם לוי דערפאר אנדערע תבואה פון זעלבן מין), און דער מעשר שני איז דאָך אויסגעטוישט. די מפרשים האָבן אין דער משנה געפונען א שװעריקײט. די משנה זאָגט „מאה חולין", „הונדערט חולין", זי האָט דאָך געדאַרפט זאָגן, „אײן הונדערטסטל חולין". דער רמבם דערקלערט, אז „מאה", „הונדערט", מײנט „אײנס פון הונדערט"; און דאָס איז צוליב דער קורצקײט פון אויסדרוק.

ג. הלוקח אז אײנער קויפט פון א בעקער (עטליכע ברויטן) מעג ער אראָפּנעמען מעשר פון װאַרימען (ברויט) אויפן קאַלטן (ברויט), און פון קאַלטן אויפן װאַרעמען, אפילו זײ (די ברויטן) זענען פון א סך פאָרעמס, אזױ זאָגט ר׳ מאיר. כדי צו פארשטײן די דאָזיקע משנה און אויך די װײטערדיקע משנות, דארף מען װיסן, אז דער דין איז, דאָס מען טאָר ניט אָפּשײדן קײן תרומה און מעשר „מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב", פון דעם װאָס איז מחויב אויף דעם װאָס איז פטור, אָדער פון דעם װאָס איז פטור אויף דעם װאָס איז מחויב. למשל אז אײנער האָט צװײ קוישן פרוכטן, און פון ערשטן קויש האָט ער שוין אראָפּגענומען תרומה און מעשר און פון צװײטן קויש האָט ער נאָכניט אראָפּגענומען; טאָר ער ניט נעמען פון ערשטן קויש תרומה און מעשר אויפן צװײטן קויש, װײל דאָס הײסט „גענומען פון דעם װאָס איז שוין פטור אויף דעם װאָס איז נאָך מחויב". דאָס זעלביקע טאָר ער ניט נעמען פון צװײטן קויש אויפן ערשטן קויש, װײל דאָס הײסט „גענומען פון דעם װאָס איז מחויב אויף דעם װאָס איז שוין פטור". זאָגט דאָ ר׳ מאיר, אז װען אײנער קויפט ברויטן פון א בעקער מעג ער נעמען מעשר פון אײן ברויט אויפן צװײטן און ער דארף ניט מורא האָבן, טאָמער איז אײן ברויט געבאַקן פון תבואה װאָס איז יאָ גע׳מעשר׳ט און דער צװײטער ניט, און ער מעשר׳ט „פון פטור אויף מחויב", אָדער פון „מחויב אויף פטור". נאָכמער, ר׳ מאיר זאָגט, אז אפילו אײן ברויט איז קאַלט, איז דאָך עס נעכטן געבאַקן, און אײן ברויט איז װאַרם, איז דאָך עס געבאַקן הײנט, פונדעסטװעגן דארף מען ניט מורא האָבן, טאָמער איז אײנס פון גע׳מעשר׳טע תבואה און אײנס פון ניט גע׳מעשר׳טע. ר׳ מאיר זאָגט, אז דאָס איז אויך אפילו, װען די ברויטן זענען געבאַקן פון א סך פאָרעמס, און מען קאָן דאָך מײנען, אז יעדע פאָרעם ברויט איז פון אנדערער תבואה, און עס קאָן זײן, אז טײל פון זײ זענען יאָ גע׳מעשר׳ט און טײל ניט, פונדעסטװעגן דארף מען אויך

אוֹמֵר, חִטִּים שֶׁל אֶמֶשׁ הָיוּ מִשֶּׁל אֶחָד, וְשֶׁל הַיּוֹם הָיוּ מִשֶּׁל אַחֵר. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹסֵר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּמַתִּיר בְּחַלָּה: ד הַלּוֹקֵחַ מִן הַפַּלְטֵר, מְעַשֵּׂר מִכָּל טִפּוּס וְטִפּוּס, דִּבְרֵי ר׳ מֵאִיר, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵאַחַת עַל הַכֹּל. מוֹדֶה ר׳ יְהוּדָה בְּלוֹקֵחַ מִן הַמָּנְפּוֹל שֶׁהוּא מְעַשֵּׂר מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד:

דאַביי ניט מורא האָבן. „טיפוסין״, „פאַרעמס״, איז דאָס גריכישע „טופאס״ און דאָס לאַטיינישע „טיפוס״, וואָס הייסט פיגור, פאַרעם. טייל מפרשים טייטשן, אז מיר האָבן דאָ צוויי דינים: איינער איז, אז מען מעג מעשר׳ן פון קאַלט ברויט אויף וואַרם און פון וואַרם אויף קאַלט, און עס הייסט ניט, אז מען מעשר׳ט פון שלעכטע אויף גוטע (דער דין איז, אז מען טאָר ניט נעמען תרומה און מעשר „מן הרע על היפה״, פון שלעכטע אויף גוטע); און דער צווייטער דין איז וועגן די „פאַרעמס״, און דאָס איז, אז מען דאַרף ניט מורא האָבן טאָמער מעשר׳ט מען פון פטור אויף מחויב אָדער פון מחויב אויף פטור. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען טאָרניט, ווייל איך זאָג, אז די ווייץ פון נעכטן זענען (געקויפט געוואָרן דורך דעם בעקער) פון איין מענטש, און די (ווייץ) פון היינט זענען (געקויפט געוואָרן) פון אן אנדערן. און עס קאָן זיין, אז איינער פון די דאָזיקע תבואה־פאַרקויפערס מעשר׳ט יאָ און דער אנדערער פון זיי מעשר׳ט ניט, און עס קאָן אויסקומען, אז מען וועט איצט מעשר׳ן פון פטור אויף מחויב אָדער פון מחויב אויף פטור. ר׳ שמעון זאָגט, אז נעמען תרומת מעשר טאָר מען ניט, אָבער חלה מעג מען. די סברא פון ר׳ שמעון איז, ווייל תרומת מעשר נעמט מען דאָך פון תבואה, איז טאַקע מורא צו האָבן, אז די תבואה צי דאָס מעל פאַר דעם נעכטיקן ברויט האָט דער בעקער געקויפט ביי איינעם, און די תבואה צי דאָס מעל פאַר דעם היינטיקן ברויט האָט ער געקויפט ביי א צווייטען און עס איז מעגליך, אז איינער פון זיי האָט שוין גע־מעשר׳ט, און דער צווייטער האָט ניט גע׳מעשר׳ט. אָבער חלה נעמט דאָך דער בעקער פון טייג, דעריבער איז דאָך אָנצונעמען, אז אָדער פון אלע ברויט איז שוין גענומען געוואָרן חלה, אָדער אז דער בעקער האָט בכלל ניט גענומען קיין חלה, און ממילא קאָן מען ניט מורא האָבן טאָמער וועט מען נעמען חלה פון פטור אויף מחויב צי פון מחויב אויף פטור.

ד. הלוקח, אז איינער קויפט (ברויט) פון א הענדלער (וועלכער קויפט ברויט פון בעקער און פאַרקויפט צו איינצלנע מענטשן), דאַרף ער אראָפּנעמען מעשר פון יעדער פאַרעם, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. דער אונטערשיד צווישן דער פריערדיקער משנה און דער איצטיקער באַשטייט אין דעם, וואָס אויב דער הענדלער האָט פאַרשידענע פאַרמעס ברויטן און ער אליין איז דאָך ניט קיין בעקער קאָן דאָך זיין, אז איין פאַרעם ברויט האָט ער געקויפט ביי איין בעקער און די אנדערע פאַרעם האָט ער געקויפט ביי אן אנדערן בעקער, און עס איז מעגליך, אז איין בעקער מעשר׳ט יאָ און דער אנדערער מעשר׳ט ניט; דעריבער דאַרף ער מעשר׳ן פון יעדן פאַרעם באַזונדער. „פלטר״ איז פון גריכישן וואָרט „פּאַליטער״, וואָס הייסט א מאַרק־הענדלער, אָדער פון גריכישן וואָרט „פּראַטער״ (די „ר״ ווערט פאַרטוישט אויף א „ל״), א „ברויט פאַרקויפער״. ר׳ יהודה זאָגט, אז (מען קאָן מעשר׳ן) פון איין (פאַרעם ברויט) אויף אלע. ר׳ יהודה האַלט אז דער ברויט־פאַרקויפער נעמט ביי איין בעקער אלע זיינע ברויטן און דע־ריבער איז ניטאָ וואָס מורא צו האָבן. די מפרשים זאָגן, אז ר׳ יהודה פריער אין משנה ג׳ איז נור מחולק אויף ר׳ מאיר בנוגע „קאַלט״ ברויט און „וואַרם״ ברויט, אָבער בנוגע „א סך פאַרעמס״ איז ניט מחולק. אזוי איז צו זען פון ברטנורא. מודה, ר׳ יהודה איז מודה, אז ווען איינער קויפט (ברויט) פון מאָנאָפּאָל, דאַרף ער נעמען מעשר פון יעדן באַזונדער. דאָס וואָרט „מאָנאָפּאָל״ איז דאָס גריכישע „מאָנאָפּאַליס״, „אליין אין שטאָט״, די פריווילעגיע, וואָס א סוחר באַקומט, אז נור ער אליין מעג פאַרקויפן א געוויסע סחורה. אזא סוחר, אויב ער האַנדלט מיט ברויט, קויפט די ברויטן פון פאַר־

ה הַלּוֹקֵחַ מִן הֶעָנִי, וְכֵן הֶעָנִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פְּרוּסוֹת פַּת אוֹ פִּלְחֵי דְבֵילָה, מְעַשֵּׂר מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. וּבִתְמָרִים וּבִגְרוֹגְרוֹת בּוֹלֵל וְנוֹטֵל. אָ״ר יְהוּדָה, אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמַּתָּנָה מְרוּבָּה, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁמַּתָּנָה מוּעֶטֶת מְעַשֵּׂר מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד: ו הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיטוֹן, וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה, לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִילוּ מֵאוֹתוֹ הַסּוּג, אֲפִילוּ מֵאוֹתוֹ הַמִּין. נֶאֱמָן הַסִּיטוֹן

שידענע בעקערס, און דעריבער איז אויך ר׳ יהודה, מודה, אז מען דארף מעשר׳ן פון יעדן באזונדער. דער רמב״ם סיי אין „פירוש המשניות״ סיי אין „יד החזקה״ זאָגט, אז מען מיינט דאָ פון „יעדער פאָרם״, און דאָס הייסט, אז אפילו ווען מען קויפט פון א מאַנאָפּאָל קאָן מען מעשר׳ן פון איין ברויט אויף אנדערע ברויטן אויב זיי זענען פון איין פאָרם. פון וואנען האָט דער רמב״ם גענומען דעם טייטש? עס קאָן זיין, אז די ראיה צום רמב״ם איז, וואָס אין דער משנה ג׳ איז פאראן דער לשון נקבה „צוננת״, און דאָס גייט ארויף אויפן לאבן ברויט, אין לשון קודש „ככר״, וואָס איז אויך א לשון נקבה („וככר לחם אחת״, שמות כ״ט); דאָ אָבער אין משנה ד׳ איז פאראן „מכל אחד ואחד״ גייט עס ארויף אויף „טפוס״, „פאָרעם״, וואָס איז א לשון זכר. דאָס וואָס פריער אויף „טיפוס״, איז טאקע אין דער משנה פון ירושלמי פאראן „מאחד״, און אויך תוספות בבא מציעא נ״ו איז גורס „מאחד״.

ה. הלוקח, אז איינער קויפט פון אן אָרימאן (וועלכער גייט איבער די הייזער און קריגט פארשידענע עסנוואַרג און ער פארקויפט דאָס צו איינעם און נעמט ביי אים דערפאַר ברויט אָדער געלט) און דאָס זעלבע איז (דער דין) מיט אַן אָרימאַן, וועמען מען האָט געגעבן (אין פארשידענע הייזער) שטיקער ברויט אָדער שטיקער געפּרעסטע פייגן, דארף ער נעמען מעשר פון יעדן (שטיק ברויט, אָדער שטיק געפּרעסטע פייגן) באזונדער. **ווייל עס איז דאָך מורא צו האָבן, טאָמער האָט מען אין איין הויז, פון וואנען דער אָרימאן האָט גענומען, יאָ גע׳מעשר׳ט און אין אן אנדערן הויז ניט גע׳מעשר׳ט, און עס קאָן קומען צו מעשרן פון פטור אויף מחויב און פון מחויב אויף פטור. די ווער-טער „פרס״ און „פלח״ איז דער טייטש „שפּאלטן״, „טיילן״; ביי ברויט הייסט א שטיק „פּרוסה״, און ביי געפּרעסטע פייגן „פלח״. די קשיא, סטייטש פריער אין פרק ג׳ משנה א׳ האָבן מיר דאָך געלערנט, אז מען מעג געבן דעם אָרימאן צו עסן דמאי, קאָן מען פארענטפערן, אז דער אָרימאן, אויב ער איז זייער פרום, איז ער מחמיר אויף זיך און מעשר׳ט יאָ.** ובתמרים, און אויב (דער אָרימאן האָט צונויפגענומען טייטלן אָדער דארע פייגן מעג ער אויסמישן, און נעמען מעשר (מיט אמאָל אויפן גאנצן אויסגעמישטן). **ווייל אויב עס איז פאראן צווישן די אויסגעמישטע ניט־גע׳־מעשר׳ט און יאָ גע׳מעשר׳ט איז דאָך אַלץ אויסגעמישט איז דאָך אין דעם אַראָפּ־גענומענעם מעשר פאראן פונקט אזוי פיל פון דעם גע׳מעשר׳טן ווי פון דעם ניט גע׳־מעשרט׳ן און ממילא הייסט עס, אז ער האָט גע׳מעשר׳ט פון מחויב אויפן מחויב און פון פטור אויפן פטור.** אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט: ווען איז דאָס (דער דין וועגן אויס־מישן ביי טייטלן און פייגן)? ווען די מתנה (וואָס דער אָרימאן האָט באקומען) איז פאראן א סך; אָבער אויב זי איז ווינציק, דארף ער מעשר׳ן פון יעדן באזונדער. **דער טעם איז וואָס אויב עס איז ווינציק קאָן זיך עס ניט גוט אויסמישן און עס קאָן פונקט טרעפן, אז מען זאָל מעשר׳ן פון פטור אויפן מחויב אָדער פון מחויב אויפן פטור.**

ו. הלוקח, אז איינער קויפט (תבואה) פון א הורט-סוחר, און דערנאָך האָט ער געקויפט פון אים א צווייט מאָל, זאָל ער ניט מעשרן פון איינעם אויף דעם אנדערן, אפילו ביידע זענען (גענומען געוואָרן) פון זעלביקן קויש, אפילו זיי זענען ביידע פון דעמזעלבן סאָרט. **ווייל דער הורט־סוחר קויפט די תבואה פון א סך מענטשן און עס קאָן זיין אז איין תבואה איז ניט גע׳מעשר׳ט און איינע איז יאָ גע׳מעשר׳ט. דאָס וואָרט**

לוֹמַר, מִשֶּׁל אֶחָד הֵם: ז הַלּוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת, וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה, מְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִילוּ מִשְּׁתֵּי קוּפּוֹת, אֲפִילוּ מִשְּׁתֵּי עֲיָרוֹת. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה מוֹכֵר יָרָק בַּשּׁוּק, בִּזְמַן שֶׁמְּבִיאִין לוֹ מִגַּנּוֹתָיו, מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד עַל הַכֹּל, וּמִגַּנּוֹת אֲחֵרוֹת, מְעַשֵּׂר מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד: ח הַלּוֹקֵחַ טֶבֶל מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת, מְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ, אֵין אָדָם רַשַּׁאי

„סיטון" האָבן מיר דערקלערט פריער דמאי פרק ב' משנה ד', אז דאָס מיינט מען אַ הורט־תבואה־אויפקויפער. דאָס וואָרט „סוג" מיינט אַ „גרויסן קויש" (אין כלים פרק ט"ז משנה ג' „הסוגים הגדולים", די גרויסע קוישן). מיט „סאָרט" מיינט מען, למשל דערזעלביקער סאָרט ווייץ, דערזעלביגער גאטונעק, לויט קאָליר, צי לויט דער גוטסקייט. נאמן, דער הורט־סוחר איז באגלויבט צו זאָגן (וועגן ביידע פאַרטיעס תבואה, וועלכע ער האָט פאַרקויפט, איינע פריער און איינע שפּעטער) אז זיי שטאַמען פון איין (מענטש). **און אין אזא פאַל קאָן מען מעשרן פון איין תבואה אויף דער אנדערער.**

ז. הלוקח, אז איינער קויפט (פּרוכטן, תבואה צי גרינס) פון אַ בעל הבית (לאנדווירט, דעם אייגנטימער פון פעלד און גאָרטן) און דערנאָך האָט ער געקויפט פון אים אַ צווייט מאָל (תבואה, פּרוכטן, גרינס), מעג ער מעשר'ן פון איינעם אויף דעם צווייטן, אפילו (דער בעל הבית האָט אים געגעבן) פון צוויי קוישן, אָדער פון צוויי שטעטלעך. **די משנה זאָגט, אז כאָטש דער בעל הבית האָט געגעבן דעם קויפער דעם ערשטן מאָל פון איין קויש, אָדער פון תבואה און פּרוכטן און גרינס, וואָס זענען אים אָנגעקומען פון איין שטעטל, און דאָס צווייטע מאָל האָט ער אים געגעבן פון אן אנדערן קויש אָדער פון אנגעקומענע פון אן אנדערן שטעטל. קאָן דער קויפער מעשר'ן פון דעם ערשטן אויף דעם צווייטן אָדער פון צווייטן אויפן ערשטן. ווייל קוים איז עס דערזעלביקער לאַנדווירט, איז אָדער ביידע זענען גע'מעשר'ט, אָדער ביידע זענען ניט גע'מעשר'ט. די משנה האָט דאָ פאַרן וואָרט „שטעטלעך" „עיירות", דאָס הייסט קליינע שטעטלעך, וואָס זענען געווען האַלבע דערפער מיט פעלדער און גערטנער.** בעל הבית, אַ בעל הבית (לאנדווירט. אייגנטימער פון פעלד און גאָרטן) וואָס פאַרקויפט גרינס אין מאַרק, איז ווען מען ברענגט אים (די גרינס־פּאַרטיעס) פון זיינע אייגענע גערטנער, מעג (דער וואָס קויפט ביים דאָזיקן בעל הבית איינמאָל גרינס און נאָכאַמאָל גרינס) מעשר'ן פון איין (געקויפטן גרינס) אויף אַלע (געקויפטע גרינס); אָבער ווען מען ברענגט צום בעל הבית (פּאַרטיעס גרינס) פון פרעמדע גערטנער (וועלכע געהערן ניט צו אים), דאַרף דער (וועלכער קויפט ביים בעל הבית עטליכע מאָל פּאַרטיעס גרינס) מעשר'ן פון יעדער איינער באזונדער. **מחמת ווען ער נעמט גרינס פון פרעמדע גערטנער, קאָן דאָך זיין, אז טייל גרינס קומען פון אזאַ גאָרטן־אייגנטימער, וועלכער מעשר'ט יאָ, און טייל גרינס קומען פון אזעלכן, וואָס מעשר'ט ניט.**

ח. הלוקח, אז איינער קויפט טבל (פון וועלכן מען האָט זיכער ניט אָפּגעשיידט תרומה און מעשרות) פון צוויי ערטער, קאָן ער מעשר'ן פון איינעם אויפן צווייטן; כאָטש (די חכמים) האָבן געזאָגט (דעם דאָזיקן דין), טאָר (אָבער) קיין מענטש ניט פאַרקויפן טבל, נאָר ווען עס איז נויטיק. **די משנה גיט דאָ צו די לעצטע ווערטער, כדי מען זאָל ניט מיינען, אז מען מעג פאַרקויפן טבל; וואָרום דער דין איז, אז מען טאָר ניט פאַרקויפן קיין טבל, צוליב מורא טאָמער וועט דער קויפער ניט אראָפּנעמען תרומה ומעשרות און געשטרויכלט ווערן אין אַ איסור; אזוי טייטשט דער תוספות יום טוב, אז דער „אף על פי שאמרו" גייט ארויף אויפן אָנהויב משנה. דאָס וואָרט „מעשר" מיינט דאָ אויך אראָפּנעמען תרומה. וואָס מיינט מען „לצורך", „נויטיק?" דער רמב"ם פאַרטייטשט אינגאנצן ניט דאָס וואָרט. טייל מפרשים טייטשן, אז דאָס מיינט מען, אז אויב ביי איינעם האָט זיך אויסגעמישט טבל מיט גע'מעשר'טע**

לִמְכּוֹר טֶבֶל אֶלָּא לְצוֹרֶךְ: ט מְעַשְּׂרִין מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁל עכו"ם, מִשֶּׁל עכו"ם עַל שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁל כּוּתִים, מִשֶּׁל כּוּתִים עַל שֶׁל כּוּתִים. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר מִשֶּׁל כּוּתִים עַל שֶׁל כּוּתִים: י עָצִיץ נָקוּב הֲרֵי זֶה כָּאָרֶץ, תָּרַם מֵהָאָרֶץ עַל עָצִיץ נָקוּב, מֵעָצִיץ נָקוּב עַל הָאָרֶץ, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. מִשֶּׁאֵינוֹ נָקוּב עַל הַנָּקוּב, תְּרוּמָה וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם. מִן הַנָּקוּב עַל שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, תְּרוּמָה וְלֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת:

תבואה, און ער מוז דעריבער מעשרן דעם טבל מיט אן אנדער טבל, און ער מוז קויפן טבל. דאָס וואָרט „טבל" ווערט דורך דעם רמב"ם אין פירוש המשניות (ברכות פרק ז' משנה א' דערקלערט אז עס איז פון „טב לא", „ניט גוט".

ט. מעשרין, מען קאָן מעשרן פון א יידס (פון א לאנדווירט, פעלד־אייגנטימער, א ייד) אויף (א לאנדווירט) א גויס, און פון אגויס אויף א יידס. **דער ירושלמי זאָגט, אז די דאָזיקע משנה האַלט „אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר", אז די ערד, וואָס אַ גוי האָט אין ארץ ישראל, געהערט ניט צום גוי בנוגע מעשר און דעריבער הייסט עס, אז עס איז יידישע ערד און די תבואה וואָס וואַקסט איז מחויב אין מעשר; מחמת דעם קאָן מען מעשרן פון א יידס אויף א גויס, און פון א גויס אויף א יידס, ווייל עס הייסט געמעשרט פון מחויב אויף מחויב.** משל, פון א יידס אויף א כותיםס און פון כותיםס אויף כותיםס. **פון א יידס תבואה קאָן מען מעשרן אויף תבואה פון כותים; ווי מיר האָבן שוין געשריבן אין ברכות פרק ז' משנה א' און פרק ח' משנה ח' מיינט מען מיט „כותים" די סעקטע שומרונים אין ארץ ישראל, וועלכע זענען באטראכט געוואָרן פאר האַלבע יידן; זיי היטן נור אָפּ די מצוות פון חומש, אָבער זיי האַלטן ניט פון נביאים כתובים און ניט פון משנה און גמרא. די משנה האַלט, אַז די כותים, כאָטש זיי נעמען תרומה און מעשר פון תבואה, ווען זיי באַנוצן די תבואה פאר זיך, אָבער זיי נעמען ניט אראָפּ קיין תרומה ומעשר, ווען זיי פארקויפן די תבואה. דעריבער איז די תבואה פון די כותים זיכער טבל, און מען קאָן מעשר'ן אויף זיי.** ר' אליעזר זאָגט, אז מען טאָר ניט מעשר'ן פון כותיםס אויף כותיםס. **ווייל עס קאָן זיך טרעפן, אז איין כותי האָט געוואָלט די תבואה באנוצן פאר זיך און ער האָט גענומען תרומה און מעשר, און דערנאָך האָט ער באשלאָסן צו פארקויפן, און דער צווייטער כותי האָט פארקויפט ניט־געמעשר'ט.**

י. עציץ, א געלעכערטער בלומען־טאָפּ האָט דעם דין ווי די ערד. **אויב מען פלאנצט גרינס אין א געלעכערטן בלומען־טאָפּ האָט דאָס גרינס וואָס וואַקסט דאָרט דעמזעלבן דין, וואָס גרינס וואָס וואַקסט אין דער ערד, און איז מחויב אין תרומה און מעשר, ווייל דורך דעם לעכל ציט עס די יניקה פון דער ערד. דערפון קומט אויס, אז א ניט־געלעכערטער בלומענטאָפּ הייסט ניט ווי ערד.** תרם, אויב ער האָט גענומען תרומה (פון געוויקסן) פון דער ערד אויף (געוויקסן פון) געלעכערטן בלומען־טאָפּ, אָדער פון געלעכערטן בלומען־טאָפּ אויף (געוויקסן) פון דער ערד, איז זיין תרומה תרומה, **ווייל עס הייסט דאָך גענומען תרומה פון מחויב אויף מחויב.** משאינו, (אויב ער האָט גענומען תרומה) פון געוויקסן, פון א ניט־געלעכערטן בלומען־טאָפּ אויף (גע־וויקסן) פון א געלעכערטן בלומען־טאָפּ איז זיין תרומה תרומה, אָבער מען דאַרף (פון די געוויקסן פון געלעכערטן בלומען־טאָפּ) נעמען נאָכאמאָל תרומה. **אייגענטליך, זאָגן די מפרשים, איז די ערשטע תרומה אינגאנצן ניט קיין תרומה, ווייל ער האָט דאָך אָפּגעשיידט פון א פטור (פון א ניט־געלעכערטן בלומען־טאָפּ) אויף א מחויב (געלע־כערטן בלומען־טאָפּ); נאָר ווייל ער האָט עס א נאָמען געגעבן „תרומה" הייסט מען אים אוועקגעבן עס צום כהן, כדי מען זאָל ניט מזלזל זיין אין נאָמען תרומה.** מן, אויב ער האָט אָפּגעשיידט תרומה פון אַ געלעכערטן בלומען־טאָפּ אויף א ניט־געלעכערטן, איז דאָס תרומה, אָבער (דער כהן) טאָר איר ניט עסן ביז ער וועט אָפּשיידן אויף איר

יא תֹּרֵם מִן הַדְּמַאי עַל הַדְּמַאי, וּמִדְּמַאי עַל הַוַּדַּאי, תְּרוּמָה וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם, מִן הַוַּדַּאי עַל הַדְּמַאי תְּרוּמָה וְלֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת:

פרק ו

א הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל, מִן הַכּוּתִי, מִן העכו״ם, יְחַלֵּק לִפְנֵיהֶם, הַחוֹכֵר

(אויף דער דאָזיקער תרומה) תרומות און מעשרות. מחמת אין איצטיקן פאל האָט מען דאָך געגומען תרומה פון א מחויב (פון געלעכערטן בלומען־טאָפּ) אויף א פטור (פון ניט־געלעכערטן), איז דאָך די תרומה אייגענטליך אינגאַנצן ניט קיין תרומה, נאָר מען האָט גוזר געווען, אז ווייל ער האָט איר א נאָמען געגעבן תרומה זאָל ער איר געבן דעם כהן, אָבער די תרומה אַליין איז דאָך געווען מחויב און אויף איר האָט מען דאָך גאָרניט אפּגעשיידט קיין תרומות און מעשרות, דעריבער טאָר מען איר ניט עסן סיידן מען שיידט אויף איר אָפּ תרומות און מעשרות. דער „ערוך" זאָגט, אז דאָס וואָרט „עציץ" איז „בלשון ישמעאל" (אויף אראביש), „אציץ", א ערדענע כלי. גאַנץ אָפט איז עס גאָר א גרויס געפעס, אָנגעפילט מיט ערד און מען פאַרפלאַנצט אין דעם גרינס, קלענערע ביימלעך און טיילמאָל תבואה.

י״א. תרם, אויב איינער האָט אָפּגעשיידט תרומה פון דמאי (תבואה, גרינס, פּרוכטן, געקויפט ביי א עם הארץ, און עס איז נור א ספק צי מען האָט פריער אָפּגעשיידט דערפון) אויף דמאי (געקויפט ביי אן אנדערן עם הארץ), אָדער פון דמאי אויף זיכערן (ודאי) טבל איז עס תרומה אָבער מען דאַרף נאָכאמאָל אָפּשיידן תרומה. ווייל ביי „דמאי אויף דמאי" קאָן דאָך זיין, אז איין עם הארץ האָט געהאַט אָפּגעשיידט און דער אנדערער ניט; און ביי דמאי אויף ודאי קאָן דאָך זיין, אז דער דמאי איז שוין געווען פטור און דער ודאי איז דאָך זיכער מחויב. דער רמב״ם און דער ראב״ד זאָגן, אז „תרם", „אפשיידן תרומה" מיינט מען דאָ תרומת מעשר, ווייל ווי מיר האָבן שוין געזאָגט (אין דער הקדמה צו דער מסכת דמאי) איז דמאי לגמרי פטור פון תרומה, ווייל אויך עמי הארצים שיידן איר אָפּ. מן, אויב ער האָט גענומען תרומה פון זיכערן טבל (ודאי) אויף דמאי איז עס תרומה, נאָר מען טאָר איר (די תרומה) ניט עסן ביז מען וועט אויך איר אָפּשיידן תרומות און מעשרות. ווייל עס איז דאָסזעלבע וואָס אין דער פריעריקער משנה י'; מחמת די אָפּגעשיידטע תרומה איז דאָך מעגליך טבל.

פרק ו.

א. המקבל, ווען איינער נעמט אין ארענדע א פעלד פון א ייד, אָדער פון א גוי אָדער פון א כותי, זאָל ער זיי געבן זייער חלק. אין דער משנה זענען פאַראַן צוויי אויסדריקן פאַר „נעמען אין ארענדע", איינער איז „מקבל", און דאָס איז ווען איינער דינגט ביי א בעל הבית א פעלד, אז פון דער תבואה פון פעלד זאָל דער דינגער באַקומען א טייל, לאָמיר זאָגן צוויי דריטל, און דער בעל הבית א דריטל. דאָס צווייטע איז „חוכר", און דאָס איז; דינגען א פעלד ניט אויף א טייל פון דער תבואה נאָר פאַר א באַשטימטען פּרייז, למשל, דער דינגער דאַרף געבן דעם בעל הבית צען קערץ ווייץ, אַלץ איינס וויפיל דאָס פעלד וועט ארויסגעבן. זאָגט די משנה, אז איינער איז מקבל א פעלד פון א ייד צי א גוי, צי א כותי (וואָס א כותי איז זע פאַריגן פרק ה' משנה ט') און דאַרף זיי געבן זייער דריטל תבואה, מעג ער זיי געבן זייער חלק, און דאַרף ניט אראָפּ־נעמען פריער די תרומה און מעשרות (אזוי זאָגט דער תוספת יום טוב). דער טעם איז, ווייל זייער חלק איז זייערס און ער, דער דינגער־מקבל, האָט ניט קיין שייכות מיט זייער חלק, און ער איז דעריבער ניט־פאַראַנטוואָרטליך וואָס מיט דער תבואה וועט געשען בנוגע תרומה און מעשרות. החוכר, אז איינער נעמט אין ארענדע א

שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל, תּוֹרֵם וְנוֹתֵן לוֹ. אָ"ר יְהוּדָה, אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנּוֹתֵן לוֹ מֵאוֹתוֹ הַשָּׂדֶה וּמֵאוֹתוֹ הַמִּין, אֲבָל אִם נָתַן לוֹ מִשָּׂדֶה אַחֶרֶת אוֹ מִמִּין אַחֵר, מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ: **ב** הַחוֹכֵר שָׂדֶה מִן הָעכו"ם, מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמְקַבֵּל שְׂדֵה אֲבוֹתָיו מִן הָעכו"ם, מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ: **ג** כֹּהֵן וְלֵוִי שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בְּחוּלִין, כָּךְ חוֹלְקִין

פעלד פון א ייד (צו באצאָלן דעם בעל הבית א געווּיסע צאָל קערץ תבואה פאַר דער אַרענדע), דאַרף ער אָפּשיידן תרומה און איִם געבן. די משנה וויל זאָגן, **אַז תרומה דאַרף ער אָפּשיידן פון דער תבואה, וואָס ער גיט צום בעל הבית, ווייל בכלל טאָר מען ניט ארויסנעמען תבואה פון שייער איידער מען נעמט אראָפּ תרומה. אָבער קיין מעשר דאַרף ער ניט אראָפּנעמען, ווייל די דאָזיקע תבואה געהערט צום בעל הבית פון אָנהויב אָן און ער דאַרף ניט מעשר'ן פרעמדע תבואה.** אָמר האָט ר' יהודה געזאָגט: ווען איז דאָס (דער דין אַז מען דאַרף ניט אראָפּנעמען מעשר)? ווען דער דינגער־חוכר גיט דעם בעל הבית די תבואה פון דעמזעלבן פעלד און דעמזעלבן מין (אויב ער האָט פאַרזייט, למשל, ווייץ, גיט ער אים ווייץ, וואָס איז געוואַקסן אין געדונגענעם פעלד), אָבער אויב ער האָט אים געגעבן פון אַן אַנדער פעלד אָדער פון אַן אַנדער מין (אַפילו וואָס איז געזייט געוואָרן אין זעלבן פעלד), דאַרף ער יאָ פריער אראָפּנעמען מעשר (פון דער תבואה) און ער גיט אים (דעם בעל הבית), **ווייל אַז ער גיט פון אַן אַנדער פעלד אָדער פון אַן אַנדער מין, הייסט עס, אַז די תבואה איז געווען צוערשט זיינע, דעם דינגערס, דעם חוכר'ס, און ער באַצאָלט מיט דער תבואה א חוב, וואָס ער איז שולדיג צום בעל הבית, און מען טאָר ניט ארויסגעבן קיין תבואה, וואָס איז ניט גע־מעשר'ט.**

ב. החוכר, אַז איינער נעמט אין אַרענדע א פעלד פון א גוי (צו באצאָלן איִם א באַשטימטער צאָל תבואה), דאַרף ער (צוערשט) מעשרן (די תבואה) און דערנאָך זי געבן איִם (דעם גוי). **דער ירושלמי זאָגט, אַז דאָס האָט מען איינגעפירט כדי מען זאָל ביי א גוי ניט נעמען אין חכירה־אַרענדע פעלד אין ארץ ישראל, און דער גוי וועט דעריבער מוזן דאָס פעלד צוריק פאַרקויפן צו יידן. די דאָזיקע חומרא האָט מען איינגעפירט פאַר א חוכר, אָבער ניט פאַר איינעם, וועלכער נעמט אין אַרענדע דאָס פעלד אלס מקבל, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א', ווייל דער גוי וויל לי־בערשט אוועקגעבן אין אַרענדע פאַר א באַשטימטער צאָל תבואה און ניט פאַר א טייל אין דער אראָפּגענומענער תבואה, ווי עס איז מיט א מקבל.** ר' יהודה זאָגט, אַז אויך ווען איינער נעמט אין אַרענדע (אלס מקבל) זיין עלטערנס פעלד פון א גוי (וועלכער האָט עס צוגעגזלט פון דעם יידישן מקבל'ס עלטערן) דאַרף ער (צוערשט) מעשרן און געבן איִם (דעם טייל תבואה): **ביי א פעלד, וואָס האָט געהערט צו דעם מקבל'ס על־טערן, האלט ר' יהודה, אַז מען איז דערביי נאָכמער מחמיר, און אַפילו ווען ער איז ניט קיין חוכר נאָר א מקבל דאַרף ער צוערשט אראָפּנעמען מעשר פון דעם טייל תבואה, וואָס ער דאַרף געבן דעם גוי; מחמת דאָס וועט ווירקן אויף דעם מקבל, אַז ער זאָל אָפּקויפן דאָס פעלד פון גוי.**

ג. כהן, אַז א כהן אָדער א לוי האָבן גענומען אין אַרענדע א פעלד פון א ישראל (און זיי דאַרפן דעם ישראל געבן פאַר דער אַרענדע א טייל תבואה, למשל אַ העלפט צי א דריטל), איז פונקט ווי זיי טיילן זיך מיט דעם חולין (איינפאַכע תבואה, ניט תרומה און ניט מעשר) אַזוי דאַרפן זיי זיך טיילן מיט דער תרומה. **דער כהן צי דער לוי קאָנען ניט טענה'ן צום ישראל: „אַזוי ווי דו מוזט דאָך סיי ווי אַוועקגעבן די תרומה און מעשרות פון דיין חלק צו א כהן און אַ לוי, גיב זיי צו אונז"; מחמת דער ישראל האָט דאָס רעכט צו נעמען דעם טייל תרומה** (און די משנה מיינט דאָ

בתרומה. ר' אליעזר אומר, אף המעשרות שלהן, שעל מנת כן באו: ד ישראל שקבל מכהן ומלוי, המעשרות לבעלים. ר' ישמעאל אומר, הקרתני שקבל שדה מירושלמי, מעשר שני של ירושלמי. נחכ"א, יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלים: ה המקבל זתים לשמן, כשם שחולקין בחולין, כך חולקין בתרומה. ר' יהודה אומר,

אויך מעשרות), וואס קומט פון זיין חלק תבואה און געבן צו וועלכן כהן אדער לוי ער וויל. ר' אליעזר זאגט, אז אויך די מעשרות (דאס מיינט די תרומה און די מעשרות) געהערן צו זיי (צום כהן און לוי, די ארענדאטארן), ווייל אויף דעם תנאי (אז זיי זאלן נעמען די גאנצע תרומה ומעשרות) זענען זיי אריין (אין פעלד און עס געדונגען אין ארענדע). **דער ירושלמי זאגט, אז ר' אליעזר מיינט ניט, אז זיי האבן בפירוש זיך אזוי אויסגענומען, נאר ער מיינט, אז מען פארשטייט אליין, אז דאס איז געווען זייער כוונה, און ממילא איז אזוי ווי זיי וואלטן בפירוש אריינגעשטעלט אין אפמאך, אז די תרומה און מעשרות געהערן צו זיי.**

ד. ישראל, אז א ישראל נעמט אין ארענדע א פעלד פון א כהן אדער פון א לוי (צו געבן זיי טייל פון דער תבואה) געהערן די מעשרות (אויך די תרומה) צו די בעלי הבתים פון פעלד (צו דעם כהן און לוי). **די מפרשים זאגן, אז אין דעם פאל זענען מודה אויך די חכמים, וואס זענען מחולק מיט ר' אליעזר אין דער פריערקער משנה; ווייל דאס פעלד געהערט דאך צום כהן און לוי, האבן זיי זיכער געהאט די כוונה ביים אוועקדינגען דאס פעלד, אז זיי לאזן איבער פאר זיך דאס רעכט צו נעמען די תרומה און מעשרות.** ר' ישמעאל זאגט, אז א פראווינצער נעמט אין ארענדע א פעלד פון אן איינוואוינער אין ירושלים, געהערט דער מעשר שני (פון דער תבואה פון דעם פעלד) צום ירושלימער איינוואוינער (דעם בעל הבית פון פעלד). **ווייל מעשר שני מעג מען דאך עסן נאר אין ירושלים, הייסט עס, אז דער בעל הבית האט זיך איבערגעלאזט דאס רעכט צוצונעמען דעם מעשר שני, וואס ער, וואוינענדיק אין ירושלים, קאן עס עסן.** וחכמים, אבער די חכמים זאגן (אז דער מעשר שני געהערט ניט צום ירושלימער בעל הבית, ווייל) דער פראווינצער קאן דאך ארויפגיין (און אוועקפירן דעם מעשר שני) און אים עסן אין ירושלים. **ממילא האט דער ירושלימער ניט מער קיין רעכט צום מעשר שני ווי דער פראווינצער. דאסווארט „הקרתני", האבן מיר איבערזעצט „פראווינצער", איינער וואס וואוינט אויסער ירושלים. דאס איז פון „קרת" אין לשון קודש, אדער „קרתא" אין אראמעאיש, וואס איז דער טייטש א שטאט, כאטש עס איז שווער צו זאגן, ווי אזוי קאן דאס ווארט באצייכנען דוקא א „פראווינצער". לויט דער מיינונג פון ברטנורא איז „קריה" דער טייטש א „דארף", און אזוי איז אין אראביש „קראיא" א דארף.**

ה. המקבל, אז איינער נעמט איבער אין ארענדע איילבירטן-ביימער, כדי צו מאכן (פון די אראפגעריסענע איילבירטן) אייל (און פון דעם אייל צו געבן א טייל דעם בעל הבית), איז אזוי ווי זיי טיילן זיך מיט דעם חולין (מיט דעם אייל, וואס בלייבט נאכדעם ווי מען נעמט פון אים אראפ די תרומה און מעשרות) אזוי טיילן זיי זיך מיט דער תרומה (און מעשרות). **דער רמב"ם טייטשט, אז די משנה מיינט דא סיי א ישראל האט געדינגען די איילבירטן-ביימער פון א כהן אדער א לוי און סיי א כהן אדער א לוי האט געדינגען פון א ישראל, די משנה זאגט דא, אז כאטש אין דאזיקן** פרק משנה ד' האבן מיר געלערנט, אז א ישראל דינגט פון א כהן אדער א לוי א פעלד געהערן די תרומה און מעשרות צו דעם פעלד-בעל הבית, אבער ביימער האבן ניט דעם דין ווי פעלד, און עס הייסט ווי זיי האבן סחורה בשותפות, און דעריבער איז אלץ שותפות, אויך די תרומה און מעשרות. דאס ווארט תרומה דא מיינט אויך מעשרות.

יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבֵּל מִכֹּהֵן וּמִלֵּוִי זֵתִים לַשֶּׁמֶן לְמַחֲצִית שָׂכָר, הַמַּעַשְׂרוֹת לַבְּעָלִים: ו בֵּשַׁ״א, לֹא יִמְכּוֹר אָדָם אֶת זֵיתָיו אֶלָּא לְחָבֵר, בֵּה״א, אַף לִמְעַשֵּׂר, וּצְנוּעֵי בֵּ״ה הָיוּ נוֹהֲגִין כְּדִבְרֵי בֵּ״שׁ: ז שְׁנַיִם שֶׁבָּצְרוּ אֶת כַּרְמֵיהֶם לְתוֹךְ גַּת אַחַת, אֶחָד מְעַשֵּׂר, וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר, הַמְּעַשֵּׂר מְעַשֵּׂר אֶת

ר׳ יהודה זאָגט, אַז אַ ישראל נעמט אין אַרענדע פון אַ כהן איילבירטן־ביימער צו מאַכן פון די איילבירטן אייל פאַר אַ העלפט פון פאַרדינסט (צו צעטיילן זיך מיטן פאַר־דינסט גלייך אויף גלייך) געהערן די מעשרות צו די בעלי בתים (פון די איילבירטן־ביימער). **דער ירושלמי זאָגט, אַז ר׳ יהודה׳ס טעם איז, ווייל ער האַלט, אַז איילבירטן־ביימער האָבן יאָ דעם דין ווי פעלד. טייל זענען גורס ניט „לשמן למחצית שכר", נאָר „לשמן או למחצית שכר" („אויף צו מאַכן אייל, אָדער פאַר אַ העלפט פון פאַר־דינסט").**

ו. בית שמאי זאָגן, אַז אַ מענטש זאָל ניט פאַרקויפן זיינע איילבירטן נאָר צו אַ „חבר". **די בית שמאי האַלטן, אַז מען טאָר ניט דערלאָזן, גורם זיין, אַז עסנוואַרג אין ארץ ישראל זאָל טמא ווערן, און ווי מיר האָבן שוין געשריבן פריער אין דמאי פרק ב׳ משנה ג׳ איז נור דער, וואָס האָט געהייסן „חבר", געווען אָפּגעהיטן אין ארץ ישראל אין די ענינים פון טומאה און טהרה. אויב מען וועט געבן די איילבירטן ניט צו קיין חבר איז מורא צו האָבן, אַז ער וועט זיי מטמא זיין.** בית הלל זאָגן, אַז (מען מעג פאַרקויפן) אויך צו איינעם, וועלכער איז מעשר. **די בית הלל האַלטן ניט, אַז מען טאָר ניט גורם זיין אַז עסנוואַרג אין ארץ ישראל זאָל טמא ווערן; דעריבער אויב מען ווייסט אַז דער קויפער מעשר׳ט כאָטש ער איז ניט קיין „חבר" און איז ניט אָפּגע־היטן אין טומאה און טהרה, מעג מען אים פאַרקויפן.** וצנועי, און די צנועים (די זייער פרומע) פון די בית הלל האָבן זיך נוהג געווען ווי די בית שמאי. **די גאַנצע משנה איז זייער שווער; פאַרוואָס איז גראָד די מחלוקה פון די בית שמאי און בית הלל וועגן איילבירטן? פאַרוואָס ניט וועגן סתם עסנוואַרג? דער „תוספות אנשי שם" זאָגט, אַז ווייל פון איילבירטן דריקט מען אַרויס דעם בוימעל, ווערט דאָך עס פליסיקייט און עס קאָן דעריבער לייכטער ווערן טמא (משקה ווערט טמא אָן באַגרענצונג); אָבער אַנ־דערע פּרוכטן קען דאָך זיין, אַז מען וועט זיי ניט נאַס מאַכן און מען וועט זיי עסן טרוקענערהייט, און עסנוואַרג איידער עס ווערט נאַס (פאַר „הכשרה") קאָן ניט אָננעמען קיין טומאה, ווי מיר האָבן געשריבן פריער פרק ב׳ משנה ג׳.**

ז. שנים, אַז צוויי מענטשן האָבן אָפּגעשניטן די וויינטרויבן, פון זייערע גערט־נער, (און אַריינגעוואָרפן די וויינטרויבן) אין איין וויינקעלטער (צו מאַכן וויין), און איינער (פון זיי) מעשר׳ט און דער אַנדערער מעשר׳ט ניט, זאָל דער וואָס מעשר׳ט אָפּשיידן מעשר פון זיינס און ער קאָן נעמען זיין חלק אין יעדן אָרט. **ווי מיר האָבן שוין געלערנט פריער, טאָר מען ניט פאַרקויפן אָדער אַוועקגעבן ניט־געמעשר׳טע פּרוכטן צו איינעם, וועלכער מעשר׳ט ניט. אין פאַל פון די דאָזיקע צוויי מענטשן, וועלכע האָבן אַריינגעלייגט זייערע וויינטרויבן אין איין וויינקעלטער און געמאַכט וויין, קומט דאָך אויס, אַז ביים צעטיילן זיך מיטן וויין נעמט דאָך דער, וואָס מעשר׳ט ניט דווקא דעם וויין פון זיינע אייגענע וויינטרויבן, וואָרעם עס איז דאָך אויסגעמישט. הייסט דאָך, אַז דער „מעשר׳ער" גיט צו דעם אַנדערן, וועלכער מעשר׳ט ניט, אַ טייל פון זיי־נע וויינטרויבן, וואָס זענען ניט געמעשר׳ט. לויט דעם ערשטן בליק אויף דער משנה קאָן מען מיינען, אַז די משנה לערנט, אַז מען דאַרף דערפאַר ניט מורא האָבן און אַז דער „מעשר׳ער" מעג נעמען זיין חלק וויין און אַראָפּנעמען דערפון דעם מעשר און ניט קימערן זיך וועגן דעם צווייטנס חלק. אָבער דער ירושלמי טייטשט איין די משנה, אַז דער „מעשר׳ער" דאַרף אָפּשיידן פון זיין אייגענעם חלק תרומה און מעש־רות, ווי פון ריכטיקן טבל, און ער דאַרף אויך אָפּשיידן פאַר דעם אַנדערנ׳ס חלק מעשרות, אַזוי ווי פון דמאי. אַזוי טייטשט אויך דער רמב״ם.**

שֶׁלּוֹ וְחֶלְקוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא: **ח** שְׁנַיִם שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת, אוֹ שֶׁיָּרְשׁוּ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ, יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ, טוֹל אַתָּה חִטִּים שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וַאֲנִי חִטִּים שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אַתָּה יַיִן שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וַאֲנִי יַיִן שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ, טוֹל אַתָּה חִטִּים, וַאֲנִי שְׂעוֹרִים, טוֹל אַתָּה יַיִן, וַאֲנִי (אֶטּוֹל) שֶׁמֶן: **ט** חָבֵר וְעַם הָאָרֶץ שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶם עַם הָאָרֶץ, יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ, טוֹל אַתָּה חִטִּים שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וַאֲנִי חִטִּים שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אַתָּה יַיִן שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וַאֲנִי יַיִן שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ טוֹל אַתָּה חִטִּים, וַאֲנִי שְׂעוֹרִים, טוֹל אַתָּה הַלַּח,

ח. שנים, צוויי מענטשן, וועלכע האָבן גענומען א פעלד אין ארענדע, אָדער זיי האָבן גע׳ירשנ׳ט א (פעלד), אָדער זיי האָבן א (פעלד) בשותפות (און עס קומט צום צוטיילן זיך מיט דער תבואה און פרוכטן), קאָן איינער זאָגן צום צווייטן, „נעם דו דעם ווייץ פון יענעם אָרט (אין פעלד) און איך וועל נעמען דעם ווייץ אין דעם אָרט; נעם דו דעם וויין (ווייַנטרויבן, אָדער שוין געמאכטן וויין) אין יענעם אָרט, און איך וועל נעמען דעם וויין אין דעם אָרט״. אָבער ער זאָל אים ניט זאָגן: „נעם דו ווייץ און איך וועל נעמען גערשטן; נעם דו וויין און איך וועל נעמען אייל״. **דער רמב״ם טייטשט די משנה אז דאָ גייט ניט וועגן תרומות ומעשרות, נאָר סתם וועגן דיני ממונות, וועגן דעם, צי איין שותף קאָן צווינגן דעם צווייטן ווי אזוי דאָס צעטיילן זיך זאָל פאָרקומען. און דאָס וואָס די משנה ווערט געבראכט דאָ, אין מסכת דמאי, איז עס צוליב דער קומענדיקער משנה, וואו עס גייט שוין יאָ וועגן תרומות און מעשרות. די** אַנדערע מפרשים „ברטנורא״ און אויך דער „תפארת ישראל״ טייטשן, **אז די צוויי שותפים אָדער יורשים זענען איינער א חבר (וועלכער מעשר׳ט) און דער צווייטער א עם הארץ (וועלכער מעשר׳ט ניט), און אויב ביים טיילן זיך נעמט דער חבר ווייץ און דער עם הארץ ווייץ, מעג דער חבר עס טאָן, כאָטש ער מעשר׳ט ניט פריער דעם עם הארץ׳ס חלק; מחמת דער חבר האָט ניט קיין שייכות צום עם הארץ׳ס חלק. אָבער אויב דער חבר נעמט ווייץ און דער עם הארץ גערשטן, הייסט עס שוין ווי א „פאַר־קויף״. מחמת אין דעם עם הארץ׳ס גערשטן איז דאָך פאַראַן א טייל גערשטן, וואָס האָט געהערט צום חבר נאָר ער האָט עס אַוועקגעגעבן צום עם הארץ און באַקומען דערפאַר ווייץ; און מען טאָר ניט פאַרקויפן צו אַן עם הארץ ניט־געמעשר׳טע זאַכן.**

ט. חבר, אז א חבר און א עם הארץ האָבן גע׳ירשנ׳ט זייער פאָטער א עם הארץ, מעג ער (דער חבר) זאָגן צו אים (צום עם הארץ): „נעם דו ווייץ אין יענעם אָרט, און איך וועל נעמען ווייץ אין דעם אָרט; נעם דו וויין אין יענעם אָרט און איך וועל נעמען וויין אין דעם אָרט״. אָבער ער טאָר אים ניט זאָגן: „נעם דו ווייץ און איך וועל נעמען גערשטן, נעם דו די פייכטע (עסנווארג) און איך וועל נעמען די טרוקענע״. **די ווייץ און גערשטן און אנדערע עסנווארג, וואָס זענען געבליבן פון דעם פאָטער דעם עם־הארץ, וועלכער איז ניט געווען אָפגעהיטן אין מעשר און אויך ניט אין טומאה און טהרה, געהערן צו די צוויי קינדער, דעם חבר און דעם עם הארץ. איז אויב ביים טיילן זיך נעמט יעדער פון זיי פון זעלבן מין, דער חבר ווייץ און דער עם הארץ ווייץ, הייסט עס, ווי אין דער פריערדיקער משנה, אז יעדער האָט גענומען זיין חלק, און דער חבר דאַרף זיך ניט קימערן וועגן דעם חלק וואָס דער עם הארץ באַקומט. אָבער ווען ביים טיילן זיך נעמט דער חבר ווייץ און דער עם הארץ גערשטן, הייסט עס, א שטייגער ווי דער חבר האָט „פאַרקויפט״ דעם עם הארץ זיין חלק גערשטן, וואָס איז ניט געמעשר׳ט און דאָס טאָר מען ניט. דאָסזעלבע איז אויך מיט „פייכטע״ עסנווארג** און „טרוקענע״, ווייל „פייכטע״ קאָנען אויפנעמען טומאה (ווי מיר האָבן שוין גע־שריבן פריער אין משנה ו׳), און אויב דער חבר גיט דעם עם הארץ די פייכטע און נעמט

וַאֲנִי (אֶטּוֹל אֶת) הַיָּבֵשׁ: י גֵּר וְעַכּוּ״ם שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶם עַכּוּ״ם, יָכוֹל הוּא לוֹמַר, טוֹל אַתָּה עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן, וַאֲנִי פֵּירוֹת. וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר אָסוּר: יא הַמּוֹכֵר פֵּירוֹת בְּסוּרְיָא, וְאָמַר, מִשֶּׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵן, חַיָּב לְעַשֵּׂר. מְעוּשָּׂרִין הֵן, נֶאֱמָן, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר

זיך די „טרוקענע", הייסט עס ווי פארקויפט, און מען טאָר ניט פארקויפן צו א עם הארץ „פייכטע" (און אויך ניט טרוקענע עסנוואַרג) ווי עס לערנט די משנה אין דמאי פרק ב' משנה ג', כדי ניט גורם צו זיין טומאה צו עסנוואַרג.

י. גר, א גר און א גוי (צוויי ברידער), וועלכע האָבן גע׳ירשנ׳ט זייער פאָטער א גוי, מעג (דער גר) זאָגן (צום ברידער דעם גוי), „נעם דו די עבודה זרה און איך וועל נעמען דאָס געלד, נעם דו וויין און איך וועל נעמען פרוכטן"; אָבער אויב ער (דער גר) האָט שוין געהאט גענומען אין זיין רשות (די עבודה זרה און דעם וויין), טאָר ער ניט (אויסטוישן מיטן ברודער אויף געלד און אויף פרוכטן). דער דין איז, אז פון עבודה זרה, א געצן בילד, צי פון אן אנדער חפץ, צו וועלכן מען דינט אלס צו אן אָפּ־גאָט, טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן. מען טאָר אויך ניט קיין הנאה האָבן פון וויין פון א גוי, יין נסך, ווייל עס קאָן זיין, אז מען האָט אים מנסך־געווען, געגאָסן פאר דער עבודה זרה. זאָגט די משנה, אז איידער דער גר און זיין ברודער דער גוי האָבן זיך צעטיילט מיט דער ירושה, מעג דער גר זאָגן צום גוי, אז דער גוי זאָל נעמען די עבודה זרה און דעם וויין (דעם יין נסך) וואָס איז געבליבן פון פאָטער, און ער, דער גר, וועט נעמען פאר זיין חלק דאָס געלד און די פרוכטן, וועלכע זענען געבליבן פון פאָטער. די מפרשים זאָגן, אז עס איז ניט גלייך צו דער פריערדיקער משנה ט׳, ווייל דאָ האנדלט זיך וועגן א גר, און דער דין פון דער תורה איז, אז א גר הייסט ניט קיין זון פון זיין פאָטער און אים קומט ניט קיין ירושה, (מדאורייתא, אָבער מדרבנן קומט אים), און ממילא איז דאָס געלד און די פרוכטן ניט קיין טייל ירושה, קיין אויסטויש פאר דער עבודה זרה און פאר דעם וויין, נאָר עס איז סתם א מתנה; עס הייסט דערי־בער ניט, אז ער האָט פארקויפט זיין חלק אין דער עבודה זרה און אין דעם וויין און באקומען דערפאר געלד און פרוכטן און הנאה געהאט דערפון. אָבער אויב זיי האָבן זיך שוין געהאָט צוטיילט מיט דער ירושה און אין גר׳ס חלק איז אויסגעקומען די עבודה זרה און דער וויין, טאָר ער זיך ניט טוישן מיטן ברודער אויף געלד און אויף פרוכטן, ווייל דאָס הייסט שוין „פארקויפט" און הנאה געהאט פון עבודה זרה און יין נסך.

י״א. המוכר, אז איינער פארקויפט פרוכטן אין סוריא, און זאָגט, אז זיי זענען פון ארץ ישראל, דארף (דער קויפער די פרוכטן) מעשר׳ן; אויב (דער פארקויפער) זאָגט, אז זיי זענען געמעשר׳ט, איז ער באגלויבט, ווייל דאָס זעלבע מויל, וואָס האָט גע׳־אסרט (וואָס האָט געזאָגט, אז זיי זענען פון ארץ ישראל) דאָסזעלבע מויל האָט מתיר געמאכט. סוריא איז דאָס לאנד וואָס ליגט אויף דער גרעניץ פון צפון ארץ־ישראל, און הייסט היינט „סיריע". צוליב דעם, וואָס דוד המלך האָט געהאט איינגענומען סוריא (וואָס האָט דעמאָלס געהייסן „ארם"), איז אָנגענומען געוואָרן, אז כאָטש סוריא איז ניט אזוי הייליק ווי ארץ ישראל, אָבער א געוויסע מאָס הייליקייט האָט זי יאָ. למשל, תבואה, וואָס וואַקסט אויף א יידיש פעלד אין סוריא, דארף מען מעשרן׳ן. אָבער ווען מען קויפט תבואה אין סוריא פון א עם הארץ, דמאי, דארף מען ניט מעשרן. אויב אָבער מען ווייסט, אַז דער דמאי שטאַמט פון ארץ ישראל, כאָטש מען קויפט אים אין סוריא, דארף מען אים יאָ מעשרן. די משנה לערנט דאָ, אז אויב א עם הארץ פאר־קויפט פרוכטן אין סוריא, און ער זאָגט, אז זיי זענען פון ארץ ישראל, דארף מען זיי מעשרן. ווי איז אָבער אז דערזעלבער עם האו״ץ זאָגט, אז די פרוכטן זענען גע׳מעשר׳ט, איז כאָטש, ווען דאָס קומט פאָר אין ארץ ישראל וואָלט מען דאָך דעם עם הארץ ניט

הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. מִשֶּׁלִּי הֵן, חַיָּב לְעַשֵּׂר. מְעוּשָּׂרִין הֵן, נֶאֱמָן, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׂדֶה אֶחָד בְּסוּרְיָא, חַיָּב לְעַשֵּׂר: **יב** עַם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר לְחָבֵר, קַח לִי אֲגוּדַת יָרָק, קַח לִי גְּלוּסְקָן אֶחָד, לוֹקֵחַ סְתָם וּפָטוּר. וְאִם אָמַר שֶׁלִּי זֶה וְזֶה שֶׁל חֲבֵירִי וְנִתְעָרְבוּ, חַיָּב לְעַשֵּׂר, וַאֲפִילוּ הֵן מֵאָה:

געגלויבט, אָבער דאָ אין סוריא גלויבט מען אים יאָ, ווייל ער אליין איז עס דאָך געווען וואָס האָט דאַרף זיין זאָגן (אַז זיי זענען פון ארץ ישראל) געמאַכט, אַז מען זאָל זיי דאַרפן מעשרן, גלויבן מיר אויך, ווען ער זאָגט, אַז זיי זענען גע׳מעשרט. דאָס איז דער באַקאַנטער כלל אין דער משנה און גמרא „הפה שאסר הוא הפה שהתיר״, „דאָס מויל וואָס האָט גע׳אסר׳ט איז דאָסזעלבע מויל וואָס איז מתיר״. משלי, (אויב דער פאַרקויפער פון די פרוכטן אין סוריא זאָגט): „זיי זענען פון מיין פעלד״, דאַרף (דער קויפער) זיי מעשרן (ווייל, ווי מיר האָבן געזאָגט, דאַרף מען מעשרן פרוכטן פון א יידיש פעלד אין סוריא); (אויב ער, דער פאַרקויפער האָט דערביי אויך געזאָגט): „זיי זענען געמעשר׳ט״, איז ער באַגלויבט, ווייל דאָס מויל וואָס האָט גע׳אסר׳ט איז דאָס־זעלבע מויל, וואָס האָט מתיר געמאַכט; אָבער אויב מען ווייסט אַז ער (דער פאַרקוי־פער) האָט א פעלד אין סוריא, איז מען מחויב צו מעשרן, **ווייל מען נעמט געוויינליך אָן, אַז די פרוכטן זענען פון זיין פעלד, און ממילא דאַרף מען שוין ניט אָנקומען צו זיין זאָגן, אַז די פרוכטן זענען פון זיין פעלד, און ממילא האָט דאָך ניט „זיין מויל״, זיין זאָגן, געמאַכט, אַז מען זאָל דאַרפן די פרוכטן מעשרן, און עס איז ניטאָ מער דער „הפה שאסר הוא הפה שהתיר״. אין דער משנה צום סוף זענען פאַראַן עטליכע גיר־סות. איינע איז „שיש לו שדה״, אַז ער האָט א פעלד״; א צווייטע איז „שדה אחד״, „איין פעלד״; א דריטע איז „שדה אחת״ „איין פעלד״ (אין לשון נקבה); א פירטע איז „שדה אחר״, „אַן אַנדער פעלד״, און וואָס מען מיינט דערמיט איז שווער צו זאָגן.**

י״ב. עם הארץ, אַז אַן עם הארץ זאָגט צו אַ חבר: „קויף מיר אַ בינטל גרינס, קויף מיר איין ברויט״ (און דער חבר דאַרף קויפן אויך פאַר זיך א בינטל גרינס און ברויט), קאָן ער קויפן סתם (צוויי בינטלעך גרינס און צוויי ברויטן), און ער איז פטור (פון מעשרן). **ער דאַרף ניט מעשרן דאָס גרינס און ברויט, וואָס ער גיט דעם עם הארץ. ווייל מען נעמט אָן, אַז דאָס בינטל גרינס און דער ברויט, וואָס ער גיט דעם עם הארץ, איז באַלד פון אָנהויב אָן געווען דעם עם הארץ׳ס, און עס הייסט ניט, ווי עס קומט איצט פאַר א צעטיילונג פון די צוויי בינטלעך גרינס און די צוויי ברויטן און ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה וואָלט דער חבר אין אַזא פאַל ניט געטאָרט געבן צו א עם הארץ ניט גע׳מעשר׳טע עסנוואַרג.** ואם, אָבער אויב ביים קויפן (די בינטלעך גרינס און די ברויטן) האָט דער חבר געזאָגט: „דאָס איז מיינס, און דאָס איז מיין פריינד׳ס (דעם עם הארץ׳ס״, און זיי האָבן זיך אויסגעמישט, מוז ער (איידער ער גיט צום עם הארץ די גרינס און דעם ברויט) אַראָפּנעמען מעשר, אפילו ווען זיי זענען הונדערט, **דאָס הייסט, אפילו דעם עם הארץ׳ס איז געווען 100 בינטלעך גרינס און דעם חבר׳ס נור איין בינטל, איז ער מחויב אַלץ צו מעשרן. דער טעם איז, ווייל קוים האָט ער פריער געזאָגט אויף איין בינטל, אַז עס איז זיינס, הייסט עס אַז ער פאַרקויפט איצט זיין ניט־גע׳מעשר׳טע עסנוואַרג צום עם הארץ, און דאָס טאָר מען ניט, דעם דאָזיקן טייטש פון דער משנה ברענגט דער ברטנורא, און ער גיט צו, אַז אין ירושלמי איז פאַראַן אַן אַנדער פירוש, דהיינו, אַז דאָ מיינט מען, דאָס דער גרינס־פאַרקויפער איז אויך א חבר, וועלכער פאַרקויפט ניט צו א עם הארץ ניט גע׳מעשר׳ט. די משנה לערנט דאָ אַזוי: אויב דער חבר־קויפער זאָגט צום חבר־פאַרקויפער, אַז דאָס איז פאַר א עם הארץ, דאַרף דער חבר־קויפער ניט מעשר׳ן, ווייל דער חבר־פאַרקוי־פער האָט שוין גע׳מעשר׳ט, ווייסנדיק אַז עס איז פאַר א עם הארץ. אויב אָבער דער**

א הַמְזַמֵּן אֶת חֲבֵירוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, אוֹמֵר מֵעֶרֶב הַשַּׁבָּת, מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ מָחָר הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ, זֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִדְרוֹמוֹ, וּמְחוּלָּל עַל הַמָּעוֹת: **ב** מָזְגוּ לוֹ אֶת הַכּוֹס, אוֹמֵר מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְשַׁיֵּר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר

חבר־קויפער האָט בפירוש געקויפט איינס פאר זיך און איינס פאר דעם עם הארץ, און אזוי ווי פון דעם „גרינס פאר זיך" האָט דאָך דער חבר־פארקויפער ניט גע׳מעשר׳ט, וויסנדיק אז דאָס קויפט א חבר, וועלכער וועט שוין אליין מעשר׳ן, און די בינטלעך גרינס האָבן זיך אויסגעמישט, מוז דער חבר־קויפער מעשר׳ן, און אפילו זיינס איז געווען נור איינס און דעם עם הארץ׳ס הונדערט. ווייל עס איז א דין, אז „דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל", א זאך, וואָס מען קאָן מתיר מאכן ווערט ניט בטל אפילו צווישן טויזנט, און דאָס ניט־גע׳מעשר׳טע קאָן מען דאָך מתיר מאַכן דורך מעשרן. דאָס וואָרט „גלוסקא", „א לאבן ברויט", ווערט געבראכט עטליכע מאָל אין משנה און גמרא. ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָליקס", „קיילכיק ברויט".

פרק ז.

א. המזמין, אז איינער לאדעט־איין זיין פריינד צו עסן ביי אים (שבת), און ער (דער גאסט) גלויבט ניט דעם בעל הבית אין מעשרות, זאָל ער (דער גאסט) זאָגן פרייטאָג: „וואָס איך וועל אראָפּנעמען מאָרגן זאָל הייסן מעשר, און דער רעשט מעשר זאָל זיין לעבן אים; דאָס, וואָס איך האָב פריער צום ערשט אָנגערופן מעשר זאָל זיין תרומת מעשר אויף אים (אויף דעם גאַנצן מעשר), און דער מעשר שני זאָל זיין אין זיין צפון זייט אָדער אין זיין דרום זייט און ער (דער מעשר שני) זאָל זיין אויסגעטוישט אויף געלט. **די דאָזיקע משנה איז כמעט אינגאנצן דיזעלבע וואָס די משנה פריער פרק ה׳ משנה א׳, און וועלכע מיר האָבן דאָרט דערקלערט. זאָל דער לערנער נאָכאמאָל דאָרט דורכקוקן, וואָס מיר האָבן געזאָגט, און ער וועט פארשטיין לייכט אויך די איצטיקע משנה. דאָ לערנט די משנה, אז אזוי ווי דער דין איז, אז מען טאָר אים שבת ניט מעשר׳ן און אזוי ווי דער גאסט, וועלכער גלויבט ניט זיין בעל הבית בנוגע מעשרות, וועט דאָך אים שבת דארפן עסן דמאי; זאָגט די משנה, אז מען האָט מתיר געמאכט, אז ער זאָל א „נאָמען געבן", „קורא שם זיין", שוין אים פרייטאָג, און ער זאָל זאָגן אז א הונדערטסטל טייל עסן אָדער טרינקן וואָס ער וועט באַשטימען אים שבת ביי דער סעודה, זאָל ווערן—מעשר, און דער רעשט 9 הונדערטסטלעך מעשר זאָלן זיין לעבן אים, און דער דאָזיקער הונדערטסטל מעשר זאָל ווערן תרומת־מעשר (און דאָס וועט ער איבערלאָזן, ניט עסן, אָדער פארניכטן, ווי טייל מפרשים מיינען, ווייל אַלס ישראל טאָר ער דאָך ניט עסן קיין תרומת מעשר), און פאַר דעם מעשר שני באַשטימט ער אן אָרט אין צפון אָדער אין דרום פון דעם עסנווארג, און ער טוישט ער אויס אויף געלד. ממילא קאָן ער שוין אלץ עסן, א חוץ דעם קליינעם טייל תרומת מעשר, וואָס ער מוז איבערלאָזן אָדער פארניכטן; תרומה דארף ער ניט אָפּשיידן, ווייל אויך עמי הארצים שיידן אָפּ תרומה, און דעריבער איז ער זיכער, אז תרומה האָט דער בעל הבית אָפּגעשיידט. איצט קומט די משנה און לערנט, וואָס דארף דער גאסט טאָן שבת ביי דער סעודה, און די משנה זאָגט.**

ב. מזגו, ווען מען האָט אים דעם גאסט, ביי דער סעודה אים שבת אָנגעגאָסן דעם כוס (ויין, און דאָסזעלבע איז אויך מיט די אנדערע עסנווארג) זאָל ער זאָגן. „דאָס וואָס איך וועל איבערלאָזן אויפן דנאָ פון כוס א הונדערטסטל—זאָל זיין מעשר,

מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ. זֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר, עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּפִיו. וּמְחוּלָּל עַל הַמָּעוֹת: ג פּוֹעֵל שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין לְבַעַל הַבַּיִת. נוֹטֵל גְּרוֹגֶרֶת אַחַת וְאוֹמֵר. זוֹ וְתֵשַׁע הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ עֲשׂוּיוֹת מַעֲשֵׂר עַל תִּשְׁעִים שֶׁאֲנִי אוֹכֵל. זוֹ עֲשׂוּיָה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עֲלֵיהֶן. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בָּאַחֲרוֹנָה. וּמְחוּלָּל עַל הַמָּעוֹת. וְחוֹשֵׂךְ גְּרוֹגֶרֶת אַחַת. ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. לֹא יַחֲשׂוֹךְ. מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַעֵט מְלַאכְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. ר׳ יוֹסֵי

און דער רעשט (ניין הונדערטסטלעך) מעשר זאָל זיין נעבן אים; דאָס (הונדערטסטל), וואָס איך האָב געהאַכט מעשר, זאָל ווערן תרומת מעשר אויף אים, און דער מעשר שני איז אין מויל (פון כוס) און ער ווערט אויסגעטוישט אויף געלד". **ממילא קאָן ער שוין טרינקן דעם גאַנצן כוס וויין, און איבערלאָזן נור דאָס הונדערטסטל תרומת מעשר, וואָס ער טאָר, אלס ישראל, ניט טרינקן. די מפרשים זאָגן, אז דעריבער דאַרף ער שבת ביי דער סעודה נאָכאמאָל זאָגן דאָס וואָס ער האָט שוין געזאָגט פרייטאָג, ווייל אים פרייטאָג איז דאָך דאָס עסן נאָכניט געווען זיינס, און זיינס איז עס ערשט געוואָרן ביי דער סעודה, דעריבער מוז ער איצט נאָכאמאָל א „נאָמען געבן" דעם מעשר און תרומת מעשר און דעם מעשר שני. און דאָס וואָס ער האָט געזאָגט פרייטאָג, איז עס געווען, כדי ער זאָל מעגן שבת זאָגן נאכאמאָל, ווייל אויב ניט, טאָר מען אים שבת ניט א „נאָמען געבן" תרומה און מעשרות. מיט „מויל פון כוס" מיינט מען „אין דער הויך", ביי דער עפנונג, וואו מען טרינקט.**

ג. פועל, אז אן ארבייטער (וואָס עסט ביים בעל הבית) גלויבט ניט דעם בעל הבית (אז ער שיידט אָפּ מעשרות, און ער עסט ביי אים טרוקענע פייגן), נעמט ער איין טרוקענע פייג (פון הונדערט פייגן וואָס ער עסט) און זאָגט: „די דאָזיקע (פייג) און די ניין (פייגן) וואָס קומען נאָך איר זענען מעשר אויף די ניינציג וואָס איך עס; די דאָזיקע פייג זאָל זיין תרומת מעשר אויף זיי (אויף די ניין פייגן); און דער מעשר שני קומט דערנאָך, און ער ווערט אויסגעטוישט אויף געלד". **די דאָזיקע משנה איז אייגנט־ליך דיזעלבע וואָס די פריעריקע משנה, און עס איז אלץ דערזעלבער וועג, ווי אזוי מען זאָל מעגן עסן אלץ אחוץ איין הונדערטסטל, וואָס איז תרומת מעשר און וואָס א ישראל טאָר ניט עסן. דאָ איז דאָס הונדערטסטל איין פייג, ווארום אויך די ניין פייגן מעשר מעג ער עסן, ווייל א ישראל מעג עסן מעשר; און אויך דעם מעשר שני מעג ער עסן, ווייל ער איז דאָך אויסגעטוישט געוואָרן אויף געלד.** וחושך, און ער מיידט אויס (עסט ניט) איין פייג. **דאָס איז די פייג, וואָס ער האָט געמאַכט תרומת מעשר. דאָס וואָרט „חושך" איז פאַראַן אין תנ"ך און איז דער טייטש „אויסמיידן". עס הייסט, אז אנשטאָט הונדערט טרוקענע פייגן עסט דער ארבייטער נאָר ניין און ניינציג פייגן.** ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט, אז ער זאָל ניט אויסמיידן (ער זאָל יאָ עסן די הונדערטסטע פייג, אָבער ניט די תרומת־מעשר־פייג נאָר ער זאָל קויפן פאַר זיין אייגן געלט א פייג און עסן), ווייל (דורך ניט דערעסן) פאַרקלענערט ער די ארבייט פון (וואָס קומט דעם) בעל הבית. **טייל מפרשים ווי דער ר"ש און אנדערע טייטשן, אז דורך ניט עסן גענוג וועט דער ארבייטער זיין הונגעריג און ער וועט ניט קאָנען זוי געהעריק ארבייטן. אָבער אנדערע מפרשים פרעגן, צי צוליב ניט דערעסן איין פייג פון הונדערט וועט דער ארבייטער זיין הונגעריק? זיי טייטשן דעריבער ווי דער רמב"ם, אז דאָס וואָרט „וחושך" מיינט מען „פעלן", אראָפּנעמען, און אז די סתם משנה האלט, אז דערפאַר וואָס דער ארבייטער האָט אראָפּגענומען פון זיינע 100 פייגן איין פייג אלס תרומת מעשר, מעג ער אראָפּנעמען פון בעל הבית׳ס פייגן נאָך איין פייג, צוזאמען 101; און ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט, אז ער טאָר עס ניט טאָן, ווייל דאָס הייסט צוגענומען פאַר־מעגן פון בעל הבית** („מלאכה" איז אויך דער טייטש „באזיץ", „פאַרמעגן"). ר׳ יוסי

אוֹמֵר, לֹא יַחֲשׁוֹךְ מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין: ד הַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִים, אוֹמֵר, שְׁנֵי לוּגִּין שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ, הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה, וַעֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר (רִאשׁוֹן), וְתִשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מֵיחֵל וְשׁוֹתֶה: ה הָיוּ לוֹ תְּאֵנִים שֶׁל טֶבֶל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְהוּא בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אוֹ בַשָּׂדֶה, אוֹמֵר, שְׁתֵּי תְאֵנִים שֶׁאֲנִי

זאָגט, ער זאָל ניט אויסמיידן, ווייל עס איז א תנאי פון בית דין. **דאָס בית־דין האָט אויסגענומען א תנאי אז דער ארבייטער, ווען ער גלויבט ניט דעם בעל הבית בנוגע מעשרות, האָט דאָס רעכט אראָפּצונעמען איין פייג אלס תרומת מעשר אויפן חשבון פון בעל הבית, דעריבער דארף אים דער בעל הבית געבן אן אנדער פייג. די ווערטער פון ר׳ יוסי זענען שווער, ווייל דאָ האָט דער „לא יחשוך", „ניט אויסמיידן", א פונקט פאַרקערטן טייטש ווי ביי ר׳ שמעון בן גמליאל. דער „תפארת ישראל" זאָגט, אז דער ערשטער „לא יחשוך" איז דער טייטש, אז ער „טאָרניט אראָפּרעכענען פון בעל הבית" און דער צווייטער, אז ער „דארף ניט אראָפּנעמען פון זיין אייגנס". מיט „בית דין" מיינט מען די חכמים. וואָס האָבן דאָס רעכט ארויסצוגעבן געזעצן („בית דין", „דאָס הויז פון געזעץ").**

ד. הלוקח, אז איינער קויפט וויין פון די כותים (און דער וויין איז זיכער טבל, און מען דארף פון אים אפשיידן אויך תרומה און מעשרות) זאָל ער (פרייטאָג פאַרנאַכט, ווען ער האָט שוין ניט קיין צייט אפצושיידן תרומה און מעשרות, און ער וויל דעם וויין טרינקען אים שבת) זאָגן: „צווי קוואָרט (פון די 100 קוואָרט וויין וואָס ער האָט געקויפט), וואָס איך וועל אפשיידן (נאָך שבת) זענען תרומה (תרומה איז איינס פון פופציג, דאָס איז צוויי פון הונדערט), און צען קוואָרט זענען מעשר ראשון, און ניין קוואָרט זענען מעשר שני (מחמת נאָכן אראָפּנעמען צען פאר מעשר ראשון זענען נור געבליבן ניינציג קוואָרט או א צענטל מעשר שני פון ניינציג איז ניין), און ער טוישט אויס (דעם מעשר שני אויף געלד) און טרינקט. **מיר האָבן שוין געשריבן פריער פרק ו׳ משנה א׳, אז די כותים זענען די שומרונים, אן אלטע סעקטע, וואָס זענען אַמאָל פאַררעכנט געוואָרן כמעט ווי יידן; זייער וויין האָט מען געמעגט טרינקען און עס איז ניט געווען ווי וויין פון א גוי (ערשט שפּעטער האָט מען גע׳אסר׳ט צו טרינקען זייער וויין אלס יין נסך). די כותים האָבן זיך נוהג געווען, אז ווען זיי האָבן פארקויפט עסנווארג, האָבן זיי ניט אראָפּגענומען ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר; דעריבער האָט דער קויפער פון דעם כותים־וויין געדאַרפט אָפּשיידן תרומה און אַלע מעשרות ווי פון זיכרן טבל. צוליב דעם וואָס עס איז שוין געווען פרייטאָג פארנאכט, ווען ער האָט שוין ניט געקאָנט אָפּשיידן, לערנט די משנה, אז ער קאָן פריער דערקלערן, אז ער וועט אפשיידן נאָך שבת און אז דאָס איז אזוי ווי ער וואָלט שוין איצט אָפּגע־שיידט, און ער מעג טרינקען דעם וויין, נאָר ער דארף איבערלאָזן די צוויי קוואָרט פאר תרומה, 10 קוואָרט פאר מעשר ראשון, (אין וועלכן עס איז פאראן תרומת מעשר); און וואָס נוגע מעשר שני דארף ער ניט איבערלאָזן נאָר ער טוישט אים איצט אויס אויף געלד. די גמרא גטין כ"ה וויל די משנה דערקלערן אויפן יסוד פון „ברירה", פון „עס ווייזט זיך ארויס שפּעטער, אז שוין פריער איז אזוי געווען", דאָס הייסט, אז נאָך שבת וועט זיך ארויסווייזן, אז שוין פרייטאָג פארנאכט זענען די איבערלאָזטע צוויי קוואָרט געווען תרומה און די 10 קוואָרט מעשר ראשון. דאָס וואָרט „מיחל" טייטשט רש"י אין גטין כ"ה, אז דאָס איז פון „מחלל" „אויסטוישן" דעם מעשר שני אויף געלד. אָבער תוספות דאָרט אין גטין כ"ה טייטשט, אז דאָס איז ווי „מיהל" „אויס־מישן" דעם וויין מיט וואסער און טרינקן, און וואָס נוגע די ניין קוואָרט מעשר שני מוז ער זיי אויך איבערלאָזן אויף נאָך שבת. טייל טייטשן „מיחל" ווי „מתחיל", ער קאָן שוין „אָנהויבן" טרינקען.**

ה. היו, אז איינער האָט (הונדערט) פייגן פון טבל אין זיין הויז, און ער איז אין בית המדרש אָדער אין פעלד (און עס איז ערב שבת און ער קאָן ניט אהיימקומען צו

עָתִיד לְהַפְרִישׁ, הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה וַעֲשָׂר מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתֵשַׁע מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. הָיוּ דְמַאי אוֹמֵר, מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ לְמָחָר הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ, זֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר, עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִדְרוֹמוֹ, וּמְחוּלָּל עַל הַמָּעוֹת: ו הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כַלְכָּלוֹת שֶׁל טֶבֶל וְאָמַר, מַעַשְׂרוֹת זוֹ בְזוֹ, הָרִאשׁוֹנָה מְעוּשֶּׂרֶת. שֶׁל זוֹ בְזוֹ וְשֶׁל זוֹ בְזוֹ, הָרִאשׁוֹנָה מְעוּשֶּׂרֶת. מַעַשְׂרוֹתֵיהֶן מְעוּשָּׂרוֹת כַּלְכָּלָה

דער צייט פאר שבת, כדי אראפצונעמען תרומה און מעשר), זאגט ער: „צווי פייגן וואס איך וועל אפשיידן זענען תרומה, צען (פייגן) מעשר ראשון און ניין מעשר שני״. **און ער מעג אים שבת עסן די פייגן, נאר ער דארף איבערלאזן אויף נאך שבת די צווי פייגן פאר תרומה, צען פאר מעשר ראשון און ניין פאר מעשר שני, פונקט אזוי ווי מיר האבן געלערנט אין דער פריעריקער משנה.** היו דמאי, אויב די פייגן זענען געווען (ניט טבל, פון וואנען מען דארף אפשיידן אויך תרומה נאר) דמאי, זאגט ער: „דאס (הונדערטסטל) וואס איך וויל אפשיידן מארגן (שבת) זאל זיין מעשר און די רעשט (ניין הונדערטסטלעך) מעשר זאלן זיין נעבן אים: דאס (הונדערטסטל) וואס איך האב געמאכט מעשר זאל זיין תרומת מעשר אויף אים (אויף די רעשט ניין הונדערטסט־לעך), און דער מעשר שני איז אין זיין צפון אדער זיין דרום און ער איז אויסגעטוישט אויף געלד״. **אין פאל פון דמאי לאזט ער איבער ניט מער ווי דאס הונדערטסטל תרומת מעשר, אזוי ווי מיר האבן דערקלערט פריער אין דער משנה א׳ און די אנדערע משנות, מחמת ביי דמאי דארף ער ניט אפשיידן תרומה און דארף ניט אוועקגעבן צום לוי די ניין הונדערטסטלעך מעשר ראשון. אבער ביי טבל מוז ער ביידע זאכן טאן און דעריבער מוז ער איבערלאזן סיי די תרומה סיי די גאנצע צען הונדערטסטלעך מעשר ראשון (אין וועלכער עס איז פאראן דאס הונדערטסטל תרומת מעשר). דער „תפארת ישראל״ זאגט, אז אייגנטליך וואלט ער אויך ביי טבל געקאנט אויסטוישן דעם מעשר שני אויף געלד, נאר די משנה האט ביי טבל מקצר געווען.**

ו. היו לפניו, אז איינער האט געהאט פאר זיך צווי קוישן (מיט פרוכטן) טבל און ער האט געזאגט: „די מעשרות פון דעם דאזיקן (קויש) זאלן זיין אין דעם אנדערן (קויש״), איז דער ערשטער גע׳מעשר׳ט. **מיר האבן שוין דערקלערט פריער פרק ה׳ משנה ג׳, אז מען קאן ניט נעמען תרומה און מעשר פון אזא פרוכט וואס איז שוין גע׳מעשר׳ט געווארן, אויף אזעלכע וועלכע זענען נאכניט גע׳מעשר׳ט; דאס הייסט מען קאן ניט מעשרן פון א זאך, וואס איז שוין פטור פון מעשר אויף א זאך וואס איז נאך מחויב אין מעשר. דאס זעלבע קאן מען ניט טאן פארקערט, נעמען מעשר פון א זאך וואס איז מחויב אויף א זאך וואס איז פטור. די משנה זאגט דא, אז אויב איינער האט געהאט פאר זיך צווי קוישן פרוכטן טבל; לאמיר זיי אנרופן איינעם „אלף״ און דעם צווייטן „בית״; און ער האט געזאגט, אז די מעשרות (און תרומה) פון דעם „אלף״ זאלן זיין אין דעם „בית, איז דער ערשטער קויש, דער „אלף״, געווארן געמעשרט, ווייל ער האט דאך אפגעשיידט פון דעם „בית״, וואס איז מחויב, אויף דעם „אלף״, וואס איז אויך מחויב.** של זו, (אויב ער האט געזאגט): די „(מעשרות) פון דעם דאזיקן (קויש) זאלן זיין אין אנדערן (קויש), און די (מעשרות), פון אנדערן (קויש) זאלן זיין אין דעם (ערשטן קויש)״, איז דער ערשטער (קויש) געמעשר׳ט. **ווייל בשעת ער האט געזאגט, אז די מעשרות פון „אלף״ זאלן זיין אין „בית״ איז דער בית נאך מחויב געווען אין מעשר, ממילא האט ער דאך מעשר געווען פון מחויב אויף מחויב. אבער דער צווייטער קויש, דער „בית״ איז נישט געמעשר׳ט, כאטש ער האט דערנאך גע־זאגט, אז די מעשרות פון „בית״ זאלן זיין אין „אלף; מחמת ווען ער האט דאס גע־זאגט, איז שוין דער אלף געווען געמעשר׳ט, איז ער דאך שוין געווען פטור פון מעשר, און דער „בית״ איז נאכניט געווען געמעשר׳ט, הייסט עס מעשר געווען פון פטור**

בַּחֲבֶרְתָּהּ, קָרָא שֵׁם: ז מֵאָה טֶבֶל מֵאָה חוּלִין, נוֹטֵל מֵאָה וְאֶחָד. מֵאָה

אויף מחויב. מעשרותיהן, (אויב ער האָט געזאָגט): „זייערע מעשרות, די מעשרות פון יעדן קויש זאָלן זיין אין אנדערן (קויש)", האָט ער א „נאָמען געגעבן" (זענען ביידע קוישן גע'מעשר'ט). **ווייל אין דעם פאל האָט ער געזאָגט, אז דאָס מעשר אפשיידן פון איין קויש אויף דעם צווייטן זאָל פאָרקומען ניט איינס „נאָך" דעם צווייטן, נאָר „בבת אחת", „צוזאמען" פון דעם „אלף" אין דעם „בית" און פון דעם „בית" און דעם „אלף" גלייכצייטיק; הייסט עס, אז ער האָט מעשר געוועזן פון מחויב אויף מחויב, און דער „נאָמען" מעשרות, וואָס ער האָט געגעבן איז גילטיק, און זיי זענען ביידע גע'מעשר'ט.**

ז. מאה, הונדערט טבל און הונדערט חולין, נעמט ער הונדערט און איינס. **די דאָזיקע משנה און אויך די ווייטערדיקע ווערטער פון דער משנה זענען זייער בקיצור, און די מפרשים טייטשן איר אין עטליכע פירושים. מיר ווילן דאָ געבן דעם פירוש פון „תפארת ישראל", לויט וועלכן די משנה מיינט דאָ מיטן וואָרט „טבל" ניט ריכטיקן טבל, פון וועלכן מען דאַרף אָפשיידן אויך תרומה (איינס פון פופציג), נאָר טבל צו תרומת מעשר, דאָס הייסט אזעלכע פרוכטן, פון וועלכן מען האָט שוין גענומען תרומה אָבער מען האָט נאָכניט אראָפּגענומען דאָס צענטל מעשר ראשון און ממילא אויך ניט דאָס הונדערטסטל תרומת מעשר, וואָס ווערט אראָפּגענומען אלס „צענטל פון דעם צענטל", אלס צענטל פון מעשר ראשון. אזוי ווי תרומת מעשר ווערט ערשט גענומען פון מעשר ראשון מוז מען אזא טבל צוערשט אראָפּנעמען אצענטל מעשר ראשון און פון מעשר ראשון דעם תרומת מעשר. א ישראל און א לוי טאָרן ניט עסן תרומת מעשר, און נאָר אכהן מעג עס עסן. „חולין" הייסן די תבואה אָדער פרוכטן, פון וועלכע מען האָט שוין אלץ אָפּגעשיידט, די תרומה און מעשרות. זאָגט דאָ די משנה; אז איינער א ישראל צי א לוי האָט געהאט למשל הונדערט פייגן טבל — פון וועלכע מען האָט ניט אָפּגעשיידט מעשר ראשון און תרומת מעשר — און הונדערט פייגן חולין, און זיי האָבן זיך צונויפגעמישט, ווי אזוי מאכט ער, אז ער זאָל קאָנען ארויסנעמען דעם תרומת מעשר (וואָס ער טאָרניט עסן) און ער זאָל קאָנען עסן די איבעריקע פייגן? ער קאָן דאָך ניט אראָפּנעמען סתם א פייג און מאכן איר תרומת מעשר, ווייל טאָמער איז זי פון די חולין, די שוין גע'מעשר'טע, וועט דאָך עס הייסן גע'מעשר'ט פון פטור אויף מחויב? זאָגט די משנה אז ער דאַרף אראָפּנעמען 101 פייגן און דערקלערן, אז אין די דאָזיקע 101 פייגן איז פאראַן איין פייג תרומת מעשר, און די איבעריקע 99 פייגן מעג ער עסן. מחמת וואָס עס זאָל ניט האָבן פאָרגעקומען מעג ער די דאָזיקע 99 פייגן עסן. למשל, אויב מען נעמט אָן, אז אין די 101 פייגן זענען פאראַן 100 טבל און איינע חולין, זענען דאָך די איבעריקע 99 פייגן זיכער חולין, ווארום מער פון 100 פייגן טבל איז דאָך ניטאָ; מעג ער זיי דאָך עסן אלס חולין. אויב ווידער מען זאָל אָננעמען, אז די 99 פייגן זענען אלע פון טבל, קומט דאָך אויס, אז אין די 101 פייגן איז פאראַן 1 פייג פון טבל, און אזוי ווי ער האָט געזאָגט, אז אין די 101 פייגן זאָל זיין 1 פייג תרומת מעשר (א הונדערטסטל פון די 100 טבל־פייגן) קאָן דאָך די 1 טבל'דיקע פייג ווערן תרומת מעשר; מחמת זי איז דאָך אויך מחויב, הייסט דאָך עס געמעשר'ט פון מחויב אויף מחויב.** מאה טבל, מאה מעשר, אויב (די 200 פייגן) זענען געווען 100 טבל און הונדערט מעשר (פון וועלכן מען האָט ניט געהאט אראָפּגענומען תרומת מעשר), דאַרף ער אראָפּנעמען הונדערט און איינס. **אויך דאָ איז דאָסזעלבע וואָס אין דעם פאָריקן פאל, נאָר מיט דעם אונטערשיד, וואָס ער דאַרף דאָ אראָפּנעמען תרומת מעשר 11 פייגן, דהיינו; 1 פייג פאַר די 100 טבל (פון וועלכע עס איז נאָר 10 מעשר ראשון, און תרומת מעשר איז דאָך א צענטל פון מעשר ראשון), און 10 פייגן פון די הונדערט מעשר. ווען ער נעמט אראָפּ 101 פייגן, מעג ער די איבעריקע 99 עסן ממה נפשך: זענען די 99 פון טבל, איז דאָך אין די 101 פייגן פאראַן איינע פון טבל און זי איז געוואָרן תרומת מעשר אויף דעם טבל; ווידער אויב די 99 זענען פון**

טֶבֶל מֵאָה מַעֲשֵׂר, נוֹטֵל מֵאָה וְאֶחָד. מֵאָה חוּלִין מְתוּקָּנִין מֵאָה מַעֲשֵׂר, נוֹטֵל מֵאָה וְעֶשֶׂר. מֵאָה טֶבֶל תִּשְׁעִים מַעֲשֵׂר, תִּשְׁעִים טֶבֶל וּשְׁמוֹנִים מַעֲשֵׂר, לֹא הִפְסִיד כְּלוּם. זֶה הַכְּלָל, כָּל זְמַן שֶׁהַטֶּבֶל מְרוּבֶּה לֹא הִפְסִיד כְּלוּם: ח מִי שֶׁהָיוּ לוֹ עֶשֶׂר שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר כַּדֵּי יַיִן, וְאָמַר שׁוּרָה

מעשר ראשון זענען דאָך אין די אנדערע 101 פאַראַן 100 טבל, ממילא איז דאָך פאַראַן אין דעם טבל 10 מעשר ראשון (וואָס ער דאַרף אפשיידן פון די 100 טבל); און דעריבער זענען דאָך דאָ פאַראַן זיכער די 10 פייגן מעשר צו מאַכן זיי תרומת מעשר אויף די 99 פייגן, און מחמת דעם מעג מען זיי עסן. מאה חולין, (אויב די צוויי הונדערט פייגן זענען געווען) הונדערט פאַראַכטענע (שוין אראָפּגענומען פון זיי אַלע תרומה און מעשרות) און הונדערט מעשר (פון וועלכע מען האָט ניט אראָפּגענומען תרומת מעשר), דאַרף ער אַראָפּנעמען הונדערט און צען. דאָ מוז ער אראָפּנעמען 110 און דערקלערן אז די תרומת מעשר פון די איבעריקע 90 געפינען זיך אין די 110, און ער מעג עסן נאָר די 90. פאַרוואָס? ווייל פון די 100 מעשר דאַרף ער דאָך אראָפּנעמען 10 תרומת מעשר, און פון חולין קאָן ער דאָך קיין תרומת מעשר ניט אראָפּנעמען, ווייל זיי זענען דאָך שוין געמעשרט (און עס וואָלט געהייסן פון פטור אויף מחויב); דעריבער, אז ער נעמט אראָפּ 110 איז ער זיכער, ממה נפשך; זענען די איבעריקע 90 חולין, מעג ער זיי דאָך סיי ווי עסן אלס חולין; זענען זיי מעשר, זענען דאָך אין די אנדערע 10 פאַראַן 10 פון דעם מעשר (ווייל חולין זענען דאָך געווען נאָר 100) זענען 10 געוואָרן תרומת מעשר אויף די 90, און ער מעג דעריבער די 90 עסן. וואָס נוגע די 101 אָדער 110 אַראָפּגענומענע פייגן דאַרף ער זיי פאַרקויפן צו א כהן, מחמת אַ ישראל צי א לוי טאָר זיי ניט עסן צוליב דעם אויסגעמישטן תרומת מעשר, וואָס איז פאַראַן אין זיי. מאה טבל תשעים מעשר, (אויב עס האָבן זיך אויסגעמישט) הונדערט (פייגן) טבל און ניינציג מעשר, אָדער ניינציג טבל און אכציק מעשר, האָט ער גאָרניט היזק געהאַט. למשל, ביי די 100 טבל און 90 מעשר, נעמט ער אראָפּ סתם 10 אלס תרומת מעשר (1 פאַר די 100 טבל, און 9 פאַר די 90 מעשר) און ער האָט גאָרניט וואָס מורא צו האָבן, ווייל ממה נפשך; זענען די 10 פון טבל, קאָנען זיי דאָך זיין מעשר אויף די 100 טבל, און ממילא ווערן זיי תרומת מעשר: 1 אויף די 10 מעשר פון טבל, און 9 אויף די 90 מעשר, וואָס האָבן זיך אויסגעמישט. אויב ווידער די 10 זענען פון מעשר קאָנען זיי דאָך זיין תרומת מעשר; 1 אויף די 10 מעשר פון טבל און 9 אויף די 90 פון מעשר. דאָסזעלבע איז אויך מיט 90 טבל און 80 מעשר, קאָן ער אויך אראָפּנעמען 9, ווייל אין טבל איז דאָ גענוג מעשר צו מאַכן עס תרומת מעשר פאַר דעם גאַנצן אויסגעמישטן. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אזוי לאַנג ווי דער טבל איז א סך (און האָט גענוג מעשר פאַר דעם גאַנצן אויסגעמישטן) האָט ער גאָרניט היזק געהאַט, ווייל ער קאָן דאָך אַראָפּנעמען די תרומת מעשר פאַר דעם גאַנצן אויסגעמישטן; ווארום פון וואָס ער זאָל ניט אראָפּנעמען, צי פון טבל צי פון מעשר (וועלכע זענען אויסגעמישט) קאָנען עס ווערן תרומת מעשר, ווי מיר האָבן דערקלערט פריער ביי „100 טבל און 90 מעשר". — די משנה איז א שווערע צוליב איר קיצור, און אויך ווייל די משנה זאָגט איינמאָל „חולין" און איינמאָל „חולין מתוקנין", און עס מאַכט דעם איינדרוק, ווי די משנה וויל יאָ מאַכן אן אונטערשיד צווישן ערשטן „חולין" און דעם צווייטן „חולין מתוקנין". די מפרשים (דער רמב"ם, דער ברטנורא, די „משנה ראשונה") האָבן אויך אנדערע פירושים, און זיי זענען אַלע זייער שווער און דער פירוש פון „תפארת ישראל", וועלכער איז אויך דער פירוש פון ר"ש, איז דער לייכטסטער, און דעם דאָזיקן פירוש האָבן מיר דאָ געגעבן.

ח. מי, אז איינער האָט צען שורות צו צען־צען (אין יעדער שורה צען) קרוגן וויין, און ער זאָגט: „די אויסנווייניקסטע שורה זאָל זיין איינע מעשר", און ער ווייסט

הַחִיצוֹנָה אַחַת מַעֲשֵׂר, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ הִיא, נוֹטֵל שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת לוֹכְסָן, | חֲצִי שׁוּרָה הַחִיצוֹנָה אַחַת מַעֲשֵׂר, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ הִיא, נוֹטֵל אַרְבַּע

ניט וועלכע, זאָל ער נעמען צוויי פעסער אין דער קרום (דעם אלכסון, דיאַגאָנאַל). קודם לאָמיר דערקלערן, אז אין דער משנה איז „כד" („קרוג") און „חבית" („פאַס") דאָסזעלבע און ווען די משנה הויבט אָן מיט „כדי יין", קרוגן ווין, און הייסט דערנאָך נעמען „חביות", „פעסער", מיינט זי נעמען „קרוגן ווין". די מפרשים, דער תוספות יום טוב און דער תפארת ישראל, כדי צו דערקלערן די משנה, האָבן געמאַכט דאָס קעסטעלע וואָס מיר גיבן דאָ פון די 100 פעסער ווין, וועלכע זענען אויסגעשטעלט אין 10 שורות, אין יעדער שורה 10 פעסער. און כדי מען זאָל דאָס פאַרשטיין, דאַרף מען נאָך צוגעבן דאָס, וואָס מיר האָבן שוין געזאָגט אין די פריערדיקע משנות, אז מעשר מעג א ישראל עסן אָבער דעם תרומת מעשר טאָר א ישראל ניט עסן, און אז מעשר איז א צענטל, און תרומת מעשר איז א צענטל פון דעם מעשר, דאָס הייסט א הונדערטסטל פון גאַנצן, למשל פון די 100 פעסער זענען 10 פעסער מעשר, און פון די 10 פעסער מעשר דאַרף מען אראָפּנעמען 1 פאַס תרומת מעשר, וואָס א ישראל טאָר ניט טרינקען. איצט וועלן מיר דערקלערן די משנה מיט דער הילף פון דעם קעסטעלע וואָס מיר געבן דאָ. די משנה זאָגט, אויב ער האָט געזאָגט, אז איינע פון די אויסנווייניקסטע שורות וועלכע אנטהאַלטן 10 פעסער איז מעשר אויף די גאַנצע 100 פעסער, און ער ווייסט ניט וועלכע פון די אויסנווייניקסטע שורות; מחמת עס זענען פאַראַן 4 שורות, וועלכע מען קאָן רופן „אויסנווייניקסטע", די 1 — 10, 10 — 100, 100 — 91, 91 — 1, און אין דער דאָזיקער ניט־באַוואוסטער מעשר־שורה איז דאָך פאַראַן איין פאַס תרומת מעשר, וואָס ער טאָר ניט טרינקען, ווייל ער איז דאָך א ישראל, זאָגט די משנה, אז ער זאָל אראָפּנעמען צוויי ווינקל־פעסער

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	57	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

פון איינער פון די אלכסון־שורות; אלכסון הייסן די קרומע שורות 100—1 און 10—91. למשל ווען ער נעמט די צוויי פעסער נומערן „1" און „100", איז ער שוין זיכער, ממה נפשך: איז די שורה מעשר געווען 1—10, האָט ער דאָך גענומען פון דער שורה אלס תרומת־מעשר־פאַס דעם 1; אויב ווידער די שורה איז געווען 10—100, האָט ער דאָך גענומען אלס תרומת־מעשר־פאַס דעם 100; איז ווידער די שורה געווען 100—91 האָט ער דאָך גענומען דעם 100; איז די שורה געווען 1—91 האָט ער דאָך גענומען די 1. דאָסזעלבע איז אויך אויב ער נעמט די צוויי ווינקל־פעסער פון דער קרומער ליניע 10 — 91, ווייל אין יעדער פון די 4 שורות איז פאַראַן אָדער די 10 אָדער די 91. ר' בנימין מוספיא זאָגט, אז „לוכסן" איז דאָס גריכישע וואָרט „לאָקסאָן", קרום, און דערמיט ווערט אָנגערופן די דיאַגאָנאַל־ליניע, די קרומע ליניע צווישן צוויי ווינקלען. חצי שורה, (אויב ער האָט געזאָגט): „אַ האַלבע אויסנווייניקסטע שורה איז מעשר", און ער ווייסט ניט וועלכע, דאַרף ער נעמען פיר פעסער פון די פיר ווינקלען. יעדע האַלבע שורה האָט פינף פעסער, און אין יעדער אויסווייניקסטער שורה זענען פאַראַן צוויי האַלבע שורות. למשל אין דער שורה 1—10 איז פאַראַן פון דער פאַס 1 ביז 5, און פון דער פאַס 6 ביז 10. דעריבער זאָגט די משנה אז ער זאָל נעמען אלס תרומת מעשר די 4 ווינקל־פעסער, 1, 10, 100, 9 און ממה נפשך: וועלכע פון די 8 האַלבע שורות פון די אויסנווייניקסטע עס איז מעשר, איז דאָך פאַראַן אין זיי איינע פון די דאָזיקע 4 פעסער און אזוי ארום האָט ער דאָך אראָפּגענומען אזא פאַס פאַר

חֲבִיּוֹת מֵאַרְבַּע זָוִיּוֹת, שׁוּרָה אַחַת מַעֲשֵׂר, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ הִיא, נוֹטֵל שׁוּרָה אַחַת לוֹכְסָן, חֲצִי שׁוּרָה אַחַת מַעֲשֵׂר, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ הִיא, נוֹטֵל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת לוֹכְסָן, חָבִית אַחַת מַעֲשֵׂר, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ הִיא, נוֹטֵל מִכָּל חָבִית וְחָבִית:

סליק מסכת דמאי.

תרומת־מעשר; אייגנטלעך איז פֿאַראַן נאָר אַ האַלבע פּאַס תרומת מעשר (אַ צענטל פון די פינף פּעסער). שורה אחת, (אויב ער זאָגט): „איין שורה איז מעשר״ (און ער זאָגט ניט די אויסנווייניקסטע), און ער ווייסט ניט וועלכע, זאָל ער נעמען אַ גאַנצע שורה (צען פעסער ווײַן) פון די קרומע שורות. **דאָס הייסט די גאַנצע צען פּעסער אָדער פון דער קרומער שורה 1 — 100 אָדער דער קרומער שורה 10 — 91, ווייל ווען מען קוקט אויף דעם קעסטל זעט מען, אַז איינע פון די צען פעסער פון דער קרומער שורה געפינט זיך זיכער אין יעדער איינער פון אַלע אַנדערע שורות, און ממילא האָט ער זיכער אָראָפּגענומען דעם תרומת מעשר.** חצי שורה, (אויב ער זאָגט). „אַ האַלבע שורה איז מעשר״, און ער ווייסט ניט וועלכע, נעמט ער צוויי שורות די קרומע. **דאָס הייסט ער נעמט די פּעסער פון די קרומע שורות 1—100 און 10—91, ווען מען קוקט אויף דעם קעסטעלע זעט מען, אַז איין פּאַס פון די דאָזיקע צוויי קרומע שורות געפינט זיך זיכער אין יעדער האַלבע שורה פון די איבעריקע שורות פעסער ווײַן, און ממילא איז דאָך די פּאַס תרומת מעשר זיכער געוואָרן אָראָפּגענומען.** חבית, (אויב ער זאָגט): „איין פּאַס איז מעשר״, און מען ווייסט ניט וועלכע, זאָל ער נעמען פון יעדער פּאַס. **ווייל אויב מען ווייסט ניט וועלכע פּאַס איז מעשר, איז דאָך אַ ספק אויף יעדער פּאַס, טאָמער איז זי די מעשר; דעריבער דאַרף מען פון יעדער פּאַס אָראָפּנעמען אַ צענטל אַלס תרומת מעשר. די מפרשים זאָגן, אַז דעם כהן דאַרף ער אוועקגעבן אַלץ, וואָס ער האָט גענומען אַלס תרומת מעשר, נאָר פאַר דעם „ספק״ קאָן ער פאַרלאַנגן פון כהן געלד, למשל ווען ער נעמט צוויי פּעסער, און צווישן זיי איז דאָך נור פאַראַן איין פּאַס תרומת מעשר, דאַרף ער ביידע פעסער געבן דעם כהן, און פאַר איינער פון זיי קאָן ער פאַרלאַנגן פון כהן באַצאָלט.**

סליק מסכת דמאי — געענדיקט די מסכת דמאי.

מסכת כלאים

הקדמה

„כלאים" איז דער טייטש „צונויפמישונג", דאָס הייסט נעמען צוויי מינים פון זאַכן און זיי צונויפמישן, און די תורה האָט פאַרבאָטן פאַרשידענע כלאים׳ס, און מיר געפינען וועגן דעם אין צוויי ערטער אין חומש: אין ויקרא י"ט, און דברים כ"ב. די דאָזיקע כלאים׳ס זענען:

א. „כלאים פון קליידער" („כלאי בגדים"), וואָס הייסט אויך „שעטנז", און דאָס איז דער פאַרבאָט אז מען טאָר ניט אָנטאָן קיין מלבוש וואָס איז געמאַכט פון וואָל און פלאַקס צוזאַמען. וואָס מען מיינט „אנטאָן א מלבוש" און וואָס מען מיינט „פלאַקס און וואָל צוזאַמען" און די דינים וועגן דעם וועלן מיר געפינען אין דער מסכת כלאים פרק ט׳.

ב. „כלאים פון לעבעדיקע זאַכן" („כלאי בהמה"). דאָס איז דער פאַרבאָט, אז מען טאָר ניט צונויפפאָרן (מרביע־זיין) צוויי פאַרשידענע מינים בעלי־חיים און אז מען טאָרניט אַרבייטן מיט צוויי פאַרשידענע מינים בעלי חיים, ווי למשל איינשפּאַנען א פערד און א אָקס אין א וואָגן און שלעפּן אים אָדער טאָן אנדערע ארבייט מיט די צוויי פאַרשידענע מינים בעלי חיים. די דינים וועגן דעם געפינען מיר אין דער מסכת כלאים פרק ח׳ (און נאָר עטליכע דינים זענען פאַראַן אויך אין פרק א׳ משנה ו׳).

ג. „כלאים פון פעלד און גאָרטן־געוויקסן", (כלאי זרעים). מען טאָרניט פאַרזייען צוזאַמען צוויי פאַרשידענע מינים זרעים, פעלד־און גאָרטן־געוויקסן. אונטער דעם נאָמען „פעלד־און גאָרטן־געוויקסן", „זרעים", פאַרשטייט מען: 1) „תבואות" דאָס הייסט ווייץ, גערשטן, האָבער, קאָרן און שפּעלץ (אין פּוילן האָט מען עס גערופן „אָרקיש"). 2) „קטניות", דאָס מיינט מען „הילזן־קערנער", ווי ארבעס, באָבעס, רייז, הירזש און אנדערע אזעלכע קערנער, וואָס מען עסט און וועלכע ווערן אָנגערופן אין דער משנה „קטניות"; 3) „ירקות", „גרינסן", דאָס זענען די געוויקסן וואָס מען פאַרזייט אין גערטנדלעך (אויף לשון קודש „גינה", גערטנדל), און מען עסט ניט זייערע קערנער, נאָר מען עסט די בלעטער אָדער די פּרוכטן פון זיי; דאָס זענען, למשל, ציבעלעס, קרויט, בריקעווו, קנאָבל און אנדערע אזעלכע געוויקסן, וואָס מען רופט אין ענגליש „וועדזשעטייבלס" (אין ענגערן זין פון וואָרט). די דינים וועגן „כלאי זרעים", וועגן כלאים פון פעלד־און גאָרטן־געוויקסן, זענען פאַראַן אין כלאים פרקים א׳ ב׳, און ג׳. סתם ביימער הייסן ניט קיין „זרעים" און זיי האָבן גאַנץ באַזונדערע דינים, וועלכע זענען זייער ווייניג און זיי ווערן געלערנט אין א טייל פון פרק א׳ אין כלאים. ביימער טאָר מען נאָר ניט „מרכיב"־זיין איין מין מיטן צווייטן, דאָס הייסט אריינפלאַנצן (איינגרעפטן) אַ צוויגל פון איין מין בוים אין אַ צווייטן מין בוים.

ד. „כלאים פון א וויינגאָרטן", „כלאי הכרם". מען טאָר ניט פאַרזייען אין אַ וויינגאָרטן קיינע תבואות און טייל אנדערע געוויקסן. וואָס מען מיינט „כרם", „א וויינגאָרטן", און וואָס מען מיינט „פאַרזייען" און אלע אנדערע דינים וועגן „וויינגאָרטן־כלאים", „כלאי הכרם", געפינען מיר אין כלאים פרקים ד׳, ה׳, ו׳, ז׳.

אין דער משנה כלאים זענען פאַראַן א סך נעמען פון געוויקסן, וועלכע האָבן ניט אין דער יידישער שפּראַך קיינע אָנגענומענע נעמען. עס זענען אויך פאַראַן אין דער משנה א סך ווערטער, אויסדרוקן פון ארבייטן ארום א וויינגאָרטן, ארום דעם פעלד און גאָרטן, און בכלל נעמען פון לאַנדווירטשאַפט, וועלכע זענען ניט פאַראַן אין דער יידישער שפּראַך. מיר האָבן ניט געהאלטן פאַר ריכטיק כסדר צו באַנוצן זיך דערביי מיט ווערטער פון דער דייטשער שפּראַך אָדער פון ענגליש. דעריבער זענען פאַראַן א סך אזעלכע ווערטער וועלכע מיר לאָזן זיי איבער ווי זיי זענען אין לשון קודש, פּונקט למשל ווי מיר זאָגן „תבואה", און מיר איבערזעצן עס ניט מיט דעם וואָרט „געטריידע". אָבער מיר וועלן ביי די אלע נעמען געבן ביים ערשטן מאָל אין אונזער פּירוש גענויע דערקלערונגען, וואָס מען מיינט מיט זיי.

מַסֶּכֶת כִּלְאַיִם

פרק א

א הַחִטִּים וְהַזּוּנִין, אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָזֶה. הַשְּׂעוֹרִים וְשִׁבּוֹלֶת שׁוּעָל, הַכּוּסְמִים, וְהַשִּׁיפוֹן, הַפּוּל וְהַסַּפִּיר, הַפּוּרְקְדָן וְהַטּוֹפַח, וּפוּל הַלָּבָן וְהַשְּׁעוּעִית, אֵינָם כִּלְאַיִם זֶה בָזֶה:
ב הַקִּשּׁוּת וְהַמְּלָפְפוֹן אֵינָם כִּלְאַיִם זֶה בָזֶה. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, כִּלְאַיִם. חֲזֶרֶת וַחֲזֶרֶת גַּלִּים, עוֹלְשִׁין וְעוֹלְשֵׁי שָׂדֶה, כְּרֵישִׁין וּכְרֵישֵׁי שָׂדֶה, כּוּסְבָּר וְכוּסְבַּר שָׂדֶה, חַרְדָּל וְחַרְדַּל מִצְרִי, וּדְלַעַת הַמִּצְרִי וְהָרְמוּצָה, וּפוּל מִצְרִי וְהֶחָרוּב, אֵינָם. כִּלְאַיִם זֶה בָזֶה:

פרק א.

א. החיטים, ווייץ און זונין זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אנדערן; מען **מעג זיי זייען צוזאמען. די מפרשים זאָגן, אז „זונין" איז אזא סאָרט שווארצע ווייצלעך, וואָס וואַקסן צווישן ווייץ און זיי הייסן אויך אין אַראַביש „זואן". דער געלערנטער אין ארץ ישראל אפרים הראובני, וועלכער פאָרשט דאָרט די געוויקסן פון לאנד, האָט געשריבן וועגן „זונין" א גרויסע חקירה אין דעם „תרביץ.** השעורים ושבולת שועל, גערשטן און האָבער, הכוסמין והשיפון, שפעלץ (ארקיש) און קאָרן, הפול והספיר, באָבעס און שווארצע באבעס, הפורקדן והטופח, פלאַט־ארבעס און רויטער פלאַט־ארבעס, ופול הלבן והשעועים, און ווייסע באָבעס און פאסאָליעס (רויטליכע, קלענערע באָבעס), זענען ניט קיין כלאים איינער מיט דעם אנדערן. **די משנה לערנט דאָ וועגן יעדע צוויי מינים, יעדער פאר, באזונדער; דאָס הייסט, אז יעדע פאָר, למשל גערשטן און האָבער, שפעלץ און קאָרן, זענען ניט קיין כלאים איינער מיט דעם אנדערן; אָבער גערשטן און קאָרן זענען יאָ כלאים. וועגן די נעמען פון טייל פון די אויסגערעכנטע געוויקסן זענען פאראן פארשידענע מיינונגען צווישן די געלערנטע פאָרשער פון געוויקסן, און וועגן טייל פון זיי איז מען ניט גאנץ זיכער וואָס מען מיינט מיט זייערע נעמען. — די דאָזיקע ערשטע משנה לערנט וועגן פארשידענע „פאָרן", צוויי־מינים, פון תבואה און קטניות, וועלכע זענען ניט קיין כלאים. די ווייטערדיקע צוויי משנות ב׳ און ג׳ לערנען וועגן „פאָרן", צוויי־מינים, פון גרינסן, ירקות, וועלכע זענען ניט קיין כלאים, און דאָס זענען זיי:**

ב. הקשות והמלפפון, אוגערקע און זיסער מעלאָן, זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אנדערן; ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי זענען יאָ כלאים. **דאָס וואָרט „קשות", אוגערקע ווערט טיילמאָל אויסגעלייגט אויך „כשות". וועגן „מלפפון" האָט שוין דער ירושלמי דאָ אויפן אָרט באמערקט, אז עס איז דאָס גריכיש וואָרט „מעלאפעפאן".** חזרת וחזרת גלים, שאלאטן און ביטערע בערג־שאלאטן, עולשין ועולשי שדה, עס־ציקאָריע (אינדיוויען) און ווילדע ציקאָריע, כרישין וכרישי שדה, גרינער לויך־קנאָבל און ווילדער גרינער לויך־קנאָבל, כוסבר וכוסבר שדה, קאַריאנדער און ווילדער קאַריאנדער, חרדל וחרדל מצרי, זענעפט (גאָרטשיצע) און עגיפּטישער זענעפט, ודלעת המצרית והרמוצה, און עגיפּטישער קירבים (דיניע) און הייס־אש־קירבים, ופול מצרי והחרוב, און עגיפּטישע באָבעס און באָקסער־באָבעס, זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אנדערן. **לאָמיר דאָ געבן עטליכע דערקלערונגען וועגן די נעמען פון די דערמאָנטע געוויקסן. חזרת הייסט שאלאטן, אין דייטש „לעטוך", אין ענגליש לעטוס; חזרת גלים, זאָגט דער רמב״ם אז שאלאטן, וואָס וואַקסן אין די בערג און האָט א ביטערן טעם. עולשין מיינט מען „עס־ציקאָריע", די ציקאָריע־בלעטער, וואָס ווערן געגעסן; אין דייטש הייסט עס „אינדיוויען", אין ענגליש „ענדיוו"; עולשי שדה, ווילד־וואַקסנדיקע ציקאָריע. כוסבר איז „קאַריאנדער" אזא געווירץ; כוסבר שדה מיינט ווילד וואַקסנדיקער קאַריאנדער. חרדל איז גאָרטשיצע, זענעפט; חרדל מצרי איז א סאָרט גאָרטשיצע, וואָס וואַקסט אין מצרים. דלעת איז „קירבים", אין ענגליש „גורד"; אין פוילן פלעגט**

ג הַלֶּפֶת וְהַנָּפוּץ, וְהַכְּרוּב וְהַתְּרוּבְתוֹר, הַתְּרָדִים וְהַלְּעוּנִים, אֵינָם כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. הוֹסִיף ר' עֲקִיבָא הַשּׁוּם וְהַשּׁוּמָנִית, הַבָּצָל וְהַבְּצַלְצוּל, וְהַתּוּרְמוֹס וְהַפְּלַסְלוֹס, אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה: ד וּבָאִילָן, הָאַגָּסִים וְהַקְּרוּסְתְּמֵלִין, וְהַפְּרִישִׁים וְהָעוּזְרָדִים אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. הַתַּפּוּחַ וְהַחֲזְרָד,

מען עס רופן „דיניע"; דאָס איז ווי אַן ארבוז מיט אַ סך קערנער אינווייניק; מען האָט עס אויך גערופן „באַניע", און דערפון הייסן די קערנער „באַניע־קערן". דלעת המצרית איז אַ סאָרט דיניע, וואָס וואַקסט אין עגיפּטן, „הרמוצה" מיינט מען (אַזוי טייטשן אַלע מפרשים) אַזאַ דלעת, אַזאַ דיניע, וואָס איז ביטערלעך, נאָר מען לייגט זי אַריין אין הייסן אַש און זי ווערט זיסער, און דעריבער הייסט זי „הרמוצה", פון וואָרט „רמץ", הייסער אַש". פול איז דער טייטש באַבעס, און פול מצרי איז דער טייטש עגיפּטישע באַבעס; „חרוב" איז אויך אַ סאָרט בעבלאַך, וועמענס שויטן זעען אויס ווי באָקסער („חרוב" איז אויך דער טייטש באָקסער).

ג. הלפת והנפוץ, ריבן (בריקעוו) און זיסליכער רעטאַך, והכרוב והתרובתור, און קרויט און קליין־קרויט (קאַלאַפּיאָר), התרדים והלעונים, בוראַקעס און מעלדע־קרויט, זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אַנדערן. אין דער דאָזיקער משנה זענען פאַראַן עטליכע ניט־זיכערע ווערטער. לפת ווערט געטייטשט „ריבן"; אין פּוילן האָט מען עס גערופן בריקעוו, אין ענגליש „טורניפּ"; אין אַ סך ערטער אין משנה און גמרא מיינט מען מיט „לפת" בכלל אַ גרינס, וואָס מען עסט צו צום ברויט („ללפת בו את הפת", עבודה זרה ל"ח); „נפוץ", אין לאַטייניש „נאַפּוס" (אין אַ סך גירסאות איז פאַראַן דאָ אין דער משנה „נפוס") איז אַ זיסליכער רעטאַך. „כרוב" איז קרויט; תרובתור, זאָגט דער ירושלמי, אַז דאָס איז „כרוב דקיק", „קליין־קרויט", און טייל מיינען, אַז דאָס איז „קאַלאַפּיאָר". „תרדים" טייטשן טייל „בוראַקעס", און ממילא מיינט מען, אַז „לעונים" איז אויך אַזאַ סאָרט רויטער קרויט, „מעלדע־קרויט". אָבער דער טייטש פון די ווערטער איז זייער ניט זיכער. ר' יעקב גאָלדמאַן פון ארץ־ישראל האָט אויפן יסוד פון אַ סך גמרות געוואָלט אויפווייזן, אַז מיט תרדים, תרדין (אין דער גמרא) מיינט מען „פּאָמידאָרן" „טאָמייטעס", און עס זענען פאַראַן אַ סך שטאַרקע ראיות צו זיין מיינונג; ממילא דאַרף „לעונים" אויך זיין עפּיס וואָס איז ענליך צו פּאָמידאָרן; טייל טייטשן „לעונים" „שפּינאַט". הוסיף, האָט ר' עקיבא צוגעגעבן, אַז השום והשומנית, קנאָבל און ווילדער קנאָבל, (קליינער קנאָבל), הבצל והבצלצול, ציבעלע און ווילדע ציבעלע (קליינע ציבעלע), והתורמוס והפלסלוס, און לופּינע און וויל־דע לופּינע, זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אַנדערן. שום איז קנאָבל (וואָרט פון תנ"ך); שומנית טייטשן די מפרשים „ווילדער קנאָבל"; דאָס איז אַ קנאָבל וואָס טיילט זיך ניט אויף באַזונדערע קעפּלעך, נאָר ער איז פון איין שטיק. בצל, ציבעלע; וועגן „בצלצול", וואָס טייל מפרשים טייטשן „ווילדע, קליינע ציבעלע", זענען שוין פאַראַן פאַרשידענע מיינונגען. טייל מלומדים וואָס פאָרשן אין ארץ ישראל די געוויקסן, מיי־נען גאָר אַז „בצלצול" איז דוקא ניט קיין „קליינע ציבעלע" נאָר גרויסע ציבעלע. „תורמוס" איז דאָס גריכישע „טערמאָס" און איז דער טייטש „לופּינע" (אין פּוילן האָט מען עס גערופן „לובין"); „פלסלוס" טייטשן די מפרשים „ווילדע לופּינע". — ביז איצט האָט די משנה גערעדט וועגן גרינסן, און די קומענדיקע משנה וועט לער־נען וועגן ביימער.

ד. ובאילן, און ביי ביימער, האגסים והקרוסתומלין, באַרנעס און גאָלד־עפּעל, והפרישים והעוזרדים, קווייטן און מיספּעלן, זענען ניט קיין כלאים איינער מיט דעם אַנדערן. אגסים טייטשן אַלע מפרשים באַרנעס, און זיי הייסן אויך אין אַראַביש אגאַס; קרוסתומלין איז דער גריכישער „קרוסאָמעלאָן", אַזעלכע פּרוכטן, ענליך צו עפּל, רויט אין איין זייט. און מען רופט זיי „גאָלד־עפּל". וועגן „פרישין" און „עוזרדין" זענען פאַראַן פאַרשידענע מיינונגען; לויט איין גירסא דאַרף זיין „עוזררין", און טייל

הַפַּרְסְקִים וְהַשְּׁקֵדִין, וְהַשִּׁיזָפִין וְהָרִימִין, אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה: **ה** הַצְּנוֹן וְהַנָּפוּץ, הַחַרְדָּל וְהַלַּפְסָן, וּדְלַעַת יְוָנִית עִם הַמִּצְרִית, וְהָרְמוּצָה, אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה: **ו** הַזְּאֵב וְהַכֶּלֶב, כֶּלֶב הַכּוּפְרִי וְהַשּׁוּעָל, הָעִזִּים וְהַצְּבָאִים, הַיְּעֵלִים וְהָרְחֵלִים, הַסּוּס וְהַפֶּרֶד, הַפֶּרֶד וְהַחֲמוֹר, הַחֲמוֹר וְהֶעָרוֹד אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה,

טייטשט זיי „קוויטן" און „מיספעלן". התפוח והחזרר, און עפל און וואַלד־עפל, הפרסקים והשקדים, פירזשכעס און מאנדלן, והשיזפין והרימין, און ברוסטבער־פרוכט און לאטוס־פרוכט, כאָטש זיי זענען ענדליך איינער צום אנדערן, זענען זיי כלאים איי־נער מיט דעם אנדערן. **תפוח מיינט מען עפל (דאָס איז פאראן אין תנך); חזרר, און טייל זענען גורס „חזרד", טייטשט מען וואלד־עפל; וועגן „פרסקים" זענען שוין פאַ־ראן צוויי מיינונגען. עס איז קלאָר, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „פערסיקא" אָבער אין דער גריכישער שפּראך האָט עס צוויי טייטשן; „פּפירזשיכעס" (אין ענג־ליש „פּיטשעס", אין פּוילישן „בזשאָסקוויניאַ"), און „פּערסישע ניס", סרוב מפרשים טייטשן „פּפירזשיכעס". אָבער דער „ערוך השלם" ווייזט אָן, אז אין א סך ערטער אין דער ברייתא און גמרא ווערן „פרסקין" (אויך „אפרסקין") געבראכט צוזאמען מיט „אגוזים ושקדים" „ניס און מאנדלען", און אויך דאָ אין דער משנה ווערט עס גע־בראכט צוזאמען מיט מאנדלן; עס איז דעריבער אָנצונעמען, לויט דער מיינונג פון „ערוך השלם", אז דאָס מיינט מען די „פּערסישע ניס"; שקדים איז „מאנדלן" (פאַ־ראן אין תנך). שיזפין טייטשן א סך מפרשים ברוסטבער־פרוכט, און „רימין" לאטוס־פרוכט; דער „תפארת ישראל" טייטשט „שיזפין" „פלוימען" און „רימין" די „לאנגע פלוימען". עס דארף דאָ באמערקן ווערן, אז דער איסור פון כלאים ביי ביי־מער איז נור „הרכבה", דאָס הייסט אריינפלאנצן, איינגרעפטן א צווייג פון איין בוים אין אן אנדערן בוים. אָבער למשל פלאנצן איין בוים לעבן אן אנדערן בוים, אָדער גריינס צי תבואה לעבןביימער מעג מען, מיטן אויסנאם פון ווייגערטנער, וועגן וואָס די משנה וועט לערנען באזונדער.**

ה. הצנון והנפוץ, רעטאך און זיסליכער רעטאך, החרדל והלפסן, זענעפט (גאָר־טשיצע) און ווילדע זענעפט, ודלעת יונית עם המצרית והרמוצה, און גריכישער קירבים (דיניע) מיט עגיפּטישן קירבים אָדער מיט הייס־אש־קירבים, כאָטש זיי זענען ענליך צום אַנדערן, זענען זיי כלאים איינער מיטן אַנדערן. **צנון איז רעטאך; וועגן נפוץ האָבן מיר געשריבן פריער אין משנה ג׳, א זיסליכער רעטאך. חרדל האָבן מיר גע־שריבן אין משנה ב׳, דאָס איז זענעפט, גאָרטשיצע; „לפסן" טייטשן טייל מפרשים „ווילדער זענעפט"; ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז דאָס איז דאָס גריכישע און לאַטיינישע וואָרט „לאפסאנא", וואָס איז אַזאַ סאָרט „ווילדער קרויט". „דלעת" האָבן מיר געשריבן פריער אין משנה ב׳, אז דאָס איז „קירביס", „דיניע" (אין ענגליש „גורד"), און פון דער משנה איז צו זען, אז עס זענען געווען דריי מינים דלעת; דלעת המצרית (עגיפּטישער קירביס), דלעת הרמוצה (הייס־אש־קירביס, וואָס ווערט זיסלעך ווען מען לעגט עס אריין אין הייסן אש) און דלעת יונית, גריכישער קירביס). זאָגט דאָ די משנה, אז גריכישער קירביס איז כלאים סיי מיט דעם עגיפּ־טישן קירביס און סיי מיט דעם הייס־אש־קירביס.**

ו. הזאב והכלב, דער וואָלף און דער הונט, כלב הכפרי והשועל, דער דאָרפס־הונט און דער פוקס, העזים והצבאים, די ציגן און הירשן, היעלים והרחלים, די געמ־זעס (שטיינבאָקן) און די נקבות־שעפסן, הסוס והפרד, דאָס פערד און דאָס מויל־אייזל, הפרד והחמור, דאָס מויל־אייזל און דאָס אייזל, והחמוד והערוד, און דאָס אייזל און דאָס ווילד־אייזל, כאָטש זיי זענען ענליך איינער צום אנדערן, זענען זיי כלאים איינער

כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה: ז אֵין מְבִיאִין אִילָן בְּאִילָן, יָרָק בְּיָרָק, וְלֹא אִילָן בְּיָרָק, וְלֹא יָרָק בְּאִילָן. ר׳ יְהוּדָה מַתִּיר יָרָק בְּאִילָן: ח אֵין נוֹטְעִין יְרָקוֹת בְּתוֹךְ סַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה. אֵין מַרְכִּיבִין פֵּיגָם עַל גַּבֵּי קִדָּה לְבָנָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא

מיטן אנדערן. **זאב און כלב מיינט מען „וואָלף" און „הונט", דאָס איז זיכער. „כלב כפרי" טייטשט מען „דאָרף־הונט", וואָס זאָל זיין ענליך צום „שועל", צום „פוקס". טייל טייטשן „שועל" ניט „פוקס", נאָר „שאקאל". „עזים" זענען „ציגן"; אָבער אז מיט „צבאים", מיינט מען „הירשן", איז שוין ניט אזוי זיכער. רש״י אין חולין, נ״ט האלט, אז „צבי" אין דער משנה און גמרא מיינט ניט „הירש", נאָר די „געמזע", דאָס איז די ווילדע, גרויסע, שנעל־לויפנדע בארג־ציג. וואָס געוויינליך מיינט מען, אז דאָס זענען די „יעלים". די „תוספות אנשי שם" ווילן זען פון דער דאָזיקער משנה א ראיה צו רש״ס מיינונג, ווייל מען קאָן דאָך ניט זאָגן, אז ציגן און הירשן זענען ענליך איינער צום אנדערן. אָבער אויב אזוי, וואָס איז דער טייטש „יעלים", וועגן וועלכער די משנה זאָגט דאָ, אז זיי זענען ענליך צו „רחלים" (שעפסן־נקבות)? אפשר זענען געווען צוויי מינים „געמזעס". „סוס" איז א פערד; „פרד" איז א מויל־אייזל, וואָס איז געבוירן פון א פערד און א אייזל; „חמור" איז אייזל; „ערוד" איז א ווילדער אייזל (פאראן אין תנ״ך ווי איוב ל״ט). דער איסור פון כלאים ביי צוויי מינים בעלי חיים מיינט מען, אז מען טאָר ניט ארבייטן מיט צוויי פון זיי צוזאמען, און אז מען טאָר זיי ניט צונויפפּאָרן.**

ז. אין מביאין, מען טאָרניט אריינברענגען (אריינפלאנצן) איין בוים אין אן אנדערן (מין) בוים, איין (מין) גרינס אין אן אנדערן (מין) גרינס, און אויך ניט גרינס אין א בוים, און אויך ניט א בוים אין א גרינס. **מיט אריינפלאנצן איין מין בוים אין אַ אַנדערן מין בוים מיינט מען דאָס נעמען אַ צווייגל פון איין מין בוים און עס גרעפטן, אריינזעצן אין אן אנדערן מין בוים, און דערפון קומט ארויס א פּרוכט, וואָס איז א געמיש פון די ביידע מינים ביימער. דאָס דאָזיקע אריינזעצן הייסט אין לשון קודש „הרכבה", מרכיב־זיין, גרעפטן; די משנה לערנט, אז דאָס טאָר מען ניט טאָן צוליב דעם איסור פון כלאים. נאָך לערנט די משנה, אַז מען טאָר אויך ניט גרעפטן צוויי מינים גרינסן, צוויי מינים ירקות צוזאמען. אויך לערנט די משנה, אז מען טאָר ניט פלאנצן גרינס, ירקות אין א בוים, און אויך ניט א בוים אין א גרינס, אין א ירק. דאָס איז שוין ניט קיין „הרכבה", קיין „גרעפטן", קיין צוזאמענבאהעפטן פון די צוויי מינים. דער ירק, דאָס גרינס, בלייבט ווייטער דאָסזעלבע גרינס, און דער פרוכט פון בוים בלייבט ווייטער דיזעלבע פרוכט; פונדעסטוועגן לערנט די משנה, אז מען טאָר־ניט.** ר׳ יהודה איז מתיר צו פלאַנצן גרינס אין אַ בוים. **דער טעם פון ר׳ יהודה איז, ווייל ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, איז עס קיין גרעפטונג, עס ווערט ניט באהאפטן איינס צום צווייטן, און עס איז ניט מער ווי א יניקה, עס ציט איינס פון צווייטנס זאפט, און דאָס מעג מען; אזוי דערקלערט דער תוספות יום טוב. מיר וועלן ווייטער זען, אז דער דין איז גאנץ אנדערש ביי כלאים וויינגערטנער.**

ח. אין, מען טאָרניט פלאַנצן קיין גרינס אין אַ שטאַם־וואָרצל פון אַ סיקאָמאָר־בוים, און מען טאָרניט מרכיב־זיין (גרעפטן) ראוט־קרויט אויף אַ ווייס־צימרינג־ביימל, ווייל דאָס הייסט „גרינס אין א בוים". **די דאָזיקע משנה האלט ניט ווי ר׳ יהודה אין דער פאָריקער משנה; זי האלט, אז מען טאָרניט פלאנצן גרינס (ירקות) אין א בוים. „סדן" הייסט דער שטאם־וואָרצל פון א בוים, נאָכדעם ווי מען האָט פון אים אפּגע־האקט מער ווי די העלפט צוזאמען מיט די צווייגן. אזא שטאם וואָרצל איז גענוג ברייט און מען קאָן דאָרט פלאנצן גרינס (ירקות). „סדן של שקמה" הייסט אזא שטאם־וואָרצל פון א סיקאמאָר־בוים. „פיגם" איז (ווי ר׳ בנימין מוספיא זאָגט אין „מוסף הערוך") דאָס גריכישע וואָרט „פּינאן", דאָס איז אזא סאָרט קרויט, „ראוט־קרויט", אין ענג־ליש „רו", און די בלעטער זענען ביטער און גיבן ארויס א שארפן ריח. „קדה לבנה"**

יָרָק בְּאִילָן. אֵין נוֹטְעִין יִחוּר שֶׁל תְּאֵנָה לְתוֹךְ הַחֲצוּב, שֶׁיְּהֵא מְקִירוֹ. אֵין תּוֹחֲבִין זְמוֹרָה שֶׁל גֶּפֶן לְתוֹךְ הָאֲבַטִּיחַ, שֶׁתְּהֵא זוֹרֶקֶת מֵימֶיהָ לְתוֹכוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אִילָן בְּיָרָק. אֵין נוֹתְנִין זֶרַע דְּלַעַת לְתוֹךְ הַחַלָּמִית שֶׁתְּהֵא מְשַׁמַּרְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָרָק בְּיָרָק: ט הַטּוֹמֵן לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת תַּחַת הַגֶּפֶן, אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגוּלִין, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וְלֹא מִשּׁוּם

איז אביימל, אויף וועלכן עס וואקסט א סאָרט צימרינג, און מען רופט עס „קאסיא״ (דאָס שטאַמט פון לשון־קודש־וואָרט „קציעה״), און מיר זעצן עס איבער „ווייס־צימ־רינג־ביימל״. אין נוטעין יחור, מען טאָרניט פלאנצן א צווייג פון א פייגנבוים אין א חצב, כדי ער זאָל אים אָפּקילן; מען טאָר ניט ארײנשטעקן א צווייג פון א וויינשטאָק אין אן ארבוז (וואסער־מעלאָן), כדי ער זאָל ארײנגיסן זיינע וואסערן אין אים, ווייל דאָס (די ביידע זאכען) איז „בוים אין גרינס״. די משנה גיט דאָ צוויי ביישפּילן צו דעם דין פון דער פריערדיקער משנה, אז מען טאָר ניט פלאנצן קיין בוים אין גרינס, ווייל עס הייסט כלאים. איין ביישפּיל איז דאָס פלאנצן א צווייג פון א פייגנבוים אין א חצב. דאָס וואָרט „יחור״ איז דער טייטש „צווייג״. אין לשון קודש האָבן די צווייגן פון פארשידענע מינים ביימער פארשידענע נעמען. דער צווייג פון א וויינשטאָק הייסט „זמורה״, פון א „פייגנבוים „יחור״. „חצוב״, וואָס הייסט אויך חצב, איז א גרויסע ציבעלע־פלאנצונג, וואָס וואקסט א סך אין ארץ ישראל און אין די שכנות־דיגע לענדער פון ארץ־ישראל. די גמרא בבא בתרא נ״ו זאָגט, אז דעם דאָזיקן חצב האָט יהושע בן נון, ווען ער האָט צוטיילט ארץ ישראל צווישן די יידן, פארפלאנצט אויף די גרעניצן פון יעדנס חלק ערד, ווייל די וואָרצלן פון חצב גייען אריין גלייך און טיף אין דער ערד, און זיי זענען דעריבער א גוטער סימן פאַר דער גרעניץ. דער „מלאכת שלמה״ מיינט, אז דער „שיהא מקירו״ איז ניט דער טייטש, כדי „דער צווייג זאָל אָפּקילן דעם חצב״, מחמת דער חצב איז גאָרניט אזוי חשוב, אז מען זאָל ספּע־ציעל אין אים ארײנפלאנצן א צווייג פון א פייגנבוים; נאָר דער טייטש איז אז „דער חצב זאָל „אונטערהאַלטן דעם צווייג״, און „מקירו״ איז מסתמא פון וואָרט „קורה״, אונטערשטיצונגס־באַלקן. דער צווייטער ביישפּיל איז דאָס ארײנשטעקן א וויינשטאָק־צווייג אין אן ארבוז, און אויך דאָס טאָר מען ניט, ווייל עס איז א בוים אין גרינס. אין נותנין, מען טאָרניט ארײנטאָן דעם זאמען פון א קירביס (דיניע) אין א פּאפּל־קרויט, כדי דאָס (קרויט) זאָל אים (דעם זאמען) היטן, ווייל עס איז „גרינס אין „גרינס״. דאָ גיט די משנה א ביישפּיל צום דין פון דער פריערדיקער משנה, אז איינ־פלאנצן „גרינס אין גרינס״ (ירק אין ירק) טאָר מען ניט. „זרע דלעת״, הייסט דער „זאָמען פון א קירביס (דיניע)״, וואָס מען פארזייט, כדי עס זאָל ארויסוואקסן דער קירביס. צוליב דעם וואָס דער זאמען (די קערנדלעך) קאָנען זיך ניט באלד אָננעמען און זיי קאָנען פארטריקנט ווערן, געבן טייל גערטנער זיך א עצה און זיי פלאנצן אים אין פּאפּל־קרויט, וואָס איז פייכט און העלפט די קירביס־קערנדלעך זיך איינצע־וואָרצלן אין דער ערד.

ט. הטומן, אז איינער באהאלט (אין דער ערד) ריבן און רעטאכער אונטער א ווינשטאָק, איז דער דין, אז אויב טייל פון די בלעטער (פון די ריבן און רעטאכער) זענען אָפּגעדעקט (זיי שטעקן־ארויס פון דער ערד) דארף מען ניט מורא האָבן ניט פאַר כלאים, און ניט פאַר שמיטה, און ניט פאַר מעשרות, און מען מעג זיי אַרויסנע־מען (פון דער ערד) אים שבת. די משנה לערנט דאָ, אז דאָס ארײנלייגן ירקות, למשל ריבן אָדער רעטאכער אין דער ערד און זיי צו־דעקן מיט דער ערד הייסט ניט, אז מען האָט זיי פארזייט, נאָר עס הייסט סתם באהאלטן אין דער ערד. ממילא מעג מען זיי באהאלטן אין דער ערד אונטער א וויינשטאָק, און מען האָט ניט מורא צו האָבן דערביי פאַר דעם איסור פון כלאים. ווייל מען האָט זיי דאָך ניט פארזייט. דאָסזעלבע

שְׁבִיעִית, וְלֹא מִשּׁוּם מַעַשְׂרוֹת, וְנִטָּלִין בְּשַׁבָּת. הַזּוֹרֵעַ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה כְּאַחַת, הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ כִלְאַיִם עַד שֶׁיְּהוּ שְׁתֵּי חִטִּים וּשְׂעוֹרָה, אוֹ חִטָּה וּשְׁתֵּי שְׂעוֹרִים, אוֹ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְכֻסֶּמֶת:

מעג מען די דאָזיקע ירקות אריינלעגן אין דער ערד אין שמיטה־יאָר, כאָטש פאַר־זייען אין שמיטה־יאָר טאָר מען דאָך ניט; מחמת דאָס הייסט ניט פאַרזייט. דאָס־זעלבע דאַרף מען ניט אראָפּנעמען קיין מעשר פון זיי, אפילו ווען בעת זיי זענען גע־לעגן אין דער ערד זענען זיי צוגעוואקסן; מחמת דאָס הייסט ניט פאַרזייט, און מעשר דאַרף מען נאָר נעמען, ווען מען האָט פאַרזייט און עס איז געוואַקסן. אויך מעג מען זיי אָננעמען ביי די בלעטער און ארויסנעמען פון דער ערד אים שבת, כאָטש אים שבת טאָר מען דאָך ניט אראָפּנעמען קיין זאַך, וואָס איז צו באהאפטן צו דער ערד (מחובר); מחמת דאָס הייסט ניט אז זיי זענען געווען פאַרזייט, זענען זיי דאָך ניט באהאָפטן צו דער ערד, זיי זענען „תלוש", שוין פון פריער אָפּגעריסענע. די מפרשים זאָגן, אז דאָס וואָס די משנה שטעלט דעם תנאי „אויב אביסל בלעטער זענען געווען אָפּגעדעקט", איז ניט צוליב כלאים און שמיטה און מעשרות, ווארום בנוגע די דאָזיקע זאכן איז ניט קיין אונטערשיד, צי טייל בלעטער זענען יאָ אָפּגעדעקט צי ניט; דאָס האָט די משנה צוגעגעבן נאָר בנוגע שבת, ווארום אויב די בלעטער זענען ניט געווען אָפּגעדעקט, טאָר מען ניט ארויסנעמען אים שבת, ווייל ביים ארויסנעמען מוז מען דאָך באוועגן די ערד ארום. אָבער אויב טייל בלעטער זענען אפגעדעקט איז כאָטש ער באוועגט די ערד פון דער זייט מעג מען, ווייל עס הייסט א „טלטול מן הצד" („באוועגן פון א זייט"), און דאָס מעג מען אים שבת. הזורע, אז איינער פאַרזייט א ווייץ־קערנדל און א גערשטן־קערנדל צוזאמען (ער וואַרפט זיי ביידע צוזאמען אריין אין דער ערד), הייסט דאָס כלאים. דאָס דאָזיקע פאַרזייען צוזאמען הייסט אין דער גמרא „מפולת יד", „ווארפן מיט דער האנט", מיט איינמאָל צוזאמען־פאַרזייען. די משנה לערנט דאָ, אז לויט דער תורה, מדאורייתא, הייסט כלאים נאָר ווען מען „פאַרזייט מיט איינמאָל" צוויי מינים תבואה, למשל א קערנדל ווייץ און א קערנדל גערשטן; אָבער ווען מען פאַרזייט צוערשט ווייץ, און דערנאָך פאַרזייט מען צו אויפן זעלבן אָרט גערשטן, איז עס מדאורייתא, לויט דער תורה, ניט קיין כלאים. נאָר די רבנן, די חכמים, האָבן גע־אסר'ט אַפילו ווען מען פאַרזייט ניט זיי מיט איינמאָל, און אַפילו ווען דער ווייץ און גערשטן איז נאָר איינער לעבן דעם צווייטן. די רבנן האָבן אָנגעזאָגט, אז מען זאָל מאכן א הרחקה, א דערווייטערונג צווישן ביידע. וועגן דעם וויפל די דערווייטערונג דאַרף זיין, ווערט געלערנט אין די קומענדיקע פרקים פון דער משנה. ר' יהודה זאָגט, אז עס הייסט ניט קיין כלאים, סיידן עס זענען פאַראן צוויי ווייץ־קערנדלעך און איין גערשטן־קערנדל, אָדער איין ווייץ־קערנדל און צוויי גערשטן־קערנדלאך, אָדער א ווייץ־קערנדל, און אַ גערשטן און אַ שפעלץ (כוסמת־קערנדל). מחמת ר' יהודה האַלט, אז ווייל עס שטייט אין דער תורה (ויקרא י"ט) „שדך לא תזרע כלאים", „דיין פעלד זאָלסטו ניט פאַרזייען כלאים", דאַרף זיין פריער א פאַרזייט פעלד און דערנאָך טאָר מען ניט אין דעם פאַרזייטן פעלד מאכן כלאים, און א פאַרזייט פעלד הייסט מינדעסטנס אויב עס זענען פאַרזייט צוויי קערנדלעך, און ערשט דאָס דריטע קערנדל פון אַן אנדערן מין מאכט עס כלאים.

א כָּל סְאָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוֹבַע מִמִּין אַחֵר, יְמַעֵט. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר יָבוֹר. בֵּין מִמִּין אֶחָד, בֵּין מִשְּׁנֵי מִינִין. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵ׳ לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מִמִּין אֶחָד. וַחֲכָ״א

פרק ב.

א. כל סאה, אויב עס איז פאַראַן אין א סאה (תבואה צו אַנדערע געוויקסן־זאָמען צום פאַרזייען) א פערטל (טאָפּ) פון אן אנדער מין, דאַרף מען פאַרקלענערן. **כדי צו פאַרשטיין די משנה וועלן מיר דאָ געבן עטליכע אויפקלערונגען. ערשטנס, כאָטש מען טאָר ניט פאַרזייען צוויי מינים צוזאַמען צוליב דעם איסור פון כלאים, למשל, מען טאָרניט פאַרזייען ווייץ מיט גערשטן צוזאַמען, פונדעסטוועגן אויב עס איז נור פאַראַן א קליין ביסל ווייץ אויסגעמישט אינם גערשטן, אָדער א קליין ביסל גערשטן אויס־געמישט אינם ווייץ, מעג מען יאָ פאַרזייען. וויפיל הייסט א „קליין ביסל? די חכמים האָבן געזאָגט, אז דאָס הייסט ווינציקער פון א 24סטל. אויב למשל איין קוואָרט ווייץ איז אויסגעמישט מיט 23 קוואָרט גערשטן, הייסט דאָך אז דער ווייץ איז א 24סטל פון גאנצן אויסגעמישעכץ טאָר מען ניט פאַרזייען. אויב אָבער עס איז פאראַן איין קוואָרט ווייץ אויסגעמישט מיט 24 קוואָרט גערשטן איז דאָך דער ווייץ ווינציקער פון א 24סטל פון גאנצן אויסגעמישעכץ, מעג מען יאָ פאַרזייען. צווייטנס, א סאה האָט 6 קבים (טעפּ), קומט אויס, אז א סאה האָט 24 פערטל־טעפּ (ווארום אין יעדן טאָפּ איז דאָך פאראַן 4 פערטל). אומעטום, וואו עס איז פאראַן דאָ אין דער משנה כלאים „רובע״, „א פערטל״, מיינט מען „א פערטל טאָפּ״. די משנה לערנט דאָ, אז אויב אין א סאה תבואה צום פאַרזייען איז פאראַן אויסגעמישט א פערטל טאָפּ פון אן אַנדער מין, למשל עס איז פאַראַן 23 פערטל־טעפּ ווייץ און איין פערטל־טאָפּ גערשטן (צוזאמען 24 פערטל־טעפּ, וואָס איז איין סאה), זאָל מען פאַרקלענערן די צאָל פון גערשטן, וואָס איז פאראַן אין דעם געמישעכץ, אזוי אז עס זאָל זיין ווינציקער פון א 24סטל, און דעמאָלס מעג מען פאַרזייען. די מפרשים זאָגן, אַז דער טעם פון „פאַר־קלענערן״ איז, ווייל די תורה האָט גע׳אסר׳ט צו פאַרזייען כלאים נאָר ווען מען טוט עס בכונה, מען האָט דעם ווילן צו פאַרזייען 2 מינים צוזאמען. אָבער אזוי ווי דאָ האָט מען דאָך ניט די כוונה דערצו, נאָר עס איז צופעליק אויסגעמישט, איז מדאורייתא באמת מותר, נאָר די חכמים האָבן גע׳אסר׳ט, ווייל ביים וואקסן אויפן פעלד וועלן מענטשן מיינען, אז דער בעל הבית האָט בכונה פאַרזייט צוויי מינים. קוים אָבער איז עס ווינציקער פון א 24סטל וועט מען אויפן פעלד ניט דערקענען. דער ירושלמי זאָגט, אז מיט „פאַרקלענערן״ מיינט מען, אז מען קאָן טאָן איינס פון די צוויי, אָדער מען שיט־צו מער ווייץ, אָדער מען נעמט ארויס אביסל פונם גערשטן.** ר׳ יוסי זאָגט, אז מען זאָל ארויסקלויבן (דעם אנדערן מין אינגאנצן). **דער ברטנורא זאָגט, אז דעם טעם פון ר׳ יוסי איז, ווייל קוים נעמט מען ארויס נאָר אביסל גערשטן און מען לאָזט איבער אביסל, הייסט עס, אז מען וויל שוין יאָ, אז דאָס איבעריקע ביסל גערשטן זאָל בלייבן, דעריבער טאָר מען ניט, נאָר מען דאַרף ארויסקלויבן דעם גאנצן גערשטן.** בין, סיי פון איין מין, סיי פון צוויי מינים. **דער פריערדיקער דין, אַז אויב עס איז פאַ־ראַן אין דער סאה זריעה א פערטל טאָפּ פון אן אנדער מין זאָל מען פאַרקלענערן, איז סיי ווען דער פערטל־טאָפּ איז פון איין אנדערן מין און סיי פון צוויי אנדערע מינים; למשל סיי ווען צו די 23 פערטל־טאָפּ ווייץ איז צוגעמישט איין פערטל טאָפּ גערשטן — סיי ווען עס איז צוגעמישט איין האלב־פערטל־טאָפּ גערשטן און איין האלב־פערטל־טאָפּ קאָרן.** ר׳ שמעון זאָגט, אז מען האָט געזאָגט צו (פאַרקלענערן) נור ווען (דער פערטל־טאָפּ) איז פון איין מין. **ר׳ שמעון האלט, אז עס מוז זיין א גאנצער פערטל־טאָפּ, (דאָס הייסט א 24סטל) פון איין אנדערן מין.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז אַלץ וואָס איז כלאים אין דעם סאה (זריעה) ווערט צוגערעכנט (איז זיך מצרף) צום

כָּל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם בַּסְּאָה מִצְטָרֵף לָרוֹבַע: **ב** בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? תְּבוּאָה בִּתְבוּאָה, וְקִטְנִית בְּקִטְנִית, תְּבוּאָה בְּקִטְנִית, וְקִטְנִית בִּתְבוּאָה. בֶּאֱמֶת אָמְרוּ, זֵרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין מִצְטָרְפִין אֶחָד מֵעֶשְׂרִים

פערטל־טאָפּ. אויב למשל ס'איז פאראן אין דעם סאה 23 פערטל־טעפּ ווייץ און איין האלב פערטל־טאָפּ גערשטן און איין האלב־פערטל טאָפּ קאָרן, און מיר וויסן דאָך פון פּרק א' משנה א' אז גערשטן און קאָרן זענען כלאים מיט ווייץ, זענען זיי זיך מצרף; זיי ווערן גערעכנט ווי איין פערטל־טאָפּ פון איין מין און מען דאַרף פאַרקלענערן. אָבער אויב, למשל, ס'איז פאראן אין דעם סאה 23 פערטל־טעפּ ווייץ און איין האלב־פערטל טאָפּ גערשטן און איין האלב פערטל־טאָפּ „זונין", און פון פּרק א' משנה א' ווייסן מיר, אז „זונין" איז ניט קיין כלאים מיט ווייץ, זענען די האלב־פערטל־טאָפּ „זונין" זיך ניט מצרף, ווערן ניט צוגערעכנט, מיט דעם האַלב־פערטל־טאָפּ גערשטן, און עס הייסט, אַז עס איז ניטאָ קיין פערטל־טאָפּ פון אַן אַנדערן מין און מען דאַרף ניט פאַרקלענערן.

ב. במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ווען עס איז (אויסגעמישט) תבואה אין תבואה, אָדער קטניות אין קטניות, אָדער תבואה אין קטנית, אָדער קטניות אין תבואה. מחמת אויף צו פאַרזייען א שטיקל פעלד, צו וועלכן מען דאַרף האָבן, למשל, א סאה ווייץ אויף זריעה, דאַרף מען אויך האָבן אַ סאה גערשטן אויף זריעה, און דאָסזעלבע אויך אַ סאה פון אַן אַנדערן מין תבואה, צי אַ סאה פון אַ מין פון קטניות, למשל אַר־בעס, באָבעס. דעריבער אויב עס איז אויסגעמישט א פערטל־טאָפּ, אפילו פון ארבעס (קטניות) אין א סאה געמיש וועט מען אויפן פעלד נאָכן וואקסן, גלייך דערקענען דעם כלאים, ווארום אויך דאָרט וועט דער ארבעס פאַרנעמען א 24סטל פון דעם שטח פון פאַרזייטן פעלד. באמת, עס איז אמת, אז זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט אז גאָרטן־קערנדלעך צום פאַרזייען וועלכע ווערן ניט געגעסן, ווערן פאַרעכנט לויט איין 24סטל פון פאַרזייען זיי אין א סאה־זריעה־פעלד. מיט „זרעוני גינה שאינן נאכלין", „גאָרטן־קערנדלעך צום פאַרזייען, וועלכע ווערן ניט געגעסן", מיינט מען די קערנדלעך פון גרינסן, ווי למשל פון קרויט. די דאָזיקע זריעה קערנדלעך ווערן ניט געגעסן, און געגעסן ווערן נור די בלעטער און דאָס הייפּטל קרויט. די קערנדלעך זענען נאָר צום פאַרזייען, און דעריבער הייסן זיי „גאָרטן־זריעה־קערענדלעך, וועלכע ווערן ניט גע־געסן". אַ שטיק פעלד, וואָס צו פאַרזייען עס דאַרף מען אַ סאה ווייץ, און וואָס די משנה רופט אָן „בית־סאה", סאה־זריעה־פעלד, איז גרויס 50 איילן אויף 50 איילן. אָבער צו פאַרזייען אזא פעלד פון 50 איילן אויף 50 איילן מיט גאָרטן־זריעה־קערנדלעך, דאַרף מען ניט האָבן קיין סאה, קיין 24 פערטל טעפּ זריעה, מחמת די קערנדלעך זענען קליינע, דינע. עס איז גענוג אנדערהאלבן טעפּ פון די דאָזיקע גרינס־קערנדלעך. ווען מען וועט אויך דאָ זאָגן, אַז אויב עס איז אויסגעמישט עטוואָס ווינציקער פון אַ פערטל־טאָפּ פון די דאָזיקע גרינס־קערנדלעך אין א סאה ווייץ מעג עס פאַרזייען און מען דאַרף ניט פאַרקלענערן, וועט מען דאָך ביים וואקסן אויפן פעלד, דערזען, אז דאָס גרינס פאַרנעמט ניט עטוואָס ווינציקער פון א 24־סטל פון פעלד, נאָר כמעט א זעקסטל, מחמת צום גאַנצן פעלד דאַרף מען דאָך די זריעה־קערנדלעך ניט מער ווי אנדער־האַלבן טעפּ, דאָס הייסט 6 פערטל־טאָפּ. דעריבער לערנט די משנה, אַז דאָס 24סטל ווערט ניט גערעכנט לויט דער מאָס פון די קערנדלעך, נאָר לויט דער מאָס, וויפיל די זריעה וועט פאַרנעמען שטח אויפן פעלד, און אזוי ווי פון גרינסן־זריעה קערנדלעך דאַרף מען האָבן נור אנדערהאלבן טעפּ אויף א „בית סאה", אויף א פעלד, וואָס צו פאַרזייען ווייץ דאַרף מען האָבן א סאה (24 פערטל טעפּ), איז דער דין, אז מען דאַרף פאַרקלענערן אויב א 24סטל פון אנדערהאלבן טעפּ גרינס־זריעה־קערנדלעך (דאָס הייסט אַ פערטל פון א פערטל טאָפּ, אַ 16־טל פון אַ טאָפּ) איז אויסגעמישט מיט מער פון אַ סאה (24 פערטל־טעפּ) ווייץ־זריעה. דער „באמת אמרו", ס'איז אמת, אז זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט, ווערט געטייטשט, אז דאָס מיינט, אז דאָס איז א הלכה למשה

וְאַרְבַּע בְּנוֹפֵל לְבֵית סְאָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ לְהַחֲמִיר כָּךְ אָמְרוּ לְהָקֵל, הַפִּשְׁתָּן בַּתְּבוּאָה, מִצְטָרֶפֶת אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּנוֹפֵל לְבֵית סְאָה: ג הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים, יַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתַּתְלִיעַ וְיוֹפֵךְ וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע. אִם צִמְּחָה, לֹא יֹאמַר, אֶזְרַע וְאַחַר כָּךְ אוֹפֵךְ. אֶלָּא הוֹפֵךְ וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ. כַּמָּה יְהֵא חוֹרֵשׁ?

מסיני און אז דערויף איז ניטאָ קיין מחלוקה. דער אויסדרוק „נופל״ (פאַלן) מיינט מען „פאַרזייען״, וויילביים פאַרזייען די תבואה פאַלן די קערנדלעך אראָפּ אויף דער ערד. „בנופל לבית סאה״ מיינט מען, „לויט דעם שיעור פון פאַרזייען א שטיקל פעלד, וואָס צו פאַרזייען עס מיט תבואה דאַרף מען האָבן דערצו א סאה״; ווי מיר האָבן פריער גע־זאָגט מיינט מען דאָס א שטח פון 50 איילן אויף 50 איילן, דאָס הייסט 2500 קוואדראַט־איילן. ר׳ שמעון זאָגט, אז פונקט ווי זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט מחמיר־צו־זיין, האָבן זיי (דעמזעלבן דין ווי וועגן גרינס־זריעה־קערנדלעך) געזאָגט אויך מיקל־צו־זיין: פלאַקס אין תבואה ווערט פאַררעכנט לויט איין 24־סטל פון פאַרזייען אין א סאה־זריעה־פעלד (בית־סאה)״. ר׳ שמעון זאָגט, אז אזוי ווי מען האָט מחמיר געווען ביי די דינע גרינס־זריעה קערנדלעך, אז ווען עס איז אויסגעמישט פון זיי א 16־טל טאָפּ אין א סאה תבואה דאַרף מען פאַרקלענערן, אזוי האָט מען אייך געזאָגט דעמזעלבן דין אויף מיקל צו־זיין. למשל פלאַקס ווערט געזייט זייער געדיכט, אז מען דאַרף האָבן אויף א בית־סאה, אויף א פעלד פון 50 אויף 50 איילן, גאַנצע דריי סאה זריעה־קערנדלעך. דעריבער אויב פלאַקס־זריעה איז אויסגעמישט מיט ווייץ דאַרף מען ניט פאַרקלענערן ווען עס איז פאַראַן א פערטל טאָפּ אויף א סאה אויסגעמישעכץ; נאָר מען דאַרף פאַר־קלענערן ערשט ווען עס איז פאַראַן דריי פערטל־טאָפּ ווייל אויף צו פאַרזייען א בית־סאה־פעלד דאַרף מען דאָך האָבן דריי סאה פלאַקס.

ג. היתה, אז (איינער האָט) א פעלד, וואָס איז פאַרזייט מיט ווייץ, און ער איז זיך מיישב צו פאַרזייען עס מיט גערשטן, זאָל ער וואַרטן ביז דאָס פעלד) וועט (דורך דעם ווייץ) ווערמדיק ווערן און דערנאָך זאָל ער איבערדרייען (איבעראַקערן די ערד מיט דעם ווייץ) און דערנאָך מעג ער פאַרזייען (גערשטן). דאָס וואָרט „שתתליע״, „עס זאָל ווערן ווערמדיק״, מיינט, אז פון דעם פאַרזייטן ווייץ זאָלן זיך ארויסציען דינע פעדעמלאַך, וואָס זען אויס ווי ווערמלאַך. דער ירושלמי זאָגט, אז דאָס הייסט, אז מען זאָל וואַרטן דריי טעג נאָכן זייען אין נאַסער ערד, און אין טריקענער ערד מער ווי דריי טעג. דער טעם פון דער משנה איז, וואָס קוים זענען די ווייץ־קערנדלעך שוין פאַרפוילט און מען אַקערט זיי איבער קאָנען זיי שוין ניט מער וואַקסן. אם, אויב (דער ווייץ) איז שוין געווען אביסל ארויסגעשפּראָצט, זאָל ער ניט זאָגן: „איך וועל צוערשט פאַרזייען (דעם גערשטן) און דערנאָך וועל איך איבעראַקערן״, נאָר ער דאַרף צוערשט איבעראַקערן און דערנאָך פאַרזייען (דעם גערשטן). דער „תפארת ישראל״ זאָגט, אז דאָס איז א פירוש צו דעם פריערדיקן דין, דהיינו, אז דער דין אז ער דאַרף צוערשט איבעראַקערן דעם ווייץ און דערנאָך מעג ער זייען גערשטן, איז נאָר ווען דער ווייץ איז שוין געווען אביסל ארויסגעשפּראָצט, אָבער אויב נאָכניט, מעג ער צוערשט פאַר־זייען דעם גערשטן און דערנאָך פאַראַקערן דעם ווייץ. כמה, וויפיל (ווי ברייט) דאַרף ער איבעראַקערן? ווי די אַקער־בערגלעך נאָכן רעגן. מיר האָבן שוין געשריבן אין פאה פרק ח׳ משנה א׳ אז „רביעה״ הייסט די צייט ווען עס גייט אין ארץ־ישראל דער רעגן. א גאַנצן זומער גייט ניט קיין רעגן; ערשט אין אָנהויב חודש חשון הויבט אָן צו גיין דער ערשטער רעגן און דאָס הייסט „רביעה ראשונה״. די ערד ווערט נאָכן רעגן ווייכער און מען קאָן איר אַקערן. דעמאָלס אַקערט מען אין ברייטע שורות, אין ברייטע בערגלעך, כדי צווישן די שורות, צווישן די אַקער־בערגלעך, זאָלן זיין בריי־טערע ראָוועס, קאַנאַלעכלעך, און דאָס וואַסער זאָל קאָנען דורכפליסן לייכט. דאָס

כְּתַלְמֵי הָרְבִיעָה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁיֵּר רוֹבַע לְבֵית סְאָה: ד זְרוּעָה וְנִמְלַךְ לְנוֹטְעָהּ, לֹא יֹאמַר אֶטַּע, וְאַחַר כָּךְ אוֹפֵךְ, אֶלָּא הוֹפֵךְ וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵעַ. נְטוּעָה וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ, לֹא יֹאמַר, אֶזְרַע וְאַחַר כָּךְ אֲשָׁרֵשׁ, אֶלָּא מְשָׁרֵשׁ וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ. אִם רָצָה, גּוֹמֵם עַד פָּחוּת מִטֶּפַח, וְזוֹרֵעַ וְאַחַר כָּךְ מְשָׁרֵשׁ: ה הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה קַרְבּוֹס אוֹ לוּף, לֹא יְהֵא זוֹרֵעַ וּבָא עַל גַּבֵּיהֶם, שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין אֶלָּא לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. תְּבוּאָה שֶׁעָלוּ בָהּ

וואָרט „תלמי" („תלמים") טייטשט ר' דוד קמחי (דער רד"ק) „אקער־בערגלעך", **די שורות אויפגעוואָרפענע ערד דורכן אקערן; דער רמבם טייטשט, אז דאָס מיינט** מען די ראוועס, די קאנאלעכלעך צווישן די בערגלעך. **די משנה לערנט, אז ער דאַרף ניט איבעראַקערן געדיכט, איין בערגל לעבן צווייטן, נאָר ער קאָן איבעראַקערן אזוי ברייט ווי מען אקערט אין רעגן־צייט.** אבא שאול זאָגט, (אז ער דאַרף אזוי איבעראַ־קערן דעם ווייץ), אַז אין אַ פעלד פון אַ בית־סאה (גרויס אויף צו פאַרזייען אַ סאה ווייץ) זאָל ער ניט איבערלאָזן (ניט איבערגעאַקערט) א שטיקל פעלד, (וואָס איז פאַרזייט) מיט א פערטל־טאָפּ (ווייץ. **ווי מיר האָבן געזאָגט אין משנה א' הייסט א „רובע לבית סאה" א 24סטל, און די משנה לערנט דאָ, אז ביי איבעראַקערן טאָר מען ניט איבערלאָזן א 24סטל פון דעם פעלד.**

ד. זרועה, אויב א פעלד איז פאַרזייט מיט תבואה און ער איז זיך מיישב צו פאַרפלאַנצן עס (מיט פרוכטן־ביימער) זאָל ער ניט זאָגן: „איך וועל צוערשט פאַר־פלאַנצן און דערנאָך וועל איך איבעראַקערן, כדי צו פאַרניכטן די פאַרזייטע תבואה", נאָר ער זאָל צוערשט איבעראַקערן (די תבואה) און דערנאָך פאַרפלאַנצן. **דער ברטנורא זאָגט, אז די משנה מיינט דאָ פאַרפלאַנצן „מיט ווײַנשטאָקן", ווייל נאָר ווײַנשטאָקן מיט תבואה טאָר מען ניט („כלאי הכרם", „כלאים פון ווײַנשטאָקן"). אָבער עס זענען פאַראַן מיינונגען (ראב"ד), אז אויך מיט אנדערע ביימער טאָר מען ניט.** נטועה, אויב דאָס פעלד איז פאַרפלאַנצט (מיט פרוכטן־ביימער) און ער איז זיך מיישב צו פאַרזייען עס מיט תבואה, זאָל ער ניט זאָגן: „איך וועל צוערשט פאַרזייען און דערנאָך וועל איך אַרויסרייסן מיטן וואָרצל די ביימער", נאָר ער דאַרף צוערשט אַרויסרייסן מיט וואָרצל די ביימער און דערנאָך מעג ער פאַרזייען; אויב ער וויל מעג ער אָפּהאַקן (די ביימער) זיי זאָלן זיין נידעריגער פון א טפח פון דער ערד, דערנאָך פאַר־זייען, און דערנאָך אַרויסרייסן מיטן וואָרצל (די איבערגעבליבענע שטיקער ביימער). **די „משנה הראשונה" זאָגט, אז דער טעם, פאַרוואָס ער דאַרף פריער אָפּהאַקן די ביימער ביז ווינציקער פון א טפח, איז, כדי מען זאָל די ביימער ניט מער דערקענען, אז דאָס זענען ביימער, און ביי כלאים האָט מען זייער פיל אכט געלייגט אויף דעם „מראית עין", אויף דעם „דערקענען". די מאָס „טפח" איז פאַראַן אין תנ"ך און די גמרא מנחות מ"א זאָגט, אז א טפח איז ווי די ברייט פון די 4 גראָבע פינגער פון א מענש'ס האַנט.**

ה. היתה, (אז איינער האָט) א פעלד, וואָס איז פאַרזייט מיט קימל (קרבוס) אָדער מיט לוף (א סאָרט ציבעלע), טאָר ער ניט זייען אויף זיי (אויף דעמזעלבן פעלד קיין אנדערן מין תבואה) ווייל דער קימל און דער לוף וואַקסן ערשט נאָך דריי יאָר. **די מפרשים טייטשן, אז די משנה מיינט, אז ביי קימל און לוף העלפט ניט, וואָס מען וואַרט דריי טעג זוען די זריעה ווערט ווערמדיק און מען אקערט איבער; מחמת זייערע זריעה־קערנער וואַקסן צוריק ביז דריי יאָר. טייל זענען גורס ניט „קרבוס", נאָר „קנבוס" און טייטשן אז דאָס מיינט מען קאנאָפּעס, (אין לאַטיין „קאַנאַביס"), אין ענגליש „העמפּ". אָבער דער תוספות־יום־טוב באַמערקט, אז דאָס קאָן ניט זיין, מחמת קאַנאָ־פּיעס וואַקסן יעדעס יאָר.** תבואה, אויב אין (א פעלד, וואו עס וואַקסט) תבואה, האָבן אַרויסגעשפּראָצט ווידער־וואַקסונגען (ספיח) פון איסטיס (א גאָרב, וואָס מען מאַכט

סְפִיחֵי אִסְטִיס, וְכֵן מְקוֹם הַגְּרָנוֹת שֶׁעָלוּ בָהֶן מִינִין הַרְבֵּה, וְכֵן תִּלְתָּן שֶׁהֶעֶלְתָה מִינֵי צְמָחִים, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְנַכֵּשׁ. אִם נִכֵּשׁ אוֹ כִיסַּח, אוֹמְרִים לוֹ, עֲקוֹר אֶת הַכֹּל חוּץ מִמִּין אֶחָד: ו הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת שָׂדֵהוּ מֶשֶׁר מֶשֶׁר מִכָּל מִין, בֵּשׁ״א, שְׁלשָׁה תְלָמִים שֶׁל פָּתִיחַ. וּבֵה״א, מְלֹא הָעוֹל הַשָּׁרוֹנִי.

דערפון פאַרב) און דאָס זעלבע איז דער דין אויב אויף דעם אָרט (אין פעלד, וואו עס איז געווען) דער שייער, האָבן ארויסגעשפּראָצט זאנגן פון פארשידענע מינים תבואה (מחמת די קערנער פון די פריערדיקע תבואה פון שייער זענען צופעליק אראָפּגעפאלן אין דער ערד און האָבן איצט ארויסגעשפּראָצט), און אזוי איז אויך, אויב אין (א פעלד, וואָס איז געווען פארזייט מיט) תלתן (א סאָרט קלאָווער) זענען ארויסגעוואַקסן אויך אנדערע מינים פלאנצונגען, — איז דער בעל הבית פון פעלד ניט מחויב ארויסצורייסן (די פרעמדע מינים פלאנצונגען, און עס הייסט ניט קיין כלאים). **כלאים הייסט נור, ווען דער בעל הבית פון פעלד וויל באמת, אז עס זאָלן וואקסן די צוויי מינים. אויב אָבער מען ווייסט, אז דער בעל הבית וויל נישט, אז די פארשידענע מינים זאָלן וואקסן צוזאמען, מחמת ווען איין מין ברענגט שאדן דעם צווייטן מין פארשטייט מען דאָך, אז דאָס וואָס זיי וואקסן צוזאמען איז געגן דעםווילן פון בעל הבית, הייסט עס ניט קיין כלאים, און מען צווינגט ניט דעם בעל הבית אויסצורייסן. און די משנה גיט דאָ עטליכע משלים פון אזעלכע פאלן. דער ערשטער משל איז, אויב אין א פעלד תבואה האָבן זיך באוויזן ספיח, ווידערוואקסונגען פון איסטיס. יעדער ווייסט, אז איסטיס (אין גריכיש „איסאטיס״, אין ענגליש „וואָאד״, אין פּויליש „אוזשעטא״, אזא גראָז, פון וועלכן מען מאכט פארב) ברענגט שאדן דער תבואה. ממילא, פארשטייט מען, אז דער בעל הבית האָט עס ניט פארזייט, נאָר עס איז א ווידערוואקסונג געגן ווילן פון בעל הבית. דאָסזעלבע איז, ווען אויף א שטיק פעלד, וואו מען מאכט שייערן פאר די תבואות, זענען פון די צופעליק־אראָפּגעפאַלענע קערנדלעך ארויסגעוואקסן פארשידענע מינים פון די תבואות. יעדער ווייסט, אז דער בעל הבית וויל, אז דאָס אָרט צו מאכן שייער זאָל זיין ליידיק, גליאטיק, כדי עס זאָל זיין לייכטער צו מאכן דעם שייער. ממילא פארשטייט מען, אז די מינים תבואות וואקסן דאָ געגן דעם בעל הבית׳ס ווילן. דאָסזעלבע איז אויך מיט א פעלד, וואָס איז פארזייט מיט תלתן (א סאָרט קלאָווער, מען רופט עס אויך „פענום גרעקום״, „גריכיש היי״, אין ענגליש „פענוגרעק״), און עס זענען דאָרט ארויסגעוואקסן אנדערע מינים גרינסן, און מען ווייסט, אז זיי ברענגען שאדן דעם תלתן. אין די אלע פאלן צווינגט מע ניט דעם בעל הבית אז ער זאָל די פרעמדע מינים ארויסרייסן. „נכש״ הייסט ארויסרייסן פרעמדע (שלעכטע) געוויקסן פון א פעלד אָדער א גאָרטן און איבערלאָזן דאָס ריכטיקע געוויקס.** אם, אויב ער האָט יאָ גענומען אַרויסרייסן אָדער אָפּשיידן (די בלעטער פון די פרעמדע געוויקסן) זאָגט מען אים: „רייס אויס אינגאנצן, און לאָז איבער נור איין מין״. **דער טעם איז, ווייל קוים האָט ער אביסל יאָ אויסגעריסן אָדער אָפּגעשניטן די בלעטער און האָט איבערגעלאָזט די וואָרצלען, קאָן מען דאָס אויסטייטשן, אז דאָס וואָס ער האָט איבערגעלאָזט האָט ער יאָ געוואָלט איבערלאָזן, ממילא וואקסט דאָך עס שוין מיט זיין ווילן און עס הייסט דעריבער כלאים. דעריבער הייסט מען אים שוין ארויסרייסן אינגאנצן און איבערלאָזן נור איין מין.**

ו. הרוצה, אז איינער וויל מאכן (צעטיילן זיין פעלד אין) עטליכע בייטן (און אין יעדן בייט פארזייען) א אנדערן מין (תבואה) זאָגן די בית שמאי, אז (כדי דאָס זאָל ניט הייסן כלאים, און כדי מען זאָל זען, אז פון איין בייט וואָס איז פארזייט מיט איין מין תבואה, ביז צום אנדערן בייט, וואָס איז פארזייט מיט אן אנדערן מין תבואה איז גענוג ווייט אפגעריקט, דארף איין בייט זיין ווייט פון צווייטן בייט) ווי די ברייט פון דריי אקער־בערגלעך פון עפנונג־אקער. **ווי מיר האָבן שוין געזאָגט איז דער דין אז ווען מען זייט איין מין תבואה לעבן דעם צווייטן מין הייסט עס כלאים נאָר דעמאָלס ווען**

וּקְרוֹבִין דִּבְרֵי אֵלּוּ לִהְיוֹת כְּדִבְרֵי אֵלּוּ: ז הָיָה רֹאשׁ תּוֹר חִטִּים נִכְנָס בְּתוֹךְ שֶׁל שְׂעוֹרִים, מוּתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּסוֹף שָׂדֵהוּ. שֶׁלּוֹ חִטִּים וְשֶׁל חֲבֵירוֹ מִין אַחֵר, מוּתָּר לִסְמוֹךְ לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין. שֶׁלּוֹ חִטִּים וְשֶׁל חֲבֵירוֹ

עס איז ניט אָפּגעריקט איינער פון צווייטן און עס מאכט דעם איינדרוק, ווי מען וואָלט עס געזייט צוזאמען. אויב אָבער עס איז גענוג אפּגעריקט, אפילו אין איין פעלד, מעג מען. זאָגן די בית שמאי, אַז „גענוג אָפּגעריקט" הייסט, ווען פון איין מין צום צווייטן איז ווייט ווי די ברייט פון דריי אקער־בערגלעך, וואָס מען מאכט מיטן אקער־אייזן, ווען מען אקערט־אויף דאָס פעלד („פתוח", אויפעפענען, אויפאקערן, באַלד נאָכן ערשטן רעגן) און מען מאכט דעמאָלט ברייטע בערגלעך („תלמים"; זע פריער משנה ג'). דאָס וואָרט „משר" איז דער טייטש „א בייט", א לאַנגע, ברייטע שורה אין פעלד באוואקסן מיט א מין תבואה; אין פוילן האָט מען עס גערופן „זאַגאָן". דער ירושלמי זאָגט, אַז די ברייט פון די דריי אקער־בערגלעך זענען צוויי איילן, און אַז די דאָזיקע הפסקה צוויי איילן די ברייט מוזן זיך ציען צוויי איילן לאַנג, און נאָך די צוויי איילן לאַנג קאָן שוין די הרחקה, די ווייטקייט צווישן די צוויי בייטן, ווערן וואָס־אַמאָל שמעלער, אַזוי אַז גאָר צום סוף מעגן זיך די צוויי בייטן כמעט אָנרירן איינע די אנדערע. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אַז (איין בייט דאַרף זיין אָפּגערוקט פון אנדערן בייט) ווי ברייט עס איז דער אקער־יאָך אין שרון־טאָל. שרון איז דער טאָל אין ארץ ישראל אויפן ברעג פון מיטלענדישן ים. דער אקער־־יאָך אין טאָל איז ברייטער, מחמת אין די בערג מוזן די אָקסן גיין מער צוגעריקט צום צווייטן. וקרובים, און די ווערטער פון די (בית הלל) זענען נאָנט צו זיין דאָסזעלבע וואָס די ווערטער פון די (בית שמאי). עס הייסט, אַז דער שיעור איז כמעט דערזעלבער, און ווי מיר האָבן פריער געזאָגט איז עס צוויי איילן.

ז. היה, אויב דער שפּיץ פון א ווינקל פון (א דריי קאַנטיק) שטיקל פעלד פאַר־זייט מיט ווייץ איז אריינגעגאַנגען אין א שטיקל פעלד פאַרזייט מיט גערשטן, מעג מען (און עס הייסט ניט קיין כלאים), ווייל מען דערקענט, אַז דאָס איז דער סוף פון זיין פעלד. מיר האָבן שוין געזאָגט, אַז דער איסור פון כלאים צו זייען איין מין תבואה לעבן דעם צווייטן מין תבואה, ווי ווייץ לעבן גערשטן, איז נאָר ווען מען דערקענט ניט, אַז דאָס זענען צוויי באַזונדערע פעלדער; אָבער אויב מען דערקענט יאָ, הייסט עס ניט קיין כלאים. דעריבער איז יעדע פאָרם, וואָס מאכט דערקענען, אַז דאָס זענען צוויי באַזונדערע פעלדער, שוין גענוג מתיר צו מאכן, אַז עס זאָל ניט הייסן קיין כלאים. לערנט דאָ די משנה, אַז אויב דער שפּיץ פון א ווינקל פון א דרייקאַנטיק ווייצן־פעלד שניידט זיך אריין אין א שטיקל פעלד פון גערשטן, דערקענט מען דאָך אַז דאָס איז ניט ווייץ פאַרזייט אין גערשטן נאָר אַז עס איז דער סוף פון דעם שטיקל ווייצן־פעלד, דעריבער מעג מען. דער רמבם זאָגט, אַז מיט „ראש תור" מיינט מען ניט דווקא פון א דרייקאַנטיק שטיקל פעלד, נאָר יעדער ווינקל־שפּיץ, אפילו פון א פיר־צו א פינף־קאַנטיק. שלו, אויב זיינס (איינער האָט א פעלד וואָס) איז פאַרזייט מיט ווייץ און (דערלעבן איז) זיין שכנ'ס (פעלד) מיט אַן אנדער מין (למשל מיט גערשטן), מעג ער פאַרזייען צום סוף פון זיין (ווייצן־פעלד) א שורה מיט דעם אנדערן מין (מיט דעם גערשטן). מחמת דער זייטיקער מענטש וועט מיינען אַז די דאָזיקע שורה מיט דעם גערשטן געהערט ניט אים, נאָר עס איז דער סוף פון שכנ'ס גערשטן־פעלד, און צווישן פעלדער פון צוויי מענטשן דאַרף מען ניט קיין הרחקה, קיין דערווייטערונג. די חכמים האָבן געמאַכט די אַלע פאַרלייכטערונגען, ווייל מדאורייתא איז דאָס זייען איין מין לעבן דעם אנדערן ניט קיין כלאים, ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק א' משנה ט', סיידן מ'וואַרפט אריין די קערנער פון ביידע מינים מיט אַמאָל אין דער ערד. נאָר די חכמים האָבן גע'אסר'ט און פאַרלאַנגען א הרחקה, א דערווייטערונג צווישן די צוויי מינים, כדי זייטיקע מענטשן זאָלן ניט מיינען, אַז מען האָט געזייט צוזאַמען. אָבער

חִטִּים, מוּתָּר לִסְמוֹךְ לוֹ תֶּלֶם שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְלֹא תֶּלֶם שֶׁל מִין אַחֵר. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד זֶרַע פִּשְׁתָּן וְאֶחָד כָּל הַמִּינִין. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף בְּאֶמְצַע שָׂדֵהוּ מוּתָּר לִבְדּוֹק בְּתֶלֶם שֶׁל פִּשְׁתָּן: **ח** אֵין סוֹמְכִין לִשְׂדֵה תְבוּאָה חַרְדָּל וְחָרִיעַ, אֲבָל סוֹמְכִים לִשְׂדֵה יְרָקוֹת חַרְדָּל וְחָרִיעַ. וְסוֹמֵךְ לַבּוּר וְלַנִּיר וְלַגַּפָּה וְלַדֶּרֶךְ, וְלַגָּדֵר שֶׁהוּא גָבוֹהַ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְלַחָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה, וְלָאִילָן שֶׁהוּא מֵסֵךְ עַל הָאָרֶץ, וְלַסֶּלַע שֶׁהוּא גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה: **ט** הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת שָׂדֵהוּ קָרַחַת קָרַחַת מִכָּל

קוים איז פאראן א סימן, אז דאָס זענען צוויי באזונדערע פעלדער, מעג מען. שלו חטים ושל חברו חטים, אויב זיין (פעלד) איז (פארזייט מיט) ווייץ און זיין שכן׳ס (פעלד) איז אויך פארזייט מיט ווייץ, מעג ער זייען (אויף דער גרעניץ צווישן זיין פעלד און דעם שכן׳ס פעלד) א שורה מיט פלאקס, אָבער ניט קיין שורה פון אן אנדערן מין. **די מפרשים זאָגן, אז ווייל יעדער ווייסט, אז פלאקס זייט מען גרעסערע שטחים און עס איז ניט דער שטייגער צו זייען בלויז איין שורה פלאקס, וועט יעדער זייטיקער מענטש פארשטיין, אז דאָס האָט ער נאָר געוואָלט פרובירן צי זיין פעלד איז גוט אויך פאר פלאקס. אָבער אן אַנדערן מין, וואָס איז יאָ דער שטייגער צו זייען איין שורה, טאָר מען ניט. —** ר׳ שמעון זאָגט, (עס איז אלץ איינס) סיי צו זייען פלאקס סיי אלע אנדערע מינים. **דער רמב״ם און דער ברטנורא זאָגן, אז ר׳ שמעון האלט, אז אויך פלאקס טאָר מען ניט; די אנדערע מפרשים („מלאכת שלמה“, „תפארת ישראל“) ווייזן אָן אויפן יסוד פון ירושלמי, אז ר׳ שמעון האלט, אז אויך אנדערע מינים מעג מען.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אפילו אין דער מיט פון זיין פעלד (וואָס איז פארזייט מיט ווייץ) מעג ער פארזייען, אויף פראָבע, איין שורה פלאקס. **מחמת ר׳ יוסי האלט, אז ווייל עס איז ניט דער שטייגער צו זייען איין שורה פלאקס ווייסט דעריבער יעדער, אז אפילו אין מיטן פעלד פון ווייץ איז דער פלאקס פארזייט נור אויף פראָבע.**

ח. אין, מען טאָר ניט לעבן (דעם שכן׳ס) פעלד פון תבואה (פארזייען) זענעפט (חרדל) אָדער ווילדן זאפערן (חריע). **דער רמב״ם און אויך דער ברטנורא טייטשן, אז ווייל זענעפט און זאפערן ברענגען שאדן תבואה, וועט מען מיינען אז דאָס איז ניט א שכן׳ס פעלד, ווארום קיינער וואָלט ניט געלאָזט זיין שכן פארזייען לעבן זיין פעלד א זאך, וואָס ברענגט שאדן דער תבואה פון זיין פעלד; מען וועט דעריבער מיינען, אז דאָס געהערט צו איין בעל הבית און ער האָט עפּיס אוויכטיקן טעם, פארוואָס ער האָט דאָס פארזייט, און ממילא הייסט דאָך עס כלאים, ווייל ער האָט דאָך עס געטאָן בכוונה.** אבל, אָבער מען מעג לעבן דעם (שכן׳ס) פעלד מיט גרינסן (פארזייען) זע־נעפט (חרדל) און ווילדע זאפערן (חריע). **מחמת צו גרינסן ברענגען זיי ניט קיין שאדן, און ווייל מען ווייסט, אז דערלעבן געהערט דאָס פעלד צו אן אנדערן, וועט מען פאר־שטיין, אז דאָס זענען צוויי פעלדער, וואָס געהערן צו צוויי באזונדערע מענטשן.** וסומך, און מען מעג פארזייען אן אנדערן מין לעבן א ניט־פאראקערט פעלד („בור“), א פאראקערט אָבער ניט־פארזייט פעלד („ניר“), א צוים פון אָנגעלייגטע שטיינער („גפה“), א וועג, א צוים וואָס איז הויך צען טפחים, א גרובן וואָס איז טיף צען טפחים און איז ברייט פיר טפחים, א בוים וואָס זיינע צווייגן זענען אראָפּגעבויגן צו דער ערד, און א פעלזן־שטיין וואָס איז הויך צען טפחים און איז ברייט פיר טפחים. **דער טייטש איז, אז אויב איינע פון די דאָזיקע אויסגערעכנטע זאכן געפינט זיך צווישן צוויי שטיקלעך פעלדער, מעג מען יעדעס שטיקל פעלד פארזייען מיט אן אנדערן מין, און עס הייסט ניט קיין כלאים, ווייל מען דערקענט, אז דאָס זענען צוויי באזונדערע פעל־דער.**

ט. הרוצה, אז איינער וויל מאכן זיין פעלד אין פיר־קאנטיקע בייטן (קרחת), און

מִין, עוֹשֶׂה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע קְרָחוֹת לְבֵית סְאָה, מְקָרַחַת לְבֵית רוֹבַע, וְזוֹרֵעַ בְּתוֹכָהּ כָּל מִין שֶׁיִּרְצֶה. הָיְתָה קָרַחַת אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, זוֹרְעָם חַרְדָּל, שָׁלֹשׁ, לֹא יִזְרָעֵם חַרְדָּל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִרְאֵית כִּשְׂדֵה חַרְדָּל, דִּבְרֵי ר׳ מֵאִיר, וַחֲכָ״א, תֵּשַׁע קְרָחוֹת מוּתָּרוֹת, עֶשֶׂר אֲסוּרוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֲפִילוּ כָּל שָׂדֵהוּ בֵּית כּוֹר, לֹא יַעֲשֶׂה בְּתוֹכָהּ חוּץ מִקָּרַחַת אֶחָת: י כָּל

אין יעדער פיר־קאנטיקער בײם (פארזײען) אן אנדערן מין, מעג ער מאכן פיר און צוואנציק פיר־קאנטיקע בײטן אין א שטיקעל פעלד, (וואס איז) אזוי גרויס (אז מען קאן עס פארזײען מיט) א סאה תבואה („בית־סאה״), (דאס הײסט), אײן פיר־קאנטיקע בײט אויף א שטיקל פעלד (וואס צו פארזײען עס דארף מען האבן) א פערטל־טאפ („בית רובע״), און ער מעג זײען (אין יעדער פיר־קאנטיקער בײט) יעדן מין וואס ער וויל. **ווי מיר וועלן זען ווײטער זאגט די דאזיקע משנה ר׳ מאיר, און כדי צו פארשטײן בעסער דעם דין, דארף מען געדענקן (ווי מיר האבן געשריבן אין דעם איצטיקן פרק משנה א׳), אז אין א סאה זענען פאראן 6 טעפ (קבים) דאס הײסט 24 פערטל־טעפ („רובע״). קומט אויס, אז א בית סאה, דאס הײסט, א שטיקל פעלד, אויף וועלכן מען קאן פארזײען א סאה תבואה, קאן מען צוטײלן אויף 24 „בית רובע״, אויף 24 שטיקלעך פעלד, וואס אויף יעדן פון זײ קאן מען פארזײען א פערטל־טאפ. זאגט ר׳ מאיר אז מען קאן טאקע צוטײלן אזא בית סאה אויף 24 גלײכע חלקים, יעדע פון זײ א פירקאנטיקער בית רובע, און אין יעדן בית רובע פארזײען א באזונדערן מין, און דאס הײסט ניט קײן כלאים, מחמת מען דערקענט, אז דאס זענען 24 באזונדערע פעל־דער. יעדער טײל, יעדער בית רובע, הײסט „קרחת״; דאס איז דער נאמען פאר א** קוואדראט־פיר־קאנטיקע פעלד־בײט (אין איצטיקן פרק משנה ו׳ ווערט א לאנגליכער בײט, וואס איז לענגער ווי ברײטער אנגערופן „מישר״). **עס איז אנגענומען, אז א בית סאה האלט 50 אײלן די לענג און 50 אײלן די ברײט, און א בית רובע האלט לערך 10 אײלן מיט עפּיס די לענג און 10 אײלן מיט עפּיס די ברײט.** היתה, (אויב אין א תבואה פעלד פון א בית סאה) איז פאראן אײן פיר־קאנטיקע בײט (קרחת) אדער צװײ פיר־קאנטיקע בײטן מעג ער זײ פארזײען מיט זענעפט (חרדל); אבער דרײ פיר־קאנטיקע בײטן טאר ער ניט פארזײען מיט זענעפט ווײל עס זעט אויס ווי א פעלד מיט זענעפט. **דער טעם איז, ווײל עס איז ניט דער שטײגער צו פארזײען א סך זענעפט, און דעריבער זעט זיך עס אן און עס מאכט דעם אײנדרוק ווי א פעלד מיט זענעפט אינמיטן א פעלד מיט תבואה.** דברי ר׳ מאיר, אזוי זאגט ר׳ מאיר. **דאס הײסט, אז אויך דער ערשטער דין פון דער משנה, אז מען מעג פארזײען אין א בית סאה 24 קרחות מיט פארשידענע מינים, ניט מאכנדיק קײן שום הרחקה, קײן שום דערװײ־טערונג, צווישן אײן מין און דעם צווײטן, איז געזאגט געווארן פון ר׳ מאיר.** וחכמים, און די חכמים זאגן, אז נײן פיר־קאנטיקער בײטן (קרחות) אין א בית סאה מעג מען (פארזײען מיט פארשידענע מינים), (אבער) צען טאר מען ניט. **ווײל ווען מען פאר־זײט נײן בלײבט צווישן אײן קרחת און דער צווײטער א לײדיקע קרחת א לײדיק שטיקל פעלד, וואס איז גרויס ווי א „בית רובע״ (ווי מיר האבן פריער ערקלערט, איז א „קרחת״ גרויס ווי א „בית רובע״) איז דאס א גוטע הרחקה. אבער ווען מען פאר־זײט 10 פיר־קאנטיקע בײטן, מוז אײנע אנרירן דער צווײטער, דעריבער טאר מען ניט.** ר׳ אליעזר בן יעקב זאגט, אז אפילו זײן גאנץ פעלד איז גרויס ווי א בית כור (א כור איז 30 סאה, און א „בית כור״ הײסט א פעלד, וואו מען פארזײט 30 סאה) טאר מען ניט מאכן אין דעם פעלד מער ווי אײן קרחת. **דער „תפארת ישראל״ זאגט, אז ר׳ אליעזר בן יעקב האלט, אז אפילו אין אזא גרויס פעלד מיט תבואה טאר מען אין דערמיט פעלד ניט זײען מער ווי אײן אנדער מין, אײן „קרחת״.**

י. כל, אלץ, וואס איז דא אין א בית רובע (אין א שטיקל פעלד צען אײלן מיט

שֶׁהוּא בְּתוֹךְ בֵּית רוֹבַע, עוֹלֶה בְּמִדַּת בֵּית רוֹבַע. אֲכִילַת הַגֶּפֶן וְהַקֶּבֶר וְהַסֶּלַע עוֹלִין בְּמִדַּת בֵּית רוֹבַע. תְּבוּאָה בִתְבוּאָה בֵּית רוֹבַע, יָרָק בְּיָרָק שִׁשָּׁה טְפָחִים, תְּבוּאָה בְיָרָק, יָרָק בִּתְבוּאָה, בֵּית רוֹבַע. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יָרָק, בִּתְבוּאָה שִׁשָּׁה טְפָחִים: **יא** תְּבוּאָה נוֹטָה עַל גַּבֵּי תְבוּאָה, יָרָק עַל גַּבֵּי

עפיס אויף 10 אײלן מיט עפּיס) װערט פאררעכנט אין דער מאָס פון בית רובע. **װי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה האַלטן די חכמים, אַז צװישן איין פאַרזײטן מין און דעם צװײטן דאַרף זײן לײדיק א בית רובע, א שטיקל פעלד, װאָס איז אַזױ גרױס אַז מען קאָן דאָרט פאַרזײען א פערטל טאָפּ תבואה, 10 אײלן מיט עפּיס די לענג אויף 10 אײלן מיט עפּיס די ברײט. קאָן מען דאָך מײנען, אַז נאָר דעמאָלט הײסט דאָס שטיקל לײדיקע בית־רובע־פעלד א הרחקה, א דערװײטערונג, װען דער גאַנצער בית רובע איז גוט צום פאַרזײען; דעמאָלט װעט יעדער זײטיקער מענטש װיסן, אַז דער בעל הבית פון פעלד האָט עס בכוונה איבערגעלאָזט לײדיק, כדי צו מאַכן א הרחקה צװישן די צװײ מינים, װאָרום אויב ניט, פאַרװאָס האָט ער עס גע־לאָזט לײדיק, קענענדיק עס פאַרזײען? אָבער װי איז דער דין, אַז אין בית־רובע זענען פאַראַן ערטער, װאָס מען טאָר ניט פאַרזײען, למשל, װען אין דעם בית־רובע איז פאַראַן א קבר, װאָס מען טאָר סײ װי ניט פאַרזײען; אָדער עס שטײט דאָרט אַן אײנ־צעלנער װײנשטאָק, און דער דין איז אַז 6 טפחים אַרום דעם װײנשטאָק, װי װײט עס גײט דאָס „עסן״, פון װײנשטאָק, דער אַרבײטס־שטח אַרום דעם װײנשטאָק, טאָר מען ניט פאַרזײען קײן תבואה, װײל עס הײסט „כלאי־הכרם״, („כלאים פון װײנשטאָק״); אָדער מען קאָן ניט פאַרזײען װײל די ערד טויג ניט דערצו. עס איז א פעלזן־שטײן? צי װערט דאָס אויך אַרײנגערעכנט אין דער מאָס פון בית רובע? דערויף זאָגט די משנה, אַז אַלץ װערט אַרײנגערעכנט. און די משנה גיט טאַקע באַלד די דערמאָנטע בײשפּילן:** אכילת, דאָס „עסן״ פון א װײנשטאָק, און א קבר, און א פעלזן־שטײן, װערן פאַררעכנט אין דער מאָס פון בית רובע. **און מען מוז ניט דוקא האָבן אַז דאָס שטיקל לײדיקע בית רובע־פעלד זאָל מען קאָנען פאַרזײען.** תבואה, צװישן (אײן פעלד מיט) אײן מין תבואה און א (צװײטן פעלד מיט) אַן אַנדערן מין תבואה דאַרף זײן (א לײדיק שטיקל פעלד די גרױס פון) א בית רובע; צװישן (אײן שטיקל גאָרטן מיט) אײן מין גרינס (ירק) און (א צװײטן שטיקל גאָרטן מיט) אַן אַנדערן מין גרינס דאַרף זײן א לײדיק שטיקל אָרט די גרױס פון זעקס טפחים. **דער טעם איז, װײל תבואה־פעלדער זײט מען גרױסע און ברײטע שטיקער פעלדער און דעריבער כדי מען זאָל בעסער דערקענען, אַז די צװײ מינים תבואה װאַקסן אין צװײ באַזונדערע פעלדער, דאַרף מען האָבן א גרױסן צװישן־שײד אַזש פון א בית רובע, פון 10 אײלן מיט עפּיס די לענג אויף 10 אײלן מיט עפּיס די ברײט. אָבער גרינסן, ירקות, פלאַנצט מען אין קלײנע שטיקלעך גערטנער, אין קלײנע בײטן, דעריבער װען עס איז מפסיק צװישן אײן מין גרינס און דעם צװײטן מין גרינס א לײדיק שטיקל אָרט פון זעקס טפחים (זעקס טפחים איז אײן אײל), דערקענט מען עס, און עס הײסט ניט מער קײן כלאים.** תבואה בירק, (אויב מען זײט) תבואה אין (א גאָרטן מיט) גרינס, אָדער (מען זײט) גרינס אין א פעלד מיט תבואה, דאַרף מען האָבן א דערװײטערונג פון א בית רובע. ר׳ אליעזר זאָגט, (אַז װען מען זײט) גרינס אין (אַ פעלד מיט) תבואה איז, גענוג אַ דערװײטע־רונג פון זעקס טפחים. **דער „מלאכת שלמה״ זאָגט, אַז עס װײזט אויס, אַז ר׳ אליעזר האַלט דאָס זעלבע אויך בײ פאַרזײען תבואה אין א גאָרטן פון גרינס.**

י״א. תבואה, (אויב די זאַנגען) פון אײן מין תבואה בײגן זיך אַריבער איבער (די זאַנגען פון אַן אַנדערן מין) תבואה, אָדער (די בלעטער פון אײן מין) גרינס (ירק) בײגן זיך אַריבער איבער (די בלעטער פון אַן אַנדערן מין) גרינס אָדער תבואה־(זאַנגען) בײגן זיך אַריבער איבער גרינס, אָדער גרינס־(בלעטער) בײגן זיך אַריבער איבער

יָרָק, תְּבוּאָה עַל גַּבֵּי יָרָק, יָרָק עַל גַּבֵּי תְבוּאָה, הַכֹּל מוּתָּר, חוּץ מִדְּלַעַת יְוָנִית. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הַקִּשּׁוּת וּפוֹל הַמִּצְרִי, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵיהֶם מִדְּבָרָי:

פרק ג

א עֲרוּגָה שֶׁהִיא שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים, זוֹרְעִים בְּתוֹכָהּ חֲמִשָּׁה זֵרְעוֹנִים, אַרְבָּעָה בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הָעֲרוּגָה, וְאֶחָד בְּאֶמְצַע. הָיָה

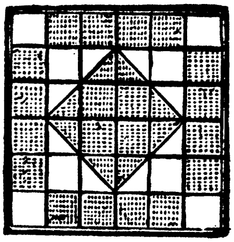
תבואה, איז אלץ מותר. די משנה האלט, אז דער איסור פון זרעים־כלאים איז נור ווען עס איז פארזייט איינס ביים אנדערן, אָבער אויב אבער מען האָט דערווייטערט איינס פון צווייטן לויט דין, און נור די זאנגן אָדער די בלעטער זענען אזוי לאנג אז זיי בייגן זיך אריבער מעג מען. חוץ, אן אויסנאם איז דער דלעת יונית, דער גריכישער קירבים, (דיניע). און אויב די בלעטער פון דער דלעת יונית בייגן זיך אריבער טאָר מען ניט, ווייל זי האָט זייער לאנגע און ברייטע בלעטער און זיי צושפרייטן זיך זייער און זיי פארוויקלען זיך און מען קאָן מיינען, אז דער דלעת יונית איז צוזאמען פארזייט מיט דער תבואה אָדער מיט אנדערע גרינסן. ר׳ מאיר זאָגט: אויך אוגערקעס און פול המצרי (עגיפטישע באבעס) טאָר מען ניט (ווייל זייערע בלעטער זענען אויך ברייט), און עס געפעלן מיר בעסער זייערע ווערטער (די ווערטער פון דער סתם משנה, די חכמים, וועלכע זאָגן, אז נאָר דלעת יונית איז דער אויסנאם) פון מיינע. דער „תפארת ישראל באמערקט, אז ר׳ מאיר האָט דעם דין געהאט בקבלה פון זיין רבי.

פרק ג.

אין משנה פון לעצטן פרק האָט די משנה געלערנט, אז אין אַ גאָרטן דארף מען צווישן איין מין גרינס (ירק) און דעם צווייטן מין גרינס האָבן א דער־ווייטערונג פון 6 טפחים. איצט וועט די משנה לערנען וועגן פארשידענע דערווייטערונגען צווישן גרינסן, מחמת נור ווען מען פארפלאנצט אַ גרויסן גאָרטן דארף מען האָבן אַ הרחקה צווישן איין מין און דעם צווייטן מין גרינס 6 טפחים. אָבער ווען מען פארזייט קליינע שטיקלעך גאָרטן, בייטן, „זא־גאנעס״, (און אין לשון קודש הייסט עס „ערוגות״, אין לשון יחיד „ערוגה״, אין ענגליש „גארדן־בעד״) דארף מען ניט דערווייטערן אזוי פיל, און עס איז גענוג, ווען מען דערקענט נור, אז די פארשידענע מינים גרינסן זענען ניט פארזייט געוואָרן צוזאמען.

א. ערוגה, א גאָרטן־בייט, וואָס איז גרויס זעקס טפחים אויף זעקס טפחים מעג מען זייען אין איר פינף קערנדלעך (פון פינף פארשידענע מינים), פיר אין די פיר זייטן פון דעם גאָרטן־בייט און איינעם אין דערמיט (פון גאָרטן־בייט). נור ביי גרויסע גערטנער, אין וועלכע מען פארזייט גרעסערע שטחים גרינסן, איז דער דין צו דערווויי־טערן פון איין גרינס צום צווייטן 6 טפחים, אָבער אין א קליינעם 4־קאנטיקן גאָרטן־בייט פון 6 טפחים די לענג און 6 די ברייט אין וועלכע מען זייט קליינע שטיקלעך גרינס, מעג מען זייען 5 מינים ירקות. דער טעם פארוואָס מען מעג זייען נור 5 מינים ווערט דורך די מפרשים דערקלערט דערמיט, וואָס די יניקה פון דעם גרינס־קערנדל אין דער ערד גייט ביז אנדערטהאלבן טפחים, און ביי 5 קערנדלעך אין א 6 טפחים־בייט איז צווישן איין קערנדל און דעם אנדערן ווייט דריי טפחים, אזוי אז די יניקה פון איין מין רירט ניט אָן די יניקה פון דעם אנדערן מין. אויף דער קשיא,

לָהּ גְּבוּל גָּבוֹהַּ טֶפַח, זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר, שְׁלֹשָׁה עַל כָּל גְּבוּל וּגְבוּל וְאֶחָד בָּאֶמְצַע. לֹא יִטַּע רֹאשׁ הַלֶּפֶת בְּתוֹךְ הַגְּבוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלְּאֵהוּ. רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁשָּׁה בָּאֶמְצַע: **ב** כָּל מִין זְרָעִים אֵין זוֹרְעִין בָּעֲרוּגָה, וְכָל מִין יְרָקוֹת זוֹרְעִין בָּעֲרוּגָה. חַרְדָּל וַאֲפוּנִים

אז אין דער זייט אין די שפיצן זענען זיי אָפּגעריקט ווינ־ציקער פון 3 טפחים איינער פון אנדערן? ענטפערן די מפרשים, אז דערויף האָט די משנה אין פריערדיקן פרק ב' משנה ז' געלערנט אז די שפיצן מעגן זיך אָנרירן, ווייל מען דערקענט, אז עס איז ניט געזייט צוזאמען. די משנה שבת פרק ט' משנה ב' לערנט אָפּ דעם דין פון דעם פסוק. אין ישעיה ס"א „כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח", און זי זאָגט „תוציא" איז איינס, „צמחה" איינס, „זרועיה" (לשון רבים) צוויי און „תצמיח" איינס און צוזאמען איז עס פינף. היה, אויב דער גאָרטן־בייט האָט געהאַט (ארום זיך, אין אלע פיר זייטן) א גרעניץ אין דער הויך פון א טפח, מעג מען זייען (אין דעם בייט זעלבסט און אויף דעם גרעניץ) דרייצן (מינים גרינסן), צו דריי אויף יעדן גרעניץ און איינעם אין דערמיט. דער טעם איז, ווייל אז עס קומט־צו אגרעניץ אין דער הויך אין דער ברייט פון א טפח איז פאראן מער אָרט אָפּצוריקן איין מין פון צווייטן לאַ, מען טאָרניט פארזייען אין דעם גרעניץ קעפּלעך פון לפת (ריבן, ברוקעוו), ווייל דער לפת (מיט זיינע ברייטע בלעטער) פארנעמט דעם גאנצן (גרעניץ). תוספות אין חולין צ"ט טייטשט „ראש לפת" די ריבן־וואָרצלען וואָס ליגן אין דער ערד, און „מפני שממלאהו" מיינט, אז די וואָרצלען פארנעמען דעם גאנצן גרעניץ, און די אנדערע מינים גרינסן האָבן די יניקה פון זיי. ר' יהודה זאָגט, אז מען מעג זייען זעקס (מינים גרינס) אין דערמיט פון דעם גאָרטן־בייט. דער „תפארת ישראל" טייטשט, אז ר' יהודה איז אויך מחולק אויף דעם אָנהויב משנה (אויף דער „רישא"), וואָס זאָגט, אז מען מעג זייען אין גאָרטן־בייט וואָס האָט זעקס טפחים אויף זעקס טפחים, ניט מער ווי פינף מינים גרינסן, און ר' יהודה האַלט, אז מען מעג זייען זעקס, און אויב עס איז דאָ א גרעניץ מעג מען זייען 18. — דער רמב״ם אין דער דאָזיקער משנה זאָגט, אז דער איסור כלאים מדאורייתא איז נור ווען מען זייעט צוויי קערנדלעך פון צוויי מינים צוזאמען, מיטאמאָל; דאקייגן איינס לעבן דעם אנדערן מעג מען זייען מדאורייתא, נאָר די רבנן האָבן גע'אסר'ט צו זייען אפילו איינס לעבן דעם אנדערן צוליב „מראית עיין", דעם איינדרוק וואָס עס מאכט אויפן אויג, ווייל מענטשן וועלן מיינען, אז מען האָט געזייט צוזאמען, אָבער קוים איז פאראן א היכר, אן אונטערשיד, א הרחקה צווישן די צוויי מינים, האָבן די חכמים מתיר געווען. די אלע דינים זענען, לויט דעם רמב״ם, וועגן דעם, ווי אזוי דער חיכר, דאָס דערקענען, דער אונטערשיד, דארף זיין.

ב. כל, קיינע מינים זרעים, קערנדלעך (וועלכע זענען ניט פון גרינסן, ירקות), טאָר מען ניט פארזייען אין דעם גאָרטן־בייט. מיט דעם וואָרט „זרעים", „זאמען", „קערנדלאך", מיינט מען דאָ (לויט דעם ירושלמי) קערנדלאך, וועלכע ווערן געגעסן, און ניט ווי ביי גרינסן, פון וועלכע עס ווערט געגעסן דאָס הייפּטל, די בלעטער, אָבער ניט די קערנדלעך. למשל בעבלאך זענען קערנדלאך, וואָס ווערן געגעסן. די משנה לערנט דאָ, אז דער דין פון דער פריערדיקער משנה, אז אין א גאָרטן־בייט פון 6 טפחים אויף 6 טפחים מעג מען פארזייען פינף פארשידענע מינים, מיינט מען דער־מיט ניט קערנדלאך, וואָס ווערן געגעסן, נאָר מען מיינט דערמיט גרינסן, און דאָס זאָגט ווייטער די משנה: וכל מין ירקות, און יעדן מין גרינס מעג מען פארזייען אין דעם

הַשּׁוּפִין מִין זְרָעִים, אֲפוּנִים הַגַּמְלָנִים מִין יָרָק. גְּבוּל שֶׁהָיָה גָבוֹהַּ טֶפַח וְנִתְמַעֵט, כָּשֵׁר, שֶׁהָיָה כָּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ. הַתֶּלֶם וְאַמַּת הַמַּיִם שֶׁהֵם עֲמוּקִים טֶפַח, זוֹרְעִים לְתוֹכָן שָׁלֹשׁ זֵרְעוֹנִין, אֶחָד מִכַּאן וְאֶחָד מִכַּאן וְאֶחָד בָּאֶמְצַע: **ג** הָיָה רֹאשׁ תּוֹר יָרָק נִכְנָס לְתוֹךְ שְׂדֵה יָרָק אַחֵר, מוּתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּסוֹף שָׂדֵהוּ. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק, וְהוּא מְבַקֵּשׁ לִטַּע בְּתוֹכָהּ שׁוּרָה שֶׁל יָרָק אַחֵר, רַ' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, עַד שֶׁיְּהֵא הַתֶּלֶם מְפֻלָּשׁ מֵרֹאשׁ הַשָּׂדֶה וְעַד רֹאשׁוֹ. רַ' עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֹרֶךְ שִׁשָּׁה טְפָחִים

גאָרטן־בייט. איצט גיט די משנה ביישפּילן וואָס הייסן „זרעים“ (קערנדלאך) און וואָס הייסט גרינס: חרדל, זענעפט (גאָרטשיצע) און אפונים השופין, גליאַטיקער אַר־בעס, הייסן א מין זרעים; אפונים הגמלנים, די גרויסע אַרבעס זענען א מין גרינס. וועגן „חרדל“ האָבן מיר שוין געשריבן אין פּרק א׳ משנה ב׳. דאָס וואָרט „אפונים“ האָבן מיר געהאַט אין פאה פּרק ג׳ משנה ג׳. דער „תפארת ישראל“ טייטשט עס „באָבעס“. אָבער דער גרעסטער טייל מלומדים טייטשן עס „אַרבעס“. דאָס וואָרט „שופין“ טייטשט דער רמב״ם „גליאַטיקע“, און „אפונים השופין“ מיינט „גליאַטי־קע אַרבעס“; דער „ערוך“ ברענגט אויך דעם טייטש „קליינע“. „גמלנין“ מיינט מען גרינס, ווי די „קעמלן“ פון „גמל“, „קעמל“. גבול, א גרעניץ, וואָס איז געווען הויך א טפח, און ער איז געוואָרן פאַרקלענערט איז כשר, ווייל ער איז אין אָנהויב געווען כשר. **אין דער פריערדיקער משנה האָבן מיר געלערנט, אַז אויב א גאָרטן־בייט איז אַרומגערינגלט מיט א גרעניץ, וואָס איז הויך א טפח, מעג מען פאַרזייען 13 פאַרשי־דענע מינים גרינסן, צו דריי אויף יעדער זייט פון דער גרעניץ און איינעם אין דערמיט פון גאָרטן־בייט. איצט זאָגט די משנה, אַז אויב נאָכדעם ווי מען האָט פאַרזייט די 13 מינים, איז דער גרעניץ פאַרקלענערט געוואָרן און איז געוואָרן ווינציקער פון א טפח, איז פונדעסטוועגן כשר, און מען דאַרף ניט אַרויסרייסן דאָס פאַרזייטע, ווייל בשעת דעם פאַרזייען איז עס געווען כשר.** התלם, א גרובן און א וואַסער־קאַנאַל וואָס זענען טיף א טפח, מעג מען זייען אין זיי דריי (פאַרשידענע מינים) קערנדלעך, איינעם פון איין זייט (גרובן אָדער קאַנאַל), איינעם פון דער אַנדערער זייט, און איינעם אין דער מיט. **ווייל מען דערקלערט, אַז זיי זענען ניט געזייט צוזאַמען, מחמת איין מין גייט אַרויס אויף איין ברעג פון גרובן אָדער קאַנאַל, דער צווייטער מין אויף דעם קייגנאיבער־ליגנדיקן ברעג, און דער דריטער מין אין דערמיט. וועגן וואָרט „תלם“ האָבן מיר געשריבן פריער אין פּרק ב׳ משנה ג׳:**

ג. היה, אויב דער שפּיץ (ווינקל) פון (דריי־קאַנטיק) שטיקל גאָרטן מיט איין מין גרינס, גייט אַריין אין א פעלד מיט אַן אַנדערן מין גרינס, מעג מען (עס הייסט ניט קיין כלאים), ווייל עס זעט אויס ווי דער סוף פון זיין פעלד. **דאָס איז דערזעלבער דין, וואָס מיר האָבן שוין געהאַט פריער פּרק ב׳ משנה ג׳ ביי תבואה; דער טעם איז, ווייל מען דערקענט, אַז דאָס האָט מען ניט פאַרזייט איין מין גרינס אין א פעלד מיט א צווייטן מין גרינס, נאָר אַז דאָס איז דער שפּיץ־ווינקל פון אַן אַנדערן פעלד.** היתה שדהו, אויב זיין פעלד איז געווען פאַרזייט מיט איין מין גרינס און ער וויל אַריינ־פלאַנצן אין דעם פעלד א שורה מיט אַן אַנדערן מין גרינס, זאָגט ר׳ ישמעאל, אַז די שורה דאַרף אַדורכגיין דאָס פעלד פון איין עק ביזן צווייטן עק. **דאָס וואָרט „מפולש“ הייסט „דורכברעכן“, „דורכשניידן“, און דאָס מיינט, אַז די שורה וואָס איז פאַרזייט מיט דעם אַנדערן מין גרינס זאָל אַדורכשניידן דאָס פעלד פון אָנהויב ביזן סוף; און דעריבער מעג מען, ווייל עס זעט ניט אויס ווי עס איז אויסגעמישט, עס איז אָפּגע־טיילט.** ר׳ עקיבא זאָגט, אַז די שורה זאָל זיין לאַנג זעקס טפחים און די ברייט אַזוי ווי די לענג (דאָס הייסט אויך זעקס טפחים). **לויט ר׳ עקיבא דאַרף מען ניט, אַז די שורה**

וְרוֹחַב מְלוֹאוֹ. רַ׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, רוֹחַב כִּמְלֹא רוֹחַב הַפַּרְסָה: **ד** הַנּוֹטֵעַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל קִשּׁוּאִין, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, מוּתָּר. שׁוּרָה שֶׁל קִשּׁוּאִין, שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִים, שׁוּרָה שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, אָסוּר. שׁוּרָה שֶׁל קִשּׁוּאִין, שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִים, שׁוּרָה שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, וְשׁוּרָה שֶׁל קִשּׁוּאִים רַ׳ אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין: **ה** נוֹטֵעַ אָדָם קִישׁוּת וְדַלַּעַת לְתוֹךְ גּוּמָא אַחַת, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא זוֹ נוֹטָה לְצַד זֶה וְזוֹ נוֹטָה לְצַד זֶה (נ״א ל״ג וְנוֹטֶה שֵׂעָר שֶׁל זוֹ לְכַאן, וְשֵׂעָר שֶׁל זוֹ

זאָל דורכשניידן דאָס גאנצע פעלד. דאָס וואָרט „מלואו" ווערט דורך די מייסטע מפרשים פארטייטשט „זיין לענג". ר׳ יהודה זאָגט, אז די ברייט דארף זיין ווי די פולע ברייט פון א פוס־טריט. **ר׳ יהודה איז מער מיקל פון ר׳ עקיבא און ער זאָגט, אז ווען די ברייט פון דער שורה איז ווי א פוס־טריט איז אויך גענוג. די גמרא שבת פ״ה זאָגט, אז א פוס־טריט מיינט א טפח, און דאָס איז דער טריט פון דעם מענטש וואָס גייט לענג־אויס דער שורה גרינס און באגיסט איר מיט וואסער.**

ד. הנוטע, אז איינער פלאנצט (אין א גאָרטן) צוויי שורות (בייטן) אוגערקעס (קישואין) און (באלד לעבן זיי) צוויי שורות קירביסן (דלועים, דיניעס) און (נאָך די שורות דלועים) צוויי שורות עגיפּטישע באָבעס, מעג ער. **דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס מיינט מען, ווען צווישן די אוגערקעס און די קירביסן איז פאראן א ליידיקע שורה, און צווישן די קירבסן און די עגיפּטישע באבעס איז אויך פאראן א ליידיקע שורה; און מען מעג עס טאָן און עס הייסט ניט קיין כלאים, ווייל יעדע צוויי שורות זעען אויס ווי אַ באַזונדער פעלד, און עס מאַכט אויף יעדן דעם איינדרוק, ווי עס זענען פאראן דריי באזונדערע פעלדער, איינס פון אוגערקעס, איינס פון קירביסן און איינס פון עגיפּטישע באבעס.** שורה, איין שורה אוגערקעס און (נאָך דער שורה) איין שורה קירביסן און (נאָך דער דאָזיקער שורה) איין שורה עגיפּטישע באבעס, טאָר מען ניט. **ווייל איין שורה זעט ניט אויס, ווי א באזונדער פעלד און עס מאכט דעריבער דעם איינדרוק ווי זיי זענען אלע פארפלאנצט צוזאמען. דער ברטנורא זאָגט, אז כאָטש צווישן איין שורה און דער צווייטער איז דאָ א ליידיק אָרט, טאָר מען ניט, ווייל די בלעטער פון די דאָזיקע מינים פלאנצונגען זענען ברייטע און צעשפּרייטן זיך, און ווייל עס איז פאראן נור איינצלנע שורות זען זיי אויס ווי איין פעלד.** שורה של קישואים, אויב ער האָט פארפלאנצט איין שורה פון אוגערקעס, און נאָך איר א שורה פון קיר־ביסן, און נאָך איר א שורה פון עגיפּטישע באבעס און דערנאָך ווידער א שורה אור־גערקעס, איז ר׳ אליעזר מתיר. **ווייל די צוויי שורות אוגערקעס, כאָטש זיי זענען אָפּ־געטיילט איינע פון דער צווייטער, זען אויס ווי א פעלד פון אוגערקעס, און ממילא מאכן זיי שוין, אז אויך די אנדערע צוויי שורות פון קירביסן און עגיפּטישע באבעס זאָלן אויסזען ווי באזונדערע פעלדער.** וחכמים, און די חכמים אסר׳ן. **ווייל זיי האלטן, אז דאָס מאכט ניט דעם איינדרוק פון באזונדערע פעלדער און עס זעט אויס ווי כלאים. דאָס וואָרט „קישואים" „אוגערקעס" איז דער לשון רבים פון וואָרט „קישות", וואָס איז דער טייטש „אוגערקע" (זע פרק א׳ משנה ב׳).**

ה. א מענטש מעג אריינפלאנצן אן אוגערקע און א קירביס (דיניע) אין איין גריבל, אָבער נור ווען די (אוגערקעס) זאָל געבויגן ווערן צו איין זייט פון גריבל און דער קירביס זאָל געבויגן ווערן אין דער קייגנאיבער־ליגנדער זייט פון גריבל, און די בלעטער פון דער אוגערקע זאָלן געבויגן ווערן אהער (אין דער זייט פון גריבל) און די בלעטער פון דער אנדערער (פון קירבים) זאָלן געבויגן ווערן אהין (אין דער צווייטער זייט פון גריבל); ווייל וואָס די חכמים האָבן גע׳אסר׳ט, האָבן זיי גוזר גע־

לְכַאן, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאָסְרוּ חֲכָמִים לֹא גָזְרוּ אֶלָּא מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן)׃ ו הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה בְּצָלִים, וּמְבַקֵּשׁ לִטַּע בְּתוֹכָהּ שׁוּרוֹת שֶׁל דְּלוּעִים, רַ' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, עוֹקֵר שְׁתֵּי שׁוּרוֹת וְנוֹטֵעַ שׁוּרָה אֶחָת, וּמַנִּיחַ קָמַת בְּצָלִים בִּמְקוֹם שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, וְעוֹקֵר שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, וְנוֹטֵעַ שׁוּרָה אֶחָת. רַ' עֲקִיבָא אוֹמֵר, עוֹקֵר שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, וְנוֹטֵעַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, וּמַנִּיחַ קָמַת בְּצָלִים בִּמְקוֹם שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, וְעוֹקֵר שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, וְנוֹטֵעַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת. וַחֲכָ"א אִם אֵין בֵּין שׁוּרָה לַחֲבֶרְתָּהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה לֹא יְקַיֵּים אֶת הַזֶּרַע שֶׁל בֵּינְתַיִם׃

וועט נאָר פאר „מראית העין" (פאר דעם „אנבליק פאר דעם אויג", פאר דעם אויסזען). **דאָ האָט די משנה געגעבן דעם הויפט־יסוד פאר די אלע דינים פון די פריערדיקע משנות און פון דער איצטיקער משנה, און מיר האָבן שוין פריער געשריבן וועגן דעם, דהיינו, אז די תורה האָט נור גע'אסר'ט כלאים, ווען מען זייט צוזאמען, מיט־אמאָל, קערנער פון פארשידענע מינים; אָבער איינס לעבן דעם אנדערן מעג מען מדאורייתא. נאָר די חכמים האָבן גוזר געווען, אז מען טאָר ניט זייען אויך איינס לעבן דעם אנדערן צוליב „מראית העין", ווייל מענטשן וועלן ניט דערקענען און זעענדיק ווי עס וואקסט צוויי מינים וועלן זיי מיינען, אז דאָס איז איין פעלד צי איין גאָרטן און מען האָט דאָס פארזייט צוזאמען. אָבער קוים איז פאראן א „היכר", א סימן, אן אונטערשיד, וואָס מאכן, אז מענטשן זאָלן דערקענען, אז דאָס זענען צוויי באזונדערע פעלדער, צי צוויי באזונדערע שטיקלעך גאָרטן און אז מען האָט ניט געזייט צוזאמען, האָבן די חכמים ניט גוזר געווען און מען מעג.**

ו. היתה, אויב איינער האָט א פעלד פאַרזייט מיט ציבעלעס און ער וויל אריינ־פלאנצן אין דאָזיקן פעלד שורות מיט קירביסן, זאָגט ר' ישמעאל, אז ער זאָל ארויס־רייסן צוויי שורות ציבעלעס און (אין מיטן פון די אויסגעריסענע צוויי שורות) אריינ־פלאנצן איין שורה קירביסן, דערנאָך לאָזט ער איבער צוויי שורות מיט וואקסענדיקע ציבעלעס און רייסט־ארויס (נאָך די דאָזיקע צוויי וואקסענדיקע שורות) ווידער צוויי שורות ציבעלעס און פלאנצט אריין איין שורה קירביסן. **די מפרשים זאָגן, אז א שורה מיינט די ברייט פון 4 איילן, און ר' ישמעאל האלט, אז ער דארף ארויסרייסן ציבעלעס צוויי שורות, דאָס הייסט 8 איילן די ברייט, און אין דער מיט פלאנצן איין שורה 4 איילן קירביסן, און עס בלייבט פוןביידע זייטן פון דער שורה־קירביסן ליידיקע ער־טער צו האלבע שורה, דאָס הייסט צו צוויי איילן. נאָך די דאָזיקע ליידיקע צוויי איילן לאָזט ער שטיין צוויי שורות, 8 איילן ציבעלעס, און רייסט אויס ווייטער צוויי שורות, 8 איילן ציבעלעס, און אין דערמיט פלאנצט ער ווידער איין שורה קירביסן. און אזוי טוט ער כסדר. דאָס פעלד וועט דעריבער אויסזען אזוי: 8 איילן ציבעלעס, 2 ליידיק, 4 קירביסן, 2 ליידיק, 8 ציבעלעס, 2 ליידיק, 4 איילן קירביסן, צוויי איילן ליידיק, 8 איילן ציבעלעס, צוויי איילן ליידיק, 4 איילן קירביסן, צוויי איילן ליידיק, 8 איילן ציבעלעס און דערנאָך אזוי כסדר: 2 (ליידיק), 4 (קירביסן), 2 (ליידיק), 8 (ציבעלעס).** ר' עקיבא זאָגט, ער רייסט ארוס צוויי שורות ציבעלעס און פארפלאנצט אויף זייער אָרט צוויי שורות קירביסן, לאָזט איבער צוויי שורות ציבעלעס, רייסט אויס ווייטערע צוויי שורות ציבעלעס און פלאנצט אויף זייער אָרט צוויי שורות קירבעסן. **ר' עקיבא האלט, אז מען דארף ניט איבערלאָזן קיין ליידיק אָרט און עס איז גענוג דער שמאָלער גרובן (דער תלם), וואָס איז מפסיק צווישן איין שורה און דער אנדע־רער. לויט ר' עקיבא גייט עס כסדר: 2 שורות ציבעלעס, 2 שורות קירביסן, 2 שורות ציבעלעס, 2 שורות קירביסן און אזוי כסדר.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אויב עס איז ניטאָ 12 איילן צווישן איין שורה (קירביסן) און דער אנדערע שורה (קירביסן) טאָר מען ניט איבערלאָזן דעם געוויקס אין דער מיט. **די מפרשים טייטשן, אז די חכמים**

ז דְּלַעַת בְּיָרָק כְּיָרָק, וּבִתְבוּאָה נוֹתְנִין לָהּ בֵּית רוֹבַע. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה תְבוּאָה, וּבִקֵּשׁ לִטַּע לְתוֹכָהּ שׁוּרָה שֶׁל דְּלוּעִין, נוֹתְנִין לָהּ לַעֲבוֹדָתָהּ שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְאִם הִגְדִּילָה, יַעֲקוֹר מִלְּפָנֶיהָ. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, נוֹתְנִין לָהּ עֲבוֹדָתָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמְרוּ לוֹ הֲתַחְמִיר זוֹ מִן הַגֶּפֶן? אָמַר לָהֶן מָצִינוּ שֶׁזּוֹ חֲמוּרָה מִן הַגֶּפֶן, שֶׁלַּגֶּפֶן יְחִידִית נוֹתְנִין לָהּ עֲבוֹדָתָהּ שִׁשָּׁה טְפָחִים,

זאָגן דאָס זעלבע וואָס ר' ישמעאל, נאָר די חכמים האַלטן, אַז מען דאַרף ניט איבערלאָזן אין דער מיט די ליידיקע צוויי־שורות, נאָר עס קאָן זיין צווישן איין שורה קירביסן און דער צווייטער שורה קירביסן כסדר שורות פון ציבעלעס. דער טעם פאַרוואָס מען דאַרף אַזוי דערווייטערן איין שורה קירביסן פון דער אַנדערער, זאָגן די מפרשים, איז דערפאַר, וואָס די קירביסן־בלעטער זענען זייער ברייט און אויב עס איז ניט גענוג אָפּגעטיילט זעט עס אויס ווי איין פעלד געמישט פון קירביסן און ציבעלעס.

ז. דלעת, אויב מען פלאַנצט איין קירביס לעבן אַן אַנדערן מין גרינס, האָט עס דעם דין פון גרינס. און ווי מיר וויסן דאַרף מען צווישן איין מין גרינס און דעם צווייטן איבערלאָזן ליידיק 6 טפחים. ובתבואה, אויב מען פלאַנצט איין קירביס אין תבואה, גיט מען איר אַ בית רובע. דאָס הייסט, אַז מען דאַרף דערווייטערן די קירביס פון דער תבואה ווי דער שיעור פון אַ פעלד, וואָס צום פאַרזייען דאַרף מען האָבן אַ פערטל־טאָפּ תבואה־זריעה, און ווי מיר האָבן שוין געשריבן אין פרק ב' משנה ט' איז עס 10 איילן מיט עפּיס אויף 10 איילן מיט עפּיס. היתה, אַז איינער האָט אַ פעלד וואָס איז פאַרזייט מיט תבואה און ער וויל אַריינפלאַנצן אין איר אַ שורה פון קירביסן, גיט מען אים (אַ ליידיקן פלאַץ) פאַר איר אַרבייט 6 טפחים. כאָטש מיר האָבן געלערנט פריער אין דער משנה, אַז אויב איינער פאַרפלאַנצט איין קירביס (איין דלעת) דאַרף מען דערווייטערן פון תבואה אַ בית רובע, 10 איילן מיט עפּיס אויף 10 איילן מיט עפּיס, אָבער אויב מען פאַרזייט אַ גאַנצע שורה קירביסן איז גענוג 6 טפחים. ווייל אַ גאַנצע שורה קירביסן זעט אויס ווי אַ באַזונדער קירביסן־פעלד, און מען דערקענט גלייך, אַז דאָס תבואה פעלד איז באַזונדער און דאָס קירביסן־פעלד איז באַזונדער. ואם, און אויב די בלעטער פון דער שורה קירביסן זענען געוואָרן פאַרשפּרייט זאָל ער זיי אויסרייסן פאַר איר. אויב זיי זענען „געוואָרן פאַרשפּרייט" מיינט, אַז זיי זענען אַריין אין די 6 טפחים. ר' יוסי זאָגט, אַז מען גיט איר (אַ ליידיק פלאַץ) פאַר אַרבייט פיר איילן, דאָס הייסט, אַז אַ שורה מיט קירביסן, ווען מען וויל איר זייען אין אַ תבואה־פעלד, מוז מען איר דערווייטערן פון דער תבואה 4 איילן. אמרו לו, האָבן די חכמים געזאָגט צו ר' יוסי: צי ווילסטו מחמיר זיין ביי דעם (ביי דער שורה פון קירביסן) מער ווי ביי אַן איינצעלנעם וויינשטאָק? דער דין איז, אַז אַן איינציק וויינשטאָק דאַרף מען דערווייטערן פון תבואה 6 טפחים; או דער איסור כלאים פון אַ וויינשטאָק איז האַרבער פון דעם איסור „כלאי־זרעים", כלאים ביי אַלע אַנדערע געוויקסן; מחמת כלאים־וויינטרויבן טאָר מען ניט נור ניט עסן נאָר אפילו ניט קיין הנאה האָבן פון זיי, דאַקייגן אַנדערע כלאים, פון תבואה און ירקות מעג מען זאָגאַר עסן, נאָר מען טאָר זיי ניט זייען. די חכמים פרעגן דעריבער: ווי אַזוי קאָן מען מחמיר זיין ביי אַ שורה קירביסן מער ווי ביי אַן איינצעלנעם וויינשטאָק. אמר להן, האָט ר' יוסי זיי אָפּגעענטפערט: מיר געפינען אַז אַ קירביס איז האַרבער פון אַן איינצלנעם וויינשטאָק, וואָרום אַן איינצלנעם וויינשטאָק גיט מען איר (אַ ליידיק אָרט אָפּגעריקט פון תבואה) פאַר איר אַרבייט 6 טפחים, און אַן איינצלנער קירביס (ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה ווען איין קירביס אין תבואה־פעלד) גיט מען אַ בית רובע (ליידיק אָרט) פאַר איר אַרבייט. און אַ „בית רובע" איז דאָך 10 איילן מיט עפּיס אויף 10 איילן מיט עפּיס. דערפון זעט מען דאָך, אַז כלאים פון דעם מין קירביס איז בנוגע

וְלִדְלַעַת יְחִידִית נוֹתְנִין לָהּ בֵּית רוֹבַע. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ יִשְׁמָעֵאל, כָּל שְׁלֹשָׁה דְלוּעִין לְבֵית סְאָה, לֹא יָבִיא זֶרַע לְתוֹךְ בֵּית סְאָה. ר׳ יוֹסֵי בֶּן הַחוֹטֵף אֶפְרָתִי אָמַר מִשּׁוּם ר׳ יִשְׁמָעֵאל, כָּל שְׁלֹשָׁה דְלוּעִין לְבֵית כּוֹר, לֹא יָבִיא זֶרַע לְתוֹךְ בֵּית כּוֹר:

פרק ד.

א קָרַחַת הַכֶּרֶם, בֵּשׁ״א, אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים אַמּוֹת, וּבֵה״א, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. מְחוֹל הַכֶּרֶם, בֵּשׁ״א שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וּבֵה״א, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה.

דערוויטערן איר פון תבואה, הארבער פון כלאים אפילו פון אן איינצלנעם וויינשטאָק. ר׳ מאיר זאָגט אין נאָמען פון ר׳ ישמעאל, אז אויב אין א בית סאה (א פעלד וואָס צו פארזייען עס דארף מען האָבן א סאה תבואה, דאָס הייסט 50 איילן אויף 50 איילן) זענען פאראן דריי פארפלאנצטע קירביסן, טאָר מען (אין דעם גאנצן פעלד פון די 50 איילן אויף 50 איילן) ניט פארזייען קיין אנדערן מין זרע. **ר׳ מאיר זאָגט, אז ר׳ ישמעאל האלט, אז ביי קירביסן זענען די בלעטער אזוי ברייט, אז איין קירביס דארף מען דער־ווייטערן פון תבואה א דריטל פון א בית סאה.** ר׳ יוסי בן החוטף אפרתי האָט געזאָגט אין נאָמען פון ר׳ ישמעאל, אז אויב אין א בית כור (א פעלד וואָס צו פארזייען עס דארף מען האָבן א כור תבואה) זענען דאָ דריי קירביסן (א בית כור איז לערך 274 איילן אויף 274 איילן) טאָר מען דאָרט ניט פארזייען קיין אנדערן מין זרע. **ר׳ יוסי בן החוטף אפרתי זאָגט, אז ר׳ ישמעאל האָט נאָכמער מחמיר געווען ביי קירביסן און ער האלט, אז מען דארף דערווייטערן א קירביס פון תבואה אדריטל פון א בית כור. — דער אויסדרוק „נותנין לה עבודתה״ „מען גיט איר איר ארבייט״, וואָס ווערט דאָ בא־נוצט צום ערשטן מאָל אין דער משנה און וואָס ווערט באנוצט שפּעטער אין די משנה פרקים וועגן כלאי הכרם זייער פיל, מיינט די גרויס פון ליידיקן פלאץ וואָס מען דארף איבערלאָזן ארום איר (צי דאָס איז א וויינשטאָק, צי א וויינגארטן, צי אין דער איצטיקער משנה, א קירביס, אָדער א שורה קירביסן). אויב מען זאָגט „נותנין לה עבודתה ד׳ אמות״, מיינט עס אז מען דארף איבערלאָזן ארום איר א ליידיקן פלאץ די גרויס פון 4 איילן. עס הייסט „עבודתה״, ווייל אין דעם ליידיקן פלאץ ארום איר קאָן מען איר (דעם וויינגאָרטן, צי דעם וויינשטאָק, צי די קירביסן) באארבייטן, ארום־גיין ארום איר. זאָל דער לערנער פון משניות געדענקן, אז „עבודתו״, צי „עבודתה״, מיינט מען, דעם ליידיקן אָרט ארום.**

פרק ד.

ביז איצט האָט די משנה געלערנט די דינים פון כלאים פון זרעים, דאָס הייסט תבואה, קטניות, ירקות. איצט וועט די משנה אין די פיר פרקים ד׳, ה׳, ו׳, ז׳, לערנען די דינים פון „כלאי־הכרם״, פון „כלאים פון וויינגאָרטן״, וואָס איז א סך הארבער, און די תורה (דברים כ״ב) זאָגט, אז אויב מען זייעט אין א וויינגאָרטן תבואה ווערן זיי „קודש״, און דאָס הייסט, אז מען טאָר ניט עסן און ניט הנאה האָבן ניט פון דער תבואה און ניט פון דעם וויינגאָרטן און מען דארף דאָס אלץ פארברענען. אויך מוז מען א וויינגאָרטן דערווייטערן פון תבואה זייער א סך. דער ליידיקער פלאַץ, וואָס מען מוז איבערלאָזן ארום דעם וויינגאָרטן און ניט צו פארזייען דאָרט קיין תבואה הייסט „עבודתו״ ווי מיר האָבן דערקלערט צום סוף פון פריערדיקן פרק.

א. קרחת הכרם, (א „ליידיק אָרט אין מיטן וויינגאָרטן״) זאָגן די בית שמאי, אז (א „קרחת הכרם״ האלט) 24 איילן און די בית הלל זאָגן, אז 16 איילן; מחול הכרם („א ליידיק אָרט צווישן דעם וויינגאָרטן און זיין צוים (גדר) ארום״), זאָגן די בית שמאי אז („מחול הכרם״ האלט) 16 איילן, און די בית הלל זאָגן, אז 12 איילן.

וְאֵי זוֹ הִיא קָרַחַת הַכֶּרֶם? כֶּרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ. אִם אֵין שָׁם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם, הָיוּ שָׁם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, נוֹתְנִין לָהּ עֲבוֹדָתָהּ

די משנה וועט ווייטער לערנען וואס איז א „קרחת הכרם" און וואס זענען די דינים פון א „קרחת הכרם", דאסזעלבע וועט די משנה לערנען וואס איז „מחול הכרם" און וואס זענען די דינים פון מחול הכרם". נאר איידער די משנה לערנט דאס אלץ גיט זי צוערשט די מחלוקה פון די בית שמאי און בית הלל וועגן דער גרויס פון די דאזיקע צוויי ליידיקע ערטער אין כרם. די בית שמאי זאגן, אז די גרויס פון „קרחת" איז 24 איילן, און פון „מחול" 16 איילן, און די בית הלל זאגן, אז קרחת איז 16 איילן, און „מחול" איז נור 12 איילן. ווי מיר וועלן באלד זען, ווערן אלע דינים פון דער משנה געלערנט אזוי ווי די בית הלל, 16 איילן ביי א „קרחת" און 12 איילן ביי מחול. איצט וועט די משנה צוערשט לערנען וואס איז „קרחת" און וואס איז דער דין מיט איר.

ואיזו היא, און וואס הייסט „קרחת הכרם"? א ווינגארטן וועלכער איז חרוב געווארן אין דערמיט. **מיר האבן שוין געהאט פריער אין פרק ב' משנה ט' דאסווארט „קרחת" ביי א תבואה פעלד, און עס איז דער טייטש א פיר־קאנטיק שטיקל פעלד. דא איז דער טייטש, אז דאס שטיקל ארט איז „ליידיק" און געפינט זיך אין דער מיט פון ווינגארטן און ארום אים זענען פאראן ווינשטאקן. „קרחת" איז פון ווארט „קרח", אויסגעקראכן, ליידיק. די משנה זאגט, אז דאס מיינט, אז די ווינשטאקן זענען פון דאזיקן שטיקל ארט אין מיטן פון ווינגארטן ארויסגעריסן געווארן. די מפרשים („תוספות אנשי שם") ווייזן־אן, אז דאס איז אויך, אויב מען האט באלד דאס שטיקל ארט ניט געפלאנצט און עס איז געבליבן פון אנהויב אן א „ליידיק" ארט, און ניט א „חרוב־געווארן" ארט. איצט זאגט די משנה דעם דין פון אזא „קרחת"־ארט:**

אם, אויב דארט (אין דעם דאזיקן קרחת) איז ניט פאראן קיין 16 איילן, טאר מען דארט ניט פארזייען; אויב אבער עס איז דארט פאראן 16 איילן גיט מען איר דעם ארבייטס־ארט (מען לאזט איבער א ליידיק ארט) און מען מעג פארזייען דעם איבעריקן ליידיקן ארט. **מיר האבן שוין געזאגט, צום סוף פון פריערדיקן פרק אין פירוש, אז מיט דעם אויסדרוק „עבודתה", „איר ארבייטס־ארט", מיינט מען „איבערלאזן א ליידיקן ארט" און עס הייסט אזוי ווייל אין דעם ליידיקן ארט קאן מען ארומגיין מיט דער ארבייט ארום דעם ווינגארטן. די „עבודתה" פון א ווינגארטן מיינט 4 איילן, דאס איז גענוג פאר די אקער־בהמות און דעם וואגן, וועלכע באדינען דעם ווינגארטן. זאגט דא די משנה, אז אויב עס איז אין דעם „קרחת" ניט פאראן קיין 16 איילן, טאר מען דארט גארניט פארזייען, ווייל מען מוז אראפנעמען פון יעדער זייט פון דער קרחת צו 4 איילן, וואס דאס איז דאך דער עבודתה פון די ווינשטאקן וועלכער רינגלען ארום די „קרחת"; בלייבט דאך איבער ווינציקער פון 8 איילן (מחמת 4 איילן גייט אראפ פון איין זייט און 4 איילן פון דער אנדערער זייט). און אויב מען צעטיילט ווינציקער פון 8 איילן אויף צוויי גלייכע חלקים, קומט אויס, אז אין דער איינער זייט בלייבט ליידיק אין יעדער זייט (אויסער דעם „עבודתה", אויסער די 4 איילן, וואס געהערן אלס ארבייטס־ארט צו די ווינשטאקן) ווינציקער פון 4 איילן און מען נעמט אן, אז אזא קליינער פלאץ ווערט בטל צום ווינגארטן און עס האט דעם דין פון א ווינגארטן און מען טאר דארט ניט זייען. אבער אויב עס איז פאראן אין קרחת 16 איילן אויף 16 איילן, נעמט מען אראפ צו 4 איילן פון יעדער זייט, בלייבן נאר 8 איילן; טיילט מען זיי אויף צוויי חלקים, קומט אויס אז אין איין טייל איז פאראן 4 איילן לעדיקע (אויסער די 4 איילן־עבודתה) און אויך אין דער צווייטער וועט בלייבן ליידיקע 4 איילן (אויסער די 4־עבודתה־איילן), מעג מען די דאזיקע 8 איילן יא פארזייען. ווארום 4 איילן זענען שוין א חשובער פלאץ און זיי ווערן ניט בטל צום ווינגארטן. דאס זאגט די משנה „נותנין לה עבודתה", מען נעמט אראפ פאר יעדער זייט דעם ארבייטס־פלאץ פארן ווינגארטן, דאס הייסט צו 4 איילן און מען לאזט דאס ליי־**

וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוּתָּר: ב אֵי זוֹ הִיא מְחוֹל הַכֶּרֶם? בֵּין כֶּרֶם לַגָּדֵר. אִם אֵין שָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם. הָיוּ שָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה, נוֹתְנִין לוֹ עֲבוֹדָתוֹ וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוּתָּר: ג ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין זֶה אֶלָּא גֶּדֶר הַכֶּרֶם. וְאֵי זֶה הוּא מְחוֹל הַכֶּרֶם? בֵּין שְׁנֵי הַכְּרָמִים. וְאֵי זֶה הוּא גָדֵר?

דיק, און מען מעג פארזייען דאָס איבעריקע ליידיקע אָרט. איצט ווערט די משנה ער־קלערן וואָס איז „מחול" און וואָס איז זיין דין:

ב. איזו היא, וואָס איז „מחול הכרם"? צווישן ווייַנגאָרטן און דעם צוים. **דאָס ליידיקע אָרט, וואָס געפינט זיך צווישן די וויינטשטאָקן און דעם צוים, דעם גדר, דעם פלויט, וואָס רינגלט ארום דעם ווייַנגאָרטן, הייסט „מחול הכרם". דער רמבם זאָגט, אז דאָס איז פון וואָרט „מחילה" מוחל־זיין, פארלאָזן דאָס אָרט, לאָזן עס ליי־דיק. דער ברטנורא זאָגט, אז דאָס איז פון מחול „באוועגן זיך אין א ראָד", טאנצן ארום און ארום, ווי אין ירמיה ל"א הייסט „מחול" א רונד־טאנץ, און ווייל דאָס אָרט רינגלט ארום די ווייַנשטאָקן הייסט עס „מחול". און איצט זאָגט די משנה דעם דין פון „מחול הכרם":** אם, אויב עס איז דאָרט (אין דעם ליידיקן „מחול" פון די וויינ־שטאָקן ביזן צוים) ניט פאַראן קיין 12 איילן טאָר מען דאָרט ניט פארזייען; אויב עס זענען דאָרט פאראן 12 איילן, גיט מען אים זיין ארבייטס־אָרט (מען לאָזט איבער א ליידיק פלאַץ) און מען מעג פּאָרזייען דעם איבעריקן אָרט. **ביי „מחול" וואו עס זענען פאראן ווייַנשטאָקן נאָר אין איין זייט פון דעם ליידיקן אָרט, און פון דער צווייטער זייט איז פאראן דער צוים, איז דער דין, אז אויב עס איז דאָרט ניט פאראן קיין 12 איילן טאָר מען אינגאנצן ניט פארזייען; אויב אָבער עס איז יאָ פאראן 12 איילן, דארף מען איבערלאָזן אין דער זייט נעבן די ווייַנשטאָקן דאָס „ארבייטס־אָרט" („עבודתו"), דאָס הייסט 4 איילן, און דאָס איבעריקע מעג מען פארזייען. דער טעם ביי „מחול" איז, וואָס אויב עס איז ניטאָ קיין 12 איילן, גייען דאָך אראָב 4 איילן „ארבייטס־אָרט" פאר די ווייַנשטאָקן פון איין זייט, און 4 איילן רעכענט מען צו צום צוים ביי דער צווייטער זייט, מחמת דאָרט איז ניט דער שטייגער צו פאראקערן און פארזייען צוליב דער מורא אז די ערד זאָל ניט ווערן צעברעקלט און דער צוים זאָל ניט קאליע ווערן; בלייבט דאָך נור איבער ווינציגער פון 4 איילן, און ווי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה ווערן זיי בטל צו די ווייַנשטאָקן און זיי הייסן ניט קיין באזונדער פעלד. אָבער אויב עס זענען פאראן 12 איילן, גייען אראָפּ 4 איילן אין דער זייט פון די ווייַנשטאָקן אלס ארבייטס־אָרט, און 4 איילן צום פלויט, בלייבן דאָך אי־בער 4 איילן, מעג מען אין זיי פארזייען תבואה, ווייל זיי זענען א באזונדער פעלד. דאָ איז אנדערש ווי ביי קרחת; ווייל ביי קרחת זענען דאָך אין ביידע זייטן פאראן ווייַנ־שטאָקן, דעריבער מוז בלייבן פון ביידע זייטן (אויסער דעם „עבודתה", אויסער דעם „ארבייטס־אָרט") צו 4 איילן. אָבער דאָ ביי „מחול", זענען דאָך נור פאראן אין איין זייט ווייַנשטאָקן, מוז מען האָבן 4 איילן (אויסער דעם „ארבייטס־אָרט") נור אין דער זייט פון די ווייַנשטאָקן. ווי מיר זען זענען די דינים פון דער דאָזיקער סתם משנה אזוי ווי די בית הלל, וואָס האלטן, אז „קרחת" הייסט 16 איילן און „מחול" 12 איילן.**

ג. ר' יהודה זאָגט אז דאָס (דאָס ליידיקע אָרט צווישן די ווייַנשטאָקן און דעם צוים) איז ניט מער ווי דער „צוים פון ווייַנגאָרטן", („גדר הכרם"), און וואָס הייסט מחול הכרם"? דאָס (ליידיקע ארט) וואָס איז צווישן צוויי באזונדערע ווייַנגערטנער. **לויט ר' יהודה דארף מען אין דעם ליידיקן אָרט צווישן די ווייַנשטאָקן און דעם צוים איבערלאָזן ליידיק בלויז 4 איילן לעבן די ווייַנשטאָקן און דאָס איבעריקע מעג מען פארזייען מחמת דאָס הייסט ניט קיין „מחול הכרם" נאָר „גדר הכרם", דער צוים פון ווייַנגאָרטן. און דער דין וועגן „מחול הכרם" וואָס מען דארף דאָרט האָבן 12 איילן, זאָגט ר' יהודה, אז ער איז נוגע דאָס אָרט צווישן צוויי באזונדערע ווייַנגערטנער.**

שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים. וְחָרִיץ שֶׁהוּא עָמוֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה: ד מְחִיצַת הַקָּנִים, אִם אֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵירוֹ שְׁלשָׁה טְפָחִים כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס הַגְּדִי, הֲרֵי זוֹ כִּמְחִיצָה. וְגָדֵר שֶׁנִּפְרַץ עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת, הֲרֵי הִיא כְּפֶתַח. יָתֵר מִכֵּן, כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר. נִפְרְצוּ בוֹ פְּרָצוֹת הַרְבֵּה, אִם הָעוֹמֵד מְרוּבֶּה עַל הַפָּרוּץ מוּתָּר, וְאִם הַפָּרוּץ מְרוּבֶּה עַל הָעוֹמֵד, כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר: ה הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים, בֵּשׁ"א כֶּרֶם, וּבֵה"א אֵינוֹ כֶּרֶם, עַד

ואיזה, און וואָס הייסט א צוים (גדר)? ווען ער איז הויך 10 טפחים. און (וואָס הייסט) א גרובן (חריץ)? ווען ער איז טיף צען טפחים און ער איז ברייט פיר טפחים. **דאָס איז א גאנץ באזונדערער דין אין דער משנה, וועלכער לערנט דאָ, אז אזוי ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק ב' משנה ח', אז א צוים (גדר) אָדער א גרובן (חריץ) הייסט א הפסקה בנוגע כלאים, און אויב אין איין זייט פון צוים אָדער פון גרובן געפינט זיך איין מין תבואה מעג מען אין דער אנדערער זייט זייען אן אנדערן מין תבואה, אזוי איז אויך דער דין, אז ווען א צוים אָדער א גרובן איז מפסיק צווישן תבואה און דעם וויינגאָרטן, מעג מען, און עס הייסט ניט קיין כלאים, און מען דארף ניט איבערלאָזן פון דער צווייטער זייט צוים אָדער גרובן קיין שום ליידיקן אָרט. דאבײ זאָגט די משנה, אז אַ צוים הייסט, ווען ער איז הויך 10 טפחים, און א גרובן, ווען ער איז טיף צען טפחים און ברייט פיר טפחים.**

ד. מחיצת הקנים, א וואנט געמאכט פון שטעקעלעך (וואָס צוימט ארום א וויינגאָרטן), אויב צווישן איין שטעקעלע און דעם אנדערן שטעקעלע איז ניט פאראן ליידיק דריי טפחים דורך וועלכע א ציגעלע (גדי) זאָל קאָנען אַדורכגיין; הייסט עס א וואנט (מחיצה). **דאָס הייסט אז עס איז א גוטע אפטיילונג, א מחיצה, און מען מעג פון דער אנדערער זייט פון דעם דאָזיקן שטעקעלעך־צוים פון דעם וויינגאָרטן פאַרזייען תבואה.** וגדר, און אויב אין א צוים איז געוואָרן אויפגעבראָכן א לאָך גרויס ביז 10 איילן איז ער ווי א טיר. **דער טייטש איז, אז דער לאָך פארקלענערט ניט די חשיבות פון דעם צוים, און ער איז ווייטער א גוטע מחיצה, און מען מעג פארזייען תבואה פון דער צווייטער זייט פון צוים; מען מעג אפילו פארזייען אויך ביי דעם לאָך, ווייל ער ווערט פאררעכנט ווי א טיר.** יתר מכן, אויב מער (דער לאָך איז גרעסער פון 10 איילן), איז ביי דעם לאָך טאָר מען ניט. **דאָס הייסט, אז אין יענע ערטער וואו די צוים איז ניט אויפגעבראָכן מעג מען ווייטער זייען תבואה און עס איז ווייטער א מחיצה, נאָר אין דעם אָרט לעבן דעם לאָך, וועלכער איז גרעסער פון 10 איילן, טאָר מען ניט זייען קיין תבואה.** נפרצו, אויב עס זענען געוואָרן אין דעם צוים א סך לעכער, איז אויב די ניט־אויפגעבראָכענע ערטער פון צוים צוזאמענגענומען פארנעמען מער שטח ווי דער שטח פון אלע לעכער צוזאמען, מעג מען. **ווייל דאָס הייסט, אז די צוים איז ווייטער א מחיצה, און מען מעג זייען אפילו לעבן די לעכער, אויב יעדע פון זיי איז ניט גרעסער פון 10 איילן.** ואם הפרוץ, אָבער אויב דער שטח פון אלע לעכער גענומען־צוזאמען איז גרעסער ווי דער שטח פון אלע ניט־אויפגעבראָכענע ערטער (אין צוים) גענומען־ צוזאמען, — איז אסור (צו זייען) לעבן די לעכער. **אָבער אויך אין דעם פאַל מעג מען זייען ביי ניט־אויפגעבראָכענע ערטער פון דעם צוים, מחמת די דאָזיקע ערטער בלייבן ווייטער א מחיצה. — דאָס וואָרט „עומד" איז דער טייטש „שטיין", און דאָס הייסט דאָס שטיק צוים, וואָס איז געבליבן שטיין און איז ניט אויפגעבראָכן; „פרוץ" מיינט „אויפגעבראָכן", דער לאָך וואָס איז אויפגעבראָכן געוואָרן.**

ה. הנוטע, אז איינער פלאנצט א שורה פון פינף וויינשטאָקן, זאָגן די בית שמאי, אז עס הייסט א וויינגאָרטן („כרם"), און די בית הלל זאָגן, אז עס הייסט ניט קיין וויינגאָרטן, סיידן עס זענען דאָרט פאראן צוויי שורות. **דער דין איז, אז מען דארף**

שֶׁיְּהוּ שָׁם שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, לְפִיכָךְ הַזּוֹרֵעַ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם, בֵּשׁ״א קִדֵּשׁ שׁוּרָה אַחַת, וּבֵה״א קִדֵּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת׃ ך הַנּוֹטֵעַ שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצְאָת זָנָב הֲרֵי זֶה כֶּרֶם. שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת בֵּינְתַיִם, אוֹ שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת בָּאֶמְצַע אֵינוֹ כֶּרֶם, עַד שֶׁיְּהוּ שְׁתַּיִם נֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצְאָת

איבערלאָזן ארום א ווײנגאָרטן א לײדיק אָרט פון פיר אײלן און ערשט נאָך די פיר אײלן מעג מען פארזײען תבואה. דער דאָזיקער דין איז נור ווען עס איז א ווײנגאָרטן, א „כרם"; אָבער אויב עס איז פארפלאנצט נאָר אײן אײנצלנער ווײנשטאָק (גפן) דארף מען איבערלאָזן א לײדיק אָרט ניט מער ווי 6 טפחים (אן אײל איז 6 טפחים). די שאלה איז, וואָס הײסט א „ווײנגאָרטן", א „כרם"? וואָס איז די קלענסטע צאָל ווײנשטאָקן וועלכע דארפן זײן אין אים? און ווי אזוי דארפן זײן די ווײנשטאָקן אויסגעשטעלט אײנער צום אנדערן? זאָגן די בית שמאי, אז אויב 5 ווײנשטאָקן זענען פאראן אין אײן שורה הײסט עס שוין א ווײנגארטן און מען מוז דערפון דערווײטערן דאָס פארזײען תבואה 4 אײלן. אָבער די בית הלל זאָגן, אז „כרם", ווײנגארטן, הײסט מינדעסטנס צוויי שורות, און ווי די מפרשים דערקלערן דארף, לויט די בית הלל, אין יעדער שורה זײן מינדעסטנס דרײ ווײנשטאָקן; אן אויסנאם איז נור, ווי מיר וועלן ווײטער לערנען אין משנה ו׳, ווען 5 ווײנשטאָקן זענען אויסגעשטעלט אין א ספּעציעלער פאָרם, און דעמאָלס זאָגן אויך די בית הלל אז 5 ווײנשטאָקן הײסן א ווײנגאָרטן. לפיכך, דעריבער אויב אײנער זײעט תבואה אין די 4 אײלן פון א ווײנגאָרטן (וואָס הײסט כלאים, מחמת מען מוז דאָך איבערלאָזן 4 אײלן לײדיק), זאָגן די בית שמאי, אז עס ווערן אסור אײן שורה ווײנשטאָקן צוליב כלאים, און די בית הלל זאָגן, אז עס ווערען אסור צוויי שורות. דאָס וואָרט „קידש" איז דער טײטש „הײליק", אָבער אויך „אסור" און די משנה נעמט דאָ דאָס וואָרט פון חומש „דברים כ׳ב" „פן תקדש", אז כלאים פון א ווײנגאָרטן ווערט „קודש", און דאָס מײנט מער ווי אסור, מחמת פון ווײנגאָרטן־כלאים טאָר מען ניט קײן הנאה האָבן און מען דארף עס פארברענען. אזוי ווי די תורה זאָגט, אז ווען מען פארזײט תבואה לעבן א ווײנגאָרטן ווערט דער „כרם", דער ווײנגאָרטן „קודש", אסור צוליב כלאים, איז די שאלה וויפיל ווײנשטאָקן פון ווײנגאָרטן הײסן „כרם", אז זײ זאָלן ווערן אסור? זאָגט די משנה, אז לויט די בית שמאי ווערט אסור נור אײן שורה ווײנשטאָקן און ניט מער, מחמת אײן שורה הײסט דאָך שוין אויך „כרם"; אָבער לויט די בית הלל הײסט דאָך כרם נור צוויי שורות, ממילא ווערן אסור צוליב כלאים צוויי שורות, מחמת כלאים ווערט דאָך א „כרם", און אײן שורה איז דאָך ניט קײן „כרם".

ו. הנוטע, אז אײנער פלאנצט (פינף ווײנשטאָקן, וועלכע זענען אויסגעשטעלט) צוויי קײגן צוויי און אײנער (דער פינפטער) גײט ארויס ווי א עק, הײסט עס א ווײנגאָרטן. די פאָרם פון „שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב", „צוויי קײגן צוויי און אײנער גײט ארויס ווי א „עק" איז, ווי טײל מפרשים זאָגן, : : · און דאָס הײסט א „כרם" און מען דארף דערווײטערן דערפון דאָס פארזײען תבואה 4 אײלן. שתים צוויי (ווײנשטאָקן) קײגן צוויי און אײנער (דער פינפטער) צווישן, אָדער אײנער (דער פינפטער) אין דערמיט, הײסט עס ניט קײן ווײנגאָרטן, נאָר עס מוז זײן צוויי קײגן צוויי און אײנער גײט ארויס ווי א עק. טײל מפרשים זאָגן, אז „צוויי קײגן צוויי און אײנער צווישן" מײנט אזוי : · : און „צוויי קײגן צוויי און אײנער אין דערמיט" מײנט אַזוי :·: און דאָס הײסט ניט קײן כרם, און זײ האָבן דעם דין, ווי אַן אײנצלנער ווײנשטאָק און מען דארף דערווײטערן נור 6 טפחים. וועגן די אלע פאָרמען פון „זנב" („עק"), „בינתים" (צווישן) און „באמצע" (אין דער מיט) זענען פאראן חלוקי דעות צווישן די מפרשים.

זָנָב: ז הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה אַחַת בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְשׁוּרָה אַחַת בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ, וְדֶרֶךְ הַיָּחִיד וְדֶרֶךְ הָרַבִּים בְּאֶמְצַע, וְגָדֵר שֶׁהוּא נָמוּךְ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת. גָּבוֹהַּ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים אֵינָן מִצְטָרְפוֹת. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם עֵרְסָן מִלְמַעְלָה הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת:

ח הַנּוֹטֵעַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת אִם אֵין בֵּינֵיהֶם שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם. הָיוּ שָׁלֹשׁ, אִם אֵין בֵּין שׁוּרָה לַחֲבֶרְתָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר מִשּׁוּם חֲנַנְיָה בֶּן חֲכִינָאִי, אֲפִלּוּ חָרְבָה הָאֶמְצָעִית וְאֵין בֵּין שׁוּרָה לַחֲבֶרְתָּהּ

ז. אז איינער פלאנצט איין שורה ווײנשטאָקן אויף זיין אייגענער (ערד) און איין שורה ווײנשטאָקן אויף (דער ערד) פון זיין שכן, און (כאָטש) עס איז צווישן (די צוויי שורות) פאראן א פריוואטער וועג (דרך היחיד) אָדער א עפנטליכער וועג (דרך הרבים) אָדער א צוים וואָס איז נידריגער פון צען טפחים, ווערן די צוויי שורות פארערכנט צוזאמען. **מיר האָבן געלערנט, אז איין שורה ווײנשטאָק הייסט ניט קיין ווײנגאָרטן; קאָן מען דאָך מיינען, אז דאָ הייסן זיי צוויי באזונדערע שורות אין באזונדערע פעלדער און זיי הייסן ניט צוזאמען קיין ווײנגרטן, זאָגט די משנה, אז מען פארערכנט זיי יאָ צוזאמען און זיי זענען א ווײנגאָרטן. וועגן „דרך היחיד" און „דרך הרבים" זאָגט דעם רמבם, אז דאָס איז נור ווען זיי זענען נישט ברייט 8 איילן, אָבער אויב זיי זענען ברייט 8 איילן קאָן מען ניט פאררעכענען צוזאמען די צוויי שורות ווײנשטאָקן.** גבוה, אויב דער צוים איז געווען העכער פון צען טפחים, פארערכנט מען ניט זיי (די שורות) צוזאמען. **די מפרשים זאָגן, אז מען מיינט ניט דוקא „העכער פון 10 טפחים", נאָר אויך הויך 10 טפחים הייסט א הפסקה.** ר' יהודה זאָגט, אז אויב ער האָט זיי (די ווײנשטאָקן) אויסגעבעט צוזאמען אין דער הויך ווערן זיי פארערכנט צוזאמען. **אפילו ווען דער צוים איז העכער פון 10 טפחים. „אויסגעבעט"-צוזאמען, „עירסן" (פון וואָרט „ערס", „ערש", א „בעט") מיינט, אז ער האָט אריבערגעלייגט די צווייגן פוןביידע שורות ווײנשטאָקן איבער דעם צוים און דאָרט זענען זיי געוואָרן אויסגעמישט, און אויסגע־לייגט ווי אין א בעט.**

ח. הנוטע, אז איינער פלאנצט צוויי שורות ווײנשטאָקן, אויב עס איז ניטאָ צווישן זיי (קיין ליידיק אָרט פון) 8 איילן, טאָר מען דאָרט ניט פארזייען (קיין תבואה). **די מפרשים דערקלערן, אז דאָ מיינט מען, ווען אין יעדער שורה איז פאראן ניט מער ווי צוויי ווײנשטאָקן, און ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין די משנות ה' און ו' הייסט דאָס ניט קיין ווײנגאָרטן. אָבער כאָטש עס איז ניט קיין ווײנגאָרטן און מען מעג אין דרויסן פון די ביידע שורות פארזייען תבואה בלויז אפגערוקט 6 טפחים, (ווי עס איז דער דין ביי אן איינצלנעם ווײנשטאָק), הייסן אָבער די ביידע שורות ווײנשטאָקן א „ווײנגאָרטן", א „כרם", אז מען זאָל אינווייניק, צווישן די שורות, ניט טאָרן פאר־זייען תבואה נענטער ווי 4 איילן פון א ווײנשטאָק. דעריבער אויב עס איז דאָרט ניט פאראן קיין 8 איילן טאָר מען קיין תבואה ניט פארזייען, ווייל וואו ער וועט פארזייען וועט דאָך עס זיין נענטער פון 4 איילן צו א ווײנשטאָק.** היו, אויב זיי זענען געווען דריי שורות (צו צוויי ווײנשטאָקן אין א שורה), איז אויב עס איז ניטאָ צווישן איין שורה און דער אנדערער זעכצען איילן, טאָר מען דאָרט ניט פארזייען תבואה. **דער ברטנורא זאָגט, אז דריי שורות הייסט שוין א כרם, א ווײנגאָרטן, און דער ליידיקער פלאַץ צווישן די שורות הייסט דעריבער „קרחת הכרם", און ווי עס לערנט די משנה אין אָנהויב פון דעם פרק משנה א' דאַרף מען האָבן 16 איילן כדי דאָרט צו פארזייען תבואה.** ר' אליעזר בן יעקב זאָגט אין נאָמען פון חנינא בן חכינאי, אז. אפילו די מיטלסטע שורה ווײנשטאָקן איז חרוב געוואָרן (אויסגעריסן געוואָרן) און צווישן דער ערשטער און דריטער שורה איז ניט פאראן קיין זעכצען איילן טאָר מען ניט פארזייען

שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם, שֶׁאִלּוּ מִתְּחִלָּה נְטָעָן הָיָה מוּתָּר בִּשְׁמוֹנֶה אַמּוֹת: ט הַנּוֹטֵעַ אֶת כַּרְמוֹ עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, מוּתָּר לְהָבִיא זֶרַע לְשָׁם. אָמַר ר׳ יְהוּדָה מַעֲשֶׂה בְּצַלְמוֹן, בְּאֶחָד שֶׁנָּטַע אֶת כַּרְמוֹ עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְהָיָה הוֹפֵךְ שֵׂעָר שְׁתֵּי שׁוּרוֹת לְצַד אֶחָד וְזוֹרֵעַ אֶת הַנִּיר, וּבַשָּׁנָה הָאַחֶרֶת הָיָה הוֹפֵךְ אֶת הַשֵּׂעָר לְמָקוֹם אַחֵר וְזוֹרֵעַ אֶת הַבּוּר, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִתִּירוּ. ר׳ מֵאִיר וְר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אַף הַנּוֹטֵעַ אֶת כַּרְמוֹ עַל שְׁמוֹנֶה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת מוּתָּר:

קיין תבואה, כאָטש אויב מען וואָלט אין אָנהויב געוועז געפלאנצט (נאָר די דאָזיקע צוויי שורות, און די מיטלסטע וואָלט קיינמאָל ניט געווען פארפלאנצט), וואָלט געווען מותר (צו פארזייען) אויך מיט אכט איילן. **ר׳ אליעזר בן יעקב האלט, אז ווייל, ווען די דריי שורות האָבן עקזיסטירט צוזאמען זענען זיי דאָך געווען א ווייגאָרטן, איז אפילו איצט ווען איינע פון זיי איז חרוב געוואָרן, הייסט דאָס א „קרחת" און מען דארף האָבן 16 איילן.**

ט. הנוטע, אז איינער פלאנצט זיין וויינגאָרטן אויף זעכצן־זעכצן איילן, מעג ער דאָרט פארזייען תבואה. **אויף דער משנה זענען פאראן צוויי טייטשן. איינער איז, אז יעדער וויינשטאָק איז ווייט פון צווייטן וויינשטאָק 16 איילן, ממילא הייסט עס, אז דער וויינגאָרטן איז געפלאנצט 16 איילן אויף 16 איילן, מחמת צווישן יעדע 4 וויינ־שטאָקן איז דאָ א ליידיקער שטח פון 16 איילן אויף 16 איילן. אן אנדערער טייטש איז, אז נור צווישן איין שורה און דער צווייטער איז פאראן 16 איילן, אָבער צווישן די וויינשטאָקן אין דער שורה איז ניט אזוי ווייט. די משנה זאָגט, אז דאָס הייסט ניט קיין וויינגאָרטן און מען מעג דאָרט זייען תבואה, און די מפרשים געבן צו, אז אין אזא פאל איז געגוג ווען עס איז אָפּגערוקט נור 6 טפחים זוי פון אן איינצלנעם וויינ־שטאָק.** אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, עס איז געווען א מעשה אין צלמון מיט איינעם, וועלכער האָט געפלאנצט זיין וויינגאָרטן אויף זעכצען־זעכצען איילן און ער האָט איין יאָר איבערגעדרייט די בלעטער פון די וויינשטאָקן פון צוויי שורות אין איין זייט, און ער האָט פארזייט דאָס צעאקערטע פעלד (אין דער אנדערער זייט, וואו די בלעטער פון די וויינשטאָקן האָבן ניט איבערגעדעקט איבער דער ערד), און אין צווייטן יאָר האָט ער איבערגעדרייט די בלעטער פון די וויינשטאָקן אין אן אַנדער אָרט און פארזייט דאָס פעלד, וואָס ער האָט דעם יאָר פריער געלאָזט ניט פאראקערט, (דאָרט זענען געווען איבערגעדעקט איבער דער ערד די וויינשטאָקן־בלעטער); און די דאָזיקע מעשה (די שאלה וועגן איר) איז געקומען פאר די חכמים און זיי האָבן מתיר געמאכט. **דערפון ברענגט ר׳ יהודה די ראיה, אז דער דין איז ווי די משנה האָט געלערנט, אז איינער פארפלאנצט א וויינגאָרטן אויף זעכצן־זעכצן איילן מעג ער דאָרט פארזייען תבואה. דאָס אוועקבויגן די וויינשטאָקן־בלעטער פון איבער דער ערד, וואו תבואה איז פארזייט, אוועק אין דער צווייטער זייט, איז געווען נויטיק, ווייל ווי מיר וועלן זען ווייטער פרק ז׳ משנה ג׳, האָט דאָס בלויזע אריבערגעבייגן וויינשטאָקן־בלעטער איבער תבואה שוין דעם דין פון כלאים. דאָס וואָרט „שער", איז דער טייטש „האר", און מען מיינט די בלעטער, וועלכע זענען אזוי ווי די האָר פון וויינשטאָק, און מיר האָבן שוין געהאט דאָס וואָרט „שער" בלעטער, אין מסכת פאה פרק ב׳ משנה ג׳ און אין כלאים פרק ג׳ משנה ה׳.** ר׳ מאיר און ר׳ שמעון זאָגן, אַז אפילו ווען איינער פלאנצט זיין וויינגאָרטן אויף אכט־אכט מעג ער דאָרט פאר־זייען תבואה. **דער ברטנורא דערקלערט, אז ר׳ מאיר און ר׳ שמעון האלטן, אז דעם** מרחק פון 16 איילן דארף מען האָבן נור ווען דער וויינגאָרטן איז געווען אין אָנהויב **פארפלאנצט געדיכט. און ער איז דערנאָך חרוב געוואָרן אין דערמיט; אָבער אויב**

פרק ה

א כֶּרֶם שֶׁחָרַב, אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט עֶשֶׂר גְּפָנִים לְבֵית סְאָה וּנְטוּעוֹת כְּהִלְכָתָן, הֲרֵי זֶה נִקְרָא כֶּרֶם דַּל. כֶּרֶם (דַּל) שֶׁהוּא נָטוּעַ עִרְבּוּבְיָא, אִם יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּין שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ, הֲרֵי זֶה כֶּרֶם, וְאִם לָאו, אֵינוֹ כֶּרֶם. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוּא נִרְאֶה כְּתַבְנִית הַכְּרָמִים, הֲרֵי זֶה כֶּרֶם:

ער האָט באלד אין אָנהויב געפלאנצט אָפּגערוקט 8 איילן צווישן די שורות (אָדער ווי א טייל מפרשים טייטשן, 8 איילן צווישן די וויינשטאָקן) הייסט דאָס ניט קיין ריכטיקער וויינגאָרטן, און אויב מען לאָזט איבער ביי די וויינשטאָקן 6 טפחים ליידיקן אָרט מעג מען אין דעם איבעריקן אָרט פארזייען תבואה. — „צלמון", אין טייל משניות איז פאראן „צלמין" מיט א „י". אין תהלים ס"ח ווערט דערמאָנט א שניי־בארג צלמון („תשלג בצלמן") און ווייל ער ווערט דערמאָנט צוזאמען מיט בארג „בשן" מיינען די געלערנטע חוקרים, אז דאָס איז דער בארג חאווראן אין צפון פון עבר הירדן. אָבער דאָ איז דאָך דער דין וועגן כלאים, און כלאים איז דאָך מותר מדאורייתא אין חוץ לארץ, דעריבער האלטן טייל אז דאָס איז אן אנדערער „צלמון" אָדער „צלמין", וואָס איז געווען אַמאָל א שטאָט אין ארץ ישראל, אין גליל. זי ווערט דערמאָנט אין דער משנה (יבמות פרק ט"ז) און אויך אין די ספרים פון יוסף בן מתתיהו (יוסיפון לרומיים). דאָס איז היינט א חורבה צו דרום מזרח פון צפת און מען רופט איר אין אראביש „סעלאמין".

פרק ה.

א. כרם, א וויינגאָרטן, וואָס איז חרוב געוואָרן (עס זענען אויסגעריסן געוואָרן אין א סך ערטער די וויינשטאָקן, און נור דאָ און דאָרט זענען געבליבן פונאנדערגעוואָרפן אביסל וויינשטאָקן), איז אויב מען קאָן צונויפקלויבן צען וויינשטאָקן אויף (א פלאַץ וואָס איז גרויס) א בית סאה און זיי זענען געפלאנצט ווי זייער דין איז („צוויי קייגן צוויי און איינער גייט ארויס א עק") הייסט עס אן „אָרימער וויינגאָרטן" („כרם דל"). **א בית סאה הייסט אַ שטח גרויס 50 איילן אויף 50 איילן, מחמת כדי צו פארזייען אזא שטח מיט תבואה דארף מען האָבן א סאה תבואה. זאָגט די משנה, אז אויב מען קאָן אויף אַ בית־סאה־שטח צונויפקלייבן צען וויינשטאָקן און זיי זאָלן זיין געפּלאנצט לויט די דינים וואָס זענען דערמאָנט געוואָרן אין פאָריקן פרק ווי אַזוי עס דארף זיין אַ כרם, הייסט עס אַ אָרימער וויינגאָרטן, כרם דל, אָבער ער האָט אַלע דינים פון א וויינגאָרטן, און מען דארף דערווייטערן פון אים דאָס תבואה־זייען 4 איילן.** כרם שהוא נטוע, א וויינגאָרטן, וואָס איז געפלאנצט צומישט (די וויינשטאָקן זענען ניט אין שורות־ווייז), איז אויב מען קאָן אויסגעפינען צוויי וויינשטאָקן קייגן דריי („צוויי קייגן צוויי און איינער גייט ארויס א עק"), איז עס א וויינגאָרטן, און אויב ניט איז עס ניט קיין וויינגאָרטן. **אומעטום וואו די משנה זאָגט דאָ, אַז עס איז ניט קיין וויינגאָרטן, באמערקן די מפרשים, אז עס האָט נור דעם דין פון אן איינצעלנעם וויינשטאָק און מען דארף דערווייטערן פון זיי דאָס תבואה־זייען נאָר 6 טפחים.** ר' מאיר זאָגט, אז ווייל ער (דער דאָזיקער צעמישט־געפלאנצטער וויינגאָרטן) זעט אויס ווי דער געשטאלט פון וויינגערטנער, הייסט ער א וויינגאָרטן. **דער ירושלמי זאָגט, אז מיט אויסגעפינען „צוויי קייגן דריי" מיינט מען, אז די שטאַמען פון די וויינשטאָקן זאָלן זיין אויסגעשטעלט ווי דער דין איז; אָבער אויב די שטאמען זענען ניט ווי דער דין פארלאנגט און די צווייגן זענען יאָ, הייסט דאָס ניט קיין וויינגאָרטן.**

ב כֶּרֶם שֶׁהוּא נָטוּעַ עַל פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵינוֹ כֶרֶם, וַחֲכָ״א כֶּרֶם, וְרוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיּוֹת כְּאִילוּ אֵינָן: ג חָרִיץ שֶׁהוּא עוֹבֵר בַּכֶּרֶם עָמוֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִם הָיָה מְפֻלָּשׁ מֵרֹאשׁ הַכֶּרֶם וְעַד סוֹפוֹ, הֲרֵי זֶה נִרְאֶה כְּבֵין שְׁנֵי כְרָמִים וְזוֹרְעִים בְּתוֹכוֹ, וְאִם לָאו, הֲרֵי הוּא כְּגַת, וְהַגַּת שֶׁבַּכֶּרֶם עֲמוּקָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זוֹרְעִים בְּתוֹכָהּ, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. שׁוֹמֵרָה שֶׁבַּכֶּרֶם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה, זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ. וְאִם הָיָה שַׂעַר כּוֹתֵשׁ, אָסוּר: ד גֶּפֶן שֶׁהִיא נְטוּעָה בְּגַת אוֹ בַנֶּקַע, נוֹתְנִין לָהּ

ב. כרם שהוא, א ווייגאַרטן וואָס איז געפלאַנצט אויף ווינציקער פון פיר איילן (צווישן איין שורה און דער אנדערער שורה ווייגשטאָקן איז פאַראַן ווינציקער פון 4 איילן). זאָגט ר׳ שמעון, אז דאָס הייסט ניט קיין ווייגאַרטן. **צוליב דעם וואָס עס איז ניט פאַראַן צווישן די שורות די „עבודת הכרם״, דאָס ארבעטס־אָרט פאַר אַ ווייגאַרטן, די 4 איילן, האָט עס ניט דעם דין פון א ריכטיק־איינגעאָרדנטן ווייגאַרטן, נאָר ווי פון איינצלנע ווייגשטאָקן, און עס איז גענוג צו דערווייטערן פון זיי דאָס תבואה־זייען 6 טפחים.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז עס איז א ווייגאַרטן, און מען באַטראַכט די מיטלסטע ווייגשטאָקן (וועלכע געפינען זיך אין די 4 איילן צווישן איין שורה ווייגשטאָקן און דער אנדערער) ווי זיי וואָלטן ניט געווען. **דאָס וואָס עס זענען פאַראַן נאָך ווייגשטאָקן האַלטן די חכמים פאַר א חיסרון.**

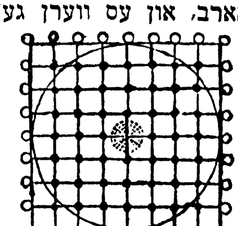
ג. חריץ, א גרובן וועלכער ציט זיך אדורך אין ווייגאַרטן און איז טיף צען טפחים און ברייט פיר טפחים, זאָגט ר׳ אליעזר בן יעקב, אז אויב ער גייט אדורך פון אָנהויב ווייגאַרטן ביזן סוף ווייגאַרטן (ער שניידט אים אדורך אין צוויי טיילן), זעט ער (דער גרובן) אויס ווי צווישן צווי ווייגערטנער און מען מעג זייען אין אים (אין דעם טיפן גרובן, תבואה); און אויב ניט (אויב עס פעלט אים איינע פון די דאָזיקע זאַכן, זיין טיף צען טפחים, ברייט פיר טפחים, דורכשניידן דעם ווייגאַרטן פון איין עק ביזן צווייטן), האָט ער דעם דין ווי א ווינקעלטער (גת). **ווייל אויב דער גרובן האָט די אַלע זאַכן הייסט עס ווי ער איז א באַזונדער, אָפּגעטיילט פעלד, און דעריבער מעג מען אין אים זייען תבואה. אויב אָבער עס פעלט אים איינע פון די דערמאָנטע זאַכן, האָט ער דעם דין ווי א ווייין קעלטער, און די משנה וועט באלד לערנען דעם דין דער־פון.** והגת, און א ווייין קעלטער (וואָס איז פאַראַן אין א ווייגאַרטן, און אין דעם קעל־טער איז דאָ אָרט צו פאַרזייען), וואָס איז טיף צען טפחים און ברייט פיר טפחים, זאָגט ר אליעזר, אז מען מעג זייען אין אים, און די חכמים אסר׳ן. **א ווינקעלטער איז אויך א גרובן נאָר ער שנייד־ניט אדורך דעם ווייגאַרטן פון איין עק ביזן אנדערן. ר׳ אליעזר האַלט, אז ווייל ער איז טיף 10 טפחים און ברייט 4 טפחים קאָן מען עס באַ־טראַכטן ווי א באַזונדער שטיקל פעלד; און די חכמים זאָגן, אז עס הייסט אַ טייל פון ווייגאַרטן.** שומרה, א הויך־בערגל אין ווייגאַרטן, (וואו עס זיצט דער שומר, דער ווייגאַרטן־היטער, און גיט אכטונג), אויב עס איז הויך צען טפחים און ברייט פיר טפחים, מעג מען אויף אים פאַרזייען תבואה; ואם, אָבער אויב די צווייגן־בלעטער (פון די ווייגשטאָקן דערגרייכן אריבער דעם בערגל און) קלאַפּן זיך דאָרט אָן איינער אין דעם צווייטן טאָר מען ניט. **דעם אויסדרוק „שער כותש״ האָבן מיר געהאַט אין פאה פרק ב׳ משנה ג׳, און אויך דאָרט איז עס דער טייטש „די צווייגן־בלעטער פון די בוימער קומען זיך צונויף און קלאַפּן אָן איינער אין דעם צווייטן״. „שער״, בלעטער,** (וועלכע זענען ווי די האָר פון די ביימער, „שער״, „האָר״) **האָבן מיר געהאַט אין דער משנה עטליכע מאָל.**

ד. גפן, אויב איין ווייגשטאָק איז פאַרפלאַנצט אין א ווינקעלטער אָדער אין א שפאַלט (א גריבל), גיט מען אים זיין „ארבייטס־אָרט״ (6 טפחים), און מען מעג דאָס

עֲבוֹדָתָהּ וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוּתָּר. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם אֵין שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם. וְהַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם, זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ: ה הַנּוֹטֵעַ יָרָק בַּכֶּרֶם אוֹ

איבעריקע אָרט (אין קעלטער אָדער אין גריבל) פארזייען מיט תבואה. **מיר האָבן שוין געזאָגט, אז פון אן איינצעלנעם ווייַנשטאָק דערווייטערט מען דאָס תבואה־זייען ניט מער ווי 6 טפחים. די משנה לערנט דאָ, אז מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז ווייל דער איינצלנער ווייַנשטאָק געפינט זיך אין א טיף אָרט, אין א ווייַנקעלטער אָדער סתם אין א גריבל, דארף דאָס גאנצע אָרט זיין אסור צו פארזייען מיט תבואה, דעריבער ווערט געזאָגט, אז אויך דאָ טאָר מען ניט פארזייען בלויז אין דעם „ארבייטס־אָרט" פון ווייַנשטאָק, און דאָס איז 6 טפחים.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אויב דאָרט (אין דעם קעלטער אָדער אין דעם גריבל) איז ניטאָ קיין פיר איילן, טאָר מען דאָרט ניט פארזייען תבואה. **ווייל עס איז אַ צו־ענג אָרט און עס מאכט דעם איינדרוק ווי מען פארזייט די תבואה צוזאמען מיט דעם ווייַנשטאָק; אויב אָבער עס איז יאָ פאראן 4 איילן, מעג מען פאר־זייען תבואה און מען דארף דערווייטערן דאָס תבואה־זייען פון דעם ווייַנשטאָק נאָר 6 טפחים. אזוי טייטשט דער רמבם. אָבער דער ברטנורא זאָגט, אז ר׳ יוסי האלט, אז אין א קעלטער אָדער א גריבל דארף מען דערווייטערן תבואה פון אן איינצלנעם ווייַנשטאָק 4 איילן. דער תוספות יום טוב וואונדערט זיך אויפן דאָזיקן פירוש פון ברטנורא.** והבית שבכרם, אויב אין א ווייַנגאָרטן איז פאראן א הויז (און ארום דעם הויז זענען פאראן ווייַנשטאָקן), מעג מען אין הויז זייען תבואה. **און מען דארף גאָר ניט איבערלאָזן קיין ליידיק אָרט ביז די ווייַנשטאָקן, מחמת א הויז מיט א דאך איז די גרעסטע מחיצה. דער ירושלמי ברענגט דאָ דעם פסוק און ישעיה מ"ב „ובבתי כלאים החבאו", אז א הויז איז א באהעלטעניש פאר כלאים.**

ה. הנוטע, אַז איינער פלאנצט גרינס אין א ווייַנגאָרטן, אָדער ער לאָזט דאָס גרינס וואקסן (אין ווייַנגאָרטן) אסר׳ט עס פינף און פירציג ווייַנשטאָקן. **כדי צו פאר־שטיין די דאָזיקע משנה, וועלן מיר געבן עטליכע דערקלערונגען. ערשטנס, ווען אין א ווייַנגאָרטן ווערן ווייַנשטאָקן כלאים, טאָר מען זיי ניט עסן און ניט הנאה האָבן פון זיי נאָר מען מוז זיי פארברענען. דאָס הייסט אין דער משנה „קידש", „גע׳אסרט" (פון לשון אין חומש דברים כ"ב „פן תקדש"). צווייטנס, א ווייַנגאָרטן ווערט כלאים ניט נאָר ווען מען האָט אים אליין פארזייט תבואה צי גרינס, נאָר אויך ווען מען האָט אין אים אליין ניט פארזייט, נאָר עס איז דאָרט צופעליק ארויסגעוואקסן, אָבער דער בעל הבית פון ווייַנגאָרטן האָט געזען ווי די תבואה אָדער דאָס גרינס וואקסן און ער האָט עס ניט אויסגעריסן. דאָס הייסט „מקיים", לאָזן וואקסן. דריטנס. וועגן דער שאלה, וויפיל ווייַנשטאָקן ארום דעם גרינס ווערן גע׳אסר׳ט — איז דער דין אזוי: אויב מען האָט געפלאנצט דאָס גרינס אין דרויסן פון ווייַנגאָרטן, נאָר אין די 4 איילן פון ווייַנגאָרטן, אסר׳ט עס נור צוויי שורות ווייַנשטאָקן (ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד׳ משנה ה׳ דעם דין פון די בית הלל); אויב אָבער עס איז פאָרגעקומען, ווי די משנה זאָגט דאָ, מען האָט געפלאנצט גרינס אין מיטן דעם ווייַנגאָרטן איז עס זייער הארב, און עס ווערן גע׳אסר׳ט אלע ווייַנשטאָקן, וועלכע געפינען זיך אין ראָד 16**

איילן ארום און ארום פון דעם גרינס, וואָס געפינט זיך אין מיטל־פונקט פון ראָד. פערטנס, די שורות ווייַנשטאָקן זענען געוויינליך אזוי געפלאנצט, אז צווישן איין שורה און דער אנדערער און צווישן איין ווייַנשטאָק און דעם אנדערן איז 4 איילן. דעריבער זאָגט דאָ די משנה, אז ווען מען פאר־פלאנצט גרינס אין מיטן פון ווייַנגאָרטן ווערן געאסר׳ט פינף און פירציק ווייַנשטאָקן, מחמת אזוי פיל נעמט ארום דאָס ראָד וואָס איז ווייט 16 איילן פון דעם גרינס אין מיטל־פונקט פון ראָד, ווי מיר זען עס דאָ. דער „תפארת ישראל" פרעגט: עס דארפן דאָך גע׳אסר׳ט ווערן אויך נאָך 4 ווייַנ־

מְקַיֵּים, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ גְּפָנִים. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נְטוּעוֹת עַל אַרְבַּע אַרְבַּע, אוֹ עַל חָמֵשׁ חָמֵשׁ. הָיוּ נְטוּעוֹת עַל שֵׁשׁ שֵׁשׁ אוֹ עַל שֶׁבַע שֶׁבַע, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ, עֲגוּלוֹת וְלֹא מְרֻבָּעוֹת: ו הָרוֹאֶה יָרָק בַּכֶּרֶם וְאָמַר, כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ אֲלַקְּטֶנּוּ מוּתָּר. כְּשֶׁאֶחֱזוֹר אֲלַקְּטֶנּוּ,

שטאָקן, די וועלכע זענען אין דער מיט פון די אויסערסטע שורות, מחמת פון מיטל־פונקט ביז זיי איז דאָך פונקט 16 איילן? און ער ענטפערט, אז ווייל די צווייגן פון די דאָזיקע וויינשטאָקן שטייען פונקט אויף דער ראָד־ליניע, זענען די וואָרצלן אין יענער זייט ראָד־ליניע און דעריבער גייען זיי ניט אריין אין ראָד. אימתי, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ווען די שורות־וויינשטאָקן זענען געווען געפלאנצט (אָפּגע־ריקט) צו פיר־פיר איילן אָדער צו פינף־פינף איילן. אייגנטליך וואָלט אין פאל ווען די שורות וויינשטאָקן זענען אָפּגעריקט איינע פון דער צווייטער 5 איילן געדארפן געַ'אסר'ט ווערן א סך וויינציקער פון 45 וויינשטאָקן, און לויט רעכנונג וואָלט עס אויסגעמאַכט נאָר 37 וויינשטאָקן. נאָר מען האָט גוזר געווען, אז אויך ביי 5־איילן־שורות זאָל מען אסר'ן 45 וויינשטאָקן, ווייל מענשן דערקענען ניט אזוי גוט צווישן אַ מרחק פון 5 אייל און א מרחק פון 4 איילן און מען קאָן א טעות האָבן. היו, אויב אָבער די שורות־וויינשטאָקן זענען געווען געפלאנצט (אָפּגערוקט) צו זעקס־זעקס איילן אָדער צו זיבן־זיבן איילן, אסר'ט עס זעכצן איילן אין יעדער זייט; קיילעכיקע 16 איילן און ניט פירקאנטיקע. דאָס הייסט, אויב די ווייטקייט צווישן די שורות איז 6 איילן אָדער מער, איז שוין ניטאָ מורא צו האָבן, טאָמער וועט מען מיינען, אז עס איז 4־איילן־ווייטקייט, און דעריבער אסר'ט עס לויטן דין 16 איילן; און די משנה לערנט, אז דאָס מיינט מען, אז מען מאכט א ראָד־ליניע ווייט 16 איילן פון דעם גרינס אין מיטל־פונקט, און אלע וויינשטאָקן, וואָס זענען פאראן אין דעם ראָד ווערן גע'־אסר'ט.

ו. הרואה, אז איינער זעט וואקסן גרינס אין וויינגאָרטן, און ער זאָגט: „ווען איך וועל אהינקומען (צום גרינס) וועל איך עס אראָפּרייסן", מעג מען (און עס הייסט ניט קיין כלאים). אויב אָבער ער זאָגט: „ווען איך וועל צוריקגיין וועל איך עס אראָפּ־רייסן, איז אויב דאָס (גרינס איז דערווייל געוואָקסן און) איז פארגרעסערט געוואָרן מיט א צוויי הונדערטסטל איז עס אסור (עס הייסט כלאים). מיר האָבן שוין געשריבן אין דער פאָריקער משנה, אז כלאים הייסט ניט נאָר ווען מען פארזייט גרינס (אָדער תבואה) אין וויינגאָרטן, נאָר אויך ווען דער בעל הבית פון וויינגאָרטן זעט, אז עס וואקסט צופעליג גרינס אין וויינגאָרטן (הגם ער האָט ניט פארזייט), און ער לאָזט עס וואקסן און רייסט עס ניט באלד אראָפּ. זאָגט דאָ די משנה, אז ווען דער בעל הבית דערזעט אין וויינגאָרטן וואקסן גרינס (וואָס ער האָט ניט פארזייט), און ער זאָגט, אז ער גייט שוין אהין צום גרינס, כדי עס אראָפּצורייסן, איז כאָטש דערזוויל ביז ער איז אהינגעקומען איז דאָך דאָס גרינס געוואקסן, הייסט עס ניט קיין כלאים, מחמת דער בעל הבית האָט דאָך ניט געוואָלט, אז עס זאָל וואקסן. אָבער ווען ער זאָגט, אז ער וועט גיין דערווייל זיין וועגס, נאָר ווען ער וועט צוריקגיין וועט ער עס אראָפּרייסן, הייסט עס, אז עס וואקסט שוין מיטן ווילן פון בעל הבית, ווייל ער קאָן דאָך שוין אהינגיין און אראָפּרייסן און ער טוט עס ניט. דעריבער הייסט עס כלאים, און דער דין איז ביי „כלאים פון א וויינגאָרטן", אז אויב דאָס גרינס צי די תבואה אין וויינגאָרטן איז פארגרעסערט געוואָרן, צוגעוואקסן מיט א צוויי הונדערטסטל, דאָס הייסט מיט א 199־סטל ווי עס איז פריער געווען, ווערט עס אסור און מען דארף עס פארברענען. דער ירושלמי זאָגט, אז דאָס דאָזיקע צוויי הונדערטסטל ווערט געשאצט אזוי: מען זעט ווי לאנג עס געדויערט ביים גרינס, נאָכדעם ווי מען רייסט עס ארויס פון דער ערד, אז דאָס פייכקייט זאָל ווערן אויסגעטריקנט. אויב, למשל, עס ווערט אויסגע־

אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם, אָסוּר׃ ז הָיָה עוֹבֵר בַּכֶּרֶם וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ זְרָעִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ עִם הַזְּבָלִים אוֹ עִם הַמַּיִם, הַזּוֹרֵעַ וְסִיְּעַתּוּ הָרוּחַ לַאֲחוֹרָיו, מוּתָּר. סִיְּעַתּוּ הָרוּחַ לְפָנָיו, ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר אִם עֲשָׂבִים יוֹפֵךְ, וְאִם אָבִיב יְנַפֵּץ, וְאִם הֵבִיאָה דָגָן תִּדָּלֵק׃ ח הַמְקַיֵּים קוֹצִים בַּכֶּרֶם, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר קִדֵּשׁ. וַחֲכָ״א לֹא קִדֵּשׁ, אֶלָּא דָּבָר שֶׁכְּמוֹהוּ מְקַיְּמִין. הָאִירוּס וְהַקִּיסוּס וְשׁוֹשַׁנַּת

טריקנט אין פארלויף פון 200 שעה, הייסט עס, אז אין איין שעה, זייענדיק אין דער ערד, קומט צו א צוויי־הונדערטסטל.

ז. היה, אז איינער (דער בעל הבית) גייט דורך אין וויינגאָרטן און עס פאלן פון אים ארוים זריעות (פון תבואה צי ירקות), אָדער (די זריעות) זענען ארויסגעפאלן צוזאמען מיטן מיסט (מיט וואָס מען באמיסטיקט די פעלדער), אָדער צוזאמען מיטן וואסער (ביים באוואסערן די פעלדער), אָדער איינער זייעט תבואה צי ירקות (אין א פעלד, ניט ווייט פון וויינגאָרטן) און דער ווינט האָט מיט שטורם פאַרוואָרפן די זריעות אין וויינגאָרטן הינטער אים (דער וואָס זייעט איז געשטאַנען מיט די פלייצעס צום וויינגאָרטן), מעג מען, (און דאָס הייסט ניט קיין כלאים). **מחמת ער, דער בעל הבית, וואָס זייעט, האָט דאָך ניט בכונה פארזייעט דעם כלאים, און דאָס איז פאַרגעקומען קייגן זיין ווילן; די זריעות זענען נאָר צופעליק ארויסגעפאלן פון אים, אָדער זענען נור צופעליג געווען אין מיסט אָדער אין וואסער; דאָסזעלבע ווען ער איז געשטאַנען מיט די פלייצעס צום גאָרטן, איז ער דאָך געגאנגען מיט די זריעות אוועק פון וויינגאָרטן, און דאָס וואָס דער ווינט האָט זיי צוריקגעיאָגט איז ניט זיין שולד.** סיערתו, אויב אָבער דער ווינט האָט פאריאָגט די זריעות אין פראָנט פון אים (דער וואָס זייעט איז געשטאַנען מיטן פנים צום וויינגאָרטן), זאָגט ר׳ עקיבא (אז עס הייסט יאָ כלאים, מחמת ער האָט דאָך עס געזען און ער איז געגאנגען דערצו), און אויב די זריעות (האָבן זיך דערווייל איינגעוואָרצלט אין דער ערד און זיי) זענען שוין געוואָרן גראָז, זאָל ער זיי איבערדרייען (איבעראקערן און פארניכטן זיי). און אויב זיי זענען שוין אויפגעוואקסן און געוואָרן קליינע קערנער („אביב״, די קערנער זענען נאָכניט גרויס א דריטל ווי זיי דארפן זיין ווען זיי זענען שוין פארטיק), זאָל ער זיי אויסקלאפן (די קערנער פון די זאנגן, און די שטרוי מעג ער פארנוצן, אָבער פון די קערנער טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן); און אויב זיי זענען שוין אויסגעוואקסן אין קערנער גרויס אַ דריטל (הביאו דגן), זאָל מען זיי פאַרברענען. **מחמת ווען זיי זענען שוין פולע תבואה קערנער הייסט עס אינגאנצן, אויך די זאנגן־שטרוי, „כלאים פון וויינגאָרטן״ (כלאי הכרם), און מען טאָר אויך פון דער שטרוי קיין הנאה ניט האָבן, און מען דארף אלץ פארברענען.**

ח. המקיים, אז איינער לאָזט וואקסן דערנער אין וויינגארטן, זאָגט ר׳ אליעזר, אז דער וויינגאָרטן ווערט אסור צוליב כלאים, און די חכמים זאָגן, אז עס אסר׳ט ניט סיידן עס איז א זאך, וואָס א שטייגער ווי דאָס לאָזט מען וואקסן. **דער דין איז, אז כלאים איז געוויינליך ביי אזא געוויקס, וואָס מענטשן עסן עס; אָבער אויך א געוויקס, וואָס מענטשן פארפלאנצן עס, כדי צו האָבן דערפון פאשע פאר בעלי חיים, הייסט עס אויך כלאים. די גמרא זאָגט, אז ר׳ אליעזר האלט, אז דערנער איז אויך דער שטייגער צו לאָזן וואקסן אין אראביען, וואו מען גיט צו עסן קעמלעך דערנער. דע־ריבער איז עס אומעטום פאררעכנט פאר א געוויקס, וואָס מענטשן לאָזן עס וואקסן און ווילן אז עס זאָל זיין. אבער די חכמים זאָגן, אז נאָר אין דעם אָרט, וואו מען באַ־נוצט דאָס געוויקס פאר בעלי חיים און מען וויל עס לאָזן וואקסן, קאָן עס פאררעכנט ווערן אלס כלאים, אָבער אין אנדערע ערטער ניט.** הארוס, אינגבער, והקיסוס, און עפי (א סאָרט פעטרושקע), ושושנת המלך, און אנעמאָנע (דעם קעניגס ליליע) און אלע

הַמֶּלֶךְ וְכָל מִינֵי זְרָעִים אֵינָן כִּלְאַיִם | אֵינוֹ כִּלְאַיִם, וַחֲכָ"א כִּלְאַיִם. וְהַקִּינְרַס בַּכֶּרֶם. הַקַּנְבּוֹס, ר' טַרְפוֹן אוֹמֵר, | כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם:

פרק ו

א אֵיזֶהוּ עָרִיס? הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגָּדֵר שֶׁהוּא | גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ בְּצַד חָרִיץ שֶׁהוּא עָמוֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב

מינים פון זרעים (ניט תבואה און ניט ירקות), זענען ניט כלאים אין וויינגאַרטן. „ארוס" איז לויט טייל מיינונגען דער גריכישער „איריס", און טייל מיינען אז עס איז אינגבער; „קיסום", איז דער גריכישער „קיסאס", עפּי (אין ענגליש „אייוו", אזא פּעטרושקע); „שושנת המלך" איז דער טייטש „דעם קיניגס ליליע", ווייל „שושנה" איז דער טייטש, ניט ווי טייל מיינען בטעות רויז, נאָר ליליע (רויז איז „ורד"), און מען מיינט דערמיט אנעמאָנע. די משנה זאָגט, אז נאָר די 5 מינים תבואה (ווייץ, גערשטן, האָבער, ארקיש און קאָרן), און אויך נאָר אזעלכע ירקות וואָס מען עסט די בלעטער פון זיי, אויב מען פארזייט זיי אין א וויינגאָרטן מאכן זיי דעם וויינגאָרטן פאר כלאים. אָבער אנדערע זרעים, ווי בעבלעאַך, ארבעס, וואָס מען עסט נאָר די קערנער דערפון און ניט די בלעטער, מאכן ניט דעם וויינגאָרטן פאר כלאים, אויב מען פארזייט זיי אין וויינגאָרטן. הקנבוס, קאַנאַפּיעס, זאָגט ר' טרפון, אז (אויב מען זייעט עס אין וויינגאָרטן) איז עס ניט כלאים, און די חכמים זאָגן, אַז עס איז כלאים. ווייל קאַנאַפּיעס וואַקסט אין דער פאָרם פון אַ וויינטרויבן־הענגעל און עס איז ענליך צו וויינשטאָקן־געוויקסן; דעריבער האלט ר' טרפון, אז עס איז כלאים, והקינרס, און ארטישאָקע (אויב מען פאר־זייט אים אין וויינגאָרטן) איז כלאים אין וויינגאָרטן. „קינרס" איז דער גריכישער „קינאַרא", און דאָס איז דער „דרדר" פון חומש; דאָס איז די פלאַנץ קאַרדאָן־אר־טישאָקע, און מען עסט טיילמאָל די בלעטער דערפון.

פרק ו.

א. איזהו, וואָס הייסט א „עריס", א „בעט־וויינגאָרטן"? וויינשטאָקן זענען פאַ־ראַן ענליכע סאָרטן. פאראן געוויינליכע וויינשטאָקן, פארפלאנצט אויף דער ערד, אונטערגעשטיצט מיט שטעקעלעך; פאראן וויינשטאָקן וואָס זענען ארויפגעפלאָכטן ווי א בעט. פאראן אויך וויינשטאָקן, וואָס זענען גאָר הויך פארפלאָכטן און זיי הייסן „דליות" (פון וואָרט „דלה" „ארויפנעמען"); טייל מיינען, אז „דליות" איז דאָסזעלבע ווי עריס. די משנה זאָגט, אז דער וויינגאָרטן, וואָס זיינע וויינשטאָקן זענען ווי אויס־געלייגט אין א בעט, דער „עריס", האָט אנדערע דינים בנוגע כלאים. און זי פרעגט: וואָס הייסט „עריס"? וואָסערע דינים האָט ער? און זי ענטפערט: הנוטע, אז איינער פלאנצט איין שורה פון פינף וויינשטאָקן (אויסגעלייגט ווי אין א בעט, עריס) לעבן א צוים (גדר) וואָס איז הויך צען טפחים, אָדער לעבן א גרובן, וואָס איז טיף צען טפחים און איז ברייט פיר טפחים, גיט מען אים זיין „ארבייטס־אָרט" (מען לאָזט איבערליידיק, ניט פארזייט מיט תבואה) פיר איילן. ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק ד' משנה ו' הייסט א וויינגאָרטן לפחות פון „צוויי וויינשטאָקן קייגן צוויי וויינשטאָקן און איינער גייט ארויס ווי א עק"; דאקייגן איין שורה וויינשטאָקן הייסט ניט קיין וויינגאָרטן. זאָגט דאָ די משנה, אז דאָס איז נאָר ביי געוויינליכע וויינגערטנער, אָבער ביי „עריס" איז אפילו איין שורה פון פינף וויינשטאָקן פאררעכנט פאר א וויינגאָרטן, און ווי מיר האָבן געלערנט אין די פריערדיקע פרקים דאַרף מען לעבן א וויינגאָרטן איבערלאָזן א ליידיקן פלאַץ ביז צום אָרט פון תבואה־זייען פיר איילן (דער „עבודת הכרם", דאָס ארבייטס־אָרט פון וויינגאָרטן). די משנה זאָגט נאָכמער, אז אויב דער עריס, די וויינשטאָקן זענען ארויפגעפלאָכטן אויף דעם צוים (גדר) אָדער אין דעם גרובן, איז כאָטש ביי אַ געוויינליכן וויינגאָרטן איז דאָך דער צוים און דער גרובן אַ הפסקה און מען מעג באלד פון דער צווייטער זייט פארזייען תבואה (פרק ד' משנה ג'),

אַרְבַּע, נוֹתְנִין לוֹ עֲבוֹדָתוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת. בְּשַׁ"א מוֹדְדִין אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקַּר הַגְּפָנִים לַשָּׂדֶה, וּבֵה"א מִן הַגָּדֵר לַשָּׂדֶה. אָמַר ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, טוֹעִין כָּל הָאוֹמְרִים כֵּן, אֶלָּא אִם יֵשׁ שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקַּר גְּפָנִים וְלַגָּדֵר, נוֹתְנִין לוֹ אֶת עֲבוֹדָתוֹ וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר. וְכַמָּה הִיא עֲבוֹדַת הַגֶּפֶן? שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה. ב עָרִיס שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַמַּדְרֵגָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ, הֲרֵי זֶה אוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת בַּשָּׂדֶה, וְאִם לָאו, אֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא

אָבער ביי עריס טאָר מען אויך פון דער צווייטער זייט פון צוים און גרובן ניט זייען קיין תבואה אין די 4 איילן. בית שמאי זאָגן, אז מען מעסט די פיר איילן פון דעם שטאם־וואָרצל פון די ווײַנשטאָקן צום פעלד, און די בית הלל זאָגן, אז מען מעסט (די פיר־איילן) פון דעם צוים צום פעלד. וועגן דעם טייטש פון דער דאָזיקער משנה זענען פאראן חלוקי דעות צווישן די מפרשים, דהיינו, צי מען מעסט פון צוים אין ווײַנגאָרטן אריין, צי מען מעסט אין יענער זייט צוים. דער רמב"ם טייטשט, אז די בית הלל מיינען, אז מען מעסט פון יענער זייט צוים. ווײַל די בית הלל האַלטן, אז צוליב דעם וואָס די ווײַנשטאָקן זענען אויסגעפלאָכטן אויפן צוים הייסט דער צוים אליין (ביי „עריס") א סאָרט ווײַנגאָרטן, כאָטש דער שטאם־וואָרצל פון די ווײַנשטאָקן איז ווייט פון צוים. אָמר, האָט ר' יוחנן בן נורי געזאָגט: עס האָבן א טעות די אַלע וואָס זאָגן אזוי. דאָס הייסט, אז עס איז ניט דער דין, דאָס א עריס, וואָס האָט נור איין שורה ווײַנשטאָקן, זאָל זיין אזוי הארב, אז די בית הלל זאָלן זאָגן, אז מען טאָר ניט זייען תבואה אין יענער זייט פון צוים 4 איילן. אלא, נאָר (דאָס איז דער ריכטיקער דין פון עריס), אויב עס איז פאראן 4 איילן פון דעם ווײַנשטאָקן־שטאם־וואָרצל ביז צום צוים גיט מען אים זיין (לײַדיקן) „ארבייטס־אָרט" און ער מעג פארזייען דעם איבעריקן לײַדיקן אָרט. און וויפיל איז דאָס „ארבייטס־אָרט" פאר אַ ווײַנשטאָק? זעקס טפחים צו יעדער זייט. לויט ר' יוחנן בן נורי איז דער דין אזוי: אויב פון דעם שטאם־וואָרצל ביז צום צוים איז ניט פאראן קיין לײַדיקע פיר איילן טאָר מען דאָרט ניט זייען קיין תבואה, ווײַל דאָס אָרט איז צו־ענג און עס מאַכט דעם אײַנדרוק, ווי די תבואה איז פארזייט צוזאַמען מיט די ווײַנשטאָקן. אויב אָבער עס איז יאָ פאראן 4 איילן, דעמאָלס האָבן די פינף ווײַנשטאָקן פון „עריס" דעם דין ווי פון איינצלנע ווײַנשטאָקן, און דער דין פון אן איינצלנעם ווײַנשטאָק איז, אז מען לאָזט לײַדיק 6 טפחים און נאָך די 6 טפחים מעג מען פארזייען תבואה (די „עבודת הגפן", דאָס לײַדיקע „ארבייטס־אָרט" פון איין ווײַנשטאָק איז 6 טפחים). ר' עקיבא זאָגט, אז דריי טפחים. דאָס „לײַדיקע ארבייטס־אָרט" פון אן איינצלנעם ווײַנשטאָק איז נאָר דריי טפחים, און נאָך די טפחים מעג מען פארזייען תבואה.

ב. עריס, אויב אַ עריס (פינף ווײַנשטאָקן אין איין שורה ארויפגעפלאָכטן אויף שטעקעלעך) גייט ארויס פון א טרעפּ־בערגל, זאָגט ר' אליעזר בן יעקב, אז אויב דער מענטש, וואָס שטייט אויף דער ערד קאָן אָפּשניידן די ווײַנטרויבן פון די אַלע ווײַנשטאָקן, אסר'ט עס (דער עריס) פיר איילן אין פעלד; דאָס הייסט, אז ווײַל מען קאָן פון אונטן שניידן אַלע ווײַנטרויבן, רעכנט מען, ווי די אַלע 5 ווײַנשטאָקן וואָלטן געשטאַנען ניט אין דער הויך אויפן בערגל, נאָר אונטן אין פעלד, און ביז 4 איילן ווייט פון אים טאָר מען ניט זייען קיין תבואה. ואם לאו, אויב אָבער ניט (אויב מען קאָן שטייענדיק אונטן אין פעלד ניט אָפּשניידן די ווײַנטרויבן) אסר'ט עס (אונטן אין פעלד) נאָר דאָס אָרט אונטער די ווײַנשטאָקן. דאָס הייסט, עס ווערט ניט פאררעכנט ווי די 5 ווײַנשטאָקן געפינען זיך אונטן אין פעלד, און ממילא דאַרף מען ניט דערווייטערן 4 איילן כדי צו פארזייען תבואה. אָבער דאָרט, וואו די ווײַנשטאָקן בויגן זיך אריבער איבער דער ערד, טאָר מען דאָרט ניט פארזייען. — דאָס וואָרט „מדרגה" איז דער

כְּנֶגְדּוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַנּוֹטֵעַ אַחַת בָּאָרֶץ וְאַחַת בַּמַּדְרֵגָה, אִם גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת עִמָּהּ. וְאִם לָאו, הֲרֵי זוֹ מִצְטָרֶפֶת עִמָּהּ: ג הַמַּדְלֶה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצַת אַפִּיפְרוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר, וְאִם הֵבִיא לֹא קִדֵּשׁ, וְאִם הָלַךְ הֶחָדָשׁ אָסוּר. וְכֵן

טייטש א „טרעפּ“, און דאָרט וואו עס איז פאראן א בארג, האקט מען אויס אין בארג ווי „טרעפּ“ און מען פארפלאנצט אויף די טרעפּ. ר׳ אליעזר זאָגט, אז אויך ווען איינער פלאנצט (ניט א ערים, ניט ארויפגעפלאָכטענע, נאָר סתם ווײנשטאָקן) איין שורה אויף דער ערד און איין שורה אויף דעם טרעפּ, אויב דער טרעפּ איז הויך פון דער ערד צען טפחים, ווערן זיי ניט פארערכנט צוזאמען. **ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק ד׳ דארף מען האָבן צוויי שורות ווײנשטאָקן** („צוויי קייגן צוויי און איינער גייט ארויס ווי א עק“), **כדי עס זאָל הייסן א ווײנגאָרטן און מען זאָל זיך דארפן דערווייטערן פיר איילן צו זייען תבואה. זאָגט ר׳ אליעזר אז אויב איין שורה איז אויף דער ערד און איין שורה אויף דעם טרעפּ, און דער טרעפּ איז הויך צען טפחים הייסט עס ניט ווי בײדע שורות וואָלטן געוועזן צוזאמען אין איין אָרט און עס הייסט ניט קיין ווײנגארטן. ואם לאו,** אויב ער איז ניט הויך צען טפחים ווערן זיי פארערכנט צוזאמען. **און עס האָט דעם דין פון א ווײנגאָרטן און מען דארף האָבן א דערווייטערונג פון 4 איילן.**

ג. המדלה, אז איינער לעגט ארויף א ווײנשטאָק אויף א טייל פון צונויפגע־פלאָכטענע שטעקלעך (און ער האָט איבערגעלאָזט לײדיק אָרט אויף דעם איבעריקן טייל פון שטעקעלעך און ניט ארויפגעלעגט דאָרט קיין ווײנשטאָקן) טאָר ער אונטער דעם איבעריקן (לײדיקן אָרט) ניט פארזייען קיין תבואה. **דאָס וואָרט „המדלה“ איז פון „דלה“, „אויפהויבן“. דער ווײנשטאָק ציט זיך ווי לאנגע, דינע צווייגעלעך, און ער פאלט אראָפּ אויף דער ערד, און דעריבער הויבט מען אים אויף און מען לעגט אים ארויף אויף שטעקלעך, וואָס זענען געפלאָכטן אין דער לענג און אין דער ברייט, אָדער אויף א פארצויגענעם שטריקל, אָדער אויף א בוים. דאָס וואָרט „אפיפירות“ איז ניט קלאָר פון וואנען עס שטאמט. דער „ערוך השלם“ מיינט, אז עס איז פון גריכישן וואָרט „עפּיפּואדעס“, וואָס זאָל זיין אויך דער טייטש פון די דאָזיקע גע־פלאָכטענע שטעקלעך צו די ווײנשטאָקן. די משנה לערנט דאָ, אז כאָטש אויף דעם איבעריקן טייל פון די שטעקלעך זענען דאָך ניט פאראן קיין ווײנשטאָקן־צווייגן, פונ־דעסטוועגן טאָר מען ניט פארזייען אונטער זיי קיין תבואה.** אם הביא, אויב אָבער ער האָט יאָ פארזייט, אסר׳ט עס ניט. **ווי מיר האָבן שוין געשריבן איז „כלאים פון ווײנ־גאָרטן“ („כלאי הכרם“) אנדערש ווי אנדערע כלאים. למשל איין מין תבואה טאָר מען ניט זייען צוזאמען מיט אן אנדער מין תבואה; אָבער אויב מען האָט יאָ פאר־זייט מעג מען עסן די ארויסגעוואקסענע כלאים־תבואה. אָבער אויב מען פארזייט תבואה אין א ווײנגאָרטן טאָר מען ניט עסן און אויך ניט הנאה האָבן ניט פון דער תבואה און ניט פון ווײנגאָרטן און מען מוז דאָס אלץ פארברענען. דאָס הייסט „קידש“, עס ווערט ווי „הייליק“. זאָגט דאָ די משנה, אז אונטער דעם איבעריקן לײדיקן אָרט פון די שטעקלעך טאָר מען ניט זייען קיין תבואה, אָבער אויב מען האָט יאָ פארזייט ווערט עס ניט „קודש“, מעג מען עסן סיי די תבואה און סיי די ווײנטרויבן. ואם הלך,** אויב (די צווייגן פון ווײנשטאָק זענען זיך צעוואקסן ווייטער, און) דער נייער צו־וואוקס פון די צווייגן איז געגאנגען ווייטער (און האָט פארנומען דאָס איבריקע לײדיקע אָרט פון די שטעקלעך) איז עס (די תבואה, וואָס מען האָט אונטן פארזייט) אסור. וכן, און אזוי איז אויך דער דין, ווען מען לייגט די ווײנשטאָקן־צווייגן אויף א טייל בוים, אויף וועלכן עס וואקסט ניט קיין פרוכטן (אילן סרק). **אויב מען האָט פארצויגן ווײנ־שטאָקן־צווייגן אויף א טייל פון א פרוכטלאָזן בוים טאָר מען ניט פארזייען אונטער דעם גאנצן בוים. דער טעם דערפון איז** (ווי די מפרשים זאָגן), **ווייל קוים וואקסט ניט אויפן בוים קיין פרוכטן האָט דער בוים דעם דין ווי שטעקלעך, און ער ווערט בטל**

הַמְּדַלֶּה עַל מִקְצָת אִילַן סְרָק׃ **ד** הַמְּדַלֶּה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אִילַן מַאֲכָל, מוּתָּר לְהָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוּתָּר. אִם הָלַךְ הֶחָדָשׁ יַחֲזִירֶנּוּ. מַעֲשֶׂה שֶׁהָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לִכְפַר עָזִיז, וְהֶרְאָהוּ גֶּפֶן מוּדְלָה עַל מִקְצָת תְּאֵנָה. אָמַר לוֹ מָה אֲנִי לְהָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוּתָּר? אָמַר לוֹ מוּתָּר. וְהֶעֱלֵהוּ מִשָּׁם לְבֵית הַמְּגַנְּיָה, וְהֶרְאָהוּ גֶּפֶן שֶׁהוּא מוּדְלָה עַל מִקְצָת הַקּוֹרָה, וְסַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה וּבוֹ קוֹרוֹת הַרְבֵּה. אָמַר לוֹ, תַּחַת הַקּוֹרָה זוֹ אָסוּר וְהַשְּׁאָר מוּתָּר׃ **ה** אֵיזֶהוּ אִילַן סְרָק? כֹּל שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה

צום ווינשטאָק. „אילן סרק" איז אזוי ווי „אילן ריק", א ליידיקער בוים, און דאָס וואָרט „סרק" איז „ליידיק" אין אראמעאיש. דער היפוך פון „אילן סרק" איז „אילן מאכל", „א בוים פון עסנווארג", א בוים, אויף וועלכן עס וואקסן פרוכטן, וועלכע מען עסט.

ד. המדלה, אז איינער לייגט ארויף צווייגן פון א ווינשטאָק אויף א טייל פון א פרוכטן־בוים („אילן מאכל", בוים, אויף וועלכן עס וואקסן פרוכטן), מעג ער פארזייען תבואה אונטער דעם איבעריקן (ליידיקן אָרט פון בוים), און אויב (די ווינשטאָקן־צווייגן האָבן זיך צעוואקסן און) דער נייער צו־וואוקס איז געגאנגען ווייטער (און האָט פארדעקט אויך דאָס איבריקע ליידיקע אָרט פון בוים), זאָל ער צוריק אריבערבייגן די צווייגן. **און מען מעג דאָרט פארזייען. דער טעם איז, ווייל א פרוכטן־בוים איז חשוב און ווערט ניט בטל צו די ווינשטאָק־צווייגן, און מען באטראכט ניט דאָס ווי שטעקלעך, און עס ווערט ניט פאררעכנט ווי דער גאנצער בוים וואָלט געווען ווינשטאָק.** מעשה, עס איז געשען א מעשה, אז ר׳ יהושע איז געגאנגען צו ר׳ ישמעאל קיין כפר עזיז (אן אָרט אין ארץ ישראל) און ער (ר׳ ישמעאל) האָט אים (ר׳ יהושע׳ן) געוויזן א ווינשטאָק ארויפגעלייגט אויף אַ טייל פון א פייגנבוים און האָט אים געפרעגט: צי מעג איך פארזייען אונטער דעם איבעריקן (ליידיקן אָרט פון פייגנבוים)? האָט ער אים געענטפערט אז מען מעג; און ער (ר׳ ישמעאל) האָט אים פון דאָרט ארויפגעפירט קיין בית המגנייה (אן אָרט אין ארץ ישראל), און ער האָט אים געוויזן א ווינשטאָק, וואָס איז ארויפגעלייגט אויף אַ באַלקן, און אַ וואָרצל־שטאם פון א סיקאמיר־בוים, אין וועלכן עס זענען געווען א סך באלקנס; האָט ער (ר׳ יהושע) אים (ר׳ ישמעאלן) געזאָגט: אונטער דעם באלקן (וואָס אויף אַ טייל פון אים איז ארויפגעלייגט דער ווינשטאָק) טאָר מען ניט פארזייען, און אונטער די איבעריקע מעג מען. **ר׳ ישמעאל איז געווען יונגער פון ר׳ יהושע (ווי עס דערציילט די גמרא אין גטין נ״ח), און ר׳ ישמעאל האָט פון ר׳ יהושען געפרעגט שאלות. כפר עזיז („דאָס דאָרף עזיז) איז געווען אין ארץ ישראל אין דרום טייל פון לאנד, און דאָרט דערלעבן איז מסתמא אויך געווען דאָס אָרט „בית המגנייה". ר׳ יהושע האָט געפסקנט, ווי די משנה האָט געלערנט, אז ביי אַ פרוכטן־בוים (דאָ איז געווען א פייגנבוים) איז אסור צו פארזייען נאָר אונטער דעם אָרט, וואו עס ליגן די ווינשטאָק־צווייגן. די צווייטע שאלה איז געווען, וועגן באלקנס, לאנגע קלעצער, וואָס מען שניידט ארויס פון דעם וואָרצל־שטאם פון א סיקאמאָר־בוים, און די קלעצער זענען נאָך געווען באהאפט מיט דעם שטאם־וואָרצל, און אויף א טייל פון איין קלאָץ איז געווען ארויפגעלייגט א ווינשטאָק. ר׳ יהושע האָט געפסקנט אז אונטער די אנדערע קלעצער מעג מען יאָ פארזייען. די תוספתא זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל יעדער קלאָץ ווערט באטראכט ווי אַ באזונדערער בוים פאר זיך.**

ה. איזהו, וואָס הייסט א „אילן סרק", (א בוים אָן פרוכטן)? יעדער בוים וואָס טראָגט ניט קיין פרוכטן. ר׳ מאיר זאָגט, אז אלע בוימער זענען „אילן סרק". א חוץ

פֵּירוֹת. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, הַכֹּל אִילָן סָרָק, חוּץ מִן הַזַּיִת וְהַתְּאֵנָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ נוֹטְעִין שָׂדוֹת שְׁלֵמוֹת, הֲרֵי זֶה אִילָן סָרָק: ו פִּסְקֵי עָרִים שְׁמֹנֶה אַמּוֹת וְעוֹד, וְכָל מִדּוֹת שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בַּכֶּרֶם, אֵין בָּהֶם וְעוֹד, חוּץ מִפִּסְקֵי עָרִים. אֵלּוּ הֵן פִּסְקֵי עָרִים, עָרִים שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ, וְנִשְׁתַּיְּירוּ בוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים מִכָּאן וְחָמֵשׁ גְּפָנִים מִכָּאן, אִם יֵשׁ שָׁם שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם, שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְעוֹד, נוֹתְנִין לוֹ כְּדֵי עֲבוֹדָתוֹ וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר: ז עָרִים שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַכּוֹתֶל מִתּוֹךְ הַקֶּרֶן וְכָלָה,

דער איילבירטן־בוים און דער פייגנבוים. **ר׳ מאיר האלט, אז אלעביימער ווערן בטל צום וויינשטאָק, וואָס מען לייגט ארויף אויף זיי, ווייל די ביימער, כאָטש אויף זיי וואקסן פרוכטן, זענען ניט גענוג חשוב. אן אויסנאם זענען דער איילבירטן־בוים און דער פייגנבוים, מחמת זיי זענען זייער חשוב און זיי ווערן ניט בטל צום וויינשטאָק וואָס ליגט אויף זיי.** ר׳ יוסי זאָגט, אז די אלע ביימער, וואָס עס איז ניט דער שטייגער צו פלאנצן פון זיי גאנצע פעלדער הייסן „אילן סרק״. **ר׳ יוסי האלט, אז קוים פלאנצט מען פון א סאָרט בוים א סך, גאנצע פעלדער, איז א סימן, אז דער סאָרט בוים איז חשוב ביים פלאנצער, און ממילא איז אפילו מען לייגט ארויף אויף א טייל פון אים א וויינ־שטאָק ווערט ער ניט בטל צום וויינשטאָק.**

ו. פסקי ערים, שטיקער פון א עריס (טאָר מען ניט פארזייען לעבן זיי קיין תבואה) אכט איילן און עפיס נאָך. **די משנה וועט ווייטער דערקלערן וואָס מען מיינט מיט „שטיקער פון א עריס״ „פסקי״ איז פון „פסק״, אָפּגעהאקט, שטיקער.** וכל, און אלע מאָסן, וואָס די חכמים האָבן געזאָגט ביי א ווינגאָרטן ,איז ניט פאראן ביי זיי „און עפיס נאָך״, א חוץ ביי „שטיקער פון עריס״. **די משנה מיינט דאָ צו זאָגן, אז אומעטום, וואו מען זאָגט ביי א ווינגאָרטן, אז מען דאַרף דערווייטערן דאָס זייען תבואה פון אים א געוויסע מאָס, צי פיר איילן, צי 6 טפחים, ווערט ניט באנוצט דער אויסדרוק „און עפיס נאָך״. אָבער דאָ ביי פסקי עריס איז אן אויסנאם, און עס ווערט געזאָגט, אז ביז אכט איילן טאָר מען ניט, און „עפיס נאָך מער״ ווי אכט איילן, דהיינו אכט איילן „און עפיס נאָך״ מעג מען יאָ.** אלו, דאָס זענען „שטיקער פון עריס״: א עריס (וואָס האָט געהאַט א שורה פון עלף וויינשטאָקן אויסגעפלאָכטן אויף שטעקעלעך) און אין דער מיט איז (איין וויינשטאָק) פארניכטעט געוואָרן און עס זענען געבליבן 5 וויינשטאָקן אין איין זייט און פינף וויינשטאָקן אין דער צווייטער זייט. **און אין דער מיט איז ליידיק, הייסט עס שטיקער פון א עריס, „פסקי עריס״ און דער דין זייער איז:** אם יש, אויב דאָרט (צווישן די צוויי שטיקער עריס) איז פאראן אכט איילן טאָר מען ניט פארזייען קיין תבואה (ווייל זיי ווערן צוגערעכנט צוזאמען און עס הייסט ניט ווי צוויי שטיקער עריס, נאָר ווי איין עריס), אָבער אויב עס איז פאראן אכט איילן און עפיס נאָך, גיט מען אים זיין (ליידיקן) ארבייטס־אָרט און מען פארזייט דאָס איבריקע (ליידיקע אָרט). **וועגן דעם וויפיל עס איז דאָס „ארבייטס אָרט״ און מען דאַרף עס איבערלאָזן ליידיק, איז פאראן אין דער משנה א׳ פון דאָזיקן פרק די מחלוקה. די סתם משנה האלט, אז 4 איילן און ר׳ יוחנן בן נורי האלט אז 6 טפחים. דער רמבם זאָגט, אז מיט דעם „און עפיס נאָך״ מיינט מען א טפח.**

ז. עריס, א עריס (פינף וויינשטאָקן, ארויפגעפלאָכטן אויף א וואנט), וועלכער גייט ארויס פון דער וואנט פון ווינקל און ענדיקט זיך, גיט מען אים זיין ליידיקן אר־בייטס־אָרט און מען פארזייט דאָס איבריקע. **די מפרשים האָבן צוויי טייטשן אויף דער משנה. דער ר״ש און דער ברטנורא טייטשן, אז דאָס מיינט, ווען מיר האָבן פאר זיך א וואנט, און אויף איין עק וואנט זענען פאראן דריי וויינשטאָקן פון עריס און אין דעם צווייטן עק וואנט זענען פאראן צוויי וויינשטאָקן פון עריס, און צווישן די ביידע**

נוֹתְנִין לוֹ עֲבוֹדָתוֹ וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם אֵין שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם: ח הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִן הֶעָרִיס וְחָס עֲלֵיהֶם לִפְסְקָן, כְּנֶגְדָּן מוּתָּר. עֲשָׂאָן כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ עֲלֵיהֶן הֶחָדָשׁ, אָסוּר: ט הַפֶּרַח הַיּוֹצֵא מִן הֶעָרִיס, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ מְטוּטֶלֶת תְּלוּיָה בוֹ.

טיילן פון עריס איז פאראן א ליידיקע שטיק וואנט. זאָגט די משנה, אז מען גיט יעדן טייל פון עריס זיין ליידיקן ארבייטס־אָרט, וואָס איז דער דין ביי אן איינצלנעם וויינ־שטאָק, צו 6 טפחים; דאָס הייסט, מען לאָזט איבער ביי דער וואנט 6 טפחים ליידיק אָרט לעבן די דריי וויינשטאָקן און 6 טפחים ליידיק אָרט לעבן די צוויי וויינשטאָקן, און דאָס איבריקע ליידיקע אָרט ביי דער וואנט מעג מען פארזייען. **אָבער דער רמב״ם טייטשט, אז דאָס מיינט מען, ווען מען האָט פאר זיך צוויי ווענט, וועלכע זענען צונויפגעשטעלט ווי א „דלית״, און אין ווינקל איז אויף איין וואנט פאראן דריי וויינשטאָקן פון עריס און אויף דער צווייטער וואנט (אין זעלבן ווינקל) צוויי וויינשטאָקן פון עריס; איז דער דין אז מען דערווייטערט זיך וויפיל דאָס ארבייטס־אָרט מאכט אויס, דהיינו 6 טפחים, און מען מעג פארזייען דאָס איבריקע ליידיקע אָרט, וואָס געפינט זיך אין ווינקל צווישן ביידע ווענט.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אויב עס איז דאָרט ניט פאראן קיין ליידיקע פיר איילן טאָר מען דאָרט ניט פארזייען קיין תבואה. **ר׳ יוסי׳ס ווערטער קאָן מען איינטייטשן לויט ביידע פריערדיקע פירושים, און ר׳ יוסי האַלט ווי זיין שיטה פריער פרק ה׳ משנה ד׳ וואו ער זאָגט, אז אפילו ווען איין וויינשטאָק געפינט זיך אין א גרוב צי א וויין־קעלטער דאַרף מען שוין האָבן ליידיקע פיר איילן, מחמת דאָס אָרט איז צו־ענג און עס זעט אויס ווי אלץ וואָלט געווען וויינשטאָק. אזוי איז אויך דאָ, סיי לויטן פירוש וועגן דער ליידיקער וואנט, סיי לויטן פירוש פון ווינקל, דאַרף מען האָבן 4 איילן.**

ח. הקנים, די שטעקלעך, וואָס שטעקן ארויס פון דעם עריס (פון די 5 וויינ־שטאָקן, וואָס זענען ארויפגעפלאָכטן אויף שטעקעלעך און טיילן פון די דאָזיקע שטע־קעלעך שטעקן ארויס און אויף זיי איז ניט ארויפגעפלאָכטן קיין וויינשטאָק־צווייגן), און עס איז אים (דעם בעל הבית) א שאָד געווען זיי אָפּצוהאקן, מעג ער (פארזייען תבואה אויף דעם אָרט אויף דער ערד, וואָס איז) אונטער זיי (אונטער די ליידיקע שטעקעלעך). **דער טעם איז, ווייל דער בעל הבית האָט דאָך געלאָזן די ארויסשטארצנ־דיקע שטעקעלעך, ניט דערפאר ווייל ער האָט געוואָלט דאָס אויף זיי זאָלן זיך פארציען וויינשטאָק־צווייגן, נאָר סתם, עס איז אים א שאָד געווען זיי אָפּצוהאקן; דעריבער הייסט עס ניט, אז ער האָט זיי געמאכט פאר א טייל פון וויינשטאָק.** עשאן, אויב אָבער ער האָט זיי געמאכט, כדי אז (ווען די וויינשטאָק־צווייגן וועלן זיך פארגרעסערן און צו־וואקסן) זאָל דער נייער צו־וואוקס ארויף אויף זיי, טאָר ער ניט (זייען אונטער די שטעקעלעך). **ווייל די מחשבה אליין, אז אויך אויף די דאָזיקע ליידיקע שטעקעלעך זאָלן ארויפקומען די וויינשטאָק־צווייגן, מאכט אז די שטעקעלעך זאָל הייסן א טייל פון וויינשטאָק.**

ט. הפרח, דאָס געבליעכץ, וואָס גייט ארויס פון עריס־וויינשטאָק (אויב א וויינ־שטאָק־צווייג ציט זיך ארויס פון עריס, פון די שטעקלעך, אָדער פון דער וואנט, און בלייבט הענגען אין דער לופט), דאַרף מען באטראכטן ווי א שנור־וואגע הענגט אראָפּ (פון דעם דאָזיקן געבליהעכץ), און (דאָס אָרט אויף דער ערד) אונטער דעם געבליהעכץ טאָר ניט (פארזייט ווערן). **די משנה רופט אָן מיטן וואָרט „פרח״ דאָס געבליהעכץ (ווי עס איז פאראן אין שיר השירים ו׳ „הפרחה הגפן״), די וויינשטאָק־צווייגן, וואָס שפּראָצן ארויס פון דער וויינשטאָק־וואנט און הענגען אין דער לופט. אפשר איז עס אויך פון וואָרט „פורח״, „פליהען״ אין דער לופט. כדי מען זאָל וויסן וואָס הייסט „די ערד אונ־טער דעם דאָזיקן געבליהעכץ״, וואָס מען טאָר ניט פארזייען מיט תבואה (לויטן דין פון „תחת הגפן״, ערד אונטער א וויינשטאָק״), זאָגט די משנה, אז מען דאַרף מעסטן מיט א גלייכער ליניע, ווי א שנור־וואגע, מיט וועלכער די וואָס בויען הייזער מעסטן, כדי**

כְּנֶגְדּוֹ אָסוּר. וְכֵן בַּדָּלִית. הַמּוֹתֵחַ
זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן, תַּחְתֶּיהָ אָסוּר.
סִפְּקָהּ בְּחֶבֶל אוֹ בְגֶמִי, תַּחַת הַסִּפּוּק
מוּתָּר. עֲשָׂאָהּ כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ עָלָיו
הֶחָדָשׁ, אָסוּר:

פרק ז

א הַמַּבְרִיךְ אֶת הַגֶּפֶן בָּאָרֶץ, אִם אֵין עָפָר עַל גַּבָּהּ שְׁלשָׁה טְפָחִים,

צו האָבן א גלייכע וואנט. מען הענגט אָן אויף איין עק שנור א שטיק בליי און מען.לאָזט אַראָפּ די שנור וועלכע ציט זיך דעמאָלס אויס אין אַ גלייכער ליניע; אַזוי אַרום ווייסט מען פּינקטליך ביז וואנען עס ציט זיך אויף דער ערד דאָס אָרט, וואָס איז אונטער דעם ווײַנשטאָק־צווייג. דאָס וואָרט „מטולטלת״ געפינט זיך עטליכע מאָל אין משנה און עס איז פון וואָרט „טלטל״, באַוועגן זיך״. וכן, און אַזוי איז אויך דער דין מיט א צווייג פון א דלית. דאָס הייסט, אז אויב פון ווײַנשטאָק, וואָס ליגט אויף א וואנט, שפּראָצט ארויס א צווייג, וואָס בלייבט הענגען אין דער לופט, מעסט מען אויך אַזוי מיט דער שנור־וואגע, און אונטער דער צווייג טאָר מען ניט פאַרזייען. המותח, אַז איינער ציט א ווײַנשטאָק־צווייג פון איין בוים צו אַן אנדערן בוים (און די צווייג איז אַזוי ארום ניט ארויפגעצויגן אויף קיין שטעקל, נאָר אין דער לופט) טאָר מען אונטער (דער צווייג) ניט (פאַרזייען). ווי מיר האָבן שוין געזאָגט הייסט דאָס „תחת הגפן״, „אונטער דעם ווײַנשטאָק״ און מען טאָר ניט פאַרזייען אויף דער ערד, ווייל עס הייסט כלאים. אָבער פון ביידע זייטן פון דער צווייג, אויב זי געפינט זיך אויסער די 4 איילן פון דעם ווײַנשטאָק־שטאַם־וואָרצל, מעג מען. ספקה, אויב (די צווייג פון ווײַנשטאָק וואָס איז געווען אָנגעבינדן אין איין בוים, איז ניט געווען גענוג לאַנג כדי צו קאָנען אָנבינדן איר צווייטן עק אין אנדערן בוים, און) ער האָט צום צווייג צוגעבינדן א שטריקל אָדער א גראָז־שנור (און דאָס שטריקל צי דעם גראָז שנור צוגעבונדן צום בוים), מעג מען (פאַרזייען אויף דער ערד אונטער דעם שטריקל אָדער דעם שנור). „ספקה״ איז דער טייטש „פאַרזאָרגן״, געבן דעם צווייג וואָס ער דאַרף כדי צו ווערן לענגער. „גמי״ איז פאַראַן עטליכע מאָל אין משנה, און איז דער טייטש א שנור געמאַכט פון א הארטן וואַסער־גראָז, („בולבראַש״ אין ענגליש). עשאה, אויב אָבער ער האָט צוגעבונדן (דאָס שטריקל אָדער די גראָז־שנור) כדי עס זאָל דערויף זיך פאַרציען דער צווייג, וואָס וועט צו־וואַקסן, טאָר מען ניט פאַרזייען (אונטער דעם שטריקל אָדער דעם גראָז־שנור). אפילו דעמאָלס ווען עס איז דערויף גאָרנישט ארויפגעצויגן געוואָרן קיין צו־וואוקס פון צווייג טאָר מען אויך ניט. דער טעם איז, ווייל, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ח׳, אַז דורך זײַן מחשבה מאַכט ער, אַז אויך דאָס שטריקל, וואָס דערויף איז נאָך ניט פאַרצויגן קיין ווײַנשטאָק־צווייג, ווערט פאַררעכנט אלס טייל פון ווײַנשטאָק.

פרק ז.

א: המבריך, אַז איינער בייגט אַריין דעם צווייג פון א ווײַנשטאָק אין דער ערד און ציט אים ווייטער אונטער דער ערד ביז דער ווײַנשטאָק קומט ארויס פון דער ערד און וואַקסט דאָרט ווייטער שוין איבער דער ערד; דאָס הייסט „מבריך״ פון וואָרט „ברך״, קני, איינבייגן ווי א קני; אם אין, אויב עס איז ניטאָ ערד דיק דריי טפחים איבער אים (איבער דעם ווײַנשטאָק־צווייג אין דעם אָרט וואו ער געפינט זיך אונטער דער ערד) טאָר ער איבער דעם ווײַנשטאָק־צווייג ניט פאַרזייען (קיין תבואה אָדער ירקות). דער טעם איז, ווייל די וואָרצלען פון דער פאַרזייטער תבואה גייען ביז דריי טפחים, און דעריבער אויב עס איז ניטאָ קיין 3 טפחים וועלן די תבואה־און ירקות־וואָרצלען אַריין אין ווײַנשטאָק־צווייג, און ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק א׳ טאָר מען ניט מרכיב־זײַן, גרעפטן, אַריינפלאַנצן תבואה און ירקות אין א בוים. דאָס וואָס די משנה זאָגט דאָ דוקא א ווײַנשטאָק, כאָטש אנדערע בוימער טאָר מען אויך ניט מרכיב זײַן, זאָגן די מפרשים, ווייל נור אין א ווײַנשטאָק־צווייג, וועלכער איז ווייך, וועלן די

לֹא יָבִיא זֶרַע עָלֶיהָ, אֲפִילוּ הִבְרִיכָהּ בְּדְלַעַת אוֹ בְסִילוֹן, הִבְרִיכָהּ בְּסֶלַע אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָפָר עַל גַּבָּהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, מוּתָּר לְהָבִיא זֶרַע עָלֶיהָ, הָאַרְכּוּבָה שֶׁבַּגֶּפֶן, אֵין מוֹדְדִין לָהּ אֶלָּא מִן הָעִקָּר הַשֵּׁנִי: ב הַמַּבְרִיךְ שָׁלֹשׁ גְּפָנִים וְעִקְּרֵיהֶם נִרְאִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר צָדוֹק אוֹמֵר, אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת, וְאִם לָאו אֵינָן

תבואה־און ירקות־וואָרצלן דורכברעכן. אפילו ער האָט איר מבריך־געווען (אריינ־געבויגן) אין א קירביס (דיניע) אָדער אין א רער. אויך אין דעם פאַל איז דער דין אז אויב עס איז ניטאָ איבער דעם קירביס אָדער דער רער דריי טפחים ערד, טאָר מען איבער זיי ניט זייען. די מפרשים זאָגן, אז מען מיינט דאָ אז דער קירביס איז א אויס־געטריקנטער, ווייל אויב ניט טאָר מען דאָך ניט אריינבייגן דעם וויינשטאָק אין קיר־ביס, מחמת עס איז דאָך „אילן בירק" (בוים אין גרינס) ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק א'. „סילון" איז א גריכיש וואָרט און איז דער טייטש „רער", רינגע, און די מפרשים זאָגן, אז דאָ מיינט מען א ערדענע רער, ווייל דורך א מעטאַלענער רער קאָ־נען די תבואה־וואָרצלן ניט דורכברעכן און מען מעג פאַרזייען אפילו ווען עס איז ניטאָ 3 טפחים ערד. הבריכה, אויב מען האָט אריינגעבויגן (דעם וויינשטאָק־צווייג) אין א פעלזן־שטיין, איז אפילו איבער דעם פעלזן־שטיין איז ניט פאַראַן מער ערד ווי די דיק פון דריי פינגער מעג מען איבער אים פאַרזייען. א טפח איז 4 גראָבע פינגער פון מענטשס האַנד אָדער 5 מיטעלע פינגער. זאָגט די משנה, אז אויב צווישן דער תבואה און דעם וויינשטאָק איז מפסיק א פעלזן־שטיין מעג מען פאַרזייען אפילו ווען דאָרט איז ניט פאַראַן קיין טפח ערד, ווייל די וואָרצלן וועלן דעם שטיין ניט דורכ־ברעכן. טייל טייטשן „סלע" שטיין־האַרטע ערד. הארכובה, אן אויסבייג אין א וויינ־שטאָק, רעכנט מען אים נור פון צווייטן וואָרצל. כדי צו פאַרשטיין די משנה וועלן מיר דאָ געבן עטליכע אויפקלערונגען. ערשטנס, דאָס וואָרט „ארכובה" די קני איז דער טייטש דער אויסבייג פון א פוס. דערפון רופט מען אויך „ארכובה" יענעם טייל אין אן אריינגעבויגענע וויינשטאָק וואו דער וויינשטאָק צווייג קומט צוריק ארויס פון דער ערד און ציט זיך ווייטער און עס מאַכט דעם איינדרוק ווי עס איז אן אנדערער וויינשטאָק. צווייטנס, דער דין איז אז מען טאָר ניט זייען תבואה זעקס טפחים ארום איינצלנע וויינשטאָקן. די שאלה איז, אויב מען בייגט־אריין א וויינשטאָק אין דער ערד און ער קומט ארויס פון דער ערד ווייטער, פון וואַנען דאַרף מען רעכנען די 6 טפחים? צי פון דעם ערשטן אָרט, וואו דער וויינשטאָק איז פאַרפלאַנצט, צי פון דעם „צווייטן וואָרצל", פון וואַנען דער איינגעבויגענער וויינשטאָק קומט ארויס? זאָגט די משנה, אז מען מעסט פון צווייטן וואָרצל. די מפרשים זאָגן, אז דאָס איז נאָר ווען מען זעט ניט ארויס דעם ערשטן וואָרצל אָבער אויב מען זעט אים דאַרף מען מעסטן פון ערשטן וואָרצל.

ב. המבריך. אז מען בייגט אריין דריי וויינשטאָקן אין דער ערד (און זיי קומען ארויס פון דער ערד ווייטער), און מען זעט ארויס זייערע וואָרצלן, זאָגט ר' אליעזר בר צדוק, אז אויב עס איז פאַראַן צווישן זיי (סיי צווישן איין וויינשטאָק און דעם צווייטן און סיי ביי יעדן וויינשטאָק צווישן דעם „ערשטן וואָרצל" און דעם „צווייטן וואָרצל") פון פיר איילן ביז 8 איילן, ווערן זיי פאַררעכנט צוזאַמען און אויב ניט ווערן זיי ניט פאַררעכנט צוזאַמען. ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין די פרקים הייסט א „וויינ־גאָרטן" נאָר ווען עס זענען פאַראַן צוויי שורות וויינשטאָקן („צוויי קייגן צוויי און איינער גייט ארויס ווי א עק"). זאָגט ר' אליעזר בר צדוק, אז אן אריינגעבויגענער וויינשטאָק מיט א „ערשטן וואָרצל" און א „צווייטן וואָרצל", ווערט פאַררעכנט פאַר צוויי וויינשטאָקן, אויב עס איז צווישן די צוויי וואָרצלן פאַראַן ניט ווינציקער פון פיר איילן און ניט מער פון 8 איילן; און ממילא ווערן די דריי וויינשטאָקן פאַררעכנט פאַר

מִצְטָרְפוֹת. גֶּפֶן שֶׁיָּבְשָׁה, אֲסוּרָה וְאֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, אַף צֶמֶר גֶּפֶן אָסוּר וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ. ר' אֱלִיעֶזֶר בַּר צָדוֹק אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ אַף עַל גַּבֵּי הַגֶּפֶן אָסוּר וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ: ג אֵלּוּ אוֹסְרִין וְלֹא מְקַדְּשִׁין, מוֹתַר חָרְבַּן הַכֶּרֶם, מוֹתַר מְחוֹל הַכֶּרֶם, מוֹתַר פִּסְקֵי עָרִים, מוֹתַר אַפִּפְּרוֹת, אֲבָל

6 וויינשטאָקן און זיי הייסן א וויינגאָרטן; ווי מיר האָבן געלערנט דאַרף מען פון א וויינגאָרטן דערווייטערן תבואה 4 איילן. גפן, א וויינשטאָק, וואָס איז געוואָרן אויסגע־טריקנט (אויסגעדאַרט), טאָר מען ניט (פאַרזייען לעבן אים קיין תבואה), אָבער ער איז ניט „מקדש". מיר האָבן שוין דערקלערט, אַז ביי כלאים פון א וויינגאָרטן זענען פאַראַן צוויי זאַכן. איינס איז, וואָס מען טאָר ניט פאַרזייען קיין תבואה און ירקות אין א וויינגאָרטן. דאָס צווייטע איז, אַז אויב מען האָט יאָ פאַרזייט איז עס „מקדש", מען טאָר דערפון ניט עסן און ניט הנאה האָבן, נאָר מען מוז אַלץ פאַרברענען. די משנה וועט דאָ באַלד אויסרעכנען אַזעלכע פאַלן, ווען פאַרזייען טאָר מען ניט, און דאָס רופט אָן די משנה „אוסר"; אָבער אויב מען האָט פאַרזייט מעג מען עס עסן און הנאה האָבן דער־פון און מען דאַרף עס ניט פאַרברענען, און דאָס רופט אָן די משנה „אינו מקדש", ניט מקדש. לעבן אן אויסגעדאַרטן וויינשטאָק טאָר מען ניט פאַרזייען (די מפרשים זאָגן צוליב „מראית עין", מענטשן זאָלן ניט מיינען, אַז מען פאַרזייט לעבן א גוטן וויינ־שטאָק), אָבער מקדש איז ער ניט, און אויב מען האָט פאַרזייט מעג מען עס נוצן. ר' מאיר זאָגט, אַז אויך באַוועל (צמר גפן) איז אסור אָבער מקדש איז ער ניט. דער רמבם טייטשט די משנה, אַז מען טאָר ניט פלאַנצן אין א וויינגאָרטן דעם באַוול־בוים, אָבער אויב מען האָט אים יאָ געפלאַנצט איז ער ניט מקדש, ווייל עס איז ניט קיין מין גרינס (און קיין תבואה איז עס אודאי ניט). ר' אליעזר בר צדוק זאָגט־נאָך אין זיין נאָמען, אַז אויך איבער דעם וויינשטאָק־צוויג (וועלכער איז אריינגעבויגן אין דער ערד און איבער אים איז ניטאָ קיין דריי טפחים ערד) איז אסור (צו פאַרזייען תבואה צו ירקות) אָבער ער איז ניט מקדש. און אויב מען האָט יאָ פאַרזייט מעג מען עס נוצן. דער דין גייט אַרויף אויף דעם דין פריער אין דער משנה א'.

ג. אלו, די דאָזיקע זאַכן אסר'ן אָבער זיי זענען ניט מקדש: מותר חרבן הכרם, דאָס איבעריקע ליידיקע אָרט פון א „חרבן הכרם". די משנה מיינט דאָ דעם דין פריער אין פרק ד' משנה א' אַז ביי א „קרחת הקרם", א וויינגאָרטן, וואָס איז אין דערמיט חרוב געוואָרן, איז אויב עס איז ניטאָ קיין 16 איילן צווישן די געבליבענע שורות וויינ־שטאָקן טאָר מען ניט פאַרזייען ניט נור דעם „עבודת הכרם", דאָס אָרט צו 4 איילן אין ביידע זייטן לעבן די וויינשטאָקן־שורות, נאָך אויך ניט דעם „מותר", די איבער־געבליבענע ניט־גאַנצע 8 איילן. זאָגט דאָ די משנה, אַז דעם דאָזיקן מותר טאָר מען ניט פאַרזייען, אָבער אויב מען האָט יאָ פאַרזייט מעג מען עס נוצן; עס איז ניט מקדש. מותר מחול הכרם, דאָס איבעריקע ליידיקע אָרט פון „מחול הכרם". דאָס גייט אַרויף אויף דער משנה ב' אין פרק ד', אַז ביי „מחול הכרם", צווישן די וויינשטאָקן און דעם צוים (גדר), אויב עס איז ניטאָ 12 איילן, טאָר מען ניט זייען ניט נאָר דעם „עבודת הכרם", די 4 איילן ביי די וויינשטאָקן, נאָר אויך ניט דעם „מותר", די איב־ריקע ניט־גאַנצע 8 איילן. זאָגט די משנה אַז זייען טאָר מען ניט אין דעם מותר, אָבער מקדש איז ער ניט, אויב מען האָט יאָ פאַרזייט. מותר פסקי ערים, דאָס איבריקע ליי־דיקע אָרט פון די שטיקער פון ערים. דאָס גייט אַרויף אויף דעם דין אין פרק ו' משנה ו' אַז אויב פון 11 וויינשטאָקן אין איין שורה (אַרויפגעפלאָכטן אויף שטעקלעך, וואָס הייסט „עריס") איז חרוב געוואָרן איין וויינשטאָק אין דערמיט און עס זענען געבליבן 5 פון איין זייט און 5 פון דער צווייטער זייט, איז אויב עס איז צווישן זיי ניט פאַראַן „8 איילן און עפּיס נאָך" טאָר מען ניט פאַרזייען ניט נור די 6 טפחים לעבן די וויינ־שטאָקן („עבודת הגפן" איז 6 טפחים), נאָר אויך ניט דעם מותר, דאָס איבריקע ליי־דיקע אָרט פון איבער 6 איילן. דעם דאָזיקן „מותר" זאָגט דאָ די משנה, טאָר מען ניט

תַּחַת הַגֶּפֶן, וַעֲבוֹדַת הַגֶּפֶן, וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם, הֲרֵי אֵלּוּ מְקַדְּשׁוֹת׃ ד הַמְסַכֵּךְ אֶת גַּפְנוֹ עַל גַּבֵּי תְבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אֵין אָדָם מְקַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ׃ ה אָמַר ר' יוֹסֵי מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁזָּרַע אֶת כַּרְמוֹ בַּשְּׁבִיעִית, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי ר' עֲקִיבָא, וְאָמַר אֵין אָדָם מְקַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ׃ ו הָאַנָּס

פארזייען, אָבער מקדש איז ער ניט. מותר אפיפירות, דאָס איבריקע ליידיקע אָרט אויף שטעקעלעך. דאָס גייט ארויף אויף דער משנה ג' אין פרק ו', אז איינער לייגט ארויף א ווײנשטאָק אויף א טייל פון וואנט פון שטעקעלעך, טאָר מען אויך ניט זייען אונטער דעם „מותר" אונטער דעם טייל וואנט שטעקלעך (אפיפירות), וואָס אויף אים ליגט ניט דער ווײנשטאָק־צווייג; זאָגט די משנה דאָ, אז פארזייען טאָר מען ניט, אָבער מקדש איז עס ניט. אָבל, אָבער תחת הגפן, אונטער דעם ווײנשטאָק (אפילו אונטער די צווייגן פון ווײנשטאָק), ועבודת הגפן, די 6 טפחים ארום דעם ווײנשטאָק (דער ליידי־קער „ארבייטס־אָרט" אָרום אן איינצלנעם ווײנשטאָק), וארבע אמות שבכרם, די 4 איילן לעבן א ווײנגאָרטן (דאָס הייסט אויך „עבודת הכרם", דאָס ליידיקע „ארבייטס־אָרט" לעבן דעם ווײנגאָרטן), די אלע זענען (אויך) מקדש. און ניט נור מען טאָר ניט פארזייען דאָרט תבואה צי ירקות, נאָר אויב מען האָט פארזייט מוז מען פארברענגען סיי דאָס פארזייטע, סיי דעם ווײנגאָרטן.

ד.ה. ווען איינער דעקט אריבער זיין ווײנשטאָק (צווייגן) איבער דער תבואה פון זיין שכן, איז עס מקדש (מען דארף די תבואה פארברענען) און ער (דער וואָס האָט אריבערגעדעקט) דארף באצאָלן פאר דעם שאָדן. ווי מיר האָבן אין דער פאריקער משנה געלערנט, איז תבואה, וואָס איז פארזייט אונטער די צווייגן פון א ווײנשטאָק, „מקודש", און מען דארף זי פארברענען. די משנה דאָ לערנט, אז אויב מען פארציט דעם ווײנשטאָק איבער א פרעמדענס תבואה, איז מען איר אויך מקדש, און דער וואָס האָט דאָס געטאָן, דארף באצאָלן פאר דעם שאָדן. דאָס וואָרט „חייב באחריותו" איז דער טייטש „שולדיק פאר זיין פאראנטוואָרטליכקייט", פאר זיין זיכערקייט. ר' יוסי און ר' שמעון זאָגן, אז א מענטש קאָן ניט מקדש־זיין א זאך וואָס איז ניט זיינס. זיי זאָגן, אז די תבואה איז יאָ מותר, מחמת מען קאָן ניט אסרן אין כלאים א פרעמדנס א זאך, ווייל די תורה דברים כ"ב זאָגט „לא תזרע כרמך כלאים", און „כרמך" הייסט „דיין גאָרטן". אָמר, האָט ר' יוסי געזאָגט, עס איז געווען א מעשה מיט איינעם, וועלכער האָט פארזייט (מיט תבואה צי ירקות) זיין ווײנגאָרטן אין שמיטה־יאָר, און די שאלה איז געקומען פאר ר' עקיבא, און ער האָט געזאָגט, אז א מענטש קאָן ניט מקדש זיין א זאך וואָס איז ניט זיינס. אין שמיטה־יאָר זענען אלע פעלדער און ווײנגערטנער הפקר, און יעדער קאָן נעמען די תבואה און פרוכטן; דעריבער האָט ר' עקיבא געפסקנט, אז דער בעל הבית פון ווײנגאָרטן האָט ניט געקאָנט אסרן מחמת כלאים דעם ווײנגאָרטן פארזייענדיק אין אים תבואה, ווייל אין שמיטה־יאָר איז דער ווײנגאָרטן ניט זיינער, און א מענטש קאָן ניט אסר'ן (צוליב כלאים) דאָס וואָס איז ניט זיינס. — די דאָזיקע משנה איז די איינציקע אין גאנץ משניות, וואָס האָט צוויי ציפערן „ד" און „ה" צוזאמען. אזוי איז פאראן אין רמבם (אין פירוש המשניות), ר"ש, ברטנורא, תוספות יום טוב און אנדערע מפרשים. דער „מלאכת שלמה" באַ־מערקט דאביי, אז אפשר האָט זיך אָנגעהויבן פון „אָמר ר' יוסי" די משנה ה', די „תוספות אנשי שם" ברענגען דערויף א דערקלערונג לויט קבלה.

ו. האנס, אז א גזלן (וואָס האָט צוגע'גזלט ביי איינעם א ווײנגאָרטן) האָט פאר־זייט (תבואה צו ירקות) אין ווײנגאָרטן, און דער גזלן איז דערנאָך אוועק פון דעם ווײנגאָרטן (און דער פריערדיקער בעל הבית האָט אים צוריק איבערגענומען) מעג

שֶׁזָּרַע אֶת הַכֶּרֶם וְיָצָא מִלְּפָנָיו, קוֹצְרוֹ אֲפִילוּ בְמוֹעֵד. עַד כַּמָּה הוּא נוֹתֵן לַפּוֹעֲלִים? עַד שְׁלִישׁ. יָתֵר מִכָּאן, קוֹצֵר כְּדַרְכּוֹ וְהוֹלֵךְ אֲפִילוּ לְאַחַר הַמּוֹעֵד. מֵאֵימָתַי הוּא נִקְרָא אַנָּס? מִשֶּׁיִּשְׁקַע: ז הָרוּחַ שֶׁעִלְעֲלָה אֶת הַגְּפָנִים עַל גַּבֵּי תְבוּאָה, יִגְדּוֹר מִיָּד. אִם אֵרְעוֹ אוֹנֶס, מוּתָּר. תְּבוּאָה שֶׁהִיא נוֹטָה תַּחַת הַגֶּפֶן, וְכֵן בְּיָרָק, מַחֲזִיר וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ. מֵאֵימָתַי תְּבוּאָה

דער בעל הבית אפשניידן די תבואה אפילו אין חול המועד. מיר האָבן שוין .פריער געלערנט אין דער משנה, אז ווען א פרעמדער פארזייט תבואה אין א ווייננאָרטן ווערט דער וויינגאָרטן ניט אסור מחמת כלאים, ווייל קיינער קאָן ניט אסרן וואָס עס איז ניט זיינס. אויב אָבער דער בעל הבית זעט די תבואה וואקסן און שניידט זי ניט אָפּ באלד, ווערט שוין דער וויינגאָרטן אסור, ווייל דאָס ניט אָפּשניידן די תבואה, ווייזט, אז דער בעל הבית וויל עס לאָזן וואקסן; דאָס הייסט „מקיים”, לאָזן וואקסן כלאים. זאָגט דאָ די משנה, אז ווען דער בעל הבית נעמט צוריק איבער פון גזלן דעם וויינגאָרטן, וואָס איז פארזייט מיט תבואה, מוז ער באלד אָפּשניידן די תבואה, אפילו אין חול המועד, ווען מען טאָר קיין מלאכה ניט טאָן, סיידן עס איז א „דבר האבד” א זאך וואָס וועט פאַרלוירן גיין, אויב מען וועט עס ניט באלד טאָן. „אנס” איז דער טייטש „באצווינ־גער”, א גזלן, וואָס נעמט צו מיט גוואלט. עד כמה, ביז וויפיל דארף ער צאָלן די ארבייטער? ביז א דריטל. דאָס הייסט ביז א דריטל מער ווי מען צאָלט געוויינליך ארבייטער פאר אזא ארבייט; איין אמורא אין ירושלמי טייטשט ביז א דריטל פון ווערט פון די פרוכטן פון וויינגארטן און פון דער תבואה. יתר מכאן, אויב (די אר־בייטער פארלאנגן) מער ווי דאָס (ווי א דריטל), מעג ער שניידן ווי זיין שטייגער איז (וויפיל ער קאָן), אפילו (ער דארף א טייל פון שניידן אָפּלייגן) ביז נאָך חול המועד. ווייל דערמיט האָט ער דאָך געוויזן, אז ער האָט געוואָלט אָפּשניידן, און ער איז ניט מחויב אויסצוגעבן מער הוצאות. מאימתי פון ווען אָן הייסט (אז דער געגזלטער וויינ־גאָרטן געהערט צום) גזלן (און אויב דער גזלן פארזייט אין אים תבואה אָדער ירקות ווערט עס כלאים)? משישקע, פון ווען עס ווערט פארזינקן. דאָס הייסט, ווען עס גייט אדורך א צייט און מען האָט שוין פארגעסן, אז דער וויינגארטן האָט געהערט צו אן אנדערן. — „מוֹעד” איז דער טייטש „חול המוֹעד”, און עס ווערט אָפּט באנוצט אין דער משנה.

ז. הרוח, אויב א ווינט האָט ארויפגעבלאָזן ווינשטאָקן־צווייגן איבער תבואה, זאָל מען באלד ארומצוימען, דאָס הייסט, מאכן א צוים צווישן דעם תבואה־פעלד און די ווינשטאָקן, כדי זייערע צווייגן זאָלן זיך ניט ארויפלייגן אויף דער תבואה; ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ג' טאָר מען ניט אויך „תחת הגפן”, אונטער „ווינשטאָק־צווייגן” לאָזן וואקסן תבואה. טייל זענען גורס „יגדוד”, אז מען דארף אָפּהאקן די צווייגן. „עלעלה” איז דער טייטש אין אראמעאיש „געבלאָזן מיט שטורם”. אם, אויב עס האָט דעם בעל הבית געטראָפן אן אונס (דער בעל הבית האָט ניט געקאָנט פארצוימען אָדער אָפּהאקן) איז עס מותר. אין אזא פאל הייסט עס ניט קיין כלאים, ווייל עס איז דאָך געשען געגן דעם ווילן פון בעל הבית. „אונס” הייסט א „געצווינגענער פאָרפאל”, צוליב וועלכן מען קאָן ניט טאָן א זאך וואָס מען וויל יאָ טאָן. תבואה, אויב זאנגן פון תבואה האָבן זיך ארייננעבויגן אונטער א ווינשטאָק, און דאָסזעלבע אויך מיט (די בלעטער פון) גרינס (וועלכע האָבן זיך ארונטערגעבויגן אונטער א ווינשטאָק) דארף מען זיי צוריקבייגן און זיי אסרן ניט דעם וויינגאָרטן. טייל מפרשים (רא״ש, ברטנורא) טייטשן, אַז זיי אסרן ניט אפילו אין פאַל ווען מען האָט ניט צוריקגעבויגן די תבואה־זאנגן אָדער די גרינס־בלעטער, ווייל דער דין אז „תחת הגפן” הייסט כלאים, מיינט נאָר ווען ווינשטאָק־צווייגן געפינען זיך איבער די תבואה־וואָרצלן, אָבער ניט איבער די תבואה־זאנגן אָדער גרינס־בלעטער. אָבער דער רמבם פסקנט ניט אזוי. מאימתי, פון ווען אָן ווערט תבואה (פאררעכנט אלס אויפגע־

מִתְקַדֶּשֶׁת? מִשֶּׁתַּשְׁרִישׁ, וַעֲנָבִים? מִשֶּׁיֵּעָשׂוּ כְּפוּל הַלָּבָן. תְּבוּאָה שֶׁיָּבְשָׁה כָּל צָרְכָּהּ, וַעֲנָבִים שֶׁבָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן, אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת: **ח** עָצִיץ נָקוּב מְקַדֵּשׁ בַּכֶּרֶם, וְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ, וְר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, זֶה וָזֶה אוֹסְרִין וְלֹא מְקַדְּשִׁין. הַמַּעֲבִיר עָצִיץ נָקוּב בַּכֶּרֶם, אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם, אָסוּר:

וואקסנע תבואה), אז (ווען עס איז פארזייט אין וויינגארטן) זאָל עס אסרן (דעם וויינ־גאַרטן און אליין אויך ווערן אסור?) פון דער צייט ווען זי ווערט אריינגעוואָרצלט. **דאָס איז לויט דער גירסא „משתשריש"; עס איז אויך פאַראַן א גירסא „משתשליש", און דער טייטש איז, פון זינט זי ווערט אויפגעוואַקסן א דריטל פון דער גרויס פון פאַרטיקער תבואה.** וענבים און וויינטרויבן (ווערן אסור צוליב כלאים) ווען זיי ווערן אויפגעוואַקסן אזוי גרויס ווי ווייסע באָבעס. **„משיעשו" איז דער טייטש „אויפוואַקסן" און דאָס וואָרט איז פאַראַן אין חומש ויקרא כ"ה (ועשת את התבואה).** תבואה, אויב תבואה איז געוואָרן פאַרטריקנט אינגאַנצן (דאָס הייסט זי איז שוין אינגאַנצן פאַרטיק און קאָן שוין מער ניט צו־וואַקסן). אָדער וויינטרויבן וועלכע זענען שוין אינגאַנצן פאַרטיק, ווערן זיי ניט מער געאסר'ט. **די משנה לערנט דאָ, אז „כלאים" הייסט „וואַקסן", און ווען מען פאַרפלאַנצט תבואה אין א וויינגאַרטן אָדער א וויינשטאָק אין א תבואה־פעלד איז עס אסור נאָר ווען זיי „וואַקסן" צוזאַמען. אָבער אויב די תבואה איז שוין אינגאַנצן פאַרטיק און קאָן שוין מער ניט וואַקסן, און מען האָט דעמאָלס פאַרפלאַנצט אין איר א וויינשטאָק, אָדער די וויינטרויבן זענען שוין אינגאַנצן פאַרטיק און קאָנען שוין מער ניט וואַקסן און ערשט דעמאָלס האָט מען פאַרזייט לעבן זיי תבואה, הייסט דאָס ניט קיין כלאים. דער רמבם זאָגט, אז דאָס וואָס די משנה באַנוצט זיך דאָ מיטן וואָרט „אין מתקדשות", ווייזט אז די משנה האָט געהאַלטן, דאָס פאַרזייען תבואה אין א וויינגאַרטן טאָר מען ניט אפילו ווען די וויינטרויבן זענען שוין פאַרטיק, און דאָסזעלבע טאָר מען ניט פלאַנצן א וויינשטאָק אין א תבואה־פעלד אפילו ווען די תבואה איז שוין אינגאַנצן פאַרטיק; נאָר אויב מען האָט יאָ פאַרזייט און יאָ פאַר־פלאַנצט, מעג מען עס נוצן.**

ח. עציץ נקוב, א געלעכערטער בלומען־טאָפּ איז מקדש אין א וויינגאַרטן. **אויב אין א בלומען טאָפּ, וועלכער איז אונטען געלעכערט, וואַקסט תבואה אָדער גרינס, און מען האָט אים אוועקגעשטעלט אין א וויינגאַרטן, איז ער „מקדש", און מען טאָרניט עסן און אויך ניט הנאה האָבן ניט פון דער תבואה אָדער גרינס און ניט פון די וויינטרויבן.** ושאינו נקוב, אויב דער בלומען־טאָפּ איז ניט געלעכערט איז ער ניט מקדש. **און מען מעג עסן און הנאה האָבן סיי פון די געוויקסן אין בלומען־טאָפּ סיי פון די וויינ־טרויבן. דער טעם איז, ווייל אויב דער בלומען־טאָפּ איז געלעכערט איז די ערד אין בלאָמען־טאָפּ באַהאַפטן מיט דער ערד אין גאָרטן; אָבער אויב ער איז ניט געלעכערט איז ער א באַזונדערע זאַך.** ור' שמעון, און ר' שמעון זאָגט, אז סיי דער געלעכערטער און סיי דער ניט געלעכערטער זענען אסור, אָבער מקדש זענען זיי ניט. **לויט ר' שמעון איז אסור אוועקצושטעלן סיי געלעכערטע און סיי ניט געלעכערטע בלומען־טעפּ מיט תבואה אָדער מיט גרינס אין א וויינגאַרטן; אָבער אויב מען האָט יאָ אוועקגע־שטעלט, מעג מען באַנוצן די תבואה און די גרינס און די וויינטרויבן. ר' שמעון האַלט (אויך אין אנדערע ערטער), אז א געלעכערטער בלומען־טאָפּ הייסט ניט ווי באַ־האַפטן צו דער ערד.** המעביר, אז מען טראָגט אדורך א געלעכערטן בלומען־טאָפּ (פאַרזייט מיט תבואה אָדער גרינס) אין א וויינגאַרטן אויב עס איז צוגעקומען (צו דער תבואה אָדער גרינס) א צוויי הונדערטסטל איז עס אסור. **מיר האָבן שוין אין פרק ה' משנה ו' געלערנט, אז כלאים הייסט נור ווען עס ווערט פאַרגרעסערט מיט א צוויי**

א כִּלְאֵי הַכֶּרֶם אֲסוּרִין מִלִּזְרוֹעַ וּמִלְּקַיֵּים וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. כִּלְאֵי זְרָעִים אֲסוּרִין מִלִּזְרוֹעַ וּמִלְּקַיֵּים, וּמוּתָּרִין בַּאֲכִילָה, וְכָל שֶׁכֵּן בַּהֲנָאָה. כִּלְאֵי בְגָדִים מוּתָּרִין בְּכָל דָּבָר, וְאֵינָן אֲסוּרִין אֶלָּא מִלִּלְבּוֹשׁ. כִּלְאֵי בְהֵמָה מוּתָּרִים לְגַדֵּל וּלְקַיֵּים וְאֵינָן אֲסוּרִים אֶלָּא מִלְּהַרְבִּיעַ. כִּלְאֵי בְהֵמָה אֲסוּרִים זֶה

הונדערטסטל, און מיר האָבן דאָרט געגעבן פון ירושלמי, ווי אזוי מען ווייסט אז עס האָט זיך פארגרעסערט מיט א צוויי הונדערטסטל. די שאלה איז, וואָס מיינט מען מיטן וואָרט „המעביר", „מ'טראָגט־אדורך". געווייגליך איז עס דער טייטש סתם אדורכ־טראָגן, ניט אנידערלייגנדיק אים אויף דער ערד; דער ירושלמי זאָגט, אז נור די תבואה אָדער דאָס גרינס ווערט אסור, אָבער די ווייַנשטאָקן זענען מותר, ווייל מען האָט דעם בלומען־טאָפּ ניט אוועקגעשטעלט. דעם רמבם אָבער זאָגט, אז סיי די תבואה און סיי דער ווייַנגאָרטן ווערן ניט געאָסר'ט (צום עסן און הנאה צו האָבן) סיידן מען האָט דעם בלומען־טאָפּ אוועקגעלייגט; און דאָס וואָס שטייט דאָ „אסור" מיינט מען נור, אז מען טאָר ניט דורכטראָגן, אָבער עס אסר'ט ניט צו באנוצן די תבואה און די ווייַנטרויבן. „א צווייהונדערטסטל" מיינט א 199־סטל פון דעם וואָס איז געווען פריער.

פרק ח.

א. כלאי הכרם, כלאים פון ווייַנגאָרטן טאָר מען ניט זייען און מען טאָר ניט לאָזן וואקסן און ס'איז אסור הנאה צו האָבן פון זיי. ווי מיר האָבן שוין געזאָגט הייסט „כלאים פון ווייַנגאָרטן" אויב מען האָט פארזייט תבואה אָדער גרינס לעבן אָדער אין ווייַנ־גאָרטן אָדער לעבן א ווייַנשטאָק. די משנה זאָגט אז מען טאָר ניט פארזייען קיין ווייַנ־גאָרטן־כלאים. אויב מען האָט אפילו אליין ניט פארזייט, נאָר עס וואקסט צופעליג, טאָר מען עס ניט לאָזן וואקסן, און מען דאַרף עס ארויסרייסן. אויב עס איז געוואקסן טאָר מען דערפון ניט קיין הנאה האָבן און געוויס ניט עסן. כלאי זרעים, כלאים פון זריעות (תבואה, קטניות, גרינס) טאָר מען ניט זייען און אויך ניט לאָזן וואקסן, אָבער זיי זענען מותר צום עסן און מכל שכן הנאה צו האָבן פון זיי. „זריעות־כלאים", „כלאי־זרעים" מיינט, ווען מען פארזייעט צוזאמען 2 מינים תבואה, צי קטניות, צי גרינסן, צי תבואה מיט קטניות, צי מיט גרינס, צי קטניות מיט גרינס. זאָגט די משנה, אז מען טאָר ניט פארזייען, און אויב עס איז יאָ פארזייט געוואָרן טאָר מען עס ניט לאָזן וואקסן; אָבער אויב עס איז יאָ געוואקסן מעג מען עס עסן, און אויב מ'מעג עס עסן איז דאָך געוויס („מכל שכן"), אז מען מעג דערפון הנאה האָבן. כלאי בגדים, כלאים פון קליידער מעג מען טאָן דערמיט אלץ, און עס איז אסור נאָר אָנצוטאָן זיי. כלאי בגדים, קליידער־כלאים, הייסט ווען אין א קלייד איז פאראן צוזאמען וואָל און פלאַקס. זאָגט די משנה, אז מען מעג נעמען צוזאמען וואָל מיט פלאַקס, מען מעג זיי וועבן צוזאמען, און טאָן אלצ־דינג; דער איינציקער פארבאָט איז נור אז מען טאָר אזא מלבוש ניט אָנטאָן אויף זיך. די דינים פון כלאי בגדים וועט די משנה געבן אין קומענדיקן פרק ט'. כלאי בהמה, כלאים פון בהמות (און דאָס זעלבע אויך פון חיות, עופות, פיש און בכלל אלע בעלי חיים, אלע לעבעדיקע זאכן, א חוץ א מענטש), מעג מען האָדעווען און האלטן; מען טאָר נאָר ניט זיי צונויפפּאָרן (מרביע זיין). לויט דעם „תפארת ישראל" קומט אויס, אז מיט כלאי בהמה" בכלל מיינט מען צוויי זאכן. ערשטנס צוויי מינים בהמות; צווייטנס די קינדער, וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון צונויפגעפּאָרטע 2 מינים בהמות, למשל, פון א פערד און אן איזל, זאָגט די משנה אז דער צווייטער סאָרט כלאי בהמה, דהיינו, וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון צונויפגעפּאָרטע צוויי מינים, מעג מען יעדן פון זיי האָדעווען, און האלטן. אָבער דאָס צונויפּאָרן אליין איז אסור. כלאי בהמה אסורים זה בזה, די גע־בוירענע פון צוויי מינים בהמות זענען אסור איינער מיטן אנדערן. דאָ גיט די משנה

בָּזֶה: **ב** בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה, וְחַיָּה עִם חַיָּה, בְּהֵמָה עִם חַיָּה, וְחַיָּה עִם בְּהֵמָה, טְמֵאָה עִם טְמֵאָה, וּטְהוֹרָה עִם טְהוֹרָה, טְמֵאָה עִם טְהוֹרָה, וּטְהוֹרָה עִם טְמֵאָה, אֲסוּרִין לַחֲרוֹשׁ וְלִמְשׁוֹךְ וּלְהַנְהִיג: **ג** הַמַּנְהִיג סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וְהַיּוֹשֵׁב בַּקָּרוֹן סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. ר' מֵאִיר פּוֹטֵר.

דעם דין אז אויך צווי קינדער וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון דער צונויפפּאָרונג פון צוויי מינים בהמות, למשל א קינד פון א פערד־נקבה און אן אייזל־זכר מיט א קינד פון א פערד־זכר און אן אייזל־נקבה טאָר מען ניט צונויפפּאָרן צוזאמען און אויך ניט ארבייטן מיט זיי צוזאמען, ווייל זיי זענען כלאים איינער צום צווייטן.

ב. בהמה, א בהמה מיט א (א אנדערן מין) בהמה, און א חיה מיט א (אנדערן מין) חיה, א בהמה מיט א חיה, און א חיה מיט א בהמה, א טמאה (בהמה וואָס מען טאָר ניט עסן, למשל א פערד, אן אייזל) מיט אן (אנדערן מין) טמאה, א טהורה (א בהמה וואָס מען מעג יאָ עסן, למשל, אן אָקס) מיט אן אנדערן מין טהורה, א טמאה מיט א טהורה און א טהורה מיט א טמאה, טאָר מען ניט מיט זיי צוזאמען אקערן אָדער שלעפּן אָדער פירן. אין חומש (דברים כ״ב) איז פאראן **„לא תחרש בשור ובחמור יחדו, זאָלסט ניט אקערן מיט אן אָקס און אן אייזל צוזאמען", די חכמים דערקלערן, אז דער חומש מיינט ניט דוקא אקערן, נאָר אויך ניט טאָן קיין מלאכה, ווי שלעפּן א וואָגן, דרעשן. אויך זאָגן די חכמים אז דער חומש מיינט ניט דוקא אן אָקס און אן אייזל, נאָר יעדע צוויי מינים לעבעדיקע באשעפענישן. די משנה זאָגט דאָ, אז מיט צוויי מינים בהמות אָדער א בהמה און א חיה (און אויך עופות און אנדערע לעבעדיקע זאכן) טאָר מ'ניט אקערן, שלעפּן און פירן. „למשוך", „שלעפּן", טייטשן די מפרשים, אז צום שלעפּן א וואָגן צי אן אנדערע משא טאָר מען ניט איינשפּאנען צוויי מינים לעבעדיגע באשעפענישן, למשל א פערד און אן אייזל. אָבער וואָס מיינט מען „ולהנהיג", פירן? דער „תפארת ישראל" זאָגט, אז דאָס מיינט מען צונויפשפּאנען א פערד און אן אייזל און סתם זיי פירן צוזאמען. אָבער די „משנה ראשונה" ווייזט אָן, אז סתם פירן, ניט טועגדיק קיין מלאכה איז ניט אסור; מען מיינט דעריבער, אז מען טוט דערביי א מלאכה.**

ג. המנהיג, דער וואָס פירט (צוויי מינים בהמות, וואָס זענען געשפּאנט צוזאמען) קומט אים פערציג קלעפּ. **ווער עס איז עובר אויף א „לא תעשה", דאָס הייסט אויף א פאַרבאָט פון דער תורה, ווערט ער באשטראָפט מיט פערציג קלעפּ, מלקות. די חכמים האָבן אפילו געזאָגט, אז די קלעפּ דאַרף מען געבן נור „ניין און דרייסיג"; אָבער ווייל אין חומש דברים כ״ה איז פאַראַן „ארבעים", „פערציק", רופט מען עס אויך אין דער משנה „ארבעים". „סופג" איז פון וואָרט „ספוג", „שוואם", און דער טייטש איז (לויט דעם „ערוך") „איינזאפּן", „ארייננעמען (ווי א שוואם) די מלקות. זאָגט די משנה אז דער וואָס פירט די איינגעשפּאנטע צוויי מינים בהמות איז דאָך עובר אויף די „לא תעשה" פון „לא תחרוש"** (ווי מיר האָבן עס דערקלערט אין דער פריערדיקער משנה) **קומט אים מלקות.** והיושב, און אויך דער וואָס זיצט אין וואָגן (וועלכער איז איינגעשפּאַנט אין צוויי מינים בהמות) קומט אים פירציק קלעפּ. **די מפרשים געבן דעם טעם, ווייל צוליב אים גייען דאָך די צוויי מינים בהמות איינגעשפּאנט אין וואָגן. וועגן וואָרט „קרון", „וואָגן" האָבן מיר שוין געשריבן אין ברכות פרק ד' משנה ו', אז לויט דעם „מוסף הערוך" איז עס דאָס גריכישע וואָרט „קאַראָן" א וואָגן.** ר' מאיר זאָגט, אז (דער זיצער אין וואָגן) איז פטור (פון די קלעפּ). **מחמת ער טוט דאָך גאָר־ניט, און דאָס וואָס מען האָט צוליב אים געשפּאַנט דעם וואָגן מיט צוויי מינים בהמות, הייסט ניט, אז ער פירט זיי אָדער ארבייט מיט זיי.** והשלישית, און די דריטע (בהמה), **וואָס איז צוגעבינדן צו די פאסקעס, איז אסור. די משנה מיינט דאָ צו זאָגן (לויט טייל מפרשים), אז אויב למשל, אין א וואָגן זענען געווען איינגעשפּאנט צוויי פערד, וועלכע**

וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁהִיא קְשׁוּרָה לָרְצוּעוֹת, אֲסוּרָה: ד אֵין קוֹשְׁרִין אֶת הַסּוּס לֹא לְצִדְדֵי הַקָּרוֹן, וְלֹא לְאַחַר הַקָּרוֹן, וְלֹא אֶת הַלּוּבְדְּקִים לַגְּמַלִּים. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס, אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶן חֲמוֹר מֻתָּרִין זֶה עִם זֶה. וְכֵן הַנּוֹלָדִים מִן הַחֲמוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶם סוּס, מֻתָּרִין זֶה עִם זֶה. אֲבָל הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס עִם הַנּוֹלָדִים מִן הַחֲמוֹר אֲסוּרִים זֶה עִם זֶה: ה הַפְּרוּטִיּוֹת אֲסוּרוֹת. וְהָרַמָּךְ מֻתָּר. וְאַדְנֵי הַשָּׂדֶה חַיָּה. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר,

שלעפן דעם וואָגן, און אן אייזל איז געווען צוגעבינדן צו די פּאסקעס, מיט וועלכע די פערד זענען געבינדן איינער צום אנדערן, און דער אייזל לויפט־מיט אָבער ער שלעפּט ניט דעם וואָגן, טאָר מען אויך ניט. דער רמב״ם טייטשט אינגאַנצן אנדערש, דהיינו, אז דאָ מיינט מען, אויב עס זענען פאַראַן דריי וואָגנס, איינער צוגעבונדן צום אנדערן און זיי גייען איינער נאָכן אנדערן, איז אפילו זיצן אין דריטן וואָגן טאָר מען אויך ניט, אויב אין ערשטן וואָגן זענען איינגעשפּאַנט א פערד און אן אייזל. דער רמב״ם טייטשט, אַז „קרון״ איז דער צווייטער וואָגן, דער משא־וואָגן, וואָס איז צוגע־טשעפּעט צום ערשטן וואָגן וואָס הייסט „עגלה״, און דער דריטער וואָגן איז צוגע־טשעפּעט צום „קרון״.

ד. אין קושרין, מען טאָר ניט צובינדן א פערד ניט צו די זייטן פון וואָגן און ניט הינטער דעם וואָגן. אין ארץ ישראל זענען געווען אמאָל זייער ווייניג פערד, און ווען די משנה רעדט וועגן א וואָגן, „קרון״, מיינט מען (ווי דער רמב״ם זאָגט) א וואָגן מיט משא, וואָס ווערט געשלעפּט פון אָקסן. זאָגט די משנה, אז ניט נור טאָר מען ניט צובינדן פון פאָרנט נאָר אויך ניט אין דער זייט. ולא, און מען טאָר אויך ניט (צובינדן) ליביער אייזלן צו קעמלן. דאָס וואָרט „לובדקים״ טייטשט די גמרא, אייזלן פון ליביע (א לאנד אין צפון אפריקע). טייל מפרשים טייטשן, אז מען טאָר די אייזלן ניט צוטשעפּן צו קעמלן, וועלכע טראָגן אויף זיך משא. ר' יהודה זאָגט, אז אלע בהמות וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון א פערד א נקבה, כאָטש זייער פאָטער איז אן אייזל, זענען מותר איינער מיטן צווייטן; און דאָסזעלבע איז אויך, די אלע בהמות וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון אן אייזל א נקבה, כאָטש זייער פאָטער איז א פערד, זענען מותר איינער מיטן אנדערן; אָבער די וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון א פערד און די וואָס זענען געבוירן געוואָרן פון אן אייזל זענען אסור איינער מיטן אנדערן. די גמרא טייטשט, אז ר' יהודה האלט, אז „אין חוששין לזרע האב״, אז מען נעמט ניט אין אנבאטראכט דעם פאָטער פון דער בהמה, נאָר איר מוטער. אויב א בהמה איז געבוירן געוואָרן פון אן אייזל־נקבה און א פערד־זכר און א צווייטע בהמה איז געבוירן געוואָרן פון אן אייזל־זכר און א פערד־נקבה, זענען די צוויי בהמות כלאים איינע מיט דער אנדערער, ווייל איינער'ס מוטער איז אן אייזל און דער צווייטערס מוטער איז א פערד. אויב אָבער ביידע בהמות זענען געבוירן געוואָרן פון אייזל־נקבות, זענען זיי איינע מיט דער אנדערער ניט קיין כלאים.

ה. הפרוטיות, קליינע מוילטירן זענען אסור. די מפרשים דערקלערן, אז „פרו־טיות״ איז ווי „פרודיות״, פון וואָרט „פרד״, מוילטיר, וואָס איז געבוירן פון א פערד און אן אייזל. צוליב דעם, וואָס ווען די מוילטירן זענען יונג, קאָן מען ניט דערקענען, וועלכער פון זיי איז געבוירן פון א מוטער־פערד און א פאָטער־אייזל, און וועלכער פון א מוטער־אייזל און א פאָטער־פערד; דעריבער זענען זיי איינער מיט דעם אנדערן כלאים. והרמך, אָבער דער מוילטיר, (וואָס זיין מוטער איז זיכער א פערד) איז מותר. ער איז ניט קיין כלאים מיט אן אנדערן רמך. דאָס וואָרט „רמך״ איז פאַראַן אין אסתר ח', י״א, „בני הרמכים״, די יונגע רמכים. ואדני השדה, און די פעלד־מענטשן

מְטַמְּאוֹת בְּאֹהֶל כְּאָדָם. הַקִּפּוֹד, וְחוּלְדַּת הַסְּנָיִים חַיָּה, חוּלְדַּת הַסְּנָיִים, ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, בֵּשׁ"א, מְטַמֵּא כְּזַיִת בְּמַשָּׂא, וְכַעֲדָשָׁה בְּמַגָּע: ו שׁוֹר בָּר מִין בְּהֵמָה, וְר' יוֹסֵי אוֹמֵר מִין חַיָּה, כֶּלֶב מִין חַיָּה, ר' מֵאִיר אוֹמֵר, מִין בְּהֵמָה, הַחֲזִיר מִין בְּהֵמָה, הֶעָרוֹד מִין חַיָּה, הַפִּיל וְהַקּוֹף מִין חַיָּה, וְאָדָם

זענען א חיה. דער ירושלמי זאָגט, אז „אדני השדה" מיינט „ברנש דטורא", (דער מענטש פון פעלד", דאָס וואָרט „טורא" מיינט אין ירושלמי גאַנץ אָפט „פעלד", און ניט דוקא „בארג"), און דער ירושלמי דערציילט, אז דאָס איז א באַשעפעניש, וואָס איז מיט זיין נאָפּל צוגעבינדן צו דער ערד. אין טייל אלטע כתבי יד איז פאַראַן „אדמי השדה", פון וואָרט „אדם", מענטש. דער „תפארת ישראל" האַלט, אז מען מיינט דערמיט די גרויסע מאַלפּע, דעם אוראַנגוטאַנג, וועלכע איז אַממייסטן ענליך צו מענטשן, און לויט דעם תפארת ישראל לערנט די משנה, אז ער האָט דעם דין פון א חיה. ר' יוסי זאָגט, אז ער איז מטמא אין א געצעלט ווי א מענטש. דער דין איז, אז אויב דער טויטער קערפּער פון א מענטש געפינט זיך אונטער איין דאַך מיט אנדערע זאַכן, ווערן די אנדערע זאַכן טמא; דאָס הייסט, אז א מת, א טויטער מענטש, מאַכט טמא דורך „אוהל", דורך געצעלט. זאָגט דאָ ר' יוסי, אז דער טויטער קערפּער פון אזא „אדני השדה" איז מטמא זאַכן דורך „אוהל". הקופד, דער שטעכעדיקער איגל, וחולדות הסניים, דער וואַלד־וויזל, זענען א חיה. „קפוד" זאָגן אלע מפרשים און אויך אלע חוקרים, אז דאָס מיינט דעם איגל, אין ענגליש „פּאָרקופּיין", און אין פּויליש „יעזש"; דאָס איז דאָס חיה'לע, וואָס אז מען דערנענטערט זיך דערצו וויקלט עס זיך איין און זי ווערט זייער שטעכעדיק. „חולדה" טייטשן טייל א „וויזל", אין פּוי־ליש „לאַשיצא"; דאָס וואָרט „הסניים" מיינט „פון די דערנער" (פון „סנה", „דאָרן"), און עס הייסט, דער וואַלד־וויזל. חולדת הסניים, דער וואַלד־וויזל, זאָגט ר' יוסי, אז די בית שמאי זאָגן, אז זי איז מטמא ווען מען טראָגט א טייל פון איר, גרויס ווי א כזית (ווי אן איילבירט), אָדער ווען מען רירט אָן א טייל פון איר, גרויס ווי א לינז (א סאָרט ארבעס). כדי צו פאַרשטיין די משנה, איז נויטיק צו וויסן, אז ווען מען טראָגט די נבלה, דעם טויטן קערפּער פון א חיה צי א בהמה, אָדער אפילו נאָר א טייל פון דעם קערפּער, אויב דער טייל איז גרויס ווי א כזית (ווי א איילבירט), ווערט מען טמא; דאָס הייסט עס איז מטמא אפילו דורכן טראָגן, „במשא", אפילו מען רירט עס ניט אָן. דאָסזעלבע איז אויך, ווען מען רירט אָן א כזית פון דער נבלה פון א חיה אָדער א בהמה ווערט מען טמא. דאָס הייסט „במגע", דורך אָנרירן. דאַקייגן ביי א שרץ, ביי א קריכנדיק באַשעפעניש איז גענוג ווען מען רירט אָן א טייל פון א טויטן שרץ (א מויז וכדומה), און דער דאָזיקער טייל איז גרויס אפילו נור ווי א לינז (עדשה, א סאָרט ארבעס), ווערט מען שוין טמא. אָבער ווען מען טראָגט א טויטן שרץ, ניט אָנרי־רענדיק אים, ווערט מען ניט טמא; ער איז ניט מטמא „במשא". זאָגן די בית שמאי, אז ווייל מען ווייסט ניט אויף זיכער, צי דער וואַלד־וויזל איז א חיה צי א שרץ, דעריבער איז מען מחמיר מיט אים איןביידע זאַכן: ער איז (ווי א חיה) מטמא דורך טראָגן, במשא, ווען ער איז גרויס ווי א כזית, אָבער ווען מען רירט אים אָן, במגע, ווערט מען טמא אפילו מען האָט אָנגערירט בלויז אזוי גרויס ווי א לינז, ווי ווען מען וואָלט אָנגע־רירט א טויטן שרץ.

ו. שור בר, א בופל־אָקס איז א מין בהמה, און ר' יוסי זאָגט, אז א מין חיה. א הונט איז א מין חיה; ר' מאיר זאָגט, אז א מין בהמה. דער חזיר איז א מין בהמה. הערוד, דער ווילדער אייזל, איז א מין חיה. הפיל, דער עלפאַנט, והקוף, און די מאַלפּע, זענען א מין חיה. די אלע משניות ווערן דאָ געבראַכט נור „אגב אורחא", „אינאיינ־וועגס", ווייל די משנה האָט געלערנט וועגן דעם דין פון כלאים פון בהמות און חיות;

מֻתָּר עִם כֻּלָּם לִמְשׁוֹךְ וְלַחֲרוֹשׁ וּלְהַנְהִיג:

פרק ט

א אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בִנְגָעִים אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים. אֵין הַכֹּהֲנִים לוֹבְשִׁין לְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים. צֶמֶר גְּמַלִּים וְצֶמֶר רְחֵלִים שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה, אִם רוֹב מִן

כאָטש בנוגע דעם דין פון כלאים איז ניט קיין אונטערשיד צו זיי ווערן פאררעכנט אלס בהמות צי אלס חיות. ואדם, און א מענטש מעג צוזאמען מיט אלע (מיט יעדער בהמה אָדער חיה אָדער אנדער לעבעדיק באשעפעניש) שלעפן (א וואָגן), אקערן אָדער פירן (א וואָגן). דער טייטש איז, אז כאָטש מיט 2 לעבעדיקע מינים באשעפענישן צוזא־מען טאָר מען ניט טאָן קיין ארבייט, אָבער א מענטש מעג, למשל, זיך איינשפאַנען מיט אן אָקס צי א פערד אין אקער־אייזן און צוזאמען אקערן; אויך מעג ער זיך איינשפאַנען מיט אן אָקס צי א פערד אין א וואָגן און שלעפן דעם וואָגן. וואָס מען מיינט דאָ „ולהנהיג", „פירן" איז שווער צו זאָגן. אין דער משנה פון ירושלמי פעלט דאָס וואָרט „ולהנהיג". דער „תפארת ישראל" טייטשט, אז דאָס מיינט מען נאָכגיין נאָך דער בהמה; אָבער דאָס הייסט דאָך ניט געארבייט צוזאמען מיט דער בהמה. דער „מלאכת שלמה" איז דעריבער געניגט ניט גורס צו זיין דעם „ולהנהיג".

פרק ט.

דער פרק ט' פון כלאים לערנט די דינים פון קליידער־כלאים, „כלאי בגדים" וואָס ווערט אויך גערופן „שעטנז". די תורה אין דברים כ"ב זאָגט „לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", זאָלסט ניט אָנטאָן זיך שעטנז, וואָל און פלאַקס צוזאמען". אין ויקרא י"ט ווערט געזאָגט „ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך", א קלייד פון כלאים, שעטנז זאָל ניט ארויפגיין אויף דיר. וואָס הייסט „צוזאמען", און וועלכע מינים הייסן „וואָל" און וועלכע „פלאַקס", וועגן די אלע זאכן לערנט דאָ די משנה.

א. אין אסור, עס איז ניט אסור צוליב כלאים נאָר וואָל און פלאַקס. מען האָט געקאָנט מיינען, אז כאָטש די תורה זאָגט „וואָל און פלאַקס", האָט זי געמיינט, אז מען טאָר ניט אויך אָנטאָן קליידער, וועלכע זענען געמאַכט אויך פון אנדערע צוויי מינים מאַטעריאַלן, פונקט, למשל, ווי די תורה זאָגט, אז מען זאָל ניט אקערן „בשור וחמור", מיט אן אָקס און אן אייזל, און עס זענען אסור אויך אנדערע צוויי מינים בעלי חיים. דעריבער לערנט אונז די משנה אז דאָ מיינט מען דוקא וואָל און פלאַקס. דערמיט איז פאַרענטפערט די קשיא פון „משנה הראשונה" צו־וואָס דארף עס די משנה זאָגן. ואינו, און עס ווערן ניט טמא דורך נגעים נאָר (קליידער פון) וואָל אָדער פון פלאַקס. די תורה זאָגט (ויקרא י"ג) אז אויב עס האָט זיך באוויזן אין א קלייד א „נגע צרעת", אן „אויסזאַץ", א שלעכטער פלעק, „ווערט עס טמא"; און די תורה זאָגט דאָרט בפירוש „בבגד צמר או בבגד פשתים", „אין א קלייד פון וואָל אָדער אין א קלייד פון פלאַקס". אין הכהנים, די כהנים טוען זיך ניט אָן (קיין אנדערע קליידער) צו טאָן די עבודה אין בית המקדש נאָר פון וואָל און פלאַקס. די תורה אין שמות כ"ח רעכנט אויס די מאַטעריאַלן, פון וועלכע עס זענען געמאַכט די „בגדי כהונה", די קליידער, וואָס די כהנים דאַרפן זיך אָנטאָן כדי משמש צו זיין, צו טאָן אין בית המקדש די עבודה (מקריב זיין קרבנות, און אנדערע עבודות). די מאַטעריאַלן זענען „שש" און „בד", וועלכע זענען ביידע פון פלאַקס, און „תכלת", „ארגמן" און „תולעת שני", וועלכע זענען פון וואָל געפאַרבט אויף בלאָ („תכלת"), רויט („ארגמן") און שאַרלעך־רויט („תולעת שני"). זאָגט די משנה, אז קליידער פון אנדערע שטאָפן טאָרן די כהנים ניט אָנטאָן צו דער עבודה אין בית המקדש. די צוויי דינים וועגן נגעים און כהנים־קליידער האָט די משנה דאָ געלערנט אגב אורחא, און זי גייט איצט צוריק צו די דינים פון שעטנז. צמר גמלים, וואָל (האָר) פון קעמלן און וואָל פון נקבות־שעפסן, וועלכע מען

הַגְּמַלִּים, מֻתָּר. וְאִם רֹב מִן הָרְחֵלִים, אָסוּר. מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, אָסוּר. וְכֵן הַפִּשְׁתָּן וְהַקַּנְבּוֹס שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה: ב הַשִּׁירָיִם וְהַכָּלָךְ אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֲבָל אֲסוּרִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. הַכָּרִים וְהַכְּסָתוֹת אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בְשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם. אֵין עֲרַאי לְכִלְאַיִם. וְלֹא יִלְבַּשׁ כִּלְאַיִם אֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי עֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ לִגְנֹב הַמֶּכֶס: ג מִטְפָּחוֹת

האָט אויסגעמישט צוזאמען, אויב דער רוב איז געווען פון די קעמלן איז מותר. „וואָל" מיינט מען נור פון שעפסן, און די האָר פון קעמלן רופט מען נור „וואָל", אָבער באמת זענען זיי ניט קיין וואָל און מען מעג זיי צונויפנייען צוזאמען מיט פלאקס און טראָגן די מלבושים, וואָס זענען געמאכט דערפון. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט צונויפ־געמישט קעמלן־וואָל מיט ריכטיקן וואָל פון שעפסן, און דער רוב פון דעם צונויפ־געמיש איז דער קעמלן־וואָל, מעג מען דעם צונויפגעמיש נייען צוזאמען מיט פלאקס און עס איז ניט קיין שעטנז, ווייל די שעפסן וואָל ווערט בטל אין רוב פון קעמלן־וואָל. ואם רוב, און אויב דער רוב איז פון שעפסן־וואָל טאָר מען ניט. אויב עס איז געווען העלפט אויף העלפט (העלפט פון קעמלן־וואָל און העלפט פון שעפסן־וואָל) טאָר מען ניט. דאָס הייסט, אז מען טאָר עס ניט נייען מיט פלאקס מחמת עס איז שעטנז, ווייל א העלפט ווערט שוין ניט בטל. וכן, און אזוי איז אויך דער דין, אויב פלאקס און קאַ־נאַפּיעס („קנבוס", האנף), וועלכע מען האָט אויסגעמישט צוזאמען. קאַנאַפּיעס הייסן ניט קיין פלאקס און מען מעג זיי צונויפנייען מיט וואָל. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט צונויפגעמישט קאַנאַפּיעס מיט פלאקס און די קאַנאַפּיעס זענען דער רוב מעג מען דעם געמיש נייען מיט וואָל; אויב אָבער דער רוב איז פון פלאַקס, אָדער דער געמיש איז העלפט פלאקס און העלפט קאַנאַפּיעס, טאָר מען ניט.

ב. השיריים, פיין־זיידנס, והכלך, און גאָלד־זיידנס, זענען ניט קיין כלאים, אָבער מען טאָר ניט צוליב דעם „אָנבליק פון אויג", (מראית העין). „שיריים", הייסן פיינער זיידנס, און דער נאָמען, ווי עס ווייזט אָן דער „ערוך השלם", איז אָנגענומען געווען אויך ביי אנדערע פעלקער (אין גריכיש האָט זיידנס געהייסן „סיריקאן"), ווייל דאָס זיידנס איז געקומען פון א לאנד אין אינדיען, וואָס האָט געהייסן „סיר", „שיר". דער דאָזיקער פיינער זיידנס זעט אויס ווי פלאקס. „כלך" האָט געהייסן א זיידנס, וואָס האָט געהאט גאָלד־קאָליר און האָט אויסגעזען ווי וואָל. זאָגט דאָ די משנה, אז די ביידע סאָרטן זיידנס זענען ניט קיין פלאקס און ניט קיין וואָל, און זיי זענען ניט קיין שעטנז, ווען מען נייט זיי צוזאמען; אָבער ווייל זיי זען אויס ווי פלאקס און וואָל, וועלן מענטשן קאָנען מיינען, אז מען טראָגט שעטנז, דעריבער טאָר מען ניט. הכרים, מאטראצן (אונ־טערדעקן פון בעטן), והכסתות, און קישנס, מעגן זיין פון כלאים, אָבער נאָר, אז דער קערפּער (פון מענטש וואָס לייגט זיך אויף זיי) זאָל זיי ניט אָנרירן. דער טעם איז, ווייל די תורה האָט נאָר געזאָגט, אז מען טאָר ניט אָנטאָן אויף זיך קיין כלאים, אָבער לייגן זיך אויף כלאים מעג מען; אָבער אויב דער קערפּער רירט זיי אָן הייסט עס, אז דער קערפּער איז אביסל איינגעוויקלט אין זיי און דאָס הייסט שוין אָנגעטאָן. וועגן „כרים" און „כסתות" זענען פאראן עטליכע מיינונגען. טייל טייטשן, פארקערט, אז מיט „כר" מיינט מען „קישן" און מיט „כסת" „איבערבעט" אָדער „אונטערדעק". אין עראַי, ביי כלאים איז ניט פאראן קיין צייטווייליקייט (עראַי). ניט נור טאָר מען ניט אָנטאָן קיין שעטנז־מלבוש אויף צו טראָגן עס, נאָר אפילו ארויפנעמען אויף זיך אויף א וויל, צייטווייליק, עראַי, טאָר מען אויך נישט. דער היפוך פון „עראַי" איז אור־מעטום „קבע", פעסט. ולא ילבש, און מען זאָל ניט אָנטאָן קיין כלאים אפילו אויף צען. ניט נאָר טאָר מען ניט אָנטאָן קיין שעטנז אויפן בלויזן לייב, נאָר אפילו ווען מען גייט אָנגעטאָן 10 מלבושים ניט פון שעטנז, טאָר מען ניט אויף זיי אָנטאָן זיך א מלבוש פון שעטנז. אפילו לגנוב, אפילו צו גנבענען דעם גרעניץ־צאָל. עס איז שוין אין יענע

הַיָּדַיִם, מִטְפְּחוֹת הַסְּפָרִים, מִטְפְּחוֹת הַסַּפָּג, אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר. וּמִטְפְּחוֹת הַסְּפָרִים אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם כִּלְאַיִם: ד תַּכְרִיכֵי הַמֵּת וּמַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. לֹא יִתֵּן הַמַּרְדַּעַת עַל כְּתֵפוֹ, אֲפִילוּ לְהוֹצִיא עָלֶיהָ זֶבֶל: ה מוֹכְרֵי כְסוּת, מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְהַצְּנוּעִים

צייטן געווען איינגעפירט, אז ווען מען האָט אריינגעפירט פון אויסלאנד סחורה אין א לאנד, האָט מען געדארפן צאָלן אויף דער גרעניץ צאָל; אָבער פון א מלבוש, וואָס מען האָט געטראָגן אויף זיך, האָט מען דעם צאָל ניט געדארפן צאָלן. זאָגט די משנה, אז אפילו אָנטאָן דעם שעטנז-מלבוש, כדי צו באפרייען אים פון גרעניץ-צאָל, טאָר מען אויך ניט, כאָטש דער מענטש טוט עס אָן ניט ווייל ער וויל עס טראָגן אלס מלבוש נאָר צוליב דער צאָל-באפרייאונג.

ג. מטפחות הידים, האנטוכער אָפּצווישן זיך די הענט, מטפחות הספרים, טיכער ארומצוויקלן ספרים, מטפחות הספג, ליילעכער אָפּצווישן זיך (נאָכן וואשן זיך דעם קערפּער) זענען ניט אסור צוליב כלאים. אויב עס איז פאראן אין זיי שעטנז מעג מען זיי באנוצן, ווייל דער מענטש טוט זיי דאָך ניט אָן אויף זיך אלס מלבוש. ר' אליעזר אסר'ט, ווייל מיט די אלע טיכער און ליילעכער (אפילו פון די ספרים) וויקלט מען דאָך טיילמאָל ארום טיילן פון קערפּער. ומטפחות הספרים, און די ליילעכער פון די שערערס (וואָס דער שערער טוט אָן אויפן מענטש, ווען ער שערט אים אָפּ די האָר) זענען אסור צוליב כלאים. ווייל דער ליילעך ווערט דאָך ארויפגעלייגט אויף דעם מענטש'ס קערפּער.

ד. תכריכי, תכריכים פון א מת, און דער קישן (זאָטל) פון אן אייזל מעגן זיין פון כלאים. די גמרא (נדה ס"א) זאָגט דערויף אז ווען א מענטש שטארבט איז ער באפרייט פון אלע מצוות. דאָס וואָרט „תכריכין" איז פון „כרך" „איינוויקלן", ווייל מען וויקלט אין זיי איין דעם מת. מרדעת איז דער טייטש א זאָטל, און ווייל עס איז הארט דערויף צו זיצן איז עס ניט אסור צוליב שעטנז. לא, מען טאָר ניט נעמען אויף דעם אקסל א זאָטל (פון שעטנז) אפילו ארויסצופירן אויף אים מיסט. צוליב דעם פאר־באָט (אין ויקרא י"ט) „לא יעלה עליך", „עס זאָל ניט ארויפקומען אויף דיר" קיין שעטנז. די מפרשים טייטשן, אז ער נעמט אויף זיך דעם זאָטל, כדי דאָס מיסט זאָל ניט פארפלעקן זיינע מלבושים.

ה. מוכרי, הענדלער וועלכע פארקויפן קליידער מעגן פארקויפן (שעטנז-קליי־דער) ווי זייער שטייגער איז. דאָס הייסט, אפילו אָנטאָן אויף זיך דאָס קלייד כדי צו ווייזן דעם קויפער, ווי דאָס קלייד זעט אויס. ובלבד, אָבער זיי טאָרן ניט אין זינען האָבן (צו שיצן זיך דורך אָנטאָן דאָס קלייד) אויף דער זון קייגן דער זון און אויפן רעגן קייגן דעם רעגן. די הענדלער מעגן נור נעמען אויף זיך די שעטנז-מלבושים, ווען זיי האָבן ניט פון אָנטאָן קיין שום הנאה פאר זייער קערפּער, און עס איז נור צו ווייזן זיי דעם קויפער. אָבער אויב דערביי ווילן זיי, אז דאָס קלייד זאָל זיי שיצן פון די זון-שטראַלן אָדער זיי זאָלן ניט ווערן בארעגנט, טאָרן זיי ניט, ווייל דאָס הייסט דאָך, אז זייער קערפּער האָט הנאה פון דעם שענז-מלבוש. והצנועין, און די גאָר פרומע (הענדלער) פארווארפן די שעטנז-קליידער הינטער זיך (אויף דער פּלייצע) מיט א שטעקן. דאָס וואָרט „צנועין", גאָר פרומע (פון פסוק אין מיכה ו' „והצנע לכת עם אלקיך", באשיידן גיין מיט דיין גאָט), האָבן מיר געהאט אין דמאי פרק ו' משנה ו' („וצנועי בית הלל"). די גאָר פרומע קליידער-הענדלער האָבן געטראָגן די שעטנז-קליידער אויף א שטעקן אויף זייערע פּלייצעס, כדי דער שטעקן זאָל מפסיק זיין צווישן די שעטנז-קליידער און דעם קערפּער.

מַפְשִׁילִין בְּמַקֵּל לַאֲחוֹרֵיהֶן׃ ו תּוֹפְרֵי כְסוּת תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְהַצְּנוּעִים תּוֹפְרִים בָּאָרֶץ׃ ז הַבֵּרִסִין וְהַבַּרְדֵּסִין וְהַדַּלְמַטִּיקִין וּמַנְעֲלוֹת הַפִּינוֹן, לֹא יִלְבַּשׁ בָּהֶן עַד שֶׁיִּבְדּוֹק. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר הַבָּאִים מֵחוֹף הַיָּם וּמִמְּדִינַת הַיָּם אֵינָן צְרִיכִים בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן בְּקַנְבּוֹס. וּמִנְעָל שֶׁל זֶרֶד אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם׃ ח אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֶלָּא טָווּי וְאָרוּג, שֶׁנֶּאֱמַר

ו. תופרי כסות, שניידערס וואָס נייען קליידער (פון שעטנז) מעגן זיי נייען ווי זייער שטייגער איז (האלטן די קליידער אויף דער קני); אָבער זיי זאָלן ניט אין זינען האָבן צו שיצן זיך (דורך די קליידער) אויף דער זון קייגן דער זון און אויפן רעגן קייגן רעגן; און די גאָר פרומע (שניידערס) האָבן געניייט אויף דער ערד. **אין ארץ ישראל און בכלל אין די ווארימע לענדער ארבייטן די בעלי מלאכות מערסטנס אין דרויסן. זאָגט די משנה אז אויב ביים האלטן די קליידער צום נייען אויף דער קני האָט דער שניידער אין זינען דערווייל צו שיצן די פיס פון די זון־שטראלן אָדער פון רעגן, טאָר מען ניט. די גאָר פרומע, די צנועין, פלעגן נייען האלטענדיק דאָס שעטנז קלייד אויף דער ערד. אין יענע צייטן, און אויך היינט ביי טייל מענטשן אין די מזרח לענ־דער, ווערט די ארבייט ניט געטאָן אויף א טיש נאָר אויף דער ערד.**

ז. הברסין, דינע וואָלענע קאָלדרעס, והברדסין, דיקע וואָלענע קאָלדרעס, והדלמטיקיון, וואָלענע הויזן פון דאלמאציע, ומנעלות הפינון, שיך פון וואָל־אָפפאל, זאָל מען ניט אָנטאָן סיידן מען איז זיי בודק (צי זיי האָבן ניט קיין פלאַקס אין זיך). **„ברסין" און „ברדסין" און „דלמטיקיון" זענען די נעמען פון לענדער אָדער שטעט, פון וואנען די אלע וואָל־מלבושים שטאמען. „פינון" זאָל זיין, לויט דער מיינונג פון „מוסף הערוך", דער וואָל־אָפפאל. די משנה זאָגט, אז מען דארף זיי אונטערזוכן, צי זיי זענען ניט געניייט מיט פלאקס־פעדים.** ר' יוסי זאָגט, אז די (וואָל־קליידער) וועלכע קומען פון ים־ברעג און פון יענער־זייט־ים־לענדער, דארף מען ניט בודק זיין, מחמת עס איז אָנגענומען זיי צו נייען מיט קאנאָפּיעס־פעדים. **אין ארץ ישראל זענען דע־מאָלס די פּאָרט־שטעט ביים מיטלענדישן ים (קיסרי, יפו) געווען גרויסע האנדלס־שטעט און אין זיי זענען אויך געווען פאבריקן פון סחורות און דורך זיי האָט מען אויך געבראכט סחורות פון לענדער אין יענער זייט ים (מדינת הים). זאָגט ר' יוסי, אז וועגן די דאָזיקע וואָל־קליידער וועלכע קומען סיי פון די פּאָרט־שטעט און סיי פון לענדער פון יענער זייט ים ווייסט מען, אז מען נייט זיי מיט קאנאָפּיעס־פעדים, און דעריבער דארף מען זיי ניט בודק זיין,** ומנעל של זרד, א שיך אויסגעבעט מיט וואָל איז ניטאָ אין אים צוליב כלאים. **טייל זענען גורס „זרב", און דער טייטש איז אויך דערזעלבער, א שיך, וואָס אויף די זוילן אינווייניג ליגט א שטיקל וואָל. דער ברטנורא טייטשט, אז מען דארף ניט מורא האָבן טאָמער האָט מען דאָרט אריינגעטאָן אויך פלאקס. דער רמבם טייטשט, אז ווייל דער פוס־טריט פון מענטש איז הארט שאדט ניט אפילו אויף דער זויל איז יאָ דאָ שעטנז, ווייל דער פוס האָט סיי ווי ניט קיין הנאה דערפון. דער ר"ש טייטשט גאָר, אז „זרד" מיינט, אז עס איז אויסגעבעט מיט פלאקס, און מען דארף ניט מורא האָבן טאָמער האָט מען צוגעמישט וואָל.**

ח. אין, עס איז ניט אסור צוליב כלאים (שעטנז) נאָר ווען עס איז געשפּינען און געוועבט, ווארום עס שטייט (דברים כ"ב) „זאָלסט ניט אָנטאָן שעטנז", א זאך, וואָס איז שוע, גליאטיק, טווי, געשפּינען, ונוז, און געוועבט. **די משנה לערנט, אז אויב מען מישט צונויף רויהע וואָל מיט רויהען פלאקס און מען טוט אָן דעם דאָזיקן געמיש הייסט דאָס ניט קיין שעטנז; דער איסור איז ווען דער וואָל איז געשפּינען אין פעדים** און געוועבט און דאָסזעלבע אויך דער פלאקס. טייל האלטן אז עס איז גענוג אָדער געשפּונען אָדער צונויפגעדרייט אין פעדים (גמרא נדה ס"א). די משנה טייטשט איין

לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ טָווּי וְנוּז. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, נָלוֹז וּמֵלִיז הוּא אֶת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עָלָיו: ט לְבָדִים אֲסוּרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵם שׁוּעִים. פִּיו שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חוֹזְרִין בָּאֶרֶג. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, מְשִׁיחוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן אֲסוּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹלֵל עַד שֶׁלֹּא קוֹשֵׁר. לֹא יִקְשׁוֹר סֶרֶט שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן לַחֲגוֹר בּוֹ אֶת מָתְנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהָרְצוּעָה בָּאֶמְצַע: י אוֹתוֹת הַגַּרְדִּין, וְאוֹתוֹת הַכּוֹבְסִין, אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. הַתּוֹכֵף תְּכִיפָה אַחַת אֵינָהּ חִבּוּר, וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

דאָס וואָרט „שעטנז", אז דאָס איז די ראשי תבות פון „שוע", גליאַטיק, דער וואָל זאָל זיין געקעמט גליאַטיק, „טווי", געשפּונען, און „נוז", צוניפגעדרייט (אָדער גע־וועבט). ר' שמעון בן אלעזר זאָגט, אַז דאָס („נוז") מיינט אַז ער (דער מענטש וואָס טוט אָן שעטנז) איז אליין פאַרקרימט און ער פאַרקרימט אויף זיך דעם פאָטער אין הימל. **ר' שמעון בן אלעזר איז געווען אין דער צייט פון רבי, דעם מסדר פון דער משנה. מיט דעם „פאָטער אין הימל" מיינט מען גאָט.**

ט. לבדים, פּילצן (קלייד־מאַטעריאַל פון צונויפגעפּרעסטן וואָל) זענען אסור (צו נייען מיט פלאַקס, מחמת שעטנז) ווייל זיי זענען גליאַטיק (געקעמטער וואָל). **רש"י און דער רמבם זאָגן, אז עס איז אסור מדאורייתא, ווייל דאָס וואָס די משנה האָט פריער געזאָגט אז „שעטנז" מיינט מען געקעמט גליאַטיק, געשפּונען, געדרייט, מיינט מען אָדער געקעמט גליאַטיק, אָדער געשפּונען, אָדער געדרייט. דער רמב"ן און אַנ־דערע זאָגן, אז עס איז אסור נאָר מדרבנן, ווייל מדאורייתא מוז מען האָבן אַלע דריי צו־זאַמען, גליאַטיק, געשפּונען און געדרייט.** פּיו, א זוים פון וואָל צו אַ קלייד פון פלאַקס איז אסור, ווייל ער (דער זוים) נעמט אַרום דאָס געוועב (פון קלייד). **טייל זענען גורס ניט „פּיו", נאָר „פּיף", און דער טייטש פון ביידע איז אַ זוים, וואָס מען מאַכט אַרום אַ מלבוש אונטן, ביים סוף, כדי עס זאָל זיין שענער. זאָגט די משנה, אז א זוים פון וואָל אין אַ קלייד פון פלאַקס הייסט שעטנז, ווייל ער נעמט אַרום דאָס קלייד; „חוזרין" הייסט „אַרומגיין", אַרומנעמען. עס זענען פאַראַן נאָך טייטשן, און אַלע זענען שווער.** ר' יוסי זאָגט, אז שטריק פון רויטן וואָל זענען אסור (אַרומצובינדן זיך מיט זיי איבער א כאַלאַט פון פלאַקס) ווייל ער שטעפּעט־צו (מיט א נאָט, די שטריק צום כאַלאַט) איי־דער ער בינדט זיך מיט זיי אַרום. **„משיחות" איז דער טייטש „שטריק", „גאַרטל"; „אַרגמן" איז דער טייטש „רויט געפאַרבטער וואָל". „מולל" הייסט „צושטעפּן לייכט מיט אַ נאָט", א „לייכטן צונייען". די משנה זאָגט, אז ווייל געוויינליך טשעפּעט מען צו דעם גאַרטל צום כאַלאַט, אפילו נור לייכט צוגענייט, הייסט עס שוין שעטנז.** לא יקשור, מען טאָר ניט צוקניפּן א גאַרטל פון וואָל צו (א גאַרטל) פון פלאַקס, כדי אַרומ־צובינדן זיך מיט אים די לענדן, כאָטש אין דער מיט איז פאַראַן א פּאַסעק (פון לעדער). **אויב איינער האָט צוויי קורצע גאַרטלען, איינעם פון וואָל און איינעם פון פלאַקס, און כדי זיך אַרומצובינדן מוז ער האָבן ביידע, טאָר ער ניט צוקניפּן דעם וואָלענעם גאַרטל צום פלאַקסענעם גאַרטנל, אפילו ווען צווישן זיי איז מפסיק אַ פּאַסעקל פון לעדער; מחמת ביים אַרומבינדן זיך מוז ער דאָך די ביידע עקן פון די גאַרטלען פאַרבינדן, און דאָס איז שוין שעטנז.**

י. אותות הגרדין, צייכנס פון וועבערס, ואותות הכובסין, און צייכנס פון ווע־שערס זענען אסור צוליב כלאים. **ווען וועבערס באַקומען וואָל צו וועבן א קלייד, אָדער וועשערס באַקומען קליידער צו וואַשן, טשעפּן זיי צו צו די קליידער שטיקלעך פלאַקס אַלס צייכן צו וועמען די קליידער געהערן. זאָגט די משנה, אז דאָס הייסט שעטנז.** התוכף, אַז איינער טשעפּעט צונויף מיט איין נאָט 2 קליידער (ער ציט נור אַדורך מיטן נאָדל־פאָדעם איינמאָל), הייסט עס ניט (אַז די צוויי קליידער זענען) באַהאַפטן צוזאַמען.

וְהַשּׁוֹמְטָהּ בְּשַׁבָּת פָּטוּר. עָשָׂה שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ לְצַד אֶחָד, חִבּוּר וְיֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וְהַשּׁוֹמְטָהּ בְּשַׁבָּת חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיְּשַׁלֵּשׁ. הַשַּׂק וְהַקֻּפָּה מִצְטָרְפִין לְכִלְאַיִם:

סליק מסכת כלאים.

דאָס איז אַן אונטערשיד אין דינים פון טומאה און טהרה. אויב א טמא רירט אָן איין קלייד, ווערט דאָס צווייטע קלייד ניט טמא. ואין, און עס איז ניטאָ דערביי דער איסור פון כלאים. אויב איין קלייד איז פון וואָל און איינס איז פון פלאַקס הייסט עס ניט, אז די קליידער זענען צונויפגעגנייט צוזאמען און עס איז ניט דעריבער קיין שעטנז. והשומטה, און אז איינער ציט צוריק ארויס (דעם פאָדעם) אים שבת איז ער פטור. פונקט ווי מען טאָר ניט נייען אים שבת אזוי טאָר מען ניט אויפטרענען די נאָט, ווייל עס הייסט „קורע", צעררייסן, וואָס איז א מלאכה. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט נור איין מאָל ארורכגעצויגן דעם פאָדעם הייסט עס ניט צוגענייט, און ממילא הייסט דאָס צוריק ארויסציען דעם פאָדעם ניט ארויסגעטרענט, און אויב מען טוט עס איז מען פטור פון א שטראָף פאר חילול שבת, פאר טאָן א מלאכה אים שבת. עשה, אויב ער האָטביידע עקן (פון פאָדעם) ארויסגעצויגן אין איין זייט (ער האָט געגעבן צוויי שטעך, איינעם אהין און איינעם צוריק, אזוי אז ביידע עקן פון פאָדעם זענען אין איין זייט), הייסט עס (אז ביידע קליידער זענען) באהאפטן צוזאמען (זיי הייסן איין קלייד בנוגע טומאה און טהרה), און זיי זענען אסור צוליב כלאים (אויב איין קלייד איז פון פלאַקס און איינס פון וואָל הייסט עס שעטנז), און דער וואָס ציט ארויס דעם פאָדעם אים שבת איז חייב (ווייל דאָס הייסט, אז ער האָט געטאָן אים שבת א מלאכה, ער האָט אויפגעטרענט). אויב מען איז געגאנגען מיטן נאָדל־פאָדעם איינמאָל אהין און איינ־מאָל צוריק הייסט עס יאָ, אז די צוויי קליידער זענען באהאפטן צוזאמען, און זיי זענען ווי איין קלייד. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען מוז גיין (מיטן נאָדל־פאָדעם) דריי מאָל. ר׳ יהודה האַלט, אז עס איז ניט צונויפגענייט סיידן מען גייט מיטן נאָדל־פאָדעם איינ־מאָל אהין און איינמאָל צוריק און איינמאָל ווידער אהין. השק, א זאַק, והקופה, און א קויש, ווערן פארעכנט צוזאמען וועגן כלאים. די משנה האָט עטליכע פירושים. איין פירוש (פון ר״ש) איז, אז אויב צו א קויש איז געווען צוגעבינדן א שטריקל פון וואָל, און צו א זאַק איז געווען צוגעבינדן א שטריקל פון פלאַקס, און מען האָט די דאָזיקע צוויי שטריקלעך צוזאַמען־געגנייט, כדי מען זאָל קאָנען טראָגן דעם קויש און דעם זאַק צוזאמען, הייסט עס שעטנז און מען טאָר זיי ניט טראָגן. דער רמב״ם טייטשט, אז אויב מען טשעפּעט צו א קלייד פון וואָל מיט א קלייד פון פלאַקס דורך אַ שטיקל קויש אָדער אַשטיקל זאַק הייסט עס שעטנז.

סליק מסכת כלאים — געענדיקט מסכת כלאים

מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית

פרק א

א עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין בִּשְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית? בֵּ"שׁ אוֹמְרִים, כָּל זְמַן שֶׁהוּא יָפֶה לַפֶּרִי. וּבֵ"ה אוֹמְרִים עַד הָעֲצֶרֶת. וּקְרוֹבִין דִּבְרֵי אֵלּוּ לִהְיוֹת כְּדִבְרֵי אֵלּוּ: **ב** אֵיזֶהוּ שְׂדֵה הָאִילָן? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת

מסכת שביעית

הקדמה

די תורה איז שמות כ"ג און ויקרא כ"ה זאָגט, אַז זעקס יאָר זאָל מען פאַרזייען די פעלדער, און דאָס זיבעטע יאָר זאָלן די פעלדער און די גערטנער רוהען; מען טאָר זיי ניט באַארבייטן. די פרוכטן און תבואות, וואָס וואַקסן יאָ אין דעם יאָר, פון זיך אַליין, זענען הפקר פאַר אַלע. אַלע מעגן זיי נעמען. דאָס דאָזיקע זיבעטע יאָר, רופט אָן די משנה „שביעית", „זיבעטע". אין חומש דברים ט"ו ווערט דאָס דאָזיקע יאָר אָנגערופן „שמיטה", וואָס איז דער טייטש, אָפּזאָגן זיך, און די תורה זאָגט אָן, אַז אויב מען באָרגט איינעם געלד זאָל מען נאָכן זיבעטן יאָר ניט מער מאָנען דעם חוב. דערפון הייסט דאָס זיבעטע יאָר אויך שמיטה, און אַזוי רופט מען עס אין יידיש, און אויך מיר אין דער איבערזעצונג פון דער משנה און אין דעם פירוש וועלן רופן דאָס יאָר „שמיטה". אין דער מסכת „שביעית" ווערן געגעבן די דינים וועגן שמיטה־יאָר.

פרק א.

א. עד אימתי, ביז ווען מעג מען אַקערן אין אַ פעלד מיטביימער ערב שמיטה? די משנה טיילט דאָ איין פעלדער אין צוויי סאָרטן. איינער איז „שדה אילן", אַ פעלד, אין וועלכן עס וואַקסן ביימער, מייסטנס ביימער מיט פרוכטן; דער צווייטער איז „שדה לבן", אַ פעלד אין וועלכן עס וואַקסט תבואה. „לבן" איז דער טייטש „ווייס", ווייל די קאָליר פון תבואה איז העל, ווייסער פון פרוכטן; אָדער ווייל תבואה־פעלד האָט ניט קיין שאָטן. דער דין איז, אַז ניט נור טאָר מען ניט אַקערן קיין פעלד, סיי אַ פעלד מיט ביימער, סיי אַ פעלד פון תבואה, אים שמיטה זעלבסט, אים זיבעטן יאָר, נאָר מען טאָר אויך ניט אַקערן עטליכע חדשים ערב שמיטה, אין 6טן יאָר, ווייל דאָס דאָזיקע אַקערן אים 6טן יאָר גרייט צו דאָס פעלד פאַר דעם קומענדיקן שמיטה־יאָר, און דאָס טאָר מען ניט. פרעגט די משנה, ביז וועלכער צייט מעג מען יאָ אַקערן אין אַ פעלד מיט ביימער אים 6טן יאָר מחמת דאָס אַקערן ביז דער דאָזיקער צייט איז ניט כדי די ביימער זאָלן גוט זיין אין דעם שמיטה־יאָר, נאָר פאַר די ביימער אין 6טן יאָר זעלבסט? (וועגן תבואה־פעלדער וועט די משנה לערנען אין פרק ב'). דערויף ענט־פערט די משנה: בית שמאי זאָגן: אַזוי לאַנג ווי עס איז גוט צו די פרוכטן. מען מעג אַזוי לאַנג אַקערן דעם 6טן יאָר ווי לאַנג מען ווייסט, אַז דאָס דאָזיקע אַקערן פאַרבע־סערט די פרוכטן אויף די ביימער אים 6טן יאָר. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן: ביז שבועות. אָבער נאָך שבועות טאָר מען ניט. אין דער משנה ווערט דער יום טוב שבועות אָנגערופן „עצרת". וקרובין, און די ווערטער פון די (בית הלל) זענען גאַנץ צו ווערטער פון די (בית שמאי). די משנה זאָגט דאָ, אַז די מיינונגען פון ביידע זענען כמעט דיזעלבע, ווייל ביז שבועות איז דאָס אַקערן די פעלדער מיט ביימער גוט פאַר די פרוכטן פון 6טן יאָר. אין פרק ב' וועלן מיר לערנען, אַז אַ תבואה פעלד מעג מען אַקערן ביז פסח. מיר לערנען אין דער גמרא מועד קטן ג' אַז רבן גמליאל הנשיא, (וואַרשיינליך, דער זון פון רבי, דעם מסדר פון דער משנה) צוזאַמען מיט זיין בית דין, האָבן מבטל געמאַכט דעם דאָזיקן איסור ניט צו אַקערן פעלדער אין 6טן יאָר.

ב. איזהו, וואָס הייסט אַ ביימער־פעלד? וויפיל ביימער דאַרפן זיין אין אַ פעלד, און וויפיל פרוכטן דאַרפן וואַקסן אויף די ביימער, כדי עס זאָל הייסן אַ פעלד פון ביי־מער? כל שלשה, אויב עס זענען פאַראַן (ניט ווינציקער) פון דריי ביימער אויף אַ פעלד

לְבֵית סְאָה, אִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת כִּכַּר דְּבֵילָה שֶׁל שִׁשִּׁים מָנֶה בָּאִיטַלְקִי, חוֹרְשִׁים כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן, פָּחוֹת מִכָּאן אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ: ג אֶחָד אִילָן סְרָק, וְאֶחָד אִילָן מַאֲכָל רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵם תְּאֵנִים, אִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת כִּכַּר דְּבֵלָה שֶׁל שִׁשִּׁים מָנֶה בָּאִיטַלְקִי, חוֹרְשִׁים כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן, פָּחוֹת מִכָּאן אֵין חוֹרְשִׁים

די גרויס פון א בית סאה און זיי (די ביימער) זענען פעהיג ארויסצוגעבן א לאבן געפרעסטע פייגן, וועלכע וועגט זעכציק איטאַליענישע מנה־מטבעות, מעג מען אקערן פאר זייערטוועגן (ביז שבועות) דאָס גאנצע בית־סאה פעלד. „בית סאה" הייסט **א פעלד, וואָס איז אזוי גרויס, אַז כדי עס צו פאַרזייען דאַרף מען פאַרנוצן א סאה תבואה. מען האָט אפגעשאצט אז אזא פעלד האלט 50 איילן די לענג אויף 50 איילן די ברייט. „ככר דבלה" הייסט א קיילעכיקער לאבן („ככר" א לאבן ברויט) פון געפרעסטע פייגן. מנה איז 100 דינר, און דאָס איז א מטבע, און אמאָל פלעגט מען וועגן מיט מטבעות; די מפרשים זאָגן, אַז 60 מנה איז לערך 50 פונט. זאָגט דאָ די משנה, א „ביימער־פעלד" הייסט אַזאַ פעלד, וואָס אויף אַ שטח פון 50 איילן אויף 50 איילן (2500 איילן) זענען פאַראַן ניט ווינציקער פון דריי ביימער, און אויף די ביימער קאָנען וואקסן פייגן אזוי פיל, אַז ווען מען פרעסט צונויף די פייגן זאָל זיין פון זיי אַ לאבן וועלכער וועגט ניט ווינציקער פון 60 איטאַליענישע מנה־מטבעות. דער ר"ש טייטשט, אז אויף יעדן בוים זאָל וואקסן אזוי פיל פייגן; אָבער דער רמב"ם טייטשט, אז אויף אלע דריי ביימער צוזאַמען.** פחות מכאן, אויב (עס איז פאַראַן) ווינציקער דערפון (ווינציקער ביימער, אָדער ווינציקער פייגן), מעג מען אקערן (דאָס פעלד ביז שבועות) פאַר זיי (די ביימערס וועגן) נאָר אזוי פיל אָרט (ארום יעדן בוים) וויפיל עס פאַרנעמט דער מענטש, וואָס רייסט די פייגן פון די ביימער און זיין קויש אין דרויסן פון אים. **אין לשון קודש זענען פאַראַן עטליכע ווערטער פאַר אראָפּרייסן פאַרשידענע פרוכטן; אָפּרייסן פייגן הייסט „ארה", און דער פייגן־אָפּרייסער הייסט „אורה".** זאָגט די משנה, אז אויב עס זענען פאַראַן ווינציקער ביימער, אָדער זיי קאָנען ניט ארויסגעבן גענוג פייגן, מעג מען אקערן ארום יעדן בוים בלויז אַזאַ קליין שטיקל פעלד, אויף וועלכן עס קאָן שטיין דער פייגן־אָפּרייסער און אויך דער קויש, אין וועלכן ער וואַרפט אריין די פייגן. דאָס איבעריקע פעלד האָט דעם דין ווי תבואה־פעלד און מען מעג עס אקערן נור ביז פסח, ווי עס לערנט די משנה פרק ב' משנה א'. **וועגן דעם „חוצה לו", אין דרויסן פון אים, זענען פאַראַן צוויי פירושים. דער ברטנורא טייטשט, אז דאָס וואָרט „לו", גייט ארויף אויף דעם בוים, און דאָס הייסט „דער פלאַץ אין דרויסן פון בוים". דער „תפארת ישראל" זאָגט, אז „לו" מיינט מען דעם מענטש, און ער טייטשט „און דער קויש זאָל שטיין אין דרוסן פון דעם פייגן־אָפּרייסער", מחמת אזוי ארום פאַרנעמט עס מער פלאַץ, ווי ווען דער קויש זאָל שטיין צווישן דעם מענטש און דעם בוים. מען נעמט אָן אז דאָס מיינט מען צוויי איילן. — איצט איז די שאלה: דאָס איז אלץ, אז די ביימער זענען פייגן־ביימער. ווי איז אָבער אז זיי זענען אנדערע ביימער? דערויף ענטפערט די משנה ג':**

ג. אחד, סיי עס געפינען זיך (אויף דעם פעלד) ביימער „אילן סרק", אויף וועלכע עס וואקסן אינגאנצן ניט קיין פרוכטן, און סיי ביימער „אילן מאכל", אויף וועלכע עס וואקסן פרוכטן, באַטראַכט מען זיי, ווי זיי וואָלטן געווען פייגנביימער, און אויב (ווען זיי וואָלטן געווען פייגנביימער) זענען זיי פעהיג ארויסצוגעבן א לאבן געפרעסטע פייגן, ייעלכער וועגט 60 איטאַליענישע מנה־מטבעות, מעג מען אקערן פאר זייערטוועגן (ביז שבועות) דאָס גאנצע בית־סאה־פעלד; אויב ווינציקער דערפון (ווינציקער פון די ביימער אָדער ווינציקער פון דער וואָג פייגן) מעג מען אקערן ארום

לָהֶן אֶלָּא לְצָרְכָן: ד הָיָה אֶחָד עוֹשֶׂה כִּכַּר דְּבֵילָה וּשְׁנַיִם אֵין עוֹשִׂין, אוֹ שְׁנַיִם עוֹשִׂין וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה, אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא לְצָרְכָן, עַד שֶׁיִּהְיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה. הָיוּ עֲשָׂרָה, מֵעֲשָׂרָה וּלְמַעְלָה, בֵּין עוֹשִׂין בֵּין שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן, שֶׁנֶּאֱמַר בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר חָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית, אֶלָּא חָרִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁהוּא נִכְנָס בַּשְּׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁהוּא

די ביימער נאָר וויפיל זיי דארפן. די מפרשים זאָגן, אז „וויפיל זיי דארפן" איז אויך דערזעלבער שטח וואָס „וויפיל עס פארנעמט דער פייגן־אראָפּרייסער און דער קויש אויסער אים", דאָס הייסט צוויי איילן.

ד. היה, אויב איין בוים קאָן ארויסגעבן א לאבן געפּרעסטע פייגן און די איבעריקע צוויי קאָנען ניט ארויסגעבן, אָדער צוויי ביימער קאָנען ארויסגעבן און דער דריטער קאָן ניט ארויסגעבן, טאָר מען ניט אקערן (דאָס פעלד) סיידן פאר זייערטוועגן (נאָר ארום די ביימער אליין צו צוויי איילן ארום יעדן בוים). אין דער דאָזיקער משנה איז פאראן נאָך א גירסא „היה אחד עושה או ב' עושין", דאָס הייסט, אויב עס איז מער ניטאָ ווי איין בוים אָדער צוויי ביימער, נאָר זיי (דער איינער אָדער די צוויי) קאָנען ארויסגעבן אַ לאַבן געפּרעסטע פייגן פון 60 מנה־מטבעות; און די משנה זאָגט, אז עס מוזן דוקא זיין דריי ביימער. עד שיהיו. דאָס (דער דאָזיקער דין, אז די ביימער מוזן קאָנען ארויסגעבן א לאבן געפּרעסטע פייגן, וואָס וועגט 60 מנה־מטבועת) איז ווען עס זענען פאראן ביימער פון דריי ביז ניין. טייל מפרשים טייטשן, אז אויב צווישן די 9 ביימער אין דעם בית־סאה־פעלד זענען פאראן דריי וועלכע קאָנען ארויסגעבן דעם לאבן פייגן מעג מען שוין אקערן דאָס גאנצע בית־סאה פעלד. היו עשרה, אויב אָבער עס זענען פאראן (אין דעם בית־סאה־פעלד) צען (ביימער), אָדער פון צען ביימער אָן און מער, איז סיי זיי קאָנען ארויסגעבן (פייגן) סיי זיי קאָנען ניט ארויסגעבן (פייגן), מעג מען אקערן דאָס גאנצע בית־סאה־פעלד צוליב זיי (צוליב די ביימער). ווייל אין אזא פאל ווערט דאָס גאנצע פעלד בטל צו די ביימער. — איצט ברענגט די משנה אַ ראיה פון חומש, אז אויך עטליכע חדשים ערב שמיטה, אין 6טן יאָר טאָר מען ניט אקערן דאָס פעלד, מחמת דאָס אקערן קאָן ברענגען דעם פעלד נוצן אים שמיטה־יאָר; שנאמר, ווייל עס שטייט (שמות ל"ד) „בחריש ובקציר תשבות", „אין אקערן און שניידן זאָלסטו רוהען"; דארף דאָך (דער פסוק) ניט זאָגן, אז מען טאָר ניט אקערן און שניידן אים שמיטה־יאָר (מחמת וועגן דעם האָט דאָך דער פסוק שוין אָנגעזאָגט אין ויקרא כ"ה), נאָר (דער דאָזיקער פסוק) מיינט דעם אקער פון ערב שמיטה (אין זעקסטן יאָר) וואָס גייט אריין אין שמיטה און דאָס שניידן פון שמיטה־יאָר וואָס גייט ארויס אין מוצאי־שמיטה (דעם יאָר נאָך שמיטה). דער דאָזיקער דרש פון פסוק באשטייט פון צוויי טיילן. דער פסוק איז אין שמות ל"ד, כ"א, און ער רעדט וועגן שבת „ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות, בחריש ובקציר תשבות", „זעקס טעג זאָלסטו ארבייטן, און דעם זיבעטן טאָג זאָלסטו רוהען, אין אקערן און שניידן זאָלסטו רוהען". מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז אויך די ווערטער „אין אקערן און שניידן זאָלסטו רוהען" גייען ארויף אויף דעם טאָג שבת, אז מען טאָר ניט אין אים אקערן און שניידן די פעלדער. אָבער ווייל וועגן שבת איז שוין געזאָגט געוואָרן אין שמות כ', אז מען דארף רוהען, לערנט דעריבער די משנה, אז מיט די דאָזיקע ווערטער פון פסוק מיינט מען אים שמיטה־יאָר, אז מען טאָר ניט אקערן און שניידן די פעלדער. אָבער אויך וועגן שמיטה־יאָר איז שוין פאראן א פסוק אין ויקרא כ"ה, אז מען טאָר אין דעם יאָר ניט באארבייטן די פעלדער, צו־וואָס זשע דארף מען דאָ האָבן נאָך אַ פסוק, אז מען טאָר ניט אקערן און שניידן? דעריבער זאָגט די משנה, אז דער פסוק וויל דאָ לערנען אז מען טאָרניט אקערן אויך א געוויסע צייט, עטליכע חדשים, אין

יוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. ר׳ יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מָה חָרִישׁ רְשׁוּת אַף קָצִיר רְשׁוּת, יָצָא קְצִיר הָעוֹמֶר: ה שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, וְחוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן. וְכַמָּה יְהֵא בֵּינֵיהֶם? רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַבָּקָר עוֹבֵר בְּכֵלָיו: ו עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפוּזָּרוֹת בְּתוֹךְ בֵּית סְאָה, חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ

ערב־שמיטה־יאָר, אין 6טן יאָר, מחמת דאָס דאָזיקע אקערן איז גוט פאר דעם פעלד אין שמיטה־יאָר, עס „גייט אריין אין שמיטה־יאָר"; און אז מען טאָר ניט שניידן אין מוצאי שמיטה, אין דעם יאָר נאָך שמיטה, אין 8טן יאָר, אזא תבואה, וואָס איז פאַר־זייט געוואָרן אָדער איז געוואקסן אים שמיטה־יאָר און וואָס „גייט ארויס אין מוצאי שמיטה". ר׳ ישמעאל זאָגט, אז (דער פסוק מיינט) פונקט ווי אקערן איז נור א רשות, (אויב מען וויל), אזוי מיינט מען שניידן נאָר א רשות, און אן אויסנאָם איז דאָס שניידן פון עומר (וואָס איז א מצוה). ר׳ ישמעאל האַלט, אז דער פסוק אין שמות ל"ד „אין אקערן און שניידן זאָלסטו רוהען" גייט ניט ארויף אויף שמיטה, נאָר אויף שבת, און דאָס הייסט, אז מען טאָר אים שבת ניט אקערן און ניט שניידן. איי איז דאָך די קשיא, צו־וואָס דארף מען האָבן דעם פסוק, אז מיר האָבן דאָך שוין אַ פסוק אין שמות כ׳, אז מען דארף רוהען אים שבת? דערויף ענטפערט ר׳ ישמעאל, אז דער חומש האָט צוגעגעבן דעם דאָזיקן פסוק, כדי צו לערנען, אז דאָס „שניידן" דארף זיין גלייך צום „אקערן", אז נאָר דעמאָלס טאָר מען ניט שניידן אים שבת קיין תבואה פון פעלד, ווען דאָס „שניידן" איז אַ רשות, פונקט ווי דאָס „אקערן", מחמת „אקערן" איז שטענדיג אַ רשות, אויב מען וויל אקערט מען, און אויב מען וויל ניט אקערט מען ניט, און עס איז ניט פאראַן אזא פאַל, ווען עס איז א מצוה צו אקערן. אזוי טאָר מען ניט שניידן קיין תבואה אים שבת נאָר דעמאָלס ווען דאָס שניידן איז א „רשות", און מען „מוז" ניט שניידן. אָבער אין אַ פאַל, ווען דאָס שניידן תבואה איז אַ מצוה, דהיינו, מען דארף שניידן תבואה צו ברענגן דערפון אין בית המקדש דעם קרבן עומר (א מעסטל גערשטן) דעם 16טן טאָג אין ניסן, מעג מען יאָ שניידן די תבואה אפילו אים שבת.

ה. שלשה, דרייביימער פון דריי מענטשן (יעדער בוים געהערט צו איינעם), ווערן פאררעכנט צוזאמען (אויב זיי זענען אין איין בית־סאה־פעלד) און מען אקערט (ביז שבועות) דאָס גאנצע בית־סאה־פעלד צוליב זיי. די דריי ביימער ווערן באטראכט ווי זיי וואָלטן געהערט צו איין מענטש, און דאָס פעלד הייסט דעריבער אַ פעלד פון ביימער. — איצט פרעגט די משנה בכלל וועגן אלע פריערדיקע דינים וועגן דריי ביי־מער אין אַ בית־סאה־פעלד. וכמה, וויפיל דארפן זיין די ביימער אָפגעריקט איינער פון אנדערן? מחמת דער שכל זאָגט דאָך, אז דאָס מיינט מען ניט אז די דריי ביימער קאָ־נען זיין אין אייןווינקל פון דעם בית־סאה־פעלד. ענטפערט די משנה: ר׳ גמליאל זאָגט, אז (זיי דארפן זיין אָפגעריקט) אזוי פיל דאָס די ארבייטס־בהמות (וועלכע אקערן) זאָלן קאָנען אדורכגיין מיט זייערע אקער־כלים. „בקר" איז דער טייטש „רינדער", און דאָ מיינט די פאָר אָקסן, וועלכע אקערן. טייל זענען מנקד „בקר" מיט א פתח אונטער דער „ב׳" און דער טייטש איז „דער מענטש וואָס פירט די אקסן". די מפרשים זאָגן, אז דער שיעור איז 4איילן, אויב אָבער עס איז ניטאָ צווישן איין בוים און דעם אנ־דערן 4 איילן הייסט עס, אז די ביימער וועט מען דארפן אויסרייסן און עס הייסט דעריבער ניט קיין ביימער־פעלד. אין דער משנה אין ירושלמי איז אנשטאָט „רבן גמליאל" פאראַן „רבן שמעון גמליאל".

ו. עשר, צען יונגע ביימלעך (נטיעות), פונאנדערגעשפרייט אין אַ בית־סאה־פעלד, מעג מען אקערן צוליב זיי דאָס גאנצע בית־סאה־פעלד ביז ראש השנה (פון שמיטה־יאָר). די גמרא (תענית ג׳) זאָגט, אז „עשר נטיעות", דער דין אין דער משנה,

הַשָּׁנָה. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת שׁוּרָה וּמֻקָּפוֹת עֲטָרָה, אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶם אֶלָּא לְצָרְכָן: ז הַנְּטִיעוֹת וְהַדְּלוּעִים מִצְטָרְפִין לְתוֹךְ בֵּית סְאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל עֲשָׂרָה דְלוּעִים לְבֵית סְאָה חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה: ח עַד אֵימָתַי נִקְרָאוּ נְטִיעוֹת? רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיָּחוֹלוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בַּת שֶׁבַע שָׁנִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נְטִיעָה

אז צוליב 10 יונגעביימלעך אין אַ בית־סאה־פעלד מעג מען אקערן ביז ראש השנה. איז אַ הלכה למשל מסיני, און דערויף איז ניט פאראן קיין מחלוקה. דער ר״ש זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל אויב מען וועט ארום די יונגע ביימלעך ניט אַקערן וועלן זיי פארטרוקנט און קאליע ווערן און די תורה האָט רחמנות געהאט אויף יידיש פארמעגן. היו, אויב (די צען יונגע ביימלעך זענען געשטאנען אין איין שורה (און ניט פונאנ־דערגעשפרייט אין דעם גאנצן פעלד) אָדער זיי זענען געשטאנען אין אַ ראָד (מוקפות עטרה, ווי אין א קיילעכיקער קרוין), מעג מען אקערן נאָר אזוי פיל (פעלד) וויפיל זיי דארפן האָבן. ווייל קוים זענען די יונגע ביימלעך ניט צושפרייט, זעט עס אויס ווי מען אקערט דאָס פעלד ניט פאר די ביימלעך נאָר פאר דער טובה פון פעלד. דער טייטש, וואס מיר האָבן דאָ געגעבן אויף „מוקפות עטרה״, פערפלאנצט אין א קיילעכיקער ליניע, אין א ראָד, ווי א קיילעכיקע קרוין, איז פון רמב״ם. דער ר״ש טייטשט „ארומ־גערינגלט מיט אַ צוים״.

ז. הנטיעות, יונגביימלעך און קירביסן (דלועים, דיניעס) ווערן פארעכנט צוזאמען אין אַ בית־סאה־פעלד. אויב עס זענען, למשל, פאראן אין א בית־סאה־פעלד 6 יונגע ביימלעך און 4 קירביסן (דיניעס) (די ביימלעך זענען מער ווי די קירביסן) ווערט עס גערעכנט ווי עס וואָלט געווען 10 יונגע ביימלעך און מען מעג אקערן דאָס פעלד ביז ראש השנה פון שמיטה־יאָר. דער טעם איז, ווייל קירביסן וואקסן הויך מיט גרויסע בלעטער, און זיי זען אויס ווי יונגע ביימלעך. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אויב אין אבית סאה־פעלד זענען פאראן צען קירביסן מעג מען אקערן דאָס גאנצע בית־סאה־פעלד ביז ראש השנה. לויט רבן שמעון בן גמליאל האָבן קירביסן דעמ־זעלבן דין וואס יונגע ביימלעך, און אויב זיי זענען פאראן 10 אין אַ בית־סאה־פעלד, מעג מען אקערן. מיט קירביסן מיינט מען דאָ, לויט דעם ירושלמי, נאָר „גריכישע קירביסן״, „דלעת יונית״, וועלכע וואקסן הויך.

ח. עד אימתי, ביז ווען הייסן ביימלעך „נטיעות״, יינגע ביימלעך? ר׳ אלעזר בן עזריה זאָגט ביז זיי ווערן חולין (וואָכעדיק). דער דין איז די ערשטע דריי יאָר זינט מען האָט פארפלאנצט אַ בוים, זענען די פרוכטן פון בוים ערלה און מען טאָר זיי ניט עסן. דעם 4טן יאָר הייסן די פרוכטן „כרם רבעי״ (אָדער „נטע רבעי״), „פירט־יאָר־פרוכטן״, און מען טאָר זיי ניט עסן אויסער ירושלים, נאָר מען מוז זיי פירן קיין ירושלים און דאָרט עסן. אויב מען וויל ניט פירן די פרוכטן קיין ירושלים, קאָן מען זיי „אויסלייזן״, „מחלל־זיין״, אויסקויפן מיט געלד, און דאמאָלס ווערן די פרוכטן שוין „חולין״, „וואָכעדיק״, אָן שום קדושה, און מען מעג זיי עסן אומעטום; נאָר דאָס געלד דארף מען אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט קויפן דערפאר עסנ־ווארג און עסן. זאָגט ר׳ אלעזר בן עזריה, אז ביימלעך הייסן „נטיעות״, יונגע, ביז זיי ווערן „חולין״, וואָכעדיק, דאָס הייסט, ביז דעם 4טן יאָר ווען מען האָט אויס־געלייזט, אויסגעטוישט זייערע פרוכטן אויף געלד, און די פרוכטן זענען געוואָרן „חולין״; אויב מען האָט ניט אויסגעלייזט, הערן־אויף די ביימלעך צו זיין יונגע, „נטיעות״, ערשט דעם 5טן יאָר, ווייל דעמאָלט זענען זיי דאָך שוין זיכער חולין. ר׳ יהושע זאָגט, אז ביז (אַביימל איז אלט) זיבן יאָר. ר׳ עקיבא זאָגט, אז „נטיעה״, „יונג״ הייסט, ווי איר נאָמען איז. דער רמבם טייטשט, אז אזוי לאנג ווי מענטשן רופן

כִּשְׁמָה. אִילָן שֶׁנִּגְמַם וְהוֹצִיא חֲלִיפִין, מִטֶּפַח וּלְמַטָּה, כִּנְטִיעָה, מִטֶּפַח וּלְמַעְלָה, כְּאִילָן, דִּבְרֵי ר' שִׁמְעוֹן:

פרק ב

א עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין בִּשְׂדֵה הַלָּבָן עֶרֶב שְׁבִיעִית? עַד שֶׁתִּכְלֶה הַלֵּיחָה, כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי אָדָם חוֹרְשִׁין לִטַּע בְּמִקְשָׁאוֹת וּבְמִדְלָעוֹת. אָ"ר שִׁמְעוֹן, נָתַתָּ תּוֹרַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיָדוֹ. אֶלָּא, בִּשְׂדֵה הַלָּבָן עַד הַפֶּסַח, וּבִשְׂדֵה הָאִילָן עַד עֲצֶרֶת: **ב** מְזַבְּלִין וּמְעַדְּרִין בְּמִקְשָׁאוֹת וּבְמִדְלָעוֹת עַד

דאָסביימל „נטיעה“, „יונג ביימל“. דער ר"ש טייטשט, אז ווען דאָס ביימל איז ניט אלט מער ווי אַ יאָר. אילן, אַ בוים, וועלכע מען האָט אָפּגעשניטן און (איבערגעלאָזט דעם וואָרצל־שטאם און) פון אים זענען ארויסגעוואקסן נייע צווייגן (חלופין, אנדערע צווייגן אנשטאט די ערשטע), איז אויב (די נייע צווייגן זענען ארויסגעוואקסן פון אַ וואָרצל־שטאם, וואָס איז) נידריקער ווי אַ טפח פון דער ערד, איז עס „נטיעה“, „יונ־גער בוים“, אויב אָבער פון אַ טפח אָן און העכער (פון דער ערד) איז עס א „בוים“, אזוי זאָגט ר' שמעון. אויב דער וואָרצל־שטאם איז נידריקער פון א טפח פון דער ערד הייסט עס אז דאָס איז אַ נייער בוים, און עס איז דעריבער אַ יונגער בוים; אויב אָבער דער וואָרצל־שטאם איז העכער פון אַ טפח הייסן די נייע צווייגן ווי זיי וואקסן אויף דעם אלטן פריערדיקן בוים.

פרק ב.

א. עד אימתי, ביז ווען מעג מען אקערן אין אַ תבואה־פעלד ערב שמיטה? אין פריערדיקן פרק איז געלערנט געוואָרן, אז אַ ביימער־פעלד מעג מען אקערן אים 6טן יאָר (ערב שמיטה) ביז שבועות. איצט פרעגט די משנה ביז ווען מעג מען אקערן אין אַ תבואה פעלד? „שדה לבן“, א „ווייס פעלד“, הייסט א תבואה־פעלד, מחמת די תבואה איז העל, ווייס, ווען זי איז צייטיק. טייל מיינען, ווייל אין אַ תבואה־פעלד איז ניט פאראן קיין טונקעלער שאָטן, וואָס איז דאָ אין אַ ביימער־פעלד. עד שתכלה, ביז עס פארשווינדעט די פייכקייט (אין דער ערד), אזוי לאנג ווי מענטשן אקערן כדי צו פלאנצן אין פעלדער פון אוגערקעס און פעלדער פון קירביסן. די מפרשים טייטשן, אז די צווייטע העלפט פון דער משנה איז אַ פירוש צו דער ערשטער העלפט. וועלכע זאָגט, אז מען מעג אקערן אזוי לאנג ווי די ערד איז נאָך פייכט פון ווינטערדיקן רעגן, און די צווייטע העלפט זאָגט, אז דאָס מיינט מען, אזוי לאנג ווי מענטשן אקערן אין פעלדער פון אוגערקעס און קירביסן כדי דאָרט צו פלאנצן. דער טעם איז, ווייל מען קאָן דאָך אין די אנדערע פעלדער אויך פארפלאנצן אוגערקעס און קירביסן. דאָס וואָרט „מקשאות“ מיינט אוגערקעס־פעלדער (פון „קשואין“ אוגערקעס) און „מדלעות“, קירביסן־פעלדער (פון דלעת, קירביס). אָמר, האָט ר' שמעון געזאָגט: אויב אזוי האָסט דו דאָך יעדן איינעם געגעבן די תורה אין זיין האנט! יעדער קאָן דאָך זאָגן, אז ביי אים אין פעלד, איז נאָכניט אויסגעטרוקנט געוואָרן. און ער מעג אקערן, און אזוי וועט אויסקומען, אז יעדער איינער וועט האָבן אן אנדערע תורה, אן אנדערן דין! אלא, נאָר, די צייט איז אין אַ תבואה־פעלד ביז פסח, און אין אַ ביימער־פעלד ביז שבועות. ווי מיר האָבן שוין געברענגט אין פאָריקן פרק די גמרא מועד קטן ג', האָט רבן גמליאל און זיין בית דין איינגעפירט, אז מען מעג אלע סאָרטן פעלדער אקערן דאָס 6טע יאָר ביז ראש השנה פון שמיטה.

ב. מזבלין, מען מעג באמיסטיקן (פעלדער) און מען מעג גראָבן מיט אַ האנט־גראָב־אייזן אין די אוגערקעס־און קירביסן־פעלדער, (דאָס גאַנצע 6טע יאָר) ביז ראש השנה (פון שמיטה־יאָר). כאָטש אקערן פעלדער טאָר מען ניט נאָך פסח (און ביי ביי־

ראֹשׁ הַשָּׁנָה, וְכֵן בְּבֵית הַשְּׁלָחִים. מְיַבְּלִין מְפָרְקִין מְאַבְּקִין מְעַשְּׁנִין עַד ראֹשׁ הַשָּׁנָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף נוֹטֵל הוּא אֶת הֶעָלֶה מִן הָאֶשְׁכּוֹל בַּשְּׁבִיעִית: ג מְסַקְּלִין עַד ראֹשׁ הַשָּׁנָה, מְקַרְסְמִין מְזָרְדִין מְפַסְּלִין עַד

מער־פעלדער נאָך שבועות) דעם 6טן יאָר, ווייל עס הייסט, אז מען גרייט צו דאָס פעלד צום שמיטה־יאָר אָבער באַמיסטיגן שוין־פאַרזייטע פעלדער, און גראָבן ארום די וואָרצלען פון אוגערקעס און קירביסן מיט אַ האַנט־אייזן, מעג מען ביז ראש השנה. דער טעם איז, ווייל די דאָזיקע ארבייטן זענען צו פאַרבעסרן די תבואה און די אוגערקעס און די קירביסן, וואָס וואַקסן דעם 6טן יאָר. וועגן דער דאָזיקער משנה זענען פאַראַן חלוקי דעות ביי די מפרשים, צי מיינט מען דוקא גראָבן ארום די וואָרצלען פון אוגערקעס און קירביסן, אָדער מען מעג בכלל ביי ביימער און פלאַנצן. וכן, און דאָס־זעלבע מעג מען (מיסטיקן און גראָבן מיטן האַנט־אייזן) אין א פעלד, וואָס ווערט באַוואַסערט קינסטליך (ניט דורך רעגן). „בית השלחין" איז דער טייטש אַ פעלד, וואָס מען באַוואַסערט עס קינסטליך, מיט דער האַנט, אָדער דורך קאַנאַלען. די גמרא (מועד קטן ב') נעמט דאָס וואָרט פון אראַמעאישן „משלהי", מיד, טרוקן, און דאָס הייסט אַ טרוקן פעלד („בית" ווערט באַנוצט אויך אלס פעלד, ווי מיר האָבן שוין געהאַט „בית סאה"), וואָס דאַרף האָבן באַזונדערע באַוואַסערונג און קאָן ניט גענוג האָבן דאָס רעגן־וואַסער אליין. די גמרא אין בבא בתרא ס"ח ברענגט דערצו דעם פסוק אין שיר השירים ד' „שלחיך פרדס רמונים". טייל טייטשן, אז די משנה מיינט דאָ, אז אַ בית־השלחין־פעלד מעג מען באַוואַסערן ביז ראש השנה. מייבלין, מען מעג ארויסשניידן קרעצלעך (פון ביימער), מפרקין, אראָפּרייסן בלעטער (פון ביימער אויב די בלעטער זענען צופיל און זיי מאַכן שווער דאָס וואַקסן פון פרוכטן), מאבקין, באַשיטן מיט שטויב (מיט ערד, די אָפּגעדעקטע ביימער־וואָרצלען), מעשנין, ארויפלאָזן רויך (אויף די ביימער, צו טויטן שעדליכע ווערעמלעך) ביז ראש השנה פון שמיטה־יאָר. כאָטש אקערן טאָר מען ניט אין 6טן יאָר נאָך שבועות אין אַ ביימער־פעלד, אָבער די ארבייטן וואָס זענען נויטיק צו שיצן די ביימער מעג מען טאָן. „מייבלין", איז פון וואָרט „יבלת", אַ קרעצל, אַ שלעכטער אויסזאַץ, און מען דאַרף עס ארויסשניידן פון בוים; „מפרקין" איז פון „פרק", אראָפּנעמען אַ משא, און מען מיינט דאָ אראָפּנעמען די צופיל בלעטער פון בוים; „מאבקין" איז פון „אבק", שטויב; „מעשנין" איז פון „עשן", רויך. ר' שמעון זאָגט, אז מען מעג אויך אראָפּנעמען דעם בלאַט פון (ווייַנטרויבן)־הענגל אים שמיטה־יאָר; אויב די ווייַנטרויבן־הענגלען אויפן ווייַנשטאָק זענען באַוואַקסן מיט צופיל בלעטער, מעג מען די בלעטער אראָפּנעמען אפילו אין שמיטה־יאָר; מחמת דאָס אראָפּנעמען די בלעטער פון ווייַנטרויבן־הענגל מאַכט ניט בעסער דעם ווייַנשטאָק, נאָר עס פאַרהיט, אז ער זאָל ניט קאַליע ווערן. פון די מפרשים איז ניט קלאָר, צי דאָ מיינט מען מיט אשכול דוקא א הענגל פון ווייַנטרויבן, אָדער מען מיינט סתם דאָס צווייגל, אויף וועלכן עס הענגען בכלל פרוכטן, אלע סאָרטן פרוכטן, ניט דוקא ווייַנטרויבן.

ג. מסקלין, מען מעג (דאָס גאַנצע 6טע יאָר) באַזייטיקן שטיינער (פון פעלד) ביז ראש השנה (פון שמיטה־יאָר). דאָס וואָרט „מסקלין" איז פון „סקל", וואָס איז דער טייטש „באַוואַרפן מיט שטיינער"; אָבער ווען דאָס וואָרט קומט אין „פיעל"־פאָרם („מסקל") איז עס דער טייטש „ארויסנעמען די שטיינער". דאָסזעלבע האָבן מיר געהאַט אין דער פריערדיקער משנה „מייבלין", „ארויסנעמען די יבלת". אזוי איז אויך „שרש" דער טייטש „וואָרצל", און „משרש" איז דער טייטש ארויסרייסן דעם וואָרצל. מקרסמין, מען מעג אָפּשניידן די פאַרדאַרטע צווייגן פון א בוים, מזרדין, אָפּהאַקן די פייכטע צווייגן (אויב זיי וואַקסן צופיל און שעדיקן דעם בוים), מפסלין, אראָפּשניידן די פסולת (שלעכטע שטיקלעך) פון אַ בוים (דאָס גאַנצע 6טע יאָר) ביז ראש השנה

ראש השנה. ר' יהושע אומר, כזרודה וכפסולה של חמישית כך של ששית. ר' שמעון אומר, כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן, רשאי אני בפסולו: ד מזהמין את הנטיעות, וכורכין אותן, וקוטמין אותן, ועושין להם בתים, ומשקין אותן, עד ראש השנה. ר' אלעזר בר צדוק אומר, אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העקר: ה סכין את הפגים

(פון שמיטה־יאָר). טייל טייטשן „מפסלין", אָפּהאַקן אלע צווייגן פון בוים, כדי ער זאָל וואַקסן דיקער. רש"י אין מועד קטן ג' האָט דאָס וואָרט „מפסגין" און טייטשט, אז אַ בוים, וואָס זיינע צווייגן צעשפּרייטן זיך צופיל, מעג מען די צווייגן צוזאַמענבינדן, אז זיי זאָלן אַרויפשטאַרצן אין דער הויך (פון וואָרט „פסגה", אין דער הויך) אנשטאָט אין דער ברייט. ר' יהושע זאָגט, אז אזוי ווי (מען מעג) אָפּהאַקן די צופילפייכטע־צווייגן (מזרדין) און אָפּהאַקן אלע שלעכטע שטיקער (מפסלין) פון די ביימער פון פיפטן יאָר (און מען מעג עס טאָן אין זעקסטן יאָר), אזוי מעג מען דאָס טאָן מיט די ביימער פון זעקסטן יאָר (אים זיבטן, אים שמיטה־יאָר). אזוי טייטשט דער ירושלמי וועלכער זאָגט, אז ר' יהושע האַלט, דאָס בכלל מעג מען די דאָזיקע ארבייטן טוען ארום די ביימער אים שמיטה־יאָר זעלבסט. אָבער דער רמב"ם טייטשט אנדערש, דהיינו, אז ר' יהושע האלט, דאָס מען מעג אזוי לאנג טוען אין 6טן יאָר די דאָזיקע ארבייטן ארום די ביימער, ווי לאנג עס איז געווען דער מנהג דאָס צו טאָן אין 5טן יאָר. אויב מען פלעגט אין 5טן יאָר אויפהערן די דאָזיגע ארבייטן אַ צייט פאר ראש השנה, טאָר מען אויך אין 6טן יאָר ניט טאָן די ארבייטן נאָך דער דאָזיקער צייט. ר' שמעון זאָגט: אזוי לאנג ווי איך מעג ארבייטן (אקערן) ארום בוים, אזוי לאנג מעג איך אָפּהאַקן פון בוים די פסולת (די שלעכטע שטיקער) אזוי ווי מיר ווייסן דאָך פון פרק א' משנה א', אז אקערן אין א ביימער־פעלד מעג מען נאָר ביז שבועות, קומט אויס, אז ר' שמעון האַלט, דאָס אויך די ארבייט פון „מפסלין", פון אפהאקן די שלעכטע שטיקער (אָדער אלע צווייגן, ווי דער אנדערער פשט איז) פון בוים מעג מען נאָר ביז שבועות.

ד. מזהמין, מען מעג באַ'מיאוס'ן יונגע ביימלעך (באשמירן זיי מיט אַ זאלב וואָס גיט ארויס אַ שלעכטן ריח, כדי די שעדליכע ווערימלאך זאָלן ניט צוקומען), וכורכין אותן, און מען מעג זיי ארומבינדן (כדי צונויפנעמען די צווייגן, און זיי זאָלן וואקסן ארויף), וקוטמין, און מען מעג אָפּהאקן (טייל צווייגן, כדי די איבעריקע זאָלן בעסער וואקסן), ועושין להם בתים, און מען מעג מאכן פאר זיי „הייזער" (מאכן דעכלעך איבער זיי, כדי זיי צו שיצן פון צו־פיל זון אָדער פון צו פיל רעגן), ומשקין אותן, און מען מעג זיי באגיסן מיט וואסער (דאָס אלץ מעג מען טאָן דאָס גאנצע 6טע יאָר) ביז ראש השנה. ווייל די אלע ארבייטן זענען אָפּצוהיטן די ביימלעך אז זיי זאָלן ניט קאליע ווערן, און ניט אז זיי זאָלן בעסער וואקסן אים שמיטה. די אלע ווערטער פון דער משנה האָבן מיר געטייטשט לויט דעם רמבם. דער ר"ש גיט אויך אנדערע פירושים. „מזהמין", אויב די קאָרע, די שאָלעכץ פון די יונגע ביימלעך איז אין טייל ערטער אָפּגעריסן מעג מען ארויסלייגן אויף די דאָזיקע ערטער מיסט און צוקלעבן זיי; „מזהמין" איז פון וואָרט „זיהום", „מיאוס", לויט דעם רמבם איז עס מאכן דעם שלעכטן ריח, און לויט דעם ר"ש ארויפטאָן מיסט. „וכורכין", טייטשט דער ר"ש, ארומוויקלען די יונגע ביימלעך, כדי זיי צו באשיצן אין ווינטער קייגן צו שטארקער קעלט און זומער קייגן צו־שטארקער היץ. „וקוטמין", טייטשט דער ר"ש פון וואָרט „קיטמא", וואָס איז אין אראמעאיש דער טייטש, „אש", באשיטן די וואָרצלען מיט אש. „בתים", „הייזער", טייטשט דער ר"ש, בויען ארום זיי קאסטנס און אָנפילן זיי מיט ערד, כדי די ביימלעך זאָלן זיך בעסער האלטן. ר' אלעזר ברבי צדוק זאָגט, אז מען מעג אויך אין שמיטה־יאָר באגיסן מיט וואסער די צווייגן, אָבער ניט דעם וואָרצל

וּמְנַקְּבִים אוֹתָם, עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית, וְשֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, לֹא סָכִין, וְלֹא מְנַקְּבִין אוֹתָן. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָסוּךְ אֵינָן סָכִין מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לָסוּךְ סָכִין. ר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר בָּאִילָן מִפְּנֵי שֶׁהוּא רַשַּׁאי בַּעֲבוֹדַת הָאִילָן: ו אֵין נוֹטְעִין, וְאֵין מַבְרִיכִין וְאֵין מַרְכִּיבִין, עֶרֶב שְׁבִיעִית פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאִם נָטַע, אוֹ הִבְרִיךְ,

פון בוים. **לויט דעם ברטנורא האלט ר' אליעזר ברבי צדוק, אז מען מעג בכלל באגיסןביימער אים שמיטה, נאָר מען דאַרף עס מאַכן ניט ווי מען טוט עס אַלע יאָר.**

ה. סכין את הפגים, מען מעג באַשמירן (מיט אייל) ניט־צייטיגע פייגן (כדי זיי זאָלן שנעלער ווערן צייטיק), און מען מעג אין זיי מאַכן לעכלעך (כדי עס זאָל אין זיי אַריין דער רעגן און זיי זאָלן שנעלער ווערן צייטיק), ביז ראש השנה. **מחמת די דאָזיקע אַרבייט פון באַשמירן די פייגן און לעכערן זיי איז כדי אַז שוין איצט, אין 6טן יאָר, זאָלן ווערן בעסער, און ס'איז ניט קיין אַרבייט צום שמיטה־יאָר. „פגים", הייסן „ניט־צייטיקע פייגן"; אין שיר השירים ב' „התאנה חנטה פגיה". אַזוי טייטשן כמעט אַלע מפרשים. דער ברטנורא טייטשט „פגים" בכלל אַלע ניט־צייטיקע פירות און ניט דווקא פייגן.** פגי, ניט־צייטיקע פייגן, וואָס זענען געוואַקסן אין זעקסטן יאָר (ערב שביעית, דעם יאָר ערב שמיטה) און זיי וועלן ערשט אַריינגיין אין שמיטה־יאָר (זיי וועלן צייטיק ווערן ערשט אין שמיטה־יאָר, אפילו מען וועט זיי שמירן מיט אייל און לעכערן), אָדער ניט־צייטיקע פייגן וואָס וואַקסן אין שמיטה־יאָר און זיי זענען אַריינגעגאַנגען אין מוצאי שמיטה (זיי זענען געוואָרן צייטיק ערשט אין יאָר נאָך שמיטה, אין אַכטן יאָר), טאָר מען זיי ניט שמירן און ניט מאַכן אין זיי לעכלעך. **די פייגן פון 6טן יאָר טאָר מען ניט שמירן אין 6טן יאָר, מחמת זיי וועלן דאָך זיכער צייטיק ווערן ערשט אים שמיטה, הייסט דאָך עס אַז מען אַרבייט לטובת שמיטה; און די ניט־צייטיקע פייגן פון שמיטה־יאָר טאָר מען ניט שמירן אפילו אין אַכטען יאָר, מחמת עס הייסט דאָך געאַרבייט אַרום פרוכטן, וואָס זענען פון שמיטה־יאָר.** ר' יהודה זאָגט, אַז אין געגנטן, וואו עס איז דער שטייגער צו שמירן (די ניט־צייטיקע־פייגן מיט אייל), טאָר מען ניט שמירן, מחמת עס הייסט אַן אַרבייט; אין די געגנטן, וואו עס איז ניט דער שטייגער צו שמירן, מעג מען שמירן. **דער „תפארת ישראל" ווייזט אויף פון דעם תוספתא, אַז דאָס וואָס ר' יהודה איז מתיר, מיינט מען נאָר די פייגן אים 6טן יאָר, וואָס דאַרפן צייטיק ווערן אים שמיטה־יאָר, און מען מעג זיי שמירן אים 6טן יאָר. אָבער פייגן פון שמיטה־יאָר טאָר מען ניט, אויך לויט ר' יהודה, שמירן אים 8טן יאָר, אפילו אין די ערטער, וואו מען איז נוהג ניט צו שמירן.** ר' שמעון איז מתיר ביי אַ בוים, ווייל עס איז דערלויבט צו טאָן די אַרבייט פון אַ בוים. **דער ר"ש טייטשט, אַז אויב פרוכטן, וועלכע זענען געוואַקסן אים שמיטה־יאָר, זענען געבליבן אויפן בוים (זענען „אַריינגעגאַנגען") אין 8טן יאָר, מעג מען אין 8טן יאָר טאָן אַלע אַרבייט אַרום דעם בוים, אָבער דער ר"י בן מלכי צדק טייטשט, אַז ר' שמעון איז מתיר אין 6טן יאָר אפילו נאָך שבועות, ביז ראש השנה, צו טאָן אַלע אַרבייטן אין בוים.**

ו. אין נוטעין, מען טאָרניט פלאַנצן (נייע ביימער), ואין מבריכין, און מען טאָרניט אַריינבייגן (צו דער ערד אַצווייג פון אַ וויינשטאָק, און מען באַשיט עס מיט ערד, און ווייטער קומט אַרויס דער צווייג פון דער ערד און וואַקסט ווי אַ נייער בוים), ואין מרכיבין, און מען טאָרניט גרעפטן, (אַריינפלאַנצן אַ צווייג פון איין בוים אין אַן אַנדערן בוים און עס וואַקסט דערפון אַנייער בוים), אין זעקסטן יאָר (ערב שביעית, אין ערב־שמיטה־יאָר) ווינציקער פון דרייסיק טעג פאַר ראש השנה. **ווייל די אַלע נייע ביימלעך ווערן אָנגענומען אין דער ערד, „נקלט", איינגעוואָרצלט, ערשט אין 30 טעג נאָכדעם ווי מען פלאַנצט זיי, אָדער מען גרעפט זיי אָדער מען בייגט־זיי אין**

אוֹ הִרְכִּיב. יַעֲקוֹר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל הַרְכָּבָה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת לִשְׁלֹשָׁה יָמִים שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת. ר' יוֹסֵי וְר' שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, לִשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת:

ז הָאוֹרֶז וְהַדּוֹחַן וְהַפְּרָגִין וְהַשּׁוּמְשְׁמִין שֶׁהִשְׁרִישׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר וּמֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית. וְאִם לָאו אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית וּמִתְעַשְּׂרִין

דער ערד. און אויב מען טוט עס ווינציקער פון 30 טעג פאַר ראש השנה פון שמיטה יאָר, הייסט עס דאָך, אז דער 30טער טאָג ווען דאָס איינוואָרצלען פון די נייע ביימער וועט געשען, וועט שוין זיין אין שמיטה־יאָר, איז עס אזוי ווי מען וואָלט געפלאַנצט אים שמיטה־יאָר זעלבסט, און דאָס טאָר מען ניט. דערביי איז פאַראַן אַ חילוקי דעות צווישן די מפרשים, צי די 30 טעג מיינט מען פאַר ראש השנה זעלבסט, אָדער מען דאַרף נאָך צוגעבן 30 טעג אלע „תוספת שביעית", אלס „צוגאָב פון שמיטה־יאָר"; און דעריבער וואָלט מען געדאַרפן איינטייטשן די משנה, אז עס דאַרף זיין 60 טעג פאַר־ראש השנה. ביי דער דאָזיקער מיינונג פון 60 טעג האַלטן זיך דער רמבם, דער ברטנורא, „תפארת ישראל". אָבער דער רבנו תם, „מלאכת שלמה" האַלטן, אז מען מיינט נאָר 30 טעג. ואם, און אויב מען האָט יאָ געפלאַנצט, אָדער איינגעבויגן, אָדער געגרעפט (ווינציקער פון דרייסיק טעג פאַר ראש השנה) דאַרף מען עס ארויסרייסן. ר' יהודה זאָגט, אז יעדעס גרעפטן (הרכבה), וואָס נעמט זיך ניט אָן (אין דער ערד, ווערט ניט איינגעוואָרצלט) ביז דריי טעג, וועט זיך עס שוין ניט מער אָננעמען. ר' יהודה האַלט דעריבער, אז מען מעג דאָס טאָן ביז 3 טעג פאַר ראש השנה, מחמת די צייט פון איינוואָרצלונג איז 3 טעג. דער „תפארת ישראל" באַמערקט דאָ, אז ר' יהודה מיינט ניט דוקא גרעפטן (הרכבה) נאָר אויך ביים פלאַנצן נייע ביימער, און ביים מבריך זיין (איינבייגן); און דאָס וואָס ר' יהודה זאָגט גרעפטן, מיינט ער, אז „אפילו" גרעפטן, וואָס נעמט זיך ניט אָן אזוי לייכט, איז אויך גענוג 3 טעג. ר' יוסי און ר' שמעון זאָגן, צוויי וואָכן. און לויט זייער מיינונג מעג מען שוין צוויי וואָכן (14 טעג) פאַר ראש השנה פלאַנצן, מרכיב־זיין (איינגרעפטן) און מבריך־זיין (איינבייגן) ביימער. לויט דעם רמב"ם און ברטנורא מיינט ר' יהודה 33 טעג און ר' יוסי און ר' שמעון 44 טעג פאַר ראש השנה.

ז. האורז, רייז, והדוחן, הירזש, והפרגין, מאָן, והשומשין, זעזאַם, וועלכע מען האָט (פאַרזייט און זיי זענען געוואָרן) איינגעוואָרצלט פאַר ראש השנה, דאַרף מען געבן פון זיי מעשר לויט דעם פאַרגאַנגענעם יאָר, און זיי זענען מותר צוליב שמיטה. די משנה גיט דאָ צוויי באַזונדערע דינים. איין דין איז וועגן מעשר. עס זענען פאַראַן יאָרן ווען מען דאַרף געבן פון געוויקסן מעשר שני (זע אין אונזער הקדמה צו מסכת דמאי) און דאָס זענען די יאָרן 1, 2, 4, 5 נאָכן שמיטה־יאָר, דאַקייגן אין די יאָרן 3 און 6 נאָך דעם שמיטה־יאָר דאַרף מען געבן מעשר עני. זאָגט די משנה, אז אויב דער רייז, הירזש, מאָן און זעזאַם זענען איינגעוואָרצלט געוואָרן פאַר ראש השנה לאָמיר זאָגן, פון 6טן יאָר, איז כאָטש מען האָט זיי אָפּגעשניטן פון פעלד נאָך ראש השנה, דאָס הייסט שוין אין 6טן יאָר, פונדעסטוועגן דאַרף מען געבן פון זיי מעשר לויט דעם פאַרגאַנגענעם יאָר, לויט דעם 5טן יאָר; דאָס הייסט, מען גיט פון זיי ניט מעשר עני, ווי עס קומט פון געוויקסן פון 6טן יאָר, נאָר מעשר שני, ווי עס קומט פון געוויקסן פון 5טן יאָר. דער צווייטער דין איז וועגן שמיטה, אז אויב דער רייז, הירזש, מאָן און זעזאַם זענען איינגעוואָרצלט געוואָרן פאַר ראש השנה פון שמיטה־יאָר, כאָטש מען האָט זיי אָפּגעשניטן פון פעלד אים שמיטה־יאָר, נאָך ראש השנה, ווערן זיי פאַררעכנט ווי געוויקסן פון 6טן יאָר און ניט פון שמיטה, און מען דאַרף זיי ניט מפקיר זיין און מען מעג טאָן מיט זיי וואָס מען וויל (מיט שמיטה־געוויקסן טאָר מען ניט האַנדלן און טאָן אנדערע זאַכן, ווי מיר וועלן עס לערנען ווייטער אין פרק ח') ואם לאו, אָבער אויב זיי זענען ניט (איינגעוואָרצלט געוואָרן פאַר ראש השנה), זענען זיי אסור צוליב שמיטה און מען נעמט פון זיי מעשר לויט דעם (נייעם) יאָר. מחמת עס ווערט גע־

לַשָּׁנָה הַבָּאָה׃ **ח** ר' שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר, פּוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע בַּתְּחִלָּה, כַּיּוֹצֵא בָהֶן. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין כַּיּוֹצֵא בָהֶן. ר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין מִשֶּׁתַּרְמִלוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה׃

ט הַבְּצָלִים הַסְּרִיסִים, וּפוֹל הַמִּצְרִי שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר, וּמֻתָּרִים בַּשְּׁבִיעִית. וְאִם לָאו אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית, וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה. וְשֶׁל בַּעַל, שֶׁמָּנַע מֵהֶם שְׁתֵּי עוֹנוֹת,

רעכנט ביי די דאָזיקע געוויקסן לויט דער צייט פון זייער איינוואָרצלן, און זיי זענען דאָך איינגעוואָרצלט געוואָרן נאָך ראש השנה.

ח. ר' שמעון שזורי זאָגט, אז עגיפּטישע באָבעס (פול המצרי), וואָס מען האָט באלד אין אָנהויב פארזייט אויף צו באנוצן צו זריעה (ניט צום עסן) האָבן אויך דעמזעלבן דין. **דאָס הייסט, זיי זענען גלייך צו רייז, הירזש, מאָן און זעזאַם, אז אויב זיי זענען איינגעוואָרצלט געוואָרן פאר ראש השנה געהערן זיי צום אלטן יאָר, און אויב נאָך ראש השנה געהערן זיי צום נייעם יאָר. דאָס איז נור ווען מען האָט די עגיפּטישע באָבעס פארזייט, אז ווען מען וועט זיי אָפּשניידן פון פעלד וועט מען זיי באנוצן צו זריעה; אָבער אויב מען האָט זיי פארזייט כדי אז ווען מען וועט זיי אָפּשניידן פון פעלד זאָל מען זיי עסן, ווערן זיי שוין ניט גערעכנט לויט דער צייט פון איינוואָרצלן (השרשה) נאָר לויט דער צייט פון אָפּשניידן פון פעלד** (לקיטה), **און אפילו זיי זענען איינגעוואָרצלט געוואָרן פאר ראש השנה, נאָר קוים שניידט מען זיי אָפּ פון פעלד נאָך ראש השנה, ווערן זיי גערעכנט צום נייעם יאָר.** ר' שמעון זאָגט, אז אויך די גרויסע ארבעס (אפונין הגמלונין, די קעמל־ארבעס, גרויסע) האָבן אויך דעמזעלבן דין. **אויך זייער יאָר ווערט גערעכנט לויט דער צייט פון איינוואָרצלן** (השרשה). ר' אלעזר זאָגט, אז גרויסע ארבעס (ווערן גערעכנט צום פארגאנגענעם יאָר נאָר) אויב די שויטן זענען געוואָרן פארטיק פאר ראש השנה. **ארבעס וואקסן אין שויטן, אין בייטלעך, און ר' אלעזר זאָגט, אז גרויסע ארבעס ווערט פאַררעכנט זייער יאָר לויט דער צייט ווען זייערע שויטן, די בייטלעך, ווערן שוין הארט און זיי זענען שוין ריכטיקע שויטן. „תרמיל" הייסט אין אראבעאיש „בייטל", און דאָס וואָרט איז פאראן אַ סך מאָל אין משנה און גמרא; דערפון איז „תרמלו" ווערן „געבייטלט". סתם ר' אלעזר אין דער משנה מיינט מען דעם תנא ר' אלעזר בן שמוע, דעם רבי פון ר' יהודה הנשיא מסדר פון דער משנה.**

ט. הבצלים הסריסים, ציבעלעס אָן זריעה־קערנדלעך (זיי האָבן ניט קיין קערנדלעך צום פארזייען), ופול המצרי, און עגיפּטישער ארבעס (פארזייט אויך צום עסן, ניט צו האָבן דערפון זריעה, ניט ווי פריער אין דער משנה ח' עגיפּטישער ארבעס, וואָס מען האָט פארזייט צו האָבן זריעה־קערנדלעך), וועלכע מען האָט ניט באגאָסן מיט וואסער דרייסיק טעג פאר ראש השנה, נעמט מען פון זיי מעשר לויט דעם פארגאנגענעם יאָר און זיי זענען מותר צוליב שמיטה. **ווייל די דאָזיקע ציבעלעס און דער דאָזיקער ארבעס וואקסן אויף קינסטליכער באוואסערונג; רעגן אליין איז פאר זיי ניט גענוג, מען מוז זיי באגיסן מיט וואסער. דעריבער אויב מען האָט 30 טעג פאר ראש השנה זיי ניט באגאָסן מיט וואסער** (אפילו זיי האָבן געהאַט רעגן) **הייסט עס, אז זייער עיקר־וואקסן איז געווען אין פארגאנגענעם יאָר, און זיי ווערן פאררעכנט צום פארגאנגענעם יאָר בנוגע מעשר און שמיטה, אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין משנה ז'.** ואם לאו, אויב ניט, (אויב מען האָט פון זיי ניט צוגענומען דאָס וואסער, מען האָט זיי יאָ באוואסערט אין די דאָזיקע 30 טעג) זענען זיי אסור צוליב שמיטה און מען נעמט פון זיי מעשר לויט דעם קומענדיקן (נייעם) יאָר. ושל בעל, אויב זיי (די ציבעלעס און די באָבעס) זענען געוואקסן אין א נאס פעלד, (וואָס דארף ניט האָבן קיין

דְּ״ר מֵאִיר, וַחֲכָ״א שָׁלֹשׁ: י הַדִּלּוּעִין שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע, אִם הֻקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מֵאוֹכֶל אָדָם, מֻתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית. וְאִם לָאו, אָסוּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית. הַתְּמָרוֹת שֶׁלָּהֶם אֲסוּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. וּמַרְבִּיצִין בֶּעָפָר לָבָן, דְּ״ר שִׁמְעוֹן, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹסֵר. מְמָרְסִין בָּאוֹרֶז בַּשְּׁבִיעִית, ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲבָל אֵין מְכַסְּחִין:

סך באוואסערונג אפילו ווען עס איז פארזייט מיט גרינסן, ירקות, כאָטש באוואסערן אביסל דארף מען יאָ די גרינסן), ווערן זיי גערעכנט צום פארגאנגענעם יאָר אויב מען האָט זיי ניט באַוואַסערט צוויי באוואסערונגס־צייטן; אזוי זאָגט ר׳ מאיר. „בעל״, „בית הבעל״, „שדה הבעל״, הייסט א פעלד, וואָס איז נאס און דאַרף ניט האָבן קיין סך באַוואָסערונג. „עונה״ איז דער טייטש „צייט״, און דאָ מיינט מען „די צייט פון באוואסערן״. ר׳ מאיר זאָגט, אז אין אזא בעל־פעלד הייסט, אז די ציבעלעס און די באָבעס געהערן צום פאַרגאַנגענעם יאָר בנוגע מעשר און שמיטה, אויב מען האָט זיי ניט באוואסערט במשך פון צוויי באוואסערונגס־צייטן פאר ראש השנה. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דריי (באוואסערונגס־צייטן). עס דאַרף אדורכגיין פאר ראש השנה דריי באוואסערונגס־צייטן, און אויב מען האָט זיי אין די דאָזיקע דריי צייטן ניט באוואסערט געהערן די ציבעלעס און די עגיפּטישע באָבעס צום פארגאנגענעם יאָר.

י. הדלועין, קירביסן (דיניעס) וואָס מען האלט (ניט צום עסן, נאָר) צו פאר־זייען, אויב זיי זענען הארט געוואָרן פאר ראש השנה (פון שמיטה־יאָר) און זיי האָבן ניט געטויגט מער פאר מענטשן צו עסן, מעג מען זיי האלטן אין שמיטה־יאָר (אויף צו פארזייען שפּעטער), און אויב ניט (זיי זענען ניט הארט געוואָרן פאר ראש השנה און זיי זענען דעמאָלס נאָך גוט צום עסן פאר מענטשן), טאָר מען ניט האלטן זיי אים שמיטה (אויף צו פארזייען שפּעטער). אזוי טייטשט דער רמבם די דאָזיקע משנה, און ער באמערקט דאביי, אז דער טעם, איז, ווייל זיי ווערן פאררעכנט ווי עס־קירביסן פון שמיטה־יאָר, און דער דין איז, אז שמיטה־תבואה און ירקות מעג מען עסן, אָבער פארזייען זיי טאָר מען ניט. התמרות, זייערע טייטלן זענען אסור אים שמיטה־יאָר (און מען מעג זיי עסן נאָר ווי אלע אנדערע שמיטה־פּרוכטן, לויט די דינים, ווי מיר וועלן לערנען אין פרק ח׳). „תמרות״ איז דער טייטש „טייטלן״; דאָ מיינט מען די קירביסן, ווען זיי זענען שוין צעבליט, אָבער זיי זענען נאָכניט אינגאנצן אויפגעוואקסן. זיי זענען דעמאָלס קיילעכיק, לאנג און דין, אזוי אז זען־אויס ווי „טייטלן״. די משנה לערנט, אז הגם מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז ווייל זיי זענען נאָכניט אינגאנצן פאר־טיק, זאָל מען ניט דארפן אָפּהיטן מיט זיי די דינים פון שמיטה־פּרוכטן, פונדעסט־וועגן איז דער דין, אז מע דארף יאָ אָפּהיטן בנוגע זיי די שמיטה־דינים. ומרביצין, און מען מעג באשפּריצן מיט וואסער ווייסע ערד, אזוי זאָגט ר׳ שמעון; ר׳ אליעזר בן יעקב אסר׳ט. דער ר״ש טייטשט „עפר לבן״, אז דאָס איז אזוי ווי „שדה לבן״ אין משנה א׳ פון דאָזיקן פּרק, און דער טייטש איז א פעלד פון תבואה, ניט פון בוימער; דער ר״ש זאָגט, אַז „מרביצין״ מיינט מען ניט בלויז „באשפּריצן״ מיט וואסער, נאָר מען מיינט „משקין״ באוואסערן, און אז לויט ר׳ שמעון מעג מען דאָס טאָן סיי אין 6טן יאָר, סיי אים שמיטה זעלבסט. דער רמבם טייטשט „עפר לבן״, די שטיקלעך פעלד צווישן ביימער, און „מרביצין״ מיינט מען „באשפּריצן״ מיט ניט קיין סך וואַ־סער („רסיסי מים״, וואסער־שפּריצן). ממרסין, מען מעג אָנגיסן אַ סך וואסער אין אַ רייז־(פעלד). „מרס״ איז דער טייטש „שטאַרק אויסמישן״, און דאָס וואָרט געפינען מיר אויך אין יומא פּרק ד׳ משנה ג׳ („ממרס״) און אנדערע ערטער. דאָ מיינט מען אָנגיסן אים שמיטה אזוי פיל וואסער אין רייז־פעלד, אז די ערד און דאָס וואסער זאָלן זיך שטאַרק צונויפמישן. ר׳ שמעון זאָגט: אָבער מען טאָר ניט אָפּשניידן (מכסחין). דער ברטנורא טייטשט, אז דאָס מיינט מען, אז מען טאָר ניט אָפּשניידן די בלעטער פון די

פרק ג

א מֵאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים לָאַשְׁפַּתּוֹת? מִשֶּׁיִּפְסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה | ד"ר מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, מִשֶּׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר מִשֶּׁיִּקְשׁוֹר:

רייז־זאנגן אים שמיטה־יאָר, כאָטש באוואסערן דאָס רייז־פעלד מעג מען. מיר האָבן שוין געשריבן אין כלאים פרק ב' משנה ה' אז „כסח" הייסט אָפשניידן די בלעטער.

פרק ג.

אין דאָזיקן פרק לערנט די משנה וועגן צוויי זאכן, ווי אזוי מען דארף זיך נוהג זיין מיט זיי אין פעלד אים שמיטה־יאָר. די ערשטע זאך איז, די שאלה פון מיסט, „זבל". עס איז דער דין, אז מען טאָרניט אים שמיטה־יאָר ארויספירן מיסט אויף צו באמיסטיקן באלד דאָס פעלד. אָבער עס איז אויך דער דין, אז מען מעג ארויספירן שוין שפעט אין שמיטה־יאָר מיסט אין פעלד און אָנזאמלען בערג מיסט (אין לשון קודש הייסן די בערג מיסט „אשפתות") אויף איין אָרט אָדער אויף עטליכע ערטער, כדי מען זאָל פון זיי קאָנען באמיסטיקן די פעלדער שפעטער, דעם 8טן יאָר, דעם יאָר נאָך שמיטה. די שאלה איז, ווען הייסט „שפעט אין שמיטה־יאָר", אז מען זאָל שוין מעגן ארויספירן די מיסט? און ווי גרויס דארפן זיין די בערג מיסט אזוי אז מען זאָל וויסן, אז דאָס הייסט ניט שוין באמיסטיקט דאָס פעלד, נאָר עס איז אָנגעזאמלט מיסט אויף שפעטער? — עס איז פאראן נאָך א צווייטע שאלה. דער דין איז אז מען טאָר ניט גראָבן אין פעלד אין שמיטה־יאָר, ווייל דאָס הייסט צוגעגרייט דאָס פעלד צום פארזייען, אָבער אז איינער דארף אויסהאקן פון פעלד שטיינער צו בויען אַ הויז אָדער פאר אנדערע זאכן מעג ער. ווי אַזוי אָבער קאָן מען וויסן, ווען ער גראָבט כדי צו נעמען שטיינער בויען, און ווען ער גראָבט, כדי צוצוגרייטן דאָס פעלד צום פארזייען? אויף דערויף וועט די משנה געבן אַ ענטפער אין דאָזיקן פרק.

א. מאימתי, פון ווען אָן מעג מען (אים שמיטה־יאָר) ארויספירן מיסט (אין פעלד) צו מאכן פון זיי מיסט־בערג? „אשפתות" מיינט מיסט־בערג וואָס די בעלי־בתים זאמלן־אָן אין עטליכע ערטער אין פעלד, כדי ווען עס וועט קומען די צייט זאָל מען פון זיי נעמען מיסט צו באמיסטיקן די פעלדער. משיפסיקו, ווען עס האָבן שוין אויפגעהערט די וואָס ארבייטן (אין זייערע פעלדער), אזוי זאָגט ר' מאיר. אויב עס איז שוין אריבער די ארבייטס־צייט פון שמיטה־יאָר, מעג מען שוין ארויספירן דאָס מיסט אין פעלד צו מאכן דערפון מיסט־בערג, ווייל יעדער מענטש, וואָס וועט זען פירן דאָס מיסט וועט פאַרשטיין, אז עס איז שוין ניט פאר דעם היינטיקן שמיטה־יאָר, נאָר כדי צוצוגרייטן פאר דעם יאָר נאָך שמיטה. דער ברטנורא האָט אַ גירסא ניט „עובדי עבודה" (די וואָס ארבייטן) נאָר „עוברי עבירה", די וואָס טוען אַ עבירה און ארבייטן אים שמיטה־יאָר. ר' יהודה זאָגט, ווען עס ווערט טרוקן דער זיסער; ר' יוסי זאָגט, ווען ער (דער זיסער) ווערט צונויפגעקניפט. וואָס מיינט מען „זיסער", „מתוק"? דער ר"ש גיט דריי פירושים. איין טייטש איז, אז „זיסער" מיינט מען דאָס מיסט, וואָס מאכט זיס די ערד, און ר' יהודה האלט, אז זינט דאָס מיסט ווערט טרוקן, און ר' יוסי האלט, ווען דאָס מיסט ווערט אזוי שטארק טרוקן, אז עס ווערט צוגעבינדן, צוגע־קניפט איין שטיקל צום צווייטן. דער צווייטער טייטש איז, אז דאָס מיינט מען אזא ביטער־עפל, וואָס מען געפינט אין פעלד, אזא ביטערע דיניע, וואָס הייסט אין לשון קודש „פקועה", און ווייל עס איז ביטער רופט מען עס בלשון סגי נהור „דער זיסער"; ר' יהודה האלט אז זינט דער ביטער־עפל ווערט טרוקן, און ר' יוסי האלט, אז זינט ער ווערט אויסגעדאַרט און זעט אויס ווי פון קניפּן. דער דריטער טייטש איז, אז מען מיינט מיט „מתוק" די שפאלטן אין דער ערד („מתק" הייסט אין אראביש „שפאלטן"), און ר' יהודה האלט, אז זינט די שפאלטן ווערן טרוקן, און ר' יוסי

ב עַד כַּמָּה מְזַבְּלִין? עַד שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת לְבֵית סְאָה שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר מַשְׁפֵּלוֹת שֶׁל לֶתֶךְ לֶתֶךְ. מוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת וְאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַשְׁפַּתּוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף עַל הָאַשְׁפַּתּוֹת: ג עוֹשֶׂה אָדָם אֶת שָׂדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת לְבֵית סְאָה. יָתֵר מִכֵּן מְחַצִּיב, ד״ר שִׁמְעוֹן, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה. עוֹשֶׂה אָדָם אֶת זִבְלוֹ אוֹצָר, ר׳ מֵאִיר אוֹסֵר עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה אוֹ עַד

האלט, אז זינט זיי ווערן צונויפגעקניפּט, צוזאמענבאהאפטן. סיי ווי, דער זין פון דער משנה איז, אז ווייל זינט דער דאָזיקער צייט הערט־אויף די ארבייט אין פעלד, מעג מען דעריבער שוין אָנהויבן ארויספירן דאָס מיסט צו מאכן מיסט־בערג פאר דעם 8טן יאָר.

ב. עד כמה, ביז וויפיל מעג מען ארויספירן מיסט (אויף די פעלדער)? בי צו דריי מיסט־בערג (אשפתות) אויף יעדן פעלד, וואָס איז א בית־סאה (וואָס צו פאר־זייען עס דארף מען האָבן א סאה תבואה), צו צען מיסט־זעק (משפלות) פון א לתך (פופצן סאה) אין א מיסט־זאק. **דאָס וואָרט „משפלה" איז דער טייטש אַ זאַק מיסט, און ווי דער „ערוך השלם" זאָגט ווערט עס געשריבן ניט מיט אַ „שין" נאָר מיט אַ „סין", און די „ש" איז ווי אַ „ז", און די „פ" ווי אַ „ב", אזוי אז עס איז דאָסזעלבע וואָרט וואָס „מזבלה" (פון „זבל", „מיסט"). זאָגט די משנה, אז מען מעג אויף יעדן בית־סאה־פעלד, וואָס איז, ווי מיר האָבן שוין געשריבן אַ סך מאָל, גרויס 50 איילן די לענג אויף 50 איילן די ברייט, מאכן 3 מיסט־בערג, און אין יעדן מיסט־באַרג זאָלן זיין 10 זעק מיסט, און יעדער מיסט־זאק זאָל האלטן א לתך (אַ „לתך" איז 15 סאה, דאָס הייסט 90 טעפּ, 90 קבים) מיסט. אזוי ארום זעט מען, אז דאָס מיסט ליגט ניט דאָ צו באמיסטיקן אויף דעם אָרט דאָס פעלד, נאָר עס איז אָנגעגרייט אויף פונאנדער־צופירן עס שפּעטער איבערן גאנצן פעלד.** מוסיפין, מען מעג פארגרעסערן די צאָל מיסט־זעק (אין יעדן מיסט־בארג), אָבער מען טאָר ניט פארגרעסערן די צאָל מיסט־בערג (אויף אַ בית־סאה־פעלד). **ווייל אויב עס זענען פאראן מער מיסט־בערג זעט עס אויס ווי מען האָט אָנגעוואָרפען מיסט אויפן פעלד און מען האָט דאָס פעלד באמיסטיקט.** ר׳ שמעון זאָגט, אז מען קאָן פארגרעסערן אויך די צאָל מיסט־בערג. **ווייל די מיסט־בערג זענען צו־גרויסע, אז מען זאָל קאָנען מיינען דאָס מיט זיי באמיסטיקט מען דאָס פעלד.**

ג. עושה, א מענטש קאָן מאכן צו דריי מיסט־בערג אויף יעדן בית־סאה־פעלד; אויב אָבער עס איז געוועזן מער (ווי דריי) זאָל ער זיי מאכן ווי אַ דרייפוס (מחציב, וויא דריי פוס), אזוי זאָגט ר׳ שמעון. **ער זאָל זיי ניט שטעלן אין איין שורה אָדער סתם צעווארפן איבער דעם פעלד, נאָר צו דריי אין דרייעקן, ווי אַ דרייפוס. טייל זענען גורס „מותר", און עס ווערט געטייטשט, אז עס איז דאָס זעלבע, וואָס אין דער פריערדיקער משנה, וואו ר׳ שמעון זאָגט אז מען מעג פארגרעסערן די צאָל מיסט־בערג.** וחכמים, און די חכמים אסרן (צו מאכן מער ווי דריי מיסט־בערג אין אַ בית־סאה־פעלד), סיידן מען גראָבט דריי טפחים טיף (אין דער ערד און מען הויבט אָן לייגן דאָרט דאָס מיסט), אָדער מען מאכט (צוערשט אַ בערגל פון ערד וואָס איז) הויך דריי טפחים (און אויף אים מאכט מען דעם מיסט־בארג). **ווייל דערמיט דערקענט מען, אַז דאָ איז ניט באַמיסטיקט געוואָרן דאָס פעלד, נאָר עס איז אַ זאמלונגס־אָרט פאַר דעם מיסט.** עושה, אַ מענטש מעג מאכן פון זיין גאנצן מיסט אַ מאַגאַזין. **ער מוז ניט דווקא מאכן דריי מיסט־בערג אין איין סאה־פעלד, נאָר ער קאָן דאָס גאנצע מיסט (די 30 מיסט־זעק) צונויפזאמלען אין איין אָרט און מאכן דערפון איין בארג מיסט, און אפילו עס זאָלן זיין אין דעם בארג נאָכמער מיסט־זעק (משפלות).** ר׳ מאיר אסר׳ט, סיידן ער זאָל (דעם מיסט־בארג) אוועקשטעלן (אויף אַ גרוב) טיף דריי טפחים אָדער (אויף אַ ערד־בערגל, וואָס איז) הויך דריי טפחים. **ר׳ מאיר האלט, אז אויב עס איז**

שיגביה שלשה, היה לו דבר מועט, מוסיף עליו והולך, ר' אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה, או עד שיתן על הסלע: ד המדייר שדהו, עושה סהר לבית סאתים, עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית, נמצא מדייר בית ארבע סאין. ר' שמעון בן גמליאל אומר, בית שמונת סאין. היתה כל שדהו בית ארבע סאין, משייר ממנה מקצת מפני מראית העין, ומוציא מן הסהר ונותן לתוך

פאראן א סך מיסט אין איין בארג, און ער פארנעמט דאדורך אַ גרויס אָרט קאָן מען מיינען, אז מען האָט באַמיסטיקט דאָס אָרט. היה, אויב מען האָט אַ קליין ביסל מיסט מעג מען (עס ארויספירן אין פעלד און דערנאָך) כסדר צולייגן. די משנה לערנט, אז מען זאָל ניט מיינען, דאָס מען טאָר ניט ארוספירן קיין מיסט אין פעלד אויב מען האָט ניט לפחות אויף צו מאכן 3 מיסט־בערג און אין יעדן בארג צו 10 זעק פון 15 סאה אַ זאק. נאָר אויב מען האָט אביסל מיסט מעג מען עס אויך ארויספירן, און ווען מען קריגט־צו מיסט לייגט מען צו ביז עס ווערט א בארג. ר' אלעזר בן עזריה אסר'ט, סיידן ער זאָל עס לייגן אויף אַ גרוב (אין דער ערד) דריי טפחים, אָדער הויך (אויף אַ ערד־בערגל) דריי טפחים, אָדער אויף אַ שטיין. ווייל עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער שפּעטער ניט האָבן מיסט צו־צו־לייגן.

ד. המדייר, אז איינער וויל (אים שמיטה־יאָר) אַוועקשטעלן זיינע בהמות אין פעלד, „המדייר" הייסט מאכן א „דיר", אַן אָרט, וואו בהמות שטייען, און דאָרט ווארפן־אָן די בהמות זייער מיסט; אָבער דאָ איז דער פאַל, ווען דער בעל הבית מיינט צו מאכן דעם „דיר" אין פעלד ניט צוליבן מיסט, נאָר ווייל ער האָט ניט קיין אנדער אָרט פאר די בהמות. וואָס זאָל ער טאָן? עושה סהר, מעג ער מאכן (אין פעלד) אַן ארומ־געצוימט אָרט גרויס ווי צוויי בית־סאה־פעלד (סאתיים, צוויי סאה, אַן אָרט וואָס כדי צו פארזייען דארף מען האָבן צוויי סאה תבואה, און דאָס אָרט איז 100 איילן די לענג אויף 50 איילן די ברייט). די משנה זאָגט, אז ער מעג ארומצוימען פון אלע 4 זייטן אזא אָרט פון צוויי בית־סאה־פעלדער. און דאָרט לאָזן שטיין די בהמות, ביז דאָס אָרט ווערט פול מיט מיסט. און דערנאָך: עוקר, נעמט ער אוועק דריי ווענט פון דעם סהר און לאָזט איבער איין וואנט, און די דריי אוועקגענומענע ווענט שטעלט ער אוועק אין דער אנדערער זייט פון דער איבערגעבליבענער (מיטלסטער) וואַנט. אזוי אז ער האָט דאָרט אַ נייעם סהר פון אַ צוויי־סאה־פעלד, און דאָרט שטעלט ער אוועק די בהמות. נמצא, קומט אוים, אז ער מאכט אַ „דיר" פון פיר סאה פעלד. איין צוויי־סאה־פעלד פון איין זייט פון דער מיטלסטער וואנט און די צווייטע צוויי־סאה־פעלד פון דער אנדערער זייט פון דער מיטלסטער וואנט. אזוי ארום האָט ער אָנגעזאמלט מיסט אויף אַן אָרט פון 4־סאה־פעלד. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז ער מעג מדייר־זיין אַן אכט־סאה־פעלד. וועגן רבן שמעון בן גמליאל'ס מיינונג זענען פאראַן צוויי טייטשן. איינער איז, אַז מען מעג באלד אין אָנהויב ארומרינגלען אַן אָרט (מאַכן אַ „סהר") פון אכט־סאה־פעלד (100 איילן אויף 200 איילן) און דאָרט ארייַנלאָזן די בהמות און מדייר־זיין, לאָזן זיי אָנוואַרפן מיסט. דער צווייטער פשט איז, אז מען מאכט צוערשט אַ סהר נור פון אַ צוויי־סאה־פעלד, נאָר דערנאָך שטעלט מען ארום יעדער וואַנט פון די 4 ווענט פון ערשטן סהר אַ נייעם סהר פון אַ צוויי־סאה־פעלד; אזוי ארום האָט מען נייע 4 סהר־ערטער צו צוויי סאה־פעלד יעדער, און עס מאכט־אויס 8־סאה פעלד אַ חוץ דעם ערשטן סהר; אזוי טייטשט דער רמב"ם. היתה, אויב דאָס גאנצע פעלד האַלט ניט מער ווי פיר בית סאה (100 איילן אויף 100 איילן), דארף מען איבערלאָזן (ביים מאכן די צוויי סהר־ערטער יעדער צו צוויי־סאה־פעלד) אַ שטיקל פעלד לייז'יק (ניט ארומ־צוימען עס אין סהר) צוליב מראית העין. (דעם „אנבליק פון אויג"). מענטשן זאָלן

שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין: ה לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב בַּתְּחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ בוֹ שָׁלֹשׁ מוּרְבִּיּוֹת, שֶׁהֵם שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ, שִׁיעוּרָן עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה אֲבָנִים: ו גָּדֵר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה אֲבָנִים שֶׁל מַשּׂאוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ, שִׁיעוּר גָּדֵר עֲשָׂרָה טְפָחִים, פָּחוֹת

ניט מיינען, אז ער האָט דאָס ספּעציעל געמאכט, כדי צו באמיסטיקן דאָס גאַנצע פעלד, אויב ער וועט גאָרניט איבערלאָזען קיין ניט באמיסטיקט אָרט. ומוציא, און דערנאָך זאָל ער ארויסנעמען פון סהר מיסט און ארויספירן עס אויף זיין (שטיקל איבערגעלאָזטן, ליידיקן) פעלד; אזוי ווי דער שטייגער איז פון מיסט־ארויספירער. **דער רמבם און דער ר״ש טייטשן די ווערטער „ווי דער שטייגער איז פון מיסט־ארויספירער״, אז מען דאַרף מאכן 3 מיסט־בערג אויף אַ בית־סאה־פעלד, ווי עס לערנט דער דין פריער אין משנה ב׳.**

ה. לא יפתח, אַ מענטש טאָר ניט עפנען (אין שמיטה־יאָר) אַ שטיין־האַקעריי (מחצב) אין זיין פעלד, סיידן עס איז שוין געווען דאָרט (פון פאַר שמיטה־יאָר) דריי שטיינער־שיכטן (מורביות), וואָס זיי אלע דריי האלטן דריי איילן די לענג, דריי איילן די ברייט און 3 איילן די הויך, דאָס זענען זיבן און צוואנציק שטיינער (יעדער שטיין האָט איין אייל די לענג, איין אייל די ברייט און איין אייל די הויך). **די איצטיקע משנות לערנען די דינים וועגן דעם, ווען מען מעג אויסהאַקן צום בויען שטיינער פון א פעלד אים שמיטה־יאָר, און מען זאָל ניט מיינען, אז דאָס נעמט מען ארויס די שטיינער, כדי צו־צוגרייטן דאָס פעלד צום פאַרזייען (און דאָס טאָר מען ניט). זאָגט די משנה, אַז עפנען, אָנהויבן אויף דאָסניי א מחצב, א שטיין־האַקעריי (פון וואָרט „חצב״, האקן) אין פעלד אים שמיטה־יאָר טאָר מען ניט. אָבער אויב עס איז שוין געווען פון פאַר שמיטה אַ שטיין־האַקעריי, מעג מען, ווייל מען ווייסט דאָך פון פריער, אז מען נעמט די שטיינער צום בויען. אָבער וואָס הייסט, אז די שטיין־האקעריי איז שוין געווען „פון פריער״? זאָגט די משנה, אז דער סימן דערצו איז, אויב עס ליגן פון פריער אויס־געהאקטע און אָנגעלייגטע שטיינער, איינער אויף דעם אנדערן, אין דריי שטיינער־שיכטן („מורביות״ פון „רבוי״, אַ זאמלונג, אָנגעזאַמלט), און די אלע דריי שיכטן שטיינער ליגן איינע אויף דער אנדערער, און זיי האלטן צוזאמען דריי איילן די לענג, דריי איילן די ברייט און דריי איילן די הויך; יעדע שיכט האָט דריי איילן די לענג, דריי איילן די ברייט און איין אייל די הויך, און ווייל זיי ליגן אלע דריי איינע אויף דער אַנדערער, האַלטן זיי צוזאַמען דריי איילן די הויך. אין די דריי שיכטן זענען פאַראַן 27 שטיינער, וואָס יעדער שטיין האלט איין אייל די לענג, איין אייל די ברייט און איין אייל די הויך. דאָס הייסט, אז אַ שיכט באַשטייט פון 9 שטיינער, און אלע דריי שיכטן 27 שטיינער. אזוי טייטשט דער רמב״ם. דער ר״ש טייטש אז יעדע שיכט דאַרף האלטן דריי איילן הויך, און יעדער שיכט דאַרף האָבן 27 שטיינער.**

ו. גדר, אויב עס שטייט אין פעלד אַ צוים (א וואַנט) פון שטיינער (און דער בעל הבית וויל אים אוועקנעמען אים שמיטה־יאָר) איז אויב אין אים זענען פאַראַן צען שטיינער, וואָס יעדן שטיין דאַרפן טראָגן צוויי מענטשן מעג מען די שטיינער צונעמען, **ווייל מען זעט, אז דערמיט מיינט ער ניט אָפּצוריייניגן דאָס פעלד און צו מאַכן אָרט צו פאַרזייען, נאָר אז דאָס זענען שטיינער צום בויען אין אַן אַנדער אָרט. דער ברטנורא זאָגט, אז מען מעג אויך צונעמען ניט נאָר די דאָזיקע גרויסע שטיינער נאָר אויך די קלענערע אין דער זעלבער וואַנט.** שיעור, דער שיעור (די הויך) פון אַ צוים איז צען טפחים; אויב עס איז געווען ווינציקער (נידריקער פון צען טפחים, אָדער ווינציקער פון 10 שטיינער, אָדער די שטיינער זענען געווען קלענער פון דער משא פון צוויי מענטשן) מעג מען אָפּהאַקן (אַראָפּנעמען די שטיינער פון דער וואַנט), אָבער מען

מִכָּן מַחְצֵב, וְגוֹמְמוֹ עַד פָּחוֹת מֵהָאָרֶץ טֶפַח. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲבָל מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ, מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה יִטּוֹל. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה נוֹטֵל:

ז אֲבָנִים שֶׁזִּעְזַעְתָּן הַמַּחֲרֵישָׁה, אוֹ שֶׁהָיוּ מְכוּסוֹת וְנִתְגַּלּוּ, אִם יֵשׁ בָּהֶם שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂאוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ. הַמְסַקֵּל אֶת שָׂדֵהוּ נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. וְכֵן גַּרְגֵּר שֶׁל צְרוֹרוֹת, אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת

לאָזט איבער שטיינער ביי דער ערד אַ טפח הויך. **דערמיט ווייזט מען, אז מען באַזיי־טיקט ניט די שטיינער, כדי צו קאָנען פאַראַקערן און פאַרזייען די ערד, מחמת עס בלייבן דאָך שטיינער הויך אַ טפח.** במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? **אין וועלכן פאַל זענען געזאָגט געוואָרן די אַלע פריערדיקע דינים וועגן דער שטיינהאַקעריי און וועגן דער שטיינערנער וואַנט?** מתוך, ווען ער וויל נעמען די שטיינער ביי זיך אין פעלד, אָבער אז איינער וויל נעמען די שטיינער אין אַ פעלד, וואָס געהערט צו אַ צווייטן מענטש (אין אַ פרעמד פעלד), מעג ער נעמען וואָס ער וויל. **ווייל יעדער פאַרשטייט דאָך, אַז דאָס נעמט ער די שטיינער צום בויען און ניט צוצוגרייטן אַ פרעמד פעלד צום אַקערן און צום זייען.** במה, ווען זענען געזאָגט געוואָרן די אַלע דינים (וועגן דער שטיינהאַקעריי און וועגן דער שטיינערנער וואַנט? אויב ער האָט ניט אָנגעהייבן (נעמען די שטיינער פון דער שטיינהאַקעריי אָדער פון דער וואַנט) אין ערב־שמיטה־יאָר, אָבער אויב ער האָט אָנגעהייבן (נעמען די שטיינער) אין ערב־שמיטה־יאָר, מעג ער שוין נעמען (אין שמיטה־יאָר) וואָס ער וויל. **די דאָזיקע משנה איז אַביסל שווער, מחמת פריער אין דער משנה ה׳ ווערט געזאָגט, אַז אַפילו ער האָט פון ערב־שמיטה־יאָר געהאַט אויסגעהאַקטע שטיינער מוזן זיין דריי שיכטן פון 27 גרויסע שטיינער. ווי אַזוי זשע זאָגט דאָ די משנה, אַז אויב מען האָט אָנגעהויבן אים ערב שמיטה מעג מען שוין נעמען שטיינער וואָס מען וויל? דעריבער טייטשט דער ר״ש און דער ברטנורא (ניט ווי דער רמבם), נאָר אַז אין משנה ה׳ מיינט מען ניט, עס ליגן שוין אָנגעהאַקטע דריי שיכטן פון 27 שטיינער, נאָר, אַז די ערד פון דער שטיינהאַקעריי איז אָפּגעדעקט און מען זעט, אַז מען קאָן פון דאָנען אויסהאַקן די דריי שיכטן שטיינער.**

ז. אבנים, שטיינער, (אין פעלד), וואָס דער אַקער־אייזן (ביים אַקערן) האָט זיי גערירט פון אָרט, אָדער וואָס זענען געווען צוגעדעקט (מיט ערד) און זיי זענען גע־וואָרן אָפּגעדעקט, אויב עס זענען צווישן זיי פאַראַן צוויי שטיינער, וואָס יעדן פון זיי דאַרפן טראָגן צוויי מענטשן, מעג מען זיי צונעמען (אים שמיטה־יאָר). **דער ברטנורא טייטשט, אַז ערשטנס אַפילו דער אַקער־אייזן האָט די שטיינער ניט גערירט פון אָרט, נאָר ווען ער וועט אַקערן וועט ער זיי רירן, מעג מען שוין אויך; און צווייטנס אַז ניט נור מעג מען נעמען די צוויי שווערע שטיינער, נאָר אויך די קלענערע מעג מען שוין אויך צונעמען צוליב די שווערע שטיינער. דער טעם איז, אַז אַזעלכע שווערע שטיינער דערקענט מען, אַז מען נעמט זיי צום בויען.** המסקל, אַז איינער וויל אַראָפּ־נעמען פון זיין פעלד שטיינער (ניט איינגעגרובענע אין פעלד, נאָר זיי ליגן אויפן פעלד), זאָל ער נעמען די אויבערשטע שטיינער (די וואָס ליגן אויף אנדערע שטיינער), און זאָל איבערלאָזן די וועלכע רירן אָן די ערד. **ווייל דערמיט וואָס ער לאָזט איבער די אונ־טערשטע שטיינער ווייזט ער, אַז ער גרייט ניט צו דערמיט דאָס פעלד צום אַקערן, נאָר ער דאַרף האָבן די שטיינער צום בויען.** וכן, און אַזוי איז אויך דער דין מיט אַ „גרגר של צרורות", אַ קופּע קליינע שטיינער, אָדער מיט אַ בערגל גרעסערע שטיינער; זאָל ער נעמען די אויבערשטע און לאָזן איבער די וואָס רירן אָן די ערד. **דער טעם איז**

וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. אִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן סֶלַע אוֹ קַשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטֵלוּ:
ח אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פִּי הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לַשְּׁבִיעִית. אֲבָל בּוֹנֶה הוּא בַּשְּׁבִיעִית מִשֶּׁפָּסְקוּ גְשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וְלֹא יִסְמוֹךְ (נ"א יְסַכּוֹךְ) בֶּעָפָר, אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ. כָּל אֶבֶן שֶׁהוּא יָכוֹל לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ, הֲרֵי

אַלץ דערזעלבער, ווייל דורך איבערלאָזן די שטיינער ביי דער ערד ווייזט ער, אז ער נעמט די שטיינער צום בויען, און ניט ווייל ער וויל אָפּליידיקן די ערד צום אקערן. אָס, אויב אונטער די שטיינער איז פאראן אַ פעלזן־שטיין אָדער שטרוי (און מען קאָן דאָס פעלד סיי ווי ניט פאראקערן מעג מען זיי (אויך די אונטערשטע שטיינער, וואָס רירן אָן דעם פעלזן־שטיין אָדער די שטרוי) אַוועקנעמען. **מחמת דאָ איז דאָך זיכער, אז מיט אָוועקנעמען די שטיינער גרייט מען ניט צו דעם פעלזן־שטיין אָדער די שטרוי צום אָקערן.**

ח. אין, מען טאָרניט בויען קיין טרעפּן איבער די טאָלן, ווען די רעגנס האָבן אויפגעהערט ערב־שמיטה־יאָר, ווייל ער פאַרריכטט זיי צום שמיטה־יאָר. אָבער מען מעג בויען אים שמיטה־יאָר, ווען עס האָבן אויפגעהערט די רעגנס, ווייל ער פאַר־ריכט זיי צים יאָר נאָך שמיטה; און ער זאָל ניט פאַרשטאָפּן מיט ערד, נאָר ער זאָל מאַכן א וואַנט פון שטיינער. **די דאָזיקע משנה, שרייבט ר"י בן מלכי צדק, איז אַ זייער שווערע. עס זענען געזאָגט געוואָרן אויף איר אַ סך פירושים. דער ברטנורא טייטשט, אז „טאָלן", „גאיות", מיינט מען גריבער, וואו עס נעמט זיך צונויף וואַסער, און פון וואַנען מען ציט וואַסער צו באַוואַסערן די פעלדער. צוליב דעם וואָס אַראָפּגייענדיק אין די גריבער נאָך וואַסער קאָן מען זיך אויסגליטשן, מאַכט מען טרעפּ אַראָפּצוגיין; און דאָס טאָר מען ניט טאָן ערב שמיטה, נאָכדעם ווי די רעגנס האָבן אויפגעהערט, ווייל ער מאַכט זיי דאָך צום שמיטה־יאָר; אָבער אים שמיטה־יאָר מעג מען עס יאָ טאָן, ווייל ער מאַכט דאָך די טרעפּ צו באַנוצן זיי אין דעם 8טן יאָר, אין נאָך־שמיטה־יאָר. דער ברטנורא טייטשט אויך ווייטער, אז מען טאָר ניט פאַרשטאָפּן מיט ערד די לעכער פון די גריבער, דורך וואַנען דאָס וואַסער קאָן אָפּליסן, אַוועקגיין, ווייל מען דער־קענט, אַז ער מיינט דערמיט צו באַוואַסערן די פעלדער; נאָר ער זאָל זיי פאַרשטאָפּן מיט „חיץ", מיט שטיינער, אָנגעלייגט איינער אויפן צווייטן, ניט פאַרקלעבנדיק זיי מיט ערד אָדער ליים. דער דאָזיקער פירוש איז גענומען פון ר"ש, און עס איז פאַראַן אויף אים, אַ חוץ אַנדערע קשיות אויף די קשיא: מה דאָך מען מעג באַוואַסערן דאָס פעלד אים שמיטה, זאָל מען ניט טאָרן בויען טרעפּ אַראָפּצוגיין צום וואַסער? דער רמבם טייטשט, אַז דאָס מיינט מען בויען טרעפּ אין די בערגלעך איבער די טאָלן (ניט פון וואַסער, נאָר סתם טאָלן) און זאָל אָנפילן די טאָלן מיט ערד, נאָר ער מעג מאַכן אַ מחיצה צווישן די טאָלן און די פעלדער אַרום. אויך דער דאָזיקער פשט איז זייער שווער. דער ראב"ד טייטשט, אז די טרעפּ זאָל מען ניט אָנפילן מיט ערד, ווייל אויף דער ערד קאָן מען זייען און דאָס הייסט צוגעגרייט ערד צום זייען אים שמיטה־יאָר. דער ר"י בן מלכי צדק טייטשט „מדרגה", דאָס זעלבע וואָס „גדר", אַ צוים; מען טאָר ניט בויען אַ צוים אַרום טאָלן מיט וואַסער, כדי ניט צו־צו־לאָזן דאָרט פרעמדע מענטשן. ר"י בן מלכי צדק גיט צו אז די משנה איז שווער:** כל, יעדן שטיין וואָס (ביים בויען אַ צוים צי אַ געביידע) ווען ער שטרעקט אויס די האַנט קאָן ער אים נעמען, מעג ער אים נעמען (פון פעלד אַראָפּ אים שמיטה יאָר). **ווייל דאָס בויען דעם צוים אָדער די אַנדערע געביידע ווייזט דאָך, אז ער נעמט דעם שטיין צו בויען. אָבער אויב ער דאַרף צו־גיין צום שטיין, טאָר ער ניט, ווייל עס זעט אויס ווי ער פאַרריכט די ערד.**

זו תִּנָּטֵל: **ט** אַבְנֵי כָתֵף בָּאוֹת מִכָּל מָקוֹם, וְהַקַּבְּלָן מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם. וְאֵלּוּ הֵם אַבְנֵי כָתֵף, כָּל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִנָּטֵל בְּאַחַת יָד, ד"ר מֵאִיר. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, אַבְנֵי כָתֵף כִּשְׁמָן, כָּל שֶׁהֵן נִטָּלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף:

י הַבּוֹנֶה גָּדֵר בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים, מֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע. מַה יַּעֲשֶׂה בֶּעָפָר? צוֹבְרוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּמְתַקְּנוֹ, ד"ר יְהוֹשֻׁעַ. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מְקַלְקְלִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כָּךְ לֹא יְתַקְּנוֹ. מַה יַּעֲשֶׂה בֶּעָפָר? צוֹבְרוֹ

ט. אבני כתף, שווערע שטיינער, וועלכע מען דארף טראָגן אויפן אקסל („אקסל־שטיינער, „כתף", „אקסל") מעג מען נעמען פון אומעטום. **ווייל די משנה זאָגט דאָך פריהער אין משנה ו', אז פון אן אייגן פעלד טאָר מען ניט נעמען שטיינער סיידן לויט געוויסע דינים, זאָגט דאָ די משנה, אז שווערע אקסל־שטיינער מעג מען נעמען אפילו** פון אן אייגן פעלד, מחמת יעדער פארשטייט, אז מען נעמט זיי צום בויען. והקבלן און אַ קבלן אַ (בוי־אונטערנעמער) מעג ברענגן שטיינער צום בויען פון אומעטום. **ווייל קוים ווייסן אלע, אז דאָס איז אַ מענטש, וואָס האָט זיך אונטערגענומען צו בויען בנינים, פארשטייט מען, אז די שטיינער וואָס ער נעמט, אפילו זיי זענען קליינע, זענען צום בויען. אזוי טייטשט דער רמב"ם טייטשט ר"ש. אָבער דער רמב"ם טייטשט, אז „קבלן" מיינט מען דער, וואָס דינגט אַ פעלד ביי יענעם, און אז ער מעג נעמען אין געדונגענעם פעלד די שטיינער, מחמת דאָס הייסט, ווי ער וואָלט גענומען אין אַ פרעמד פעלד, און לויט דער משנה ו' אין דאָזיקן פרק מעג מען נעמען שטיינער פון אַ פרעמד פעלד אים שמיטה־יאָר.** ואלו, און דאָס זענען אקסל־שטיינער: יעדער שטיין, וואָס קאָן ניט גע־נומען ווערן מיט איין האַנט, אזוי זאָגט ר' מאיר; ר' יוסי זאָגט, אז „אקסל־שטיינער" מיינט מען ווי זייער נאָמען איז, דהיינו, וועלכע מען מוז נעמען צוויי דריי (שטיינער) אויפן אקסל. **דער „תפארת ישראל" זאָגט, אז דאָס וואָס פריער אין משנה ו' ווערט געזאָגט, אז די שטיינער דארפן זיין גרויס, אז צוויי מענטשן זאָלן מוזן טראָגן איין שטיין, מיינט מען אז אויב עס זענען פאראן אזעלכע שווערע שטיינער מעג מען שוין נעמען אויך די קליינע שטיינער; אָבער דאָ אין דער משנה רעדט מען ווען מען נעמט נאָר די שווערע שטיינער, און דעריבער איז גענוג, ווען מען קאָן א שטיין ניט נעמען מיט איין האַנט (לויט ר' מאיר), אָדער ווען מען מוז טראָגן צוויי דריי אויפן אקסל (לויט ר' יוסי).**

י. הבונה, אז איינער גייט בויען א צוים (גדר) צווישן זיין פעלד און אַ עפנטליכן פלאַץ („רשות הרבים", אַן אָרט וואָס געהערט צו אלע מענטשן), מעג ער גראָבן טיף ביז ער קומט צו צו אַ פעלזן־שטיין. **דאָ האָט מען ניט מורא צו האָבן טאָמער וועלן מענטשן זאָגן, אז ער גראָבט כדי אויף דעם אָרט צו פארזייען, מחמת עס איז ניט דער שטייגער צו פארזייען לעבן אַ רשות הרבים.** מה, וואָס זאָל ער טאָן מיט דער ערד, וואָס ער גראָבט ארויס? **מחמת ארויסוואַרפן די ערד אין זיין פעלד אריין וועט דאָך עס מאַכן דעם איינדרוק, ווי ער פארבעסערט זיין פעלד מיט דער ארויפגעוואָר־פענע ערד?** צוברו, זאָל ער די ערד צונויפנעמען אויף איין אָרט אין רשות הרבים און צו־רעכט מאַכן, אזוי זאָגט ר' יהושע; **דאָס הייסט, שפּעטער זאָל ער צונעמען די ערד פון רשות הרבים און מאַכן אים ווי ער איז געווען פריער.** ר' עקיבא זאָגט, אז אזוי ווי מען טאָר ניט קאַליע מאַכן אין א רשות הרבים, אזוי טאָר מען דאָרט ניט פאררעכטן. **דער טייטש איז, אז קיין פּריוואַט־מענטש דארף זיך ניט באנוצן מיטן רשות הרבים, ניט נאָר ווען ער מאַכט פריער קאַליע כדי ער זאָל עס דערנאָך פאררעכטן, נאָר אפילו באַלד צו פאררעכטן, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט ער עס ניט טאָן גוט.** מה, וואָס זאָל ער טאָן מיט דער ערד? **די שאלה איז שוין פון ר' עקיבא, מחמת אין רשות הרבים טאָר ער דאָך איר ניט וואַרפן.** צוברו, ער מעג צונויפנעמען די ערד אין עטליכע ער־

בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִים, וְכֵן הַחוֹפֵר בּוֹר וְשִׁיחַ וּמְעָרָה:

פרק ד

א בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים, מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֶת הַגַּס הַגַּס. מִשֶּׁרַבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא זֶה מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל זֶה, וְזֶה מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל זֶה, שֶׁלֹּא בְטוֹבָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיְּקַצֵּץ לָהֶם מְזוֹנוֹת: **ב** שָׂדֶה

טער אין זיין אייגן פעלד, ווי דער שטייגער איז פון די וואָס פירן ארויס מיסט. מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳, אז ארויספירן מיסט אין א פעלד מעג מען נאָר אין 3 מיסט־בערג (אויף אַ בית־סאה־פעלד), וואָס יעדער בארג האלט 10 מיסט־זעק 15 סאה א זאק. אזוי זאָל ער אויך טאָן מיט דער ארויסגעוואָרפענער ערד, מאכן פון איהר 3 בערג אויף א בית־סאה־פעלד (אַ פעלד פון 50 איילן די לענג אויף 50 איילן די ברייט). וכן, און אזוי (זענען אויך מחולק ר׳ יהושע און ר׳ עקיבא) ווען איינער גראָבט אַ ברונעם, אָדער אַ גרובן אָדער אַ הייל. דער דאָזיקער דין איז ניט וועגן שמיטה־יאָר, נאָר בכלל אז איינער וויל גראָבן אין זיין אייגן פעלד לעבן רשות הרבים אַ ברונעם, אָדער א לענגליכן גרובן אָדער אַ צוגעדעקטע הייל, און דארף ארויסוואַרפן די ערד. זאָגט ר׳ יהושע, אז ער מעג דערווייל ארויסוואַרפן די ערד אין רשות הרבים און דערנאָך איר צונעמען; און ר׳ עקיבא זאָגט, אז מען טאָר ניט. אזוי טייטשט דער ר״ש. דער רמבם אָבער טייטשט, אז דאָס מיינט מען אויך אים שמיטה־יאָר און עס איז דער זעלבער דין וואָס ביים גראָבן אַ צוים.

פרק ד.

א. בראשונה, צוערשט האָבן (די חכמים) געזאָגט, אַז אַ מענטש מעג אַראָפּקלייבן (אין שמיטה־יאָר) פון זיין אייגן פעלד די גרויסע שטיקלעך האָלץ און שטיינער און גראָזן, אזוי ווי ער מעג אראָפּקלויבן אין אַ פרעמד פעלד (סיי די גרויסע און סיי די קליינע). אזוי טייטשט דער ירושלמי די דאָזיקע משנה, דהיינו, אז די ווערטער „את הגס הגס״, „די גרויסע״, גייען ארויף אויף דעם ערשטן טייל פון דער משנה, אויף דעם „מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו״. אז אַ מענטש מעג אראָפּ־קלויבן פון זיין אייגן פעלד די גרויסע שטיקלעך האָלץ און שטיינער און גראָזן״, און אז אין אַ פרעמד פעלד מעג מען קלייבן אלע שטיקלעך, סיי די גרויסע און סיי די קליינע. מחמת ביי זיך אין פעלד, ווען ער לאָזט איבער די קליינע, פארשטייט מען, אַז ער גרייט ניט צו דאָס פעלד צום אקערן און זייען; אָבער אין א פרעמד פעלד פאר־שטייט מען, אז דאָס אראָפּנעמען סיי די גרויסע און סיי די קליינע איז ניט לטובת דעם פעלד, ווייל ער דארף זיי האָבן פאר זיך. משרבו עוברי עבירה, ווען אָבער עס האָבן זיך פארמערט: די וואָס טוען עבירות (וואָס ווילן באארבייטן אים שמיטה־יאָר זייערע פעלדער, און זיי פלעגן אין זייערע אייגענע פעלדער אראָפּקלויבן אויך די קליינע און פלעגן זאָגן, אז זיי קלויבן אַראָפּ נאָר די גרויסע), האָט מען מתקן געווען אז (קיינער זאָל אין זיין אייגן פעלד גאָרניט אראָפּקלויבן, ניט גרויסע און ניט קליינע, נאָר) איינער זאָל אַראָפּקלויבן אין אנדערס פעלד און דער אנדערער זאָל אַראָפּקלויבן אין ערשטנס פעלד, אָבער דערביי טאָר מען ניט זאָגן (דעם אראָפּקלייבער) „א דאנק!״, און מען דארף ניט צוגעבן, אז מען טאָר ניט באשטימען צו געבן אים צו עסן. די נייע תקנה איז געווען, אז די בעלי בתים פון פעלדער טאָרן אין זייערע אייגענע פעלדער גאָרניט אראָפּקלויבן קיין שטיקלעך האָלץ אָדער גראָזן אָדער שטיינער אים שמיטה־יאָר, כאָטש זיי דארפן דאָס פאר זייער אייגענעם געברויך, און מיינען ניט צו פארבעסערן דאָס פעלד. אָבער יעדער בעל הבית מעג גיין אין אן אנדערנס פעלד און אראָפּקלייבן, אָבער דער אנדערער טאָר ניט זאָגן דעם אראָפּקלויבער „א דאנק״

שֶׁנִּתְקוֹצָה, תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, שֶׁנִּטַּיְּבָה אוֹ שֶׁנִּדַּיְּרָה לֹא תִזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְּבָה, בֵּשׁ"א, אֵין אוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִיעִית וּבֵה"א אוֹכְלִין. בֵּשׁ"א, אֵין אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה, וּבֵה"א אוֹכְלִין

(„בטובה", „מיט אַ דאַנק"); און אויסרעדן זיך צו געבן דעם אַראָפּקלייבער צו עסן טאָר מען אודאי ניט. מחמת קוים דאנקט מען דעם אראָפּקלויבער אָדער מען גיט אים צו עסן, הייסט עס ווי דער בעל הבית אליין טוט עס.

ב. שדה שנתקוצה, א פעלד, וואָס מען האָט דערפון ארויסגענומען די דערנער (אים שמיטה־יאָר, און אזוי ארום צוגעגרייט דאָס פעלד אז מען זאָל עס קאָנען פאַר־זייען), מעג מען עס מוצאי שמיטה (אין יאָר נאָך שמיטה) פארזייען; שנטייבה או שנדיירה, אויב אָבער מען האָט דאָס פעלד (אים שמיטה־יאָר) גוט צוגעגרייט (פאַר־אקערט) אָדער מען האָט (אויף דעם פעלד) אוועקגעשטעלט בהמות און עס באמיסטיקט, טאָר מען דאָס פעלד ניט פארזייען אין נאָך־שמיטה־יאָר. דער ירושלמי האָט אויף דער משנה צוויי טייטשן. דער ערשטער איז, ווי מיר האָבן דאָ געגעבן. און מחמת אראָפּ־נעמען די דערנער אים שמיטה־יאָר איז ניט אזא גרויסע עבירה ווי פאראקערן און באמיסטיקן, דעריבער האָבן די חכמים ביים אראָפּנעמען די דערנער אים שמיטה־יאָר ניט באשטראָפט דעם בעל הבית אז ער זאָל ניט טאָרן פארזייען אין נאָך־שמיטה־יאָר, און ביים פאראקערן אין באמיסטיקן האָבן זיי אים יאָ באשטראָפט. דער צווייטער טייטש איז אַז „שנתקוצה" מיינט פאראקערן איינמאָל דאָס פעלד, כדי די דערנער זאָלן ארויסגעריסן ווערן, און „שנטייבה" מיינט פאראַקערן צוויי מאָל דאָס פעלד; און דער ירושלמי זאָגט, אַז דאָס איז געווען אין דער צייט פון אַ גזירה, ווען אַ פרעמדע רעגירונג האָט גוזר געווען אויף די יידן אין ארץ ישראל צו באַצאָלן פון די פעלדער גרויסע שטייערן, און די יידן זענען געצווינגן געוואָרן צו פאראקערן און פארזייען זייערע פעלדער אים שמיטה, כדי צו האָבן מיט וואָס צו צאָלן די שטייערן. די חכמים האָבן מתיר געמאַכט, אז מען זאָל נאָר אקערן איין מאָל, מחמת דאָס איז נויטיק גע־ווען פאר דעם דאָזיקן יאָר. אויב אָבער איינער האָט געאקערט צוויי מאָל, האָט מען אים באשטראָפט, אז ער זאָל אין נאָך־שמיטה־יאָר ניט טאָרן פארזייען. „שנדיירה" מיינט מען, לויט בײדע טייטשן, אוועקשטעלן אויפן פעלד בהמות, וועלכע זאָלן דאָרט אָנווארפן מיסט און עס באמיסטיקן; „נדיירה" איז פון לשון „דיר", מאכן אן אָרט פאר בהמות. מען מיינט דאָ, אז מען האָט ניט אפגעהיטן דאבײ די דינים פון דער משנה אין פרק ג' משנה ד'. שדה שנטייבה, א פעלד, וואָס מען האָט עס פאראקערט (אים שמיטה), זאָגן די בית שמאי אז מען טאָר אירע פרוכטן ניט עסן אים שמיטה, און די בית הלל זאָגן, אז מען מעג עסן. דאָס איז, לויט די בית שמאי, אַ שטראָף, אז כאָטש די פרוכטן וואקסן פון זיך אליין, מען האָט זיי ניט פארזייט, טאָר מען זיי ניט עסן, ווייל אין פעלד איז געטאָן געוואָרן אן ארבייט אים שמיטה; אָבער די בית הלל זאָגן, אז מען מעג יאָ עסן די פרוכטן. ווענן דער שאלה, וועלכע פרוכטן, וואָס וואקסן פון זיך אליין („ספיחים"), מעג מען עסן אים שמיטה, און וועלכע טאָר מען ניט, און בכלל וועגן דער גזירה ניט צו עסן אים שמיטה־יאָר „פון זיך אליין וואקסענדיקע תבואה און ירקות" („ספיחים") לערנט די משנה פרק ט' משנה א' און דאָרט וועלן מיר דאָס דערקלערן. סיי ווי, די משנה דאָ מיינט אזעלכע פרוכטן, וואָס מען מעג יאָ עסן אים שמיטה. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז מען טאָרניט עסן שמיטה־פרוכטן געבענדיק אַ דאַנק (דעם בעל הבית), און די בית הלל זאָגן, אז מען מעג עסן, סיי געבנדיק אַ דאַנק, סיי ניט געבנדיק אַ דאַנק. די תורה זאָגט, אז אים שבועות זענען אלע פעלדער און גערטנער הפקר, און יעדער מעג אריינגיין אין די פעלדער און גערטנער און נעמען פרוכטן (תבואות, ירקות, ביימער־פרוכטן) וועלכע וואקסן דאָרט. זאָגן די בית שמאי, אַז מען טאָר דאבײ ניט געבן א דאנק דעם בעל הבית פון פעלד און פון גאָרטן, מחמת

בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְטוֹבָה. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, חִלּוּף הַדְּבָרִים, זוֹ מִקּוּלֵּי בֵּ״שׁ וּמֵחוּמְרֵי בֵ״ה: ג חוֹכְרִין נִירִין מִן הָעַכּ״וּם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲזִיקִים יְדֵי עַכּ״וּם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם: ד הַמֵּדֵל בַּזֵּיתִים בֵּשׁ״א יָגוֹם, וּבֵה״א יְשָׁרֵשׁ, וּמוֹדִים

אז מען גיט אים אַ דאַנק הייסט עס ווי עס איז ניט הפקר, נאָר עס איז דעם בעל הבית׳ס און מען באַצאָלט אים דערפאַר מיט א דאַנק. אָבער די בית הלל זאָגן, אַז „געבן אַ דאַנק״ הייסט ניט באַצאָלט. ר׳ יהודה זאָגט, אַז די ווערטער זענען פאַר־קערט (דהיינו, אַז די בית שמאי זאָגן, אַז מען מעג יאָ געבן א דאַנק, און די בית הלל זאָגן אַז מען טאָר ניט); דאָס איז פון די פאַרלייכטערונגען (קולי) פון די בית שמאי און די באַשווערונגען (חומרי) פון די בית הלל. **אין דעם גרעסטן טייל פון די דינים, אין וועלכע די בית הלל זאָגן אנדערש פון די בית שמאי, זענען די בית הלל מיקל, מאַכן לייכטער, זאָגן, אַז מען מעג, און די בית שמאי זענען מחמיר, מאַכן שווערער, זאָגן אַז מען טאָר ניט. אָבער עס זענען פאַראַן אויסנאַמס־פאַלן, ווען די בית שמאי זענען מיקל און די בית הלל זענען מחמיר, און די דאָזיקע פאַלן רופט מען „קולי בית שמאי והומרי בית הלל״. די פאַרלייכטערונגען פון די בית שמאי און פאַרשווערונגען פון די בית הלל; זיי ווערן אויסגערעכנט אין דער מסכת עדיות פרקים ד׳ און ה׳. לויט ר׳ יהודה געהערט אויך דער דאָזיקער דין צו די אויסנאַמספאַלן.**

ג. חוכרין, מען מעג דינגען פון גויים (אין נאָך שמיטה־יאָר) פעלדער, וועלכע די גויים האָבן פאַראַקערט אים שמיטה־יאָר („נירין״, פאַראַקערט פעלדער), אָבער פון יידן טאָר מען ניט. **ווייל די גויים האָבן דאָך געמעגט אַקערן זייערע פעלדער אים שמיטה־יאָר און דעריבער ווען אַ ייד דינגט אַזאַ פעלד צום פאַרזייען, אַז כאָטש ער געניסט דאָך פון דעם וואָס דאָס פעלד איז פאַראַקערט געוואָרן אים שמיטה און ער קאָן עס גלייך פאַרזייען, מעג ער עס טאָן. אָבער פון יידן, וועלכע האָבן עובר געווען אַ עבירה און פאַראַקערט זייערע פעלדער אים שמיטה־יאָר, טאָר מען ניט דינגען די פעלדער אים נאָך שמיטה־יאָר, מחמת מען געניסט דאָך פון אַ געטוענער עבירה.** ומחזיקין, און מען מעג „ווינטשן דערפאָלג״ צו גויים (וואָס ארבייטן אין זייערע פעל־דער) אים שמיטה־יאָר. „מחזיקין ידי״, **„פאַרשטאַרקן די הענד״, ווינטשן דערפאָלג״.** אבל, אָבער יידן (וואָס ארבייטן זייערע פעלדער אים שמיטה יאָר) טאָר מען ניט ווינטשן דערפאָלג. **דאָס איז אַ דין, אַז מען טאָר ניט צוגעבן מוט, מחזק זיין, אַזעלכע וואָס טוען עבירות.** ושואלין בשלומם, און מען מעג באַגריסן (גויים), כדי עס זאָל זיין שלום. „מפני דרכי שלום״, **צוליב שלום וועגן, מיינט מען טאָן זאַכן, וואָס מען וואָלט ניט געטאָרט טאָן, אָבער כדי מען זאָל ניט ארויסרופן קריגערייען, כדי אנצוהאַלטן „די וועגן פון שלום״, האָט מען עס דערלויבט צו טאָן. די גמרא גטין ס״ב זאָגט דעריבער, אַז דאָס מיינט מען ניט אין סתם צייטן, מחמת מען מעג דאָך און מען דאַרף סיי־ווי באַ־גריסן גויים („לשאול בשלומם״, „פרעגן זיך וואָס זיי מאַכן״, זאָגן „שלום!״); נאָר מען מיינט דאָ אין די חגאות פון עבודה זרה, און לויט דין וואָלט מען ניט געטאָרט אין אַזעלכע טעג זיי באַגריסן, ווייל דאָס קאָן אויסגעטייטשט ווערן ווי אנערקענונג פאַר די עבודה־זרה־חגאות. דעריבער לערנט די משנה אז צוליב שלום וועגן מעג מען.**

ד. המדל, אַז איינער „מאַכט אָרעם״, (וויל אויסשניידן טייל) צו־געדיכטע אייל־בירטן־ביימער (אים שמיטה־יאָר), זאָגן די בית שמאי, אַז ער זאָל (די ביימער) אָפּ־האַקן (און איבערלאָזן דעם וואָרצל אין דער ערד), און די בית הלל זאָגן, ער מעג אויס־רייסן די ביימער מיטן וואָרצל. **„המדל״ איז פון וואָרט „דלל״, „מאַכן אָרימער״ (דאָס וואָרט האָבן מיר געהאַט אין מסכת פאה פרק ג׳ משנה ג׳), און מען מיינט דערמיט, אז ווען ביימער וואַקסן צו־געדיכט איינער לעבן דעם אנדערן, שניידט מען אויס טייל פון זיי. די בית שמאי האלטן, אז אויסרייסן מיטן וואָרצל טאָר מען ניט, ווייל עס**

בַּמַּחֲלִיק עַד שֶׁיִּגּוֹם. אֵי זֶה הוּא הַמֵּדֵל? אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם. הַמַּחֲלִיק? שְׁלֹשָׁה זֶה בְּצַד זֶה. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲבָל מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ אַף הַמַּחֲלִיק יְשָׁרֵשׁ: **ה** הַמְבַקֵּעַ בְּזַיִת, לֹא יְחַפֵּהוּ בְעָפָר, אֲבָל מְכַסֶּה הוּא בַאֲבָנִים אוֹ בְקַשׁ. הַקּוֹצֵץ קוֹרוֹת שִׁקְמָה, לֹא יְחַפֵּהוּ בְעָפָר, אֲבָל מְכַסֶּה הוּא בַאֲבָנִים אוֹ בְקַשׁ. אֵין קוֹצְצִין בְּתוּלַת שִׁקְמָה בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר כְּדַרְכָּהּ אָסוּר, אֶלָּא אוֹ מַגְבִּיהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ גּוֹמֵם מֵעַל הָאָרֶץ: **ו** הַמְזַנֵּב בַּגְּפָנִים,

מאכט דעם איינדרוק ווי מען גרייט־צו די ערד צום פארזייען; און די בית הלל זאָגן, אז ווייל מען שניידט אָפּ נאָר אַ קליינע צאָלביימער מעג מען אויך אויסרייסן. ומודים, די בית הלל זענען מסכים (צו די בית שמאי), אז ווען מען מאכט גליאטיק („במחליק״, ווען מען רייסט ארויס מער ביימער) אז מען מעג נאָר אָפּהאקן (און ניט ארויסרייסן מיטן וואָרצל). וואָס הייסט „המידל״, „אָרימער מאכן״? ווען (מען שניידט אָפּ) איינעם אָדער צוויי (ביימער). וואָס הייסט „המחליק״, „גליאטיק מאכן״? ווען (מען שניידט אָפּ) דריי ביימער איינעם לעבן אנדערן. **ווען מען שניידט אָפּ דריי ביימער איינעם לעבן אנדערן דאַרף מען יאָ איבערלאָזן די וואָרצלען, ווייל אויב ניט זעט עס אויס ווי מען האָט אָפּגערייניקט אַ שטיק פעלד כדי מען זאָל עס קאָנען פארזייען.** במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז מען טאָר ניט אויסוואָרצלען)? ווען ער שניידט אָפּ אין זיין אייגענעם; אָבער אויב אין אַ פרעמדנס (פעלד) (ווייל ער דאַרף דאָס האָלץ האָבן פאר זיך צום נוצן), מעג ער אויך אלס „מחליק״ (ביים אָפּשניידן דריי ביימער) אויסרייסן מיטן וואָרצל. **ווייל מען ווייסט, אז ער מיינט ניט צוצוגרייטן דאָס פעלד צום פארזייען. מחמת דאָס פעלד איז דאָך ניט זיינס.**

ה. המבקיע, אז איינער האַקט אויס (אים שמיטה) שטיקלעך האָלץ פון אַן אייל־בירטן־בוים (ער לאָזט־איבער דעם בוים, נאָר ער האַקט פון אים ארויס שטיקלעך האָלץ) זאָל ער (דאָס אויסגעהאַקטע אָרט) ניט פארדעקן מיט ערד, אָבער ער מעג עס פארדעקן מיט שטיינער אָדער מיט שטרוי. **ווייל פארדעקנדיק מיט ערד, מאכט ער דעם בוים בעסער צום וואקסן (ווארום ערד האָט אין זיך נארונגס־שטאָף פאר דעם בוים) און דאָס טאָר מען ניט אים שמיטה; אָבער ווען ער פארדעקט די לעכער מיט שטיינער אָדער מיט שטרוי איז עס נור כדי דער בוים זאָל ניט קאליע ווערן, און דאָס מעג מען.** הקוצץ, אז איינער האַקט אויס קלעצער פון אַ סיקאָמאָר־בוים (שקמה) זאָל ער ניט צודעקן (די אויסגעהאַקטע ערטער אין בוים) מיט ערד, אָבער ער מעג פארדעקן מיט שטיינער אָדער מיט שטרוי. **אלץ צוליב דעמזעלבן טעם, ווייל ערד פארבעסערט דעם בוים; אָבער שטיינער און שטרוי פארדעקן נור אז דער בוים זאָל ניט קאליע ווערן** אין, מען טאָר ניט האקן (קלעצער פון) אַ קיינמאָל־ניט־געהאַקטן סיקאמאָר־בוים (בתולת השקמה) אים שמיטה־יאָר, ווייל עס איז אַן ארבייט. „שקמה״ **איז אַ סיקאמאָר־בוים, פון וועלכן מען שניידט ארויס פון צייט צו צייט שטיקער האָלץ אויף קלעצער, און מען לאָזט דעם שטאַם־וואָרצל פון בוים ווייטער וואקסן. ווען מען האָט פון דעם סיקאמאָר־בוים קיינמאָל נאָך קיין קלעצער ניט ארויסגעשניטן, הייסט ער „בתולת השקמה״, דאָס הייסט, ווי אַ „מיידל״ (בתולה), וואָס איז נאָכניט אָנגערירט געוואָרן. זאָגט די משנה, אז אָנהויבן ארויסשניידן קלעצער פון אַ בתולת השקמה, פון אַ סיקאָ־מאָר־בוים, פון וועלכן מען האָט נאָך קיינמאָל ניט געשניטן, טאָר מען ניט אים שמיטה־יאָר, ווייל דאָס איז אַן ארבייט אויף צו פארבעסערן דעם בוים, ווארום דער בוים וואקסט דאדורך דיקער און בעסער.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אָפּשניידן (פון א בתולת השקמה) ווי געוויינליך (ניט איבערלאָזנדיק צען טפחים פון בוים־שטאם איבער דער ערד) טאָר מען ניט, נאָר ער מעג אָדער ווען ער לאָזט־איבער צען טפחים אָדער ער שניידט אין־גאנצן אָפּ דעם בוים. **מען איז זיך נוהג ניט צושניידן אַ סיקאמאָר־בוים פון צען טפחים**

וְהַקּוֹצֵץ קָנִים, ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, יַרְחִיק טֶפַח. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ בְּקַרְדּוֹם אוֹ בְמַגָּל וּבִמְגֵירָה וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה. אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח, קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית, לֹא שֶׁיַּעֲלֶה אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף: ז מֵאֵימָתַי אוֹכְלִין פֵּירוֹת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית? הַפַּגִּים, מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ אוֹכֵל בָּהֶם פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה.

אוז העכער אָדער אינגאנצן, ווייל דאדורך ווערט דער בוים ניט פארבעסערט; און דעריבער מעג מען עס טאָן אין שמיטה־יאָר, אזוי איז צו זען פון דער גמרא בבא בתרא פ׳ דעם טעם פון ר׳ יהודה.

ו. המזנב, אז איינער וויל אָפּהאקן אים שמיטה די שפּיצן (עקן, „זנב״, עק, „המזנב״, אָפּהאקן די עקן) פון די וויינשטאקן, אָדער אז איינער וויל אָפּהאקן שטעקלעך (כדי זיי זאָלן וואקסן דיקער) זאָגט ר׳ יוסי הגלילי, אז ער זאָל האקן א טפח וויט (פון דער ערד). דאָס הייסט, אז נידריקער פון אַ טפח צו דער ערד טאָר ער די וויינשטאָקן און די שטעקעלעך ניט אָפּהאקן אים שמיטה־יאָר. אזוי טייטשט דער ברטנורא, די אנדערע מפרשים („מלאכת שלמה״, „משנה ראשונה״) האָבן דערויף עטליכע קשיות, און די שווערסטע פון זיי איז, וואָס אָפּהאקן צווייגן פון א וויינשטאָק איז דאָך אַ פארבאָט אין דער תורה (ויקרא כ״ה, „וכרמך לא תזמור״, און „תזמור״ מיינט מען דאָך אָפּהאקן צווייגן). די „משנה ראשונה״ רעכנט דעריבער, אז „המזנב״ מיינט אָפּהאקן די שפּיצן פון די צווייגן. ר׳ עקיבא זאָגט, אז ער מעג האקן ווי געוויינליך (ער דארף ניט דערווייטערן זיך אַ טפח); מיט א האק, אָדער מיט אַ שנייד־מעסער, אָדער מיט אַ זעג, און מיט וואָס ער וויל. דער „תפארת ישראל״ מיינט, אז ווערטער פון „מיט א האַק״ ביז „וואָס ער וויל״, זענען ניט ר׳ עקיבא׳ס, נאָר דאָס איז שוין אַ באַזונדערער דין אין דער משנה און דערויף איז אויך ר׳ יוסי הגלילי מסכים. אילן שנפשח, א בוים, וואָס איז צעשפּאלטן געוואָרן, מעג מען אים צובינדן אים שמיטה־יאָר, ניט כדי (דער שפּאלט) זאָל זיך פארהיילן (צוזואקסן צוזאמען), נאָר כדי ער זאָל זיך ניט פארגרעסערן. „שנפשח״ איז דער טייטש צעשפּאלטן, און דאָס וואָרט איז פאראן אין תנך, איכה ג׳ „ויפשחני״; „שיעלה״, „ער זאָל זיך פארהיילן״, ער זאָל „אויפגייך״, ער זאָל זיך צוריק צו־וואקסן.

ז. מאימתי, פון ווען אָן מעג מען עסן ביימער־פּרוכטן אים שמיטה־יאָר? כדי צו פארשטיין די דאָזיקע משנה און די ווייטערדיקע משנה איז נויטיק צו וויסן, אז פּרוכטן, וועלכע וואקסן אים שמיטה־יאָר, „פּירות שביעית״, האָבן אַ הייליקייט, אַ קדושה. מען מעג עסן, אָבער מען טאָר זיי ניט קאַליע מאכן. די גמרא פּסחים נ״ב זאָגט אז דער פּסוק אין חומש (ויקרא כ״ה) אז אים שמיטה־יאָר זאָל מען עסן די תבואה („לאכלה״), מיינט, „לאכלה ולא להפסד״, עסן מעג מען, אָבער קאַליע מאכן טאָר מען ניט. דעריבער מעג מען עסן שמיטה־פּרוכטן נאָר ווען זיי זענען שוין צייטיק. אָבער קוים עסט מען זיי ווען זיי זענען גאָרניט צייטיק, און עס איז ניט דער שטייגער. אז מענטשן זאָלן זיי עסן אין אזא צושטאַנד, הייסט עס קאַליע געמאַכט זיי, או מען טאָר ניט. אָבער עס טרעפט ביי טייל פּרוכטן, וואָס כאָטש זיי זענען נאָכניט אינגאנצן צייטיק, פונדעסטוועגן די אַרבייטער אין פעלד עסן זיי יאָ, אָבער אין שטוב אריין ברענגט מען זיי ניט צום עסן. די משנה פרעגט דעריבער; ווען איז דער שטייגער צו עסן פּרוכטן פון א בוים, אז מען זאָל זיי מעגן עסן אים שמיטה־יאָר? די משנה ענטפערט: הפגים משיזריחו, די ניט־צייטיקע פייגן (פגים), ווען זיי ווערן אביסל רויטלעך (משיזריחו, פון „זרח״, „שיינען״) מעג מען עסן מיט זיי דאָס ברויט אין פעלד, כאָטש זיי זענען נאָכניט צייטיק, פונדעסטוועגן אין פעלד ביי דער ארבייט איז דער שטייגער זיי צו עסן מיט ברויט. אָבער אין שטוב אריין טאָר מען זיי נאָכניט ברענגן. „פגים״ הייסן „ניט־צייטיקע פייגן״, און אין שיר השירים ה׳ געפינען מיר „התאנה חנטה פגיה״. בחלו, ווען די פייגן ווערן באלד־צייטיק, מעג מען זיי שוין אריינגעמען

בִּיחָלוֹ, כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת: ח הַבּוֹסֶר, מִשֶּׁהֵבִיא מַיִם אוֹכֵל בּוֹ פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה. הִבְאִישׁ, כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בוֹ בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת: ט זֵתִים, מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ רְבִיעִית לִסְאָה פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג, כּוֹתֵשׁ וְסָךְ בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ, כּוֹתֵשׁ בַּשָּׂדֶה וְכוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בִּשְׁאָר

אין שטוב (און דאָרט עסן). ווייל דער שטייגער איז, אז באלד־צייטיקע פייגן עסט מען שוין אויך אין שטוב. וכן, און אזוי ווי זיי (ווי די באלד־צייטיקע פייגן) איז מען אין די אַנדערע יאָרן פון דער זיבן־יאָרן־צייט מחוייב אראָפּצונעמען פון זיי מעשרות. יעדע 7 יאָר הייסן „שבוע" (פון וואָרט „שבע", זיבן); דאָס 7טע יאָר פון זיי איז שמיטה, און די איבעריקע 6 יאָר הייסן „שאר שני שבוע", „די אנדערע יאָרן פון דער 7־יאָר צייט". אים שמיטה־יאָר דאַרף מען פון די פרוכטן ניט אראָפּנעמען קיין מעשרות, מחמת אים שמיטה־יאָר זענען אלע פרוכטן הפקר, און הפקר איז פטור פון מעשר. אין די אַנדערע 6 יאָרן מוז מען יאָ אראָפּנעמען מעשר. אָבער מעשר דאַרף מען אראָפּנעמען נאָר פון צייטיקע פרוכטן. זאָגט די משנה, אז ווען די פייגן ווערן באלד־צייטיק („בחלו") דאַרף מען שוין אראָפּנעמען פון זיי מעשרות.

ח. הבוסר, ניט־צייטיקע וויינטרויבן, ווען זיי געבן שוין ארויס פון זיך „וואסער" (זאַפט), מעג מען (אים שמיטה־יאָר) עסן מיט זיי דאָס ברויט אין פעלד. כאָטש זיי זענען נאָכניט צייטיק, אָבער אין פעלד ביי דער ארבייט איז דער שטייגער צו עסן ברויט מיט „בוסר", מיט ניט־צייטיקע· זויערע וויינטרויבן. הבאיש, ווען די וויינטרויבן ווערן שוין באלד־צייטיק (און מען זעט שוין ארויס די קערנדלעך דורך דער שאָל) מעג מען אריינעמען אין שטוב (אין עסן). אזוי טייטשט דאָס וואָרט „הבאיש" דער ירושלמי, „משיתחילו להתבשל", ווען זיי הייבן אָן צו ווערן צייטיק. דער רמבם טייטשט, אז די וויינטרויבן זענען שוין אזוי שטאַרק צייטיק דאָס ווען מען לאָזט זיי ליגן ווערן זיי קאַליע, און דער „תוספות יום טוב" ברענגט דערצו דעם פסוק אין ישעיה ה' וואו „ענבים" מיינט מען גוטע וויינטרויבן און „באושים" שלעכטע. וכן, און אזוי ווי זיי (ווי די באלד־צייטיקע וויינטרויבן, הבאיש) איז מען אין די אַנדערע יאָרן פון דער זיבן־יאָרןצייט מחוייב אראָפּצונעמען מעשרות. דאָס הייסט, ווי מיר האָבן דערקלערט אין דער פריערדיקער משנה, אז אויך בנוגע מעשרות הייסן דעמאָלס די וויינטרויבן שוין פארטיק. דאָס וואָרט „מים", „וואסער", מיינט דאָ „פליסיקייט", דער זאפט פון וויינטרויבן.

ט. זיתים, איילבירטן, ווען זיי זענען אזוי אויפגעוואקסן, אז זיי געבן־ארויס אַ פירטל קוואָרט (לוג) אייל פון א סאה (6 טעפּ, קבים) איילבירטן, מעג מען זיי שפּאלטן און עסן אין פעלד. דאָס הייסט, אז די דאָזיקע איילבירטן זענען נאָכניט צייטיק, אָבער זיי זענען שוין אין אַזאַ צושטאַנד, אז ווען מען קוועטשט־אויס א סאה פון זיי געבן זיי ארויס אַ פערטל לוג (קוואָרט) אייל; דעמאָלס איז שוין דער שטייגער, ווען מען ארבייט אין פעלד, צו שפּאלטן די איילבירטן, צו מאכן זיי ווייכער, און צו עסן, און דעריבער מעג מען זיי אויך אין שמיטה־יאָר עסן אין פעלד. הכניסו, אויב די איילבירטן זענען שוין אביסל צייטיקער און זיי געבן ארויס אַ האלבע קוואָרט אייל (פון א סאה), מעג ער זיי צעקוועטשן און שמירן זיך מיט דעם אייל אין פעלד. שמיטה־איילבירטן מעג מען ניט נאָר עסן, נאָר אויך שמירן זיך מיט זייער אייל, און עס איז דער שטייגער פון מענטשן דאָס צו טאָן. זאָגט דאָ די משנה, אז אין פעלד, ביי דער ארבייט, איז מען זיך נוהג, אז ווען די איילבירטן ווערן אביסל צייטיקער און מען קאָן ארויס־קוועטשן פון זיי א האלבע קוואָרט אייל פון א סאה איילבירטן, זאָל מען זיי צעקוועטשן און צו שמירן זיך מיט דעם אייל, און דעריבער מעג מען עס טאָן אויך אין שמיטה־יאָר. הכניסו, אויב די איילבירטן זענען שוין אזוי צייטיק, אז זיי ברענגן אַ דריטל־(שליש) מעג מען זיי שוין צעקוועטשן אין פעלד און אריינעמען אין שטוב (און עסן אים

שְׁנֵי שָׁבוּעַ חַיָּבִים בְּמַעַשְׂרוֹת. וּשְׁאָר כָּל פֵּירוֹת הָאִילָן, כְּעוֹנָתָן לַמַּעַשְׂרוֹת כַּךְ עוֹנָתָן לַשְּׁבִיעִית: י מֵאֵימָתַי אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית? בֵּשַׁ"א כָּל הָאִילָן מִשֶּׁיּוֹצִיא. בֵּה"א הֶחָרוּבִין מִשֶּׁיְּשַׁלְשְׁלוּ, וְהַגְּפָנִים מִשֶּׁיְּגָרְעוּ, וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיָּנֵצוּ. וּשְׁאָר כָּל אִילָן מִשֶּׁיּוֹצִיא. וְכָל אִילָן, כֵּיוָן שֶׁבָּא לְעוֹנַת

שמיטה־יאָר). וועגן דעם וואָרט א „דריטל", „שליש", זענען פאראן עטליכע מיינונגען. דער ר"ש טייטשט, אז די איילבירטן זענען אויפגעוואקסן א דריטל פון דער גרויס, וואָס זיי האָבן ווען זיי זענען שוין אינגאנצן פארטיק; דער ר"ש ברענגט אויך א צווייטן טייטש, דהיינו, אז זיי געבן אדריטל פון דעם אייל, וואָס זיי געבן ווען זיי זענען אינ־גאנצן פארטיק. דער רמב"ם טייטשט „א דריטל קוואַרט (לוג)". פון ירושלמי איז צו זען, אז דער טייטש פון „שליש" איז „א גאנצע קוואַרט (לוג)", און עס הייסט „שליש", ווייל פון א סאה פארטיקע איילבירטן נעמט מען ארויס דריי קוואַרט. וכן, און אזוי ווי זיי (ווי די איילבירטן וואָס געבן א דריטל, שליש) איז מען אין די אנדערע יאָרן פון דער זיבן־יאָרן־צייט מחויב אראָפּצונעמען מעשרות. מחמת אויך בנוגע מעשרות הייסן די דאָזיקע איילבירטן פארטיקע פרוכטן. ושאר, און אלע אנדערע, ביימער־פרוכטן ווען עס קומט זייער צייט (אז מען מוז שוין אראָפּנעמען פון זיי) מעשרות, איז עס אויך זייער צייט צו (מעגן זיי עסן אים) שמיטה־יאָר. דאָס הייסט, אז מען מעג זיי עסן אים שמיטה־יאָר דעמאָלט, ווען אין די אַנדערע יאָרן פון דער זיבן־יאָרן־צייט דארף מען פון די דאָזיקע פרוכטן אראָפּנעמען מעשרות. וועגן דער צייט פאר יעדער בוים־פרוכט בנוגע מעשרות לערנט די משנה אין מסכת מעשרות פרק א'.

י. מאימתי, פון ווען אָן טאָר מען ניט אָפּהאקן א בוים (פון פרוכטן) אים שמיטה־יאָר? דער חומש (דברים כ') זאָגט, אז מען טאָר ניט פארניכטן (לא תשחית) אַ בוים, וואָס גיט ארויס פרוכטן. די גמרא אין בבא קמא צ"א זאָגט, אז אויב מען קאָן פאר דעם האָלץ פון בוים באקומען מער ווי פאר די פרוכטן, מעג מען יאָ אָפּהאקן דעם בוים. אָבער אים שמיטה־יאָר טאָר מען דאָך ניט פארניכטן קיין שמיטה־פירות. פרעגט דאָ די משנה, פון ווען אָן הייסט עס, אז דער בוים טראָגט שוין די שמיטה־פרוכטן, אז מען זאָל אים ניט טאָרן אפּהאקן אָפילו ווען אין אנדערע יאָרן וואָלט מען יאָ געמעגט? בית שמאי זאָגן, אז ביי יעדן בוים זינט דער בוים גיט ארויס (משיוציא). רש"י (פסחים נ"ב) און דער רמבם טייטשן, ווען דער בוים הויבט אָן ארויסצוגעבן גרינע בלעטער (אים חודש ניסן); דער ר"ש טייטשט, ווען ער גיט ארויס פרוכט. דע־מאָלס הייסט שוין, אז דער בוים הויבט שוין אָן צו געבן די שפּראָצונגען פון פרוכטן און מען טאָר ניט קאליע מאכן זיי. בית הלל זאָגן, אז די באָקסער־ביימער פון ווען זיי הענגען־אראָפּ (משישלשלו, פון „שלשל" אראָפּלאָזן, ווען די צווייגן מיט דעם בליהעכץ ציען זיך אראָפּ, ווערן שווער), און די ווייַנשטאָקן פון ווען די ווייַנטרויבן האָבן קער־נער (משיגריעו, פון „גרעין", „קערנדל"), און די איילבירטן־ביימער פון ווען זיי שפּראָצן (משינצו, עס באַווייזט זיך בליהעכץ, די „נצנים"), און אלע אנדערע ביימער פון ווען זיי געבן־ארויס (משיוציאו, אזוי ווי די בית שמאי זאָגן). אויף „משיגרעו" (ביי ווייַנטרויבן) זענען פאראן נאָך צוויי טייטשן. דער ירושלמי זאָגט פון ווען „זיי האָבן שוין זאָפט" (פון איוב ל"ו „יגרע נטפי מים", טריפן טראָפּנס וואסער, כאָטש דאָרט טייטשן די מפרשים „פארמיידן טראָפּנס וואסער"). דער ר"ש טייטשט, ווען די ווייַנ־טרויבן ווערן אויפגעוואקסן און הייסן „גרוע". וכל, און יעדער בוים, ווען זיינע פרוכטן זענען שוין אזוי צייטיק, אז מען דארף אראָפּנעמען פון זיי מעשרות, מעג מען אים אָפּהאקן. די משנה זאָגט, אז כאָטש ווען דער בוים הויבט אָן צו טראָגן פרוכטן טאָר מען אים אים שמיטה־יאָר ניט אָפּהאַקן, ווייל מען מאכט קאליע די פרוכטן, די שמיטה־פירות, פונדעסטוועגן אויב די פרוכטן זענען שוין אזוי צייטיק, אז מען דארף שוין געבן פון זיי מעשרות, דארפן זיי שוין ניט האָבן דעם בוים און מען מעג דעריבער אָפּהאקן דעם בוים מיט די פרוכטן. פארשטעהט זיך, אז דאָס איז נור ווען מען מעג

הַמַּעַשְׂרוֹת מֻתָּר לְקוֹצְצוֹ. כַּמָּה יְהֵא בַּזַּיִת וְלֹא יְקוֹצְצֶנּוּ? רוֹבַע. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל לְפִי הַזָּיִת:

פרק ה

א בְּנוֹת שׁוּחַ, שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן שְׁנִיָּה, שֶׁהֵן עוֹשׂוֹת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הַפַּרְסִיּוֹת, שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, שֶׁהֵן עוֹשׂוֹת לִשְׁתֵּי שָׁנִים. אָמְרוּ לוֹ, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּנוֹת שׁוּחַ: **ב** הַטּוֹמֵן אֶת הַלּוּף בַּשְּׁבִיעִית, ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא יִפְחוֹת מִסָּאתַיִם עַד גּוֹבַהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא יִפְחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּים עַד גּוֹבַהּ

דעם בוים בכלל אָפּהאקן און מען איז ניט עובר אויף דעם פאַרבאָט פון „לא תשחית", ווי מיר האָבן פריער געשריבן, דהיינו, אז דאָס האָלץ איז זייער טייער. כמה, וויפיל (איילבירטן) דאַרפן זיי אין אן איילבירטן־בוים און מען זאָל אים ניט טאָרן אָפּהאקן? א פערטל (א פירטל טאָפּ, „רובע הקב"); ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט, אז עס איז אלץ **אָפּהענגיג** פון סאָרט איילבירטן־בוים. **דאָס הייסט, אז פון גוטע איילבירטן טאָר מען אויך ניט ווען עס איז פאַראַן ווינציקער פון א פערטל טאָפּ. די גמרא בבא קמא צ"א זאָגט, אז דער דאָזיקער דין איז ניט וועגן שמיטה־יאָר, נאָר בכלל אין די אנדערע יאָרן, און עס איז וועגן פאַרבאָט פון „לא תשחית", ניט צו פאַרניכטן פרוכטן־ביימער.**

פרק ה.

א. בנות שוח, (דער סאָרט ווייסע פייגן, וואָס הייסן) „בנות שוח, איז זייער שמיטה־יאָר דאָס צווייטע יאָר (נאָך דעם שמיטה־יאָר), ווייל זיי וואקסן (אויפן בוים) דריי יאָר. **די בנות־שוח־פייגן, וועלכע געפינען זיך שוין אויפן בוים אים שמיטה, ווערן אינגאנצן צייטיק צום אראָפּנעמען ערשטן דעם 3טן יאָר, דאָס הייסט, אין 2טן יאָר נאָך שמיטה; איז דעריבער ווען מען נעמט זיי אראָפּ אין 2טן יאָר נאָך שמיטה האָבן די דאָזיקע פייגן דעם דין פון שמיטה־פרוכטן; מיר וועלן לערנען ווייטער אין די פרקים ז׳ און ח׳ די דינים, ווי מען דאַרף זיך נוהג זיין מיט שמיטה־פרוכטן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז הפרסיות, די פּערסישע פייגן איז זייער שמיטה־יאָר אין דעם ערשטן יאָר נאָך שמיטה, ווייל זיי וואקסן (אויפן בוים) צוויי יאָר; האָבן די חכמים צו אים (צו ר׳ יהודה) געזאָגט, אז מען האָט געלערנט נור וועגן די בנות־שוח־פייגן. **ר׳ יהודה האַלט, אז ווייל די פּערסישע פייגן, וועלכע זענען פאַראַן אויפן בוים אים שמיטה־יאָר, ווערן צייטיק און אראָפּגענומען אין נאָך־שמיטה־יאָר האָבן זיי דעמזעלבן דין וואָס די בנות־שוח־פייגן, און זייער שמיטה־יאָר איז אין דעם ערשטן יאָר נאָך שמיטה. אָבער די חכמים האַלטן, אז דער דין איז נור נוגע צו בנות־שוח־פייגן, ווייל אזוי האָט מען געלערנט.**

ב. הטומן, אז איינער וויל באהאלטן אין דער ערד די לוף־ציבעלע (דאָס איז אַ ציבעלע, וואָס עס ווערט געגעסן דערפון סיי די בלעטער, און סיי די „קעפּלעך") אים שמיטה (לוף־ציבעלעס וואָס זענען פון פאַר שמיטה־יאָר), זאָגט ר׳ מאיר, אז ער טאָר ניט באהאלטן ווינציקער פון צוויי סאה (א סאה האָט 6 טעפּ, 6 קבים) און זיי זאָלן זיין (א קופּע) הויך דריי טפחים און איבער זיי זאָל זיין ערד הויך אַ טפח. **דאָס איז, כדי מען זאָל דערקענען, אז מען האָט ניט פאַרזייט די לוף־ציבעלעס (וואָס מען טאָרניט טאָן אים שמיטה) נאָר מען האָט זיי באהאלטן אויף שפּעטער; און ווייל די לוף־ציבעלעס האָט מען געהאַט אפּגעריסן שוין פאַר דעם שמיטה־יאָר הייסן זיי ניט קיין שמיטה־פירות און מען מעג זיי באהאלטן.** וחכמים, אבער די חכמים זאָגן, אז ער טאָרניט (באהאלטן) ווינציקער פון פיר טעפּ (קבים, דאָס הייסט צוויי דריטל פון סאה) און זיי

טֶפַח וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו, וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת אָדָם: ג לוּף שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו, לָקְטוּ, וְאִם לַאו, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן עִם הָעֲנִיִּים. ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו, לָקְטוּ, וְאִם לַאו, אֵין לָעֲנִיִּים עָלָיו חֶשְׁבּוֹן: ד לוּף שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנַס לַשְּׁבִיעִית, וְכֵן בְּצָלִים הַקִּיצוֹנִים, וְכֵן פּוּאָה שֶׁל עִדִּית, בֵּשׁ"א

זאָלן זיין (אַ קופּע) הויך אַ טפח, און אַ טפח ערד איבער זיי, און מען זאָל באהאלטן אין אן ארט וואו מענטשן טרעטן (וואו מענטשן גייען). די חכמים זענען דאָ מיקל און זאָגן, אז עס איז גענוג 4 טעפּ און די קופּע קאָן הויך זיין נאָר א טפח; אָבער אויך זיי פארלאַנגען אז עס זאָל זיין אַ טפח ערד איבער זיי, און זיי זענען נאָך מוסיף, אז מען דארף עס באהאלטן, וואו מענטשן גייען און טרעטן אויף דעם אָרט, מחמת דאָס ווייזט דאָך, אז מען האָט זיי ניט פארזייט, ווייל מען פארזייט ניט וואו מענטשן גייען.

ג. לוף־ציבעלעס, אויף וועלכע עס איז אריבער דאָס שמיטה־יאָר, דאָס הייסט, די ציבעלעס זענען געוואקסן אים שמיטה און זיי האָבן דעם דין פון שמיטה־פירות און זענען הפקר, אָבער מען האָט זיי ניט אראָפּגעריסן פון פעלד אים שמיטה־יאָר און זיי זענען אריינגעוואָקסן אין יאָר נאָך שמיטה, זאָגט ר' אלעזר, אז אויב די אָרימע לייט האָבן (אים שמיטה־יאָר) גענומען אראָפּגעריסן די בלעטער פון די לוף־ציבעלעס (זענען די בלעטער זייערס), איז גוט, און אויב ניט, דארף דער בעל הבית פון גאָרטן מאַכן א רעכנונג מיט די אָרימע לייט. ר' אליעזר האלט, אז די בלעטער פון די לוף־ציבעלעס, וואָס זענען שוין געווען אָנגעוואקסן אים שמיטה־יאָר געהערן צו די אָרימע לייט, און אויב אינם יאָר נאָך שמיטה זענען צוגעוואקסן בלעטער, זאָל דער בעל הבית אויסרעכנען וויפיל בלעטער זענען געווען פון פריער, און אזוי פיל דארף ער אוועקגעבן צו אָרימע לייט. ר' יהושע זאָגט, אז אויב די אָרימע לייט האָבן געהאַט אראָפּגעריסן די בלעטער (אים שמיטה־יאָר) איז גוט, און אויב ניט, האָבן ניט די אָרימע לייט קיין אָפּרעכנונג מיטן בעל הבית. די מפרשים זאָגן, אז ר' אליעזר האַלט, דאָס שמיטה־פירות נאָך דער צייט פון „ביעור", ווען מען דארף אלע שמיטה־פירות „ארויסרוימען" פון שטוב און זיי ווערן הפקר, מעגן גענומען ווערען נור דורך אָרימע לייט; ממילא, דארף דער בעל הבית אוועקגעבן צו אָרימע לייט זייער חלק בלעטער פון די לוף־ציבעלעס (די לוף־ציבעלע אליין, ניט די בלעטער, דארף מען ניט ארויסרוימען, זע ווייטער פרק ז'), וועלכע זענען געהאַט געוואקסן אים שמיטה. אָבער ר' יהושע האלט, אז די שמיטה־פירות זענען נאָכן ארויסרוימען זיי (נאָכן „ביעור") הפקר פאר אלע, און אז אויך רייכע לייט מעגן זיי נעמען; דעריבער הייסט עס, אז דער בעל הבית פון די לוף־ציבעלעס האָט זיי צוגענומען פאר זיך, און די אָרימע לייט קאָנען צו אים ניט האָבן קיין טענות. וועגן דעם וואָס איז „ביעור", און ווי מען דארף זיך נוהג זיין און וואָס איז בכלל מיט תבואה און גרינסן וועלכע וואקסן אים שמיטה־יאָר „פון זיך אליין" („ספיחין") לערנט די משנה ווייטער אין די פרקים ז', ח' און ט'.

ד. לוף, לוף ציבעלעס, וואָס (זענען געוואקסן אין יאָר פאר שמיטה און) זענען אריינגעגאנגען אין שמיטה־יאָר, דאָס הייסט, מען האָט זיי ערב שמיטה ניט אראָפּגעריסן פון פעלד, נאָר מען האָט זיי געלאָזט ווייטער וואקסן, און מען וויל זיי אראָפּנעמען אים שמיטה־יאָר, וכן, און דאָסזעלבע אויך זומער־ציבעלעס, און קראָפּ (פּואה) וואָס וואקסן אויף פעטער ערד (זיי זענען געוואַקסן ערב שמיטה אָבער זיי זענען אריין אין שמיטה יאָר), זאָגן די בית שמאי, אז מען מעג זיי ארויסרייסן פון דער ערד נאָר מיט הילצערנע לאָפּאַטעס („מארופות", שפּאדלעס, לאָפּאַטעס). די בית שמאי האלטן, אז די דאָזיקע לוף־ציבעלעס און זומער־ציבעלעס און קראָפּ, מעג מען אראָפּנעמען אים שמיטה נאָר דורך א „שינוי", א ענדערונג (עס זאָל ניט אויסזען ווי מען באארבייט די ערד). מען דארף זיי דעריבער אויסגראָבן נור מיט הילצערנע לאפּא־

עוֹקְרִין אוֹתָן בְּמַארוּפוֹת שֶׁל עֵץ, וּבֵה״א בְּקַרְדּוּמּוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת. וּמוֹדִים בְּפוֹאָה שֶׁל צְלָעוֹת שֶׁעוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדּוּמּוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת: ה מֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, מִיָּד, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מִשֶּׁיִּרְבֶּה הֶחָדָשׁ: ו אֵלּוּ כֵלִים שֶׁאֵין הָאוּמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָם בַּשְּׁבִיעִית, מַחֲרֵישָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעוֹל וְהַמִּזְרֶה וְהַדֶּקֶר. אֲבָל מוֹכֵר הוּא מַגַּל יָד

טעס; מחמת אין געווינליכע יאָרן באנוצט מען ניט צום אויסגראָבן זיי קיין הילצערנע לאָפּאַטעס. „פואה" איז רויטער קראפּ, פון וועלכן מען מאכט רויטע פארב. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז מען מעג זיי ארויסרייסן אויך מיט מעטאלענע העק. אויך די בית הלל האַלטן, אז עס דארף זיין אַ שינוי, א ענדערונג, אָבער עס איז גענוג ווען אנשטאָט גראָב־אייזנס, וואָס מען באנוצט אין געווינליכע יאָרן, באנוצט מען צו זיי אים שמיטה־יאָר העק, אָבער די העק מעגן זיין אויך מעטאלענע („מתכות"). ומודים, און (די בית שמאי) זענען מסכים, אז קראפּ וואָס וואקסט ביי די זייטן (פון פעלד, וואקסט פון זיך אליין, „פואה של צלעות", „צלעות" זייטן), מעג מען אויסרייסן מיט מעטאלענע העק. מחמת אין די זייטן איז ניט דער שטייגער צו זייען, דעריבער הייסט עס ניט, ווי מען ארבייט אים שמיטה. טייל מפרשים טייטשן „צלעות", ווי „סלעים" (אנשטאָט א „ס" א „צ") און דאָס מיינט מען קראפּ, וואָס וואקסט צווישן פעלזן־שטיינער, וואו עס איז ניט דער שטייגער צו זייען.

ה. מאימתי, פון ווען אָן מעג מען קויפן לוף־ציבעלעס אין מוצאי שמיטה, (נאָך שמיטה־יאָר)? פירות וואָס מען נעמט אראָפּ אים שמיטה־יאָר זענען הפקר, און מען טאָר ניט נעמען פאר זיך און באהאלטן, אָבער עס זענען געווען אזעלכע מענטשן, וואָס האָבן ניט אָפּגעהיטן די דינים פון שמיטה, האָבן געטאָן אַ עבירה און באהאלטן שמיטה־פירות, און ווי נור דאָס שמיטה־יאָר האָט זיך געענדיקט האָבן זיי ארויסגע־טראָגן די שמיטה־פירות אין מארק צום פארקויפן. דעריבער פרעגט די משנה: פון ווען אָן מעג מען קויפן אויפן מארק נאָכן שמיטה־יאָר לוף־ציבעלעס און מען זאָל ניט מורא האָבן, אז מען קויפט שמיטה־פירות? ר׳ יהודה זאָגט, אז באלד, אפילו אינם טאָג נאָכן שמיטה־יאָר מעג מען שוין קויפן לוף־ציבעלעס. ווייל מען נעמט אָן אז די וואָס זענען אויפן מארק זענען ניט פון שמיטה־יאָר נאָר זיי זענען נאָך באהאלטענע פון ערב שמיטה און זיי זענען דעריבער ניט קיין שמיטה־פירות. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז (מען מעג קויפן אים מוצאי שמיטה ערשט) ווען אין פעלד איז שוין דאָ אַ סך (לוף־ציבעלעס) פון נייעם יאָר (פון יאָר נאָך שמיטה). דער ר״ש לערנט אָפּ פון ירושלמי, אז די חכמים מיינען, אז ערשט פון פסח אָן; אָבער דער „מלאכת שלמה" זאָגט, אז מען מיינט שוין אין ווינטער, מחמת אין ארץ ישראל, וואו ווינטער איז רעגן־צייט, זענען שוין אין מיטן ווינטער פאראן א סך גרינסן פון נייעם יאָר.

ו. אלו, דאָס זענען די כלים, וואָס א בעל מלאכה טאָר ניט פארקויפן אים שמיטה־יאָר. דער דין איז, אז מען טאָר ניט העלפן א מענטש צו טאָן א עבירה. דערי־בער זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט וועגן איינעם אַ חשד, אז ער ארבייט אים שמיטה אין זיין פעלד, טאָר אים אַ בעל מלאכה ניט פארקויפן אים שמיטה אזעלכע כלים, וואָס מען באנוצט נור צו פעלד־ארבייט. אָבער אזעלכע כלים, וועלכע מען קאָן באנוצן סיי צו פעלד־ארבייט וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שמיטה, סיי צו אנדערע ארבייטן, וועלכע מען מעג יאָ טאָן אים שמיטה, מעג דער בעל מלאכה יאָ פארקויפן. די משנה רעכנט דאָ אויס צוערשט די כלים, וואָס מען טאָר ניט פאַרקויפן: מחרישה, אַן אקער־אייזן מיט אלע זאכן וואָס זענען נויטיק דערצו, העול, א יאָך (וואָס די אקסן טראָגןביים אקערן), והמזרה, אַ ווינטשויפל (מיט וועלכן מען ווייעט אַרויס אין שייער די פליעוועס פון די תבואה־קערנער) והדקר, און א גראָב־אייזן. מחמת די אלע דאָזיקע כלים באנוצט מען נור צו פעלד־און תבואה־ארבייט. אבל, אָבער ער מעג פארקויפן אַ

וּמַגַּל קָצִיר וַעֲגָלָה וְכָל כֵּלֶיהָ. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיוּחֶדֶת לַעֲבֵירָה אָסוּר, לְאִסּוּר וּלְהֶתֵּר מֻתָּר: ז הַיּוֹצֵר מוֹכֵר חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר כַּדֵּי יַיִן, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ לְהָבִיא מִן הַהֶפְקֵר. וְאִם הֵבִיא יוֹתֵר מִכַּאן, מֻתָּר, וּמוֹכֵר לְעכו״ם בָּאָרֶץ, וּלְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ: ח בֵּשַׁ״א, לֹא יִמְכּוֹר לוֹ פָּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית וּבֵ״ה מַתִּירִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְשָׁחֲטָהּ. מוֹכֵר לוֹ פֵּירוֹת אֲפִילוּ בִּשְׁעַת הַזֶּרַע, וּמַשְׁאִיל לוֹ סָאתוֹ,

מגל יד, א האַנד־מעסער און א מגל קציר, א שנייד־מעסער (וואָס מען באנוצט ביידע צום שניידן תבואה אָבער נור אביסל, ניט קיין סך), און א וואָגן מיט אלע זיינע זאכן. **כאָטש אויך די דאָזיקע מעסערס קאָנען באנוצט ווערן צו שניידן תבואה, אָבער ווייל מען שניידט מיט זיי ניט קיין סך, קאָן מען אָננעמען, אז ער וועט זיי באנוצן צו אן ארבייט, וואָס מען מעג יאָ טאָן אים שמיטה, דהיינו צום שניידן די הפקר־תבואה פון שמיטה, און דאָס מעג מען דאָך. דאָס זעלבע איז מיט אַ וואָגן, וואָס כאָטש מען קאָן אים באנוצן אראָפּצונעמען די תבואה פון פעלד, אָבער מען קאָן אים אויך באנוצן צו אן ארבייט, וואָס מען מעג.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, יעדע זאך, וואָס די ארבייט, וועלכע מען טוט מיט איר (אים שמיטה), איז נור א עבירה־ארבייט, טאָר מען ניט פאַר־קויפן; אָבער אויב די זאך קאָן באנוצט ווערן סיי פאר א עבידה־ארבייט און סיי פאר אן ארבייט וואָס מען מעג, מעג מען יאָ פארקויפן. **ווייל מען נעמט אָן אז דער קויפער מיינט צו טאָן מיט די דאָזיקע כלים ניט די פארבאָטענע ארבייט נאָר דאָס וואָס מען מעג.**

ז. היוצר, א טעפּער מעג פארקויפן (אים שמיטה, צו איינעם וועלכער איז חשוד עובר צו זיין אויף די שמיטה־דינים) פינף קרוגן צו אייל און פופצן קרוגן צו וויין, ווייל עס איז דער שטייגער דאָס צו ברענגן פון הפקר. **מחמת מען נעמט אָן, אז אייל פאר פינף קרוגן און וויין פאר 15 קרוגן, נעמט מען אויך פון די איילבירטן און ווייַנטרויבן, וועלכע זענען הפקר, און אזא ביסל אייל און וויין באַהאַלט מען ניט, נאָר מען פאַר־נוצט באלד. און דאָס מעג מען אים שמיטה.** ואם, און אויב ער האָט געבראכט מער ווי די דאָזיקע מעג מען. **די מפרשים טייטשן די דאָזיקע משנה, אז אויב דער קויפער האָט געבראכט אייל און וויין מער ווי פאר 5 און 15 קרוגן מעג מען איהם געבן מער קרוגן, ווייל מען נעמט אָן, אז מסתמא דארף ער פארנוצן מער אייל און וויין.** ומוכר, און מען מעג פארקויפן צו א גוי (אים שמיטה כלים וואָס מען טאָרניט פארקויפן) אפילו אין ארץ ישראל. **מען דארף ניט מורא האָבן, טאָמער וועט דער גוי פארקויפן צו א ייד, וועלכער איז עובר אויף די שמיטה־דינים.** ולישראל, און צו א ייד מעג מען פאַרקויפען (אים שמיטה די כלים וואָס מען טאָרניט) אין די לענדער אויסער ארץ ישראל (חוץ לארץ). **מען דארף ניט מורא האָבן טאָמער וועט דער ייד, וועלכער איז עובר אויף די שמיטה־דינים, פארקויפן די כלים קיין ארץ ישראל.**

ח. בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר ניט פארקויפן אים שמיטה (צו איינעם, וועלכן חען איז חושד אז ער ארבייט אין פעלד אים שמיטה) א קי, וואָס איז גוט צו אקערן מיט איר. **מחמת עס איז דאָך מעגליך, אז דער קויפער זאָל אקערן מיט איר אים שמיטה און דאָס הייסט העלפען צו טאָן א עבירה.** ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז מען מעג, ווייל דער קויפער קאָן דאָך איר שעכטן. **די בית הלל האלטן, אז ווייל עס איז דאָך מעגליך, אז דער קויפער קויפט זי ניט צום אקערן נאָר אויף צו שעכטן צו עסן דאָס פלייש, מעג מען.** מוכר, מען מעג אים (דעם וואָס איז חשוד עובר צו זיין אויף שמיטה־דינים) פארקויפן פרוכטן (אים שמיטה), אפילו אין דער צייט ווען מען פארזייט. **מען דארף ניט מורא האָבן, טאָמער קויפט ער די פרוכטן („פירות" מיינט מען ניט דוקא ביימער־פרוכטן, נאָר אויך תבואה און גרינסן) כדי זיי צו פארזייען; מחמת עס**

אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ גוֹרֶן, וּפוֹרֵט לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פוֹעֲלִים, וְכֻלָּן בְּפֵירוּשׁ אֲסוּרִין: ט מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֶרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית, נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר. אֲבָל לֹא תָבוֹר וְלֹא תִטְחַן עִמָּהּ. אֵשֶׁת חָבֵר מַשְׁאֶלֶת לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ נָפָה וּכְבָרָה, וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת וּמְרַקֶּדֶת עִמָּהּ, אֲבָל מִשֶּׁתַּטִּיל אֶת הַמַּיִם לֹא תִגַּע אֶצְלָהּ,

איז דאָך מעגליך, אז ער קויפט זיי צום עסן. ומשאיל, און מען מעג אים באָרגן אַ סאה־מאס (א כלי, וואָס האַלט פונקט א סאה און מען מעסט דערמיט תבואה), כאָטש מען ווייסט, אז ער האָט א שייער מיט תבואה. מען דאַרף ניט מורא האָבן, אז מיט דער סאה־מאָס וויל ער אָפּמעסטן שמיטה־תבואה און אוועקלייגן איר אין מאגאזין, א זאך וואָס מען טאָר ניט טאָן; מחמת מען נעמט אָן אז דאָס וויל ער מעסטן אביסל תבואה פאַר זיך צום מאָלן. ופורט, און מען מעג אים אויסטוישן געלד (אויף קליין־געלד), כאָטש מען ווייסט, אז ער האָט ארבייטער. מען דאַרף ניט מורא האָבן, טאָמער וויל ער דערמיט באַצאָלן די ארבייטער, וועלכע וועלן ארבייטן פאַר אים אין פעלד אים שמיטה; מחמת מען קאָן אננעמען, אז ער דאַרף דאָס געלד אויף איינצוקויפן זיך זאכן וועלכע מען מעג. וכולן, און די אלע (דערמאָנטע זאכן וואָס מען האָט פריער געלערנט, אז מען מעג, מחמת מען נעמט אָן, אז דער קויפער וויל דערמיט טאָן זאכן וועלכע זענען מותר), אויב דער קויפער זאָגט בפירוש (אז ער וויל דערמיט טאָן די עבירה אים שמיטה), טאָר מען ניט. אויב ער זאָגט בפירוש, אז ער גייט טאָן דערמיט אַ עבירה, טאָר מען אים ניט מיטהעלפן צו טאָן די עבירה.

ט. אַ פרוי (וואָס איז אָפּגעהיטן אין די מצוות פון שמיטה) מעג באָרגן איר פריינדין דער פרוי, וועלכע מען איז חושד אז זי היט ניט אָפּ די שמיטה־דינים, א מעל־זיפּ (נפה), א תבואה־זיפּ (כברה), א מילכל (צו מאָלן מעל) און א אויוון (צו באַקן ברויט); אָבער זי זאָל ניט זיפּן מיט איר און זאָל ניט מאָלן מיט איר. זי מעג נור באָרגן די אלע כלים צו טאָן די מלאכות, כאָטש עס איז שמיטה און כאָטש עס איז מורא צו האָבן, אז די פריינדין וועט דערמיט ארבייטן ניט לויט דעם דין ווי מען דאַרף זיך נוהג זיין מיט שמיטה־פירות; דער ירושלמי זאָגט, אז דעריבער מעג זי באָרגן די דאָזיקע כלים, ווייל מען קאָן אָננעמען, אז די מעל־זיפּ באָרגט זי צו ציילן געלט, די תבואה־זיפּ דורכצוזיפּן זאמד, דאָס מילכל צו מאָלן געווירצן, און דעם אויוון צו טריקענען בינטלעך פלאַקס. אשת חבר, די פרוי פון א חבר (וועלכער איז אָפּגעהיטן אין אלע דינים, סיי פון מעשרות, סיי פון טומאה און טהרה) מעג באָרגן דער פרוי פון אַ עם הארץ (וואָס איז אין די דאָזיקע דינים ניט אָפּגעהיטן) א מעל־זיפּ און א תבואה־זיפּ, און זי מעג מיט איר צוזאמען זיפּן תבואה און מאָלן און דורכזיפּן מעל; אָבער פון זינט מען גיסט אריין דאָס וואסער אין מעל, טאָר זי זיך צו איר ניט מעהר צורירן, ווייל מען טאָר ניט העלפן די וואָס טאָן אַ עבירה. די דאָזיקע משנה לערנט ניט וועגן שמיטה־יאָר, נאָר וועגן טומאה און טהרה. מיר האָבן שוין געלערנט אין מסכת דמאי פרק ב׳ משנה ג׳, אז די עמי הארצים זענען ניט געוועזן אָפּגעהיטן אין טהרה, ריינ־קייט און אזוי ווי דער דין איז, אז א עסנוואַרג קאָן ניט טמא ווערן סיידן עס איז פריער געהאט געקומען דערויף וואסער (אָדער געוויסע אנדערע פליסיקייטן), דעריבער כל זמן דאָס מעל האָט ניט אָנגערירט קיין וואסער, מעג די פרוי פון חבר העלפן דער פרוי פון דעם עם הארץ. אָבער נאָכדעם ווי מען האָט אין מעל אריינגעגאָסן וואסער און עס קאָן שוין טמא ווערן, טאָר אַ פרומער איד ניט העלפן קנעטן דאָס טייג, ווייל מען דאַרף מורא האָבן, אז די פרוי פון עם הארץ וועט מטמא זיין דאָס טייג. דער ברטנורא זאָגט, אז ווייל פון טייג דאַרף מען דאָך אראָפּנעמען חלה, וואָס איז קודש, הייליק, און מען טאָר עס ניט מטמא זיין, דעריבער אויב מען וועט מטמא זיין דאָס טייג, הייסט עס

שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, וְכֻלָּן לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. וּמַחֲזִיקִין יְדֵי עכו״ם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם:

פרק ו

א שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַשְּׁבִיעִית, כֹּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב לֹא נֶאֱכָל וְלֹא נֶעֱבָד. וְכֹל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי מִצְרַיִם מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה נֶאֱכָל אֲבָל לֹא נֶעֱבָד. מִן הַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה וְלִפְנִים נֶאֱכָל

אזוי ווי מטמא געווען די הייליקע חלה, און מטמא זיין הייליקע זאכן טאָר מען ניט. וכולן, און די אלע זאכן (וואָס די משנה האָט פריער געזאָגט, אז אַ פרוי מעג באָרגן איר פריינדין), האָט מען נאָר געזאָגט צוליב שלום וועגן; און מען מעג שטארקן די הענד פון גויים (ווינטשן זיי דערפאָלג אין זייער ארבייט) אים שמיטה־יאָר (ווען זיי ארבייטן אויף זייערע פעלדער) אָבער יידן טאָר מען ניט (ווינטשן, ווען זיי ארבייטן אין פעלד אים שמיטה); און מען דארף זיי (די גויים) באגריסן צוליב שלום וועגן. **די לעצטע ווערטער אין דער משנה פון „ומחזיקין" „און מען מעג שטארקן", ביז צום סוף, האָבן מיר געהאט פריער אין פרק ד' משנה ג' און דער ברטנורא זאָגט, אז דאָ ווערט דער דין געבראַכט נאָכאַמאָל, ווייל מען האָט דאָ געלערנט, אז צוליב שלום וועגן מעג אַ פרומע פרוי באָרגן איר פריינדין וואָס איז ניט אָפגעהיטן אין שמיטה־דינים, אזעלכע זאכן וואָס מען קאָן מורא האָבן טאָמער וועט זי עס נוצן ניט לויט דעם דין.**

פרק ו.

א. שלש, דריי לענדער זענען פאראן (מיט פארשידענע דינים) בנוגע שמיטה־יאָר. אלע ערטער (אין ארץ־ישראל) וואָס די אויפגייער פון גלות בבל האָבן פארנומען, פון ארץ ישראל און ביז (דער שטאָט) כזיב, טאָר מען ניט עסן (שמיטה־פרוכטן סיידן לויט די דינים פון שמיטה) און מען טאָרניט ארבייטן (די פעלדער אים שמיטה־יאָר); און אלע ערטער, וואָס זענען פארנומען געוואָרן דורך די אויפגייער פון גלות מצרים, פון (דער שטאָט) כזיב ביז צום טייך און ביז אמנה, מעג מען עסן (שמיטה־פרוכטן אפילו ניט לויט די דינים פון שמיטה), אָבער ארבייטן (אין די פעלדער) טאָר מען ניט; פון טייך און פון אמנה און ווייטער מעג מען סיי עסן און סיי ארבייטן. **אויף דער דאָזיקער משנה האָבן די מפרשים געזאָגט אַ סך פּירושים, וועלכע זענען זיך סותר. קודם לאָמיר דערקלערן דעם יסוד פון דער משנה. שמיטה מיט אלע אירע דינים, אז מען טאָרניט ארבייטן אין פעלד און אז מען מעג עסן שמיטה־פרוכטן נאָר לויט געוויסע דינים, איז נוהג נאָר אין ארץ ישראל. אָבער די חכמים האָבן איינגעפירט, אַז טייל ערטער אין שכנות פון ארץ ישראל, למשל אין סיריע (אין דער משנה הייסט דאָס לאַנד סוריא) צו צפון פון ארץ ישראל, זענען אויך נוהג טייל דינים פון שמיטה, אָבער נאָר טייל, ניט אלע; מען טאָר ניט ארבייטן אין פעלד אים שמיטה, אָבער די שמיטה פרוכטן מעג מען עסן ווי מען וויל. אין די לענדער, וואָס זענען שוין אינגאנצן חוץ לארץ, מעג מען סיי ארבייטן אין פעלד און סיי עסן די שמיטה־פרוכטן אָן שום באַגרענצונגען. דאָס זאָגט די משנה, אז עס זענען פאראן דריי קלאסן לענדער בנוגע שמִיטה: א) דאָס ריכטיקע ארץ ישראל, וואו מען טאָר ניט עסן און מען טאָר ניט ארבייטן (לא נאכל ולא נעבד); ב) סיריע, ויאו עסן מעג מען, אָבער ארבייטן טאָר מען ניט (נאכל אבל לא נעבד); ג) חוץ לארץ, אינגאנצן אויסלאנד, וואו מען מעג עסן און ארבייטן („נאכל ונעבד"). איצט איז די שאלה: וואָס הייסט ארץ ישראל? ביז וואנען ציט זיך דאָס לאנד? און וואָס הייסט „סיריע"? דערויף זאָגט די משנה: אלע ערטער**

וְנֶעֱבָד: **ב** עוֹשִׂין בַּתָּלוּשׁ בְּסוּרְיָא, אֲבָל לֹא בַמְּחֻבָּר. דָּשִׁים וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין, אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין. כְּלָל אָמַר ר' עֲקִיבָא, כָּל שֶׁכַּיּוֹצֵא בוֹ מֻתָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּסוּרְיָא: **ג** בְּצָלִים שֶׁיָּרְדוּ

וואָס זענען פארנומען געוואָרן דורך די יידן, וועלכע זענען צוריקגעקומען פון גלות בבל אין אָנהויב פון צווייטן בית המקדש (און אויך שפּעטער), פון אייגנטליכן ארץ ישראל ביז דער שטאָט כזיב אין צפון פון לאנד, דאָס איז דאָס ריכטיקע ארץ ישראל, און עס האָט די גאַנצע קדושה, און אים שמיטה־יאָר טאָר מען ניט עסן (שמיטה־פרוכטן סיידן לויט די דינים) און מען טאָר ניט ארבייטן אין פעלד. כזיב איז געווען א שטאָט ביים מיטלענדישן ים, אויף דער גרעניץ צווישן ארץ ישראל אין סיריע. צו דער צווייטער קלאַס ערטער, וואו מען מעג עסן, אָבער ארבייטן טאָר מען ניט, גע־הערן די ערטער פון דער שטאָט כזיב ביז צום טייך (הנהר) און ביז צו אמנה, וואָס זענען איינגענומען געוואָרן נאָר דורך די יידן וואָס זענען געקומען פון גלות מצרים. „אמנה" זענען די בערג „טאורוס אמאנאס", וואָס ליגן ביי דער צפון־גרעניץ פון סיריע, און זיי ווערן אָנגערופן אין ירושלמי „טורי אמנון", די „אמנון־בערג", און דאָס זענען די „הר ההר" אין חומש מדבר ל"ד, ז', וואָס מען מיינט מיט דעם „טייך", ווייסט מען ניט. מסתמא מיינט מען דערמיט איינעם פון די גרעניץ־טייכן אין צפון־סיריע. אזוי טייטשן טייל מפרשים (ברטנורא און אַנדערע). דער „תוספות יום טוב" ברענגט די מיינונג פון „כפתור ופרח", אז מען מיינט דערמיט דאָס טייכל אין דרום ארץ ישראל, דעם נחל מצרים" („וואדי אל ארישׁ"), און אזוי ארום באקומט די משנה גאָר אַן אנדערן טייטש, און עס הייסט, אז דער גאנצער פּאַס לאנד וואָס ליגט אין ארץ ישראל ביים ברעג פון מיטלענדישן ים הייסט ניט ארץ ישראל. דער דאָזי־קער פירוש איז זייער אַ שווערער, — איצט זאָגט די משנה: וועלכע ערטער געהערן צו דער דריטער קלאַס, וואו עס איז אינגאַנצן חוץ לארץ און מען מעג סיי עסן און סיי ארבייטן? און זי זאָגט, אז דאָס זענען די ערטער „פון טייך און פון אמנה און ווייטער". מיר זעצן איבער דאָס וואָרט „ולפנים", „און ווייטער", מחמת אויף דעם דאָזיקן וואָרט שטעלן זיך אויך אָפּ די מפרשים. געוויינליך איז דער טייטש „ולפנים" „און אריין אינוויייניג", וואָלט דאָך עס געמיינט צו סיריע און צו ארץ ישראל צו, טאָ ווי קומט עס, אז דאָס זאָל זיין חוץ לארץ? נאָר עס באמערקט דערצו ריכטיק דער „מלאכת שלמה", אז דאָס וואָרט „ולפנים" דאַרף געפינטלט ווערן ניט מיט א שוואָ אונ־טער דער „פּ", נאָר מיט אַ קמץ. דאָס איז ניט דאָס וואָרט „לפנים", „אינוויייניק", נאָר „לפנים" (פון פּנים, געזיכט) פון פאָרנט, ווייטער, אין געגנזאַץ צו „לאחור", „צוריק".

ב. עושין, מען מעג ארבייטן (אים שמיטה־יאָר) ביי אפּגעריסענע פרוכטן אין סוריא, (סיריע), אָבער ניט ביי באהאפטענע צו דער ערד. **ווי מיר האָבן שוין פריער געלערנט אין משנה א' איז אין סיריע אים שמיטה נאָר אסור צו ארבייטן אין פעלד, אָבער קוים זענען די פרוכטן אפּגעריסן, הייסן זיי ניט קיין שמיטה־פרוכטן, און מען מעג ארום זיי ארבייטן.** דשין, מען מעג דרעשן (אָפּגעשניטענע תבואה), וזורין און אויסווייען די פלעווע[ס] פון די תבואה־קערנער, ודורכין, און פרעסן ווין פון וויינ־טרויבן, ומעמרין, און מאכן הויפנס (גארבן) פון אָפּגעשניטענע תבואה. **דאָס זענען אלץ ארבייטן ביי „אָפּגעריסענע פרוכטן".** אבל, אָבער מען טאָר ניט אָפּשניידן תבואה (קוצרין), און ניט אָפּשניידן וויינטרויבן (בוצרין), און ניט אָפּשניידן איילבירטן (מוסקין), **מחמת די אלע ארבייטן זענען דאָך ביי פרוכטן, וועלכע זענען נאָך באהאָפטן צום פעלד אָדער צום בוים.** כלל, ר' עקיבא האָט געזאָגט א כלל, אז אלע ארבייטן וואָס ענליכעס צו זיי איז מותר אין ארץ ישראל (מדאורייתא, וואָס די תורה האָט מתיר געמאכט, נאָר די חכמים האָבן גע'אסר'ט, למשל ארבייטן אַן ענדערונג ביי אָפּגעריסענע פרוכטן) מעג מען טאָן אין סיריע (און דאָ האָבן די חכמים ניט גע'אסר'ט).

עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים וְצָמְחוּ, אִם הָיוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהֶן שְׁחוֹרִין אֲסוּרִין, הוֹרִיקוּ, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. ר' חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, אִם יְכוֹלִין לְהִתָּלֵשׁ בְּעָלִין שֶׁלָּהֶן אֲסוּרִין, וּכְנֶגֶד כֵּן מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מֻתָּרִין: ד מֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? מִשֶּׁיֵּעָשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ. עָשָׂה הַבַּכִּיר, הֻתַּר הָאָפִיל. רַבִּי הִתִּיר לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד: ה אֵין מוֹצִיאִין

אזוי טײַטשן דער ברטנורא און דער „תפארת ישראל". דער „מלאכת שלמה" ברענגט א פירוש, אז ר' עקיבא איז מחולק אויף דער פריעריקער משנה און אז ער האלט, אז סיריע איז אזוי הארב בנוגע שמיטה־דינים ווי ארץ ישראל, און נור דאָס וואָס איז מותר אין ארץ ישראל, איז מותר אויך אין סיריע.

ג. בצלים, ציבעלעס (פון ערב שמיטה), אויף וועלכע עס איז ארויפגעגאנגען (אים שמיטה־יאָר) רעגן, און זיי האָבן צוגעשפּראָצט, אויב זייערע בלעטער זענען געוואָרן שווארץ זענען זיי אסור (הייסן זיי שמיטה־פּרוכטן און מען מעג זיי עסן נאָר לויט די דינים פון שמיטה); אויב זיי זענען געוואָרן געלבליך־גרין זענען זיי מותר (מעג מען עסן ווי ניט־שמיטה־פּרוכטן). דער רמבם טײַטשט די משנה, אז דאָ מיינט מען אָפּגעריסענע ציבעלעס פון ערב שמיטה, און אויף זיי איז אים שמיטה ארויף רעגן, איז אויב די בלעטער זענען געוואָרן שווארץ איז אַ סימן, אז זיי זענען צו־געוואַקסן אים שמיטה יאָר און עס איז אזוי גוט ווי זיי זענען צו־געוואַקסן אין דער ערד; אויב אָבער זיי זענען געוואָרן געלבלעך־גרין (און דאָ מיינט מען „הוריקו" ניט פריש גרין נאָר געלבלעך), הייסט עס, אז זיי זענען געוואָרן פארוועלקט און ניט צוגעוואַקסן אים שמיטה־יאָר, און זיי זענען מותר. דער ר"ש און דער ברטנורא טײַטשן, אז דאָס מיינט מען „ניט־אָפּגעריסענע", פארטיקע ציבעלעס פון ערב שמיטה, וואָס זענען געבליבן באַהאַלטן צום פעלד אים שמיטה־יאָר, און די סימנים פון „שווארץ" אָדער „געלבלעך־גרין" ווײַזן, צי זיי זענען צוגעוואַקסן אים שמיטה־יאָר צי ניט. ר' חנינא בן אנטיגנוס זאָגט, אַז אויב ווען מען נעמט אָן די ציבעלעס בײַ די בלעטער ווערן די ציבעלעס מיט־געריסן, זענען זיי אסור, ווײַל דאָס איז אַ סימן, אז די בלעטער זענען געוואָרן שטארק און פריש און אז זיי זענען געוואַקסן אים שמיטה־יאָר. וכנגד כן, און אזוי איז פארקערט (ציבעלעס פון שמיטה, אויף וועלכע עס איז ארויף רעגן) אין מוצאי שמיטה (דעם יאָר נאָך שמיטה) זענען זיי מותר. טייל מפרשים טײַטשן אז דאָס זענען אויך ר' חנינא בן אנטיגנוס'ס ווערטער, אז אויב מען קאָן אָנגעמען די בלעטער און אויסרײַסן די ציבעלעס, הייסט עס, אז זיי זענען געוואַקסן אים מוצאי שמיטה און מען מעג זיי עסן אפילו ניט לויט די דינים פון שמיטה־פּירות. אזוי טײַטשט רש"י נדרים נ"ח. אָבער דער ברטנורא טײַטשט אז מען מיינט ציבעלעס וועלכע מען האָט אָפּגעריסן אים ערב שמיטה, און דערנאָך צוריק פארפלאנצט אין פעלד אים שמיטה־יאָר און זיי זענען געבליבן אויפן פעלד אין יאָר נאָך שמיטה; און ווײַל אין די ציבעלעס איז פאראַן א סך פון ערב שמיטה, וואָס מען מעג עסן און עס קומט נאָך איצט צו פון מוצאי שמיטה, וואָס מען מעג אויך, זענען זיי מבטל דעם טייל, וואָס איז צוגעקומען אים שמיטה־יאָר און מען מעג אַלץ עסן.

ד. מאימתי, פון ווען אָן מעג מען קויפן גרינס אים מוצאי שמיטה (אין יאָר נאָך שמיטה, און מען זאָל ניט מורא האָבן אז דאָס זענען שמיטה־פּרוכטן)? פון זינט עס איז שוין אים מוצאי שמיטה געוואַקסן אזא גרינס. ווײַל אויפן מארק קאָנען שוין זײַן גרינסן, וואָס זענען שוין געוואַקסן נאָך שמיטה, דעריבער מעג מען קויפן ניט פרעגנדיק, און מען דארף ניט מורא האָבן טאָמער זײַנען זיי פון שמיטה יאָר. עשה הבכיר, ווען איז דעם פרי־אָרט; (וואו גרינסן ווערן פריער צײַטיק, „הבכיר", דאָס ערשטע, דאָס פריעסטע) איז שוין פאראַן נײַ גרינס, מעג מען אויך אין דעם שפּעט־אָרט („אפל", שפּעט, וואו גרינס ווערט שפּעטער צײַטיק). רבי האָט מתיר געמאכט צו קויפן גרינס אין מוצאי שמיטה באלד. מיט סתם „רבי" ווערט אָנגערופן רבי יהודה

שֶׁמֶן שְׂרֵפָה וּפֵירוֹת שְׁבִיעִית מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ. אָמַר ר׳ שִׁמְעוֹן, שָׁמַעְתִּי בְּפֵירוּשׁ, שֶׁמּוֹצִיאִין לְסוּרְיָא וְאֵין מוֹצִיאִין לְחוּצָה לָאָרֶץ: ו אֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה מֵחוּצָה לָאָרֶץ, לָאָרֶץ. אָמַר ר׳ שִׁמְעוֹן שָׁמַעְתִּי בְּפֵירוּשׁ, שֶׁמְּבִיאִין מִסּוּרְיָא וְאֵין מְבִיאִין מֵחוּצָה לָאָרֶץ:

הנשיא, וועלכער האָט מסדר געווען די משנה, מען האָט אים אויך גערופן „רבנו הקדוש", „אונזער הייליקער רבי". רבי האָט מתיר געמאכט צו קויפן גרינסן באלד, ווייל מען פלעגט ברענגען גרינסן פון אויסלאנד, וואָס זענען געווען מותר אפילו ווען זיי זענען פון שמיטה, און דעריבער האָט ער אויך מתיר געמאכט סתם גרינסן. אן אנדער טעם (געבראכט אין ברטנורא) איז, ווייל גרינסן ווערן שנעל פארטיק.

ה. אין, מען טאָר ניט ארויספירן פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ (אויסלאנד) פארברענען־אייל און שמיטה־פרוכטן. „פארברענען־אייל", „שמן שריפה" הייסט אייל פון תרומה, וואָס איז טמא געוואָרן. דער דין איז, אז תרומה וואָס איז טמא געוואָרן דארף מען פארברענען. אָבער ביים פארברענען „שמן שריפה", ביים פארברענען טמא׳דיקן תרומה־אייל, מעג א כהן הנאה האָבן דערפון; למשל ער מעג פארברענען דעם אייל אין א לאָמפּ און נוצן די ליכט דערפון. זאָגט דאָ די משנה, אז ווייל די שמן שריפה דארף מען פארברענען און שמיטה־פרוכטן דארף מען מבער־זיין, אויפרוימען נאָך דער צייט פון ביעור (וועגן „ביעור" בכלל ווערט געלערנט ווייטער אין די פרקים ז׳, ח׳ און ט׳), דארף עס פאַרקומען אין ארץ ישראל. אָמר, האָט ר׳ שמעון געזאָגט: איך האָב בפירוש געהערט אז מען מעג ארויספירן קיין סיריע, אָבער מען טאָר ניט ארויספירן קיין אויסלאנד. ווייל אין סיריע דארף מען דאָך אָפּהיטן געוויסע דינים פון שמיטה (וועגן דעם ווערט געלערנט פריער אין איצטיקן פרק משנה א׳ און משנה ב׳).

ו. אין, מען טאָר ניט ברענגען קיין ארץ ישראל תרומה פון אויסלאנד. די יידן אין שכנות פון ארץ ישראל (ווי בבל און אַנדערע) האָבן געהאַט אַן אַלטע תקנה אָפּצושיידן תרומה פון זייערע פרוכטן. זאָגט די משנה, אז מען טאָר ניט ברענגען די חוץ־לארץ־תרומה קיין ארץ ישראל; דער ירושלמי זאָג דעם טעם, כדי די כהנים פון ארץ ישראל (וועלכע באקומען דאָך תרומה) זאָלן זיך ניט יאָגן נאָך דער דאָזיקער תרומה און ניט ארויסגיין פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ אום זי צו ברענגען. אָמר, האָט ר׳ שמעון געזאָגט: איך האָב בפירוש געהערט, אז מען מעג ברענגען פון סיריע, אָבער מען טאָרניט ברענגען פון אויסלאנד (חוץ לארץ). ווייל סיריע האָט אין זיך עפּיס פון דער קדושה פון ארץ ישראל.

פרק ז.

כדי צו פארשטיין די ווייטערדיקע פרקים וועלן מיר דאָ געבן עטליכע דינים וועגן שמיטה. דער דין איז, אז פרוכטן (מיט פרוכטן מיינט מען אלץ, תבואות, ביימער־פרוכטן, גרינסן, קטניות, דאָס הייסט פארשידענע ארבעסן, רייז וכדומה), וואָס זענען געוואקסן אים שמיטה־יאָר זענען הייליק, מען טאָר ניט האנדלען מיט זיי, און זיי זענען הפקר, מען מוז זיי לאָזן פריי פאר יעדן צום עסן; ניט נאָר פאר מענטשן, נאָר אויך פאר בהמות און חיות. יעדער קאָן זיך נעמען וויפיל ער וויל אין שטוב אריין צום עסן. אויב אָבער איינער האָט אריינגענומען אין שטוב אריין גאָר א סך פון די שמיטה־פרוכטן און ער האָט זיי ניט געקאָנט אויפעסן, איז דער דין אז ווען עס קומט די צייט, ווען אויף די פעלדער און גערטנער איז שוין ניטאָ די דאָזיקע פרוכט און די בהמות און חיות האָבן ניט די דאָזיקע פרוכט צום עסן, הייסט עס, אז עס איז

פרק ז

א כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַשְּׁבִיעִית, כָּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם, וּמַאֲכַל בְּהֵמָה, וּמִמִּין הַצּוֹבְעִים, וְאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ, יֶשׁ לוֹ שְׁבִיעִית, וְלִדְמָיו שְׁבִיעִית, יֶשׁ לוֹ בִּיעוּר וְלִדְמָיו בִּיעוּר. וְאֵיזֶה זֶה? עֲלֵה הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה, וַעֲלֵה הַדַּנְדַּנָּה, הָעוֹלְשִׁין, וְהַכְּרֵישִׁין, וְהָרְגִילָה, וְנֵץ הֶחָלָב. וּמַאֲכַל בְּהֵמָה, הַחוֹחִים, וְהַדַּרְדָּרִים. וּמִמִּין הַצּוֹבְעִין, סְפִיחֵי אִסְטִים, וְקוֹצָה. יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית

אָנגעקומען פאר דער דאָזיקער פרוכט די צייט פון „ביעור", פון ארויסרוימען פון שטוב אין פעלד ארויס. מען טאָר די פרוכט פון „ביעור"־צייט אָן ניט מען האלטן אין שטוב. מען טאָר ניט שמיטה־פרוכטן פארקויפן, נאָר מען מוז זיי אליין עסן. אויב אָבער מען האָט יאָ פארקויפט, למשל איינער האָט געהאַט שמיטה־ווייץ און ער האָט עובר געווען אויפן דין ניט צו האנדלען מיט זיי, און ער האָט זיי פארקויפט און גענומען פאר זיי געלד, האָבן סיי די ווייץ און סיי דאָס געלד דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, און ווען עס קומט די צייט פון ביעור מוז מעןביידע ארויסרוימן; פאר דעם געלד מוז מען קויפן פרוכטן און די פרוכטן ארויסרוימען. דאָס הייסט „תופס את דמיו", די הייליקייט פון שמיטה־פרוכטן גייט אריבער אויך אויף דעם געלד. ווי איז אָבער, אז מען האָט פאר דעם געלד געקויפט אנדערע ווייץ, אָדער גערשטן, איז דער דין, אז דאָס געלד הערט אויף צו האָבן דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, אָבער דער אנדערער ווייץ אָדער גערשטן באקומט דעם דין פון שמיטה־פרוכט. דער כלל דערביי איז, אז די ערשטע פרוכטן און די לעצטע פרוכטן האָבן דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, למשל אויב מען האָט פארקויפט שמיטה־ווייץ און גענומען דערפאר גערשטן, און דערנאָך פאר דעם גערשטן פארקויפט פאר געלד, און דערנאָך פאר דעם געלד געקויפט ווייַן און דערנאָך דעם ווייַן פארקויפט פאר פלייש, הייסן שמיטה־פרוכטן דער ערשטער ווייץ און די לעצטע פלייש; די מיטלסטע הייסן ניט קיין שמיטה־פרוכטן.

א. כלל גדול, א גרויסן כלל האָט מען געזאָגט וועגן שמיטה: יעדע (געוויקס), וואָס אַ מענטש קאָן עסן, אָדער א בהמה קאָן עסן, אָדער עס איז פון סאָרט, וואָס מען מאכט דערפון פארבן, און עס קאָן זיך ניט דערהאלטן (בלייבנדיק צו־באהעפט צו) דער ערד (אויב עס בלייבט אין דער ערד אויף ווינטער ווערט עס קאליע), האָט עס (אויב עס וואקסט אים שמיטה־יאָר) דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, און אויך זיין געלד (אויב מען האָט עס פארקויפט און גענומען דערפאר געלד) האָט דעם דין פון שמיטה־פרוכטן; עס האָט ביעור (ווען עס קומט די צייט פון „ביעור" מוז מען עס ארויסרוי־מען) און אויך זיין געלד האָט „ביעור". **די משנה לערנט דאָ, אז שמיטה־פרוכטן, ביי וועלכע מען דארף אָפּהיטן אלע דינים פון שמיטה־פרוכטן, ווי „ביעור", ארויסרוימען אין דער צייט פון „ביעור", זענען ניט נור אזעלכע געוויקסן, וואָס א מענטש עסט זיי, נאָר אויך וואָס אפילו נור א בהמה עסט זיי, אָדער אזעלכע וואָס קיינער עסט ניט נאָר מען מאכט פון זיי פארבן. אָבער דערביי מוזן זיי זיין אזעלכע געוויקסן, וואָס מען קאָן ניט לאָזן אין פעלד ניט אָפּגעשניטענערהייט אויף ווינטער נאָך שמיטה.** ואיזה? וועל־כע זענען דאָס (די געוויקסן, וואָס האָבן די דאָזיקע אייגנשאפטן, וועלכע מען האָט דאָ אויסגערעכנט)? דאָס איז: עלה הלוף השוטה, די בלעטער פון דער ווילדער לוף־ציבעלע, עלה דנדנה, די בלעטער פון מינט (מיענטע־געוויקס), העולשין, ציקאָריע (אינדיוו), והכרישין, גרינער קנאָבל, והרגילה, פארטולאַק, ונץ החלב, אספאדעל. **די אלע געוויקסן זענען „מאכל אדם", ווערן געגעסן פון מענטשן.** ומאכל בהמה, און געוויקסן, וואָס בהמות עסן, זענען: החוחים, דערנער, והדרדרים, ארטישאָק־דערנער. **די דאָזיקע דערנער ווערן געגעסן דורך אייזלען און קעמלען.** וממין, און געוויקסן פון סאָרט, פון וועלכן מען מאכט פארב, זענען: ספיחי אסטים, נאָכוואקסונגן (ניט איצט

וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית, יֵשׁ לָהֶם בִּיעוּר וְלִדְמֵיהֶן בִּיעוּר: ב וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ, כָּל שֶׁאֵינוֹ מַאֲכַל אָדָם, וּמַאֲכַל בְּהֵמָה, וּמִמִּין הַצּוֹבְעִין וּמִתְקַיֵּים בָּאָרֶץ, יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וְלִדְמָיו שְׁבִיעִית, אֵין לוֹ בִּיעוּר וְאֵין לְדָמָיו בִּיעוּר. וְאֵיזֶה זֶה? עִקַּר הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה, וְעִקַּר הַדַּנְדַּנָּה, וְהָעַקְרַבְנִין, וְהַחֶלְבְּצִין, וְהַבּוּכְרְיָא. וּמִמִּין הַצּוֹבְעִין, הַפּוּאָה, וְהָרַכְפָּא. יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית, אֵין לָהֶם בִּיעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶן בִּיעוּר. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, דְּמֵיהֶן מִתְבַּעֲרִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אָמְרוּ לוֹ, לָהֶן אֵין בִּיעוּר, קַל וָחוֹמֶר

פארזייט, נאָר זיי וואקסן פון פריער) פון וואָאד (בלאָ־פארב־גערויקס), וקוצה, און סאפ־לאר (מאדער, א געוויקס, פון וועלכן מען מאכט פארב). די אלע (וועלכע מען האָט פריער אויסגערעכנט) האָבן דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, און אויך זייער געלד האָט דעם דין פון שמיטה־פרוכטן; זיי אליין האָבן „ביעור" (מען דארף זיי אויסרוימען ווען עס קומט די צייט פון ביעור) און אויך זייער געלד האָט ביעור (מען מוז קויפן פאר דעם געלד פרוכטן, און די פרוכטן ארויסרוימען). **די אלע אויסגערעכנטע געוויקסן זע־נען אָדער צום עסן פאר מענטשן, אָדער צום עסן פאר בהמות, אָדער מען מאכט פון זיי פארב, און זיי זענען ניט „מתקיים בארץ", זיי קאָנען ניט בלייבן ניט אָפגעריסע־נערהייט אין פעלד אויף ווינטער, ווייל זיי ווערן קאליע.**

ב. ועוד, און נאָך אן אנדערן כלל האָט מען געזאָגט: יעדעס געוויקס וואָס איז ניט קיין עסנווארג פאר מענטשן און עסנווארג פאר בהמות און פון סאָרט צו מאכן פארבן און קאָן פארבלייבן (איבערן ווינטער) אין דער ערד, האָט דעם דין פון שמיטה־פרוכטן און אויך זיין געלד האָט דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, אָבער עס האָט ניט קיין ביעור, און אויך זיין געלד האָט ניט קיין ביעור. **דער ירושלמי איז גורס ניט „כל שאינו", אלע געוויקסן וואָס זענען ניט", נאָר „כל שהוא" „אלע געוויקסן וואָס זענען יאָ" עסנווארג פאר מענטשן, אָדער פאר בהמות. אָדער מען מאכט פון זיי פארב. די משנה לערנט דאָ, אז דער דין פון „ביעור", דאָס ארויסרוימען פון שטוב די שמיטה־פרוכטן אין דער צייט ווען אין פעלד איז ניטאָ פאר בהמות, איז נור ביי אזעלכע פרוכטן, וועלכע קאָנען ניט איבערבלייבן ניט־אָפגעריסנקייט אויף ווינטער אין פעלד, מען מוז זיי אָפשניידן באלד ווי זיי ווערן צייטיק, ווייל אויב ניט ווערן זיי קאליע. אָבער אזעלכע געוויקסן, וועלכע זענען „מתקיים בארץ", קאָנען יאָ בלייבן ווינטער אין פעלד, דארף מען ניט ארויסרוימען פון שטוב; מחמת מען נעמט אָן, אז מסתמא איז נאָך געבליבן דערפון אין פעלד, און די בהמות און חיות האָבן דערפון גענוג צום עסן.**
איזהו? וועלכע זענען זיי? עיקר הלוף השוטה, דער וואָרצל (די קעפלעך, ניט די בלעטער) פון דער ווילדער לוף־ציבעלע, ועיקר הדנדנה, און דער וואָרצל (ניט די בלעטער) פון מינט (מיענטע), והעקרבנין, און הירש־צונג (אזא ביטער־גראָז), והחלבצין, דער וואָרצל (ניט די בלעטער) פון אספאדעל, והבוכריה, באקאר (אזא שמעקעדיגער גראָז); וממין הצובעים, און פון די געוויקסן פון (וועלכע מען מאכט) פארב: הפואה, קראפ, והרכפה, רעזעדע. די אלע געוויקסן האָבן דעם דין פון שמיטה־פרוכטן און זייער געלד האָט אויך דעם דין פון שמיטה־פרוכטן; אָבער זיי האָבן ניט קיין ביעור און זייער געלד האָט אויך ניט קיין ביעור. **ווייל די דאָזיקע געוויקסן פארבלייבן אין פעלד אויף ווינטער. אָבער „שמיטה־פרוכטן" הייסן זיי, און מען מוז מיט זיי אָפהיטן אלע אנדערע דינים פון שמיטה־פרוכטן.** ר' מאיר זאָגט, אז זייער געלד מוז מען מבער־זיין (ארויסרוימען) פאר ראש השנה (פון נאָך דעם שמיטה־יאָר). **ר' מאיר האלט, אז די געוויקסן אליין האָבן ניט דעם דין פון „ביעור", און מען דארף זיי ניט ארויסרוימען, ווייל דער סאָרט געוויקסן בלייבט איבער אין פעלד אויף ווינטער, אָבער זייער געלד דארף מען יאָ ארויסרוימען פאר ראש השנה, מחמת געלד דערקענט מען ניט און מען וועט ניט אָפהיטן מיט דעם געלד די דינים פון שמיטה־פרוכטן.** אָמרו, האָבן די

לְדְמֵיהֶן. ג קְלִיפֵּי רִימּוֹן וְהַנֵּץ שֶׁלּוֹ, קְלִיפֵּי אֱגוֹזִים וְהַגַּרְעִינִין, יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית. הַצַּבָּע צוֹבֵעַ לְעַצְמוֹ וְלֹא יִצְבַּע בְּשָׂכָר, שֶׁאֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵירוֹת שְׁבִיעִית, וְלֹא בִבְכוֹרוֹת, וְלֹא בִתְרוּמוֹת, וְלֹא בִנְבֵלוֹת, וְלֹא בִטְרֵיפוֹת, וְלֹא בִשְׁקָצִים, וְלֹא בִרְמָשִׂים. וְלֹא יְהֵא לוֹקֵחַ יְרָקוֹת שָׂדֶה וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק, אֲבָל הוּא לוֹקֵט, וּבְנוֹ מוֹכֵר עַל יָדוֹ.

חכמים געזאָגט צו אים (צו ר׳ מאיר): מה־דאָך זיי, די פרוכטן אליין, דארף מען ניט מבער זיין, דארף מען דאָך זייער געלד געוויס ניט מבער זיין. **די חכמים באנוצן דאָ דעם „קל וחומר״, די סברא פון „גרינגער און הארבער״, דאָס הייסט, אויב מען מעג טאָן אַ הארבע זאך, מעג מען דאָך די גרינגע זאך אודאי טאָן. אויב די שמיטה־פרוכטן אליין דארף מען ניט ארויסרוימען אין דער ביעור־צייט, איז מען דאָך זייער געלד, וואָס די גאנצע שמיטה־הייליקייט פון געלד קומט דאָך נור פון די פרוכטן, אודאי ניט מחויב מבער־צו זיין.**

ג. קליפי רימון, די שאָלעכץ פון א מילגרוים, והנץ שלו, און זיין קעפל־בלימל, קליפי אגוזים, די שאָלעכץ פון ניס, והגלעינין און די קערנדלעך (פון פרוכטן), האָבן דעם דין פון שמיטה און זייער געלד האָט דעם דין פון שמיטה. **די שאָלעכץ און דאָס קעפל־בלימל (נץ) פון מילגרוים קאָן מען ניט עסן, אָבער מען מאכט דערפון פארב, און דעריבער מוז מען אָפּהיטן מיט זיי די דינים פון שמיטה־פרוכטן. די קערנדלעך (גלעינין איז דאָס זעלבע וואָס גרעינין) פון פרוכטן זענען, לויט טייל מפרשים, גוט צום הייצן מיט זיי; און כאָטש סתם האָלץ האָט ניט דעם דין פון שמיטה, אָבער די קערנד־לעך זיינען דאָך פון פרוכטן, וואָס מען עסט, דעריבער האָבן זיי יאָ די הייליקייט פון שמיטה. דער ברטנורא זאָגט אז מען מיינט דאָ די קערנדלעך פון איילבירטן, מחמת מען נעמט פון זיי ארויס אביסל אייל, אָדער די קערנדלעך פון טייטלען, וועלכע מען גיט צו עסן בהמות.** הצבע, א פארבער מעג באנוצן (שמיטה־געוויקסן, פון וועלכע מען מאכט פארב) צו פארבן פאר זיין אייגענעם געברויך, אָבער ער טאָר ניט מיט זיי פארבן פאר (אנדערע און נעמען דערפאר) געלד, ווייל מען טאָר ניט האנדלען מיט שמיטה פרוכטן. **אויב דער פארבער נעמט געלד פאר פארבן, כאָטש אַ טייל פון געלד איז פאר זיין ארבייט, אָבער ווייל אַ טייל פון געלד איז דאָך אויך פאר די פארב־מאטעריאלן פון שמיטה־געוויקסן, הייסט עס ווי ער וואָלט זיי פארקויפט.** ולא, און מען טאָר אויך ניט (האַנדלען) מיט בכורים. **דער דין איז, אז א בהמה, וואָס מען מעג איר עסן, האָט גע־בוירן א בכור, איז ער הייליק און מען דארף אים געבן צום כהן צו פירן קיין ירושלים און דאָרט מקריב זיין; אויב דער בכור האָט א פעלער אַ מום, דארף מען אים אוועקגעבן צו אַ כהן, און יעדער מעג אים עסן אומעטום. זאָגט די משנה, אז האנדלען מיט לעבעדיקע בכורים טאָר מען ניט.** ולא בתרומות, און מען טאָר אויך ניט האנדלען מיט תרומה־פרוכטן. **ווייל אויך תרומה איז הייליק, און א ישראל טאָר איר ניט עסן, און מען דארף איר געבן צו א כהן; און אויב מען וועט האַנדלען דערמיט קאָן מען פארגעסן, אז עס איז תרומה און א ישראל קאָן איר אַמאָל עסן.** ולא, און מען טאָר אויך ניט האַנדלען (מיט טריפה עסנווארג, דאָס הייסט), ניט מיט נבלות (טויטע בהמות וואָס זענען ניט געשאָכטן געוואָרן לויטן דין), און מיט טרפות, (בהמות וואָס האָבן פעלערן, צוליב וועלכע זיי זענען טריפה), און ניט מיט שקצים (אומריינע באשעפע־נישן) און ניט מיט רמשים (אומריינע ווערים). **די משנה לערנט דאָ דעם איסור, אז מען טאָר ניט פירן אַ כסדר׳דיקן, סיסטעמאטישן האַנדל מיט עסנווארג, וואָס איז פאר־באָטן צו עסן.** ולא יהיה, און מען טאָר ניט נעמען פעלד־גרינסן (אים שמיטה־יאָר, אזעלכע וואָס מען מעג יאָ עסן) און פארקויפן אין מארק; אָבער אַ מענטש מעג אראָפּ־רייסן (אים שמיטה) פרוכטן), און זיין זון זאָל, אנשטאט אים, פארקויפן. **מחמת קוים פארקויפט ער ניט אליין, זעט עס ניט אויס, ווי ער פירט דערמיט אַ סיסטעמאטישן**

לָקַח לְעַצְמוֹ וְהוֹתִיר, מֻתָּר לְמָכְרָן: ד לָקַח בְּכוֹר לְמִשְׁתֵּה בְנוֹ, אוֹ לָרֶגֶל, וְלֹא צָרִיךְ לוֹ, מֻתָּר לְמָכְרוֹ. צָדֵי חַיָּה עוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ לָהֶם מִינֵי טְמֵאִין, מֻתָּר לְמָכְרָן. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מִי שֶׁנִּתְמַנָּה לוֹ לְפִי דַרְכּוֹ, לוֹקֵחַ וּמוֹכֵר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְהֵא אוּמָנוּתוֹ בְּכָךְ. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין: ה לוּלְבֵי זְרָדִים וְהֶחָרוּבִין, יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית, יֵשׁ לָהֶם בִּיעוּר וְלִדְמֵיהֶן בִּיעוּר. לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה וְהָאֲטָדִין, יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית, אֵין לָהֶם בִּיעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶן בִּיעוּר. אֲבָל לֶעָלִין יֵשׁ בִּיעוּר, מִפְּנֵי

האַנדל. אָבער דאָס געלד וואָס מען נעמט אָפּ דערפאַר, איז שמיטה־געלד, און ווי מיר האָבן שוין פריער געלערנט, האָט עס דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן. לקח, אויב ער האָט גענומען פאַר זיך און עס איז אים איבערגעבליבן (פון די שמיטה־פּרוכטן) מעג ער זיי פאַרקויפן. **ווייל דאָס הייסט ניט קיין האַנדל; און דאָס געלד, ווי מיר האָבן פריער געלערנט האָט דעם דין פון שמיטה־געלד און מען מוז דערמיט אָפּהיטן אלע דינים פון שמיטה־פּרוכטן.**

ד. לקח, אז איינער האָט געקויפט א בכור (א בעל מום, וואָס אלע מעגן עסן) צו דער חתונה פון זיין זון אָדער אויף יום טוב און ער דאַרף אים ניט האָבן (ער האָט באַקומען דערווייל אנדער פלייש), מעג ער אים פאַרקויפן. **ווייל דאָס הייסט ניט קיין כסדר׳דיקער, סיסטעמאַטישער האַנדל און דעריבער הייסט עס ניט געפירט א האַנדל מיט א בכור.** ציידי, די וואָס פאַנגען חיות, עופות און פיש, אויב זיי האָבן (ביים פאַנגען) צופעליק אריינגעקראָגן אזעלכע מינים (חיות, עופות און פיש) וועלכע מען טאָר ניט עסן (טמאים), מעגן זיי פאַרקויפן. **אויך דאָס הייסט ניט פאַרנומען זיך סיסטעמאַטיש מיטן האַנדל מיט זאַכן, וועלכע מען טאָר ניט עסן, מחמת עס האָט זיך זיי נאָר גע־טראָפן צופעליק.** ר׳ יהודה זאָגט, אז (ניט נאָר פאַנגער, נאָר אויך) יעדער וואָס אים טרעפט זיך צופעליק (ניט כשרע חיות, עופות און פיש) מעג ער קויפן און פאַרקויפן, אָבער עס טאָר ניט ווערן זיין פאַך־האַנדל דערמיט; און די חכמים זאָגן, אז מען טאָר ניט. **די חכמים האַלטן, אז נאָר פאַנגערס מעגן, אויב עס טרעפט זיך זיי.**

ה. לולבי זרדים, ווייכע, יינגע צווייגן (לולבים) פון ווייס־דערנער (זרדים) און פון באַקסער ביימער האָבן סיי זיי אליין דעם דין פון שמיטה און סיי זייער געלד האָט דעם דין פון שמיטה; זיי דאַרפן האָבן ביעור (אַרויסרוימען, ווען עס קומט די „ביעור״־צייט) און זייער געלד דאַרף האָבן ביעור. „לולב״ הייסט געוויינליך דער צווייג פון א טייטלבוים; **אָבער אין דער משנה הייסט טיילמאָל „לולב״ אויך די ווייכע, יינגע צווייג פון אנדערע ביימער. זאָגט די משנה, אז די לולבין פון ווייסדערנער (נידריקע ביימער פון דעם דערנער סאָרט) און פון באַקסער־ביימער האָבן דעם דין פון שמיטה און דאַרפן האָבן ביעור, סיי זיי אליין און סיי זייער געלד, ווייל כאָטש זיי זענען ניט קיין פּרוכטן צום עסן פאַר מענטשן, אָבער בהמות עסן זיי.** לולבי האלה, די ווייכע, יונגע צווייגן פון א טערעבינט־בוים, והבטנה, און פון פיסטאַשקעס־בוים, והאטדין, און פון באַקסדערנער־ביימלעך, האָבן סיי זיי אליין דעם דין פון שמיטה און סיי זייער געלד האָט דעם דין פון שמיטה; זיי דאַרפן ניט האָבן קיין ביעור און זייער געלט דאַרף ניט האָבן קיין ביעור. **ווייל די דאָזיקע יונגע, ווייכע צווייגלעך בלייבן ווינטער אויף די ביימער, און ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳ דאַרפן אזעלכע געוויקסן ניט האָבן קיין ביעור. אָבער דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן (ניט האַנדלען מיט זיי און אנ־דערע דינים) האָבן זיי יאָ, ווייל בהמות עסן זיי.** אבל, אָבער זייערע בלעטער האָבן יאָ ביעור, ווייל זיי פאַלן אראָפּ פון די צווייגן (צו ווינטער). **זיי געהערן דעריבער צו די סאָרטן, וואָס בלייבן ניט פאַר די חיות און בהמות אין פעלד אויף ווינטער, דעריבער** מוז מען זיי מבער זיין פון שטוב אין פעלד אריין. דאָס וואָרט „מאביהן״ טייטשן טייל

שֶׁנּוֹשְׁרִין מֵאֲבִיהֶן ו הַוֶּרֶד, וְהַכֹּפֶר וְהַקֶּטֶף, וְהַלּוֹטֶם, יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵין לַקֶּטֶף שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ פְּרִי: ז וֶרֶד חָדָשׁ שֶׁכְּבָשׁוֹ בְּשֶׁמֶן יָשָׁן, יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד. וְיָשָׁן בֶּחָדָשׁ, חַיָּב בְּבִיעוּר. חֲרוּבִים חֲדָשִׁים שֶׁכְּבָשָׁן בְּיַיִן יָשָׁן, וִישָׁנִים בֶּחָדָשׁ חַיָּבִין בְּבִיעוּר. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא בְּנוֹתֵן טַעַם, חַיָּב לְבַעֵר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וּמִין בְּמִינוֹ

מפרשים „פון זייער פאָטער", פון די צווייגן, וואָס זענען אזוי ווי זייערע פאָטערס, פון וועלכע זיי קומען ארויס.

ו. הורד, די רויז, והכופר, און די ציפּרוס־בלום. והקטף, און דער באלזאם־בוים, והלוטס, און דער קיסטוס־בוים, האָבן זיי אליין דעם דין פון שמיטה, און סיי זייער געלד האָט דעם דין פון שמיטה. **די אלע אויסגערעכנטע געוויקסן זענען גוט צום שמעקן, און דעריבער (אזוי דערקלערט די „משנה ראשונה") האָבן זיי דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן. „ורד" הייסט א „רויז", און מיר האָבן שוין געשריבן (אין כלאים פּרק ה' משנה ח') אז „שושנה" איז „די ליליע", און „ורד" איז די רויז. וועגן „קטף" זענען פאראן צוויי טייטשן. איינער איז, אז דאָס מיינט מען דעם ציפּרוס־בוים אליין; דער אַנדערער טייטש איז, אז דאָס מיינט מען דעם זאפט, וועלכער רינט פון בוים.** ר' שמעון זאָגט, אז קטף, דער ציפּרוס־בוים, האָט ניט דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן, ווייל ער איז ניט קיין פּרוכט. **לויט ר' שמעון האָט דאָס דעם דין פון ברען־האָלץ, וואָס כאָטש מען האָט הנאה דערפון, פונדעסטוועגן האָט ברען־האָלץ ניט דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן.**

ז. ורד, א נייע רויז (א רויז, וואָס מען האָט אָפּגעריסן אים שמיטה־יאָר) וועלכע מען האָט איינגעלייגט אין אלטן אייל (פון פאר שמיטה־יאָר), זאָל מען אראָפּקלייבן די רויז. **כאָטש די רויז פון שמיטה האָט ארייַנגעגעבן א טעם אין דעם אייל, באקומט ניט דער אייל דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן; ווייל מען נעמט אָן, א נייע רויז גיט ניט אריין שנעל קיין טעם אין דעם אייל. דעריבער אויב מען קלייבט באלד אראָפּ די רויז, מעג מען נוצן דעם אייל אפילו ווען עס קומט אָן שפּעטער די צייט פון ביעור, און מען דאַרף אים ניט מבער זיין.** וישן, און (אויב מען האָט ארייַנגעלייגט) אַן אלטע רויז (פון שמיטה־יאָר) אין נייעם אייל (געמאַכט פון איילבירטן פון נאָך שמיטה־יאָר), דאַרף מען (אַלץ) מבער זיין, **מחמת מען נעמט אָן, אז אַן אלטע רויז גיט אָן אריין טעם אין נייעם אייל און עס העלפט ניט דאָס אראָפּקלייבן, און עס באַקומט דעם דין פון שמיטה־פּרוכטן.** חרובים, נייע באָקסערס (פון שמיטה־יאָר), וועלכע מען האָט איינגע־לייגט אין אלטן וויין (פון פאר שמיטה), אָדער אלטע באָקסערס (פון פאר שמיטה) אין נייעם וויין (פון שמיטה־יאָר) דאַרף מען מבער זיין (ווען עס קומט די ביעור־צייט). **מחמת באָקסערס און וויין געבן אריין טעם איינער אין אנדערן, אַלץ איינס צי זיי זענען אלטע צי נייע.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל: יעדע זאַך, וואָס גיט אריין א טעם, דאַרף מען מבער זיין, אויב עס איז איין מין אין אַן אנדערן מין. **אויב מען האָט אריינ־געלייגט איין מין פּרוכט פון שמיטה אין אַן אנדערן מין פּרוכט ניט פון שמיטה, למשל שמיטה־באָקסער אין ניט־שמיטה־וויין, דאַרף מען אויך דעם וויין מבער זיין, ווען עס קומט אָן די ביעור־צייט, אויב דער שמיטה־באָקסער האָט אריינגעגעבן א טעם אין וויין** (בנותן טעם). **אויב אָבער עס איז ניט געווען גענוג באָקסער, אז עס זאָל ארייַנגעבן טעם אין וויין, דאַרף מען ניט מבער זיין.** ומין במינו, אָבער אויב (מען האָט איינגע־לייגט אָדער אויסגעמישט) איין מין (שמיטה־פּרוכט) מיט דעמזעלבן מין (ניט שמיטה־פּרוכט) איז אפילו דאָס קלענסטע ביסל (בכל שהוא). **אויב מען האָט נור אפילו דאָס קלענסטע ביסל וויין פון שמיטה־יאָר ארייַנגעטאָן אין א סך וויין פון ניט־שמיטה־יאָר, דאָס הייסט „מין במינו", איין מין אין זעלבן מין, וויין אין וויין, איז דער דין, אז אפילו ווען דאָס ביסל שמיטה־וויין איז געווען אזוי ווייניק, אז עס קאָן ניט אריינ־**

כָּל שֶׁהוּא, שְׁבִיעִית אוֹסֶרֶת כָּל שֶׁהוּא בְּמִינָהּ, וְשֶׁלֹּא בְמִינָהּ בְּנוֹתֵן טַעַם.

פרק ח

א כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַשְּׁבִיעִית, כָּל הַמְיוּחָד לְמַאֲכַל אָדָם, אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא לְאָדָם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לִבְהֵמָה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְיוּחָד לְמַאֲכַל אָדָם, עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא לְאָדָם, אֲבָל לֹא לִבְהֵמָה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ

געבן קיין שום טעם אין דעם ניט שמיטה־וויין, מוז מען שוין דעם גאנצן וויין מבער זיין, ווען עס קומט אָן די ביעור־צייט. דער רמבם זאָגט, אז דער כלל פון דער דאָזי־קער משנה מיינט ניט נור וועגן שמיטה, נאָר אויך וועגן אלע זאכן, וואָס מען טאָר ניט עסן, אז אויב עס האָט זיך אויסגעמישט א זאך, וואָס מען טאָר ניט עסן, אין אַ זאך, וואָס מען מעג עסן, איז אויב עס איז איין מין אין אן אנדערן מין (מין בשאינו מינו), אסר'ט עס נור דעמאָלט ווען דאָס טריפה גיט אריין א טעם אין דעם כשרן; אויב אָבער עס איז איין מין אין זעלבן מין (מין במינו) איז דער דין אז אפילו דאָס קלענסטע ביסל אסרט שוין אלץ, אפילו עס גיט ניט אריין קיין טעם. דער ברטנורא זאָגט, אז די הלכה בלייבט ניט אזוי. שביעית, שמיטה־פרוכטן אסר'ן אפילו נור מיט דעם קלענסטן ביסל, אויב אין זעלבן מין; און אויב ניט אין זעלבן מין; נור ווען עס גייט אריין א טעם. דאָס איז אייגנטליך דער זעלבער דין וואָס פריער, און די מפרשים פרעגן, צו וואָס דאַרף די משנה עס זאָגן נאָכאמאָל. דער ר"ש וויל האָבן, אז די משנה לערנט, אז דאָס וואָס שמיטה אסר'ט אפילו מיט א קליין ביסל, בכל שהוא, מיינט מען נור ווען עס איז ארויסגעמישט געוואָרן נאָך דער צייט פון ביעור, מחמת דעמאָלט איז עס שוין אסור; אָבער אויב עס האָט זיך אויסגעמישט פאר דער ביעור־צייט אסר'ט עס נור ווען עס גיט אריין אַ טעם. אין דער גמרא חולין צ"ז געפינען מיר, אז „אריינגעבן אַ טעם" מיינט מען ווינציקער פון „ששים", פון זעכציק, דאָס הייסט, אז די מותר־זאך איז ווינציקער פון 60 מאָל אזוי פיל ווי די אסור־זאך.

פרק ח.

כדי צו פארשטיין די דינים אין דאָזיקן פרק איז נויטיק צו זאָגן, אז שמיטה־פרוכטן זענען הייליק, און מען מעג זיי עסן און באנוצן אויך צו געוויסע אנדערע זאכן, ווי געבן צו עסן בהמות, שמירן זיך מיט אייל פון שמיטה, אָבער מען טאָר זיי ניט קאליע מאַכן. „קאליע מאכן" הייסט אפילו ווען מען קאָן נוצן אַ געוויקס צו אַ בעסערן צוועק און מען פארנוצט זי פאר א קלענערן צוועק. למשל אַ געוויקס, וואָס מען דאַרף געבן צו עסן א מענטש און מען גיט עס צו עסן צו א בהמה הייסט קאַליע געמאכט. אָבער אַ געוויקס, וואָס איז באשטימט פאר אַ בהמה צו עסן, און מען גיט עס צו א בהמה הייסט ניט קאליע געמאכט.

א. כלל גדול, א גרויסן כלל האָבן (די חכמים) געזאָגט וועגן שמיטה (פרוכטן): אלץ, וואָס איז באשטימט ספּעציעל צום עסן פאר מענטשן, טאָר מען ניט מאכן דערפון א פלאסטער (מלוגמא, צו־צו־לייגן צו א מכה) פאר א מענטשן און עס איז ניט נויטיק צו זאָגן אז פאר אַ בהמה (צו מאכן אַ פלאסטער טאָר מען אודאי ניט). דאָס וואָרט „מלוג־מא" איז — ווי עס ווייזט אָן ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", — דאָס גריכישע וואָרט „מאלאגמא", אַ „פלאסטער". וכל, און יעדע זאך, וואָס איז ניט באשטימט ספּע־ציעל צום עסן פאר אַ מענטשן, מעג מען יאָ מאכן א פלאסטער פאר מענטשן, אָבער ניט פאר אַ בהמה. די מפרשים זאָגן, אז אויב געוויסע שמיטה־פרוכטן זענען באשטימט צו

מְיוּחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם, וְלֹא לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, חָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכַל אָדָם וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה, נוֹתְנִין עָלָיו חוּמְרֵי אָדָם וְחוּמְרֵי בְּהֵמָה. חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים, הֲרֵי הוּא כְעֵצִים, כְּגוֹן הַסֵּיאָה, וְהָאֵזוֹב, וְהַקּוֹרָנִית: **ב** שְׁבִיעִית נִתְּנָה לַאֲכִילָה, וְלִשְׁתִיָּה, וּלְסִיכָה, לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, וְלָסוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וְחוֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְכֵן בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. קַל מֵהֶם שְׁבִיעִית, שֶׁנִּתְּנָה לְהַדְלָקַת הַנֵּר:

עסן פאר א בהמה, מעג מען דערפון יאָ מאכן א פלאסטער פאר מענטשן, ווייל מענטשן עסן דאָך עס ניט; אָבער מאַכן א פלאסטער פאר אַ בהמה טאָר מען ניט, ווייל בהמות עסן יאָ די פרוכטן. וכל שאינו מיוחד לא, און אלץ, וואָס איז ניט ספעציעל באשטימט צום עסן, ניט פאר מענטשן און ניט פאר בהמות (אזעלכע געוויקסן, וואָס טיילמאָל גיט מען זיי צו עסן מענטשן און טיילמאָל בהמות, אָבער עס איז ניט ספעציעל באשטימט), איז אויב מען האָט (ביים אראָפנעמען דאָס געוויקס פון פעלד) אין זינען געהאַט, אַז דאָס זאָל זיין אויף צו עסן סיי פאר מענטשן און סיי פאר בהמות, לייגט מען ארויף אויף דעם געוויקס די שווועריקייטן (חומרות) סיי פון מענטשן סיי פון בהמות. די משנה לערנט, אַז אין אַזאַ פאַל טאָר מען ניט מאכן פון די דאָזיקן געוויקס קיין פלאסטער פאר מענטשן, מחמת מען האָט דאָך אינזינען געהאט, אז מענטשן זאָלן עס עסן. אָבער מען טאָר עס אויך ניט עסן געקאָכטערהייט (אזוי טייטשן די מפרשים), און מען מעג זיי עסן נאָר רויערהייט, מחמת מען האָט דאָך אינזינען געהאט צו געבן עס פאר בהמות און ווען מען זועט זיי אָפּקאָכן וועלן בהמות זיי שוין ניט וועלן עסן. חשב עליו לעצים, ער האָט אינזינען געהאט (ביים אַראָפּנעמען דאָס געוויקס פון פעלד) צו באַנוצן עס אלס האָלץ (צום ברענען), האָט עס דעם דין פון האָלץ (מעג מען מיט דעם אײנהייצן דעם אויוון), ווי הסיאה, סאטורעיאַ־געוויקס, והאזוב, איזאָפּ־גע־וויקס, והקורנית, און טהימיאַן־געוויקס. אלע דריי זענען אזעלכע געוויקסן, וואָס מען קאָן זיי נוצן סיי אויף עסן פאר בהמות, און סיי צו ברענען מיט זיי אין אויוון. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט ביים אראָפּנעמען זיי פון פעלד אינזינען געהאט, אז מען זאָל זיי באנוצן אויף האָלץ צום ברענען, מעג מען מיט זיי אײנהייצן דעם אויוון, כאָטש בהמות וואָלטן זיי געקאָנט עסן.

ב. שביעית, שמיטה־געוויקסן זענען געגעבן געוואָרן צו עסן, אָדער טרינקן אָדער שמירן זיך מיט זיי: צו עסן דאָס וואָס דער שטייגער איז צו עסן, צו טרינקן דאָס, וואָס דער שטייגער איז צו טרינקן, און צו שמירן דאָס וואָס דער שטייגער איז צו שמירן. מען דאַרף די שמיטה־געוויקסן באנוצן נאָר אויף אזא אויפן, לויט וועלכע עס איז דער שטייגער צו נוצן די געוויקסן. לא יסוך, מ׳טאָר זיך נישט שמירן מיט וויין אָדער מיט עסיק (פון שמיטה־פרוכטן), אָבער מען מעג זיך שמירן מיט אייל. די משנה לערנט דאָ, אז כאָטש עס טרעפט זיך דאָך אין זעלטענע פאלן, אז מען שמירט זיך מיט וויין אָדער מיט עסיק, נאָר ווייל געוויינטליך טרינקט מען זיי, טאָר מען זיך ניט שמירן מיט זיי; און דאָס זעלבע איז, פארקערט, מיט אייל, וואָס כאָטש עס טרעפט זיך דאָך, אז מען טרינקט אויך אייל, נאָר ווייל געוויינליך שמירט מען זיך מיט אייל דעם קערפּער, מעג מען זיך שמירן דערמיט; דאָס איז דער טייטש פון „שדרכו" אין אָנהויב פון דער משנה, „וואָס דער שטייגער איז". וכן, און דערזעלבער דין איז אויך ביי תרומה און ביי מעשר שני. אויך מיט פרוכטן פון תרומה און מעשר שני דאַרף מען זיך אזוי נוהג זיין צו עסן דאָס וואָס דער שטייגער איז צו עסן, און צו שמירן זיך מיט דעם וואָס דער שטייגער איז זיך צו שמירן. אין אונזער הקדמה צו מסכת דמאי געבן מיר וואָס איז תרומה און מעשר שני. קל מהם, שמיטה איז גרינגער פון זיי (פון תרומה און מעשר שני). דערמיט, וואָס שמיטה־מעג מען ברענען אין א לאָמפּ. אייל פון שמיטה־איילבירטן מעג מען פארנוצן צום ברענען אין אַ לאָמפּ; אָבער אייל פון תרומה אָדער

ג אֵין מוֹכְרִין פֵּירוֹת שְׁבִיעִית לֹא בְמִדָּה, וְלֹא בְמִשְׁקָל, וְלֹא בְמִנְיָן. וְלֹא תְאֵנִים בְּמִנְיָן, וְלֹא יָרָק בְּמִשְׁקָל. בֵּש״א, אַף לֹא אֲגוּדוֹת. וּבֵה״א, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱגוֹד אוֹתוֹ בַבַּיִת, אוֹגְדִין אוֹתוֹ בַשּׁוּק, כְּגוֹן הַכְּרֵישִׁין, וְנֵץ הֶחָלָב: ד הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל, הֵא לָךְ אִיסָר זֶה, וְלַקֵּט לִי יָרָק הַיּוֹם, שְׂכָרוֹ מֻתָּר. לַקֵּט לִי בוֹ יָרָק הַיּוֹם, שְׂכָרוֹ אָסוּר. לָקַח מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן, כְּשֶׁאֱלְקוֹט

פון מעשר שני טאָר מען ניט ברענען אין א לאָמפּ (אַן אויסנאַם איז אייל פון תרומה טמאה, תרומה, וואָס איז טמא געוואָרן, וואָס מען מעג ברענען אין אַ לאָמפּ).

ג. אין מוכרין, מען טאָר ניט פאַרקויפן שמיטה־געוויקסן ניט אויף דער מאָס, און ניט אויף דער וואָג און ניט אויף דער צאָל. די משנה האָט פריער אין פרק ז׳ משנה ג׳ געזאָגט, אז מען טאָר בכלל ניט האַנדלען מיט שמיטה־געוויקסן, סיידן ווען איינער האָט געקליבן פאַר זיך אביסל פרוכטן און עס איז אים איבערגעבליבן, מעג ער פאַר־קויפן (און דאָס געלד האָט דעם דין פון שמיטה). זאָגט דא די משנה, אז אפילו אין דאָזיקן פאַל, ווען מען פאַרקויפט יאָ, זאָל מען עס ניט טאָן ווי מיט געוויינטליכע פרוכטן; מען זאָל זיי ניט פאַרקויפן אויף דער וואָג, צי אויף דער מאָס צי לויט דער צאָל, נאָר פאַרקויפן אויפן קוק, עס זאָל זיין א ענדערונג, און דאדורך וועט מען געדענקן, אז דאָס זענען שמיטה געוויקסן. ולא, און מען טאָר אויך ניט פאַרקויפן פייגן לויט דער צאָל, און גרינס אויף דער וואָג. כאָטש פייגן פאַרקויפט מען געוויינטליך אויף דער וואָג און בינטלעך גרינס לויט דער צאָל, קאָן מען דאָך מיינען, אז ווען מען טוט פאַרקערט, מען ציילט פייגן און מען וועגט בינטלעך גרינס, מעג מען יאָ, מחמת עס איז דאָך אַן ענדערונג, דעריבער לערנט אונז די משנה, אז מען טאָר ניט. בית שמאי זאָגן אז מען טאָר ניט פאַרקויפן קיין בינטלעך. ניט דוקא ווען מען ציילט זיי, נאָר אפילו ווען מען ציילט זיי ניט, זאָל מען פאַרקויפן נאָר ניט־געבינדענע גרינסן צי פרוכטן; אַלץ כדי צו מאכן א היכר, מען זאָל דערקענען, אז דאָס זענען שמיטה־גע־וויקסן. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז דאָס וואָס איז דער שטייגער צו בינדן אין דער היים, מעג מען אויך בינדן אין מארק (צום פאַרקויפן). דער רמבם טייטשט, אז מען מעג פאַרקויפן אין גאס געבונדן אזוי ווי מען בינדט צום פירן אהיים, און ניט ווי מען בינדט צום פאַרקויפן אין גאס; מחמת דאָס איז אַן אנדער סאָרט בינדן און דעריבער וועט מען עס דערקענען.כגון, אַ שטייגער ווי גרינער קנאָבל (כרישין) און אספּאַדעל (נץ החלב). דאָס איז דער סוף פון די ווערטער פון די בית הלל, און זיי געבן דאָ אַ ביישפּיל פון ירקות וואָס מען בינדט צום באנוצן אין שטוב, למשל, גרינער קנאָבל און אספּאדעל.

ד. האומר, אז איינער זאָגט (אים שמיטה) צו אַן ארבייטער: דאָ האָסטו דעם דאָזיקן איסר (אזא מטבע) און רייס אָפּ פאַר מיר (אין גאָרטן) היינט „גרינס״, איז זיין פאַרדינסט (דער „איסר״, וואָס ער האָט באַקומען) מותר. דער „איסר״ (אַן אלט־רוי־מישע מטבע „אסאַריאַן״) ווערט ניט באַטראַכט ווי דער ארבייטער וואָלט אים באַ־קומען פאַר פאַרקויפן די שמיטה־גרינס, וואָס ער, דער ארבייטער, האָט אָנגעריסן; מחמת, ער האָט דאָך ניט געזאָגט צום ארבייטער, אז ער זאָל רייסן דאָס גרינס „פאַר דעם איסר״. ער הייסט דעריבער, אז דעם „איסר״ האָט ער באַקומען אלס אַ באַזונ־דערע מתנה, און כאָטש ווען מען פאַרקויפט שמיטה־געוויקסן און מען באַקומט פאַר זיי געלד האָט דאָס געלד דעם דין ווי שמיטה, אָבער דאָ האָט דער איסר ניט דעם דין פון שמיטה. לקט, אויב ער האָט אים געזאָגט: „רייס מיר פאַר אים (פאַר דעם איסר) גרינס הייסט״, איז זיין פאַרדינסט (דער איסר) אסור מחמת ער האָט געזאָגט צו אים „בו״, „פאַר אים״, הייסט עס, ווי ער האָט באַצאָלט דעם ארבייטער פאַר די שמיטה־גרינסן מיט דעם איסר. לקח, אז איינער האָט געקויפט (אים שמיטה) א ברויט פון אַ בעקער אין ווערט פון א פונדוין (אזא מטבע, און ער האָט אים ניט באַצאָלט, נאָר ער

יְרָקוֹת שָׂדֶה אָבִיא לָךְ, מֻתָּר. לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם, לֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית, שֶׁאֵין פּוֹרְעִים חוֹב מִדְּמֵי שְׁבִיעִית: ה אֵין נוֹתְנִים לֹא לַבַּיָּר, וְלֹא לַבַּלָּן, וְלֹא לַסַּפָּר, וְלֹא לַסַּפָּן, אֲבָל נוֹתֵן הוּא לַבַּיָּר לִשְׁתּוֹת, וּלְכֻלָּן הוּא נוֹתֵן מַתְּנַת חִנָּם: ו תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בְּמוּקְצֶה, אֲבָל קוֹצֶה הוּא בְּחַרְבָּה. אֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגַת, אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵיבָה.

האָט געזאָגט צום בעקער): „ווען איך וועל אָפּרייסן אין פעלד (שמיטה) גרינס וועל איך דיר ברענגען", מעג ער. אלץ צוליב דעמזעלבן טעם, מחמת ער האָט ניט געזאָגט, אז ער וועט אים ברענגען „פאר דעם ברויט"; דעריבער הייסט עס ווי זיי האָבן זיך איינער דעם אנדערן געגעבן מתנות, דער בעקער האָט אים געגעבן אמתנה אַ ברויט, און ער גיט דעם בעקער א מתנה אָנגעריסענע שמיטה־גרינס. „פונדיון" איז אויך אן אלט־רוימישע מטבע „דופּאָנדיום", און האָט געהאַט דעם ווערט פון צוויי „איסר". לקח, אויב ער האָט געקויפט (ביים בעקער א ברויט) סתם (אויף באָרג, גאָרניט זאָגנדיק), טאָר ער אים ניט באַצאָלן מיט שמיטה־געלט, ווייל מען טאָר ניט באַצאָלן קיין חוב מיט שמיטה־געלד. „שמיטה־געלד" הייסט געלד, וואָס מען באקומט ווען מען פארקויפט שמיטה־געוויקסן, און דאָס געלד באקומט די הייליקייט פון שמיטה; מען טאָר ניט דערמיט באַצאָלן קיין חוב, ווייל עס הייסט אזוי ווי געהאנדלט דערמיט.

ה. אין נותנין, מען טאָר ניט געבן (שמיטה־געלד אָדער שמיטה־געוויקסן) צום „בייר", גרעבער פון ברונעמס (וועלכע שטעלט־צו וואסער פאר אלע ארבייטן וואָס איינער דארף), און ניט צום „בלן", בעדער, און ניט צום „ספר", שערער, און ניט צום „ספן", שיף־פירער. ווייל מען טאָר ניט באַצאָלן מיט שמיטה־געלד פאר פארשיידענע ארבייטן, וואָס זענען ניט עסן אָדער טרינקען. „בייר" איז פון „בור", „ברונעם"; „בלן" איז פון גריכיש וואָרט „באלענוס" „באד־יונג"; „ספן" איז פון „ספינה", „שיף", און מען מיינט דערמיט דעם שיף־פירער, וועלכער נעמט באצאָלט פאר אריבערפירן מיט דער שיף. אבל, אָבער ער מעג געבן (שמיטה־געלד) צום ברונעם־גרעבער פאר וואסער צו טרינקען. מחמת אויף עסן און טרינקען מעג מען יאָ פארנוצן שמיטה געלט. ולכולן, און צו די אלע (וועלכע מען האָט פריער אויסגערעכנט) מעג ער געבן (שמיטה־געלד) אלס מתנה בחינם. באַצאָלן זיי פאר די ארבייטן טאָר מען ניט; אָבער ווען מען זאָגט ניט אז מען באַצאָלט, נאָר מען גיט זיי אַ מתנה בחנם, מעג מען יאָ.

ו. תאנים, פייגן פון שמיטה טאָר מען ניט אָפּהאקן מיט א „מוקצה" (אזא מעסער, מיט וועלכן מען האַקט אָפּ פייגן) נאָר מען מעג אָפּהאַקן מיט א „חרבה", א שווערט. מען מוז אויך אין דער ארבייט ביי שמיטה־פרוכטן מאכן א ענדערונג און ניט טאָן, ווי מען טוט אין געוויינליכע יאָרן. למשל ווען מען וויל אָפּשניידן פייגן פון שמיטה זאָל מען ניט שניידן מיט דעם ספּעציעלן שנייד־מעסער צו פייגן, נאָר מיט אַ שווערד. אזוי טייטשט דער ר"ש, און עס זענען פאראן אויף דעם פירוש אַ סך קשיות. דער רמבם טייטשט, אז „קוצין" מיינט ניט „אָפּהאַקן", נאָר „אויסשפרייטן פייגן צום טריקענען", „מוקצה" הייסט דער ספּעציעלער פלאץ וואו מען שפרייט אויס פייגן צום טריקענען (למשל מסכת ביצה פרק ד' משנה ז' „עומד אדם על המוקצה"), און „חרבה" איז ניט דער טייטש „שווערד" (אין אזא פאָרם מיט א „ה" צום סוף איז אין ערגיץ ניט פאַראַן דאָס וואָרט חרב) נאָר ווי „חורבה", אין א חורבה, אין אן אָפּגעלאָזטן אָרט. דער טייטש פון דער משנה איז, לויט דעם רמב"ם, אז פייגן פון שמיטה זאָל מען ניט אויסשפרייטן צום טריקענען אין דעם געוויינליכען אָרט, אין דעם „מוקצה", נאָר אין אן אָפּגעלאָזן אָרט, וואו אין געוויינליכע יאָרן טריקנט מען ניט.

אין דורכין, מען טאָר ניט אויספּרעסן (ווייַן פון שמיטה) ווייַנטרויבן אין ווייַנקלעטער (וואו ס'איז דער שטייגער אויסצופרעסן די ווייַנטרויבן), אָבער מען מעג אויספּרעסן אין אַ

וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בַּבַּד, וּבַקּוֹטֵב, אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמַכְנִיס לְבוֹדִידָה. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף טוֹחֵן הוּא בְּבֵית הַבַּד, וּמַכְנִיס לְבוֹדִידָה: **ז** אֵין מְבַשְּׁלִין יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי פְסוּל. ר׳ שִׁמְעוֹן מַתִּיר. וְאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפְּרִי עַצְמוֹ אָסוּר: **ח** אֵין לוֹקְחִים עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה מִדְּמֵי שְׁבִיעִית, וְאִם

מילטער (עריבה), אויך דאָ איז דער טעם, ווייל די אַרבעט ביי שמיטה־פרוכטן דארף זיין דורך אַ שינוי, אַן ענדערונג, אנדערש ווי מען טוט אַלע יאָרן; אין אַ מילטער, וואו מען קנעטעט טייג, פּרעסט מען ניט וויינטרויבען, דעריבער מעג מען. ואין עושין, און מען מאכט ניט (מען קוועטשט ניט אויס אייל) פון שמיטה־איילבירטן אין אַן אייל־קעלטער און מיט אַ קלאָץ (קוטב), אָבער מען מעג זיי (צועדשט) צעשטויסן און דערנאָך זיי אריינברענגען אין אַ קליינעם אייל־קעלטער (בודידה). „עושין" טייטשט דער „תוספות יום טוב" „קוועטשן", פון פּסוק אין יחזקאל כ"ג „ושם עשו". „קוטב" טייטשט דער ר"ש, דער „אייל־קעלטער־קלאָץ", וועלכן מען לייגט ארויף אויף די איילבירטן; דער רמבם טייטשט „קוטב" אַ קליינער אייל־קעלטער. „בודידה" טייטשט דער ברטנורא אַ „קליינער אייל־קעלטער", אַזוי ווי אַ מילטער. ר׳ שמעון זאָגט, אַז מען מעג אויך צעמאָלן (די שמיטה־איילבירטן) אין אייל־קעלטער (אָבער אויסקוועטשן דאָרט דעם אייל טאָר ‎.וען ניט, נאָר) מען ברענגט זיי אריין אין דעם קליינעם אייל־קעל־טער (און דאָ קוועטשט מען אויס דעם אייל). ווייל ר׳ שמעון האַלט, אַז עס הייסט גע־נוג אַן ענדערונג, ווען דאָס אויסקוועטשן דעם אייל קומט פאָר ניט אין דעם געווינט־ליכן אָרט, אין דעם אייל־קעלטער.

ז. אין מבשלין, מען טאָר ניט קאָכן גרינס פון שמיטה אין אייל פון תרומה, כדי מען זאָל עס ניט ברענגען צו ווערן פּסול (ניט טאָרן עס עסן). דער דין איז, אַז אויב תרומה ווערט טמא טאָר מען איר ניט עסן און מען דארף איר פאַרברענען. עס איז דעריבער מורא צו האָבן, טאָמער וועט אַ טמא־זאַך אָנרירן דאָס שמיטה־גרינס וואָס איז געקאָכט געוואָרן אין תרומה־אייל, און עס וועט טמא ווערן, און ווייל מען וועט דאָך עס ניט טאָרן עסן צוליב דעם תרומה אייל, וועט מען אויך דאָס שמיטה־גרינס ניט קאָנען עסן (עס וועט ווערן פּסול, ניט טויגבאַר צום עסן), און מען טאָר דאָך ניט פאַר־ניכטן קיין שמיטה־פרוכטן. דעריבער טאָר מען ניט קאָכן שמיטה־גרינס אין תרומה־אייל, ר׳ שמעון איז מתיר (צו קאָכן). ווייל ר׳ שמעון האַלט אויך אין אנדערע ווערטער (אין זבחים פּרק ח׳ משנה ג׳), אַז מען מעג דערפירן הייליקע עסנווארג אַז זיי זאָלן ווערן פּסול, ניט־טויגבאַר צום עסן. ואחרון, און די סאַמע לעצטע (פרוכט) ווערט אָנ־גענומען אַלס שמיטה־פרוכט, און די (ערשטע) פרוכט אַליין איז אסור. דאָ לערנט די משנה דעם דין, וועלכן מיר האָבן געגעבן פריער אין אונזער הקדמה צום פּרק ז׳. דאָס איז דער דין, אַז אויב איינער האָט פאַרקויפט שמיטה־פרוכטן, למשל ווייץ, און ער האָט באַקומען דערפאַר פלייש, און ער האָט פאַרקויפט דאָס פלייש און באַקומען דער־פאַר געלד, און פאַר דעם געלד האָט ער געקויפט אַרבעס, האָבן די מיטלסטע זאַכן, דאָס פלייש און דאָס געלד, ניט דעם דין פון שמיטה־פרוכטן, אָבער דער סאַמע לעצ־טער, די אַרבעס, האָבן יאָ דעם דין פון שמיטה־פרוכטן. דערביי איז דער דין, אַז די ערשטע שמיטה־פרוכט, דער ווייץ, בלייבט שטענדיק שמיטה־פרוכטן. „אסור" מיינט דאָ מען טאָר עס ניט עסן ניט לויט די דינים פון שמיטה.

ח. אין, מען טאָר ניט קויפן פאַר שמיטה־געלט שקלאַפן אָדער פעלדער (ניט־באַוועגליכע זאַכן) אָדער אַ בהמה טמאה (וואָס מען טאָר ניט עסן); און אויב מען האָט געקויפט זאָל מען עסן קעגן זיי. אויב מען האָט געקויפט די דאָזיקע זאַכן פאַר שמיטה־געלד, מוז מען פאַר אַזאַ סומע געלד, וויפיל זיי האָבן געקאָסט, קויפן מאכלים און זיי

לָקַח יֹאכַל כְּנֶגְדָן. אֵין מְבִיאִין קִינֵּי זָבִים וְקִינֵּי יוֹלְדוֹת מִדְּמֵי שְׁבִיעִית, וְאִם הֵבִיא יֹאכַל כְּנֶגְדָן. אֵין סָכִין כֵּלִים בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית, וְאִם סָךְ יֹאכַל כְּנֶגְדוֹ: **ט** עוֹר שֶׁסָּכוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִדָּלֵק, וַחֲכָ״א, יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ. אָמְרוּ לִפְנֵי ר׳ עֲקִיבָא, אוֹמֵר הָיָה ר׳ אֱלִיעֶזֶר, עוֹר שֶׁסָּכוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית, יִדָּלֵק. אָמַר לָהֶם, שְׁתוֹקוּ, לֹא אוֹמַר לָכֶם, מַה שֶּׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר בּוֹ: **י** וְעוֹד אָמְרוּ לְפָנָיו, אוֹמֵר הָיָה ר׳ אֱלִיעֶזֶר, הָאוֹכֵל פַּת כּוּתִים כְּאוֹכֵל בְּשַׂר חֲזִיר. אָמַר לָהֶם, שְׁתוֹקוּ, לֹא אוֹמַר לָכֶם,

עסן לויט די דינים פון שמיטה. אין מביאין, מען טאָר פון שמיטה־געלד ניט (קויפן און) ברענגען (אין בית המקדש מקריב צו זיין) טויבן־קרבנות פון א זב, אָדער א זבה אָדער פון א קימפעטאָרין; און אויב מען האָט יאָ געבראַכט זאָל מען עסן קייגן זיי. **א „זב" הייסט איינער, וואָס עס רינט פון אים א קרענקליכע פליסיקייט; א „זבה" הייסט א פרוי פון וועלכער ס׳רינט א קרענקליכע פליסיקייט. ווען זיי ווערן ריין דאַרפן זיי ברענגען אין בית המקדש אַ קרבן פון צוויי טויבן, און דאָס הייסט „קן", א „נעסט פון צוויי טויבן". דאָס זעלבע איז אויך א קימפעטאָרין מחויב צו ברענגען אין בית המקדש א קרבן פון צוויי טויבן, א „קן". זאָגט די משנה, אז די דאָזיקע קרבנות טאָר מען ניט ברענגען פון שמיטה־געלד. אויב מען האָט יאָ געבראַכט, איז דער דין, אז מען דאַרף פאַר אזוי פיל געלד, וויפיל די קרבנות האָבן געקאָסט, קויפן מאכלים און זיי עסן לויט די דינים פון שמיטה־פּרוכטן.** אין סכין, מען טאָר ניט שמירן כלים מיט אייל פון שמיטה, און אויב מען האָט יאָ געשמירט זאָל מען עסן קייגן אים. **דאָס וואָס פריער אין דער משנה ב׳ ווערט געלערנט, אז מען מעג שמירן מיט שמיטה־אייל, מיינט מען שמירן דעם קערפּער פון מענטש; אָבער זאַכן טאָר מען ניט שמירן, און אויב מען האָט יאָ געשמירט זאָל מען פאַר אזוי פיל געלד, וויפיל דער אייל האָט באַטראָפן, קויפן מאכלים און זיי עסן לויט די דינים פון שמיטה־פּרוכטן.**

ט. עור, א פעל, וואָס מען האָט געשמירט מיט אייל פון שמיטה, זאָגט ר׳ אליעזר, אז מען זאָל (די פעל) פאַרברענען, און די חכמים זאָגן, אז מען זאָל עסן קייגן אים. **די מפרשים זאָגן, אז מען מיינט ניט דוקא פעל נאָר אויך אלע אנדערע זאַכן, און ר׳ אליעזר האַלט ניט פון דעם דין פריער אין משנה ח׳, אז מען „זאָל עסן קייגן דעם אייל", און ער האַלט, אז מען דאַרף אזעלכע געשמירטע זאַכן פאַרברענען.** אָמרו, מען האָט געזאָגט פאַר ר׳ עקיבא, אז ר׳ אליעזר האָט געזאָגט, דאָס א פעל וואָס מען האָט געשמירט מיט אייל פון שמיטה דאַרף מען פאַרברענען; האָט ער (ר׳ עקיבא) צו זיי געזאָגט: שווייגט, איך וועל אייך ניט זאָגן, וואָס ר׳ אליעזר האָט געזאָגט וועגן דעם. **דער ירושלמי ברענגט צוויי מיינונגען, איין מיינונג איז, אז ר׳ אליעזר האָט געזאָלט זאָגן, אז די ביינער פון דאָזיקן מענטש, וואָס האָט געשמירט, זאָלן פאַרברענט ווערן. די אנדערע מיינונג איז, אז ר׳ אליעזר האָט גאָר אינגאַנצן מיקל געווען און מתיר געמאַכט בכלל צו שמירן כלים מיט אייל פון שמיטה.**

י. ועוד, און נאָך האָט מען געזאָגט פאַר אים (פאַר ר׳ עקיבא), אז ר׳ אליעזר האָט געזאָגט, אז ווער עס עסט ברויט פון א כותי, איז אזוי ווי ער וואָלט געגעסן פלייש פון אַ חזיר; האָט ער (ר׳ עקיבא) זיי געזאָגט: שווייגט, איך וועל אייך ניט זאָגן, וואָס ר׳ אליעזר האָט געזאָגט וועגן דעם. **מיר האָבן שוין געשריבן אין ברכות פּרק ז׳ משנה א׳ און ברכות פּרק ח׳ משנה ח׳, אז „כותים" הייסן די שומרונים, די האַלב־יידישע סעקטע, וואָס האַלטן פון תורת משה, פון חומש, אָבער זיי האַלטן ניט פון די נביאים וכתובים; זיי האַלטן אז דער בית המקדש דאַרף ניט זיין אין ירושלים, נאָר אויפן באַרג גריזים. זיי זענען נזהר געווען אין אַ סך מצוות, און טייל תנאים האָבן זיי באַטראַכט פאַר יידן און געזאָגט, אז מען מעג עסן זייער ברויט און עס הייסט ניט קיין גויאיש**

מַה שֶּׁר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר בּוֹ: **יא** מֶרְחָץ שֶׁהוּסְקָה בְּתֶבֶן אוֹ בְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מֻתָּר לִרְחוֹץ בָּהּ, וְאִם מִתְחַשֵּׁב הוּא, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחוֹץ:

פרק ט

א הַפֵּיגָם, וְהַיַּרְבּוּזִין (הַשּׁוֹטִים), וְהַחֲלוֹגְלוֹגוֹת, כּוּסְבַּר שֶׁבֶּהָרִים, וְהַכַּרְפַּס שֶׁבַּנְּהָרוֹת, וְהַגַּרְגֵּר שֶׁל אֶפֶר, פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וְנִלְקָחִין מִכָּל אָדָם בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָהֶם נִשְׁמָר. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, סְפִיחֵי חַרְדָּל מֻתָּרִין, שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ עֲלֵיהֶן עוֹבְרֵי עֲבֵרָה. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל הַסְּפִיחִים

ברויט (פת עכום). ערשט שפעטער האָט מען זיי דערקלערט אינגאַנצן אלס ניט־יידן. ר׳ עקיבא האָט ניט געוואָלט אויסזאָגן, וואָס ר׳ אליעזר האָט געהאַלטן וועגן ברויט פון א כותי, און אין ירושלמי איז פאַראַן, אַז ר׳ אליעזר האָט מתיר געמאַכט צו עסן כותי־ברויט.

יא. מרחץ, א באָד, וואָס מען האָט איינגעהייצט מיט זאנגן־שטרוי אָדער שטרוי פון שמיטה מעג מען זיך באָדן אין איס. תוספות שבת ל״ו זאָגט, אז „תבן״ הייסט דאָס שטרוי וואָס ווערט אָפּגעשניטן מיט די תבואה, דאָס זאנגן־שטרוי, און אז „קש״ הייסט דאָס שטרוי, וואָס בלייבט ביי דער ערד, און שפעטער ווערט עס אראָפּגענומען. די מפרשים זאָגן, אז כאָטש ווייטער אין פרק ט׳ משנה ז׳ ווערט געזאָגט, אז מען טאָר ניט פארברענען קיין שטרוי פון שמיטה, אָבער אויב מען האָט יאָ איינגעהייצט, בדיעבד, מעג מען זיך באָדן. ואם, און אויב אָבער דער וואָס וויל זיך באָדן איז אַ חשובער מענטש, זאָל ער זיך ניט באָדן. ווייל מענטשן קאָנען זיך אפּלערנען פון אים און נאָכמאַכן מיקל זיין.

פרק ט.

א. הפיגם, ראוט־קרויט, והירבוזין השוטים, און ווילדער שפּאַראַג, והחלגלוגות, און בארצל־קרויט, כוסבר שבהרים, קאָריאַנדער (אזא געווערץ) וואָס וואַקסט (ווילד) אין די בערג, והכרפס שבנהרות, און פעטרושקע וואָס וואַקסט (ווילד) ביי די טייכן, והגרגר, בעריס (יאַגדעס, טייל טייטשן „ראוקע״) וואָס וואַקסט ווילד אויף דער לאָנקע (אפר, גראָז־פעלד), זענען פטור פון מעשרות. פון די אלע געוויקסן דאַרף מען ניט אראָפּנעמען קיין מעשרות, ווייל זיי וואַקסן הפקר׳דיק, און יעדער קאָן זיי נעמען, און הפקר איז פטור פון מעשרות. ונלקחין, און מען מעג זיי קויפן פון יעדן מענטש אים שמיטה. אנדערע געוויקסן טאָר מען ניט קויפן פון יעדן מענטש אים שמיטה, מחמת טאָמער איז דער פאַרקויפער ניט אָפּגעהיט אין די שמיטה־דינים און ער לייגט אוועק אין הויז צו באַהאַלטן אויף שפּעטער שמיטה־פּרוכטן, דאָס הייסט „נשמר״, באַהאַלטענע פּרוכטן, און אַזעלכע פּרוכטן טאָר מען ניט עסן. אָבער די געוויקסן, וואָס ווערן דאָ אויסגערעכנט אין דער משנה, זענען ניט חשוב און קיינער באַהאַלט זיי ניט. שאין, ווייל אַזעלכע (געוויקסן) ווי זיי ווערן ניט באַהאַלטן. דאָס איז דער טעם וואָס די משנה גיט, פאַרוואָס מען מעג זיי קויפן ביי יעדן איינעם אים שמיטה. ר׳ יהודה זאָגט, אז ווידערוואַקסונגען פון זענעפט (גאָרטשיצע) מעג מען (קויפן און עסן אים שמיטה) ווייל די וואָס זענען עובר אויף דער עבירה (פון שמיטה) זענען ניט חשוד אויף זיי (אז זיי זאָלן באַהאַלטן זענעפט, מחמת עס איז ניט חשוב און מען באַהאַלט עס ניט). מיט „ספיחין״ מיינט מען „געוויקסן, וועלכע וואַקסן פון זיך אליין״, און וועלכע מען האָט ניט פאַרזייט. למשל ווען איינער שניידט אָפּ די ווייץ אין פעלד, און פאַרזייט ניט מער אין פעלד דעם צווייטן יאָר, אָבער ווייל אין דעם פעלד זענען געבליבן אראָפּגעפאַלענע ווייץ־קערנדלעך פון די זאנגן פון פריעריקן יאָר, זענען די קערנדלעך אליין אויפגעגאַנגען און פון זיי זענען עס דעם איצטיקן יאָר ארויסגעוואַקסן תבואה־זאנגען. דאָס הייסט „ספיחין״, דאָס וואָרט איז פאַראַן אין חומש (ויקרא כ״ה „את ספיח קצירך״). ר׳ שמעון זאָגט, אז

מֻתָּרִין, חוּץ מִסְּפִיחֵי כְרוּב, שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָהֶם בְּיַרְקוֹת שָׂדֶה. וַחֲכָ"א, כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין: ב שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַבִּיעוּר, יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן,

ווידערוואקסונגגן (ספיחין) פון אלע פרוכטן מעג מען (קויפן און עסן אים שמיטה), א חוץ פון ווידערוואקסונגגן פון קרויט, ווייל אזעלכע ווי זיי (ווי קרויט־ספיחין) זענען ניט פאראן אין די פעלד־גרינסן. זיי וואקסן נור ווען מען פארזייט זיי, און ניט סתם, **הפקר, אין פעלד, און דעריבער איז אָנצונעמען, אז די וואָס היטן ניט אָפּ די שמיטה־דינים באַהאַלטן זיי יאָ.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אלע ווידערוואקסונגגן זענען אסור. **די חכמים האָבן גוזר געווען בכלל, אז מען טאָר אים שמיטה־יאָר ניט עסן קיינע ווידערוואקסונגגן (ספיחין) פון תבואות און גרינסן, כאָטש מען האָט זיי ניט באַ־ארבייט אים שמיטה און זיי זענען געוואקסן פון זיך אליין. דער טעם איז, ווייל מען האָט מורא געהאט, טאָמער וועלן די וואָס זענען ניט אָפּגעהיטן אין שמיטה־דינים, פאַרזייען ביי זיך אין גאָרטן די תבואות און גרינסן און ווען זיי וועלן אויפוואקסן וועלן זיי פאַרקויפן אין מארק און זאָגן, אז דאָס זענען ספיחין, ווידערוואקסונגגן. אָבער עס זענען פאראן טייל ספיחים־געוויקסן, וואָס מען האָט יאָ מתיר געמאכט, למשל, פרוכטן פון ביימער, ווייל מען קאָן דאָך ניט פארזייען א בוים אים שמיטה־יאָר און ער זאָל געבן אין זעלבן יאָר פרוכטן.**

ב. שלש, דריי לענדער זענען (פאררעכנט פאר באזונדערע לענדער אין ארץ־ישראל בנוגע) דעם דין פון ביעור. **מיר האָבן שוין עטליכע מאָל געזאָגט, וואָס מיינט „ביעור", אויסרוימען. דאָס איז די מצוה, וואָס די תורה האָט אָנגעזאָגט אין שמות כ"ג און ויקרא כ"ה, אז אים שמיטה־יאָר זענען אלע געוויקסן הפקר, און יעדער קאָן זיי נעמען און עסן; און ניט נאָר זענען זיי הפקר פאר מענטשן נאָר אויך פאר בהמות און חיות אין פעלד. אויב איינער האָט גענומען אין שטוב אריין געוויקסן מער ווי ער האָט געקאָנט פארנוצן, און דערווייל איז אָנגענומען א צייט, ווען דער דאָזיקער גע־וויקס, וואָס מען האָט אין שטוב, לאָמיר זאָגן, פייגן, איז שוין ניטאָ אין פעלד, און די חיה פון פעלד האָט ניט דאָרט צו עסן קיין פייגן, דאַרף מען די פייגן פון שטוב ארויסרוימען אין פעלד אריין, דאָס הייסט, אז עס איז אָנגעקומען פאר פייגן דער „זמן ביעור", די „צייט פון אויסרוימען". לאָמיר עס גוט באַמערקן. אויב למשל, פייגן זענען שוין ניט פאראן אין פעלד, אָבער עס זענען פאראן אין פעלד מילגרוימען, דאַרף מען ארויסרוימען פון שטוב אין פעלד אריין נאָר די פייגן; אָבער די מילגרוימען קאָן מען יאָ האַלטען ביז עס וועט אויספעלן אין פעלד מילגרוימען, און דעמאָלס ערשט וועט זיין די „צייט פון ביעור" פאר מילגרוימען. איצט איז די פראַגע: היות ארץ ישׂ־ראל איז דאָך אַ גאַנץ לאַנד, צי אויב ערגיץ אין ארץ ישראל, למשל, אין צפון טייל פון לאַנד האָט ניט אויסגעפעלט פייגן אין פעלד, אָבער אין דרום טייל פון לאַנד איז שוין ניטאָ אין פעלד קיין פייגן, צי מעג מען אויך אין דרום האַלטן די פייגן אין שטוב, מחמת אין צפון טייל פון לאַנד זענען נאָך יאָ פאראן פייגן אין פעלד? דערויף זאָגט די משנה, אז גאַנץ ארץ ישראל האָט מען קודם כל איינגעטיילט, בנוגע דער „צייט פון ביעור" אין דריי באַזונדערע לענדערלעך. אויב אין איינעם פון די לענדער־לעך איז יאָ פאראן פייגן ערגיץ אויף די ביימער, מעג מען אין דאָזיקן לענדל אומעטום האַלטן פייגן אין שטוב, און עס הייסט, אז עס איז נאָכניט אָנגעקומען די צייט פון ביעור. אָבער אין די אַנדערע לענדער, אויב דאָרט איז קיין פייגן אין פעלד מער ניטאָ (כאָטש אין יענעם ערשטן לענדל איז יאָ פאראן) מוז מען שוין יאָ מבער זיין פון שטוב אין פעלד אריין, די דאָזיקע דריי לענדער זענען:** יהודה, און עבר הירדן און דער גליל. „יהודה" הייסט דער דרום טייל פון ארץ ישראל; „גליל" הייסט דער צפון־טייל פון ארץ ישראל; וועגן עבר הירדן, יענער זייט פון טייך ירדן", זענען די מפרשים מחולק וואָס מען מיינט דאָ דערמיט. געוויינטליך, מיינט מען כמעט אומעטום מיט „עבר הירדן",

וְהַגָּלִיל, וְשָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לְכָל אַחַת וְאַחַת. גָּלִיל הָעֶלְיוֹן, וְגָלִיל הַתַּחְתּוֹן, וְהָעֵמֶק. מִכְּפַר חֲנַנְיָה וּלְמַעְלָן, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל שִׁקְמִין, גָּלִיל הָעֶלְיוֹן. וּמִכְּפַר חֲנַנְיָה וּלְמַטָּן, כָּל שֶׁהוּא מְגַדֵּל שִׁקְמִין, גָּלִיל הַתַּחְתּוֹן, וּתְחוּם טְבֶרְיָא הָעֵמֶק. וּבִיהוּדָה, הָהָר, הַשְּׁפֵלָה, וְהָעֵמֶק. וּשְׁפֵלַת לוֹד כִּשְׁפֵלַת הַדָּרוֹם. וְהָהָר שֶׁלָּהּ כְּהַר הַמֶּלֶךְ. מִבֵּית חוֹרוֹן וְעַד הַיָּם מְדִינָה

דאָס לאנד, וואָס ליגט אין יענער זייט פון טייך ירדן, און דער טייך ירדן איז מפסיק צווישן ארץ ישראל און דעם דאָזיקן עבר־הירדן־לאַנד. אָבער דאָ איז שווער צו זאָגן, אז מען זאָל מיינען די דאָזיקע „יענע זייט פון ירדן“, מחמת מען האלט, אז דאָס דאָזיקע לאַנד האָט ניט דעם דין פון ארץ ישראל בנוגע שמיטה. דעריבער מיינען טייל מפרשים אז ס'איז דאָס לאנד, וואָס ליגט ביים ירדן אויף דער ארץ ישראל זייט. אָבער פון ירושלמי איז צו זען אז מען מיינט טאקע יענע זייט פון ירדן. איצט זאָגט די משנה, ושלש שלש, אָבער אויך יעדעס לאנד פון די דאָזיקע דריי (יהודה, עבר הירדן און גליל) איז ווידער איינגעטיילט (בנוגע ביעור) אין דריי לענדלעך (טיילן). דאָס הייסט, אז אויב עס קומט די צייט פון ביעור, למשל, אין איינעם פון די דאָזיקע לענדלעך פון יהודה, הייסט עס ניט, אז די ביעור־צייט איז אויך אָנגעקומען אין די אנדערע צוויי לענדלעך פון יהודה, אויב אין די אנדערע צוויי לענדלעך איז נאָך פאראן פון דער פרוכט אין פעלד. און דאָסזעלבע איז אויך אין גליל און עבר הירדן. די משנה רעכנט דאָ אויס צוערשט די דריי לענדלעך אין גליל, און זאָגט: גליל העליון, דער אויבערשטער טייל (צפון־טייל) פון גליל, וגליל התחתון, און דער אונטערשטער טייל (דרום טייל) פון גליל, והעמק, און דער טאָל. דאָס זענען די דריי לענדלעך אין וועלכע דער גליל איז איינגעטיילט. איצט גיט די משנה געאָגראפישע סימנים, וואו עס געפינט זיך יעדע פון די דאָזיקע דריי גליל־לענדלעך. מכפר חנניה, פון כפר חנניה (אַ שטאָט אין גליל) און ארויף־צו (צו צפון), וואו עס וואקסן ניט קיין סיקאמאָר־ביימער, הייסט „גליל העליון“; און פון כפר חנניה און אראָפּ־צו (צו דרום) הייסט „גליל התחתון“; און די געגענט (תחום) פון טבריה הייסט דער „עמק“ (דער טאָל). איצט גיט די משנה וועגן די דריי לענדלעך אין יהודה, און דאָס זענען: ההר, דער בארג (דאָס הייסט די בארגיקע געגנט פון לאנד), שפלה, די פלאכע געגנט (פון לאנד), והעמק, און דער טאָל. דאָס זענען די דריי לענד־לעך פון יהודה. איצט זאָגט די משנה: ושפלת הלוד, און די פלאכע געגנט ארום דער שטאָט לוד, איז אזוי ווי די „שפלת הדרום“, ווי' די פלאכע געגענט פון דרום, וההר שלה, און איר באַרג, כהר המלך, איז אזוי ווי דער הר המלך (דער בארג פון קעניג), מבית חורון ועד הים, פון דער שטאָט בית חורון און ביז צום ים, מדינה אחת, רעכנט זיך פאר איין מדינה. וועגן דער דאָזיקער משנה זענען געשריבן געוואָרן אַ סך חקירות און פירושים, כדי צו דערגיין קודם כל, וואו אין ארץ ישראל האָבן זיך געפינען די אלע ערטער. עס איז שווער אויך די קשיא, פארוואָס רעכנט ניט די משנה די דריי לענדלעך פון עבר הירדן, ווען מען נעמט אָן דעם טייטש פון ירושלמי, אז דאָס מיינט מען דאָס לאנד אין יענער זייט פון ירדן? דער ברטנורא וויל האָבן, אז די לעצטע ווערטער פון דער משנה פון „ושפלת הלוד“ ביז צו „מדינה אחת“, איז טאקע די איינ־טיילונג פון די דריי לענדער פון עבר הירדן, און אז עבר הירדן מיינט מען ניט, „יענע זייט פון ירדן“. נאָר די ארץ ישראל'דיגע זייט פון ירדן. אָבער דער פירוש פון ברטנורא איז שווער, ווייל מיר ווייסן דאָך, אז די געגענט פון דער שטאָט לוד געפינט זיך ניט אין דער געגענט פון טייך ירדן, נאָר אין מערב פון יהודה, שוין נאָנט צום מיטלענדישן ים. דער ווילנער גאון זאָגט דעריבער, אז די לעצטע ווערטער פון דער משנה זענען אַ פירוש צו דער פארטיילונג פון יהודה אין „הר“, און „שפלה“ און

אַחַת׃ **ג** וְלָמָּה אָמְרוּ שָׁלשׁ אֲרָצוֹת? שֶׁיְּהוּ אוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ שָׁלשׁ אֲרָצוֹת אֶלָּא בִיהוּדָה, וּשְׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת כְּהַר הַמֶּלֶךְ, וְכָל הָאֲרָצוֹת כְּאַחַת לַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים׃ **ד** אוֹכְלִין עַל הַמֻּפְקָר אֲבָל לֹא עַל הַשָּׁמוּר. ר' יוֹסֵי מַתִּיר אַף עַל הַשָּׁמוּר. אוֹכְלִין עַל הַטְּפִיחִין, וְעַל הַדּוּפְרָא, אֲבָל לֹא עַל הַסְּתְוָנִיּוֹת.

„עמק", און אז דאָס זענען „שפלת הלוד", „הר המלך" און די געגענט פון בית חורון.

ג. ולמה, און פאַרוואָס האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט „דריי לענדלעך? כדי מען זאָל מעגן אין יעדן לענדל עסן (אין שטוב) אַזוי לאַנג ביז עס וועט פאַרשווינדן ווערן (פון פעלד) דאָס לעצטע אין אים (אין דאָזיקן לענדל). **אויב אין איין לענדל איז ערגיץ־וואו נאָך פאַראַן די פרוכט אין פעלד, כאָטש אין די אַנדערע לענדלעך איז שוין ניטאָ מעג מען אין דאָזיקן לענדל נאָך עסן אין שטוב און מען דאַרף נאָכניט אַרויסרוימען אין פעלד אַריין. אַזוי טייטשט דער ירושלמי; דער רמבם טייטשט, אַז אַלע דריי לענדלעך פון יהודה און דאָס זעלבע פון גליל און פון עבר הירדן האָבן דעם דין פון איין לאַנד.** ר' שמעון זאָגט, אַז די חכמים האָבן ניט געזאָגט (ניט איינגעטיילט אין) דריי באַזונדערע לענדלעך נאָר וועגן יהודה אַליין (נאָר „יהודה" איז איינגעטיילט אין דריי באַזונדערע לענדלעך), אָבער די אַנדערע צוויי לענדער (גליל און עבר הירדן) האָבן דעם דין ווי דער הר המלך. **דער טעם איז, ווייל די געגענט פון הר המלך (דעם קעניגליכן באַרג) איז זייער רייך געוועזן אין געוויקסן, און דעריבער האָט מען גליל און עבר הירדן צוגעפּאַסט בנוגע דער צייט פון ביעור צו דער דאָזיקער הר־המלך־געגענט.** וכל, און אַלע לענדער הייסן איין לאַנד בנוגע איילבירטן און טייטלען. **אויב ערגיץ אין ארץ ישראל, למשל אין יהודה, זענען נאָך פאַראַן אויף די ביימער איילבירטן אָדער טייטלען, מעג מען אויך אין די אַנדערע לענדער פון ארץ ישראל, אין גליל און עבר הירדן. עסן אין שטוב די איילבירטן אָדער טייטלען, און מען דאַרף ניט זיי אַרויסרוימען אין פעלד אַריין.**

ד. אוכלין, מען מעג עסן (אין שטוב, ווען עס דערנעהענטערט זיך די צייט פון ביעור אויף די פרוכטן וואָס זענען הפקר, אָבער ניט אויף די פרוכטן וואָס זענען געהיטן (שמור). **אויב אין פעלד זענען פאַראַן פרוכטן, וועלכע זענען הפקר מעג מען אויך עסן אין שטוב די זעלבע פרוכטן, און מען דאַרף זיי ניט אַרויסרוימען, מבער זיין. אויב אָבער אין פעלד זענען די זעלבע פרוכטן שוין ניטאָ אַלס הפקר, נאָר עס זענען פאַראַן פרוכטן, וואָס ווערן געהיטן, ניט הפקר, קאָן מען שוין אין שטוב ניט עסן, מוז מען אַרויסרוימען פון שטוב.** ר' יוסי איז מתיר צו עסן אויך ווען עס זענען פאַראַן **געהיטענע פרוכטן. די מפרשים פרעגן, אויב זיי זענען „געהיטן", זיי זענען אין שטוב אָדער אין אַן אַנדער געהיטן אָרט, ווי אַזוי קאָן ר' יוסי זאָגן, אַז צוליב דעם דאַרף מען שוין ניט מבער זיין? אויב אַזוי ווען זשע דאַרף מען יאָ מבער זיין? דער רמבם אין „יד החזקה" טייטשט די משנה, אַז דאָס מיינט מען, אויב ביי איינעם אין הויף וואַקסן אויף אַ בוים פרוכטן און זיי זיינען ניט אָפּגעריסן האַלט ר' יוסי, אַז אויפן חשבון פון דאָזיקן בוים, וועלכער איז דאָך געהיטן, מעג מען עסן אין שטוב.** אוכלין, מען מעג עסן (אין שטוב) אויב עס זענען פאַראַן די פרוכטן אין די קריגלעך (טפיחין) אויפן דאַך, **די דאָזיקע קריגלעך זענען באַשטימט, אַז פייגל זאָלן דאָרט קאָנען אַריינלייגן זייערע צונויפגעבראַכטע קערנער. דער רמבם טייטשט „טפיחים" פון וואָרט „טופח", וואָס ווערט דערמאָנט אין כלאים פרק א' משנה א', און דאָס זענען האַרטע, קליינע, שלעכטע קערנער, און די משנה מיינט צו זאָגן, אַז אויב אין פעלד זענען פאַראַן שלעכטע פרוכטן („טפיחין" איז אַ סימבאָל־וואָרט פאַר אַ שלעכטן מין פרוכטן) מעג מען אין** שטוב עסן אויך גוטע פרוכטן. ועל הדופרא אויף דעם חשבון פון אַ צוויי־מאָל־אין־יאָר פרוכט־בוים. **דופרא הייסט אַ בוים, וואָס גיט אַרויס פרוכטן צוויי מאָל אין יאָר, און**

רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר כָּל זְמַן שֶׁבְּכָרוֹ עַד שֶׁלֹּא יִכְלֶה הַקַּיִץ: ה הַכּוֹבֵשׁ שְׁלֹשָׁה כְבָשִׁים בְּחָבִית אַחַת, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אוֹכְלִין עַל הָרִאשׁוֹן; ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אַף עַל הָאַחֲרוֹן; רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁכָּלָה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה, יְבַעֵר מִינוֹ מִן הֶחָבִית. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל יָרָק אֶחָד לְבִיעוּר. אוֹכְלִין בְּרְגִילָה עַד שֶׁיִּכְלוּ סְגָרִיּוֹת מִבִּקְעַת בֵּית נְטוֹפָה: ו הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים לַחִים,

אויב עס איז נאָך פאַראַן אין פעלד פון די לעצטע סעזאָן־פּרוכטן, מעג מען אין שטוב עסן אויך די פּרוכטן פון ערשטן סעזאָן. אבל, אָבער מען טאָרניט עסן אויף דעם חשבון פון ווינטער־ווינטרויבן. ווינטרויבן ווערן צייטיק אין ארץ ישראל ארום דעם חודש אָב, אָבער עס איז פאַראַן אין ארץ ישראל א שלעכטער מין ווינטרויבן, וועלכער שטייט אויפן ווינשטאָק ביז ווינטער אריין, און זיי הייסן „סתוניות", ווינטערדיקע (פון „סתו", „ווינטער"). זאָגט די משנה, אז אויב אויף די ביימער זענען געוויינטליכע ווינטרויבן ניט פאַראַן, אָבער עס זענען פאַראַן די ווינטערדיקע, טאָר מען אין שטוב ניט עסן, ווייל די ווינטערדיקע הייסן אן אנדערער מין פּרוכט. ר' יהודה איז מתיר (צו עסן אויף דעם חשבון פון די ווינטערדיקע) אויב זיי האָבן אָנגעהויבן פאַרטיק ווערן (בכרו) איידער עס האָט זיך געענדיקט דער זומער. מחמת דעמאָלס הייסט עס, אז זיי זענען פון זעלבן מין, און די חיה האָט אין פעלד צו עסן דֶעמזעלבן מין ווינטרויבן.

ה. הכובש, אז איינער לייגט־איין דריי מינים איינלעגעכצן (דריי מינים גרינסן) אין איין פאַס (אין עסיק, כדי די גרינסן זאָלן זיך האַלטן), זאָגט ר' אליעזר אז מען מעג זיי עסן נאָר אויפן חשבון פון ערשטן. דאָס הייסט אויב איין מין גרינס פון די איינגעלייגטע איז אים שמיטה פאַרשווינדן געוואָרן פון פעלד, טאָר מען שוין ניט עסן אלע דריי גרינסן, און מען דאַרף זיי אלע אויסרוימען, מבער זיין; מחמת דער איינער גרינס האָט אריינגעגעבן טעם אויך אין די אנדערע צוויי גרינסן, און זיי האָבן דעם דין פון דעם דאָזיקן איינעם גרינס. ר' יהושע זאָגט, אז מען מעג עסן אויך אויפן לעצטן. אפילו ווען צוויי גרינסן פון די דריי איינגעלייגטע זענען פאַרשווינדן געוואָרן פון פעלד, און דער דריטער, דער לעצטער, איז ניט פאַרשווינדן געוואָרן, מעג מען אלע דריי גרינסן עסן אויפן חשבון פון דעם דריטן. דער „תפארת ישראל" זאָגט, אז ר' יהושע האַלט, אַז מבער זיין דאַרף מען נור ווען דער גרינס איז באַזונדער, אָבער אויב ער איז אויסגעמישט מיט אן אנדערן גרינס, וועלכער איז נאָכניט פאַרשווינדן, הייסט עס, וויביידע זענען נאָכניט פאַרשווינדן. ר' גמליאל זאָגט, אז דאָס גרינס וואָס זיין מין איז פאַרשווינדן געוואָרן פון פעלד דאַרף מען אויסרוימען זיין מין פון פאַס; און די הלכה איז ווי זיינע (ר' גמליאל'ס) ווערטער. לויט ר' גמליאל קומט אויס, אז ווען אַ גרינס פאַרשווינדעט פון פעלד דאַרף מען דאָס דאָזיקע גרינס ארויסנעמען פון פאַס און מבער זיין; אָבער די אנדערע צוויי גרינסן, אויב זיי זענען נאָכניט פאַרשווינדן פון פעלד, דאַרף מען ניט ארויסרוימען פון פאַס. ר' שמעון זאָגט, אז אלע גרינווארג זענען ווי איינס בנוגע ביעור. דער טייטש איז, אז ניט דוקא ביי איינגעלייגטע גרינסן, נאָר בכלל אויב עס איז פאַראַן אין פעלד איין מין גרינס, מעג מען עסן אין שטוב אלע מינים גרינסן, אפילו די וואָס זענען שוין פאַרשווינדן געוואָרן פון פעלד, מחמת אלע גרינסן ווערן פאַררעכנט, בנוגע דעם דין פון ביעור, ווי איין מין. אוכלין ברגילה, מען מעג עסן פאַרטולאַק (אזא גרינס, טייל מיינען, אַז עס איז דאָסזעלבע וואָס חלגלוגות פון משנה א', בארצל־קרויט) ביז עס ווערט פאַרשווינדן דער מין סגריות־פאַרטולאַק אין דעם טאָל פון בית נטופה. פאַרטולאַק איז אַ גרינס, וואָס האָט אַ סך פייכטקייט און וואַקסט אַממערסטן אין פייכטע ערטער, און ווייל דער טאָל פון בית נטופה (אַן אָרט אין גליל) איז פייכט, געפינט מען דעם פאַרטולאַק דאָרט אַמלענגסטן. דעריבער מעג מען אומעטום עסן פאַרטולאַק אין שטוב ביז עס איז פאַרשווינדט פון בית־נטופה־טאָל, און ממילא איז מען שוין זיכער אז ער איז אין ערגיץ מער ניטאָ אין פעלד. וואָס מען מיינט „סגריות", איז ניט קלאָר, טייל מיינען, אז דאָס איז אזא סאָרט פאַרטולאַק, וועלכער

עַד שֶׁיִּבַשׁ הַמָּתוֹק, וְהַמְגַבֵּב בַּיָּבֵשׁ, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. עָלֵי קָנִים וַעֲלֵי גְפָנִים, עַד שֶׁיָּשְׁרוּ מֵאֲבִיהֶן. וְהַמְגַבֵּב בַּיָּבֵשׁ, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּכֻלָּן עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה: ז כַּיּוֹצֵא בוֹ הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ עַד הַגְּשָׁמִים, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ עַד הַגְּשָׁמִים, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. עַד אֵימָתַי

ווערט ניט געזען לייכט, ווייל ער באַהאַלט זיך (פון „סגור", פארשלאָסן) אין דער ערד. טייל זענען גורס „סנדיות" און מיינען, אז דאָס איז אַ סאָרט „ארטושאָק".

ו. המלקט, אז איינער רייסט אראָפּ (פון פעלד, אים שמיטה) פייכטע גראָזן (מעג ער עסן אין שטוב די גראָזן) ביז עס ווערט טרוקן דער זיסער. מחמת, **דעמאָלס, ווען דער „זיסער ווערט טרוקן" געפינען זיך שוין ניט מער אין פעלד קיין פייכטע גראָזן און דעריבער מוז מען דעמאָלס מבער זיין די פייכטע גראָזן פון שטוב אין פעלד אריין. מיט „גראָזן" מיינט מען בכלל בלעטער, וועלכע זענען גוט צום עסן, נאָר מען באַארבייט זיי ניט און זיי וואקסן ווילד אין פעלד. דעם אויסדרוק „דער זיסער ווערט טרוקן" האָבן מיר שוין געהאַט פריער אין פרק ג' משנה א', און מיר האָבן דאָרט געגעבן די פארשידענע טייטשן פון די מפרשים. איינער פון זיי איז, ווען עס ווערן טרוקן די פייכטע שפּאָלטן אין דער ערד.** המגבב ביבש, אז איינער נעמט צונויף (מגבב) פון פעלד טרוקענע (גראָזן, אויך צום עסן), מעג ער עסן אין שטוב די גאָרבן ביז עס גייט אַראָפּ דער רעגן פון דער צווייטער רעגן-צייט (רביעה). **מחמת דעמאָלס ווערן שוין נאָס די פעלדער און די טרוקענע גראָזן פארשווינדן פון די פעלדער, און דעריבער מוז מען ארויסרוימען די גראָזן פון שטוב אין פעלד אריין. מיר האָבן אין מסכת פאה פרק ח' משנה א' דערקלערט, וואָס מען מיינט „רביעה שנייה", די צווייטע רעגנס-צייט, וואָס הויבט זיך אָן דעם 23טן טאָג אין חשון.** עלי קנים, בלעטער פון שטעקעלעך, ועלי גפנים, און בלעטער פון וויינשטאָקן (קאָן מען האַלטן אין שטוב) ביז זיי פאַלן אראָפּ פון זייערע צווייגן (אין פעלד, פון דיביימער). **דער רמבם זאָגט, אז מען מיינט דאָ פייכטע בלעטער, וואָס מען קאָן עסן, און דער רמבם, אויפן יסוד פון ירושלמי איז גורס „עלי גפנים", „בלעטער פון וויינשטאָקן", און ניט „עלי קנים".** והמגבב ביבש, אויב מען נעמט צונויף (די זעלבע בלעטער פון וויינשטאָקן) טריקענע, מעג מען זיי האַלטן אין שטוב ביז עס גייט אראָפּ דער רעגן פון דער צווייטער רעגנס-צייט; ר' עקיבא זאָגט, אז ביי אלע (סיי ביי די פייכטע און סיי ביי די טרוקענע) איז די צייט ביז עס גייט אראָפּ דער רעגן אין דער צווייטער רעגן-צייט. **מחמת ווען עס קומט אָן דער דאָזיקער רעגן ווערן אלע בלעטער צעטרעטן און פארניכטעט, און די חיה אין פעלד האָט שוין גאָרניט פון די בלעטער.**

ז. כיוצא בו, אזוי איז אויך דער דין, אז איינער פארדינגט א הויז צו אן אנדערן ביז די רעגנס, מיינט עס, ביז עס גייט אראָפּ דער רעגן פון דער צווייטער רעגנס-צייט (רביעה שנייה). **די משנה וויל דאָ לערנען, אז בכלל איז דער עיקר רעגן-צייט דער צווייטער רעגן-סעזאָן, די רביעה שנייה; ניט נור ביי דינים פון ביעור און שמיטה-צייט, נאָר אויך ביי אַנדערע דינים. למשל אויב אין אן אפמאַך ביים דינגען א הויז ווערט געזאָגט אַז די צייט איז ביז די רעגנס, מיינט מען, ביז דעם רעגן פון דער צווייטער רביעה.** המודר, אז איינער טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון זיין פריינט ביז די רעגנס, מיינט עס, ביז עס גייט אראָפּ דער רעגן פון דער צווייטער רעגנס-צייט. **מחמת מענטשן רופן אָן דעם דאָזיקן צווייטן רעגנס-סעזאָן „די רעגנס", און ניט דעם ערשטן רעגן, די ערשטע רביעה.** עד אימתי, ביז ווען מעגן אָרימע לייט אריינגיין אין די גערטנער (סיי אים שמיטה צו קלייבן די שמיטה-פרוכטן, סיי אין אנדערע יאָרן צו קלייבן די פרוכטן, וואָס געהערן צו זיי, ווי לקט, שכחה און פאה)? ביז עס גייט אראָפּ דער רעגן פון דער צווייטער רעגן-צייט. **דער בעל הבית פון די גערטנער האָט ניט קיין רעכט,**

עֲנִיִּים נִכְנָסִין לְפַרְדֵּסוֹת? עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. מֵאֵימָתַי נֶהֱנִין וְשׂוֹרְפִין בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה: ח מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּירוֹת שְׁבִיעִית, וְהִגִּיעַ שְׁעַת הַבִּיעוּר, מְחַלֵּק מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וַעֲנִיִּים אוֹכְלִין אַחַר הַבִּיעוּר, אֲבָל לֹא עֲשִׁירִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, אֶחָד עֲנִיִּים וְאֶחָד עֲשִׁירִים אוֹכְלִין אַחַר הַבִּיעוּר: ט מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּירוֹת שְׁבִיעִית, שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִירוּשָּׁה אוֹ שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

פאר דעם רעגן פון דער צווייטער רעגנס־צייט, צו שטערן די אָרימע לייט אריינצוקו־מען און צו צעטרעטן די ערד; אָבער דערנאָך איז שוין די ערד ווייך און דאָס טרעטן אויף דער ערד קאָן איר ברענגען שאָדן, דעריבער קאָן דער בעל הבית שטערן די אָרימע לייט צו קומען אין פעלד. מאימתי, פון ווען אָן מעג מען הנאה האָבן און ברענען (הייצן, קאָכן) מיט זאנגן־שטרוי (תבן) און שטרוי פון שמיטה? פון זינט עס גייט אראָפּ דער רעגן פון דער צווייטער רעגנס־צייט (אין מוצאי שמיטה, אין 8טן יאָר). דער ירושלמי גיט דעם טעם, פאר וואָס ביז דעמאָלס טאָר מען די שטרוי ניט פאַר־ברענען אָדער פארנוצן למשל צו קנעטן דערמיט ציגל, ווייל די שטרוי איז גוט צום עסן פאר בהמות און חיות. אָבער פון דער רעגנס־צייט אָן איז אפילו ווען די שטרוי וואָלט געווען אין פעלד, וואָלט זי שוין געווען געוואָרן נאס און פארפוילט און פאר־ניכטעט, און וואָלט שוין ניט סיי ווי גוט געווען פאר די בהמות און חיות, דעריבער מעג מען איר באַנוצן אויך צום ברענען. וועגן אונטערשיד צווישן „תבן" און „קש" („זאנגן־שטרוי" און „שטרוי") האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ח' משנה י"א.

ח. מי, אַז איינער האָט שמיטה־פרוכטן און עס איז אָנגעקומען די צייט פון ביעור, מעג ער צעטיילן (פון די שמיטה־פרוכטן) שפייז גענוג אויף דריי סעודות צו יעדן איינעם (פון זיין הויז, פון זיינע פריינט). דאָס איבריקע דאַרף ער מבער זיין, ארויסרוימען פון שטוב. דער רמב"ן זאָגט, אַז מבער זיין מיינט, אַז מען דאַרף ארויס־טראָגן די איבריקע פרוכטן פון הויז און זיי דערקלערן פאר הפקר, און ווער עס וויל זאָל זיי קומען נעמען, און אויך דער בעל הבית מעג נעמען פאר זיך פון זיי. דער רמבם זאָגט, אַז מען דאַרף זיי ארויסרוימען פון דער שטוב און פארניכטן און קיינער טאָר פון זיי ניט עסן. מיר וועלן באַלד זען וועגן דעם אויך די מחלוקה אין דער משנה: ועניים, און אָרימע לייט מעגן עסן (די שמיטה־פרוכטן) נאָך דער צייט פון ביעור, אָבער ניט רייכע לייט, אזוי זאָגט ר' יהודה; ר' יוסי זאָגט, אַז סיי אָרימע לייט, סיי רייכע לייט מעגן עסן נאָך דער צייט פון ביעור. דער רמבם איז גורס אין ר' יוסיס ווערטער ניט „אוכלין", נאָר „אין אוכלין", זיי טאָרן ניט עסן, און דעריבער זאָגט דער רמבם, אַז מען דאַרף די פרוכטן פארניכטן, ווייל די הלכה איז ווי ר' יוסי. לויט ר' יהודה קעגן אָרימע לייט יאָ עסן די פרוכטן אויך נאָך דער ביעור צייט, און די מפרשים טייטשן, אַז אַן „אָרימאַן" הייסט דער מענטש, וואָס די פרוכטן זענען ניט געווען זיינע, און אַ „רייכער מאַן" הייסט דער מענטש, וואָס די פרוכטן זענען געווען זיינע.

ט. מי, אַז איינער האָט שמיטה־פרוכטן, וועלכע ער האָט באַקומען דורך אַ ירושה אָדער מען האָט אים זיי געגעבן אַ מתנה, זאָגט ר' אליעזר, אַז ער דאַרף זיי צעטיילן צווישן זייערע עסערס. ער טאָר ניט האַלטן זיי פאר זיך אליין צום עסן, נאָר ער דאַרף זיי צעטיילן צווישן אנדערע מענטשן, און ער אליין מעג עסן נור אַ טייל דערפון. מחמת ר' אליעזר האַלט ווי די בית שמאי (אין פרק ד' משנה ב') אַז מען טאָר ניט געבן אַ דאנק פאר נעמען שמיטה־פרוכטן, אויב ער אליין וועט זיי עסן, וועט ער דאָך זיין דאנקבאַר צו דעם מענטש, וועלכער האָט זיי אים געלאָזן אַ ירושה אָדער גע־

אומר, יִנָּתְנוּ לְאוֹכְלֵיהֶן, נַחֲכ"א, אֵין הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר, אֶלָּא יִמָּכְרוּ לְאוֹכְלֵיהֶן, וּדְמֵיהֶם יִתְחַלְּקוּ לְכָל אָדָם. הָאוֹכֵל מֵעִסַּת שְׁבִיעִית עַד שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, חַיָּב מִיתָה:

פרק י

א שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוָה, בִּשְׁטָר וְשֶׁלֹּא בִשְׁטָר. הַקָּפַת הַחֲנוּת אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת, וְאִם עֲשָׂאָהּ מִלְוָה, הֲרֵי זוֹ מְשַׁמֶּטֶת. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר,

געבען א מתנה. וחכמים, און די חכמים זאָגן אז דער זינדיקער דאַרף ניט פאַרדינען; דאַדורך וואָס דער מענטש האָט גענומען שמיטה־פּרוכטן אלס א מתנה וואָס ער האָט ניט געטאָרט, האָט ער דאָך געזינדיקט, און ער וועט פאַרדינען דערמיט, וואָס ער אַליין וועט אויך עסן די שמיטה־פּרוכטן צוזאַמען מיט אַנדערע; אלא, נאָר מען זאָל די פּרוכטן פאַרקויפן צו די עסערס און זייער געלט זאָל מען צעטיילן צו יעדן מענטש. און ניט דער מענטש, וועלכער האָט זיי באַקומען א מתנה, זאָל זיי צעטיילן צווישן זיינע פריינט, נאָר זיי, די קויפער, זאָלן צעטיילן דאָס געלט צו וועמען זיי ווילן. די מפרשים זאָגן, אז די חכמים האָבן געטענה׳ט צו ר׳ אליעזר דעם „אין החוטא נשכר״, „דער זינדיקער טאָר ניט פאַרדינען״, לויט זיין, ר׳ אליעזר׳ס שיטה, וואָס ער האַלט ווי די בית שמאי, אז מען טאָר ניט געבן א דאַנק פאַר שמיטה־פּרוכטן; אָבער זיי האַלטן ווי די בית הלל, אז מען מעג יאָ געבן א דאַנק, און דעריבער מעג ער אַליין עסן די פּרוכטן. האוכל, אז איינער עסט פון טייג פון שמיטה־מעל, איידער מען האָט דערפון אַראָפּגענומען חלה, קומט אים מיתה (טויט־שטראָף). דאָס מיינט מען ניט טויט־שטראָף „בידי אדם״, דאָס בית דין זאָל אויף אים אַרויסטראָגן א טויט־אורטייל און מען זאָל אים טויטן, נאָר מען מיינט „בידי שמים״, אז דאָס איז א עבירה, פאַר וועלכער דער הימל שטראָפט מיט טויט. די משנה לערנט דאָ דעם דין, ווייל מען וואָלט געקענט מיינען, אז אזוי ווי חלה ווען זי ווערט טמא, דאַרף מען איר פאַרברענען, זאָל מען פון שמיטה־מעל ניט אַראָפּנעמען חלה, מחמת טאָמער וועט זי טמא ווערן און שמיטה־פּרוכטן טאָר מען ניט פאַרברענען, דעריבער זאָגט די משנה, אז מען דאַרף יאָ נעמען חלה.

פרק י.

די תורה אין דברים ט״ו זאָגט, אז ווען איינעם קומט א חוב ביי אַן אַנדערן, און עס קומט־אָן דער סוף פון שמיטה־יאָר טאָר דער מלוה, דער וועלכער האָט אוועקגע־באָרגט געלט, ניט מאָנען דעם חוב פון לוה, פון דעם וועלכער האָט דאָס געלט גע־באָרגט. דאָס ווערט אָנגערופן אין חומש „שמוט״, „אָפּציען״ זיך פון חוב. דעריבער הייסט דאָס זיבעטע יאָר „שמיטה״. אין דער משנה ווערט דער פאַרבאָט, אז מען טאָר מער ניט מאָנען דעם חוב, אָנגערופן „משמט״. שמיטה איז משמט נור צום סוף פון יאָר, דאָס הייסט, אז דעם גאַנצן יאָר פון שמיטה מעג מען נאָך מאָנען, נאָר ווען עס קומט דער סוף פון יאָר, איז עס משמט דעם חוב, און פון ראש השנה אָן פון מוצאי שמיטה פון יאָר נאָך שמיטה, טאָר מען מער ניט מאָנען. דאָס הייסט „שמיטת כספים״, „שמיטה פון געלטער״.

א. שביעית, דאָס שמיטה־יאָר איז משמש אַ חוב, סיי אויף וועלכן מען האָט אַ וועקסל (שטר) און סיי אויף וועלכן מען האָט ניט קיין וועקסל. די מפרשים טייטשן, אז אפילו ווען לויט דעם וועקסל איז דער חוב גאַראַנטירט מיט די פעלדער און הייזער פון לוה, פונדעסטוועגן איז עס משמט. הקפת, דאָס נעמען סחורה אין געוועלב אָן געלט איז שמיטה ניט משמט; אָבער אויב מען האָט עס אוועקגעשטעלט פאַר אַ חוב, איז זי יאָ משמט. אויב איינער נעמט אין געוועלב זאַכן כדי שפּעטער צו באַצאָלן, מעג מען

הָרִאשׁוֹן הָרִאשׁוֹן מְשַׁמֵּט. שְׂכַר שָׂכִיר אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, וְאִם עֲשָׂאוֹ מִלְוָה הֲרֵי זֶה מְשַׁמֵּט. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל מְלָאכָה שֶׁפּוֹסֶקֶת בַּשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת, וְשֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶקֶת בַּשְּׁבִיעִית אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת:

ב הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפָּרָה וְחִלְּקָהּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אִם הָיָה הַחֹדֶשׁ מְעֻבָּר מְשַׁמֵּט, וְאִם לָאו אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. הָאוֹנֵס,

עס מאָנען אויך נאָך שמיטה; דאָס הייסט ניט קיין חוב, קיין „געבאָרגט געלט", נאָר „הקפה", דערווייל־גענומען סחורה כדי שפּעטער צו באַצאָלן. אָבער אויב מען האָט זיך אָפּגערעכנט מיטן געוועלב־בעל־הבית און מען האָט עס אוועקגעשטעלט אלס א חוב, הייסט עס שוין א „הלואה", און שמיטה איז עס יאָ משמט. ר' יהודה זאָגט, אז די ערשט־ערשטע איז יאָ משמט. דער טייטש איז, אויב איינער האָט גענומען אין א געוועלב זאַכן אויף באָרג, איז עס ניט משמט און מען מעג מאָנען דאָס געלט; ווי איז אָבער, אז דער זעלבער מענטש האָט אין זעלבן געוועלב גענומען דערנאָך נאָכאמאָל זאַכן אויף באָרג, הייסט דאָס פריערדיקע מאָל „די ערשטע", און עס ווערט שוין באַטראַכט ווי אַ חוב, און שמיטה איז עס שוין יאָ משמט, און מען טאָר ניט מער מאָנען. אָבער די „צווייטע" זאַכן, די „לעצטע" איז עס ניט משמט. אויב נאָכן צווייטן מאָל האָט ער גענומען אין זעלבן געוועלב א דריטן מאָל זאַכן אויף באָרג, ווערן די ערשטע צוויי מאָל באַטראַכט אלס חובות, און מען טאָר זיי נאָך שמיטה מער ניט מאָנען. אָבער פאַר די דריטע מעג ער יאָ מאָנען. שכר, די באַלוינונג פון אַן ארבייטער איז שמיטה ניט משמט. אויב עס קומט אַן ארבייטער געלט פאַר ארבייט, הייסט עס ניט קיין חוב, און מען דאַרף באַצאָלן אויך נאָך שמיטה. ואם עשאו, און אויב (דער ארבייטער האָט זיך אָפּגערעכנט מיטן בעל הבית און) אוועקגעשטעלט דאָס געלט, וואָס אים קומט, אלס חוב, איז עס משמט. מחמת פון איצט אָן קומט שוין ניט דעם ארבייטער געלט פאַר ארבייט, נאָר סתם א חוב, דעריבער דאַרף מען עס נאָך שמיטה ניט באַצאָלן. ר' יוסי זאָגט, אז אויב (די ארבייטס־לוין קומט) פאַר טאָן אזא ארבייט וואָס הערט־אויף אים שמיטה (למשל פאַר אקערן, זייען, וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שמיטה־יאָר) איז עס יאָ משמט, און אויב פאַר טאָן אַן ארבייט, וואָס הערט ניט אויף אים שמיטה־יאָר, איז עס ניט משמט. דער טעם איז, ווייל קומט קומט אים פאַר אזא ארבייט וואָס מען טאָר ניט טאָן אים שמיטה־יאָר, הייסט עס ווי עס איז געוואָרן אָפּגעהאַקט, און די באַלוינונג איז געוואָרן א חוב; אָבער אויב מען קאָן די ארבייט ווייטער טאָן, הייסט דאָס געלט, וואָס קומט, ניט קיין חוב, נאָר באַלוינונג פאַר ארבייט, און מען דאַרף עס באַצאָלן אויך נאָך שמיטה.

ב. השוחט, אז איינער שעכט א קיה און האָט צוטיילט דאָס פלייש (צווישן קונים, אָן געלט, און ער האָט זיי געזאָגט, אז דאָס געלט איז אַ חוב) אים ראש השנה (פון 8טן יאָר, באַלד נאָך דעם שמיטה־יאָר), איז אויב דער חודש (אלול) איז געוואָרן מעובר, איז עס משמט דעם חוב; אויב ניט, איז עס ניט משמט דעם חוב. מיר האָבן שוין געזאָגט אין דער הקדמה, אז א גאַנץ יאָר שמיטה מעג מען מאָנען חובות, און אז שמיטה איז משמט נאָר צום סוף יאָר. אויב איינער האָט געגעבן פלייש אָן געלט אים ראש השנה באַלד נאָך שמיטה און ער האָט געזאָגט די קונים, אז דאָס געלט פאַרן פלייש זאָלן זיי אים באַצאָלן שפּעטער אלס חוב (ניט ווי דער פאַל אין דער משנה א', „גענומען סחורה אין א געוועלב), אָבער דערווייל האָט דאָס בית דין דערקלערט, אז דער פריערדיקער חודש אלול איז געווען „מעובר", ער האָט געהאַט ניט 29 טעג נאָר 30 טעג, און דער איצטיקער ראש־השנה־טאָג איז ניט דער ערשטער טאָג פון נייעם יאָר, ניט ראש חודש תשרי פון 8טן יאָר, נאָר דער 30טער טאָג אין אלול פון פריערדיקן שמיטה־יאָר. הייסט דאָך עס, אז דער פלייש־פאַרקויפער האָט אוועקגעבאָרגט געלט איידער עס האָט זיך געענדיקט דאָס שמיטה־יאָר, און דעריבער איז עס משמט דעם

וְהַמְפַתֶּה, וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רָע, וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין אֵין מְשַׁמְּטִין. הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְהַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין, אֵינָן מְשַׁמְּטִין: ג. פְּרוֹזְבּוּל אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהִתְקִין הִלֵּל הַזָּקֵן, כְּשֶׁרָאָה שֶׁנִּמְנְעוּ הָעָם מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה, וְעוֹבְרִין עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל (וְגוֹמֵר), הִתְקִין הִלֵּל פְּרוֹזְבּוּל: ד. זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל, מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַדַּיָּנִים שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי, שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה, וְהַדַּיָּנִים חוֹתְמִין לְמַטָּה אוֹ

חוב און מען טאָר דעם חוב ניט מאָנען. אויב אָבער דער חודש אלול איז ניט געוואָרן מעובר איז דאָך דער טאָג געווען שוין ראש השנה פון 8טן יאָר, הייסט דאָך עס גע־באָרגט געלט שוין נאָך שמיטה, איז עס ניט משמט. האונס והמפתה, אז איינער האָט פאַרגוואלדיגט אַ יינג מיידל קייגן איר ווילן (אונס) אָדער מיט איר ווילן („מפתה״, איבעררעדן, און די תורה שמות כ״ב זאָגט, אז דער אונס אָדער מפתה דאַרפן באַצאָלן פופציק שקלים) והמוציא שם רע, אז איינער מאַכט א שלעכטן נאָמען זיין פרוי באַלד נאָך דער חתונה (און די תורה דברים כ״ב זאָגט, אז ער דאַרף באַצאָלן הונדערט שקלים), וכל מעשה בית דין, אלע פסק־דינס צו באַצאָלן געלט, וואָס דאָס בית דין (דאָס אידישע געריכט) האָט ארויסגעגעבן, איז שמיטה ניט משמט (און מען דאַרף זיי באַצאָלן אויך נאָך שמיטה־יאָר). **מחמת ביי אונס און מפתה און מוציא שם רע הייסט עס ניט קיין חוב, נאָר עס קומט געלט, וואָס דער שולדיגער דאַרף באַצאָלן; און ביי געריכטס־אורטיילן, פסק־דין פון בית דין, הייסט עס שוין ניט, אז מען דאַרף מאָנען דעם חוב, און דעריבער ווערט עס פאַררעכנט ווי דער חוב וואָלט שוין געווען אָפּגענומען.** המלוה, אז איינער באָרגט געלט אויף א משכון, אָדער איינער גיט אוועק (פאַרן סוף פון שמיטה־יאָר) זיינע וועקסלען צו בית דין (צום יידישן געריכט, אז דאָס געריכט זאָל שוין מאָנען די חובות פון די וועקסלען) איז שמיטה נישט משמט. ווייל סיי **ביי אַ משכון און סיי ביים איבערגעבן די וועקסלען צום בית דין, דאַרף דער מלוה מער ניט מאָנען, און עס איז אזוי גוט ווי ער וואָלט שוין געהאַט אָפּגענומען דאָס געלט.**

ג. פרוזבול איז ניט משמט. **אויב איינער, וועמען עס קומט חובות, האָט פאַרן סוף פון שמיטה־יאָר געשריבן אויף די חובות א פרוזבול, מעג ער מאָנען די חובות אויך נאָכן שמיטה־יאָר. די משנה וועט ווייטער אין משנה ד׳ זאָגן וואָס איז אַ „פרוזבול״.** זה, דאָס (דער פרוזבול) איז איינע פון די זאכן, וואָס עס האָט מתקן געווען הלל הזקן, ווען ער האָט געזען, אז מען אנטזאָגט זיך איינער. צו באָרגן געלט דעם אנדערן (ווייל נאָך שמיטה וועט דאָס געלט זיין פאַרפאַלן) און מען איז עובר אויף דעם וואָס שטייט געשריבן אין דער תורה (דברים ט״ו): „דו זאָלסט זיך היטן, טאָמער וועסטו האָבן עפּיס אין האַרץ א שלעכטע זאך״, און אזוי ווייטער (ווייטער זאָגט דער חומש, טאָמער וועסטו ניט וועלן באָרגן געלט דיין אָרימען ברודער צוליב דעם וואָס עס דערנענ־טערט זיך דאָס שמיטה־יאָר, און דו וועסט באַגיין א זינד), האָט הלל מתקן געווען דעם פרוזבול. **הלל הזקן איז געוואָרן נשיא איבער די יידן אין ארץ ישראל 100 יאָר פאַר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש. הלל האָט מתקן געווען א סך תקנות, און דער פרוזבול איז איינער פון זיי.**

ד. זהו, דאָס איז דער עצם־אינהאַלט פון פרוזבול (וואָס דער מלוה דאַרף שרייבן): „איך גיב איבער צו אייך, די און די מענטשן, דיינים אין דעם אָרט, אז יעדער חוב, וואָס עס קומט מיר, זאָל איך אים אָפּנעמען ווען איך וועל וועלן״. און די דיינים חתמ׳ען (אויפן פרוזבול) אונטן, אָדער די עדות. **דורך דער דאָזיקער פּרוזבול־דער־קלערונג הייסט עס, ווי דער מלוה וואָלט איבערגעגעבן זיינע חובות צום בית דין (יידישן געריכט) אויפצומאָנען, און ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳ איז**

הָעֵדִים: ה פְּרוֹזְבּוּל הַמּוּקְדָּם כָּשֵׁר, וְהַמְּאוּחָר פָּסוּל. שְׁטָרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִים פְּסוּלִין וְהַמְּאוּחָרִין כְּשֵׁרִים. אֶחָד לֹוֶה מֵחֲמִשָּׁה, כּוֹתֵב

שמיטה ניט משמט אזעלכע חובות. דאָס וואָרט פרוזבול טייטשט די גמרא אין גטין ל״ו „פרוסבולי ובוטי״, אז „בולי״ מיינט מען די רייכע לייט און „בוטי״ די אָרימע לייט, און אז דאָס איז א תקנה סיי לטובת די רייכע, אז זיי זאָלן ניט היזק האָבן זייער געלט, און סיי פאר די אָרימע, אז זיי זאָלן קריגן צו באָרגן געלט פאר שמיטה־יאָר. ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך״ ווייזט־אָן, אז פרוזבול איז דאָס גריכישע „פראָסבולע״, אייגנטליך „פראָס בולע בולעיטאָן״, וואָס איז דער טייטש „א דאָקומענט צום געריכט אויפצומאָנען חובות״. די „תוספות אנשי שם״ זאָגן, אז אויך די גמרא האָט געוואוסט, אז דאָס איז אַ גריכישע וואָרט, און זי האָט עס איינגעטייטשט. כדי עס געבן אַ העברייאישן כאַראַקטער. אין דער גמרא גטין איז די גירסא מיט א סמך „פרוסבול״.

ה. פרוזבול המוקדם, א פרוזבול, אין וועלכן עס איז אָנגעשריבן א פריערדיקע דאטע, איז כשר, והמאוחר, און אויב מיט אַ שפּעטערדיקער דאטע איז פסול. אויב מען האָט געמאַכט א פרוזבול, למשל, אין חודש חשון און מען האָט אָנגעשריבן אין דעם פרוזבול־דאָקומענט, אז ער איז געמאַכט געוואָרן פריער, אין חודש תשרי, איז דער פרוזבול כשר, מחמת דאָס שרייבן א פריערדיקע דאטע ברענגט ניט קיין שאדן דעם לווה, דעם וועלכער נעמט געלט אויף באָרג; פארקערט, דעם שאדן האָט נור דער מלווה, ווען עס קומט די חובות, ווייל אויף די חובות, וואָס ער האָט אוועקגעבאָרגט אין דער צייט פון תשרי ביז חשון, האָט ער דאָך ניט קיין פרוזבול און ער וועט זיי ניט קאָנען אויפמאָנען נאָך שמיטה. אָבער אויב מען האָט געמאכט דעם פרוזבול אים תשרי און מען האָט געשריבן א שפּעטערדיקע דאטע, חשון, איז דער פרוזבול פסול; מחמת דער פרוזבול־מאַכער, דער מלוה, ברענגט דאָך שאדן אנדערע מענטשן, ווייל אויף די חובות פון תשרי ביז חשון איז דאָך באמת דער פרוזבול ניט געווען, און מיט דער פאלשער דאטע וועט ער קאָנען אויפמאָנען אויך די חובות וואָס זענען געמאכט געוואָרן פון תשרי ביז חשון. אלס אַ שטראָף האָט מען אינגאַנצן געפּסלט אזא פרוזבול מיט אַ שפּעטערדיקער דאטע, אזוי אז מען קאָן אויף אים ניט אויפמאָנען אפילו די חובות ביז תשרי. שטרי חוב, וועקסלן מיט א פריערדיקער דאטע זענען פסול, און מיט אַ שפּעטערדיקער דאטע זענען כשר. ביי וועקסלן איז דער דין פארקערט ווי ביי פרוזבול. אויב מען האָט געמאַכט א וועקסל אים חשון און מען האָט איינגעשריבן א פריערדיקע דאטע, תשרי, איז דער וועקסל פסול. ווייל דער דין איז, אז אויב דער וואָס איז שולדיק געלט אויף א וועקסל האָט געהאַט א פעלד, און ער האָט דאָס פעלד פארקויפט נאָכן שרייבן דאָס וועקסל, קאָן דער מלוה, דער געלד־באָרגער, אָפּנעמען פון די פעלד־קויפער, פון די לקוחות, דאָס פעלד פאר זיין חוב, אין פאל ווען דער לוה, דער געלט־שולדיקער, האָט ניט צו באַצאָלן דעם חוב. דעריבער אויב מען שרייבט דעם וועקסל חשון און מען שרייבט די דאטע פון תשרי, קאָן דאָך דער מלוה אָפּגענומען פון די קויפערס דאָס פעלד, וואָס דער לוה האָט פארקויפט אין דער צייט פון תשרי ביז חשון, מחמת ער האָט דאָך צו באַווייזן מיט דער פאלשער תשרי־דאטע, אז דאָס פעלד איז פארקויפט געוואָרן נאָכן שרייבן דאָס וועקסל; און באמת זענען זיי דאָך פארקויפט געוואָרן פארן שרייבן דאָס וועקסל אין דער ריכטיקער חשון־צייט. דאָס ברענגט שאדן די קויפער פון פעלד. אָבער וועקסלן מיט א שפּעטערדיקער דאטע, למשל, מען האָט געמאַכט דאָס וועקסל אים תשרי און מען האָט געשריבן חשון, איז עס כשר, מחמת דער געלט־אוועקבאָרגער, דער מלוה, ברענגט דאָך דערמיט אַנדערע מענטשן ניט קיין שאדן. אחד, אז איינער באָרגט געלד פון פינף מענטשן, דאַרף מען שרייבן אַ פרוזבול פאר יעדן פון די פינף געלט־אוועקבאָרגער באזונדער. מחמת דעם פרוזבול שרייבט דאָך דער מלוה; ער גיט דאָך איבער די פרוזבול־דערקלערונג

פְּרוֹזְבּוּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. - חֲמִשָּׁה לוֹוִין מֵאֶחָד, אֵינוֹ כוֹתֵב אֶלָּא פְּרוֹזְבּוּל אֶחָד לְכֻלָּם: ו אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע, אִם אֵין לוֹ, מְזַכֶּה הוּא בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ כָּל שֶׁהוּא. הָיְתָה לוֹ שָׂדֶה מְמוּשְׁכֶּנֶת בָּעִיר, כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל. רַבִּי חוּצְפִּית אוֹמֵר, כּוֹתְבִין לָאִישׁ עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, וְלַיְתוֹמִים עַל נִכְסֵי אַפּוֹטְרוֹפִּין: ז כַּוֶּרֶת דְּבוֹרִים, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא כְּקַרְקַע, וְכוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל, וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה בִּמְקוֹמָהּ, וְהָרוֹדֶה מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת חַיָּב. וַחֲכָ״א, אֵינָהּ כְּקַרְקַע, וְאֵין כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל, וּמְקַבֶּלֶת טוּמְאָה בִּמְקוֹמָהּ, וְהָרוֹדֶה מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת פָּטוּר: ח הַמַּחֲזִיר חוֹב בִּשְׁבִיעִית, יֹאמַר לוֹ, מְשַׁמֵּט אָנִי. אָמַר לוֹ, אַף עַל פִּי כֵן, יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ,

צו די דיינים און דאָ זענען דאָך דאָ 5 מלוים. פינף געלט־אוועקבאָרגער. חמשה, אויב פינף מענטשן באָרגן געלט פון איין מענטש, שרייבט ער איין פרוזבול פאר אלע. **מחמת ער, דער מלוה מאכט דאָך די פרוזבול־דערקלערונג און עס איז דאָך נור פאראן איין מלוה, איין געלט־אוועקבאָרגער.**

ו. אין, מען שרייבט ניט קיין פרוזבול סיידן (דער לוה, דער געלט־שולדיקער, האָט) ערד. **אויב ער האָט ערד, הייסט עס, אז דערמיט איז דער חוב געזיכערט און עס איז אזוי גוט ווי דער חוב וואָלט שוין געווען אָפּגענומען, כאָטש די ערד, וואָס ער האָט, איז ניט ווערט אזוי פיל וויפיל דער חוב איז.** אם, אויב ער דער לוה) האָט ניט קיין ערד, זאָל דער מלוה (וועלכער האָט יאָ ערד) אים שענקען (מזכה זיין מיט) אַ שטיקל ערד אין זיין פעלד. **מיר האָבן שוין געלערנט אין מסכת פאה פרק ג׳ משנה ו׳, אז אויך אויף דעם קלענסטן** (כל שהוא) **שטיקל ערד קאָן מען שרייבן א פרוזבול.** היתה, אויב דער לוה האָט געהאַט ערד (נאָר זי איז געווען) פאר׳משכנ׳ט (פאר א חוב) אין שטאָט, קאָן מען דערויף שרייבן א פרוזבול; ר׳ חוצפית זאָגט, אז מען קאָן שרייבן אַ פרוזבול א מאן (ביי וועמען עס קומט געלט), אויף דער ערד וואָס זיין ווייב האָט, און יתומים (ביי וועמען עס קומט געלט), אויף דער ערד, וואָס זייער אפוטרופס (זייער פאר־מעגנס־פארוואלטער) האָט. **די מפרשים טייטשן, אז מיט „זיין ווייב׳ס ערד״ מיינט מען, פון וועלכער דער מאן איז בארעכטיקט צו עסן די פרוכטן, די הכנסה; און ביי דעם אפוטרופס (דאָס איז אַגריכיש וואָרט „עפיטראָפּאָס״, דער אויפזעער, דער פאר־וואלטער), מיינט מען, אז דער אפוטרופוס האָט געבאָרגט געלט פאר די יתומים.**

ז. כוורת דבורים, א בינשטאָק (וואָס ליגט אויף דער ערד), זאָגט ר׳ אליעזר, אז עס האָט דעם דין ווי ערד און מען קאָן שרייבן אויף איר (אויב דער לוה האָט אַ בינשטאָק) א פרוזבול, און זי קאָן ניט אָננעמען קיין טומאה (אויב א טמא זאַך האָט איר אָנגערירט ווערט זי ניט טמא, פונקט ווי ערד קאָן ניט ווערן טמא) ווען זי ליגט אויף איר אָרט, און אויב איינער נעמט ארויס (הרודה, שיבט־ארויס) פון איר (האָניק) אים שבת איז ער שולדיק פאר טאָן א מלאכה אים שבת. **מחמת דער בינשטאָק ווערט פאררעכנט ווי צו־באַהאַפטן צו דער ערד, און אז איינער רייסט אָפּ אים שבת פון דער ערד טוט ער די מלאכה, די ארבייט, פון „תולש״, אָפּרייסן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אַז אַ בינשטאָק האָט ניט דעם דין ווי ערד, און מען שרייבט ניט אויף איר קיין פרוזבול, און זי נעמט יאָ אָן טומאה ווען זי ליגט אויף איר אָרט, און ווען איינער נעמט ארויס פון איר (האָניק) אים שבת איז ער פטור. **ווייל עס הייסט ניט אפרייסן א זאַך, וואָס איז צובאהעפט צו דער ערד.**

ח. המחזיר, אז איינער (וואָס איז שולדיק געלט) באַצאָלט א חוב אים שמיטה (נאָכן שמיטה־יאָר, ווען שמיטה האָט שוין משמט געווען), זאָל דער מלוה אים זאָגן; „משמט אני״, „איך בין משמט״ (איך וויל ניט נעמען); האָט אים דער לוה געזאָגט: „פונדעסטוועגן״ (איך וויל יאָ באַצאָלן), זאָל ער פון אים נעמען (דאָס געלט פון חוב),

שֶׁנֶּאֱמַר וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה. כַּיּוֹצֵא בוֹ, רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ, יֹאמַר לָהֶם, רוֹצֵחַ אָנִי, אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי כֵן, יְקַבֵּל מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וְזֶה דְּבַר הָרוֹצֵחַ:

ט הַמַּחֲזִיר חוֹב בַּשְּׁבִיעִית רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. הַלֹּוֶה מִן הַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ בָנָיו עִמּוֹ, לֹא יַחֲזִיר לְבָנָיו, וְאִם הֶחֱזִיר, רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. כָּל הַמִּטַּלְטְלִים נִקְנִין בִּמְשִׁיכָה, וְכָל הַמְקַיֵּם אֶת דְּבָרוֹ רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ:

ווייל עס שטייט (דברים ט״ו) „וזה דבר השמיטה״, און דאָס איז דאָס וואָרט (די זאַך) פון שמיטה. **די מפרשים טייטשן אז פון „דבר״ „וואָרט״, איז אָפּצולערנען, אז עס איז געווען ווען דער מלוה זאָגט נור איינמאָל, אז ער וויל ניט, און אויב מען לייגט אים פאָר נאָכמאָל דאָס געלט מעג ער נעמען.** כיוצא בו, אזוי איז אויך דער דין מיט אַ רוצח (וואָס האָט גע׳הרג׳עט א מענטש בשוגג, אומגערן, און ער דאַרף ווערן פאַר־טריבן אין אַ צופלוכטס־שטאָט, עיר מקלט, און דאָרט כסדר וואוינען), וועלכער איז פארטריבן געוואָרן אין א עיר מקלט און די מענטשן פון דער שטאָט ווילן אים אָנ־טאָן כבוד, דאַרף ער זיי זאָגן: „איך בין א רוצח״; אויב זיי (די שטאָט־מענטשן) האָבן אים געזאָגט: „פונדעסטוועגן״ (מיר ווילן דיר יאָ אָנטאָן כבוד), זאָל ער נעמען פון זיי (דעם כבוד), ווייל עס שטייט געשריבן (דברים י״ט) „וזה דבר הרוצח״, און דאָס איז דאָס וואָרט (די זאַך) פון רוצח״. **אויך דאָ דערקלערן די מפרשים, אז מען לערנט עס אָפּ פון „דבר״, „וואָרט״, אז עס איז גענוג ווען דער רוצח זאָגט זיי איינמאָל, איין וואָרט, אז ער האָט געהרגעט א מענטש.**

ט. המחזיר, אז איינער באַצאָלט א חוב אים שמיטה (נאָכדעם ווי שמיטה האָט משמט געווען און ער דאַרף ניט באַצאָלן) איז די מיינונג פון די חכמים צופרידן מיט אים. **ער טוט דערמיט א גוטע זאַך; דער „מלאכת שלמה״ זאָגט, אז ער וויזט א מידת חסידות, זוייל ער וויל ניט הנאה האָבן פון פרעמד געלט.** הלוה, אז איינער באָרגט געלט פון א גר, וואָס זיינע קינדער האָבן זיך מגייר געווען צוזאַמען מיט אים, דאַרף ער ניט אָפּגעבן דעם חוב צו די קינדער (אויב דער גר איז געשטאָרבן). **מחמת אַ גר, וואָס איז זיך מגייר, הייסט ווי אַ ניי געבוירענער מענטש, און ער פארלירט זיין קרובהשאפט, און ממילא הייסן די קינדער פון גר, וועלכע האָבן זיך מגייר געווען, ניט זיינע קינ־דער, און עס קומט זיי ניט קיין ירושה, און יעדער קאָן זוכה זיין אין די פארמעגנס פון פארשטאָרבענעם גר.** ואם החזיר, אויב ער האָט יאָ באַצאָלט (דעם חוב די קינ־דער פון גר) איז די מיינונג פון די חכמים צופרידן מיט אים. **ווייל דאָס וועט פאַר־שטאַרקן דעם ווילן פון די קינדער צו בלייבן יידן.** כל המטלטלין, אלע זאַכן וואָס מען קאָן איבערטראָגן (מטלטלין, באַוועגליכע זאַכן, ניט ערד און הייזער און אנדערע אזעלכע זאַכן, וועלכע מען קאָן ניט איבערטראָגן) ווערן דאָס אייגנטום פון קויפער נאָר דורך משיכה (דורך נעמען זיי). **אויב איינער קויפט ביים צווייטן מטלטלין, א באַ־וועגליכע זאַך און האָט אים באַצאָלט דאָס געלט און ער האָט נאָך ניט גענומען די זאַך, קאָן דער פארקויפער חרטה האָבן, ווייל דער קויפער, דער לוקח, איז קונה, באַקומט דאָס אייגנטום־רעכט אויף דער זאַך, נאָר ווען ער נעמט די זאַך, און ניט פריער.** וכל, אָבער ווער עס האַלט זיין וואָרט (דער פארקויפער, וואָס דערפילט וואָס ער האָט געזאָגט, און האָט ניט חרטה אויפן פארקויף, כאָטש דער קויפער האָט די זאַך נאָכניט געהאַט גענומען), איז די מיינונג פון די חכמים צופרידן פון אים.

סליק מסכת שביעית — געענדיקט מסכת שביעית

מַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת

פרק א

א חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ
אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, הַחֵרֵשׁ, וְהַשּׁוֹטֶה,
וְהַקָּטָן, וְהַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ,
עכו״ם שֶׁתָּרַם אֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲפִילוּ

מסכת תרומות

די תורה זאָגט אין במדבר י״ח, אז ווען איינער נעמט אראָפּ די תבואה פון פעלד אָדער די אײלבירטן־אײל אָדער דעם וויין, דאַרף ער אראָפּנעמען דערפון א טייל און געבן א כהן. דער דאָזיקער טייל ווערט אָנגערופן „תרומה" „אָפּגעשיידט", אראָפּ־גענומען; דאָס איז פון וואָרט „הרים" אפשיידן, אראָפּהייבן, אראָפּנעמען. מען דאַרף אויך אראָפּנעמען תרומה פון אלע אנדערע עס־געוויקסן, ווי פרוכטן, גרינסן, קטניות (ארבעס, בעבלאך), וואָס וואקסן ארויס פון דער ערד. וויפיל דער טייל דאַרף באַטרעפן, זאָגט ניט די תורה, און עס איז אָנגענומען, אז „מדאורייתא", לויטן דין פון דער תורה, קאָן מען געבן אפילו דעם קלענסטן טייל, אפילו איין ווייץ־קערנדל פון אַ גאַנצן בארג תבואה, אָבער די חכמים האָבן יאָ געגעבן א שיעור און געזאָגט, אַז געוויינטליך דאַרף מען געבן א פופציקסטל. איידער מען נעמט אראָפּ די תרומה טאָר מען די תבואה אָדער די פרוכטן ניט עסן, און זיי הייסן „טבל". נאָכדעם ווי מען האָט אַראָפּגענומען תרומה, דאַרף מען נאָך אראָפּנעמען מעשרות, און וועגן דעם האָבן מיר געשריבן בפרטות אין דער הקדמה צו מסכת דמאי. ערשט נאָכדעם ווי מען האָט אראָפּגענומען די תרומה און די מעשרות זענען די תבואה און פרוכטן ניט מער קיין „טבל", און זיי הייסן „חולין מתוקנים" און מען מעג זיי שוין עסן. — די תרומה דאַרף געגעבן ווערן צו א כהן, און נאָר א כהן און זיין פאַמיליע: ווייב, זין, ניט־פאַרהייראַטע (צו א ישראל אָדער א לוי) טעכטער, שקלאַפן, מעגן עסן תרומה. אָבער אַ לוי אָדער אַ ישראל טאָרן קיין תרומה ניט עסן. תרומה איז הייליק, און דע־ריבער אויב זי ווערט אָנגערירט דורך א טמא־זאך און זי ווערט טמא, טאָר מען איר ניט עסן, נאָר מען דאַרף איר פאַרברענען. — אויב עס פאַלט אריין תרומה אין גע־וויינליכע תבואה אָדער פרוכטן, אין חולין, הייסט דער גאַנצער געמיש „מדומע", „אויסגעמישט", (פון וואָרט „דמע", „תרומה", זע ווייטער פרק ג' משנה ו') און עס זענען פאַראַן דינים, וואָס מען דאַרף דערמיט טאָן. אין דער מסכת תרומות ווערן גע־לערנט די דינים פון תרומה.

פרק א.

א. חמשה, פינף (סאָרטן מענטשן) טאָרן ניט אָפּשיידן קיין תרומה, און אויב זיי האָבן יאָ אָפּגעשיידט איז זייער תרומה ניט קיין תרומה. **די תבואה איז אין אזא פאַל ווייטער טבל, און מען דאַרף אויפסניי אפשיידן תרומה.** **די משנה רעכנט דאָ אויס די דאָזיקע פינף סאָרטן מענטשן:** החרש, א טויב־שטימער, והשוטה, און א משוגע, והקטן, און א קליין קינד, והתורם את שאינו שלו און איינער וואָס שיידט־אָפּ תרומה פון תבואה וואָס געהערט ניט צו אים (פרעמדע תבואה, אָן דער דערלויבניש פון בעל הבית), נכרי, א גוי, (וואָס האָט אָפּגעשיידט תרומה פון דער תבואה פון א ייד) אפילו מיט דער דער־לויבניש פון ייד, איז זיין תרומה ניט קיין תרומה. **„חרש" מיינט מען א טויב־שטומען; „שוטה" מיינט מען ניט סתם אנאַר, נור איינעם, וועלכער ווייזט ארויס געוויסע סימנים פון משוגעת, פון שכל־לאָזיקייט, און דער ירושלמי גיט אָן די סמנים, ווי, למשל, איינער האָט א טבע צו נעכטיקן אויפן בית הקברות, אָדער צערייסט זיינע מלבושים;** „קטן" מיינט אַ „מינדעריעריקער", א קליין קינד, און ווייטער אין משנה ג' איז פאַ־**ראַן א מחלוקה וועגן דעם וואָס הייסט א קטן. דער טעם פאַרוואָס די דאָזיקע דריי סאָרטן מענטשן, חרש, שוטה און קטן, קאָנען ניט אפשיידן קיין תרומה איז, ווייל זיי**

בִּרְשׁוּת, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה: ב חֵרֵשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, לֹא יִתְרוֹם, וְאִם תָּרַם תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. חֵרֵשׁ שֶׁדִּבְּרוּ בוֹ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם, שֶׁאֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵעַ וְלֹא מְדַבֵּר: ג קָטָן שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם עַד שֶׁלֹּא בָא לְעוֹנַת נְדָרִים, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וּמִשֶּׁבָּא לְעוֹנַת נְדָרִים, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה: ד אֵין תּוֹרְמִין זֵיתִים עַל הַשֶּׁמֶן, וְלֹא עֲנָבִים עַל הַיַּיִן וְאִם תָּרְמוּ, בֵּשׁ"א, תְּרוּמַת

האָבן ניט קיין דעת. דער פערטער סאָרט מענטש איז דער וואָס שיידט אָפּ תרומה פון ניט־זיינער תבואה, אָן דער דערלויבניש פון בעל־הבית; אויב אָבער דער בעל הבית גיט אים די דערלויבניש, הייסט ער דעם בעל הבית׳ס שליח, און זיין תרומה איז יאָ תרומה. דער פיפטער סאָרט איז אַ גוי. און ער קאָן ניט אָפּשיידן תרומה פון ייד׳ס תבואה אפילו ווען דער ייד הייסט אים.

ב. חרש, אַ טויבער, וועלכער רעדט און הערט ניט (א טויבער, וועלכער איז ניט שטום) טאָר ניט אָפּשיידן קיין תרומה; אָבער אויב ער האָט יאָ אָפּגעשיידט איז זיין תרומה תרומה. **די מפרשים דערקלערן אויפן יסוד פון דער גמרא ברכות ט"ו, אז דער טעם פארוואָס אַ טויבער, כאָטש ער איז ניט שטום, טאָר ניט אָפּשיידן, איז ווייל ביי תרומה־אָפּשיידן דאַרף מען מאַכן א ברכה, פונקט ווי מען מאַכט א ברכה בכלל ביים טאָן אַ מצוה, און ווען מען מאַכט אַ ברכה דאַרף מען הערן מיט די אויערן וואָס מען זאָגט, און דער טויבער קאָן ניט הערן; אָבער אויב ער האָט יאָ אָפּגעשיידט איז די תרומה גוטע תרומה, ווייל אפילו ווען מען שיידט־אָפּ ניט מאכנדיק בכלל קיין ברכה, איז עס אויך תרומה.** חרש שדברו, אומעטום, וואו די חכמים ריידן וועגן אַ טויבן („חרש"), מיינען זיי אזעלכן, וואָס ניט ער הערט און ניט ער רעדט (א טויב־שטומען). **דאָס דערקלערט די משנה, אז דער „חרש" וואָס פריער אין דער משנה א' ווערט געזאָגט, אז זיין תרומה איז ניט קיין תרומה, מיינט מען אַ טויב־שטימען, און אז אויך אומעטום אין דער משנה, וואו עס ווערט געלערנט, אז א חרש קאָן ניט טאָן געוויסע זאכן, מיינט מען אטויב־שטומען. די מפרשים ווייזן אָן, אז עס זענען פאראן אויסנאמען צום דאָזיקן כלל, און אז אין טייל ערטער (למשל אין חגיגה פרק א') מיינט די משנה מיט חרש אַ טויבן, וועלכער רעדט יאָ.**

ג. קטן, א קליין קינד, וואָס האָט נאָכניט די צוויי האָר („שתי שערות"), זאָגט ר' יהודה, אז זיין תרומה איז תרומה; ר' יוסי זאָגט, אז אויב ער (דער קטן) איז נאָכניט אויפגעוואקסן צו דער „צייט פון טאָן א נדר" (און זיין נדר זאָל זיין א גוטער נדר) איז זיין תרומה ניט קיין תרומה, אויב אָבער ער האָט שוין דערגרייכט די „צייט פון טאָן א נדר" („עונת נדרים") איז זיין תרומה א תרומה. **טייל מפרשים האַלטן, ווי דער ברטנורא, אז ר' יהודה קריגט אויף דער משנה א', וועלכע זאָגט אז אַ קטנ׳ס תרומה איז ניט קיין תרומה, און ער האַלט, אז עס איז יאָ תרומה; אַנדערע מפרשים, ווי די „משנה ראשונה", האַלטן, אז ר' יהודה און ר' יוסי זענען נור מפרש וואָס מיינט אַ קטן. למשל, גאָר אַ קליין קינד האַלט אויך ר' יהודה, אז זיין תרומה איז ניט קיין תרומה, און די מחלוקה צווישן ר' יהודה און ר' יוסי איז נור, אויב דאָס קינד איז שוין יאָ דערוואקסן, נאָר עס האָט נאָכניט אלע סימנים פון א דערוואקסענעם מענטשן. מיט „צוויי האָר", „שתי שערות", מיינט מען צוויי האָר אונטן, און די גמרא אין נידה נ"ב ברענגט עטליכע מיינונגען וועגן דעם, וואו די צוויי האָר דאַרפן זיך געפינען. מיט „עונת נדרים", די צייט, ווען מען קאָן שוין טאָן א נדר, מיינט מען ביי א ייִנגל ווען ער איז אלט 12 יאָר מיט א טאָג, און ביי א מיידל 11 יאָר מיט א טאָג.**

ד. אין תורמין, מען טאָר ניט אפשיידן תרומה פון איילבירטן אויף אייל, און ניט פון ווייַנטרויבן אויף וויין. **אויב איינער האָט איילבירטן און אייל, טאָר ער ניט אראָפּנעמען פון די איילבירטן תרומה אויף די איילבירטן און אויף דעם אייל; דאָס**

עַצְמָן בָּהֶם, וּבה״א, אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה: ה אֵין תּוֹרְמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה, וּמִן הַפֵּאָה, וּמִן הַהֶפְקֵר, וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְלֹא מִן הַחַיָּב עַל הַפָּטוּר, וְלֹא מִן

זעלבע, אויב איינער האָט וויינטרויבן און וויין טאָר ער ניט אפשיידן תרומה פון די וויינטרויבן אויף די וויינטרויבן און אויף דעם וויין. דער ברטנורא ברענגט דעם טעם, ווייל אייל און וויין הייסן זאכן, וואָס די ארבייט ארום זיי איז שוין פאַרענדיקט („גמור״, פאַרענדיקט); און איילבירטן און וויינטרויבן הייסן זאכן, וואָס מען האָט נאָכניט פאַר־ענדיקט די ארבייט ארום זיי („שאינו גמור״, נאָכניט פאַרענדיקט), מחמת מען דאַרף דאָך ערשט מאַכן פון די איילבירטן אייל און פון די וויינטרויבן וויין. און דער דין איז, אַז מען טאָר ניט אפשיידן פון „ניט פאַרענדיקטע״ זאכן אויף „פאַרענדיקטע״. דער ירושלמי ברענגט דעם טעם „מפני גזל השבט״, ווייל מען טוט אגזלה, א עולה דעם שבט (פון די כהנים), די כהנים, מחמת ווען מען גיט זיי איילבירטן און וויינטרויבן אלס תרומה פאַר דעם אייל און פאַר דעם וויין וועלן זיי, די כהנים, מוזן אליין באַאר־בייטן די פרוכטן און מאַכן פון זיי אייל און וויין און מען גזל׳ט־צו ביי זיי זייער צייט. ואם, און אויב מען האָט יאָ אפגעשיידט, זאָגן די בית שמאי, אַז זייער אייגענע תרומה איז דאָ אין זיי (אויף דעם אייל און וויין איז די תרומה ניט תרומה, אָבער אויף די איילבירטן און די וויינטרויבן איז די תרומה יאָ תרומה). ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אַז די תרומה איז (אינגאַנצן) ניט קיין תרומה. **אפילו אויף די איילבירטן און אויף די וויינטרויבן איז אויך די תרומה ניט גוט, מחמת, ווען ער האָט אפגעשיידט האָט ער דאָך געהאַט די כוונה, אַז די תרומה זאָל אויך זיין אויף דעם אייל און אויף דעם וויין, און ווייל אויף זיי טויג זי ניט איז זי שוין ניט קיין תרומה אויך אויף די אייל־בירטן און וויינטרויבן, און ער מוז ווידער אראָפּנעמען תרומה פון די איילבירטן אויף די איילבירטן און פון דעם אייל אויף דעם אייל; און דאָס זעלבע פון די וויינטרויבן אויף די וויינטרויבן און פון וויין אויף דעם וויין.**

ה. אין תורמין, מען קאָן ניט אָפּשיידן קיין תרומה פון לקט, און פון שכחה און פון פאה. **דאָס זענען די תבואות און פרוכטן, וואָס געהערן צו אָרימע לייט („לקט״, תבואה, וואָס פעלט אראָפּ ביים שניידן, „שכחה״, זאנגן און בינטלען תבואה און פרוכטן, וואָס דער בעל הבית פארגעסט, פאה, דאָס איבערלאָזן תבואה און פרוכטן ביים עק פון פעלד און פון גאָרטן; פרטים זע אין דער הקדמה צו מסכת פאה). אויב דער אָרימאַן האָט אַנדערע תבואה, וואָס איז טבל, טאָר ער פון דער לקט, שכחה און פאה ניט אראָפּגענומען תרומה אויף דער אנדערער תבואה, מחמת לקט, שכחה און פאה זענען פטור פון תרומה, און מען טאָר ניט אָפּשניידן פון תבואה, וואָס איז פטור, אויף תבואה וואָס מען איז מחויב אראָפּצונעמען פון איר תרומה.** ומן ההפקר, און מען טאָר ניט אפשיידן תרומה פון הפקר, (ווייל אויך הפקר איז פטור פון תרומה); און אויך ניט פון מעשר ראשון, וואָס מען האָט שוין געהאַט אראָפּגענומען זיין תרומה (תרומת מעשר). **לויט איין גירסא דאַרף שטיין „שלא ניטלה״, וואָס מען „האָט ניט אראָפּגע־נומען״ תרומת מעשר, דאָס הייסט כאָטש מען דאַרף דאָך אראָפּנעמען פון דעם מעשר ראשון תרומת מעשר, און דאָס איז דאָך אויך א געוויסער סאָרט תרומה, נאָר ווייל מען איז פטור אראָפּצונעמען די תרומה זעלבסט, טאָר מען דערפון ניט אראָפּנע־מען תרומה אויף אנדערע תבואה, וואָס איז טבל און פון וואָס מען איז יאָ מחויב אראָפּ־צונעמען תרומה. לויט אן אנדערן מיינונג, אויב מען האָט נאָכניט אראָפּגענומען תרומת מעשר, מעג מען יאָ אראָפּנעמען דערפון תרומה.** ולא ממעשר שני, און ניט פון מעשר־שני און פון הקדש־תבואה, וועלכע זענען אויסגעלייזט געוואָרן. **אויב זיי זענען ניט אויסגעלייזט געוואָרן און זענען מעשר שני אָדער הקדש טאָר מען געוויס ניט אָפּשיידן פון זיי קיין תרומה, נאָר אויב מען האָט זיי אויסגעלייזט און זיי זענען שוין געוויינטליכע תבואה, חולין, נאָר ווייל זיי זענען פטור פון תרומה, טאָר מען פון זיי**

הַפָּטוּר עַל הַחַיָּב. וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ, וְלֹא מִפֵּירוֹת הָאָרֶץ עַל פֵּירוֹת חוּצָה לָאָרֶץ, וְלֹא מִפֵּירוֹת חוּצָה לָאָרֶץ עַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ, וְאִם תָּרְמוּ, אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה:

ו חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ

ניט אָפּשיידן תרומה אויף טבל. וועגן דעם וואָס מען מיינט „מעשר שני" און זיין „אויסלייזונג" האָבן מיר געגעבן אין דער הקדמה צו מסכת דמאי; און וועגן „הקדש" און זיין „אויסלייזונג" און פאַרוואָס עס איז פּטור פון תרומה האָבן מיר געגעבן אין מסכת פאה פּרק א' משנה ו'; זע וועגן דעם אויך אין פּירוש צו מסכת ברכות פּרק ז' משנה א'. ולא מן החייב, און ניט פון תבואה, פון וועלכער מען דאַרף יאָ נעמען תרומה, אויף תבואה, פון וועלכער מען איז פּטור צו נעמען תרומה. ביז איצט האָט די משנה געלערנט, אַז מען טאָר ניט אָפּשיידן פון תבואה, וואָס איז פּטור (ווי לקט, שכחה, פאה און די אנדערע), אויף תבואה, וואָס איז חייב; איצט לערנט די משנה, אַז אויב פאַרקערט, פון חייב אויף פּטור טאָר מען אויך ניט. ולא מן הפטור, און אויך ניט פון תבואה, וואָס איז פּטור, אויף תבואה וואָס מען איז מחוייב אראָפּצונעמען תרומה. דאָס אייגנטליך האָט די משנה שוין געלערנט פריער (ביי לקט, שכחה פאה און די אנדערע), אָבער פריער האָט די משנה ניט געגעבן דעם טעם דערצו און האָט עס אויך ניט געלערנט אַלס אַלגעמיינעם כלל, אַז בכלל טאָר מען ניט אָפּשיידן פון פּטור אויף חייב; און איצט גיט די משנה דעם אלגעמיינעם כלל, און די מפרשים געבן דערצו א ביישפּיל, אַז למשל מען טאָר ניט אָפּשניידן תרומה פון תבואה, וואָס איז נאָכניט געהאַט געוואַקסן א דריטל פון זייער גרויס און איז דעריבער פּטור פון תרומה, אויף תבואה, וואָס איז שוין אינגאנצן צייטיק און מען איז מחויב אראָפּצונעמען פון איר תרומה. ולא מן התלוש, און ניט פון אָפּגעשניטענע (תבואה און פּרוכטן) אויף ניט־אָפּגעשניטענע (וואָס זענען נאָך באַהאַפטן צו דער ערד אָדער צום בוים) און אויך ניט פון ניט־אָפּגעשניטענע אויף אָפּגעשניטענע. ניט־אָפּגעשניטענע תבואה און פּרוכטן זענען פּטור פון תרומה, און אָפּגעשניטענע זענען יאָ מחויב, דעריבער הייסט עס אויך פון „חיוב" אויף „פּטור" אָדער פון „פּטור" אויף „חיוב". ולא מן החדש, און ניט פון נייער (תבואה, פּרוכטן) אויף אַלטער, און ניט פון נייער אויפ אלטער. „ניי" מיינט מען דאָ תבואה, וואָס איז געוואַקסן הייַנטיקס יאָר, און „אלט" מיינט תבואה וואָס איז געוואַקסן דעם פאַרגאנגענעם יאָר. ביי תבואה און גרינסן ווערט גערעכנט דער אָנהויב פון נייעם יאָר ראש השנה (ראש חודש תשרי), און ביי ביימער־פּרוכטן ווערט גערעכנט דער אָנהויב פון נייעם יאָר חמשה עשר בשבט (15 טאָג אין שבט, דער ראש השנה לאילנות), ולא מפירות, און ניט פון פּרוכטן, וועלכע זענען געוואַקסן אין ארץ ישראל, אויף פּרוכטן וועלכע זענען געוואַקסן אין חוץ לארץ, און ניט פון פּרוכטן פון חוץ לארץ אויף פּרוכטן פון ארץ ישראל. עס איז געווען איינגעפירט ביי יידן אין טייל שכנות־לענדער לעבן ארץ ישראל, ווי אין בבל, סוריא, אַז מען האָט דאָרט אָפּגעשיידט תרומה; אָבער מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, איז מען מחויב אָפּצושיידן נאָר פון ארץ־ישראל־געוויקסן. דעריבער קאָן מען ניט אָפּשיידן תרומה פון ארץ־ישראל־געוויקסן אויף די געוויקסן פון די דאָזיקע לענדער און אויך ניט פאַרקערט. ואם תרמו, אויב מען האָט יאָ אָפּגעשיידט, איז די תרומה ניט קיין תרומה. דאָס גייט ארויף אויף די אלע פאלן, וועלכע זענען אויסגערעכנט דאָ אין משנה ה', און די משנה זאָגט, אַז ניט נור טאָר מען לכתחילה ניט אפּשיידן, נאָר אויב מען האָט יאָ אָפּגעשיידט, „בדיעבד", איז די תרומה ניט קיין תרומה.

ו. חמשה, פינף (סאָרטן מענטשן) זאָלן ניט אפּשיידן קיין תרומה, און אויב זיי האָבן אָפּגעשיידט איז זייער תרומה תרומה. מחמת מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער

תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה. הָאִלֵּם וְהַשִּׁכּוֹר, וְהֶעָרוֹם, וְהַסּוּמָא, וּבַעַל קֶרִי לֹא יִתְרוֹמוּ. וְאִם תָּרְמוּ, תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה: ז אֵין תּוֹרְמִין, לֹא בְמִדָּה, וְלֹא בְמִשְׁקָל, וְלֹא בְמִנְיָן, אֲבָל תּוֹרֵם הוּא אֶת הַמָּדוּד, וְאֶת הַשָּׁקוּל, וְאֶת הַמָּנוּי. אֵין תּוֹרְמִין בְּסַל וּבְקֻפָּה שֶׁהֵם שֶׁל מִדָּה, אֲבָל תּוֹרֵם הוּא בָהֶן חֶצְיָן וּשְׁלִישָׁן, לֹא יִתְרוֹם בַּסְּאָה חֶצְיָהּ, שֶׁחֶצְיָהּ מִדָּה: ח אֵין תּוֹרְמִין שֶׁמֶן עַל זֵיתִים הַנִּכְתָּשִׁין, וְלֹא יַיִן עַל עֲנָבִים הַנִּדְרָכוֹת, וְאִם תָּרַם, תְּרוּמָתוֹ

תורה, מעגן זיי אָפּשיידן, נאָר די רבנן האָבן געזאָגט, אז לכתחילה זאָלן זיי עס ניט טאָן. דאָס זענען: האלם, א שטימער; מחמת ער קאָן ניט מאַכן די ברכה אויף דער מצוה פון אראָפּנעמען תרומה, אָבער ווי מיר האָבן שוין געזאָגט פריער אין משנה ב׳ איז די ברכה ניט מעכב און אויב מען מאַכט איר ניט איז אויך די תרומה גוטע תרומה; והשכור, און דער וואָס איז שכור; מחמת עס איז ניט דער דרך ארץ צו טאָן א מצוה אין צושטאַנד פון שכרות, און ער ווייסט אויך ניט צו נעמען אלס תרומה די גוטע פרוכטן; והערום, און א נאַקעטער; אויך דאָ איז דער טעם, ווייל נאַקעטערהייט טאָר מען ניט מאַכן קיין ברכה; והסומה, און אַ בלינדער; וועלכער זעט ניט די תבואה און ער ווייסט ניט וואָס צו נעמען אלס תרומה, און תרומה דאַרף מען נעמען דאָס גוטע; ובעל קרי, און דער וואָס האָט געהאַט פּאָלוציע אָדער געשלעכטליכן פארקער; מחמת עס איז געווען א דין, אז אַ בעל קרי טאָר ניט מאַכן קיין ברכה, סיידן ער איז זיך פריער טובל; וועגן בעל קרי האָבן מיר געגעבן אין מסכת ברכות פרק ג׳ משנה ד׳. ואם תרמו, און אויב (די דאָזיקע פינף) האָבן יאָ אָפּגעשיידט, איז זייער תרומה א תרומה. מחמת די אלע טעמים, פארוואָס זיי טאָרן ניט אפשיידן, זענען נור אויף לכתחילה, אָבער בדיעבד זענען זיי ניט מעכב.

ז. אין תורמין, מען טאָרניט אפשיידן תרומה מיט א מאָס און ניט מיט דער וואָג און ניט מיט דער צאָל. מען טאָר ניט מעסטן און ניט וועגן און ניט ציילן; נאָר מען דאַרף אראָפּנעמען תרומה „אויפן אויג״, לויט אפשאצונג. דאָס ווערט אָפּגעלערנט פון פסוק „ונחשב״; און דער טעם איז כדי מען זאָל געבן מיט א גוט אויג (בעין יפה), ברַיוח. אבל, אָבער מען מעג אפשיידן תרומה פון (געוויקסן), וועלכע זענען געמאָסטן, אָדער געוואויגן, אָדער געציילט. די תרומה זעלבסט טאָר ניט זיין געמאָסטן, אָדער געוואויגן אָדער געציילט; אָבער די תבואה און פרוכטן, פון וועלכע מען שיידט אָפּ די תרומה מעגן יאָ זיין. אין תורמין, מען טאָרניט אפשיידן תרומה מיט א קויש אָדער א גרויסן קויש, ווייל זיי זענען א מאָס. און מיר האָבן שוין פריער געלערנט, אז מען טאָר ניט אָפּשיידן תרומה מיט אַ מאָס. אבל, אָבער מען מעג אפשיידן אין זיי (דעם קויש אָדער דעם גרויסן קויש, ווען מען נעמט זיי ניט פול, נאָר) אין זייער העלפט אָדער זייער דריטל. מחמת, ווען מען נעמט ניט דעם גאנצן קויש, נאָר אין אַ טייל פון אים, ווייסט מען דאָך ניט גענוי וויפיל, און ממילא הייסט עס, ווי מען שיידט־אָפּ לויט אָפּשאצונג, „אויפן אויג״. לא יתרום בסאה, מען טאָר ניט אָפּשיידן תרומה מיט אַ סאה־כלי (אַ כלי, וואָס האַלט אַ סאה, דאָס איז א מאָס פון 6 „טעפ״, 6 „קבים״, און מען פלעגט דערמיט מעסטן תבואה) אין א העלפט (פון דער סאה־כלי), ווייל איר העלפט איז אויך א מאָס. אין דער סאה־כלי פלעגט געוויינליך זיין אין דער העלפט פון דער כלי אַ צייכן, אז ביז דאנען איז אַ העלפט; ממילא הייסט עס אויך אָפּגעשיידט תרומה מיט א מאָס. און אפילו מיט א סאה־כלי, אין וועלכער דער צייכן איז ניט פאראן, טאָר מען אויך ניט אָפּשיידן, כדי מען זאָל זיך ניט מתיר זיין אפצו־שיידן מיט א סאה־כלי וועלכע האָט יאָ דעם צייכן.

ח. אין תורמין, מען טאָר ניט אפשיידן תרומה פון אייל אויף איילבירטן, וואָס זענען צושטויסן (כדי ארויסצונעמען פון זיי אייל), און ניט פון ווין אויף ווינטרויבן,

תְּרוּמָה וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם, הָרִאשׁוֹנָה מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחַיָּבִין עָלֶיהָ חוֹמֶשׁ, אֲבָל לֹא שְׁנִיָּה: ט וְתוֹרְמִין שֶׁמֶן עַל זֵיתִים הַנִּכְבָּשִׁין, וְיַיִן עַל

וואָס זענען צעטרעטן (כדי ארויסצונעמען פון זיי וויין); און אויב מען האָט אפגעשיידט תרומה (פון דער אייל אויף די איילבירטן און פון דעם וויין אויף די ווינטרויבן) איז עס תרומה, נאָר מען דארף נעמען תרומה נאָכאַמאָל. **עס זענען פאראַן צוויי אופנים ווי צו באנוצן איילבירטן און וויינטרויבן. איינער איז: מען צושטויסט די איילבירטן, כדי דערנאָך ארויסצוקוועטשן פון זיי אייל, און די דאָזיקע איילבירטן הייסן „זיתים הנכתשין" (צושטויסענע איילבירטן); און מען צעטרעט די וויינטרויבן, כדי פון זיי ארויסצופרעסן וויין, און די דאָזיקע וויינטרויבן הייסן „ענבים הנדרכות", („צוטרעטענע וויינטרויבן"). דער צווייטער איז: מען לייגט־אריין די איילבירטן (אין עסיג אָדער וואסער), כדי זיי זאָלן ווערן ווייכער און מען זאָל עסן די איילבירטן אזוי ווי זיי זיינען, און זיי הייסן „זיתים הנכבשין" („איינגעלייגטע איילבירטן"); און מען טריקנט די וויינטרויבן און זיי ווערן געטריקנטע טרויבן צום עסן, און זיי הייסן „ענבים לעשותן צימוקים" („וויינטרויבן אויף צו מאכן פון זיי געטריקנטע טרויבן", ראָזשינקעס, צום עסן). זאָגט די משנה, אז פון אייל טאָר מען ניט נעמען תרומה אויף די צעשטויסענע איילבירטן און פון וויין טאָר מען ניט נעמען תרומה אויף די צעטרעטענע וויינטרויבן. דער טעם איז, ווייל ארום די דאָזיקע איילבירטן און וויינטרויבן דארף מען דאָך נאָך טאָן אן ארבייט, ארויסנעמען דעם אייל און דעם וויין, הייסט דאָס אביסל א „זאך וואָס איז ניט פארענדיקט" („דבר שאינו גמור"), און מען טאָר ניט נעמען תרומה פון א פארענדיקטער זאך (ווי אייל און וויין) אויף אַ ניט־פארענדיקטער זאך. דער ירושלמי גיט נאָך אַ טעם, אז דאָס איז כדי מען זאָל אפהיטן שטרענג ניט טמא צו מאכן די איילבירטן פאר אייל און די וויינטרויבן פאר וויין, און אויב מען וועט מוזן פון זיי אליין אפשיידן תרומה וועט מען מיט זיי זיין פאָרזיכטיקער, כדי ניט מטמא צו זיין די הייליקע תרומה. אָבער אזוי ווי דאָס איז פארבאָטן ניט מדאורייתא, ניט פון דער תורה, נאָר מדרבנן, דורך די חכמים, דעריבער, אויב מען האָט יאָ אראָפגענומען איז עס תרומה, אָבער מען באַשטראָפט דעם תרומה־נעמער, אז ער מוז נאָך אמאָל נעמען תרומה. עס זענען דעריבער פאראַן צוויי תרומות, די ערשטע און די צווייטע.** הראשונה, די ערשטע (וועלכע איז די ריכטיקע תרומה) איז „מדמע" אליין. מיט „מדמע", „פארמישן", מיינט מען, **אז אויב תרומה פרוכטן מישן זיך אויס מיט פרוכטן פון חולין, ניט־תרומה, און דער חולין איז ניט 100 מאָל אזוי פיל ווי די תרומה, ווערט עס „דמוע", און נור א כהן מעג עס עסן. זע ווייטער אין פרק ג' משנה ו' וועגן „דמע" אלס „תרומה". די ערשטע תרומה, ווייל זי איז די ריכטיקע, אויב זי מישט זיך אויס מיט חולין, מיט ניט־תרומה, מאכט זי דעם געמיש „דימוע" און נור אַ כהן מעג עס עסן.** וחייבין, און מען דארף באַצאָלן פאר איר דאָס פיפטל (חומש). **דער דין איז, אז אויב אַ ישראל אָדער א לוי עסט בשוגג (ניט־וויסנדיק) תרומה און דערנאָך ווערט ער געוואויר, אז ער האָט געגעסן תרומה, דארף ער באַצאָלן צו אַ כהן וויפיל די תרומה האָט באַטראָפן, (דעם „קרן") און דארף נאָך צו־צאָלן א פערטל פון דער תרומה, דאָס הייסט א „פיפטל" פון דער גאַנצער באַצאָלונג (די 4 פערטל פון דער תרומה, און דאָס פערטל „חומש"). זאָגט די משנה, אז אויב א ישראל צי אַ לוי עסט די ערשטע (ריכטיקע) תרומה בשוגג, דארף ער, א חוץ דעם קרן, פאר דער תרומה אליין, אויך באַצאָלן דאָס פיפטל, דעם חומש.** אבל, אָבער ניט די צווייטע תרומה. **זי מאַכט ניט קיין „דימוע", ווען זי מישט זיך אויס מיט חולין; און מען דארף ניט באַצאָלן פאר איר דעם חומש, דאָס פיפטל; מחמת דאָס איז ניט די ריכטיקע תרומה.**

ט. ותורמין, אָבער מען מעג אָפשיידן תרומה פון אייל אויף איינגעלייגטע איילבירטן (צום עסן), און וויין אויף וויינטרויבן צום מאַכן פון זיי געטריקנטע טרויבן (ראָזשינקעס, צום עסן). **ווייל דאָס הייסט פון א פארענדיקטער אויף אַ פארענדיק־**

עֲנָבִים לַעֲשׂוֹתָן צִמּוּקִין, הֲרֵי שֶׁתָּרַם שֶׁמֶן עַל זֵיתִים לַאֲכִילָה, וְזֵיתִים עַל זֵיתִים לַאֲכִילָה, וְיַיִן עַל עֲנָבִים לַאֲכִילָה, וַעֲנָבִים עַל עֲנָבִים לַאֲכִילָה, וְנִמְלַךְ לְדוֹרְכָן, אֵינוֹ צָרִיךְ לִתְרוֹם: י אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְאִם תָּרְמוּ, תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה:

פרק ב.

א אֵין תּוֹרְמִין מִטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, וְאִם תָּרְמוּ, תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה. בֶּאֱמֶת

טער זאך (עס־איילבירטן און עס־טרויבן); **און לויטן פירוש פון ירושלמי איז דאָ ניטאָ וואָס מורא צו האָבן פאר מאכן טמא אייל און וויין, מחמת די איילבירטן און די ווינטרויבן זענען דאָך צום עסן.** הרי, אויב איינער האָט אָפּגעשיידט תרומה פון אייל אויף איילבירטן־צום־עסן, אָדער פון סתם איילבירטן אויף איילבירטן־צום עסן, אָדער וויין אויף ווינטרויבן־צום־עסן, אָדער סתם־ווינטרויבן אויף ווינטרויבן־צום־עסן, און דערנאָך האָט ער זיך מיישב געווען און באשלאָסן (די איילבירטן־צום־עסן און די ווינטרויבן־צום־עסן) צוצעטרעטן (און צו מאכן פון זיי אייל און וויין), דאַרף ער נאָכמאָל ניט אָפּשיידן קיין תרומה. **מחמת דעמאָלס ווען ער האָט אָפּגעשיידט תרומה, האָט ער דאָך ריכטיק געצומען, מחמת די איילבירטן און די ווינטרויבן זענען דאָך געווען באשטימט צום עסן; דעריבער האָבן די חכמים אים ניט באַשטראָפט, אז ער זאָל דאַרפן אפשיידן נאכאמאָל תרומה.**

י. אין תורמין, מען טאָרניט אפשיידן תרומה פון א זאַך, (תבואה אָדער פרוכטן), וואָס איר ארבייט איז שוין פאַרענדיקט, אויף א זאַך (תבואה אָדער פרוכטן) וואָס איר ארבייט איז נאָכניט פאַרענדיקט. **דער ברטנורא גיט דאָ אלס ביישפיל אָ באַרג (כרי) אויסגעדראָשענער ווייץ, פון וועלכן מען האָט נאָכניט אראָפּגענומען פון דער הויך די פּלעווּעס. מען האָט אים נאָכניט גליאַטיק געמאַכט (לא נתמרח); דאָס הייסט „נאָכניט פאַרענדיקט די ארבייט", און מען טאָר פון אים ניט אפשיידן תרומה אויף ריינעם ווייץ.** ולא, און אויך ניט פון א זאַך וואָס איר ארבייט איז נאָכניט פאַרענדיקט, אויף א זאַך וואָס איר ארבייט איז שוין פאַרענדיקט; און אויך ניט פון א זאַך וואָס איר ארבייט איז ניט פאַרענדיקט אויף א זאַך וואָס איר ארבייט איז ניט פאַרענדיקט. **אויך דאָס טאָר מען ניט, ווייל מען דאַרף נעמען תרומה נאָך פון תבואה און פרוכטן, ארום וועלכע מען דאַרף ניט מער ארבייטן.** ואם תרם, אָבער אויב מען האָט יאָ אפּגעשיידט, איז די תרומה יאָ תרומה. **די אַלע פאַרבאָטן זענען נור לכתחילה, און בדיעבד איז עס תרומה. דער ירושלמי זאָגט, אז אין דער משנה ד' מיינט מען, אז ער האָט אָפּגעשיידט די תרומה אָן דער הסכמה פון כהן, און דאָ מיינט מען מיט דער הסכמה פון כהן, וועלכער האָט דאָס רעכט מסכים צו זיין צו נעמען תרומה פון ניט־פאַרענדיקטע זאַכן.**

פרק ב.

א. אין תורמין, מען טאָרניט אפשיידן תרומה פון (געוויקסן וואָס זענען) טהור אויף (געוויקסן וואָס זענען) טמא. געוויקסן ווערן טמא, ווען זיי ווערן **אָנגערירט דורך א טמא זאַך, דורך א טויטן שרץ, דורך א מענטש וואָס איז טמא, אָדער טייל אַנדערע טמא־זאַכן. דער טעם פאַרוואָס מען טאָר ניט אפשיידן פון טהור אויף טמא איז, ווייל מען דאַרף אפשיידן תרומה „מן המוקף", פון תבואה אָדער פרוכטן, אָדער גרינס, וואָס געפינען זיך ממש דערלעבן; און אויב מען וועט אָפּשיידן פון טהור אויף טמא איז דאָ מורא צו האָבן, טאָמער וועט דער אָפּשיידער, כדי ניט צו דערלאָזן אז די טמא־געוויקסן זאָלן אָנרירן די טהור־געוויקסן, אַפּריקן ווייט די טהור־געוויקסן, און עס**

אָמְרוּ, הָעִגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה שֶׁנִּטְמָא מִקְּצָתוֹ, תּוֹרֵם מִן הַטָּהוֹר שֶׁיֶּשׁ בּוֹ עַל הַטָּמֵא שֶׁיֶּשׁ בּוֹ. וְכֵן אֲגוּדָּה שֶׁל יָרָק, וְכֵן עֲרֵימָה. הָיוּ שְׁנֵי עִגּוּלִין, שְׁתֵּי אֲגוּדוֹת, שְׁתֵּי עֲרֵמוֹת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה, לֹא יִתְרוֹם מִזֶּה עַל זֶה. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תּוֹרְמִין מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא: **ב** אֵין תּוֹרְמִין מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר. וְאִם תָּרַם שׁוֹגֵג, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וּמֵזִיד, לֹא

וועט ניט זיין „מן המוקף", פון דער נאָנט. ואם תרמו, און אויב מען האָט אָפּגעשיידט איז די תרומה יאָ תרומה, ווייל **דאָס איז נור א חשש, און בדיעבר, אז מען האָט שוין אָפּגעטאָן, האָט מען מתיר געווען.** באמת אמרו, מען האָט באמת געזאָגט, אַז אַ קיילעכיקע קנויל (עיגול) פון געפּרעסטע פייגן (דבלה), וואָס אַ טייל דערפון (פון די פייגן) איז טמא געוואָרן, מעג מען אָפּשיידן תרומה פון דעם טהור־טייל פון דעם פייגן־קנויל אויף זיין טמא־טייל. **א קנויל פון פייגן, כאָטש די פייגן זענען צוגעקלעבט איינער צום אנדערן, ווערט בנוגע צו טומאה באטראכט (ווי עס זאָגט די משנה אין טבול יום פרק ב' משנה ג') ניט איין גרויסע פייג, נאָר ווי באַזונדערע פייגן. דעריבער ווען א טמא זאך רירט־אָן איינעם פון די פייגן אין דעם קנויל ווערט טמא נור די פייג און די דאָזיקע פייג איז מטמא די שכנותדיקע פייגן, וועלכע רירן איר אָן; אָבער די דאָזיקע לעצטע פייגן קאָנען שוין מער ניט מטמא זיין אנדערע פייגן, ווייל זיי הייסן שוין אַ „שלישי" (דער דריטער פון דער ערשטער טמא־זאך). קומט אויס, אז אין דעם קנויל פייגן זענען פאראן טמא־פייגן און טהור־פייגן, זאָגט דאָ די משנה, אז כאָטש ווען מען האָט פאר זיך צוויי באַזונדערע קוישן פרוכטן, איינע זענען טמא און די אַנדערע זענען טהור, טאָר מען ניט אָפּשיידן תרומה פון די טהור אויף די טמא, פונדעסטוועגן ביי א קנויל פייגן מעג מען יאָ אפשיידן תרומה פון די טהור־פייגן וואָס זענען דאָ אין אים, אויף זיינע טמא־פייגן. דער אויסדרוק „באמת אמרו", „מען האָט געזאָגט באמת" איז ווי א הלכה למשה מסיני, אויף וועלכער עס איז ניט פאראן קיין מחלוקה.** וכן, און דער זעלבער דין איז אויך מיט א בינטל גרינס, און אויך מיט א קופּע (פון תבואה). **אויב עס זענען פאראן אין דעם בינטל גרינסן אָדער אין דער קופּע תבואה טמא־טיילן און טהור־טיילן, מעג מען אפשיידן תרומה פון טהור־טייל אויף דעם טמא־טייל, און זיי האָבן דעמזעלבן דין וואָס דער קנויל פייגן.** היו, אויב עס זענען געווען צוויי קנוילן (עיגולין) פייגן, אָדער צוויי בינטלעך (אגודות) גרינסן, אָדער צוויי קופּעס (ערימות) תבואה, און איינע איז געווען טמא און די אנדערע טהור, טאָר מען ניט אפשיידן תרומה פון דעם טהור אויף דעם שמא. **מחמת דאָס זענען שוין צוויי באַזונדערע זאַכן.** ר' אליעזר זאָגט, אז מען מעג אפשיידן תרומה פון טהור אויף טמא. **ווייל ר' אליעזר האָלט, אז מען דאַרף ניט מורא האָבן, טאָמער וועט מען אָפּשיידן תרומה ניט „מן המוקף", ניט פון דערלעבן.**

ב. אין תורמין, מען טאָר ניט אָפּשיידן תרומה פון טמא אויף טהור. **דאָ איז דער דין הארבער פון דעם דין אין דער פריערדיקער משנה א'. דאָרט האָט מען געגומען די תרומה פון די טהור־פרוכטן, אויף טמא־פרוכטן, און די תרומה איז דאָך געבליבן טהור. אָבער דאָ, ווען מען שיידט אָפּ תרומה פון טמא־פרוכטן, מאַכט מען דאָך די תרומה טמא, און טמא־תרומה דאַרף מען דאָך פאַרברענען, דער כהן טאָר איר דאָך ניט עסן, און עס איז פאראן א דין, אז מען טאָר ניט מטמא זיין קיין תרומה. דעריבער זאָגט די משנה ווייטער:** ואם תרם, אויב ער האָט יאָ אָפּגעשיידט תרומה (פון טמא אויף טהור), איז אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג (ער האָט ניט געוואוסט, אז די תרומה איז טמא), איז די תרומה יאָ תרומה, אָבער אויב ער האָט עס געטאָן במזיד (ער האָט געוואוסט), האָט ער גאָרניט געטאָן. **אין דער גמרא יבמות פ"ט זענען פאראן צוויי מיינונגען וועגן דעם אויסדרוק „האָט ער גאָרניט געטאָן", „לא עשה כלום". איין**

עָשָׂה כְלוּם. וְכֵן בֶּן לֵוִי שֶׁהָיָה לוֹ מַעֲשֵׂר טֶבֶל, הָיָה מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ, שׁוֹגֵג, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, מֵזִיד, לֹא עָשָׂה כְלוּם. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ בַּתְּחִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹגֵג, לֹא עָשָׂה כְלוּם:
ג הַמַּטְבִּיל כֵּלִים בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, מֵזִיד, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם. הַמְעַשֵּׂר וְהַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג, יֹאכַל, מֵזִיד, לֹא יֹאכַל. הַנּוֹטֵעַ

מיינונג איז, אז די תרומה איז קיין תרומה ניט, און אפילו דאס וואס ער האט אפגע־שיידט אלס תרומה איז אויך ווייטער טבל; און די צווייטע מיינונג איז, אז די תרומה איז יא תרומה, נאר די חכמים האבן אים באשטראפט, אז ער מוז נעמען נאכאמאל תרומה (דאס מאל פון טהור). די גמרא פסחים ל״ג זאגט, אז ווען איז די תרומה (בשוגג) יא תרומה, נאר אויב די טמא־פרוכטן זענען געווארן טמא נאכדעם ווי זיי זענען געווארן ראוי, גוט צו נעמען פון זיי תרומה („היתה לו שעת הכושר״). וכן, און אזוי איז אויך אויב א לוי (בן לוי, א זון פון א לוי, א זון פון שבט לוי) האט געהאט מעשר טבל (דאס הייסט, ער האט נאכניט געהאט אראפגענומען דערפון די תרומה מעשר, וואס ער דארף געבן צום כהן), און ער האט דערפון כסדר אפגעשיידט (תרומת מעשר) אויף אנדערע פרוכטן (און עס האט זיך ארויסגעוויזן אז דער דאזיקער מעשר איז געווען טמא, און תרומת מעשר וואס איז טמא דארף מען פארברענען, אזוי ווי תרומה), איז אויב ער איז געווען א שוגג (דער לוי האט ניט געוואוסט אז עס איז טמא), איז וואס ער האט געטאן איז אפגעטאן (די תרומת מעשר, וואס ער האט אפגע־שיידט, איז תרומת מעשר); אויב אבער ער איז געווען א מזיד (ער האט געוואוסט אז עס איז טמא) איז זיין טאן גארניט אפגעטאן (און וואס ער האט אפגעשיידט תרומת מעשר, האט ניט קיין ווערט). **די משנה לערנט דא, אז אין דעם דין דאס אויב מען שיידט אפ תרומה פון טמא אויף טהור, אויב עס איז בשוגג איז עס תרומה, און אויב במזיד איז עס ניט קיין תרומה, איז ניט קיין אונטערשיד צווישן תרומה און תרומת מעשר. וועגן תרומת מעשר געבן מיר אין אונזער הקדמה צו מסכתא דמאי.** ר׳ יהודה זאגט, אויב דער לוי האט פריער געהאט געוואוסט (אז דער מעשר איז טמא), איז כאטש ער איז שפעטער געווען א שוגג (ער האט פארגעסן, אז דער מעשר איז טמא און ער האט אפגעשיידט פון אים תרומת מעשר) הייסט זיין טאן גאר ניט געטאן. **דער תרומת מעשר, וואס ער האט אפגעשיידט, איז ניט קיין תרומת מעשר, מחמת קוים האט ער פריער יא געוואוסט, הייסט עס ווי „קרוב למזיד״, ווי א שטיקל מזיד. אויף דער דא־זיקער משנה זענען פאראן עטליכע טייטשן, און מיר האבן דא געגעבן נור איין טייטש, און דאס איז פון ר״ש און ער ווערט אויך געבראכט אין ברטנורא.**

ג. המטביל, אז איינער איז טובל כלים אים שבת (וואס זענען טמא געווארן, און אז מען איז זיי טובל אין מקוה ווערן זיי טהור און מען קאן זיי נוצן), איז אויב ער איז געווען א שוגג (ער האט ניט געוואוסט אז עס איז שבת) מעג ער זיי (די כלים) נוצן (אים שבת); אבער אויב ער איז געווען א מזיד (ער האט געוואוסט, אז עס איז שבת) טאר ער זיי ניט נוצן. **מען מען טאר ניט טובל זיין טמא כלים אים שבת, ווייל עס הייסט „מתקן מנא״. מען „פארריכט כלים״, מחמת ווען מען מאכט זיי טהור קאן מען זיי נוצן און עס הייסט, אז ביז איצט זענען זיי געווען קאליע און איצט זענען זיי געווארן פאראכטן. דעריבער אויב ער האט עס געטאן במזיד, באשטראפט מען אים, אז אים שבת טאר ער די כלים ניט באנוצן; אבער מוצאי שבת מעג ער.** המעשר והמבשל, אז איינער שיידט אפ מעשר פון טבל־תבואה, (וועלכע מען טאר ניט עסן, אויב מען האט ניט אראפגענומען תרומה און מעשרות) אים שבת, אדער ער קאכט אפ עסן אים שבת, איז אויב ער איז געווען א שוגג (ער האט ניט געוואוסט אז עס איז שבת) מעג ער עס עסן (אים מוצאי שבת); אבער אויב ער איז געווען א מזיד טאר ער עס ניט עסן. **מען טאר ניט אפשיידן סיי תרומה און סיי מעשרות אים שבת, ווייל מען „פאר־**

בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג, יְקַיֵּים, מֵזִיד יַעֲקוֹר. וּבַשְּׁבִיעִית, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, יַעֲקוֹר: ד אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְאִם תָּרַם, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. כָּל מִין חִטִּים אֶחָד, כָּל מִין תְּאֵנִים וּגְרוֹגָרוֹת וּדְבֵלָה אֶחָד, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן, תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן, תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּם. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם הוּא תוֹרֵם מִן הַיָּפֶה:

ריכט" דערמיט די תבואה און פרוכטן; מען מאַכט זיי, אז מען זאָל זיי מעגן עסן. הנוטע, אז איינער פלאַנצט אים שבת, אויב ער איז געווען א שוגג, מעג ער עס (דאָס געפלאַנצטע) לאָזן וואַקסן; אויב אבער אַ מזיד זאָל ער עס (נאָך שבת) אויסרייסן. דאָ איז האַרבער ווי דער קאָכן, אָדער ביים נעמען מעשר אים שבת וואָס מען מעג עסן נאָך שבת; מחמת דאָ האָט ער דאָך באַלד געפלאַנצט, אז ער זאָל האָבן דעם בוים אָדער די תבואה שפּעטער, דעריבער באַשטראָפט מען אים, אז ער זאָל עס אויסרייסן. אזוי זאָגט די „משנה ראשונה". ובשביעית, אָבער אז איינער פלאַנצט אין שמיטה־יאָר סיי ער איז געווען א שוגג (ניט געוואוסט, אז עס איז שמיטה) סיי א מזיד, דאַרף ער אויס־רייסן. דער טעם איז, ווייל טאָן א מלאכה אים שבת איז זייער אַ האַרבע עבירה, און יידן זענען ניט חשוד אויף צו טאָן א מלאכה אים שבת, דעריבער האָט מען ניט גע־דאַרפן אזוי פיל גוזר זיין; אָבער בנוגע שמיטה זענען טייל יידן יאָ חשוד געווען ניט אָפּצוהיטן די דינים פון שמיטה, דעריבער האָט מען אפילו ביי א שוגג געהייסן אויס־רייסן.

ד. אין, מען טאָר ניט אָפּשיידן תרומה פון איין מין אויף אַן אנדערן מין, און אויב מען האָט אָפּגעשיידט איז די תרומה ניט קיין תרומה. מען מיינט דאָ, למשל, פון ווייץ אויף גערשטן, אָדער פון טייטלען אויף פייגן, דאָס הייסט פון איין מין אויף אַן אנדערן מין. כל מין, אלע סאָרטן ווייץ זענען איינס. מען מעג, למשל, אָפּשיידן תרומה פון ברוינעם ווייץ אויף ווייסן ווייץ, ווייל אלע סאָרטן ווייץ הייסן ווייץ. כל מין תאנים, אלע סאָרטן פייגן, געטרוקנטע פייגן און געפּרעסטע פייגן זיינען איינס, און מען קאָן אָפּשיידן תרומה פון איינעם אויפן אנדערן. „תאנה" הייסט די פייכטע פייג, וואָס מען נעמט אַראָפּ פון בוים; נאָכדעם ווי מען טריקנט אויס די פייג הייסט זי „גרוגרת", אויס־געטרוקנטע פייג; ווען מען פּרעסט צוזאַמען די פייגן אין איין קנויל הייסן זיי „דבלה". זאָגט די משנה, אז בנוגע תרומה הייסן די אלע סאָרטן פייגן (אפילו ווען טייל זענען שווארצע און טייל ווייסע) איין מין, און מען קאָן אָפּשיידן תרומה פון איינעם אויפן אַנדערן, און אויך פון פייכטע פייגן אויף געטרוקנטע. כל מקום, אין יעדן אָרט, וואו עס איז דאָ אַ כהן (און מען קאָן אים באַלד אוועקגעבן די תרומה), דאַרף מען די תרומה נעמען פון דעם בעסטען (מן היפה). מען דאַרף נעמען תרומה פון די בעסטע פייגן, (למשל די פייכטע פייגן זענען בעסער פון די געטרוקנטע פייגן), פון דעם בעסטן ווייץ, און מען דאַרף ניט קוקן דערויף צו די דאַזיקע בעסטע פייגן אָדער בעסטע ווייץ וועלן ניט קאָנען לאַנג ליגן, מחמת מען קאָן דאָך די תרומה באַלד אוועקגעבן דעם כהן. וכל מקום שאין, אָבער אין יעדן אָרט וואו עס איז ניטאָ קיין כהן, זאָל מען אָפּשיידן תרומה פון דעם סאָרט, וואָס קאָן זיך לאַנג האַלטן. אפילו דער דאָזיקער סאָרט (למשל געטרוקנטע פייגן) איז ערגער, דאַרף מען פון אים נעמען די תרומה, מחמת מען מוז זי דאָך לאָזן ליגן ביז עס וועט קומען א כהן און זי צונעמען. ר' יהודה זאָגט, אז שטענדיק דאַרף מען אָפּשיידן תרומה פון דעם בעסטן. אפילו עס איז ניטאָ קיין כהן, דאַרף מען אויך נעמען תרומה פון בעסערן סאָרט, כאָטש ער קאָן זיך לאַנג ניט האַלטן, און ניט נעמען פון ערגערן סאָרט, כאָטש ער קאָן זיך האַלטן לענגער.

ה תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא כִי, אֶלָּא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל. וְכֵן הָיָה ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, תּוֹרְמִין בְּצָלִים מִבְּנֵי הַמְּדִינָה עַל הַכּוּפָרִים, אֲבָל לֹא מִן הַכּוּפָרִים עַל בְּנֵי הַמְּדִינָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל פּוֹלִיטִיקִין: ו וְתוֹרְמִין זֵיתֵי שֶׁמֶן עַל זֵיתֵי כֶבֶשׁ, וְלֹא זֵיתֵי כֶבֶשׁ עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן. וְיַיִן שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל עַל הַמְבֻשָּׁל, וְלֹא מִן הַמְבֻשָּׁל עַל שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא כִלְאַיִם בַּחֲבֵירוֹ, לֹא יִתְרוֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִילוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרָע. וְכָל שֶׁאֵינוֹ כִלְאַיִם בַּחֲבֵירוֹ, תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרָע, אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה, וְאִם תָּרַם מִן הָרַע עַל

ה. תורמין, מען דארף אָפּשיידן תרומה (פון ציבעלעס) א קליינע ציבעלע א גאנצע, און ניט אַ האַלבע גרויסע ציבעלע. **ווייל א גאנצע ציבעלע, כאָטש זי איז א קליינע, קאָן לענגער ליגן ביז דער כהן וועט קומען און איר נעמען.** ר׳ יהודה זאָגט, אז ניט אזוי, נאָר מען זאָל אפשיידן גלייכער א האלבע ציבעלע א גרויסע. **מחמת די גרויסע ציבעלע איז בעסער. און ר׳ יהודה האָט אין דער פריערדיקער משנה גע־לערנט, אז מען זאָל אָפּשיידן תרומה פון בעסערן, כאָטש ער קאָן ניט לאנג ליגן.** וכן, און אזוי האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז מען שיידט אָפּ תרומה פון ציבעלעס פון די שטאָטישע אויף די דאָרפישע, אָבער ניט פון די דאָרפישע אויף די שטאָטישע, מחמת די שטאָטישע (ציבעלעס) איז אַ מאכל פון חשובע מענטשן (פּוליטיקין). „בני המדינה״, **מיינט מען דאָ ציבעלעס, וואָס מען האָדעוועט אין דער שטאָט (מדינה איז דאָ דער טייטש „די גרעסערע שטאָט״) מיט שטארקער, רייכער קינסטליכער באַוואָסערונג, און זיי קומען ארויס בעסערע, און זיי קאָסטן טייערער, און זיי ווערן געגעסן מייסטנס דורך רייכע, שטאָטישע לייט, דורך די „פּוליטיקין״ (פון גריכישן וואָרט „פּאָליטי־קאָ״, שטאָטישע מענטשן). אָבער די דאָזיקע ציבעלעס קאָנען לאנג ניט ליגן. דאקייגן די „כפרים״ (פון וואָרט „כפר״, „דאָרף״), די דאָרפישע זענען קלענערע און ערגע־רע ציבעלעס, זיי ווערן געגעסן דורך די דאָרפישע מענטשן, אָבער זיי קאָנען ליגן לענגער. זאָגט ר׳ יהודה, אז די תרומה זאָל מען נעמען פון די שטאָטישע ציבעלעס (אויב מען האָט צוזאמעןביידע סאָרטן ציבעלעס), ווייל זיי זענען בעסערע.**

ו. ותורמין, און מען זאָל אָפּשיידן תרומה פון אייל־איילבירטן אויף איינלייג איילבירטן, אָבער ניט פון איינלייג־איילבירטן אויף אייל־איילבירטן. **עס זענען פאראן איילבירטן, וואָס מען נעמט פון זיי ארויס אייל, „זיתי שמן״, און דאָס איז א גוטער סאָרט איילבירטן; און עס זענען פאראן איילבירטן, ערגערע, פון וועלכע מען קאָן אייל ניט ארויסנעמען, און זיי לייגט מען איין אין עסיג צי וואסער, צום עסן, „זיתי כבש״ (פון וואָרט „כבוש״, איינלייגן). זאָגט די משנה, אז די תרומה דארף גענומען ווערן פון בעסטן סאָרט.** ויין, און מען זאָל אָפּשיידן תרומה פון ניט־געקאָכטן ווייַן אויף געקאָכטן ווייַן, אָבער ניט פון געקאָכטן אויף ניט־געקאָכטן. **מחמת דער געקאָכטער ווייַן איז דער ערגערער סאָרט ווייַן, און תרומה דארף מען נעמען פון בעסערן סאָרט.** זה הכלל, דאָס איז אַ כלל, אלץ וואָס איז כלאים מיט דעם אנדערן מין, טאָר מען ניט אָפּשניידן תרומה פון איינעם אויף דעם אנדערן, אפילו פון א בעסערען אויף אן ערגעדן. **אויב מען האָט צוויי מינים תבואות, למשל ווייץ און גערשטן, כאָטש דער ווייץ איז בעסער פונם גערשטן, טאָר מען ניט אָפּשיידן תרומה פונם ווייץ אויפן גערשטן (און אודאי ניט פון גערשטן אויפן ווייץ), מחמת די ביידע מינים טאָר מען ניט זייען צו־זאמען, זיי זענען כלאים איינער מיט׳ן צווייטן, הייסן זיי דעריבער צוויי באזונדערע מינים.** וכל שאינו, און אלץ וואָס איז ניט קיין כלאים מיט דעם אנדערן מין, מעג מען אָפּשיידן תרומה (פון איינעם אויפן אנדערן) פון דעם בעסערן אויף דעם ערגערן, אָבער ניט פון דעם ערגערן אויף דעם בעסערן; און אויב מען האָט אָפּגעשיידט פון ערגערן

הַיָּפֶה, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, חוּץ מִן הַזּוּנִין עַל הַחִטִּים, שֶׁאֵינָן אוֹכֶל. וְהַקִּישׁוּת וְהַמְּלָפְפוֹן מִין אֶחָד, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁנֵי מִינִין:

פרק ג

א הַתּוֹרֵם קִישׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה, אֲבַטִּיחַ וְנִמְצָא סְרוּחָה, תְּרוּמָה וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם. הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן, וְנִמְצֵאת שֶׁל חוֹמֶץ, אִם יָדוּעַ שֶׁהָיְתָה שֶׁל חוֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תְּרָמָהּ, אֵינָהּ תְּרוּמָה. אִם מִשֶּׁתְּרָמָהּ הֶחֱמִיצָה, הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. אִם סָפֵק, תְּרוּמָה וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם. הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ

אויפן בעסערן איז די תרומה א תרומה. **די משנה גיט דאָ אַ כלל, כדי מען זאָל וויסן, וואָס מען מיינט אין דער פריערדיקער משנה ד׳, אז מען קאָן ניט אָפשיידן תרומה פון איין מין אויף אן אנדערן; און די משנה דאָ זאָגט, אז צוויי באזונדערע מינים הייסן אזעלכע, וועלכע זענען כלאים איינער מיט דעם אנדערן. אין ערשטן פרק פון מסכתא כלאים ווערט געלערנט וועגן די מינים וואָס זענען כלאים איינער מיטן אנדערן.** חוץ, אן אויסנאם (צו דעם דין, אז וואָס עס איז ניט כלאים איינער מיטן אנדערן מעג מען אָפשיידן תרומה פון איינעם אויפן אנדערן) איז דאָס אפשיידן תרומה פון זונין (שווארצע קערנדלעך) אויף ווייץ, ווייל זיי (די „זונין״) זענען ניט קיין עסן. **דאָס הייסט כאָטש די משנה אין כלאים פרק א׳ זאָגט, אז ווייץ און זונין זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אנדערן, טאָר מען פון זונין אויף ווייץ ניט אָפשיידן קיין תרומה, מחמת זונין איז ניט קיין מאכל פון מענטשן.** והקישות, און די אוגערקע, והמלפפון, און דער זיסער מעלאָן, זענען (ביידע) איין מין (און מען מעג דעריבער אפשיידן תרומה פון איינעם אויף דעם אנדערן); ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי זענען צוויי מינים (און מען טאָר ניט אפשיידן תרומה פון איינעם אויף דעם אנדערן). **די זעלבע מחלוקה האָבן מיר געהאט אין מסכתא כלאים פרק א׳ משנה ב׳, וואו די סתם משנה זאָגט, אז די אוגערקע און דער זיסער מעלאָן זענען ניט קיין כלאים איינער מיטן אנדערן, און ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי זענען יאָ כלאים איינער מיטן אנדערן.**

פרק ג.

א. התורם, אז איינער שיידט־אָפּ תרומה אן אוגערקע און זי האָט זיך ארויסגעוויזן ביטער, אָדער ער האָט אָפּגעשיידט תרומה אן ארבוז (אבטיח, וואסער־מעלאָן) און ער האָט זיך ארויסגעוויזן קאַליע (סרוח, פארשטינקן), איז עס תרומה (ווי מען שיידט אָפּ פון שלעכטס אויף גוטס) אָבער ער דארף נעמען נאָכאַמאָל תרומה. **מחמת ער האָט געדארפן פריער זען, צי די אוגערקע אָדער דער ארבוז איז גוט, און דעריבער, הייסט עס געטאָן „קרוב למזיד״. כמעט ווי במזיד, און מען באַשטראָפט אים, אז ער זאָל נאָכאמאָל אפשיידן תרומה.** התורם חבית, אז איינער שיידט אָפּ תרומה אַ פאס וויין (אויף אנדערן וויין) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז זי (די פאס וויין) איז עסיק (ווען דער וויין ווערט זויער, ווערט ער עסיק, און „וויין״ און „עסיק״ זענען ווי צוויי באַזונדערע מינים, ווי ווייץ און גערשטן, און אז מען שיידט אָפּ תרומה פון עסיק אויף וויין איז עס אינגאַנצן קיין תרומה ניט), איז אויב מען ווייסט (איצט אויף זיכער) אז די פאס וויין איז געהאט געוואָרן עסיק איידער מען האָט איר אָפּגעשיידט תרומה, איז זי ניט קיין תרומה. **מחמת בעת מען האָט איר אפגעשיידט איז דאָך די פאס שוין געווען עסיק.** אם משתרמה, אויב (מען ווייסט אויף זיכער, אז) זי איז געוואָרן עסיק נאָכדעם ווי מען האָט איר אָפּגעשיידט תרומה, איז זי תרומה. **ווייל בשעת מען האָט איר אָפּגעשיידט איז זי דאָך געווען וויין, און דאָס וואָס זי איז שפּעטער זויער געוואָרן, איז שוין זויער געוואָרן די תרומה.** אם ספק, אויב עס איז א ספק (צי זי איז שוין פריער געווען עסיק צי זי איז עס געוואָרן שפּעטער), איז זי תרומה, אָבער מען דארף נעמען נאָכאַמאָל תרומה. **יעדע פון די דאָזיקע תרומות, די ערשטע און די צווייטע, זענען**

מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חוֹמֶשׁ, וְכֵן הַשְּׁנִיָּה: **ב** נָפְלָה אַחַת מֵהֶן לְתוֹךְ הַחוּלִּין, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן, נָפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן, נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד, מְדַמְּעוֹת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן:

תרומה נאָר פון ספק, ווייל מען ווייסט דאָך ניט צי די ערשטע איז די ריכטיקע תרומה, צי די צווייטע. דעריבער זאָגט די משנה; הראשונה, די ערשטע תרומה איז ניט „מדמע" אליין. מיר האָבן שוין פריער פרק א׳ משנה ח׳ (און אויך אין דער הקדמה צו תרומות) דערקלערט, אז „מדמע" איז דער טייטש „אסרן אויסמישן", און מען מיינט, אז אויב תרומה־פּרוכטן מישן זיך אויס מיט חולין־פּרוכטן, מיט ניט־תרומה, און די חולין זענען ניט 100 מאָל אזוי פיל ווי די תרומה, ווערט אלץ, דער גאַנצער אויסמיש, „דימוע", און נאָר א כהן מעג עס עסן, אזוי ווי עס וואָלט אינגאנצן געווען תרומה. זאָגט דאָ די משנה, אז ווייל די ערשטע וויין־תרומה איז דאָך ניט קיין זיכערע תרומה, נאָר בלויז א ספק־תרומה, דעריבער קאָן זי אליין ניט „מדמע"־זיין, און אויב זי מישט זיך אויס אליין (אָן דער צווייטער תרומה) אפילו מיט ווינציקער פון 100 אזוי פיל חולין, מעג דעם אויסמיש עסן אפילו ניט קיין כהן. ואין חייבין, און אויב (א ניט־כהן, אַ ישראל צי אַ לוי האָט געגעסן די דאָזיקע ערשטע תרומה בשוגג) דאַרף ער ניט באַצאָלן דעם חומש (דאָס פיפטל). אויך וועגן „חומש", דעם „פיפטל" האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק א׳ משנה ח׳. ווייל עס איז נור א ספק־תרומה דאַרף מען דעם חומש ניט באַצאָלן דעם כהן. וכן השניה, און אזוי איז אויך דער דין מיט דער צווייטער תרומה. אויך זי איז אליין ניט „מדמע", און אויך פאר איר אליין, אויב א ניט־כהן עסט איר בשוגג, דאַרף ער ניט באַצאָלן דעם חומש; מחמת אויך זי איז דאָך נאָר א ספק תרומה.

ב. נפלה אחת, אויב איינע פון זיי (פון די דאָזיקע צוויי ספק־תרומות, וועגן וועלכע מיר לערנען אין דער פריעריקער משנה) איז אריינגעפאַלן (און זיך אויסגע־מישט) אין חולין (און עס איז אין די חולין ניט געווען הונדערט מאָל אזוי פיל ווי די אריינגעפאלענע תרומה) איז זי ניט „מדמע" (אסרט זי ניט דעם געמיש); נפלה שניה, אויב די צווייטע איז אריינגעפאלן אין אן אנדערן אָרט (אין חולין, ווינציקער פון 100 מאָל אזוי פיל ווי די אריינגעפאלענע צווייטע תרומה), איז זי אויך ניט „מדמע" (אסר׳ט זי אויך ניט). די משנה לערנט דאָ אַ נייעם דין, וואָס מיר האָבן ניט געהאַט אין דער פריעריקער משנה, דהיינו אז אויב יעדע פון די צוויי ספק־תרומות איז אריינ־געפאלן באזונדער, די איינע אין איין חולין, און די אנדערע אין אנדערע חולין, זענען ביידע „געמישערייען" מותר; מחמת ביי יעדער איינער קאָנען מיר זאָגן, טאָמער איז דאָס, וואָס איז אריינגעפאלן, ניט געווען תרומה. די מפרשים זאָגן, אז דאָ מיינט מען, אז די חולין, כאָטש זיי זענען ניט געווען 100 מאָל אזוי פיל ווי די תרומה, זענען זיי אָבער געווען א „רוב", מער ווי די אריינגעפאלענע תרומה; און מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, איז א רוב, אַ מערהייט, אויך גענוג מבטל צו זיין די אריינגעפאַ־לענע תרומה, נאָר די רבנן האָבן געזאָגט, אז עס מוז זיין 100 מאָל אזוי פיל, און ביי ספק־תרומה איז גענוג א רוב. נפלו שתיהן, אויב זיי ביידע (די ביידע ספק־תרומות, די ערשטע און די צווייטע) זענען אריינגעפילן אין איין אָרט (אין איין חולין), זענען זיי „מדמע" ווי די קלענסטע פון די ביידע. אויב זיי זענען ביידע געוואָרן אויסגעמישט מיט דעמזעלבן חולין איז דאָך דאָ שוין זיכער פאראן תרומה, דעריבער ווערט שוין די חולין יאָ אסור, אבער נור אויב אין די חולין איז ניט פאראן 100 מאָל אזוי פיל וויפיל עס האָט די קלענסטע פון די ביידע ספק־תרומות; מחמת עס קאָן דאָך זיין, אז די קלענסטע איז די ריכטיגע תרומה. דעריבער, אויב די חולין האָבן 100 מאָל אזוי פיל ווי די קלענסטע פון די צוויי ספק־תרומות איז דער דין, אז מען נעמט ארויס פון דעם „געמיש" אזוי פיל, וויפיל די ביידע תרומות באטרעפן און דאָס איבריקע גאנצע גע־מיש איז מותר, און אויך א ניט־כהן מעג עס עסן.

ג הַשֻּׁתָּפִין שֶׁתָּרְמוּ זֶה אַחַר זֶה, ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה. וַחֲכָ"א, תְּרוּמַת הָרִאשׁוֹן תְּרוּמָה. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר, אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה, וְאִם לֹא תָרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר, תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה: ד בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא דִבֵּר, אֲבָל הִרְשָׁה אֶת בֶּן בֵּיתוֹ, אוֹ אֶת עַבְדּוֹ, אוֹ אֶת שִׁפְחָתוֹ לִתְרוֹם, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. בִּטֵּל, אִם עַד שֶׁלֹּא תָרַם בִּטֵּל, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְאִם מִשֶּׁתָּרַם בִּטֵּל, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. הַפּוֹעֲלִים אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרוֹם, חוּץ מִן הַדּוֹרְכוֹת,

ג. השותפין, אויב שותפים (האָבן געהאַט צוזאמען בשותפות תבואה און) צו־ערשט האָט איינער פון די שותפים אָפּגעשיידט תרומה (פון דער תבואה) און דערנאָך האָט דער אַנדערער שותף נאָכאַמאָל אָפּגעשיידט תרומה פון דער זעלבער תבואה), זאָגט ר' עקיבא, אז ביידענס תרומות זענען תרומה. **אויב למשל עס איז געווען פופציג סאה תבואה און געוויינטליך גיט מען תרומה א פופציקסטל, און איין שותף האָט אָפּ־געשיידט 1 סאה תרומה און דער צווייטער שותף האָט אָפּגעשיידט 1 סאה תרומה, איז אין דעם ערשטן שותף'ס סאה־תרומה פאראן א האלבער סאה תרומה, (ווייל דעם שותף'ס חלק תבואה איז דאָך 25 סאה) און אין דעם צווייטנס סאה איז אויך פאראן אַ האַלבער סאה תרומה.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דעם ערשטן שותף'ס תרומה איז תרומה. **אָבער דעם צווייטנס איז ניט קיין תרומה.** ר' יוסי זאָגט (**און ער איז מפרש** די ווערטער פון די חכמים, אז דאָס וואָס די חכמים זאָגן, אז דעם ערשטנס תרומה איז תרומה, מיינט מען), אויב דער ערשטער האָט אָפּגעשיידט תרומה וויפיל דער שיעור איז (א פופציקסטל), איז דעם צווייטנס תרומה ניט קיין תרומה; אויב אָבער דער ערשטער האָט ניט אָפּגעשיידט וויפיל דער שיעור איז, איז דעם צווייטנס תרומה יאָ תרומה. **דער „תפארת ישראל" טייטשט, אז דעם צווייטנס תרומה איז „אויך" תרומה, דאָס הייסט, אז אין אזא פאל זענען ביידנס תרומות תרומה. דער טעם איז, ווייל אויב דער ערשטער שותף האָט געגעבן ניט ווי דער שיעור איז און דער צווייטער שותף האָט באַזונדער אָפּגעשיידט. נעמט מען אָן, אז דער צווייטער האָט ניט מסכים געווען מיט דעם ערשטנס תרומה־אפשיידן.**

ד. במה דברים אמורים, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (דער פריערדיקער דין וועגן די שותפים? ווען ער (דער שותף) האָט גאָרניט געזאָגט, אָבער אויב ער האָט געגעבן (דעם שותף די דערלויבעניש אָפּצושיידן תרומה, אָדער ווען איינער, ניט אַ שותף האָט) דערלויבט זיין הויז־מענטש (איינעם פון זיין הויז, בן בית), אָדער זיין קנעכט אָדער זיין דינסט אָפּצושיידן תרומה, איז זייער תרומה יאָ תרומה. **דאָס איז דער דין אז מען קאָן מאכן א שליח אָפּצושיידן תרומה, ווייל „שלוחו של אדם כמותו", דער שליח פון א מענטש איז אזוי גוט ווי דער מענטש אליין.** בטל, אויב דער בעל הבית (וואָס האָט געמאכט א שליח אפצושיידן תרומה) האָט מבטל געמאכט דאָס שליחות (ער האָט דערנאָך דערקלערט, אז ער וויל ניט דאָס דער שליח זאָל אָפּשיידן די תרומה, איז זיין (דעם שליח'ס) תרומה ניט קיין תרומה; אָבער אויב ער האָט מבטל געמאַכט נאָכדעם ווי דער שליח האָט שוין געהאַט אָפּגעשיידט, איז זיין (דעם שליח'ס) תרומה יאָ תרומה. **די מפרשים דערקלערן, אז אפילו דער בעל הבית האָט מבטל גע־מאַכט די שליחות נאָכדעם ווי דער שליח איז שוין געהאַט אוועקגעגאנגען און דער שליח האָט ניט געוואוסט וועגן דעם מבטל זיין, איז פונדעסטוועגן די שליחות בטל.** הפועלים, ארבייטער (וואָס ארביטען ביי א בעל הבית ביי תבואה צי פרוכטן) האָבן ניט קיין רעכט אליין אָפּצושיידן תרומה (אָן דער בפירושער דערלויבניש פון בעל הבית). **מען נעמט ניט אָן, אז ווייל די ארבייטער ארבייטן ארום די תבואה און פרוכטן, האָט דער בעל הבית מסתמא מסכים געווען; זיי מוזן האָבן די בפירושע דערלויבניש פון בעל הבית, און ערשט דעמאָלס הייסן זיי זיינע שליחים.** חוץ מן הדרוכות, אן אויסנאם

שֶׁהֵן מְטַמְּאִין אֶת הַגַּת מִיָּד: ה הָאוֹמֵר תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה בְּתוֹכוֹ, וּמַעַשְׂרוֹתָיו בְּתוֹכוֹ, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר זֶה בְּתוֹכוֹ, ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָרָא שֵׁם, וַחֲכָ"א עַד שֶׁיֹּאמַר בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִּדְרוֹמוֹ, ר' אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר,

זענען די ארבייטער, וועלכע טרעטן (דרוכות, טרעטענדיקע) וויינטרויבן (און וויין־קעלטער צו מאכן פון זיי וויין, זיי מעגן יאָ אָפּשיידן תרומה אפילו ווען זיי האָבן ניט די בפירושע דערלויבניש פון בעל הבית), ווייל זיי זענען באַלד מטמא דעם וויין־קעלטער.
די מפרשים טייטשן די דאָזיקע משנה, אז דאָ מיינט מען, ווען א בעל הבית אן עם הארץ, וועלכער איז ניט אָפּגעהיטן אין די דינים פון טומאה וטהרה, האָט געדינגען אר־בייטער זייער פרומע יידן, וועלכע האָבן דעם טיטל, „חברים" (זע פריער מסכתא דמאי פרק ב' משנה ב' און ג') און זיי זענען יאָ אָפּגעהיטן אין די דינים פון טומאה וטהרה, אז זיי זאָלן אויסטרעטן, מאַכן וויין פון זיינע וויינטרויבן אין קעלטער. איידער מען מאכט פון די וויינטרויבן וויין קאָנען געוויינטליך די טרויבן ניט טמא ווערן אפילו עס רירט זיי אָן א טמא מענטש, מחמת עסנווארג קאָן טמא ווערן נאָר ווען עס איז פריער ארויפגעקומען דערויף א געוויסע פליסיקייט (וואסער, וויין וכדומה). אָבער אַזוי ווי וויין איז א פליסיקייט (אָ משקה) קאָן ער טמא ווערן, ווען ער ווערט אָנגע־רירט דורך א טמא־זאַך. מען נעמט דעריבער אָן, אז דאָס וואָס דער בעל הבית, דער עם הארץ, האָט גענומען זייער פרומע ארבייטער צום מאַכן דעם וויין, האָט ער מסתמא געמיינט, אז זיי זאָלן אָפּשיידן תרומה פונם וויין, איידער ער, דער עם האָרץ, וועט קומען אין וויין־קעלטער און דורך זיין אָנרירן דעם וויין וועט ער אים מטמא זיין (מחמת, ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, איז דער עם הארץ ניט געווען אָפּגעהיטן אין טומאה וטהרה), און אָפּשיידן טמא'דיקע תרומה, וואָס איז זייער הייליק, ווייל אויך א עם הארץ ניט. דעריבער מעגן די „דרוכות", די ארבייטער, וואָס טרעטן די וויינ־טרויבן, אליין אָפּשיידן די תרומה. דאָס וואָרט „שהן מטמאים", „ווייל זיי זענען מטמא", אין לשון רבים, גייט ארויף אויף די בעלי הבתים עמי הארצים.

ה. האומר, אז איינער זאָגט: די תרומה פון דאָזיקן בערגל (וויץ, צי אַנדערע תבואה אָדער פרוכטן, „כרי", „בערגל", „קופע") זאָל זיין אין אים, און זיינע מעשרות זאָל זיין אין אים, און דער תרומת מעשר (וואָס מען דארף אראָפּנעמען פון מעשר ראשון) זאָל זיין אין אים, זאָגט ר' שמעון, אז ער האָט א נאָמען געגעבן (קרא שם).
דער טייטש איז, אז כאָטש ער האָט דאָך ניט דייטלעך געזאָגט, אין וועלכן אָרט אין דעם בערגל זאָלן זיך געפינען די תרומה און די מעשרות און די תרומת מעשר, ער האָט דאָך ניט „קובע מקום"־געווען, ער האָט דאָך ניט אָנגעוויזן, וועלכע תבואה צי פרוכטן אין דעם בערגל זענען די תרומה און מעשרות און תרומת מעשר, פונדעסט־וועגן איז זיין „נאָמען געבן" געווען ריכטיק; און אין דעם בערגל זענען פאראן די תרומה און מעשרות און תרומת מעשר, און מען דארף זיי פון דאָרט אָפּשיידן. ער קאָן שוין ניט אָפּשיידן אויף דעם בערגל תבואה און פרוכטן תרומה צי מעשרות צי תרומת מעשר פון אן אנדערען אָרט (וועגן „קרא שם", א „נאָמען געבן" און „הפרשה" „אָפּ־שיידן", האָבן מיר געגעבן אין מסכת דמאי פרק ח' משנה א'). די גמרא איז ערובין ל"ז זאגט, אַז ר' שמעון האַלט, אז ווייל ער האָט געזאָגט „בתוכו", האָט ער דערמיט געמיינט „אין תוך", „אין דערמיט", אין מיטן פון בערגל, און ממילא איז שוין זיכער, אז אין די זייטן פון בערגל איז ניט קיין תרומה, נאָר חולין; און כאָטש דער דין ביי תרומה איז, אז עס דארף זיין „שיריה ניכרים", דאָס הייסט, אז די חולין, וואָס בלייבן איבער נאָכדעם ווי מען שיידט אָפּ די תרומה, דארף מען דערקענען, דאָ דערקענט מען דאָך די חולין, וועלכע זענען אין די זייטן פון בערגל. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגען, אז (עס איז ניט קיין תרומה און מעשרות און תרומת מעשר) סיידן ער זאָגט, אז זיי זאָלען זיין אין זיין (דעם בערגל'ס) צפון־זייט אָדער אין זיין דרום־זייט.
עס מוז זיין א באשטימט, אָנגעוויזן אָרט, און „בתוכו", הייסט ניט אָנגעוויזן קיין אָרט.

הָאוֹמֵר תְּרוּמַת הַכְּרִי מִמֶּנּוּ עָלָיו, קָרָא שֵׁם. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָאוֹמֵר עִשּׂוּר מַעֲשֵׂר זֶה עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו, קָרָא שֵׁם: ו הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבִּכּוּרִים, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַתְּרוּמָה, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. שֶׁנֶּאֱמַר מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר: ז וּמִנַּיִן שֶׁיִּקְדְּמוּ הַבִּכּוּרִים לַתְּרוּמָה, זֶה קָרוּי תְּרוּמָה

ר' אלעזר חסמא זאָגט, אז איינער זאָגט, דאָס די תרומה פון בערגל (תבואה צי פרוכטן) זאָל זיין פון אים (פון בערגל) אויף אים (אויף דעם בערגל) האָט ער א נאָמען געגעבן. **ר' אלעזר חסמא (א תנא אין דער צייט פון רבן גמליאל אין יבנה) האַלט, אז מען דארף בכלל ניט אָנווייזן קיין שום אָרט, מען דארף ניט האָבן „שיריה ניכרים", אז מען זאָל וויסן, וואו דער חולין איז; דעריבער איז דאָס אַ נאָמען געבן דער תרומה ריכטיק און מען דארף ארויסנעמען תרומה פון דעם בערגל.** ר' אליעזר בן יעקב זאָגט, אז איינער (האָט ליגן פאר זיך מעשר ראשון, פון וועלכן מען דארף אָפּשיידן א צענטל אלס תרומת מעשר, און ער) זאָגט, אז א צענטל פון דאָזיקן מעשר ראשון זאָל ווערן תרומת מעשר אויף דעם דאָזיקן מעשר ראשון (און ער האָט ניט באַשטימט קיין אָרט, ניט אָנ־געוויזן וואָסער צענטעל), האָט ער א נאָמען געגעבן. **דער ברטנורא טייטשט, אז ר' אליעזר בן יעקב איז ניט מסכים מיט ר' שמעון, און ער האַלט, אז נאָר נאָכדעם ווי מען האָט שוין אָפּגעשיידט דעם מעשר ראשון קאָן מען „געבן א נאָמען" דעם תרומת מעשר, וואָס עס קומט פון מעשר ראשון.**

ו. המקדים, אז איינער שיידט אָפּ פריער תרומה איידער ער האָט גענומען ביכו־רים, אָדער ער שיידט אָפּ פריער מעשר ראשון איידער ער האָט אָפּגעשיידט תרומה, אָדער מעשר שני פריער פון מעשר ראשון, איז כאָטש ער איז עובר אויף א לא תעשה (כאָטש די תורה האָט געזאָגט אז „לא תעשה", „זאָלסט עס ניט טאָן") איז וואָס ער האָט אָפּגעטאָן איז געטאָן (און די תרומה און דער מעשר ראשון און מעשר שני זע־נען גוטע); ווארום (דאָס וואָס מען האָט פריער געזאָגט אז מען טאָר עס ניט טאָן ווערט אָפּגעלערנט פון פסוק אין חומש, וואו) עס שטייט (שמות כ"ב) „מלאתך ודמעך לא תאחר", „דיין פולקייט און דיין זאַפטיקייט זאָלסטו ניט אָפּליגן אויף שפּעטער" (און עס ווערט געטייטשט, אַז „מלאתך" מיינט מען „ביכורים" און „דמעך" מיינט מען תרומה). **דער סדר פון אָפּשיידן איז: צוערשט, ווען די תבואה און די פרוכטן זענען נאָכניט אָפּגעשניטן, נעמט מען פון זיי ביכורים. דערנאָך, אז מען שניידט זיי אָפּ, נעמט מען צוערשט תרומה, דערנאָך מעשר ראשון און דערנאָך מעשר שני. זאָגט די משנה, אז אויב ער האָט גענומען תרומה פאר דעם ביכורים (ער האָט געזאָגט, דאָס עס זאָל זיין תרומה נאָכדעם ווי זיי וועלן זיין אָפּגעריסן) אָדער מעשר ראשון פאר דער תרומה אָדער מעשר שני פאר דעם מעשר ראשון, זענען די תרומה און די ביידע מעשרות גוטע, כאָטש ער איז עובר אויף א לא תעשה. דער „שנאמר" אין דער משנה גייט ארויף אויף די פריערדיקע ווערטער פון דער משנה, אויף די „כאָטש ער איז עובר אויף א לא תעשה", „שנאמר", „ווארום עס שטייט". עס ווערט געטייטשט אז „מלאתך" מיינט מען די „פולע, רייפע תבואה און פרוכטן" און דאָס מיינט מען „ביכורים", די תבואה און פרוכטן, וועלכע זענען געוואָרן צום ערשטן צייטיק. „דמעך" מיינט מען תרומה, ווייל „דמעך" איז פון „דמע", „פליסיקייט" (דערפון איז „דמע", „טרער", ווייל עס פליסט פון אויג), און תוספות אין תמורה ד' זאָגט, אז ווייל תרומה ווערט גענומען אויך פון פליסיקייטן (וויין, אייל), און ביכורים נור פון טרוקענע (תבואה, פרוכטן), דעריבער הייסט תרומה „דמע". דערמיט איז אויך צו ער־קלערן, פארוואָס ווען תרומה פאַלט אריין אין חולין הייסט עס „מדמע"־געווען (פריער אין משנה א') ווייל עס הייסט „געמאַכט דעם געמיש ווי תרומה".**

ז. ומנין, און פון וואנען לערנט מען, אז ביכורים דארפן זיין פאר **תרומה**, סטייטש סיי ביכורים ווערן אָנגערופן „תרומה" (אין דברים י"ב „ותרומת ידך", און

וְרֵאשִׁית, וְזֶה קָרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית? אֶלָּא יִקְדְּמוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁהֵן בִּכּוּרִים לַכֹּל, וּתְרוּמָה לָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא רֵאשִׁית וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי שֶׁיֶּשׁ בּוֹ רֵאשִׁית:
ח הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר תְּרוּמָה, וְאָמַר מַעֲשֵׂר, מַעֲשֵׂר וְאָמַר תְּרוּמָה, עוֹלָה וְאָמַר שְׁלָמִים, שְׁלָמִים וְאָמַר עוֹלָה, שֶׁאֵינִי נִכְנָס לְבַיִת זֶה, וְאָמַר לָזֶה, שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה, וְאָמַר לָזֶה, לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיְּהוּ פִיו וְלִבּוֹ שָׁוִין:
ט הָעכו״ם וְהַכּוּתִי, תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, וּמַעְשְׂרוֹתֵיהֶן מַעֲשֵׂר, וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ.

די גמרא פסחים ל״ח זאָגט אז דאָס מיינט מען ביכורים), און „ראשית״ (אין שמות כ״ג „ראשית בכורי אדמתך״), און סיי תרומה ווערט אָנגערופן „תרומה״ (אין במדבר י״ח „את משמרת תרומותי״) און „ראשית״ (אין דברים י״ח „ראשית דגנך״?) נאָר עס דאַרפן זיין ביכורים פריער, ווייל זיי זענען דאָך די „ערשטלינגען״ („ביכורים״ איז דער טייטש די „ערשטלינגען״, די ערשטע צייטיק געוואָרענע פרוכטן) פון אַלץ; און תרומה דאַרף זיין פריער פאַר „ראשון״ (פאַר מעשר ראשון), ווייל תרומה הייסט „ראשית״ (די ערשטע, איז דברים י״ח „ראשית דגנך״); און מעשר ראשון דאַרף זיין פריער פאַר מעשר שני, ווייל אין אים (אין מעשר ראשון) איז פאַראַן „ראשית״ (אין אים איז פאַראַן „תרומת מעשר״, וואָס מען שיידט אָפּ פון מעשר ראשון, און דאָס איז אַזוי ווי תרומה, וואָס הייסט „ראשית״). **רש״י אין מסכת תמורה ד׳ דערקלערט די דאָזיקע משנה, אַז ביכורים זענען די סאַמע ערשטע ווייל זיי האָבן 4 נעמען „מלאה״, „ראשית״, „תרומה״ און ביכורים; דערנאָך גייט תרומה וועלכע האָט נור 3 נעמען „ראשית״, „דמע״ און „תרומה״; דערנאָך מעשר ראשון, וועלכער האָט צוויי נעמען מעשר און (אַנטהאַלט) תרומת מעשר; און צום לעצט מעשר שני.**

ח. המתכוון, אַז איינער האָט געוואָלט זאָגן (ביים אָפּשיידן תבואה צי פרוכטן) „תרומה״, (די תבואה זאָל זיין תרומה) און ער האָט (דורך אַ טעות) געזאָגט „מעשר״, אָדער ער האָט געוואָלט זאָגן „מעשר״ און ער האָט געזאָגט „תרומה״; אָדער (איינער האָט מקדיש געווען אַ בהמה פאַר אַ קרבן און) ער האָט געוואָלט זאָגן „עולה״ (אַז די בהמה זאָל זיין אַ קרבן „עולה״ וואָס ווערט אינגאַנצן פאַרברענט אויפן מזבח) און ער האָט געזאָגט „שלמים״ (אַז די בהמה זאָל זיין אַ קרבן שלמים, וואָס נור אַ טייל דערפון איז מען מקריב אויפ׳ן מזבח, און דאָס פלייש ווערט געגעסן), אָדער ער האָט געוואָלט זאָגן „שלמים״ און ער האָט געזאָגט „עולה״; אָדער איינער האָט (געטאָן אַ נדר און געוואָלט זאָגן) „איך זאָל ניט אַריינגיין אין דעם דאָזיקן הויז״, און ער האָט געזאָגט „אין יענעם (אַן אַנדער) הויז״; אָדער ער האָט „געטאָן אַ נדר און געוואָלט זאָגן) „איך זאָל ניט הנאה האָבן פון דעם דאָזיקן מענטשן״, און ער האָט געזאָגט „פון יענעם (אַן אַנדערן) מענטש״ — האָט ער גאָרניט געזאָגט (האָט זיין זאָגן, ביי די אַלע פאַלן קיין ווערט ניט), ביז זיין האַרץ און זיין מויל זענען גלייך (ער מוז אַרויס־זאָגן דאָס וואָס ער האָט אינזינען געהאַט אין האַרץ צו זאָגן). **די משנה לערנט דאָ, אַז סיי ביים אָפּשיידן תרומות ומעשרות, סיי ביים מקדיש זיי אַ בהמה פאַר אַ קרבן, סיי ביים טאָן אַ נדר, אויב מען זאָגט אַרויס דורך אַ טעות דאָס וואָס מען האָט ניט געוואָלט זאָגן, האָט דאָס אַרויסזאָגן קיין ווערט ניט, ווייל די מחשבה, דאָס וואָס ער וויל זאָגן, און די ווערטער, וואָס ער זאָגט אַרויס, מוזן זיין די זעלביקע.**

ט. הנכרי והכותי, אויב אַ גוי אָדער אַ כותי האָבן אָפּגעשיידט תרומה (פון זייער אייגענער תבואה און פרוכטן אין ארץ ישראל) איז זייער תרומה אַ תרומה, און זייער מעשר (אויב זיי האָבן אָפּגעשיידט מעשר) איז מעשר; און אויב זיי האָבן מקדיש געווען איז עס הקדש. **וועגן כותי האָבן מיר געשריבן אין ברכות פרק ז׳ משנה א׳ און פרק ח׳ משנה ח׳, אַז די כותים זענען די שומרונים, וואָס זענען באַטראַכט גע־וואָרן אַלס האַלבע יידן; זיי גלויבן נור אין חומש, אָבער ניט אין נביאים און כתובים**

ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לְעַכּו״ם כֶּרֶם רְבָעִי. וַחֲכָ״א יֵשׁ לוֹ. תְּרוּמַת הָעַכּו״ם מְדַמַּעַת, וְחַיָּבִין עָלֶיהָ חוֹמֶשׁ, וְר׳ שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר:

פרק ד

א הַמַּפְרִישׁ מִקְצַת תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, מוֹצִיא מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה עָלָיו, אֲבָל לֹא לְמָקוֹם (נ״א מִמָּקוֹם) אַחֵר. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, אַף מוֹצִיא הוּא לְמָקוֹם

און ניט אין תורה שבעל פה, און זיי האַלטן, אַז דאָס בית המקדש דאַרף זיין ניט אין ירושלים, נאָר אויפן באַרג גריזים לעבן שכם. די משנה זאָגט דאָ, אַז סיי א גוי און סיי א כותי קאָנען אָפּשיידן פון זייערע אייגענע תבואות און פרוכטן תרומות און מעשרות און אויך מקדיש זיין צו הקדש (צום בית המקדש). דער טעם איז, ווייל מען האַלט, אַז אַ גוי קאָן ניט באַקומען (בנוגע תרומות ומעשרות) דאָס איינגנטום־רעכט אויף ערד אין ארץ ישראל (אפילו ער האָט געקויפט די ערד), אַז זיין תבואה זאָל פּטור ווערן פון תרומות ומעשרות. ר׳ יהודה זאָגט, אַז אַ גוי האָט ניט קיין כרם רבעי. דער דין איז, אַז ווען מען פלאַנצט א בוים זענען די פרוכטן די ערשטע דריי יאָר ערלה און מען טאָר זיי ניט עסן, און דעם 4טן יאָר הייסן די פרוכטן כרם רבעי, דער „פערט יאָריקער גאָרטן", און מען דאַרף די פרוכטן פון פערטן יאָר פירן קיין ירושלים און דאָרט זיי עסן, אָדער מען לייזט אויס די פרוכטן מיט געלט, און מען פירט דאָס געלט קיין ירושלים און מען קויפט דערפאַר עסנוואַרג און מען עסט עס דאָרט. זאָגט ר׳ יהודה, אַז ביי ביימער פון א גוי איז ניטאָ קיין כרם רבעי. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אַז ער האָט יאָ (כרם רבעי). תרומת הנכרי, די תרומה וואָס א גוי האָט אָפּגעשיידט (פון זיין תבואה) איז „מדמע"; און (אויב א ניט־כהן עסט איר בשוגג) דאַרף ער באַצאָלן דעם חומש (דאָס פינפטל). און ר׳ שמעון פטר׳ט (פון באַצאָלן דעם חומש פון א גוי׳ס תרומה. וואָס הייסט „מדמע"־מאַכן און וואָס הייסט צאָלן א „חומש", האָבן מיר דער־קלערט פריער אין משנה א׳. די חכמים האַלטן, אַז א גוי׳ס תרומה האָט אַלע דינים פון ריכטיקער תרומה; אָבער ר׳ שמעון האַלט, אַז די תרומה איז נור מדרבנן, און דערי־בער איז מען פּטור פון צאָלן דעם חומש; אָבער מדמע איז די תרומה יאָ מדרבנן.

פרק ד.

א. המפריש, אַז איינער האָט אָפּגעשיידט א טייל תרומה אָבער מעשר, למשל, ער האָט געהאַט הונדערט סאה טבל, פון וועלכע ער האָט געדאַרפן נעמען תרומה אַ פופציקסטל, צוויי סאה, און ער האָט נאָר אָפּגעשיידט איין סאה, און דאָס זעלבע אויך מיט מעשר, מוציא, מעג ער אַרויסנעמען פון דער זעלבער תבואה די רעשט תרומה (און דאָס זעלבע מעשר) אויף דער דאָזיקער תבואה, אָבער ניט אויף אַן אַנדער אָרט. פון דערזעלבער תבואה אָפּשיידן דעם צווייטן סאה תרומה מעג ער. דער ר״ש זאָגט, אַז דער טעם איז, ווייל מען באַטראַכט, אַז דאָס אַרויסנעמען די רעשט תרומה איז ווי אַ המשך פון דעם ערשטן מאָל. אָבער אַרויסנעמען תרומה פון דער דאָזיקער תבואה אויף אַנדער טבל טאָר מען ניט, ווייל דאָס הייסט אָפּגעשיידט פון האַלב־מתוקנ׳ער, פאַרראַכטענער תבואה, אויף טבל. ר׳ מאיר זאָגט, אַז מען מעג אויך אָפּשיידן פון דאַנען תרומה און מעשרות אויף אַן אַנדער אָרט (אויף אַנדערע טבל־תבואה). טייל זענען גורס סיי אין דער סתם משנה און סיי אין די ווערטער פון ר׳ מאיר „ממקום אחר" „פון אַן אַנדער אָרט", אַנשטאַט „למקום אחר", אויף אַן אַנדער אָרט". דער טייטש. פון „ממקום אחר" איז, אַז מען טאָר ניט פון אַנדערער טבל־תבואה אָפּשיידן די רעשט תרומה ומעשרות אויף דער דאָזיקער תבואה, און ר׳ מאיר זאָגט, אַז מען מעג.

אַחַר תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת: **ב** מִי שֶׁהָיוּ פֵּירוֹתָיו בַּמְּגוּרָה, וְנָתַן סְאָה לְבֶן לֵוִי וּסְאָה לְעָנִי, מַפְרִישׁ עַד שְׁמוֹנָה סָאִין וְאוֹכְלָן, דִּבְרֵי ר׳ מֵאִיר. וַחֲכָ״א אֵינוֹ מַפְרִישׁ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן: **ג** שִׁיעוּר תְּרוּמָה, עַיִן יָפָה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים. בֵּשׁ״א, מִשְּׁלֹשִׁים וְהַבֵּינוֹנִית מֵחֲמִשִּׁים, וְהָרָעָה מִשִּׁשִּׁים. תָּרַם וְעָלָה בְיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, תְּרוּמָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתְרוֹם. חָזַר וְהוֹסִיף, חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת. עָלָה בְיָדוֹ מִשִּׁשִּׁים וְאֶחָד, תְּרוּמָה וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם כְּמוֹ שֶׁהוּא לָמוּד,

ב. מי שהיו, אויב איינער האָט געהאַט זיינע פרוכטן (די תבואה) אין זיין מאגאַזין („מגורה" הייסט אן אָרט, וואו מען האַלט תבואה און פרוכטן), און ער האָט גע־געבן איין סאה צו א לוי און איין סאה צו אן אָרימאַן, קאָן ער ארויסנעמען (פון מאַגאזין) ביז אכט סאה און זיי עסן, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **מעשר ראשון איז אַ צענטל; למשל, אז איינער האָט 10 סאה תבואה דארף ער געבן דערפון איין סאה מעשר ראשון. דאָס זעלבע איז מעשר עני (אין די יאָרן 3 און 6 נאָך שמיטה, ווען מען גיט מעשר עני) א צענטל. זאָגט די משנה, אז אויב ער האָט געהאַט געגעבן צו א לוי איין סאה תבואה און צו אן אָרימאַן איין סאה תבואה, און דער לוי און דער עני זענען אוועקגעגאַנגען, מעג ער באַטראַכטן די דאָזיקע 2 סאה אלס מעשר ראשון און מעשר עני און ארויס־נעמען פון מאַגאַזין 8 סאה תבואה און זיי עסן, און ער דארף ניט מורא האָבן טאָמער זענען די צוויי סאה שוין ניטאָ.** חכמים אומרים, אָבער די חכמים זאָגן, אז ער מעג ארויסנעמען (פון מאגאזין תבואה צום עסן) נאָר לויטן חשבון. **דאָס הייסט, ער מוז יאָ געוויר ווערן וויפיל עס איז געבליבן פון די צוויי סאה, און אויב למשל, ביים לוי איז געבליבן נאָר א האלבע סאה און ביים אָרימאַן א האלבע סאה, מעג ער עסן נור 4 סאה. אזוי טייטשט די משנה דער רמבם. עס זענען פאראַן נאָך עטליכע פירושים, און דער „מלאכת שלמה" זאָגט, אז זיי זענען אלע זייער שווער. מען דארף דאָ באַמערקן, אז דעם אָרימאַן האָט ער געדארפן געבן מעשר עני ניט קיין גאַנצע סאה, מחמת עס האָט דאָך שוין געפעלט פון די צען סאה איין סאה מעשר ראשון, און ער האָט דעריבער געדאַרפן געבן נור 9 צענטל סאה. נאָר די משנה האָט גענומען א גאַנצן ציפער.**

ג. שיעור תרומה, דער שיעור וויפל מען דארף געבן תרומה ביי (א בעל בית א נדבן, מיט אַ) „גוט אויג" איינס פון פערציק. **אויב א נדבן האָט פערציק סאה דארף ער דערפון געבן איין סאה, מחמת א נדבן דארף געבן א פערציקסטל.** בית שמאי זאָגן, אז איינס פון דרייסיק. **אויך די בית שמאי לערנען דאָ וועגן א בעל הבית מיט א „עין יפה", מיט א גוט אויג, א נדבן.** והבינונית, דאָס „מיטעלע אויג" (ניט קיין נדבן, ניט א זייער ברייט־הארציקער, אָבער אויך ניט קיין קארגער) איינס פון פופציק; און דאָס „שלעכטע אויג" (א קאַרגער) איינס פון זעכציק. **דאָס איז לויט דער מיינונג פון דער סתם משנה, אז א נדבן זאָל געבן איינס פון פערציק; אָבער לויט די בית שמאי, וואָס זאָגן, אז דער נדבן זאָל געבן א דרייסיקסטל, דארף דער מיטעלער געבן א פערציקסטל, און דער קאַרגער א פופציקסטל. בכלל איז אין דער משנה אָנגענומען דער שיעור תרומה פון דער „עין בינונית". דאָס „מיטעלע אויג", א פופציקסטל.** תרם, אויב איי־נער (אַ נדבן אָדער א „מיטל אויג") האָט אָפּגעשיידט (לויט א שלעכטער אָפּשאַצונג) תרומה און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז עס איז געווען ניט מער ווי אַ זעכציקסטל, איז עס תרומה און ער דארף ניט אָפּשיידן מער תרומה; אויב ער האָט צוגעלייגט (אָפּ־געשיידט נאָך תרומה ביז צו איין פופציקסטל אָדער איין פערציקסטל) דארף מען (פון דעם דאָזיקן „צוגאָב") געבן מעשרות. **תרומה איז פטור פון מעשרות, אָבער דער דאָזיקער צוגאָב ווערט ניט מער פאררעכנט אלס תרומה, מחמת א זעכציקסטל איז א גוטע תרומה, און דעריבער דארף מען פון דעם צוגאָב אָפּשיידן מעשרות ווי פון גע־וויינליכע חולין.** עלה בידו, אויב (דאָס ערשטע מאָל) איז אים ארויסגעקומען ניט מער ווי איינס פון איין־און־זעכציק (דאָס הייסט ווינציקער ווי עס איז שיעור אפילו ביי א קארגן) איז עס תרומה, אָבער ער דארף צוגעבן נאָך תרומה ביז דעם שיעור וואָס

בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל וּבְמִנְיָן. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָף: ד הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ, צֵא וּתְרוֹם, תּוֹרֵם כְּדַעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, תּוֹרֵם כַּבֵּינוֹנִית, אַחַת מֵחֲמִשִּׁים. פִּחֵת עֲשָׂרָה אוֹ הוֹסִיף עֲשָׂרָה, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. אִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף אֲפִילוּ אַחַת, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה: ה הַמַּרְבֶּה בִּתְרוּמָה ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֶחָד מֵעֲשָׂרָה

ער איז געוואוינט צו געבן („למוד״, „געוואוינט״). עס איז תרומה, ווייל מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, האָט תרומה קיין שיעור ניט, און מען קאָן געבן אפילו דעם סאמע קלענסטן טייל, נאָר די רבנן האָבן איינגעפירט דעם שיעור. אָבער ער דאַרף צוגעבן אלס תרומה ביז צום שיעור, צו דער מאָס, וואָס ער איז געוואוינט צו געבן, ווייל די ערשטע תרומה האָט אפילו ניט באַטראָפן וויפיל א קאַרגער גיט. במדה, מיט א מאָס, אָדער מיט א וואָג אָדער מיט א צאָל. דעם דאָזיקן צוגאָב תרומה מעג ער אָפּ־שיידן מעסטנדיק מיט א מאָס, אָדער וועגנדיק מיט אַ וואָג, אָדער אָפּציילנדיק ביז דער צאָל. דאָס וואָס די משנה פריער אין פרק א׳ משנה ז׳ זאָגט, אז מען טאָר ניט אָפּשיידן תרומה מיט אַ מאָס אָדער מיט א וואָג אָדער מיט א צאָל, מיינט מען נור ביים אָנהייב אָפּשיידן תרומה, אָבער ביים צולייגן, וואָס עס קומט־צו, מעג מען יאָ. ר׳ יהודה זאָגט, אז (דעם צוגאָב מעג מען אָפּשיידן) אויך ניט פון דער נאָנט (שלא מן המוקף). דער דין אז תרומה דאַרף מען אָפּשיידן פון דער נאָנט, פון תבואה וואָס ליגט סאמע נאָנט צו דער תבואה, אויף וועלכער די תרומה ווערט אראָפּגענומען, איז (לויט ר׳ יהודה׳ס מיינונג) נאָר ביים אָנהייב אָפּשיידן תרומה, אָבער ביים אָפּשיידן דעם צוגאָב מעג מען נעמען אויך ניט פון דער נאָנט.

ד. האומר, אז איינער זאָגט צו זיין שליח: „גיי און שייד־אָפּ תרומה״ (און ער האָט אים ניט געזאָגט, וויפיל ער זאָל אָפּשיידן), זאָל דער שליח אָפּשיידן ווי עס איז די דעה פון בעל הבית. אויב דער שליח ווייסט, אז דער בעל הבית איז זיך נוהג אָפּ־צושיידן ווי א נדבן, זאָל אויך ער אָפּשיידן אַ פערציקסטל, אויב ווי אַ קאַרגער, אַ זעכ־ציקסטל; אויב ווי א מיטעלער, א פופציקסטל. אם אינו יודע, אויב דער שליח ווייסט ניט די דעה פון בעל הבית, זאָל ער אָפּשיידן ווי א „מיטל אויג״, איינס פון פופציק. מחמת מען נעמט אָן, אז ׳סרוב מענטשן זענען מיטעלע מענטשן, ניט נדבנים און ניט קאַרגע. פיחת, אויב דער שליח האָט געגעבן מיט צען ווינציקער (אנשטאט איינס פון פופציק, האָט ער געגעבן איינס פון זעכציק), אָדער ער האָט געגעבן מיט צען מער („אנשטאַט איינס פון פופציק האָט ער געגעבן איינס פון פערציק) איז די תרומה יאָ תרומה. אזוי טייטשט דער רמבם „פיחת עשרה״, „מיט צען ווינציקער״, און „הוסיף עשרה״, „מיט צען מער״. רש״י אין קידושין מ״א און אויך דער ר״ש און דער ברטנורא טייטשן פאַרקערט: „פיחת״, ער האָט געגעבן איינס פון פערציק, און „הוסיף״ איינס פון זעכציק. אם נתכוון, אויב (דער שליח האָט געוואוסט וויפיל דער בעל הבית גיט און) ער האָט בכוונה מוסיף געווען אפילו נור איינס (למשל אנשטאט איינס פון פופציק האָט ער געגעבן איינס פון ניין־און־פערציק) איז די תרומה ניט קיין תרומה. זי איז אינגאנצן ניט קיין תרומה, מחמת ער האָט בכוונה געטאָן אנדערש ווי עס איז געווען די דעה פון בעל הבית, און דאָס הייסט דעריבער, אז ער האָט עובר געווען אויף דער שליחות, און דאדורך איז ער געוואָרן אויס שליח.

ה. המרבה, אז איינער וויל געבן מער תרומה (ווי די שיעורים וואָס זענען אָנגעגעבן פריער אין משנה ג׳), זאָגט ר׳ אליעזר אז ער מעג געבן (דאָס העכסטע) איינס פון צען (איין צענטל), אזוי ווי תרומת מעשר. תרומת מעשר, וואָס מען שיידט אָפּ פון מעשר ראשון, איז איין צענטל, און עס האָט דאָך אויך דעם נאָמען תרומה, דעריבער מעג מען געבן תרומה ביז איין צענטל. אָבער מער ווי איין צענטל טאָר מען ניט.

בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, יָתֵר מִכַּאן יַעֲשֶׂנָּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לְמָקוֹם אַחֵר. ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר מֶחֱצָה חוּלִּין וּמֶחֱצָה תְרוּמָה. ר' טַרְפוֹן וְר' עֲקִיבָא אוֹמְרִים, עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׁם חוּלִּין: ו בִּשְׁלֹשָׁה פְרָקִים מְשַׁעֲרִים אֶת הַכַּלְכָּלָה. בַּבִּכּוּרוֹת וּבַסִּיפּוֹת, וּבְאֶמְצַע הַקַּיִץ. הַמּוֹנֶה מְשֻׁבָּח וְהַמּוֹדֵד מְשֻׁבָּח מִמֶּנּוּ, וְהַשּׁוֹקֵל מְשֻׁבָּח מִשְּׁלָשְׁתָּן: ז ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר תְּרוּמָה עוֹלָה בְּאֶחָד

יתר מכאן, דאָס וואָס ער האָט געגעבן מער ווי דאָס צענטל (למשל, ער האָט געגעבן צוויי צענטלאַך, איז דאָך איינע פון די צוויי צענטלעך ניט קיין תרומה, נאָר חולין, אָבער עס איז דאָך אויסגעמישט מיט תרומה) זאָל ער עס מאַכן פאַר תרומת מעשר אויף אנדערע תבואה. **די מפרשים טייטשן, אז ער זאָל עס פארקויפן ביליג צו א לוי און דער לוי זאָל עס מאַכן תרומת מעשר אויף דער מעשר־תבואה, וואָס ער האָט און אויף וועלכן ער דארף אָפּשיידן תרומת מעשר.** ר' ישמעאל זאָגט, אז א העלפט חולין און א העלפט תרומה. **דאָס הייסט, אז מען מעג אָפּשיידן תרומה (ניט ביז א צענטל) נאָר ביז אַ העלפט, אזוי אַז עס זאָל זיין אַ העלפט חולין און א העלפט תרומה.** ר' טרפון און ר' עקיבא זאָגן, אז (ער מעג אָפּשיידן תרומה וויפיל ער וויל, נאָר) ער זאָל איי־בערלאָזן (עפּיס) חולין. **מען מעג אָפּשיידן תרומה אפילו מער ווי א העלפט פון דער תבואה, אָבער מאַכן די גאנצע תבואה פאר תרומה טאָר מען ניט, ווייל מען מוז איי־בערלאָזן עפּיס חולין, מחמת תרומה ווערט אָנגערופן אין חומש (דברים י"ח) „ראשית", ווערט דערפון געלערנט, אז עס דארפן זיין „שיריים", עס דארף איבער־געלאָזט ווערן חולין.**

ו. בשלשה, אין דריי צייטן (פון יאָר) מעסט מען דעם קויש (כלכלה, פון פייגן און אנדערע פרוכטן), **כדי מען זאָל וויסן, וויפיל דער קויש נעמט אריין פרוכטן און מען זאָל געבן ריכטיק תרומה.** בבכורות, ווען די פרוכטן ווערן אמפריעסטן צייטיק (פון „בכורה בתאנה" אין הושע ט' און „כתאני הבכורות" אין ירמיה כ"ד, די ערשטע צייטיקע פייגן), ובסיפות, ווען די פרוכטן האַלטן שוין ביים סוף (פון „סוף", „סיפות", „לעצטע", די לעצטע פרוכטן), ובאמצע הקיץ, און אין מיטן זומער. **אין דער צייט פון די „בכורות", פון די ערשט־צייטיקע פרוכטן, זענען זיי גרויסע און דער קויש נעמט אריין ווינציקער פרוכטן. אין דער צייט פון די „לעצטע פרוכטן" זענען זיי איינגעדארטע, קליינע, און דער קויש נעמט אריין מער פרוכטן. און אינמיטן זומער האָבן די פרוכטן א מיטלן וואוקס, און דער קויש נעמט אריין מער ווי די „בכורות" און ווינציקער ווי די „סיפות". דעם קויש מעסט מען אין די דאָזיקע צייטן, כדי מען זאָל קאָנען אפשאַצן וויפיל תרומה מען דארף געבן. דער רמבם טייטשט, אַז דאָס לערנט מען ניט וועגן תרומה, נאָר וועגן מעשר און תרומה מעשר, וואָס מען גיט ניט „אויפן קוק" נאָר מען מוז מעסטן אָדער ציילן אָדער אָפּוועגן און דעריבער מוז מען וויסן גע־נוי וויפיל דער קויש, מיט וועלכן מען נעמט מעשר, נעמט אריין פרוכטן.** המונה, דער וואָס ציילט (ביים אָפּשיידן מעשר) טוט גוט; והמודד, און דער, וואָס מעסט, טוט נאָך בעסער; והשוקל, דער וואָס וועגט, טוט אַמבעסטן. **„משובח" איז דער טייטש „ווערט געלויבט" און דער זין איז, אז ער „טוט גוט". ווי דער ברטנורא באַמערקט, איז דאָס נור ביי מעשר און תרומות מעשר; ווארום תרומה מוז מען געבן נור „מאומד", אָפּ־שאצן „אויפן קוק", און מען טאָר ניט ציילן און ניט מעסטן און ניט וועגן (פריער פרק א' משנה ז').**

ז. ר' אליעזר זאָגט, אז תרומה גייט־אויף (עולה, ווערט בטל) אין הונדערט און איינס. **מיר האָבן שוין אין דער הקדמה צו תרומות און אויך פריער אין פרק א' משנה ח' דערקלערט, וואָס הייסט „מדמע". דאָס איז ווען תבואה אָדער פרוכטן, וועלכע זענען תרומה און מען דארף זיי אוועקגעבן בחנם צו א כהן, און א ניט־כהן (א ישראל צי א לוי) טאָר זיי ניט עסן, פאלט אריין און מישט זיך אויס מיט געוויינטליכע תבואה**

וּמֵאָה, ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר בְּמֵאָה וְעוֹד, וְעוֹד זֶה אֵין לוֹ שִׁיעוּר. ר׳ יוֹסֵי בֶּן מְשׁוּלָּם אוֹמֵר, וְעוֹד, קַב לְמֵאָה סְאָה, שְׁתוּת לַמְּדוּמָּע: ח ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת מַעֲלוֹת אֶת הַלְּבָנוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הַשְּׁחוֹרוֹת. עִגּוּלֵי דְבֵילָה הַגְּדוֹלִים מַעֲלִים אֶת הַקְּטַנִּים, וְהַקְּטַנִּים מַעֲלִים אֶת

צי פרוכטן, וועלכע זענען חולין און יעדער מעג זיי עסן. אויב דער חולין איז ניט זייער א סך מער ווי די תרומה, מיט וועלכער די חולין האָט זיך אויסגעמישט, הייסט דער גאנצער געמיש „דימוע״ (פון וואָרט „דמע״, וואָס איז דער טייטש „תרומה״, זע פריער פרק ג׳ משנה ו׳), און א ניט־כהן טאָר עס ניט עסן און מען דאַרף דעריבער פאַרקויפן דעם גאנצן געמיש צו א כהן פאַר א ביליגן פּרייז; אָבער מען מוז אראָפּרעכ־נען דערפון די תרומה, וואָס האָט זיך אויסגעמישט און פאַר איר ניט נעמען קיין געלט, מחמת זי געהערט דאָך צום כהן בחנם, אויב אָבער די חולין, אין וועלכע די תרומה איז אריינגעפאַלן, איז געווען זייער א סך מער פון דער תרומה, איז דער דין, אז מען נעמט ארויס פון דעם געמיש אזוי פיל תבואה אָדער פרוכטן, וויפיל עס איז געווען די תרומה וואָס איז אריינגעפאַלן; למשל, אויב עס איז אריינגעפאַלן א סאה תרומה, נעמט מען ארויס א סאה תבואה צי פרוכטן און מען זאָגט, אז דאָס איז די אריינגעפאַלענע תרומה, און מען גיט זי אוועק בחנם צום כהן, און די איבעריקע תבואה צו פרוכטן פון געמיש מעג יעדער עסן, ווי געווייינטליכע חולין, דאָס רופט מען „עולה״, ד. ה. די „תרומה גייט־אויף״, ווערט בטל אין די חולין. טייל טייטשן דאָס וואָרט „עולה״, „אויפ־גיין״, דערפון וואָס מען נעמט ארויס די תרומה, מען איז איר „מעלה״. איצט איז די שאלה, וויפיל הייסט „זייער א סך״? וויפיל דאַרף זיין חולין מער פון דער תרומה, אז די תרומה זאָל בטל ווערן? זאָגט ר׳ אליעזר אז דער געמיש דאַרף זיין הונדערט און איינס, דאָס הייסט, אויב איין סאה תרומה איז אריינגעפאַלן און זיך אויסגעמישט מיט הונדערט סאה חולין, איז דאָך צוזאַמען הונדערט און איינס, איין חלק תרומה אויף הונדערט חלקים חולין, ווערט שוין די תרומה בטל. מען נעמט ארויס פון דעם גע־מיש א סאה תבואה און מען גיט איר אוועק דעם כהן אלס תרומה און די איבעריקע 100 סאה מעג יעדער עסן. ר׳ יהושע זאָגט, אז אין הונדערט און נאָך עפּיס. מען דאַרף ניט הונדערט און איינס, נאָר עס איז גענוג 99 און עפּיס חולין אויף איינס תרומה, אז די תרומה זאָל בטל ווערן. ועוד זה, און דער דאָזיקער „און נאָך עפּיס״ האָט ניט קיין שיעור. עס איז גענוג עפּיס מער פון 99 חולין. ר׳ יוסי בן משולם זאָגט, אז דער דאָזיקער „און נאָך עפּיס״ מיינט איין טאָפּ (קב) צו הונדערט סאה, א זעקסטל צום „מדמע״ (צו דער תרומה). דאָס הייסט, אז דער „און נאָך עפּיס״ האָט יאָ א שיעור, און דאָס איז א זעקסטל פון דער תרומה, וואָס איז אריינגעפאַלן (א זעקסטל פון „מדמע״) און אויב איין סאה תרומה איז אריינגעפאַלן אין 99 סאה און 1 טאָפּ חולין ווערט די תרומה בטל, מחמת 6 טעפּ (6 קבים) איז איין סאה. ר׳ יוסי בן משולם איז געווען א תנא אין דער צייט פון ר׳ יהודה הנשיא, רבי, דעם מסדר פון דער משנה.

ח. ר׳ יהושע זאָגט שוואַרצע פייגן זענען מבטל ווייסע פייגן, און ווייסע פייגן זע־נען מבטל שוואַרצע פייגן. אויב למשל, א שוואַרצע פייג פון תרומה איז אריינגעפאַלן אין 100 פייגן פון חולין און די 100 פייגן זענען, למשל, געווען 50 שוואַרצע און פופ־ציק ווייסע איז עס אזוי ווי די שוואַרצע תרומה־פייג איז אריינגעפאַלן אין 100 שוואַר־צע פייגן, און די תרומה־פייג ווערט בטל; מען נעמט ארויס איין שוואַרצע פייג אלס תרומה און מען גיט זי צו א כהן און די איבעריקע 100 פייגן מעג מען עסן. כאָטש די 50 ווייסע פייגן זענען דאָך זיכער ניט אויסגעמישט געוואָרן, מחמת די תרומה־פייג איז דאָך א שוואַרצע, פונדעסטוועגן רעכנט מען זיי צו צו די 50 שוואַרצע פייגן און עס הייסט, אז די תרומה־פייג איז אריינגעפאַלן אין 100 פייגן. עגולי דבלה, גרויסע קיי־לעכיקע קנוילן געפּרעסטע פייגן זענען מבטל קליינע קנוילן געפּרעסטע פייגן, און

הַגְּדוֹלִים, הָעִגּוּלִים מַעֲלִים אֶת הַמַּלְבְּנִים, וְהַמַּלְבְּנִים מַעֲלִים אֶת הָעִגּוּלִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר, וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּיָדוּעַ מָה נָּפְלָה, אֵין מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וּכְשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מָה נָּפְלָה, מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ: ט כֵּיצַד? חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת, נָפְלָה שְׁחוֹרָה, שְׁחוֹרוֹת אֲסוּרוֹת וְהַלְּבָנוֹת מֻתָּרוֹת. נָפְלָה לְבָנָה, לְבָנוֹת אֲסוּרוֹת וּשְׁחוֹרוֹת מֻתָּרוֹת. בְּשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מָה נָּפְלָה, מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ. וּבְזוֹ ר׳ אֱלִיעֶזֶר

קליינע זענען מבטל די גרויסע. **אויב א גרויסע קנויל פון געפּרעסטע פייגן תרומה** (עיגול, א קיילעכיקער קנויל) **פאלט אריין אין 100 קנוילן געפרעסטע פייגן חולין, און 50 פון זיי זענען גרויסע און 50 קליינע קנוילן, ווערט עס פארעכנט ווי 100 גרויסע קנוילן און די איין קנויל תרומה ווערט בטל.** העגולים, די קיילעכיקע קנוילן געפּרעסטע פייגן זענען מבטל די פירקאנטיקע פלעצלעך געפּרעסטע פייגן, און די פירקאַנטיקע זענען מבטל די קיילעכטיקע. **געפּרעסטע פייגן** (דבלה) **פלעגט מען צוזאַמענהאלטן אין צוויי פאַרמען, אין קיילעכיקע קנוילן „עיגולים", און אין פירקאַנטיקע פלעצלעך „מלבנים"** (פון וואָרט „לבנה", „ציגל", פירקאנטיק ווי ציגל). **אויב אַ קיילעכיקע קנויל געפּרעסטע פייגן תרומה איז אריינגעפאלן אין 50 קיילעכיקע קנוילן געפּרעסטע פייגן חולין און 50 פירקאַנטיקע פלעצלעך געפּרעסטע פייגן חולין, ווערט דאָס פארעכנט ווי עס וואָלט אריינגעפאלן אין 100 קנוילן חולין, און די איינע קנויל תרומה ווערט בטל.** ר׳ אליעזר אסר׳ט. **ער האַלט, אז אויב אַ שווארצע תרומה־פייג איז אריינגעפאלן צווישן 50 שווארצע און 50 ווייסע פייגן פון חולין, זענען דאָך די ווייסע פייגן זיכער ניט טייל פון געמיש, הייסט עס, אז די שווארצע תרומה־פייג האָט זיך אויסגעמישט בלויז מיט די 50 שווארצע פייגן פון חולין, איז דאָך נור דאַ צוזאמען 51 און ניט 101, דעריבער ווערט זי ניט בטל. דאָס זעלבע איז אויך מיט די גרויסע קנוילן און די פירקאַנטיקע פייגן־פלעצלעך.** ורבי עקיבא, און ר׳ עקיבא זאָגט, אז אויב מען ווייסט וואָס עס איז אריינגעפאלן (א שווארצע פייג, א גרויסע קנויל), קאָנען זיי ניט מבטל זיין איינער דעם אנדערן; און אויב מען ווייסט ניט וואָס עס איז אריינגעפאלן, זענען זיי יאָ מבטל איינער דעם אנדערן. **מחמת קוים ווייסט מען ניט, זענען דאָך סיי די ווייסע און סיי די שווארצע, סיי די גרויסע קנוילן און סיי די קליינע, סיי די קיילעכיקע און סיי די פירקאַנטיקע, א טייל פון זעלבן געמיש, און ממילא הייסט עס ריכטיק, אז עס איז אריינגעפאלן אין 100 פון חולין. און איצט גיט די משנה די דערקלערונג וואָס ר׳ עקיבא מיינט מיט דעם „אויב מען ווייסט ניט וואָס עס איז אריינגעפאלן", און די משנה זאָגט:**

ט. כיצד, ווי אזוי? אויב עס זענען געווען פופציק שווארצע פייגן און פופציק ווייסע (צוזאמען הונדערט פייגן פון חולין), איז אויב עס איז אריינגעפאלן אין זיי איין שווארצע פייג (פון תרומה), זענען די שווארצע פייגן אסור (ניט א כהן טאָר זיי ניט עסן) און די ווייסע פייגן זענען מותר (אויך ניט א כהן מעג זיי עסן); אויב עס איז אריינגעפאלן א ווייסע, זענען די ווייסע אסור און די שווארצע זענען מותר; און אויב מען ווייסט ניט די קאָליר פון דער אריינגעפאלענער (פייג) זענען איינע מבטל די אנדערע. **מחמת עס זענען דאָך פאראן הונדערט פייגן חולין אויסגעמישט מיט דער תרומה־פייג, זענען זיי מבטל די תרומה פייג; מען נעמט ארויס איין פייג און מען גיט זי דעם כהן אלס תרומה און די איבעריקע 100 פייגן זענען חולין און יעדער מעג זיי עסן.** בזו, אין דעם דאָזיקן (פריערדיקן דין) איז ר׳ אליעזר מחמיר און ר׳ יהושע איז מיקל. **ווייל ר׳ אליעזר האַלט דאָך, אז ביי 50 שווארצע און 50 ווייסע הייסט עס אז עס איז נור דאָ 50 פייגן און זיי מאכן ניט בטל די תרומה־פייג און א ניט־כהן טאָר ניט עסן דעם געמיש; אָבער ר׳ יהושע איז מתיר.**

מַחֲמִיר וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ מֵקֵל: **י** וּבְזוֹ ר׳ אֱלִיעֶזֶר מֵקֵל, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַחֲמִיר. בְּדוֹרֵס לִיטְרָא קְצִיעוֹת עַל פִּי הַכַּד וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, רוֹאִין אוֹתָן כְּאִילּוּ הֵם פְּרוּדוֹת וְהַתַּחְתּוֹנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת. ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא תַעֲלֶה, עַד שֶׁיְּהֵיוּ שָׁם מֵאָה כַדִּים: **יא** סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה עַל פִּי מְגוּרָה וְקִפְּאָהּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם יֵשׁ בְּקִפּוּי מֵאָה סְאָה, תַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה. ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא תַעֲלֶה. סְאָה

י. ובזו, אָבער אין דעם (דין, וואָס ווערט געלערנט דאָ ווייטער) איז ר׳ אליעזר מיקל און ר׳ יהושע איז מחמיר; דאָס איז אין דעם פאל ווען איינער דריקט אריין (דורס) א פונט טרוקענע פייגן (פון תרומה) אויף דער עפנונג פון א קריג (מיט פייגן פון חולין) און ער ווייסט ניט, אין וועלכער קריג ער האָט אריינגעדריקט (און עס זענען דאָרט פאראן עטליכע קריגן מיט חולין־פייגן), זאָגט ר׳ אליעזר, אז מען באַטראכט ווי די פייגן אין די קריגן זענען פונאנדערגענומען (פרודות), און אויך די אונטערשטע פייגן, (וועלכע ליגן ניט ביי דער עפנונג פון דער קריג, נור טיפער, אין מיטן פון דער קריג, און אויפן דנאָ פון גריג) העלפן מבטל צו זיין די אויבערשטע (וועלכע ליגן אויף דער עפנונג פון דער קריג). **דאָס הייסט, אז אויב אין די קריג איז פאראן 100 פונט טרוקענע פייגן, כאָטש מען ווייסט דאָך, אז דער פונט תרומה פייגן איז ניט אריין טיף אין קריג נאָר איז געבליבן אין דער הויך, אויף דעם „מויל", אויף דער עפנונג פון קריג, פונדעסטוועגן באטראכט מען, ווי אלע פייגן פון קריג וואָלטן געווען אויסגעמישט, זענען דאָך פאראן 100 פונט חולין קייגן איין פונט תרומה, איז דער פונט תרומה „עולה", ער ווערט בטל, און מען נעמט ארויס איין פונט פייגן און מען גיט עס דעם כהן אלס תרומה און די איבעריקע זענען מותר. די מפרשים זאָגן, אז ווייל עס זענען פאראן נאָך אַנדערע קריגן (כאָטש זיי זענען ניט קיין 100 קריגן) ווערט דאָך עס מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, סיי ווי בטל אין רוב, אין דער מערהייט, נאָר די רבנן האָבן מתקן געווען אז עס מוז זיין 101; דעריבער מעג מען צו רעכענען אויך די אונטערשטע פייגן.** ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע זאָגט, אז זי ווערט ניט בטל (די אונטערשטע פייגן קאָן מען ניט צורעכענען), סיידן עס זענען פאראן הונדערט קרוגן (מיט פייגן חולין, און ער ווייסט ניט אויף וועלכן קריג ער האָט ארויפגעלעגט דעם פונט תרומה־פייגן). **דעמאָלס ווערט די איינע עפנונג פון דער קריג, אויף וועלכער ער האָט ארויפגעלייגט די תרומה־פייגן, בטל אין די אנדערע 100 עפנונגען. „ליטרא", זאָגט ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", איז דאָס גריכישע וואָרט „ליטרא", א פונט.**

יא. סאה, אויב א סאה פון תרומה (תבואה צי פרוכטן) איז ארויסגעפאלן אויף דער עפנונג (אין דער הויך) פון א מאגאזין־קאסטן (תבואה פון חולין) און ער האָט אראָפּגעשארט (אראָפּגענומען די גאַנצע תבואה צי פרוכטן, וועלכע זענען געלעגן אין דער הויך אויף דער עפנונג), זאָגט ר׳ אליעזר, אז אויב עס איז אין דעם אראָפּגעשאַרטן (קיפוי) פאראן הונדערט סאה ווערט בטל (די סאה תרומה) אין די הונדערט און איין סאה. **אין ירושלמי זענען פאראן אויף דער דאָזיקער משנה צוויי טייטשן. איינער איז, אז אויב עס איז פאראן בלויז אין דעם אראָפּגעשאַרטן 100 סאה (אַ חוץ דער אריינגעפאלענער סאה תרומה) ווערט די תרומה בטל און „גייטאויף". דער צווייטער טייטש איז, אז אויב עס איז פאראן אין דעם אראָפּגעשאַרטן צוזאַמען מיט דער תבואה, וועלכע ליגט אונטן אין מאגאזין, 100 סאה (א חוץ דער תרומה־סאה), ווערט אויף די סאה־תרומה בטל און גייט־אויף.** ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע זאָגט, אז זי ווערט ניט בטל. ווייל (לויט דעם צווייטן טייטש פון ירושלמי) **ר׳ יהושע האַלט דאָך אין דער פריערדיקער משנה, אז די אונטערשטע העלפן ניט מבטל צו זיין די אויבערשטע.** סאה תרומה,

תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה עַל פִּי מְגוּרָה יִקְפִּיאֶנָּה, וְאִם כֵּן, לָמָּה אָמַר תְּרוּמָה עוֹלָה בְּאַחַת וּמֵאָה? בְּשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ אִם בְּלוּלוֹת הֵן, אוֹ לְאַיִן נָפְלָה:

יב שְׁתֵּי קֻפּוֹת, וּשְׁתֵּי מְגוּרוֹת, שֶׁנָּפְלָה סְאָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶם, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵיזוֹ מֵהֶן נָפְלָה, מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילוּ הֵם בִּשְׁתֵּי עֲיָרוֹת, מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ: **יג** אָמַר ר' יוֹסֵי מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי ר' עֲקִיבָא בַּחֲמִשִּׁים אֲגוּדוֹת שֶׁל יָרָק שֶׁנָּפְלָה אַחַת מֵהֶן לְתוֹכָן חֶצְיָהּ תְּרוּמָה, וְאָמַרְתִּי לְפָנָיו, תַּעֲלֶה, לֹא שֶׁהַתְּרוּמָה עוֹלָה בַּחֲמִשִּׁים וְאֶחָד, אֶלָּא שֶׁהָיוּ שָׁם מֵאָה וּשְׁנֵי חֲצָאִים:

אויב א סאה פון תרומה־תבואה איז ארויפגעפאלן אויף דער עפענונג פון מאגאזין־קאַסטן (מיט חולין תבואה), זאָל מען אַראָפּשארן פון דער הויך. **מען זאָל אראָפּשארן די תבואה וואָס ליגט אין דער הויך, און דאָס אראָפּגעשאַרטע איז תרומה, און די אי־בערגעבליבענע אונטערשטע תבואה אין מאגאזין־קאַסטן איז חולין.** ואם כן, אויב אזוי, פארוואָס האָט מען געזאָגט, אז „תרומה ווערט בטל אין הונדערט און איינס"? דאָס איז נור אין פאל ווען מען ווייסט ניט (צי די סאה תרומה איז געבליבן אין דער הויך) צי זי האָט זיך אויסגעמישט (מיט דער גאַנצער תבואה פון מאַגאַזין־קאַסטן) אָדער מען ווייסט ניט וואוהין זי איז אריינגעפאלן (צי זי איז אפשר אריינגעפאלן אין דער־מיט פון קאַסטן תבואה). **דאָס איז לויט דער מיינונג פון ר' יהושע, אז אויב מען ווייסט, דאָס איז סאה תרומה איז געבליבן אין דער הויך קאָן די אונטערשטע תבואה ניט העלפן מבטל צו זיין די סאה תרומה; ווען מען ווייסט ניט, צי די סאה תרומה איז געבליבן אין דער הויך, דעמאָלס ווערט דער גאַנצער קאַסטן תבואה באטראכט אלס איין געמיש.**

יב. שתי קופות, צוויי קוישן אָדער צוויי קאסטנס (מיט תבואה פון חולין), וואָס א סאה תרומה (תבואה) איז אריינגעפאַלן אין איינעם פון זיי (אין איינעם פון די קוישן אָדער אין איינעם פון די קאסטנס) און מען ווייסט נישט אין וועלכן זי איז אריינגעפאלן, זענען זיי מבטל איינע די אנדערע. **אויב אין ביידע קוישן אָדער אין ביי־דע קאסטנס איז פאראן 100 סאה חולין־תבואה ווערט די אריינגעפאלענע סאה תרומה בטל. די משנה לערנט דאָ, אז עס מוז ניט דוקא זיין 100 סאה אין איין אָרט, נאָר עס איז גענוג אויב זיי זענען אין צוויי ערטער, און קוים איז דער ספק, וואוהין די תרומה־סאה איז אריינגעפאלן, נוגע ביידע ערטער, הייסן זיי איין געמיש און זיי ווערן צו־זאמענגערעכנט ביידע צו די 100 סאה.** ר' שמעון זאָגט, אז אפילו זיי (די צוויי קוישן אָדער די צוויי קאַסטנס) זענען אין צוויי שטעט, זענען זיי אויך מבטל איינע די אנדערע. **מען רעכנט זיי אלס איינס, און אויב עס איז פאראן אין ביידע 100 סאה, זענען זיי מבטל די אריינגעפאלענע סאה תרומה; דאָס איז אויב מען ווייסט ניט, אין וועלכן פון די צוויי די סאה־תרומה איז אריינגעפאלן.**

יג אמר ר' יוסי, ר' יוסי האָט געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה (א שאלה) איז געקומען פאר ר' עקיבא וועגן פופציק בינטלעך גרינס (פון חולין), צווישן וועלכע עס איז אריינגעפאלן איין בינטל גרינס, וואָס איז געווען א העלפט תרומה (און די אנדערע העלפט פון דעם אריינגעפאלענעם בינטל גרינס איז געווען חולין); און איך האָב געזאָגט פאר אים, אז זי (די תרומה) זאָל בטל ווערן; ניט דערפאר ווייל תרומה ווערט בטל אין איין ־און־פופציק (דאָ זענען געווען נאָר פופציק בינטלעך חולין און עס איז אריינגעפילן א בינטל), נאָר ווייל עס זענען דאָרט געווען הונדערט און צוויי העלפטן. **ווייל פון דעם אריינגעפאלענעם בינטל איז דאָך נאָר א העלפט געווען תרומה, קומט [illegible]ך אויס, אז די 50 בינטלעך חולין האָבן געהאַט 100 האַלבע־בינטלעך חולין, און**

פרק ה

א סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חוּלִּין, אוֹ לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, אוֹ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אוֹ לְהֶקְדֵּשׁ, בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִים, יֵרָקְבוּ. וְאִם טְהוֹרָה הָיְתָה אוֹתָהּ הַסְּאָה, יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ סְאָה. וְאִם לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נָפְלָה, יִקְרָא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר. וְאִם לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ לְהֶקְדֵּשׁ נָפְלָה, הֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ. וְאִם טְמֵאִים הָיוּ אוֹתָן

פון דעם אריינגעפאלענעם בינטל איז אויך געווען א האלב־בינטל חולין, און נור א האלב בינטל תרומה; ממילא זענען דאָך געווען 102 האלבע־בינטלעך פון וועלכע נור איין האלב־בינטל איז געווען תרומה, איז דאָך פאראן זאָגאר מער ווי 101, עס איז פאראן 102. דעריבער ווערט די תרומה בטל.

פרק ה.

א. סאה, אויב אַ סאה פון תרומה וואָס איז טמא (און טמא׳דיקע תרומה טאָר אויך א כהן ניט עסן), איז אריינגעפאלן אין ווינציקער פון הונדערט סאה פון חולין, אָדער פון מעשר ראשון, אָדער פון מעשר שני אָדער פון הקדש, סיי די (ווינציקער פון הונ־דערט סאה תבואה) זענען געווען טמא, סיי זיי זענען געווען טהור, דארף (דער גאנצער געמיש) פארפוילט ווערן. טאָר עס קיינער ניט עסן, און אויך א כהן טאָר עס ניט עסן, צו־ליב דעם וואָס די סאה תרומה, וועלכע איז אריינגעפאלן איז דאָך טמא, און טמא־תרומה טאָר קיינע ניט עסן. די סאה טמא תרומה קאָן אויך ניט בטל ווערן אין דעם געמיש, מחמת עס איז דאָך ניטאָ קיין הונדערט און איין סאה (ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד׳ משנה ז׳). ואם טהורה, און אויב די דאָזיקע סאה תרומה (וואס איז אריינגע־פאלן אין ווינציקער פון הונדערט סאה חולין) איז געווען טהור (און א כהן מעג איר יאָ עסן), זאָל מען פארקויפן דעם גאנצן געמיש פאר דעם פרייז פון תרומה־תבואה צו א כהן, חוץ דעם געלט פון דער דאָזיקער סאה. די סאה תרומה ווערט דאָך ניט בטל, ווייל עס איז דאָך פאראן ווינציקער פון 100 סאה חולין; דעריבער מעג דאָס גאנצע געמיש געגעסן ווערן נור דורך א כהן, און מען דארף דעריבער דאָס גאַנצע געמיש פארקויפן צו א כהן. דער פרייז פון אזא תבואה איז קלענער ווי פון געוויינטליכע חולין, מחמת נור א כהן קאָן זי קויפן, און דער פרייז איז ווי פון תרומה־תבואה, וואָס אויך נור א כהן קאָן זי קויפן. אָבער געלט מעג מען נעמען פאר דעם געמיש, א חוץ פאר דער סאה אריינגעפאלענער תרומה, פאַר וועלכער מען טאָר ביים כהן ניט נעמען קיין געלט, מחמת זי איז דאָך תרומה און זי געהערט סיי ווי צום כהן בחינם. ואם למעשר ראשון, און אויב די סאה טהור־תרומה איז אריינגעפאלן אין (ווינציקער פון הונדערט סאה) מעשר ראשון זאָל ער דעם מעשר ראשון מאַכן פאר תרומת מעשר. מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכת דמאי געשריבן, אז מעשר ראשון דארף מען געבן א לוי, און דער לוי דארף אראָפּנעמען א צענטל און דאָס הייסט תרומת מעשר, וואָס דארף גע־געבן ווערן דעם כהן. דער לוי קאָן אויך דעם גאנצן מעשר ראשון מאכן תרומת מעשר אויף אַן אַנדערן מעשר ראשון, וואָס ער האָט. זאָגט די משנה, אז אזוי ווי דעם דאָזיקן געמיש מעג דאָך עסן נור א כהן קאָן מען דאָס פארקויפן צו א לוי און ער זאָל דעם גאנצן געמיש מעשר ראשון מאכן תרומת מעשר אויף אַן אנדערן מעשר ראשון וואָס ער האָט, און ער גיט אוועק דעם געמיש צום כהן. ואם למעשר שני, און אויב די דאָזיקע (סאה טהור־תרומה) איז אריינגעפאלן אין (ווינציקער פון הונדערט סאה) מעשר שני אָדער הקדש, זאָל מען עס אויסלייזן. מעשר שני (ווי מיר האָבן געשריבן אין דער הקדמה צו מסכת דמאי), מעג מען עסן נור אין ירושלים; אָבער אויב מען לייזט אויס דעם מעשר שני פאר געלט, דארף מען דאָס געלט אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט קויפן דערפאַר עסנווארג און דאָרט עסן, און דעם אויסגעלייזטן מעשר שני מעג מען

הַחוּלִּין יֵאָכְלוּ נְקוּדִים, אוֹ קְלָיוֹת אוֹ יִלּוֹשׁוּ בְּמֵי פֵירוֹת, אוֹ יִתְחַלְּקוּ לְעִסּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בְמָקוֹם אֶחָד כְּבֵיצָה: **ב** סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ מֵאָה חוּלִּין טְהוֹרִין, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תֵּירוֹם וְתִשָּׂרֵף,

עסן אומעטום. דאָס זעלבע איז אויך, אויב איינער איז מקדיש תבואה, געהערט די
תבואה צום בית המקדש, און מען טאָר איר ניט עסן, ווייל זי איז הקדש, הייליג. אָבער
מען קאָן די הקדש־תבואה אויסלייזן פאר געלט, און דעמאָלט ווערט דאָס געלט הקדש,
און די תבואה ווערט אויס הקדש און יעדער קאָן זי עסן. זאָגט די משנה, אז אין אונ־
זער פאל, כדי מען זאָל קאָנען פארקויפן דעם געמיש צו אכהן, זאָל מען דעם מעשר
שני אָדער דעם הקדש צוערשט אויסלייזן פאר געלט, און ממילא ווערט דער געמיש
פונקט ווי די סאה תרומה וואָלט ארייגעפאלן אין ווינציקער פון 100 סאה חולין, און
מען פארקויפט זיי צו א כהן ווי מיר האָבן פריער אין דערזעלבער משנה געלערנט.
ואם טמאים, און אויב (די סאה תרומה איז געווען טהור נאָר) די (ווינציקער פון הונ־
דערט סאה) חולין זענען געווען טמא, און די טהור־תרומה קאָן ניט ווערן איצט טמא
דורך אָנרירן די טמא׳דיקע חולין, ווייל די תרומה־תבואה האָט נאָכניט געהאַט אָנ־
גערירט קיין וואסער אָדער אן אנדער פליסיקייט, וואָס איז איר „מכשיר״, מאכט איר
פעהיק צו קאָנען ווערן טמא (זע וועגן דעם מסכת דמאי פרק ב׳ משנה ג׳); אָבער די
שאלה איז: ווי אזוי קאָן מען פארקויפן דעם געמיש צום כהן און ער זאָל מאכן פון
דער געמיש־תבואה מעל און באקן ברויט, סטייטש דאדורך וועט דאָך די סאה טהור־
תרומה ווערן נאס פון וואסערביים קנעטן דאָס מעל און זי וועט דאָך אָנרירן
די טמא׳דיקע חולין־מעל און די תרומה וועט אויך טמא ווערן, און מען וועט דאָך דעם
גאנצן געמיש ניט קאָנען עסן? זאָגט די משנה דערויף די עצה: יאכלו, מען זאָל עסן
דעם תבואה־געמיש „נקודים״, טרוקענערהייט. „ניקודים״ איז דער טייטש טרוקן, ווי
אין יהושע ט׳ „יבש היו נקודים״; אזוי טייטשט רשי אין בכורות כ״ב; דער רמבם
טייטשט „ניקודים״, „קליינע ברייטלעך״, און אין יעדן ברייטל איז פאראן טייג ניט
אזוי גרויס ווי אן איי, און דער דין איז, אז ווינציקער ווי די גרויס פון אן איי קאָן ניט
מטמא זיין; או קליות, אָדער (מען זאָל עסן די געמיש־תבואה אין אָנגעברענטע קערנער;
„קליות״ איז דאָס זעלבע וואָס „קלוי אש״ אין חומש ויקרא ב׳, וואָס איז דער טייטש
אָנברענען די תבואה־קערנער אין פייער און זיי ווערן גוט צום עסן; או ילושו, אָדער
מען זאָל קנעטן (דאָס טייג פון תבואה־געמיש) מיט פרוכטן־זאפט; דער דין איז, אז
פרוכטן ־ זאפט (מיטן אויסנאם פון ווייַן און אייל) זענען ניט מכשיר, און אפילו
תבואה ווערט באַנעצט מיט פרוכטן־זאפט קאָן זי ניט ווערן טמא ווען זי רירט אָן דער־
נאָך א טמא זאך. זאָגט די משנה, אז מען זאָל קנעטן דאָס טייג מיט פרוכטן־זאפט.
או תתחלק, אָדער מען זאָל צעטיילן (דעם תבואה־געמיש) אויף קליינע שטיקלעך, און
מ׳זאָל יעדעס שטיקל אריינטאָן אין אן אנדער טייג, אזוי אז איז יעדן אָרט (אין יעדן טייג)
זאָל ניט זיין ווי די גרויס פון אן איי (פון דעם תבואה־געמיש). ווייל ווי מיר האָבן שוין
פריער געזאָגט ביים וואָרט „ניקודים״ איז דער דין, אז עסנווארג, וואָס איז קלענער
ווי די גרויס פון אן איי, קאָן ניט טמא ווערן, און אויב עס איז געוואָרן טמא, און דער־
נאָך האָט מען אָפּגעבראָכן א שטיקל און עס איז געוואָרן קלענער פון אן איי, קאָן עס
ניט מטמא זיין אנדערע עסנווארג ווען עס רירט זיי אָן.

ב. סאה תרומה טמאה, אויב אַ סאה תרומה תבואה, וואָס איז טמא, איז אריינ־
געפאלן אין הונדערט (סאה) חולין, וואָס זענען טהור. און מיר האָבן דאָך געלערנט
פריער פרק ד׳ משנה ז׳, אז תרומה ווערט בטל אין הונדערט און איינס, און ממילא
דארף מען אויך דאָ ארויסנעמען איין סאה און דערקלערן, אז דאָס איז די אריינגע־
פאלענע סאה תרומה און מען גיט זי אוועק צום כהן און די איבריקע 100 סאה פון
געמיש זענען חולין און יעדער מעג זיי עסן. אָבער דאָ איז דאָך די שאלה: וואָס זאָל
געשען מיט דער סאה וואָס מען נעמט־ארויס? צי הייסט זי טמא־תרומה און מען דארף
איר פארברענען, אָדער טהור־תרומה און דער כהן מעג איר עסן? ר׳ אליעזר זאָגט,

שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, סְאָה שֶׁנָּפְלָה הִיא סְאָה שֶׁעָלְתָה. וַחֲכ"א, תַּעֲלֶה וְתֵאָכֵל נְקוּדִים, אוֹ קְלָיוֹת, אוֹ תָלוּשׁ בְּמֵי פֵירוֹת, אוֹ תִתְחַלֵּק לְעִסּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בְמָקוֹם אֶחָד כְּבֵיצָה: ג סְאָה תְרוּמָה טְהוֹרָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה חוּלִּין טְמֵאִין, תַּעֲלֶה וְתֵאָכֵל נְקוּדִים, אוֹ קְלָיוֹת, אוֹ תָלוּשׁ בְּמֵי פֵירוֹת, אוֹ תִתְחַלֵּק לְעִסּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בְמָקוֹם אֶחָד כְּבֵיצָה: ד סְאָה תְרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה תְרוּמָה טְהוֹרָה, בֵּ"שׁ אוֹסְרִים, וּבֵ"ה מַתִּירִין. אָמְרוּ בֵ"ה לְבֵ"שׁ, הוֹאִיל וּטְהוֹרָה אֲסוּרָה לְזָרִים וּטְמֵאָה אֲסוּרָה לַכֹּהֲנִים, מָה

מען זאָל די סאה ארויסנעמען און פאַרברענען, מחמת איך זאָג (מען נעמט אָן), אַז דיזעלבע סאה, וועלכע איז אַריינגעפאַלן, איז דיזעלבע סאה וועלכע מען האָט ארויס־גענומען. און אַזוי ווי אַריינגעפאַלן איז דאָך א סאה תרומה טמאה, **דאַרף אויך די ארויסגענומענע סאה באַטראַכט ווערן ווי תרומה טמאה און מען דאַרף איר פאַרברענען.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אַז מען זאָל ארויסנעמען די סאה און מען זאָל איר עסן אָדער ניקודים (טרוקן, אָדער קליינע ברייטלעך, ווי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה), אָדער אין אָנגעברענטע קערנדלעך, אָדער מען זאָל איר קנעטן מיט פרוכטן־זאַפט אָדער מען זאָל איר צעטיילן אויף שטיקלעך און יעדעס שטיקל זאָל מען אַריינגעבן אין אַן אַנדערן טייג, כדי עס זאָל אין יעדן אָרט (אין יעדן טייג) ניט זיין ווי די גרויס פון אַן איי. **דעם טייטש פון אַלע זאַכן האָבן מיר געגעבן אין דער פריערדיקער משנה. מען דאַרף דאָס טאָן, כדי עס זאָל ניט טמא ווערן דער טהור־טייל ביים קנעטן, טייל מפרשים (דער ר"ש אין נאָמען פון רש"י) טייטשן, אַז „תעלה" „אויפגיין", מיינט דאָ אינגאַנצן בטל ווערן און מען דאַרף ניט ארויסנעמען, לויט די חכמים, די סאה, און דער גאַנצער געמיש דאַרף געגעסן ווערן אָדער טרו־קענערהייט, אָדער לויט די אַנדערע מיטלן, כדי עס זאָל ניט טמא ווערן ביים קנעטן דאָס טייג מיט וואַסער.**

ג. סאה תרומה טהורה, אויב אַ סאה תרומה תבואה וועלכע איז טהור, איז אַריינ־געפאַלן אין הונדערט סאה תבואה חולין וועלכע זענען טמא, גייט די סאה אויף (מען נעמט ארויס איין סאה פון געמיש) און מען זאָל זי עסן אָדער טריקענערהייט, אָדער אָנגעברענטע קערנדלעך, אָדער זי זאָל געקנעטן ווערן מיט פרוכטן־זאַפט, אָדער זי זאָל צעטיילט ווערן אויף שטיקלעך און יעדעס שטיקל זאָל מען אַריינגעבן אין אַן אַנדערע טייג, כדי עס זאָל אין יעדן אָרט (אין יעדן טייג) ניט זיין די גרויס פון אַן איי. **דאָ איז אויך ר' אליעזר מודה, אַז מען מעג די ארויסגענומענע סאה עסן, מחמת אויב מען באַטראַכט זי אַלס די סאה תרומה, וואָס איז אַריינגעפאַלן, איז זי דאָך א סאה טהור־תרומה, מעג מען דאָך איר עסן. ווידער אויב זי איז טמא איז זי דאָך חולין, און טמא־חולין מעג מען דאָך עסן.**

ד. סאה תרומה טמאה, אויב אַ סאה תרומה, וועלכע איז טמא, איז אַריינגעפאַלן אין הונדערט סאה תרומה, וועלכע זענען טהור, **און די טהור־תרומה איז טרוקענע, האָט ניט אָנגערירט קיינמאָל קיין וואַסער אָדער די אַנדערע פליסיקייטן און זי קאָן דעריבער ניט טמא ווערן דורך אָנרירן די טמא־תרומה (ווי מיר האָבן געשריבן פריער משנה א')**, בית, שמאי, די בית שמאי אסרן, (צו עסן דעם געמיש). **כאָטש ווען איין סאה תרומה פאַלט אַריין אין הונדערט סאה חולין ווערט דאָך די תרומה־סאה בטל, אָבער טמא תרומה אין טהור־תרומה, אפילו איין סאה אין הונדערט סאה, ווערט ניט בטל.** ובית הלל, אָבער די בית הלל זענען מתיר (צו עסן דעם גאַנצן געמיש). **זיי האַלטן, אַז אויך טמא־תרומה ווערט בטל אין טהור תרומה אויב עס איז אַריינגעפאַלן איין סאה אין הונדערט.** אָמרו, האָבן געזאָגט די בית הלל צו די בית שמאי: ווייל טהור־תרומה טאָר א ניט־כהן (זרים, ניט־כהנים, דאָס מיינט אַ ישראל אָדער א לוי) ניט עסן, און טמא־תרומה טאָר א כהן ניט עסן, אַזוי ווי טהור־תרומה

טְהוֹרָה עוֹלָה, אַף טְמֵאָה תַּעֲלֶה? אָמְרוּ לָהֶם בֵּ"שׁ, לֹא אִם הֶעֱלוּ הַחוּלִּין הַקַּלִּין, הַמֻּתָּרִין לַזָּרִים, אֶת הַטְּהוֹרָה, תַּעֲלֶה תְּרוּמָה הַחֲמוּרָה, הָאֲסוּרָה לַזָּרִים, אֶת הַטְּמֵאָה. לְאַחַר שֶׁהוֹדוּ, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תֵּירוֹם וְתִשָּׂרֵף, וַחֲכָ"א אָבְדָה בְמִיעוּטָהּ: ה סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה לְמָקוֹם אַחֵר ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה

ווערט בטל (ווען זי מישט זיך אויס אין הונדערט חולין), אזוי דארף טמא־תרומה בטל ווערן (און ווערן מותר, ווען זי מישט זיך אויס מיט הונדערט טהור־תרומה); האָבן די בית שמאי זיי אָפּגעענטפערט: ניין, אויב חולין, וואָס זענען לייכט, מחמת זיי זיינען דאָך מותר צו עסן צו זרים (ניט ־כהנים) קאָנען (הונדערט סאה חולין) מבטל זיין (איין סאה) טהור תרומה, צי שוין זשע זאָל תרומה, וואָס איז האַרב, ווייל זרים (ניט כהנים) טאָרן איר ניט עסן, מבטל זיין טמא־תרומה? **עס ווייזט אויס, אז כאָטש די בית שמאי האָבן אָפּגעענטפערט די בית הלל, האָבן זיי פונדעסטוועגן דערנאָך מודה געווען, אז די בית הלל זענען גערעכט.** לאחר שהודו, נאָכדעם ווי די בית שמאי האָבן מודה געווען צו די בית הלל, **איז שוין אויך ביי די תנאים, וואָס האָבן געהאַלטן פריער מיט די בית שמאי (ווי למשל ר' אליעזר, ווענן וועלכן עס ווערט אין ירושלמי געזאָגט, אז „שמותי הוא", ער האָט טיילמאָל מיט די בית שמאי), געווען די שאלה: צי דארף מען ארויסנעמען די סאה, פונקט ווי ווען זי פאַלט אריין אין חולין, צי ניט?** ר' אליעזר זאָגט, אז מען זאָל זי ארויסנעמען און פאַרברענען. **ווייל אויך פריער אין משנה ב' האַלט ר' אליעזר, אז די סאה, וועלכע מען נעמט ארויס, ווערט באַטראַכט אלס די זעלבע סאה, וועלכע איז אריינגעפאַלן, און דעריבער הייסט די סאה דאָ טמא־תרומה און מען דארף איר פאַרברענען.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז זי ווערט פאַרלוירן אין איר מינדער־הייט. **לויט די חכמים דאַרף מען אינגאַנצן ניט ארויסנעמען קיין סאה, נאָר דער גאַנצער געמיש איז טהור־תרומה און כהנים מעגן זי עסן; מחמת די אריינגעפאַלענע סאה טמא־תרומה איז בטל געוואָרן אין די הונדערט סאה טהור־תרומה. ווען תרומה פאַלט אריין אין חולין דאַרף מען ארויסנעמען, כדי אוועקצוגעבן די סאה צום כהן, כדי דער כהן זאָל ניט היזק האָבן („גזל השבט", מען זאָל ניט באַגזל־ענען דעם שבט פון די כהנים); אָבער דאָ געהערט דאָך סיי ווי אַלץ צו די כהנים, דאַרף מען גאָרניט ארויסנעמען.**

ה. סאה תרומה, אויב אַ סאה תרומה איז אריינגעפאַלן אין הונדערט (סאה חולין, און ווי מיר האָבן געלערנט נעמט מען ארויס איין סאה און זי ווערט באַטראַכט אלס תרומה, און די איבריקע הונדערט זענען חולין), און מען האָט ארויסגענומען א סאה (אלס תרומה) און זי איז אריינגעפאַלן אין אַן אנדער אָרט (אין אנדערע חולין, אָבער אין ווינציקער פון הונדערט סאה), זאָגט ר' אליעזר, אז זי איז „מדמע" ווי זיכערע תרומה. **מיר האָבן שוין דערקלערט אין דער הקדמה צו מסכת תרומות און אויך פריער פרק ד' משנה ז', אז „מדמע" הייסט ווען די חולין, אין וועלכע תרומה איז אריינגעפאַלן, איז ניט 100 מאָל אזוי פיל וויפיל די אריינגעפאַלענע תרומה; דעמאָלט ווערט די גאַנצע חולין אסור צו עסן פאַר א ניט א כהן, אזוי ווי תרומה דאָס הייסט „מדמע", פון וואָרט „דמע", וואָס איז דער טייטש תרומה (זע אין דער הקדמה צו דער מסכת תרומות). זאָגט ר' אליעזר, אז ווייל די סאה, וועלכע מען נעמט ארויס, ווערט באַטראַכט ווי תרומה (כאָטש באמת ווייסט מען דאָך ניט צי דאָס איז זי די אריינ־געפאַלענע תרומה־סאה), דעריבער האָט זי דעם דין פון זיכערער תרומה (תרומת ודאי), און אז זי פאַלט אריין אין, למשל, 99 סאה פון חולין אסר'ט זי די גאַנצע חולין, מחמת עס איז ניט פאַראַן קיין 100 סאה חולין צו דער איינער סאה תרומה. ר' אליעזר האַלט זיך ביי זיין שיטה פון פריער אין משנה ב', אז מען זאָגט, דאָס די־זעלבע סאה, וועלכע איז אריינגעפאַלן, איז די־זעלבע סאה, וועלכע מען האָט ארויסגענומען.**

וַדַּאי, וַחֲכָ"א אֵינָהּ מְדַמַּעַת אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן: ו סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנִדְמְעוּ, וְנָפַל מִן הַמְּדוּמָּע לְמָקוֹם אַחֵר, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה וַדַּאי וַחֲכָ"א אֵין הַמְּדוּמָּע מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאֵין הַמְחוּמָּץ מְחַמֵּץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאֵין הַמַּיִם שְׁאוּבִים פּוֹסְלִים

וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז זי איז נור מדמע לויט דעם חשבון. **דאָס הייסט, אז ווייל די דאָזיקע סאה האָט מען ארויסגענומען פון א געמיש פון 101 סאה, אין וועלכע נור 1 סאה איז געווען תרומה, אנטהאלט די דאָזיקע סאה ניט מער ווי איין 101סטל סאה תרומה און 100 הונדערט און איינסטלעך חולין, און אז זי פאלט אריין אין אנדערע חולין הייסט עס ניט, אז א גאנצע סאה תרומה איז אריינגעפאלן אין חולין, נאָר אז עס איז אריינגעפאלן בלויז איין 101סטל סאה תרומה.**

ו. סאה תרומה, אויב א סאה תרומה איז אריינגעפאלן אין ווינציקער פון הונדערט סאה (חולין) און זענען אלע געוואָרן „מדומע" (דאָס הייסט דער גאנצער געמיש ווערט באטראכט ווי תרומה), און פון דאָזיקן „מדומע"־געמיש איז אריינגעפאלן א טייל אין אנדער אָרט (אין אנדערע חולין), זאָגט ר' אליעזר אז דאָס אריינגעפאלענע איז מדמע די אנדערע חולין א שטייגער ווי עס (דאָס אריינגעפאלענע) וואָלט געווען זיכערע תרומה. **ר' אליעזר האַלט, אז קוים איז די סאה תרומה, אריינפאלנדיק למשל אין 99 סאה חולין, ניט בטל געוואָרן, און אלץ, די גאַנצע 100 סאה, ווערן באטראכט אלס „מדומע", דאָס הייסט, אלס תרומה, און ניט א כהן טאָר זיי ניט עסן, דעריבער אויב א סאה פון דאָזיקן געמיש איז אריינגעפאלן אין אנדערע חולין, לאָמיר זאָגן אויך אין 99 סאה, אסר'ט עס די אַנדערע חולין פונקט אזוי ווי די אריינגעפאלענע סאה וואָלט געווען אינגאַנצן תרומה.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז די „מדומע" (דער געמיש פון תרומה מיט חולין) קאָן ניט מדמע־זיין (אסרן אנדערן חולין, אויב ער פאלט אריין אין אים) נאָר לויטן חשבון. **למשל אין אונזער פאל הייסט עס, אז אַ סאה פון דעם מדומע, פון דעם געמיש האָט ניט מער ווי איין הונדערט תרומה און 99 הונדערטסטלעך חולין. און אויב אין די אנדערע חולין איז פאראן איין סאה חולין, דאָס הייסט 100 הונדערטסטלעך איז זי מבטל די דאָזיקע אריינגעפאלענע סאה, אזוי זאָגט דער רמב"ם. דער ר"ש זאָגט, אז אפילו די 99 הונדערטסטלעך חולין פון דערזעלבער סאה, וואָס איז אריינגעפאלן, ווערן אויך צוגערעכנט צום נייעם חולין צו העלפן מבטל מאַכן דאָס הונדערטסטל תרומה.** ואין המחומץ, און דאָס זויער־טייג (פון תרומה) קאָן ניט זויער מאַכן (דאָס טייג פון חולין) נאָר לויטן חשבון. **ווען מען וויל אז טייג זאָל יערן טוט מען אריין אין דעם א שטיקל זויער־טייג, וואָס מאכט עס „זויער", יערן. אויב מען האָט אריינגעטאָן א שטיקל זויער־טייג פון תרומה אין א גרויסן טייג פון חולין און די טייג האָט געיערט („זויער" געוואָרן), ווערט די גאַנצע טייג אסור צו עסן פאר ניט־כהנים; זי האָט אינגאנצן דעם דין פון תרומה, מחמת זי איז זויער געוואָרן דורך תרומה־טייג. אויב מען האָט דערנאָך פון גאנצן טייג, נאָכדעם ווי עס איז זויער געוואָרן, גענומען א שטיקל און אריינגעטאָן אין אן אנדערן טייג פון חולין און עס זויער געמאכט, זאָגט מען ניט, אז דאָס גאנצע שטיקל פון דעם זויער־טייג איז געווען תרומה און מחמת עס האָט זויער געמאַכט דאָס אנדערע חולין־טייג, ווערט דאָס טייג אסור צו עסן פאר ניט־כהנים, נאָר מען שאצט אָפּ וויפיל תרומה־זויער־טייג איז געווען אין דעם צווייטן שטיקל זויער־טייג, און מען זעט; אויב אזא שטיקל תרומה־זויער־טייג, וואָס קומט ארויס לויט דער אָפּשאצונג, לויט דעם חשבון, וואָלט געקאָנט מאַכן זויער דאָס צווייטע חולין־טייג, ווערט דאָס חולין־טייג אסור, אויב אָבער דורך אזא שטיקל זויער־טייג וואָלט דאָס צווייטע חולין־טייג ניט געוואָרן זויער, און דאָס וואָס עס איז יאָ געוואָרן זויער איז מחמת צום תרומה־זויער־טייג איז צוגעקומען דאָס חולין־זויער־טייג, איז עס מותר.** ואין המים, און געשעפּטע (שאובין) וואסער מאַכן

אֶת הַמִּקְוָה אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן׃ ז סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת עַד שֶׁתִּרְבֶּה תְרוּמָה עַל הַחוּלִין׃ ח סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לַהֲגְבִּיהָהּ עַד שֶׁנָּפְלָה אַחֶרֶת, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, ר׳ שִׁמְעוֹן מַתִּיר׃ ט סְאָה

ניט פסול די מקוה נאָר לויט השבון. **דער דין איז, אז זוען איינער ווערט טמא דאַרף ער זיך טובל זיין אין א מקוה מיט וואסער פון פירציק סאה (יעדער סאה איז 6 טעפ, 6 קבים). דאָס וואסער מוז אָדער גיין נאַטירליך פון דער ערד אָדער זיין פון רעגן־וואַסער. אויב א מקוה האָט געהאַט ווינציקער פון 40 סאה אזא כשרע וואסער און מען האָט אין איר אַריינגעגאָסן 3 קוואָרט (שלשה לוגין) געשעפּט וואסער, דאָס הייסט, וואסער, וואָס איז געשעפּט געוואָרן אין אָ כלי, ווערט די מקוה פסול און מען טאָר זיך אין איר ניט טובל זיין. דאָס איז נאָר אז מען האָט אַריינגעגאָסן אין דער מקוה די 3 קיואָרט געשעפּטע וואסער פון 1 אָדער 2 אָדער 3 כלים, לפחות א קוואָרט פון א כלי; אויב אָבער מען האָט אריינגעגאָסן די געשעפּטע וואסער פון 4 כלים, איז דאָך אויס־געקומען פון איין ווינציקער פון א קוואָרט געשעפּטע וואסער, איז די מקוה כשר. דאָס איז דער טייטש פון דער משנה, אז די געשעפּטע וואסער פסל׳ן די מקוה נאָר לויט דעם חשבון, דאָס הייסט לויט דעם השבון פון די כלים. אזוי טייטשט דער רמבם, לויט דעם תנא יוסף בן חוני און דער גמרא תמורה י״ב. א צווייטער פשט, וועלכער ווערט אויך געבראַכט אין תמורה י״ב איז, אז אויב מען האָט די געשעפּטע וואַסער ניט אריינגעגאָסן אין מקוה מיט כלים, נאָר מען האָט זיי געצויגן דורך „המשכה״, אויף דער ערד, איז אויב עס איז פריער געווען אין מקוה מער ווי אָ העלפט (מער ווי 20 סאה) כשר׳ע וואסער, ניט־געשעפּטע, קאָנען די געשעפּטע וואסער, וועלכע זענען ווינציקער פון 20 סאה, ניט פסלענען די מקוה; און דאָס מיינט „לויט חשבון״.**

ז. סאה תרומה, אויב א סאה תרומה איז אריינגעפאלן אין הונדערט (סאה פון חולין), און מען האָט ארויסגענומען איין סאה (ווי מיר האָבן פריער געלערנט, און די איבעריקע הונדערט סאה פון געמיש זענען מותר), און דערנאָך איז אריינגעפאלן (אין די איבריקע הונדערט סאה) אן אנדערע סאה תרומה, און מען האָט ווידער ארויסגענומען א סאה, און עס איז ווידער אריינגעפאלן (אין די הונדערט סאה) אן אנדערע סאה תרומה, איז מותר. **יעדער, אַפילו אָ ניט־כהן, מעג זיי עסן, ווייל יעדע אריינגעפאַלענע סאה תבואה ווערט בטל אין די הונדערט סאה.** עד שתרבה, ביז די תרומה וועט ווערן מער פון דער חולין. **דערויף זענען פאראן צוויי טייטשן. דער רמבם טייטשט, אז אויב עס זענען כסדר אזוי אריינגעפאלן סאה׳ן תרומה ביז עס זענען אריינגעפאלן 100 מיט עפּיס סאה תרומה, אין דער חולין איז דאָך געווען נור 100 סאה, דעמאָלס ווערט אלץ אסור אלס תרומה. דער ר״ש טייטשט, אז אויב עס זענען אריינגעפאלן 51 סאה תרומה ווערט אלץ אסור, מחמת מען האָט מורא טאָמער האָט מען ביים ארויס־נעמען ארויסגענומען די 50 סאה נור חולין, און ממילא איז דאָך געבליבן אין געמיש נור 50 סאה חולין (פון די ערשטע 100) און תרומה איז פאראן 51 סאה, איז דאָך תרומה פאראן מער.**

ח. סאה תרומה, אויב א סאה תרומה איז אריינגעפאלן אין הונדערט (סאה חולין) און איידער מען האָט ארויסגענומען די סאה (ווי מיר האָבן פריער געלערנט, אז איין סאה דאַרף מען ארויסנעמען, און זי ווערט באטראַכט אלס תרומה) איז אריינ־געפאַלן אן אַנדערע סאה תרומה, איז (דאָס גאַנצע געמיש) אסור. **ווייל עס איז דאָך שוין פאראן צוויי סאה תרומה אויף הונדערט חולין, דעריבער ווערן זיי ניט בטל, און דאָס גאַנצע געמיש איז אסור צום עסן פאר ניט־כהנים.** ור׳ שמעון, אָבער ר׳ שמעון איז מתיר. **מחמת ר׳ שמעון האַלט, אז ווען די ערשטע סאה איז אריינגעפאלן איז זי דאָך בטל גע־**

תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְטְחָנָן וּפָחֲתוּ, כְּשֵׁם שֶׁפָּחֲתוּ הַחוּלִּין, כַּךְ פָּחֲתָה הַתְּרוּמָה וּמֻתָּר. סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה, וְטְחָנָן וְהוֹתִירוּ, כְּשֵׁם שֶׁהוֹתִירוּ הַחוּלִּין, כַּךְ הוֹתִירָה הַתְּרוּמָה וְאָסוּר. אִם יָדוּעַ שֶׁהַחִטִּים שֶׁל חוּלִּין יָפוֹת מִשֶּׁל תְּרוּמָה, מֻתָּר. סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה, וְאַחַר כֵּן נָפְלוּ שָׁם חוּלִּין, אִם שׁוֹגֵג מֻתָּר, וְאִם מֵזִיד אָסוּר:

פרק ו

א הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ. אֶחָד הָאוֹכֵל, וְאֶחָד

ווארן, און דאס וואס מען האט איר ניט ארויסגענומען שאדט ניט, ווייל „כל העומד להרים כמורם דמי", ווייל דאס וואס מען דארף ארויסנעמען, איז גלייך ווי מען האט עס שוין ארויסגענומען; און ווען די צווייטע סאה תרומה פאלט אריין איז ווי זי וואלט אריינגעפאלן אליין אין 100 סאה חולין און זי ווערט אויך בטל.

ט. סאה תרומה, אויב א סאה תרומה (ווייץ) איז אריינגעפאלן אין הונדערט (סאה חולין) און מען האט דאס געמיש צעמאלן און עס איז געווארן ווינציקער (פון הונדערט און איין סאה), זאגט מען, אז אזוי ווי עס איז ווינציקער געווארן דער חולין אזוי איז ווינציקער געווארן די תרומה און מען מעג. **מען האט ניט מורא, טאמער איז געווארן ווינציקער דער חולין פון 100 סאה, און די סאה תרומה איז געבליבן דיזעלבע, און עס איז דעריבער ניט פאראן קיין 100 חולין אויף 1 תרומה; נאר מען נעמט אן אז סיי די חולין און סיי די תרומה זענען גלייך געווארן ווינציקער.** סאה תרומה, אויב א סאה תרומה איז אריינגעפאלן אין ווינציקער פון הונדערט (סאה חולין) און מען האט זיי צעמאלן און עס איז געווארן מער (עס איז געווארן 101 סאה) זאגט מען, אז אזוי ווי די חולין איז געווארן מער אזוי איז אויך די תרומה געווארן מער, און מען טארניט. **מען זאגט ניט, אז די חולין זענען געווארן 100 סאה, נאר מען זאגט, אז די פארמערונג איז געוועזן סיי ביי די חולין און סיי ביי דער תרומה, און ממילא איז דאך ניטא קיין 100 מאל חולין אויף 1 תרומה, און עס איז אסור.** אם ידוע, אויב מען ווייסט, אז די ווייץ פון חולין זענען געוועזן בעסערע פון די תרומה-ווייץ (און נאכן צעמאלן איז געווארן מער) מעג מען עסן (דאס געמיש). **מחמת איצט קאן מען טאקע אננעמען, אז די פארמערונג איז פארגעקומען נור ביי די בעסערע חולין-ווייץ, ממילא איז דאך פאראן 100 סאה חולין אויף 1 סאה תרומה, און יעדער מעג דאס געמיש עסן.** סאה תרומה, אויב א סאה תרומה איז אריינגעפאלן אין ווינציקער פון הונדערט (סאה חולין), און דערנאך איז דארט (אין דעם געמיש) צוגעפאלן נאך חולין (און עס איז געווארן 100 סאה חולין אויף דער איינער סאה תרומה), איז אויב דאס צו-פאלן פון חולין איז פארגעקומען בשוגג (מען האט עס ניט אריינגעווארפן בכוונה, כדי מתיר צו מאכן דעם געמיש) מעג (יעדער עסן דאס געמיש). **מחמת איצט איז דאך פאראן הונדערט סאה חולין אויף איין סאה תרומה.** ואם מזיד, אויב אבער מען האט אריינגעווארפן די חולין במזיד (מיט דער כוונה, כדי עס זאל זיין מער חולין אין געמיש און עס זאל ווערן מותר), טאר מען ניט (טארן ניט-כהנים ניט עסן דאס געמיש). **דאס איז דער דין פון „אין מבטלין איסור לכתחילה", מען טאר ניט לכתחילה צוגעבן אזוי פיל מותר-זאכן צו זאכן, וועלכע זענען אסור, כדי די פארבאטענע זאכן זאלן בטל ווערן. אויב איינער טוט עס יא באשטראפט מען אים דערמיט, וואס דער איסור ווערט ניט בטל.**

פרק ו.

א. האוכל, אז איינער (וועלכער איז ניט קיין כהן, נאר א ישראל אדער א לוי, וואס טאר ניט עסן קיין תרומה) האט געגעסן תרומה בשוגג (ער האט ניט געוואוסט, אז עס איז תרומה, אדער ער האט ניט געוואוסט, אז מען טאר ניט עסן), דארף ער באצאלן דעם כהן דעם קרן (דעם ווערט, וויפיל די אויפגעגעסענע תרומה האט באטראפן) און דערצו נאך א „פיפטל" (חומש). **דאס פיפטל איז אייגענטליך א פערטל פון ווערט פון דער**

הַשּׁוֹתֶה, וְאֶחָד הַסָּךְ. אֶחָד תְּרוּמָה טְהוֹרָה, וְאֶחָד תְּרוּמָה טְמֵאָה, מְשַׁלֵּם חוּמְשָׁהּ וְחוּמֶשׁ חוּמְשָׁהּ. אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תְּרוּמָה, אֶלָּא חוּלִּין מְתֻקָּנִים, וְהֵם נַעֲשִׂין תְּרוּמָה. וְהַתַּשְׁלוּמִין תְּרוּמָה, אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחוֹל אֵינוֹ מוֹחֵל:

ב בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה, וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת לְכֹהֵן, אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָהּ כֹּהֵן אָכְלָה, מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחוּמֶשׁ לְעַצְמָהּ. וְאִם תְּרוּמָה

אויפגעגעסענער תרומה. למשל, אז איינער האָט געגעסן תרומה פאַר א דינר, דאַרף ער באַצאָלן אנדערע תבואה דעם ווערט פון א דינר, דאָס איז דער „קרן", און ער דאַרף נאָך צוגעבן פאַר א פערטל דינר אלס חומש. עס הייסט א פיפטל, מחמת ער דאַרף געבן פינף פערטל, וויפיל די אויפגעגעסענע תרומה האָט באַטראָפן, און דעריבער הייסט דאָס פיפטע פערטל א „פיפטל", „חומש". אחד, סיי איינער עסט (תרומה בשוגג), סיי איינער טרינקט, און סיי איינער שמירט זיך (מיט אייל פון תרומה בשוגג), סיי ווען די תרומה איז טהור, סיי ווען די תרומה איז טמא, דאַרף ער אלץ באַצאָלן (אויך) דעם חומש; און (אויב ער האָט געגעסן דאָס פיפטל, דעם חומש) דאַרף ער צאָלן א „חומש" אויך אויף דעם אויפגעגעסענעם פיפטל (חומש חומשה). למשל, אז איינער האָט שוין באַצאָלט אנ־דערע תבואה פאַר א דינר, און האָט נאָך צוגעלייגט תבואה פאַר א פערטל דינר אלס חומש, איז דער דין אז די פינף פערטל דינר תבואה ווערן תרומה. אויב איינער האָט גע־געסן אפילו נור דאָס פערטל־דינר־תבואה, וואָס ער האָט באַצאָלט אלס חומש, דאַרף ער דערפאַר ווידער באַצאָלן א פערטל דינר תבואה אלס קרן, און א פערטל פון פערטל דינר (א 16טל דינר) תבואה אלס חומש; דאָס הייסט „חומש חומשה", א „פיפטל פאַר דעם פיפטל". אינו משלם, ער (דער וואָס האָט געגעסן תרומה בשוגג) טאָר ניט באַצאָלן מיט תרומה־תבואה, נאָר ער באַצאָלט פאַרראַכטענע חולין (וואָס מען האָט שוין אראָפּגענומען פון זיי תרומה און אלע מעשרות), און זיי (די דאָזיקע באַצאָלטע חולין) ווערן תרומה. די משנה לערנט דאָ, אז ניט נאָר טאָר ער ניט באַצאָלן דעם כהן מיט געלט, נאָר אויך ניט מיט תרומה; ער מוז באַצאָלן מיט פאַרראַכטעגער חולין, פון וועלכע מען האָט אָפּגע־שיידט די תרומה און אלע מעשרות („חולין מתוקנים") און די דאָזיקע חולין ווערן תרומה. והתשלומין, און (אויב מען האָט) די דאָזיקע באַצאָלטע חולין (וועלכע זענען גע־וואָרן תרומה, געגעסן בשוגג דאַרף מען ווידער באַצאָלן חולין און זיי) ווערן אויך תרומה. מיטן וואָרט „תשלומים" מיינט דאָ די משנה (אזוי טייטשן די מפרשים) דאָס באַצאָלן פאַרן עסן בשוגג די באַצאָלטע חולין, וועלכע זענען געוואָרן תרומה. אם רצה, אויב דער כהן (וועמענס תרומה מ'האָט געגעסן בשוגג) וויל מוחל זיין (שענקן, אז מען זאָל אים ניט באַצאָלן) קאָן ער ניט מוחל זיין. מחמת די תורה האָט אָנגעזאָגט (ויקרא כ"ב), אז מען זאָל צאָלן מיט תבואה און עס ווערט תרומה, הייליק, איז עס ניט א פּריוואַטע זאַך פון כהן, נאָר די באַצאָלונג מוז פאָרקומען.

ב. בת ישראל, אויב די טאָכטער פון א ישראל (וועלכע טאָר ניט עסן קיין תרומה) האָט געגעסן בשוגג תרומה (וועלכע זי האָט געהאַט אָפּגעשיידט), און דערנאָך האָט זי חתונה געהאט צו א כהן (און נאָך דער חתונה מעג זי, אלס די פרוי פון א כהן, עסן תרומה), איז דער דין, אז אויב זי האָט געגעסן תרומה (וועלכע זי האָט אָפּגעשיידט פון איר תבואה) איידער דער כהן האָט גענומען פון איר די תרומה, באַצאָלט זי דעם קרן און דאָס פיפטל צו זיך אליין. מחמת זי איז איצט די פרוי פון א כהן, האָט זי אויך דאָס רעכט צו נעמען תרומה און צו עסן תרומה, דעריבער דאַרף זי באַצאָלן דעם קרן (דעם ווערט פון דער אויפגעגעסענער תרומה) און דאָס פיפטל (חומש) מיט חולין, און די חולין ווערן תרומה, אָבער זי דאַרף ניט געבן דאָס צו קיין שום כהן, נאָר זי קאָן דאָס געבן צו זיך אליין, ווייל זי האָט אויך דאָס רעכט צו נעמען תרומה; באַצאָלן מוז זי, נאָר זי פאַרהאַלט די באַצאָלונג פאַר זיך אליין. ואם תרומה, און זי האָט געגעסן די תרומה נאָכדעם ווי

שֶׁזָּכָה בָהּ כֹּהֵן אֲכָלָהּ, מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים וְחוֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ, הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן לַבְּעָלִים, וְחוֹמֶשׁ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה:

ג הַמַּאֲכִיל אֶת פּוֹעֲלָיו, וְאֶת אוֹרְחָיו תְּרוּמָה, הוּא מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן, וְהֵם מְשַׁלְּמִין אֶת הַחוֹמֶשׁ, ד"ר מֵאִיר. וַחֲכָ"א הֵם מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ, וְהוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעוּדָתָן:

ד הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל דְּמֵי תְרוּמָה. אֲכָלָהּ, מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִים וְחוֹמֶשׁ, קֶרֶן

זי האָט שוין געהאט איהר אוועקגעגעבן צו א כהן (און דערנאָך האָט זי חתונה געהאַט צו אַ כהן), דארף זי באצאָלן דעם קרן (דעם ווערט פון דער אויפגעגעסענער תרומה) דעם בעל הבית (דעם כהן, צו וועמען די תרומה האָט שוין געהערט), און דעם חומש (דאָס פיפטל) קאָן זי נעמען פאר זיך. **אויך אין דעם פאל מוז זי באצאָלן מיט חולין, וועלכע ווערן תרומה; נאָר זי מוז געבן דעם כהן בלויז די פיר פערטל, דעם קרן, דאקייגן דעם חומש, דאָס פיפטע פירטל קאָן זי פארהאלטן פאר זיך.** מפני שאמרו, ווייל (די חכמים) האָבן געזאָגט, אז איינער עסט בשוגג תרומה (פון א כהן) דארף ער באַצאָלן דעם קרן צום בעל הבית (צום כהן, צו וועמען די תרומה האָט געהערט), און דאָס פיפטל (דעם חומש) צו דעם (כהן) וועמען ער וויל. **ער מוז ניט צאָלן דעם חומש צום כהן, וועמענס תרומה ער האָט געגעסן. דעריבער מעג די טאָכטער פון ישראל, וועלכע האָט חתונה געהאט צו אַ כהן, נעמען דעם חומש פאר זיך, ווייל זי האָט דאָך איצט דעם דין פון א כהן.**

ג. המאכיל, אז איינער גיט צו עסן (בשוגג) תרומה זיינע ארבייטער אָדער זיינע געסט, דארף ער (דער בעל הבית) באצאָלן (דעם כהן) דעם קרן (וויפיל די תרומה באַ־טרעפט), און זיי (די ארבייטער, אָדער די געסט) דארפן באַצאָלן דעם חומש, אזוי זאָגט ר' מאיר. **דער בעל הבית דארף ניט באַצאָלן דעם חומש, מחמת דעם חומש צאָלט מען נור, אז מען עסט אליין תרומה, אָבער ניט ווען מען גיט אנדערע צו עסן; מען הייסט אין אזא פאל א מזיק, שאדן־ברענגער, און מען דארף נאָר באצאָלן דעם קרן פאר דעם שאָדן. אָבער זיי, די ארבייטער אָדער די אורחים, וועלכע האָבן געגעסן די תרומה בשוגג, דארפן צאָלן דעם חומש.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז זיי (די ארבייטער אָדער געסט) דארפן באַצאָלן דעם קרן און דעם חומש (פונקט ווי יעדער אנדערער, וועלכער עסט תרומה בשוגג) און ער, דער בעל הבית, דארף זיי (די ארבייטער, אָדער די געסט) באַצאָלן דאָס געלט וויפיל זייער סעודה האָט געדארפן באטרעפן. **לויט ר' מאיר דארף דער בעל הבית באַצאָלן דעם כהן ניט קיין חולין, כדי זיי זאָלן ווערן תרומה, נאָר דאָס געלט וויפיל די תרומה האָט באטראָפן, מחמת תרומה־תבואה צי פרוכטן האָט א קלענערן געלט־ווערט פון חולין, ווייל ניט יעדער מעג עסן תרומה. אָבער לויט די חכמים, דארף דער בעל הבית באַצאָלן די ארבייטער דאָס געלט, וויפיל עס האָט געדארפן באטרעפן חולין־תבואה צי פרוכטן, וואָס זיי האָבן גע־געסן, און די ארבייטער באַצאָלן דעם כהן מיט תבואה דעם קרן און חומש.**

ד. הגונב, אז איינער ,א ישראל) גנב'ט תרומה (פון א כהן) און האָט זי ניט געגעסן, דארף ער באַצאָלן טאָפעלט (תשלומי כפל) געלט די ווערט פון תרומה. **דער דין איז אז ווען איינער גנבעט א זאך, דארף ער באַצאָלן טאָפעלט וויפיל די גנבה באַטרעפט. דאָס הייסט „כפל". אויב מען גנב'ט תרומה, איז עס פונקט ווי יעדע אנ־דערע גנבה, און דער גנב דארף באצאָלן דעם כהן טאָפּלט. אָבער ער דארף ניט באַ־צאָלן טאָפּעלט וויפיל עס באטרעפט דיזעלבע תבואה ווען זי איז חולין, מחמת חולין, ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, קאָסט טייערער פון תרומה, ווייל ניט יעדער מעג עסן תרומה. ער דארף באַצאָלן טאָפּלט „דמי תרומה", וויפיל תרומה קאָסט.** אכלה, אויב דער גנב האָט אויפגעגעסן די געגנבעטע תרומה (בשוגג, ניט ווּיסנדיק אז זי איז תרומה), דארף ער באַצאָלן צוויי מאָל קרן (צוויי מאָל וויפיל די תרומה באַטרעפט) און

וְחוֹמֶשׁ מִן הַחוּלִין, וְקֶרֶן דְּמֵי תְרוּמָה. גָּנַב תְּרוּמַת הֶקְדֵּשׁ וַאֲכָלָהּ מְשַׁלֵּם שְׁנֵי חוֹמָשִׁים וְקֶרֶן, שֶׁאֵין בְּהֶקְדֵּשׁ תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל: **ה** אֵין מְשַׁלְּמִין מִן הַלֶּקֶט, וּמִן הַשִּׁכְחָה, וּמִן הַפֵּאָה, וּמִן הַהֶפְקֵר, וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן (שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ), וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ (שֶׁנִּפְדּוּ), שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ פּוֹדֶה

איינמאָל חומש (דאָס פיפטל); איין קרן און דעם חומש דאַרף ער באַצאָלן מיט חולין־תבואה (כדי זיי זאָלן ווערן תרומה, ווי דער דין איז פון א ישראל, וואָס עסט תרומה בשוגג, פריער אין משנה א׳) און איין קרן דאַרף ער באַצאָלן (שוין ניט מיט תבואה, נאָר ער קאָן אויך מיט געלט) וויפיל תרומה באַטרעפט. **ווייל דעם דאָזיקן צווייטן קרן באַצאָלן ער אלס כפל, אלס דעם „טאָפּלט״ פאַר דער גנבה, און דאָס איז שוין א געוויינטליכע באַצאָלונג, און האָט ניט קיין שייכות מיטן עסן תרומה בשוגג דעריבער צאָלט ער אויך נאָר וויפיל די תרומה באַטרעפט, וויפיל איר געלט־ווערט איז אין מאַרק.** גנב תרומת הקדש, אז איינער (א ישראל) האָט געגנבעט תרומה וועלכע איז אויך געווען הקדש (דער כהן, וואָס האָט געהאַט די תרומה האָט איר מקדיש געווען צום בית המקדש), און האָט זי אויפגעגעסן בשוגג, דאַרף ער באַצאָלן צוויי חומשים (צוויי פיפטלעך) און איינמאָל קרן, ווייל פאַר (גנבענען) הקדש צאָלט מען ניט קיין כפל (טאָפּלט), **דער דין איז. אז איינער האָט הנאה פון הקדש, למשל ער עסט־אויף א הקדש־זאַך, אָדער ער האָט אן אנדערע הנאה, דאַרף ער צאָלן דעם קרן (וויפיל די זאַך באַטרעפט) און אויך א חומש (א פיפטל, דאָס הייסט א פערטל פון קרן). אן אנדערער דין איז, אז ווען מען גנבעט א הקדש־זאַך דאַרף מען ניט צאָלן טאָפּלט, קיין כפל. דעריבער, אז ער האָט געגנבעט הקדש־תרומה און ער האָט זי אויפגעגעסן דאַרף ער באַצאָלן איינמאָל קרן (מחמת קיין כפל איז דאָך ביי הקדש ניט פאַראַן), און צוויי פיפטלעך, „חומשים״; איין חומש פאַר הנאה האָבן פון הקדש, און איין חומש פאַר עסן תרומה בשוגג.**

ה. אין משלמין, מען באַצאָלט ניט (אויב א ישראל האָט געגעסן בשוגג תרומה) מיט לקט, שכחה און פאה. **דאָס זענען די דריי זאַכן, וואָס געהערן צו אָרימע לייט; „לקט״ הייסן די זאַנגען, וואָס פאַלן אראָפּ ביים שניידן תבואה; „שכחה״ הייסן די זאַנגען און בינטלעך תבואה און פרוכטן און גרינס, וועלכע דער בעל הבית פון פעלד פאַרגעסט; „פאה״, הייסט דאָס עק פון פעלד, גאָרטן און בוים, וואָס מען דאַרף איבערלאָזן פאַר אָרימע לייט. דער דין איז, אז פון די דאָזיקע דריי זאַכן דאַרף מען ניט אָפּשיידן קיין תרומה. און דעריבער, ווייל די תבואה און פרוכטן פון לקט, שכחה און פאה האָט קיינמאָל ניט געהאַט די מעגליכקייט צו ווערן תרומה, קאָן מען מיט איר ניט באַצאָלן פאַר געגעסענער תרומה, מחמת זי דאַרף דאָך איצט ווערן תרומה (ווי מיר האָבן גע־לערנט אין משנה א׳), און זי, די לקט־שכחה־פאה־תבואה, קאָן עס ניט ווערן.** ומן ההפקר, און מען טאָר אויך ניט באַצאָלן מיט הפקר־תבואה **אויך צוליב זעלבן טעם, ווייל הפקר איז פטור פון תרומה, און ממילא איז די תבואה ניט ראוי געווען צו ווערן תרומה, און דעריבער קאָן זי אויך איצט ניט ווערן תרומה.** ולא ממעשר ראשון, און ניט פון מעשר ראשון, פון וועלכן מען האָט שוין אָפּגעשיידט תרומה מעשר. **אויך צוליב דעמזעלבן טעם, ווייל איידער מען האָט פון מעשר ראשון אָפּגעשיידט די תרומת מעשר האָט מען עס דאָך ניט געטאָרט עסן, קאָן מען איצט אויך ניט באַצאָלן דערמיט און עס מאַכן פאַר תרומה, אזוי טייטשט דער ר״ש, און ער באַמערקט דאביי, אז דער טייטש איז שווער, מחמת יעדע חולין האָט דאָך געהאַט א צייט, ווען זי איז געווען טבל און מען האָט זי ניט געטאָרט עסן. דער רמבם האָט אן אנדערן טייטש. טייל מפרשים זענען גורס „שלא ניטלה ממנו תרומתו״, פון וועלכן מען האָט ניט אָפּגעשיידט תרומת מעשר, און עס איז דעריבער איצט ווי טבל.** ולא ממעשר שני, און ניט פון מעשר שני און הקדש וואָס מען האָט אויסגעלייזט. **דער דין איז, אז מעשר שני דאַרף מען פירן קיין**

אֶת הַקֹּדֶשׁ, ד״ר מֵאִיר. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּאֵלּוּ: ו ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְשַׁלְּמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וּבִלְבָד שֶׁיְּשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה עַל הָרָע. וְר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין מְשַׁלְּמִין אֶלָּא מִמִּין עַל מִינוֹ, לְפִיכָךְ אִם אָכַל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית, יַמְתִּין לְקִשּׁוּאִין שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וִישַׁלֵּם מֵהֶם. מִמְּקוֹם שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵקֵל מִשָּׁם רַבִּי עֲקִיבָא מַחֲמִיר, שֶׁנֶּאֱמַר

ירושלים און דאָרט עס עסן; אָבער מען קאָן אים אויסלייזן מיט געלט און דאָס געלט אוועקפירן קיין ירושלים, און די אויסגעלייזטע מעשר שני קאָן מען עסן אומעטום. דאָסזעלבע טאָר מען ניט עסן תבואה, וואָס איז הקדש, וועלכע מען האָט מקדיש געווען צום בית המקדש; אָבער אויב מען לייזט אויס די הקדש־תבואה מיט געלט ווערט דאָס געלט הקדש, און די תבואה מעג מען עסן. זאָגט די משנה אז מיט תבואה פון מעשר שני אָדער הקדש, כאָטש מען האָט זי אויסגעלייזט און מען מעג שוין עסן די תבואה, טאָר מען ניט באַצאָלן פאַר עסן תרומה בשוגג, ווייל תבואה דאַרף דאָך ווערן תרומה, וועלכע איז אויך אין אַ געוויסער מאָס קודש, הייליג און—שאין הקדש, ווייל מיט איין הקדש קאָן מען ניט אויסלייזן אַ צווייטן הקדש, אזוי זאָגט ר' מאיר. מיט דעם מעשר שני און הקדש (כאָטש זיי זענען שוין אויסגעלייזט) קאָן מען ניט אויסלייזן די געגעסענע תרומה, וואָס איז אויך קודש, הייליק. וחכמים, אָבער די חכמים זענען מתיר (צו באַצאָלן) מיט די דאָזיקע טייל מפרשים (ווי דער ברטנורא) טייטשן, אז די חכמים זענען מתיר נור ביי מעשר שני און הקדש, וועלכע זענען אויסגעלייזט געוואָרן, אָבער דער רמבם אין „יד החזקה״ (ניט אין פירוש המשניות) זאָגט, אז די חכמים זענען מתיר ביי אלע זאַכן פון דער משנה.

ו. ר' אליעזר זאָגט, אז מען קאָן באַצאָלן (אויב איינער האָט געגעסן תרומה בשוגג, און דאַרף באַצאָלן מיט חולין, וואָס זאָלן ווערן תרומה) מיט איין מין פאַר אן אנדערן מין, אָבער ער זאָל באַצאָלן פון גוטס פאַר שלעכטס. לויט ר' אליעזר, אויב למשל איינער האָט געגעסן בשוגג תרומה פון גערשטן מעג ער באַצאָלן מיט ווייץ, אָבער דערביי מוז דער מין תבואה אָדער פרוכטן, וואָס ער באַצאָלט, זיין בעסער פון דעם מין, וואָס ער האָט געגעסן. דער ברטנורא גיט דעם ביישפּיל, אז אויב ער האָט געגעסן דאַרע פייגן מעג ער באַצאָלן מיט טייטלן. ור' עקיבא, און ר' עקיבא זאָגט, אז מען קאָן ניט באַצאָלן מיט איין מין פאַר אן אנדערן מין. אפילו ווען דער אנדערער מין איז בעסער פון דעם מין, וועלכן מען האָט געגעסן. לפיכך, דעריבער, אויב איינער (אַ ישראל) האָט געגעסן (בשוגג תרומה) אוגערקעס פון ערב שמיטה (פון 6טן יאָר), און עס איז אָנגעקומען דאָס שמיטה־יאָר, און קיין גוטע אוגערקעס פון ערב־שמיטה־יאָר זענען שוין ניט פאַראַן, און מיט שמיטה־אוגערקעס טאָר מען דאָך ניט באַצאָלן, און מיט אנדערע מינים גרינסן פון ערב שמיטה־יאָר וואָס זענען יאָ פאַראַן אין גוטן צושטאַנד, טאָר מען דאָך אויך ניט באַצאָלן, ימתין, זאָל ער וואַרטן אויף אוגערקעס פון מוצאי שמיטה (פון 8־טן יאָר, דעם יאָר נאָך שמיטה) און ער זאָל מיט זיי באַצאָלן. דאָס איז אַלץ אַ ביישפּיל צו ר' עקיבא'ס דין, אז מען מוז נור באַצאָלן מיט דעמזעלבן מין. דער ברטנורא זאָגט, אז דעריבער טאָר מען ניט צאָלן מיט שמיטה־פרוכטן, ווייל מיט שמיטה־פרוכטן טאָר מען ניט באַצאָלן קיין חובות. אנדערע מפרשים זאָגן, ווייל שמיטה־פרוכטן זענען הפקר און מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ה', אז מען טאָר ניט באַצאָלן מיט הפקר־תבואה. ממקום, פון דעמזעלבן אָרט (פון זעלבן פסוק אין חומש), פון וואַנען ר' אליעזר לערנט־אָפּ מיקל צו זיין (אז מען מעג יאָ באַצאָלן מיט אן אַנדערן מין), פון דעמזעלבן אָרט (פון דעמזעלבן פסוק) לערנט־אָפּ ר' עקיבא מחמיר צו זיין (אז מען מוז באַצאָלן דוקא מיטן זעלבן מין); ווייל עס שטייט (ויקרא כ״ב)

וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ. כָּל שֶׁהוּא רָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ. דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ. קֹדֶשׁ שֶׁאָכַל:

פרק ז

א הָאוֹכֵל תְּרוּמָה מֵזִיד, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחוֹמֶשׁ. הַתַּשְׁלוּמִין חוּלִין. אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחוֹל מוֹחֵל: **ב** בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְרוּמָה, מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַחוֹמֶשׁ. וּמִיתָתָהּ בִּשְׂרֵפָה. נִשֵּׂאת לְאֶחָד מִכָּל הַפְּסוּלִין, מְשַׁלֶּמֶת

„ונתן לכהן את הקדש" („דער, וואָס האָט געגעסן די תרומה בשוגג, זאָל געבן דעם כהן די הייליקייט"), זאָגט ר׳ אליעזר, אז (ווייל עס שטייט סתם „את הקדש", די הייליקייט, דאָס וואָס דאַרף ווערן קדש, תרומה, מיינט מען) אַלץ, וואָס קאָן ווערן קדש (תרומה, דאָס הייסט יעדער מין, אפילו אן אנדערן מין, אויב ער קאָן נור ווערן תרומה); אָבער ר׳ עקיבא זאָגט: „ונתן לכהן את הקדש" מיינט, אז ער זאָל געבן דעם כהן דעמזעלבן (מין) קדש (תרומה) וואָס ער האָט געגעסן. **יעדער פון זיי לערנט אָפּ, אזוי ארום, זיין מיינונג פון דעמזעלבן פסוק.**

פרק ז.

א. האוכל, אז איינער (א ישראל) עסט תרומה במזיד (וויסנדיק, אז עס איז תרומה און אז מען טאָר עס ניט עסן), דאַרף ער באַצאָלן (דעם כהן) בלויז דעם קרן (דעם ווערט פון דער אויפגעגעסענער תרומה), אָבער ער באַצאָלט ניט דאָס פינפטל (דעם חומש). **מחמת דעם חומש באַצאָלט מען נור, ווען מען עסט בשוגג, און דאָס איז ווי א קרבן, וואָס מען ברענגט נור ווען מען טוט א עבירה בשוגג.** התשלומין, דאָס (געלט צי די תבואה) וואָס ער באַצאָלט קרן, איז חולין. עס ווערט ניט קיין **תרומה, ווי עס איז דער דין ביים עסן תרומה בשוגג, אז די באַצאָלטע תבואה ווערט תרומה (פריער אין פרק ו׳ משנה א׳). דעריבער קאָן ער באַצאָלן ניט דוקא מיט תבואה נאָר אויך מיט געלט. דער רמבם אָבער זאָגט, אז אויך דער מזיד מוז באַצאָלן מיט פאַרראַכטענע חולין.** אם רצה, אויב דער כהן וויל מוחל זיין (שענקן) קאָן ער מוחל זיין. **ווייל די באַצאָלונג איז חולין, איינפאַך געלט, הייסט עס די פריוואַטע זאַך פון כהן; דאַקעגן ביי שוגג, ווייל די באַצאָלונג ווערט תרומה, קאָן דער כהן ניט מוחל זיין, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק ו׳ משנה ח׳.**

ב. בת כהן, אויב א טאָכטער פון אַ כהן האָט חתונה געהאַט מיט אַ ישראל (און לויט דעם דין טאָר זי מער ניט עסן קיין תרומה) און דערנאָך (נאָך דער חתונה) האָט זי געגעסן תרומה (בשוגג) באַצאָלט זי דעם קרן, אָבער זי באַצאָלט ניט דעם חומש. **כאָטש זי טאָר ניט עסן קיין תרומה, אָבער ווייל זי איז דאָך באמת ניט קיין „ניט־כהן", קיין „זר", קיין ישראל, נאָר זי איז דאָך א כהנית, און אויב דער מאַן שטאַרבט און זי האָט ניט קיין קינדער מעג זי ווידער עסן תרומה, דעריבער דאַרף זי ניט באַ־צאָלן דעם חומש.** ומיתתה בשרפה, און (אויב זי איז מזנה מיט א פרעמדן מאַן, ווען זי איז פאַרהייראַט צום ישראל) קומט איר טויטן דורך פאַרברענען. **די שטראָף, וואָס עס קומט אן אשת איש (פאַרהייראַטעטע פרוי) פאַר מזנה זיין, איז „חנק", טויט דורך דערשטיקן; אָבער די תורה האָט געזאָגט, אז אַ כהנ׳ס א טאָכטער (אויב א פאַרהייראַטע) איז מזנה קומט איר צו טויטן דורך פאַרברענען. זאָגט דאָ די משנה, אז אפילו זי האָט חתונה געהאַט מיט א ישראל קומט איר אויך טויט דורך פאַרברענען פאַר מזנה זיין.** נשאת לאחד מכל הפסולין, אויב זי (די טאָכטער פון כהן) האָט חתונה געהאַט מיט אַ מאַן, וואָס געהערט צו די פסולע (אזעלכע, וואָס מיט זייערע טעכטער טאָרן כהנים

קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ. וּמִיתָתָהּ בְּחֶנֶק, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים זוֹ וָזוֹ מְשַׁלְּמוֹת אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָן מְשַׁלְּמוֹת אֶת הַחוֹמֶשׁ, וּמִיתָתָן בִּשְׂרֵפָה: ג הַמַּאֲכִיל אֶת בָּנָיו קְטַנִּים, וְאֶת עֲבָדָיו בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, וְהָאוֹכֵל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת תְּרוּמָה, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחוֹמֶשׁ, וְהַתַּשְׁלוּמִין חוּלִין, אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחוֹל מוֹחֵל: ד זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ, הַתַּשְׁלוּמִין תְּרוּמָה, אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחוֹל אֵינוֹ

ניט חתונה האָבן, למשל אַ פאַרשוועכטער כהן, א חלל, צי אזעלכע, מיט וועלכע אויך אַ ישראל טאָר ניט חתונה האָבן, למשל א ממזר), דארף זי באַצאָלן קרן און חומש (אויב זי האָט געגעסן תרומה בשוגג) און איר טויט־שטראָף איז דורך דערשטיקן (חנק); אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **דער טעם פון ר׳ מאיר איז, ווייל ווען א כהן׳ס טאָכטער האָט חתונה מיט א „פסולן״, איז אפילו ווען דער פסולער שטאַרבט און זי ווערט אן אלמנה, טאָר זי אויך מער ניט עסן קיין תרומה; דעריבער הייסט זי שוין קיינמאָל ניט מער קיין כהנית, און זי האָט דעם דין ווי אַ ישראל׳ס טאָכטער; דאָס הייסט, זי דארף צאָלן אויך דעם חומש, ווען זי עסט תרומה בשוגג, און עס קומט איר טויט־שטראָף דורך דערשטיקן ווי אַ ישראל׳ס טאָכטער, ווען זי איז מזנה בעת זי איז פארהייראט.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז סיי די און סיי יענע (סיי דעם כהן׳ס טאָכטער וואָס איז פארהייראט מיט פסולע מענער, און סיי וואָס איז פארהייראט צו א געוויינטליכן ישראל) באַצאָלן דעם קרן אָבער זיי באַצאָלן ניט דעם חומש, און זייער טויט־שטראָף איז דורך פאַר־ברענען. **די חכמים האַלטן, אז אַ כהנ׳ס אַ טאָכטער פארבלייבט שטענדיק אַ כהנית, און כאָטש ווען זי איז פארהייראט מיט פסולע מענער טאָר זי מער קיינמאָל קיין תרומה ניט עסן, אָבער אַ בת־כהן, א כהנ׳ס טאָכטער, פארבלייבט זי אויף שטענדיק.**

ג. המאכיל, אז איינער (א ישראל) גיט צו עסן (תרומה בשוגג) זיינע קליינע קינדער, אָדער זיינע שקלאַפן סיי דערוואַקסענע און סיי קליינע, אָדער איינער עסט תרומה פון חוץ־לארץ (ניט ארץ ישראל), אָדער איינער עסט תרומה וואָס איז די גרויס ווינציקער פון אן איילבירט (פחות מכזית), באַצאָלט ער דעם קרן אָבער ער באַצאָלט ניט דעם חומש. **קליינע קינדער, און שקלאַפן סיי דערוואַקסענע און סיי קליי־נע, זענען ניט מחויב צו באַצאָלן, ווען ער, פאָטער אָדער דער בעל הבית, גיט זיי צו עסן. פריער אין פרק ו׳ משנה ג׳ האָט די משנה געלערנט דעם פאל ווען מען גיט תרומה צו ארבייטער און מען האָט דאָרט געמיינט אידן, ניט־שקלאַפן. א „שקלאַף״ הייסט אַ ניט־ייד וועלכער איז געוואָרן א שקלאַף ביי אַ ייד, און האָט זיך מל׳ע געווען און ער איז מחויב נאָר אין געוויסע מצוות, און זיין בעל הבית איז פאראנטוואָרטליך פאר אַ סך זאַכן, וואָס ער טוט. און ווייל די קליינע קינדער און די (גרויסע און קליינע) שקלאַפן קאָנען ניט באַצאָלן דארף דער פאָטער אָדער דער בעל הבית באַצאָלן פאר זיי דעם קרן. אָבער דעם חומש דארף ער ניט באַצאָלן, מחמת ער אליין האָט דאָך ניט געגעסן (זע פריער פרק ו׳ משנה ג׳). תרומה פון חוץ לארץ, פון די שכנות־לענדער ארום ארץ ישראל, ווי סוריא, בבל, איז נור מדרבנן, און דעריבער דארף מען ניט צאָלן דעם חומש. עסן ווינציקער פון א „כזית״ (די גרויס פון אן איילבירט) ווערט אָנ־גענומען, אז עס הייסט ניט קיין „אכילה״, עס הייסט ניט „געגעסן״, און חומש איז מען מחויב נאָר אויף „אכילה״.** והתשלומין, און דאָס וואָס מען באַצאָלט (דעם קרן, אין די אלע דערמאָנטע פאלן) איז חולין (ווערט ניט קיין תרומה), און אויב דער כהן וויל מוחל זיין קאָן ער מוחל זיין (שענקן דעם קרן). **קוים דארף מען ניט צאָלן דעם חומש, הייסט דאָס באַצאָלן דעם קרן ווי סתם מען באַצאָלט דעם כהן פאר דעם שאדן.**

ד. זה הכלל, דאָס איז דער כלל: ווער עס באַצאָלט (פאר עסן תרומה) קרן און חומש, ווערט דאָס באַצאָלטע (תבואה, צי פרוכטן) תרומה, און אויב דער כהן וויל מוחל

מוֹחֵל. וְכָל הַמְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ
מְשַׁלֵּם אֶת הַחוֹמֶשׁ, הַתַּשְׁלוּמִין
חוּלִין, אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחוֹל מוֹחֵל:
ה שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה
וְאַחַת שֶׁל חוּלִין, שֶׁנָּפְלָה סְאָה
תְרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ
לְאֵיזוֹ מֵהֶן נָפְלָה, הֲרֵי אֲנִי אוֹמֵר
לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה. אֲבָל אִם
אֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ הִיא שֶׁל תְּרוּמָה וְאֵיזוֹ
הִיא שֶׁל חוּלִין, אָכַל אַחַת מֵהֶן,
פָּטוּר, וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה,
וְחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, ד"ר מֵאִיר. ר' יוֹסֵי
פּוֹטֵר. אָכַל אַחֵר אֶת הַשְּׁנִיָּה, פָּטוּר.
אָכַל אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶן, מְשַׁלֵּם כַּקְּטַנָּה

זיין קאָן ער ניט מוחל זיין; אָבער דער וואָס באַצאָלט דעם קרן און דאַרף ניט באַצאָלן דעם חומש, איז דאָס באַצאָלטע (תבואה צי פּרוכטן) חולין, און אויב דער כהן וויל מוחל זיין קאָן ער מוחל זיין. **די משנה גיט דאָ אַ כלל פאַר די אַלע פריערדיקע דינים וועגן אַ ישראל, וואָס עסט תרומה, און דהיינו, אַז די באַצאָלונג מיט אַ חומש הייסט ווי ברענגען אַ קרבן, די באַצאָלטע תבואה ווערט הייליק, תרומה, און דער כהן קאָן ניט שענקען; אָבער אויב מען באַצאָלט אָן אַ חומש, איז עס סתם באַצאָלט פאַר אַ שאָדן.**

ה. שתי קופות, ווען עס זענען פאַראַן צוויי קויש'ן (מיט תבואה), איינער איז תרומה און איינער איז חולין, און עס איז אַריינגעפאַלן אין איינעם פון זיי אַ סאה תרומה און מ'ווייס ניט אין וועלכן (קויש) זי איז אַריינגעפאַלן קאָן מען (קאָן איך) זאָגן, אַז זי איז אַריינגעפאַלן אין דעם תרומה־קויש. **ממילא, איז דער קויש מיט חולין תבואה מותר צו עסן אפילו צו אַ ישראל. די מפרשים זאָגן, אַז דאָס איז נור ביי תרומה „בזמן הזה", אין דער צייט, ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ, און דאָס תרומה־געבן איז נור מדרבנן, און דעריבער איז מען מיקל און מען נעמט אָן, אַז די תרומה־סאה איז מסתמא אַריינגעפאַלן אין תרומה־קויש.** אין ידוע, אויב מען ווייסט ניט, וועלכע (פון די צוויי קויש'ן) איז תרומה און וועלכע איז חולין, איז אויב איינער (אַ ישראל) האָט געגעסן איינע פון זיי איז ער פטור. **ער דאַרף ניט באַצאָלן דעם חומש, ווייל מען נעמט אָן, אַז ער האָט געגעסן די חולין.** והשניה, און דער צווייטער קויש תבואה (וואָס איז געבליבן, נאָכדעם ווי ער האָט אויפגעגעסן דעם ערשטן) דאַרף מען זיך נוהג זיין מיט איר, ווי זי וואָלט געווען תרומה. **ווייל אויב מען האָט אָנגענומען, אַז דער אויפ־געגעסענער קויש תבואה איז געווען חולין, דאַרף מען מיט דעם איבערגעבליבענעם קויש נוהג זיין זיך, ווי ער וואָלט געווען תרומה.** וחייבת, אָבער (פון דעם צווייטן קויש תבואה) דאַרף מען נעמען חלה, אַזוי זאָגט ר' מאיר. **ר' מאיר האַלט, אַז ווייל עס איז דאָך ניט זיכער, צי דער קויש תבואה איז תרומה, און עס קאָן דאָך זיין, אַז ער איז פון חולין, דאַרף מען צוליבן ספק נעמען חלה פון דעם טייג, וואָס מען באַקט פון דער תבואה.** ר' יוסי פטר'ט (דעם צווייטן קויש תבואה פון חלה). **די מפרשים דערקלערן אַז ווייל מען ווייסט ניט, וועלכער קויש איז געוואָרן חולין און וועלכער תרומה, הייסט אויך דער צווייטער קויש אַ שטייגער ווי „מדומע", תבואה, אין וועלכער עס איז אויסגעמישט תרומה און חולין, און די משנה מסכת חלה פרק א' משנה ד' זאָגט, אַז „מדומע" איז פטור פון חלה.** אכל, אויב (נאָכדעם ווי איין ישראל האָט געגעסן דעם ערשטן קויש תבואה) האָט אַן אַנדערער (ישראל געגעסן דעם צווייטן (קויש תבואה), איז ער פטור. **ער דאַרף ניט באַצאָלן דעם חומש, ווייל אויך װעגן אים נעמט מען אָן, אַז ער האָט געגעסן ניט תרומה נאָר דעם חולין.** אכל אחד, אויב איין (ישראל) האָט געגעסן ביידע קוישן תבואה, דאַרף ער באַצאָלן (קרן און חומש) וויפיל עס באַטרעפט דער קלענסטער פון די צוויי (קוישן תבואה). **מען נעמט אַלץ אָן לקולא, גרינגער, דהיינו אַז דער קלע־נערער קויש איז געווען תרומה, און ער דאַרף נור באַצאָלן וויפיל עס האָט באַטראָפן דער קלענערער קויש.**

שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן: ו נָפְלָה אַחַת מֵהֶן לְתוֹךְ הַחוּלִין, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן, וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה, וְחַיֶּבֶת בַּחַלָּה, ד״ר מֵאִיר, וְר׳ יוֹסֵי פּוֹטֵר. נָפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן, נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד, מְדַמְּעוֹת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן: ז זָרַע אֶת אַחַת מֵהֶן, פָּטוּר וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה, וְחַיֶּבֶת בַּחַלָּה, ד״ר מֵאִיר, וְר׳ יוֹסֵי פּוֹטֵר. זָרַע אַחֵר אֶת הַשְּׁנִיָּה, פָּטוּר.

ו. נפלה אחת, אויב איינער (פון די צוויי קוישן תבואה, וואָס מען ווייסט ניט וועלכע פון זיי איז תרומה און וועלכע איז חולין) איז אריינגעפאלן אין חולין, איז ער ניט „מדמע״ דעם חולין. **מיר האָבן דערקלערט אין דער הקדמה צו מסכת תרומות און פריער פרק ד׳ הלכה ז׳, אז מדומע״ הייסט דער אויסגעמיש פון תרומה מיט חולין ווינציקער פון 100 חולין אויף 1 תרומה, און אַ ישראל טאָר דעם גאנצן אויס־געמיש ניט עסן. „מדמע״ הייסט, אסר׳ן דעם חולין, אז אַ ישראל זאָל אים ניט טאָרן עסן. זאָגט די משנה, אז אויב איינער פון די קוישן תבואה איז אריינגעפאלן אין חולין, נעמט מען אָן, אז ניט דער תרומה־קויש איז אריינגעפאלן נאָר דער חולין־קויש, און ממילא איז דער אויסגעמיש מותר, ניט „מדומע״.** והשניה, און דער צווייטער קויש (וועלכער איז געבליבן) דארף מען מיט אים נוהג זיין זיך ווי מיט תרומה, **ווייל מען נעמט דאָך אָן אז דער ערשטער, דער אריינגעפאלענער קויש, איז געווען חולין, דארף מען דעריבער מיט דעם איבערגעבליבענעם קויש תבואה זיך באַגיין ווי מיט תרומה.** וחייבת, אָבער (פון דעם איבערגעבליבענעם קויש תבואה) דארף מען אָפּשיידן חלה, אזוי זאָגט ר׳ מאיר; און ר׳ יוסי פסר׳ט. **אויך דאָ זיינען ר׳ מאיר און ר׳ יוסי מחולק וועגן חלה אזוי ווי פריער אין דער משנה ה׳.** נפלה, אויב נאָכדעם ווי דער ערשטער קויש תבואה איז אריינגעפאלן אין חולין, איז דער צווייטער אריינגעפאלן אין אן אנדער אָרט (אין אנדערע חולין), איז ער נישט מדמע. **עס ווערט ניט געזאָגט, אז אויב ער פאלט אריין אין חולין (ווינציקער פון 100 חולין אויף 1 תרומה) זאָל דעם גאַנצן געמיש אַ ישראל ניט טאָרן עסן; נאָר מען נעמט אָן אז דער קויש תבואה איז דער חולין־קויש, און ער איז ניט מדמע.** נפלו, אויב ביידע קוישן תבואה זענען אריינגע־פאלן אין איין אָרט (אין דעמזעלבן אָרט מיט תבואה פון חולין), זענען זיי מדמע (די חולין) לויט דער מאָס פון דעם קלענסטן (פון די קוישן תבואה). **אויב למשל אין איין קויש תבואה איז געווען איין סאה און אין דעם אנדערן 2 סאה, און זיי זענען אריינ־געפאלן אין 98 סאה חולין, נעמט מען אָן, אז דער קלענערער, 1־סאה־קויש, איז געווען תרומה, און ממילא קומט אויס, אז די 98 סאה חולין צוזאמען מיט די 2 סאה חולין פון אנדערן קויש זענען 100 סאה חולין קייגן 1 סאה תרומה, און ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד׳ משנה ז׳ ווערט דער 1 סאה תרומה בטל און יעדער, אפילו א ישראל, מעג עסן דעם געמיש, נאָר מען דארף פריער ארויסנעמען איין סאה און געבן צו א כהן.**

ז. אויב איינער האָט פארזייט איינעם (פון די צוויי קוישן תבואה, וואָס מען ווייסט ניט וועלכע פון זיי איז תרומה און וועלכע איז חולין) איז ער פטור. **דער דין איז, אז מען טאָר ניט פארזייען קיין תרומה, און אויב מען פארזייט בשוגג, מען האָט ניט געוואוסט, אז די זריעה איז תרומה, דארף מען פאראקערן דאָס פארזייטע פעלד און פארניכטן די זריעה. די דינים וועגן דעם לערנט ווייטער די משנה אין פרק ט׳. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב ער האָט פארזייט איינעם פון די קוישן תבואה, איז ער פטור צו פאראַקערן דאָס פעלד, מחמת מען נעמט אָן, אז ער האָט פארזייט דעם חולין־קויש.** והשניה, און מיט דעם (איבערגעבליבענעם) צווייטן קויש תבואה דארף מען זיך נוהג זיין ווי מיט תרומה. **אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ה׳ און משנה ו׳.** וחייבת, אָבער פון דעם איבערגעבליבענעם צווייטן קויש תבואה דארף מען אָפּשיידן חלה, אזוי זאָגט ר׳ מאיר, און ר׳ יוסי פטור׳ט. **אויך די מחלוקה דאָ צווישן ר׳ מאיר און ר׳ יוסי איז דיזעלבע וואָס אין דער פריערדיקער משנה ה׳ און משנה ו׳.** זרע אחר, אויב אַן אנדערער האָט פארזייט דעם צווייטן (איבערגעבליבענעם קויש תבואה) איז

זֶרַע אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶן, בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָּלֶה, מֻתָּר, וּבְדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה אָסוּר:

פרק ח

א הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, בָּאוּ וְאָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלֵךְ, אוֹ גֵרְשֵׁךְ, וְכֵן הָעֶבֶד שֶׁהָיָה אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לוֹ מֵת רַבְּךָ, אוֹ מְכָרְךָ לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ נְתָנְךָ בְּמַתָּנָה, אוֹ עֲשָׂאֲךָ בֶּן חוֹרִין, וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהָיָה אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה, אוֹ בֶּן חֲלוּצָה,

ער פטור. אויך ער איז פטור צו פאראַקערן דאָס פארזייטע פעלד, ווייל מען נעמט אָן, אז דער קויש תבואה, וואָס ער האָט פארזייט איז געווען חולין. ביים ערשטן קויש נעמט מען אָן אזוי, און דאָס זעלבע אויך ביים צווייטן, ווייל עס האָבן פארזייט צוויי מענטשן. זרע אחד, אויב איין מענטש האָט פארזייט ביידע (קוישן תבואה), אויב די תבואה איז אזעלכע, וואָס די זריעה ווערט פארניכטעט (אין דער ערד און עס וואקסן ארויס נייע קערנער תבואה, ווי למשל ביי ווייץ, גערשטן וואָס זענען ,,זרעו כלה״, (די זריעה ווערט פארניכטעט) מעג מען. אין אזא פאַל מעג מען עסן די געוויקסן וואָס קומען ארויס פון זיי, ווייל ווי מיר וועלן לערנען ווייטער אין פרק ט׳ אויב מען פארזייט תרומה־תבואה, וואָס די זריעה־קערנדלעך ווערן אין דער ערד פארניכטעט, איז די תבואה, וואָס וואַקסט ארויס פון זיי (די ,,גידולים״) חולין, אויב די תרומה־זריעה איז געווען אויסגעמישט (מדומע) מיט חולין־זריעה; און דאָ, אין אונזער פאַל, הייסט דאָך עס ווי אויסגעמישט, מחמת מען האָט דאָך ניט געוואוסט וועלכע תבואה איז תרומה און וועלכע איז חולין. ובדבר, אָבער אויב (די קוישן זענען געווען ניט מיט תבואה, ווי ווייץ און גערשטן, וואָס זייערע זריעה־קערנדלעך ווערן פארניכטעט אין דער ערד) נאָר מיט אזעלכע געוויקסן וואָס זייער זריעה ווערט ניט פארניכטעט (למשל אזעלכע גרינסן ווי קנאָבל, ציבעלעס), טאָר מען ניט. אין אזא פאַל טאָר מען ניט עסן די געוויקסן (,,די גידולים״) וואָס קומען ארויס פון זיי, ווייל כאָטש זיי זענען מדומע, געמישטע תרומה מיט חולין, אָבער ווייל די זריעה ווערט ניט פארניכטעט האָט מען מחמיר געווען.

פרק ח.

א. האשה, אז אַ פרוי (די טאָכטער פון א ישראל, וועלכע האָט חתונה געהאַט צו א כהן און זי מעג עסן תרומה נאָר אזוי לאנג ווי זי איז דעם כהן׳ס פרוי) האָט געגעסן תרומה און מען איז געקומען און מען האָט איר געזאָגט: ,,דיין מאן איז געשטאָרבן״. אָדער ,,דיין מאן האָט דיך גע׳גט״ (און איר שליח האָט צוגענומען דעם גט און זי האָט ניט געוואוסט); און דאָסזעלבע אז דער שקלאַף (פון א כהן) האָט געגעסן תרומה און מען איז געקומען און צו אים געזאָגט: ,,דיין בעל הבית איז געשטאָרבן״ (און עס האָט אים גע׳ירשנט דעם בעל הבית׳ס טאָכטער, וועלכע איז פארהייראַט צו א ישראל, און דער שקלאַף האָט מער ניט געטאָרט עסן תרומה) אָדער ,,דיין בעל הבית האָט דיך פארקויפט צו אַ ישראל״, אָדער ,,ער האָט דיך אוועקגעשאָנקען במתנה (צו אַ ישראל״), אָדער ,,ער האָט דיך באַפרייט״, און דאָס זעלבע אז א כהן האָט געגעסן תרומה און ער איז געוואָר גע־וואָרן, אז ער איז דער זון פון א פרוי אַ גרושה אָדער פון א פרוי וואָס האָט גענומען חלוצה (און זיין פאָטער, דער כהן, האָט מיט זיין מוטער דער גרושה אָדער דער חלוצה ניט געטאָרט חתונה האָבן, און ער, דער זון, ווייל ער איז געבוירן געוואָרן פון אזא ניט־דערלויבטער חתונה איז א חלל, א פארשוועכטער כהן״, און טאָר ניט עסן קיין תרומה); **די משנה האָט דאָ אויסגערעכנט עטליכע פאלן, ווען דער וואָס האָט געגעסן תרומה האָט געמיינט, אז ער מעג עסן, ווי למשל, די פרוי פון א כהן, מיינענדיק אז זי**

ר׳ אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר. הָיָה עוֹמֵד וּמַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה, אוֹ בֶּן חֲלוּצָה. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, פְּסוּלִים. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר. נוֹדַע שֶׁהוּא בַּעַל מוּם, עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה:

ב וְכֻלָּם שֶׁהָיְתָה תְּרוּמָה בְתוֹךְ פִּיהֶם, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יִבְלְעוּ. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר יִפְלוֹטוּ. אָמְרוּ לוֹ, נִטְמֵאתָ

איז נאָך זיין פרוי, און דאָס זעלבע דער שקלאַף פון א כהן, מיינענדיק אז ער איז נאָך דעם כהן׳ס שקלאַף; אָדער דער כהן אליין, וועלכער האָט ניט געוואוסט, אז ער איז אַ פסולער כהן. וועגן די דאָזיקע אלע פאלן זאָגט די משנה: ר׳ אליעזר איז מחייב (די אלע) צו באַצאָלן קרן און חומש. **ר׳ אליעזר האַלט, אז זיי האָבן דעם דין ווי אַ ישראל וועלכער האָט געגעסן תרומה בשוגג, ניט וויסנדיק, אז דאָס איז תרומה, אָדער אז תרומה טאָר מען ניט עסן, און ער דאַרף ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ו׳ משנה א׳, באַצאָלן קרן און חומש. כאָטש דאָ האָבן זיי, די עסערס, יאָ געוואוסט, אז עס איז תרומה, און זיי האָבען נור געמיינט, אז זיי מעגן די תרומה עסן, פונדעסטוועגן הייסט עס, אז זיי האָבן געגעסן תרומה בשוגג.** ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע פטר׳ט. **ער האַלט, אַז זיי זענען פטור צו צאָלן דעם קרן און דעם חומש. ווייל זיי הייסן ניט קיין שוגגים נאָר אונסים. די גמרא אין יבמות ל״ד זאָגט, אז ר׳ יהושע האַלט אז זיי זענען פטור צו באַ־צאָלן דעם קרן און דעם חומש, אויב זיי האָבן געגעסן די תרומה ווען זי איז געווען חמץ ערב פסח אין דער פרי, און זיי האָבן זיך געאיילט מיטן עסן די תרומה, כדי זיי זאָלן זי ניט דאַרפן שפּעטער פאַרברענען אלס חמץ.** היה עומד, אז אַ כהן איז געשטאַנען (אין בית המקדש) אויפן מזבח און מקריב געווען קרבנות (און נור אַ כשר׳ער כהן מעג מקריב זיין קרבנות) און מען איז געוואָר געוואָרן, אז ער איז דער זון פון א גרושה אָדער אַ חלוצה (און ער האָט ניט געטאָרט מקריב זיין קיין קרבנות, ווייל ווי מיר האָבן גע־שריבן פריער אין דער משנה א׳, איז ער ניט קיין כשר׳ער כהן), זאָגט ר׳ אליעזר, אז אלע קרבנות, וואָס ער האָט (פריער) מקריב געווען אויפן מזבח, זענען פסול. **מחמת ער איז דאָך די גאַנצע צייט געווען א ניט־כשר׳ער כהן.** ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע איז מכשיר. **ער זאָגט, אז מער טאָר ער ניט מקריב זיין, אָבער די קרבנות, וואָס ער האָט שוין יאָ מקריב געווען, ניט וויסנדיק, אז ער איז אַ חלל, א ניט־כשר׳ער כהן, זענען יאָ כשר. די גמרא פסחים ע״ב לערנט עס אראָפּ פון פסוק אין דברים ל״ג „ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה“, אז אפילו דער כהן איז אַ חלל** („חילו“ אלס „חלל“) **ווערן די קרבנות, וואָס ער האָט מקריב געווען, יאָ מרוצה צו גאָט.** נודע, אויב אָבער מען איז געוואָר געוואָרן, אז ער (דער כהן) איז אַ בעל מום (ער האָט א פעלער אין קערפּער, און אַ בעל מום טאָר ניט מקריב זיין קיין קרבנות), איז זיין עבודה (די קרבנות וואָס ער האָט מקריב געווען) פסול. **ביי א בעל מום האַלט אויך ר׳ יהושע, אז די קרבנות זענען פסול. די גמרא קדושין ס״ו לערנט עס אָפּ פון פסוק** (במדבר כ״ח) **„את בריתי שלום“, אז נור ווען דער כהן איז „שלם“, גאַנץ, אָבער ניט ווען ער איז אַ בעל מום.**

ב. וכולם, און די דאָזיקע אלע (וועלכע די משנה האָט פריער אין משנה א׳ אויס־גערעכנט, אז זיי האָבן געגעסן תרומה, מיינענדיק אז זיי מעגן), אויב זיי האָבן נאָך געהאַט דאָס תרומה (עסן) און מויל (און מען איז געקומען און זיי געזאָגט, אז זיי טאָרן ניט עסן קיין תרומה), זאָגט ר׳ אליעזר, אז זיי זאָלן אראָפּשלינגן (דאָס תרומה-עסן, וואָס זיי האָבן אין מויל). ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע זאָגט, אז זיי זאָלן אויסשפּייען. **ר׳ אליעזר האַלט, אז ווייל ער האַלט שוין דאָס עסן אין מויל, איז עס שוין ניט גוט פאַר קיין אנ־דערן מענטש צום עסן, און ממילא איז שוין אראָפּ פון דעם מאכל די קדושה פון תרומה; אָבער ר׳ יהושע האַלט, אז ווייל פאַר אים, פאַר דעם עסער, איז דאָך דאָס עסן יאָ גוט, הייסט עס תרומה, און ער טאָר די תרומה ניט עסן** (אזוי טייטשט די **„משנה ראשונה“).**

אָמרו לו, אויב איינער (א כהן) האָט געגעסן תרומה און מען האָט אים געזאָגט: „דו

וְנִטְמְאָה תְרוּמָה, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִבָּלַע. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר יִפְלוֹט. טָמֵא הָיִיתָ, וּטְמֵאָה הָיְתָה תְרוּמָה, אוֹ נוֹדַע שֶׁהוּא טֶבֶל, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, אוֹ שֶׁטָּעַם טַעַם פִּשְׁפֵּשׁ לְתוֹךְ פִּיו, הֲרֵי זֶה יִפְלוֹט: ג הָיָה אוֹכֵל בְּאֶשְׁכּוֹל, וְנִכְנַס מִן הַגִּנָּה לֶחָצֵר, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יִגְמוֹר. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר לֹא יִגְמוֹר. חֲשֵׁיכָה לֵילֵי שַׁבָּת, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יִגְמוֹר. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא יִגְמוֹר: ד יַיִן

ביזט (איצט ביים עסן די תרומה) טמא געוואָרן, אָדער די תרומה איז (איצט ביים עסן) טמא געוואָרן״ (און א טמא־כהן טאָר ניט עסן קיין תרומה, און מען טאָר ניט עסן קיין טמא־תרומה), זאָגט ר׳ אליעזר, אז ער זאָל אראָפּשלינגען (די תרומה, וואָס ער האָט אין מויל), און ר׳ יהושע זאָגט, אז ער זאָל אויסשפּייען. **די טעמים זענען דיזעלבע וואָס אין דער פריערדיקער מחלוקה צווישן ר׳ אליעזר און ר׳ יהושע.** טמא היית, אויב אָבער מען האָט אים געזאָגט: „דו ביזט טמא געווען (נאָך פריער איידער דו האָסט אָנגעהויבן עסן די תרומה), אָדער די תרומה איז שוין געווען טמא (איידער ער האָט זי אָנגעהויבן עסן״), אָדער אז (איינער עסט ניט תרומה, נאָר סתם עסן און) ער ווערט געוואָר, אז דאָס וואָס ער עסט איז טבל (תבואה, פון וועלכער מען האָט ניט אָפּגעשיידט קיין תרומה און מען טאָר זי ניט עסן), אָדער אז עס איז מעשר ראשון, פון וועלכן מען האָט ניט אָפּגע־שיידט תרומת מעשר (און מען טאָר עס ניט עסן), אָדער עס איז מעשר שני אָדער הקדש, וואָס איז ניט אויסגעלייזט, אָדער ער (האָט געגעסן תרומה און ער) האָט דערשפּירט דעם טעם פון א וואַנץ אין מויל — זאָל ער אויסשפּייען. **ביי די אלע פאַלן, ווען דער עסער איז געוואָר געוואָרן, אז ער האָט באַלד ניט געטאָרט אָנהויבן עסן, ווי למשל אז ער, דער כהן, אָדער די תרומה, איז געווען טמא נאָך פאַרן עסן, אָדער אז איינער ווערט געוואָר, אז דאָס עסן וואָס ער האָט אין מויל איז אַ זאַך, וואָס ער טאָרניט עסן, איז אויך ר׳ אליעזר מודה, אז מען דאַרף אויסשפּייען און ניט אראָפּשלינגען. אגב, לערנט דאָ די משנה נאָך א דין, אז אויב איינער עסט תרומה און דערשפּירט דעם טעם פון א וואַנץ (פשפש) אין מויל, מעג ער אויסשפּייען; כאָטש עס איז תרומה טאָר מען ניט מפסיד זיין, קאַליע מאַכן, אָבער ווייל ער דערשפּירט אין מויל אַ מיאוסן טעם מעג ער אויסשפּייען.**

ג. היה אוכל, אז איינער האָט (אָפּגעריסן אין זיין גאָרטן) אַ הענגל־ווינטרויבן און געגעסן דערפון און איז אריינגעקומען פון גאָרטן אין זיין הויף; **דער דין איז, אז איידער מען ברענגט אריין די פּרוכטן אין הויף, אין חצר, וואו אַ מענטש וואוינט, מעג מען עסן פון די פּרוכטן א „אכילת עראי״, ניט קיין סך און ניט בקביעות, אפילו ווען מען האָט פון די פּרוכטן ניט אָפּגעשיידט קיין מעשר; די שאלה איז, אויב ער האָט געהאַלטן דעם הענגל־ווינטרויבן אין האַנט און אָנגעהויבן פון אים עסן נאָך זייענדיק אין גאָרטן, און אזוי עסנדיק, איז ער אריינגעקומען אין הויף, און אין הויף טאָר מען דאָך שוין ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט, צי מעג ער דערענדיקן אין הויף דעם אָנגעהויבענעם הענגל־ווינ־טרויבן, צי ניט.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער מעג דערענדיקן, און ר׳ יהושע זאָגט, אז ער טאָרניט דערענדיקן. **דער ברטנורא טייטשט (און אזוי איז צו זען אויך פון ירושלמי) אז אויך ר׳ אליעזר האַלט, אז אין הויף טאָר ער ניט דערענדיקן דאָס עסן, און ער זאָגט נאָר, אז ער מעג צוריקגיין אין גאָרטן און דאָרט דערענדיקן; און ר׳ יהושע האַלט, אז ער טאָר אויך אין גאָרטן ניט דערענדיקן.** חשיכה לילי שבת, אויב (עסנדיק די ווינטרויבן) איז געוואָרן פרייטאָגצונאכטס, **און דער דין איז אז אזוי ווי א הויף איז קובע למעשר, און מען טאָרניט עסן אומגע׳מעשרט אזוי טאָר מען ניט עסן אפילו א „אכילת עראי״, עטוואָס און ניט בקביעות, אומגע׳מעשר׳ט אים שבת, מחמת שבת גיט שוין צו דעם עסן אַ באַזונדערע חשיבות;** זאָגט ר׳ אליעזר, אז ער מעג דערענדיקן (אים שבת דאָס עסן, וואָס ער האָט אָנגעהויבן פאַר שבת), און ר׳ יהושע זאָגט, אז ער טאָר ניט פאַרענדיקן.

שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה יִשָּׁפֵךְ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל חֻלִּין. שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם גִּלּוּי, הַמַּיִם וְהַיַּיִן וְהֶחָלָב, וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין מוּתָּרִין, כַּמָּה יִשְׁהוּ וְיִהְיוּ אֲסוּרִין? כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הָרַחַשׁ מִמָּקוֹם קָרוֹב וְיִשְׁתֶּה:

ה, שִׁיעוּר הַמַּיִם הַמְגוּלִּין כְּדֵי שֶׁתֹּאבַד בָּהֶם הַמָּרָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּכֵלִים כָּל שֶׁהֵן, וּבַקַּרְקָעוֹת אַרְבָּעִים סְאָה:

ו, נִקּוּרֵי תְאֵנִים וַעֲנָבִים וְקִשּׁוּאִין

אויך דאָ דערקלערט דער ברטנורא, אז ר׳ אליעזר איז ניט מתיר צו עסן אים שבת זעלבסט, נאָר ערשט מוצאי שבת; און ר׳ יהושע אסר׳ט צו עסן אפילו מוצאי שבת, איידער מען מעשר׳ט.

ד. ייִן, וויין פון תרומה, וואָס איז אָפּגעדעקט געוואָרן, זאָל מען אויסגיסן, און מען דאַרף ניט אפילו צוגעבן, אז וויין פון חולין (אויב ער איז געוואָרן אפגעדעקט דאַרף מען אים אויסגיסן). אין די צייטן פון דער משנה און גמרא, איז געווען א מורא, אז ווען מען לאָזט שטיין וויין, אָדער וואַסער, אָדער מילך, ניט־צוגעדעקט, וועט א שלאַנג, וואָס האָט גיפט, טרינקען דערפון און אריינלאָזן דעם גיפט אין די דאָזיקע געטראַנקען, און ווער עס וועט דערנאָך טרינקען דערפון וועט פאַרגיפטעט ווערן און עס איז אַ סכנה דאָס צו טרינקען. דעריבער האָבן די חכמים גע׳אסר׳ט צו טרינקען די דערמאָנטע דריי משקאות, ווען זיי זענען אפגעדעקט און אַ מענטש שטייט ניט דערביי און זעט ניט צי א שלאַנג האָט דערפון געטרונקען. דאָס הייסט „גילוי״, אָפּגעדעקט. זאָגט דאָ די משנה, אז כאָטש תרומה טאָר מען דאָך ניט קאַליע מאַכן, ניט פאַרניכטן, נאָר אויב וויין פון תרומה איז געווען אָפּגעדעקט, זאָל מען עס יאָ אויסגיסן; און די משנה גיט צו, אז וויין פון חולין, אויב ער איז געוואָרן אָפּגעדעקט, מעג מען אודאי אויסגיסן, מחמת דאָ איז דאָך אפילו ניט פאַראַן צו קלערן וועגן ניט קאַליע מאַכן דעם וויין. שלשה, דריי משקאות (פליסי־קייטן) זענען אסור צוליב גילוי (ווען זיי זענען אָפּגעדעקט); וואַסער און וויין און מילך; אָבער אַנדערע געטראַנקען (משקאות) מעג מען (טרינקען, אפילו זיי זענען אָפּגעדעקט). מחמת די חכמים האָבן געהאַט די ידיעה, אז דער גיפטיקער שלאַנג טרינקט זיי ניט. דער ברטנורא ברענגט אויפן יסוד פון דער תוספתא אין תרומות און גמרא חולין מ״ט, אז אויך טייל אַנדערע געטראַנקען זענען אסור צוליב גילוי, ווי האָניק, ראָסל, און טייל אַנדערע. כמה, ווי לאַנג דאַרף זיין א געטראַנק אָפּגעדעקט (און קיינער זאָל עס ניט זען) און עס זאָל ווערן אסור צום טרינקען? ווי לאַנג דאַרף עס דויערן, אז עס זאָל מעגליך זיין דאָס א שלאַנג זאָל צוקומען און אריינטאָן זיין גיפט? כדי שיצא הרחש, אזוי לאַנג ווי עס איז מעגליך אז דאָס שלענגעלע („הרחש״, דער קריכער, דאָס שלענגעלע) זאָל אָנקומען פון א נאָנט אָרט און זאָל טרינקען פון דעם געטראַנק. די גמרא חולין י׳ טייטשט די משנה, אז מיט „מקום קרוב״, „נאָנט אָרט״, מיינט מען דאָס אויער פון דעם געפעס, אין וועלכן דאָס געטראַנק געפינט זיך; און אז די צייט איז, ווי לאַנג עס דאַרף דויערן אז דאָס שלענגעלע זאָל קומען פון הינטער דעם אויער פון געפעס און טרינקען און צוריקגיין דאָרט.

ה. שיעור, דער שיעור פון אָפּגעדעקטע וואַסער (וואָס מען מעג טרינקען) איז אז עס זאָל זיין אזוי פיל וואַסער, אז עס ווערט אין דעם וואַסער פאַרלוירן די גיפט (בי־טערקייט, מרה). אויב עס איז פאַראַן אזוי פיל וואַסער, אז אפילו דער שלאַנג זאָל טרינקען וועט זיין גיפט פאַרלוירן גיין אין דעם וואַסער, מעג מען עס טרינקען. ר׳ יוסי זאָגט, אז (אויב דאָס וואַסער איז) אין א געפעס, איז וויפיל וואַסער עס זאָל ניט זיין (טאָר מען ניט טרינקען); אויב אָבער (דאָס וואַסער איז פאַרזאַמלט) אין דער ערד (מעג מען טרינקען) אויב עס איז פאַראַן פירציג סאה. א סאה האָט 6 טעפּ (קבים) און א טאָפּ האָט פיר קוואַרט (לוגים).

ו. ניקורי, אויב עס זענען פאַראַן פּיקן־לעכער (לעכער, וואָס מען דערקענט אַז זיי זענען געמאַכט געוואָרן דורך אויספּיקן זיי, ניקור) אין פייגן, און ווינטרויבן, און

וְהַדִּלּוּעִים וְהָאֲבַטִּיחִים וְהַמְּלָפְפוֹנוֹת, אֲפִילוּ הֵם כִּכָּר. אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, אֶחָד תָּלוּשׁ וְאֶחָד מְחֻבָּר, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֵיחָה, אָסוּר. וּנְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ אֲסוּרָה מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת: **ז** הַמְּשַׁמֶּרֶת שֶׁל יַיִן אֲסוּרָה מִשּׁוּם גִּלּוּי, ר׳ נְחֶמְיָה מַתִּיר: **ח** חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טוּמְאָה, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם תּוּרְפָה, יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם הַמּוּצְנָע, וְאִם הָיְתָה מְגוּלָּה, יְכַסֶּנָּה. וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אִם הָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם מוּצְנָע יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם תּוּרְפָה. וְאִם הָיְתָה מְכוּסָּה, יְגַלֶּנָּה. רַבָּן

אוגערקעס, און קירביסן, און ארבוזן, און זיסע מעלאָנען, אפילו די דאָזיקע פרוכטן זענען (גרויס) ווי אַ קרוג, סיי גרויס און סיי קליין, סיי אָפּגעריסענע און סיי זיי זענען נאָך באַהאַפטן צו דער ערד, אויב אין זיי איז פאראן א פייכקייט (ליחה), זענען זיי אסור (מען טאָר זיי ניט עסן). **מחמת דער מורא טאָמער האָט אַ גיפטיקע שלאנג אין זיי איינגעביסן (אויסגעפּיקעט דאָס לעכל) און ארייַנגעלאָזט דעם גיפט; טייל זענען גורס „בכר״. גרויס זוי אַ ברויט. טייל טײַשן „סיי גרויס און סיי קליין״ מיינט מען אויף דעם פּרוכט; און טייל טייטשן, אז מען מיינט דערמיט דאָס לעכל, אלץ איינס צי א גרויס לעכל צי אַ קליין לעכל.** ונשוכת, (אויב א בהמה איז) געביסן געוואָרן דורך אַ שלאַנג טאָר מען ניט (שעכטן די בהמה און עסן איר פלייש) צוליב סכנת נפשות. **מחמת עס איז מורא צו האָבן, אז די שלאנג האָט ארייַנגעלאָזט דעם גיפט אין דעם פלייש פון דער בהמה.**

ז. המשמרת, א דורכזייער פון ווײַן (א קרוג מיט ווײַן איז צוגעדעקט מיט אַ דורכזייער אין קרוג אריין), טאָר מען דעם ווײַן ניט טרינקען אויב ער איז געוועזן אָפּ־געדעקט. **אויב דער דורכזייער איז ניט צוגעדעקט טאָר מען ניט טרינקען דעם ווײַן אין קרוג, ווייל עס איז מורא צו האָבן אז די שלאַנג האָט געטרונקען פון ווײַן אין דורכ־זייער און דער גיפט איז דורך די לעכלעך פון דורכזייער אראָפּ אונטן אין קרוג.** ר׳ נחמיה איז מתיר. **ווייל ער האַלט, אז דער גיפט קאָן דורך די לעכלעך פון דורכ־זייער ניט דורכגיין.**

ח. חבית, א פאַס מיט ווײַן פון תרומה, וועגן וועלכער עס איז געוואָרן א ספק, צי ער איז טמא געוואָרן, **למשל, עס זענען געשטאַנען צוויי פעסער ווײַן אין א רשות היחיד, אין א הויף, און א טויטער שרץ האָט אָנגערירט איינעם פון זיי און מען ווייסט ניט וועלכע פאַס ער האָט אָנגערירט, און עס איז דעריבער א ספק וועגן יעדער פון די פעסער ווײַן צו זי איז טמא צי זי איז טהור;** ר׳ אליעזר, זאָגט ר׳ אליעזר, אז אויב די פאַס (מיט תרומה־ווײַן) איז געלעגן אין אַן אָרט פון הפקר („תורפה״, שלעכט אָרט, וואו יעדער קאָן איר אָנרירן און מטמא זײַן) זאָל מען איר אוועקלייגן אין א באַהאַלטן אָרט; און אויב די פאַס ווײַן איז געווען אָפּגעדעקט, זאָל מען איר צודעקן (כדי דער ווײַן זאָל ניט אסור ווערן צוליב „גילוי״, צוליב דער מורא, אז אַ שלאַנג האָט געטרונקען פון אים. **ר׳ אליעזר האַלט, אז תרומה־ווײַן, וואָס האָט אַ ספק טומאה, כאָטש מען טאָר אים ניט טרינקען, טאָר מען ניט מטמא זײַן אָדער קאַליע מאכן.** ור׳ יהושע, און ר׳ יהושע זאָגט, אז אויב זי (די פאַס תרומה־ווײַן, וואָס האָט א ספק טומאה) איז געלעגן אין אַ באַהאַלטן אָרט זאָל מען איר אוועקלייגן אין א הפקר־אָרט, און אויב זי איז געוועזן צו־געדעקט זאָל מען איר אָפּדעקן. **ר׳ יהושע האַלט, אַז ווייל איצט האָט דאָך דער תרומה־ווײַן נור א ספק טומאה און מען קאָן דעריבער מיט דעם ווײַן גאָרניט טאָן, מען קאָן ניט טרינקען ווייל טאָמער איז ער טמא, און מען קאָן ניט אויסגיסן ווייל טאָמער איז ער טהור, דעריבער זאָל מען מאַכן אַזוי אז ער זאָל פון זיך אליין ווערן אויף זיכער אָדער טמא אָדער קאַליע, און דעמאָלט וועט מען מיט אים קאָנען באַשפּריצן דעם הויף אָדער איס אויסגיסן.** רבן גמליאל זאָגט, אז מען זאָל ניט טאָן (מיט דער פאַס ווײַן) קיין נייע

גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַל יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר: **ט** חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה, וְהַתַּחְתּוֹנָה טְמֵאָה, מוֹדֶה ר' אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה, יַצִּיל, וְאִם לָאו, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תֵּרֵד וְתִטַּמֵּא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְיָדָיו: **י** וְכֵן חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה, מוֹדֶה ר' אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה יַצִּיל, וְאִם לָאו, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תֵּרֵד וְתִבָּלַע, וְאַל יְבַלְּעֶנָּה בְיָדָיו: **יא** וְעַל זוֹ וְעַל זוֹ

זאַך. מען זאָל זי לאָזן ליגן, וואו זי ליגט; מען דאַרף איר ניט אָפּהיטן, אָבער מען דאַרף ניט טאָן קיין מעשה, אז זי זאָל ווערן שנעלער טמא אויף זיכער, אָדער קאַליע.

ט. חבית שנשברה, אויב א פאס 'מיט וויין פון תרומה) איז צובראָכן געוואָרן אין דעם אויבערשטן וויין-קעלטער (א וויין־קעלטער באַשטייט פון צוויי קעלטערס, איינער געפינט זיך אויבן און איינער אונטן, און דער וויין רינט אראָפּ פון אויבערשטן קעלטער אין אונטערשטן), און אין דעם אונטערשטן קעלטער איז פאראן וויין (פון חולין), וועלכער איז טמא; **ווען דער וויין פון דער צעבראָכענער פאס וועט אריינפאלן אונטן אין וויין פון חולין, וועלכער איז טמא, וועט דאָך אויך דער תרומה־וויין טמא ווערן און מען וועט אים ניט טאָרן טרינקן, און היות דער תרומה־זוין וועט דאָך דעמאָלס זיין אויסגעמישט מיט דעם חולין־וויין, וועט מען דאָך דעם גאַנצן וויין ניט טאָרן טרינקן (חולין וויין ווען ער איז טמא מעג מען טרינקן, אָבער דאָ וועט ער דאָך זיין אויסגעמישט מיט טמא־דיקן תרומה־וויין). די שאלה איז, אויב עס שטייען אין דער זייט טמא'דיקע כלים און מען קאָן אריינגעמען אין זיי דעם תרומה־וויין פון דער צעבראָכענער פאס, כדי ער זאָל ניט אראָפּרינען אונטן, צי מעג מען דאָס טאָן, מחמת עס הייסט דאָך, אז מען איז שוין מטמא דורך די כלים דעם תרומה זוין, כדי צו ראטעווען דעם חולין־וויין וואָס געפינט זיך אונטן. זאָגט די משנה:** מודה, עס זענען מודה (אין דעם פאַל) ר' אליעזר און ר' יהושע, אז אויב מען קאָן אריינגעמען (פון דעם אויבערשטן תרומה וויין) אפילו נור איין פערטל קוואָרט אין א ריינער כלי זאָל מען נעמען. **כאָטש דורך דער צייט, וואָס מען וועט זוכן די ריינע כלי צו ראטעווען איין פערטל קוואָרט ריינעם תרומה-וויין, וועט דאָך דער איבריקער תרומה־זוין אראָפּ אונטן און אלץ וועט דאָרט קאליע ווערן, איז פארפאלן. מחמת ראטעווען איין פערטל ריינעם** (בטהרה, ניט טמא'דיקן) **תרומה וויין איז וויכטיקער.** ואם לאו, אויב אָבער עס איז ניט פאראן קיין ריינע כלי (אפילו צו ראטעווען א פערטל קוואָרט, אָבער עס זענען פאראן טמא כלים ארייַנצונעמען דעם גאנצן תרומה וויין), זאָגט ר' אליעזר, אז זאָל דער גאַנצער תרומה וויין אראָפּרינען אונטן און טמא ווערן (און דער גאנצער וויין אויך פון חולין זאָל ווערן אסור צום טרינקן) און מען זאָל מיט די אייגענע הענט ניט מטמא זיין קיין תרומה (ארייננעמענדיק דעם וויין אין טמא כלים). **ווי מיר וועלן זען ווייטער אין משנה י"א קריגט ר' יהושע אויף דעם דאָזיקן דין פון ר' אליעזר.**

י. וכן, און אזוי איז אויך דער דין מיט א פאס אייל (פון תרומה), וואָס איז אויס־געגאָסן געוואָרן (און מען קאָן ראטעווען דעם אייל מיט טמא־כלים, און אייל פון טמא'דיקער תרומה מעג מען נוצן נאָר צום ברענען און באַלייכטן), זענען מודה ר' אליעזר און ר' יהושע, אז אויב מען קאָן ראטעווען אפילו נור איין פערטל קוואָרט אייל אין אַ ריינער כלי זאָל מען ראטעווען. **דאָס הייסט, מען זאָל זיך באמיהען צו געפינען אזא ריין געפעס, כאָטש דערווייל וועט כמעט דער גאַנצער תרומה־אייל פארניכטעט ווערן, איינגעזאפּט ווערן אין דער ערד.** ואם לאו, אויב מען קאָן ניט (געפינען א ריינע כלי), זאָגט ר' אליעזר זאָל דער אייל איינגעזאפּט ווערן (אין דער ערד און ווערן פאר־ניכטעט) און מען זאָל ניט פארניכטן אים מיט די אייגענע הענט (דורך ראטעווען אים אין טמא'דיקע געפעסן). **עס איז כמעט דערזעלבער דין וואָס אין דער פריערדיקער משנה, און דער יסוד פון דעם דין איז, אז כאָטש דער וויין און דער אייל פון תרומה גייט דאָך**

אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ לֹא זוֹ הִיא תְרוּמָה שֶׁאֲנִי מוּזְהָר עָלֶיהָ מִלְּטַמְּאָהּ, אֶלָּא מִלְּאָכְלָהּ. וּבַל תְּטַמְּאָה כֵּיצַד? הָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְכִכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה בְּיָדוֹ, אָמַר לוֹ עכו"ם. תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן וַאֲטַמְּאָה, וְאִם לָאו, הֲרֵי אֲנִי מְטַמֵּא אֶת כֻּלָּם. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְטַמֵּא אֶת כֻּלָּם וְאַל יִתֵּן לוֹ אַחַת מֵהֶן וִיטַמֵּא. ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת מֵהֶן עַל הַסֶּלַע:

יב וְכֵן נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם עכו"ם, תְּנוּ אַחַת מִכֶּם וּנְטַמְּאָהּ, וְאִם לָאו, הֲרֵי אָנוּ מְטַמְּאִים אֶת כֻּלְּכֶן, יְטַמְּאוּ אֶת כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל:

סיי ווי לאיבוד, ווערט דאָך סיי ווי פארניכטעט, פונדעסטוועגן טאָר מען זיי ניט מטמא זיין, אפילו ווען מען קאָן דאדורך האָבן א געוויסן נוצן.

יא. ועל זו, און סיי אויף דעם (ווייַן) און סיי אויף דעם (אייל) זאָגט ר' יהושע, אז דאָס איז ניט די תרומה, וועגן וועלכער איך בין געווארנט געוואָרן איר ניט מטמא צו זיין, נאָר אויף א תרומה וואָס איז צום עסן. **ר' יהושע האַלט, אז עס איז פארבאָטן מטמא צו זיין נאָר אזא תרומה וואָס מען קאָן איר עסן. אָבער א תרומה, וואָס מען טאָר סיי ווי ניט עסן, ווי מיר האָבן געהאַט פריער אין משנה ח' ביי א תרומה וועגן וועלכער עס איז א ספק צי זי איז טמא, אָדער אזא תרומה, ווי אין משנה ט' און י', וואָס ווערט סיי ווי פארניכטעט, איז ניטאָ דער פארבאָט, אז מען זאָל איר ניט מטמא זיין. טייל מפרשים טייטשן „על זו ועל זו", אז דאָס גייט ארויף סיי אויף משנה ח' וואו עס האַנדלט זיך וועגן תרומה מיט א ספק טומאה, און סיי אויף משנה ט' און משנה י' וועגן תרומה וואָס האַלט ביי פארניכטעט ווערן.** ובל, וואָסער תרומה איז מען געווארנט, אז מען זאָל איר ניט מטמא זיין? **דאָ גיט די משנה נאָך א פאַל, וועגן וועלכן עס איז פאראן אַ מחלוקה צווישן ר' אליעזר און ר' יהושע:** היה עובר, אז איינער איז געגאַנגען פון איין אָרט צו אַן אנדערן אָרט, און האָט געהאַט אין האַנט לעבלעך ברויט פון תרומה, און א גוי האָט צו אים געזאָגט: „געב מיר איינעם פון זיי (איין לאבן ברויט) און איך וועל אים מטמא זיין; און אויב ניט, וועל איך מטמא זיין אלע", זאָגט ר' אליעזר, אַז זאָל ער (דער גוי) מטמא זיין (אליין) אלע ברויטן, און מען זאָל אים ניט געבן איינעם מטמא צו זיין; און ר' יהושע זאָגט, אז מען זאָל אנידערלייגן פאר אים (פאר דעם גוי) איין ברויט אויף א שטיין. **אויך ר' יהושע האַלט, אז מען זאָל ניט געבן דעם גוי דעם לאבן ברויט אין האַנד, נאָר מען זאָל אים אנידערלייגן אויף א שטיין, כדי דאדורך צו ראטעווען די אנדערע תרומה־ברויטן פון טמא־ווערן.**

יב. וכן נשים, און אזוי איז דער דין (און דאביי איז ניטאָ קיין מחלוקה, און אויך ר' יהושע איז מודה) מיט פרויען, אויב גויים האָבן געזאָגט צו זיי, „גיט אונז איין פרוי פון אייך און מיר וועלן די מטמא זיין (פאראומרייניקן, פארגוואלדיקן) אויב ניט, וועלן מיר אייך אלע מטמא זיין (פאראומרייניקן, פארגוואלטיקן")", זאָלן די גויים אלע (פרויען) מטמא זיין (פאראומרייניקן, פארגוואלטיקן), און מען זאָל צו זיי ניט איבערענטפערן (געבן) איין יידישע נשמה. **די מפרשים זאָגן דאָ, אז דער טעם איז דאָ, ווייל „אין דוחין נפש מפני נפש", מען טאָר ניט ברענגען א קרבן איין מענטש כדי צו ראטעווען אן אנדערן מענטש. דעריבער טאָר מען בידים, מיט אייגענע הענט, ניט איבערגעבן צו די גויים איין פרוי, כדי צו ראטעווען די אנדערע פרויען. דער ירו־שלמי ברענגט אויך, אז עס איז דערזעלבער דין, אז אויב גויים פארלאַנגען, אז מען זאָל זיי ארויסגעבן סתם איין מענטש צום הרגנען, און אויב ניט וועלן זיי אלע אויסהרגע־נען, טאָר מען ניט איבערגעבן איין מענטש צום הרגנען.**

פרק ט

א הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה, שׁוֹגֵג יוֹפֵךְ, וּמֵזִיד יְקַיֵּם. אִם הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, יְקַיֵּם. וּבְפִשְׁתָּן, מֵזִיד יוֹפֵךְ: **ב** וְחַיֶּבֶת בַּלֶּקֶט וּבַשִּׁכְחָה וּבַפֵּאָה, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים מְלַקְּטִים, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה, וְהַדָּמִים שֶׁלָּהֶם. ר' טַרְפוֹן אוֹמֵר, לֹא

פרק ט.

א. הזורע תרומה, אז איינער פארזייט תרומה, אויב ער טוט עס בשוגג (ניט ווייסנדיק, אז עס איז תרומה), מעג ער איבערדרייען; **דאָס הייסט, ווען ער איז געוואָר געוואָרן, מעג ער איבעראַקערן דאָס פעלד און פארניכטן די פארזייטע תרומה־זריעה, און פארזייען דאָס פעלד מיט חולין.** ומזיד, אויב ער האָט עס געטאָן במזיד (ער האָט געוואוסט, אַז עס איז תרומה) זאָל ער לאָזן די תרומה וואקסן. **ווי מיר ווען לערנען ווייטער איז דאָס אויפגעוואַקסענע, די „גידולי תרומה", דאָס וואָס איז ארויסגעוואַקסן ווען מען פארזייט תרומה, אויך תרומה, און מען דארף עס אוועקגעבן צו א כהן.** אם הביאה, אויב די פארזייטע תרומה איז געהאַט אזוי אויפגעוואַקסן, אז זי (די תבואה צי גרינסן) איז שוין געווען גרויס א דריטל (פון דער גרויס וואָס די תבואה צי גרינסן האָבן ווען זיי זענען אינגאַנצן אויפגעוואַקסן), איז סיי ער איז געווען א שוגג און סיי ער איז געווען א מזיד זאָל ער עס לאָזן וואַקסן. **מחמת איצט הייסט עס שוין אויפגע־וואַקסענע תרומה און מען טאָר זי ניט פארניכטן.** ובפשתן, און אויב (די תרומה, וואָס ער האָט פארזייט) איז געווען פלאַקס, איז אפילו ער האָט עס געטאָן במזיד זאָל ער איבערדרייען (פאראַקערן און פארניכטן די זריעה). **דער ירושלמי זאָגט דעם טעם, ווייל ביי פלאַקס ווערט גענוצט ניט די פלאַקס־קערנער צום עסן און צום זייען, נאָר אויך די שטעקעלעך, פון וועלכע מען ארבייט אויס פלאַקס צו מלבושים. דערי־בער באַשטראָפט מען דעם פארזייער פון תרומה־פלאַקס, אז ער זאָל פארניכטן די זריעה, כדי ער זאָל ניט הנאה האָבן שפּעטער פון די שטעקעלעך, טראַכטנדיק, אז שטעקעלעך, וועלכע זענען ניט צום עסן, זענען דאָך ניט קיין תרומה.**

ב. וחייבת, און פון דעם (פעלד, וואָס איז פארזייט מיט תרומה) איז מען מחויב צו געבן לקט, און שכחה און פאה. **דער דין אז גידולי תרומה, דאָס וואָס וואַקסט ארויס ווען מען פארזייט תרומה, איז תרומה, איז ניט מדאורייתא ניט דער דין פון דער תורה, נאָר די חכמים האָבן עס געמאַכט אלס שטראָף, כדי מען זאָל ניט פארזייען תרומה. מחמת דעם הייסט עס נור אויף אזוי פיל תרומה, אז אַ ניט־כהן טאָר עס ניט עסן. אָבער אין אלע אנדערע זאכן האָט עס דעם דין ווי חולין. און דעריבער דארף מען געבן פון דעם פעלד צו די אָרימע לייט לקט און שכחה און פאה (וואָס דאָס איז, געבן מיר אין דער הקדמה צו דער מסכת פאה).** ועניי ישראל, און אָרימע לייט ישר־ראלים (ניט־כהנים) און אָרימע לייט כהנים מעגן קלויבן אין פעלד (די תבואה, וואָס איז ארויסגעוואַקסן פון דער תרומה און וואָס איז לקט, שכחה און פאה), און די אָרי־מע לייט ישראלים (וועלכע טאָרן דאָך ניט עסן, וואָס זיי קלייבן, מחמת עס האָט דאָך דעם דין פון תרומה) פארקויפן זייער חלק צו די כהנים לויט דעם פרייז פון תרומה־תבואה (וואָס איז ביליגער, ווייל ניט יעדער מעג דאָך עסן תרומה), און דאָס געלט געהערט צו זיי (צו די אָרימע לייט די ישראלים). **ווייל עס האָט נור אויף אזוי פיל דעם דין פון תרומה, אז אַ ניט־כהן אָדער א כהן אַ טמא טאָר עס ניט עסן, אָבער אין אלע אנדערע דינים איז דאָס ווי חולין, און דער לקט און שכחה און פאה דערפון גע־הערט צו אלע אָרימע לייט, אויך צו די ישראלים.** ר' טרפון זאָגט, אז עס זאָלן קלויבן

יְלַקְּטוּ אֶלָּא עֲנִיֵּי כֹהֲנִים שֶׁמָּא יִשְׁכְּחוּ וְיִתְּנוּ לְתוֹךְ פִּיהֶם. אָמַר לוֹ ר' עֲקִיבָא אִם כֵּן לֹא יְלַקְּטוּ אֶלָּא טְהוֹרִים:
ג וְחַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת וּבְמַעְשַׂר עָנִי, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים נוֹטְלִים, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה, וְהַדָּמִים שֶׁלָּהֶם. הַחוֹבֵט מְשֻׁבָּח, וְהַדָּשׁ כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת בְּצַוְּארֵי בְהֵמָה, וְנוֹתֵן לְתוֹכָן מֵאוֹתוֹ הַמִּין, נִמְצָא לֹא זוֹמֵם אֶת הַבְּהֵמָה, וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה:
ד גִּדּוּלֵי תְרוּמָה תְּרוּמָה,

די לקט, שכחה און פאה נאָר אָרימע לייט כהנים, מחמת עס איז מורא צו האָבן, טאָמער וועלן (די אָרימע לייט די ישראלים, קלויבנדיק די תבואה) פארגעסן און ארייננעמען פון דער תבואה אין מויל אריין; האָט צו אים (צו ר' טרפון) געזאָגט ר' עקיבא: אויב אזוי, קומט דאָך אויס, אז עס טאָרן ניט קלויבן נאָר כהנים טהורים. **וואָרום עס איז דאָך מורא צו האָבן, אז אויך כהנים, וועלכע זענען טמא און טאָרן ניט עסן תרומה, זאָלן אויך ניט עסן פון דער תבואה ביים קלויבן אין פעלד די לקט, שכחה און פאה, און מען וועט דאָך מוזן זאָגן, אז נור כהנים, וועלכע זענען טהור, מעגן קלייבן. און אזוי ווי מען מאַכט ניט קיין אונטערשייד ביי כהנים, און אלע מעגן קלייבן, אזוי מעגן קלייבן אויך אָרימע לייט ישראלים.**

ג. וחייבת במעשרות, און פון דער תבואה (וואָס וואַקסט ארויס פון דער פאר־זייטער תרומה) דארף מען אפשיידן אלע מעשרות. **מחמת, ווי מיר האָבן געזאָגט איז זי נאָר תרומה מדרבנן, און לגבי איר זענען גילטיג אלע דינים, ווי ביי חולין, און דעריבער דארף מען פון איר אָפּשיידן אלע מעשרות; דער „תפארת ישראל" באַ־מערקט דאָ, אז מיט מעשרות מיינט מען דאָ אויך תרומה, דאָס הייסט, אז מען דארף פון איר אָפּשיידן תרומה און מעשרות.** ומעשר עני, און מען דאַרף אָפּשיידן (אויב עס איז פארזייט געוואָרן דעם 3טן אָדער 6טן יאָר נאָך שמיטה-יאָר) מעשר עני (וואָס געהערט צו אָרימע לייט), און די אָרימע לייט ישראלים און די אָרימע לייט כהנים נעמען (דעם מעשר עני), און די אָרימע לייט ישראלים פארקויפן זייער חלק צו כהנים (מחמת זיי, די ישראלים, טאָרן דאָך ניט עסן די תבואה) לויטן פרייז וואָס מען צאָלט פאר תרומה, און דאָס געלט (וואָס זיי באקומען דערפאר) געהערט צו זיי (צו די אָרי־מע לייט ישראלים). **דער „מלאכת שלמה" זאָגט, אז דאָ איז אויך ר' טרפון מודה, ווייל דאָ דארפן דאָך ניט די אָרימע לייט קלייבן פון פעלד, נאָר זיי קריגן גרייטע תבואה, וועלן זיי ניט פארגעסן און עסן דערפון.** החובט משובח, ווער עס קלאַפּט-אויס (די תבואה־קערנער פון דעם זאנגען־שטרוי ביי תבואה וואָס איז געוואקסן פון תרומה־זריעה), ווערט געליבט. **דאָס הייסט, ער טוט זייער גוט, וואָס ער קלאַפּט אויס מיט שטעקנס די קערנער, און ער דרעשט זיי ניט אויס מיט בהמות, ווייל דורך דער צייט פון דרעשן וועלן דאָך די בהמות־עסן פון דער תרומה־תבואה, און דאָס טאָר מען ניט. ווידער פארמאַכן דער בהמה דאָס מויל ביים דרעשן, טאָר מען אויך ניט צוליב דעם איסור פון „לא תחסום שור בדישו", מען טאָר ניט פארמאַכן דער בהמה דאָס מויל ביים דרעשן.** והדש, און דער וואָס דרעשט יאָ (מיט אַ בהמה) וואָס זאָל ער טאָן? זאָל ער אָנהענגען קוישן (כפיפות) אויף דעם האַלדז פון דער בהמה, און אריינטאָן אין די קוישן תבואה פון זעלבן מין (וואָס ער דרעשט, אויב ווייץ זאָל ער אריינטאָן ווייץ, אויב גערשטן—גערשטן); קומט אויס, אז ניט ער פארמאַכט דאָס מויל (זומם) דער בהמה (און זי עסט פון זעלבן מין וואָס זי דרעשט) און ניט ער גיט דער בהמה צו עסן תרומה. **דער ברטנורא באַמערקט דאָ, אז נאָר די בהמה פון אַ ישראל טאָרניט עסן די תרומה; אזוי זאָגט אויך דער רמב"ם אין פירוש המשניות. אָבער דער „לחם משנה" באַמערקט דארויף, אז אפילו אַ כהנ'ס אַ בהמה טאָר מען אויך ניט געבן אזעלכע תרומה-תבואה, וואָס מענטשן געברויכן, ווי ווייץ און גערשטן.**

ד. גידולי תרומה די געוויקסן פון תבואה זענען תרומה, אָבער די געוויקסן פון

**וְגִדּוּלֵי גִדּוּלִין חוּלִין. אֲבָל הַטֶּבֶל,
וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית,
וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, וְהַמְּדֻמָּע
וְהַבִּכּוּרִים, גִּדּוּלֵיהֶן חוּלִין. גִּדּוּלֵי
הֶקְדֵּשׁ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, חוּלִין, וּפוֹדֶה
אוֹתָם בִּזְמַן זַרְעָם: ה מֵאָה לְגִנָּה
שֶׁל תְּרוּמָה וְאֶחָד שֶׁל חוּלִין, כֻּלָּן
מֻתָּרִים, בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָלֶה. אֲבָל**

די געוויקסן (פון תרומה) זענען חולין. **מיר האָבן שוין פריער געלערנט דעם דין אין
דער משנה, אז אײגער פאַרזייט תרומה, זענען די געוויקסן (גידולים), וועלכע
וואקסן ארויס, אויך תרומה, און א ניט־כהן טאָר זיי ניט עסן. דאָס איז נור מדרבנן,
וועלכע האָבן דאָס איינגעפירט אַלס שטראָף. אָבער אויב מען האָט די ארויסגעוואק־
סענע פון פאַרזייטע תרומה פאַרזייט און פון זיי זענען ווידער ארויסגעוואקסן גע־
וויקסן (גידולי גידולים), זענען די געוויקסן פון געוויקסן שוין חולין.** אבל הטבל,
אָבער אויב מען האָט פאַרזייט טבל, צי מעשר ראשון (איידער מען האָט אָפּגעשיידט
פון אים תרומה מעשר), אָדער די ווידערוואקסונגען פון שמיטה־יאָר (ספיחין, תבואה
צי גרינסן, וואָס זענען אויפגעוואָקסן אים שמיטה-יאָר פון די קערנדלעך, וואָס זענען
צופעליק אראָפּגעפאלן אין פאָריגן יאָר אויפן פעלד), אָדער תרומה פון חוץ לארץ (ניט
פון ארץ ישראל, און די תרומה איז נור מדרבנן), אָדער געמישטע תבואה פון תרומה
מיט חולין צוזאמען (המדומע), אָדער ביכורים (די ערשטע צייטיק־געוואָרענע תבואה
וואָס מען דארף פירן קיין ירושלים און אוועקגעבן דעם כהן, און א ישראל טאָר ניט
עסן ביכורים), זענען זייערע געוויקסן חולין. **אויב מען האָט געזייט איינע פון די דאָ־
זיקע תבואות, וואָס מען טאָר ניט עסן (אָדער וואָס א ישראל טאָר ניט עסן, ווי חוץ־
לארץ־תרומה, צי ביכורים און אנדערע), זענען די תבואות, וועלכע זענען ארויסגע־
וואקסן פון זיי חולין, און מען מעג זיי עסן, די מפרשים דערקלערן, ווייל די אלע זאכן
אָדער דער גרעסטער טייל פון זיי, איז דאָך דער חולין (למשל טבל איז דאָך דער רוב דער־
פון חולין) אָדער זיי זענען ניט שכיח, זיי טרעפן זיך זעלטן (ווי ספיחין פון שמיטה־
יאָר, אָדער ביכורים, וואָס זענען נאָר נוהג ביי טייל תבואות און פרוכטן), און דעריבער
האָבן די חכמים ניט גוזר געווען, אז מען זאָל אויך זייערע געוויקסן ניט טאָרן עסן.**
גידולי הקדש, די געוויקסן פון הקדש אָדער פון מעשר שני זענען חולין, אָבער מען
דארף זיי אויסלייזן לויט דער צייט פון זייער פאַרזייען. **אויב איינער האָט פאַרזייט
תבואה, וועלכע מען האָט פריער מקדיש געווען צום בית המקדש און מען טאָר ניט
הנאה האָבן דערפון סיידן מען לייזט עס אויס מיט געלט; אָדער תבואה, וואָס איז געווען
מעשר שני און לויטן דין דארף מען עס אוועק פירן קיין ירושלים און דאָרט עסן, אָדער
אויסלייזן די תבואה מיט געלט און דאָס געלט אוועקפירן קיין ירושלים. — זענען די
געוויקסן וועלכע קומען ארויס פון דער תבואה, חולין. אָבער אזוי ווי אין די געוויקסן
איז דאָך פאַראַן א טייל הקדש און מעשר שני, לאָמיר זאָגן, אויב מען האָט פאַרזייט
איין סאה תבואה פון הקדש צי מעשר שני און עס איז ארויסגעוואַקסן דערפון 10 סאה,
איז דאָך אין די 10 סאה פאַראַן איין סאה הקדש צי מעשר שני, זאָגט די משנה, אז מען
דארף די סאה הקדש צי מעשר שני אויסלייזן מיט געלט לויט דעם פרייז, וואָס זי
האָט באַטראָפן אין דער צייט ווען מען האָט זי פאַרזייט.**

ה. מאה, אויב (אין א פעלד, וואָס איז פאַרזייט מיט תבואה זענען פאַראַן פאַר־
זייט) הונדערט בייטן (שורות) מיט תרומה און איין בייט מיט חולין (און מען ווייסט
ניט וועלכע איז דער חולין און וועלכע זענען די תרומה), זענען אלע הונדערט און
איין בייט מותר ביי (תבואות) וואָס זייער זריעה ווערט פאַרניכטעט. **מיר האָבן שוין
פריער אין משנה א׳ און ב׳ געשריבן, אז דאָס וואָס געוויקסן, וועלכע זענען ארויסגע־
וואקסן פון פאַרזייעטער תרומה, זענען תרומה, איז נור מדרבנן, און מען האָט דעריבער
א סך מיקל געווען דאביי. די משנה זאָגט דאָ, אז ביי אזעלכע סאָרטן תבואות, וואָס זייע־
רע קערנדלעך, ווען מען פאַרזייעט זיי, ווערן פאַרניכטעט („זרעו כלה") און עס וואקסט
ארויס נייע תבואה (ווי ווייץ, גערשטן), איז מען מיקל אזוי ווייט, אז אפילו איין בייט**

בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָלֶה, אֲפִילוּ מֵאָה שֶׁל חוּלִין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה, כֻּלָּן אֲסוּרִין: ו הַטֶּבֶל גִּדּוּלָיו מֻתָּרִין, בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָלֶה, אֲבָל בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָלֶה גִּדּוּלֵי גִדּוּלִין אֲסוּרִין. אֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָלֶה? כְּגוֹן הַלּוּף, וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, הַשּׁוּם כַּשְּׂעוֹרִים: ז הַמְנַכֵּשׁ עִם הַנָּכְרִי בַּחֲסִיּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁפֵּירוֹתָיו טֶבֶל, אוֹכֵל מֵהֶם עֲרַאי. שְׁתִילֵי

מיט פאַרזייעטן חולין האָט זיך אויסגעמישט מיט הונדערט בייטן פאַרזיעטער תרומה, איז אַלץ מותר. דאָס וואָרט „לגנה" ווערט געטייטשט „בייט", א שורה, און דער „ערוך השלם" דענקט, אז די מפרשים, וואָס טייטשן אַזוי (דער רמב"ם, ר"ש און אנ־דערע) מיינען מיט דעם וואָרט דאָס לאַטייניש „ליגנעאַ", וואָס איז דאָסזעלבע, וואָס „לינעאַ", א שורה. דער „ערוך" טייטשט „לגנה" פון וואָרט „לגין", א קרוג, קרוגן, **דאָס הייסט, אויב מען האָט פאַרזייט הונדערט קרוגן מיט תרומה־זריעה.** אבל, אויב אָבער דאָס פאַרזייעטע איז אַזא זאַך, וואָס די זריעה ווערט ניט פאַרניכטעט (ווי למשל ציבעלעס, איז אפילו הונדערט (בייטן) חולין און איין (בייט) תרומה, זענען אַלע אסור. **דאָ ווערט די תרומה ניט בטל אין 101 (ווי דער דין איז פריער פרק ד' משנה ז', אז תרומה ווערט בטל אין חולין), מחמת עס איז באַהאַפטן צו דער ערד, מחובר.**

ו. הטבל, טבל (וואָס מען האָט פאַרזייט אין פעלד, איידער מען האָט אראָפּגענו־מען פון אים תרומה און מעשרות) זענען זיינע געוויקסן מותר נור ביי א זאַך וואָס איר זריעה ווערט פאַרניכטעט. **דאָס הייסט, אז דאָס וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד', אז די געוויקסן פון טבל זענען מותר, האָט מען געמיינט נור ביי זריעות, וועלכע ווערן פאַרניכטעט.** אבל, אָבער אַ זאַך, וואָס איר זריעה ווערט ניט פאַרניכ־טעט, זענען אפילו די געוויקסן פון די געוויקסן (גידולי גילולין, דאָס הייסט, אויב מען האָט פאַרזייעט דערנאָך דאָס ארויסגעוואַקסענע פון טבל, און עס זענען ווידער ארויסגע־וואַקסן געוויקסן) אסור. **מען מיינט דערמיט, אז אַזוי ווי תבואות און ירקות, איידער מען האָט זיי געמאַכט אין אָרדנונג, אריינגעבראַכט אין הויף, מעג מען דאָך עסן פון זיי א „אכילת עראַי", צייטווייליג, אפילו מען האָט נאָכניט אראָפּגענומען פון זיי תרומה און מעשרות, אָבער פון די געוויקסן פון טבל טאָר מען דאָס ניט עסן.** איזהו, וואָס הייסט אַ זאַך, וואָס איר זריעה ווערט ניט פאַרניכטעט? אשטייגער ווי לוף־ציבעלעס, און קנאָבל און ציבעלעס, **מחמת ווען מען פאַרפלאַנצט זיי אין דער ערד וואַקסן פון זיי אליין ארויס נייע געוויקסן.** ר' יהודה זאָגט, אז קנאָבל איז ווי גערשטן. **אַזוי ווי גערשטן הייסט „זרעו כלה", די זריעה ווערט פאַרניכטעט, אַזוי איז אויך קנאָבל; ר' יהודה נעמט אַלס ביישפּיל גערשטן, ווייל פון גערשטן ווערט שנעל די זריעה פאַרניכטעט. אַזוי טייטשט דער רמב"ם. דער ר"ש איז גורס „השום כשעורה", און טייטשט, אז קנאָבל ווערט ניט פאַרניכטעט זיין זריעה נאָר ווען ער איז אַזוי גרויס ווי א גערשט, אָבער אויב ער איז קלענער פון א גערשט ווערט זיין זריעה יאָ פאַרניכטעט.**

ז. המנכש, אז איינער (א ייד) רייסט אויס די שלעכטע גראָזן (מנכש) ביי א גוי אין (גאָרטן פון) ציבעלעס (חסיות, אַלע סאָרטן ציבעלעס), כאָטש דעם גוי'ס פּרוכטן (גרינסן) זענען טבל (ווייל דער גוי האָט דאָך פאַרן פאַרזייען ניט אָפּגעשיידט פון דער זריעה קיין תרומה און מעשרות) מעג דער (ארבייטער) עסן (פון די ציבעלעס) צייט־ווייליק (עראַי). **וועגן דעם, צי פון די פּרוכטן פון א גוי'ס פעלד אין ארץ ישראל איז מען מחויב אפּצושיידן תרומה און מעשרות זענען פאַראַן צוויי מיינונגען אין משנה און גמרא. דא האַלט די משנה, אז מען איז יאָ מחויב, ווייל א גוי האָט ניט קיין אייגנטום־רעכט אויף פעלדער אין ארץ ישראל כדי זיי צו באַפרייען פון תרומה און מעשרות („אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר"). אָבער ווייל דאָס איז דאָך נור די גידולים, די געוויקסן פון טבל, האָט מען מתיר געמאַכט דעם ארבייטער צו עסן.** שתילי תרומה, פלאַנצונגן פון תרומה, וואָס זענען טמא געוואָרן און מען האָט זיי איינ־

תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמְאוּ שְׁתָלָן, טְהֵרוּ מִלְּטַמֵּא, וַאֲסוּרִין מִלֶּאֱכוֹל, עַד שֶׁיָּגוֹם אֶת הָאוֹכֶל. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיָּגוֹם וְיִשְׁנֶה:

פרק י

א בָּצָל שֶׁנְּתָנוֹ בְּתוֹךְ עֲדָשִׁים, אִם שָׁלֵם מֻתָּר, וְאִם חֲתָכוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, וּשְׁאָר כָּל הַתַּבְשִׁיל, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ, בְּנוֹתֵן טַעַם. ר׳ יְהוּדָה מַתִּיר בְּצַחֲנָה, שֶׁאֵינָה אֶלָּא לִטּוֹל אֶת הַזּוּהֲמָא: **ב** תַּפּוּחַ שֶׁרִסְּקוֹ וּנְתָנוֹ

געפלאנצט אין דער ערד, זענען זיי טהור געוואָרן, אז זיי זאָלן ניט קאָנען מטמא זיין אנדערע, אָבער (א כהן) טאָר זיי ניט עסן ביז מען האַקט־אָפּ (פון די פלאנצונגען) דאָס וואָס מען קאָן עסן; ר׳ יהודה זאָגט, ביז מען האַקט אָפּ איינמאָל און (ווען עס וואַקסט ארויס) האַקט מען אָפּ נאָכאַמאָל. מיט „שתילים", פלאנצונגען מיינט מען דאָ יונגע פלאַנצן פון קרויט און אנדערע ענליכע גרינסן, וועלכע מען נעמט ארויס פון דער ערד און מען פארזעצט זיי אין דער ערד אין אן אנדער אָרט, וואו זיי האָבן מער פּלאַץ צום פונאנדערוואַקסן. זאָגט די משנה, אז אויב די יונגע פלאנצונגען האָט מען געמאַכט פאר תרומה (נאָכדעם ווי מען האָט זיי געהאַט ארויסגענומען) און זיי זענען טמא געוואָרן (און תרומה וואָס איז טמא טאָר מען דאָך ניט עסן), און מען האָט די פלאנצונגען ווידער פארזעצט אין דער ערד, ווערן זיי אויס טמא, אזוי אז זיי קאָנען שוין ניט מטמא זיין אנדערע זאכן. מחמת דאָס ווערן מחובר, באַהאַפטן צו דער ערד, איז מטהר די פלאנ־צונגען. אָבער עסן זיי טאָר מען ניט, ווייל בנוגע עסן הייסן זיי נאָך טמא׳דיקע תרומה. נאָר ווען מעג אַ כהן זיי יאָ עסן? ווען מען האָט אָפּגעהאַקט פון זיי די בלעטער און אנדערע טיילן, וואָס מען קאָן עסן, און עס זענען ארויסגעוואַקסן נייע בלעטער. ר׳ יהודה האַלט, אַז עס מוזן אָפּגעהאַקט ווערן אויך די נייע בלעטער; און ערשט די בלע־טער, וואָס זענען נאָך זיי ארויסגעוואַקסן מעג מען עסן.

פרק י.

א. בצל, א ציבעלע וואָס מען האָט ארייגעלייגט אין (געקאָכטע, טרוקענע, וואַ־רימע) לינזן (א סאָרט ארבעס) איז אויב די ציבעלע איז גאַנץ, איז מותר (מעג אפילו א ישראל עסן) און אויב זי איז צושניטן, ווענדט זיך, צי עס האָט אריינגעגעבן א טעם. דער רמבם און דער ברטנורא טייטשן, אז דאָ מיינט מען סיי ווען די ציבעלע איז פון תרומה און די לינזן פון חולין, און סיי ווען די ציבעלע איז פון חולין און די לינזן פון תרומה. זאָגט די משנה, אז אויב די ציבעלע איז גאַנץ, גיט זי ניט ארויס פון זיך איר זאַפט אין די לינזן און נעמט אויך ניט אריין אין זיך דעם זאַפט פון די לינזן, און דע־ריבער מעג א ישראל עסן די חולין (סיי ווען די ציבעלע איז חולין, סיי ווען די לינזן זענען חולין). אויב אָבער די ציבעלע איז צעשניטן גיט זי ארויס פון זיך איר זאַפט און נעמט אויך אריין אין זיך דעם זאַפט פון די לינזן, דעריבער דאַרף מען געבן א כהן צו פארזוכן, און אויב עס איז פאראַן א טעם פון איינעם אין דעם צווייטן טאָר עס א ישראל ניט עסן. ושאר, און ביי אנדערע געקעכצן (ניט ביי לינזן) איז סיי די (ציבעלע) איז גאַנץ, סיי צעשניטן, ווענדט זיך, צי עס האָט אריינגעגעבן אַ טעם. מחמת נור ביי לינזן גיט א גאַנצע ציבעלע ניט אריין קיין טעם, און נעמט ניט אריין קיין טעם. אזוי טייטשט דער רמבם. דער ברטנורא טייטשט, דעם „ושאר כל התבשיל" אז עס גייט ארויף אויף דער „ציבעלע"; אויב למשל אנשטאָט א ציבעלע האָט מען ארייגעלייגט אין די ארבעס קנאָבל, איז עס אזוי שטאַרק, אז אפילו א גאַנצער קנאָבל גיט אויך אריין א טעם. ר׳ יהודה איז מתיר ביי קליינע (איינגעלייגטע אין עסיק) פישעלעך (צחנה), ווייל עס איז נור כדי אראָפּצונעמען דעם אפפאַל. אויב מען האָט א גאַנצע ציי־בעלע פון תרומה אריינגעלייגט אין קליינע פישעלעך, וועלכע זענען איינגעלייגט אין עסיק און שטייען א לאַנגע צייט, מעג א ישראל יאָ עסן די פישעלעך; מחמת די ציבעלע ווערט דאָרט אריינגעלייגט נאָר כדי איינצוזאפּן אין זיך דעם אָפּפאַל, די אומריינקייט פון די פישלעך, אוועקצונעמען דעם שלעכטן ריח.

לְתוֹךְ עִיסָּה וְחִמְּצָהּ, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. שְׂעוֹרִים שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הַבּוֹר שֶׁל מַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִבְאִישׁוּ (מֵימָיו), מֵימָיו מֻתָּרִים: ג הָרוֹדֶה פַּת חַמָּה, וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יֵין תְּרוּמָה, ר' מֵאִיר אוֹסֵר, וְר' יְהוּדָה מַתִּיר. ר' יוֹסֵי מַתִּיר בְּשֶׁל חִטִּין, וְאוֹסֵר בְּשֶׁל שְׂעוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂעוֹרִים שׁוֹאֲבוֹת: ד תַּנּוּר שֶׁהֶסִּיקוּ בְּכַמּוֹן שֶׁל תְּרוּמָה, וְאָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת, הַפַּת מֻתָּר, שֶׁאֵינוֹ טַעַם כַּמּוֹן אֶלָּא רֵיחַ כַּמּוֹן: ה תִּלְתָּן שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַבּוֹר שֶׁל יַיִן, בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אִם יֵשׁ בַּזֶּרַע כְּדֵי לִתֵּן טַעַם, אֲבָל לֹא בָעֵץ,

ב. תפוח, אז אַ עפל (פון תרומה) וואָס מען האָט צעריבן און אריינגעטאָן אין אַ טייג (פון חולין) און דער טייג איז געוואָרן זויער (געיורן), איז דאָס טייג אסור (פאַר א ישראל). **מחמת דער טייג איז זויער (געיורן) געוואָרן פון תרומה און ער האָט אין זיך דעם טעם פון תרומה.** שעורים, אז גערשטן (פון תרומה) זענען אריינגעפאַלן אין אַ גרוב מיט וואסער, כאָטש (דורך די גערשטן) איז דאָס וואסער קאַליע געוואָרן, איז דאָס וואסער מותר (פאַר א ישראל), **כאָטש מען זעט דאָך, אז די גערשטן פון תרומה האָבן יאָ אריינגעגעבן א טעם אין וואסער, ווארום דאָס וואסער איז דאָך דאָדורך קאַ־ליע געוואָרן, פונדעסטוועגן ווייל דער טעם איז ניט קיין גוטער, נאָר א שלעכטער, וואָס מאַכט קאַליע, אַ „טעם לפגם", איז עס מותר.**

ג. הרודה, אז איינער נעמט־ארויס פון אויוון ווארם ברויט (פון חולין) און ער לייגט עס ארויף (דאָס ברויט) אויף דער עפנונג פון אַ פאַס מיט וויין פון תרומה (דאָס ברויט האָט ניט אָנגערירט דעם וויין, נאָר האָט אריינגעצויגן אין זיך דעם ריח פון וויין), ר' מאיר אסר'ט (פאַר ישראלים צו עסן דאָס ברויט), און ר' יהודה איז מתיר. **ר' מאיר האַלט, אז „ריחא מילתא", אז דער ריח איז אויך אזוי גוט ווי דער וויין אליין און ממילא איז אין ברויט פאַראַן תרומה; אָבער ר' יהודה האַלט, אז „ריחא לאו מילתא", דער ריח איז גאָרניט, און עס הייסט ניט, אז דאָס ברויט (כאָטש עס האָט דעם ריח פון וויין) אנטהאַלט אין זיך תרומה.** ר' יוסי איז מתיר ביי (ברויט פון) ווייץ, און ער אסר'ט ביי (ברויט פון) גערשטן, ווייל גערשטן שעפּן אריין אין זיך. **לויט דער מיינונג פון ר' יוסי האָט גערשטן־ברויט די טבע, אז ניט נאָר עס ציט אריין דעם ריח פון וויין נאָר עס שעפּט אריין אין זיך די פייכטקייט פון וויין זעלבסט. און ממילא האָט דאָך דאָס גערשטן־ברויט אריינגענומען תרומה און עס איז אסור צו ישראלים.**

ד. תנור, אן אויוון וועלכן מען האָט איינגעהייצט מיט קימל (כמון) פון תרומה, און מען האָט אין אים געבאַקן ברויט (פון חולין), איז דאָס ברויט מותר (פאַר א ישׂ־ראל), ווייל (אין ברויט איז פאַראַן) ניט דער טעם פון קימל, נאָר דער ריח פון קימל. **די סתם־משנה האַלט דאָ, אז „ריחא לאו מילתא", אז ריח איז גאָרניט און עס הייסט דעריבער ניט, אז דאָס ברויט האָט אריינגענומען אין זיך תרומה (אזוי טייטשט די משנה רבא אין דער גמרא עבודה זרה ס"ו).**

ה. תלתן, אויב גריכישער היי (תלתן, „פענקרויט", ((פענוגריק", גריכישער היי, א סאָרט קלאָווער, וואָס מען קאָן עסן די קערנדלעך און די שטעקעלעך דערפון) איז אריינגעפאַלן אין א גרוב מיט וויין (פון חולין), איז אויב דאָס היי איז געווען פון תרומה, אָדער פון מעשר שני (וואָס מען טאָרניט עסן נור אין ירושלים), ווערט אסור דער וויין נור אויב די קערנדלעך (זרע) זענען געווען גענוג אריינצוגעבן א טעם אין וויין, אָבער ניט די שטעקעלעך. **דער „תלתן, דער גריכישער היי, איז אייגענטלעך ניט קיין ריכטיקער מאכל פאַר מענטשן, און די קערנדלעך ווערן געגעסן מער ווי די שטעקעלעך, אין וועלכע די קערנדלעך געפינען זיך. דעריבער זענען ביי תרומה און מעשר שני די שטעקעלעך ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר שני, און אויב דער תלתן פון תרומה אָדער מעשר שני איז אריינגעפאַלן אין א גרוב מיט וויין מוז זיין אזוי**

בַּשְּׁבִיעִית וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם וְהֶקְדֵּשׁ, אִם יֵשׁ בַּזֶּרַע וּבָעֵץ, כְּדֵי לִתֵּן טַעַם: ו מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִלְתָּן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, יִדָּלְקוּ. הָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִלְתָּן שֶׁל טֶבֶל, כּוֹתֵשׁ וּמְחַשֵּׁב, כַּמָּה זֶרַע יֵשׁ בָּהֶם, וּמַפְרִישׁ אֶת הַזֶּרַע, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶת הָעֵץ. אִם הִפְרִישׁ, לֹא יֹאמַר אֶכְתּוֹשׁ וְאֶטּוֹל אֶת הָעֵץ, וְאֶתֵּן אֶת הַזֶּרַע, אֶלָּא נוֹתֵן הָעֵץ עִם הַזָּרַע: ז זֵיתֵי חוּלִין שֶׁכְּבָשָׁן עִם זֵיתֵי תְרוּמָה, פְּצוּעֵי חוּלִין עִם פְּצוּעֵי תְרוּמָה, פְּצוּעֵי חוּלִין עִם שְׁלֵמֵי

פיל תלתן, אז די קערנדלעך אליין זאָלן אריינגעבן טעם אין וויין און דעמאָלס ווערט אויך דער וויין אסור אזוי ווי תרומה און מעשר שני. אויב אָבער די תלתן-קערנדלעך אליין האָבן ניט אריינגעגעבן דעם טעם, נאָר ערשט צוזאמען מיט די תלתןשטעקע־לעך, איז דער וויין מותר; ביי תלתן פון תרומה מעג דעם וויין טרינקען אויך א ישראל, און ביי תלתן פון מעשר שני מעג מען דעם וויין טרינקען אומעטום, ניט דוקא אין ירושלים. בשביעית, אויב דער תלתן איז געווען פון שמיטה־יאָר, אָדער פון ווייַנ־גאָרטן־כלאים, אָדער פון הקדש, און מען טאָר ניט עסן פרוכטן פון שמיטה־יאָר נאָך דער צייט פון אויסרוימען, זמן ביעור, און מען טאָר ניט עסן גרינסן, וואָס זענען געוואקסן אין א ווייַנגאָרטן, כלאי הכרם, און מען טאָר ניט עסן א זאך, וואָס מען האָט מקדיש געווען צום בית המקדש, איז אסור דער וויין אין וועלכן דער תלתן איז אריינ־געפאלן) אויב עס איז פאראן גענוג תלתן־קערנדלעך און תלתן-שטעקעלעך אריינצו־געבן א טעם (אין וויין). ביי שמיטה און ביי ווייַנגאָרטן־כלאים און ביי הקדש זענען אויך די שטעקעלעך פון תלתן, פון דעם גריכישן היי, אסור, און דעריבער ווען אפילו די שטעקעלעך האָבן מיטגעהאָלפן אריינצוגעבן א טעם אין דעם וויין, טאָר מען שוין דעם וויין ניט טרינקען.

ו. מי שהיו לו, אז איינער האָט געהאַט בינטלעך גריכישע היי (תלתן) פון ווייַנ־גאָרטן־כלאים ,דער תלתן איז געוואקסן אין א ווייַנגאָרטן און ער איז דעריבער ווייַנ־גאָרטן־כלאים, כלאי הכרם) דאַרף מען די בינטלעך גריכישע היי פארברענען. מיר האָבן געלערנט אין מסכת כלאים פרק ח' משנה א', אז ירקות אָדער תבואה, וואָס זענען געוואקסן אין א ווייַנגאָרטן, טאָר מען זיי ניט עסן און אויך ניט הנאה האָבן, און מען דאַרף זיי פארברענען. די משנה דאָ לערנט אונז, אז ניט נור דאַרף מען פארברע־נען די קערנדלעך פון דעם גריכישן היי נאָר אויך די שטעקעלעך דערפון, די גאַנצע בינטלעך. היו לו, אז איינער האָט געהאַט בינטלעך גריכישע היי פון טבל (פון וועלכע ער האָט ניט אָפגעשיידט תרומה), זאָל ער זיי צעקלאַפּן (און ארויסנעמען די קערנדלעך) און זאָל אויסרעכענען וויפיל קערנדלעך איז פאראַן אין זיי און זאָל אָפּשיידן פון די קערנדלעך (תרומה), אָבער פון די שטעקעלעך דאַרף ער ניט אָפּשיידן. כאָטש אויך די שטעקעלעך פון גריכישן היי, פון תלתן, קאָנען ווערן בשעת הדחק געגעסן, אָבער קיין תרומה דאַרף מען פון זיי ניט אָפּשיידן. אם הפריש, אויב איינער האָט שוין יאָ אָפּגע-שיידט תרומה (צוזאמען די קערנדלעך און די שטעקעלעך) טאָר ער ניט זאָגן: „איך וועל צוקלאַפּן, און איך וועל צונעמען פאַר זיך די שטעקעלעך (פון דער אָפּגעשייד־טער תרומה) און איך וועל געבן (דעם כהן) בלויז די קערנער", נאָר ער מוז געבן (דעם כהן) די שטעקעלעך צוזאמען מיט די קערנער. ווייל קוים האָט ער די שטעקעלעך אויך אָנגערופן תרומה געהערן זיי צום כהן, כאָטש דער איסור פון תרומה איז ביי די שטע־קעלעך ניטאָ, ווי מיר האָבן געלערנט אין משנה ה'.

ז. זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה, אויב מען האָט איינגעלייגט (אין זאַלץ־וואסער) איילבירטן פון חולין צוזאמען מיט איילבירטן פון תרומה (איז דער דין אזוי): אויב דאָס זענען געווען צעשפאלטענע איילבירטן פון חולין מיט צעשפאלטענע אייל־בירטן פון תרומה, אָדער צעשפאלטענע איילבירטן פון חולין מיט גאַנצע איילבירטן

תְּרוּמָה, אוֹ בְמֵי תְרוּמָה, אָסוּר. אֲבָל
שְׁלָמֵי חוּלִּין עִם פְּצוּעֵי תְרוּמָה
מֻתָּר: ח דָּג טָמֵא שֶׁכְּבָשׁוֹ עִם דָּג
טָהוֹר, כָּל גָּרָב שֶׁהוּא מַחֲזִיק סָאתַיִם,
אִם יֵשׁ בּוֹ מִשְׁקַל עֶשֶׂר זוּז בִּיהוּדָה,
שֶׁהֵן חָמֵשׁ סְלָעִים בַּגָּלִיל, דָּג טָמֵא,
צִירוֹ אָסוּר. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, רְבִיעִית
בְּסָאתַיִם. וְר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, אֶחָד מִשִּׁשָּׁה

פון תרומה, אָדער (צעשפאלטענע איילבירטן פון חולין) און זאפט פון תרומה (מי תרומה, פרוכטן־זאפט פון תרומה), זענען די (חולין־איילבירטן) אסור (צו עסן פאר א ישראל). מחמת צעשפאלטענע איילבירטן זאפן ארײַן אין זיך די זאפט פון דרויסן, און אזוי ווי אין די אלע אויסגערעכנטע פאלן זענען די חולין־איילבירטן געווען צעשפאָלטן, האָבן זיי ארײַנגענומען אין זיך דעם זאפט פון די תרומה-איילבירטן אָדער פון דעם תרומה־פרוכטן־זאפט, און דעריבער טאָר זיי א ישראל ניט עסן. אבל, אויב אָבער דאָס זענען געווען גאנצע (איילבירטן) פון חולין מיט צושפאלטענע פון תרומה, זענען זיי מותר. אויך א ישראל מעג עסן די חולין־איילבירטן, ווייל עס איז אָנגענומען, אז גאנצע איילבירטן, כאָטש זיי געבן ארויס פון זיך זאפט, אָבער זיי קאָנען ניט ארײַנ־נעמען קיין זאפט פון דרויסן, און דעריבער האָבן זיי ניט ארײַנבאקומען דעם תרומה־זאפט. „מי תרומה" טייטשט דער „תפארת ישראל" זאפט פון תרומה־פרוכט. דער ברטנורא טייטשט וואַסער, אין וועלכן עס איז געווען אײַנגעלייגט תרומה־איילבירטן.

ח. דג טמא, אויב מען האָט אײַנגעלייגט א טמא-פיש (א פיש וואָס איז ניט כשר, וואָס מען טאָר ניט עסן); צוזאַמען מיט א טהור־פיש (וואָס מען מעג אים עסן, איז דער דין אזוי); אויב אין דער פאס, וואָס האַלט צוויי סאה איז פאראן דער ניט־כשר׳ער פיש אזוי פיל אז ער וועגט צען זוז אין יהודה וואָס זענען פינף סלעים אין גליל, איז זײַן גאנצער ראָסעל (ציר, דער פיש־זאפט, דאָס פליסיקייט אין דער פאס) אסור. אַ סאה האָט זעקס טעפּ (קבים); יעדער טאָפּ (קב) האָט 4 קוואָרט (לוגין); יעדע קוואָרט (לוג) האָט צוויי פונט (ליטרא); יעדער פונט וועגט 100 זוז (גילדן). קומט אויס, אז צוויי סאה וועגט 9600 זוז, דאָס הייסט 960 מאָל וויפיל עס וועגן 10 זוז. לערנט די משנה, אז אויב דער ראָסעל פון א טריפה פיש האָט זיך אויסגעמישט מיט דאָסעל פון אַ כשר׳ן פיש אזוי אז דער טריפה ראָסעל איז ניט ווינציקער ווי איין 960טל פון דעם ראסל, טאָר מען דעם ראסל ניט עסן. ביי א סך אנדערע טריפה־זאכן איז דאָך דער דין, אז ווען זיי מישן זיך אויס מיט 60 מאָל אזוי פיל כשרע זאכן, מעג מען שוין עסן; אָבער פיש זאפט איז אזוי שאַרף, אז אפילו איין 960־טל אסר׳ט אויך. אויב אָבער עס איז געווען ווינציקער פון איין 960טל מעג מען יאָ עסן. די משנה באַמערקט דאָ, אז די וואָג פון 10 זוז אין יהודה (אין דרום־טייל פון ארץ ישראל) איז אזוי פיל וויפיל פינף סלעים אין גליל (אין צפון־טייל פון ארץ ישראל), מחמת 4 זוז איז איין סלע, און 5 סלעים איז 20 זוז, אָבער די געוויכטן פון יהודה זענען געווען טאָפּלט שווערער פון די געוויכטן אין גליל, און דעריבער איז 10־זוז־געוויכט אין יהודה אזוי פיל ווי 20־זוז־געוויכט אין גליל. ר׳ יהודה זאָגט, אז (דער ראסל איז אסור נור) ווען א פערטל קוואָרט פון דעם טריפה־פיש־ראסל האָט זיך אויסגעמישט אין א פאס מיט ראָסל פון צוויי סאה. ווי מיר האָבען פריער געזאָגט איז צוויי סאה 48 קוואָרט (לוגים), ממילא איז איין פערטל קוואָרט אויף צוויי סאה אזוי פיל ווי איין 192סטל (דאָס הייסט נאָענט צו איין 200טל). אָבער אויב עס איז געווען ווינציקער פון איין 192טל טריפה־פיש־ראָסל איז כשר. ור׳ יוסי, און ר׳ יוסי זאָגט, אַז איין זעכצטל אין אים (אין דער פאס). לויט ר׳ יוסי איז גענוג, אז אויב דער טריפה־פיש־ראָסל איז איין 16טל פון דעם ראָסל אין פאַס, אַז עס זאָל בטל ווערן און מען זאָל מעגן עסן דעם ראָסל. אויף דער דאָזיקער משנה זענען פאראן א סך טייטשן ביי די מפרשים. מיר האָבן דאָ געגעבן דעם טייטש פון ברטנורא. די דאָזיקע משנה איז דאָ, אין מסכת תרומות, געלערנט געוואָרן דרך אגב, ווייל מען האָט פריער געלערנט וועגן אײַנגעלייגטע איילבירטן פון תרומה.

עָשָׂר בּוֹ: ט חֲגָבִים טְמֵאִים שֶׁנִּכְבְּשׁוּ עִם חֲגָבִים טְהוֹרִים, לֹא פָסְלוּ אֶת צִירָם. הֵעִיד ר׳ צָדוֹק עַל צִיר חֲגָבִים טְמֵאִים שֶׁהוּא טָהוֹר: י כָּל הַנִּכְבָּשִׁים זֶה עִם זֶה מֻתָּרִים אֶלָּא עִם הַחָסִית. חָסִית שֶׁל חוּלִּין עִם חָסִית שֶׁל תְּרוּמָה, יָרָק שֶׁל חוּלִּין עִם חָסִית שֶׁל תְּרוּמָה, אָסוּר. אֲבָל חָסִית שֶׁל חוּלִּין עִם יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה, מֻתָּר: יא ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל הַנִּשְׁלָקִים עִם הַתְּרָדִים אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נוֹתְנִין אֶת הַטַּעַם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כְּרוּב

ט. חגבים טמאים, ניט־כשר׳ע היישעריקן וועלכע מען האָט איינגעלייגט מיט כשרע היישעריקן האָבן זיי ניט געפסל׳ט (ניט גע׳אסר׳ט) זייער ראָסל. **היישעריקן, הגבים, זיינען פאראן כשרע וועלכע מען מעג עסן, און ניט־כשרע היישעריקן. לערנט דאָ די משנה, אז אויב מען האָט איינגעלייגט צוזאמען היישעריקן, ניט־כשרע און כשרע, איז דער ראָסל, דער זאפט, פון דעם געמיש, כשר און מען מעג אים עסן. דער טעם איז, וואָס אפילו די חכמים, וועלכע האַלטן, אז מען טאָרניט עסן דעם זאפט פון ניט־כשרע היישעריקן, זאָגן אויך, אז עס איז נאָר א גרינגער איסור, מחמת דער היי־שעריקן־זאפט איז ניט קיין בלוט, נאָר סתם א פייכטקייט, און דעריבער האָט מען ביי א געמיש פון כשר און ניט־כשר מתיר געמאכט.** העיד, ר׳ צדוק האָט עדות געזאָגט אויף דעם זאפט (ראָסל) פון ניט־כשרע היישעריקן, אז ער איז כשר (צום עסן). **ר׳ צדוק איז געווען א תנא אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש, און ווען אלע תנאים זענען אוועק קיין יבנה און דאָרט מייסד געווען די ישיבה איז אויך ר׳ צדוק אהינגע־קומען, און דאָרט האָבן תנאים „עדות געזאָגט״ פאר די חכמים פארשידענע הלכות, וואָס זיי האָבן געהערט פון זייערע רביים. די דאָזיקע עדות־הלכות זענען פאראן אין מסכת עדיות. ר׳ צדוק האָט עדות געזאָגט, אז מען מעג עסן דעם זאפט פון ניט־כשרע היישעריקן אפילו ווען ער איז אליין. „טמא״, „טהור״, „פסול״ אין די דאָזיקע הלכות איז דער טייטש דאָסזעלבע וואָס „ניט־כשר״, „כשר״, „טריפה״.**

י. כל הנכבשים, אלע (גרינסן) וואָס זענען אריינגעלייגט געוואָרן איינער מיטן אנדערן (גרינסן פון חולין צוזאמען מיט גרינסן פון תרומה), זענען מותר, א חוץ (אויב זיי זענען איינגעלייגט) מיט „חסית״ (אלע סאָרטן ציבעלעס, קנאָבל). **די משנה לערנט, אז געוויינטליכע גרינסן, אפילו זיי זענען איינגעלייגט צוזאמען, געבן ניט אריין קיין טעם איינער אין דעם אנדערן, און דעריבער אפילו ווען איין גרינס פון די איינגע־לייגטע איז תרומה, מעג א ישראל עסן די איינגעלייגטע חולין־גרינסן. אָבער אן אויס־נאם זענען די סאָרטן גרינסן, וואָס מען רופט „חסית״, דאָס מיינט מען ציבעלעס, קנאָבל און אלע אנדערע שאַרפע גרינסן. די משנה גיט דאָ באַלד ביישפילן פון דעם דין:** חסית של חולין, אויב מען האָט איינגעלייגט חסית (ציבעלע צי קנאָבל) פון חולין מיט חסית פון תרומה, אָדער גרינס פון חולין מיט חסית פון תרומה, איז אסור. **א ישראל טאָרניט עסן די חולין מחמת זיי האָבן דאָך באקומען א טעם פון דעם שאַרפן תרומה חסית.** אבל חסית של חולין, אָבער אויב מען האָט איינגעלייגט חסית פון חולין מיט גרינס פון תרומה מעג מען. **א ישראל מעג עסן דעם חולין־חסית, ווייל דער גרינס פון תרומה האָט דאָך ניט געקאָנט אריינגעבן קיין טעם אין דעם חסית פון חולין. דער כלל איז, אז נור ווען דער חסית איז פון תרומה טאָר מען ניט.**

יא. ר׳ יוסי זאָגט, אז אלץ וואָס איז איינגעקאָכט מיט „תרדים״ (לויט טייל מפרשים איז עס ווייס־קרויט, לויט אנדערע חכמים מיינט מען דערמיט טאָמאַטן, פּאָמידאָרן) איז אסור (אויב די „תרדים״ זענען פון תרומה טאָר א ישראל דאָס גע־קעכץ ניט עסן), ווייל די תרדים געבן אריין א טעם. **„נשלקים״ טייטשען טייל מפרשים „שטארק איינגעקאָכט״; טייל מפרשים מיינען אז דאָס וואָרט „שלק״ איז דער טייטש אין א סך ערטער „קאָכן גרינסן״, ווי למשל אין ברכות פרק ו׳ משנה ח׳ „אכל שלק״, וואָס איז דער טייטש „געקאָכטע גרינס״; ר׳ יוסי זאָגט, אז תרדים האָבן אזא שאַרפ־**

שֶׁל שַׁקְיָא עִם כְּרוּב שֶׁל בַּעַל, אָסוּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹלֵעַ. ר' עֲקִיבָא (ר' יְהוּדָה) אוֹמֵר כָּל הַמִּתְבַּשְּׁלִין זֶה עִם זֶה מֻתָּרִים אֶלָּא עִם הַבָּשָׂר. ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, הַכָּבֵד אוֹסֶרֶת וְאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא פוֹלֶטֶת וְאֵינָהּ בּוֹלַעַת: **יב** בֵּיצָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בְתַבְלִין אֲסוּרִין, אֲפִילוּ חֶלְמוֹן שֶׁלָּהּ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בוֹלֵעַ. מֵי שְׁלָקוֹת וּמֵי כְבָשִׁים שֶׁל תְּרוּמָה אֲסוּרִים לְזָרִים:

פרק יא

א אֵין נוֹתְנִין דְּבֵילָה וּגְרוֹגֶרֶת לְתוֹךְ הַמּוּרְיָיס, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְאַבְּדָן, אֲבָל

קייט, אז זיי געבן אריין א טעם אין די אנדערע גרינסן. ר' שמעון זאָגט, אז מען קאָכט־צוזאמען קרויט, וואָס וואקסט אויף טרוקענער ערד, וועלכע מען דארף באַוואַסערן (שקיא), מיט קרויט (פון תרומה) וואָס וואקסט אויף נאסער ערד, וועלכע מען דארף ניט באַוואַסערן (בעל), איז אסור (טאָר א ישראל ניט עסן), ווייל דער קרויט פון דער טרוקענער ערד זאפט איין (אין זיך דעם זאפט פון דעם תרומה־קרויט). **די מפרשים דערקלערן עס דערמיט, וואָס דער קרויט וואָס וואקסט אויף טרוקענער ערד, איז אויך טרוקן און דעריבער האָט ער מער די פיאיקייט איינצוזאפּן אנדערע זאפטן.** ר' עקיבא זאָגט, אז אלע זאכן וועלכע ווערן געקאָכט איינער מיט דעם אנדערן (א כשרע מיט א ניט־כשרער) זענען מותר, א חוץ ווען מען קאָכט מיט פלייש, ווייל עס זאפט איין. **אין טייל משניות איז אנשטאט „ר' עקיבא" פאראן „ר' יהודה". טייל מפרשים (ווי דער ברטנורא טייטשן, אז דער דין איז דאָ נור ווען מען קאָכט צוזאמען צוויי זאכן פון זעלבן מין. דער רמבם טייטשט אין די משנה, אז אפילו ניט פון זעלבן מין.** ר' יוחנן בן נורי זאָגט, אז די לעבער אסר'ט, אָבער זי אליין ווערט ניט גע'אסר'ט, ווייל זי גיט ארויס פון זיך (זאפט) אָבער זי נעמט ניט אריין אין זיך. **אויב מען האָט געקאָכט טריפה לעבער צוזאמען מיט אן אנדער מאַכל א כשר'ס, למשל, מיט כשר פלייש, ווערט דאָס כשר'ע מאַכל טריפה, ווייל די לעבער גיט ארויס פון זיך זאפט און דער טריפה־זאפט גייט אריין אין פלייש; אָבער ווען מען קאָכט כשר'ען לעבער צוזאמען מיט טריפה פלייש, זאָגט ר' יוחנן בו נורי, אז דער לעבער ווערט ניט טריפה, מחמת דער לעבער איז גלאטיק און נעמט ניט אריין אין זיך קיין זאפט פון דרויסן. די מפרשים באַמערקן דאביי, אז דער דין בלייבט, אז געקאָכטע (חולין מיט תרומה, אָדער כשר מיט טריפה) איז אסור, און אז אַ לעבער, אפילו א כשרע, טאָר מען אפילו איר אליין ניט קאָכן און עסן, סיידן מען האָט איר פריער אָפּגעבראָטן אויף פייער.**

יב. ביצה, אן איי, וואָס איז געקאָכט געוואָרן מיט אסור'ע געווירצן (פון תרומה, צי אנדערע ניט־כשרע זאכן, ווי פון וויינגאָרטן־כלאים), איז אפילו איר געלכל (חלמון) אסור, ווייל עס זאפט איין. **כאָטש אן איי האָט א האַרטע שאָל, פונדעסטוועגן גייט אדורך דער געווירצן־זאפט דורך דער שאָל.** מי שלקות, וואסער אין וועלכן מען האָט געקאָכט, אָדער איינגעלייגט תרומה (גרינסן פון תרומה), איז אסור פאַר ניט־כהנים. **א ישראל צי אַ לוי טאָרן דאָס וואסער ניט טרינקן, ווייל עס האָט אין זיך ארייגענומען דעם זאפט פון די תרומה־גרינסן. דאָס וואָרט „זרים" איז פון חומש (ויקרא כ"ב, „וכל זר לא יאכל קודש") און איז דער טייטש „פרעמדע", און מען מיינט דערמיט אזעלכע, וואָס זענען ניט כהנים, דאָס הייסט, א ישראל און א לוי.**

פרק יא.

א. אין נותנין, מען טאָרניט ארייגלייגן געפרעסטע פייגן אָדער דארע פייגן (פון תרומה) אין פיש־פעט־זאפט (מוריים) ווייל ער פארניכטעט זיי (די תרומה־פייגן), **תרומה־מאַכלים טאָר מען ניט קאליע מאַכן, און ווייל די פייגן, וואָס מען לייגט אריין אין דעם פיש־פעט־זאפט, איז נור כדי די פייגן זאָלן ארייגעבן זייער געשמאַק אין דעם פיש־זאפט, און דערנאָך נעמט מען די פייגן ארויס און מען ווארפט זיי אוועק.**

נוֹתְנִין אֶת הַיַּיִן לַמּוּרְיָיס. וְאֵין מְפַטְּמִין אֶת הַשֶּׁמֶן אֲבָל עוֹשִׂין אֶת הַיַּיִן יֵינוּמְלִין. אֵין מְבַשְּׁלִים יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַעֲטוֹ. ר' יְהוּדָה מַתִּיר. מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַשְׁבִּיחוֹ: ב דְּבַשׁ תְּמָרִים, וְיֵין תַּפּוּחִים, וְחוֹמֶץ סִתְוָנִיּוֹת, וּשְׁאָר כָּל מֵי פֵּירוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, ר' אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר. וְר' אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ לֹא

דעריבער טאָר מען ניט. דאָס וואָרט „מורייס", זאָגט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", איז דאָס לאַטייניש וואָרט „מוריא", וואָס איז דער טייטש געזאַלצענער זאַפט פון איינגעלייגטע פיש. אבל נותנין, אָבער מען מעג אַריינטאָן ווייַן (פון תרומה) אין פיש־פעט־זאַפט. ווייל דער ווייַן בלייבט דאָרט און מען טרינקט אים און דעריבער הייסט עס ניט אז מען מאַכט קאַליע דעם תרומה ווייַן. ואין מפטמין, און מען טאָרניט אַריינטאָן געווירצן (מפטמים) אין אייל (פון תרומה), ווייל די געווירצן נעמען אין זיך אַריין דעם תרומה־אייל, און דערנאָך נעמט מען די געווירצן אַרויס און מען וואַרפט זיי אַוועק, קומט דאָך אויס, אַז מען מאַכט קאַליע תרומה־אייל. אבל עושין, אָבער מען מעג מאַכן פון ווייַן (פון תרומה) געווירצן-ווייַן (יינומלין), ווייַן, אין וועלכן מען טוט אַריין האָניק, פעפער). דער ווייַן ווערט דאַדורך ניט קאַליע, ווייל מען טרינקט אויס אַלץ צוזאַמען, דעם ווייַן מיט דעם האָניק און פעפער. דאָס וואָרט „יינומלין", זאָגט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", איז דאָס גריכישע וואָרט „אײנאַמעלי", וואָס איז דער טייטש ווייַן צונויפגעמישט מיט האָניק. אין מבשלין, מען טאָר ניט קאָכן ווייַן פון תרומה, ווייל מען מאַכט אים ווינציקער. דער ירושלמי ברענגט דאַרויף צוויי טייטשן. איינער איז, אַז ווען מען קאָכט ווייַן ווערט דער ווייַן אויסגעקאָכט, און ער ווערט ווינציקער. דער צווייטער טייטש איז, אַז עס ווערט ווינציקער די צאָל מענטשן, וואָס טרינקען דעם ווייַן, מחמת ניט אַלע טרינקען געקאָכטן ווייַן. ר' יהודה איז מתיר (צו קאָכן תרומה־ווייַן), ווייל מען מאַכט אים בעסער. דער ירושלמי פרעגט, אַז דאָס איז דאָך אַ סתירה צו דער משנה פריער פרק ב' משנה ו' וועגן דין ניט אָפּצושיידן פון ערגערן ווייַן אויף בעסערן; און ער ענטפערט, אַז אויב דער כהן קאָכט דעם ווייַן איז עס באַקוועמער פאַר אים, ווייל ער האַלט זיך לענגער; אָבער ווען דער בעל הבית קאָכט דעם ווייַן איז עס ערגער, ווייל דער ניט־געקאָכטער איז בעסער.

ב. האָניק פון טייטלען (פון תרומה), אָדער ווייַן פון עפּל (פון תרומה), אָדער עסיק פון ווינטער־ווייַנטרויבן (פון תרומה), און אַלע אַנדערע זאַפטן פון תרומה־פּרוכטן, איז ר' אליעזר מחייב (אויב אַ ישראל טרינקט זיי בשוגג) צו באַצאָלן דעם קרן און דאָס פיפטל (חומש). ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק ו' משנה א', אויב אַ ישראל עסט תרומה בשוגג דאַרף ער באַצאָלן (מיט תבואה אָדער פרוכטן) דעם כהן וויפיל די תרומה באַטראַכט, און אויך צוגעבן אַ פיפטל, חומש (אייגענטליך אַ פערטל). זאָגט ר' אליעזר, אַז מען דאַרף באַצאָלן דעם קרן און דעם חומש ניט נור ווען מען עסט תרומה־פּרוכטן, נאָר אויך ווען מען טרינקט דעם זאַפט פון די תרומה־פּרוכטן. אַז ווייַן און אייל זענען ריכטיקע תרומה, איז אַ בפירושער פסוק אין חומש במדבר י"ח „כל חלב יצהר וכל חלב תירוש"; „יצהר" איז אייל און „תירוש" איז ווייַן. נאָר וועגן אַנדערע פּרוכט־זאַפטן האָט ר' אליעזר געדאַרפט זאָגן דעם דין, אַז ווען אַ ישראל טרינקט זיי דאַרף ער באַצאָלן דעם קרן און חומש. ור' יהושע, און ר' יהושע פּטר'ט. ווען אַ ישראל טרינקט זאַפט פון תרומה-פּרוכטן דאַרף ער ניט באַצאָלן דעם חומש. אָבער דעם קרן האַלט אויך ר' יהושע, אַז ער דאַרף באַצאָלן, מחמת ער האָט דאָך צוגענומען ביים כהן אַ זאַך, וואָס געהערט צום כהן. דאָס זעלבע האַלט ר' יהושע, אַז לכתחילה טאָר אַ ישראל ניט טרינקען אויך זאַפטן פון תרומה־פּרוכטן. וואָס נוגע ווייַן און אייל האַלט אויך ר' יהושע, אַז מען דאַרף באַצאָלן דעם חומש, ווי מיר האָבן פריער געזאָגט: ור' אליעזר, און ר' אליעזר זאָגט, אַז (די דערמאָנטע זאַפטן פון פּרוכטן, ניט דווקא תרומה) ווערן טמא אַלס משקה. ר' אליעזר האַלט, אַז אַלע פּרוכטן־זאַפטן האָבן דעם דין פון משקה,

מָנוּ חֲכָמִים שִׁבְעָה מַשְׁקִין כְּמוֹנֵי פַטָּמִים, אֶלָּא אָמְרוּ, שִׁבְעָה מַשְׁקִין טְמֵאִים, וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין: ג אֵין עוֹשִׂין תְּמָרִים דְּבַשׁ, וְלֹא תַפּוּחִים יַיִן, וְלֹא סִתְוָנִיּוֹת חוֹמֶץ, וּשְׁאָר כָּל הַפֵּירוֹת אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָם מִבְּרִיָּתָן בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אֶלָּא זֵיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבָד. אֵין סוֹפְגִין אַרְבָּעִים מִשּׁוּם עָרְלָה, אֶלָּא עַל הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים וּמִן הָעֲנָבִים. וְאֵין מְבִיאִין

פון געטראנקן, אזוי אז ווען א טמא־זאך רירט זיי אָן ווערן זיי טמא, און ווען זיי, די פרוכטן־זאפטן, זענען טמא און זיי רירן אָן עסנווארג ווערט אויך דאָס עסנווארק טמא; און ווען זיי, די פרוכטן־זאפטן, ניט זייענדיק טמא, רירן אָן עסנווארג זענען זיי „מכשיר", מאַכן זיי פּייאיק די עסנווארג, אז ווען א טמא־זאך וועט זיי אָנרירן זאָלן זיי ווערן טמא. **דער דין איז, אז עסנווארג קאָן ניט ווערן טמא סיידן זיי האָבן פריער אָנגערירט א משקה, א פליסיקייט־געטראנק, ווי וואסער, וויין וכדומה. זאָגט ר׳ אליעזר, אז אויך פרוכטן־זאפטן האָבן דעם דין פון משקה, סיי בנוגע אליין טמא ווערן, סיי בנוגע מטמא זיין אנדערע און סיי מכשיר צו זיין עסנווארג.** אָמר ר׳ יהושע, האָט ר׳ יהושע געזאָגט: די חכמים האָבן אויסגערעכנט זיבן משקאות (געטראנקן), ניט ווי דער בשמים־הענד־לער רעכנט אויס זיינע בשמים (און ער רעכנט ניט אויס פינקטלעך), נאָר זיי, די חכמים האָבן געזאָגט, אז „זיבן משקאות זענען טמא", אָבער אלע אנדערע משקאות זענען טהור (קאָנען ניט ווערן טמא). **די משנה אין לעצטן פרק פון מסכתא מכשירין רעכנט אויס די זיבן משקאות: „וואסער, טוי, וויין, אייל, בינען־האָניק, מילך און בלוט". זאָגט ר׳ יהושע, אז די חכמים האָבן אויסגערעכנט אין דער משנה פינקטליך, אז נאָר די דאָזיקע 7 משקאות. אָבער אלע אנדערע געטראנקן, פרוכטן־זאפטן, זענען ניט קיין משקאות און קאָנען ניט טמא ווערן, און קאָנען ניט מטמא זיין, און קאָנען ניט מכשיר זיין.**

ג. אין עושין, מען טאָר ניט מאַכן פון טייטלן האָניק, און פון עפל טאָר מען ניט מאַכן עפל־וויין, און פון ווינטער־ווינטרויבן טאָר מען ניט מאַכן עסיק, און אנדערע פרוכטן טאָר מען ניט מאַכן אנדערש ווי זיי זענען באַשאַפן געוואָרן, אויב זיי זענען תרומה אָדער מעשר שני; אָן אויסנאַם זענען נאָר איילבירטן און ווינטרויבן אליין. **פון תבואה און פרוכטן, וואָס זענען תרומה אָדער מעשר שני, טאָר מען ניט מאַכן קיין משקה צו טרינקן, נאָר מען דאַרף זיי עסן. אָבער מען מעג מאַכן פון איילבירטן אייל און פון ווינטרויבן וויין, ווייל זיי ווערן בפירוש דערמאָנט אין חומש אַלס תרומה (במדבר י״ח) ווי מיר האָבן געגעבן אין דער פריערדיקער משנה.** אין סופגין, עס קומט ניט קיין מלקות פאַר טרינקן זאפט פון ערלה־פרוכטן, חוץ פון דעם זאפט, וועלכער גייט ארויס פון איילבירטן און ווינטרויבן אליין. **ווען מען פלאַנצט א בוים זענען די פרוכטן וואָס וואַקסן די ערשטע דריי יאָר ערלה, און מען טאָר זיי ניט עסן, און ווער עס עסט זיי קומט אים מלקות, 39 קלעפּ, ווייל ער האָט עובר געווען אויף א פאַרבאָט פון דער תורה. קריגן מלקות הייסט „סופג ארבעים", „אריינזאפּן פירציג", מחמת אין חומש דברים כ״ה איז פאַראַן אז מען זאָל שלאָגן „ארבעים", פירציג קלעפּ. די חכמים האָבן געלערנט, אז דאָס מיינט מען נור 39 קלעפּ. זאָגט די משנה, אז דאָס איז נור ווען מען עסט די פרוכטן פון ערלה, אָבער אויב מען טרינקט דעם זאפט פון ערלה־פרוכטן קריגט מען ניט קיין מלקות־קלעפּ, מיט'ן אויסנאַם פון אייל פון ערלה־איילבירטן און וויין פון ערלה־ווינטרויבן, וואָס אויב מען טרינקט זיי קומט יאָ מלקות.** ואין מביאין, און מען טאָרניט ברענגען קיינע פרוכטן־זאפטן (משקים) אלס ביכורים נאָר די זאפטן פון איילבירטן און ווינטרויבן אליין. **דער דין איז, אז געוויסע ערשטע תבואות און פרוכטן, וואָס ווערן אמפריערסטן צייטיק, דאַרף מען ברענגען אין בית המקדש און געבן צו די כהנים; דאָס הייסט „ביכורים". זאָגט די משנה, אז מען מוז ברענגען נור די תבואות און פרוכטן זעלבסט, און ניט זייערע זאפטן; אָן אויסנאַם**

בִּכּוּרִים מַשְׁקִין, אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים וּמִן הָעֲנָבִים. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים וּמִן הָעֲנָבִים. וְאֵין מַקְרִיבִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים וּמִן הָעֲנָבִים: ד עוּקְצֵי תְאֵנִים וּגְרוֹגָרוֹת וְהַכְּלִיסִים וְהֶחָרוּבִין שֶׁל תְּרוּמָה אֲסוּרִים לְזָרִים: ה גַּרְעִינֵי תְרוּמָה, בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַנְּסָן, אֲסוּרוֹת, וְאִם הִשְׁלִיכָן מֻתָּרוֹת. וְכֵן עַצְמוֹת הַקֳּדָשִׁים, בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַנְּסָן אֲסוּרִין, וְאִם הִשְׁלִיכָן, מֻתָּרִין. הַמֻּרְסָן מֻתָּר. סֻבִּין,

זענען אייל פון איילבירטן און וויין פון ווייַנטרויבן, וואָס מען מעג יאָ ברענגען אלס ביכורים. ואינו מטמא, און עס ווערט ניט טמא אלס משקה קיין געטראַנק (פון פרוכטן), נאָר דער זאפט וואָס גייט ארויס פון איילבירטן און ווייַנטרויבן אליין. **דעם דין האָבן מיר שוין געהאַט פריער אין משנה ב׳; עס זענען פאַראַן נאָך אנדערע געטראַנקען וואָס ווערן טמא אלס משקה, ווי וואסער, מילך, בינען־האָניק, טוי, בלוט; אָבער געטראַנקען פון פרוכטן ווערן ניט טמא אלס משקה, חוץ פון איילבירטן און פון ווייַנטרויבן.** ואין מקריבין, און מען איז ניט מקריב אויפן מזבח (אין בית המקדש) קיינע אנדערע געטראַנקען (פון פרוכטן) נאָר וואָס גייט ארויס פון איילבירטן און פון ווייַנטרויבן אליין. **עס זענען פאַראַן נאָך אנדערע פליסיקייטן, משקאות, וואָס מען איז מקריב אויפן מזבח, ווי וואסער אום סוכות** (ניסוך המים), **דאָס בלוט פון קרבנות. אָבער געטראַנקען פון פרוכטן איז מען מקריב אויפן מזבח נור אייל און וויין; אייל צו מנחות** (קרבנות פון מעל) **און וויין אלס נסכים, וואָס מען גיסט אויפן מזבח.**

ד. עוקצי, די דינע שטענגלעך פון פייגן און פון דאַרע פייגן, והכליסים, און פון זיסהאָלץ־פרוכטן, והחרובין, און פון באָקסער, פון תרומה זענען אסור צו זרים (אַ ישראל טאָר ניט עסן). **„עוקץ" הייסט דאָס דינע שטענגעלע, מיט וועלכן די פרוכט איז צו באַהאַפטן צום צווייג, און ווען מען רייסט אָפּ די פרוכט, בלייבט דאָס דינע שטענגעלע צוזאַמען מיט דער פרוכט, און טייל מענטשן עסן עס. זאָגט די משנה, אַז כאָטש דער „עוקץ" איז דאָך ניט קיין טייל פון דער פרוכט, נאָר אַ שטיקעל האָלץ, פונדעסטוועגן טאָר אַ ישראל דאָס ניט עסן אויב די פייגן אָדער די דאַרע פייגן, אָדער די זיס־האָלץ־פרוכטן אָדער די באָקסערן זענען פון תרומה.**

ה. גרעיני תרומה, די קערנדלעך פון פרוכטן פון תרומה, אויב ער (דער כהן) זאַמלט זיי (וואַרפט זיי ניט אַוועק נאָכן עסן די פרוכטן) זענען זיי אסור (טאָר זיי אַ ישראל ניט עסן), און אויב ער האָט זיי אַוועקגעוואָרפן זענען זיי מותר (מעג זיי אַ ישראל עסן). מיט „גרעינין", „קערנדלעך", מיינט מען דאָ די ווייכע קערנדלעך **פון עפּל און באַרנעס און אנדערע אַזעלכע פרוכטן, וואָס טייל מענטשן עסן זיי און טייל וואַרפן זיי אַוועק. אויב דער כהן האָט זיי ניט אַוועקגעוואָרפן, האָבן זיי נאָך די חשיבות פון תרומה, און אַ ישראל טאָר זיי ניט עסן. אויב אויב דער כהן האָט זיי אַוועקגע־וואָרפן, האָבן זיי פאַרלוירן די חשיבות פון תרומה, און אַ ישראל מעג זיי עסן.** וכן, און דערזעלבער דין איז אויך מיט ביינער פון קדשים (פון אַזעלכע קרבנות, וואָס נור אַ כהן מעג עסן זייער פלייש), אויב (דער כהן) זאַמלט זיי (האָט זיי ניט אַוועק־געוואָרפן) זענען זיי אסור (טאָר אַ ישראל זיי ניט עסן), און אויב ער האָט זיי אַוועקגע־וואָרפן זענען זיי מותר (מעג אויך אַ ישראל זיי עסן). **דער ברטנורא זאָגט, אַז מיט „ביי־נער" מיינט דאָ די משנה די ווייכע ביינער־טיילן, למשל די שפּיצן פליגל פון אַ עוף וכדומה, וואָס טייל מענטשן עסן זיי יאָ און טייל מענטשן וואַרפן זיי אַוועק.** המורסן, די גראָבע קלייען פון תרומה־תבואה זענען מותר (אַ ישראל מעג זיי עסן). **ווען מען מאָלט ווייץ אָדער גערשטן קומען ארויס, אַ חוץ מעל, אויך קלייען, וועלכע באַשטייען פון שאָלעכץ פון די ווייץ־אָדער גערשטן־קערנדלעך. די גראָבע קלייען ווערט כמעט אינגאַנצן ניט גענוצט פאַר מענטשן צום עסן, דעריבער ווערן זיי ניט גערעכנט פאַר**

שֶׁל חֲדָשׁוֹת אֲסוּרוֹת וְשֶׁל יְשָׁנוֹת מֻתָּרוֹת. וְנוֹהֵג בַּתְּרוּמָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא נוֹהֵג בַּחוּלִין. הַמְסַלֵּת קַב אוֹ קַבַּיִם לִסְאָה, לֹא יְאַבֵּד אֶת הַשְּׁאָר, אֶלָּא יַנִּיחֶנּוּ בְּמָקוֹם הַמּוּצְנָע: ו מְגוּרָה שֶׁפִּנָּה מִמֶּנָּה חִטֵּי תְרוּמָה, אֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְלַקֵּט אַחַת אַחַת, אֶלָּא מְכַבֵּד כְּדַרְכּוֹ וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ חוּלִין: ז וְכֵן חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ, אֶלָּא נוֹהֵג בָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּחוּלִין: ח הַמְעָרֶה מִכַּד

א טייל פון דער תרומה־תבואה. סובין, די דינע קלייען (פון תרומה־ווייץ), אויב זיי זענען פון נייעם (ווייץ), זענען זיי אסור. **א ישראל טאָר זיי ניט עסן, מחמת נייער ווייץ ווערט ניט גוט אויסגעמאָלן און דעריבער בלייבט אין די דינע קלייען א סך מעל.** ושל ישנות, אויב אָבער (די דינע קלייען) זענען פון אלטן (ווייץ), זענען זיי מותר. **אַ ישראל מעג זיי יאָ עסן, ווייל דער אלטער ווייץ צעמאָלט זיך גוט, און עס בלייבט ניט אין זיי קיין מעל. די מפרשים זאָגן, אז „נייער" ווייץ הייסט ביז 30 טעג נאָכדעם ווי מען האָט דעם ווייץ אָפּגעשניטן פון פעלד, און „אלטער" ווייץ הייסט נאָך די 30 טעג.** ונוהג, און ביים מאָלן תרומה־תבואה זאָל מען זיך נוהג זיין אזוי ווי מען איז זיך נוהג ביי חולין-תבואה. **די משנה לערנט, אז מען מעג ביים צעמאָלן תרומה־תבואה מאַכן גוטע מעל און באַזייטיקן דעם קלייען, און עס הייסט ניט, אז מען האָט קאַליע געמאַכט תרומה־תבואה דאדורך וואָס מען האָט געמאַכט צו־גוט מעל און באַזייטיקט צו-פיל קלייען; מען דאַרף זיך נוהג זיין אזוי ווי מען איז זיך נוהג מיט תבואה פון חולין.** המסלת, אז איינער מאכט פיינע מעל (פון וואָרט „סולת", רייכע, פיינע מעל), און דאָס קומט ניט ארויס קיין סך פון תבואה), א טאָפּ אָדער צוויי טעפּ פון א סאה תרומה (א סאה תבואה האָט זעקס טעפּ, קבים, און ער ציט־ארויס ניט מער ווי איין אָדער צוויי טעפּ פיינע מעל פון דעם סאה ווייץ) זאָל ער דאָס איבערגעבליבענע (די פינף אָדער פיר טעפּ קלייען) ניט פארניכטן, נאָר ער זאָל זיי אוועקלייגן אין אן אָפּגעהיטן אָרט (באַהאַלטן, אָפּגעהיטן, ניט־הפקר). **מחמת ווען מען נעמט ארויס אזוי ווייניג מעל פון אזא סכום תבואה, איז דאָס איבערגעבליבענע ניט קיין קלייען, נאָר א עסנווארג פאר מענטשן, און דעריבער טאָר מען עס ניט פאַרניכטן, ווייל עס האָט יאָ געוויסע חשיבות פון תרומה.**

ו. מגורה, א מאגאזין (שפייכלער) פון תבואה, פון וועלכן איינער האָט ארויסגערוימט ווייץ פון תרומה, (עס איז אין שפייכלער געווען ווייץ פון תרומה און מען האָט דעם ווייץ צוגענומען פון דאָרט) צווינגט מען אים ניט, אז ער זאָל זיצן (אין שפייכלער און אויסקלייבן פון דאָרט יעדעס ווייץ־קערנדל, נאָר ער קערט אויס ווי געווינטליך, און דערנאָך מעג ער אריינלייגן אין שפייכלער חולין-תבואה. **דאָס הייסט, אז אויב עס זענען דאָרט פארבליבן עטלעכע קערנדלעך פון דעם תרומה־ווייץ, שאַדט ניט, ווייל זיי ווערן בטל, און ער האָט דאָך ניט מכוון געווען דערצו. מען דאַרף נור אויסרוימען דעם שפייכלער, ווי מען רוימט אויס געווינטליך אַ שפייכלער פון חולין־תבואה. „מכבד" הייסט „אויסרוימען", „אויסקערן".**

ז. וכן, און דאָס זעלבע איז אויך, אז איינער האָט א פאַס פון אייל (פון תרומה) און דער אייל איז ארויסגעגאָסן געוואָרן (פון פאַס), צווינגט מען אים ניט, אז ער זאָל זיצן און אויסווישן פון פאַס יעדן טראָפּן, נאָר ער דאַרף זיך נוהג זיין ווי ער איז זיך נוהג מיט חולין־אייל. **עס איז, הייסט עס, גענוג ווען ער גיסט ארויס פון פאַס דעם תרומה־אייל, אזוי ווי ער פירט זיך ווען ער גיסט ארויס פון פאַס חולין־אייל, און דערנאָך מעג שוין אריינגיסן אין פאַס חולין־אייל, און אויב עס איז געבליבן פון פריער עטליכע טראָפּנס תרומה־אייל שאַדט ניט. „מטפח" איז דער טייטש „אויסווישן"; לויט טייל מפרשים שטאַמט עס פון „טפח", „האַנט", אויסווישן מיט דער האַנט;**

לְכַד, וְנוֹטֵף שָׁלֹשׁ טִפִּים, נוֹתֵן לְתוֹכָהּ חוּלִּין. הִרְכִּינָהּ וּמִצָּה, הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. וְכַמָּה תְּהֵא בִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי וְיוֹלִיכֶנָּה לְכֹהֵן? אֶחָד מִשְּׁמֹנָה לַשְּׁמִינִית: **ט** כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה מַאֲכִילִין אוֹתָם לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה וְלַתַּרְנְגוֹלִים. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִכֹּהֵן, מַאֲכִילָהּ כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה. וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלָיו, לֹא יַאֲכִילֶנָּה

און לויט אַנדערע מפרשים שטאַמט עס פון וואָרט „מטפחת" א „טוך", אויסווישן מיט א טוך.

ח. המערה, אז איינער גיסט-איבער (וויין אָדער אייל פון תרומה) פון איין קריג אין אן אנדערן קרוג, און ער טריפט־אָפּ דריי טראָפּנס (נאָכדעם ווי ער האָט איבער־געגאָסן, נייגט ער אויס די קרוג, און עס רינען נאָך אראָפּ דריי טראָפּנס), מעג ער אריינגיסן אין דעם קרוג חולין (וויין אָדער אייל). **ער דאַרף ניט אויסווישן די קרוג.** הרכינה ומיצה, אויב נאָכדעם (ווי ער האָט איבערגעגאָסן דעם תרומה־וויין צי דעם אייל און ער האָט שוין געהאַט אויסגענייגט די דריי טראָפּנס) האָט ער ווידעראַמאָל אויסגעבויגן די קרוג און ער האָט ארויסגעצויגן (נאָך טראָפּנס וויין צי אייל), איז עס תרומה. **עס הייסט ניט, אז דאָס איבערגעבליבענע איז שוין ניט קיין תרומה; עס איז יאָ תרומה, נאָר מען צווינגט ניט דעם בעל הבית פון דער קרוג מער ארויסצוציען. אָבער אויב ער האָט יאָ ארויסגעצויגן נאָך טראָפּנס האָבן זיי דעם דין פון תרומה.** וכמה, און וויפיל דאַרף זיין אין תרומת מעשר פון דמאי און מען זאָל עס דאַרפן פירן צום כהן? אן אכטל פון א אכטל. **ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכת דמאי הייסט דמאי תבואה צי פרוכטן, וואָס מען קויפט ביי א עם הארץ און מען איז ניט זי־כער, צי מען האָט שוין אָפּגעשיידט דערפון מעשר; דעריבער איז מען מחויב אָפּ־צושיידן פון דמאי מעשר און פון דעם מעשר דאַרף מען אָפּשיידן א צענטל אלס תרומת מעשר און עס געבן דעם כהן. ווען די דאָזיקע תרומת מעשר וואָלט געווען זיכערע תרומת מעשר (ודאי, זיכערע) דאַרף מען עס באַהאַלטן פאַר דעם כהן אפילו ווען עס איז פאַראַן נאָר דאָס קלענסטע ביסל, אָבער ווייל עס איז דמאי, נור אַ ספק, דעריבער איז מען מחויב עס צו באַהאַלטן און געפינען דערפאַר דעם כהן נור ווען עס איז פאַראַן מינדעסטנס אַן אכטל פון אן אכטל, דאָס הייסט אַ 64טל פון אַ קוואָרט (לוג); אויב עס איז ווינציקער דערפון דאַרף מען ניט. דער ירושלמי זאָגט, אז דאָס איז נור ווען די תרומת מעשר איז טמא, און פון אייל פון טמא'דיקער תרומה האָט דער כהן א קליינעם נוצן; ער קאָן מיט אים נאָר באַלייכטן. אָבער אויב די תרומת מעשר איז טהור מוז מען אפילו דאָס קלענסטע ביסל אָפּהיטן און באַהאַלטן פאַר דעם כהן.**

ט. כרשיני תרומה, וויקע פון תרומה מעג מען געבן צו עסן צו א בהמה, און צו א חיה און צו הינער. וויקע (אין ענגליש „וועטש") איז א געוויקס, וואָס מייסטנס עסן **עס בהמות; אָבער ווייל בשעת הדחק ווערט עס געגעסן אויך דורך מענטשן, דאַרף מען אָפּשיידן דערפון תרומה און מעשרות. זאָגט די משנה, אז ווייל דער עיקר ווערט וויקע געגעסן דורך בהמות, מעג מען תרומה־וויקע געבן צו עסן צו בהמות, חיות און הינער; אויב אָבער דער עיקר עסן פון א געוויקס איז דורך מענטשן, טאָר מען תרומה פון דעם דאָזיקן געוויקס ניט געבן צו עסן צו בהמות.** ישראל ששכר, אז אַ ישראל האָט געדינגען א קו פון אַ כהן, מעג ער איר געבן צו עסן תרומה־וויקע. **דער דין איז, אז תרומה מעג מען געבן צו עסן נור אַ כהן'ס א קו, ווייל אין חומש ויקרא כ"ב איז פאַ־ראַן „נפש קנין כספו", מיינט מען יעדן נפש פון כהן, אפילו א בהמה; אָבער ניט אַ ישראל'ס קו; און ווייל די קו איז דאָך דעם כהן'ס, און דער ישראל האָט דאָך זי נור געדינגען, מעג ער איר געבן צו עסן תרומה־וויקע.** וכהן ששכר, אָבער אז א כהן האָט געדינגען א קו פון אַ ישראל, כאָטש ער דאַרף דער קו געבן צו עסן, טאָר ער איר ניט

כְּרַשִׁינֵי תְרוּמָה. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂם פָּרָה מִכֹּהֵן, לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה. וְכֹהֵן שֶׁשָּׂם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, מַאֲכִילָהּ כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה: י מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵיפָה בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת, וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבִמְבוֹאוֹת הָאֲפֵלִין, וְעַל גַּבֵּי הַחוֹלִין בִּרְשׁוּת כֹּהֵן. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִיא לְמוּדָה אֵצֶל אָבִיהָ, אָבִיהָ מַדְלִיק בִּרְשׁוּתָהּ. מַדְלִיקִין בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה אֲבָל לֹא בְּבֵית הָאֵבֶל, ד״ר יְהוּדָה. וְר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּבֵית הָאֵבֶל אֲבָל לֹא בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה. ר׳

געבן צו עסן תרומה־וויקע. **כאָטש די קו איז איצט אין כהן׳ס רשות, אָבער זי גע־הערט צום ישראל.** ישראל ששם, אז אַ ישראל האָט גענומען אין אָפּשאַצונג („שם״ „שומא״ אָפּשאַצן) אַ קו פון אַ כהן, טאָר ער איר ניט געבן צו עסן תרומה־וויקע. **„נעמען אין אָפּשאַצונג״ הייסט, אז דער ישראל נעמט די קו פון כהן, און מען שאַצט איר אָפּ, אַז זי וועגט איצט למשל 300 פונט, און דער ישראל גיט איר צו עסן, און גאַ־ראַנטירט פאַר די 300 פונט, און נאָך אַ געוויסער צייט, זעט מען וויפיל דער קו איז צוגעקומען וואָג, צוטיילט זיך דער ישראל און דער כהן מיטן צו-וואוקס. זאָגט די משנה, אַז ווייל דער ישראל האָט גענומען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט, אַז די איצטיקע וואָג פון דער קו, די 300 פונט, מוז ער זיכער צושטעלן דעם כהן, הייסט עס ווי די קו איז דעם ישראל׳ס און ער טאָר דעריבער ניט געבן איר צו עסן תרומה־וויקע.** וכהן ששם, אָבער אַז אַ כהן האָט גענומען פון אַ ישראל אין אָפּשאַצונג אַ קו, מעג ער איר געבן צו עסן תרומה־וויקע. **דאָס איז צוליב דעמזעלבן טעם וואָס פריער; מחמת קוים האָט דער כהן גאַראַנטירט דעם ישראל די איצטיקע וואָג פון דער קו, הייסט עס, אַז די קו איז דעם כהן׳ס.**

י. מדליקין, מען מעג אָנצינדן „ברען־אייל״ (שמן שריפה, דאָס הייסט אייל פון תרומה, וואָס איז טמא געוואָרן און דער כהן מעג עס פאַרנוצן דורך פאַרברענען דעם אייל צום באַלייכטן) אין שולן (בתי כניסיות) און בתי מדרשים, און אין טונקעלע געס־לעך, און ביי קראַנקע מיט דעם רשות פון אַ כהן. **די משנה לערנט דאָ, אַז כאָטש ברע־מען טמא־תרומה־אייל מעג דאָך נור אַ כהן, פונדעסטוועגן מעג מען אָנצינדן טמא-תרומה־אייל אויך אין עפּנטליכע ערטער, וואו עס זענען פאַראַן אויך כהנים, און עס מעגן געניסן דערפון אויך ישראלים. און די משנה רעכנט אויס די ערטער; שולן, בתי מדרשים, טונקעלע גאַסן. די משנה גיט צו, אַז אויך ביי אַ קראַנקן אַ ישראל מעג מען אָנצינדן טמא־תרומה־אייל, אויב דאָס קומט פאַר מיטן רשות פון אַ כהן. דער רמבם טייטשט „ברשות״, „מיטן רשות״, מיט דער דערלויבעניש, דאָס הייסט, אויב אַ כהן דערלויבט אָנצוצינדן. דער ברטנורא זאָגט, אַז „ברשות״ מיינט, אַז דער כהן איז פאַראַן ביים קראַנקן. דער ירושלמי זאָגט, אַז וואָס נוגע די עפּנטליכע ערטער דאַרף מען ניט האָבן דעם רשות פון כהן.** בת ישראל, אַז אַ טאָכטער פון אַ ישראל האָט חתונה געהאַט צו אַ כהן (און דאַדורך ווערט זי ווי אַ כהן און מעג עסן תרומה), און זי איז געוואוינט צו קומען צו איר פאָטער, מעג דער פאָטער (דער ישראל אָנ־צינדן טמא־תרומה-אייל מיט איר רשות. **אויך דאָ טייטשט דער ברטנורא, אַז דאָס איז נאָר דעמאָלס ווען די טאָכטער געפינט זיך ביים פאָטער.** מדליקין מען מעג אָנ־צינדן (טמא־תרומה־אייל) אין אַ חתונה־הויז, אָבער ניט אין אַ הויז פון אַן אבל. אַזוי זאָגט ר׳ יהודה. **ווייל אין אַ חתונה־הויז איז ניט דער שטייגער, אַז מען זאָל איבער־טראָגן די לאָמפּ פון איין צימער אין צווייטן, מחמת די מענטשן זענען אָנגעטאָן אין שיינע מלבושים, און זיי האָבן מורא, אַז דער אייל פון לאָמפּ זאָל ניט באַפלעקן די מלבושים. דעריבער איז ניט מורא צו האָבן ווען טאָמער מען איבערטראָגן די לאָמפּ מיט דעם ברענענדעם טמא-תרומה־אייל פון צימער, וואו עס איז פאַראַן אַ כהן, אין אַ צימער, וואו דער כהן איז ניטאָ, אָבער אין דעם הויז פון אַן אבל איז יאָ מורא צו האָבן טאָמער וועט מען איבערטראָגן די לאָמפּ.** ור׳ יוסי, און ר׳ יוסי זאָגט, אַז אין הויז פון אַן אבל מעג מען אָנצינדן און אין אַ הויז פון אַ חתונה טאָר מען ניט. **ר׳ יוסי**

מֵאִיר אוֹסֵר כָּאן וְכָאן, ר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר כָּאן וְכָאן:

האַלט, אז א גראָד אין הויז פון אן אבל, וואו עס הערשט טרויער, האָט מען ניט דעם געדולט איבערצוטראָגען לאָמפּן און צו מאַכן ליכטיק אומעטום; דאקייגן אין הויז פון א חתונה איז מען זיך יאָ נוהג איבערצוטראָגן לאָמפּן פון איין צימער אין צווייטן. ר' מאיר אסר'ט סיי דאָ און סיי דאָרט. **ר' מאיר האַלט, אַז סיי ביי אַן אבל, סיי אין א חתונה־הויז, טראָגט מען איבער די לאָמפּ.** ר' שמעון איז מתיר סיי דאָ און סיי דאָרט. **ר' שמעון האַלט, אז אין א חתונה־הויז טראָגט מען ניט איבער, ווייל מען האָט מורא פאר באַפלעקן די שיינע מלבושים, און אין דעם הויז פון אבל טראָגט מען ניט איבער די לאָמפּ, ווייל מען איז אין טרויער און מען האָט ניט אינזינען צו מאַכן אומעטום ליכטיק.**

סליק מסכת תרומה — געענדיקט מסכת תרומות

מסכת מעשרות

הקדמה

מיר האָבן שוין געשריבן אין דער הקדמה צו מסכת דמאי און מסכת תרומות, אַז נאָכדעם ווי דער בעל הבית שיידט־אָפּ פון זיינע תבואות און פרוכטן און גרינסן תרומה, דאַרף ער אָפּשיידן מעשרות. איידער ער שיידט אָפּ די דאָזיקע מעשרות טאָר ער די תבואה און פרוכטן און גרינס ניט עסן. די משנה אין מסכת מעשרות (זי הייסט מעשרות אין לשון רבים, ווייל מען דאַרף אָפּשיידן עטליכע) לערנט די דאָזיקע דינים:

א. ניט פון אלע געוויקסן דאַרף מען אָפּשיידן תרומה און מעשרות; (בכלל, אין גרעסטן טייל ערטער וואו די משנה רעדט וועגן חיוב פון מעשרות מיינט זי תרומה און מעשרות). למשל פון געוויקסן, וואָס זענען ניט צום עסן, נאָר מען מאַכט פון זיי פארב, דאַרף מען קיין תרומה און מעשר ניט געבן.

ב. אויב תבואה, פרוכטן, גרינס זענען נאָכניט צייטיק, נאָכניט אויפגעוואקסן, מעג מען זיי עסן א פולשטענדיק עסן, אכילת קבע, אפילו ווען מען האָט נאָכניט אָפּגעשיידט פון זיי תרומה און מעשרות. די משנה וועט אונז לערנען וועגן די צייטן פון די תבואות און פרוכטן און גרינסן, ווען הייסט, אז זיי זענען שוין צייטיק און זיי האָבן שוין דערגרייכט די „עונת המעשרות", די צייט („עונה", צייט, סעזאָן), ווען מען טאָרניט עסן פון זיי „אכילת קבע", א פולשטענדיק עסן, איידער מען האָט אָפּגעשיידט פון זיי תרומה און מעשרות.

ג. נאָכדעם ווי די תבואות און פרוכטן און גרינסן זענען שוין צייטיק און מען האָט זיי שוין אָפּגעשניטן פון פעלד און פון דיביימער און פון גאָרטן, און מען טאָר זיי שוין ניט עסן א פולשטענדיקן עסן, איז דער דין, אז מען מעג עסן פון זיי אַ „אכילת עראי", עפּיס, אפילו ווען מען האָט נאָכניט אָפּגעשיידט פון זיי תרומה און מעשרות. אָבער דאָס מעג מען נור אזוי לאנג, ווי מען דאַרף נאָך ארבייטן ביי די תבואות, פרוכטן און גרינסן; מען דאַרף זיי אָפּרייניקן, פּאַקן אין קוישן וכדומה, דאָס הייסט אזוי לאנג ווי מען האָט נאָכניט געענדיקט ארום זיי די ארבייט, עס איז נאָכניט געווען „גמר מלאכתם", די ענדע פון דער „ארבייט" ארום זיי. די משנה רופט עס אויך אָן דער „גרנן למעשרות", פון וואָרט „גורן", „שייער"; עס הייסט: ווען זיי זענען שוין פארטיק איינגאנצן. די משנה וועט אונז לערנען, ווען הייסט די דאָזיקע „גמר מלאכתם", די „גרנן" פון תבואות און פארשידענע פרוכטן און גרינסן.

מַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת

פרק א

א כְּלָל אָמְרוּ בַּמַּעַשְׂרוֹת, כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל וְנִשְׁמָר, וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, חַיָּב בַּמַּעַשְׂרוֹת. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ, כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ אוֹכֶל, וְסוֹפוֹ אוֹכֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹמְרוֹ לְהוֹסִיף אוֹכֶל, חַיָּב קָטָן וְגָדוֹל. וְכָל

ד. נאָכדעם ווי מען האָט שוין „פארענדיקט די ארבייט" טאָר מען שוין ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט אפילו אן אכילת עראי, עפּיס. אָבער דאָס איז נור ווען מען באַשטימט צו פארקויפן אין גאס די תבואות און ירקות און פרוכטן. אויב אָבער דער בעל הבית רעכנט צו נעמען זיי צו זיך אין הויז, מעג ער נאָך עסן פון זיי, אומגע׳מעשר׳ט, אַ אכילת עראי, אַזוי לאַנג ווי ער האָט זיי נאָכניט אוועקגעפירט צו זיך אין הויז. די משנה וועט אונז לערנען, אז „אוועקפירן אין הויז" מיינט מען, אז מען מוז עס אדורכפירן דורך א טויער אריין אין הויף פון בעל הבית, און אז ווען די תבואה און פרוכטן און גרינסן קומען נור אריין אין הויף, אין „חצר", טאָר מען פון זיי שוין גאָרניט פארזוכן, אפילו אן אכילת עראי, אומגע׳מעשר׳ט. די משנה וועט לערנען, אז ניט נור ווען מען ברענגט די אַלע געוויקסן אין „הויף", אין חצר, נאָר אפילו ווען עס זענען פאָרגעקומען טייל אנדערע זאכן טאָר מען מער ניט עסן אפילו א אכילת עראי, עפּיס, אומגע׳מעשר׳ט. די דאָזיקע זאכן זענען: אויב מען קויפט („מקח", קויפן) אין גאַס תבואה, פרוכטן, גרינס, אפילו מען האָט זיי נאָכניט אהיימגעפירט; אָדער עס איז געוואָרן שבת; אָדער מען האָט געקאָכט, אָדער איינגעלייגט, אָדער געזאלצן; אָדער מען האָט נאָר אָפּגעשיידט תרומה. אין איינעם פון די אלע פאלן טאָר מען שוין פון דער תבואה פרוכטן און גרינס ניט עסן אפילו אן אכילת עראי אומגעמעשרט.

אין דער משנה מסכת מעשרות וועלן מיר געפינען די פּרטים וועגן די אלע דערמאָנטע דינים.

פרק א.

או כלל, א כלל האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט וועגן מעשרות. **די חכמים האָבן געגעבן א כלל, כדי מען זאָל לויט אים וויסן, פון וועלכע געוויקסן מען דאַרף יאָ אָפּשיידן מעשרות (און מיט „מעשרות" מיינט מען אויך תרומה) און פון וועלכע מען דאַרף ניט. און דער כלל איז אַזוי:** כל שהוא, אלץ וואָס איז א עסנווארג, און ווערט אָפּגעהיטן און וואקסט פון דער ערד, איז מען מחויב צו געבן דערפון מעשרות. **די גמרא אין שבת ס״ח דערקלערט די דאָזיקע משנה, און זאָגט: מיט „עסנווארג" מיינט מען נור אזעלכע געוויקסן וועלכע מענטשן עסן; אָבער אזעלכע געוויקסן, וואָס געווינטליך עסט מען זיי ניט, נאָר מען באַנוצט זיי צו באַקומען פון זיי פארבן אָדער אנדערן נוצן, דאַרף מען זיי ניט מעשרן: מיט „אָפּגעהיטן" („נשמר") מיינט מען, אַז פון הפקר דאַרף מען ניט אָפּשיידן קיין מעשרות; מיט „וואקסט פון דער ערד" מיינט מען, אז שוואמען, כאָטש זיי זענען באַהאָפטן צו דער ערד אָבער ווייל זיי וואקסן פון דער לופט, דאַרף מען ניט מעשרן.** ועוד כלל, און נאָך אן אנדערן כלל האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט: יעדעס געוויקס, וואָס מען קאָן עסן אין אָנהייב (פון זייער וואקסן) און צום סוף (פון זייער וואקסן), כאָטש מען האַלט עס (באַהאָפטן צו דער ערד) כדי עס זאָל צו־וואקסן מער צום עסן, דאַרף מען מעשרן קליין און גרויס. **די משנה לערנט דאָ, אז למשל ציבעלעס, באַלד ווי די ציבעלע הייבט אָן צו שפּראָצן קאָן מען איר שוין ארויסרייסן און עסן, דאָס הייסט, מען קאָן איר עסן באַלד אין אָנהויב פון איר וואקסן, ווען זי איז נאָך קליין. אָבער אויב מען וויל לאָזט מען איר ווייטער אין דער ערד און זי וואקסט ביז צום סוף, און עס קומט־צו צו דער ציבעלע מער שטאָף צום עסן; זי ווערט גרויס, און דעמאָלס קאָן מען איר אויך עסן. זאָגט די משנה, אז סיי מען רייסט־**

שֶׁאֵין תְּחִלָּתוֹ אוֹכֶל, אֲבָל סוֹפוֹ אוֹכֶל, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אוֹכֶל׃

ב מֵאֵימָתַי הַפֵּירוֹת חַיָּבִין בַּמַּעַשְׂרוֹת? הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיַּבְחִילוּ, הָעֲנָבִים וְהָאֲבָשִׁים מִשֶּׁהִבְאִישׁוּ, הָאוֹג וְהַתּוּתִים מִשֶּׁיַּאֲדִימוּ, וְכָל הָאֲדוּמִים מִשֶּׁיַּאֲדִימוּ, הָרִמּוֹנִים מִשֶּׁיִּמַּסּוּ, הַתְּמָרִים מִשֶּׁיַּטִּילוּ שְׂאוֹר, הָאֲפַרְסְקִים מִשֶּׁיַּטִּילוּ גִידִים, הָאֱגוֹזִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ מְגוּרָה, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאֱגוֹזִים וְהַשְּׁקֵדִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ קְלִיפָּה׃

ג הֶחָרוּבִין מִשֶּׁיְּנַקֵּדוּ, וְכָל הַשְּׁחוֹרִים מִשֶּׁיְּנַקֵּדוּ, הָאֲגָסִים וְהַקְּרוּסְטוּמֵלִין וְהַפְּרִישִׁין וְהָעוּזְרָדִים מִשֶּׁיְּקָרֵחוּ, וְכָל

אויס די ציבעלע, ווען זי איז קליין, און סיי מען רייסט־אויס די ציבעלע, ווען זי איז גרויס, דארף מען אָפּשיידן פון איר מעשר, ווייל מען קאָן זי עסן. וכל שאין, און יעדעס געוויקס וואָס אין אָנהויב (פון זיין וואקסן) קאָן מען עס ניט עסן, אָבער מען קאָן עס עסן צום סוף (פון זיין וואקסן), דארף מען ניט מעשרן נאָר ערשט ווען עס ווערט גוט צום עסן. **א ביישפּיל צו דער דאָזיקער משנה זענען פּרוכטן פון ביימער. באַלד אין אָנהויב ווען עס באַווייזט זיך די פּרוכט, די פייג, צי די טייטל, און זי איז זייער קליין, קאָן מען איר ניט עסן, און מען מוז וואַרטן ביז זי וועט ווערן צייטיק, און ערשט דעמאָלט עסן איר מענטשן, דעמאָלט ווערט זי א „עסנווארג״, אן „אוכל״. דע־ריבער אויב איינער רייסט אַראָפּ די פּרוכטן ווען זיי זענען נאָך גאָרניט צייטיק, מעג ער זיי דעמאָלס עסן אפילו אן אכילת קבע, וויפיל ער וויל, און ער דארף ניט ניט פון זיי אָפּשיידן קיין מעשרות. די משנה וועט באַלד לערנען וועגן טייל פּרוכטן און תבואות, ווען הייסט, אז זיי זענען געוואָרן צייטיק, און זאָגט:**

ב. מאימתי, פון ווען אָן ווערן פּרוכטן מחויב אין מעשרות? **דאָס הייסט, ווען הייסן פּרוכטן צייטיק, אז מען זאָל זיי שוין ניט טאָרן עסן א אכילת קבע, א פולשטענ־דיקן עסן, אומגעמעשר׳ט?** התאנים משיבחילו, פייגן, פון זינט זייערע קעפּלעך ווערן ווייס; הענבים והאבשים משהבאישו, ווייַנטרויבן און שלעכטע ווייַנטרויבן (וועלכע הייסן „אבשים״), פון זינט מען זעט ארויס די קערנדלעך דורך דער שאָלעכץ; האוג והתותים משיאדימו, די טרויבן פון סעמאַק־בוים (גארבער־בוים, אוג) און די יאַגדעס פון תות, פון זינט זיי ווערן רויט; וכל האדומים משיאדימו, און אלע רויטע פּרוכטן, פון זינט זיי ווערן רויט; הרימונים משימסו, מילגרוימען, פון זינט זיי ווערן זאַפטיק (ווייך); התמרים משיטילו שאור, טייטלען, פון זינט עס באַווייזן זיך אין זייער הויט שפּאַלטן ווי זויער־טייג (שאור, זויער־טייג); האפרסקים משיטילו גידים, פּפירזשיכעס, פון זינט עס באַווייזן זיך אין זיי ווי אָדערן; האגוזים משיעשו מגורה, ניס, פון זינט די יאָנדרע (די פּרוכט אינווייניק) ווערט אינווייניק אָפּגעטיילט פון דער אויבערשטער הארטער שאָל, און עס ווערט ווי א שפּייכלער (מגורה, א שפּייכלער, די יאָנדרע איז אין דער שאָל, ווי תבואה איז א שפּייכלער); ר׳ יהודה זאָגט, אז ניס און מאַנדלען, פון זינט זיי באַקומען א שאָל (די אינווייניקסטע ווייכע שאָל אויף דער יאָנדרע). **אין דער דאָזיקער משנה ווערן דערמאָנט פּרוכטן, וועלכע זענען גוט באַקאַנט, ווי פייגן, ווייַנ־טרויבן, מילגרוימען, טייטלען, פּפירזשיכעס (פּיטשעס), ניס, מאַנדלען. וועגן „אוג״ האָבן מיר געשריבן אין פּרק א׳ משנה א׳ אין דמאי; „תות״ זענען אזעלכע רויטע יאַגדעס, וועלכע וואַקסן אויף ביימלעך און זענען זייער פאַרשפּרייט אין ארץ ישראל, און מען רופט זיי דאָרט „תות״.**

ג. החרובין משינקדו, באָקסערס, פון זינט עס באַווייזן זיך אויף זיי שוואַרצע פּינטעלעך (נקודות, פּינטעלעך, משינקדו, ווערן געפּינטלט); וכל השחורים משינקדו, און אלע שוואַרצע פּרוכטן, פון זינט עס באַווייזן זיך אויף זיי שוואַרצע פּינטעלעך; האגסים והקרוסטומלין והפרישין והעוזרדים מישיקרחו, באַרנעס (אגסים), און גאָלד־עפּל (קרוסטומלין), און קווייטן־עפּל (פרישין), און מיספּעלן־פּרוכטן, פון זינט עס באַ־ווייזן זיך ווייסע פלעקן (מישיקרחו, פון „קרח״, גאָל, ווייסער פלעק); וכל הלבנים

הַלְּבָנִים מִשֶּׁיַּקְרִיחוּ. הַתִּלְתָּן מִשֶּׁתִּצְמַח, הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ שְׁלִישׁ: ד וּבַיָּרָק, הַקִּשּׁוּאִים וְהַדִּלּוּעִים וְהָאֲבַטִּיחִים וְהַמְּלָפְפוֹת, הַתַּפּוּחִים וְהָאֶתְרוֹגִין, חַיָּבִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, ר' שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הָאֶתְרוֹגִין בְּקָטְנָן, הַחַיָּב בַּשְּׁקֵדִים הַמָּרִים פָּטוּר בַּמְּתוּקִים, הַחַיָּב בַּמְּתוּקִים פָּטוּר בַּמָּרִים: ה אֵיזֶהוּ גָרְנָן לַמַּעַשְׂרוֹת? הַקִּשּׁוּאִים וְהַדִּלּוּעִים מִשֶּׁיְּפַקְּסוּ וְאִם

משיקרחו, און אלע ווייסע פרוכטן, פון זינט עס באַווייזן זיך ווייסע פלעקן; התלתן משתצמח, גריכישע היי (פענונריק), פון זינט אז מען פארזייט אים שפּראָצט ער אויף; והתבואה והזיתים משיכניסו שליש; און תבואה און איילבירטן, פון זינט זיי ברענגן (ווערן אויפוואקסן) א דריטל (פון דער גרויס ווען זיי זענען שוין אינגאַנצן צייטיק). **וועגן „קרוסטומליך" און „פרישין" און „עוזרדים" האָבן מיר געשריבן אין פרק א' משנה ד' פון מסכת כלאים. וועגן „תלתן" האָבן מיר געשריבן אין מסכת כלאים פרק ב' משנה ה'. אויף די ווערטער פון דער משנה אז ביי איילבירטן „פון זינט זיי ברענגן א דריטל" (משיכניסו שליש) איז פאראַן ביי די מפרשים נאָך א טייטש, אז דאָס מיינט מען, זינט מען קאָן פון זיי ארויסבאַקומען אייל א דריטל פון דעם אייל, וואָס זיי געבן ארויס, ווען זיי זענען אינגאַנצן צייטיק.**

ד. ובירק, און ביי גרינסן, הקשואים, אוגערקעס, והדלועים, און קירביסן, והאבטיחים, און ארבוזן, והמלפפנות, און זיסע מעלאָנען, התפוחים, עפּל, והאתרוגין, אתרוגים, איז מען מחויב (אָפּצושיידן מעשר) גרויסע און קליינע. **מיר האָבן שוין פריער אין משנה א' דערקלערט, אז „קליין" מיינט מען די פרוכטן ווען זיי הויבן קוים אָן צו וואַקסן, און „גרויס" הייסט ווען זיי זענען שוין אויפגעוואַקסן. די משנה לערנט דאָ, אז די אלע גרינסן און אויך עפּל און אתרוגים, וואָס זענען דאָ אויסגערעכנט, טאָר מען ניט עסן אומגעמעשר'ט א אכילת קבע, א פולשטענדיק עסן, אפילו ווען מען רייסט זיי אראָפּ קליינערהייט, מחמת עס איז דער שטייגער זיי צו עסן אפילו ווען זיי זענען נאָך גאָרניט צייטיק.** ר' שמעון פטר'ט (פון מעשר) אתרוגים ווען זיי זענען קליין, **ווייל ווען די אתרוגים זענען נאָכניט אויפגעוואַקסן קאָן מען זיי ניט עסן.** החייב, ווען מען איז מחויב (אָפּצושיידן מעשר) ביי ביטערע מאַנדלען איז מען פטור ביי זיסע מאנדלען, און ווען מען איז מחויב ביי זיסע מאנדלען איז מען פטור ביי ביטערע מאַנדלען. **מאַנדלען זענען פאראַן צוויי סאָרטן: „זיסע" און „ביטערע". די זיסע מאַנדלען, אז מען רייסט אראָפּ פון בוים קליינערהייט, ווען זיי זענען נאָכניט אויפגעוואַקסן, קאָן מען זיי ניט עסן, מען קאָן זיי עסן נור ווען מען רייסט זיי אראָפּ גרויסערהייט, ווען זיי זענען שוין אויפגעוואַקסן. מיט ביטערע מאַנדלען איז פאַרקערט; קליינערהייט קאָן מען זיי יאָ עסן, ווייל זיי זענען נאָכניט אזוי ביטער, און גרויסערהייט קאָן מען זיי ניט עסן, ווייל זיי זענען צו־ביטער. זאָגט די משנה, אז ווען מאַנדלען זענען קליין זענען זיי מחויב (מען זאָל אָפּשיידן פון זיי מעשר) ביי ביטערע און פטור ביי זיסע, און ווען זיי זענען גרויס זענען זיי מחויב ביי זיסע און פטור ביי ביטערע.**

ה. איזהו גרנן, פון ווען איז זייער (פון גרינסן און תבואות און פרוכטן) „שייער" צו מעשרות? **מיר האָבן שוין געשריבן אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות, אז נאָכדעם ווי די תבואות און פרוכטן און גרינסן זענען שוין צייטיק און מען טאָר זיי מער ניט עסן אָן „אכילת קבע", א פולשטענדיק עסן, אומגעמעשר'ט, מעג מען אָבער עסן פון זיי אומגעמעשר'ט א „אכילת עראַי", ניט קיין פולשטענדיק עסן; אָבער דאָס מעג מען נור אזוי לאַנג, ווי מען האָט ניט פארענדיקט די ארבייט ארום די תבואות, גרינסן און פרוכטן. אָבער אויב מען האָט שוין פארענדיקט די ארבייט, און מען האָט זיי שוין צוגעגרייט צום פארקויפן, טאָר מען ניט עסן אומגעמעשר'ט אפילו אן „אכילת עראַי". די דאָזיקע פארענדיגונג פון ארבייט הייסט „גורן", „מאכן א שייער". די משנה פרעגט דאָ; פון ווען אָן הייסט, אז עס איז שוין פארענדיקט די ארבייט, אז עס איז שוין זייער „גורן" בנוגע מעשרות?** און די משנה ענטפערט: הקשואים והדלו־

אֵינוֹ מְפַקֵּס, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵימָה. אֲבַטִּיחַ מִשֶּׁיְּשַׁלֵּק, וְאִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מוּקְצֶה. יָרָק הַנֶּאֱגָד מִשֶּׁיֶּאֱגֹד, אִם אֵינוֹ אוֹגֵד, עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיִּלְקֹט כָּל צָרְכּוֹ. כַּלְכָּלָה עַד שֶׁיְּחַפֶּה, וְאִם אֵינוֹ מְחַפֶּה, עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיִּלְקוֹט כָּל צָרְכּוֹ. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹלִיךְ לַשּׁוּק,

עים משיפקסו, אוגערקעס און קירביסן, ווען מען נעמט אראָפּ פון זיי די הערלעך, „פקס" איז פון גריכישן וואָרט „פיקאס", די הערלעך; טייל מפרשים טייטשן „משיפקסו", פון זינט עס ווערט אראָפּגענומען דאָס בלימעל וואָס איז פאראן אויף זייער שפּיץ. ואם, און אויב מען נעמט ניט אראָפּ די הערלעך (מען איז ניט „מפקס"), איז (זייער „גורן") פון זינט מען לייגט זיי (די אוגערקעס און קירביסן) אַן אין אַ הויפן (ערימה, הויפן, בערגל). דערמיט האָט מען שוין פאַרענדיקט די ארבייט ארום זיי און זיי זענען גרייט צום פאַרקויפן. אבטיח, ארבוז איז (דער „גורן" זיינער) פון זינט ער ווערט גרין. אזוי טייטשט דער „ערוך" דאָס וואָרט „משישלק" אז דאָס איז פון „שלק", „אָפּקאָכן", פאַרטיק ווערן, גרין ווערן. אנדערע טייטשן, אז „משישלק" ביי ארבוזן איז דאָס זעלבע וואָס מיר האָבן געהאַט פריער „משיפקסו" ביי אוגערקעס, אראָפּנעמען די הערלעך אָדער דאָס בלימעל. ואם אינו משלק, און אויב מען וואַרט ניט ביז דער ארבוז ווערט גרין, איז (דער גורן) ווען מען מאַכט אים מוקצה. „קצה" איז דער טייטש „אויסשפּרייטן", „אויסלייגן", און אויך דאָס אַרט, וואו מען לייגט־אויס פרוכטן און גרינס, הייסט מוקצה. די משנה זאָגט, אז ביי ארבוזן איז זייער גורן זינט מען לייגט זיי אויס. דאָ אין דער משנה און אויך ווייטער ווערט באַנוצט די פאָרם „עד שיעשה" („ביז עס") אנשטאָט „משיעשה" („פון זינט עס"). אין טייל נוסחאות איז פאַראן „משיעשה". ירק הנאגד, גרינס, וואָס מען בינדט אין בינטלעך, איז (דער גורן) פון זינט מען בינדט אים אין בינטלעך. מען מעג עסן אַן אכילת עראַי אומגעמעשר'ט פון אַלע סאָרטן גרינסן, וועלכע עס איז דער שטייגער צו בינדן אין בינטלעך, אַיידער מען האָט פון זיי געמאַכט די בינטלעך, מחמת ביז דעמאָלס זענען זיי נאָכניט פאַרטיק געוואָרן צום פאַרקויפן. אם אינו אוגד, אויב ער בינדט ניט דאָס גרינס, איז (דער גורן) ווען ער פילט־אָן די כלי. ווען ער לייגט אריין דאָס גרינס אין אַ כלי (אַ קוישל אָדער אַן אנדערע זאַך) כדי עס אוועקצופירן אין מאַרק, טאָר מען שוין דערפון גאָרניט עסן אומגעמעשר'ט. ואם אינו ממלא, אויב ער פילט ניט.אָן די כלי, איז (דער גורן) ווען ער קלייבט־אָן אזוי פיל וויפיל ער דאַרף. דער ר"ש טייטשט, אז אויב ער האָט ניט אָנגעפילט קיין פולע כלי מיט דעם גרינס, נאָר ער האָט אָנגעקליבן אין דער כלי נאָר אזוי פיל וויפיל ער דאַרף, טאָר ער שוין ניט עסן אומע'מעשר'ט. אָבער דער ברטנורא טייטשט, אז אויב ער האָט געוואָלט אָנפילן, למשל, דריי כלים, מעג ער עסן אומגעמעשר'ט אַן אכילת עראַי אזוי לאַנג ווי ער האָט ניט אָנגעפילט אַלע דריי כלים, דאָס הייסט, אַלץ וואָס ער דאַרף. כלכלה, אויב (איינער זאַמלט די גרינסן אין) א גרויסן קויש (כלכלה), איז (דער גורן) פון זינט ער דעקט-צו. ביי א גרויסן קויש דאַרף מען ניט וואַרטן ביז ער פילט אים אָן, נאָר עס איז גענוג ווען ער דעקט־צו די גרינסן אין קויש מיט בלעטער צי מיט אַן אנדערער זאַך. טייל טייטשן אז ביי „כלכלה", קויש, מיינט מען מיט פרוכטן, ניט גרינסן. ואם אינו מחפה, אויב ער דעקט ניט צו, איז (דער גורן) פון זינט ער פילט אָן די כלי (דעם קויש); און אויב ער פילט ניט אָן די כלי, איז פון זינט ער קלייבט אָן אזוי פיל וויפיל ער דאַרף. דער דין איז דאָ ווי פריער אין דער משנה, נאָר מיט דעם אונטערשיד, וואָס ביי א גרויסן קויש איז גענוג ווען ער דעקט צו מיט בלעטער. במה, ווען זענען די ווערטער געזאָגט געוואָרן? ווען טאָר מען ניט עסן אומגע'מעשר'ט אפילו אַן אכילת עראַי, אפילו עפּיס, אויב ביי די תבואות און פרוכטן און גרינסן איז שוין געענדיקט געוואָרן די ארבייט, לויט ווי די משנה האָט געלערנט? במוליך לשוק, ווען ער פירט צו פאַרקויפן אין מאַרק. נאָר ווען ער האָט

אֲבָל בְּמוֹלִיךְ לְבֵיתוֹ, אוֹכֵל מֵהֶם עֲרַאי עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ: ו הַפֶּרֶד וְהַצִּמּוּקִין וְהֶחָרוּבִין מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה, הַבְּצָלִים מִשֶּׁיְּפַקֵּל, וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּל, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה, הַתְּבוּאָה מִשֶּׁיְּמָרֵחַ, וְאִם אֵינוֹ מְמָרֵחַ עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה, הַקִּטְנִיּוֹת מִשֶּׁיִּכְבּוֹר, וְאִם אֵינוֹ כוֹבֵר עַד שֶׁיְּמָרֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרַח נוֹטֵל מִן הַקּוֹטְעִים וּמִן הַצְּדָדִים, וּמִמַּה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן

באַשטימט די תבואות און פּרוכטן און גרינסן צו פאַרקויפן אין מאַרק, טאָר ער מער גאָר ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט. אבל במוליך לביתו, אָבער אויב ער האָט באַשלאָסן צו פירן (די תבואות און גרינסן און פּרוכטן) צו זיך אין הויז, מעג ער עסן פון זיי אַן אכילת עראי ביז ער ברענגט זיי אין זיין הויז. מחמת עס איז א דין, אז געוויקסן הייסן טבל נאָר דעמאָלס ווען זיי זען דאָס הויז פון בעל הבית, און מען לערנט עס אָפּ פון פסוק (דברים כ״ו) „בערתי הקדש מן הבית״, אז עס מוז זיין אין הויז. דאָס איז מדאורייתא; אָבער מדרבנן ווערט עס טבל אויך ווען עס קומט אריין אין הויף, אין חצר, און מען טאָר ניט מער עסן דערפון אומגע׳מעשר׳ט אפילו אַן אכילת עראי.

ו. הפרד, מילגרוימען־טיילעכלעך, והצמוקין, ראָזינקעס, והחרובין און באָקסערן, איז (זייער גורן) ווען מען לייגט זיי אָן אין א הויפן (אין א בערגל). דעם מילגרוים פלעגט מען פונאַנדערנעמען אויף טיילן און יעדער טייל האָט געהייסן „פרד״ („פרד״, פונאַנדערטיילן). די משנה לערנט דאָ, אז די דאָזיקע מילגרוימען־טיילן און אויך ראָזינקעס (געטריקנטע ווייַנטרויבן) און באָקסערן ווערן באַטראַכט אלס פאַרענדיקט זייער ארבייט, ווען מען האָט זיי צונויפגעלייגט אין א בערגל (ערימה); פון דעמאָלס אָן טאָר מען זיי שוין ניט עסן אַן אכילת עראי אומגע׳מעשר׳ט. הבצלים משיפקל, ציבעלעס איז (זייער גורן) פון זינט מען נעמט פון זיי אראָפּ די (שלעכטע) שאָלן. „פקל״ איז דאָסזעלבע וואָס „קלף״, וואָס איז דער טייטש „אָפּשיילן״; פון וואָרט „קליפה״, „שאָל״. ואם אינו מפקל, און אויב ער שילט זיי ניט אָפּ, איז פון זינט מען לייגט זיי צונויף אין א בערגל. דער רמב״ם טייטשט „מפקל״ „אָפּשיידן די וואָרצלען״, ווייל גאַנץ אָפט רייסט מען ארויס די ציבעלעס מיט די וואָרצלען, און מען דאַרף דערנאָך די וואָרצלען באַזייטיקן. התבואה משימרח, תבואה איז (דער גורן) פון זינט מען מאַכט גלייַטיק דעם באַרג תבואה. מיטן וואָרט „תבואה״ מיינט מען די 5 מינים; ווייץ, גערשטן, שפּעלץ (אָרקיש), קאָרן און האָבער, נאָכן אויסדרעשן די תבואה מאַכט מען פון די קערנדלעך א באַרג, „כרי״, און מען גלייַעט־צו דעם באַרג, מען שאַרט אַראָפּ פון דער הויך די פּלעוועס און מען מאַכט אים שיין; דאָס הייסט „ממרח״. דעמאָלס הייסט, אז די תבואה איז שוין פאַרטיק צום פאַרקויפן. ואם אינו ממרח, און אויב ער מאַכט ניט גלייַטיק, איז (דער גורן) פון זינט ער מאַכט דאָס בערגל. דער „תוספות אנשי שם״ זאָגט, אז דאָס מיינט מען, ווען ער האָט שוין די גאַנצע תבואה פון פעלד צונויפגענומען אין בערגלעך, אזוי אַז כאָטש ער האָט ניט צוגעגליַעט ווייסט מען, אַז מער וועט ער שוין ניט צולייגן קיין תבואה. הקטניות משיכבור, הילזן־קערנער (ווי ארבעס), איז (זייער גורן) פון זינט מען זיפּט זיי אדורך. „קטניות״ הייסן אלע שויטן־קערנער א חוץ תבואה; אזוי הייסן קטניות ארבעס, באָבעס, רייז און טייל אנדערע קערנער. כדי די קערנער זאָלן זיין ריין פון שטיקלעך זאמד, רייניגט מען זיי מיט אַ זיפּ (כברה), און דאָס הייסט „משיכבור״, פון זינט מען האָט זיי גערייניגט מיט אַ זיפּ. ואם אינו כובר, און אויב ער זיפּט זיי ניט, איז (זייער גורן) זון זינט ער מאַכט גליַאטיק (דאָס בערגל). דאָס איז דאָס זעלבע וואָס ביי תבואה. מען לייגט אָן אַ באַרג מיט די קערנער און מען מאַכט אים גלאַטיק אין דער הויך. אף על פי שמרח, כאָטש ער האָט שוין גליַאטיק געמאַכט (דאָס בערגל קערנער) מעג ער נעמען פון די אָפּגעהאַקטע (קטועין, אָפּגעהאַקטע קערנער־זאַנגן, וועלכע זענען ניט געוואָרן גוט געדראָשן) און פון די זייטן, און פון די קערנער וואָס זענען געבליבן צווישן דעם שטרוי,

וְאוֹכֵל: ז הַיַּיִן מִשֶּׁיְּקַפֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁקִּפָּה קוֹלֵט מִן הַגַּת הָעֶלְיוֹנָה, וּמִן הַצִּנּוֹר וְשׁוֹתֶה. הַשֶּׁמֶן מִשֶּׁיֵּרֵד לָעוּקָה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד נוֹטֵל מִן הֶעָקָל וּמִבֵּין הַמַּמָּל וּמִבֵּין הַפַּצִּין וְנוֹתֵן לַחֲמִטָּה וְלַתַּמְחוּי, אֲבָל לֹא יִתֵּן לַקְּדֵרָה וְלַלֶּפֶס כְּשֶׁהֵן רוֹתְחִין. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, לַכֹּל הוּא נוֹתֵן, חוּץ

און ער מעג עסן (א אכילת עראַי). **מחמת די דאָזיקע קערנער פון די אָפּגעהאַקטע זאגנן, און פון די זייטן פון בערגל, וועלכע זענען ניט צוגעגליעט געוואָרן, און פון צווישן דעם שטרוי, איז נאָכניט פאַרענדיקט זייער אַרבייט, און מען מעג דעריבער זיי עסן אן אכילת עראַי אומגע׳מעשר׳ט.**

ז. היין, משיקפה, ווין איז (דער גורן) פון זינט מען שוימט־אראָפּ. **ווין ווערט געמאַכט פון ווינטרויבן אין דעם ווינקעלטער. ווען דער ווין ווערט אויסגעפּרעסט פון די טרויבן און קומט אראָפּ אונטן אין קעלטער, איז אויף דעם ווין פאַראַן אַ שוים, אין וועלכן עס געפינען זיך קערנדלעך און שאָלעכץ פון די טרויבן, און מען שוימט דאָס אראָפּ. דער רמב״ם טייטשט „משיקפה", פון זינט עס ווערט א שוים.** אף על פי, כאָטש דער ווין איז שוין אראָפּגעשוימט געוואָרן, מעג ער (דער בעל הבית) נעמען ווין פון אויבערשטן קעלטער און פון דער רער און טרינקן (אומגע׳מעשר׳ט). **דער ווינקעלטער באַשטייט פון צוויי קעלטערס, אַן „אויבערשטן" (גת עליונה) און אַן „אונטערשטן" („גת תחתונה", וואָס הייסט אויך „בור"), און די משנה לערנט, אַז כאָטש דער ווין אונטן איז שוין אראָפּגעשוימט, מעג מען טרינקן אומגע׳מעשר׳ט (א „שתית עראַי", ניט קיין פולשטענדיקן טרינק, נאָר אזוי עפּיס) פון דעם ווין, וואָס געפינט זיך אין אויבערשטן קעלטער אָדער אין דער רער, דורך וועלכן דער ווין גייט פון אויבערשטן קעלטער צום אונטערשטן.** השמן משירד לעוקה, אייל איז (זיין גורן) פון ווען ער איז אראָפּגערינען אין גרוב. **אייל ווערט אויסגעפּרעסט פון איילבירטן און אן אייל־קעלטער (בד"). דער גרוב, אין וועלכן דער אייל רינט אריין, הייסט „עוקה". זאָגט די משנה, אז אייל הייסט שוין פאַרטיק, און מען טאָר אים ניט עסן אומגע־מעשר׳ט אפילו א אכילת עראַי, פון זינט ער איז אראָפּגערינען אין גרוב.** אף על פי שירד, כאָטש דער אייל איז שוין אראָפּגערינען אונטן (אין גרוב) מעג (דער בעל הבית) נעמען (אייל) פון דעם שטריק־קויש („עקל", שטריק־קויש, אין וועלכן די איילבירטן ליגן ווען מען פּרעסט זיי) און פון דעם אויבערשטן פּרעס־שטיין (ממל, פּרעס־שטיין, וועלכער פּרעסט־צו די איילבירטן) און פון צווישן די ברעטער (פצים, אויף וועלכע מען פּרעסט די איילבירטן). און אריינטאָן (דעם דאָזיקן אומגע׳מעשר׳טן אייל) אין א דין אייל־קיכעלע (חמיטה) אָדער אין דער גרויסער שיסל (תמחוי). **די משנה לערנט דאָ, אז אפילו ווען דער עיקר אייל געפינט זיך שוין אונטן אין גרוב, מעג מען נעמען אביסל אייל פון די אויבערשטע כלים, מיט וועלכע מען פּרעסט די איילבירטן, ווי פון דעם שטריק־קויש, אָדער פון דעם פּרעס־שטיין, אָדער פון די פּרעס־ברעטער, און פאַרנוצן דעם אייל אויף צו באַשמירן אַן אייל־קיכעלע אָדער אריינצוטאָן אין דער גרויסער שיסל, אין וועלכער מען גיסט אריין געקעכץ פון דעם קאָך־טאָפּ.** אבל לא יתן, אָבער ער זאָל (דאָס דאָזיקע ביסל אומגע׳מעשר׳טן אייל) ניט אריינטאָן אין דעם קאָך־טאָפּ אָדער אין דער קאָך־פאַן, ווען זיי זענען הייס. **מחמת עס איז פאַראַן אַן אונטערשיד צווישן „כלי ראשון", „ערשטע כלי", אין וועלכער מען קאָכט אויף דער קיך, און א „כלי שני", א צווייטער כלי", אין וועלכער מען קאָכט ניט, נאָר מען גיסט אריין אין איר פון קאָך־טאָפּ. אויב מען טוט אריין אין א „כלי ראשון" ווען זי איז הייס, הייסט עס ווי געקאָכט, און דער דין, איז, אז אַ געקאָכטע זאַך טאָר מען ניט עסן אומ־גע׳מעשר׳ט אפילו איידער עס איז געוועזן דער „גורן", איידער מען האָט די זאַך פאַרטיק געמאַכט. אָבער אין א כלי שני הייסט עס ניט ווי געקאָכט און דעריבער מעג מען.** — וועגן דעם וואָרט „תמחוי" האָבן מיר געגעבן אין מסכת פאה פרק ח׳ משנה ז׳, און וועגן וואָרט „לפס" אין מסכת פאה פרק ח׳ משנה ד׳. — ר׳ יהודה זאָגט, אז ער

מִדְּבַר שֶׁיֶּשׁ בּוֹ חוֹמֶץ וְצִיר: ח הָעִגּוּל מִשֶּׁיַּחֲלִיקֶנּוּ. מַחֲלִיקִים בִּתְאֵנִים וּבַעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל, ר׳ יְהוּדָה אוֹסֵר. הַמַּחֲלִיק בַּעֲנָבִים לֹא הוּכְשַׁר, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הוּכְשַׁר. הַגְּרוֹגְרוֹת מִשֶּׁיָּדוּשׁ, וּמְגוּרָה מִשֶּׁיַּעֲגֵּל. הָיָה

(דער בעל הבית) מעג אריינטאָן (דעם אומגע׳מעשר׳טן אייל וואָס ער האָט גענומען פון די אויבערשטע קעלטערכלים) אין יעדן טאָפּ (אפילו, אין וועלכן מען קאָכט, אויב מען האָט אים אראָפּגענומען פריער פון פייער), א חוץ אין א זאך (אין א געקעכץ), אין וועלכן עס איז פאראן עסיק אָדער געזאלצענער פיש-ראָסל. מחמת ר׳ יהודה האַלט, אז די שארפקייט פון עסיק און פון דעם געזאלצענעם פיש־ראָסל העלפט צו צו קאָכן דעם אייל.

ח. העיגול משיחליקנו, א קיילעכיקער קנויל (בייגל) פון געפּרעסטע פייגן איז (זיין גורן) פון זינט מען מאַכט אים גליאַטיק. געפּרעסטע פייגן קנעט מען צונויף אין אַ קיילעכיקן קנויל, ווי אַ בייגל, און דאָס הייסט „עיגול״, קיילעכיק; טיילמאָל מאַכט מען עס ווי אַ קיילעכיקן לאָבן ברויט און דעמאָלס הייסט עס „ככר״. דער שטייגער איז, אז נאָכדעם ווי מען האָט די געפּרעסטע פייגן צונויפגעקנעטן אין אזא עיגול מאַכט מען דעם עיגול גליאטיק, מען רייבט אים מיט אַ זאפט, ער זאָל אויסזען שיין. זאָגט די משנה, אז פון זינט מען האָט דעם פייגן־קנויל גליאַטיק געמאכט (משיחליקנו) טאָר מען שוין פון אים ניט עסן אפילו אן אכילת עראַי אומגע׳מעשר׳ט. מחליקים, מען מעג גליאַטיק מאַכן (אָנרייבן דעם פייגן־קנויל) מיט פייגן אָדער מיט וויינטרויבן פון טבל. דאָס הייסט מען מעג אים אָנרייבן מיט פרוכטן, ווי פייגן און וויינטרויבן כאָטש זיי זענען טבל, (פרוכטן פון וועלכע מען האָט ניט גענומען קיין תרומה), און עס הייסט ניט, אז מען עסט די פייגן עסט מען טבל, מחמת דאָס אָנרייבן האָט ניט קיין באדייטונג. אן אנדערער פשט איז, אז דאָס הייסט ניט ווי מען מאכט קאליע טבל און ממילא אויך די תרומה, וואָס איז פאראן אין אים. ר׳ יהודה אסר׳ט. ווייל ר׳ יהודה האַלט, אז דאָס אָנרייבן מיט די פרוכטן האָט יאָ אַ באַדייטונג. המחליק, אז איינער רייבט־אָן (מאַכט גליאטיק געפּרעסטע פייגן) מיט וויינטרויבן, ווערן די פייגן ניט מוכשר (אָנצונעמען טומאה). מיר האָבן שוין געשריבן אין מסכת דמאי פּרק ב׳ משנה ג׳, אז א עסנווארג, אפילו ווען עס רירט אָן א טמא־זאך, קאָן עס ניט ווערן טמא, סיידן דאָס עסנווארג האָט פריער אָנגערירט א משקה, א פליסיקייט. דאָס דאָזיקע אָנרירן א משקה הייסט „הכשר״, עס ווערט מוכשר, „פּעאיק״ דערנאָך טמא צו ווערן. אָבער ניט יעדע משקה קאָן מאַכן עסנוואַרג צו ווערן מוכשר. וויין ווערט גערעכנט צו די משקאות, וואָס קאָנען יאָ מכשיר זיין אָנצונעמען טומאה (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין מסכת תרומות פּרק י״א משנה ב׳). זאָגט דאָ די משנה, אז דורך אָנרייבן, גליאַטיק־מאַכן, פייגן מיט וויינטרויבן, ווערן די פייגן ניט מוכשר אָנצונעמען טומאה, כאָטש זיי האָבן אָנגערירט דעם זאפט פון די וויינטרויבן, ווייל דער דאָזיקער זאפט, וואָס איז נור גליאטיק צו מאַכן, הייסט ניט קיין משקה. ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי זענען יאָ געוואָרן מוכשר. ווייל ר׳ יהודה האַלט, ווי פריער אין דערזעלבער משנה, אז דער דאָזיקער זאפט האָט יאָ א חשיבות. הגרוגרות משידוש, דארע פייגן איז (זייער גורן) פון זינט מען דרעשט זיי. דארע פייגן דרעשט מען, דאָס הייסט, מען קלאַפּט זיי אריין מיט שטעקנס אין פעסער. ווען מען האָט שוין אריינגעקלאַפּט אין דער פאס, הייסט עס אז די ארבייט ארום די פייגן איז שוין פארענדיקט און מען טאָר דעריבער ניט מער עסן פון זיי אומגע׳מעשר׳ט אפילו אן אכילת עראַי. ומגורה משיעגל, און (דארע פייגן אין) א שפּייכלער, איז (זייער גורן) פון זינט מען מאַכט זיי קיילעכיק. מען לייגט אויך דארע פייגן, אויב זיי זענען א סך, אין א שפּייכלער, און מען מאַכט פון זיי א קיילעכיקן בערגל. זאָגט די משנה, אז פון זינט מען מאַכט דאָס בערגל קיילעכיק הייסט שוין, אז די ארבייט ארום די פייגן איז פארענדיקט. היה דש, אויב ער האָט געדרעשט (אריינגעפּרעסט די

דָּשׁ בֶּחָבִית וּמְעַגֵּל בַּמְּגוּרָה, נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית וְנִפְתְּחָה הַמְּגוּרָה, לֹא יֹאכַל מֵהֶם עֲרַאי, ר׳ יוֹסֵי מַתִּיר:

פרק ב

א הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק, וְאָמַר, טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים, אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶן, מְתַקְּנִים וַדַּאי. טְלוּ וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם, לֹא יֹאכְלוּ מֵהֶם עֲרַאי, לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם, אֵינָן מְתַקְּנִין אֶלָּא דְּמַאי:

דארע פייגן) אין דער פאס אריין, אָדער ער האָט קיילעכיק געמאכט זיי אין שפייכלער און די פאס (פייגן) איז געוואָרן צעבראָכן, אָדער עס איז געעפנט געוואָרן (ראָס בערגל פייגן אין) שפייכלער, טאָר מען ניט עסן פון זיי (אומגעמעשר׳ט) אפילו אן אכילת עראַי. **כאָטש מען דארף נאָכאמאָל אריינדרעשן די דארע פייגן אין פאס און קיילעכיק מאכן דאָס בערגל, אָבער ווייל די ארבעט איז שוין איינמאָל פארענדיקט גע־וואָרן, טאָר מען ניט עסן.** ר׳ יוסי איז מתיר. **ווייל דאָס הייסט, אז די ארבייט ארום זיי איז נאָכניט פאַרענדיקט.**

פרק ב.

א. היה עובר, אז איינער איז דורכגעגאַנגען (טראָגנדיק פייגן) אין מאַרק און האָט געזאָגט (צו מענטשן) „נעמט אייך פייגן״, מעגן זיי עסן און זיי זענען פטור (פון מעשרן די פייגן); דעריבער אויב זיי האָבן אהיימגעפירט (די פייגן) אין זייער הויז, דארפן זיי מעשרן די פייגן ווי זיכערן טבל (ודאי, ניט ווי דמאי). **די מפרשים דערקלערן די דאָזיקע משנה, אַז דאָ מיינט מען, ווען דער מענטש, וועלכער האָט געפירט די פייגן אין מארק, איז אַ עם הארץ, וועגן וועלכן עס איז א ספק צי ער מעשר׳ט זיינע פרוכטן צי ניט. דעריבער, אז ער שענקט זיי די פייגן און זאָגט זיי ניט, אז זיי זאָלן די פייגן נעמען מיט זיך אהיים, קאָן מען דערפון אָננעמען, אז זיינע פייגן פירט איצט דער עם הארץ גלייך פון פעלד און זיי זענען נאָכניט געווען ביי אים אין הויז. ממילא איז מען דאָך פון די פייגן נאָכניט מחויב אָפצושיידן מעשר און מענטשן מעגן זיי עסן אין גאס א אכילת עראַי, אומגע׳מעשר׳ט, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳** משנה ה׳ (און זע אויך אין אונזער הקדמה צו מסכת מעשרות). **דעריבער, ווען די מענטשן, וועלכע האָבן גענומען די פייגן אלס א מתנה, פירן די פייגן צו זיך אין הויז, זענען זיי מחויב אָפצושיידן פון זיי מעשר, מחמת זיי זענען דאָך שוין געפירט גע־וואָרן אהיים, און דאָס הויז און דער הויף מאַכן דאָך, אז מען זאָל פון די פייגן דארפן אָפשיידן מעשר** (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה ה׳); **ממילא ווען זיי ברענגען די פייגן אהיים דארף מען פון זיי אָפשיידן מעשר ווי פון זיכערן טבל, פון „ודאי״, ניט מחמת ספק, ניט פון דמאי. ווארום עס איז אָנצונעמען, אז אויב דער עם הארץ וואָלט געוואָלט אָפגעשיידט פון זיי מעשר, וואָלט ער זיי בפירוש געווען גע־זאָגט, אז זיי מעגן זיי אויך מיטנעמען אהיים.** טלו והכניסו, (אויב אָבער דער עם הארץ, שענקענדיק זיי די פייגן, האָט צו זיי געזאָגט): „נעמט און פירט זיי אהיים״, טאָרן זיי די פייגן (אין גאס) ניט עסן (אומגע׳מעשר׳ט) אויך ניט א אכילת עראַי; דעריבער אויב זיי האָבן געבראכט די פייגן אין הויז, דארפן זיי אָפשיידן פון זיי מעשר נאָר ווי מען שיידט אָפ פון דמאי. **ווייל מיטן דאָזיקן זאָגן צו זיי, אז זיי מעגן נעמען אהיים און דאָרט זיי עסן אומגע׳מעשר׳ט, האָט דער עם הארץ זיי מרמז געווען אויף צוויי זאכן. ערשטנס,**

ב הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּשַּׁעַר אוֹ בֶחָנוּת, וְאָמַר, טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים, אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, וּבַעַל הַשַּׁעַר וּבַעַל הֶחָנוּת חַיָּבִין, ר׳ יְהוּדָה פּוֹטֵר, עַד שֶׁיַּחֲזִיר אֶת פָּנָיו, אוֹ עַד שֶׁיְּשַׁנֶּה מְקוֹם יְשִׁיבָתוֹ: ג הַמַּעֲלֶה פֵּירוֹת מִן הַגָּלִיל לִיהוּדָה, אוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם, אוֹכֵל מֵהֶם עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא

אז די פייגן זענען דורך אים געוואָרן גע׳מעשר׳ט, און דעריבער מעגן זיי שוין אהיימ־געמען זיי און דאָרט עסן אומגע׳מעשר׳ט. צווייטנס, אז די פייגן זענען שוין געווען ביים עם הארץ אין הויז און עס איז שוין ארוף אויף זיי דער חיוב פון מעשר; ווארום אויב ניט, צו־וואָס האָט זיי דער עם האַרץ געדארפן מעשרן אידער זיי זענען מחויב געוואָרן דערצו? מיר אָבער גלויבן דעם עם הארץ בלויז אין איין זאך, דהיינו, אז די פייגן זענען שוין געווען ביי אים אין דער היים און ממילא איז שוין דער חיוב פון מעשר פאראן אויף זיי; אָבער מיר גלויבן אים ניט, אז ער האָט זיכער אָפּגעשיידט פון זיי מעשר. מחמת דעם טאָר מען אין גאס די טייטלן ניט עסן; אָבער ווען מען ברענגט זיי אהיים דאַרף מען אָפּשיידן פון זיי מעשר נאָר מחמת ספק, אזוי ווי פון דמאי, ווי עס איז דער דין ווען מען נעמט פרוכטן פון א עם הארץ וועלכער זאָגט, אז די פרוכטן זענען גע׳מעשר׳ט. וועגן די אונטערשידן צווישן „זיכער״ („ודאי״) און „דמאי״ געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכת דמאי. די מפרשים באמערקן, אז כאָטש דער דין איז (זע אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות), אז „מקח״, קויפן איז „קובע״, מאַכט, אז מען זאָל שוין מעשרן פרוכטן אפילו מען האָט זיי ניט אהיימגעפירט, אָבער מתנה, א געשאנק פון ניט קיין סך פרוכטן, איז ניט „קובע״, מאַכט ניט, אז מען זאָל דארפן מעשרן.

ב. היו יושבין, אויב די מענטשן זענען געזעסן אין א פרעמדן) טויער אָדער אין א (פרעמדן) געוועלב, און (דער עם הארץ וואָס איז דורכגעגאנגן מיט די פייגן האָט צו זיי געזאָגט: „נעמט אייך פייגן״, מעגן זיי עסן און זענען פטור (אָפּצושיידן מעשר. **ווייל דער דין, אז אריינגעמען אין א טויער אָדער אין א געוועלב איז קובע למעשרות, דאָס הייסט, עס מאכט אז מען זאָל די פרוכטן דארפן מעשרן, מיינט נור, ווען עס איז אן אייגן טויער אָדער אן אייגן געוועלב אָבער ניט אין א פרעמדנס.** ובעל השער, אָבער דער בעל הבית פון טויער אָדער דער בעל הבית פון געוועלב איז מחויב אָפּצושיידן מעשר פון די פייגן (ווייל עס איז דאָך זיין טויער אָדער זיין געוועלב); ר׳ יהודה זאָגט, אז (אויך דער בעל הבית) איז פטור אָפּצושיידן מעשר, סיידן ער דרייט־אויס (ביים עסן די פייגן) זיין פנים (מען זאָל אים ניט זען), אָדער ער ענדערט זיין זיץ־אָרט (ביים עסן, כדי מען זאָל אים ניט זען). **ר׳ יהודה האַלט, אַז אַ הויז אָדער הויף מאַכט אַז מען זאָל דאָרט דארפן מעשר׳ן פרוכטן, נאָר ווען זיי זענען פריוואטע, און קיין סך מענטשן קומען אהין ניט אריין, אזוי ווייט, אז מען שעמט זיך דאָרט צו עסן. אָבער א טויער צי א געוועלב, וואו מענטשן שעמען זיך צו עסן, האָט ניט דעם דין בנוגע מעשר ווי א הויז צי א הויף. דריבער האַלט ער, אז אפילו דער בעל הבית פון טויער צי פון געוועלב איז פטור פון מעשרן, סיידן ער האָט אויסגעדרייט ביים עסן דאָס פנים, אָדער ער האָט געענדערט דאָס אָרט וואו ער זיצט, און אזוי ארום האָט ער עס שוין געמאכט ווי פריוואט.**

ג. המעלה, אז איינער פירט־ארויף פרוכטן (פון פעלד) אין גליל (צפון טייל פון ארץ ישראל) קיין יהודה (דרום־טייל פון ארץ ישראל) אָדער ער גייט מיט זיי ארויף קיין ירושלים, מעג ער עסן פון זיי אומגע׳מעשר׳ט ביז ער קומט צום אָרט, וואוהין ער גייט. **ווייל קוים האָט ער באַשלאָסן צו פאַרקויפן די פרוכטן נור אין יהודה אָדער אין ירושלים, איז אפילו ער האָט געגעכטיקט ערגיץ אין מיטן וועג, מעג ער עסן די פרוכט (אכילת עראַי אומגעמעשר׳ט) ביז ער קומט צום אָרט וואו ער האָט**

הוֹלֵךְ, וְכֵן בַּחֲזָרָה, ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַשְּׁבִיתָה. וְהָרוֹכְלִין הַמַּחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת אוֹכְלִים עַד שֶׁמַּגִּיעִים לִמְקוֹם הַלִּינָה. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן הוּא בֵּיתוֹ: ד פֵּירוֹת שֶׁתְּרָמָן עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר מִלֶּאֱכוֹל מֵהֶם עֲרַאי, וַחֲכָמִים מַתִּירִין, חוּץ מִכַּלְכַּלַּת תְּאֵנִים. כַּלְכַּלַּת תְּאֵנִים שֶׁתְּרָמָהּ ר׳ שִׁמְעוֹן מַתִּיר, וַחֲכָמִים

באַשלאָסן זיי צו־צופירן. וכן בחזרה, און אזוי איז אויך דער דין צוריקוועגס. דער ברטנורא טייטשט, אז דאָס מיינט מען, דאָס אויב אינמיטן וועג האָט ער חרטה געהאַט און באשלאָסן צוריקצופירן די פירות קיין גליל, מעג ער פון זיי עסן אומגע׳מעשר׳ט ביז ער קומט צוריק קיין גליל. אן אנדער גירסא איז, „וכן ביהודה", און דער טייטש איז, אז אויב ער פירט צוריקוועגס פרוכטן פון יהודה קיין גליל מעג ער עסן אויפן וועג אומגע׳מעשר׳ט. ר׳ מאיר זאָגט, אז (ער מעג עסן פון זיי אומגע׳מעשר׳ט אויפן וועג) ביז ער קומט צו אן אָרט, וואו ער רוט שבת. דער דין איז, אז שבת איז קובע, און ווען עס ווערט שבת טאָר מען ניט עסן פון די פרוכטן אומגע׳מעשר׳ט אפילו אן אכילת עראי (זע אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות). זאָגט ר׳ מאיר, אז ביי איינעם וואָס גייט אין וועג מיט פרוכטן איז ניט דוקא ווען עס ווערט שבת, נאָר אויב ער איז צוגעקומען צו אן ארט, וואו ער האָט באַשלאָסן צו זיין שבת (מקום השביתה, דאָס אָרט פון רוען שבת) טאָר ער שוין אויך ניט עסן פון די פרוכטן אומגע׳מעשר׳ט. והרוכלין, און די וואנדערענדיקע הענדלער, וועלכע גייען ארום (מיט זייערע סחורות) איבער די קליינע שטעטלעך (און פירן מיט זיך פרוכטן) מעגן עסן (אן אכילת עראַי אומגע׳מעשר׳ט) ביז זיי קומען צו אן אָרט וואו זיי בלייבן נעכטיקן. דאָס אָרט, וואו זיי בלייבן נעכטיקן, האָט דעם דין ווי זייער היים, און עס איז פונקט אזוי ווי די פרוכטן וואָלטן אריינגעקומען אין זייער הויז. עס איז ניט גלייך צו דעם דין פריער אין דער משנה וועגן איינעם, וועלכער פירט פרוכטן פון גליל קיין יהודה; מחמת דאָרט האָט ער דאָך א באַשטימטן אָרט, וואוהין ער האָט באַשלאָסן אוועקצופירן די פרוכטן. ר׳ יהודה זאָגט, אז דאָס ערשטע הויז איז זיין היים. דער ברטנורא טייטשט, אז ווי נור ער קומט אין ערשטן הויז פון שטעטל, וואו ער וועט נעכטיקן, אפילו ער איז נאָכניט צו־געקומען צום הויז, וואו ער וועט נעכטיקן.

ד. פירות, אויב איינער האָט אָפּגעשיידט תרומה פון פרוכטן, ביי וועלכע עס איז נאָכניט פאַרענדיקט געוואָרן די ארבייט ארום זיי, זאָגט ר׳ אליעזר, אז מען טאָר ניט עסן פון זיי (אומגע׳מעשר׳ט) אפילו אן אכילת עראַי, און די חכמים זענען מתיר, חוץ ביים קויש פון פייגן. איינע פון די זאכן, וועלכע זענען „קובע למעשר", וועלכע מאכן, אז מען זאָל ניט טאָרן עסן אפילו אן אכילת עראַי פון פרוכטן אומגע׳מעשר׳ט, איז דאָס אָפּשיידן פון זיי תרומה. זאָגט ר׳ אליעזר, אז אפילו ארום די פרוכטן איז נאָכניט פאַרענדיקט געוואָרן די ארבייט (ווי עס איז אויסגערעכנט פריער אין פרק א׳ משנה ה׳ און ו׳ און ז׳, וואָס הייסט „גרנן למעשרות") מאַכט אויך דאָס אָפּשיידן תרומה, אז מען זאָל ניט טאָרן עסן פון זיי אומגע׳מעשר׳ט. אָבער די חכמים זאָגן, אז ערשט נאָכדעם ווי מען האָט געענדיקט די ארבייט (נאָר מען האָט די פרוכטן ניט אריינגעפירט אין הויז) מאַכט דאָס אָפּשיידן תרומה, אז מען זאָל זיי ניט טאָרן עסן אומגע׳מעשר׳ט. אן אויסנאם מאַכן די חכמים ביים „קויש פייגן", וועגן וועלכע די משנה פריער אין פרק א׳ משנה ה׳ זאָגט, אז די ארבייט ארום אים איז פאַרענדיקט ווען מען דעקט אים צו מיט בלעטער; זאָגן דאָ די חכמים, אז אויב מען האָט אָפּגעשיידט פון קויש פייגן תרומה אפילו איידער מען האָט אים צוגעדעקט מיט די בלעטער, טאָר מען שוין אויך ניט עסן פון אים אומגע׳מעשר׳ט. אזוי טייטשט די „משנה ראשונה". כלכלת תאנים, א קויש פייגן, פון וועלכן מען האָט אָפּגעשיידט תרומה, איז ר׳ שמעון מתיר (צו עסן

אוֹסְרִין: ה הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, הֵילָךְ אִיסָר זֶה, וְתֵן לִי בוֹ חָמֵשׁ תְּאֵנִים, לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר, דִּבְרֵי ר' מֵאִיר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכֵל אַחַת אַחַת וּפָטוּר, וְאִם צֵרַף חַיָּב. אָמַר ר' יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְגִנַּת וְרָדִים שֶׁהָיְתָה בִירוּשָׁלַיִם, וְהָיוּ תְאֵנִים נִמְכָּרוֹת מִשָּׁלֹשׁ וּמֵאַרְבַּע בְּאִיסָר, וְלֹא הוּפְרַשׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מֵעוֹלָם: ו הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, הֵילָךְ אִיסָר זֶה בַּעֲשָׂרָה תְאֵנִים שֶׁאָבוֹר לִי, בּוֹרֵר וְאוֹכֵל. בְּאֶשְׁכּוֹל שֶׁאָבוֹר לִי, מְגַרְגֵּר וְאוֹכֵל. בְּרִימוֹן שֶׁאָבוֹר לִי, פּוֹרֵט וְאוֹכֵל. בַּאֲבַטִּיחַ שֶׁאָבוֹר לִי

אכילת עראַי אומגע׳מעשר׳ט), און די חכמים אסר׳ן. **עס איז די מחלוקה וועגן דעמ־זעלבן קויש פייגן, און ר׳ שמעון איז מתיר, ווייל ער האַלט, אז תרומה איז קובע נור ביי פרוכטן, וואָס די ארבייט ארום זיי איז שוין פאַרענדיקט.**

ה. האומר לחברו, אז איינער זאָגט צו זיין פריינט (וועלכער האָט צו פארקויפן פייגן): „נאדיר דעם דאָזיקן איסר (אזא מטבע) און געב מיר פאר אים פינף פייגן", טאָר ער (דער קויפער) ניט עסן ביז ער שיידט־אָפּ פון זיי מעשר, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **דאָס איז דער דין (וואָס מיר האָבן געבראַכט אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות) אז „מקח" איז קובע, אז דאָס קויפן פרוכטן מאכט, אז די פרוכטן זאָל מען ניט טאָרן עסן אומגע׳מעשר׳ט; און ווייל ער האָט דאָך געקויפט פאר דעם איסר (אַן אלטע רוי־מישע קליינע מטבע „אסאריאָן") פינף פייגן, טאָר ער זיי ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט.** ר׳ יהודה זאָגט, אז ער מעג עסן (נעמען פון זיין פריינט, דעם פייגן־פארקויפער און עסן) צו איינצעלנע פייגן און ער דארף ניט מעשרן, נאָר אויב ער האָט צונויפגעלייגט (גענומען צוויי פייגן מיט אמאָל) דארף ער מעשרן. **ווייל אויב ער נעמט נור איין פייג יעדעס מאָל הייסט עס ניט קיין „גורן", קיין „שייער" און ער איז פטור פון מעשר אויב די פרוכטן האָבן ניט קיין „גורן".** אמר ר׳ יהודה, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה מיט א רויזן-גאָרטן (גנת ורדים), וואָס איז געווען אין ירושלים (און דאָרט איז געוואקסן אויך פייגן) און מען האָט דאָרט פארקויפט צו דריי פיר פייגן פאר אן איסר, און מען האָט קיינמאָל פו אים ניט אָפּגעשיידט קיין תרומה און מעשרות. **מחמת די קויפער פלעגן נעמען נור צו איין פייג אויף אמאָל און זי אויפעסן. דער ירושלמי זאָגט, אז ר׳ יהודה ברענגט די ראיה פון דער דאָזיקער מעשה, אז ניט נור ווען דער קויפער אליין רייסט אראָפּ צו איינצלנע פייגן פון בוים דארף ער ניט מעשרן, נאָר אויך ווען דער פארקויפער גיט צו די קויפער די פייגן אין האַנט; וואָרים אין דער רויזן־גאָרטן האָט דער בעל הבית פון גאָרטן זיכער ניט אריינגעלאָזט די קויפער, אז זיי זאָלען אליין רייסן פייגן, מורא האָבנדיק, אז זיי וועלן קאליע מאכן די רויזן.**

ו. האומר לחבירו, אז איינער זאָגט צו זיין פריינט (וואָס האָט פייגן־ביימער): „נאדיר דעם דאָזיקן איסר פאר צען פייגן, וועלכע איך וועל מיר אליין אָפּרייסן", מעג ער אָפּקלייבן (אָפּרייסן) פייגן און עסן (אומגע׳מעשר׳ט). **די מפרשים טייטשן, אז ער מעג אראָפּרייסן צו איין פייג יעדעס מאָל און עסן, און דאָ איז אויך ר׳ מאיר (פון דער פאָריקער משנה) מודה, אז מען מעג, מחמת ער אליין רייסט אָפּ יעדעס מאָל נור איין פייג.** באַשכול, אויב (ער גיט אים דעם איסר) „פאר דעם הענגל־וויינטרויבן וועלכע איך וועל מיר אָפּקלייבן (אָפּרייסן) מעג ער אָפּרייסן וויינטרויבן און עסן (אומגעמעשר׳ט). **עס איז דער זעלבער דין וואָס פריער מיט די צען פייגן. ביי וויינטרויבן באַנוצט די משנה דאָס וואָרט „מגרגר", אָפּרייסן איינצלנע טרויבן („גרגר", א וויינטרויב), ניט אָפּרייסן דעם גאַנצן הענגל.** ברימון, אויב „פאר דעם מילגרוים וואָס איך וועל מיר אָפּ־קלייבן", מעג ער אָפּטיילן (פורט) און עסן. **דער מילגרוים באַשטייט פון טיילן, און ווען מען נעמט אראָפּ די שאָל זעט מען די באַזונדערע טיילן. זאָגט די משנה, אז דעם**

סופת ואוכל. אבל אם אמר לו בעשרים תאנים אלו, בשני אשכלות אלו, בשני רמונים אלו, בשני אבטיחים אלו, אוכל כדרכו ופטור, מפני שקנה במחבר לקרקע:

ז השוכר את הפועל לקצות עמו בתאנים, אמר לו, על מנת שאוכל תאנים, אוכל ופטור. על מנת שאוכל אני ובני ביתי, או שיאכל בני בשכרי, הוא אוכל ופטור, ובנו אוכל וחיב.

גאנצן מילגרוים מיט אמאל טאר ער ניט אפרייסן, אבער ער מעג ארויסציפן פון מילגרוים איין טייל, יעדעס מאל און אים עסן אומגע׳מעשר׳ט. פריער אין פרק א׳ משנה ו׳ הייסט אזא מילגרוים-טייל „פרד״. באבטיח, אויב „פאר דעם ארבוז, וועלכן איך וויל מיר אפקלייבן״, מעג ער אפשניידן פון אים שטיקלעך (סופת) און עסן. אויך דא לערנט די משנה, אז דעם גאנצן ארבוז מיט אמאל נעמען און דערנאך עסן אומגע׳מעשר׳ט טאר ער ניט; אבער שטיקלעך פון אים מעג ער יא אפשיידן און עסן אומגע׳מעשר׳ט. טייל זענען גורס „כופף״, „ער בייגט זיך איין״ און בייסט אפ און עסט. אבל אם אמר לו, אבער אויב ער (האט זיין פריינד געגעבן דעם איסר און) געזאגט צו אים: „פאר די דאזיקע צוואנציק פייגן״, אדער „פאר די דאזיקע צוויי הענגלעך וויינטרויבן״, אדער „פאר די דאזיקע צוויי מילגרוימען״, אדער „פאר די דאזיקע צוויי ארבוזן״ (וועלכע זענען נאכניט אפגעריסן), מעג ער עסן ווי געוויינטליך און ער איז פטור (פון מעשר׳ן), ווייל ער האט געקויפט, ווען עס איז נאך געווען באהאפטן צו דער ערד. די משנה לערנט דא, אז דאס וואס „מקח״, קויפן, מאכט, אז מען זאל די פרוכטן מוזן מעשר׳ן, איז נור, אויב מען האט זיי געקויפט, ווען מען האט זיי שוין געהאט אפ־געריסן; אבער אויב מען האט זיי געקויפט, ווען זיי זענען נאך געווען באהאפטן צו דע רערד, איז „מקח״ ניט „קובע״, מאכט עס ניט, אז מען זאל דארפן מעשר׳ן. דע־ריבער פריער ווען ער האט געזאגט, אז דער קויף זאל גילטיק זיין נאכדעם ווי ער וועט האבן אפגעריסן די פייגן צי די טרויבן, צי דעם מילגרוים, צי דעם ארבוז, מוז ער זיין פארזיכטיק און אפרייסן נור איינצלווייז. אבער קוים איז דער קויף גילטיק באלד, ווען די פרוכטן זענען נאך באהאפטן צו דער ערד, קאן דער קויף דא גאר ניט ווירקן צו מאכן דעם חיוב פון מעשר, ווייל ווען די פרוכטן זענען באהאפטן צו דער ערד קאן אויף זיי קיין שום חיוב פון מעשר ניט ארויף.

ז. השוכר אז איינער דינגט אן ארבייטער אויסצושפרייטן פייגן (צום טרוקענען) און דער ארבייטער האט צו אים (צום בעל הבית) געזאגט: מיט דעם תנאי אז איך זאל עסן פון די פייגן (ניט באצאלנדיק קיין געלט), מעג ער (דער ארבייטער) עסן פון די פייגן (אומגע׳מעשר׳ט). מען קאן ניט זאגן, אז ער האט גענומען די פייגן אלס א טייל פון דער באלוינונג פאר זיין ארבייט, און מען קאן ניט מיינען אז דאס הייסט ווי ער האט געקויפט די פייגן, און „קויפן״, „מקח״, מאכט דאך אז מען זאל די פרוכטן דארפן מעשרן; ניין, דאס קאן מען ניט זאגן. ווייל די תורה אין דברים כ״ג זאגט, אז (כי תבוא בכרם רעך), אז ווען מען קומט אין א פרעמדנס גארטן מעג מען עסן די פרוכטן בחנם, און די חכמים האבן געזאגט, אז דאס מיינט מען אז אן ארבייטער, וועלכער ארבייט ביי פרוכטן, מעג עסן פון די פרוכטן בחנם, אויב זיי זענען נאך בא־האפטן צו דער ערד (במחובר לקרקע) אפילו ווען די ארבייט ווערט שוין פארענדיקט, און ביי אפגעריסענע פרוכטן (ביי תלוש) דעמאלס ווען די ארבייט איז נאכניט פארענדיקט (למעשר) ממילא קומט דאך אויס, אז דער ארבייטער האט ניט געקויפט די פייגן, ווייל ער קאן זיי סיי ווי עסן בחינם, מחמת די תורה האט אים דערלויבט צו עסן, און דע־ריבער דארף ער ניט מעשרן. על מנת שאוכל אני, אויב אבער דער ארבייטער האט געזאגט צום בעל הבית: „בתנאי, אז מיר זאלן עסן פייגן (בחינם), איך און מיין הויז־געזינט״, אדער „אז מיין זון זאל עסן פייגן פאר מיין ארבייט-געלט (וואס מיר וועט קומען פאר אויסשפרייטן די פייגן), איז ער, דער ארבייטער, עסט און איז פטור צו מעשרן, אבער זיין זון עסט און ער איז מחויב אפצושיידן מעשר. ווייל דעם ארבייטער

עַל מְנָת שֶׁאוֹכֵל בִּשְׁעַת הַקְּצִיעָה וּלְאַחַר הַקְּצִיעָה, בִּשְׁעַת הַקְּצִיעָה אוֹכֵל וּפָטוּר, וּלְאַחַר הַקְּצִיעָה אוֹכֵל וְחַיָּב, שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה. זֶה הַכְּלָל, הָאוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה פָּטוּר, וְשֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה חַיָּב:

ח הָיָה עוֹשֶׂה בַּלְּבָסִים לֹא יֹאכַל בִּבְנוֹת שֶׁבַע, בִּבְנוֹת שֶׁבַע לֹא יֹאכַל בַּלְּבָסִים, אֲבָל מוֹנֵעַ הוּא אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לִמְקוֹם הַיָּפוֹת וְאוֹכֵל. הַמַּחֲלִיף עִם חֲבֵירוֹ זֶה לֶאֱכוֹל וְזֶה לֶאֱכוֹל, זֶה לִקְצוֹת וְזֶה לִקְצוֹת, זֶה

האָט דאָך די תורה דערלויבט צו עסן בחנם, הייסט עס ניט, אז ער האָט געקויפט; אָבער זיין זון עסט דאָך אלס באַלוינונג פאר זיין פאָטערס ארבייט, הייסט עס ווי ער האָט געקויפט די פייגן, און דער קויף מאַכט, אז ער זאָל דארפן מעשר׳ן. על מנת שאוכל בשעת הקציעה, אויב (דער ארבייטער זאָגט צום בעל הבית): בתנאי, איך זאָל עסן (פייגן בחינם) בשעת דעם אויסשפרייטן די פייגן צום טרוקענען און אויך נאָכדעם ווי איך וועל שוין האָבן אויסגעשפרייט, איז (דער דין), אז אין דער צייט ווען ער שפרייט־אויס די פייגן מעג ער זיי עסן און ער איז פטור פון מעשר (ווייל דעמאָלס דערלויבט אים די תורה צו עסן בחינם), אָבער ווען ער עסט נאָכן אויסשפרייטן, דארף ער מעשרן, ווייל ער עסט ניט צוליב דער דערלויבניש פון דער תורה. **ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, איז דער דין, אז דער ארבייטער מעג עסן בחינם נור בשעת דער ארבייט ארום אָפגעריסענע פרוכטן, אָבער ניט נאָכדעם ווי די ארבייט איז שוין געווען פארענדיקט. דעריבער אויב דער ארבייטער עסט די פייגן נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהאָט פאר־ענדיקט זיין ארבייט פון אויסשפרייטן זיי, איז דאָך עס ניט ווייל די תורה האָט אים דערלויבט, נאָר ווייל דער בעל הבית גיט עס אים פאר זיין ארבייט, הייסט עס דעריבער ווי ער האָט די פייגן געקויפט.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל: ווער עס עסט ווייל די תורה האָט דערלויבט צו עסן (בחינם) איז ער פטור (פון מעשרן), אָבער ווער עס עסט אָן דער דערלויבעניש פון דער תורה (צו עסן בחינם) דארף ער מעשר׳ן. **דאָ גיט די משנה דעם אלגעמיינעם כלל, וואָס מיר האָבן פריער דערקלערט, אז אויב די תורה דערלויבט צו עסן בחינם הייסט עס ניט „געקויפט״; אָבער אויב די תורה דערלויבט ניט, איז עס ווי „געקויפט״.**

ח. היה עושה, אויב ער (דער ארבייטער) ארבייט ביי לבסים־פייגן, זאָל ער ניט עסן פון בנות־שבע־פייגן; אויב ער ארבייט ביי בנות־שבע־פייגן זאָל ער ניט עסן פון לבסים־פייגן. **די דאָזיקע משנה איז ניט וועגן מעשרות (כאָטש טייל מפרשים, ווי דער „תפארת ישראל״, מיינען אז זי האָט יאָ א שייכות צו מעשרות. אָבער דער ירושלמי זאָגט בפירוש, אז ניט), נאָר עס איז א דין וועגן סתם אן ארבייטער וואָס מעג עסן בחינם פון די פרוכטן ווען ער ארבייט ביי זיי. זאָגט דערויף די משנה, אז ווען ער ארבייט ביי איין סאָרט פייגן זאָל ער ניט עסן פון אן אנדערן סאָרט. די מפרשים זאָגן, אז „לבסים״ איז דער ערגערער סאָרט פייגן, און בנות־שבע איז דער בעסערער סאָרט פייגן.** אבל מונע, אָבער דער ארבייטער האָט דאָס רעכט זיך איינצוהאַלטן פון עסן (ווען ער ארבייט ביי א שלעכטן סאָרט פרוכטן) ביז ער קומט-צו צו דער ארבייט ביים אָרט פון די גוטע און ער עסט. **ער טאָר נאָר ניט עסן פון איין סאָרט פרוכטן ווען ער ארבייט ביי אן אנדערן סאָרט; אָבער ער מעג איינהאלטן זיך מיטן עסן ביז ער וועט צו־קומען צום גוטן סאָרט פרוכטן און דאָרט עסן.** המחליף, אַז איינער טוישט זיך מיט זיין פריינט, אז דער זאָל עסן דעם אנדערנס פרוכטן און דער אנדערער זאָל עסן זיינע פרוכטן, אָדער דער זאָל עסן דעם אנדערנס אויסגעשפרייטע פייגן (לקצות) און דער אנדערער זאָל עסן זיינע אויסגעשפרייטע פייגן, אָדער דער זאָל עסן דעם אנדערנס פרוכטן און דער אנדערער זאָל עסן זיינע אויסגעשפרייטע פייגן, דארפן זיי מעשרן. **מחמת דאָס**

לֶאֱכוֹל וְזֶה לִקְצוֹת חַיָּב. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, הַמַּחֲלִיף לֶאֱכוֹל חַיָּב, וְלִקְצוֹת פָּטוּר:

פרק ג

א הַמַּעֲבִיר תְּאֵנִים בַּחֲצֵירוֹ לִקְצוֹת, בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, הַפּוֹעֲלִים שֶׁעִמּוֹ, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכֵלוּ: **ב** הַמּוֹצִיא פוֹעֲלָיו לַשָּׂדֶה, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, וְאִם יֵשׁ לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת,

דאָזיקע טוישן זיך הייסט ווי געקויפט. ר׳ יהודה זאָגט, אז דער וואָס טוישט זיך אויף צו עסן פרוכטן איז חייב (צו מעשרן), אָבער צו עסן אויסגעשפרייטע פייגן (לקצות) איז פטור (צו מעשרן). **דער טעם פון ר׳ יהודה איז, ווייל אויסגעשפרייטע פייגן צום טרו־קענען ווערן באַטראַכט ווי אַ זאַך, וואָס די ארבייט דאָביי איז נאָכניט געוואָרן פאַרענ־דיקט, און ביי פרוכטן מיט ניט־פאַרענדיקטער ארבייט איז, לויט ר׳ יהודה׳ס מיינונג, דאָס קויפן, „מקח״, ניט קובע; דעריבער ווירקט עס ניט, אז מען זאָל דאַרפן די פרוכטן מעשרן. אזוי טייטשט די משנה דער רמבם. אָבער דער „מלאכת שלמה״ טייטשט, אז „לקצות״ מיינט מען ניט צו עסן אויסגעשפרייטע פייגן, נאָר מען מיינט נעמען פייגן צום אויסשפרייטן.**

פרק ג.

א. המעביר, אז איינער פירט־אַדורך פייגן דורך זיין הויף כדי זיי אויסצושפרייטן צום טריקענען, מעגן זיינע זין און זיין הויזגעזינט עסן די פייגן און זענען פטור (פון מעשרן). **דער דין איז, אז „חצר קובע למעשר״, דאָס הייסט, אויב מען פירט אריין פרוכטן אין אַ הויף, טאָר מען פון זיי שוין ניט עסן אומגעמעשר׳ט. זאָגט די משנה, אז ווייל ער פירט די פייגן נאָר אַדורך דעם הויף, ניט אַז זיי זאָלן בלייבן אין הויף, נאָר כדי זיי צו טרוקענען (עס זענען געווען ספּעציעלע ערטער הינטער דעם הויף אָדער אויפן דאַך, צום טרוקענען פייגן, און זיי האָבן געהייסן „מוקצה״, זע פריער מסכת שביעית פרק ח׳ משנה ו׳), הייסט עס, אַז אַרום די פייגן איז נאָכניט פאַרענדיקט געוואָרן די ארבייט, און ביי פרוכטן, וואָס די ארבייט ביי זיי איז ניט פאַרענדיקט, איז דער הויף ניט קובע למעשרות, מאַכט ניט, אז מען זאָל דאַרפן מעשרן. דער ירושלמי זאָגט איין דעה, אז ער אליין טאָר ניט עסן, ווייל מיטן עסן די פייגן באַשטימט ער דאָך, אז די דאָזיקע פייגן, וועלכע ער עסט, זאָל ער ניט טרוקענען, ממילא הייסט דאָך ביי זיי די ארבייט שוין פאַרענדיקט.** הפועלים, אָבער די ארבייטער, וועלכע ארבייטן ביי אים, איז דער דין, אז אויב זיי קומט ניט ביי אים (לויט דעם אפמאַך וואָס זיי האָבן מיט אים) צו עסן, מעגן זיי עסן די פייגן און זענען פטור פון מעשרן זיי. **ווייל קוים דאַרף ער זיי ניט געבן צו עסן, הייסט עס אז ער שיינקט זיי די פייגן, און אַ מתנה, געשאַנק, הייסט ניט ווי געקויפט, ווי מקח, און עס ווירקט ניט אז מען זאָל די פרוכטן דאַרפן מעשרן (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק ב׳ משנה א׳),** אבל, אויב אָבער ער דאַרף די ארבייטער יאָ געבן צו עסן, טאָרן זיי ניט עסן די פייגן (אומגעמעשר׳ט). **מחמת אויב ער דאַרף זיי געבן צו עסן, הייסט עס, ווי עס קומט זיי געלט, און אז ער גיט זיי די פייגן, הייסט עס ווי ער פאַרקויפט זיי, און עס איז מקח, און עס ווירקט, אז מען זאָל דאַרפן מעשר׳ן. דער ברטנורא טייטשט די משנה, אז דאָס מיינט מען ארבייטער אויף איבערצופירן די פייגן, ווייל ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב׳ משנה ז׳ (אין דעם פירוש) זאָגט ניט די תורה, אַז ארבייטער, וועלכע טוען אַ ניט־פאַרענדיקטע ארבייט ביי אָפּגעריסענע פרוכטן זאָלן עסן בחינם; דעריבער הייסט עס ווי געקויפט. (זע תוס׳ יו״ט).**

ב. המוציא, אַז איינער פירט־ארויס זיינע ארבייטער אין פעלד (ניט צו ארבייטן ביי פרוכטן, נאָר צו אַן אנדערער מלאכה), איז דער דין, אז אויב זיי קומט ניט ביי אים צו עסן, מעגן זיי עסן און זענען פטור (פון מעשר׳ן). אָבער אויב זיי קומט יאָ

אוֹכְלִים אַחַת אַחַת מִן הַתְּאֵנָה, אֲבָל לֹא מִן הַסַּל, וְלֹא מִן הַקֻּפָּה, וְלֹא מִן הַמּוּקְצֶה: ג הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת בַּזֵּיתִים, אָמַר לוֹ, עַל מְנָת לֶאֱכוֹל זֵיתִים, אוֹכֵל אֶחָד אֶחָד, פָּטוּר, וְאִם צֵרַף חַיָּב. לְנַכֵּשׁ בַּבְּצָלִים, אָמַר לוֹ, עַל מְנָת לֶאֱכוֹל יָרָק, מְקַרְטֵם עָלֶה עָלֶה וְאוֹכֵל, וְאִם צֵרַף חַיָּב: ד מָצָא קְצִיצוֹת בַּדֶּרֶךְ, אֲפִילוּ בְּצַד שְׂדֵה קְצִיצוֹת, וְכֵן תְּאֵנָה שֶׁהִיא נוֹטָה עַל הַדֶּרֶךְ וּמָצָא תַּחְתֶּיהָ תְּאֵנִים, מֻתָּרוֹת מִשּׁוּם גָּזֵל, וּפְטוּרוֹת מִן

ביי אים צו עסן, מעגן זיי עסן (אומגע'מעשר'ט) נאָר אפרייסנדיק צו איין פייג יעדעס מאָל פון פייגנבוים. **מחמת אויב זיי קומט ניט ביי אים צו עסן, הייסן די פרוכטן, וואס זיי עסן, א מתנה פון בעל הבית; אָבער אויב זיי קומט יאָ צו עסן, הייסט דאס עסן א טייל פון זייער באַלויטונג פאר דער ארבייט, דעריבער איז עס מקח, און מען דארף מעשרן; איז די עצה, אז זיי זאָלן עסן אראָפּרייסנדיק צו איינצלנע פייגן, און דעמאָלס זענען זיי ניט מחויב צו מעשר'ן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב' משנה ו'. אז ווען מען נעמט אראָפּ יעדעס מאָל איין פייג און מען עסט זי דארף מען ניט מעשרן.** אבל, אָבער זיי זאָלן ניט עסן (פייגן אומגעמעשרט) ניט פון קויש (מיט פייגן) און ניט פון גרויסן קויש (קופה) און ניט פון דעם אָרט, וואו אָפּגעריסענע פייגן ווערן גע־טרוקנט (מוקצה). **מחמת קוים קומט די ארבייטער צו עסן הייסט עס ווי געקויפט, ווי מקח. מיר האָבן געזאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז די ארבייטער אין פעלד ארבייטן ניט ביי די פרוכטן זעלבסט, ווארום אויב זיי וואָלטן געארבייט ביי די פרוכטן מעגן זיי דאָך עסן פון די פרוכטן בחינם, לויט דעם דין פון דער תורה, און זיי וואָלטן ניט געדאַרפן מעשרן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב' משנה ח'.**

ג. השוכר, אז איינער דינגט אָן ארבייטער צו ארבייטן ביי אייל‌בירטן ביימער (צו גאָרבן ארום די ביימער, אָבער ניט אראָפּצורייסן די איילבירטן), און ער (דער ארבייטער) האָט געזאָגט (צום בעל הבית): „מיט דעם תנאי צו עסן איילבירטן", מעג ער (אראָפּרייסן) צו איינצלנע איילבירטן און עסן און ער איז פטור פון מעשרן; אָבער אויב ער האָט צוזאמענגענומען (צירף, צוויי איילבירטן מיט אמאָל) דארף ער יאָ מעשרן. **מיר האָבן דאָ איינגעטייטשט, לויט די מפרשים, אז דאָ מיינט מען ניט, אז דער ארבייטער האָט געארבייט ביי אראָפּרייסן די איילבירטן; מחמת ווען עס זאָל זיין אזוי וואָלט דער ארבייטער געמעגט עסן בחינם, לויט דעם דין פון דער תורה, און וואָלט אפילו רייסנדיק צו עטליכע איילבירטן מיטאמאָל אויך פטור געווען פון מעשר, ווייל עס איז ניט קיין מקח, קיין קויף, קיין טייל פון זיין באַלוינונג, נאָר א מתנה פון דער תורה. דאס וואָרט „זיתים" (פונקט ווי תאנים, און טייל אנדערע נעמען פון פרוכטן) האָט דעם טייטש ניט נור די פרוכטן, די איילבירטן זעלבסט, נאָר אויך די ביימער.** לנכש, (אויב ער האָט געדינגן דעם ארבייטער) ארויסצורייסן שלעכטע גראָזן פון צי־בעלעס־גאָרטן, און ער האָט איהם געזאָגט: „מיט דעם תנאי צו עסן גרינס", מעג ער (דער ארבייטער) אָפּברעכן (מקרטם) צו איינצלנע בלעטער (פון די ציבעלעס) און עסן (אומגע'מעשר'ט): אָבער אויב ער האָט צוזאמענגענומען (צירף, צוויי בלעטער מיט־אמאָל) דארף ער מעשרן, **דאס איז דערזעלבער דין, וואס פריער; דאס וואָרט „מקרטם" איז ווי „קוטם" אָדער „כרסם", וואס איז דער טייטש אָפּהאקן, אָפּרייסן. דער ברטנורא האָט די גירסא „מקרסם".**

ד. מצא, אז איינער געפינט נאסע פייגן („קציצות", אָדער „קציעות", נאסע פייגן באַשטימט צו אויסטריקענען) אויפן וועג, אפילו לעבן א פעלד, אין וועלכן עס געפינט זיך נאסע פייגן, און דאָסזעלבע אויב א פייגנבוים נייגט אריבער (זיינע צווייגן מיט פרוכטן פון גאָרטן) אויפן וועג ארויס, און איינער האָט געפונען אונטער (די צווייגן) אויפן וועגן פייגן (נאסע), זענען זיי (די פייגן), מותר צוליב גזלה און זענען פטור

הַמַּעַשְׂרוֹת. וּבַזֵּיתִים וּבֶחָרוּבִים חַיָּבִים. מָצָא גְרוֹגָרוֹת, אִם דָּרְסוּ רוֹב בְּנֵי אָדָם חַיָּב, וְאִם לָאו פָּטוּר. מָצָא פִּלְחֵי דְבֵילָה חַיָּב, שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהֵן מִדָּבָר גָּמוּר. וְהֶחָרוּבִים עַד שֶׁלֹּא כְּנָסָן לְרֹאשׁ הַגַּג, מוֹרִיד מֵהֶם לַבְּהֵמָה

פון מעשרן. דער מענטש, וועלכער געפינט די פייגן, מעג זיי נעמען פאר זיך און עס
הייסט ניט, אז ער גזל'ט א פרעמדנס פייגן. דער טעם דערצו איז, ווייל דער בעל הבית
פון די פייגן פארשטייט, אז ווען נאסע פייגן געפינען זיך אויפן וועג, וואו מענטשן
גייען, ווערן זיי צעטרעטן און מען דערקענט ניט פון וועלכן בוים זיי זענען, און דער
געפינער וועט ניט וויסן וועמען אפצוגעבן, און דער בעל הבית האָט זיך דעריבער
מייאש געווען פון זיי און זיי זענען ווי הפקר. מחמת דעם דאַרף דער געפינער ניט
מעשרן די פייגן, ווייל הפקר־פרוכטן מעג מען עסן אומגע'מעשר'ט. ובזיתים ובחרובים,
אָבער ביי איילבירטן אָדער באָקסערן (אויב איינער געפינט זיי אויפן וועג לעבן א פעלד
פון איילבירטן־ביימער אָדער באָקסערן־ביימער) זענען זיי יאָ מחויב. די גמרא אין
בבא מציעא כ"א האָט אנשטאט „חייבים" די גירסא „אסור". דער טייטש איז, אז
מען טאָר זיי ניט נעמען, ווייל עס איז גזילה, און מען איז מחויב צו מעשרן, ווייל די
הארטע איילבירטן און באקסערן ווערן ניט צוטרעטן אויפן וועג און מען דערקענט
פון וואנען זיי זענען געפאלן, און דער בעל הבית איז זיך ניט מייאש פון זיי. מצא
גרוגרות, אז איינער האָט געפונען דארע פייגן, אויב די מערהייט מענטשן (פון שטעטל
וואו ער האָט זיי געפונען) האָבן שוין „געטרעטן" (דרסו) זייערע פייגן דאַרף מען זיי
מעשרן. די נאסע פייג הייסט „תאנה"; די נאסע פייגן ווען מען שפּרייט זיי אויס צום
טרוקענען הייסן „קציעות"; די דארע אויסגעטרוקנטע פייג הייסט „גרוגרת", און אין
לשון רבים „גרוגרות". די דארע פייגן ווערן „געטרעטן" אין פעסער. די דארע פייגן
ווערן טיילמאָל אויך געפרעסט אין א „עיגול של דבילה", דער „קיילעכיקער קנויל פון
די געפרעסטע פייגן". ווען מ'שניידט אָפּ שטיקער פונ'ם דאָזיקן קנויל הייסן די שטי־
קער „פלחי דבלה". דער דין איז (ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק א' פון מעשרות),
אז איידער מען „טרעט־איין" די דארע פייגן אין אַ פאַס מעג מען זיי עסן אומגע־
מעשר'ט, ווייל מען האָט נאָכניט פארענדיקט די ארבייט ארום זיי. זאָגט דאָ די משנה,
אז אויב ער האָט געפונען דארע פייגן, און די מערהייט פון די מענטשן האָבן שוין גע־
טרעטן זייערע פייגן, דאַרף מען אָננעמען, אז די געפונענע פייגן זענען שוין פון די
געטרעטענע און די ארבייט ארום זיי איז שוין פארענדיקט און מען דאַרף זיי מעשרן.
ואם לאו, און אויב ניט (אויב די מערהייט מענטשן האָבן נאָכניט געטרעטן) איז מען
פטור (זיי צו מעשרן). מחמת מען נעמט אָן, אז זיי זענען נאָכניט געטרעטן געוואָרן.
מצא פלחי דבלה, אויב ער האָט געפונען שטיקער פון דעם קנויל געפרעסטע פייגן,
דאַרף ער (מעשרן), ווייל עס איז באוואוסט, אז זיי זענען פון א פארענדיקטער זאך.
ווייל די אַרבייט ארום זיי איז שוין פארענדיקט געוואָרן, ווי מיר האָבן פריער דער־
קלערט, טאָר מען זיי ניט עסן אומגע'מעשר'ט. והחרובין, אז איינער האָט באקסערן
(ניט געפינענע, נאָר זיינע אייגענע), איז איידער ער האָט זיי צוזאמענגעלייגט (כנסן)
צום שפּיץ פון דאך, מעג ער אַראָפּנעמען פון זיי און געבן צו עסן דער בהמה און ער
איז פטור פון מעשרן, ווייל ער טראָגט צוריק (אויפן דאך) די איבערגעבליבענע
באָקסערן. ווען מען נעמט אראָפּ באָקסערן פון בוים, זענען זיי פייכט, און מען לייגט זיי
ארויף אויפן דאך און מען שפּרייט זיי אויס און מען טריקענט זיי, און נאָכן טריקענען
נעמט מען זיי צונויף אין אַ בערגל צום שפּיץ פון דאך. זאָגט די משנה, אז איידער מען
נעמט זיי צונויף אין דעם בערגל אויפן שפּיץ פון דאך, הייסט עס נאָכניט, אז די אר־
בייט איז פאַרענדיקט געוואָרן ארום די באָקסערן, און דעריבער מעג דער בעל הבית
אראָפּנעמען פון דאך טייל פון זיי און געבן צו עסן דער בהמה. איי איז דאָך די קשיא;
סטייטש, קוים גיט ער זיי צו עסן די בהמה, מיינט ער דאָך ניט מער צו מאַכן פון זיי
קיין בערגל, ממילא האָט ער דאָך שוין פארענדיקט די ארבייט? איז דערויף ענטפערט

פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲזִיר אֶת הַמּוּתָר:
ה אֵיזוֹ הִיא חָצֵר שֶׁהִיא חַיֶּבֶת
בַּמַּעַשְׂרוֹת? ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, חָצֵר
הַצּוֹרִית שֶׁהַכֵּלִים נִשְׁמָרִים בְּתוֹכָהּ.
ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, כֹּל שֶׁאֶחָד פּוֹתֵחַ
וְאֶחָד נוֹעֵל פְּטוּרָה. ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר,
כֹּל שֶׁאֵין אָדָם בּוֹשׁ מִלֶּאֱכוֹל בְּתוֹכָהּ
חַיֶּבֶת. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, כֹּל שֶׁנִּכְנָס
לָהּ, וְאֵין אוֹמֵר לוֹ, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ?
פְּטוּרָה. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת
זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית חַיֶּבֶת
וְהַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה: ו הַגַּגּוֹת פְּטוּרִין,

די משנה, אז די באָקסערן, וועלכע בלייבן־איבער און די בהמה עסט זיי ניט אויף, טראָגט ער צוריק צום דאך, צו מאַכן דאָס בערגל, און דעריבער הייסט עס, אז ער האָט נאָכניט פאַרענדיקט די ארבייט. אזוי טייטשט דער רמבם. אָבער דער ר"ש און דער ברטנורא טייטשן, אז ווייל ער גיט זיי צו עסן דער בהמה פארשטייט מען, אז די באָקסערן זענען נאָכניט גענוג אויסגעטרוקנט (ווייל אויסגעטרוקנטע באָקסערן גיט מען ניט קיין בהמה צו עסן) און ממילא פארשטייט מען, אז די ארבייט איז נאָכניט פארענדיקט, און בפרט אז מען זעט אויך, אז דאָס איבערגעבליבענע טראָגט ער צוריק אויפן דאך אויסצוטריקענען.

ה. איזהו? וועלכער הויף (חצר) איז מחייב אראָפּצונעמען מעשר? מיר האָבן גע־געבן אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות, אז פון זינט מען ברענגט אריין פרוכטן אין הויף טאָר מען זיי מער ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט, אפילו אן אכילת עראי, ניט קיין פול־שטענדיק עסן. פרעגט די משנה: וואָס הייסט אַ „הויף", אז אויב מען ברענגט אריין אין אים פרוכטן, מוז מען זיי שוין מעשרן? ר' ישמעאל זאָגט, אז א צור׳ישער הויף, וואו כלים ווערן דאָרט אָפּגעהיטן. „צור" איז א שטאָט אין סיריען ניט ווייט פון דער צפון גרעניץ אין ארץ ישראל, אמאָל איז זי געווען א זייער באַרימטע שטאָט, די הויפּט־שטאָט פון פעניציען. דאָרט איז געווען א מנהג, אז אין יעדן הויף, ביים טויער, איז געזעסן א שומר, וועלכער האָט אָפּגעהיטן. ר' ישמעאל זאָגט, אז נור אזא הויף, וואו עס זיצט א שומר און היט אָפּ די כלים, די זאכן, אין הויף, איז מחייב אָפּצושיידן מעשר. ר' עקיבא זאָגט, אז אזא הויף, וואו ווען איין אינוואוינער עפנט אויף דאָס טויער פון הויף, קומט דער צווייטער און פאַרשליסט, איז מער פטור (פון מעשר). דאָס הייסט, א הויף אין וועלכן עס וואוינען עטליכע מענטשן און ווען איינער פארשליסט דאָס טויער קומט דער צווייטער און עפנט עס אויף; אין אזא הויף ווערן קיין כלים ניט אָפּגעהיטן. ר' נחמיה זאָגט, אז יעדער (הויף) וואו אַ מענטש שעמט זיך ניט צו עסן, איז מחייב (אָפּצושיידן מעשר). דאָס הייסט שוין א פריוואטער רשות, ווייל מען האָט שטאַרק מקפיד געווען ניט צו עסן אין גאַס. מען האָט זיך געשעמט דערמיט. ר' יוסי זאָגט, אז יעדער (הויף), וואוהין איינער (א פרעמדער מענטש) גייט אריין, און קיינער (פון די הויף־מענטשן) זאָגט ניט צו אים: „וואָס ווילסטו דאָ?" איז פטור (פון מעשר). ווייל דאָס איז א סימן, אז דער דאָזיקער הויף איז ניט קיין פריוואטער רשות; יעדער קאָן אין אים אריינקומען אומגעשטערט. ר' יהודה זאָגט, אויב עס זענען פאראן צוויי הויפן, איינער אינווייניק פון צווייטן איז דער אינווייניקסטער הויף מחייב (אין מעשר), און דער אויסנווייניקסטער איז פטור. דער טייטש איז, אז אויב פון דעם ערשטן הויף, אין וועלכן עס וואוינט איינער, קומט מען אריין אין א צווייטן הויף, אין וועלכן עס וואוינט אן אנדערער איינוואוינער, קאָן נאָר אין צווייטן הויף א פרעמדער ניט אריינקומען, דערי־בער הייסט ער א ריכטיק־אָפּגעהיטענער הויף און ער איז מחויב אָפּצושיידן מעשר; אָבער אין דעם ערשטן, דעם אויסנווייניקסטן הויף, קאָן דאך אריינקומען אויך דער מענטש, וועלכער וואוינט אין צווייטן הויף, הייסט ער שוין ניט קיין פריוואטער רשות, און ער איז פטור פון מעשר.

ו. הגגות, ד׳עכער זענען פטור. אויב מען האָט ארויפגעבראַכט פרוכטן גלייך פון

אַף עַל פִּי שֶׁהֵם שֶׁל חָצֵר הַחַיֶּבֶת. בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה, וּמִרְפֶּסֶת, הֲרֵי אֵלּוּ כֶּחָצֵר, אִם חַיֶּבֶת חַיָּבִין, וְאִם פְּטוּרָה פְּטוּרִים: ז הַצְּרִיפִים וְהַבּוּרְגָּנִין וְהָאַלְקְטִיּוֹת פְּטוּרִין. סֻכַּת גִּנּוֹסָר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רֵחַיִם וְתַרְנְגוֹלִים, פְּטוּרָה. סֻכַּת הַיּוֹצְרִים, הַפְּנִימִית חַיֶּבֶת וְהַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה. ר' יוֹסֵי

דרויסן אויפן דאך פון הויז, ניט אדורכפירנדיק זיי דורך דעם הויף, מעג מען זיי עסן, א אכילת עראי, ניט קיין פולשטענדיק עסן, אומגע'מעשר'ט. אף על פי, אפילו ווען זיי (די דעכער) זענען פון א הויף, וואס איז יא מחייב. **כאטש די דעכער געפינען זיך איבער א הויף, וואס ווען מען פירט אריין אין הויף די פרוכטן, וואלט מען שוין יא געדארפן אפשיידן מעשר, פונדעסטוועגן זענען די דעכער פטור.** בית שער, דאס טויער־שטיבל (איידער מען גייט אריין אין הויף איז פאראן ביים איינגאנג, אין טויער, א שטיבל), אכסדרה, וועראנדע (פאר א הויז געפינט זיך טיילמאל א וועראנדע, וואס איז פאר־מאכט פון 3 זייטן און אפן אין איין זייט און אין דער הויך איז זי באדעקט), ומרפסת, א גאליעריע (רינגעלט ארום אין דער הויך א הויז מיט עטליכע אריינגאנגן, און מען גייט אראפ פון דער גאלעריע דורך שטיגן אין הויף) האבן דעם דין פון דעם הויף (אין וועלכן זיי געפינען זיך), אויב דער הויף איז מחויב (אפצושיידן מעשר) זענען אויך זיי מחייב און אויב דער הויף איז פטור, זענען אויך זיי פטור. **זיי ווערן פאררעכנט בנוגע מעשר, אלס א טייל פון דעם הויף, אין וועלכן זיי געפינען זיך. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" ווייזט אן, אז „אכסדרה" איז דאס גריכישע ווארט „עקסעדרא", וואס איז דער טייטש א האליע. „מרפסת" איז זיכער אן אלט לשון הקודש־ווארט און איז פון ווארט „רפס", טרעטן, ווייל עס גייען דארט די אלע, וועלכע וואוינען אין די שטיבן אין דער הויך.**

ז. הצריפין,ביידלעך (וואס מען שטעלט אויף אין פעלד, און די ווענט גייען קרום ארויף, ביז זיי ווערן איין שפיץ, ווי א היטל־צוקער) והבורגנין, און היטער־הייזלעך (אין פעלד), והאלקטיות, און זומער־ביידלעך (אין פעלד, אוועקצולייגן פרוכטן) זענען פטור. **אויב מען ברענגט דארט אריין פרוכטן הייסט עס ניט ווי מען ברענגט אריין אין א הויף צי אין א הויז, און די פרוכטן זענען פטור פון מעשר. „צריפין" איז אן אלט לשון־קודש ווארט; „בורגי[illegible]" איז דאס גריכישע ווארט „בורגאן", און איז דער טייטש א ביידל, וואו עס געפינט זיך דער היטער פון פעלד; אלקטיות איז פון „קייטא", „זומער" און דער צוגאב פון „אל" איז ווי אין לשון קודש די „ה" „הידיעה" און אין דער אראבישער שפראך ווערט כסדר באנוצט דער „אל", און דער טייטש איז „די זומער־ביידלעך", וואו מען לייגט דערווייל אריין די פרוכטן.** סוכת גנוסר, דאס ביידל פון דער גנוסר־געגנט, כאטש מען האלט דארט א מילכל און הינער, איז זי פטור. **די פרוכטן, וועלכע מען ברענגט דארט אריין, זענען פטור פון מעשר. „גנוסר" איז דער נאמען פאר דעם ים כנרת אין ארץ ישראל, לעבן טבריה, און די געגנט איז געווען זייער רייך אין פרוכטן און די היטערס, שומרים, פלעגן דארט זיצן אין א ביידל, סוכה, און היטן. זאגט די משנה, אז כאטש דאס ביידל איז ווי א הויז, מען האלט דארט א מילכל צו מאלן מעל, און הינער, פונדעסטוועגן האט עס ניט דעם דין פון א הויז בנוגע מעשר.** סוכת היוצרים, דאס ביידל פון טעפערס, איז די אינווייניקסטע מחייב אין מעשר און די אויסנווייניקסטע איז פטור. **די מענטשן וועלכע ארבייטן־אויס טעפ, די יוצרים, זיצן זומער־צייט אין א ביידל, וואס האט צוויי צימערן; אין דעם אינ־ווייניקסטן צימער קומען קיין קונים ניט אריין און דארט איז דער לאגער פאר די טעפ; און אין אויסנווייניקסטן צימער זיצט דער טעפער און ארבייט־אויס די טעפ און די קונים קומען אהין אריין, זאגט די משנה, אז דאס אינווייניקסטע צימער האט דעם דין פון א הויז, און אויב מען ברענגט דארט אריין פרוכטן דארף מען זיי מעשרן; אבער דאס אויסנווייניקסטע צימער האט ניט דעם דין פון א הויז און מען איז דארט פטור**

אוֹמֵר, כֹּל שֶׁאֵינָהּ דִּירַת הַחַמָּה וְדִירַת הַגְּשָׁמִים, פְּטוּרָה. סֻכַּת הֶחָג בֶּחָג, ר' יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין: **ח** תְּאֵנָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בֶּחָצֵר, אוֹכֵל אַחַת אַחַת וּפָטוּר. וְאִם צֵרֵף חַיָּב. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַחַת בִּימִינוֹ, וְאַחַת בִּשְׂמֹאלוֹ, וְאַחַת בְּפִיו. עָלָה לְרֹאשָׁהּ מְמַלֵּא חֵיקוֹ וְאוֹכֵל: **ט** גֶּפֶן שֶׁהִיא נְטוּעָה בֶּחָצֵר, נוֹטֵל אֶת כָּל הָאֶשְׁכּוֹל, וְכֵן בָּרִמּוֹן, וְכֵן בָּאֲבַטִּיחַ, ד״ר טַרְפוֹן. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, מְגַרְגֵּר בָּאֶשְׁכּוֹל, וּפוֹרֵט בָּרִמּוֹן, וְסוֹפֵת בָּאֲבַטִּיחַ. כִּסְבָּר

פון מעשר. ר' יוסי זאָגט, אז יעדעס (ביידל) וואָס איז ניט קיין וואוינונג אים זומער און אים ווינטער, איז פטור. אזא וואוינונג, וואָס נאָר זומער זיצט מען דאָרט און ווינטער **ניט, הייסט ניט ווי א הויז, און אויב מען ברענגט אריין פרוכטן זענען זיי פטור פון מעשר; און ווייל דער טעפּער זיצט ניט אין זיין ביידל ווינטער־צייט, איז אויך דער אינוויינציקסטער צימער ניט קיין הויז.** סוכת החג בחג, די סוכה פון יום טוב סוכות אים יום טוב סוכות, איז ר' יהודה מחייב (אין מעשר), און די חכמים פטרן (פון מעשר). **ר' יהודה האלט, אז אין סוכות דארף די סוכה זיין א „דירת קבע", ווי א שטענדיקע וואוינונג, און ממילא ווערט די סוכה באַטראַכט ווי א הויז; אָבער די חכמים האַלטן, אז די סוכה איז אַ „דירת עראי", ווי א צייטווייליקע וואוינונג, און עס האָט ניט אויך בנוגע מעשר דעם דין ווי א הויז.**

ח. תאנה, א פייגנבוים וועלכער שטייט אין הויף, מעג מען אראָפּרייסן פון אים צו איין פייג און עסן (אומגע'מעשר'ט); אָבער אויב מען האָט צונויפגענומען (צירף, אראָפּגעריסן מיט אמאָל צוויי פייגן) דארף מען מעשרן. **ניט נור ווען מען פירט־אריין פרוכטן פון דרויסן אין הויף, נאָר אויך ווען דער בוים פרוכטן איז פאראן אין הויף און זיי וואקסן דאָ, אויב מען נעמט אראָפּ צוויי פרוכטן מיט אמאָל מוז מען שוין מעשרן, מחמת זיי זענען אין הויף, דאקייגן ווען מען רייסט אראָפּ איין פרוכט דארף מען ניט מעשרן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב' משנה ה'.** ר' שמעון זאָגט, אז מען מעג אראָפּרייסן מיט אמאָל איין פייג מיט דער רעכטער האַנט און איין פייג מיט דער לינ־קער האַנט, און איין פייג מיטן מויל. **מחמת דאָס הייסט ניט ווי מען האָט די דריי פייגן צונויפגענומען.** עלה, אויב מען איז ארויפגעגאַנגן אויף דעם שפּיץ (פון פייגנבוים) מעג מען אָנפילן א פול קלייד מיט פייגן און עסן (אויפן בוים, אומגעמעשר'ט). **ווייל אויפן בוים הייסט ניט ווי די פייגן געפינען זיך אין הויף. „חיק" איז דער טייטש דער „שויס", און אויך די „פּאָלעס פון א מלבוש", און אמאָל פלעגט מען נעמען פרוכטן אין א קלייד, און מיר געפינען עס א סך מאָל אין תנך („וילקט ממנו פקעת שדה מלא בגדו", מלכים ב' ד').**

ט. גפן, אַ ווייַנשטאָק, וועלכער איז פארפלאנצט אין א הויף, מעג מען נעמען דעם גאַנצן הענגל (וויינטרויבן און עסן אומגע'מעשר'ט, און מען דארף ניט אָפּרייסן איינ־ציקווייז די וויינטרויבן); און אזוי איז אויך מיט א מילגרוים און אזוי איז אויך מיט אן ארבוז, אזוי זאָגט ר' טרפון. **דאָס הייסט מען מעג עסן אומגע־מעשר'ט דעם גאנצן מילגרוים און דעם גאנצן ארבוז, אויב זיי וואקסן אין הויף, און מען דארף ניט נעמען איינציקוויז טיילן פון מילגרוים אָדער טיילן פון ארבוז.** ר' עקיבא זאָגט, אז ביי הענגלן־וויינטרויבן (וואָס וואקסן אין הויף) דארף מען אראָפּרייסן נור איינצלנע וויינטרויבן, און ביי א מילגרוים דארף מען נעמען פון אים נור איינצלנע טיילן, און ביי אן ארבוז דארף מען עסן נור שטיקלעך פון אים. **ווייל ר' עקיבא האלט אז א הענגל־וויינטרויבן, ווען מען רייסט אים אראָפּ אין הויף, און דאָסזעלבע א גאַנצער מילגרוים אָדער א גאנצער ארבוז, הייסט ווי א סך פרוכטן צוזאמען, און מען דארף מעשרן.** **וועגן דעם** טייטש פון „גרגר", „פורט" און „סופת" זע **פריער פרק ב' משנה ו'.** כוסבר, קאָ־

שֶׁהִיא זְרוּעָה בֶּחָצֵר, מְקַרְטֵם עָלֶה עָלֶה וְאוֹכֵל. וְאִם צֵרַף חַיָּב. הַסֵּאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית שֶׁבֶּחָצֵר, אִם הָיוּ נִשְׁמָרִים, חַיָּבִין: י תְּאֵנָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בֶּחָצֵר וְנוֹטָה לְגִנָּה אוֹכֵל כְּדַרְכּוֹ וּפָטוּר. עוֹמֶדֶת בַּגִּנָּה וְנוֹטָה לֶחָצֵר, אוֹכֵל אַחַת אַחַת, פָּטוּר, וְאִם צֵרַף חַיָּב. עוֹמֶדֶת בָּאָרֶץ וְנוֹטָה לְחוּצָה לָאָרֶץ, בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְנוֹטָה לָאָרֶץ, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר. וּבְבָתֵּי עָרֵי

ריאנדער־פלאנץ, וואָס איז פארזייט אין הויף, זאָל מען אפרייסן (מקרטם) נור צו איינ־צעלנע בלעטער און עסן (אומגע׳מעשר׳ט), און אויב מען האָט צונויפגענומען (צירף, צוויי בלעטער מיט אמאָל) דארף מען מעשרן. וועגן „מקרטם" זע **פריער משנה ג׳. דער דין איז דאָ דערזעלבער וואָס פריער אין משנה ח׳ ביי א פייגנבוים וואָס שטייט אין הויף וואו מען מעג נור אראָפּרייסן צו איינצלנע פייגן.** הסיאה, סאטוריי־פלאנץ, והאזוב, און עזאָפּ־גראָז, והקורנית, און טימיאן, וועלכע וואקסן אין הויף, אויב זיי ווערן געהיטן, איז מען מחויב צו מעשרן. **די דאָזיקע דריי פלאנצונגן וועגן וועלכע מיר האָבן געשריבן אין מסכתא שביעית פרק ח׳ משנה א׳, ווערן טיילמאָל יאָ אָפּגעהיטן אז פרעמדע מענטשן זאָלן זיי ניט צונעמען, און טיילמאָל גיט מען ניט אויף זיי אכטונג. די משנה זאָגט דאָ, אז נאָר דעמאָלס ווען מען היט זיי, הייסן זיי ניט קיין הפקר און מען דארף זיי מעשרן.**

י. תאנה, א פייגנבוים, וועלכער שטייט אין א הויף, און (זיינע צווייגן מיט די פרוכטן) זענען אריבערגעבויגן אין א גאָרטן, מעג מען עסן (פון די פייגן פון די צווייגן) ווי דער שטייגער איז, און מען איז פטור (פון מעשר). **מען דארף ניט אָפּרייסן דוקא נור צו איינצלנע פייגן, ווי עס איז דער דין מיט א פייגנבוים וואָס שטייט אין א הויף (פריער אין משנה ח׳); מחמת דאָ זענען דאָך די צווייגן מיט די פרוכטן אריבער־געבויגן אין גאָרטן, איז כאָטש דער בוים אליין איז אין הויף, הייסט עס ניט ווי די פייגן וואָלטן געוועזן אין הויף.** עומדת בגינה, אויב (דער פייגנבוים) שטייט אין גאָרטן און (די צווייגן מיט די פייגן) זענען אריבערגעבויגן אין הויף אריין, מעג מען אראָפּ־רייסן און עסן נור צו איין פייג מיט אמאָל און מען איז פטור (פון מעשר); און אויב מען האָט צונויפגענומען (צירף, אראָפּגעריסן צוויי פייגן מיט אמאָל) איז מען חייב (צו מעשר). **ווייל עס האָט דעם דין ווי דער פייגענבוים וואָלטן אינגאנצן געשטאַנען אין הויף. די משנה לערנט, אז בנוגע „הויף" ווערט גערעכנט לויט דעם אָרט, וואו עס געפינען זיך די צווייגן („נוף") מיט די פרוכטן און ניט לויט דעם אָרט וואו עס שטייט דער בוים (דער „עיקר", דער שטאם פון בוים) זעלבסט.** עומדת בארץ, אויב (דער פייגנבוים) שטייט אין ארץ ישראל (אויף דער גרעניץ) און (זיינע צווייגן מיט פרוכטן) זענען אריבערגעבויגן אין חוץ לארץ (אויף יענער זייט גרעניץ, אויסער ארץ ישראל), אָדער (דער פייגענבוים) שטייט אין חוץ לארץ און (זיינע צווייגן מיט די פרוכטן) זענען אריבערגעבויגן אין ארץ ישראל, גייט אלץ לויט דעם (אָרט וואו עס געפינט זיך דער) בוים־שטאם (ניט די צווייגן). **אויב דער בוים־שטאם איז אין ארץ ישראל ווערן אויך די צווייגן און פרוכטן גערעכנט אלס ארץ ישראל׳דיקע, און מען דארף זיי מעשר׳ן, און אויב דער בוים־שטאם איז אין חוץ לארץ, כאָטש די צווייגן מיט די פרוכטן געפינען זיך אין ארץ ישראל, ווערן אויך זיי גערעכנט פאר חוץ־לארץ און מען דארף זיי ניט מעשרן.** ובבתי ערי חומה, און ביי הייזער אין שטעט, וואָס זענען ארומגערינגלט מיט א מויער, גייט אלץ לויט דעם בוים־שטאם. **דער דין איז, איינער פארקויפט א הויז, צי א הויף, צי א גאָרטן, צי א בוים, אין א שטאָט, וואָס איז ארומ־גערינגלט מיט א מויער, קאָן דער פארקויפער אין פארלויף פון ערשטן יאָר צוריק אָפּגעבן דעם קויפער דאָס געלט און צוריקצונעמען די פארקויפטע זאך (חומש ויקרא כ"ה). זאָגט די משנה, אז אויב א בוים איז אין דער שטאָט, וואָס איז ארומגערינגלט מיט אַ מויער, און די צווייגן זענען אריבערגעבויגן איבער דער מויער אויסער דער**

חוֹמָה הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר. וּבְעָרֵי מִקְלָט, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַנּוֹף וּבִירוּשָׁלַיִם, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַנּוֹף:

פרק ד

א הַכּוֹבֵשׁ, הַשּׁוֹלֵק, הַמּוֹלֵחַ בַּשָּׂדֶה, חַיָּב, הַמְכַמֵּן בָּאֲדָמָה פָּטוּר,

שטאָט, ווערט עס גערעכנט ווי דער בוים איז אין דער שטאָט און מען קאָן אים צו־ריקנעמען אין פארלויף פון יאָר. פארקערט, אויב דער בוים איז אויסער דער שטאָט, און די צווייגן אין דער שטאָט, קאָן מען אים ניט צוריקנעמען אין פארלויף פון יאָר. עס ווערט גערעכנט לויט דעם אָרט, וואו דער בוים־שטאם געפינט זיך. ובערי מקלט, און בנוגע ערי מקלט (אנטרינונגס־שטעט), גייט אלץ לויט די צווייגן („נוף"). דער דין איז, אז אויב איינער האָט געהרגט א מענטש בשוגג, ניט־ווילענדיק, איז דעם רוצח ניט געקומען קיין טויט־שטראָף, אָבער ער האָט געמוזט אנטלויפן און זיך באַזעצן אין איי־נער פון די אַנטרינונגס־שטעט, ערי מקלט. אויב דער רוצח איז ארויסגעגאנגן פון דער שטאָט האָט א קרוב פון דעם געהרגעטן געמעגט דעם רוצח הרגנען. זאָגט די משנה, אַז אויך אויב א בוים איז געשטאנען אויסער דער אנטרינונגס־שטאָט און ינע צווייגן זענען געווען אריבערגעבויגן אין דער שטאָט און דער רוצח איז געזעסן אויף דעם בוים־שטאם, הייסט עס ווי ער איז אין דער שטאָט, און דער קרוב פון געהרגעטן האָט אים ניט געטאָרט הרגנען. אזוי טייטשן די משנה דער רמבם און דער ברטנורא אויפן יסוד פון דער גמרא מכות י"ב, אז „אחר הנוף" „לויט די צווייגן", מיינט מען דאָ „אויך לויט די צווייגן", דאָס הייסט, אז אויב דער שטאם פון בוים איז אין שטאָט, אָדער די צווייגן זענען אין שטאָט, הייסט עס ווי דער גאנצער בוים איז אין שטאָט. ובירושלים, און אין ירושלים גייט אלץ לויט דעם ארט, וואו די צווייגן זענען. דער דין איז, אז פרוכטן פון מעשר שני האָט מען געדארפן פירן קיין ירושלים און דאָרט עסן. מען האָט אויך געקאָנט אויסקויפן, „אויסלייזן" די פרוכטן מיט געלט, און דאָס געלט פירן קיין ירו־שלים. אויב אָבער מען האָט די פרוכטן ניט אויסגעלייזט און מען האָט זיי אוועקגע־פירט קיין ירושלים, האָט מען זיי אין ירושלים ניט געטאָרט אויסלייזן. זאָגט די משנה, אז אויב אַ בוים איז געשטאַנען אין ירושלים אויף דער גרעניץ פון שטאָט און זיינע צווייגן זענען געווען אויסער ירושלים, אָדער פארקערט, דער בוים אויסער ירושלים און די צווייגן אין ירושלים, און דער מעשר שני האָט זיך געפינען אויף איינעם פון זיי, אָדער אויף דעם בוים־שטאם, אָדער אויף די צווייגן (אָדער אונטער זיי), ווערן אָנגע־נומען ביידע חומרות: מען טאָר ניט עסן דעם מעשר שני ווייל עס הייסט ווי ער איז אויסער ירושלים, און מען טאָר אים מער ניט אויסלייזן ווייל ער ווערט גערעכנט ווי ער איז אין ירושלים. אויך דאָ איז דער טייטש, אז מען גייט „אויך נאָך דעם אָרט פון די צווייגן", אזוי טייטשט דער ברטנורא. אין ירושלים איז פאראן א מיינונג, אז עס גייט אלץ לויט די צווייגן סיי מיקל צו זיין און סיי מחמיר צו זיין. אין דער משנה מעשר שני פּרק ג' משנה ז' איז פאראן אן אנדערער דין וועגן דעם.

פרק ד.

א. הכובש, אז איינער לייגט איין אין פעלד (גרינסן אָדער פרוכטן אין עסיק אָדער וויין), אָדער קאָכט אָפּ (ביי גרינסן און פרוכטן ווערט באַנוצט דאָס וואָרט „שלק" פאר „קאָכן"), אָדער באַזאלצט (ירקות צי איילבירטן) איז ער חייב צו מעשרן. קאָכן **(און איינלייגן האָט דעם דין ווי קאָכן) און זאלצן מאַכן, אז מען זאָל ניט טאָרן עסן זאָגאר אן אכילת עראַי אומגע'מעשר'ט, אפילו איידער מען האָט ארייַנגעפירט די תבואות, צי פרוכטן צי גרינס אין הויז.** המכמן, אז איינער באַהאַלט (פרוכטן צי ירקות) אין דער ערד (כדי זיי זאָלן זיך צעווארעמען און ווערן פארטיקער צום עסן) איז מען פטור (פון

הַמְטַבֵּל בַּשָּׂדֶה פָּטוּר, הַפּוֹצֵעַ זֵיתִים שֶׁיֵּצֵא מֵהֶם הַשֶּׂרָף פָּטוּר, הַסּוֹחֵט זֵיתִים עַל בְּשָׂרוֹ פָּטוּר, וְאִם סָחַט וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ, חַיָּב. הַמְקַפֶּא לְתַבְשִׁיל פָּטוּר, לִקְדֵרָה חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּבוֹר קָטָן: ב תִּינוֹקוֹת שֶׁטָּמְנוּ תְאֵנִים לְשַׁבָּת, וְשָׁכְחוּ לְעַשְּׂרָן, לֹא יֹאכְלוּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ. כַּלְכָּלַת

מעשרן). ווייל דערווארמען די פרוכטן אין דער ערד הייסט ניט קאָכן זיי. המטבל, אז איינער טונקט איין אין פעלד (גרינס צי איילבירטן אין זאלץ) איז ער פטור פון מעשרן. די מפרשים טייטשן, אז דאָס מיינט מען, אז ווען מען טונקט־איין יעדעס מאָל איין גרינס, צו איין איילבירט אין זאלץ און מען עסט עס אויף, דארף מען ניט מעשרן; ווייל „באַ־זאלצן" מיינט, אַז מען האָט לפחות באַזאלצן צוויי גרינסן אָדער צוויי איילבירטן. הפוצע, אז איינער צעשפּאַלט (צעקוועטשט) איילבירטן, כדי עס זאָל פון זיי ארויסגיין די ביטערקייט („השרף", דער ביטערער זאפט) איז ער פטור (צו מעשרן). ווייל כאָטש ער האָט דאָך גוט־געמאכט די איילבירטן צום עסן, פונדעסטוועגן הייסט עס ניט ווי אָפּגעקאָכט אָדער איינגעלייגט. הסוחט, אז איינער קוועטשט אויס (אייל) פון איילבירטן אויף זיין לייב (אָנצושמירן זיך) איז ער פטור (פון מעשרן). ער מעג עסן פון דעם אייל, וואָס געפינט זיך אויפן לייב, ווייל דאָס הייסט ניט ווי ער האָט אָנגעזאמלט אייל. ואם סחט, אויב ער האָט אויסגעקוועטשט (דעם אייל) און אריינגעטאָן אים אין זיין האַנט (אין דעם גריבל פון דער האַנט) דארף ער מעשרן. ווייל דאָס הייסט, אז ער האָט צונויפגעזאמלט אייל אין דער האַנט, און עס איז אזוי ווי ער וואָלט צונויפגעזאמלט אייל אין א קליינעם אייל־קעלטער. המקפא, אז איינער שוימט אָפּ (די שאָלעכץ און קערנדלעך וועלכע שווימען אין דער הויך אויפן וויין) אין געקעכץ, איז ער פטור (פון מעשר׳ן). מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה ז׳, אז וויין ווערט פארטיק אז מען זאָל אים דארפן מעשר׳ן, ווען מען שוימט אים אָפּ (משיקפה). זאָגט דאָ די משנה, אַז אויב מען האָט צוערשט אריינגעגאָסן וויין אין געקעכץ און דערנאָך האָט מען אים אָפּגעשוימט פון געקעכץ ארויס, הייסט דאָס ניט קיין ריכטיקע אָפּשוימונג און מען איז פטור פון מעשר. דער ירושלמי זאָגט, אז מען מיינט אין א קאלטן געקעכץ, ווייל אין א הייסן געקעכץ איז דאָך עס געקאָכט און מען וואָלט יאָ גענדארפן מעשרן. לקדרה, אויב אין א (ליידיקן) טאָפּ איז ער חייב צו מעשרן, ווייל עס איז ווי א קליינער וויין־גרוב. די משנה מיינט דאָ, אז אויב מען האָט אריינגעגאָסן וויין אין א ליידיקן טאָפּ און מען האָט דעם וויין אָפּגעשוימט, און דערנאָך האָט מען אריינגעטאָן אין טאָפּ דאָס געקעכץ, דארף מען יאָ מעשרן, ווייל דער ליידיקער טאָפּ איז ווי א קליינער וויין־גרוב, און עס האָט דעם דין ווי פריער פרק א׳ משנה ז׳, אז מען שוימט אָפּ פון וויין־גרוב פון קעלטער) הייסט עס פארענדיקט די ארבייט און מען טאָר ניט טרינקן דעם וויין אומ׳געמעשר׳ט.

ב. תינוקות, אז קינדער האָבן באַהאַלטן (אין פעלד) פייגן אויף (צו עסן זיי אים) שבת און מען האָט פארגעסן די פייגן צו מעשר׳ן, טאָר מען זיי ניט עסן אויך שבתצו־נאכטס ביז מען מעשר׳ט זיי. דאָס איז דער דין, וועגן וועלכן מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות, אז שבת איז קובע צו מעשר, דאָס הייסט, אז שבת טאָר מען גאָר ניט עסן קיין זאך אומגעמעשר׳ט אפילו איידער מען האָט אריינגענומען אין שטוב אריין. די משנה דאָ לערנט אונז צוויי זאכן. ערשטנס, אז אפילו קליינע קינדער האָבן באַהאַלטן פרוכטן אויף צו עסן אים שבת הייסן די פרוכטן שוין שבת־פרוכטן; און צווייטנס, אז אפילו ווען דער שבת איז שוין אריבער, טאָר מען אויך שבתצונאַכטס, נאָך שבת, ניט עסן אומגעמעשרט פון פרוכטן, וועלכע זענען געווען באַשטימט אויף שבת. כלכלת שבת, א קויש (מיט פרוכטן) וואָס מען האָט אוועקגעלייגט צו עסן אים שבת, איז די בית שמאי פטרן פון מעשר (אויב מען וויל די פרוכטן עסן פאר שבת), און די בית הלל זענען מחייב (צו מעשרן). ווייל די בית הלל האַלטן, אַז אויב מען האָט באַשטימט דעם קויש פייגן אויף שבת, טאָר מען אפילו פאר שבת ניט עסן פון זיי אומ־

שַׁבָּת, בֵּ״שׁ פּוֹטְרִין, וּבֵ״ה מְחַיְּבִין: ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַלּוֹקֵט אֶת הַכַּלְכָּלָה לִשְׁלוֹחַ לַחֲבֵירוֹ, לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר: ג הַנּוֹטֵל זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן, טוֹבֵל אֶחָד אֶחָד בְּמֶלַח וְאוֹכֵל, אִם מָלַח וְנָתַן לְפָנָיו, חַיָּב: ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִן הַמַּעֲטָן הַטָּהוֹר חַיָּב וּמִן הַטָּמֵא פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲזִיר אֶת הַמּוֹתָר: ד שׁוֹתִין עַל הַגַּת, בֵּין עַל הַחַמִּין בֵּין עַל הַצּוֹנֵן

געמעשרט. דאָס ווערט אין מסכת עדויות פרק ד׳ משנה י׳ גערעכנט צו זעלטענע הלכות, אין וועלכע די בית שמאי זענען מיקל און די בית הלל זענען מחמיר; ווייל אין ס׳רוב הלכות זענען די בית שמאי מחמיר און די בית הלל מיקל. ר׳ יהודה זאָגט, אז אויך ווען איינער קלייבט אויף א קויש (פרוכטן) צו שיקן זיין פריינט, טאָר ער שוין ניט עסן (פון די פרוכטן) ביז ער שיידט־אָפּ פון זיי מעשר. **כאָטש דער דין איז דאָך, אז א מתנה מאַכט ניט, אז מען זאָל מוזן מעשרן, אָבער ווייל דאָ איז צוגעגרייט געוואָרן א ספּעציעלער קויש פרוכטן, הייסט עס, אז ער האָט צוגעגעבן דעם קויש א באַזונדערע חשיבות און מען דאַרף מעשרן. אַזוי טייטשן כמעט אלע מפרשים. אָבער דער רמבם טייטשט, אז ער האָט אָנגעגרייט דעם קויש פרוכטן צו שיקן זיין פריינד אז ער זאָל עסן אים שבת, און כאָטש ער האָט זיי אים ניט געשיקט, האָבן זיי דעם דין פון שבת־פרוכטן.ביידע טייטשן זענען פאַראַן אין ירושלמי.**

ג. הנוטל, אז איינער נעמט ארום (צום עסן) איילבירטן פון פאַרווייכונגס־קויש (מעטן, א קויש, אין וועלכן מען לייגט־אריין איילבירטן, כדי זיי זאָלן ווערן ווייך און מען זאָל פון זיי דערנאָך קאָנען ארויסקוועטשן דעם אייל), מעג ער איינטונקן צו איין איילבירט אין זאלץ און עסן (אומגעמעשר׳ט). **דער ירושלמי זאָגט דערויף, אז כדי באַזאלצן זאָל מאַכן, אַז מען זאָל דאַרפן מעשרן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳, מוזן זיין לפּחות צוויי איילבירטן צוזאַמען.** אם מלח, אויב ער האָט באַזאלצן און האָט זיי געלייגט פאַר זיך (עטליכע פון זיי, און וויל נעמען פון זיי און עסן) דאַרף ער מעשרן. מחמת ווען ער האָט ארויסגענומען איילבירטן פון קויש צו עסן, **איז ארום די איילבירטן שוין פאַרענדיקט געוואָרן די גאַנצע ארבייט, און ווייל ער האָט זיי געזאַלצן, האָט ער זיי קובע געווען צו מעשר, אפילו ער האָט זיי ניט געבראַכט אין הויז.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז אויב (דער מענטש וואָס נעמט די איילבירטן איז טמא, און) ער נעמט איילבירטן פון א פאַרווייכונגס־קויש, וועלכער איז טהור, דאַרף ער מעשרן און אויב פון (א פאַרווייכונגס־קויש וועלכער איז) טמא דאַרף ער ניט מעשרן, ווייל ער לייגט צוריק די איבערגעבליבענע (איילבירטן). **אויב דער מענטש, וואָס נעמט די איילבירטן איז טמא און דער קויש איז טהור, איז מען זיכער, אז ער וועט מער ניט צוריקלייגן די ארויסגענומענע איילבירטן, מחמת זיי וועלן דאָך מטמא זיין די אַנדערע איילבירטן אין קויש; דעריבער דאַרף ער יאָ מעשרן. אָבער, ווען דער קויש איז אויך טמא, איז דאָך ניטאָ מורא צו האָבן טאָמער וועלן די צוריקגעלייגטע איילבירטן מטמא זיין די אנדערע איילבירטן פון קויש, ווייל זיי זענען דאָך סיי ווי טמא; דעריבער איז אָנצונעמען, אז ער וועט צוריקלייגן די איבערגעבליבענע איילבירטן, וועלכע ער וועט ניט אויפעסן, און די ארבייט ארום די דאָזיקע איילבירטן איז נאָכניט פאַרענדיקט, און ער דאַרף ניט מעשרן.**

ד. שותים, מען מעג טרינקן וויין (אומגעמעשרט) אין וויין־קעלטער. **די מפרשים טייטשן אויפן יסוד פון דער גמרא עירובין צ״ט, אז דאָ מיינט מען, אז ווען איינער שטייט אין דרויסן און שטעקט אריין דעם קאָפּ אין ווינקעלטער מעג ער דאָרט טרינקן וויין אומגע׳מעשר׳ט. מחמת עס הייסט ניט, אז מען האָט שוין ארויסגענומען פון קעל־טער דעם וויין צו טרינקן און עס איז דעריבער קיין טרינקן בקביעות, נאָר א שתיית עראַי, א צופעליק טרינקען, און דאָס מעג מען אומגע׳מעשר׳ט.** בין על החמין, סיי ווען

פָּטוּר, דִּ"ר מֵאִיר, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּ"ר צָדוֹק מְחַיֵּב, וַחֲכָ"א עַל הַחַמִּין חַיָּב, וְעַל הַצּוֹנֵן פָּטוּר: ה הַמְקַלֵּף שְׂעוֹרִים, מְקַלֵּף אַחַת אַחַת וְאוֹכֵל, וְאִם קִלֵּף וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ חַיָּב. הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים, מְנַפֶּה מִיָּד לְיָד וְאוֹכֵל, וְאִם נִפָּה וְנָתַן לְתוֹךְ חֵיקוֹ, חַיָּב. כְּסְבָּר שֶׁזְּרָעָהּ לְזֶרַע, יְרָקָהּ פָּטוּר. זְרָעָהּ לְיָרָק, מִתְעַשֶּׂרֶת זֶרַע וְיָרָק. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הַשֶּׁבֶת מִתְעַשֶּׂרֶת

דער טרינקער האָט צוגעגאָסן צום וויין ווארעם וואסער, און סיי ער האָט צוגעגאָסן קאַלט וואסער איז ער פטור (פון מעשרן), אזוי זאָגט ר' מאיר. **אַמאָל פלעגט מען טרינקן ניט קיין ריינעם וויין, נאָר מען האָט אין אים ארייגעגאָסן וואסער, זאָגט ר' מאיר, אז אלץ איינס צי ער האָט צוגעגאָסן ווארעם וואסער און מען ווייסט זיכער, אַז ער וועט דעם וויין ניט מער צוריקגיסן אין קעלטער, כדי ניט קאליע צו מאכן דעם וויין אין קעלטער** (ווייל וויין מיט ווארים וואסער קאָן זיך ניט לאנג האַלטן) **און סיי מיט קאַלט וואסער, און עס קאָן דאָך זיין אז ער זאָל יאָ צוריקגיסן דעם וויין, איז ער אלץ פטור פון מעשרן.** ר' אליעזר בר' צדוק איז מחייב (צו מעשרן). **ווייל ער האַלט, אז עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער צוריק ארויסנעמען דעם קאָפּ פון קעלטער ארויס. רש"י אין עירובין צ"ט זאָגט, אז ר' אליעזר בר' צדוק איז מחייב צו מעשרן נאָר ווען ע' האָט צוגעגאָסן וואסער, ווייל דערמיט האָט ער געוויזן, אז ער טרינקט דעם וויין ניט צופעליק, עראַי, נאָר בקביעות.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז אויב (ער האָט צוגעגאָסן וואסער וואָס איז) ווארעם איז ער מחויב, און אויב קאַל־טע איז ער פטור (פון מעשרן). **ווייל נור מיט ווארעם וואסער איז מען זיכער, אז ער וועט ניט צוריקגיסן דעם וויין אין קעלטער.**

ה. המקלף, אז איינער שיילט אָפּ גערשטן, מעג ער אָפּשיילן צו איין גערשט מיט אמאָל און עסן (אומגע'מעשר'ט); אָבער אויב ער האָט אָפּגעשיילט (עטליכע גערשטן) און ארייגעלייגט אין האַנד (און וויל עסן פון זיי) איז ער מחויב (צו מעשר'ן). **דער דאָזיקער דין איז ענליך צו די פריערדיקע דינים אין דער משנה, אז ווען מען נעמט איינעם יעדעס מאָל איז מען פטור פון מעשר, אָבער צוויי איז מען שוין מחויב צו מעשרן** (פריער פרק ה' משנה ה' און ווייטער). **אָבער דאָ זאָגט די תוספתא און דער ירושלמי, אז ביי גערשטן, אפילו ער שיילט אָפּ צוויי גערשטן צוזאמען, איז ער אויך פטור צו מעשרן, און ערשט ביי דריי צוזאמען איז ער מחויב.** המולל מלילות, אז איינער צערייבט ווייץ־זאנגן (מיט דער האַנט) מעג ער ארויסבלאָזן (די פלעווערס) פון האַנט צו האַנט און עסן (די ווייץ־קערנדלעך) אומגע'מעשר'ט; אָבער, אויב ער האָט ארויס־געבלאָזן (די פלעווערס) און ער האָט (די ווייץ־קערנדלעך) אריינגעלייגט אין זיין קלייד (פאָלעס פון קלייד) איז ער מחויב צו מעשר'ן. **דער אונטערשיד איז, וואָס אין דער האַנט הייסט עס עראַי, צופעליק עסן, ניט קיין קביעות; אָבער ווען ער נעמט אריין די ווייץ־קערנדלעך אין קלייד, הייסט עס שוין א קביעות. דאָס וואָרט „מלילות" מיינט מען זאנגן, און „המולל" הייסט ארויסרייבן די קערנדלעך פון די זאנגן. מיט „ארויס־בלאָזן פון האַנט צו האַנט", מיינט מען איבערוואַרפן פון איין האַנט אין דער צווייטער די צעריבענע ווייצן־זאנגן, אזוי אז די פלעווערס, די שטרויערלעך, פאלן אוועק און עס בלייבן די קערנדלעך.** כוסבר, קאָריאַנדער־פלאַנצונג, וואָס מען האָט פארזייט, כדי צו האָבן שפּעטער קערנדלעך צום פארזייען (זרע, ניט אויף צו עסן די בלעטער), איז זיין גרינס (די בלעטער) פטור (פון מעשר). אויב מ'האָט פארזייט (צו עסן) די בלע־טער, מעשר'ט מען די קערנדלעך און די בלעטער. ר' אליעזר זאָגט, אז דיל־קרויט (שבת) דאַרף מען מעשרן סיי די קערנדלעך (זרע, די זאמען), סיי די גרינס (די בלע־טער) און סיי די צווייגן (זירים). **ווייל אלע דריי זענען וויכטיק ביי דיל־קרויט. טייל טייטשן „זירים" ניט די צווייגן, נאָר דער טייל פון דיל־קרויט אין וועלכן עס געפינען**

זֶרַע וְיָרָק וְזֵירִין. וַחֲכָ״א אֵינוֹ מִתְעַשֵּׂר זֶרַע וְיָרָק, אֶלָּא הַשַּׁחֲלִים וְהַגַּרְגִּיר בִּלְבָד: ו רַבָּן גַּמְלִיאֵל (נ״א רשב״ג) אוֹמֵר, תְּמָרוֹת שֶׁל תִּלְתָּן, וְשֶׁל חַרְדָּל, וְשֶׁל פּוֹל הַלָּבָן, חַיָּבוֹת בְּמַעֲשֵׂר. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַצָּלָף מִתְעַשֵּׂר תְּמָרוֹת וְאֶבְיוֹנוֹת וְקַפְרָס. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין מִתְעַשֵּׂר אֶלָּא אֲבִיוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן פֶּרִי:

פרק ה

א הָעוֹקֵר שְׁתָלִים מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ וְנוֹטֵעַ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, פָּטוּר. לָקַח בִּמְחֻבָּר

זיך די זאמען (די זרע־קערנדלעך). וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז מען דארף ניט מעשרן אי די זאמען (זרע־קערנדלעך) און אי די גרינס (די בלעטער), נאָר פון שחלים (קרעס, אזא סאלאט־פלאנץ) און פון גרגר (ווייסער זענעפט, ווייסע גאָרטשיצע) אליין. **ווייל נאָר ביי די דאָזיקע צוויי פלאנצן, אויב דער וואָס פארזייט באַשטימט ניט פריער צו וואָס ער פארזייט זיי, מיינט ער זיכער צו באַנוצן סיי די זאמען און סיי די בלעטער.**

ו. רבן גמליאל זאָגט, אז די טייטלן (תמרות, די „קעפלעך״ אין אָנהויב פון בליהען) פון גריכיש היי (תלתן, פענוגריק), און פון זענעפט (חרדל, גאָרטשיצע) און פון ווייסן באָב (פול הלבן) דארף מען מעשרן. **ווייל די דאָזיקע קעפּלעך האָבן א חשיבות און מענטשן באַנוצן זיי צום עסן. דער ברטנורא (און אויך דער ר״ש) ברענגט נאָך א טייטש פאר „תמרות״, אז דאָס מיינט מען די ווייכע צווייגן, און טייל מענטשן עסן זיי. אין טייל משניות איז פאראן די גירסא „רבן שמעון בן גמליאל״.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז דעם צלף, דאָס קאפּער־ביימל, דארף מען מעשרן סיי די תמרות (קעפלעך, אָדער ווייכע, יונגע צווייגן), סיי די אביונות, די פרוכטן פון קאפּער־ביימל (א סאָרט יאגדעס), און סיי דעם קפרס, די בלומען (וואָס היטן די פרוכטן). **ווייל די אלע דריי טיילן פון דעם קאפּער־ביימל ווערן געגעסן.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז מען דארף מעשרן בלויז די אביונות (די פרוכטן) ווייל זיי זענען די פרוכטן (די פרי פון קאפּער־בוימל). **דער רמב״ם זאָגט, אז ר׳ עקיבא זאָגט דעם דין ניט דוקא וועגן קאפּער־בוים, נאָר אויך אויף אלע אנדערעביימער, און ער האַלט, אז מען דארף מעשרן נאָר די פרוכטן.**

פרק ה.

א. העוקר, אז איינער רייסט־אויס פלאנצן פון זיין (גאָרטן) און פארפלאנצט זיי אין (אן אנדער ארט) אין זיין (גאָרטן) איז ער פטור (צו מעשרן). **דער שטייגער פון גערטנער איז טיילמאָל ארויסצורייסן גרינס־פלאנצונגען, ווי ציבעלעס, וועלכע וואקסן צו־געדיכט, און זיי פארפלאנצן אין אן אנדער ארט, כדי זיי זאָלן וואקסן בעסער. דאָס זעלבע איז מען זיך אויך נוהג ארויסצורייסן יונגע ביימער־פלאנצן, אפילו אזעלכע, וואָס האָבן שוין פרוכטן אויף זיך, און צו פאַרפלאַנצן זיי אין אן אנדער באַקוועמען אָרט. די דאָ־זיקע פלאנצן הייסן „שתילים״ (אויך „שתילים״). זאָגט די משנה, אז אויב איינער האָט ארויסגעריסן די פלאנצן, און ער האָט זיי אדורכגעפירט דורך זיין הויף, און ער האָט זיי פארפלאנצט אין אן אנדער אָרט, זענען זיי פטור פון מעשר, און מען מעג זיי עסן אן אכילת עראַי, א ניט־פולשטענדיק עסן. כאָטש זיי זענען דאָך שוין געוועזן אין הויף, און מיר האָבן דאָך געלערנט אין פרק א׳ משנה ה׳ אז פרוכטן, וואָס זענען געוועזן אין הויף, טאָר מען ניט עסן אומגעמעשר׳ט; אָבער ווייל דאָ האָט ער זיי דאָך ארויסגענומען צום פארפלאנצן אין אן אנדערן אָרט, און ער האָט זיי פארפלאנצט אין אנדערן אָרט, זענען זיי פטור.** לקח, אז איינער האָט געקויפט (פרוכטן ווען זיי זענען נאָך געווען באַ־האפטן צו דער ערד (נאָכניט אָפּגעשניטן) איז ער פטור (צו מעשרן). **דער דין, אז מקח, קויפן, איז „קובע למעשר״, מאַכט, אז מען זאָל ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט אפילו אן אכילת עראַי,** איז נור ווען מען קויפט אָפּגעשניטענע פרוכטן, **אָבער ניט ווען זיי זע־**

לְקַרְקַע, פָּטוּר. לָקַט לִשְׁלוֹחַ לַחֲבֵירוֹ, פָּטוּר. ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ כַּיּוֹצֵא בָהֶם נִמְכָּרִים בַּשּׁוּק, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין: ב הָעוֹקֵר לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ וְנוֹטֵעַ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ לְזֶרַע, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גָרְנָן. בְּצָלִים מִשֶּׁהִשְׁרִישׁוּ בָעֲלִיָּיה טָהֲרוּ מִלְּטַמֵּא. נָפְלָה עֲלֵיהֶם מַפּוֹלֶת וְהֵם מְגֻלִּים, הֲרֵי אֵלּוּ כִּנְטוּעִים בַּשָּׂדֶה: ג לֹא יִמְכּוֹר אָדָם אֶת פֵּירוֹתָיו מִשֶּׁבָּאוּ

נען נאָך באַהעפטן צו דער ערד. לקט לשלוח, אויב איינער האָט אָפגעריסן (פרוכטן), צו שיקן צו זיין פריינט איז מען פטור (צו מעשרן). די משנה האָט עטליכע טייטשן. דער ר"ש און דער ברטנורא טייטשן, אז איינער האָט ארויסגעריסן „שתילים", פלאנצן (וועגן וועלכע עס איז געלערנט געוואָרן אין אָנהויב פון דער דאָזיקער משנה) צו שיקן צו זיין פריינט, אז דער פריינט, זאָל זיי פארפלאנצן ביי זיך, איז מען פטור צו מעשר'ן, כאָטש אויף די פלאנצן זענען געווען פרוכטן. דער רמב"ם איז גורס „לקח" אנשטאָט „לקט", און ער לערנט די משנה, אז דאָ מיינט מען סתם וועגן פרוכטן, און אז דאָס וואָס דער דין איז, אז „מקח", קויפן, מאַכט אז מען זאָל דארפן מעשרן, איז נור ווען איינער קויפט פאר זיך צום עסן, אָבער אויב ער קויפט צו שיקן א מתנה צו זיין פריינט איז מען פטור צו מעשרן. ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז אויב אזעלכע ווי זיי (ווי די דאָזיקע „שתילים", פלאנצן, וואָס ער האָט ארויסגעריסן, לויט דעם טייטש פון ר"ש, אָדער סתם פרוכטן, לויט דעם רמבם'ס טייטש) ווערן פארקויפט אין מארק, איז מען מחויב צו מעשרן. ווייל דערמיט הייסט עס, אז די דאָזיקע שתילים, פלאנצן (לויט דעם פשט פון ר"ש), אָדער די פרוכטן (לויט דעם רמב'ס פשט), זענען שוין פולשטענדיק פארטיק און די ארבייט ארום זיי איז שוין פארענדיקט.

ב. העוקר, אז איינער רייסט־ארויס (פלאנצן, שתילים) ריבן (לפת) און רעטאָך (צנונות) פון זיין (גאָרטן) און פארפלאנצט זיי (אין אן אנדער אָרט) אין זיין (גאָרטן), כדי שפּעטער צו האָבן פון זיי זאמען (זרע, זאמען צום פארזייען, ניט צו עסן די גרינסן) איז ער מחויב (צו מעשר'ן), ווייל דאָס איז זייער „גורן" (שייער). מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכת מעשרות און אויך אין פרק א' משנה ה' דערקלערט, אז מיט „גרנן למעשרות", מיינט מען די צייט, ווען ארום דער פרוכט איז שוין פארענדיקט געוואָרן די ארבייט, און די פרוכט איז שוין פארטיק צום פארקויפן אָדער צום ברענגען אין הויז אריין. זאָגט דאָ די משנה, אז ווייל ער מיינט ארויסצובאַקומען שפּעטער פון די ריבן אָדער רעטאָך די זאמען (און זאמען פון. אזעלכע גרינסן ווי ריבן און רעטאָך זענען פטור פון מעשר, ווייל מען עסט זיי ניט), הייסט עס, אז ווען ער האָט ארויסגעריסן די ריבן און דעם רעטאָך איז שוין געוואָרן דער סוף פון דער ארבייט ארום זיי, און דעריבער מוז ער זיי מעשר'ן. בצלים, ציבעלעס וועלכע (מען האָט אָפגעשניטן פון גאָרטן און ארויפגעלייגט אויפן בוידעם און זיי) זענען אין דער ערד פון בוידעם געוואָרן צוריק איינגעוואָרצלט, ווערן זיי טהור ניט מטמא צו זיין. אויב די ציבעלעס זענען טמא געוואָרן (האָבן אָנגערירט א טמא־זאך) נאָכדעם ווי מען האָט זיי אָפגעשניטן פון גאָרטן, ווערן זיי איצט טהור, ריין, ווייל זיי ווערן, בנוגע טומאה, פארעכנט ווי פארזייעט, באַהאַפטן צו דער ערד, און זאכן וועלכע זענען באַהאָפטן צו דער ערד (מחובר) האָבן ניט אויף זיך קיין טומאה (זע פריער אין שביעית פרק י' משנה ז'). אָבער בנוגע מעשר און אנדערע ענינים האָבן זיי ניט דעם דין ווי פארזייעטע. נפלה, אויב עס איז ארויפגעפאלן אויף זיי (אויף די ציבעלעס) א בערגל ערד און זייערע בלעטער זענען געבליבן אָפּגעדעקט, האָבן זיי דעם דין ווי זיי זענען פאַרפלאַנצט אין פעלד. אין דעם דאָזיקן פאל הייסן זיי ווי צוריק פארפלאנצט, פארזייעט, ניט דוקא בנוגע טומאה, נאָר אויך אין אלע ענינים, בנוגע מעשר, שמיטה, און שבת.

ג. לא, א מענטש טאָר ניט פארקויפן זיינע (באַהאַפטענע צו דער ערד) פרוכטן, פון זינט זיי האָבן שוין דערגרייכט די צייט ווען מען דארף פון זיי אָפשיידן מעשרות

לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, וְלֹא בַשְּׁבִיעִית לְמִי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית. וְאִם בִּכְּרוּ, נוֹטֵל אֶת הַבִּכּוּרוֹת וּמוֹכֵר אֶת הַשְּׁאָר: ד לֹא יִמְכּוֹר אָדָם אֶת תִּבְנוֹ, וְאֶת גִּפְתּוֹ, וְאֶת זַגָּיו, לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין. וְאִם הוֹצִיא, חַיָּב בַּמַּעַשְׂרוֹת וּפָטוּר מִן הַתְּרוּמָה, שֶׁהַתּוֹרֵם, בְּלִבּוֹ עַל הַקְּטוּעִים, עַל הַצְּדָדִים, וְעַל מָה

(עונת המעשרות), צו איינעם וועלכער איז ניט באַגלויבט, אַז ער שיידט אָפּ מעשרות. **אין מעשרות פרק א׳ משנה ב׳, ג׳ און ד׳ ווערט געלערנט, פון ווען אָן פרוכטן און גרינסן און תבואה דאַרפן ווערן גע׳מעשר׳ט** (למשל פייגן, ווען זיי ווערן ווייסלעך, תבואה, ווען זי ווערט אויפגעוואַקסן א דריטל). **דאָס הייסט „עונת המעשרות״, די צייט, ווען זיי דאַרפן ווערן גע׳מעשר׳ט. זאָגט די משנה, אַז ווען פרוכטן צי תבואה צי גרינסן האָבן שוין דערגרייכט די דאָזיקע צייט טאָר מען זיי ניט פאַרקויפן צו א מענטש, וועלכער איז ניט באַגלויבט, אַז ער שיידט אָפּ מעשרות. אָפּגעריסענע, ניט־מעשרטע** (טבל) **פרוכטן טאָר מען צו קיינעם ניט פאַרקויפן.** ולא בשביעית, און אים שמיטה־יאָר טאָר מען ניט פאַרקויפן פרוכטן צו אזא מענטש, וואָס איז חשוד אַז ער היט ניט אָפּ די שמיטה־דינים. **דאָס אַלץ, סיי ביי מעשר און סיי ביי שמיטה, טאָר מען ניט טאָן, ווייל מען איז עובר אויף „ולפני עור לא תתן מכשול״** (ויקרא י״ט), **פאַר א בלינדן טאָר מען ניט לייגן קיין שטרויכלונג. און דער טייטש איז אויך, אַז מען טאָר ניט געבן די מעגליכקייט צו טאָן אַ עבירה איינעם, וועלכן מען איז חושד אַז ער וועט טאָן די עבירה.** ואם בכרו, און אויב (ניט אַלע פרוכטן זענען אויפגעוואַקסן און דערגרייכט צו דער „צייט פון מעשרות״, און נאָר) א טייל איז געוואָרן צייטיק (און דערגרייכט די „צייט פון מעשרות״, און די איבריקע פרוכטן האָבן נאָכניט דערגרייכט), זאָל ער (דער פאַרקויפער) נעמען פאַר זיך די צייטיקע (בכורות) און ער מעג פאַרקויפן די איבעריקע. **מחמת די איבריקע דאַרף מען נאָכניט מעשרן, דעריבער מעג ער זיי פאַר־קויפן אפילו צו אַזעלכן, וועלכער איז ניט באַגלויבט אויף מעשרות.**

ד. לא ימכור, א מענטש טאָר ניט פאַרקויפן זיין שטרוי (אויסגעדראָשענע תבואה־שטרוי, אין וועלכע עס געפינען זיך נאָך טייל־מאָל קערנדלעך פון ווייץ, גערשטן, צי אַנדערע תבואה), און זיין אָפּפאַל פון איילבירטן (גפת, שאָלעכץ פון איילבירטן אין וועלכע עס איז נאָך פאַרבליבן עטוואָס אייל), און זיין אָפּפאַל פון ווייַנטרויבן (זגיו, שאָ־לעכץ פון ווייַנטרויבן, אין וועלכע עס איז נאָך פאַרבליבן אביסל טרויבן־זאַפט) צו איינעם, וועלכער איז ניט באַגלויבט, אַז ער שיידט־אָפּ מעשרות. כדי אַרויסצונעמען פון זיי (פון דעם איילבירטן־אָפּפאַל און פון ווייַנטרויבן־אָפּפאַל) דעם זאַפט (דעם איבער־געבליבענעם אייל צי טרויבן־זאַפט). **די משנה גיט דאָ אָן נור וועגן אַרויסנעמען דעם זאַפט פון דעם איילבירטן און ווייַנטרויבן־אָפּפאַל; אָבער זי מיינט אויך „כדי אַרויסצו־נעמען די פאַרבליבענע קערנדלעך פון דעם שטרוי״.** ואם הוציא, און אויב מען האָט אַרויסגענומען (סיי די איבערגעבליבענע קערנדלעך פון דעם שטרוי און סיי דעם אייל־זאַפט און טרויבן־זאַפט פון דעם איילבירטן־און ווייַנטרויבן־אָפּפאַל) דאַרף מען דערפון אָפּשיידן מעשר, אָבער ניט קיין תרומה, ווייל דער וועלכער שיידט אָפּ תרומה (פון דער גאַנצער תבואה) האָט אין זינען געהאַט (אַז די אָפּגעשיידטע תרומה זאָל אויך זיין) אויף די אָפּגעהאַקטע תבואה־זאַנגען (קטועים, אָפּגעהאַקטע, שטעקלעך), אויף די זייטן (צדדים, די תבואה־קערנדלעך, וואָס זענען געבליבן אין דער זייט) און אויף דעם (די קערנדלעך וואָס זענען פאַרבליבן) אין שטרוי. **און דאָס זעלבע איז אויך, דער וואָס האָט אָפּגעשיידט תרומה פון דעם אייל אין אייל־קעלטער און פון דעם ווייַן אין ווייַנקעלטער האָט אין זינען געהאַט, אַז די אָפּגעשיידטע תרומה זאָל שוין זיין אויך אויף דעם אייל־זאַפט אין איילבירטן־אָפּפאַל, און אויף דעם טרויבן־ זאַפט אין ווייַנ־טרויבן־אָפּפאַל.**

שֶׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן: ה הַלּוֹקֵחַ שְׂדֵה יָרָק בְּסוּרְיָא אִם עַד שֶׁלֹּא בָא לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, חַיָּב. וּמִשֶּׁבָּא לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, פָּטוּר, וְלוֹקֵט כְּדַרְכּוֹ וְהוֹלֵךְ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף יִשְׂכּוֹר פּוֹעֲלִים וְיִלְקוֹט. אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁקָּנָה קַרְקַע אֲבָל בִּזְמַן שֶׁלֹּא קָנָה קַרְקַע, אִם עַד שֶׁלֹּא בָא לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, פָּטוּר. רַבִּי אוֹמֵר, אַף

ה. הלוקח, אז איינער (א ייד) קויפט (פון א גוי) א פעלד מיט גרינס אין סוריא, אויב דאָס גרינס האָט (אין דער צייט פון קויפן דאָס פעלד) נאָכניט דערגרייכט די „צייט פון מעשרות", איז (דער ייד) מחויב אָפּצושיידן מעשר (שפּעטער ווען עס קומט די „צייט פון מעשרות"); און אויב (דאָס קויפן איז פאָרגעקומען) נאָכדעם ווי דאָס גרינס האָט דערגרייכט די „צייט פון מעשרות", איז ער פטור (פון מעשרן). **מיר האָבן געשריבן פריער אין מסכת דמאי פרק ו' משנה י"א, אז סוריא איז דאָס היינטיקע סיריע, (מיט געוויסע ענדערונגן), דאָס לאַנד, וואָס ליגט אין צפון פון ארץ ישראל און וואָס דוד המלך האָט געהאַט איינגענומען. סוריא איז באַטראַכט געוואָרן אביסל ווי ארץ ישראל, אָבער ניט אינגאַנצן ווי ארץ ישראל. למשל פּרוכטן פון א ייד'ס א פעלד אין סוריא האָט מען געמוזט מעשר'ן; אָבער פּרוכטן פון א גוי'ס א פעלד אין סוריא זענען געווען פטור פון מעשר. דעריבער אויב דאָס גרינס האָט דערגרייכט די „צייט פון מעשרות" (לויט ווי עס ווערט געלערנט די „מעשרות-צייט" פון גרינס פריער אין פרק א' משנה ד') ווען דאָס פעלד האָט שוין געהערט צום ייד, דאַרף מען דאָס גרינס מעשרן. אָבער אויב דאָס גרינס האָט דערגרייכט די „מעשרות-צייט", ווען עס איז נאָך געווען ביים גוי, איז דאָך דערויף ניט ארויף, אין דער ריכטיקער צייט, דער חיוב פון מעשרן, איז דער דין, אז אפילו ווען דער ייד האָט עס אָפּגעקויפט דאַרף ער אויך ניט מעשרן.** ולוקט כדרכו, און ער מעג קלויבן (אראָפּרייסן דאָס גרינס) ווי געוויינליך. **דער ברטנורא טייטשט, אַז ער טאָרניט דינגען קיין ארבייטער אים צו העלפן אראָפּצורייסן דאָס גרינס, ווייל מען קאָן מורא האָבן טאָמער וועט ער עס טאָן אויך מיט א פעלד וואָס האָט נאָכניט געהאַט די מעשרות-צייט. נאָר ער מעג אליין אפּרייסן דאָס גרינס, און ער איז פטור פון מעשרן אפילו דאָס גרינס איז דערווייל צוגעוואקסן אין דער צייט ווען דאָס פעלד איז שוין זיינס (דעם ייד'ס).** ר' יהודה זאָגט, אז ער מעג אויך דינגען ארבייטער צו העלפן אים אראָפּרייסן דאָס גרינס. האָט רבן שמעון בן גמליאל געזאָגט: ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז אויב ער האָט געקויפט פאַר דער „מעשרות-צייט" דאַרף ער מעשרן)? נאָר ווען ער (דער ייד) האָט געקויפט (ניט נאָר דאָס גרינס, נאָר אויך, דאָס פעלד; אָבער אויב ער האָט ניט געקויפט דאָס פעלד (נאָר דאָס גרינס אליין, עס אראָפּצונעמען פון פעלד), איז אפילו איידער עס איז געווען די „מעשרות-צייט" איז ער פטור (פון מעשרן). **ווייל דאָס פעלד געהערט דאָך כסדר צום גוי, איז עס דעריבער ווי דאָס גרינס וואקסט כסדר אין גוי'ס רשות. אין דער משנה איז דאָ פאַראַן דאָס וואָרט „אם עד שלא בא", און מיר האָבן איבערזעצט מיט „אפילו"; ווייל עס איז פאַראַן טיילמאָל אין תנך און משנה ווען „אם" האָט דעם טייטש פון „אפילו".** רבי זאָגט, אַז אויך לויטן חשבון. **דער ירושלמי טייטשט די ווערטער פון רבי (ר' יהודה הנשיא, מסדר פון דער משנה), אז זיי גייען ארויף אויף די ערשטע ווערטער פון דער משנה, אז „אויב ער האָט געקויפט איידער עס איז געקומען די מעשרות-צייט דאַרף ער מעשרן", זאָגט רבי, אז ער דאַרף ניט מעשרן דאָס גאַנצע גרינס נאָר דעם טייל וואָס איז צוגעוואקסן אין זיין, דעם ייד'ס, רשות. אויב למשל עס איז צוגעוואקסן נאָר צוויי דריטל דאַרף ער געבן מעשר נאָר צוויי דריטל פון דעם, וויפיל ער וואָלט געדאַרפן געבן פון גאַנצן גרינס.**

לְפִי חֶשְׁבּוֹן: ו הַמְתַמֵּד וְנָתַן מַיִם בַּמִּדָּה, וּמָצָא כְּדֵי מִדָּתוֹ, פָּטוּר. ר' יְהוּדָה מְחַיֵּב. מָצָא יוֹתֵר עַל כְּדֵי מִדָּתוֹ מוֹצִיא עָלָיו מִמָּקוֹם אַחֵר לְפִי חֶשְׁבּוֹן: ז חוֹרֵי הַנְּמָלִים שֶׁלָּנוּ בְּצַד הָעֲרֵמָה הַחַיֶּבֶת, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים, שֶׁיָּדוּעַ שֶׁמִּדָּבָר הַגָּמוּר הָיוּ גוֹרְרִין כָּל הַלַּיְלָה: ח שׁוּם בַּעַל בֶּכִי, וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּא, גְּרִיסִין הַקִּילְקִין, וְהָעֲדָשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת, ר' מֵאִיר אוֹמֵר אַף הַקַּרְקָס. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר אַף הַקּוֹטְנִים, פְּטוּרִים מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וְנִלְקָחִין מִכָּל אָדָם

ו. המתמד, אז איינער מאַכט תמד („תמד" הייסט, ווען מען טוט אריין וואסער אין הייזון פון וויין, אָדער אין שאָלעכץ און קערנדלעך פון די ווינטרויבן און דאָס וואסער באַקומט א טעם פון וויין נאָך א געוויסער צייט), און ער האָט אריינגעטאָן וואַסער מיט א מאָס, און ער האָט דערנאָך געפינען תמד פונקט אזוי פיל וויפיל די מאָס (וואסער, וואָס ער האָט אריינגעטאָן, און עס איז גאָרניט צוגעקומען) איז ער פטור צו מעשרן. **כאָטש די הייזון איז געווען ניט-געמעשרט; מחמת פון וואסער דאַרף מען דאָך ניט מעשרן, און קיין וויין איז דאָך גאָרניט צוגעקומען, ווייל ער האָט דאָך געפונען ניט מער ווי די מאָס וואסער וואָס ער האָט אריינגעגאָסן; למשל ער האָט אריינגעגאָסן דריי קרוגן וואסער און ער האָט געפונען דריי קרוגן תמד; און דאָס וואָס וואסער האָט באַקומען אַ טעם פון וויין, האָט ניט קיין באַדייטונג.** ר' יהודה איז מחייב צו מעשרן. **ווייל ער האַלט, אז די הייזון האָבן אריינגעזאַפּט אין זיך א טייל פון וואסער, לאָמיר זאָגן אַ האַלבע קרוג, און זיי האָבן ארויסגעגעבן אין וואסער אריין פונקט אזוי פיל וויין, אויך א האַלבע קריג, און דאריבער האָט ער ניט געפונען מער תמד ווי די מאָס וואסער, כאָטש באמת איז יאָ פאַראַן וויין אין וואסער.** מצא, אויב ער האָט געפינען מער ווי די מאָס (וואסער וואָס ער האָט אריינגעגאָסן, למשל, ער האָט אריינגעגאָסן דריי קרוגן וואסער און ער האָט געפונען פיר קרוגן תמד) דאַרף ער מעשרן פון אן אנדער אָרט לויטן חשבון. **ער דאַרף געבן מעשר נאָר וויפיל עס קומט פון דעם צוגעקומענעם, פון איין קרוג וויין; אָבער דאָס איז נאָר ווען ער נעמט דעם מעשר פון אן אנדער אָרט, פון ריכטיקן וויין. אויב אָבער ער מעשר'ט פון תמד אליין, מוז ער מעשר'ן פון גאַנצן תמד. אזוי טייטשן אלע מפרשים. — וועגן וואָרט „תמד" האָט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" געמיינט, אז דאָס איז דאָס לאַטייניש וואָרט „טעמעטום", וואָס איז דער טייטש „וויין". ערשט אין די לעצטע יאָרן האָט מען געפינען אין ארץ ישראל א קרוג פון וויין, וואָס שטאַמט פון די צייטן פון ערשטן בית המקדש און אויף אים איז פאַראַן אין לשון קודש דאָס וואָרט „תמד", און מען זעט איצט, אז דאָס איז אן אלט לשון-קודש-וואָרט.**

ז. חורי הנמלים, לעכער פון מוראשקעס, וואָס האָבן איבערגענעכטיקט לעבן אַ בערגל (תבואה) וואָס מען דאַרף אָפּשיידן פון אים מעשר, זענען (די תבואה-קערנער, וואָס מען געפינט אין די לעכער) מחויב (מען זאָל פון זיי אָפּשיידן מעשר), ווייל עס איז באַוואוסט, אז פון א פאַרטיקער זאַך (פון פאַרטיקער תבואה, וואָס איז מחויב אין מעשר) האָבן זיי (די מוראשקעס) געשלעפּט (קערנער) א גאַנצע נאַכט. **דער טייטש איז אז אויב דאָס בערגל תבואה וואָס איז מחויב אין מעשר (ערימה החייבת), איז געשטאַנען איבער א נאַכט, דאַרף מען אויך פון די תבואה-קערנער, וואָס מען געפינט אין די מוראשקעס-לעכער מעשרן, ווייל די מוראשקעס האָבן גענומען פון דעם בערגל תבואה.**

ח. שום בעל בכי, קנאָבל פון דעם אָרט בעל בכי, און ציבעלע פון דעם אָרט רכפא, און צושפּאָלטענע באָבעס פון דעם אָרט קיליקיא, און עגיפּטישע לינזן (א סאָרט ארבעס), ר' מאיר זאָגט, אז אויך קאַלאַקאַסיא-באָבעס, ר' יוסי זאָגט, אז אויך קוטנים-ארבעס, — זענען (די אלע וואָס מען האָט דאָ אויסגערעכנט) פטור פון מעשר. **ווייל זיי זענען ניט חשוב, און מענטשן לאָזן זיי אלע וואַקסן הפקר, און הפקר איז פטור פון**

בַּשְּׁבִיעִית, זֶרַע לוּף הָעֶלְיוֹן, זֶרַע כְּרֵישִׁים, זֶרַע בְּצָלִים, זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת, וּשְׁאָר זֵרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִים, פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וְנִלְקָחִין מִכָּל אָדָם בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶן תְּרוּמָה, הֲרֵי אֵלּוּ יֵאָכֵלוּ:

מעשר. ווענן שום בעל בכי זענען פאראן צוויי טייטשן. איינער איז, אז דאָס איז אַ סאָרט קנאָבל, וואָס וואקסט געווײנטליך אין דעם אָרט באלבעק (בעל בכי) לעבן דעם בארג לבנון; א צווייטער איז, אז דער קנאָבל איז אזוי שאַרף, אז ווער עס עסט אים הויבן זיך אים אָן רינען טרערן („בכי", „וויינען"). „רכפא" איז אויך אן אָרט ניט ווייט פון בארג לבנון. די קיליקיא־באָבעס („גריסין" מיינט צושפּאָלטענע באָבעס) זענען, ווי די משנה זאָגט אין מסכתא כלים י"ז, פּירקאנטיקע. העדשים המצריות, עגיפּטישע לינזן, זיינען א סאָרט געמיינע לינזן. „קרקס" איז אַ סאָרט באָבעס, „קוטנים" טייטשן די מפרשים א סאָרט לינזן. **ונלקחין,** און מען מעג זיי קויפן פון יעדן מענטש אים שמיטה־יאָר. **אפילו פון אזעלכן, וועלכער איז חשוד צו פארקויפן שמיטה־פרוכטן; מחמת זיי וואקסן אין הפקר. זרע לוף העליון,** די אויבערשטע זאמען־קערנדלעך פון לוף־ציבעלעס, זרע כרשים, זאמען־קערנדלעך פון גרינעם קנאָבל (לויך), זרע בצלים, זאמען־קערנדלעך פון ציבעלעס, זרע לפת וצנונות, זאמען־קערנדלעך פון ריבן און פון רעטאכער, ושאר זרעוני, און אלע אנדערע זאמען־קערנדלעך פון גאָרטן־גרינסן, וועלכע (די קערנדלעך) ווערן ניט געגעסן (מען עסט נור די בלעטער, דאָס גרינס זעלבסט) זענען פּטור פון מעשר. **ווייל זיי ווערן ניט געגעסן און זיי זענען נור צום פארזייען, דאַרף מען זיי ניט מעשרן. דער ברטנורא טייטשט, לויטן ירושלמי, זרע לוף העליון", אז דאָס מיינט מען די זאמען־קערנדלעך פון דער ווילדער לוף־ציבעלע (לוף השוטה).** ונלקחין, און מען מעג זיי קויפן פון יעדן מענטש אים שמיטה־יאָר. **אפילו פון איינעם וואָס איז חשוד צו פארקויפן שמיטה־פרוכטן; ווייל מען עסט ניט די דאָזיקע זאמען־קערנדלעך.** שאף על פי, און כאָטש זייערע פאָטערס (אביהן, די דאָזיקע זאמען־קערנד־לעך) זענען (גענומען פון) תרומה, מעג (אפילו א ישראל) עסן (די גרינסן, וואָס וואלן ארויסוואקסן פון זיי). **דער דין, אז געוויקסן פון פארזייטער תרומה טאָר א ישראל ניט עסן, איז נאָר ווען די זאמען־קערנדלעך אליין קאָן מען עסן, זענען „נאכלים"; אָבער אויב די זאמען־קערנדלעך קאָן מען ניט עסן, אפילו זיי זענען פון תרומה, מעג א ישראל עסן די געוויקסן, וועלכע וואקסן ארויס ווען מען פארזייט זיי. אין דער משנה איז פאַ־ראן „שאף על פי", „ווארום כאָטש"; אָבער די מפרשים טייטשן „און כאָטש". דער רמבם האָט די גירסא „ואף על פי".**

סליק מסכת מעשרות — געענדיקט מסכת מעשרות

מסכת מעשר שני

הקדמה

נאָכדעם ווי דער בעל הבית פון פעלד צי פון גאָרטן האָט אראָפּגענומען די תבואה צי די פרוכטן צי די גרינס און האָט אָפּגעשיידט פון זיי צוערשט תרומה און איר אַוועקגעגעבן דעם כהן, און דערנאָך מעשר ראשון (דעם ערשטן מעשר) און אים אַוועקגעגעבן צום לוי (שפּעטער האָט מען אויך דעם מעשר ראשון געגעבן צום כהן), האָט ער אָפּגעשיידט נאָך א צענטל, נאָך א מעשר פון זיינע תבואות און פרוכטן און גרינס, און דאָס האָט געהייסן מעשר שני, דער „צווייטער מעשר". דאָס האָט מען אָפּגעשיידט נור אין די יאָרן 1 און 2 און 4 און 5 נאָך דעם שמיטה־יאָר (יעדעס 7־טע יאָר איז געווען שמיטה־יאָר). אין די יאָרן 3 און 6 האָט מען אנשטאָט מעשר שני גע־דאַרפן געבן „מעשר עני", „דעם אָרימאַנ׳ס צענטל". ווייל מען האָט דעמאָלט גע־דאַרפן אוועקגעבן דאָס דאָזיקע צענטל צו אָרימע לייט. אָבער וואָס האָט־מען געטאָן מיט דעם מעשר שני? דער חומש דברים י"ד זאָגט, אז מען האָט געדאַרפן ברענגען

פרק א

א מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ, וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ, וְאֵין מַחֲלִיפִין אוֹתוֹ, וְלֹא שׁוֹקְלִין כְּנֶגְדּוֹ, וְלֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ בִּירוּשָׁלַיִם הֵילָךְ יַיִן

דעם דאָזיקן מעשר, דעם מעשר שני (דעם נאָמען מעשר שני געפינט מען ניט אין חומש) צום אָרט, וואָס גאָט האָט אויסדערווײלט, און דאָרט אים עסן; און אזוי ווי דאָס אָרט איז געווען אין ירושלים, האָט מען דעם מעשר שני געדאַרפט ברענגען קיין ירושלים און דאָרט אים עסן. דאָס הייסט, מען האָט קיינעם ניט געדאַרפט אוועקגעבן דעם מעשר שני; דער בעל הבית אליין האָט עס געקאָנט עסן, אָבער נור אין ירושלים, ניט אויסער דער שטאָט פון ירושלים.

דער חומש דאָרט זאָגט אויך, אז אויב מען איז ווייט פון גאָטס אָרט (פון ירושלים) און עס איז שווער צו פירן אהין די תבואות און פרוכטן, זאָל מען דעם מעשר שני אויסקויפן, אויסלייזן מיט געלט. למשל דער מעשר שני איז ווערט געווען פיר שקלים זאָל מען אים אויסלייזן פאר פיר שקלים; עס ווערט געלערנט פון דער תורה, אז דער בעל הבית דאַרף צו־געבן נאָך א פיפטל, דאָס הייסט אייגענטליך א פערטל, א פיפטן שקל, אזוי אז צוזאמען זאָל אנשטאָט פיר שקלים זיין פינף שקלים. דעריבער הייסט דער פיפטער שקל א פיפטל א „חומש". נאָכדעם ווי מען האָט אויסגעלייזט דעם מעשר שני מיט געלט, ווערט די תבואה צי די פרוכטן אויס מעשר שני און מען מעג זיי שוין עסן אומעטום; אָבער אנשטאָט זיי ווערט דאָס געלט מעשר שני, און מען דאַרף עס אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט קויפן דערפאר צו עסן און צו טרינקען און אויך אייל צו שמירן זיך דעם קערפער. דאָס דאָזיקע אויסקויפן, אויסלייזן תבואה פון מעשר שני פאר געלט הייסט אין דער משנה „פדיון", אויסלייזונג, „פודין", מען לייזט אויס, אָדער „מחללין", אויסלייזן.

דער מעשר שני איז באַטראַכט געוואָרן פאר הייליק, און די מסכת מעשר שני לערנט די דינים, וואָס מען מעג טאָן מיט דעם מעשר שני און וואָס ניט. מעשר שני טאָר מען ניט עסן בטומאה. עס ווערט אין דער מסכת אויך געלערנט די דינים פון „ביעור פון מעשרות", פון אויסרוימען מעשרות פון הויז ארויס און פון „וידוי"־ זאָגן נאָכן אויסרוימען די מעשרות. עס ווערן אויך געלערנט די דינים פון כרם רבעי (פון „פערט־יאָריקן גאָרטן"). מיר וועלן די אַלע זאַכן דערקלערן, יעדן דין אויף זיין אָרט אין דער משנה.

פרק א.

א. מעשר שני, מעשר שני טאָר מען ניט פארקויפן. **מען טאָר ניט פארקויפן די תבואה פון מעשר שני צו אן אנדערן, און נעמען דערפאר געלט, אפילו דער קויפער זאָל די תבואה אוועקפירן קיין ירושלים און עסן. ווי מיר האָבן געזאָגט אין דער הקדמה צו דער מסכתא מעג מען מעשר שני אויסלייזן מיט געלט, און דעמאָלס ווערט דאָס געלט מעשר שני. אָבער פארקויפן, אז די תבואה זאָל ווייטער בלייבן מעשר שני און דער פארקויפער זאָל נעמען דערפאר געלט, טאָר מען ניט.** ואין ממשכנין, און מען טאָר אים אויך ניט אוועקגעבן פאר א משכון. **אויב מען באָרגט געלט טאָר מען ניט געבן מעשר שני פאר א משכון.** ואין מחליפין, מען טאָר אים ניט אויסטוישן. **ניט נור פאר־קויפן פאר געלט טאָר מען ניט, נאָר מען טאָר אויך ניט אוועקגעבן דעם מעשר שני און נעמען דערפאר אנדערע זאַכן.** ולא שוקלין, מען טאָר ניט אפוועגן קייגן אים. **מען טאָר ניט באַנוצן דעם מעשר שני אלס א געוויכט. למשל, אז איינער האָט געלט פון מעשר שני, א סלע, וואָס מען ווייסט, אז ער וועגט א סלע, טאָר מען ניט נוצן אים פאר א געוויכט און אָפוועגן מיט אים אן אנדערע זאַך; ווייל דאָס הייסט מבזה געווען דעם מעשר שני.** ולא יאמר, און איינער טאָר ניט זאָגן צום אנדערן אין ירושלים: „נאַדיר וויין און געב מיר אייל". **ווען צוויי מענטשן האָבן אין ירושלים מעשר שני, איינער וויין און דער צווייטער אייל, טאָר איינער ניט זאָגן צום צווייטן: איך וועל דיר געבן**

וְתֵן לִי שֶׁמֶן, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַפֵּירוֹת, אֲבָל נוֹתְנִין זֶה לָזֶה מַתְּנַת חִנָּם. **ב** מַעֲשַׂר בְּהֵמָה, אֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ תָּמִים חַי וְלֹא בַּעַל מוּם חַי וְשָׁחוּט, וְאֵין מְקַדְּשִׁין בּוֹ אֶת הָאִשָּׁה. הַבְּכוֹר, מוֹכְרִים אוֹתוֹ תָּמִים חַי, וּבַעַל מוּם

מיין מעשר שני און דו געב מיר דיין מעשר שני". וכן שאר, און דאָס (טאָר מען ניט טאָן) אויך מיט אנדערע פרוכטן (פון מעשר שני). **פון ווייַן און אייל דאַרף מען אָפּשיידן מעשר שני ווייל די תורה האָט געהייסן; עס איז „מדאורייתא", אַ געבאָט פון דער תורה. עס זיינען אָבער פאַראַן טייל פרוכטן, וואָס לויט דער תורה איז מען ניט מחויב אָפּצושיידן פון זיי מעשר שני (און אויך ניט אנדערע מעשרות) נאָר די חכמים, די „רבנן" האָבן געהייסן. זאָגט די משנה, אַז אויך מיט דעם מעשר שני פון אַזעלכע פרוכטן וואָס איז מדרבנן, טאָר מען אויך ניט.** אבל נותנין, אָבער זיי מעגן (אין ירו־שלים) געבן איינער דעם צווייטן אַ מתנה בחינם. מען טאָר נאָר ניט זאָגן: **„נאַדיר אייל און דו געב מיר ווייַן"; אָבער ניט זאָגנדיק, מעג איינער געבן דעם צווייטן אַ מתנה זיין מעשר־שני־אייל, און יענער מעג אים געבן אַ מתנה זיין מעשר־שני־ווייַן. די מפרשים זאָגן אויפן יסוד פון ירושלמי, אַז נור לויט דער מיינונג פון דעם תנא (ר' מאיר) וואָס זאָגט, אַז אַ מתנה הייסט ניט ווי פאַרקויפט, מעג מען געבן מעשר שני אַ מתנה; אָבער לויט דער מיינונג, אַז אַ מתנה הייסט יאָ ווי פאַרקויפט, מיינט דאָ די משנה, אַז איינער מעג איינלאַדן דעם צווייטן צו זיך צו עסן מיט אים צוזאַמען דעם מעשר שני, אָבער אוועקגעבן אַ מתנה טאָר מען ניט.**

ב. מעשר בהמה, מעשר, וואָס מען שיידט אָפּ פון בהמות, טאָר מען ניט פאַר־קויפן ווען ער איז גאַנץ, לעבעדיקערהייט. **אין חומש ויקרא כ"ז ווערט געזאָגט, אַז ווען עס ווערן געבוירן צען בהמות (כשר'ע בהמות, ווי שעפּסן, קעלבער) זאָל מען אַ צענטל, איין בהמה פון יעדע צען, אָפּשיידן מעשר, און דאָס הייסט „מעשר בהמה". דער דאָזיקער מעשר בהמה איז הייליק און מען דאַרף אים פירן קיין ירושלים און מקריב זיין אלס אַ קרבן (דאָס בלוט און פעט) אויפן מזבח אין בית המקדש, און דאָס פלייש פון אים ווערט געגעסן אין ירושלים. דאָס איז ווען דער מעשר בהמה איז גאַנץ, האָט ניט קיין פעלער. אויב אָבער די בהמה, וואָס איז געוואָרן מעשר, האָט באַקומען אַ פעלער, איז געוואָרן אַ בעל מום, און מען טאָר זי ניט מקריב זיין אלס אַ קרבן, מעג מען זי שעכטן אומעטום און עסן אומעטום. אַזוי ווי די משנה לערנט דאָ וועגן מעשר שני, אַז מען טאָר אים ניט פאַרקויפן, לערנט די משנה, אַז אויך מעשר בהמה טאָר מען ניט פאַרקויפן ווען ער איז גאַנץ, לעבעדיגערהייט; אייגנטליך, אויך ניט ווען ער איז געשאָכטן.** ולא בעל מום, און (מען טאָר אים, דעם מעשר בהמה) אויך ניט פאַר־קויפן ווען ער איז אַ בעל מום, סיי ווען ער לעבט, סיי ווען ער איז געשאָכטן. **דער בעל הבית פון דעם מעשר בהמה מיט דעם מום, מעג אים שעכטן און אַליין עסן דאָס פלייש, אָבער פאַרקויפן אים, סיי לעבעדיגערהייט, סיי דאָס פלייש ווען ער איז גע־שאָכטן, טאָר ער ניט.** ואין מקדשין, און מען טאָר ניט מקדש זיין מיט אים קיין פרוי. **איינע פון די וועגן ווי אַזוי מען איז מקדש אַ פרוי, איז ווען דער מאַן גיט איר געלט אָדער אַ זאַך, וואָס האָט די ווערט פון געלט (מינדעסטנס אַ פרוטה) און ער זאָגט צו איר, „הרי את מקודשת לי". זאָגט די משנה, אַז מען קאָן ניט געבן די מעשר בהמה צו אַ פרוי און דערמיט איר מקדש זיין; ווייל דאָס הייסט ווי ער וואָלט פאַרקויפט די מעשר בהמה צו דער פרוי און דאָס טאָר מען דאָך ניט.** הבכור, אַ בכור (אַ בהמה) מעג מען פאַרקויפן ווען ער איז גאַנץ, לעבעדיקערהייט, און ווען ער איז אַ בעל־מום לעבעדיקערהייט און געשאָכטענערהייט, און מען קאָן מיט אים מקדש זיין אַ פרוי. **דאָס ערשטע שעפּסל אָדער קעלבל וואָס ווערט געבוירן, הייסט „בכור", און מען דאַרף עס אוועקגעבן צום כהן. דער כהן דאַרף דעם בכור מקריב זיין אין בית המקדש (דאָס בלוט און דאָס פעט) און דער כהן עסט דאָס פלייש. אויב דער בכור איז געוואָרן אַ בעל**

חַי וְשָׁחוּט, וּמְקַדְּשִׁין בּוֹ הָאִשָּׁה. אֵין מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אַסִּימוֹן, לֹא עַל הַמַּטְבֵּעַ שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא, וְלֹא עַל הַמָּעוֹת שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ: ג הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה לְזִבְחֵי שְׁלָמִים, אוֹ חַיָּה לִבְשַׂר תַּאֲוָה, יָצָא הָעוֹר לְחֻלִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹר מְרֻבֶּה עַל הַבָּשָׂר. כַּדֵּי יַיִן סְתוּמוֹת, מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִמָּכֵר

מום, האָט באקומען א פעלער, מעג מען אים שעכטן אומעטום און יעדער (ניט דוקא א כהן) מעג עסן דאָס פלייש. זאָגט די משנה, אז דער בכור געהערט צום כהן ווי זיינס א פריוואט אייגנטום, און דער כהן מעג אים פארקויפן ווען ער איז גאנץ, לעבעדיקער־הייט, און ווען ער איז א בעל מום סיי לעבעדיקערהייט סיי געשאָכטענערהייט, און ער מעג מיט אים מקדש זיין אַ פרוי. די מפרשים באַמערקן דאביי, אַז די משנה מיינט ניט אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען, מחמת דעמאָלס האָט מען א בכור, ווען ער איז געווען גאנץ און מען האָט אים געקאָנט מקריב זיין, ניט געטאָרט פארקויפן. אין מחללין, מען טאָר ניט ארויטוישן (אויסלייזן) מעשר שני אויף א אסימון (א מטבע, וועלכע האָט ניט קיין צורה, א גליאַטע מטבע, אַן שום אויפשריפט, אָדער צייכן), און אויך ניט אויף א מטבע, וועלכע „גייט ניט" (וואָס מען קאָן ניט אויסגעבן, וואָס ווערט ניט אָנגענומען) און אויך ניט אויף געלט, וואָס ער האָט ניט אין זיין רשות.

מיר האָבן געזאָגט אין דער הקדמה צו דער מסכתא, אז די פרוכטן פון מעשר שני קאָן מען אויסטוישן אויף געלט, און דעמאָלס ווערן די פרוכטן אויס מעשר שני און מען קאָן זיי עסן אומטום, און דאָס געלט ווערט מעשר שני, און מען פירט עס קיין ירושלים און דאָרט קויפט מען דערפאַר עסנווארג. זאָגט די משנה, אז דאָס געלט, אויף וועלכן מען טוישט אויס (מחללין, אויסטוישן, מחמת די פרוכטן פון מעשר שני ווערן פשוטע פרוכטן, חולין), דארף זיין גוט געלט. עס טאָר ניט זיין א מטבע אסימון, אויף וועל־כער עס איז ניט פאראַן קיין צורה, קיין צייכן; כאָטש עפּעס קאָן מען באַקומען פאר אזא מטבע, אָבער קיין גוט געלט איז עס ניט. עס טאָר ניט זיין געלט פון אַן אנדער לאנד, וואָס אין ארץ ישראל גייט עס ניט און מען מוז עס פירן אין יענעם לאנד, כדי עס אויסצוטוישן. עס טאָר אויך ניט זיין געלט, צו וועלכן עס איז שווער צו־צוקומען, און דער בעל הבית פון מעשר שני האָט עס ניט אין זיין רשות. די גמרא בבא קמא צ"ח גיט דערויף א ביישפיל, למשל, איינעם איז ארויסגעפאַלן געלט אין ים אריין, און כאָטש מען קאָן דינגען מענטשן, וועלכע זאָלן זיך אראָפּלאָזן און ארויסנעמען דאָס געלט, טאָר מען דערויף ניט אויסטוישן מעשר שני. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" זאָגט, אז „אסימון" איז דאָס גריכישע וואָרט „אסימאָן", וואָס איז דער טייטש „אָן א צייכן".

ג. הלוקח בהמה, אז איינער קויפט (פאר מעשר שני געלט) א בהמה אויף מקריב צו זיין שלמים (פון קרבן שלמים איז מען מקריב אויפן מזבח נור דאָס בלוט און דאָס פעט, און יעדער, אפילו ניט קיין כהן, מעג עסן דאָס פלייש אין גאנץ ירושלים), אָדער א חיה (א הירש וכדומה, וואָס מען טאָר ניט מקריב זיין אלס קרבן) אויף צו עסן סתם פלייש (בשר תאוה, ניט קיין קרבן), ווערט די פעל (פון דער בהמה אָדער פון דער חיה) חולין (עס איז ניט קיין מעשר שני), און כאָטש די פעל איז ווערט מער פון פלייש.

רשי אין פסחים ז' זאָגט, אז דער עיקר מצוה פון מעשר־שני־געלט איז געווען צו קויפן דערפאַר אין ירושלים א בהמה און ברענגען איר א קרבן שלמים, און איר פלייש עסן אין ירושלים. דעריבער אויב מען האָט געקויפט א בהמה פאר מעשר־שני־געלט איז עס געווען פאר א קרבן שלמים. אויב אָבער מען האָט געקויפט א חיה, א כשר'ע, וואָס מען מעג עסן איר פלייש, אָבער אלס קרבן ברענגען קאָן מען איר ניט, ווי למשל א הירש, האָט מען סתם געגעסן דאָס פלייש, ניט ווי פון א קרבן. דאָס הייסט „בשר תאוה", פון חומש דברים י"ב („כי תאוה נפשך לאכל בשר"). זאָגט די משנה, אז די פעל פון דער בהמה אָדער פון דער חיה, הייסט ניט קיין מעשר שני, און מען מעג איר פאר־

סְתוּמוֹת, יָצָא קַנְקַן לְחוּלִין. הָאֱגוֹזִים וְהַשְּׁקֵדִים יָצְאוּ קְלִיפֵּיהֶם לְחוּלִין. הַתֶּמֶד עַד שֶׁלֹּא הֶחֱמִיץ, אֵינוֹ נִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, וּמִשֶּׁהֶחֱמִיץ נִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר: ד הַלּוֹקֵחַ חַיָּה לְזִבְחֵי שְׁלָמִים. בְּהֵמָה לִבְשַׂר תַּאֲוָה. לֹא יָצָא הָעוֹר לְחוּלִין. כַּדֵּי יַיִן פְּתוּחוֹת אוֹ סְתוּמוֹת, מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִמָּכֵר פְּתוּחוֹת, לֹא יָצָא קַנְקַן לְחוּלִין. סַלֵּי זֵתִים וְסַלֵּי עֲנָבִים עִם הַכֶּלִי, לֹא יָצְאוּ

קויפן, און טאָן מיטן געלט וואָס מען וויל, ארויספירן עס פון ירושלים, **קויפן וואָס מען וויל. עס איז חולין. און אפילו זוען די פעל איז ווערט מער פון פלייש, איז זי אויך חולין, ניט קיין מעשר שני.** כדי יין, אז (איינער האָט געקויפט פאר מעשר שני געלט) קרוגן וויין פארמאכטע, דאָרט, וואו עס איז דער שטייגער צו פארקויפן פארמאכטע, ווערט דער קרוג („קנקן", איז דאָס זעלבע וואָס „כד", „קרוג") חולין. **דעם וויין טרינקט מען אויס אלס מעשר שני אין ירושלים, און דעם קרוג מעג מען פארקויפן און דאָס געלט איז חולין, ניט קיין מעשר שני. ווענן אָפענע קרוגן וויין אָדער ווענן אזא אָרט, וואו עס איז ניט דער שטייגער צו פארקויפן פארמאכטע, וועט די משנה לערנען ווייטער אין משנה ד'.** האגוזים והשקדים, אויב (ער האָט געקויפט) ניס אָדער מאַנדלען, איז זייער שאָלעכץ חולין. **מען מעג פארקויפן די שאָלעכץ און דאָס געלט איז ניט קיין מעשר שני.** התמד, וויין־וואסער (וואסער, וואָס מען גיסט ארויף אויף שאָלעכץ און קערנדלעך פון ווינטרויבן אָדער אויף וויין־הייוון) איידער דער תמד איז געוואָרן זויער (באַקומען דעם טעם פון וויין) טאָר מען אים ניט קויפן פאר מעשר־שני־געלט, אָבער ווען ער איז שוין געוואָרן זויער, מעג מען אים קויפן פאר מעשר שני געלט. **ווענן „תמד" האָבן מיר געגעבן פריער אין מסכתא מעשרות פרק ה' משנה ו'. די משנה לערנט דאָ, אז כאָטש וואסער קאָן מען ניט קויפן פאר מעשר שני געלט אויף צו טרינקן אין ירושלים, אָבער וויין־וואסער, תמד, נאָכדעם ווי ער האָט באַקומען דעם טעם פון וויין, מעג מען אים יאָ קויפן פאר מעשר שני געלט, ווייל ער הייסט וויין.**

ד. הלוקח חיה, אז איינער קויפט (פאר מעשר־שני־געלט) א חיה צו ברענגען זי פאר אַ קרבן שלמים (און א חיה קאָן מען דאָך ניט ברענגען פאר א קרבן), אָדער אַ בהמה כדי צו עסן סתם פלייש (ניט פאר א קרבן, און דער דין איז, אז ווען מען קויפט פאר מעשר־שני־געלט א בהמה, דארף מען זי יאָ ברענגען פאר א קרבן), ווערט די פעל ניט חולין. **די מפרשים טייטשן, אז דאָס מיינט מען, אז דער גאנצער קויף איז ניט קיין קויף, און ניט נאָר די פעל ווערט ניט קיין חולין, נאָר דאָס הייסט ניט בכלל קיין קויף, און מען מוז פאר דעם מעשר שני געלט נאָכאַמאָל קויפן אנדערע עסנוואַרג לויט דער דין.** כדי יין פתוחות, אויב (מען האָט געקויפט פאר מעשר שני געלט) אָפענע קרוגן מיט וויין, אָדער פארמאכטע קרוגן מיט וויין אין אָן אָרט, וואו ס'איז דער שטייגער צו פארקויפן זיי אָפענע, ווערט דער קרוג („קנקן" איז דאָס זעלבע וואָס „כד" קרוג) ניט קיין חולין. **ווייל ביי אָפענע קרוגן מיט וויין פארקויפט מען ניט געוויינטליך די קרוגן, און מען פארקויפט נאָר דעם וויין אליין; און דעריבער אז מען האָט גענומען אויך די קרוגן, הייסט עס, אז מען האָט געקויפט צוויי באַזונדערע זאַכן פאר דעם מעשר שני געלט; וויין און קרוגן, און דעריבער האָבן די קרוגן דעם דין ווי מעשר שני געלט, און מען מוז פאר דעם געלט, וויפיל די קרוגן זענען ווערט, קויפן עסנוואַרג און זיי עסן לויטן דין פון מעשר שני. דאָס זעלבע איז אויך אויב מען קויפט אפילו פאר־מאַכטע קרוגן מיט וויין אין אזא אָרט, וואו עס איז דער שטייגער זיי צו פארקויפן אָפענע, הייסט עס אויך, ווי ער האָט געקויפט די קרוגן באַזונדער, און מען מוז פאר דעם געלט־ווערט פון די קרוגן קויפן עסנוואַרג און עס עסן אלס מעשר שני.** סלי זיתים, אז (איינער קויפט פאר מעשר שני געלט) קוישן מיט איילבירטן אָדער קוישן מיט ווינטרויבן צוזאַמען מיט דער כלי (מיט די קוישן), ווערט דאָס געלט פון דער כלי (קוישן) ניט קיין חולין. **ווייל עס איז דער שטייגער צו פארקויפן איילבירטן און ווינטרויבן אָן די קוישן, און דערפאר הייסט עס, אז ער האָט געקויפט דעם קויש**

דְּמֵי הַכְּלִי לְחוּלִין: ה הַלּוֹקֵחַ מַיִם, וּמֶלַח, וּפֵירוֹת הַמְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע, אוֹ פֵּירוֹת שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהַגִּיעַ לִירוּשָׁלַיִם, לֹא קָנָה מַעֲשֵׂר. הַלּוֹקֵחַ פֵּירוֹת, שׁוֹגֵג יַחְזְרוּ דָמִים לִמְקוֹמָן, מֵזִיד יַעֲלוּ וְיֵאָכְלוּ בַּמָּקוֹם, וְאִם אֵין מִקְדָּשׁ יֵרָקְבוּ: ו הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה, שׁוֹגֵג יַחְזְרוּ דָמֶיהָ לִמְקוֹמָן, מֵזִיד תַּעֲלֶה וְתֵאָכֵל בַּמָּקוֹם, וְאִם אֵין מִקְדָּשׁ, תִּקָּבֵר עַל יְדֵי עוֹרָהּ: ז אֵין לוֹקְחִין עֲבָדִים שְׁפָחוֹת, וְקַרְקָעוֹת, וּבְהֵמָה טְמֵאָה, מִדְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִם לָקַח יֹאכַל כְּנֶגְדָּן. אֵין מְבִיאִין קִנֵּי זָבִים, וְקִנֵּי זָבוֹת, וְקִנֵּי יוֹלְדוֹת,

באַזונדער, און ער מוז דעריבער פאר דעם געלט וויפיל די קוישן זענען ווערט קויפן עסנווארג און זיי עסן אלס מעשר שני.

ה. הלוקח מים ומלח, אז איינער קויפט (פאר מעשר שני געלט) וואסער אָדער זאלץ, אָדער פרוכטן וועלכע זענען נאָך באַהאפטן צו דער ערד (נאָכניט אָפגעריסן), אָדער פרוכטן, וועלכע קאָנען ניט קומען קיין ירושלים (זיי וועלן קאליע ווערן אין וועג), האָט דאָס ניט געקויפט דעם מעשר שני. **דער קויף פאר מעשר שני איז ניט קיין קויף, און די אלע זאכן בלייבן ווייטער חולין, און מען מוז פאר דעם געלט קויפן אנ־דערע עסנווארג אלס מעשר שני.** הלוקח פירות, אז איינער קויפט אויסער ירושלים, פאר מעשר שני געלט) פרוכטן בשוגג (ער האָט ניט געוואוסט, אז עס איז מעשר שני געלט) זאָל דאָס געלט צוריקגיין צו זיין אָרט. **דער קויף איז ניט קיין קויף, און דער פאר־קויפער דארף צוריק נעמען די פרוכטן און צוריקגעבן דעם קויפער דאָס געלט.** מזיד, אויב ער האָט יאָ געוואוסט (אז עס איז מעשר שני געלט) זאָל מען די פרוכטן אוועק־פירן און זיי זאָלן געגעסן ווערן אין אָרט (במקום, דאָס הייסט אין ירושלים). **ווייל דער דין איז, אז אויב מען קויפט אויסער ירושלים פאר מעשר־שני־געלט פרוכטן, וועלכע זענען טהור און מען מעג זיי עסן אלס מעשר שני אין ירושלים, טאָר מען זיי ניט אויסטוישן מער אויף קיין געלט, נאָר מען מוז זיי אוועקפירן קיין ירושלים.** ואם אין, און אויב עס איז ניטאָ קיין בית המקדש, זאָלן זיי פארפוילט ווערן. **מען טאָר זיי ניט פירן קיין ירושלים און דאָרט עסן, ווייל אָן א בית המקדש טאָר מען ניט עסן אין ירושלים מעשר שני.**

ו. הלוקח בהמה, אז איינער קויפט (אויסער ירושלים, פאר מעשר־שני־געלט) א בהמה בשוגג (ער האָט ניט געוואוסט, אז עס איז מעשר־שני־געלט) דארף דאָס געלט צוריקגיין צו זיין אָרט (דער קויף איז ניט גילטיק), אויב ער איז געווען א מזיד (ער האָט געוואוסט, אז עס איז מעשר־שני־געלט) זאָל די בהמה אוועקגעפירט און געגעסן ווערן אין אָרט (אין ירושלים); און אויב עס איז ניטאָ דער בית המקדש זאָל מען זי (די בהמה) באַגראָבן צוזאמען מיט איר פעל. **עס איז דערזעלבער דין וואָס אין דער פריערדיקער משנה, נאָר דאָ דארף מען ווארטן ביז די בהמה וועט שטאַרבן און מען מוז איר באַגראָבן מיט דער פעל, און מען טאָר אויך פון דער פעל ניט קיין הנאה האָבן.**

ז. אין לוקחין, מען טאָר ניט קויפן קיין שקלאפן אָדער דינסטן, אָדער פעלדער, אָדער אַ בהמה טמאה (בהמה וואָס איז ניט כשר צום עסן) פון מעשר־שני־געלט. **ווייל די אלע זאכן קאָן מען ניט עסן, און די תורה (אין דברים י״ד) האָט געזאָגט, אז מען זאָל קויפן פאר געלט פון מעשר שני נאָר וואָס מען קאָן עסן אָדער טרינקן (און אויך אייל צום שמירן זיך דעם קערפער מעג מען).** ואם לקח, און אויב מען האָט יאָ געקויפט, זאָל מען עסן קייגן זיי (פאר זייער געלט־ווערט). **אויב מען האָט געקויפט, מוז מען פאר דעם זעלבן געלט פון מעשר שני, וואָס מען האָט אויסגעגעבן אויף זיי, קויפן עסנווארג און עס עסן אין ירושלים לויט די דינים פון מעשר שני. די מפרשים זאָגן, אז די משנה זאָגט ניט דאָ, ווי אין דער פריערדיקער משנה, אז דער קויף איז קיין קויף ניט און מען זאָל אָפנעמען צוריק דאָס געלט, ווייל דאָ מיינט מען אין פאַל, ווען דער פארקויפער איז ניטאָ.** אין מביאין, מען טאָר ניט ברענגן (קיין קרבנות), טויבן־

חַטָּאוֹת, וַאֲשָׁמוֹת, מִדְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִם הֵבִיא יֹאכַל כְּנֶגְדָּם, זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא חוּץ לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִיָּה וּלְסִיכָה, מִדְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ:

פרק ב

א מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נִתַּן לַאֲכִילָה, וְלִשְׁתִיָּה, וּלְסִיכָה. לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, וְלִשְׁתּוֹת דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְלָסוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחוֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. אֵין מְפַטְּמִין שֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאֵין לוֹקְחִין בִּדְמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁמֶן מְפֻטָּם, אֲבָל מְפַטֵּם הוּא

פאָר פאר זבים (קיני זבים), אָדער טויבן־פאָר פאר זבות, אָדער טויבן־פאָר פאר קימפּעטאָרינס, אָדער חטאות און אשמות, פון מעשר־שני־געלט. אז א מאנספּערזאָן האָט אן אומריינע פליסיקייט (א זב), אָדער א פרוי האָט אן אומריינע פליסיקייט (זבה) און זיי ווערן ריין דארפן זיי ברענגען אלס קרבן א פּאָר טויבן; דאָס הייסט „קן", א „נעסט". א פּאָר טויבן. דאָס זעלבע דארף אַ קימפּעטאָרין ברענגען אלס קרבן א פּאָר טויבן. אויב איינער טוט א הארבע עבירה בשוגג (למשל ער איז מחלל שבת) דארף ער ברענגען א קרבן חטאת; עס זענען פאראן טײל עבירות, פאר וועלכע מען דארף ברענגען א קרבן אשם. זאָגט די משנה, אז אויב דער בעל הבית פון מעשר שני געלט דארף ברענגען איינעם פון די דאָזיקע קרבנות, טאָר ער דעם קרבן ניט קויפן פון מעשר שני געלט. ואם הביא, און אויב ער האָט יאָ געבראכט, מוז ער עסן קייגן זיי. ער מוז קויפן אנדער עסנווארג פאר אזוי פיל געלט, וויפיל דער מעשר שני האָט באַטראָפן, און דאָס עסן אין ירושלים אלס מעשר שני. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אז (אויב מען קויפט) עפּיס, וואָס איז ניט צום עסן, אָדער צום טרינקן אָדער צום שמירן (זיך דעם קערפּער), פון מעשר שני געלט, זאָל מען עסן קייגן אים. מען מוז אין אזא פאל קויפן עסנווארג פאר אזוי פיל געלט וויפיל דער מעשר־שני האָט באַטראָפן, און עסן אין ירושלים לויט די דינים פון מעשר שני.

פרק ב.

א. מעשר שני, מעשר שני איז געגעבן (איז דערלויבט צו פאַרנוצן) צום עסן און צום טרינקן און צום שמירן (זיך דעם קערפּער). מען מעג פאַרנוצן מעשר שני נאָר פאר די דאָזיקע זאכן; אָבער פאר אנדערע זאכן, ווי למשל פארבן, טאָר מען ניט. לאכול, עסן דארף מען א זאך, וואָס איז דער שטייגער צו עסן. דער ברטנורא טייטשט אז אויב מען האָט געקויפט פאר מעשר־שני־געלט למשל ברויט און עס איז פארשימלט געוואָרן, איז מען ניט מחויב עס צו עסן; און אויך אז מען טאָרניט עסן, למשל, רויע ווייץ־קערנדלעך פון מעשר שני, מחמת עס איז ניט דער שטייגער צו עסן זיי רויערהייט. לסוך, מען מעג שמירן דאָס וואָס איז דער שטייגער צו שמירן; מען זאָל ניט שמירן (דעם קערפּער) מיט וויין אָדער עסיק (פון מעשר שני), אָבער מען מעג שמירן (דעם קערפּער) מיט אייל. כאָטש אייל קאָן מען דאָך אויך עסן, אָבער ווייל עס איז דער שטייגער צו באַנוצן אייל צום שמירן, מעג מען זיך שמירן מיט מעשר־שני־אייל. אָבער וויין אָדער עסיק, כאָטש עס טרעפט זיך אמאָל, אז מענטשן שמירן זייער קערפּער דערמיט, אָבער ווייל געוויינטליך ווערן זיי גענוצט צום טרינקן, טאָר מען ניט שמירן זיך מיט זיי, אויב זיי זענען פון מעשר שני. אין מפטמין, מען טאָר ניט אריינטאָן געווירצן אין אייל פון מעשר שני. דער ר"ש זאָגט, ווייל דער מעשר־שני־אייל זאפּט זיך אריין אין די געווירצן (בשמים) און ער ווערט פארלוירן, און מען טאָר ניט פארניכטן מעשר שני. דער רמבם זאָגט, אז אייל, וואָס איז געווירצט, ווערט קאַליע זײַן טעם, און מען עסט אים ניט גערן. ואין לוקחין, און מען טאָר ניט קויפן פאר מעשר־שני־געלט גע־ווירצן אייל (אייל, אין וועלכן עס זענען אריינגעטאָן בשמים). ווייל נור מפונקים, ספּע־

אֶת הַיַּיִן, נָפַל לְתוֹכוֹ דְבַשׁ וְתַבְלִין, וְהִשְׁבִּיחוּ, הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן. דָּגִים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם הַקַּפְלוֹטוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהִשְׁבִּיחוּ, הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן. עִסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֲפָאָהּ וְהִשְׁבִּיחָה, הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁשִּׁבְחוֹ נִכָּר, הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְכָל שֶׁאֵין שִׁבְחוֹ נִכָּר הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי:

ציעלע מענטשן, נוצן עס, און פאר מעשר־שני־געלט דארף מען קויפן נור דאס וואס אלע נוצן. אבל מפטם, אָבער מען מעג אריינטאָן געווירצן אין וויין (פון מעשר שני). ווייל מען טרינקט דעם געווירצטן וויין צוזאמען מיט די בשמים און דער מעשר שני־וויין איז דעריבער ניט קאליע געוואָרן. נפל, אויב אין וויין פון מעשר שני איז ארײנגעפאלן האָניק און געווירצן (תבלין) און זיי האָבן דעם וויין בעסער געמאַכט (און ער איז געוואָרן ווערט מער געלט) איז די פארבעסערונג לויט חשבון. אויב למשל דער וויין פון מעשר שני (אויסער ירושלים), איז ווערט צוויי שקלים, און דער האָניק און די געווירצן זענען צוזאמען ווערט איין שקל, און נאָכדעם ווי דער האָניק און די גע־ווירצן זענען ארײנגעפאלן אין וויין, איז דער וויין געוואָרן אזוי פארבעסערט, אז ער איז ווערט פיר שקלים, איז דער דין, אז אויב מען וויל איצט אויסלייזן דעם מעשר־שני־וויין, רעכנט מען צו, לויט חשבון, וויפיל דער וויין איז געוואָרן מער ווערט. אזוי ווי דער וויין האָט דאָך באַטראָפן צוויי דריטל פון דעם גאנצן געמיש (וויין, האָניק און געווירצן), רעכנט מען אויך איצט דעם ווערט פון וויין פאר צוויי דריטל פון גאנצן ווערט, דאָס הייסט צוויי דריטל פון פיר שקלים, דאָס איז צוויי שקלים און צוויי דריטל פון א שקל. דגים, פיש (פון חולין) וואָס זענען געקאָכט געוואָרן מיט לויך־ציבעלעס (קפלוטות) פון מעשר שני, און זיי זענען דאדורך פארבעסערט געוואָרן (געוואָרן ווערט מער געלט), איז די פארבעסערונג לויט חשבון. עס איז דאָס זעלבע וואָס מיר האָבן געהאַט פריער אין דער משנה. אויב די ציבעלעס האָבן געקאָסט איין שקל און די פיש צוויי שקלים און איצט זענען זיי פארבעסערט געוואָרן און זענען ווערט צוזאמען פיר שקלים, דארף מען רעכענען, אז די ציבעלעס פון מעשר שני האָבן איצט די ווערט פון איין שקל און א דריטל שקל. עיסה, טייג פון מעשר שני (ווייץ פון מעשר שני, וואָס מען האָט געמאָלן, געמאַכט מעל און דערפון טייג) וואָס מען האָט געבאַקן (און דאביי פארנוצט האָלץ) און עס איז געוואָרן פארבעסערט (גע־וואָרן ווערט מער געלט), איז די גאנצע פארבעסערונג פאר דעם מעשר שני. אויב דאָס טייג האָט פארן באַקן געקאָסט צוויי שקלים און דאָס האָלץ א שקל, און נאָכן באַקן איז דאָס ברויט ווערט פיר שקלים, ווערט עס גערעכנט, אז דער מעשר שני קאָסט דריי שקלים. אזוי טייטשט די „משנה ראשונה". דער טעם איז, ווייל דאָס האָלץ איז דאָך ניט פאראן אין ברויט, עס האָט נור געהאָלפן צום באַקן דאָס ברויט, און דעריבער רעכנט מען ניט אויף דעם האָלץ קיין פארדינסט, און פון די 4 שקלים גייט אראָפּ נור 1 שקל פאר דעם האָלץ. דער „תפארת ישראל" זאָגט (און אזוי ווייזט אויס אויך פון ברטנורא), אז מען רעכנט אינגאנצן ניט אראָפּ אפילו וויפיל דאָס האָלץ האָט גע־קאָסט, און אין אונזער משל דארף די גאנצע פיר שקלים זיין פאר מעשר שני. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אלץ, וואָס די פארבעסערונג ווערט דערקענט, איז די פארבעסערונג לויט חשבון; אָבער אלץ, וואָס די פארבעסערונג ווערט ניט דערקענט, געהערט די פארבעסערונג צום מעשר שני. דער דאָזיקער כלל פון דער משנה איז א דערקלערונג צו די פריערדיקע דינים. ביי וויין געמישט מיט האָניק און געווירצן אָדער ביי ציבעלעס מיט פיש, דערקענט מען דאָך אין דעם געמיש די זאַך, וואָס איז צוגעמישט געוואָרן פון חולין (דעם האָניק און די געווירצן, און די פיש) וועלכע האָבן געמאַכט, אז עס זאָל טייערער ווערן, דעריבער צעטיילט מען די „פארבעסערונג", דאָס געלט, וואָס איז טייערער געוואָרן, לויט דעם חשבון. אָבער ביי האָלץ, איז דאָך דאָס האָלץ ניט פאר־ראַן אין ברויט, מען דערקענט דאָך עס ניט אין ברויט, דעריבער געהערט די גאַנצע פארבעסערונג צום מעשר שני.

ב ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵין סָכִין שֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וַחֲכָמִים מַתִּירִין. אָמְרוּ לוֹ לְר׳ שִׁמְעוֹן, אִם הֵקֵל בִּתְרוּמָה חֲמוּרָה, לֹא נָקֵל בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַקַּל? אָמַר לָהֶם (מָה) לֹא אִם הֵקֵל בִּתְרוּמָה הַחֲמוּרָה, מָקוֹם שֶׁהֵקֵל בְּכַרְשִׁינִים וּבִתִלְתָּן, נָקֵל בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַקַּל, מָקוֹם שֶׁלֹּא הֵקֵל בְּכַרְשִׁינִים וּבִתִלְתָּן: **ג** תִּלְתָּן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי תֵּאָכֵל צִמְחוֹנִים, וְשֶׁל תְּרוּמָה, בֵּשׁ״א כָּל מַעֲשֶׂיהָ בְּטָהֳרָה חוּץ מֵחֲפִיפָתָהּ, וּבה״א כָּל

ב. ר׳ שמעון זאָגט, אז מען טאָר ניט שמירן (דעם קערפּער) מיט אייל פון מעשר שני אין ירושלים. **ווייל ער האַלט, אז מעשר שני מעג מען נאָר עסן און טרינקן, אָבער ניט שמירן.** וחכמים, אָבער די חכמים זענען מתיר. **זיי האַלטן, אז שמירן איז אזוי ווי טרינקן (סיכה כשתייה).** אָמרו לו, האָבן די חכמים געזאָגט צו ר׳ שמעון; אויב מען האָט מיקל געווען (צו מעגן שמירן זיך מיט אייל) ביי תרומה, וואָס איז הארב (ווייל תרומה טאָר דאָך א ישראל ניט עסן), זאָל מען ניט מיקל זיין (צו מעגן שמירן זיך מיט אייל) ביי מעשר שני, וואָס איז גרינג (א ישראל מעג דאָך עסן מעשר שני)? **די חכמים האָבן דאָ געפרעגט ר׳ שמעון די קשיא פון אַ קל־וחומר, פון „גרינג און הארב", מה דאָך תרומה, וואָס א ישראל טאָר ניט עסן, מעג א כהן זיך שמירן מיט אייל פון תרומה, מכל שכן מעשר שני, וואָס אַ ישראל מעג עסן, דארף מען דאָך אַ ודאי מעגן זיך שמירן מיט מעשר־שני־אייל?** אָמר להם, האָט ר׳ שמעון זיי געענטפערט: מה לא, פארוואָס ניט? אויב מיר האָבן מיקל געווען ביי דער הארבער תרומה (צו מעגן שמירן זיך מיט אייל), וואו מען האָט אויך מיקל געווען בנוגע וויקע (כרשינים) און גריכישן היי (תלתן), זאָלן מיר מיקל זיין ביי דער גרינגער מעשר שני (צו מעגן שמירן זיך מיט אייל), וואו מען האָט ניט מיקל געווען בנוגע וויקע און גריכיש היי?! **ר׳ שמעון זאָגט, אז עס איז טאַקע ריכטיק, דאָס אין טייל זאכן איז תרומה הארבער פון מעשר שני, ווייל א ישראל טאָר ניט עסן קיין תרומה, און מעשר שני מעג ער יאָ עסן. אָבער עס זענען פאראַן זאכן, אין וועלכע מעשר שני איז האַרבער פון תרומה; למשל ביי וויקע (כרשינים) און גריכישן היי (תלתן). דאָס זענען צוויי פלאַנצונגען, וואָס מענטשן עסן זייער ווייניק, און ווי מיר וועלן לערנען ווייטער אין דער משנה ג׳ איז מען מער אָפּגעהיטן צו עסן וויקע און גריכישן היי פון מעשר שני בטהרה, מיט ריינ־קייט, ווי מען איז אָפּגעהיטן מיט וויקע און גריכישן היי פון תרומה. דעריבער, זאָגט ר׳ שמעון, קאָן אויך זיין, אז שמירן זיך מיט אייל פון תרומה זאָל מען יאָ מעגן, און מיט מעשר־שני־אייל זאָל מען ניט טאָרן.**

ג. תלתן, גריכיש היי פון מעשר שני זאָל מען עסן ווען עס איז נאָך א גרינע פלאַנץ („צמחונים"). **„תלתן" איז אזא פלאַנץ, וואָס ווערט אָנגערופן „פענום גרע־קום", און דערפון אויך „פענוגריק", וואָס איז דער טייטש „גריכיש היי". ווייל די בלעטער גייען אין דרייען, דעריבער הייסט עס אין לשון קודש „תלתן", פון אראמע־אישן וואָרט „תלת", „דריי". ווען עס איז גרין, יונג, פייכט, נאָר־וואָס אָפּגעשניטן („צמחונים", פון וואָרט „צמח", „שפּראָצן"), ווערט עס נאָך אביסל געגעסן דורך מענטשן. אָבער ווען עס ליגט לענגער, און עס ווערט טרוקן, ווערט עס כמעט אינגאַנצן ניט געגעסן דורך מענטשן, נאָר מען באַנוצט צו געבן צו עסן צו בהמות. אמאָל פלעגט מען זיך רייבן דערמיט די האָר פון קאָפּ און אזוי ארום רייניגן דעם קאָפּ; דאָס האָט געהייסן „חפיפה", רייבן זיך דעם קאָפּ. דאָס נעמען תרומה און מעשר שני דערפון איז נור ווייל טיילמאָל עסן עס מענטשן. זאָגט די משנה אז אויב מען האָט תלתן פון מעשר שני, זאָל מען עס ניט לאָזן ליגן ביז עס וועט ווערן טרוקן און געבן עס צו עסן בהמות אָדער רייבן זיך דערמיט דעם קאָפּ, נאָר מענטשן דארפן עס עסן ווען עס איז נאָך גרין, צמחונים, און מענטשן קאָנען עס נאָך עסן.** ושל תרומה, און אויב מען האָט תלתן פון תרומה, זאָגן די בית שמאי, אז אלץ וואָס מען טוט דערמיט דארף זיין בטהרה, א חוץ דאָס רייבן זיך דערמיט דעם קאָפּ. **דער דין איז, אז תרומה טאָר מען**

מַעֲשֶׂה בְּטוּמְאָה חוּץ מִשְּׁרִיָּיתָהּ׃ ד כַּרְשִׁינֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יֵאָכְלוּ צִמְחוֹנִים, וְנִכְנָסִין לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצְאִים. נִטְמְאוּ ר' טַרְפוֹן אוֹמֵר יִתְחַלְּקוּ לְעִסּוֹת,

ניט עסן אײדער מען וואשט זיך די הענט; אפילו ניט דוקא צו עסן ברויט פון תרומה, נאָר אויך צו פרוכטן פון תרומה מוז מען זיך וואשן די הענט. אויך אָנרירן תרומה מיט ניט־געוואשענע הענט טאָר מען ניט. כאָטש די תרומה פון גריכישע היי איז ניט קיין פולשטענדיקע תרומה (ווייל עס איז דאָך באמת ניט קיין עסן פאַר מענטשן), פונדעסטוועגן זאָגט די בית שמאי, אַז אַלץ וואָס מען טוט מיט דער תרומה, למשל עסן דאַרף זײַן בטהרה, מען דאַרף צוערשט זיך וואשן די הענט. א חוץ ווען מען גײט זיך רײַבן דעם קאָפּ מיט דער תלתן־תרומה; דעמאָלט דאַרף מען זיך ניט וואשן די הענט. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אַז אַלץ וואָס מען טוט דערמיט מעג זײַן בטומאה (דאָ מײנט מען „בטומאה", ניט „מטמא זײַן", נאָר מיט אומגעוואשענע הענט) א חוץ אײַנווײקן (די תלתן תרומה אין וואַסער). די בית הלל האַלטן, אַז די תלתן־תרומה האָט אין זיך א זײער שוואַכע הייליקייט און דעריבער מעג מען איהר אפילו עסן מיט ניט־געוואשענע הענט; אָבער אײַנווײקן אין וואַסער טאָר מען ניט מיט קײן אומגעוואשע־נע הענט, ווייל ווען דער תלתן רירט אָן וואַסער ווערט ער מוכשר צו ווערן טמא (קײן עסנוואַרג קאָן ניט ווערן טמא סײַדן ער רירט אָן פריער וואַסער אָדער טײל אַנדערע פליסיקייטן, און דאָס הייסט „הכשר"), און אַז מען וועט אָנרירן מיט אומ־געוואשענע הענט די תלתן־תרומה נאָכדעם ווי עס האָט אָנגערירט וואַסער, וועט עס טאַקע ווערן טמא, ווייל סתם הענט זײַנען טמא בנוגע אָנרירן תרומה. און אויף אַזוי פיל האָט די תלתן־תרומה קדושה, אַז מען זאָל איר ניט טאָרן מטמא זײַן.

ד. כרשיני, וויקע (כרשינים) פון מעשר שני דאַרף געגעסן ווערן ווען זי איז נאָך א גרינע פלאַנץ. עס איז צוליב דעמזעלבן טעם, וואָס מיר האָבן פריער אין דער משנה ג' געלערנט בנוגע תלתן פון מעשר שני. אויב וויקע ווערט ווייניק געגעסן דורך מענטשן (מער דורך בהמות), און אויך מער ווען זי איז נאָר־וואָס אָפּגעשניטן, ווייך, גרין. מען פלעגט עס אַמאָל נוצן צום רײַבן זיך דערמיט דעם קערפּער. אָבער מען עסט עס מער ווי תלתן. דעריבער זאָל מען עס עסן ווען עס איז נור־וואָס געוואָרן אָפּגעשניטן. ונכנסים, און מען פירט זי (די מעשר שני־וויקע) אַרײַן קײן ירושלים און מען מעג זי צוריק אַרויספירן (פון ירושלים). דער דין איז ביי אַלע אַנדערע פרוכטן פון מעשר שני, אַז ווען מען פירט זײ אַרײַן קײן ירושלים, טאָר מען זײ פון דאָרט ניט מער אַרויספירן. אָבער ביי מעשר שני פון וויקע האָט מען מיקל געווען, אַז מען זאָל יאָ מעגן אַרויספירן, ווייל עס האָט ניט אַזוי פיל די קדושה פון מעשר שני. נטמאו, אויב וויקע פון מעשר שני איז טמא געוואָרן, זאָגט ר' טרפון, אַז מען זאָל זי פונאַנדערטײלן אויף קלײנע שטיקלעך (קלענער פון דער גרויס פון אַן איי) אין אַנדערע טייגן; אָבער די חכמים זאָגן, אַז מען זאָל זי אויסלייזן. דער דין איז אַז מעשר שני אין ירושלים טאָר מען ניט אויסלייזן מיט געלט. אָבער אויב מעשר שני אין ירושלים איז טמא געוואָרן און קײן טמא־מעשר־שני טאָר מען ניט עסן, האָט מען מתיר געמאַכט אַז מען זאָל עס אויסלייזן מיט געלט, כדי דער טמא'דיקער מעשר שני זאָל ווערן חולין און מען מעג עס דעמאָלט עסן, און דאָס געלט ווערט מעשר שני און מען דאַרף דערפאַר קויפן טהור־עסנוואַרג און עס עסן אין ירושלים. זאָגט ר' טרפון, אַז ווייל וויקע איז דאָך באמת ניט קײן מאכל פאַר מענטשן, דעריבער טאָר מען ניט אויסלייזן קײן וויקע־מעשר־שני אפילו ווען עס איז טמא געוואָרן, מחמת עס איז פאַראַן א דין, אַז „אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים", מען טאָר ניט אויסלייזן קײן הייליקע זאַכן כדי צו געבן זײ צו עסן צו הינט אָדער צו בהמות. דעריבער זאָגט ר' טרפון, אַז מען זאָל צוטײלן די טמא־וויקע (דאָס מעל, וואָס מען מאָלט פון דער וויקע) אויף קלײנע שטיק־לעך, וואָס יעדעס פון זײ איז ניט גרויס ווי אַן איי, און מען זאָל יעדעס שטיקל אַרײַנ־טאָן אין א טײל פון טהור־טייג און אַזוי דאָס עסן. מען האָט ניט מורא צו האָבן, אַז דאָס שטיקל טמא וויקע וועט מטמא זײַן דעם טהור־טייג, מחמת א שטיקל עסן וואָס

וַחֲכָ"א יִפָּדוּ. וְשֶׁל תְּרוּמָה, בֵּשׁ"א שׁוֹרִין וְשָׁפִין בְּטָהֳרָה וּמַאֲכִילִין בְּטוּמְאָה, וּבֵה"א שׁוֹרִין בְּטָהֳרָה וְשָׁפִין וּמַאֲכִילִין בְּטוּמְאָה. שַׁמַּאי אוֹמֵר, יֵאָכְלוּ צָרִיד, ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר כָּל מַעֲשֵׂיהֶן בְּטוּמְאָה:

ה מָעוֹת חוּלִין וּמָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ. מַה שֶּׁלָּקַט לָקַט לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַד שֶׁיַּשְׁלִים, וְהַשְּׁאָר חוּלִין. אִם בָּלַל וְחָפַן, לְפִי חֶשְׁבּוֹן. זֶה הַכְּלָל, הַמִּתְלַקְּטִים לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי,

איז קלענער פון אן איי (פחות מכביצה) איז ניט מטמא. **אבער די חכמים זאָגן, אז מען מעג יאָ אויסלייזן מעשר־שני־וויקע, אויב זי איז טמא געוואָרן. ושל תרומה**, אויב איי־נער האָט (וויקע) פון תרומה, זאָגן די בית שמאי, אז מען מעג זי ווייקן און רייבן זיך (דערמיט דעם קערפער) נאָר בטהרה (מען זאָל זיך פריער וואשן די הענט), אָבער צו עסן (דער בהמה) מעג מען אויך בטומאה (ווען מען האָט זיך ניט געוואשן די הענט). **די בית שמאי האַלטן, אז ווען דער מענטש באנוצט די תרומה־וויקע פאר זיך דארף ער זיין נזהר צו וואשן זיך די הענט פריער, אפילו ווען ער עסט ניט די וויקע, נאָר ער רייבט זיך דערמיט דעם קערפער; אָבער ווען ער גיט צו עסן די וויקע־תרומה א בהמה דארף ער זיך ניט וואשן די הענט.** ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז ווייקן (די וויקע־תרומה) דארף מען בטהרה. **נאָר מיט געוואשענע הענט, ווייל ווי מיר האָבן פריער אין משנה ג' געזאָגט, ווערט די וויקע, אָנרירנדיק וואסער, מוכשר צו ווערן טמא, און ווען מען רירט זי אָן מיט אומגעוואשענע הענט איז מען זי מטמא;** ושפין, אָבער רייבן זיך דעם קערפער און געבן צו עסן (א בהמה) מעג מען בטומאה (מיט אומ־געוואשענע הענט). **ווייל די בית הלל האַלטן, אַז וויקע־תרומה האָט ניט אין זיך אזוי פיל תרומה־קדושה, אז מען זאָל דארפן זיך וואשן דערצו די הענט אפילו ווען די וויקע אליין האָט ניט אָנגערירט קיין וואסער.** שמאי זאָגט, אז וויקע־תרומה זאָל מען עסן נור טריקענערהייט (צריד). **ווען מען ווייל עסן וויקע־תרומה זאָל מען זי ניט ווייקן און ניט קנעטן, ווייל דערמיט ווערט זי מוכשר אָנצונעמען טומאה, און ווייל עס איז דאָך וויקע־תרומה וועט מען ניט זיין נזהר מיט איר און מען וועט זי אָננעמען מיט אומגעוואשענע הענט; דעריבער זאָל מען זי עסן טרוקן.** ר' עקיבא זאָגט, אז אַלץ וואָס מען טוט מיט וויקע־תרומה קאָן זיין בטומאה (מיט אומגעוואשענע הענט). **לויט ר' עקיבא מעג מען אפילו ווייקן אין וואסער וויקע־תרומה מיט אומגעוואשענע הענט; ער האַלט, אַז די תרומה פון וויקע האָט ניט אין זיך קיין גרויסע הייליקייט פון תרומה, ווייל זי איז דער עיקר אַ מאַכל פאַר בהמות.**

ה. מעות חולין, אויב געלט פון חולין און געלט פון מעשר שני האָבן זיך אויס־געשיט (און מען ווייסט ניט וועלכע איז פון חולין און וועלכע פון מעשר שני), איז וואָס ער קלויבט־אויף (איינצלנע מטבעות) צוערשט, האָט ער אויפגעקליבן פאר מעשר שני, ביז ער פארענדיקט (באַקומט דאָס גאנצע געלט פון מעשר שני), און דאָס איב־ריקע איז חולין. **דער ירושלמי זאָגט, אז ער דארף אויך זאָגן „אויב דאָס געלט איז מעשר שני איז גוט, און אויב ניט, זאָל דאָס מעשר־געלט זיין אויסגעטוישט אויף דאָס דאָזיקע געלט"; ממילא איז שוין דאָס איבריקע געלט חולין.** ואם בלל וחפן, אויב ער האָט (ניט אויפגעקליבן די איינצלנע מטבעות, נאָר ער האָט) אויסגעמישט די אַלע געלטער און ער האָט ארויסגענומען פון זיי אַ פולע האַנט מיט געלט („חפן" איז פון „מלוא חפניו", א פולע האַנט), דארף עס ווערן (פונאנדערגעטיילט) לויט חשבון. **אויב למשל עס איז געווען 100 שקלים פון מעשר שני, און 200 שקלים פון חולין, און אין דער האַנט האָט ער 30 שקלים, זאָל ער געבן איין דריטל (10 שקלים) פאר מעשר שני, און צוויי דריטל (20 חולים) פאר חולין. דער ירושלמי זאָגט, אז אויך דאָ דארף ער זאָגן דאָס זעלבע. וואָס מיר האָבן געגעבן פריער אין דער משנה, אז אויב עס איז חולין־געלט זאָל דערויף ווערן אויסגעטוישט דאָס מעשר שני געלט, וואו עס זאָל זיך ניט געפינען.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אַלץ וואָס ווערט צונויפגעקליבן

וְהַנִּבְלָלִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן: ו סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְשֶׁל חוּלִּין שֶׁנִּתְעָרְבוּ, מֵבִיא בְּסֶלַע מָעוֹת, וְאוֹמֵר סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא, מְחוּלֶּלֶת עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ, וּבוֹרֵר אֶת הַיָּפָה שֶׁבָּהֶן וּמְחַלְּלָן עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ מְחַלְּלִין כֶּסֶף עַל נְחוֹשֶׁת מִדּוֹחַק, וְלֹא שֶׁיִּתְקַיֵּם כֵּן, אֶלָּא חוֹזֵר וּמְחַלְּלָם עַל הַכֶּסֶף: ז בֵּשַׁ״א לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם אֶת סְלָעָיו

געהערט צו מעשר שני, און אלץ וואָס איז צונויפגעמישט איז לויט חשבון. **דער כלל דערקלערט דעם פריערדיקן דין פון דער משנה. דער ירושלמי זאָגט דערויף, אז מען מיינט דאָ ניט נאָר „נבללים", „אויסגעמישטע", נאָר אויך „נחפנים", אָנגענומענע אין א האַנט־הויפן, ווי די משנה האָט פריער געזאָגט.**

ו. סלע, אויב אַ סלע (א זילבערנע מטבע, וואָס האָט געהייסן „סלע") פון מעשר שני, און אַ סלע פון חולין זענען געוואָרן צוזאמען אויסגעמישט, זאָל ער ברענגען מעות (קופערנע מטבעות) די ווערט פון א סלע, און ער זאָל זאָגן: „דער סלע פון מעשר שני, וואו ער געפינט זיך, זאָל ווערן אויסגעטוישט אויף די דאָזיקע מעות", און ער קלויבט אויס (פון די צוויי אויסגעמישטע סלעים) דעם בעסערן סלע, און ער טוישט אויס די מעות אויף דעם דאָזיקן (בעסערן) סלע. **כדי צו פארשטיין די משנה דארף מען וויסן, אז לויט דעם דין טאָר מען ניט אויסטוישן זילבער־געלט פון מעשר שני אויף קופער־געלט, סיידן ווען מען קאָן זיך קיין אנדערע עצה ניט געבן. דעריבער ווייל אַ סלע איז א זילבערנע מטבע, און ער האָט ניט קיין אנדער זילבער געלט צו קאָנען מאַכן דעם אויסטויש, זאָגט די משנה, אז ער מעג נעמען קופערנע מטבעות, וואָס הייסן „מעות", און אויסטוישן אויף זיי דעם אויסגעמישטן סלע פון מעשר שני; די קופערנע מטבעות ווערן מעשר שני, און די צוויי אויסגעמישטע סלעים ווערן חולין, אָבער אזוי ווי עס זענען פאראן בעסערע סלעים און ערגערע (א זילבערנע סלע, וועלכר איז אביסל אָפּגעריבן, איז ווערט געוועזן ווייניקער פון אַ גוטן סלע), זאָגט די משנה, אז דערנאָך טוישט ער אויס צוריק די קופערנע מעות אויף דעם בעסערן סלע פון די צוויי אויסגעמישטע סלעים. און דער דאָזיקער סלע איז מעשר שני. פאַר־וואָס מעג מען טאקע דאָ יאָ אויסטוישן זילבער געלט פון מעשר שני אויף קופער געלט? זאָגט די משנה;** מפני שאמרו, ווייל די חכמים האָבן געזאָגט, אז מען מעג אויס־טוישן זילבער־געלט (פון מעשר שני) אויף קופער־געלט, ווען מען מוז (מדוחק, ווען עס איז ניטאָ קיין אנדערע עצה). **איצט זאָגט די משנה, אז דערמיט מיינט מען ניט, אז די קופערנע מעות בלייבן מעשר שני;** ולא שיתקיים, און ניט, אז עס זאָל אזוי בלייבן (די קופערנע מעות זאָלן בלייבן מעשר שני), נאָר ער טוישט זיי אויס צוריק אויף זילבער־געלט. **ער טוישט צוריק אויס די מעות אויף דעם בעסערן זילבערנעם סלע, און דער בעסערער זילבערנער סלע ווערט מעשר שני. דער ר״ש פרעגט: צו־וואָס דארף ער ברענגען קופערנע מעות, ער קאָן דאָך גלייך ארויסנעמען דעם בעסערן סלע און זאָגן: „אויב דאָס איז דער מעשר־שני־סלע איז גוט, און אויב ניט איז דאָך דער אנדערער סלע מעשר שני, זאָל ער ווערן אויסגעטוישט אויף דעם דאָזיקן סלע, זאָגט דער ר״ש, אז מען האָט מורא, טאָמער וועט ער ארויסנעמען איין סלע פון די געמישטע און ער וועט ניט זאָגן, און ער וועט ניט מאַכן דעם אויסטויש.**

ז. בית שמאי זאָגן, אז מען טאָר ניט מאַכן (אויסטוישן) סלעים פון מעשר שני גאָלדענע רענדלעך. **אויב איינער האָט א סך זילבערנע סלעים פון מעשר שני טאָר ער זיי ניט אויסטוישן אויף גאָלדענע רענדלעך,** דינרי זהב, **כדי זיי צו פירן קיין ירושלים. די גמרא אין בבא מציעא מ״ה זאָגט, אז דער טעם איז** „שמא ישהה עליותיו", **טאָמער וועט ער אָפּלייגן דאָס גיין קיין ירושלים ביז עס וועט זיך אים צו־**

דִּינְרֵי זָהָב, וּבֵ״ה מַתִּירִין. אָמַר ר׳ עֲקִיבָא, אֲנִי עָשִׂיתִי לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶת כַּסְפָּן דִּינְרֵי זָהָב: **ח** הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, בֵּשׁ״א בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת, וּבֵה״א בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, אֵין מְחַלְּלִין כֶּסֶף וּפֵירוֹת עַל הַכֶּסֶף, וַחֲכָמִים מַתִּירִין: **ט** הַפּוֹרֵט

נויפקלייבן געווג זילבערנע סלעים כדי אויסצוטוישן אויף גאָלדענע רענדלעך. ובית הלל, אָבער די בית הלל זענען מתיר. **זיי האַלטן אז מען דארף ניט מורא האָבן, טאָמער וועט ער אָפּלייגן דאָס גיין קיין ירושלים.** אמר ר׳ עקיבא, האָט ר׳ עקיבא געזאָגט: איך האָב געמאַכט (אויסגעטוישט) פאר רבן גמליאל און ר׳ יהושע פון זייערע זילבער־געלט (פון מעשר שני) גאָלדענע רענדלעך. **וועגן די מטבעות, סלע, שקל, דינר, מעות, וועלן מיר געבן באַלד אין דער נאָנטער משנה ח׳.**

ח. הפורט, אז איינער (וועלכער האָט מעשר שני קופער־געלט, מעות, און וויל עס פירן קיין ירושלים און עס איז אים שווער צו פירן אזוי פיל קופער־געלט און ער) וויל אויסטוישן אויף אַ (זילבערנעם) סלע די מעות (קופער־געלט) פון מעשר שני, זאָגן די בית שמאי, אז ער מעג נעמען א גאנצן סלע פאר די מעות, און די בית הלל זאָגן, אז נור א שקל (א האַלבן סלע) זילבער־געלט, און פאר א שקל (א האַלבן סלע) מעות (קופער־געלט). **צוערשט לאָמיר דערקלערן וואָס די מטבעות זענען געווען. אין חומש געפינען מיר די מטבע „שקל״. דאָס איז געווען א זילבערנע מטבע. שפּעטער, אין דער משנה, ווערט דער „שקל״ פון חומש אָנגערופן „סלע״. דער „סלע״ איז געווען א זילבערנע מטבע, און א האַלבער סלע, וועלכער איז אויך געווען פון זילבער, האָט אין דער משנה געהייסן „שקל״ (דער „שקל״ פון דער משנה איז א העלפט פון דעם שקל אין חומש). דער שקל פון דער משנה האָט געקאָנט געטוישט ווערן אויף קלענער זילבער געלט, דהיינו, אויף צוויי „דינר״ (דאָס וואָרט „דינר״ איז א גריכיש־לאטייניש וואָרט „דענאריוס״). מיר זעען דעריבער, אַז דער „סלע״ איז באַשטאַנען פון צוויי שקלים, און יעדער „שקל״ איז באַשטאַנען פון צוויי זילבערנע „דינרים״. דאָס איז אלץ געווען זילבער־געלט. „מעות״ איז געווען דער נאָמען פאר קופער־געלט. (כאָטש עס איז אויך געווען אזילבערנע מעה). זאָגט דאָ די משנה, אז איינער וויל אויסטוישן קופער געלט (מעות) פון מעשר שני אויף א זילבערנעם סלע, כדי אים צו פירן קיין ירושלים, זאָגן די בית שמאי, אז ער מעג אויסטוישן די גאנצע קופער־געלט אויף איין זילבערנעם סלע, און די בית הלל זאָגן, אז ער מעג נור אויסטוישן אַ העלפט פון קופער געלט אויף אַ זילבערנעם שקל, און די אַנדערע העלפט זאָל ער מיטפירן קיין ירושלים מעות קופער־געלט. ווייל די בית הלל האַלטן, אז עס איז וויכטיק צו ברענגן קיין ירושלים קליינע קופער־געלט, כדי מען זאָל עס דאָרט קאָנען קריגן און מען זאָל עס ניט דארפן זוכן און באַצאָלן דערפאר מער ווי עס איז ווערט. דאָס וואָרט „הפורט״ איז אייגנטליך דער טייטש פארקערט, „אויסטוישן א סלע זילבער געלט אויף קופער געלט״ (פון וואָרט „פרוטה״, די קלענסטע קופער־מטבע); אָבער דאָ באנוצט די משנה דאָס וואָרט „הפורט״ ווי „המצרף״, „צונויפנעמען״, אויס־טוישן א סך קליין־געלט אויף גרויסער מטבע.** ר׳ מאיר זאָגט, אז מען טאָר ניט אויס־טוישן זילבער־געלט און פרוכטן (ביידע פון מעשר שני) אויף זילבער־געלט. **אויב איינער האָט א האַלבן דינר זילבער געלט מעשר שני און האָט אויך פרוכטן מעשר שני וואָס האָט דעם ווערט פון א האַלבן דינר, טאָר ער זיי ביידע ניט אויסטוישן אויף איין דינר. ווייל ער האַלט, אַז מען טאָר ניט אויסטוישן געלט אויף געלט, און כאָטש אַ העלפט דערפון זענען דאָך פרוכטן, און פרוכטן פון מעשר שני מעג מען דאָך יאָ אויס־טוישן אויף געלט, פונדעסטוועגן טאָר מען דאָ אויך ניט, צוליב דעם האלבן דינר געלט.** וחכמים, אָבער די חכמים זענען מתיר. **ווייל זיי האַלטן אז צוליב דעם וואָס עס זענען פאראן ווייניק פרוכטן מעג מען צו זיי צו־לייגן פאר א האלבן דינר געלט און צוזאמען אויסטוישן אויף א דינר.**

סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, בֵּשַׁ״א בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת, וּבֵה״א בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת. הַדָּנִין לִפְנֵי חֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבְדִינָר מָעוֹת. ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבִרְבִיעִית (כֶּסֶף רְבִיעִית) מָעוֹת. ר׳ טַרְפוֹן אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אַסְפְּרֵי כֶסֶף. שַׁמַּאי אוֹמֵר, יַנִּחֶנָּה בַּחֲנוּת וְיֹאכַל כְּנֶגְדָּהּ: י מִי שֶׁהָיוּ מִקְצַת בָּנָיו טְמֵאִין וּמִקְצָתָן טְהוֹרִין, מַנִּיחַ אֶת הַסֶּלַע, וְאוֹמֵר, מַה שֶּׁהַטְּהוֹרִים שׁוֹתִים, סֶלַע זוֹ

ט. הפורט, אז איינער וויל אויסטוישן א (זילבערנעם) סלע פון מעשר שני אין ירושלים (אויף קופער־געלט), זאָגן די בית שמאי, אז ער קאָן אויסטוישן דעם גאַנצן סלע אויף מעות (קופער־געלט); און די בית הלל זאָגן, אז פאר א שקל (א האלבן סלע) זאָל ער נעמען זילבער־געלט, און פאָר א שקל (א האלבן סלע) זאָל ער נעמען מעות (קופער־געלט). **די בית הלל האָבן מורא טאָמער וועט ער אזוי שנעל ניט קאָנען אויס־געבן אין ירושלים דאָס גאנצע קופער־געלט, און דאָס קופער־געלט ווען עס ליגט ווערט עס קאַליע.** הדנין לפני חכמים, די, וואָס זענען דן פאר די חכמים, זאָגן, אז פאר דריי דינרים (דריי פערטל פון סלע, ווייל א סלע איז פיר דינרים) זאָל ער נעמען זיל־בער־געלט, און פאר איין דינר (איין פערטל פון סלע) זאָל ער נעמען מעות (קופער־געלט). **מיט'ן טיטול „דנים לפני חכמים", האָט מען גערופן עטליכע תנאים אין דער ישיבה אין יבנה (אין דער צייט פון ר' גמליאל), וועלכע האָבן ניט באַקומען קיין סמיכה און זיי האָבן ניט געהאַט דעם טיטל „רבי", און מען האָט זיי גערופן בלויז מיט זייער נאָמען אליין, און דער טייטש פון „דנים לפני חכמים" איז „זיי האָבן זיך מפלפל געווען פאר די חכמים". די גמרא אין סנהדרין י״ז זאָגט אז דאָס זענען געווען שמעון בן עזאי, שמעון בן זומא, חנן המצרי, חנניה בן חכינאַי, און לויט טייל אויך שמעון התימני, און לויט אנדערע אויך שמעון בן ננס.** ר' עקיבא זאָגט, אז פאר דריי דינרין זילבער, און פאר א פערטל (רביעית, א פירטל פון פירטן דינר) קופער־געלט. **לויט ר' עקיבא דאַרף ער נעמען פאר דריי פערטל פון א דינר זילבער־געלט און נור פאר איין פערטל פון דינר, דאָס הייסט פאר איין זעכצעטל פון סלע, מעג ער נעמען קופער־געלט. אזוי טייטשן דער ר״ש און דער ברטנורא. טייל זענען גורס „וברבעת", און עס זאָל האָבן געווען א מטבע וואָס האָט געהייסן „רבעת" און איז געווען א פערטל פון „שקל", דאָס הייסט אן אכטל פון סלע, און ר' עקיבא דער־לויבט צו נעמען פאר אן אכטל פון סלע קופער־געלט; אזוי טייטש אויך דער רמבם.** ר' טרפון זאָגט, אז ער זאָל נעמען פיר „אספרי" זילבער. **עס איז געווען א זילבערנע גריכישע מטבע „אספראי", און פינף „אספראים" זענען געווען איין דינר. זאָגט ר' טרפון, אז אויך פון פירטן דינר (דער סלע האָט דאָך פיר דינרין, איז די דריי דינרין מוזן זיכער זיין זילבער־געלט, און פון פירטן דינר) מוזן זיין פיר אספרי זילבער־געלט, און נאָר פאר איין אספרי מעג ער נעמען קופער־געלט.** שמאי זאָגט, אז ער זאָל (בכלל ניט אויסטוישן דעם סלע, נאָר ער זאָל) אים אוועקלייגן אין קראָם (ביים קרעמער, וואָס פארקויפט עסנווארג) און ער זאָל עסן קייגן אים. **ער זאָל נעמען ביים קרעמער עסנווארג אזוי לאַנג ביז ער וועט האָבן אויפגעגעסן דעם סלע.**

י. מי שהיו, אז ביי איינעם זענען געווען (אין ירושלים) טייל פון זיינע קינדער טמא, און טייל פון זיינע קינדער טהור, **און ער וויל, אז אלע קינדער זאָלן טרינקן פון איין קרוג וויין, און די טהור־קינדער מעגן טרינקן מעשר־שני־וויין, אָבער די טמא־קינדער טאָרן ניט טרינקן קיין מעשר־שני־וויין, און ער האָט א סלע פון מעשר שני, וואָס טוט ער, זאָגט די משנה;** מניח את הסלע, לייגט ער אַוועק דעם סלע (פון מעשר שני), און ער זאָגט; „דאָס (דער וויין) וואָס די טהור־קינדער וועלן טרינקען, זאָל דער דאָזיקער מעשר־שני־סלע ווערן אויסגעטוישט דערויף (אויף דעם וויין)"; קומט אויס,

מְחַלֶּלֶת עָלָיו, נִמְצְאוּ טְהוֹרִים וּטְמֵאִין שׁוֹתִין מִכַּד אֶחָד׃

פרק ג

א לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ, הַעַל אֶת הַפֵּירוֹת הָאֵלּוּ לִירוּשָׁלַיִם לְחַלֵּק, אֶלָּא אוֹמֵר לוֹ, הַעֲלֵם שֶׁנֹּאכְלֵם וְנִשְׁתֵּם בִּירוּשָׁלַיִם, אֲבָל נוֹתְנִים זֶה לָזֶה מַתְּנַת חִנָּם׃ **ב** אֵין לוֹקְחִין תְּרוּמָה בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַעֵט בַּאֲכִילָתוֹ, וְר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר. אָמַר לָהֶם ר' שִׁמְעוֹן, מָה אִם הֵקֵל בְּזִבְחֵי שְׁלָמִים, שֶׁהוּא מֵבִיא לִידֵי פִּגּוּל, וְנוֹתָר, וְטָמֵא, לֹא נָקֵל

אז די טהור-קינדער און די טמא-קינדער טרינקן פון איין קרוג. **ווייל נור דער וויין וואָס די טהור־קינדער טרינקען ווערט דאָך אויסגעטוישט דורך דעם מעשר שני סלע; דאקייגן דער וויין, וואָס די טמא קינדער טרינקן איז דאָך חולין, ער איז דאָך ניט אויס־געטוישט געוואָרן, און זיי מעגן אים דעריבער טרינקן. דער ירושלמי זאָגט, אז די קרוג איז אַ ערדענע, כלי חרס, און דער דין איז, אז ערדענע כלים ווערן ניט טמא ווען מען רירט זיי אָן פון דרויסן (מגבו) און דעריבער ווערט די קרוג ניט טמא ווען די טמא קינדער רירן אים אָן.**

פרק ג.

א. לא יאמר, עס זאָל א מענטש ניט זאָגן צו זיין פריינט: „פיר אוועק די דאָזיקע פרוכטן (פון מעשר שני) קיין ירושלים, צו צוטיילן". **דער פריינט טאָר ניט באַקומען א חלק פון די פרוכטן אלס באַלוינונג פאר אוועקפירן קיין ירושלים, ווייל דאָס הייסט ווי מען פארקויפט מעשר שני און ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה א' טאָר מען מעשר שני ניט פארקויפן.** אלא אומר לו, אָבער ער מעג אים זאָגן: „פיר זיי אוועק, כדי מיר זאָלן זיי עסן און טרינקען אין ירושלים". **ווען ער זאָגט עס אזוי הייסט עס, אז ער לאַדעט אים איין צו עסן צוזאַמען מיט אים אין ירושלים, און ניט ווי ער באַצאָלט אים.** אבל נותנים, אָבער מען מעג געבן איינער דעם אנדערן א מתנה בחינם. **ווי מיר האָבן שוין געשריבן פריער פרק א' משנה א', איז פאראַן א מיינונג, אז אויך א מתנה בחינם טאָר מען ניט געבן, און מען מעג נור איינלאַדן צום עסן.**

ב. אין לוקחין, מען טאָר ניט קויפן קיין תרומה פאר געלט פון מעשר שני, ווייל מען פארקלענערט די (מעגליכקייט) צו עסן. **תרומה מעג עסן נאָר א כהן, און א ישראל טאָר ניט עסן קיין תרומה; דאקייגן מעשר שני מעג עסן אויך אַ ישראל. אויך איז דער דין, אז איינער איז טמא געוואָרן און ער האָט זיך טובל געווען, מוז ער וואַרטן ביז אָוונט און ערשט דאַמאָלס מעג ער עסן תרומה; אָבער ביי טאָג, נאָך דער טבילה, טאָר ער נאָכניט עסן קיין תרומה, דאָס הייסט א „טבול יום", דער וואָס האָט זיך טובל געווען, אָבער עס איז נאָכניט געוואָרן נאַכט, עס איז נאָך בייטאָג. דאקייגן מעשר שני מעג מען עסן באַלד נאָכן טובל זיין, ווען מען איז א טבול יום. זאָגט די משנה, אז מען טאָר ניט קויפן קיין תרומה פאר געלט פון מעשר שני, ווייל דערמיט פאר־קלענערט מען די מעגלעכקייט פון עסן דעם מעשר שני. מחמת ניט א ישראל און ניט א טבול יום וועלן מעגן עסן די תרומה וואָס איז געקויפט געוואָרן פאר מעשר שני געלט.** ור' שמעון, און ר' שמעון איז מתיר, האָט ר' שמעון צו זיי (צו די חכמים) געזאָגט: מה דאָך מען האָט מיקל געווען (און מתיר געמאכט צו קויפן פאר מעשר שני געלט) צו ברענגן קרבנות שלמים, כאָטש זיי קאָנען דאָך ווערן פיגול, אָדער נותר, אָדער טמא, זאָל מען ניט מיקל זיין (צו קויפן) תרומה? **ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק א' משנה ג' קויפט מען פאר מעשר שני געלט א בהמה און מען ברענגט איר א קרבן**

בַּתְּרוּמָה? אָמְרוּ לוֹ, מָה אִם הֵקֵל בְּזִבְחֵי שְׁלָמִים, שֶׁהֵן מֻתָּרִין לְזָרִים, נָקֵל בַּתְּרוּמָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְזָרִים: ג מִי שֶׁהָיוּ לוֹ מָעוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וְצָרִיךְ לוֹ, וְלַחֲבֵירוֹ פֵּירוֹת, אוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִים עַל פֵּירוֹתֶיךָ, נִמְצָא זֶה אוֹכֵל פֵּירוֹתָיו בְּטָהֳרָה, וְהַלָּה עוֹשֶׂה צְרָכָיו בְּמָעוֹתָיו. וְלֹא יֹאמַר כֵּן לְעַם הָאָרֶץ, אֶלָּא בִּדְמַאי:

שלמים, און דאָס בלוט און פעט איז מען מקריב אין בית המקדש אויפ'ן מזבח און דאָס פלייש עסט מען (יעדער, אפילו א ישראל, מעג עסן שלמים-פלייש) אין ירושלים. דער דין אָבער איז, אז ווען מען ברענגט א קרבן און בעת מען איז מקריב דעם קרבן האָט מען א שלעכטע מחשבה, דהיינו, אז מען זאָל עסן דאָס קרבן-פלייש נאָך דער צייט וואָס מען מעג עס עסן. למשל ביי שלמים מעג מען עסן דאָס פלייש צוויי טעג און א נאכט (א טאָג, א נאַכט און א טאָג) נאָכ'ן מקריב זיין, און מען האָט אין זינען, אז מען זאָל עס עסן דעם דריטן טאָג, הייסט אזא קרבן „פיגול" (אומווערדיק) און מען טאָר דאָס שלמים-פלייש ניט עסן. דאָס זעלבע איז דער דין, אז אויב עס בלייבט איבער פלייש דעם 3-טן טאָג הייסט דאָס שלמים-פלייש „נותר" און מען טאָר עס ניט עסן. דאָס זעלבע איז אויך דער דין, אז אויב דאָס פלייש רירט אָן א טמא זאַך און עס ווערט טמא, טאָר מען דאָס שלמים-פלייש ניט עסן. פרעגט ר' שמעון, מה דאָך מען מעג קויפן פאר מעשר שני געלט א בהמה צו ברענגען קרבן שלמים, און מען האָט ניט מורא, אז מען פארקלענערט דערמיט די מעגליכקייט צו עסן אין פאל ווען דאָס פלייש זאָל ווערן פיגול, אָדער נותר, אָדער טמא, דארף מען דאָך תרומה, וואָס קאָן ניט ווערן פיגול אָדער נותר (און אויך ניט טמא, ווייל ניט אלץ וואָס איז מטמא קרבן-פלייש איז מטמא תרומה), אודאי מעגן קויפן? אמרו לו, האָבן זיי געזאָגט צו אים (צו ר' שמעון): אויב מען האָט מיקל געווען (מתיר געווען צו קויפן) שלמים-קרבנות, וואָס זיי זענען מותר (צום עסן) פאר א ישראל („זרים" פרעמדע, ניט כהנים), זאָל מען מתיר זיין צו קויפן תרומה, וואָס איז אסור (צום עסן) פאר א ישראל?! די חכמים זאָגן, אז מיט פארקלענערן די מעגליכקייט צו עסן מיינט מען ניט טאָמער וועט פאָרקומען עפּיס א פסולע זאַך, פיגול, צי נותר, נאָר מען מיינט, אז שוין באַלד ווערט דאָס עסן פארקלענערט, מחמת א ישראל טאָר שוין ניט עסן קיין תרומה.

ג. מי שהיו, אז איינער האָט (מעשר שני) געלט אין ירושלים, און ער דארף עס (דאָס געלט, אויסצוגעבן אויף אנדערע זאכן) און זיין פריינט האָט פרוכטן זאָגט ער צו זיין פריינט: „זאָל דאָס דאָזיקע געלט זיין אויסגעטוישט אויף דיינע פרוכטן". ממילא ווערט דאָס געלט חולין, אויס מעשר שני, און דעם פריינט'ס פרוכטן ווערן מעשר שני. ניט ער קויפט ביים פריינט די פרוכטן, נאָר די קדושה פון מעשר שני גייען אריבער פון געלט אויף דעם פריינט'ס פרוכטן. דערפאַר דארף דער פריינט זיין אָפּ־געהיטן צו עסן די פרוכטן לויט אלע דיינים פון מעשר שני, עסן זיי בטהרה. נמצא, קומט אויס, אז דער (פריינט) עסט זיינע פרוכטן בטהרה (ווי עס איז דער דין פון מעשר שני-פרוכטן), און דער דאָזיקער קאָן טאָן וואָס ער דארף מיט זיין געלט. ווייל דאָס געלט איז דאָך געוואָרן חולין. ולא יאמר, און ער זאָל אַזוי ניט זאָגן צו א עם הארץ, סיידן ווען דער מעשר שני איז פון דמאי. אין מסכתא דמאי פרק ב' משנה ג' האָבן מיר געגעבן וועגן דעם קלאס מענטשן, עם הארץ, וואָס זענען געווען אמאָל אין ארץ ישראל און זיי זענען ניט אָפּגעהיטן געווען אין די דינים פון מעשר אָפּשיידן און פון טומאה וטהרה. די משנה זאָגט דאָ, אז ער טאָר דאָס ניט זאָגן צו א עם הארץ. וועלכער האָט פרוכטן, און אויסטוישן זיין מעשר שני געלט אויף דעם עם הארץ'ס פרוכטן, ווייל דער עם הארץ איז דאָך ניט אָפּגעהיטן און עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט ער עסן די מעשר שני פרוכטן ניט בטהרה. אָבער מען מעג עס זאָגן אפילו צו

ד פֵּירוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וּמָעוֹת בַּמְּדִינָה, אוֹמֵר, הֲרֵי הַמָּעוֹת הָהֵם מְחֻלָּלִין עַל פֵּירוֹת הָאֵלּוּ. מָעוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וּפֵירוֹת בַּמְּדִינָה, אוֹמֵר, הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין עַל פֵּירוֹת הָהֵם, וּבִלְבַד שֶׁיַּעֲלוּ הַפֵּירוֹת וְיֵאָכְלוּ בִירוּשָׁלָיִם: ה מָעוֹת נִכְנָסוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצְאוֹת, וּפֵירוֹת נִכְנָסִין וְאֵינָן יוֹצְאִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַפֵּירוֹת נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין: ו פֵּירוֹת שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן, וְעָבְרוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם, יַחֲזוֹר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי

א עם הארץ, אויב דאָס געלט איז געווען פון דמאי־מעשר־שני. מיר האָבן אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי געגעבן, וואָס הייסט דמאי, דאָס איז תבואה צי פרוכטן, וועגן וועלכע מען איז ניט זיכער, צי מען האָט אָפּגעשיידט דערפון מעשרות, און מען שיידט אָפּ פון זיי מעשר שני נאָר אַלס ספק. דעריבער איז דער דאָזיקער מעשר שני לייכטער, און מען מעג עס אויך אויסטוישן אויף א עם הארץ'ס פרוכטן.

ד. פירות בירושלים, אויב די פירות (פון זיין פריינט) זענען אין ירושלים, און דאָס (מעשר שני געלט) איז פאראַן אויסער ירושלים (מדינה, מיינט מען אין דער פראָווינץ, ניט אין ירושלים), זאָגט ער: „זאָל יענע געלט זיין אויסגעטוישט אויף די דאָזיקע פרוכטן". די משנה לערנט דאָ דעמזעלבן דין וואָס אין דער פריערדיקער משנה, נאָר אין דער פריערדיקער משנה זענען ביידע, סיי דאָס געלט און סיי די פרוכטן, אין ירושלים; דאקייגן דאָ איז דאָס געלט אין דער פראָווינץ, מדינה, און די פרוכטן אין ירושלים, און די משנה זאָגט, אז אויך אין אזא פאל מעג מען. מעות בירושלים, אויב דאָס (מעשר שני) געלט איז אין ירושלים און די פרוכטן אין דער פראָווינץ, זאָגט ער: „זאָל דאָס דאָזיקע געלט זיין אויסגעטוישט אויף יענע פרוכטן"; אָבער די פרוכטן דארפן ווערן ארויסגעפירט און געגעסן אין ירושלים. די דאָזיקע משנה לערנט, אז ביים אויסטויש מוזן ניט ביידע, דאָס געלט און די פרוכטן, זיין אין איין אָרט.

ה. מעות נכנסות, געלט (פון מעשר שני) גייען אריין קיין ירושלים און גייען ארויס, אָבער פרוכטן (פון מעשר שני). גייען אריין, אָבער זיי גייען ניט ארויס. אויב מען פירט אריין מעשר שני געלט קיין ירושלים, מעג מען עס צוריק ארויספירן פון ירושלים. אָבער פרוכטן פון מעשר שני, וואָס מען האָט אריינגעפירט קיין ירושלים, טאָר מען ניט מער ארויספירן, זיי מוזן בלייבן אין ירושלים. אין דער גמרא הייסט עס „מחיצות קולטות", די מחיצות, די „מויערן פון ירושלים", נעמען אריין, און זיי דערלויבן ניט, אז מען זאָל די פרוכטן ארויספירן. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אויך פרוכטן גייען אריין און ארויס. דער ירושלמי זאָגט, אַז אויך רבן שמעון בן גמליאל האַלט, אז מען טאָר ניט מער אויסטוישן די פרוכטן, און מען מוז דיזעלבע פרוכטן צוריק אריינפירן קיין ירושלים; נאָר ער האַלט, אז מען מעג, למשל, תבואה פון מעשר שני ארויספירן פון ירושלים צו מאָלן און דערנאָך אריינפירן דאָס מעל קיין ירושלים.

ו. פירות, פרוכטן ביי וועלכע עס איז געענדיקט געוואָרן זייער ארבייט, און מען האָט זיי דורכגעפירט דורך ירושלים (מען האָט זיי אריינגעפירט קיין ירושלים און צוריק ארויסגעפירט פון שטאָט) דאַרף זייער מעשר שני צוריקגעפירט און געגעסן ווערן אין ירושלים. מיר האָבן געלערנט פריער אין מסכתא מעשרות פרק א' משנה ה' אז פרוכטן, ביי וועלכע עס איז שוין געענדיקט געוואָרן די גאנצע ארבייט ארום זיי, טאָר מען ניט עסן אומגע׳מעשר׳ט, מען מוז אָפּשיידן פון זיי מעשר; זיי ווערן מחויב אין מעשר. מיר האָבן אויך פריער אין דער משנה געלערנט, אז פרוכטן פון מעשר שני, וואָס זיינען אריינגעפירט געוואָרן קיין ירושלים, טאָר מען ניט מער ארויספירן, און אויב מען האָט זיי ארויסגעפירט מוז מען זיי צוריק אריינפירן קיין ירושלים. לערנט דאָ די משנה, אז אויב מען האָט אריינגעפירט קיין ירושלים פרוכטן, ביי וועל־

שֶׁלָּהֶם וְיֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם. וְשֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן, סַלֵּי עֲנָבִים לַגַּת, וְסַלֵּי תְאֵנִים לַמּוּקְצֶה, בֵּשׁ״א יַחֲזוֹר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶם וְיֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם, וּבֵה״א יִפָּדֶה וְיֵאָכֵל בְּכָל מָקוֹם. ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ יוֹסֵי, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּ״שׁ וּבֵ״ה עַל פֵּירוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן, שֶׁיִּפָּדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶם וְיֵאָכֵל בְּכָל מָקוֹם, וְעַל מָה נֶחְלְקוּ? עַל פֵּירוֹת שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן, שֶׁבֵּשׁ״א יַחֲזוֹר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶם וְיֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם, וּבֵ״ה אִ׳ יִפָּדֶה וְיֵאָכֵל בְּכָל מָקוֹם וְהַדְּמַאי נִכְנָס וְיוֹצֵא וְנִפְדֶּה: ז אִילָן שֶׁהוּא,

כע מען האָט שוין פאַרענדיקט די ארבייט און מען דאַרף שוין אָפּשיידן פון זיי מעשר שני, און מען האָט זיי צוריק ארויסגעפירט פון ירושלים, מוז מען דעם מעשר שני, וואָס מען וועט אָפּשיידן פון זיי, פירן קיין ירושלים און זיי עסן, און מען קאָן ניט דעם דאַזיקן מעשר שני אויסטוישן אויף געלט און דאָס געלט ברענגען קיין ירושלים. כאָטש די פרוכטן זענען דאָך געווען אין ירושלים נאָר איידער מען האָט פון זיי אָפּגעשיידט דעם מעשר שני, זאָגט מען, אז „מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין", אז ווייל זיי זענען דאָך שוין געווען מחויב אין מעשר שני, מחמת די ארבייט ארום זיי איז דאָך שוין געווען פאַרענדיקט, הייסט עס, ווי דער מעשר שני וואָלט שוין געווען אָפּגעשיידט. ושלא נגמרה, אויב אָבער ביי די פרוכטן (וואָס מען האָט אריינגעפירט קיין ירושלים און צוריק ארויסגעפירט) איז ניט געווען פאַרענדיקט די ארבייט, (למשל) קוישן ווייטרויבן וועלכע מען האָט געפירט צום ווינקעלטער (צו מאַכן וויין) אָדער קוישן פייגן צום מוקצה (צום ארט, וואו מען שפרייט זיי אויס צום טריקענען), זאָגן די בית שמאי, אז זייער מעשר שני דאַרף צוריקגיין און געגעסן ווערן אין ירושלים. **די בית שמאי האַלטן, אז אפילו ווען ביי די פרוכטן איז נאָכניט געווען פאַרענדיקט די ארבייט און זיי זענען נאָכניט געווען מחויב אין מעשר שני, ווען מען האָט זיי אדורכגעפירט דורך ירושלים, מוז מען אויך דעם מעשר שני, וואָס מען וועט שפּעטער אָפּשיידן פון זיי, צוריקברענגען קיין ירושלים.** ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז מען מעג דעם מעשר שני אויסלייזן און אים עסן אומעטום. **אָבער דאָס געלט ווערט מעשר שני און מען פירט עס קיין ירושלים, און די פרוכטן קאָן מען עסן אומעטום.** ר׳ שמעון בן יהודה זאָגט אין נאָמען פון ר׳ יוסי, אז די בית שמאי און די בית הלל זיינען ניט מחולק וועגן פרוכטן, וואָס די ארבייט ארום זיי איז ניט פאַרענדי׳קט (און וועגן אזעלכע פרוכטן האלטן ביידע) אז מען קאָן אויסלייזן זייער מעשר שני און אים עסן אומעטום. **אין אזא פאל זענען אויך די בית שמאי מודה, אז ווייל ווען די פרוכטן זענען געווען אין ירושלים און מען האָט זיי צוריק אַרויסגעפירט האָבן זיי נאָכניט געהאַט דעם חיוב פון מעשר שני, מעג מען זייער מעשר שני שפּעטער יאָ אויסלייזן.** ועל מה, אָבער וועגן וואָס זענען זיי יאָ מחולק? וועגן פרוכטן, וואָס זייער ארבייט איז יאָ פאַרענדיקט, און די בית שמאי זאָגן, אז זייער מעשר שני דאַרף צוריקגיין און געגעסן ווערן אין ירושלים, און די בית הלל זאָגן, אז מען קאָן דעם מעשר שני אויסלייזן און עסן אים אומעטום. **לויט ר׳ שמעון בן יהודה אין נאָמען פון ר׳ יוסי האַלטן די בית הלל, אז מעשר, וואָס מען האָט נאָכניט אָפּגעשיידט, איז ניט אזוי ווי ער איז שוין אָפּגעשיידט („מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין"), און דעריבער מעג מען דעם מעשר שני, וואָס מען שיידט־אָפּ שפּעטער, יאָ אויסלייזן, און אים עסן אומעטום אלס חולין.** והדמאי, און מעשר שני פון דמאי גייט אריין (קיין ירושלים) און גייט ארויס און מען לייזט אים אויס. מיר האָבן פריער אין משנה ג׳ געזאָגט אז דמאי הייסט פרוכטן, וועגן וועלכע ס׳איז ניט זיכער צי מען האָט פון זיי אָפּגעשיידט מעשר, און מען שיידט אָפּ מעשר שני צוליב דעם ספק. אַזאַ מעשר שני פון דמאי, וואָס איז דאָך אַ ספק מעשר שני, מעג מען אריינפירן קיין ירושלים און צוריק ארויספירן און אים אויסלייזן מיט

עוֹמֵד בִּפְנִים וְנוֹטֶה לַחוּץ, אוֹ עוֹמֵד בַּחוּץ וְנוֹטֶה לִפְנִים, מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלִפְנִים כְּלִפְנִים, מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלַחוּץ כְּלַחוּץ. בָּתֵּי הַבַּדִּים שֶׁפִּתְחֵיהֶן לִפְנִים וַחֲלָלָן לַחוּץ, אוֹ שֶׁפִּתְחֵיהֶן לַחוּץ וַחֲלָלָן לִפְנִים, בֵּשׁ״א הַכֹּל כְּלִפְנִים, וּבֵ״הא מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלִפְנִים כְּלִפְנִים, מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלַחוּץ כְּלַחוּץ: **ח** הַלְּשָׁכוֹת בְּנוּיוֹת בַּקֹּדֶשׁ וּפְתוּחוֹת לַחוֹל, תּוֹכָן חוֹל

געלט. אזוי טייטשט דער רמבם אין פירוש המשניות. אָבער דער ירושלמי זאָגט, אז נור פרוכטן פון דמאי, וואָס מען דאַרף ערשט אפשיידן פון זיי מעשר שני, אויב זיי **זענען אריינגעגאנגען קיין ירושלים און צוריק ארויסגעגאנגען און מען האָט שפּעטער פון זיי אָפּגעשיידט מעשר שני מעג מען אים אויסלייזן. אָבער מעשר שני פון דמאי, אויב מען האָט אים אריינגעפירט און צוריק ארויסגעפירט, מוז מען אים צוריק ארײַנ־פירן קיין ירושלים. אויך דער רמבם אין דער הלכה אין ספר „יד החזקה" האָט חרטה געהאַט פון זיין פירוש, און ער פסקנט, אז מעשר שני פון דמאי טאָר מען ניט ארויספירן פון ירושלים.**

ז. אילן, א בוים וואָס שטייט אינווייניק (אין ירושלים), און בייגט זיך אריבער אין דרויסן (איבער דער מויער פון דער שטאָט) אויסער ירושלים), אָדער דער בוים שטייט אין דרויסן און בייגט זיך אריבער אינווייניק. איז דאָס וואָס געפינט זיך פון קייגן דער מויער צו אינווייניק, האָט דעם דין פון אינווייניק, און פון קייגן דער מויער צו דרויסן האָט דעם דין פון דרויסן. **די משנה לערנט דאָ, וועגן מעשר שני און די משנה זאָגט, אז דער טייל וואָס געפינט זיך אין ירושלים, האָט דעם דין פון ירושלים און מען מעג דאָרט עסן מעשר שני, און אין דעם טייל, וואָס געפינט זיך אויסער ירושלים, טאָר מען ניט עסן קיין מעשר שני (זע פריער אין מסכתא מעשרות פרק ג׳ משנה י׳).** בתי הבדים, הייזער פון איילבירטן־קעלטערס, וואָס זייערע טירן גייען אריין אינווייניק (אין ירושלים) און זייער רוים (חלל, די צימערען זעלבסט) איז אין דרויסן (פון ירושלים), אָדער זייערע טירן גייען ארויס אין דרויסן (אויסער ירושלים) און זייער רוים (די צימערן אליין) איז אינווייניק (אין ירושלים), זאָגן די בית שמאי, אז אלץ איז ווי אינווייניק (זיי האָבן דעם דין ווי זיי זענען אין ירושלים); און די בית הלל זאָגן, אז פון קייגן דער מויער צו אינווענק האָט דעם דין ווי אינ־ווייניק, און פון קייגן דער מויער אין דרויסן האָט דעם דין ווי אין דרויסן. **אין די מויערן וואָס האָבן ארומגערינגלט ירושלים זענען געווען איינגעבויט גרויסע האליעס, צימערן, וואו עס האָבן זיך געפונען קעלטערס, אין וועלכע מען האָט געפּרעסט אייל. טייל פון זיי זענען זייערע טירן אריין אין דער שטאָט, און טייל אויסער דער שטאָט, און טייל פון זייער רוים, האָט זיך געפונען אין שטאָט און א טייל אויסער דער שטאָט. זאָגן די בית שמאי, אז די גאנצע האליע האָט דעם דין פון ירושלים, און מען מעג דאָרט עסן מעשר שני, און אויך פלייש פון קרבנות וואָס מען מעג עסן אין ירושלים. און די בית הלל זאָגן, אז נור דער טייל פון דער האליע וועלכער געפינט זיך אין דער שטאָט, האָט דעם דין פון ירושלים; און דער טייל פון דער האליע וואָס גע־פינט זיך אויסער דער שטאָט, האָט דעם דין פון דרויסן, און מען טאָר דאָרט ניט עסן מעשר שני און קרבנות־פלייש.**

ח. הלשכות, די צימערן (לשכה, א צימער) וואָס זענען געבויט אין הייליקן אָרט (אין הויף פון בית המקדש, אין דער עזרה) און זייערע טירן גייען ארויס אין ניט הייליקן אָרט (חול), איז זייער אינווייניק ניט הייליק און זייערע דעכער זענען הייליק. **אויפן הויף פון בית המקדש, אין דער עזרה זענען געווען לעבען דער מויער צימערן, לשכות, וועלכע האָבן זיך געצויגן ווייט, און די טירן פון טייל פון זיי זענען ארויסגע־גאנגען ניט אויפן הויף פון בית המקדש, נאָר אין דרויסן, אויסער דעם הויף, אויסער**

וְגַגּוֹתֵיהֶן קֹדֶשׁ. בְּנוּיוֹת בַּחוֹל וּפְתוּחוֹת לַקֹּדֶשׁ, תּוֹכָן קֹדֶשׁ וְגַגּוֹתֵיהֶן חוֹל. בְּנוּיוֹת בַּקֹּדֶשׁ וּבַחוֹל וּפְתוּחוֹת לַקֹּדֶשׁ וְלַחוֹל, תּוֹכָן וְגַגּוֹתֵיהֶן מִכְּנֶגֶד הַקֹּדֶשׁ וְלַקֹּדֶשׁ קֹדֶשׁ, מִכְּנֶגֶד הַחוֹל וְלַחוֹל חוֹל:

ט מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם וְנִטְמָא, בֵּין שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה, בֵּין שֶׁנִּטְמָאָה בִּוְלַד הַטּוּמְאָה, בֵּין בִּפְנִים בֵּין בַּחוּץ, בֵּשׁ״א הַכֹּל יִפָּדֶה וְיֵאָכֵל בִּפְנִים, חוּץ

דער עזרה. דער הויף פון בית המקדש, די עזרה, איז געווען הייליק, און דאָרט האָט מען געמעגט שעכטן קרבנות, און אויך עסן דאָס פלייש פון טייל גאָר הייליקע קרבנות (קדשי קדשים), און דאָרט האָט קיין טמא מענטש ניט געטאָרט אריינקומען. זאָגט די משנה, אז די דעכער פון די דאָזיקע צימערן, ווייל זיי, די דעכער, געפינען זיך דאָך אין הייליקן אָרט, אין דער עזרה, האָבן זיי דעם דין פון הייליקן אָרט, פון קודש, פון דער עזרה. אָבער אינעווייניק, אין די צימערן, ווייל זייערע טירן גייען ארויס אויסער דער עזרה, אין ניט־הייליקן אָרט, האָבן אויך די צימערן דעם דין פון חול, פון א ניט הייליקן אָרט. בנויות בחול, אויב די צימערן זענען געבויט אין ניט־הייליקן אָרט און זייערע טירן גייען אריין אין הייליקן אָרט, איז אינעווייניק פון די צימערן הייליק, און זייערע דעכער זענען ניט הייליק (חול). אויב די צימערן זעלבסט געפינען זיך אויסער דער עזרה לעבן דער מויער, אָבער די טירן זענען אריינגעגאנגען אין דער עזרה, איז אינעווייניק פון די צימערן הייליק, ווייל דער אריינגאנג צו זיי איז פון דער עזרה; אָבער אויף די דעכער פון די צימערן, וועלכע געפינען זיך אויסער דער עזרה, איז ניט הייליק. בנויות בקודש ובחול, אויב די צימערן זענען געווען געבויט א טייל (פון דעם צימער) אין הייליקן אָרט, און א טייל אין ניט הייליקן אָרט, און (אין יעדן צימער זענען פאראן צוויי טירן, וואָס) גייען ארויס אין הייליקן אָרט און אין ניט־הייליקן אָרט איז סיי אינעווייניק פון די צימערן און סיי אויף זייערע דעכער, דער טייל וואָס געפינט זיך אין הייליקן אָרט איז הייליק און דער טייל וואָס געפינט זיך אין ניט־הייליקן אָרט איז ניט הייליג. דער כלל איז, אז אינעווייניק אין די צימערן, ווערט גערעכנט לויט דעם אָרט פון די טירן, לויט דעם אָרט, פון וואנען מען גייט אריין אין די צימערן. אָבער די דעכער פון די צימערן ווערן גערעכנט לויט דעם אָרט, וואו זיי געפינען זיך. אויב אין א צימער זענען געווען צוויי טירן, איינע וואָס איז אָפן צום הייליקן בית המקדש־הויף, און די צווייטע אין דרויסן, אין ניט הייליקן אָרט, און דער צימער איז געבויט א טייל אין הויף פון בית המקדש און א טייל אין דרויסן, איז דער טייל אינעווייניק הייליק, און דער טייל אין דרויסן ניט הייליק.

ט. מעשר שני, מעשר־שני־פרוכטן, וואָס זענען אריינגעקומען אין ירושלים און זענען טמא געוואָרן, סיי זיי זיינען טמא געוואָרן דורך אן אב הטומאה, און סיי זיי זענען טמא געוואָרן דורך א ולד הטומאה, סיי די זענען טמא געוואָרן אינעווייניג (אין ירושלים), סיי זיי זענען טמא געוואָרן אין דרויסן (איידער מען האָט זיי אריינגעבראכט אין ירושלים), זאָגן די בית שמאי, אַז מען זאָל אים (דעם מעשר שני) אויסלייזן און מען זאָל אלץ עסן אין ירושלים, א חוץ אויב ער איז טמא געוואָרן דורך אן אב הטומאה אין דרויסן. כדי צו פארשטיין די משנה ווען מיר דאָ געבן עטליכע הקדמות. ערשטנס, אז כאָטש פרוכטן פון מעשר שני וועלכע זענען אריינגעקומען קיין ירושלים טאָר מען ניט אויסלייזן מיט געלט, אָבער אויב די פרוכטן זענען טמא געוואָרן און מען טאָר זיי אלס מעשר שני ניט עסן, מעג מען זיי יאָ אויסלייזן, און דעמאָלט ווערט דאָס געלט מעשר שני, און די פרוכטן חולין און מען מעג זיי עסן. צווייטנס, פרוכטן קאָנען טמא ווערן, אָדער, ווען זיי רירן אָן אַ הויפּט־טמא־זאַך, למשל אַ טויטן שרץ, און די הויפּט־טמא־זאַך הייסט אב הטומאה (דער פאָטער פון דער טומאה); אָדער זיי רירן אָן א טמא־זאַך, וואָס די דאָזיקע טמא זאַך איז טמא געוואָרן אָנרירנדיק א הויפּט־טמא זאַך,

מִשֶּׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה בַּחוּץ,
וּבֵה"א הַכֹּל יִפָּדֶה וְיֵאָכֵל בַּחוּץ, חוּץ
מִשֶּׁנִּטְמָא בִּוְלַד הַטּוּמְאָה בִּפְנִים:
י הַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא,
יִפָּדֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יִקָּבֵר. אָמְרוּ
לוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה, מָה אִם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי
עַצְמוֹ שֶׁנִּטְמָא, הֲרֵי הוּא נִפְדֶּה,
הַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא,
אֵינוֹ דִין שֶׁיִּפָּדֶה? אָמַר לָהֶם לֹא אִם
אֲמַרְתֶּם בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַצְמוֹ, שֶׁכֵּן

און דאָס הייסט „ולד הטומאה", דאָס „קינד פון דער טומאה"; די פּרטים וועגן דעם וועלן מיר געבן אין דער הקדמה צום משניות סדר טהרות. דאָס טמא ווערן דורך אָנ־רירן אַן אב הטומאה איז שטענדיק טמא „מדאורייתא", די תורה האָט געזאָגט, אַז עס איז טמא; אָבער ווען מען רירט אָן א ולד הטומאה ווערט עס טיילמאָל טמא נור מדרבנן; לויט דער תורה איז עס טהור. זאָגן די בית שמאי, אַז אויב די מעשר־שני־פּרוכטן זענען טמא געוואָרן און מען האָט זיי אויסגעלייזט, מוז מען אויך די אויסגע־לייזטע פּרוכטן עסן נור אין ירושלים, ווייל מענטשן וועלן דאָך ניט וויסן, אַז מען האָט די מעשר שני פּרוכטן אויסגעלייזט, און זעענדיק, אַז מען פירט ארויס די פּרוכטן פון ירושלים און ניט וויסנדיק אַז זיי זענען טמא געוועזן און געוואָרן אויסגעלייזט וועלן זיי זאָגן, אַז מען פירט ארויס מעשר שני פון ירושלים. אָן אויסנאָם זיינען מעשר שני פּרוכטן, וואָס זענען טמא געוואָרן אָנרירנדיק אַן אב הטומאה נאָך איידער זיי זענען אריינגעקומען אין ירושלים. זיי מעג מען אויסלייזן און צוריק ארויספירן פון שטאָט, ווייל זיי זענען טמא געוואָרן דורך א שטאַרקער מדאורייתא־טומאה נאָך איידער זיי זענען אריין קיין ירושלים, איז אויף זיי די קדושה פון ירושלים ניט ארויף. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אַז אַלץ מעג אויסגעלייזט ווערן און די אויסגעלייזטע פּרוכטן מעג מען ארויספירן פון ירושלים און עסן אין דרויסן, א חוץ די מעשר־שני פּרוכטן וואָס זענען טמא געוואָרן אָנרירנדיק א ולד הטומאה אינווייניק (אין ירושלים). די בית הלל האַלטן, אַז מען דאַרף ניט מורא האָבן טאָמער וועלן מענטשן זאָגן, אַז מען פירט ארויס מעשר שני פון ירושלים, און דעריבער מעג מען די אויסגעלייזטע פּרוכטן ארויספירן. אָבער אויב זיי האָבן אין ירושלים אָנגערירט א ולד הטומאה און דאָס איז טמא נור מדרבנן, און בשעת זיי זענען אריינגעקומען אין שטאָט זענען זיי געוועזן טהור, און מדאורייתא זענען זיי דאָך אויך איצט טהור, איז כאָטש מען מעג זיי אויסלייזן, אָבער עסן מוז מען זיי אין שטאָט, ווייל עס איז אויף זיי ארויף די מעשר־שני קדושה פון ירושלים, „די מחיצות פון ירושלים האָבן זיי קולט געוועזן".

י. הלקוח, אויב פּרוכטן, וועלכע זענען געקויפט געוואָרן פאַר מעשר־שני־געלט, זענען טמא געוואָרן, מעג מען זיי אויסלייזן. פריער אין משנה ט' האָבן מיר געלערנט וועגן פּרוכטן וואָס זענען געוועזן פון אָנהויב אָן מעשר שני. איצט אָבער לערנט די משנה וועגן פּרוכטן, וואָס זענען געקויפט געוואָרן פאַר מעשר שני געלט, אַז כאָטש מיר האָבן געלערנט פריער פּרק א' משנה ה', אַז אַזעלכע פּרוכטן טאָר מען ניט אויסלייזן, אָבער אויב זיי זענען טמא געוואָרן, און טמא־מעשר־שני טאָר מען דאָך ניט עסן, מעג מען זיי יאָ אויסלייזן. ר' יהודה זאָגט, אַז מען זאָל זיי באַגראָבן. ווייל ער האַלט, אַז אפילו ווען זיי זענען טמא געוואָרן טאָר מען זיי אויך ניט אויסלייזן. אָמרו לו, האָבן די חכמים געזאָגט צו ר' יהודה; מה דאָך פּרוכטן וואָס זענען געוועזן פון אָנהויב אָן מעשר שני, אויב זיי זענען טמא געוואָרן, לייזט מען זיי אויס, דאַרף מען דאָך פּרוכטן, וואָס זענען געקויפט פאַר מעשר־שני־געלט, ווען זיי זענען טמא געוואָרן, אודאי מעגן אויסלייזן? דעם דין, אַז מעשר־שני־פּרוכטן, אויב זיי זענען טמא געוואָרן מעג מען אויסלייזן אין ירושלים, האָבן מיר פריער משנה ט' אין דער מחלוקה צווישן די בית שמאי און די בית הלל. אָמר להם, האָט ער (ר' יהודה) צו זיי געזאָגט: ניין, אויב איר האָט געזאָגט וועגן מעשר־שני־פּרוכטן זעלבסט (אַז מען מעג זיי אויסלייזן אויב

הוּא נִפְדֶּה בַּטָּהוֹר בְּרִחוּק מָקוֹם, תֹּאמְרוּ בְּלָקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, שֶׁאֵינוֹ נִפְדֶּה בַּטָּהוֹר בְּרִחוּק מָקוֹם: **יא** צְבִי שֶׁלְּקָחוֹ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר וּמֵת, יִקָּבֵר עַל יְדֵי עוֹרוֹ, ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יִפָּדֶה.

לְקָחוֹ חַי וּשְׁחָטוֹ וְנִטְמָא, יִפָּדֶה, ר' יוֹסֵי אוֹמֵר יִקָּבֵר. לְקָחוֹ שָׁחוּט וְנִטְמָא, הֲרֵי הוּא כַּפֵּירוֹת: **יב** הַמַּשְׁאִיל קַנְקַנִּין לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁגָּפַן, לֹא קָנָה מַעֲשֵׂר. זָלַף לְתוֹכָן

זיי זענען געוואָרן טמא), ווייל ווען זיי זענען טהור און זיי זענען אין וויטן אָרט (אויסער דער שטאָט ירושלים) מעג מען זיי אויך אויסלייזן; צי זאָלט איר דעריבער אויך זאָגן וועגן פרוכטן, וואָס זענען געקויפט פאַר מעשר שני־געלט (אַז אויב זיי זענען טמא געוואָרן זאָל מען זיי אויסלייזן), וואָס ווערן ניט אויסגעלייזט ווען זיי זענען טהור און זיי זענען אין וויטן אָרט (אויסער ירושלים)! **ר' יהודה ווייזן־אָן, אַז פרוכטן וועלכע זענען געקויפט פאַר מעשר־שני־געלט זענען בנוגע דעם דין פון אויסלייזן האַרבער פון פרוכטן, וועלכע זענען פון אָנהייבן אָן געווען מעשר שני. און ר' יהודה ברענגט דערצו דעם דין, אַז פרוכטן, וועלכע זיינען געווען פון אָנהויב אָן מעשר שני און געפינען זיך אויסער דער שטאָט ירושלים אפילו זיי זענען טהור, מעג מען זיי יאָ אויסלייזן מיט געלט. אָבער פרוכטן, וועלכע זענען געקויפט געוואָרען פאַר מעשר שני געלט, אויב זיי זענען טהור און געפינען זיך אויסער דער שטאָט ירושלים, טאָר מען ניט אויסלייזן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה ה'. דעריבער האַלט ר' יהודה, אַז אויך ווען זיי זענען טמא טאָר מען זיי אויך ניט אויסלייזן און מען דאַרף זיי באַגראָבן. דער אויסדרוק „ברחוק מקום", אין דער „וויטקייט פון אָרט", מיינט „אויסער דער שטאָט ירושלים", און עס איז גענומען פון חומש דברים י"ד „כי ירחק ממך המקום", „אויב עס וועט זיין וויט פון דיר דאָס אָרט", וואָס מען מיינט דאָס אָרט, וואוהין מען דאַרף ברענגען דעם מעשר שני, און דאָס איז ירושלים.**

יא. צבי שלקחו, א הירש, וואָס מען האָט געקויפט פאַר מעשר־שני־געלט, און ער איז געשטאָרבן, זאָל מען אים באַגראָבן צוזאַמען מיט די פעל. **מען טאָר אים ניט אויסלייזן, ווייל מענטשן וועלן דאָך ניט קאָנען עסן דאָס פלייש, מחמת עס איז דאָך ניט געשאָכטן, און דער דין איז אַז מען טאָרניט אויסלייזן הייליקע זאַכן אויף צו געבן זיי צו עסן הינט (אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים). ווידער די פעל, כאָטש מען וואָלט זי יאָ געקאָנט נוצן, ווערט זי בטל צום פלייש.** ר' שמעון זאָגט, אַז מען מעג אים אויסלייזן. **ער האַלט, אַז מען מעג יאָ אויסלייזן הייליקע זאַכן צו געבן זיי צו עסן צו הינט.** לקחו חי, אויב מען האָט אים (דעם הירש) געקויפט א לעבעדיקן און מען האָט אים געשאָכטן און ער איז טמא געוואָרן, מעג מען אים יאָ אויסלייזן. **דער ברטנורא זאָגט אַז דאָ איז אויך ר' יהודה (פריער פון משנה י') מודה, אַז מען מעג אים אויסלייזן,** ר' יוסי זאָגט, אַז מען זאָל אים באַגראָבן. **ווייל ער האַלט, אַז דער הירש האָט דעם דין ווי פרוכטן, וואָס זענען געקויפט געוואָרן פאַר מעשר שני געלט.** לקחו שחוט, אויב מען האָט געקויפט א געשאָכטענעם הירש און ער איז טמא געוואָרן, האָט ער דעם דין ווי פרוכטן. **און וועגן פרוכטן איז פאַראַן די מחלוקה צווישן די חכמים און ר' יהודה (פריער משנה י') צי מען מעג זיי אויסלייזן.**

יב. המשאיל, אַז איינער באָרגט־אויס (זיינע אייגענע) קרוגן צו (זיין אייגענעם) מעשר שני (אריינצוגיסן אין זיי מעשר־שני־וויין), כאָטש ער האָט זיי פאַרשטאָפּט (נאָכן אריינגיסן דעם מעשר שני וויין אין זיי), האָט דער מעשר שני זיי ניט קונה געווען. **די קרוגן ווערן ניט דאַדורך מעשר שני, און נאָכדעם ווי מען גיסט פון זיי צוריק אַרויס דעם וויין, קאָן מען טאָן מיט די קרוגן, וואָס מען וויל, ווייל זיי בלייבן ווייטער חולין.** זלף לתוכן, אויב ער האָט אריינגעגאָסן אין זיי סתם (ער האָט ניט געזאָגט, אַז ער באָרגט זיי אויס), איז איידער ער האָט זיי פאַרשטאָפּט, האָט זיי דער מעשר שני ניט

סְתָם, עַד שֶׁלֹּא גָפָן, לֹא קָנָה מַעֲשֵׂר, מִשֶּׁגָּפָן, קָנָה מַעֲשֵׂר. עַד שֶׁלֹּא גָפָן, עוֹלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּמִשֶּׁגָּפָן, מְקַדְּשׁוֹת בְּכָל שֶׁהֵן. עַד שֶׁלֹּא גָפָן, תּוֹרֵם מֵאַחַת עַל הַכֹּל, וּמִשֶּׁגָּפָן תּוֹרֵם מִכָּל אַחַת וְאַחַת: יג בֵּשׁ״א מְפַתֵּחַ

קונה געווען (זענען זיי ניט געוואָרן מעשר שני), אָבער נאָכדעם ווי ער האָט זיי פאר־
שטאָפּט, האָט זיי דער מעשר שני יאָ קונה געווען (זענען זיי יאָ מעשר שני). אזוי
טייטשט דער רמבם דעם „סתם“, אז דאָס מיינט מען, אז ער האָט ניט געזאָגט, אז ער
באַרגט אויס די קרוגן, און דעריבער אויב ער האָט פארשטאָפּט די קרוגן נאָכדעם
ווי ער האָט אריינגעגאָסן דעם מעשר שני וויין, הייסט עס אז ער האָט זיי אוועקגעגעבן
פאר מעשר שני. אָבער דער ר״ש און דער ברטנורא טייטשן, אויפן יסוד פון ירושלמי,
אז „סתם“ מיינט מען דאָ, אויב ער האָט אריינגעגאָסן ניט מעשר־שני־וויין, נאָר סתם־
וויין, איידער מען האָט אָפּגעשיידט מעשר שני; און די משנה זאָגט, אז אויב ער האָט
אפגעשיידט דעם וויין אלס מעשר שני איידער ער האָט פארשטאָפּט די קרוגן, זענען
די קרוגן ניט קיין מעשר שני, מחמת דער וויין ווערט באַטראַכט באַזונדער און די
קרוגן באַזונדער; און אויב ער האָט דעם וויין אָפּגעשיידט אלס מעשר שני נאָכדעם
ווי ער האָט פארשטאָפּט די קרוגן, ווערן די קרוגן אויך פאררעכנט פאר מעשר שני.
דאָס וואָרט „גפן“ איז פון „גפף“, פארשטאָפּן, און דערפון איז „מגופה“, דער נאָמען
פאר דעם פארשטאָפּער, מיט וועלכן מען פארמאכט די קרוג אָדער די פאס וויין.
עד שלא גפן, איידער ער, האָט זיי פארשטאָפּט (די קרוגן וויין), ווערן זיי בטל אין הונ־
דערט און איינס, אָבער ווען זיי זענען שוין פארשטאָפּט, אסר׳ן זיי מיט דעם קלענסטן
עפּיס. דער דאָזיקער דין ווערט דאָ געלערנט אגב אורחא, און האָט ניט קיין שייכות
מיט מעשר שני נאָר בכלל, אַז קרוגן ווערן, נאָכדעם ווי מען האָט זיי פאַרשטאָפּט,
פאררעכנט יעדער קרוג באַזונדער און האָט א באַזונדערע חשיבות; אָבער איידער
מען האָט זיי פארשטאָפּט ווערן זיי ניט פאררעכנט אלס באַזונדערע קרוגן, נאָר ווי
סתם וויין. און די משנה לענט דאָ דעם דין וועגן תרומה: אויב א קרוג וויין פון תרומה
האָט זיך אויסגעמישט מיט קרוגן וויין פון חולין און מען ווייסט ניט וועלכע איז די
תרומה, זאָגט די משנה, אז אויב דאָס איז פאָרגעקומען איידער מען האָט פארשטאָפּט
די קרוגן, ווערט די תרומה בטל אין הונדערט און איינס, דאָס הייסט, אויב איין קרוג
תרומה־וויין האָט זיך אויסגעמישט מיט 100 קרוגן חולין־וויין, ווערט די תרומה בטל
און אויך אַ ישראל מעג דעם וויין טרינקען (די דינים דערפון האָבן מיר געלערנט אין
תרומה פרק ד׳ משנה ז׳). אויב אָבער די קרוגן זענען געווען פארמאַכט, ווערט די
תרומה ניט בטל; און אויב אפילו די תרומה־קרוג איז געווען לגבי די חולין־קרוגן
אַ „כל־שהוא“, דאָס „קלענסטע עפּיס“, דאָס הייסט אַפילו איין קרוג תרומה האָט
זיך אויסגעמישט, למשל, מיט טויזנט קרוגן חולין ווערט עס אויך ניט בטל, און אַ
ישראל טאָר דעם וויין ניט טרונקן, ווייל א פארמאכטע קרוג איז א חשובע זאך און
ווערט ניט בטל. עד שלא גפן תורם, איידער מען האָט זיי פארשטאָפּט (די קרוגן וויין)
מעג מען אָפּשיידן תרומה פון איין (קרוג) אויף אלע (קרוגן); נאָכדעם ווי מען האָט זיי
פארשטאָפּט מוז מען אפשיידן תרומה פון יעדער באַזונדער. ווי מיר האָבן געלערנט
אין תרומות פרק ב׳ משנה א׳ מוז מען אפשיידן תרומה נור „מן המוקף“, נור פון
דעם וואָס געפינט זיך דערלעבן, פון זעלבן בערגל תבואה אָדער פּרוכטן, און ניט פון
אַן אנדער בערגל. זאָגט די משנה, אז אויב די קרוגן וויין זענען געווען אָפענע, הייסן
זיי ווי איין וויין און מען מעג אָפּשיידן תרומה פון איין קרוג אויף אלע; אָבער אויב
זיי זענען פארשטאָפּטע, זענען זיי באַזונדערע קרוגן וויין, און מען מוז אפשיידן פון
יעדער באַזונדער.

יג. בית שמאי זאָגן, אז (אויב איינער, וועלכער האָט פארשטאָפּטע קרוגן וויין,
ווייל אַז זיי זאָלן האָבן דעם דין פון אָפענע), מוז ער עפענען און צוריק אויסגיסן דעם

וּמְעָרֶה לַגַּת וּבֵה"א מְפַתֵּחַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעָרוֹת. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִמְכּוֹר סְתוּמוֹת, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִמְכּוֹר פְּתוּחוֹת, לֹא יָצָא קַנְקַן לְחוּלִין. אֲבָל אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִמְכּוֹר בְּמִדָּה, יָצָא קַנְקַן לְחוּלִין. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, חָבִית זוֹ אֲנִי מוֹכֵר לָךְ חוּץ מִקַּנְקַנִּים, יָצָא קַנְקַן לְחוּלִין:

ווײַן אין קעלטער. די בית שמאי האלטן, אז קוים זענען געווען די קרוגן פאַרמאַכט, הייסן זיי שוין באַזונדערע קרוגן ווײַן אפילו מען האָט זיי צוריק געעפנט; און כדי צו מאַכן זיי אַלס איין ווײַן, מוז מען זיי צוריק אויסגיסן אין ווײַן־קעלטער. ערשט דעמאָלס קאָן ער אָפּשיידן תרומה פון איין ווײַן אויף ווײַן אַלע ווײַנען; אַזוי אויך בנוגע מעשר שני. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז ער עפנט און ער דאַרף ניט אויסגיסן. לויט די בית הלל, אויב מען האָט נור געעפנט די קרוגן איז גענוג. במה דברים אמורים? ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? אז עס איז, לויט די בית הלל, גענוג אז מען זאָל בלויז עפנען די קרוגן, און דעמאָלס איז נור דער ווײַן מעשר שני און די קרוגן זענען חולין? במקום שדרכן, נור אין אַן אָרט, וואו עס איז דער שטייגער צו פאַרקויפן זיי פאַרמאַכטע. דאָס הייסט אין אַן אָרט, וואו עס איז דער שטייגער אז מען פאַרקויפט פאַרמאַכטע קרוגן ווײַן, און ווײַל ער האָט זיי געעפנט. האָט ער דערמיט באַוויזן, אז ער וויל ניט דאָס די קרוגן זאָלן זײַן מעשר שני. אבל במקום, אָבער אין אַן אָרט, וואו עס איז דער שטייגער צו פאַרקויפן זיי אָפענע, ווערט די קרוג ניט קיין חולין. מחמת מיט דעם עפנען האָט ער גאָרניט באַוויזן, אז ער וויל ניט, דאָס די קרוגן זאָלן ניט זײַן מעשר שני. ·ווארום עס איז דאָך דער שטייגער צו פאַרקויפן אָפענע קרוגן ווײַן. אַזוי טײַטשט דער „תפארת ישראל", נאָכדעם ווי ער זאָגט, אז די משנה איז זייער שווער. און די מפרשים, דער רמבם, און דער ר"ש און דער ברטנורא האָבן וועגן איר פאַרשידענע פשטים. דער רמב"ם טײַטשט די משנה, אז די מחלוקה פון די בית שמאי און בית הלל איז גאָר וועגן דעם פאַל, ווען א ווײַן־הענדלער אין ירושלים פאַרקויפט קרוגן ווײַן צו איינעם פאַר געלט פון מעשר שני, איז אויב דער פאַרקויפער עפנט די קרוגן און גיסט אַרויס דעם ווײַן פון זיי, הייסן די קרוגן ניט קיין מעשר שני; און די בית הלל זאָגן, אז עס איז גענוג, אויב ער עפנט די קרוגן, אפילו ער גיסט ניט אַרויס און די קרוגן זענען ניט קיין מעשר שני. אָבער אויב עס איז אין דעם אָרט דער מנהג, צו פאַרקויפן אָפענע קרוגן ווײַן, זענען די קרוגן יאָ מעשר שני, אפילו לויט די בית הלל. און דערמיט דערקלערט דער רמבם ווײַטער די משנה: אבל אם רצה, אויב ער (דער פאַרקויפער פון ווײַן) וויל זײַן אָפּגעהיטן צו פאַרקויפן ווײַן נור (פּינקטליך) לויט דער מאָס, ווערט די קרוג יאָ חולין. ווײַל דערמיט האָט ער דאָך באַוויזן, אז ער מיינט ניט דאָס די קרוג זאָל אויך אַרײַנגיין אין קויף. דער ברטנורא זאָגט, אז אין אזא פאַל, אפילו ווען די קרוגן זענען פאַרמאַכטע, אויב נאָר דער פאַרקויפער זאָגט, אז אַזוי פיל ווײַן, לויט דער מאָס, פאַרקויפט ער פאַר מעשר שני, איז די קרוג חולין. ר' שמעון זאָגט, אז אויך ווען איינער זאָגט די צו זײַן פרײַנט: „איך פאַרקויף דיר די דאָזיקע פאַס ווײַן א חוץ די קרוגן", איז די קרוג חולין. די „משנה ראשונה", נאָכדעם ווי זי ווײַזט אָן אויף דער שווערקייט אין די פרושים פון אַנדערע מפרשים, זאָגט, אז דער טײַטש איז, דאָס ר' שמעון זאָגט אז ניט נור ווען איינער פאַרקויפט ווײַן אין קרוגן פאַר מעשר־שני־געלט לויט דער מאָס ווערן די קרוגן ניט קיין מעשר שני, נאָר אויך אפילו ווען ער פאַרקויפט ניט לויט דער מאָס, נאָר ער זאָגט סתם: „איך פאַרקויף דיר די דאָזיקע פאַס ווײַן אַחוץ די קרוגן" מיינט מען, אַז די קרוגן זענען חולין און אַז זיי זענען ניט געקויפט געוואָרן דורך מעשר שני געלט. די „משנה ראשונה" זאָגט ניט, וואָס מען מיינט מיט „די דאָזיקע פאַס ווײַן". עס קאָן זײַן, אז א „פאַס" באַשטייט פון אַ סך קרוגן ווײַן; עס קאָן אויך זײַן, אז א „פאַס" איז דאָסזעלבע וואָס א „קרוג", ווי מיר

פרק ד

א הַמּוֹלִיךְ פֵּירוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִמְּקוֹם הַיּוֹקֶר לִמְקוֹם הַזּוֹל, אוֹ מִמְּקוֹם הַזּוֹל לִמְקוֹם הַיּוֹקֶר, פּוֹדֵהוּ כְּשַׁעַר מְקוֹמוֹ. הַמֵּבִיא פֵּירוֹת מִן הַגּוֹרֶן לָעִיר, וְכַדֵּי יַיִן מִן הַגַּת לָעִיר, הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי וִיצִיאוֹת מִבֵּיתוֹ: **ב** פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּשַׁעַר הַזּוֹל, כְּמוֹת שֶׁהַחֶנְוָנִי לוֹקֵחַ, לֹא כְמוֹת שֶׁהוּא מוֹכֵר, כְּמוֹת שֶׁהַשֻּׁלְחָנִי פוֹרֵט, וְלֹא כְמוֹת שֶׁהוּא מְצָרֵף. וְאֵין פּוֹדִין

האָבן עס געהאַט פריער אין מסכתא דמאי פרק ז׳ משנה ח׳, וואו די משנה הויבט אָן מיט „כדי יין״ (קרוגן וויין) און פאַרענדיקט מיט „חביות״, פעסער. דער ברטנורא טייטשט, אַז אויב איינער האָט א פאַס (א קרוג) וויין, וועלכן ער האָט געמאַכט מעשר שני, א חוץ איין קוואַרטירל וויין, און ער פאַרקויפט דאָס קוואַרטירל וויין צו א צווייטן און זאָגט צו אים, אַז ער לאָזט זיך איבער די קרוג צוליב דעם מעשר־וויין, פונדעסט־וועגן ווערט די קרוג ניט קיין מעשר שני. — בכלל זענען אַלע פירושים פון די מפרשים אויף דער גאַנצער משנה זייער שווערע.

פרק ד.

א. המוליך, אַז איינער פירט פירות פון מעשר שני פון אַן אָרט וואו עס איז טייער אין אַן אָרט וואו עס איז ביליק, אָדער פון אַן אָרט, וואו עס איז ביליק אין אַן אָרט, וואו עס איז טייער, לייזט ער אים אויס לויט דעם מארק־פרייז פון זיין אָרט. **דער רמבם זאָגט, אַז לכתחילה טאָר מען מעשר שני ניט פירן פון איין אָרט אין אַנ־דערן, נאָר אָדער מען לייזט אים אויס אין דעם אָרט וואו ער האָט זיך געפונען, אָדער מען פירט אים קיין ירושלים. אָבער אויב מען האָט יאָ געפירט, איז דער דין, אַז מען לייזט אים אויס לויט דעם מארק־פרייז פון אָרט, וואו דער מעשר שני געפינט זיך בעת מען לייזט אים אויס. „שער״ איז דער טייטש דער „מארק־פרייז״.** המביא, אַז איינער ברענגט פרוכטן (פון מעשר שני) פון שייער אין שטאָט אריין אָדער וויין פון וויינקעלטער אין שטאָט אריין, איז דער צו־וואוקס פון פרייז (שבח) פאַר דעם מעשר שני, און די הוצאות זענען פון זיין הויז. **אין שטאָט זענען פרוכטן טייערער ווי אין שייער, און וויין איז אין שטאָט טייערער ווי אין וויינקעלטער. זאָגט די משנה, אַז איינער האָט געבראַכט פרוכטן אָדער קרוגן וויין פון מעשר שני אין שטאָט, דאַרף ער אויסלייזן לויט דעם טייערן פרייז פון דער שטאָט, און דער פרייז־צו־וואוקס גע־הערט צום מעשר שני. אָבער די הוצאות, וואָס האָט געקאָסט דאָס ברענגען דעם מעשר שני פון שייער צי פון וויין־קעלטער אין שטאָט, טאָר מען ניט אַראָפּנעמען פון מעשר שני, נאָר ער זאָל זיי באַצאָלן פון זיין הויז, פון אייגן געלט. דאָס וואָרט „יציאות״ איז דאָסזעלבע וואָס „הוצאות״.**

ב. פודין, מען קאָן אויסלייזן מעשר שני לויט דעם ביליקן מארק־פרייז, לויט דעם, וואָס דער קרעמער קויפט, און ניט ווי ער פאַרקויפט. **א קרעמער, וואָס קויפט פרוכטן און פאַרקויפט זיי, צאָלט פאַר די פרוכטן א קלענערן פרייז און נעמט פאַר די פרוכטן א גרעסערן פרייז. זאָגט די משנה, אַז מען מעג אויסלייזן מעשר שני לויט דעם קלענערן פרייז, פאַר וועלכן א קרעמער קויפט די פרוכטן.** כמות שהשולחני, ווי דער געלט־וועקסלער קויפט קליין־געלט, און ניט ווי ער קויפט גרויס־געלט. **דאָ לערנט די משנה, אַז איינער האָט קופערנע פרוטות פון מעשר שני און וויל זיי ביי זיך זעלבסט אויסטוישן אויף זיינס א זילבערנעם סלע, („פורט״, אויסטוישן זיין אייגענעם סלע אויף קליין־געלד, אויף „פרוטות״), מעג ער נעמען אַזוי פיל פרוטות וויפיל עס נעמט א געלד־וועקסלער, ווען ער גיט א זעלבערנעם סלע און נעמט דערפאַר פרוטות, און ניט די צאָל פרוטות וואָס דער געלט־וועקסלער גיט, ווען ער גיט פרוטות און נעמט**

מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֲכְסָרָה, אֶת שֶׁדָּמָיו יְדוּעִים, יִפָּדֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד, וְאֶת שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִים, יִפָּדֶה עַל פִּי שְׁלֹשָׁה. כְּגוֹן הַיַּיִן שֶׁקָּרַם, וּפֵירוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ, וּמָעוֹת שֶׁהֶחְלִיאוּ:

ג בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר, בְּסֶלַע, וְאַחֵר אוֹמֵר, בְּסֶלַע, בַּעַל הַבַּיִת קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹסִיף חוֹמֶשׁ. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר, בְּסֶלַע, וְאַחֵר אוֹמֵר, בְּסֶלַע וְאִיסָר, אֶת שֶׁל סֶלַע וְאִיסָר

א סלע. מחמת ביים פארקויפן א סלע נעמט דער געלט־וועקסלער מער פרוטות, און ווען ער פארקויפט פרוטות, און נעמט א סלע, גיט ער ווינציקער פרוטות, ווייל ער דארף דאך פארדינען. „שולחני" הייסט א מענטש, וואָס זיין געשעפט איז צו וועקסלן (טוישן) געלט, גרויסע אויף קליינע און קליינע אויף גרויסע. ער שטייט ביי א טיש, אויף וועלכן עס ליגט דאָס געלט, און ער טוישט. דערפון איז „שולחני", פון „שולחן", טיש. „פורט" הייסט געבן גרויסע־געלט און נעמען קליין־געלט; „מצרף" (צונויפנעמען) הייסט געבן קליין־געלט און נעמען גרויס געלט. ואין פודין, און מען טאָרניט אויס־לייזן מעשר שני אויף קוק. דאָס הייסט, מען טאָר ניט נעמען סתם א קופע פרוכטן מעשר שני און זי אָפּשאַצן אויפן קוק און זאָגן, אַז עס איז מסתמא פאַראַן אַזוי פיל נאָר מען מוז אפּציילן אָדער אָפּוועגן. וועגן וואָרט „אכסרה" האָבן מיר געשריבן פריער אין מסכתא דמאי פרק ב' משנה ה'. את שדמיו, די (מעשר־שני־פרוכטן), וואָס זייער געלט איז באוואוסט (עס האָט א פעסטן פרייז) זאָל ער אויסלייזן דורך איין עדות, עס איז גענוג אז איין סוחר זאָל זאָגן, אז דאָס איז דער פרייז פון די פרוכטן. ואת שאין דמיו, און די (מעשר שני פרוכטן) וואָס זייער געלט איז ניט באוואוסט (זיי האָבן ניט קיין פעסטן פרייז), זאָל מען זיי אויסלייזן דורך דריי (מענטשן). ווייל דער פרייז איז ניט באַוואוסט, דארף מען האָבן דריי מענטשן, סוחרים, וועלכע זאָלן אָפּשאַצן דעם ווערט, און פאר אזוי פיל געלט דארף ער אויסלייזן דעם מעשר שני. כגון, א שטייגער ווי ווייַן, וואָס האָט אָנגעהויבן זויער ווערן, אָדער פרוכטן וואָס זענען פארפוילט אָדער קופּער־מטבעות וואָס זענען פארזשאווערט. „קרם", איז דער טייטש „ארויפנעמען אַ הייטל" („קרום", אַ הייטל"); פאַראַן אויך אַ גירסא „קסס". דער טייטש איז „קאליע ווערן פון ווייך", אנשטאַט „החליאו", איז פאראַן די גירסא „החלידו", פארזשאַווערט ווערן.

ג. בעל הבית, אויב (ביים אויסלייזן מעשר שני) זאָגט דער בעל הבית: „פאר א סלע", און א פרעמדער זאָגט: „פאר א סלע", איז דער בעל הבית בילכער, ווייל ער לייגט צו א פיפטל (חומש). מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא מעשר שני, אז ווען דער בעל הבית, צו וועמען דער מעשר שני געהערט, לייזט אויס דעם מעשר־שני, דארף ער צו־לייגן צום קרן־פרייז א „חומש", א פיפטל; דאָס איז אייגנט־ליך א פערטל, אזוי אז צוזאמען מיטן קרן־פרייז איז עס פינף פערטל, און ממילא איז דאָס פערטל אַ פיפטל. אויב אָבער אַ פרעמדער לייזט אויס דעם מעשר־שני (ניט ער קויפט, נאָר ער לייזט זיי אויס, אזוי אז די געלט ווערט מעשר שני און די פרוכטן ווערן חולין, זע אין פרק א' משנה א'), דארף ער ניט צולייגן דאָס פיפטל. זאָגט די משנה, אז אויב דער בעל הבית וויל געבן פאר דעם מעשר שני א סלע און א פרעמדער וויל געבן א סלע, איז דער בעל הבית בילכער, ווייל ער לייגט דאָך נאָך צו דאָס פיפטל. בעל הבית, אויב דער בעל הבית זאָגט: „פאר א סלע", און א פרעמדער זאָגט: פאַר אַ סלע און אן „איסר", איז דער (פרעמדער) מיט'ן סלע און אן איסר בילכער, ווייל ער לייגט־צו צום קרן. א סלע האָט 96 „איסר"־מטבעות („איסר" איז א רוימישע מטבע „אסאריוס"); זאָגט די משנה, אז כאָטש דער בעל הבית וואָלט געדארפן צו־לייגן צום סלע נאָך א חומש, א פערטל פון דעם סלע, דאָס איז נאָך 24 איסר־מטבעות, און דער פרעמדער האָט דאָך צוגעגעבן נאָר איין איסר פונדעסטוועגן איז דער פרעמדער ביל־כער און צו אים געהערן די מעשר־שני פרוכטן, ווייל ער האָט צוגעלייגט צום קרן־

קודם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ מוֹסִיף עָלָיו חֲמִישִׁית, בֵּין שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, וּבֵין שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה: ד מַעֲרִימִין עַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. כֵּיצַד? אוֹמֵר אָדָם לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, לְעַבְדּוֹ וּלְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, הֵילָךְ מָעוֹת אֵלּוּ, וּפְדֵה לְךָ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי זֶה. אֲבָל לֹא יֹאמַר כֵּן לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, לְעַבְדּוֹ וּלְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ: ה הָיָה עוֹמֵד בַּגּוֹרֶן וְאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת, אוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, הֲרֵי הַפֵּירוֹת הָאֵלּוּ נְתוּנִים לְךָ בְּמַתָּנָה. חוֹזֵר וְאוֹמֵר, הֲרֵי אֵלּוּ מְחֻלָּלִין עַל מָעוֹת שֶׁבַּבַּיִת: ו מָשַׁךְ

פרייז פון מעשר שני, און עפּיס מער אויפן קרן פרייז איז חשובער פון דעם פיפטל (חומש); ווארום דער דין איז, אז מען מעג מיט דעם חומש מאכן א ערמה, אן אויסדריי, אז מען זאָל אים ניט באַצאָלן. ווי עס לערנט ווייטער די משנה ד׳. הפודה, אז איינער לייזט אויס זיין מעשר שני, דארף ער צו־לייגן א פיפטל, סיי ווען ער איז זיינער, סיי ווען ער האָט אים באַקומען אַ מתנה. די מפרשים טייטשן, אויפן יסוד פון ירושלמי, אז דאָס מיינט מען, ווען ער האָט באַקומען די פּרוכטן א מתנה איידער מען האָט אָפּ־געשיידט פון זיי מעשר שני, און ער, דער מתנה־באַקומער, האָט אָפּגעשיידט פון זיי מעשר שני; מחמת דער דין איז, אז מעשר שני קאָן מען ניט געבן א מתנה. זע פריער פרק א׳ משנה א׳.

ד. מערימין, מען מעג מאַכן א ערמה (אן ארויסדריי) ביי מעשר שני. מען מעג טאָן אזוי, אז מען זאָל ביים אויסלייזן דעם מעשר שני ניט דארפן צאָלן דעם חומש (דאָס פיפטל). כיצד, ווי אזוי? דער מענטש (וואָס האָט דעם מעשר שני) זאָגט צו זיין דער־וואקסענעם זון אָדער דערוואקסענער טאָכטער, אָדער צו זיין יידישן קנעכט אָדער צו זיין יידישער דינסט: „דאָ האָסטו דו דאָס דאָזיקע געלט (דאָס שענק איך דיר א מתנה) און לייז אויס דעם דאָזיקן מעשר שני״. ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין דער משנה דארף א פרעמדער מענטש, וואָס לייזט אויס דעם מעשר שני, ניט צאָלן דעם חומש. דעריבער ווען דער בעל הבית שענקט זיינע דערוואקסענע קינדער, אָדער זיינע יידישע באַדינער דאָס געלט און זיי לייזן אויס דעם מעשר שני, צאָלן זיי ניט קיין חומש. די משנה האָט, אייגנטליך, געקאָנט זאָגן, אז ער שענקט דאָס געלט צו א פרעמדן; נאָר געוויינטלעך מאַכט מען עס מיט אייגענע מענטשן, וועמען מען קאָן אָנפאַרטרויען, אז זיי וועלן ניט צונעמען דאָס געלט אויף אן אמת. אבל לא יאמר, אָבער ער זאָל דאָס ניט זאָגן צו זיין קליינעם זון אָדער קליינער טאָכטער, אָדער צו זיין גוי־אישן שקלאַף אָדער צו זיין גויאישער דינסט, ווייל זייער האַנט איז אזוי גוט ווי זיין האַנט. דער דין איז, אז אלץ, וואָס א ניט־דערוואקסענער זון אָדער טאָכטער אָדער גויאישער שקלאַף צי דינסט (כאָטש זיי זענען אין א געוויסער מאָס ווי יידן, זע פריער מסכתא ברכות פרק ג׳ משנה ג׳) פאַרמאָגן, געהערט עס צום פאָטער פון די יינגע קינ־דער אָדער צום בעל הבית פון דעם שקלאַף צי דינסט; דאָס הייסט „ידן כידו״, זייער האַנט איז ווי זיין האַנט. דעריבער קאָן ער דאָך זיי ניט שענקען דאָס געלט פאַר א מתנה.

ה. היה עומד, אויב ער (דער בעל הבית פון מעשר שני) איז געשטאַנען אין שייער און ער האָט ניט קיין געלט (צו שענקן זיין פריינט, כדי צו מאכן די ערמה ווי פריער אין דער משנה), זאָגט ער צו זיין פריינט: „די דאָזיקע פרוכטן גיב איך דיר א מתנה״, און דערנאָך זאָגט ער: „זאָלן די פרוכטן זיין אויסגעטוישט אויף דעם געלט וואָס איך האָב אין הויז״. דאָ זאָגט די משנה, ווי אזוי מען קאָן מאַכן די ערמה אפילו ווען דער בעל הבית האָט ניט ביי זיך קיין געלט צו געבן אן אנדערן א מתנה, אז יע־נער זאָל אויסלייזן דעם מעשר שני אָן א חומש. דער רמבם זאָגט, אז לויט דער מיי־נונג, אז מעשר שני קאָן מען געבן א מתנה, מיינט מען דאָ פרוכטן פון מעשר שני זעלבסט; און לויט דער מיינונג, אז מעשר שני קאָן מען ניט געבן א מתנה, מיינט

מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר בְּסֶלַע, וְלֹא הִסְפִּיק לְפָדוֹתוֹ עַד שֶׁעָמַד בִּשְׁתַּיִם, נוֹתֵן לוֹ סֶלַע וּמִשְׂתַּכֵּר בְּסֶלַע, וּמַעֲשֵׂר (וְסֶלַע מַעֲשֵׂר) שֵׁנִי שֶׁלּוֹ. מָשַׁךְ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר בִּשְׁתַּיִם, וְלֹא הִסְפִּיק לְפָדוֹתוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּסֶלַע, נוֹתֵן לוֹ סֶלַע מֵחוּלִין, וְסֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ. אִם הָיָה עַם הָאָרֶץ נוֹתֵן לוֹ מִדְּמַאי

מען דאָ, אז ער האָט אוועקגעשיקט זיין פריינט די פרוכטן אידער מען האָט אָפּגע־שיידט מעשר שני, און דער פריינט האָט אָפּגעשיידט מעשר שני, און דערנאָך האָט דער ערשטער בעל הבית אויסגעלייזט דעם מעשר שני מיט דעם געלט וואָס ער האָט אין הויז.

ו. משך ממנו, אויב ער האָט צוגענומען פון אים דעם מעשר שני פאר (דעם פרייז פון) א סלע און ער האָט ניט באַוויזן אויסצולייזן אים (צו באַצאָלן דאָס געלט) ביז עס איז געוואָרן ווערט צוויי (סלעים), דארף ער אים געבן א סלע, און ער פאר־דינט א סלע, און דער מעשר שני איז זיינער. **דער ר״ש און דער ברטנורא טייטשן, אז דאָ איז דער פאל מיט איינעם וואָס האָט פארקויפט זיינע מעשר־שני־פרוכטן, אזוי אז דאָס געלט וואָס דער פארקויפער באקומט פאר די פרוכטן ווערט מעשר שני און די פרוכטן ווערן חולין. אזא פארקויפן מעשר שני מעג מען יאָ (זע פריער פרק א׳ משנה א׳), מחמת דאָס הייסט דאָך אויסגעלייזט דעם מעשר שני. דער דין איז, אז ווען מען פארקויפט פרוכטן ווערן זיי דאָס אייגנטום פון קויפער ערשט דעמאָלט, ווען דער קויפער נעמט זיי צו (דאָס הייסט „משיכה״, „צונעמען״), כאָטש ער האָט נאָכ־ניט באַצאָלט קיין געלט פאר זיי. אָבער אויסלייזן מעשר שני קאָן מען נור דורך געבן דאָס געלט. זאָגט די משנה, אויב דער קויפער האָט צוגענומען די מעשר־שני־פרוכטן פאר דעם פרייז פון איין סלע, אָבער ער האָט נאָכניט געהאַט געגעבן דאָס געלט און דערווייל זענען די פרוכטן געוואָרן טייערער און זייער פרייז איז געוואָרן צוויי סלעים, דארף דער קויפער געבן דעם פארקויפער ניט מער ווי איין סלע, מחמת ער האָט דאָך שוין קונה געווען די פרוכטן דורך צונעמען זיי. אָבער אזוי ווי דער מעשר שני איז דאָך נאָכניט אויסגעלייזט, ווייל ער האָט קיין געלט ניט געגעבן; דעריבער מוז ער אויסלייזן די מעשר־שני־פרוכטן אויף נאָך א סלע, ווייל איצט זענען דאָך די פרוכטן ווערן צוויי סלעים· אָבער דעם צווייטן מעשר־שני־סלע דארף דער קויפער ניט געבן צו דעם פארקויפער, נאָר ער פארהאלט אים פאר זיך. קומט אויס, אז דער פארקויפער האָט איין סלע מעשר־שני־געלט, און דער קויפער האָט אויך איין סלע מעשר־שני־געלט, און דער דאָזיקער סלע איז זיינער, ער האָט „פארדינט דעם סלע״.**
משך ממנו מעשר בשתים, אויב ער האָט צוגענומען ביי אים דעם מעשר־שני פאר צוויי (סלעים), און ער האָט ניט באַוויזן אים אויסצולייזן (צו באַצאָלן דערפאַר דאָס געלט) און ער איז ווערט געוואָרן איין סלע, דארף ער אים געבן איין סלע פון חולין־(געלט), און איין סלע פון זיין מעשר־שני־(געלט). **מחמת אין איצטיקן פאל דארף דאָך דער קויפער יאָ געבן דעם פארקויפער צוויי סלעים, אָבער מעשר שני קאָן דאָך נור ווערן איין סלע, ווייל בעת דעם אויסלייזן זענען דאָך די פרוכטן מער ניט ווערט ווי איין סלע. זאָגט די משנה די עצה, אז דער קויפער זאָל געבן דעם פארקויפער איין סלע געוויינטליכע געלט, חולין־געלט, און דער סלע ווערט מעשר־שני; און דעם צווייטן סלע זאָל דער קויפער נעמען פון זיינע אייגענע מעשר־שני־געלט, וואָס ער האָט ליגן און זאָל אים געבן דעם פארקויפער. אזוי ארום ווערט אויסקומען, אז דער פארקויפער וועט טאַקע באַקומען צוויי סלעים, וועלכע זענען מעשר שני, אָבער נור איין סלע איז געוואָרן איצט מעשר שני.** אם היה, אויב ער (דער פארקויפער) איז געווען א עם הארץ זאָל ער אים געבן פון דמאי. **אויב דער פארקויפער איז א עם הארץ, און מען טאָר ניט געבן צו א עם הארץ מעשר־שני־געלט, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט ער ניט אָפּהיטן מיט אים די דינים פון מעשר שני (ניט עסן בטהרה די געקויפטע עסנ־**

(נ״א מִדְּמָיו): **ז** הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְלֹא קָרָא שֵׁם, ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר דַּיּוֹ. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ. הָיָה מְדַבֵּר עִם הָאִשָּׁה עַל עִסְקֵי גִטָּהּ וְקִדּוּשֶׁיהָ, וְנָתַן לָהּ גִּטָּהּ וְקִדּוּשֶׁיהָ, וְלֹא פֵרֵשׁ, ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, דַּיּוֹ. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ: **ח** הַמַּנִּיחַ אִיסָר וְאָכַל עָלָיו חֵצִי, וְהָלַךְ לְמָקוֹם אַחֵר, וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא בְּפוּנְדְיוֹן, אוֹכֵל עָלָיו עוֹד אִיסָר. הַמַּנִּיחַ פּוּנְדְיוֹן וְאָכַל עָלָיו חֶצְיוֹ, וְהָלַךְ לְמָקוֹם אַחֵר, וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא

ווארג), זאָל ער אים געבן דעם צווייטן מעשר־שני־סלע ניט פון זיכערן מעשר־שני נאָר פון דמאי, פון אזא מעשר שני, וואס מען האָט נור אָפּגעשיידט צוליב א ספק (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי) און אזעלכן מעג מען יאָ געבן צו א עם הארץ. טייל זענען גורס „מדמיו״. דאָס הייסט, אז ער זאָל אים ביידע סלעים געבן פון זיין אייגן געלט פון חולין־געלט.

ז. הפודה, אז איינער לייזט אוים מעשר שני און האָט ניט אָנגערופן קיין נאָמען (ער האָט נור אוועקגעלייגט דאָס געלט און ניט געזאָגט, אז דאָס איז די אויסלייזונג פון די מעשר שני פרוכטן), זאָגט ר׳ יוסי, אז עס איז גענוג, אָבער ר׳ יהודה זאָגט, אז ער דאַרף ארויסזאָגן. **ר׳ יוסי האַלט, אז עס איז גענוג, אויב ער האָט אינזינען געהאַט, אז מיט דעם געלט ווערן אויסגעלייזט די מעשר־שני־פרוכטן; אָבער ר׳ יהודה האַלט, אז אינזינען האָבן אליין איז ניט גענוג נאָר ער מוז זאָגן בפירוש.** היה מדבר, אויב איינער האָט גערעדט מיט א פרוי וועגן די ענינים פון איר גט (אויב ער איז געווען איר מאַן) אָדער מקדש־זיין־איר (אויב ער איז נאָכניט געווען איר מאַן) און ער האָט איר געגעבן איר גט אָדער איר קידושין־(געלט), און ער האָט ניט ארויסגעזאָגט („דאָס איז דיין גט״, אָדער „דו ביזט צו מיר מקודש״), זאָגט ר׳ יוסי, אז עס איז גענוג (און דער גט איז אַ גוטער גט, און די קידושין זענען גוטע קידושין), און ר׳ יהודה זאָגט, אז ער מוז ארויסזאָגן. **די דאָזיקע משנה ווערט דאָ געבראַכט אגב אורחא, ווייל ר׳ יוסי און ר׳ יהודה זענען דאָ מחולק אין דעמזעלבן דין ווי ביים אויסלייזן מעשר שני; צי מען דאַרף ארויסזאָגן צי ניט.**

ח. המניח. איסר, אז איינער האָט אוועקגעלייגט אַן איסר (אויסצולייזן אויף אים מעשר שני פרוכטן וועלכע ער האָט), און ער האָט געגעסן אויף אים פאַר א האַלבן איסר (מעשר־שני פרוכטן), און ער איז אוועקגעגאַנגען אין אַן אנדער אָרט, און דאָרט איז ער (דער איסר) ווערט א פונדיון, מעג ער עסן אויף אים פאַר נאָך איין איסר. **„פונדיון״ איז די אַלט־רוימישע מטבע „דופּאָנדיום״, און איין „פונדיון״ איז געווען צוויי „איסרים״ (אַן איסר איז די אַלט־רוימישע מטבע „אַסאַריאַן״). אָבער ניט אומעטום האָבן די מטבעות געהאַט דעמזעלבן ווערט. זאָגט די משנה, אויב איינער האָט געהאַט מעשר שני־פרוכטן און ער האָט אוועקגעלייגט אַן איסר־מטבע, כדי אז ווען ער וועט עסן פון די מעשר שני פרוכטן זאָל דאָס וואָס ער וועט עסן אויסגעלייזט ווערן אויף א טייל פון דעם איסר, וויפיל דאָס עסן וועט באַטרעפן. און ער האָט געגעסן מעשר שני פרוכטן פאַר א האַלבן איסר; איז דאָך אין דעם איסר נאָך פאַרבליבן א האַלבער איסר, אויף וועלכן ער קאָן נאָך עסן מעשר שני פרוכטן. אָבער ער איז אוועקגעגאַנגען אין אַן אנדער אָרט, און דאָרט איז דער איסר ווערט געווען טאָפּלט, א פונדיון, און ממילא איז דער פאַרבליבענער האַלבער איסר ווערט א גאַנצן איסר. זאָגט די משנה, אז ער מעג עסן אויף אים מעשר שני פרוכטן פאַר א גאַנצן איסר.** המניח פונ־דיון, אז איינער האָט אוועקגעלייגט א פונדיון און האָט געגעסן אויף אים פאַר א האַלבן פונדיון, און ער איז אוועקגעגאַנגען אין אַן אנדער אָרט, און דאָרט איז דער פונדיון ווערט א איסר, מעג ער עסן נאָך א העלפט (פלג). **ער מעג עסן אויף דעם האַלבן פונדיון ניט מער ווי פאַר א האַלבן איסר. אָבער א האַלבן איסר מעג ער יאָ עסן, און**

בְּאִיסָר, אוֹכֵל עָלָיו עוֹד פֶּלֶג. הַמַּנִּיחַ אִיסָר שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אוֹכֵל (וְאָכַל) עָלָיו אַחַד עָשָׂר בְּאִיסָר, וְאֶחָד מִמֵּאָה בְּאִיסָר. בְּשֵׁ"א הַכֹּל עֲשָׂרָה, וּבְהֵ"א בְּוַדַּאי אַחַד עָשָׂר, וּבִדְמַאי עֲשָׂרָה: ט כָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאִים,

מען זאָגט ניט, אז ווייל ער האָט שוין געגעסן פאַר א האלבן פונדיון, דאָס הייסט פאַר אן איסר, און אזוי ווי דער פונדיון איז דאָך איצט מער ניט ווערט ווי אן איסר, זאָל ער ניט טאָרן מער עסן אויף אים. המניח איסר של מעשר שני, אז איינער לייגט אוועק אן איסר פון מעשר שני מעג ער עסן אויף אים עלף פון אן איסר און איין הונדערטסטל פון אן איסר. **די דאָזיקע משנה איז זייער א שווערע, און די מפרשים זאָגן אויף איר א סך פירושים, וועלכע זענען זיך סותר. דער רמבם און דער ברטנורא טייטשן די משנה, אז דאָ זענען פאַראַן צוויי באַזונדערע דינים; איין דין איז, אויב דער איסר איז געווען פון געלט פון זיכערן מעשר שני, פון ודאי, און דער צווייטער דין, אויב דער איסר איז געווען פון דמאי־מעשר־שני, וואָס מען האָט אָפּגעשיידט צוליב א ספק (זע אין דער הקדמה צו דער מסכתא פון דמאי). די משנה לייענט זיך דעריבער אזוי; אז איינער האָט אוועקגעלייגט אן איסר מעשר־שני־געלט, מעג ער עסן אויף אים א עלפטל אין אן איסר, אויב עס איז געווען דמאי־מעשר־שני, און איין הונדערטסטל אין אן איסר, אויב עס איז געווען ודאי־מעשר־שני. און דער טייטש דערפון איז, אז אויב למשל מען קריגט פאַר אן איסר עלף מילגרוימען, און ער האָט פון זיי געגעסן צען מילגרוימען אלס מעשר שני, מעג ער שוין עסן דעם עלפטן מילגרוים (דאָס עלפטל פון איסר) ניט אלס מעשר שני נאָר אלס חולין. דאָס איז ביי דמאי. און ביי ודאי איז דער דין, אז ניט א עלפטל נאָר א הונדערטסטל; למשל, אויב מען באַקומט 100 טייטלען פאַר אן איסר, און ער האָט געגעסן, 99 פון זיי אלס מעשר שני, מעג ער שוין דעם הונדערטסטל טייטל, דאָס הייסט א הונדערטסטל פון איסר, עסן ניט אלס מעשר שני נאָר אלס חולין. לויט דעם פשט טייטשט דער רמבם אויך ווייטער די משנה;** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז אלץ איז צען. **די בית שמאי זאָגן, אז סיי ביי מעשר שני געלט פון ודאי און סיי פון דמאי, אויב ער האָט געגעסן ניין צענטל פון אים אלס מעשר שני מעג ער שוין עסן לעצטע צענטל אלס חולין; למשל, אויב מען באַקומט 10 מילגרוימען פאַר אן איסר, און ער האָט געגעסן ניין פון זיי אלס מעשר שני מעג ער שוין דאָס לעצטע צענטל עסן אלס חולין.** ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז ביי ודאי איז עלף (א עלפטל) און ביי דמאי צען (א צענטל). **לויט די בית הלל מעג ער נאָר ביי דמאי עסן דאָס לעצטע צענטל אלס חולין, אָבער ביי ודאי מעג ער עסן נור דאָס לעצטע עלפטל אלס חולין. דער טעם פון די בית הלל איז, ווייל אן איסר האָט 8 פּרוטות, און אויב ער וועט נעמען א עלפטל דערפון איז עס אכט עלפטל פון א פּרוטה, און אזוי ווי ער דאַרף דאָך צוליגן (פאַר אויסטוישן מעשר שני) דעם חומש (א פערטל, זע פריער אין משנה ג') דאָס הייסט נאָך צוויי עלפטל, איז עס צוזאַמען צען עלפטל פון אָ פּרוטה, דאָס הייסט ניט קיין גאַנצע פּרוטה (א גאַנצע איז דאָך עלף עלפטל), און ניט קיין גאַנצע פּרוטה, א פחות משוה פרוטה, הייסט ניט קיין געלט, סיי בנוגע גזלה, סיי מען איז נהנה פון הקדש (הייליקע זאכן). אָבער ביי דמאי דאַרף מען דאָך ניט צאָלן קיין חומש ביים אויסליזן מעשר שני (זע מסכתא דמאי פרק א' משנה ב'), מעג ער עסן אלס חולין א צענטל פון איסר, ווייל א צענטל איז דאָך אכט צענטל פון אָ פּרוטה, און דאָס חומש, די צוויי צענטל, דאַרף ער דאָך ניט צוליגן, איז דאָך עס אָ "פחות משוה פרוטה", ווינציקער פון א פּרוטה, און ער מעג עס דעריבער עסן אלס חולין. די אַנדערע מפרשים ברענגען נאָך פירושים, און אלע זענען שווער.**

ט. כל המעות, אלע געלטער, וועלכע מען געפינט, זענען חולין. **אויב מען געפינט געלט דאַרף מען ניט קלערן טאָמער איז עס מעשר שני געלט; מען מעג עס פאַר־**

הֲרֵי אֵלּוּ חוּלִּין. אֲפִלּוּ דִינַר זָהָב עִם הַכֶּסֶף וְעִם הַמָּעוֹת. מָצָא בְתוֹכָן חֶרֶשׂ, וְכָתוּב עָלָיו מַעֲשֵׂר, הֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂר: י הַמּוֹצֵא כְלִי, וְכָתוּב עָלָיו קָרְבָּן, ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה שֶׁל חֶרֶס, הוּא חוּלִין וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ קָרְבָּן, וְאִם הָיָה שֶׁל מַתֶּכֶת, הוּא קָרְבָּן וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ חוּלִין. אָמְרוּ לוֹ, אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת כּוֹנְסִין חוּלִין לְקָרְבָּן: יא הַמּוֹצֵא כְלִי, וְכָתוּב עָלָיו ק קָרְבָּן, מ מַעֲשֵׂר, ד דְּמַאי, ט טֶבֶל, ת תְּרוּמָה, שֶׁבִּשְׁעַת סַכָּנָה

נוצן אלס געלט פון חולין. דער ברטנורא (אויפן יסוד פון דער משנה אין מסכתא שקלים פרק ז׳ משנה ב׳) זאָגט, אז אין ירושלים איז עס חולין נור ווען מען געפינט עס א גאנץ יאָר, דאקייגן אין די יום־טוב־טעג אויב מען געפינט געלט אין ירושלים דארף מען יאָ קלערן טאָמער איז עס פון מעשר שני. אפילו דינר, אפילו (אין דעם גע־פינענעם געלט) איז געווען א גאָלדענער דינר צוזאמען מיטן זילבער־געלט און מיטן קופער־געלט. מען קאָן דאָך מיינען, אז ווייל עס איז דאָך ניט דער שטייגער צו לייגן צוזאמען גאָלד מיט זילבער־געלט און קופער־געלט, קאָן דעריבער זיין, אז דאָס איז מעשר שני־געלט, וואָס מען פלעגט יאָ האַלטן אין גאָלד און זילבער און קופער; פונ־דעסטוועגן דארף מען אויך אין אזא פאל ניט קלערן. מצא בתוכן, אויב ער האָט צווישן זיי (צווישן די געפינענע געלט) געפינען א שערבל, און אויף אים איז געווען אויפגע־שריבן „מעשר", איז עס (דאָס געלט) מעשר (שני). אמאָל פלעגט מען שרייבן אויף שערבלעך, אָבגעבראָכענע שטיקלעך פון קרוגן צי אנדערע ערדענע כלים, די משנה זאָגט, אז אויב אויף דעם שערבל איז געווען אויפגעשריבן „מעשר", הייסט עס, אז דער בעל הבית פון געלט האָט דאָס אוועקגעלייגט פאר א סימן, אז דאָס איז מעשר, שני־געלט.

י. המוצא כלי, אז איינער געפינט א כלי און דערויף איז אָנגעשריבן „קרבן", זאָגט ר׳ יהודה, אויב זי איז א ערדענע (כלי), איז זי חולין און וואָס עס איז פאראַן אין איר, איז קרבן; און אויב זי איז א מעטאלענע, איז זי קרבן און וואָס עס איז פאראַן אין איר איז חולין. דאָס וואָרט „קרבן" מיינט „הקדש", מקדיש געווען צום בית המקדש. זאָגט ר׳ יהודה, אז אויב די כלי איז געווען אן ערדענע און אין דער כלי האָט זיך געפונען עפּיס (געלט צי אַנדערע זאכן וואָס האָבן אַ ווערט), איז די כלי חולין, ניט קיין הקדש, ווייל עס איז ניט דער שטייגער פון מענטשן מקדיש צו זיין צום בית המקדש א ערדענע כלי; אָבער דאָס, וואָס געפינט זיך אין דער כלי, איז קרבן, איז הקדש. אויב אָבער די כלי איז געווען א מעטאלענע, און אזוי ווי עס איז דער שטיי־גער מקדיש צו זיין מעטאלענע כלים צום בית המקדש, איז די כלי הקדש, און דאָס וואָס איז אינווייניק איז חולין; ווייל מען נעמט אָן, אז די אויפשריפט „קרבן" איז געווען א סימן, אז די כלי אליין איז הקדש. אָמרו לו, האָבן די חכמים געזאָגט צו אים (צו ר׳ יהודה), עס איז ניט דער שטייגער פון מענטשן אריינצולייגן חולין אין קרבן. די חכמים האַלטן, אז ביי א מעטאלענער כלי זענען ביידע הקדש, סיי די כלי און סיי דאָס וואָס איז אינווייניק, ווייל מענטשן וועלן ניט אריינלייגן חולין־זאכן אין הקדש.

יא. המוצא כלי, אז איינער געפינט א כלי און עס איז דערויף אָנגעשריבן „ק", איז עס „קרבן", „מ" איז עס מעשר", „ד" איז עס „דמאי", „ט", איז עס „טבל", „ת" איז עס „תרומה", ווייל אין דער צייט פון סכנה האָט מען געפלעגט שרייבן „ת" אנשטאט „תרומה". עס זענען געווען צייטן אין ארץ ישראל ווען פרעמדע רעגירונגען האָבן דאָרט געהערשט און האָבן גוזר געווען אויף יידן, אז זיי זאָלן ניט אָפּ־היטן מצוות, און עס איז געווען א סכנה אָפּצוהיטן מצוות אָפענערהייט. אין אזא סכנה־צייט („שעת סכנה") פלעגט מען זיך געבן סימנים פארשטעלט, און די משנה זאָגט דאָ, אז מען האָט געוואָלט שרייבן „תרומה" האָט מען געשריבן אין ראשי תבות, א „ת"

הָיוּ כוֹתְבִין ת תַּחַת תְּרוּמָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר כֻּלָּם שְׁמוֹת בְּנֵי אָדָם הֵם. אָמַר ר׳ יוֹסֵי אֲפִילוּ מָצָא חָבִית וְהִיא מְלֵאָה פֵּירוֹת, וְכָתוּב עָלֶיהָ תְּרוּמָה, הֲרֵי אֵלּוּ חוּלִּין, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר אֶשְׁתָּקַד הָיְתָה מְלֵאָה פֵּירוֹת תְּרוּמָה וּפִנָּה:

יב הָאוֹמֵר לִבְנוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּזָוִית זוֹ, וּמָצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת, הֲרֵי אֵלּוּ חוּלִּין. הָיָה שָׁם מָנֶה וּמָצָא מָאתַיִם, הַשְּׁאָר חוּלִּין, מָאתַיִם וּמָצָא מָנֶה, הַכֹּל מַעֲשֵׂר:

אליין. דעריבער ווען מען געפינט א כלי און עס איז פאראן אויפגעשריבן איין אות איז עס די ראשי תבות פון א גאנץ וואָרט, וואָס האָט די באדייטונג פון א מצוה; א „ק״ מיינט קרבן (הקדש); א „מ״ מיינט מעשר שני; א „ד״ מיינט דמאי, א „ט״ מיינט „טבל״, א „ת״ **תרומה.** ר׳ יוסי אומר, ר׳ יוסי זאָגט, אלע זענען זיי נשמען פון מענטשן. **ר׳ יוסי האלט, אז מען דארף ניט אויסטייטשן די אותיות, אז זיי זענען ראשי תבות פון קרבן, צי תרומה, נאָר דאָס זענען די ראשי תיבות פון נעמען פון מענטשן, למשל „ק״ איז „קהת״, „ד״ איז דניאל, „ט״ איז „טוביה״ און אזוי כסדר, און מען מעג די פרוכטן וואָס זענען אינוויינינק פארנוצן אלס חולין.** אמר ר׳ יוסי, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אפילו ער געפינט א פאס, און זי איז פול מיט פרוכטן, און אויף איר איז אָנגעשריבן „תרומה״, זענען זיי חולין, ווייל איך זאָג, אַז פאראיאָרן, אשתקד) איז זי געווען פול מיט פרוכטן פון תרומה, און ער האָט זי אויסגעליידיקט. **ר׳ יוסי זאָגט, אז אפילו ווען עס שטייט בפירוש אָנגעשריבן „תרומה״ אויף א פאס מיט פרוכטן, קאָנען מיר זאָגן, אז מיט א יאָר צוריק איז טאקע געווען אין דער פאס תרומה־פרוכטן, אָבער יענע פרוכטן האָט ער ארויסגענומען פון פאס, און די איצטיקע פרוכטן זענען חולין. „אשתקד״ איז דער טייטש „דאָס פריערדיקע יאָר״, און דאָס איז אן אראמעאיש וואָרט צוזאמענגעזעצט פון „שתא קדמייתא״.**

יב. האומר לבנו, אז איינער זאָגט צו זיין זון: „דאָס מעשר שני (געלט) געפינט זיך אין דאָזיקן ווינקל״, און ער (דער זון) האָט (אין יענעם ווינקל ניט געפינען, נאָר ער האָט) געפינען (געלט) אין אן אנדער ווינקל, איז עס חולין. **ווייל מען נעמט אָן, אז דאָס איז אנדערע געלט, און אז יענע, די מעשר שני, האָט מען פריער צוגענומען.** היה שם מנה, אויב דאָרט איז געהאַט געווען הונדערט גילדן (מעשר שני געלט) און ער האָט געפינען צוויי הונדערט, איז דאָס איבריקע חולין. **די מפרשים טייטשן, אז דער פאָטער האָט געזאָגט צום זון, דאָס אין א געוויסן אָרט ליגט הונדערט גילדן („מנה״, איז הונ־דערט „זוז״) מעשר־שני־געלט, און דער זון האָט דאָרט געפונען ליגן צוויי הונדערט, זענען הונדערט מעשר שני, און די איבריקע הונדערט גילדן זענען חולין.** מאתים ומצא מנה, אויב (ער האָט אים געזאָגט) צוויי הונדערט, און ער האָט געפונען הונדערט, איז אלץ מעשר. **ווייל מען נעמט אָן, אז די 100 זיינען א טייל פון די 2 הונדערט גילדן מעשר־שני געלט, און די צווייטע הונדערט האָט עמיצער צוגענומען.**

פרק ה.

די תורה זאָגט אין ויקרא י״ט, אז ווען איינער פלאנצט פרוכטן־ביימער, זענען די פרוכטן פון די ערשטע דריי יאָר „ערלה״, און מען טאָר זיי ניט עסן. פרוכטן פון פירטן יאָר זענען „קדש הלולים לה״, הייליק צו גאָט; די דאָזיקע פרוכטן דארף מען אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט זיי עסן. די דאָזיקע פרוכטן פון פערטן יאָר הייסן „כרם רבעי״, דער „פערט־־יאָריקער וויינגאָרטן״, און אויך „נטע רבעי״, דער פערט־יאָריקער פלאנץ (בוים)״. אויב מען וויל די רבעי־פרוכטן ניט פירן קיין ירושלים,

פרק ה

א כֶּרֶם רְבָעִי מְצַיְּנִין אוֹתוֹ בְּקוֹזְזוֹת אֲדָמָה, וְשֶׁל עָרְלָה בְּחַרְסִית, וְשֶׁל קְבָרוֹת בְּסִיד, וּמְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בַּשְּׁבִיעִית. וְהַצְּנוּעִים מַנִּיחִין אֶת הַמָּעוֹת וְאוֹמְרִים, כָּל הַנִּלְקָט

טוישט מען זיי אויס אויף געלט (מען „לייזט זיי אויס", „פודין") און דאָס געלט ווערט כרם רבעי און מען פירט עס קיין ירושלים און מען קויפט דאָרט דערפאַר עסנוואַרג און מען עסט עס, און די פריערדיקע כרם־רבעי־פּרוכטן ווערן איינפאַכע פּרוכטן, חולין, און מען מעג זיי עסן אומעטום. צוליב דעם וואָס כרם רבעי איז לויט די דינים בנוגע אוועקפירן קיין ירושלים און אויסלייזן ענליך צו מעשר שני, דעריבער לערנט די משנה די דאָזיקע דינים אין דער מסכתא פון מעשר שני. מיר וועלן דאָס וואָרט כרם רבעי מער ניט איבערזעצן, נאָר שרייבן כרם־רבעי־פּרוכטן.

א. כרם רבעי, כרם רבעי באַצייכנט מען מיט האַרטע שטיקלעך ערד. **מען דאַרף ביי א גאָרטן מיט ביימער, וואָס האָבן פּרוכטן אין פערטן יאָר זינט זייער פלאַנצן, און זיי זיינען כרם רבעי, מאַכן א צייכן, א סימן, מיט טרוקענע שטיקלעך ערד, כדי מענטשן זאָלן וויסן, אז דאָס זענען כרם־רבעי־פּרוכטן און זאָלן זיי ניט עסן. „קוזזות" איז דער טייטש „שטיקלעך", און דער „ערוך השלם" מיינט, אז „קזז" איז דאָס זעלבע וואָס „קציץ", אָפּהאַקן; דער „ערוך" זאָגט, אז דאָס מיינט מען שטיקלעך רויטע ערד.** ושל ערלה בחרסית, און (ביי א גאָרטן) פון ערלה (מאַכט מען א צייכן) מיט שטיקלעך שערב־לעך־ערד. **ווען דער גאָרטן מיט די פּרוכטן־ביימער זענען אין די ערשטע דריי יאָר זינט מען האָט זיי געפּלאַנצט און זיי זענען „ערלה", מען טאָר זיי ניט עסן און ניט קיין הנאה האָבן פון זיי. דאַרף מען מאַכן א צייכן דורך אנידערלייגן שערבלעך־ערד; חרסית איז פון וואָרט „חרס", דאָס הייסט, ערד, ליים, פון וועלכע מען מאַכט ערדענע כלים.** ושל קברות, און ביי קברים מאַכט מען א צייכן פון קאַלך. **דער דין איז, אז א כהן צי א נזיר טאָר ניט זיין צווישן קברים, כדי ניט טמא צו ווערן; מען מאַכט דעריבער ביי קברים א צייכן מיט ווייסן קאַלך, כדי מען זאָל וויסן, אז דאָ זענען קברים. די גמרא בבא קמא ס"ט זאָגט, אז כרם רבעי מעג מען דאָך עסן אין ירושלים אָדער ווען מען לייזט עס אויס, דעריבער מאַכט מען דעם סימן מיט ערד, ווייל אין ערד וואַקסט און מען קאָן ארויסבאַקומען פון איר פּרוכטן; ערלה טאָר מען דאָך ניט עסן און אפילו ניט הנאה האָבן, באַצייכנט מען איר מיט שערבלעך־ליים, וואו קיין זאַך וואַקסט ניט; קברים באַ־צייכנט מען מיט ווייסן קאַלך, עס הייסט, אז עס איז ווייס, ווי מענטשן־ביינער.** וממחה ושופך, און ער ווייקט איין (דעם קאַלך אין וואַסער) און באַגיסט (דעם קבר). **די גמרא דאָרט אין בבא קמא ס"ט זאָגט, אז דאָס איז כדי עס זאָל זיין נאָכמער ווייס, „ממחה" איז דער טייטש צעקוועטשן, צערייבן; ער צערייבט אים אין וואַסער.** אָמר רבן שמעון בן גמליאל, האָט רבן שמעון בן גמליאל געזאָגט: ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז מען דאַרף מאַכן א צייכן ביי א גאָרטן פון כרם רבעי און ערלה, כדי מענטשן זאָלן ניט נע־מען די פּרוכטן? אין שמיטה־יאָר. **ווייל אין שמיטה־יאָר געהערן דאָך די פּרוכטן פון גאָרטן צו אַלע מענטשן, יעדער מעג דאָך זיי עסן, ניט בעטענדיק קיין דערלויבניש ביים בעל הבית; דעריבער דאַרף מען מאַכן דעם צייכן, אז זיי זאָלן וויסן, אז די דאָזיקע פּרוכטן זענען כרם רבעי צי ערלה, און מען טאָר זיי ניט עסן. אָבער אין סתם יאָרן, ווען די פּרוכטן געהערן צום בעל הבית דאַרף מען ניט מאַכן קיין צייכן, ווייל אויב ניט־אָרנט־ליכע מענטשן גנבע'ענען פרעמדע פּרוכטן, דאַרף מען זיי ניט וואַרנען, אז דאָס איז כרם רבעי צי ערלה.** והצנועין, און גאָר פרומע מענטשן לייגן אוועק געלט, און זאָגן, אז

מִזֶּה יְהֵא מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ:
ב כֶּרֶם רְבָעִי הָיָה עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד לְכָל צַד. וְאֵיזוֹ הִיא תְּחוּמָהּ? אֵילַת מִן הַדָּרוֹם, וַעֲקְרַבָּה מִן הַצָּפוֹן, לוֹד מִן הַמַּעֲרָב, וְהַיַּרְדֵּן מִן הַמִּזְרָח. וּמִשֶּׁרַבּוּ הַפֵּרוֹת, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא נִפְדֶּה סָמוּךְ לַחוֹמָה. וּתְנַאי הָיָה הַדָּבָר, שֶׁאֵימָתַי שֶׁיִּרְצוּ יַחֲזוֹר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הַתְּנַאי

וואָס מען וועט אָפּרייסן פון די דאָזיקע פּרוכטן זאָל אויסגעטוישט ווערן אויפן דאָזיקן געלט דאָס איז נאָר ביי כרם רבעי, און ווי מיר האָבן געזאָגט אין אָנהייב פון דאָזיקן פּרק, קאָן מען כרם־רבעי־פּרוכטן אויסלייזן מיט געלט. זאָגט די משנה, אז גאָר פרומע מענטשן, צנועים, וועלכע האָבן א גאָרטן מיט כרם רבעי פּרוכטן, זענען זיך נוהג, אז זיי לייגן אוועק ביי זיך אין הויז געלט, און זאָגן, אז די פּרוכטן וואָס פרעמדע מענטשן וועלן אָפּרייסן פון דעם גאָרטן, זאָלן זיין אויסגעטוישט אויף דעם געלט, און ממילא ווערן די פּרוכטן אויס כרם רבעי און די מענטשן מעגן דאָס עסן. וועגן וואָרט „צנועים״ האָבן מיר געגעבן אין מסכתא דמאי פּרק ו׳ משנה ו׳.

ב. כרם רבעי, כרם־רבעי־פּרוכטן האָט מען געדאַרפט פירן קיין ירושלים וויַיט איין טאָג־גאַנג פון יעדער זייט. ווי מיר האָבן געשריבן אין אָנהייב פון דער פריער־משנה, האָט מען כרם רבעי־פּרוכטן געדאַרפט פירן קיין ירושלים, אָבער מען האָט אויך געקאָנט זיי אויסלייזן מיט געלט, און דאָס געלט פירן קיין ירושלים און קויפן דאָרט דערפאַר עסנווארג. זאָגט דאָ די משנה, אז כרם־רבעי־פּרוכטן, וואָס זענען געוואַקסן אין ערטער, וויַיט פון ירושלים צו יעדער זייט פון דער שטאָט, צו מזרח, מערב, צפון, דרום, ניט מער ווי איין טאָג־גאַנג, האָט מען די פּרוכטן זעלבסט געמוזט פירן קיין ירושלים, און מען האָט ניט געטאָרט זיי אויסלייזן אויף געלט. די גמרא ראש השנה ל״א זאָגט, אז דאָס איז געווען א תקנה פון די חכמים, כדי די גאַסן פון ירושלים זאָלן זיין באַצירט מיט פּרוכטן; דאָס מיינט, אז עס זאָל זיין אין ירושלים גענוג פּרוכטן. אָבער דאָס האָט מען איינגעפירט נור אין די ערטער, וואָס עס געדויערט נאָר איין טאָג צו גיין פון זיי קיין ירושלים. ואיזו היא תחומה? און וואָס איז איר גרעניץ? ביז וואַנען ציט זיך דער שטח, וואָס איז וויַיט פון ירושלים איין טאָג־גאַנג? אילת, די (שטאָט) אילת פון דרום, און עקרבה פון צפון, לוד פון מערב און דער ירדן פון מזרח. די משנה גיט דאָ די ערטער וואָס זענען וויַיט פון ירושלים פּונקט איין טאָג גאַנג, און דאָס זענען די שטאָט אילת אין דרום־זייט פון ירושלים. די דאָזיקע שטאָט האָט אויך געהייסן „עליאַטערפּאָליס״, און אויך „בית גוברין״, און עס איז היינט א דאָרף אויפ׳ן וועג פון ירושלים קיין חברון און עס הייסט אין אראַביש „בעט דזשיברין״. „עקרבה״ איז וויַיט איין־טאָג־גאַנג פון ירושלים צו צפון זייט. דאָס איז היינט אַן אראַביש דאָרף ניט וויַיט פון שכם „עקראַבא״, און איז געווען אמאָל א גרויסע שטאָט און ווערט דערמאָנט אין ספר יוסיפון לרומיים, וואו זי הייסט „אקראַבאַטא״. לוד איז אויך היינט א באַקאַנטע שטאָט צו מערב פון ירושלים אויפן וועג קיין יפו־תל־אביב. דער טייך ירדן איז צו מזרח פון ירושלים, און א מענטש דאַרף גיין דעם וועג פון ירושלים צום ירדן אין א טאָג צייט. ומשרבו הפירות, אָבער ווען עס איז געוואָרן א סך פּרוכטן האָט מען מתקן געווען, אז מען זאָל מעגן אויסלייזן (כרם רבעי פּרוכטן) לעבן דער מויער (פון ירושלים). ווייל מען האָט געזען, אז ירושלים האָט צופיל פּרוכטן און די סוחרים האָבן היזק געהאַט געלט, האָט מען מתקן געווען, אז אפילו ווען דער כרם־רבעי־גאָרטן געפינט זיך לעבן דער מויער פון ירושלים, מעג מען די פּרוכטן אויסלייזן און ברענגען קיין ירושלים דאָס געלט. ותנאי היה הדבר, און די זאַך איז געווען א תנאי (מען האָט אויסגענומען א תנאי), אז ווען מ׳וועט וועלן, זאָל די זאַך צוריק ווערן ווי עס איז געווען. דער תנאי איז געווען, אַז ווען די חכמים וועלן איינזען, אז עס איז פאַראַן אין ירושלים ווייניק פּרוכטן, זאָלן זיי קאָנען אָפּשאַפן די נייע תקנה. ר׳ יוסי זאָגט, אז ווען עס איז חרוב געוואָרן דאָס בית המקדש האָט מען געמאַכט דעם תנאי; און דער תנאי איז געווען, אז ווען דאָס בית המקדש וועט געבויט

הַזֶּה, וּתְנַאי הָיָה, אֵימָתַי שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יַחֲזוֹר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה: ג כֶּרֶם רְבָעִי, בֵּשׁ״א אֵין לוֹ חוֹמֶשׁ וְאֵין לוֹ בִעוּר, וּבֵה״א יֶשׁ לוֹ. בֵּשׁ״א יֵשׁ לוֹ פֶרֶט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלֵלוֹת, וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן, וּבֵה״א, כֻּלּוֹ לַגַּת: ד כֵּיצַד פּוֹדִין נֶטַע רְבָעִי? מַנִּיחַ אֶת הַסַּל עַל פִּי שְׁלֹשָׁה, וְאוֹמֵר כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִפְדּוֹת לוֹ בְּסֶלַע, עַל מְנָת לְהוֹצִיא יְצִיאוֹת מִבֵּיתוֹ, וּמַנִּיחַ אֶת הַמָּעוֹת וְאוֹמֵר, כָּל הַנִּלְקָט מִזֶּה מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ בְּכָךְ וְכָךְ סַלִּים בְּסֶלַע: ה וּבַשְּׁבִיעִית פּוֹדֵהוּ בְשָׁוְיוֹ, וְאִם הָיָה הַכֹּל מוּפְקָר,

ווערן זאָל די זאַך ווערן צוריק ווי פריער. **ר' יוסי זאָגט, אז דאָס וואָס מען האָט אָפּגעשאפט די תקנה צו פירן די פרוכטן אליין קיין ירושלים איז ניט געווען, ווייל ירושלים האָט געהאַט צופיל פרוכטן, נאָר ווייל דאָס בית המקדש איז געהאַט חרוב געוואָרן. און דער תנאי איז אז ווען דאָס בית המקדש וועט געבויט ווערן זאָל מען ווידער מוזן פירן די פרוכטן זעלבסט קיין ירושלים.**

ג. כרם רבעי, פרוכטן פון כרם רבעי, זאָגן די בית שמאי, אז זיי האָבן ניט קיין חומש (פינפטל) און האָבן ניט קיין ביעור (מען דארף זיי ניט אויסרוימען פון שטוב), און די בית הלל זאָגן, אז זיי האָבן יאָ. **די משנה האָבן מיר דערקלערט אין מסכתא פאה ז' משנה ו'.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (כרם רבעי) האָט פרט און האָט עוללות, און די אָרימע לייט (וואָס נעמען די פרט און עוללות פון כרם רבעי) לייזן עס אויס פאר זיך, און די בית הלל זאָגן, אז אלץ גייט אין קעלטער. **אויך די דאַזיקע ווי די פריערדיקע מחלוקה פון די בית שמאי און די בית הלל האָבן מיר געהאַט אין מסכתא פאה פרק ז' משנה ו' און דאָרט האָבן מיר געגעבן די דערקלערונג.**

ד. כיצד פודין נטע רבעי? ווי אזוי לייזט מען אויס נטע רבעי? **ביז איצט איז אין דער משנה כסדר געווען „כרם רבעי", וואָס איז דער טייטש „א ווייגאָרטן אין פערטן יאָר". איצט איז פאראַן אין דער משנה „נטע רבעי", וואָס איז דער טייטש „א פלאנצונג אין פערטן יאָר", דאָס הייסט אלע פרוכטן־ביימער. אין דער גמרא ברכות ל"ה איז פאראַן וועגן דעם א מחלוקה, צו כרם רבעי מיינט מען נור א ווייגאָרטן און דער דין איז נור ביי ווייטרויבן, אָדער מען מיינט אויך אלע אנדערע פרוכטן־ביימער. דער רמבם פסקנט, אז אויך אלע אנדערעביימער־פרוכטן זענען כרם רבעי. די משנה ענטפערט דאָ אויף דער שאלה: ווי אזוי לייזט מען אויס די פרוכטן?** מניח את הסל, ער לייגט אוועק דעם קויש (אין וועלכן מען לייגט אריין פרוכטן) פאר דריי (מענטשן, סוחרים וועלכע קענען די פרייזן) און ער זאָגט: „וויפיל (אזעלכע קוישן) וויל א מענטש אויסלייזן פאר א סלע מיטן תנאי אז ער זאָל געבן די הוצאות פון זיין הויז"? **די משנה זאָגט דאָ עטליכע זאכן. ערשטנס, אז די אפּשאַצונג פון דעם פרייז פון די פרוכטן דארף זיין דורך דריי מענטשן. צווייטנס, אז אזוי ווי נטע רבעי איז דאָך ניט אראָפּגעריסענע פרוכטן נאָר זיי זענען דאָך נאָך צו באַהאַפטן צום בוים, און עס קאָסט דאָך הוצאות צו באארבייטן דעם גאָרטן און אָפּצורייסן די פרוכטן, רעכנט מען אראָפּ די הוצאות פון דעם פרייז פון די פרוכטן, און דאָס איבריקע איז דאָס געלט פאר דעם נטע רבעי. למשל אויב 10 קוישן פרוכטן קאָסטן אין גאס דריי סלעים, אָבער דאָס באארבייטן דעם בוים, אָפּהיטן אים, אראָפּרייסן די פרוכטן, קאָסטן א סלע, לייזט מען אויס 10 קוישן נטע רבע נאָר פאר צוויי סלעים.** ומניח את המעות, און ער (דער בעל הבית פון גאָרטן) לייגט אנידער דאָס געלט, און ער זאָגט: „וואָס מען וועט אפּרייסן פרוכטן פון דאנען זאָל ווערן אויסגעלייזט אויף דעם דאָזיקן געלט אזוי פיל און אזוי פיל קוישן פאר א סלע". **דאָס וואָרט „נלקט", „לקט" איז ניט דער טייטש „קלייבן", נאָר אָפּרייסן, און עס ווערט באנוצט אין דער משנה פאר אפּרייסן פרוכטן און גרינסן.**

ה. ובשביעית, און אין שמיטה־יאָר לייזט ער אויס (דעם נטע רבעי) לויט זיין ווערט. **אין שמיטה־יאָר טאָר מען ניט באארבייטן דעם בוים, און ניט היטן, און מען**

אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר לְקִיטָה. הַפּוֹדֶה נֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ, מוֹסִיף עָלָיו חֲמִישִׁיתוֹ, בֵּין שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ וּבֵין שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה: ו עֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית הָיָה בִעוּר. כֵּיצַד הָיָה בִעוּר? נוֹתְנִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר לִבְעָלָיו, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִבְעָלָיו, וּמַעֲשַׂר עָנִי לִבְעָלָיו, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהַבִּכּוּרִים מִתְבַּעֲרִים בְּכָל מָקוֹם. רַבִּי שִׁמְעוֹן

טאָר ניט נעמען באַצאָלן פאַר אָפּרייסן די פּרוכטן, דעריבער קאָן מען ניט אראָפּרע־כענען הוצאות, און מען לייזט אויס לויט דעם פולן ווערט פון די פרוכטן. ואם היה, און אויב אלץ איז געווען הפקר, האָט ער ניט מער ווי די באַצאָלונג פאַר אפּרייסן. אויב דער בעל הבית האָט (ניט אין שמיטה, נאָר אין סתם־יאָרן) מפקיר געווען זיין גאָרטן, וואָס איז נטע רבעי, אזוי אז יעדער קאָן נעמען די פּרוכטן, מעג דער, וועל־כע נעמט די פּרוכטן, אראָפּרעכענען (ביים אויסלייזן די נטע־רבעי־פּרוכטן מיט געלט) פאַר הוצאות נאָר דאָס וואָס קאָסט אָפּרייסן די פּרוכטן. די משנה לערנט דאָ, אז נטע רבעי איז אויך ביי פרוכטן וואָס זענען הפקר, כאָטש אנדערע מצוות, ווי תרומה און מעשר, דאַרף מען ניט אָפּשיידן פון הפקר־פּרוכטן. הפודה נטע רבע, אז איינער לייזט אויס זיין אייגענעם נטע רבעי דאַרף ער צולייגן זיין חומש (דאָס פיפטל), סיי עס איז זיינס, סיי ער האָט באַקומען א מתנה. די סתם משנה האַלט ווי די בית הלל פריער אין משנה ג׳, אז מען דאַרף יאָ צאָלן דעם חומש. די גמרא אין קידושין נ״ד זאָגט, אז מיט מתנה דאָ אין דער משנה, מיינט מען, אז ער האָט באַקומען א מתנה דעם גאָרטן, ווען די פרוכטן זענען נאָכניט געווען צייטיק; ווייל ווען די פרוכטן זענען שוין צייטיק, קאָן מען ניט געבן כרם רבעי אלס מתנה.

ו. ערב יום טוב, ערב דעם ערשטן יום טוב פון פסח פון פירטן יאָר און פון זי־בעטן יאָר איז געווען דער ביעור (דאָס אויסרוימען). כדי מענטשן זאָלן ניט האַלטן כסדר אין זייערע הייזער די תרומה, וואָס זיי דאַרפן געבן דעם כהן, און דעם מעשר, וואָס זיי דאַרפן געבן לוי, און דעם מעשר־שני און דעם כרם־רבעי און די ביכורים וואָס זיי דאַרפן פירן קיין ירושלים, האָט די תורה (דברים י״ד) אָנגעזאָגט, אז נאָך יעדע דריי יאָר מוז מען מבער זיין, ארויסרוימען די אלע תרומה און מעשרות און ביכורים פון הויז ארויס. די יאָרן ווערן גערעכנט נאָך דעם שמיטה־יאָר, דאָס ערשטע יאָר נאָך שמיטה־יאָר הייסט „דאָס ערשטע יאָר״, דאָס צווייטע הייסט דאָס צווייטע יאָר און אזוי כסדר. זאָגט די משנה, אז דער „ביעור״, דאָס אויסרוימען, וואָס דאַרף דאָך פאָרקומען נאָך יעדע דריי יאָר, איז פאָרגעקומען ערב דעם ערשטן יום טוב פסח דעם פירטן יאָר (ווען מען האָט אויסגערוימט דאָס וואָס עס האָט זיך אָנגעזאמלט פון 1טן יאָר, און 2טן יאָר און 3טן יאָר), און ערב דעם ערשטן יום טוב פסח דעם זיבעטן יאָר (ווען מען האָט אויסגערוימט, דאָס וואָס עס האָט זיך אָנגעזאמלט דעם 4־טן יאָר, דעם 5טן יאָר און דעם 6טן יאָר). אזוי ווי פסח האָט דאָך צוויי ימים טובים, דעם ערשטן טאָג פסח און דעם לעצטן טאָג פסח (שביעי של פסח) זאָגט די משנה, אז דער ביעור דאַרף פאָרקומען ערב דעם ערשטן טאָג פסח. כיצד היה ביעור? ווי אזוי איז פאָרגעקומען דער ביעור? נותנין, מען גיט אוועק די תרומה און תרומת מעשר צו (זייערע) בעלי בתים (צו די כהנים, ווייל צו זיי געהערן דאָך די תרומה און תרומת מעשר), און דעם מעשר ראשון צו זיינע בעלי בתים (צו די לויים, ווייל צו זיי גע־הערט דאָך דער מעשר ראשון), און דעם מעשר עני צו זיינע בעלי־בתים (צו די אָרימע לייט), און דער מעשר שני און ביכורים ווערן פאַרניכטעט אין יעדן אָרט. דעם מעשר שני און די ביכורים, וואָס מען האָט בעדאַרפן פירן קיין ירושלים, פירט מען איצט ניט מער קיין ירושלים, נאָר מען פאַרניכטעט זיי, וואו זיי געפינען זיך. די משנה דער־מאָנט ניט כרם רבעי, ווייל וועגן דעם איז די מחלוקה צווישן די בית שמאי און בית הלל (פריער אין משנה ג׳), צי עס האָט ביעור. די משנה ראשונה״ זאָגט, אז מיט

אוֹמֵר, הַבִּכּוּרִים נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים כִּתְרוּמָה. הַתַּבְשִׁיל, בֵּשׁ״א צָרִיךְ לְבָעֵר, וּבֵה״א, הֲרֵי הוּא כִּמְבוֹעָר: ז מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּירוֹת בִּזְמַן הַזֶּה, וְהִגִּיעַ שַׁעַת הַבִּעוּר, בֵּשׁ״א צָרִיךְ לְחַלְּלָן עַל הַכֶּסֶף. וּבֵה״א, אֶחָד שֶׁהֵן כֶּסֶף וְאֶחָד שֶׁהֵן פֵּירוֹת: ח אָמַר ר׳ יְהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ שׁוֹלְחִין אֵצֶל בַּעֲלֵי בָתִּים שֶׁבַּמְּדִינוֹת, מַהֲרוּ וְהַתְקִינוּ אֶת פֵּירוֹתֵיכֶם עַד שֶׁלֹּא תַגִּיעַ שַׁעַת הַבִּעוּר, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא, וְלִמֵּד שֶׁכָּל הַפֵּירוֹת שֶׁלֹּא בָאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת פְּטוּרִים מִן הַבִּעוּר: ט מִי שֶׁהָיוּ פֵּירוֹתָיו רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, צָרִיךְ לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהַזְּקֵנִים

מעשר שני מיינט מען אויך כרם רבעי, ר׳ שמעון זאָגט, אז די ביכורים גיט מען אוועק צו די כהנים אזוי ווי תרומה. די סתם־משנה האַלט אז ווייל ביכורים דארף מען פירן קיין ירושלים, האָבן זיי דעם דין ווי מעשר שני, וואָס מען דארף אויך פירן קיין ירושלים, און דעריבער פארניכטעט מען זיי; אָבער ר׳ שמעון האַלט, אז ווייל אין ירושלים גיט מען זיי דאָך אוועק צו די כהנים, דארף מען זיי ניט פארניכטן נאָר געבן צו די כהנים. התבשיל, געקעכץ, זאָגן די בית שמאי, אז מען דארף מבער זיין, און די בית הלל זאָגן, אז עס איז אזוי ווי מבער געווען. מיט „תבשיל״, „געקעכץ״ מיינט מען, אז מען האָט אריינגעטאָן פרוכטן פון מעשר שני (און דער ברטנורא לייגט צו „אָדער פון שמיטה״) אין געקעכץ, און די שאלה איז, צי דארף מען, ווען עס קומט אָן די צייט פון בעור, דאָס געקעכץ פארניכטן? די בית שמאי זאָגן, אז מען דארף מבער זיין; אָבער די בית הלל זאָגן, אז דאָס אריינטאָן אין געקעכץ הייסט אזוי ווי מען האָט שוין מבער געווען. דער ר״ש און דער רמבם טייטשן, אז אפילו דאָס געקעכץ איז אינגאַנצן פון מעשר שני דארף מען ניט מבער זיין.

ז. מי שהיו לו, אויב איינער האָט פרוכטן (פון מעשר שני) אין היינטיקער צייט (ווען עס איז ניטאָ קיין בית המקדש און מען קאָן זיי ניט פירן קיין ירושלים) און עס איז אָנגעקומען די צייט פון ביעור, זאָגן די בית שמאי, אז מען זאָל זיי אויסטוישן אויף געלט און די בית הלל זאָגן, אז סיי זיי זענען געלט, סיי זיי זענען פרוכטן דער ברטנורא טייטשט, אז די בית הלל זאָגן, אז ווייל עס איז דאָך אלץ איינס, און סיי ווען מען האָט פרוכטן פון מעשר שני און סיי געלט, מוז מען דאָך עס „גונז״־זיין, באַ־האַלטן, (לויט אנדערע מפרשים, מוז מען עס פארניכטן, און געלט דארף מען צערייבן און אריינוואַרפן אין טייך), צו־וואָס־זשע זאָל ער אויסטוישן די פרוכטן אויף געלט? דעריבער איז גלייכער, אז ער זאָל פארניכטן די פרוכטן זעלבסט.

ח. אמר ר׳ יהודה, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אין די ערשטע צייטן האָט מען גע־שיקט צו די בעל בתים (פון פעלדער און גערטנער) אויף דער פראָווינץ, אז זיי זאָלן זיך צו־אײלן און מתקן זיין זייערע פרוכטן (אפשיידן תרומה און מעשרות) איידער עס קומט אָן די צייט פון ביעור. ווייל ווען עס וועט אָנקומען די צייט פון ביעור, ערב דעם ערשטען טאָג פסח אין פערטן און זיבעטן יאָר, וועלן זיי דארפן פארניכטן דעם מעשר שני, כאָטש מען האָט זיי נאָכניט געהאָט אָפּגעשיידט. עד שבא ר׳ עקיבא, ביז עס איז געקומען ר׳ עקיבא און ער האָט געלערנט, אז אלע פרוכטן, וועלכע האָבן נאָכניט דערגרייכט די צייט פון מעשרות זענען פטור פון ביעור. ר׳ עקיבא האָט געלערנט, אז אויב די פרוכטן זענען נאָך אין אזא מצב, אז מען דארף נאָכניט אָפּשיידן פון זיי תרומות און מעשרות (די משנה פרק א׳ אין מסכתא מעשרות גיט ווען איז די מעשרות צייט פון פארשידענע פרוכטן), דארף מען ניט מבער־זיין ווען עס קומט אָן די צייט פון ביעור.

ט. מי שהיו, אויב, אויב איינער האָט געהאַט פרוכטן ווייט פון זיך, דארף ער זיי געבן א נאָמען. אויב ער האָט נאָכניט געהאַט אָפּגעשיידט קיין תרומות און מעשרות

שֶׁהָיוּ בָאִים בִּסְפִינָה, אָמַר ר' גַּמְלִיאֵל, עִשּׂוּר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד, נָתוּן לִיהוֹשֻׁעַ, וּמְקוֹמוֹ מוּשְׂכָּר לוֹ. עִשּׂוּר אַחֵר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד, נָתוּן לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף, שֶׁיִּזְכֶּה בוֹ לָעֲנִיִּים, וּמְקוֹמוֹ מוּשְׂכָּר לוֹ. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ, עִשּׂוּר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד, נָתוּן לְאֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וּמְקוֹמוֹ מוּשְׂכָּר לוֹ. וְנִתְקַבְּלוּ זֶה מִזֶּה שָׂכָר: י בַּמִּנְחָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן הָיוּ מִתְוַדִּין. כֵּיצַד הָיָה הַוִּדּוּי? בִּעַרְתִּי

און עס קומט אָן די צייט פון ביעור, און די פרוכטן זענען ערגיץ אין אן אנדער אָרט, דאַרף ער פונדערווייטנס זיי א „נאָמען געבן" (וועגן א „נאָמען געבן", זע אין מסכתא דמאי פרק ז' משנה א'), דאָס הייסט, זאָגן, אז דאָס איז תרומה, און דאָס איז מעשר ראשון און דאָס איז מעשר עני, און זיי אוועקגעבן פון דער ווייטנס תרומה צום כהן, מעשר צום לוי, און מעשר עני צו אן אָרימאַן. מעשה, עס איז געווען א מעשה מיט רבן גמליאל און די זקנים (תנאים) וועלכע זענען געפאָרן אויף א שיף, האָט רבן גמליאל געזאָגט: דאָס צענטל (מעשר ראשון) וואָס איך וועל אָפּמעסטן (פון די פרוכטן וואָס ער האָט אין הויז) ווערט געגעבן צו יהושע (ר' יהושע בן חנניה, וועלכער איז געווען א לוי), און זיין אָרט (דאָס אָרט וואו דער מעשר ראשון ליגט) איז פאַרדינגען צו אים (צו ר' יהושע), און דאָס אַנדערע צענטל (מעשר עני) וואָס איך וועל אָפּמעסטן איז גע־געבן צו עקיבא בן יוסף (ר' עקיבא) אז ער זאָל עס זוכה זיין פאַר די אָרימע לייט, און זיין אָרט איז פאַרדינגען צו אים. **רבן גמליאל איז געפאָרן אויף א שיף צוזאַמען מיט זיינע חברים די תנאים (דאָס וואָרט „זקנים" איז א טיטל פאַר תנאים), און רבן גמליאל האָט געהאַט אין דער היים פרוכטן, פון וועלכע מען האָט שוין געהאַט אראָפּגענומען תרומה (ווייל תרומה פלעגט מען אראָפּנעמען באַלד אין שייער) אָבער ניט די מעשרות, און עס האָט זיך דערנענטערט ערב פסח פון ביעור־צייט. האָט רבן גמליאל פונדער־ווייטנס א נאָמען געגעבן צום מעשר ראשון און עס אוועקגעגעבן צו ר' יהושע, וועל־כער איז געווען א לוי, און מעשר עני האָט ער געגעבן צו ר' עקיבא, וועלכער איז געווען א צדקה־גבאי, אז ער זאָל עס נעמען פאַר די אָרימע לייט וועגן. און כדי ר' יהושע און ר' עקיבא זאָל שוין איצט ווערן די בעלי בתים פון די מעשרות, האָט ער זיי פאַרדינגען די ערטער, וואו די מעשרות ליגן און ממילא זענען די מעשרות גלייך אריבער אין זייער רשות.** אָמר ר' יהושע, האָט ר' יהושע (נאָכדעם ווי ער האָט באַקו־מען פון רבן גמליאל פאַרדינגען דאָס אָרט פון מעשר ראשון) געזאָגט: דאָס צענטל (תרומת מעשר, א צענטל פון מעשר ראשון, און תרומת מעשר געהערט צו א כהן) וואָס איך וועל אָפּמעסטן איז געגעבן צו אלעזר בן עזריה (ער איז געווען א כהן), און זיין אָרט איז צו אים פאַרדינגען. **דאָס וואָס רבן גמליאל האָט געטאָן מיט די מעשרות האָט ר' יהושע געטאָן מיט דעם תרומה מעשר, און האָט פאַרדינגען דאָס אָרט, וואו דער תרומה מעשר ליגט, צו ר' אלעזר בן עזריה, און ממילא איז די תרומת מעשר אריבער אין זיין רשות.** ונתקבלו, און זיי האָבן גענומען איינער פון אנדערן דאָס געלט פאַרן פאַרדינגען. **רבן גמליאל האָט גענומען פון ר' יהושע און ר' עקיבא דירה־געלט פאַר דעם אָרט פון די מעשרות, און ר' יהושע האָט גענומען פון ר' אלעזר בן עזריה דירה־געלט פאַר דעם אָרט פון תרומת מעשר. ווייל נור ווען זיי האָבן געגעבן געלט זענען די ערטער געוואָרן זייערע.**

י. במנחה, צו מנחה־צייט, אין לעצטן טאָג יום טוב (פון פסח) האָט מען זיך מתודה געווען. **נאָכדעם ווי מען האָט מבער געווען ערב דעם ערשטן טאָג פסח, האָט מען זיך איבערגעלאָזט פון מעשר שני (אין ירושלים) גענוג שפייז כדי צו האָבן צו עסן א גאַנצן פסח, אויך חול המועד, און צו מנחה דעם לעצטן טאָג יום טוב פסח (שביעי של פסח) האָט מען זיך מתודה געווען אין בית המקדש. דאָס מתודה זיין איז געווען, ווי די משנה וועט באַלד דערקלערן, דאָס זאָגן די פרשה אין חומש דברים כ"ו פון דעם פסוק י"ג „בערתי הקדש מן הבית", ביז צום סוף פסוק ט"ז „זבת חלב**

הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת, זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי. נְתַתִּיו לַלֵּוִי, זֶה מַעְשַׂר לֵוִי. וְגַם נְתַתִּיו, זוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר. לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, זֶה מַעְשַׂר עָנִי, הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְעַכְּבִין אֶת הַוִּדּוּי. מִן הַבַּיִת, זוֹ חַלָּה: **יא** כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, הָא אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת. לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ, לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. וְלֹא שָׁכָחְתִּי, לֹא שָׁכַחְתִּי מִלְּבָרֶכְךָ וּמִלְּהַזְכִּיר שִׁמְךָ עָלָיו: **יב** לֹא אָכַלְתִּי

ודבש, דאָס הייסט „וידוי", **ווייל דער בעל הבית פון פעלד און גאָרטן זאָגט דאָ פאר גאָט, אז ער האָט מקיים געווען די מצוות צו געבן תרומה און מעשרות, און איז מתפלל צו גאָט, אז ער זאָל אים העלפן אויך ווייטער.** כיצד, ווי אזוי איז געווען דאָס מתודה־זיין־זיך? **און דאָ הייבט אָן די משנה צו ברענגען די אלע פסוקים פון חומש דברים כ"ו, און גיט אויך אָן דאביי די יסוד־דינים פון תרומה און מעשרות. ער האָט געזאָגט:** „בערתי הקדש מן הבית", „איך האָט ארויסגערוימט די הייליקייט פון הויז", דאָס איז מעשר שני און נטע רבעי (ווייל זיי דארף מען פארניכטן ביי דער צייט פון ביעור); „נתתיו ללוי, „איך האָב אים געגעבן צום לוי", דאָס מיינט מען מעשר לוי (מעשר ראשון); „וגם נתתיו", „און איך האָב אים אויך געגעבן", דאָס מיינט מען תרומה און תרומת מעשר (צום כהן); „לגר ליתום ולאלמנה", „צום גר, צום יתום און צו דער אלמנה", דאָס מיינט מען מעשר עני, לקט און שכחה און פאה (וואָס געהערן צו אָרימע לייט), כאָטש זיי זענען ניט מעכב דאָס מתודה זיין זיך. **די משנה זאָגט דאָ, אַז כאָטש אַפילו ווען מען האָט ניט אַוועקגעגעבן צו אָרימע לייט לקט שכחה און פאה מעג מען זיך מתודה זיין, פונדעסטוועגן דערמאָנט ער אז ער האָט אויך שוין דאָס אוועקגעגעבן.** „מן הבית", „פון הויז", דאָס מיינט מען חלה (וואָס געהערט צום כהן). **ביז איצט האָט דער, וואָס האָט זיך מתודה געווען אויסגערעכט און דערציילט פאר גאָט, אז ער האָט מקיים געווען די אלע מצוות פון אָפשיידן תרומה און מעשרות און חלה פון זיינע פרוכטן. איצט וועט די משנה געבן די ווייטערדיקע פסוקים און אָנווייזן די דינים, וועלכע מען דארף אָפהיטן ווען מען שיידט אָפ תרומה און מעשרות, און ווען מען עסט מעשר שני אין ירושלים.**

יא. „ככל מצותך אשר צויתני", „ווי דיין גאנץ געבאָט וואָס דו האָסט מיך גע־הייסן", דערפון איז געדרינגן, אז אויב מען האָט אָפגעשיידט מעשר שני פריער פון מעשר ראשון טאָר מען ניט זיך מתודה זיין. **מען מעג זאָגן דעם וידוי, נאָר ווען מען שיידט אָפ ריכטיק דעם מעשר; אָבער אויב מען האָט ניט ריכטיק אָפגעשיידט, למשל, פריער מעשר שני דערנאָך מעשר ראשון, טאָר מען ניט זאָגן דעם וידוי.** „לא עברתי ממצותיך", „איך האָב ניט עובר געווען אויף דיינע מצוות", „איך האָב ניט אָפגע־שיידט פון איין מין אויף אן אנדערן מין, און ניט פון אָפגעריסענע פרוכטן אויף באַ־האפטענע (צו דער ערד), און ניט פון באַהאפטענע אויף אָפגעריסענע, און ניט פון נייע (וואָס זענען אראָפגענומען געוואָרן דעם נייעם יאָר) אויף אלטע (פון פאָריגן יאָר), און ניט פון אלטע אויף נייע". **די משנה רעכנט דאָ אויס די יסוד־דינים, וואָס מען דארף אָפהיטן ביים אפשיידן תרומה און מעשרות. די דינים זענען פאראן פריער אין מסכתא תרומות פרק א' משנה ה' און פרק ב' משנה ד'.** „ולא שכחתי", „און איך האָב ניט פארגעסן, דיך צו בענטשן און צו דערמאָנען דיין נאָמען אויף אים". **ווייל ביים אָפ־שיידן תרומה און מעשרות מאַכט מען דאָך א ברכה, דעריבער זאָגט ער איז דעם וידוי, אז ער האָט ניט פארגעסן צו מאכן די ברכה.**

בְּאוֹנִי מִמֶּנּוּ, הָא אִם אֲכָלוֹ בַּאֲנִינוּת, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת. וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, הָא אִם הִפְרִישׁוֹ בְּטוּמְאָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת. וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת, לֹא לָקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים לְמֵת, וְלֹא נְתַתִּיו לְאוֹנְנִים אֲחֵרִים. שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָֹה אֱלֹהָי, הֱבֵאתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה. עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בוֹ: יג הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם, עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, אַף אַתָּה עֲשֵׂה מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל, בְּבָנִים

יב. לא אכלתי באוני ממנו", „איך האָב ניט געגעסן מיט טרויער פון אים", דערפון איז געדרינגן, אז אויב מען האָט אים (דעם מעשר שני) געגעסן ווען מען איז אן אונן טאָר מען ניט זאָגן דעם וידוי. אן „אונן" הייסט מען דעם טאָג ווען עס איז **געשטאָרבן א נאָנטער קרוב, נאָר וועלכן מען איז אן אבל. אין יענעם טאָג טאָר מען ניט עסן קיין מעשר שני, און אויב מען האָט געגעסן, טאָר מען ניט זאָגן דעם וידוי.** „ולא בערתי ממנו בטמא", „און איך האָב אים ניט אויסגערוימט מיט טומאה", דערפון איז געדרונגן, אז אויב מען האָט אים (דעם מעשר שני אָפּגעשיידט בטומאה טאָר מען ניט זאָגן דעם וידוי. **דער „תפארת ישראל" טייטשט, אז דאָס מיינט מען, אויב בשעת מען האָט אָפּגעשיידט דעם מעשר שני איז דער מענטש, וואָס האָט אים אָנגערירט ביים אָפּשיידן, געווען טמא.** „ולא נתתי ממנו למת", „און איך האָב פון אים ניט געגעבן צו א טויטן", איך האָב ניט גענומען פון אים אן ארון און תכריכים פאר א טויטן. **דער דין איז, אז מעשר־שני־פרוכטן מעג מען באנוצן נאָר צום עסן און טרינקן און שמירן זיך; און אפילו פאר א לעבעדיקן מענטש טאָר מען אים אויך ניט פארנוצן פאר אנדערע זאכן. דער ירושלמי זאָגט, אז די משנה מיינט, אז אפילו שמירן אייל פון מעשר שני, וואָס א לעבעדיקער מענטש מעג דאָ יאָ, טאָר מען אויך ניט ביי א טויטן.** „ולא נתתיו", „און איך האָב אים ניט געגעבן", צו אנדערע אוננים. **מיר האָבן שוין פריער געשריבן, אז אן אונן טאָרניט עסן מעשר שני; און ער זאָגט דעריבער אין וידוי, אז ניט נאָר האָט ער אליין ניט געגעסן ווען ער איז געווען אן אונן, נאָר ער האָט אויך אנדערע מענטשן, ווען זיי זענען געווען אוננים, ניט געגעבן צו עסן מעשר שני.** „שמעתי בקול ה' אלהי", „איך האָב געפאָלגט דעם קול פון גאָט מיין גאָט", איך האָב אים געבראכט אין בית המקדש. אין וידוי **דערקלערט ער, אז ער האָט מקיים געווען אויך די מצוה צו ברענגען דעם מעשר שני אין בית המקדש. דאָס וואָרט „בית הבחירה" „דאָס הויז פון אויסדערווילונג", מיינט דעם בית המקדש, פון דעם פסוק אין דברים י"ד „המקום אשר יבחר ה' אלהיך", דאָס אָרט, וואָס עס וועט אויסוויילן גאָט דיין גאָט. די „משנה ראשונה" ווייזט דאָ אָן, אז אייגענטליך האָט מען מעשר שני ניט באַדאָרפן ברענגען אין בית המקדש, נאָר בלויז אין ירושלים. די „תוספות אנשי שם" זאָגט, אז ווייל דאָס וידוי־זאָגן איז פאָרגעקומען אין בית המקדש, דעריבער זאָגט ער דאָ בית המקדש.** „עשיתי ככל אשר צויתני", „איך האָב געטאָן ווי אלץ וואָס דו האָסט מיר געהייסן", איך האָב מיך געפרייט און האָב דערפרייט אנדערע. **דאָס הייסט, אז ער האָט אליין געגעסן מיט שמחה און ער האָט אויך אנדערע מענטשן געגעבן צו עסן און משמח געווען.**

יג. „השקיפה ממעון קדשך מן השמים", „קוק אראָפּ פון דיין הייליקער וואוי־נונג פון הימל" מיר האָבן געטאָן, וואָס דו האָסט גוזר געווען אויף אונז, טו אויך דו וואָס דו האָסט אונז צוגעזאָגט. **דאָ הויבט זיך אָן דער תפלה־טייל פון דעם וידוי, אין וועלכן מען בעט גאָט, אז ער זאָל מקיים זיין זיינע הבטחות, אז ער וועט בענטשן דאָס יידישע פאָלק און דאָס יידישע לאנד.** „השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל", „קוק אראָפּ פון דיין הייליקער וואוינונג, פון הימל, און בענטש דיין פאָלק ישראל", מיט זין און מיט טעכטער. **די ברכה זאָל זיין, אז עס זאָל פארמערט**

וּבְבָנוֹת. וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, בְּטַל וּבְמָטָר וּבְוַלְדוֹת בְּהֵמָה. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ, כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן טַעַם בַּפֵּרוֹת: **יד** מִכָּאן אָמְרוּ, יִשְׂרָאֵל וּמַמְזֵרִים מִתְוַדִּים, אֲבָל לֹא גֵרִים וְלֹא עֲבָדִים מְשׁוּחְרָרִים, שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ. ר' מֵאִיר אוֹמֵר, אַף לֹא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁלֹּא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר יֵשׁ לָהֶם עָרֵי מִגְרָשׁ: **טו** יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדָיַת הַמַּעֲשֵׂר. אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִים וְאֶת

ווערן די צאָל יידן, עס זאָלן געבוירן ווערן א סך קינדער. „ואת האדמה אשר נתתה לנו", „און די ערד, וואָס דו האָסט אונז געגעבן", מיט טוי און מיט רעגן און מיט קינדער פון דער בהמה. **מען בעט, אז גאָט זאָל אויך בענטשן דאָס יידישע לאנד, אז עס זאָל זיין געגוג טוי און רעגן און די בהמות זאָלן האָבן א סך קינדער.** „כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש", „ווי דו האָסט געשוואוירן צו אונזערע עלטערן, דאָס לאנד וואָס רינט מיט מילך און האָניק", אז דו זאָלסט אריינגעבן א טעם אין די פרוכטן. **דער רמבם טייטשט, אז די פרוכטן זאָלן זיין פעטע און גוטע. — דערמיט ענדיקט זיך דער ווידוי און די תפלה, וואָס דער יידישער בעל הבית פון פעלד האָט נאָך יעדע דריי יאָר, אין פירטן יאָר צו מנחה־צייט פון לעצטן טאָג יום טוב פסח, געזאָגט אין בית המקדש, דערציילנדיק פאַר גאָט, אז ער האָט מקיים געווען ריכטיק אלע מצוות פון תרומה און מעשר און מעשר שני און בעטנדיק, אז גאָט זאָל בענטשן דאָס יידישע פאָלק און דאָס יידישע לאנד.**

יד. מכאן אָמרו, פון דאנען האָבן (די חכמים) געזאָגט, אז א ישראל און ממזרים מעגן זאָגן דעם ווידוי, אָבער ניט גרים און ניט באפרייטע קנעכט, ווייל זיי האָבן ניט קיין חלק אין לאנד. **מיט „פון דאנען" מיינט מען, אז פון דעם פסוק „את האדמה אשר נתתה לנו", „די ערד וואָס דו האָסט אונז געגעבן", וואָס מען האָט פריער געזאָגט אין ווידוי, איז געדרינגען, אז דעם ווידוי מעג זאָגן דער ייד, וואָס ער אָדער זיינע עלטערנס־עלטערן האָבן באַקומען א חלק אין ארץ ישראל. דעריבער מעג אויך א ממזר, וואָס איז געבוירן געוואָרן ניט כשר, זאָגן דעם ווידוי. אָבער א גר, אָדער א גוי וואָס איז געוואָרן א שקלאַף ביי אַ ייד און דערנאָך איז ער באַפרייט געוואָרן און איז דאדורך געוואָרן א ייד, זיי קאָנען ניט זאָגן קיין ווידוי, ווייל זייערע עלטערנס עלטערן זענען דאָך געווען גויים און האָבן ניט באקומען קיין טייל אין ארץ ישראל. ווען מען האָט צוטיילט אין דער צייט פון יהושע בן נון ארץ ישראל צווישן יידן.** ר' מאיר זאָגט, אז אויך ניט כהנים און לויים, ווייל זיי האָבן ניט גענומען קיין חלק אין לאנד. **דער שבט לוי האָט ביים צעטיילן ארץ ישראל ניט באַקומען קיין באזונדערן חלק אין לאנד, ווי אלע אנדערע שבטים. זאָגט ר' מאיר, אז אויך כהנים און לויים קאָנען ניט זאָגן קיין ווידוי.** ר' יוסי זאָגט, אז זיי (די כהנים און לויים) האָבן ערי מגרש. **דער חומש אין במדבר ל"ה זאָגט, אז מען זאָל געבן דעם שבט לוי געוויסע שטעט צום וואוינען און אויך פלעצער (מגרש, מגרשים) ארום די שטעט פאַר זייערע בהמות. זאָגט ר' יוסי, אז ווייל די כהנים און לויים האָבן באַקומען די דאָזיקע „ערי מגרש", די „פלעצער־שטעט", הייסט עס, אז זיי האָבן א חלק אין ארץ ישראל און זיי מעגן דעריבער זאָגן דעם ווידוי אויף דער תרומה און מעשרות פון די פעלדער פון די דאָזיקע פלעצער.**

טו. יוחנן כהן גדול האָט אָפּגעשאַפט דאָס ווידוי זאָגן אויף מעשר. **יוחנן כהן גדול איז געווען פירשט איבער די יידן לערך 200 יאָר פאַר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש. די משנה זאָגט דאָ, אז ער האָט מבטל געמאַכט דאָס זאָגן דעם ווידוי. דער טעם איז געווען, ווייל אין דער צייט פון 2טן בית המקדש האָט מען געגעבן דעם מעשר ראשון ניט צו לויים נאָר צו כהנים, און מען האָט דעריבער ניט געקאָנט זאָגן „וגם נתתיו ללוי", „און איך האָב אים אויך געגעבן צום לוי".** אף הוא, ער (יוחנן כהן גדול) האָט אויך אָפּגעשאַפט די וועקערס און די שטעכערס. די גמרא אין סוטה מ"ז זאָגט,

הַנּוֹקְפִים. וְעַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִירוּשָׁלָיִם. וּבְיָמָיו אֵין אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי:

אז די „מעוררים״, די „וועקערס״ זענען געווען די לויים, וואָס פלעגן יעדן טאָג ביים זאָגן שירה אין בית המקדש אויך זאָגן „עורה, למה תישן, ה׳״, „וועק זיך אויף, פאַר־וואָס שלאָפסטו, גאָט״ (תהלים מ״ד). יוחנן כהן גדול האָט דאָס מבטל געמאַכט. „נוק־פים״, „שטעכערס״, זאָגט דאָרט די גמרא, אז דאָס מיינט מען דעם מנהג, וואָס איז געווען אין בית המקדש צו שטעכן דעם קאַלב (דעם קרבן) צווישן די הערנער, איידער מען האָט אים געבינדן צום שעכטן. דעם מנהג האָט יוחנן כהן גדול אפגעשאַפט, ווייל עס האָט אויסגעזעהן ווי מען מאַכט דעם קרבן א בעל מום. ועד ימיו, און ביז זיין (יוחנן כהן גדול׳ס) צייט האָט דער האַמער געקלאַפּט אין ירושלים. **דערויף זאָגט די גמרא דאָרט, אז דאָס מיינט מען, אז ביז זיין צייט פלעגט מען אַרבייטן אין ירושלים אין חול המועד, צו טאָן די אַרבייט, וואָס איז א „דבר האבד״, וואָס אויב מען טוט זי ניט איצט גייט זי פאַרלוירן, און אזא אַרבייט מעג מען טאָן אים חול המועד. אָבער יוחנן כהן גדול האָט אויך דאָס מבטל געווען, ווייל עס איז געווען א צו־גרויסער פּירסום.** ובימיו אין אדם, און אין זיין צייט האָט קיין מענטש ניט געדאַרפט פרעגן אויף דמאי. **אין אָנהויב מסכתא דמאי האָבן מיר געגעבן, אז דמאי הייסן פרוכטן, וואָס מען קויפט ביי א עם הארץ, ווענגן וועלכן עס איז פאַראַן א חשד, אז ער שיידט אָפּ קיין מעשרות. ביז יוחנן כהן גדול׳ס צייט, ווען איינער איז געגאַנגען קויפן פרוכטן האָט ער געמוזט גוט נאָכפאָרשן, צי דער פאַרקויפער שיידט אָפּ מעשרות. אָבער יוחנן כהן גדול האָט מתקן געווען, אז ווען איינער קויפט דמאי דאַרף ער אָנרופן מיטן נאָמען בלויז מעשר ראשון און דערפון אראָפּנעמען א צענטל (דאָס הייסט א הונדערסטל פון אלע פרוכטן, א צענטל פון מעשר ראשון) אלס תרומת מעשר און אוועקגעבן דעם כהן, און מעשר שני אויף צו פירן קיין ירושלים. אָבער דעם מעשר ראשון און מעשר עני האָט ער געקאָנט פאַרהאַלטן פאַר זיך. דאָס איז שוין געווען א סך לייכטער, און ממילא האָט מען ניט געדאַרפן נאָכפרעגן צי דער מענטש, ביי וועמען מען קויפט די פרוכטן איז אָפּגעהיטן אין מעשר.**

סליק מסכת מעשר שני — געענדיקט די מסכתא מעשר שני.

מסכת חלה

די תורה (במדבר ט״ו) זאָגט, אז ווען די יידן וועלן קומען קיין ארץ ישראל און זיי וועלן עסן ברויט פון לאַנד זאָלן זיי אראָפּנעמען פון „די ערשטע פון טייג״ „חלה״. דערפון איז דער דין אז ווען מען באַקט ברויט זאָל מען פון טייג אָפּשיידן א שטיקל טייג, און דאָס געבן דעם כהן. חלה האָט דעם דין ווי תרומה; עס מעג זי עסן נאָר א כהן, און נאָר בטהרה, ווען דער כהן איז טהור און די חלה איז טהור. אָבער חלה איז ניט גלייך צו תרומה דערמיט, וואָס תרומה ווערט אָפּגעשיידט פון אלע פרוכטן, און חלה נאָר ווען מען גייט באַקן ברויט פון תבואה; מיט תבואה מיינט מען נור די פינף מינים: ווייץ, גערשטן, שפּעלץ (ארקיש), האָבער און קאָרן. אויך איז חלה ניט גלייך צו תרומה דערמיט, וואָס תרומה דאַרף מען אראָפּנעמען אפילו פון דעם קלענסטן ביסל פרוכטן, אָבער חלה דאַרף מען אראָפּנעמען נור ווען מען קנעט אריין אין טייג ניט ווינציקער פון א טאָפּ און א פערטל מעל, „חמשת רבעיים״, פינף פערטל פון א „קב״, פון א טאָפּ. דאָס הייסט, פינף קוואַרט (לוגים). אויב א בעל הבית באַקט ברויט פאַר זיך דאַרף ער אראָפּנעמען איין 24סטל פון טייג אלס חלה; און אויב א בעקער באַקט ברויט צום פאַרקויפן איז געגוג איין 48סטל. עס איז איינגעפירט געוואָרן, אז אויך אין חוץ לארץ, נעמט מען חלה, נאָר די דאָזיקע חלה נעמט מען ניט דעם דערמאָנטן שיעור, נאָר עפּיס, און מען פאַרברענט עס.

מַסֶּכֶת חַלָּה

פרק א

א חֲמִשָּׁה דְבָרִים חַיָּבִין בַּחַלָּה, הַחִטִּים, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהַכּוּסְמִים, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְשִׁיפוֹן, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בַּחַלָּה, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה וַאֲסוּרִין בֶּחָדָשׁ מִלִּפְנֵי הַפֶּסַח, וּמִלִּקְצוֹר מִלִּפְנֵי הָעוֹמֶר. וְאִם הִשְׁרִישׁוּ קוֹדֶם לָעוֹמֶר, הָעוֹמֶר מַתִּירָן, וְאִם לָאו, אֲסוּרִין עַד שֶׁיָּבֹא הָעוֹמֶר הַבָּא:

ב הָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת מַצָּה בַּפֶּסַח יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, כְּזַיִת חָמֵץ חַיָּב

פרק א.

א. חמשה, פינף זאכן זענען מחויב אין חלה. **נאָר פון פינף מינים געוויקסן דאַרף מען נעמען חלה:** חטים, ווייץ, און גערשטן, און שפעלץ (אַרקיש), און האָבער און קאָרן, די דאָזיקע זענען מחויב אין חלה, און זיי ווערן צונויפגענומען (זענען זיך מצרף) איינער מיטן אנדערן. ווי מיר האָבן געזאָגט אין דער הקדמה, **דאַרף א טייג, פון וועלכן מען איז מחויב צו נעמען חלה, האַלטן מינדעסטנס פינף קוואָרט מעל. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב אין דעם טייג פון פינף קוואָרט מעל איז געווען א טייל פון איין מין, און א טייל פון אן אנדערן מין, למשל צוויי קוואָרט ווייצן־מעל און דריי קוואָרט קאָרן־מעל, זענען זיי זיך „מצרף", ווערן זיי צונויפגערעכנט, און מען דאַרף דערפון נעמען חלה.** דער ירושלמי זאָגט, אז דאָס איז נור ווען זיי זענען געוואָרן געקנעטן צוזאַמען; **אָבער אויב מען האָט געקנעטן די צוויי קוואָרט ווייצן־מעל באַזונדער און די דריי קוואָרט קאָרן־מעל באַזונדער, און דערנאָך האָט מען די גאַנצע טייגן אַנגערירט איי־נעם אין אנדערן, זענען זיי זיך ניט מצרף, סיידן ווען עס איז ווייצן־מעל מיט שפעלץ־מעל, אָדער גערשטן־מעל מיט אַלע אנדערע מעלן א חוץ מיט ווייצן־מעל.** ווי מיר וועלן עס לערנען ווייטער אין פרק ד' משנה ב'. ואסורין בחדש, און זיי זענען אסור אין חדש (נייע תבואה) פאַר פסח, און צושניידן פאַרן עומר. **די תורה זאָגט (ויקרא כ"ג) אז דעם 16טן טאָג אין ניסן דעם 2־טן טאָג אין פסח, דאַרף מען מקריב זיין אין בית המקדש דעם „עומר", א מעסטל תבואה־מעל פון גערשטן, און אז איידער מען איז מקריב דעם עומר טאָר מען ניט עסן פון דער נייער תבואה, וואָס איז געוואַקסן דעם יאָר, און מען טאָר אויך ניט אפשניידן די נייע תבואה איידער מען שניידט אָפּ דעם עומר.** די נייע תבואה הייסט „חדש", ניי. **זאָגט די משנה, אז דער פאַרבאָט צו עסן חדש פאַרן מקריב זיין דעם עומר און אפצושניידן חדש פאַרן אפשניידן דעם עומר איז נור ביי די דערמאָנטע פינף מינים, ווייץ, גערשטן, שפעלץ, האָבער און קאָרן; אָבער אנדערע מינים מעג מען יאָ. דאָס וואָס די משנה זאָגט „מלפני הפסח", „פאַר פסח" מיינט מען „פאַר מקריב זיין דעם עומר". דער ירושלמי האָט איין גירסא „מלפני העומר".** ואם השרישו, און אויב (די דאָזיקע פינף מינים פון נייער תבואה) זענען איינגעוואָרצלט געוואָרן (אין פעלד) פאַר'ן מקריב־זיין דעם עומר, איז דער עומר זיי מתיר, און אויב ניט, זענען זיי אסור ביז דעם קומענדיקן עומר. **אויב די זריעה האָט זיך איינגעוואָרצלט אין פעלד איידער מען האָט מקריב געווען דעם עומר, איז דער עומר זי מתיר. אויב אָבער די זריעה איז איינגעוואָרצלט געוואָרן נאָכן מקריב זיין דעם עומר, געהערט שוין די דאָזיקע תבואה צום קומענדיקן יאָר, און מען טאָר זי ניט עסן ביז דעם קומענדיקן עומר, אין א יאָר שפּעטער.**

ב. האוכל, אז איינער עסט פון זיי (פון די דערמאָנטע פינף מינים) א כזית מצה אים פסח האָט ער יוצא געווען זיין חוב. **די מצוה איז (דברים ט"ז), אז פסח, די ערש־טע נאַכט, דאַרף מען עסן מצה מינדסטנס די גרויס פון אן איילבירט, כזית. זאָגט די משנה, אז די מצה מוז זיין געבאַקן נור פון מעל פון די דערמאָנטע פינף מינים, און נור ווען מען עסט פון זיי א כזית מצה האָט מען מקיים געווען די מצוה. דער אויס־דרוק „יצא ידי חובתו", „אַרויסגעגאַנגען פון זיין חוב", איז, „מקיים געווען די פליכט", וואָס ליגט אויף אים.** כזית חמץ, אויב (ער האָט געגעסן פון די דערמאָנטע פינף

בְּהִכָּרֵת. נִתְעָרֵב אֶחָד מֵהֶם בְּכָל הַמִּינִים, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּפֶסַח. הַנּוֹדֵר מִן הַפַּת, וּמִן הַתְּבוּאָה, אָסוּר בָּהֶם, ד״ר מֵאִיר. וַחֲכָ״א הַנּוֹדֵר מִן הַדָּגָן, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מֵהֶן. וְחַיָּבִין בַּחַלָּה וּבַמַּעַשְׂרוֹת: ג אֵלּוּ חַיָּבִין בַּחַלָּה וּפְטוּרִים מִן הַמַּעַשְׂרוֹת: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהַהֶפְקֵר, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וּמוֹתַר הָעוֹמֶר,

מינים אים פסח) א כזית חמץ איז ער חייב כרת. די תורה (שמות י״ב) זאָגט, אז מען זאָל פסח ניט עסן קיין חמץ, און ווער עס עסט חמץ, זויער־טייג, זאָל ער פארשניטן ווערן, „ונכרתה״, און די דאָזיקע שטראָף הייסט כרת. זאָגט די משנה, אז מען איז חייב כרת נאָר ווען מען עסט מינדעסטנס א כזית חמץ און נור פון מעל פון די דערמאָנטע פינף מינים. נתערב, אויב (חמץ, זויער טייג פון) איינעם פון זיי (פון די דאָזיקע פינף מינים) האָט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע מינים, איז מען עובר אים פסח. די תורה (שמות י״ב און י״ג) זאָגט, אז ניט נור טאָר מען אים פסח ניט עסן קיין חמץ, נאָר מען טאָר אויך ניט האָבן קיין חמץ, „לא ימצא״, און „לא יראה״. זאָגט די משנה, אז אויב אביסל חמץ פון מעל פון איינעם פון די פינף מינים, למשל, פון ווייץ, צי פון קאָרן, האָט מען אריינגעטאָן אין אנדערע זאכן, למשל אין אזא קעז־צושפייז (כותח), און כאָטש דער חמץ איז דאָך ניט „בעין״, מען זעט דאָך אים ניט, ער איז דאָך נאָר אויסגעמישט, „תערובת״, פונדעסטוועגן איז מען עובר אויף דעם איסור פון „לא יראה״ און „לא ימצא״ אויב מען האַלט אים אין פסח. טייל טייטשן „עובר״, אז מען דאַרף אים „מעביר זיין״, מבער זיין, פארברענען, פארניכטן. הנודר מן הפת, אז איינער טוט א נדר (אז ער זאָל ניט עסן) „פת״ (ברויט) אָדער „תבואה״, איז ער אסור אין זיי, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. ער טאָר ניט עסן די דאָזיקע דערמאָנטע פינף מינים. אָבער למשל, ברויט פון אנדערע מינים. ווי פון רייז־מעל, מעג ער יאָ עסן, ווייל „פת״ און „תבואה״ מיינט מען נור די דאָזיקע פינף מינים. וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אַז איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) „דגן״ איז ער אסור נור פון זיי. לויט ר׳ מאיר, אויב איינער טוט א נדר ניט צו עסן „דגן״ טאָר ער ניט עסן אויך אנדערע מינים מעל, ניט דוקא פון די פינף מינים, ווייל „דגן״ איז דער טייטש „מידי דמידגן״, יעדע געוויקס (א חוץ ביי־מער־פרוכטן), וואָס מען נעמט־צונויף, אָבער לויט די חכמים מיינט מען אויך מיט דגן נור די דערמאָנטע פינף מינים. וחייבין, און זיי (די פינף מינים) זענען מחויב אין חלה און מעשרות. די משנה לערנט עס דאָ נאָכאמאָל, כאָטש זי האָט שוין געזאָגט פריער, אַז מען דאַרף פון די פינף מינים נעמען חלה. אָבער ווייל די משנה וויל ווייטער לער־נען, וואָסערע זאכן זיינען מחויב אין חלה, און פטור פון מעשרות, און פארקערט, פטור פון חלה און מחויב אין מעשרות, גיט זי עס דאָ נאָכאַמאָל.

ג. אלו חייבין, די דאָזיקע (זאכן) זענען מחויב אין חלה און פטור פון מעשרות. דאָס הייסט, אז חלה דאַרף מען נעמען פון זיי, אָבער מעשרות, און דאָס מיינט מען אויך תרומה, דאַרף מען פון זיי ניט אָפּשיידן. און דאָס זענען די זאכן: הלקט, לקט, און שכחה און פאה, און הפקר, און מעשר ראשון, פון וועלכן מען האָט אָפּגעשיידט זיין תרומה (תרומת מעשר), און מעשר שני און הקדש, וואָס מען האָט אויסגעלייזט, און דאָס וואָס איז געבליבן פון עומר, און תבואה וואָס איז ניט אויפגעוואקסן א דריטל. לקט, שכחה און פאה זענען תבואה, וואָס געהערט צו אָרימע לייט (זע אין דער הקדמה צו מסכתא פאה) און מען דאַרף פון זיי קיין תרומה און מעשרות ניט געבן; אָבער ווען מען מאכט פון זיי א טייג צו באקן ברויט דאַרף מען נעמען חלה. „הפקר״ מיינט מען תבואה, וואָס דער בעל הבית האָט מפקיר געווען, און אן אנדערער האָט עס צו־גענומען בחינם. אויך פון הפקר דאַרף מען ניט אָפּשיידן קיין תרומה און מעשרות; אָבער חלה דאַרף מען יאָ נעמען. דאָסזעלבע איז מיט מעשר ראשון, פון וועלכן מען

וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה: ד אֵלּוּ חַיָּבִין בַּמַּעַשְׂרוֹת וּפְטוּרִין מִן הַחַלָּה, הָאֹרֶז, וְהַדֹּחַן, וְהַפְּרָגִים, וְהַשּׁוּמְשְׁמִין וְהַקִּטְנִיּוֹת, וּפָחוֹת מֵחֲמֵשֶׁת רְבָעִים בַּתְּבוּאָה, הַסּוּפְגָּנִין, וְהַדּוּבְשָׁנִין, וְהָאִסְקְרִיטִין, וְחַלַּת הַמִּשְׁרֶת,

האָט אראָפּגענומען תרומת מעשר, און די מפרשים דערקלערן, אז דאָס מיינט מען, אז מען האָט אָפּגעשיידט דעם מעשר ראשון פון די תבואה־זאנגען, איידער מען האָט זיי געדראָשן, און דעריבער האָט מען קיין תרומה פון זיי ניט געהאַט אָפּגעשיידט, און מען דאַרף שוין מער קיין תרומה ניט אָפּשיידן; אָבער חלה דאַרף מען יאָ נעמען. תבואה פון מעשר שני וואָס מען האָט אויסגעלייזט, מיינט מען דאָסזעלבע וואָס ביי מעשר ראשון, אז מען דאַרף ניט מער אָפּשיידן קיין תרומה. תבואה פון הקדש, וואָס מען האָט פאַרענדיקט די אַרבייט ביי דער תבואה („צוגעגלעט דעם תבואה־באַרג") ווען זי איז געווען הקדש, און מען האָט זי אויסגעלייזט, איז אויך פּטור פון תרומה און מעשרות; אָבער חלה דאַרף מען יאָ נעמען (זע אין מסכתא פאה פרק א' משנה ו').
„ומותר העומר", „דאָס וואָס איז געבליבן פון עומר", מיינט מען אזוי: דער דין איז, אז דעם עומר האָט מען מקריב געווען ניט מער ווי א „עשרון", א צענטל פיינעם מעל („סולת"); אָבער דעם דאָזיקן „עשרון" האָט מען אַרויסגענומען פון דריי סאה תבואה; איז דאָך, נאָכן אַראָפּנעמען דעם עשרון, געבליבן מעל פון די דריי סאה. זאָגט די משנה, אז דאָס דאָזיקע געבליבענע מעל פון עומר איז פּטור פון תרומה און מעשרות, אָבער חלה דאַרף מען יאָ נעמען. תבואה, וואָס מען האָט אָפּגעשניטן ווען זי איז נאָכניט אויפגעוואַקסן קיין דריטל פון דער גרויס ווען זי איז אינגאַנצן צייטיק, איז פּטור פון תרומה און מעשרות, אָבער חלה דאַרף מען יאָ נעמען. ר' אליעזר זאָגט, אז תבואה וואָס איז ניט אויפגעוואַקסן א דריטל איז פּטור פון חלה. די סתם משנה האַלט, אז ווייל מעל פון אזא תבואה קאָן ווערן חמץ הייסט עס ברויט, לחם, און מען דאַרף נעמען דערפון חלה. אָבער ר' אליעזר האַלט, אז פונקט ווי תרומה (חלה ווערט גערופן צו תרומה אין חומש במדבר ט"ו) ווערט ניט גענומען פון תבואה וואָס איז ניט אויפגעוואַקסן א דריטל, אזוי דאַרף מען אויך חלה ניט נעמען.

ד. אלו חייבין במעשרות, די דאָזיקע זענען מחויב אין מעשרות און פּטור פון חלה: רייז, און הירזש, און מאָן, און זעזאַם, און הילזן־קערנער (קטניות), און ווינציקער פון פינף פערטל (טאָפּ) פון תבואה. מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכתא חלה, אַז נור פון טייג פון מעל פון די 5 מינים, ווייץ, גערשטן, שפּעלץ, האָבער און קאָרן, און נור אויב אין דעם טייג איז פאַראַן לפּחות פינף קוואָרט (לוגין), דאָס הייסט פינף פערטל טאָפּ (קב פיר לוגין איז איין קב), דאַרף מען נעמען חלה. די משנה זאָגט דאָ, אז כאָטש פון די אַנדערע זאַכן דאַרף מען אָפּשיידן תרומה און מעשרות, אָבער חלה דאַרף מען ניט נעמען. וועגן אורז און דוחן און פרגין און שומשמין האָבן מיר געגעבן פריער אין מסכתא שביעית פרק ב' ז'. הסופגנין, שיטערער מעל־ברויט, והדובשנין, ברויט געקנעטן מיט האָניק, והאסקריטין, גאָר שיטערער מעל־ברויט, וחלת המשרת, פלעצעלעך געפּרעגעלט אין א פאַן, והמדומע, מעל געמישט מיט תרומה־מעל, זענען פּטור פון חלה. „הסופגנין" טייטשן טייל מפרשים, ווייכע שיטערע מעל־געבעקס, וואָס איז ווייך ווי א שוואָם („ספוג", א שוואָם). אַנדערע טייטשן, „דינע פלעצעלעך". „הדובשנין" טייטשן טייל „געקנעטן אין האָניק"; און טייל טייטשן „געפּרעגלט אין האָ־ניק" (דבש", האָניק). „אסקרוטין" טייטשט דער ברטנורא, טייג אין וועלכן עס איז זייער שיטער צונויפגעמישט דאָס מעל מיטן וואַסער. דער „ערוך" מיינט אז דאָס איז דינער פלעצל געבאַקן אויף הייסע קוילן, אָדער אין א פאַן אָן אייל. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „עסקאַריטעס" וואָס איז דער טייטש ברויט געבאַקן אויף אָנגעגליטן בלעך. דער „ערוך השלם" מיינט, אז דאָס

וְהַמְדֻמָּע, פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה: ה עִסָּה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סוּפְגָּנִין וְסוֹפָהּ סוּפְגָּנִין, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, תְּחִלָּתָהּ עִסָּה וְסוֹפָהּ סוּפְגָּנִין, תְּחִלָּתָהּ סוּפְגָּנִין וְסוֹפָהּ עִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְכֵן הַקְּנוּבְקָאוֹת חַיָּבוֹת: ו הַמְּעִסָּה, בֵּ"שׁ פּוֹטְרִין, וּבֵ"ה מְחַיְּבִין, הַחֲלִיטָה, בֵּ"שׁ מְחַיְּבִין, וּבֵ"ה פּוֹטְרִים, חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר, עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ, פָּטוּר, לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק, חַיָּב: ז נַחְתּוֹם

איז צוקער־ברויט. „חלת המשרת" מיינט דינע פלעצל געפּרעגלט אויף א בראַט־פאַן; מיר געפינען אין שמואל ב' י"ג „משרת", א פאַן. „מדומע" הייסט תרומה וואָס איז אריינגעפאלן אין ווינציקער פון 100 מאָל אזוי פיל חולין, און דער גאנצער געמיש דארף פארקויפט ווערן צו א כהן (זע אין הקדמה צו מסכתא תרומות). די אלע זאכן זענען פטור פון חלה, ווייל זיי הייסן ניט קיין געבאקן ברויט; און „מדומע" איז פטור פון חלה, ווייל עס ווערט פאררעכנט ווי תרומה.

ה. עיסה, א טייג, וואָס איז אין אָנהויב שיטער געקנעטן (סופגנין) און צום סוף איז עס שיטער געבאקן (סופגנין) איז עס פטור פון חלה. די משנה לערנט, אז דאָס וואָס פריער איז געזאָגט געוואָרן דער דין, אַז „סופגנין", שיטער ברויט, איז פטור פון חלה, מיינט מען, אַז עס איז שיטער סיי אין אָנהויב, ביים קנעטן, און סיי צום סוף ביים באַקן, דאָס הייסט, מען פרעגלט עס אין אייל אָדער אין האָניק, אָדער מען קאָכט עס אין וואסער (און ניט מען באקט עס אין אן אויוון). תחלתה עיסה, אויב אָבער אין אָנהויב איז עס טייג (געדיכט געקנעטן) און צום סוף איז עס שיטער (געקאָכט אין וואסער), אָדער אין אָנהייב איז עס שיטער אָבער צום סוף איז עס טייג (מען באקט עס אין אויוון) איז עס חייב אין חלה. ווייל אויב עס איז געווען אין אָנהויב טייג, אָדער אפילו עס איז געווען אין אָנהייב שיטער אָבער דערנאָך האָט מען עס געבאַקן אין אויוון, הייסט עס ברויט. וכן הקנובקאות, און אזוי איז ברויט־מעל חייב. דער רמבם טייטשט „קנובקאות" מעל וואָס איז געמאַכט פון אָנגעברענטע קערנדלעך און מען קנעט עס מיט אייל און מען באקט עס אָפּ און דערנאָך צעמאָלט מען עס און עס ווערט צוריק מעל.

ו. המעיסה, ווען מען שיט־ארויף מעל אויף קאָכעדיקע וואסער, איז די בית שמאי פטרן, און די בית הלל זענען מחייב (צו נעמען חלה). די בית שמאי האַלטן, אַז ווייל מען טוט אריין דאָס מעל אין דעם קאָכעדיקן וואסער, איז דער עיקר דאָס קאָכעדיקע וואסער, און עס הייסט דעריבער געקאָכט און ניט געבאַקן. החלוטה, ווען מען גיסט אריין קאָ־כעדיק וואַסער אין מעל זענען די בית שמאי מחייב, און די בית הלל פטר'ן (פון נעמען חלה). ביי דעם פאַל איז פארקערט, די בית הלל האַלטן, אַז דאָס הייסט געקאָכט און ניט געבאַקן. דער ירושלמי זאָגט, אז עס איז ניט קיין אונטערשייד צווישן „מעיסה" און „חליטה", און אז דאָס זענען מיינונגען פון צוויי תנאים: איין תנא זאָגט אז ביי ביידע, סיי ביי „מעיסה" און סיי ביי „חליטה" האַלטן די בית שמאי אז מען איז פטור און די בית הלל אז מען איז חייב; און דער אנדערער תנא זאָגט, אז ביי ביידע האַלטן די בית שמאי אז מען איז חייב, און די בית הלל אז מען איז פטור. חלות תודה, חלות צוברענגען צוזאַמען מיטן קרבן תודה, ורקיקי נזיר, און פלעצלעך צו ברענגען צוזאַמען מיטן קרבן נזיר, אויב ער האָט זיי געמאַכט פאַר זיך (צו ברענגען מיט זיין קרבן תודה אָדער מיט זיין קרבן נזיר) איז ער פטור, אויב צו פארקויפן אין מארק איז ער חייב. ווען איינער האָט געבראַכט אין בית המקדש א קרבן תודה אָדער א קרבן נזיר, האָט ער געדאַרפט מיטברענגען חלות און רקיקים (פלעצלעך). פון אזעלכע חלות און פלעצלעך דארף מען ניט נעמען קיין חלה, ווייל דאָס איז דאָך אַ קרבן, הקדש. אָבער די שאלה איז, אויב ער האָט זיי געקנעטן אויף מיטצוברענגען צום קרבן (תודה אָדער נזיר), און ער האָט חרטה געהאַט, און וויל זיי עסן אלס חולין? זאָגט די משנה, אז אויב ער אליין האָט געדאַרפט ברענגען א קרבן תודה צי א קרבן נזיר און ער האָט זיי געהאַט געקנעטן כדי זיי צו ברענגען מיטן קרבן, איז ער פטור פון נעמען חלה. אויב אָבער ער האָט זיי געבאַקן

שֶׁעֲשָׂה שְׂאוֹר לְחַלֵּק, חַיָּב בַּחַלָּה. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ לַנַּחְתּוֹם לַעֲשׂוֹת לָהֶם שְׂאוֹר, אִם אֵין בְּשֶׁל אֶחָד מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה: ח עִסַּת הַכְּלָבִים בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה, חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וּמְעָרְבִין בָּהּ, וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהּ, וּמְבָרְכִין עָלֶיהָ, וּמְזַמְּנִין עָלֶיהָ, וְנַעֲשֵׂית (נ"א ונאפית) בְּיוֹם טוֹב, וְיוֹצֵא בָהּ אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח. אִם אֵין הָרוֹעִים אוֹכְלִין

צו פארקויפן אין מארק, פאר מענטשן, וועלכע דארפן ברענגן א קרבן תודה צי א קרבן נזיר, דארף ער יאָ נעמען חלה; ווייל בשעת דעם קנעטן האָט ער זיכער געקלערט, אז אויב ער וועט ניט געפינען קיין קויפער וועט ער זיי אליין פארנוצן אלס סתם חלות, ניט פאר קיין קרבן.

ז. נחתום, א בעקער, וואָס האָט געמאכט זויער־טייג צו צוטיילן, איז חייב צו נעמען חלה. מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד׳, אז כדי מען זאָל דארפן נעמען חלה מוז דאָס טייג האָבן מינדעסטנס 5 פערטל קוואָרט מעל. די שאלה איז, אויב א בע־קער האָט צוגעגרייט זויער־טייג פון 5 פערטל קוואָרט מעל, כדי עס צוטיילן אויף קליינע שטיקלעך און צו פארקויפן צו מענטשן וואָס באקן ברויט, אז יעדער זאָל אזא שטיקל זויער־טייג אריינטאָן אין זיין ברויט־טייג, כדי עס זאָל בעסער יערן, צי דארף ער נעמען חלה. זאָגט די משנה, אז ווייל איצט האָט דאָס זויער־טייג פינף קוואָרט מעל דארף ער נעמען דערפון חלה. נשים, פרויען וואָס האָבן געגעבן (מעל) צו א בעקער צו מאכן פאר זיי זויער־טייג, אויב אין יעדן איינעם פון זיי איז ניט פאראן דער שיעור (פינף פערטל קוואָרט מעל) איז מען פטור פון חלה. כאָטש דער בעקער האָט געמאכט פון אלע צוזא־מען איין טייג, און אין דעם טייג איז יאָ פאראן 5 פערטל קוואָרט, איז מען פטור פון חלה נעמען.

ח. עיסת הכלבים, טייג (אויף צו מאַכן דערפון ברויט) פאַר הינט, אין דער צייט ווען די פאסטוכער עסן דערפון, איז עס מחויב אין חלה. די פאסטוכער, וואָס געבן אכ־טונג אויף די בהמות אין פעלד, האָבן מיט זיך הינט צום היטן די בהמות. עס טרעפט זיך, אז די פאסטוכער עסן דאָס ברויט, וואָס מען האָט אָנגעגרייט פאר די הינט, כאָטש דאָס ברויט איז זייער געמיין, ווייל עס איז געמאכט פון ווייניק מעל און א סך קלייען, זאָגט די משנה, אז ווען פאסטוכער עסן פון דעם ברויט, כאָטש עס איז געמאכט פאר הינט, דאַרף מען נעמען דערפון חלה. און די משנה גיט נאָך צו, אַז עס האָט בכלל דעם דין פון מענטשלעך ברויט אויך בנוגע אנדערע ענינים, און זי רעכנט אויס די ענינים: ומערבין בה, און מען מעג דערמיט מאכן א עירוב; דאָס הייסט עירובי חצרות, צו מעגן טראָגן אים שבת אין א הויף פון איין הויז אין אן אנדער הויז; און אויך א עירוב תחומין צו קאָנען גיין אים שבת 4000 איילן ווייט פון שטאָט. ומשתתפין בה, און מען מעג מאַכן דערמיט שיתופין; דאָס הייסט שיתופי מבואות, צו מעגן טראָגן אים שבת פון איין הויף אין א צווייטן הויף אין זעלבן געסל; ומברכין עליה, און מען דארף בענטשן אויף אים; מען דארף אויף אזא ברויט סיי מאכן די ברכה המוציא פארן עסן און סיי בענטשן נאָכן עסן; ומזמנין עליה, און מען בענטשט דערויף מיט מזומן; ניט נאָר סתם בענטשן דארף מען אויף אזא ברויט, נאָר אויך מיט מזומן. וועגן עירוב, שיתופין און בענטשן געבן מיר הערקלערונגען פריער אין מסכתא דמאי פרק א׳ משנה ג׳; ונעשית ביום טוב, און מען מעג מאַכן דאָס ברויט אים יום טוב; טייל זענען גורס „ונאפית" און מען מעג עס באקן אים יום טוב; ווייל די פאסטוכער עסן עס, און פאר מענטשן מעג מען באקן ברויט אים יום טוב; ויוצא בה, און א מנטש איז יוצא דערמיט זיין חוב אים פסח. די ערשטע נאכט פסח מוז מען עסן א כזית מצה (זע פריער משנה ב׳); זאָגט דאָ די משנה, אז אויך אזא ברויט, וואָס איז באשטימט געוועזן פאר הינט, אויב פאסטו־כער עסן דערפון, און עס איז געבאקן לויט די דינים פון מצה, קאָן מען, עסנדיק א כזית דערפון אים פסח, יוצא זיין דערמיט די מצוה פון עסן מצה אים פסח. אם אין

מִמֶּנָּה, אֵינָהּ חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וְאֵין מְעָרְבִין בָּהּ, וְאֵין מִשְׁתַּתְּפִין בָּהּ, וְאֵין מְבָרְכִין עָלֶיהָ, וְאֵין מְזַמְּנִין עָלֶיהָ, וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין אָדָם יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מְטַמְּאָה טוּמְאַת אוֹכְלִין: ט הַחַלָּה, וְהַתְּרוּמָה, חַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה וְחוֹמֶשׁ, וַאֲסוּרִים לַזָּרִים, וְהֵם נִכְסֵי כֹהֵן, וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם, וְהַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ. וְאֵין נִיטָּלִין מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף וּמִן הַדָּבָר הַגָּמוּר.

הרועים, אויב די פאסטוכער עסן ניט דערפון, איז זי ניט מחויב אין חלה, און מען טאָר ניט מאכן דערמיט קיין עירוב, און מען טאָר ניט מאכן דערמיט קיין שיתופין, און מען בענטשט ניט דערויף, און מען בענטשט ניט מיט מזומן דערויף, און מען טאָר עס ניט מאכן אים יום טוב, און א מענטש איז ניט יוצא דערמיט זיין חוב אים פסח ווייל עס הייסט ברויט פאר הינט און ניט קיין מענטשלעך מאכל. בין כך, סיי אזוי און סיי אזוי (סיי פאסטוכער עסן דערפון סיי זיי עסן ניט דערפון) איז עס מטמא די טומאה פון עסנוואַרג. דער דין איז, אז ווען עסנווארג רירט אָן א טמא זאך, למשל א טויטן שרץ, ווערט עס טמא און אויב דאָס טמא־געוואָרענע עסנווארג רירט־אָן אנדערע עסנווארג ווערט דאָס אנדערע אויך טמא. זאָגט די משנה, אז כאָטש דאָס איז דאָך ברויט פאר הינט, פונדעסטוועגן ווייל בשעת הדחק, אין נויט, קאָן עס אויך א מענטש עסן, קאָן עס ווערן טמא און עס קאָן אויך מטמא זיין אנדערע עסנווארג; און נור אזא עסנווארג, וואָס איז שוין ניט גוט אפילו פאר הינט צו עסן, קאָן ניט מער טמא ווערן.

ט. החלה והתרומה, חלה און תרומה איז מ'ען מחויב אויף זיי מיתה און חומש אויב א ישראל אָדער א לוי, ניט קיין כהן, עסט זיי במזיד קומט אים מיתה; ניט טויט־שטראָף דורך מענטשן (בידי אדם), נאָר דער הימל שטראָפט אים מיט טויט (בידי שמים); און אויב ער עסט בשוגג, ניט ווויסנדיק, אז עס איז תרומה אָדער חלה, דארף ער באַצאָלן וויפיל די תרומה אָדער די חלה איז געווען (דאָס איז קרן), און אויך צולייגן א פיפטל, חומש, אייגטליך א פערטל, צוזאמען פינף פערטל וויפיל די תרומה און חלה איז געווען. ואסורים לזרים, און זענען אסור צו זרים. מיט „זרים" מיינט מען א ישראל אָדער א לוי, אזעלכער וואָס איז ניט קיין כהן; ער איז א „זר", א פרעמדער, צו דער תרומה און חלה; דער ירושלמי זאָגט, אז די משנה מיינט דאָ, אז אפילו עסן א „חצי שיעור", ווינציקער פון א כזית, פון אן איילבירט־גרויס, טאָר מען ניט. והם נכסי כהן, און זיי זענען דאָס פארמעגן פון כהן. די חלה און די תרומה געהערט צום כהן ניט נאָר סתם צו עסן נאָר ער קען אויך זיי פארקויפן און קויפן פאר דעם געלט וואָס ער וויל. ועולים באחד ומאה, און זיי ווערן בטל אין הונדערט און איינס; אויב למשל איין סאה תרומה אָדער חלה ווערט אויסגעמישט מיט 100 סאה חולין, ווערט עס בטל און אויך א ישראל מעג עסן דעם געמיש, און מען דארף נור ארויסנעמען פון געמיש איין סאה און געבן דעם כהן. וועגן דעם זע אין מסכתא תרומות פרק ד' משנה ז'. וטעונים רחיצת ידים, און מען דארף צו זיי זיך וואשן די הענט. מ'טאָר ניט אָנרירן חלה און ניט תרומה, סיידן מען האָט זיך פריער געוואשן די הענט, ווייל „סתם הענט", וועלכע זענען ניט געוואשן, מאכן פסול חלה און תרומה, אויב זיי רירן זיי אָן. והערב שמש, און זון־אונטערגאנג. אויב א כהן איז טמא געוואָרן און ער האָט זיך טובל געווען, טאָר ער ניט באַלד עסן קיין חלה און ניט קיין תרומה, נאָר מוז ווארטן ביז די זון גייט אונטער און עס ווערט אוונט. ואין ניטלין מן הטהור על הטמא, און זיי ווערן ניט גענומען פון טהור אויף טמא. ניט תרומה און ניט חלה טאָר מען ניט אָפשיידן פון תבואה און טייג, וואָס איז טהור, אויף תבואה און טייג, וואָס איז טמא; ווייל לויטן דין דארף די תרומה און חלה, וואָס מען שיידט אָפּ, זיין לעבן דער תבואה און טייג, אויף וועלכן מען שיידט אָפּ („מן המוקף") און ביי טמא און טהור איז מורא צו האָבן, אז איינס וועט אָנרירן דאָס אנדערע און אויך די טהור'דיקע תרומה און חלה וועלן טמא ווערן. אלא מן המוקף, נאָר פון דערלעבן. סיי תרומה און סיי חלה מוז מען אָפשיידן נאָר פון

הָאוֹמֵר כָּל גְּרָנִי תְּרוּמָה, וְכָל עִסּוֹתַי חַלָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָת:

פרק ב

א פֵּירוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, חַיָּבִים בְּחַלָּה. יָצְאוּ מִכָּאן לְשָׁם, ר' אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב. וְר' עֲקִיבָא פּוֹטֵר: **ב** עֲפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בִסְפִינָה לָאָרֶץ, חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת וּבַשְּׁבִיעִית. אָמַר ר' יְהוּדָה, אֵימָתַי?

תבואה און טייג וואָס איז דערלעבן, און ניט פונדערוויטנס. „מוקף" איז דער טייטש „ארומגערינגלט" און אויך „צוגערירט". ומן הדבר הגמור, און פון א זאך וואָס איז שוין פארטיק. מען מוז אָפּשיידן תרומה און חלה נאָר פון תבואה און טייג, וואָס איז שוין פארטיק; אין דער מסכתא מעשרות פרק א' לערנט די משנה וואָס הייסט ביי תבואה און פרוכטן און גרינסן אז זיי זענען שוין „פארטיק", אז זייער ארבייט איז שוין פארענדיקט. ביי טייג הייסט „פארטיק" ווען דאָס טייג איז געקנעטן. האומר, אז איי־נער זאָגט: „מיין גאנצער שייער (תבואה) זאָל זיין תרומה", אָדער „מיין גאנץ טייג זאָל זיין חלה", האָט ער גאָרניט געזאָגט, ביז ער לאָזט איבער אביסל. מען קאָן ניט מאכן דעם גאנצן שייער תבואה פאר תרומה און מען קאָן ניט מאכן דאָס גאנצע טייג חלה. מען מוז עפּיס איבערלאָזן. ווייל חלה און תרומה ווערן אָנגערופן „ראשית" (חלה אין במדבר ט"ו „ראשית עריסותיכם", און תרומה במדבר י"ח „ראשיתם") „דאָס ערשטע", און דאָס מיינט, אז עס מוז עפּיס בלייבן.

פרק ב.

א. פירות, פרוכטן פון חוץ לארץ, וואָס זענען אריינגעקומען אין ארץ ישראל, זענען מחויב אין חלה. פירות, פרוכטן, מיינט מען אָפּט ניט נאָר ביימער־פרוכטן, נאָר בכלל געוויקסן, און דאָ אין דער משנה מיינט מען תבואה, די 5 מינים (ווייץ, גערשטן, שפעלץ, האָבער, און קאָרן). „ארץ", „לאנד", מיינט ארץ ישראל, און אויך אין חומש ווערט ארץ ישראל אָנגערופן סתם „ארץ". חוץ לארץ, אויסלאנד, מיינט די לענדער אויסער ארץ ישראל. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט געבראכט תבואה פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל דאַרף מען דערפון נעמען חלה. ווייל דאָס וואָס דער פסוק אין חומש במדבר ט"ו זאָגט וועגן חלה־נעמען, אז דאָס איז, ווען די יידן וועלן קומען „אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, אין לאנד, אין וועלכן איך ברענג אייך דאָרט", איז דאָס וואָרט „שמה", „דאָרט" דער טייטש, אז אין ארץ ישראל דאַרף מען נעמען חלה אלץ איינס, צי די תבואה איז געוואקסן אין ארץ ישראל צי אין חוץ לארץ. יצאו, די וואָס זענען ארויסגעגאנגען פון דאָנען אהין (תבואה וואָס מען האָט ארויסגעפירט פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ), איז ר. אליעזר מחייב, און ר' עקיבא פטר'ט. ר' אליעזר האלט, אז ווייל די תבואה איז דאָך געוואקסן אין ארץ ישראל הייסט עס „מלחם הארץ" (במדבר ט"ו) „פון ברויט פון לאנד" און מען דאַרף נעמען דערפון חלה. אָבער ר' עקיבא האַלט, אַז דאָס וואָרט „שמה", „דאָרט", מיינט, אַז נור דאָרט, אין ארץ ישראל, דאַרף מען נעמען חלה, אָבער אין חוץ לארץ ניט, אפילו ווען די תבואה איז געקומען פון ארץ ישראל.

ב. עפר, ערד פון חוץ לארץ וואָס איז געקומען אין א שיף אריין קיין ארץ ישראל (און אין דער ערד אויף דער שיף איז געוואקסן תבואה) איז מחויב אין מעשרות און אין שמיטה. פון אזא תבואה דאַרף מען אָפּשיידן תרומה און מעשרות, און אויב עס איז א שמיטה־יאָר מוז מען ביי דער תבואה אָפּהיטן אלע דינים פון שמיטה. פון דער גמרא אין גטין ז' איז צו זען, אז מען מיינט דאָס די שיף איז געווען געלעכערט און די ערד האָט פארשטאָפּט דאָס לאָך; און דעריבער, כאָטש די ערד איז דאָך פון חוץ לארץ, אָבער איצט ווען די שיף איז אין ארץ ישראל ציט די ערד איר יניקה פון דער פייכטקייט פון ארץ ישראל ערד, און דעריבער זענען נוהג ביי דער

בִּזְמַן שֶׁהַסְּפִינָה גוֹשֶׁשֶׁת. עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵּירוֹת חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וְנֶאֱכֶלֶת בְּיָדַיִם מְסוֹאָבוֹת: ג הָאִשָּׁה יוֹשֶׁבֶת וְקוֹצָה חַלָּתָהּ עֲרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא יְכוֹלָה לְכַסּוֹת אֶת עַצְמָהּ, אֲבָל לֹא הָאִישׁ. מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת עִסָּתוֹ בְּטָהֳרָה, יַעֲשֶׂנָּה קַבִּין וְאַל יַעֲשֶׂנָּה בְּטוּמְאָה. וְר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר יַעֲשֶׂנָּה בְּטוּמְאָה, וְאַל יַעֲשֶׂנָּה קַבִּים. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהוּא קוֹרֵא לַטְּהוֹרָה, כַּךְ הוּא קוֹרֵא לַטְּמֵאָה. לָזוֹ קוֹרֵא חַלָּה (ל) בְשֵׁם, וְלָזוֹ קוֹרֵא חַלָּה (ל) בְּשֵׁם, אֲבָל קַבַּיִים אֵין לָהֶם חֵלֶק (ל) בְּשֵׁם: ד הָעוֹשֶׂה עִסָּתוֹ

תבואה די דינים פון מעשרות און פון שמיטה. אמר ר׳ יהודה, האָט ר׳ יהודה גע־זאָגט, ווען (איז דער דין אזוי)? (נאָר) ווען די שיף רירט אָן די ערד. „ספינה גוששת״, **„די שיף טאפט אָן״, רירט אָן דעם ערד־באָדן פון וואסער, און דערפאר ווערט די ערד פון דער שיף באטראכט ווי ארץ־ישראל־ערד.** עיסה שנילושה, א טייג, וואָס איז גע־קנעטן געוואָרן מיט פרוכטן־זאפט, איז מחויב אין חלה און זי קאָן געגעסן ווערן מיט אומריינע הענט. **די משנה לערנט צוויי דינים. ערשטנס, אז א טייג, וואָס איז געקנעטן געוואָרן מיט פרוכטן־זאפט, דאַרף מען נעמען דערפון חלה. צווייטנס, אז די דאָזיקע חלה מעג געגעסן ווערן מיט אומריינע הענט, דאָס מיינט מען, אַפילו די הענט זענען טמא. ווייל עסנווארג, כדי עס זאָל קאָנען ווערן טמא דארף עס פריער אָנרירן וואסער אָדער איינע פון אנדערע זעקס משקאות. און אזוי ווי פרוכטן־זאפט געהערט ניט צו די דאָזיקע משקאות, קומט אויס, אז די חלה, וואָס איז געקנעטן געוואָרן מיט פרוכטן־זאפט קאָן ניט ווערן טמא דורך דעם, וואָס טמא׳דיקע הענט האָבן איר אָנגערירט. וועגן די 7 משקאות** (וואָסער אריינגערעכנט) **איז פאַראַן פריער אין מסכתא תרומות פרק י״א משנה ב׳. מיט „מי פירות״, פרוכטן־זאפט מיינט מען ניט דאָ ווין און אייל, ווייל ווין און אייל געהערן צו די 7 משקאות. דאָס וואָרט „מסואבות״, איז פון „סאב״, טמא (אין אראמעאיש).**

ג. האשה, א פרוי מעג זיצן און אָפּשניידן (אָפּשיידן) איר חלה נאקעטערהייט, ווייל זי קאָן זיך צודעקן, אָבער א מאנספערזאָן טאָרניט. **ביי חלה־נעמען מוז מען מאכן א ברכה, און א ברכה טאָר מען ניט מאכן נאקעטערהייט, ווייל מען זעט דאָס שאַנד־אָרט** (מקום הערוה) **אין קערפער. ביי אַ פרוי, ווען זי זיצט, זעט מען ניט דאָס שאַנד־אָרט, און דעריבער מעג זי מאכן די ברכה נאקעטערהייט און זי מעג נעמען חלה. אָבער א מאנספערזאָן טאָרניט, ווייל ביי אים זעט מען יאָ.** מי שאינו, ווער עס קאָן ניט קנעטן זיין טייג אין טהרה (ער איז טמא און האָט ניט קיין מקוה זיך טובל צו זיין) זאָל ער קנעטן דאָס טייג צו איין קאב (קבים, קאַבנווייז) און זאָל זי (דאָס טייג) ניט מאכן בטומאה. **מיר האָבן פריער אין דער הקדמה צו דער מסכתא געזאָגט, אז מען דאַרף נעמען חלה נאָר פון א טייג, אין וועלכן עס איז פאַראַן א קאַב און א פערטל קאַב מעל. זאָגט די משנה, אז איינער איז טמא און מוז קנעטן דאָס טייג בטומאה און מטמא זיין דאָס טייג, זאָל ער צעטיילן דאָס מעל אזוי, אז יעדעס טייגל זאָל האָבן ניט מער פון איין קאַב מעל, און ממילא וועט ער פטור זיין פון נעמען חלה; ער זאָל ניט מאכן א טייג פון פינף פערטל קאַב מעל, ווייל ער וועט דעמאָלס דארפן נעמען חלה און מטמא זיין די חלה און מען וועט די חלה דארפן פאַרברענען. עס איז גלייכער, הייסט עס, אז ער זאָל אויסמיידן דאָס מקיים זיין די מצוה פון חלה, איידער ער זאָל זי אָפּשיידן בטומאה.** ור׳ עקיבא, אָבער ר׳ עקיבא זאָגט, אז ער זאָל זי (די חלה) מאכן אין טומאה און ער זאָל עס ניט מאכן צו איין קאַב; ווייל אזוי ווי מען גיט א נאָמען (חלה) צו דער טהור׳דיקער (חלה) אזוי גיט מען א נאָמען (חלה) צו דער טמא׳דיקער; צו דער דאָזיקער גיט ער א נאָמען חלה, און צו יענער גיט ער א נאָמען חלה; אָבער די איין־קאַב־טייגלעך האָבן ניט קיין חלק אין נאָמען (חלה). **ר׳ עקיבא האלט, אז די מצוה צו נעמען חלה, דאָס א**

קַבִּים, וְנָגְעוּ זֶה בָּזֶה, פְּטוּרִים מִן הַחַלָּה עַד שֶׁיִּשּׁוֹכוּ. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הָרוֹדֶה וְנוֹתֵן לַסַּל, הַסַּל מְצָרְפָן לְחַלָּה: ה הַמַּפְרִישׁ חַלָּתוֹ קֶמַח, אֵינוֹ חַלָּה, וְגֵזֶל בְּיַד כֹּהֵן. הָעִסָּה עַצְמָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְהַקֶּמַח אִם יֶשׁ בּוֹ כְּשִׁיעוּר חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וַאֲסוּרָה לַזָּרִים. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה וּקְפָשָׂהּ זָקֵן זָר. אָמַר לָהֶם, אַף הוּא קִלְקֵל לְעַצְמוֹ וְתִקֵּן לַאֲחֵרִים:

נאָמען געבן" חלה, איז אזוי גרויס, אז עס איז גלייכער מען זאָל קנעטן דאָס טייג מיט פינף פערטל טאָפּ מעל, כדי מען זאָל יאָ דארפן נעמען חלה, אפילו מען איז טמא און די חלה וועט טמא ווערן. איין גירסא אין ר' עקיבא'ס ווערטער איז „קורא חלה לשם" „חלק לשם", דאָס מיינט „א נאָמען געבן חלה צו גאָט", א „חלק צו גאָט"; די משנה באנוצט זיך א סך מאָל מיט „השם", „דער נאָמען", אנשטאט „גאָט".

ד. העושה עיסתו, אז איינער מאכט זיין טייג צו איין־טאָפּ־טייגלעך (יעדעס טייגל האָט נאָר איין טאָפּ מעל, און מען איז דאָך פטור פון חלה, סיידן אין א טייגל איז פאראן פינף פערטל טאָפּ מעל) און זיי האָבן זיך אָנגערירט איינער אין אנדערן, זענען זיי פטור פון חלה ביז זיי בייסן זיך אָן. „אָנרירן" הייסט ווען איין טייגל רירט אָן דאָס צווייטע; „אָנבייסן זיך" הייסט, ווען איין טייגל קלעבט זיך צו צום צווייטן, אזוי אז ווען מען רייסט אָפּ איינס פון אנדערן רייסט זיך מיט א שטיקל טייג. זאָגט די משנה, אז נור דעמאָלס ווען צוויי טייגלעך קלעבן זיך אזוי צו (בייסן זיך אָן), ווערן זיי פאר־רעכנט פאר איין טייג, און אויב עס איז אין זיי ביידע פאראן פינף פערטל טאָפּ מעל, דארף מען נעמען פון זיי חלה. ר' אליעזר זאָגט, אז אויך ווען איינער נעמט ארויס (געבאקענע ברייטלעך) פון אויוון און לייגט זיי אריין אין קויש, ווערן זיי אין קויש צוזאמענגענומען צו חלה. אפילו אין יעדן ברייטל איז ניט פאראן קיין פינף פערטל טאָפּ מעל, אָבער אין אלע ברייטלעך צוזאמען איז יאָ פאראן, איז דער קויש זיי „מצרף", און זיי ווערן פאררעכנט פאר איין ברויט, און מען דארף נעמען פון זיי חלה. דער ברטנורא זאָגט, אז אפילו לויט ר' אליעזר דארפן די ברייטלעך זיך אָנרירן. מען דארף דאָ באמערקן, אז חלה איז א מצוה צו נעמען פון טייג, איידער מען האָט עס געבאקן; אָבער אויב מען האָט ניט גענומען פארן באקן, דארף מען נעמען נאָכן באקן.

ה. המפריש, אז איינער שיידט אָפּ זיין חלה פון מעל (ניט פון טייג) איז זי ניט קיין חלה און זי איז גזל ביים כהן. די מצוה אפצושיידן חלה הייבט זיך אָן ווען דאָס מעל און וואסער ווערן טייג, ווייל די תורה זאָגט (במדבר ט"ו) „ראשית עריסותיכם", „דאָס ערשטע פון אייערע טייגן". דעריבער, אויב מען שיידט אָפּ חלה פון מעל איז זי ניט קיין חלה, און דער כהן, וואָס נעמט זי, דארף זי אָפּגעבן צוריק, ווארים עס הייסט גזל, צוגענומען א פרעמדנס א זאך. העיסה עצמה, די טייג אליין (וואָס פון איר מעל האָט מען געהאט אראָפּגענומען חלה) איז מחויב אין חלה (מען דארף נאָכאמאָל נעמען חלה); און דאָס מעל (וואָס מען האָט אָפּגעשיידט אלס חלה), אויב עס איז דאָרט פאראן וויפיל דער שיעור איז (פינף פערטל טאָפּ), איז עס מחויב אין חלה. ווייל דאָס נעמען פריער חלה פון מעל איז ניט געווען קיין ריכטיקע חלה, און ממילא דארף מען נעמען נאָכאמאָל סיי פון טייג, סיי פון דעם מעל, וואָס מען האָט גענומען אַלס חלה, אויב עס האָט פינף פערטל טאָפּ און אויב מען האָט געמאכט דערפון טייג. ואסורה, און זי איז אסור צו זרים. אַזוי זאָגט ר' יהושע. ר' יהושע האַלט, אַז כאָטש די חלה, וואָס מ'האָט גענומען פון מעל איז ניט קיין חלה, אָבער ווייל מ'האָט זי אָנגערופן חלה טאָר זי שוין א זר, אַ ניט־כהן (אַ ישראל צי אַ לוי) ניט עסן; כדי מענטשן זאָלן ניט זאָגן, אז זיי האָבן געזען, ווי ניט־כהנים עסן חלה. אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) גע־זאָגט צו ר' יהושע. אז עס איז געווען א מעשה און א זקן א זר האָט זי (די חלה) געכאפּט (און געגעסן); האָט ער (ר' יהושע) זיי געזאָגט, אז ער (דער דאָזיקער זקן) האָט זיך קאַליע געמאכט, און האָט בעסער געמאכט פאר אנדערע. אז ער האָט גע־

ו חֲמִשָּׁה רְבִיעִים קֶמַח חַיָּבִים בַּחַלָּה. הֵם וּשְׂאוֹרָן וְסֻבָּן וּמֻרְסָנָן. חֲמִשָּׁה רְבִיעִים חַיָּבִים. נָטַל מֻרְסָנָן מִתּוֹכָן וְחָזַר לְתוֹכָן, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין׃ ז שִׁיעוּר הַחַלָּה, אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְעַצְמוֹ, וְהָעוֹשֶׂה לְמִשְׁתֵּה בְנוֹ, אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. נַחְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק, וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִיא עוֹשָׂה לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק, אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה. נִטְמֵאת עִסָּתָהּ שׁוֹגֶגֶת אוֹ אֲנוּסָה, אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה. נִטְמֵאת

געסן וועט ער האָבן א שטראָף, ווייל ער האָט ניט געטאָרט עסן; און פאר אנדערע האָט ער בעסער געמאַכט, ווייל זיי וועלן זיך פאַרלאָזן אויף אים און יאָ עסן, און זיי וועלן ניט זיין שולדיג. מיט „זקן זר" מיינט מען א תלמיד חכם א זר, ניט קיין כהן. „זקן" אַלס תלמיד חכם געפינט מען אַ סך מאָל אין דער משנה. „קפשה" זאָגט דער רמב"ם איז ווי „כבשה", ער האָט זי גענומען מיט כח, געכאַפט.

ו. חמשת רבעים קמח, פינף פערטל מעל איז חייב אין חלה. דאָס איז דער דין, וואָס מיר האָבן פריער געבראַכט עטליכע מאָל, אַז מען דאַרף נעמען חלה פון אַ טייג, נאָר ווען אין טייג איז פאַראן מינדעסטנס פינף פערטל טאָפּ (קב) מעל. הם, זיי (דאָס מעל) און זיין זויער־טייג, און זיין דינע קלייען (סובן) און זיין גראָבע קלייען (מורסנן), פינף פערטל (טאָפּ) איז מחויב אין חלה. אין טייג מוז ניט דוקא זיין ריין מעל פינף פערטל טאָפּ, נאָר אויך ווען מען האָט געמאָלן ווייץ און מען האָט דאָס געמאָלענע מעל ניט דורכגעזיפּט, נאָר געקנעטן עס צוזאמען מיט דעם דינעם קלייען און דעם גראָבן קלייען און מען האָט צוגעלייגט א שטיקל זויער־טייג, כדי עס זאָל יערן, און אין אלע צוזאמען איז געווען פינף פערטל טאָפּ, איז מען מחויב צו נעמען דערפון חלה; ווייל אָרימע לייט עסן ברויט פון ניט דורכגעזיפּט מעל. ניטל מורסנן, אויב מען האָט צוערשט ארויסגענומען זייער גראָבן קלייען און דערנאָך אים צוריק אריינגעטאָן, איז מען פטור. אויב עס איז אין דעם געמאָלענעם מעל געווען פונקט פינף פערטל טאָפּ שוין צוזאמען מיט דעם גראָבן קלייען און מען האָט ארויסגענומען דעם גראָבן קלייען און דערנאָך אים צוריק אריינגעטאָן אין מעל אריין, איז מען פטור פון נעמען חלה. ווייל אפילו א אָרימאן וועט ניט צוריק אריינטאָן אין מעל דעם גראָבן קלייען, נאָכדעם ווי מען האָט אים געהאט ארויסגענומען.

ז. שיעור החלה, דער שיעור פון חלה איז איינס פון פיר און צוואנציק. די גרויס פון דער חלה, וואָס מען דאַרף אָפּשיידן, איז איין פיר־און־צוואנציקסטל פון טייג. העושה עיסה, אז איינער מאכט א טייג פאר זיך, אָדער איינער וואָס מאכט פאר דער סעודה פון זיין זון, דאַרף ער אָפּשיידן חלה איינס פון פיר־און־צוואנציק. דער שיעור איין פיר־און־צוואָנציקסטל איז ווען דאָס טייג איז פאר פריוואטן געברויך, אַלץ איינס צי מען מאכט א קליינעם טייג פאר זיך צו עסן, צי מען מאכט א גרויס טייג צו א סעודה איינצולאַדן געסט. „משתה בנו" מיינט מען געוויינליך די חתונה־סעודה פון א זון; אין דער צייט פון דער משנה און גמרא פלעגט דער פאָטער פון חתן מאכן די חתונה־סעודה. נחתום, א בעקער, וואָס מאכט (א טייג) צו פארקויפן אין מארק, און אויך א פרוי וואָס מאכט (א טייג) צו פארקויפן אין מארק, איז (זייער שיעור חלה) איינס פון אכט און פירציק. מיט א „בעקער" מיינט מען איינעם וועלכער פארקויפט אַ סך ברויט, און אַ „פרוי" מיינט מען, ווען זי פאַרקויפט ווינציקער ברויט, אָבער ווייל דאָס ברויט איז צום פארקויפן האָט מען גרינגער געמאכט, און עס איז גענוג אן אכט־און־פערציקסטל. נטמאת עיסתה, אויב איר טייג איז טמא געווען, סיי ווען עס איז טמא געוואָרן ווייל זי איז געווען שוגג, סיי ווייל זי איז געווען געצוואונגען (אונס), איז איינס פון אכט־און־פירציק. אויב א בעל הבית'טע באַקט ברויט פאר זיך און דאָס טייג איז טמא געוואָרן, סיי ווייל די בעל הבית'טע האָט עס מטמא געווען בשוגג, זי

מְזִידָה, אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׂכָּר: ח ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא. כֵּיצַד? עִסָּה טְהוֹרָה וְעִסָּה טְמֵאָה, נוֹטֵל כְּדֵי חַלָּה מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, וְנוֹתֵן פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּטּוֹל מִן הַמֻּקָּף, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין:

פרק ג

א אוֹכְלִין עֲרַאי מִן הָעִסָּה עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל בַּחִטִּים, וְתִטַּמְטֵם

האט למשל ניט געוואוסט, אז זי איז טמא און זי האט דאס טייג אנגערירט, און סיי ווייל עס איז טמא געווארן דורך צוואנג, א פרעמדער א טמא האט עס אנגערירט, געגן ווילן פון דער בעל הבית׳טע, איז גענוג צו נעמען חלה אן 48סטל. ווייל טמא חלה דארף מען דאך סיי ווי פארברענען, מען טאר דאך זי ניט עסן, איז גענוג צו נעמען לויט דעם קלענערן שיעור. נטמאת מזידה, אויב דאס טייג איז טמא געווארן במזיד, (די בעל הבית׳טע האט עס מיט א כוונה מטמא געווען), איז איינס פון פיר־און־צוואנ־ציק, כדי דער זינדיקער זאל ניט פארדינען. כאטש די חלה וועט מען דאך פארברענען, דארף מען זי נעמען א פיר־און־צוואנציקסטל, כדי די בעל הבית׳טע, דער זינדיקער וואס האט געטאן א עבירה און מטמא געווען טייג, פון וועלכן מען דארף נעמען חלה, זאל ניט פארדינען דערפון.

ח. ר׳ אליעזר זאגט אז חלה מעג מען נעמען פון (טייג וואס איז) טהור אויף (טייג וואס איז) טמא. ווי אזוי? אויב עס איז פאראן א טייג, וואס איז טהור, און א טייג וואס איז טמא, נעמט ער דעם שיעור פון חלה פון טייג, וואס מען האט ניט גענומען דערפון חלה (דאס הייסט אזוי פיל חלה וויפיל מען דארף נעמען פוןביידע טייגן, נעמט ער פון דעם טהור־טייג) און לייגט א שטיקל טייג ווינציקער פון אן איי די גרויס און דערמיט (צווישן טהור־טייג און דעם טמא־טייג) כדי ער זאל נעמען פון דערלעבן (מן המוקף). ווי מיר האבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה ט׳ דארף מען חלה אפשיידן „מן המוקף״, „פון דערלעבן״; די אפגעשיידטע חלה מוז זיין א טייל פון דעם טייג, פון וועלכן מען שיידט אפ, און מען קאן ניט נעמען חלה פון איין טייג אויף אן אנ־דער טייג. אבער אזוי ווי דא זענען פאראן צוויי טייגן, איינער איז טהור און איינער איז טמא, דארף מען נעמען חלה פון טהור־טייג אויף ביידע טייגן, כדי די חלה זאל זיין טהור. אבער אזוי ווי איין טייג צום צווייטן טאר מען דאך ניט צורירן, ווייל דאס טהור־טייג וועט דאך אויך ווערן טמא, דעריבער גיט ר׳ אליעזר א עצה; מען זאל נע־מען א שטיקל טייג, וואס איז די גרויס ווינציקער פון אן איי, און דער דין איז, אז אזא קליין שטיקל עסנווארג קאן ניט מטמא זיין קיין אנדער עסנווארג. ווען עס רירט עס אן. דאס דאזיקע קליינע שטיקל טייגל זאל מען ארייגלייגן צווישן דעם טהור־טייג און דעם טמא טייג, אזוי אז עס זאל אנרירן ביידע טייגן; וועט עס הייסן, אז די ביידע טייגן זענען איין טייג, און דאס טהור־טייג וועט ניט טמא ווערן, ווייל עס האט דאך אנגערירט נור א קליין שטיקל טייג וואס איז ניט די גרויס פון אן איי. וחכמים, אבער די חכמים אסר׳ן. זיי זאגן, אז עס איז מורא צו האבן, טאמער וועלן די ביידע טייגן זיך יא אנרירן.

פרק ג.

א. אוכלין עראי, מען מעג עסן אביסל (עראי) פון טייג (פון וועלכן מען האט ניט גענומען קיין חלה) ביז מען צעקנעט גוט ביי ווייצנמעל, אדער מען דריקט עס גוט צו ביי גערשטנמעל. מיר האבן אין די פריעריקע מסכתאות געהאט עטליכע מאל דעם אונטערשיד צווישן „אכילת עראי״, צופעליג עסן, עפיס עסן, און „אכילת קבע״, א פולשטענדיקן עסן. די משנה זאגט דא, אז מען מעג עסן א צופעליק עסן, עפיס, פון

בַּשְּׂעוֹרִים. גִּלְגְּלָהּ בַּחִטִּים וְטִמְטְמָה בַּשְּׂעוֹרִים, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה חַיָּב מִיתָה. כֵּיוָן שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת אֶת הַמַּיִם מַגְבַּהַת חַלָּתָהּ. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא (נ״א שֶׁיְּהֵא) שָׁם חֲמִשָּׁה רְבִיעֵי קֶמַח: ב נִדְמְעָה עִסָּתָהּ עַד שֶׁלֹּא גִלְגְּלָהּ, פְּטוּרָה, שֶׁהַמְּדֻמָּע פָּטוּר, וּמִשֶּׁגִּלְגְּלָהּ, חַיֶּבֶת. נוֹלַד לָהּ סְפֵק טֻמְאָה עַד שֶׁלֹּא

טייג איידער מען האָט גענומען דערפון חלה; אָבער דאָס מעג מען נור אזוי לאנג ווי מען האָט נאָכניט גוט־צעקנעטן דאָס טייג (גלגל, גוט צעקנעטן) ווען דאָס טייג איז פון ווייצן־מעל, אָדער מען האָט נאָכניט גוט צוגעדריקט דאָס טייג אויב עס איז פון גערשטן־מעל. טייל מפרשים טייטשן „גלגל" אויסגעמישט גוט דאָס מעל מיט וואסער. ווייל ביי ווייצן־מעל ווען מען צעקנעט עס האַלט זיך עס צוזאמען. אָבער גערשטנמעל האַלט זיך ניט צוזאמען סיידן מען דריקט עס צו גוט מיט דער האַנט; „טמטם" הייסט „פארמאכן", און עס הייסט, דאָס טייג ווערט אזוי צוגעדריקט צוזאמען, אז עס זאָל זיך ניט צעפאלן און עס זאָלן ניט זיין קיין לעכער אין דערמיט. גלגלה, אויב ער האָט גוט צעקנעטן (דאָס טייג) ביי ווייצן־מעל אָדער גוט צוגעדריקט ביי גערשטנמעל, ווער עס עסט דערפון (איידער מען האָט גענומען חלה) איז חייב מיתה. מיט „חייב מיתה", „עס קומט אים טויט־שטראָף" מיינט מען ניט דאָ „בידי אדם", אז מענטשן, דאָס בית דין, זאָל אים טויטן, נאָר מען מיינט בידי שמים, דורכן הימעל; עס ווערט אין הימעל פאררעכנט פאר א עבירה, פאר וועלכער עס קומט טויט. כיון שהיא, ווי נור זי (די בעל הבית׳טע) טוט אריין (אין מעל) דאָס וואסער דאַרף זי אָפּשיידן („מגבהת", „אויפ־הייבן", ארויסנעמען) איר חלה, און עס זאָל נאָר ניט זיין דאָרט פינף פערטל (טאָפּ) מעל. ווען מען טוט אריין דאָס וואסער אין מעל זאָל מען באַלד אָפּשיידן חלה, און ניט וואַרטן, מחמת עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט דאָס טייג טמא ווערן, און דעריבער דאַרף מען זיך צו איילן אָפּצושיידן חלה ווען דאָס טייג איז טהור. אָבער דערביי זאָל מען אכטונג געבן, אז עס זאָלן ניט בלייבן פינף פירטל טאָפּ מעל, וואָס זענען ניט אויסגעמישט געוואָרן מיט וואסער; ווייל אויב יאָ, איז עס דאָך מעל אָן וואסער, און אויף אזא מעל קאָן מען קיין חלה ניט נעמען. טייל זענען גורס „ובלבד שיהא" „און עס זאָל נאָר זיין דאָרט פינף פירטל טאָפּ מעל". דאָס הייסט, מען זאָל אכטונג געבן, אז עס זאָל זיין פינף פערטל טאָפּ מעל אויסגעמישט מיט וואסער, ווייל פון טייג וויניקער דערפון קאָן מען קיין חלה ניט נעמען.

ב. נדמעה עיסתה, אויב איר (דער בעל־הבית׳טעס) טייג איז געוואָרן נדמע (עס איז אריינגעפאלן אין דעם טייג תרומה), איידער זי האָט גוט צעקנעטן דאָס טייג, איז זי פטור (פון נעמען חלה), ווייל „מדומע" איז פטור (פון חלה); אָבער אויב נאָכדעם ווי זי האָט גוט צעקנעטן דאָס טייג (איז אַריינגעפאַלן די תרומה) דאַרף מען נעמען חלה דעם דין, אז „מדומע", אַז אויב תרומה איז אריינגעפאלן אין חולין מער ווי איין מעסטל תרומה אין 100 מעסטלעך חולין, איז פטור פון חלה, האָבן מיר געהאַט שוין פריער אין פרק א׳ משנה ד׳. דאָ לערנט די משנה, אז דאָס טייג איז פטור פון חלה, נאָר אויב די תרומה איז אריינגעפאלן איידער מען האָט גוט צעקנעטן דאָס טייג; מחמת די צייט, ווען דאָס טייג ווערט מחויב צו נעמען דערפון חלה, איז בשעתן גוט צעקנעטן, און דעמאָלט איז דאָך עס געווען פטור, ווייל עס איז שוין געווען מדומע. אָבער אויב די תרומה איז אריינגעפאלן נאָכן גוט צעקנעטן, קומט דאָך אויס, אז ווען דאָס טייג האָט באַקומען דעם חיוב פון חלה, איז עס נאָכניט געווען מדומע. דעריבער אפילו ווען שפּעטער פאלט אריין די תרומה דאַרף מען אויך נעמען חלה. נולד לה, אויב עס איז געוואָרן („נולד", עס איז געבוירן געוואָרן, אנטשטאַנען, געוואָרן) א ספק טומאה אין דעם טייג (מען ווייסט ניט אויף זיכער צי עס איז טמא געוואָרן, צי ניט) איידער מען האָט עס גוט צוקנעטן, מעג מען דאָס טייג קנעטן בטומאה. מחמת די חלה, וואָס מען וועט אראָפּנעמען וועט דער כהן סיי ווי ניט קאָנען עסן, ווייל עס איז דאָך א ספק אז עס איז טמא; דעריבער מעג שוין קנעטן דאָס טייג אפילו א טמא־מענטש. עס

גִּלְגְּלָה, תֵּעָשֶׂה בְטוּמְאָה. וּמִשֶּׁגִּלְגְּלָה, תֵּעָשֶׂה בְטָהֳרָה: ג הִקְדִּישָׁה עִסָּתָהּ עַד שֶׁלֹּא גִלְגְּלָה וּפְדָאַתָּהּ, חַיֶּבֶת. מִשֶּׁגִּלְגְּלָה וּפְדָאַתָּהּ, חַיֶּבֶת. הִקְדִּישַׁתָּה עַד שֶׁלֹּא גִלְגְּלָה, וְגִלְגְּלָה הַגִּזְבָּר וְאַחַר כָּךְ פְּדָאַתָּהּ, פְּטוּרָה, שֶׁבְּשַׁעַת חוֹבָתָהּ הָיְתָה פְּטוּרָה: ד כַּיּוֹצֵא בוֹ. הַמַּקְדִּישׁ פֵּירוֹתָיו עַד שֶׁלֹּא בָאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וּפְדָאָן חַיָּבִין. וּמִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וּפְדָאָן חַיָּבִין. הִקְדִּישָׁן עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרוּ וּגְמָרָן הַגִּזְבָּר וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָן, פְּטוּרִין.

הייסט ניט, אז מען איז מטמא חלה, ווייל פארן קנעטן איז דאָך נאָכניט געווען דער חיוב פון חלה. ומשגלגלה, אויב אָבער דער ספק טומאה איז געוואָרן נאָכן גוט צעקנעטן מוז מען ווייטער מאכן דאָס טייג אין טהרה. מען **טאָר** עס ניט מטמא זיין, **ווייל ווען דאָס טייג איז געוואָרן גוט צעקנעטן איז דאָך עס געווען טהור. און אזוי ווי דעמאָלס האָט מען שוין געדאַרפן נעמען דערפון חלה, הייסט עס אזוי גוט ווי די חלה איז שוין גענומען געוואָרן, און די חלה איז דאָך געווען טהור. מען דארף דאָ באמערקן, אז דער־ריבער באַנוצט דאָ (און אויך פריער) די משנה כסדר לשון נקבה, „מגבהת חלתה", זי נעמט איר חלה", „עיסתה", „איר טייג", „גלגלה", „זי האָט גוט צעקנעטן", ווייל געוויינטליך באַקט ברויט אין הויז די הויז־פרוי, די בעל־הבית'טע פון שטוב, און די ברייתא אין בבא קמא פ"ב זאָגט, אַז עס איז אן אַלטע תקנה פון דער צייט פון עזרא (אָנהויב דעם 2טן בית המקדש) „שתהא אשה משכמת ואופה", אז די בעל־הבית'טע זאָל אויפשטיין פרי באַקן ברויט.**

ג. הקדישה עיסתה, אויב זי (די בעל הבית'טע) האָט מקדיש געווען איר טייג איידער זי האָט עס גוט צעקנעטן, און זי האָט עס אויסגעלייזט (פון הקדש, אויך איידער זי האָט עס צעקנעטן) איז זי מחויב צו נעמען חלה. **ווייל בשעת דאָס טייג איז מחויב געוואָרן אין חלה, ביים גוט־צעקנעטן, איז דאָך עס ניט געווען הקדש, און דעריבער איז ארויף אויף דעם טייג דער חוב צו נעמען דערפון חלה.** משגלגלה, אויב (זי האָט דאָס טייג מקדיש געווען) נאָכדעם ווי זי האָט שוין געהאַט גוט צעקנעטן דאָס טייג, און די האָט עס אויסגעלייזט, איז זי מחויב צו נעמען חלה. **מחמת בשעת דעם גוט־צעקנעטן איז דאָך דאָס טייג ניט געווען הקדש.** הקדישתה, אויב זי האָט עס גוט צע־קנעטן, און דער שאַץ־מייסטער (גזבר, דער בעל הבית פון הקדש, פון בית המקדש) האָט עס גוט צעקנעטן, און דערנאָך האָט זי (די בעל הביתטע) עס אויסגעלייזט, איז זי פטור צו נעמען חלה, ווייל אין דער צייט פון זיין חיוב איז עס (דאָס טייג) געווען פטור. **ווייל אין יענער צייט, ווען דאָס טייג איז געוואָרן גוט צעקנעטן, איז דאָך עס געווען הקדש, און הקדש איז פטור פון חלה, דעריבער קאָן שוין שפּעטער דאָס טייג ניט ווערן מחויב אין חלה.**

ד. כיוצא בו, אזוי איז אויך דער דין, אז איינער איז מקדיש זיינע פרוכטן איידער זיי האָבן דערגרייכט די צייט ווען זיי ווערן מחויב אין מעשרות, און ער האָט זיי אויס־געלייזט (איידער די מעשרות־צייט איז אָנגעקומען) זענען זיי מחויב אין מעשרות. **פון אזעלכע פרוכטן דארף מען אָפּשיידן תרומה און מעשרות, ווייל אין דער צייט ווען זיי דארפן ווערן מחויב אין מעשרות, זענען זיי דאָך ניט געווען הקדש. וועגן דעם, ווען איז די צייט ווען פרוכטן ווערן מחויב אין מעשרות, איז פאראַן אין מסכתא מעשרות פרק א' משנה ב', ג' און ד'.** ומשבאו, אויב (ער האָט זיי מקדיש געווען) נאָכ־דעם ווי זיי האָבן שוין געהאַט דערגרייכט די מעשרות־צייט און ער האָט זיי אויס־געלייזט, זענען זיי מחויב אין מעשרות. **מחמת אין דער צייט ווען זיי ווערן מחויב אין מעשרות זענען זיי געווען חולין.** הקדישן, אויב ער האָט זיי מקדיש געווען איידער זיי זענען פאַרטיק געוואָרן (איידער די אַרבייט אַרום די פרוכטן איז געוואָרן געענ־דיקט און זיי זענען נאָכניט מחויב געוואָרן אין מעשרות), און דער שאַצמייסטער פון הקדש (דער גזבר) האָט זיי פאַרענדיקט, און דערנאָך האָט ער (דער בעל הבית פון די

שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָן הָיוּ פְּטוּרִין: **ה** נָכְרִי שֶׁנָּתַן לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לוֹ עִסָּה, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה. נְתָנָהּ לוֹ מַתָּנָה, עַד שֶׁלֹּא גִלְגֵּל חַיָּב, וּמִשֶּׁגִּלְגֵּל פָּטוּר. הָעוֹשֶׂה עִסָּה עִם הַנָּכְרִי, אִם אֵין בְּשֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּשִׁיעוּר חַלָּה, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה: **ו** גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ עִסָּה, נַעֲשֵׂית עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר, פָּטוּר, וּמִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר חַיָּב. וְאִם סָפֵק, חַיָּב, וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חוֹמֶשׁ. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַקְּרִימָה בַּתַּנּוּר:

פרוכטן) זיי אויסגעלייזט, זענען זיי פטור פון מעשרות, ווייל אין דער צייט פון זייער חיוב זענען זיי געווען פטור. **עס איז דאָס זעלבע וואָס פריער אין משנה ג' ביי חלה. דיזעלבע משנה איז פאַראַן אין מסכתא פאה פרק ד' משנה ה', און דאָרט געבן מיר מער דערקלערונגען.**

ה. נכרי, אז א גוי האָט געגעבן צו א ייד (מעל) צו מאַכן אים טייג, איז עס פטור פון חלה. **ווייל א גוי'ס טייג איז פטור פון חלה, אפילו ווען א ייד קנעט דאָס טייג.** נתנה לו, אויב ער (דער גוי) האָט אים (דעם ייד) געגעבן דאָס טייג א מתנה, אויב איי־דער ער האָט גוט־צעקנעטן (האָט ער אים געגעבן די מתנה) דאַרף מען אָפּשיידן דערפון חלה; און אויב נאָכדעם ווי ער האָט עס גוט־צעקנעטן, איז מען פטור פון חלה. **דער טעם איז דערזעלבער וואָס אין די דינים פון דער פריערדיקער משנה. ווייל אויב אין דער צייט פון גוט־צעקנעטן איז דאָס טייג געווען דעם גוי'ס, איז דערויף ניט ארויף דער חיוב פון חלה נעמען; און דעריבער כאָטש שפּעטער איז דאָס טייג געוואָרן דעם ייד'ס דאַרף מען שוין ניט נעמען דערפון קיין חלה.** העושה עיסה, אז איינער (א ייד) מאַכט טייג (בשותפות) מיט א גוי, אויב אין דעם ייד'ס חלק איז ניטאָ קיין שיעור חלה, איז (דאָס טייג) פטור פון חלה. **כאָטש אין דעם גאַנצן בשותפות'דיקן טייג איז יאָ געווען דער שיעור, די פינף פערטל טאָפּ מעל, נאָר ווייל אין דעם ייד'ס חלק אין טייג איז ניט געווען אזוי פיל, דאַרף מען פון טייג ניט נעמען קיין חלה.**

ו. גר שנתגייר, אז אַ גוי האָט זיך מגייר געווען און ער האָט געהאַט א טייג, אויב דאָס טייג איז געמאַכט געוואָרן (גוט געקנעטן געוואָרן) איידער ער האָט זיך מגייר געווען, איז עס פטור פון חלה, און אויב נאָכדעם ווי ער האָט זיך מגייר געווען דאַרף מען נעמען חלה. **עס איז אַלץ דערזעלבער טעם וואָס אין די פריערדיקע דינים פון דער משנה, דהיינו, אז אַלץ גייט לויט דעם, ווי דאָס טייג איז געווען בשעת מען האָט עס גוט געקנעטן.** ואם ספק, און אויב עס איז א ספק (מען ווייסט ניט צי דאָס טייג איז געקנעטן געוואָרן ווען ער איז נאָך געווען א גוי, צי שוין נאָכדעם ווי ער איז געוואָרן א ייד) דאַרף מען נעמען חלה. **ווייל ביי יעדן ספק פון אַ זאַך, צי עס איז אסור (און דאָ טאָר מען דאָך ניט עסן ברויט איידער מען נעמט חלה), איז מען מחמיר. אויך דאָ זאָגט מען, אז מען זאָל יאָ אָפּשיידן חלה. אָבער ער דאַרף די חלה ניט געבן צום כהן בחינם, ווייל דאָס איז שוין א געלט־זאַך, א שאלה צי עס געהערט צום כהן, צי ניט, און דעריבער מעג ער פאַרלאַנגען ביים כהן געלט פאַר דער חלה.** ואין חייבין, און מען דאַרף ניט באַצאָלן פאַר איר דאָס פינפטל (חומש). **אויב א ניט־כהן עסט די דאָזיקע ספק־חלה בשוגג (און ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק א' משנה ט', אז ווען א ניט־כהן עסט חלה בשוגג דאַרף ער צאָלן א חוץ דעם קרן אויך דעם חומש, דאָס פינפטל), דאַרף ער דאָ ניט באַצאָלן דעם חומש.** ר' עקיבא זאָגט, אז אַלץ גייט לויט דער צייט ווען דאָס ברויט האָט באַקומען א הייטל אין אויוון. **ר' עקיבא האַלט אז די צייט ווען טייג ווערט מחויב אז מען זאָל דערפון נעמען חלה, איז ניט ווען עס ווערט גוט־צעק־נעטן, נאָר ווען דאָס טייג איז שוין אין אויוון און אויף דעם טייג איז געוואָרן פאַרצויגן א הייטל, און עס הייסט, אז עס האָט זיך שוין אָנגעהויבן צו באַקן. דאָס פאַרציען זיך א הייטל הייסט „קרימה" פון וואָרט „קרום", א הייטל. דעריבער, אויב פאַרן פאַר־**

ז הָעוֹשֶׂה עִסָּה מִן הַחִטִּים וּמִן הָאוֹרֶז, אִם יֶשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן, חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וְיוֹצֵא בָהּ אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח, וְאִם אֵין בָּהּ טַעַם דָּגָן, אֵינָהּ חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וְאֵין אָדָם יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח: ח הַנּוֹטֵל שְׂאוֹר מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ, אִם יֶשׁ לוֹ פַּרְנָסָה מִמָּקוֹם אַחֵר, מוֹצִיא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאִם לָאו, מוֹצִיא

ציען זיך פון הייטל האָט דער גר זיך מגייר געווען, הייסט עס, אז דאָס טייג איז גע־וואָרן מחויב אין חלה ווען ער איז שוין געווען א ייד, און מען דאַרף דעריבער יאָ נעמען דערפון חלה. די „משנה ראשונה" זאָגט, אז ר' עקיבא'ס דין, איז אויך אויף די פריערדיקע משנות, פון דער משנה א' אָן, וואו עס ווערט כסדר געלערנט, אז די צייט איז ביים גוט צעקנעטן ווערן פון טייג, און אויף זיי אלע זאָגט ר' עקיבא, אז די צייט איז „קרימה", ווען דאָס הייטל האָט זיך פאַרצויגן.

ז. העושה עיסה, אז איינער מאַכט טייג פון ווייץ און רייז (צוזאמען), אויב עס איז פאַראן (אין טייג) א טעם פון דגן (תבואה) איז עס מחויב אין חלה, און א מענטש איז יוצא דערמיט זיין חוב (צו עסן מצה) אים פסח און אויב עס האָט ניט קיין טעם פון דגן (תבואה) איז עס ניט מחויב אין חלה און אַ מענטש איז ניט יוצא דערמיט זיין חוב אים פסח. **מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה א', אז נור פון מעל פון תבואה, פון די 5 מינים, ווייץ, גערשטן, שפעלץ, האָבער און קאָרן, דאַרף מען נעמען חלה, און אז נור ווען מען עסט פון זיי מצה אים פסח איז מען מקיים די מצוה פון מצה־עסן. אָבער, למשל, פון מעל פון רייז דאַרף מען ניט נעמען קיין חלה, און אויב מען באַקט דערפון מצה און מען עסט עס אים פסח איז מען ניט מקיים די מצוה פון מצה־עסן. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב מען האָט צונויפגעמישט מעל פון ווייץ מיט מעל פון רייז צוזאַמען און געמאַכט דערפון א טייג, און דאָס ווייצן־מעל אליין האָט ניט געהאַט דעם שיעור, וואָס דערפון דאַרף מען נעמען חלה, עס איז ניט געווען פינף פערטל טאָפּ ווייצנמעל, נאָר ביידע צוזאמען האָבן יאָ געהאַט פינף פערטל טאָפּ, איז דער דין אזוי: אויב ווען מען עסט דאָס ברויט פון דעם געמיש שפּירט מען דעם טעם פון תבואה, פון דעם ווייצן־מעל** (רייז הייסט ניט קיין „תבואה", קיין „דגן") **דאַרף מען נעמען דערפון חלה. דאָסזעלבע אויב מען באַקט פון דעם געמישטען מעל מצה און מען עסט עס אין דער ערשטער נאַכט פסח איז מען מקיים דערמיט די מצוה פון מצה עסן. אויב אָבער מען שפּירט ניט דעם טעם פון ווייצן־מעל, דאַרף מען ניט נעמען דערפון קיין חלה, און מען איז ניט מקיים דערמיט די מצוה פון מצה עסן.**

ח. הנוטל שאור, אז איינער נעמט זויער־טייג פון א טייג, פון וועלכן מען האָט ניט גענומען קיין חלה, (און טוט אריין אין טייג, פון וועלכן מען האָט גענומען חלה), אויב ער האָט פרנסה (טייג צו נעמען חלה) פון אן אנדער אָרט, זאָל ער נעמען לויט חשבון. **ביים פאַרקנעטן א טייג טוט מען אריין א שטיקל זויער־טייג, כדי דאָס טייג זאָל יערן. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט אריינגעטאָן זויער־טייג, פון וועלכן מען האָט ניט גענומען קיין חלה, אין טייג, פון וועלכן מען האָט שוין יאָ גענומען חלה, איז פאַראַן די עצה, אז מען זאָל פון אן אנדער טייג, פון וועלכן מען האָט נאָכניט גענומען קיין חלה, נעמען חלה אויך אויף דעם שטיקל זויער־טייג, וואָס איז דאָ אריינגעטאָן געוואָרן.** ואם לאו, אויב ניט (אויב ער האָט ניט אן אנדער טייג, פון וועלכן עס איז ניט גענומען געוואָרן קיין חלה) מוז ער נעמען חלה פון דעמזעלבן טייג אויף דעם גאַנצן. **ער מוז נעמען חלה פון דעם טייג, אין וועלכן ער האָט אריינגעטאָן דעם זויער־טייג, אָבער ניט א 24סטל פון זויער־טייג אליין נאָר א 24סטל פון גאַנצן טייג;** ווייל טבל (תבואה, פון וועלכן מען האָט ניט גענומען תרומה און מעשרות, אָדער מעל, וואָס מען האָט ניט גענומען דערפון קיין חלה) ווערט ניט בטל, און עס איז ווי דאָס גאַנצע טייג

חַלָּה אַחַת עַל הַכֹּל: ט כְּיוֹצֵא בוֹ, זֵיתֵי מַסִּיק שֶׁנִּתְעָרְבוּ עִם זֵיתֵי נִקּוּף, עִנְּבֵי בָצִיר עִם עִנְּבֵי עוֹלֵלוֹת, אִם יֵשׁ לוֹ פַּרְנָסָה מִמָּקוֹם אַחֵר, מוֹצִיא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאִם לָאו מוֹצִיא תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר לַכֹּל, וְהַשְּׁאָר מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְפִי חֶשְׁבּוֹן: י הַנּוֹטֵל שְׂאוֹר מֵעִסַּת חִטִּים וְנוֹתֵן לְתוֹךְ עִסַּת אוֹרֶז, אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן, חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וְאִם לָאו פְּטוּרָה, אִם כֵּן

ווערט מחויב צו נעמען דערפון חלה. אזוי טייטשט די משנה דער ר״ש. אָבער דער רמבם און דער ברטנורא (אויפן גרונט פון דער תוספתא) טייטשן דעם ערשטן טייל פון דער משנה, אז „פרנסה ממקום אחר״ מיינט, דאָס ער זאָל ברענגען מעל (וואָס איז מחויב אין חלה) פון אן אנדער אָרט אזוי פיל אז צוזאמען מיט דעם זויער־טייג זאָל ער זיין פינף פערטל טאָפּ, און זאָל דאָס מעל צונויפקנעטן מיט דעם טייג, אין וועלכן עס איז אריינגעטאָן געוואָרן דער זויער־טייג, און דעמאָלס נעמען דערפון חלה א 24סטל פון די פינף פערטל טאָפּ.

ט. כיוצא בו, אזוי איז אויך דער דין, ווען איילבירטן, וואָס ווערן אָפּגעשניטן (פון בוים) דורך דעם בעל הבית („זיתי מסיק״, „מסוק״ הייסט אפשניידן איילבירטן) האָבן זיך אויסגעמישט מיט דורך־אָרימע־לייט־אָפּגעריסענע איילבירטן, אָדער וויינטרויבן וואָס זענען אָפּגעשניטן דורך דעם בעל הבית האָבן זיך אויסגעמישט מיט עוללות־וויינטרויבן (וואָס געהערן צו אָרימע לייט), אויב ער האָט פרנסה (וויינטרויבן, פון וועלכע מען האָט נאָכניט גענומען קיין תרומה און מעשרות) פון אן אנדער אָרט, זאָל ער נעמען פון דאָרט (תרומה און מעשרות) לויט דעם רעכנונג. **דער דין איז אז תרומה און מעשר דאַרף מען נעמען נור פון בעל הבית׳ס פּרוכטן; אָבער פון די פּרוכטן, וואָס געהערן לויט דער מצוה פון דער תורה צו אָרימע לייט, דאַרף מען ניט נעמען קיין תרומה און מעשרות. וועגן „זיתי ניקוף״, אז זיי געהערן צו אָרימע לייט און אז דאָס מיינט מען די לעצט־געבליבענע איילבירטן, האָבן מיר געגעבן אין מסכתא פאה פרק ז׳ משנה ג׳. אין דער הקדמה צו מסכתא פאה האָבן מיר געגעבן, אז וויינטרויבן־עוללות, שלעכט־געוואקסענע, געהערן צו אָרימע לייט. זאָגט דאָ די משנה אז אויב איילבירטן פון בעל הבית האָבן זיך אויסגעמישט מיט איילבירטן פון אָרימע לייט, אָדער וויינטרויבן פון בעל הבית מיט וויינטרויבן פון אָרימע לייט, און מען האָט נאָכניט געהאַט גענומען תרומה און מעשרות פון בעל הבית׳ס איילבירטן און וויינטרויבן, זאָל דער בעל הבית נעמען אנדערע איילבירטן און וויינטרויבן, פון וועלכע ער האָט אויך נאָכניט גענומען תרומה און מעשרות, און זאָל פון זיי נעמען תרומה און מעשרות אויף די אויסגעמישטע בעל הבית־איילבירטן און וויינטרויבן.** ואם לאו, אויב ער האָט ניט (צו נעמען פון אן אנדער אָרט) זאָל ער נעמען תרומה און תרומת מעשר (פון דעם געמיש) אויף דעם גאַנצן (ניט בלויז אויף דעם בעל הבית׳ס נאָר אויך אויף די אָרימע לייט׳ס); אָבער דעם איבריקן מעשר (ראשון) און מעשר שני זאָל ער נעמען נאָר לויט דעם רעכנונג (בלויז אויף דעם בעל הבית׳ס). **ווייל תרומה און תרומת מעשר טאָר דאָך א ישראל ניט עסן, דעריבער דאַרף ער נעמען אויפן גאַנצן, אָבער מעשר מעג דאָך א ישראל עסן, און מעשר שני קאָן מען דאָך אויסלייזן מיט געלט, דעריבער זאָל ער נעמען נאָר וויפיל מען דאַרף נעמען פון בעל הבית׳ס איילבירטן און וויינטרויבן. אזוי טייטשט דער רמבם. אָבער דער ר״ש און דער ברטנורא טייטשן, אז אפשיידן זאָל ער אויך מעשר ראשון און מעשר שני אויף אלע איילבירטן און וויינטרויבן, נאָר געבן מעשר ראשון דעם לוי און אויסלייזן מעשר שני דאַרף ער נאָר וויפיל עס באַטרעפן די מעשרות פון דעם בעל הבית׳ס איילבירטן און וויינטרויבן.**

י. הנוטל שאור, אז איינער נעמט זויער־טייג פון ווייצן־מעל־טייג (פון וועלכן מען האָט נאָכניט גענומען קיין חלה) און טוט אריין אין טייג פון רייז־מעל, אויב עס איז פאַראַן אין דעם טייג א טעם פון דגן (תבואה, פון ווייץ־מעל) איז מען מחויב צו נעמען דערפון חלה, און אויב ניט איז מען פטור. **מחמת פון רייז־מעל דאַרף מען ניט נעמען**

לָמָּה אָמְרוּ הַטֶּבֶל אוֹסֵר כָּל שֶׁהוּא? מִין בְּמִינוֹ, וְשֶׁלֹּא בְמִינוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם:

פרק ד

א שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁעָשׂוּ שְׁנֵי קַבִּים וְנָגְעוּ זֶה בָזֶה, אֲפִילוּ הֵם מִמִּין אֶחָד פְּטוּרִים. וּבִזְמַן שֶׁהֵם שֶׁל אִשָּׁה אַחַת, מִין בְּמִינוֹ חַיָּב, וְשֶׁלֹּא בְמִינוֹ פָּטוּר:

קיין חלה, ווי מיר האָבן געלערנט אין פרק א׳ משנה ד׳. אם כן, אויב אזוי, פאַרוואָס האָט מען געלערנט, אז טבל (תבואה פון וועלכער מען האָט ניט גענומען תרומה און מעשרות, אָדער טייג, פון וועלכן מען האָט ניט גענומען קיין חלה) אסר׳ט מיט א כל שהוא (מיט עפּיס, אפילו עס גיט ניט אריין קיין טעם)? דאָס איז נור אויב עס האָט זיך אויסגעמישט פון דעמזעלבן מין אין דעמזעלבן מין (מין במינו), אָבער אויב ניט אין דעמזעלבן מין (אסר׳ט עס) נור ווען עס גיט אריין א טעם (בנותן טעם). **דער ברטנורא זאָגט, אז די קשיא איז, וואָס מיר האָבן דאָך פריער אין משנה ח׳ געלערנט אז אויב מען האָט אריינגעטאָן א שטיקל זויער טייג, פון וועלכן מען האָט ניט גענומען קיין חלה, אין טייג פון וועלכן מען האָט שוין גענומען חלה, דאַרף מען נעמען חלה פון גאַנצן (אויב מען נעמט פון זעלבן טייג), פאַרוואָס־זשע דאַרף מען דאָ דוקא נור אזא שיעור פון טבל, אז עס זאָל אריינגעבן א טעם? ענטפערט די משנה, אז נור ביי מין במינו, ווען מען האָט א שטיקל זויער טייג פון ווייצן־מעל אריינגעטאָן אין טייג פון ווייצנמעל, דאָס הייסט, פון דעמזעלבן מין אין זעלבן מין, אסר׳ט עס אפילו מיט עפּעס, מיט א כל־שהוא; אָבער מין בשאינו מינו, אויב פון איין מין האָט זיך אויסגעמישט אין אן אנדערן מין, ווי דאָ אין דער משנה, זויערטייג פון ווייצן־מעל אין טייג פון רייז־מעל, דאַרף דאָס ווייצן־מעל זיין אזוי פיל אז עס זאָל אריינגעבן א טעם אין רייז־מעל, כדי עס זאָל אסרן און מען זאָל דאַרפן דערפון נעמען חלה.**

פרק ד.

א. שתי נשים, אויב צוויי פרויען האָבן געמאַכט טייגן צו איין טאָפּ (מעל אין יעדן טייג, און כדי מען זאָל נעמען חלה דאַרף מען האָבן מינדעסטנס א טאָפּ מיט אָ פערטל) און די טייגן האָבן אָנגערירט איינעם דעם צווייטן, אפילו זיי זענען פון איין מין (ביידע זענען, למשל, פון ווייצן־מעל), זענען זיי פטור (פון חלה). **ווייל כאָטש די צוויי טייגן האָבן זיך אָנגערירט און עס איז דאָך שוין פאַראַן אזוי ווי איין טייג פון צוויי טעפּ, פונדעסטוועגן איז מען פטור, ווייל יעדער טייג געהערט צו אן אַנדערער פרוי.** ובזמן, אָבער אויב די צוויי טייגן געהערן צו איין פרוי, איז אויב עס איז איין מין מיט דעמזעלבן מין (אויב ביידע טייגן, וועלכע האָבן זיך אָנגערירט, זענען פון איין מין מעל, למשל, פון ווייצן־מעל), דאַרף מען נעמען פון זיי חלה (ווערן זיי גערעכנט פאַר איין טייג), אויב אָבער זיי זענען ניט פון זעלבן מין (למשל איין טייג איז פון ווייצן־מעל און דאָס אנדערע פון קאָרן־מעל) זענען זיי פטור. **ווייל אין יעדן טייג איז דאָך ניטאָ קיין פינף פערטל טאָפּ מעל, און דאָס וואָס זיי האָבן זיך אָנגערירט מאַכט זיי ניט פאַר איין טייג, אויב זיי זענען ניט פון זעלבן מין מעל, מחמת די בעל הבית׳טע איז דאָך מקפיד, אז זיי זאָלן זיך ניט אויסמישן. דער ירושלמי זאָגט, אז אויב די צוויי פרויען זענען ניט מקפיד איינע אויף דער אנדערע און עס אַרט זיי ניט אויב זייערע טייגן וועלן זיך אויסמישן, האָבן זיי דעם דין ווי איין פרוי. דער ברטנורא זאָגט, אז מען איז מחויב צו נעמען חלה פון די טייגן פון זעלבן מין נאָר ווען די טייגן האָבן זיך „אָנ־געביסן" אָדער ווען מען האָט די געבאַקענע ברויטן אריינגעלייגט אין איין קויש. מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק ב׳ משנה ד׳, אז „אָנגעביסן זיך" מיינט, אז איין טייג רירט זיך אזוי שטאַרק אָן דעם צווייטן טייג, אז ווען מען נעמט זיי פונאַנאַנדער נעמען זיי מיט שטיקלעך טייג.**

ב אֵי זֶה הוּא מִין בְּמִינוֹ? הַחִטִּים אֵינָן מִצְטָרְפוֹת עִם הַכֹּל אֶלָּא עִם הַכּוּסְמִים, הַשְּׂעוֹרִים מִצְטָרְפוֹת עִם הַכֹּל חוּץ מִן הַחִטִּים. ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, שְׁאָר הַמִּינִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה: ג שְׁנֵי קַבִּין וְקַב אֹרֶז אוֹ קַב תְּרוּמָה בְּאֶמְצַע אֵינָן מִצְטָרְפִין, דָּבָר שֶׁנִּטְּלָה חַלָּתוֹ בְּאֶמְצַע, מִצְטָרְפִין שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּב בַּחַלָּה: ד קַב חָדָשׁ וְקַב יָשָׁן שֶׁנָּשְׁכוּ זֶה בָזֶה, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר יִטּוֹל מִן הָאֶמְצַע, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. הַנּוֹטֵל חַלָּה מִן

ב. איזה, וואָס הייסט „דערזעלבער מין"? ווייץ ווערט ניט צונויפגענומען מיט קיינעם, נאָר מיט שפעלץ (כוסמין). **אויב איין טייג איז געווען פון ווייץ און אן אנדער טייג איז געווען פון קאָרן אָדער גערשטן אָדער האָבער, און די צוויי טייגן האָבן „זיך אָנגעביסן", ווערן זיי ניט פאררעכנט פאר איין טייג. אָבער אויב איין טייג איז פון ווייץ און דאָס אנדערע טייג אין פון כוסמין, פון שפעלץ, און זיי „בייסן זיך" אָן איינער דעם אנדערן, ווערן זיי יאָ פאררעכנט פאר איין טייג, און אויב אין ביידע צוזאמען איז פאראן פינף פערטל טאָפּ מעל דארף מען פון זיי נעמען חלה.** השעורים, גערשטן ווערט צונויפגענומען מיט אלע מינים, א חוץ מיט ווייץ. **אויב איין טייג איז געווען פון גערשטן און דאָס אנדערע טייג איז געווען פון האָבער אָדער קאָרן אָדער שפעלץ, און די ביידע טייגן האָבן „זיך אָנגעביסן" ווערן זיי פאררעכנט פאר איין טייג. אָבער אויב איין טייג איז געווען פון גערשטן און דאָס אנדערע טייג פון ווייץ און זיי האָבן זיך אָנגעביסן, ווערן זיי ניט פאררעכנט פאר איין טייג.** ר' יוחנן בן נורי זאָגט, אז די איבעריקע מינים נעמען זיך צונויף איינער מיט דעם אנדערן. **דאָס הייסט, אז די דריי מינים (א חוץ ווייץ און גערשטן) שפעלץ, האָבער און קאָרן, אויב איין טייג איז געווען פון איין מין פון די דריי מינים, און דאָס אנדערע טייג איז געווען פון אן אנדער מין פון די דריי מינים, (למשל איינס פון שפעלץ און איינס פון קאָרן) און זיי האָבן „זיך אָנגעביסן" איינער מיטן אנדערן ווערן זיי פאררעכנט פאר איין טייג, און אויב עס איז פאראן אין ביידע פינף פערטל טאָפּ מעל דארף מען נעמען חלה.**

ג. אויב (עס זענען געווען) צוויי טייגן) צו איין טאָפּ יעדער, (פון ווייצן־מעל, אָדער פון איינעם פון די אנדערע מינים, וואָס זענען מחויב אין חלה), און איין (טייג פון א) טאָפּ רייז אָדער תרומה (רייז און תרומה זענען ניט מחויב אין חלה) איז געווען צווישן (די צוויי טייגן) ווערן זיי ניט צונויפגענומען. **אויב די צוויי טייגן פון ווייצן־מעל זענען געוואָרן פארבינדן צווישן זיך דאדורך וואָס צווישן זיי איז געווען א טייג פון אזא מעל, וואָס איז פטור פון חלה, ווי למשל רייז אָדער תרומה, הייסן די צוויי טייגן צוויי באזונדערע טייגן, און אויב ניט אין דעם טייג און ניט אין דעם אנדערן טייג איז פאראן פינף פערטל טאָפּ מעל, זענען זיי פטור פון חלה.** דבר שניטלה, אויב אָבער צווישן (די צוויי טייגן) איז געווען א טייג, פון וועלכן מען האָט שוין געהאַט גענומען חלה, ווערן זיי יאָ צונויפגענומען, ווייל דאָס דאָזיקע (מיטלסטע טייג) איז דאָך געווען מחויב אין חלה. **כאָטש דאָס מיטלסטע טייג איז דאָך איצט פטור פון חלה, ווייל מען האָט דאָך שוין גענומען דערפון חלה, פונדעסטוועגן ווערן די צוויי טייגן פארבונדן צווישן זיך דורך דעם דאָזיקן מיטלסטן טייג, ווייל דאָס מיטלסטע טייג איז דאָך אמאָל מחויב געווען צו נעמען דערפון חלה; עס איז ניט גלייך צו א טייג פון רייז אָדער פון תרומה, וואָס קאָן ניט פארבינדן די אנדערע צוויי טייגן, ווייל דאָס רייז־אָדער תרומה־טייג האָט קיינמאָל ניט געהאַט דעם חיוב פון חלה.**

ד. קב חדש, א טאָפּ (מעל אין טייג) פון נייער תבואה און א טאָפּ (מעל אין טייג) פון אלטער תבואה, און די צוויי טייגן האָבן „זיך אָנגעביסן" איינער אין אנדערן, זאָגט ר' ישמעאל, אז מען זאָל נעמען (חלה) פון דערמיט; און די חכמים אסרן. „נייע" מיינט מען תבואה, וואָס איז געוואקסן היי־יאָר, און „אלטע" הייסט, וואָס איז

הַקַּב, ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר חַלָּה וַחֲכָ״א אֵינָהּ חַלָּה: ה שְׁנֵי קַבִּין שֶׁנִּטְּלָה חַלָּתוֹ שֶׁל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְשֶׁל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, חָזַר וַעֲשָׂאָן עִסָּה אַחַת, רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹטֵר, וַחֲכָמִים מְחַיְּבִין, נִמְצָא חוּמְרוֹ קוּלוֹ: ו נוֹטֵל אָדָם כְּדֵי חַלָּה מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, לַעֲשׂוֹתָהּ בְּטָהֳרָה לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלֶיהָ וְהוֹלֵךְ, חַלַּת דְּמַאי עַד שֶׁתִּסָּרֵחַ, שֶׁחַלַּת דְּמַאי נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל

געוואקסן פאַריקעס יאָר אָדער נאָך פריער. מיר האָבן געלערנט אין מסכתא תרומות פרק א׳ משנה ה׳, אז מען טאָר ניט אָפּשיידן פון אלטער אויף נייער און פון נייער אויף אלטער. זאָגט ר׳ ישמעאל, אז אויב איין טייג איז געווען פון איין טאָפּ מעל פון נייער תבואה און דאָס אנדערע טייג איז געווען פון איין טאָפּ מעל פון אלטער תבואה און די צוויי טייגן האָבן זיך אזוי שטאַרק אָנגערירט, אז עס האָבן זיך אָנגעביסן (אויב מען נעמט זיי פונאנדער רייסט איינס מיט שטיקלעך טייג פון אנדערן), ווערן זיי פאַררעכנט פאַר איין טייג און אזוי ווי אין ביידע איז פאַראַן צוויי טעפּ, דאַרף מען נעמען פון זיי חלה. און כדי מען זאָל ניט נעמען חלה פון אלטן אויפן נייעם און פון נייעם אויפן אלטן, זאָל מען נעמען די חלה פון דערמיט, פון דעם אָרט, וואו ביידע טייגן „בייסן זיך״ אָן, קומט דאָך אויס, אז מען נעמט פון איינעם א שטיקל און פון דעם אַנדערן אַ שטיקל. אָבער די חכמים זאָגן, אז מען טאָר ניט נעמען חלה פון דער־מיט, ווייל מענטשן וועלן מיינען, אז מען נעמט חלה פון אלטן אויפן נייעם און פון נייעם אויפן אלטן. הנוטל חלה, אז איינער נעמט חלה פון א טאָפּ (פון א טייג, אין וועלכן עס איז פאַראַן ניט מער ווי איין טאָפּ מעל), זאָגט ר׳ עקיבא, אז עס איז חלה, אָבער די חכמים זאָגן אַז עס איז ניט קיין חלה. **דער ירושלמי זאָגט איין מיינונג, אַז לויט ר׳ עקיבא איז עס נור חלה אויב ער האָט שפּעטער צוגעלייגט צום טייג נאָך א פערטל טאָפּ כדי עס זאָל שפּעטער זיין צוזאמען פינף פערטל טאָפּ.**

ה. שני קבין, צוויי (טייגן, וואָס אין יעדן פון זיי איז פאַראַן צו איין) טאָפּ, און מען האָט גענומען פון דעם טייג באזונדער זיין חלה און פון דעם אנדערן טייג באַ־זונדער זיין חלה, און דערנאָך האָט מען געמאַכט פון ביידע טייגן איין טייג, איז ר׳ עקיבא פטר׳ט (פון נעמען חלה) און די חכמים זענען מחייב (צו נעמען חלה); קומט אויס, אז זיי (ר׳ עקיבא׳ס פריערדיקע) שטרענקייט, איז איצט זיין פאַרלייכטערונג. **ווייל ר׳ עקיבא האַלט פריער, אז ווען מען נעמט חלה פון איין־טאָפּ־מעל־טייג איז עס חלה, איז ער דאָך געווען שטרענג (געאַסר׳ט די גענומענע חלה, אַז אַ ישראל טאָר זי ניט עסן), ממילא האַלט ער איצט, אז די ביידע גענומענע חלות פון די באַזונדערע איין־טאָפּ־מעל־טייגן זענען געווען גוטע חלות, און מחמת דעם, אויב מען האָט די צוויי טייגן דערנאָך אויסגעמישט און געמאַכט איין טייג, איז מען שוין פטור צו נעמען דערפון חלה, ווייל מען האָט דאָך שוין פריער גענומען. אָבער די חכמים האַלטן דאָך, אז די גענומענע חלה פון איין־טאָפּ־מעל־טייג איז ניט קיין חלה, דעריבער האַלטן זיי איצט, אז נאָכדעם ווי מען האָט ביידע טייגן געמאַכט איין טייג, דאַרף מען דערפון נעמען חלה.**

ו. נוטל אדם, א מענטש מעג נעמען א שטיק חלה פון א טייג, פון וועלכן מען האָט נאָכניט גענומען קיין חלה, צו קענען עס בטהרה, כדי פון דעם אָפּצושיידן חלה אויף דמאי, אזוי לאַנג, ביז דאָס שטיק טייג וועט קאַליע ווערן, ווייל חלה פון דמאי קאָן גענומען ווערן פון טהור־טייג אויף טמא־טייג, און ניט פון דערלעבן (ניט פון זעלבן טייג). **די משנה איז א שווערע, און זי האָט אַ סך פירושים. דער רמבם טייטשט די משנה אזוי; אויב איינער וויל קויפן כסדר ברויט פון א בעקער א עם הארץ און עסן, און ער ווייסט ניט, צי דער עם הארץ האָט גענומען חלה פון דעם ברויט צי ניט, ווייל אַן עם הארץ איז מען דאָך חושד, אז ער איז ניט אָפּגעהיטן אין אָפּשיידן מעשרות, און עס קאָן זיין אַז ער האָט ניט אָפּגעשיידט חלה; אַזאַ ברויט הייסט „דמאי״.**

הַטָּמֵא, וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף: ז יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ אֲרִיסִין לְכוּתִים בְּסוּרְיָא, ר׳ אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב פֵּירוֹתֵיהֶם בְּמַעַשְׂרוֹת וּבִשְׁבִיעִית. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל פּוֹטֵר. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שְׁתֵּי חַלּוֹת בְּסוּרְיָא, וְר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חַלָּה אַחַת. אָחֲזוּ קוּלּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְקוּלּוֹ שֶׁל ר׳ אֱלִיעֶזֶר, חָזְרוּ לִנְהוֹג

א חוץ דעם איז מען דאָך דעם עם הארץ אויך חושד, אז ער היט ניט אָפּ די דינים פון טומאה, און די ברויטן, וואָס מען קויפט ביי אים קאָן דאָך זיין, אַז זיי זענען טמא. זאָגט די משנה, אזא עצה. דער דאַזיקער, וואָס קויפט כסדר, א לענגערע צייט, די ברויטן ביי אן עם הארץ, זאָל אוועקלייגן א שטיק טייג, פון וועלכן מען האָט נאָכניט גענומען קיין חלה, און ער זאָל דאָס שטיק טייג האַלטן ריין, עס זאָל זיין טהור, עס זאָל ניט טמא ווערן. ער מעג דעמאָלס כסדר קויפן ביים עם הארץ ברויטן, ווייל דאָס אוועקגעלייגטע שטיק טייג ווערט כסדר חלה אויף די ברויטן וואָס ער קויפט. (ביז די ברויטן וועלן זיין 23 מאָל אזוי פיל ווי דאָס טייג). איי, דער דין איז דאָך, אז חלה טאָר מען ניט נעמען פון טהור אויף טמא, און אויך ניט „שלא מן המוקף". עס מוז דאָך זיין גענומען פון זעלבן טייג, ניט פון אַן אַנדער טייג? דערויף זאָגט די משנה אז „דמאי־חלה", חלה פון אזעלכע ברויטן, וואָס מען קויפט ביי אן עם הארץ און מען ווייסט ניט צי מען האָט גענומען חלה, מעג מען אָפּשיידן סיי פון טהור אויף טמא און סיי ניט פון זעלבן טייג. דער דאַזיקער פירוש פון רמבם איז דער פארשטענדליכ־סטער פון אַלע אַנדערע פירושים. כאָטש אויף אים האָבן די מפרשים אַ סך קשיות.

ז. ישראל, אויב יידן האָבן געדינגען פון גויים פעלדער אין סוריא (צו געבן די בעלי־בתים גויים א טייל פון דער תבואה, וואָס זיי נעמען אראָפּ), איז ר׳ אליעזר מחייב זייערע פרוכטן (תבואה) אין מעשרות און שמיטה, און רבן גמליאל פטר׳ט. מיר האָבן אין מסכתא דמאי פרק א׳ משנה ג׳ און פרק ו׳ משנה י״א געזאָגט, אז סוריא איז אומגעפער דאָס היינטיקע לאַנד סיריע צו צפון פון ארץ ישראל, און אז כאָטש סו־ריא איז ניט באַטראַכט געוואָרן אינגאַנצן ווי ארץ ישראל, אָבער אין טייל זאַכן האָט מען עס יאָ באַטראַכט ווי ארץ ישראל. דאָ זאָגט ר׳ אליעזר אז אויב יידן דינגען פעלדער פון גויים אין סוריא איז עס פונקט ווי אין ארץ ישראל, און מען דאַרף פון זייערע פרוכטן אָפּשיידן תרומה און מעשרות („מעשרות" מיינט אויך תרומה) און מען מוז אָפּהיטן ביי זיי די דינים פון שמיטה־יאָר (וואָס זענען אויסגערעכנט אין מסכתא שביעית). אָבער רבן גמליאל זאָגט, אז מען דאַרף ניט אָפּשיידן מעשרות און מען דאַרף ניט אָפּהיטן די דינים פון שמיטה; סיידן ווען די פעלדער אין סוריא געהערן צו יידן, דעמאָלס דאַרף מען יאָ אָפּשיידן מעשרות און אָפּהיטן געוויסע דינים פון שמיטה. רבן גמליאל אומר, רבן גמליאל זאָגט, אז צוויי חלות אין סוריא. ווען מען מאַכט טייג אין סוריא דאַרף מען זיך נוהג זיין ווי אין חוץ לארץ, אָפּשיידן צוויי מאָל חלה פון זעלבן טייג. איין חלה, די ריכטיקע חלה, דאַרף מען פאַרברענען אין פייער, און דער כהן טאָר זי ניט עסן, ווייל „ארץ העמים", לענדער, וואָס ליגן אויסער ארץ ישראל, זענען טמא, איז דאָך די חלה אויך טמא, און טמא חלה דאַרף מען פאַרברענען. און די צווייטע חלה, איז ניט קיין ריכטיקע חלה, און מען דאַרף זי געבן דעם כהן, וועלכער מעג זי עסן, ווייל כאָטש זי איז טמא, אָבער זי איז דאָך באמת ניט די ריכטיקע חלה; און די חכמים האָבן זי געהייסן אָפּשיידן און געבן דעם כהן, כדי מען זאָל ניט פאַר־געסן דעם דין, אז חלה דאַרף מען געבן דעם כהן („שלא תשתכח תורת חלה מישראל"). ור׳ אליעזר, אָבער ר׳ אליעזר זאָגט, אז איין חלה. ער האַלט דאָך (פריער אין דער משנה), אז סוריא איז ווי ארץ־ישראל, און ממילא איז זי ניט טמא, און עס איז דעריבער גענוג אָפּצושיידן איין חלה און זי צו געבן דעם כהן. אחזו, האָבן מענטשן אָנגענומען די פאַרלייכטערונג (קולא) פון רבן גמליאל און די פאַרלייכטערונג פון ר׳ אליעזר. זיי האָבן

כְּדִבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בִּשְׁתֵּי דְרָכִים:
ח רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לְחַלָּה, מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב חַלָּה אַחַת, מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה שְׁתֵּי חַלּוֹת, אַחַת לָאוּר וְאַחַת לַכֹּהֵן. שֶׁל אוּר יֵשׁ לָהּ שִׁיעוּר, וְשֶׁל כֹּהֵן אֵין לָהּ שִׁיעוּר. מִן הַנָּהָר וּמִן אֲמָנָה וְלִפְנִים שְׁתֵּי חַלּוֹת, אַחַת לָאוּר וְאַחַת לַכֹּהֵן. שֶׁל אוּר אֵין לָהּ שִׁיעוּר, וְשֶׁל כֹּהֵן יֵשׁ לָהּ שִׁיעוּר.

געהאַלטן פון רבן גמליאל׳ס דין, אז סוריא איז ניט אינגאנצן ווי ארץ ישראל און האָבן דעריבער ניט אָפּגעשיידט מעשרות און ניט אָפּגעהיט די דינים פון שמיטה ביי פעלדער וואָס מען האָט געדינגען פון גויים; און זיי האָבן אויך געהאַלטן פון דעם דין פון ר׳ אליעזר, אז סוריא איז יאָ ווי ארץ ישראל און אָפּגעשיידט נאָר איין חלה. חזרו, האָבן די מענטשן שפּעטער אָנגעהויבן זיך צוריק אויפפירן ווי רבן גמליאל אין ביידע וועגן. דאָס הייסט ניט אָפּשיידן קיין מעשרות און ניט אָפּהיטן שמיטה, אָבער דערפאַר אָפּצושיידן צוויי חלות.

ח. רבן גמליאל זאָגט, אז עס זענען פאראַן דריי לענדער צו חלה. **בנוגע דעם דין אָפּצושיידן חלה, זענען פאראַן דריי פארשידענע דינים אין דריי לענדער:** מארץ ישראל, פון ארץ ישראל ביז כזיב (נעמט מען פון טייג) איין חלה; פון כזיב ביז דעם טייך און ביז אמנה (נעמט מען פון טייג) צוויי חלות, איינע פון זיי צום פייער (פאַרברענט מען) און איינע (גיט מען) צום כהן; די חלה צום פייער (וואָס מען פאַרברענט) האָט א שיעור (דאַרף מען נעמען א פיר־און־צוואַנציקסטל פון טייג), די חלה צום כהן האָט ניט קיין שיעור (מען קאָן נעמען דאָס קלענסטע שטיקל). פון טייך און פון אמנה און ווייטער (נעמט מען פון טייג) צוויי חלות; איינע צום פייער (פאַרברענט מען) און איינע (גיט מען) צום כהן; די צום פייער האָט ניט קיין שיעור און די צום כהן האָט יאָ אַ שיעור.
כדי צו פארשטיין די דאָזיקע משנה וועלן מיר נאָכאַמאָל געבן וואָס מיר האָבן געזאָגט פריער אין דער משנה. די תורה זאָגט, אז חלה דאַרף מען נעמען און געבן דעם כהן נור פון ברויט אין ארץ ישראל („מלחם הארץ״ במדבר ט״ו); די תורה זאָגט ניט, וויפיל מען זאָל נעמען חלה, נאָר די חכמים האָבן איינגעפירט, אז מען זאָל נעמען פון טייג איין פיר־און צוואָנציקסטל (און א בעקער, וואָס פארקויפט אין גאַס איין אכט און־פירציקסטל). אָבער פון ברויט אין חוץ לארץ, ניט פון ארץ ישראל, דאַרף מען, לויט דער תורה, אינגאנצן קיין חלה ניט נעמען. נאָר די חכמים האָבן ניט געוואָלט דערלאָזן, אז די יידן אין חוץ לארץ זאָלן פארגעסן אינגאנצן אז עס איז פאראַן אזא מצוה ווי חלה נעמען (שלא תשתכח תורת חלה מישראל) האָבן זיי איינגעפירט, אַז מען זאָל אין חוץ לארץ אויך נעמען חלה. אָבער אזוי ווי די לענדער אויסער ארץ ישראל האָט מען געהאַלטן פאר טמא (ארץ העמים), און ווען מען נעמט די חלה אין חוץ לארץ איז זי דאָך טמא, און טמא חלה טאָר מען דאָך ניט עסן נאָר מען דאַרף זי פארברענען; דעריבער האָט מען איינגעפירט, אז אין חוץ לארץ זאָל מען די גענומענע חלה ניט געבן דעם כהן (ווילכער טאָר זי דאָך סיי ווי ניט עסן) נאָר ארייַנוואַרפן אין פייער („אור״ הייסט „פייער״), פארברענען. און ווייל דאָס גאַנצע חלה־נעמען איז ניט פון דער תורה, האָט מען איינגעפירט, אז די דאָזיקע חלה זאָל מען ניט נעמען וויפיל דער שיעור איז, א 24סטל פון טייג, נאָר א קליין שטיקל, עפּיס; עס האָט ניט קיין שיעור, „אין לה שיעור״. האָבן אָבער די חכמים געזען, אז דאַדורך וועט מען פארגעסן די מצוה, אז חלה דאַרף גענומען ווערן אַ 24סטל פון טייג און אז חלה דאַרף מען געבן א כהן, דעריבער האָבן זיי איינגעפירט, אז א חוץ דאָס קליינע שטיקל חלה, דער ריכ־טיקער חלה, וואָס מען נעמט צום פארברענען, זאָל מען נעמען נאָך איינמאָל חלה, און דאָס איז ניט קיין ריכטיקע חלה, נאָר אלס א סימן, א צייכן. און אזוי ווי דאָס איז ניט קיין ריכטיקער חלה איז אפילו זי איז טמא מעג דאָך אויך א כהן עסן, דעריבער זאָל מען איר נעמען וויפיל דער שיעור איז, א 24סטל פון טייג, און מען זאָל זי געבן צום

וּטְבוּל יוֹם אוֹכְלָהּ׃ ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה׃ וַאֲסוּרָה לַזָּבִים וְלַזָּבוֹת, לַנִּדּוֹת וְלַיּוֹלְדוֹת, וְנֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן, וְנִתֶּנֶת לְכָל

כהן. קומט אויס, אז אין חוץ לארץ האָט מען גענומען צוויי חלות: איין חלה, עפּיס, ניט וויפיל דער שיעור איז, און די דאָזיקע חלה האָט מען געוואָרפן אין פייער („לאור", צום פייער), און איין חלה, יאָ וויפיל דער שיעור איז, און די חלה האָט מען געגעבן דעם כהן. אָבער, ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, האָט דאָס לאַנד סוריא געהאַט אביסל דעם דין פון ארץ ישראל און אביסל פון חוץ לארץ; עס איז טמא געווען ווי חוץ לארץ, אָבער מען האָט געהאַלטן, אז חלה דאַרף מען נעמען אזוי ווי אין ארץ ישראל. דעריבער האָט מען אויך דאָרט איינגעפירט אז מען נעמט צוויי חלות, נאָר מען טוט מיט זיי פאַרקערט ווי אין חוץ לארץ. די ריכטיקע חלה האָט מען גענומען וויפיל דער שיעור איז, א 24סטל, ווייל מ׳דאַרף דאָך נעמען חלה, און די דאָזיקע ריכטיקע חלה האָט מען פאַרברענט; און כדי מען זאָל ניט פאַרגעסן, אז חלה דאַרף מען געבן דעם כהן, האָט מען גענומען נאָך איין חלה, א ניט־ריכטיקע, נור אלס סימן, אלס צייכן, און די דאָזיקע חלה האָט מען געגעבן דעם כהן, אָבער די דאָזיקע חלה האָט מען גענומען נאָר עפּיס, דאָס קלענסטע שטיקל, וואָס האָט קיין שיעור ניט. די שאלה איז, וואָס הייסט „ארץ ישראל", און וואָס הייסט „סוריא" און וואָס הייסט „חוץ לארץ"? דערויף גיט דאָ די משנה די סמנים: פון ארץ ישראל ביז דער שטאָט כזיב אין צפון הייסט ארץ ישראל, און מען נעמט נור איין חלה. פון כזיב ביז צום טייך און ביז אמנה (די אמאנאס־בערג, די גרעניצן פון סוריא) איז סוריא און מען דאַרף נעמען צוויי חלות, איינע צום פאַרברענען און איינע צום כהן, און די חלה צום פאַרברענען דאַרף האָבן דעם שיעור (א 24סטל), און די חלה צום כהן האָט ניט קיין שיעור. פון טייך און פון אמנה און ווייטער איז שוין אינגאנצן חוץ לארץ און מען נעמט צוויי חלות, איין חלה עפּיס, און די גייט צום פייער, און איין חלה וואָס האָט יאָ א שיעור (א 24סטל) און די גיט מען צום כהן. וואו איז כזיב און וואָס מיינט מען מיט „דעם טייך" און „אמנה", און וואָס איז דער טייטש „ולפנים", האָבן מיר געגעבן אין אונזער פירוש אין דער מסכתא שביעית פרק ו׳ משנה א׳, און מען זאָל דאָרט נאָכקוקן. וטבול יום, און א כהן וואָס איז געווען טמא און האָט זיך טובל געווען (כאָטש ער האָט ניט געווארט ביז אוונט) מעג עסן די חלה פון חוץ לארץ. ביי חלה אין ארץ ישראל איז דער דין, אז א כהן א טבול יום טאָר זי ניט עסן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק א׳ משנה ט׳; אָבער די חלה פון חוץ לארץ מעג ער יאָ עסן. דער רמבם און ברטנורא זאָגן, אז דאָס מיינט מען די חלה, וואָס גייט צום פייער, צום פאַרברענען, אָבער תוספות און דער רא״ש אין חולין ק״ד זאָגן, אז דאָס מיינט מען די חלה, וואָס מען גיט צום כהן ר׳ יוסי זאָגט, אז זי דאַרף ניט קיין טבילה. א כהן וואָס איז טמא געוואָרן מיט א לייכ־טער טומאה, אפילו ער האָט זיך ניט טובל געווען, מעג אויך עסן חלה אין חוץ לארץ. ואסורה, אָבער זי איז אסור צו זבים און זבות, צו א נידה און א קימפּעטאָרין. זב און זבה הייסן א מאנספּערזאָן און א פרוי, פון וועלכע עס רינט אומריינע פליסיקייט; נידה הייסט א פרוי אין דער צייט פון איר בלוט־אָפּפלוס, לויט די דינים פון דער משנה אין מסכתא נידה. א קימפּעטאָרין איז טמא ביז זי ווערט ריין, ווי עס איז פאַראַן אין חומש ויקרא י״ב. ונאכלת, און זי (די חלה פון חוץ לארץ) ווערט געגעסן מיט אַ ניט־כהן ביי איין טיש. חלה אין ארץ ישראל טאָר א כהן ניט עסן ביי א טיש, ביי וועלכן עס זיצט א זר, א ישראל צי א לוי, ווייל עס איז מורא צו האָבן טאָמער וועט דער ניט־כהן, וואָס טאָר ניט עסן קיין חלה, נעמען דערפון א שטיקל און עסן. אָבער חלה פון חוץ לארץ מעג מען יאָ עסן מיט אַ ניט־כהן ביי איין טיש. וניתנת לכל כהן, און מען מעג זי געבן צו יעדן כהן. חלה אין ארץ ישראל און אויך תרומה דאַרף מען געבן נור אזא כהן, וואָס איז זיך נוהג צו עסן אפילו חולין נור בטהרה; אָבער חלה אין חוץ לארץ מעג מען געבן צו יעדן כהן.

כֹּהֵן: ט וְאֵלּוּ נִתָּנִין לְכָל כֹּהֵן, הַחֲרָמִים וְהַבְּכוֹרוֹת, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, וְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה, וְקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ, וְהַבִּכּוּרִים. ר' יְהוּדָה אוֹסֵר בַּבִּכּוּרִים. כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, ר' עֲקִיבָא מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים: י נִתַּאי אִישׁ תְּקוֹעַ הֵבִיא חַלּוֹת מִבֵּיתָר, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. אַנְשֵׁי אֲלֶכְּסַנְדְּרִיָּא הֵבִיאוּ חַלּוֹתֵיהֶן

ט. ואלו, און די דאָזיקע (זאכן) ווערן געגעבן צו יעדן כהן. **מיר האָבן פריער געלערנט, אז תרומה און חלה דארף מען געבן נור צו א כהן וואָס איז אָפּגעהיטן אין טהרה. זאָגט די משנה, אז די זאכן, וואָס ווערן ווייטער אויסגערעכנט, מעג מען געבן צו יעדן כהן;** החרמים, אז איינער זאָגט אויף א זאַך, אז עס זאָל זיין „חרם צו גאָט", **דארף מען די זאַך געבן צו אַ כהן;** והבכורות, ווען ביי אַ כשרע בהמה ווערט געבוירן **א בכור, דארף מען אים געבן צום כהן מקריב זיין אויפן מזבח, און דאָס פלייש עסן די כהנים.** ופדיון הבן, אויסלייזן דעם זון, **אויב ביי איינעם ווערט געבוירן א זון א בכור, דארף מען אים אויסלייזן פאר פינף שקלים און דאָס געלט געבן דעם כהן;** ופדיון פטר חמור, דאָס אויסלייזן דעם בכור פון אן אייזל, **אויב ביי אן אייזל ווערט געבוירן א בכור דארף מען עס אויסלייזן מיט א שעפּסל און דאָס שעפּסל געבן דעם כהן;** והזרוע והלחיים והקיבה, **ווען מען שעכט א בהמה דארף מען געבן דעם כהן דעם אָרעם און די קינבאקן און דעם מאָגן;** וראשית הגז, און דאָס ערשטע פון אָפּשערן, **ווען מען שערט אָפּ די וואָל פון שעפּסן דארף מען א געוויסן טייל פון דער ערשטער וואָל געבן דעם כהן;** ושמן שריפה, אייל צום פארברענען, **אייל פון תרומה, וואָס איז טמא געוואָרן, הייסט „שמן שריפה", „אייל צום פארברענען", און מען דארף געבן דעם כהן, וועלכער מעג עס נוצן צום ברענען;** וקדשי המקדש, און די הייליקייטן פון בית המקדש, **דאָס פלייש פון קרבנות, וואָס נור א כהן מעג עסן, מעג מען אויך געבן צו יעדן כהן, ווייל כאָטש ער דארף עס עסן בטהרה, אָבער ביי קרבנות פלייש איז יעדער כהן אָפּגע־היטן צו עסן עס בטהרה;** והביכורים, און ביכורים, **די ערשטע פרוכטן (וועגן וועלכע עס לערנט די משנה איז מסכתא ביכורים) דארף מען ברענגן אין בית המקדש, און געבן דעם כהן, און ווייל מען ברענגט זיי אין בית המקדש איז יעדער כהן אָפּגעהיטן זיי צו עסן בטהרה.** ר' יהודה אסר'ט ביי ביכורים. **ר' יהודה האַלט, אז ווייל מיט ביכורים־פרוכטן טוט ניט דער כהן קיין עבודה אין בית המקדש, דעריבער איז א כהן, וועלכער היט ניט אָפּ די דינים פון טומאה וטהרה, ניט אָפּגעהיטן מיט ביכורים־פרוכטן, און מחמת דעם טאָר מען ניט געבן ביכורים צו יעדן כהן.** כרשיני תרומה, תרומה, וואָס מען נעמט פון וויקע (כרשינים), איז ר' עקיבא מתיר (צו געבן צו יעדן כהן) און די חכמים אסר'ן. **וויקע איז א געוויקס, וואָס געוויינליך עסן עס בהמות, און מען וואָלט אייגענטליך ניט געדאַרפן נעמען דערפון תרומה; נאָר בשעת הדחק, אין הונגער־יאָרן, עסן עס אויך מענטשן, און דערפאר נעמט מען דערפון תרומה. ר' עקיבא האלט אז וויקע־תרומה איז ניט קיין ריכטיקע תרומה, און מען מעג זי געבן צו יעדן כהן, אָבער די חכמים האַלטן זי יאָ פאר ריכטיקע תרומה און מען מעג זי געבן נור צו א כהן, וועלכער היט די דינים פון טהרה (זע אין מסכתא מעשר שני פרק ב' משנה ד').**

י. ניתאי פון תקוע האָט געבראכט חלות פון ביתר און מען האָט ניט צוגענומען **פון אים. „איש תקוע" איז דער טייטש אן איינוואוינער פון תקוע; די משנה דערציילט, אז ניתאי האָט געבראכט קיין ארץ ישראל חלה פון ביתר, אן אָרט אין חוץ לארץ, און מען האָט ניט צוגענומען פון אים; מען טאָר ניט ברענגן חלה פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל, ווייל עסן טאָר מען זי דאָך ניט, מחמת זי איז דאָך פון חוץ לארץ, א טמא אָרט, און פארברענען טאָר מען זי אויך ניט, ווייל מען האָט זי דאָך ניט געזען טמא ווערן. „ביתר" דאָ איז ניט דאָס ביתר אין ארץ ישראל, לעבן ירושלים, (וואָס איז באַ־וואוסט פון דער בר־כוכבא־מלחמה), נאָר אן אָרט אין חוץ לארץ.** אנשי אלכסנדריא, איינוואוינער פון דער שטאָט אלכסנדריא האָבן געבראכט זייערע חלות פון אלכסנדריא

מֵאַלֶּכְּסַנְדְּרִיָּא וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם. אַנְשֵׁי הַר צְבוֹעִים הֵבִיאוּ בִּכּוּרֵיהֶם קוֹדֶם עֲצֶרֶת, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם, מִפְּנֵי הַכָּתוּב שֶׁבַּתּוֹרָה, וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה: **יא** בֶּן אַנְטִינוֹס הֶעֱלָה בְּכוֹרוֹת מִבָּבֶל, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. יוֹסֵף הַכֹּהֵן הֵבִיא בִּכּוּרֵי יַיִן וָשֶׁמֶן, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. אַף הוּא הֶעֱלָה אֶת בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ לַעֲשׂוֹת פֶּסַח קָטָן בִּירוּשָׁלַיִם, וְהֶחֱזִירוּהוּ, שֶׁלֹּא יִקָּבַע הַדָּבָר חוֹבָה. אֲרִיסְטוֹן הֵבִיא בִּכּוּרָיו מֵאַפַּמְיָא וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ, הַקּוֹנֶה בְסוּרְיָא כְּקוֹנֶה בְּפַרְוָר שֶׁבִּירוּשָׁלָיִם:

און מען האָט ניט צוגענומען פון זיי. **אלכסנדריא איז א שטאָט אין מצרים, אין חוץ לאָרץ, און אין דער צייט פון צווייטן בית המקדש האָבן דאָרט געוואוינט א סך יידן.** אנשי הר צבועים, די איינוואוינער פון בארג צבועים (אין ארץ ישראל) האָבן גע־בראַכט זייערע ביכורים (קיין ירושלים) פאַר שבועות און מען האָט זיי ניט צוגענומען פון זיי, ווייל עס איז געשריבן אין דער תורה (שמות כ״ג) „וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה", און דער יום טוב פון שניט, די ערשטע־פּרוכטן פון דיין ארבייט וואָס דו וועסט זייען אין פעלד". **פון דאָזיקן פסוק לערנט אָפּ די משנה אז ביכורים, די ערשטע פּרוכטן, וואָס מען דאַרף ברענגען אין בית המקדש (וועגן דעם וועלן מיר לערנען אין מסכתא ביכורים), טאָר מען ניט ברענגען פאַר שבועות, וואָס איז דער „חג הקציר", דער יום טוב פון אָנהייב שניידן ווייץ, און מען ברענגט דעמאָלט אין בית המקדש דעם קרבן פון „צוויי ברויטן" („שתי הלחם"), וואָס איז מתיר, אז מען זאָל מעגן ברענגען אין בית המקדש קרבנות פון דער נייער תבואה. „עצרת" הייסט דער יום טוב שבועות אין דער משנה און דער גמרא.**

יא. בן אנטינוס האָט געבראַכט (אין בית המקדש) בכורות (בהמות בכורים, די ערשטע געבוירענע בהמות) פון בבל און מען האָט ניט צוגענומען פון אים. **ווייל דער דין איז, אז מען טאָרניט ברענגען פון חוץ לאָרץ קיין בכורים־בהמות.** יוסף הכהן האָט געבראַכט ביכורים ווין און אייל און מען האָט ניט צוגענומען פון אים. **די מפרשים זאָגן, אז דאָס איז געווען דערפאַר, ווייל ער האָט ביים אָפּשניידן די ביכורים, די ערשטע וויינטרויבן און איילבירטן, ניט אינזינען געהאַט, אז ער זאָל מאַכן פון זיי וויין און אייל, אָבער אויב מען האָט יאָ אינזינען מעג מען, ווי מיר האָבן געלערנט אין מסכתא תרומות פרק י״א משנה ג׳.** אף הוא, ער (יוסף הכהן) האָט אויך מיטגעבראַכט זיינע זין און זיין הויז־געזינד צו מאַכן דעם קליינעם פסח (פסח שני) אין ירושלים, און מען האָט זיי צוריקגעשיקט, כדי מען זאָל די זאַך ניט פעסטשטעלן פאַר א חוב. **יעדער ייד צוזאַמען מיט זיין פרוי און קינדער, זאָגאַר קליינע, האָט געדאַרפן קומען קיין ירושלים ערב פסח, דעם 14טן טאָג אין ניסן, מקריב צו זיין דאָרט דעם קרבן פסח. אויב מען איז ניט געקומען דעמאָלט, ווייל מען איז געווען טמא אָדער ווייט אין וועג, האָט מען געמוזט קומען דעם 14טן טאָג אין חודש אייר און מקריב זיין דעם קרבן פסח, און דאָס האָט געהייסן „פסח שני", „דער צווייטער פסח" און אויך „פסח קטן", „דער קליינער פסח". אָבער דעם 14טן טאָג אין אייר האָט מען די קליינע קינדער ניט גע־דאַרפן מיטברענגען. און כדי מען זאָל ניט זאָגן, אז מען דאַרף מיטברענגען אויך די קליינע קינדער, האָט מען צוריקגעשיקט די קליינע קינדער וואָס יוסף הכהן האָט מיט געבראַכט.** אריסטון האָט געבראַכט (אין בית המקדש) זיינע ביכורים פון אפּאַמעיא (אַן אָרט אין סוריא) און מען האָט צוגענומען פון אים, ווייל זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט, אז ווער עס קויפט (א פעלד צי א הויז) אין סוריא איז ווי ער וואָלט געקויפט אין דער פאָרשטאָט פון ירושלים. **ווי מיר האָבן שוין פריער אין משנה ח׳ געשריבן איז סוריא באַטראַכט געוואָרן אין אַ סך זאַכן ווי ארץ ישראל, און דעריבער האָט** מען צוגענומען אין בית המקדש ביכורים, וואָס מען האָט פון דאָרט געבראַכט. **די משנה**

מַסֶּכֶת עָרְלָה

פרק א.

א הַנּוֹטֵעַ לְסְיָג וְלִקוֹרוֹת פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר, אֲפִילוּ אָמַר, הַפְּנִימִי לְמַאֲכָל וְהַחִיצוֹן לְסְיָג, הַפְּנִימִי חַיָּב, וְהַחִיצוֹן פָּטוּר׃ **ב** עֵת

זאָגט דאָ, אז מען האָט געהאַלטן אזוי ווייט פון סוריא, דאָס מען האָט עס באַ־טראכט פאר מצוה ווען א ייד האָט דאָרט געקויפט א פעלד צי א הויז, פונקט ווי ער וואָלט געקויפט אין דער פאָרשטאָט פון ירושלים. עס איז ניט קלאָר דער טייטש פון וואָרט „פרוור“. דער תרגום אין ויקרא כ״ה, פסוק ל״ז זעצט איבער מגרש „פרוור“, און מגרש איז דער טייטש דער פלאץ הינטער דער שטאָט. דאָס וואָרט איז פאראן אויך אין תנך מלכים ב׳ כ״ג פסוק י״א „אשר בפרורים“. אין טייל משניות איז פאראן די גירסא „פרוּוד“, און די דאָזיקע גירסא האָט אויך דער רמבם.

סליק מסכת חלה — געענדיקט די מסכתא חלה.

מסכת ערלה.

די תורה זאָגט (אין ויקרא י״ט), אז ווען מען פלאנצט א פרוכטן־בוים (עץ מאכל) זענען די פרוכטן פון די ערשטע דריי יאָר „ערלה“. דאָס וואָרט „ערלה“ איז דער טייטש „פארשטאָפּט“, ניט־באשניטן. די דאָזיקע ערלה־פרוכטן טאָר מען ניט עסן, און מען טאָר פון זיי אויך ניט הנאה האָבן און מען דארף זיי פארברענען. די דינים וועגן ערלה ווערן געלערנט אין דער מסכת ערלה.

פרק א.

א. הנוטע, אז איינער פלאנצט (א בוים) כדי ער זאָל זיין א צוים אָדער צו האקן פון אים קלעצער, איז ער פטור פון ערלה. פרוכטן פון א בוים הייסן ערלה און מען טאָר זיי ניט עסן נור ווען מען האָט געפלאנצט דעם בוים צו עסן פון אים די פרוכטן. אויב אָבער מען האָט דעם בוים געפלאנצט ביים סוף פון גאָרטן, כדי ער זאָל זיין א צוים און באשיצן דעם גאָרטן, אָדער מען האָט אים געפלאנצט, כדי מען זאָל אים שפּעטער אָפּהאַקן און מען זאָל מאכן פון זיין האלץ קלעצער צום בויען, זענען די פרוכטן, וואָס וואַקסן אויף דעם בוים, ניט קיין ערלה און מען מעג זיי עסן. דער אויסדרוק „פטור מן הערלה“, מיינט, אז „עס איז ניט אסור צוליב ערלה“, און „חייב בערלה“ מיינט, אז „עס איז יאָ אסור צוליב ערלה. ר׳ יוסי זאָגט, אז אפילו ער האָט געזאָגט, אז דער אינווייניגסטער (טייל פון בוים) זאָל זיין אויף צום עסן און דער אויסנווייניקסטער טייל זאָל זיין פאר א צוים, איז דער אינווייניקסטער טייל אסור און דער אויסנווייניקסטער טייל איז מותר. ר׳ יוסי זאָגט, אז ניט נאָר ווען דער בעל הבית האָט ביים פלאנצן געזאָגט (אָדער אינזינען געהאַט) אז דער גאנצער בוים זאָל זיין אַ צוים צום גאָרטן זענען די פרוכטן ניט קיין ערלה, נאָר אפילו ווען ער האָט געזאָגט, אז דער דאָזיקער טייל בוים, וואָס איז צום גאָרטן־צו, דער אינווייניקסטער טייל, זאָל זיין אויף צו וואקסן פרוכטן צום עסן, און דער אויסנווייניקסטער טייל, בוים זאָל דינען אלס אַ צוים, זענען די פרוכטן, וועלכע וואקסן אויפן אינווייניקסטן טייל בוים, ערלה, און די פרוכטן, וואָס וואקסן אויפן אויסנווייניקסטן טייל בוים, זענען ניט קיין ערלה. אזוי טייטשט דער רמבם. דער ר״ש און ברטנורא טייטשן, אז דאָ מיינט מען ניט וועגן „טיילן“ פון בוים, נאָר וועגן „צווייגן“; דער צווייג, וואָס גייט אריין אינווייניק, אין גאָרטן, און דער צווייג וואָס גייט ארויס אין דרויסן. מיט „אָמר“ „זאָגן“, מיינט מען דאָ ניט דוקא זאָגן, נאָר אויך „אינזינען האָבן“.

שֶׁבָּאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ, מְצָאוּ נָטוּעַ פָּטוּר. נָטְעוּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִבְּשׁוּ חַיָּב. הַנּוֹטֵעַ לָרַבִּים חַיָּב, ר' יְהוּדָה פּוֹטֵר. הַנּוֹטֵעַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהַנָּכְרִי שֶׁנָּטַע, וְהַגַּזְלָן שֶׁנָּטַע, וְהַנּוֹטֵעַ בִּסְפִינָה, וְהָעוֹלֶה מֵאֵלָיו, חַיָּב בְּעָרְלָה: ג אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְהַסֶּלַע עִמּוֹ, שְׁטָפוֹ נָהָר וְהַסֶּלַע עִמּוֹ, אִם

ב. עת, אין דער צייט ווען אונזערע עלטערן זענען אריינגעקומען אין ארץ־ישראל (ווען די יידן האָבן איינגענומען ארץ ישראל אין דער צייט פון יהושע בן נון), איז דער בוים, וואָס זיי האָבן געפונען פאַרפלאַנצט, געווען מותר (צוליב ערלה). **די תורה אין ויקרא י"ט זאָגט, אז נור ווען מען וועט אריינקומען קיין ארץ ישראל און פלאַנצן א בוים זאָל ער די ערשטע דריי יאָר זיין ערלה (וכי תבאו אל הארץ ונטעתם). זאָגט די משנה, אז ווען די יידן זענען אריינגעקומען אין ארץ ישראל און האָבן געפונען פאַרפלאַנצטע ביימער, וועלכע זענען נאָכניט אלט געווען דריי יאָר און וועלכע די גוים האָבן פריער געהאַט פאַרפלאַנצט, זענען די פרוכטן געווען מותר, און זיי האָבן ניט געהייסען ערלה.** נטעו, אויב זיי האָבן פאַרפלאַנצט, כאָטש זיי האָבן ניט, געהאַט איינגענומען (דאָס לאַנד) איז עס געווען אסור. **עס איז אַנגענומען, אַז עס האָט געדויערט זיבן יאָר פון זינט די יידן זענען אריין קיין ארץ ישראל אין דער צייט פון יהושע בן נון ביז זיי האָבן איינגענומען דאָס לאַנד (שבע שכבשו). זאָגט די משנה, אז אויב נאָכדעם ווי די יידן זענען אריינגעקומען קיין ארץ־ישראל האָט מען פאַרפלאַנצט ביימער, כאָטש זיי האָבן נאָכניט געהאַט איינגענומען דאָס לאַנד, זענען די ביימער געווען ערלה. דער „תורת כהנים" זאָגט, אז אפילו גוים האָבן דעמאָלס פאַרפלאַנצט ביימער זענען זיי אויך געווען ערלה.** הנוטע, אַז איינער פלאַנצט (א בוים) פאַר אַלע מענטשן איז עס ערלה. **אויב איינער פלאַנצט ביי זיך אין פעלד א בוים פאַר דעם רבים, אז יעדער מענטש זאָל קאָנען עסן פריי זיינע פרוכטן, זענען די פרוכטן די ערשטע דריי יאָר ערלה.** ר' יהודה איז מתיר. **ער זאָגט, אז ווען מען פלאַנצט פאַר רבים, ניט פאַר זיך, נאָר יעדער מענטש קאָן פריי געניסן פון די פרוכטן, דאַרף מען ניט אָפּהיטן די דינים פון ערלה.** הנוטע ברשות הרבים, אז איינער פלאַנצט א בוים אין רשות הרבים (ניט אין זיין פעלד נאָר אין אָרט וואָס געהערט צו אַלע מענטשן), און א גוי וואָס האָט געפלאַנצט, און א גזלן וואָס האָט געפלאַנצט, און אז איינער פלאַנצט אין א שיף, און א בוים, וואָס איז ארויסגעוואַקסן פון זיך אליין (קיינער האָט אים ניט געפלאַנצט), איז מען אסור צוליב ערלה (די פרוכטן פון די ערשטע דריי יאָר ביי די דאָזיקע ביימער זענען ערלה). **דער ברטנורא גיט צו די דאָזיקע באַמערקונג; וועגן איינעם וואָס פלאַנצט אין רשות הרבים, אז דאָס מיינט מען, ווען ער האָט געפלאַנצט דעם בוים פאַר זיך. וועגן א גוי וואָס האָט געפלאַנצט, אז דאָס מיינט מען אין א פעלד פון א ייד; עס איז וועגן דעם א מחלוקה צווישן די מפרשים, צי א בוים, וואָס א גוי האָט געפלאַנצט אין זיין אייגן פעלד, האָט ערלה. וועגן גזלן, וואָס האָט געפלאַנצט אין א גע־גזל'ט פעלד, זאָגט דער ברטנורא, אז דאָס מיינט מען נאָכדעם ווי דער בעל הבית פון פעלד האָט זיך שוין געהאַט מייאש געווען פון פעלד. די אנדערע מפרשים (ר"ש און אנדערע) זאָגן, אז אפילו איידער דער בעל הבית האָט זיך מייאש געווען. וועגן דער שיף, זאָגט דער ברטנורא, אז אויב די שיף איז א ערדענע דאַרף זי ניט זיין גע־לעכערט, וויל די וואָרצלען פון בוים ציען זייער יניקה דורך דעם ערדענעם באָדן פון דער שיף גלייך פון דער ערד; און אויב זי איז פון האָלץ מוז זי זיין געלעכערט. וועגן א בוים וואָס וואַקסט פון זיך אליין, זאָגט דער ברטנורא, אז דאָס איז נור אין אן אָרט, וואו מענטשן וואוינען, אָבער אויב אין א מדבר, דאַרף מען ביי אזא בוים ניט אָפּהיטן די דינים פון ערלה.**

ג. אילן, אַז אַ בוים (וועלכער איז עלטער פון דריי יאָר) איז אויסגעריסן גע־וואָרן און די הארטע ערד איז אויסגעריסן געוואָרן צוזאַמען מיט אים („סלע", א פעלזן־שטיין, דאָס איז די הארטע ערד, אין וועלכער דער בוים איז איינגעוואָרצלט), אָדער

יָכוֹל לִחְיוֹת פָּטוּר, וְאִם לָאו חַיָּב. נֶעֱקַר הַסֶּלַע מִצִּדּוֹ, אוֹ שֶׁזִּעְזַעְתּוֹ הַמַּחֲרֵישָׁה, אוֹ שֶׁזִּעְזְעוּ וַעֲשָׂאוּ בְּעָפָר, אִם יָכוֹל לִחְיוֹת פָּטוּר, וְאִם לָאו חַיָּב: ד אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שֹׁרֶשׁ פָּטוּר. וְכַמָּה יְהֵא הַשֹּׁרֶשׁ? ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא, כְּמַחַט שֶׁל מִיתּוּן (מְתוּחַ). ה אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וּבוֹ בְּרֵיכָה, וְהוּא חַיָּה מִמֶּנָּה,

אַ טייך האָט דעם בוים פאַרפלייצט (און ארויסגעריסן און אוועקגעטראָגן) און די הארטע ערד צוזאמען מיט אים, איז אויב ער (דער בוים) קאָן לעבן (ווייטער וואקסן אלס א בוים אויף דער ערד וואָס איז מיט אים מיטגעריסן געוואָרן) איז ער מותר צוליב ערלה, און אויב ניט איז ער ערלה. **אויב דער בוים קאָן ווייטער לעבן, וואקסן, ארויס־געבן פרוכטן, ציענדיק זיין יניקה פון דעם שטיק ערד, וואָס איז מיטגעריסן געוואָרן מיט אים, הייסט עס, אז דער בוים איז ווייטער דער זעלבער אלטער בוים, און אזוי ווי ער איז עלטער פון דריי יאָר, איז ער ניט קיין ערלה. אָבער אויב פון דעם מיטגע־ריסענעם שטיק ערד קאָן ער ווייטער ניט לעבן, נאָר ער מוז ציען זיין יניקה פון דער נייער ערד, אין וועלכן ער געפינט זיך איצט, הייסט עס, אז ער איז א ניי־פאַרפלאנצ־טער בוים, און די דריי ווייטערע יאָרן זענען ערלה, און מען טאָר די פרוכטן ניט עסן.**
נעקר, אויב די הארטע ערד איז ארויסגעריסן געוואָרן פון זיין (דעם בוים׳ס) זייט, אָדער דער אקער־אייזן האָט אים צערידערט (דעם בוים פון אָרט און עס איז פונאנ־דערגעשפרייט געוואָרן די ערד און מען האָט ארויסגעזען די וואָרצלן) אָדער ער האָט אים צערידערט, און מען האָט אים (דעם בוים) פאַרדעקט מיט אנדערע ערד, איז אויב ער קאָן ווייטער לעבן (אָן דער אנדערער ערד) איז ער מותר צוליב ערלה און אויב ניט איז ער ערלה. **דאָ לערנט די משנה וועגן דעם פאַל, ווען דער בוים איז געבליבן אויף דעמזעלבן אָרט, נאָר מען האָט געמוזט ברענגען אנדערע ערד און אים פאַרפעסטיגן. די גירסא „כעפר" ווערט דורך די מפרשים געענדערט אויף „בעפר", און עס איז דער טייטש, אז מען האָט אים באפעסטיקט מיט אנדערע ערד.**

ד. אילן שנעקר, אן (אלטער) בוים, וואָס איז ארויסגעריסן געוואָרן, און עס איז געבליבן איין וואָרצל (מיט וועלכן דער בוים איז צו באַהאַפטן צו דער ערד), איז ער מותר צוליב ערלה. **אויב דער בוים איז עלטער פון דריי יאָר, און איין וואָרצל איז גע־בליבן הייסט עס, אז ער איז דערזעלבער בוים, און ניט קיין נייער בוים, און ער איז דעריבער ניט קיין ערלה.** וכמה, און וויפיל (ווי גראָב) דאַרף זיין דער וואָרצל? רבן גמליאל זאָגט אין נאָמען פון ר׳ אלעזר פון ברתותא, אז אזוי ווי די נאָדל צום אויסציען. **די מענטשן, וועלכע וועבן סחורות, נאָכדעם ווי זיי האָבן אָפּגעוועבט א שטיק סחורה אויף א קלייד, גייען זיי אדורך איבער דער סחורה מיט א דיקער נאָדל, כדי אויסצו־ציען דאָס שטיק סחורה. זאָגט די משנה, אז אויב דער וואָרצל איז אזוי דיק ווי די דאָזיקע אויסציאונגס־נאָדל (מחט של מיתוח), הייסט דער בוים אן אלטער. טייל זענען גורס „מיתון". ר׳ אלעזר בן יהודה איש ברתותא (דער מאן פון ברתותא) איז געווען, ווי עס איז צו זען פון דער משנה אין מסכת טבול יום פרק ג׳ משנה ד׳, א תלמיד פון ר׳ יהושע, און דעריבער איז ניט צו פאַרשטיין, ווי אזוי רבן גמליאל, וועלכער איז גע־ווען א חבר פון ר׳ יהושע, האָט געזאָגט א הלכה אין זיין נאָמען. טייל משניות האָבן דעריבער די גירסא „רבן שמעון בן גמליאל".**

ה. אילן שנעקר, אן (אלטער) בוים, וואָס איז אויסגעריסן געוואָרן, און צו אים איז געווען (צו באַהאַפטן) א יינג ביימל (בריכה), און איצט לעבט דער אלטער בוים פון יינגן ביימל, ווערט דער אלטער בוים ווי דאָס יינגע ביימל. **„בריכה" איז פון וואָרט „ברך", א „קני". דאָס איז ווען מ׳נעמט א צווייג וואָס איז באהאפטן צו אן אלטן בוים (מייסטנס פון א ווייגשטאָק) און מען בייגט אים אייז ביז צו דער ערד, און מען גראָבט**

חֲזָרָה הַזְּקֵנָה לִהְיוֹת כִּבְרִיכָה. הִבְרִיכָה שָׁנָה אַחַר שָׁנָה וְנִפְסְקָה, מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסְקָה. סִפּוּק הַגְּפָנִים, וְסִפּוּק עַל גַּבֵּי סִפּוּק, אַף עַל פִּי שֶׁהִבְרִיכָן בָּאָרֶץ, מֻתָּר. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, מָקוֹם שֶׁכֹּחָהּ יָפָה מֻתָּר, וּמָקוֹם

איין דעם מיטן פון דעם צווייג איין דער ערד, אזוי אז דער שפּיץ צווייג קומט ארויס פון דער אנדערער זייט ערד און ער וואקסט ארויס אלס נייער בוים. דאָס רופט מען „מבריך־געווען״, און דאָס נייע ביימל הייסט „בריכה״. דער דין איז, אַז ווייל דער נייער בוים, די „בריכה״, איז דאָך צובאַהאַפטן צום אלטן בוים, דעריבער איז אויך דער נייער בוים ניט קיין ערלה, און ער ווערט פאררעכנט אזוי ווי די יאָרן פון אלטן בוים. זאָגט דאָ די משנה, אויב דער אלטער בוים איז געוואָרן אויסגעריסן פון זיין וואָרצל, און ער לעבט איצט דערפון וואָס ער איז צובאַהאַפטן צום נייעם בוים ווערט דער אלטער בוים אזוי ווי די בריכה, און ביידע צוזאַמען ווערן באַטראַכט ווי מען האָט זיי איצט אויפסניי געפלאַנצט, און זיי זענען ביידע ערלה דריי יאָר פון זינט דער אלטער בוים איז געוואָרן ארויסגעריסן. הבריכה, אויב מען האָט מבריך געווען א יאָר נאָך א יאָר און זי (איין בריכה, איין ניי ביימל) איז איבערגעהאַקט געוואָרן), ציילט מען (די יאָרן פון ערלה) פון זינט זי איז איבערגעריסן געוואָרן. די משנה מיינט דאָ אזוי. נאָכדעם ווי מען האָט מבריך־געווען א צווייג פון אלטן בוים און עס איז ארויסגעוואַקסן א ניי ביימל, האָט מען אין א יאָר ארום מבריך געווען א צווייג פון דעם נייעם ביימל, און עס איז ארויסגעוואַקסן א צווייט ניי ביימל. ווידער אין א יאָר שפּעטער האָט מען מבריך־געווען א צווייג פון צווייטן נייעם ביימל און עס איז ארויסגעוואַקסן א דריט ביימל. אזוי האָט מען געטאָן יעדעס יאָר. די אלע ביימלעך זענען ניט קיין ערלה, ווייל זיי זענען דאָך אלע צובאַהאַפטן איינער צום צווייטן ביז צו דעם ערשטן ביימל, וואָס איז צובאַהאַפטן צום אלטן בוים, און מחמת דעם ווערן זיי אלע פאררעכנט אלס א טייל פון אלטן בוים. זאָגט די משנה, אז אויב עס האָט זיך אָפּגעריסן דאָס ערשטע ביימל, ווערן אלע נייע ביימלעך באַטראַכט ווי מען האָט זיי איצט, אין דער צייט ווען עס האָט זיך אָפּגעריסן דאָס ערשטע ביימל, אויפסניי פאַרפלאַנצט ווייל זיי זענען דאָך שוין ניט מער באַהאַפטן צום אלטן בוים), און זיי הייבן אָן ציילן די דריי ערלה־יאָרן פון דער צייט, ווען דאָס ערשטע ביימל איז אָפּגעריסן געוואָרן. סיפוק, פאַרזעצטע וויינשטאָקן־צווייגן און פאַרזעצטע פון פאַרזעצטע, כאָטש ער האָט זיי מבריך־געווען אין דער ערד זענען מותר (זענען ניט קיין ערלה). מיט „סיפוק הגפנים״ מיינט מען, ווען מען נעמט א צווייג פון א וויינשטאָק און מען ציט אים צו צו אַן אנדערן וויינשטאָק און מען „פאַרזעצט״ אים. מען פלאַנצט אים אריין אין דעם אנדערן וויינשטאָק. דער צווייג ווערט ניט אָפּגעריסן פון ערשטן וויינשטאָק, אזוי אז ער ציט זיין יניקה סיי פון ערשטן וויינשטאָק, סיי פון אנדערן וויינשטאָק, און עס וואַקסט פון אים ארויס א נייער וויינשטאָק. „סיפוק על גבי סיפוק״ הייסט, ווען פון דעם נייעם וויינשטאָק נעמט מען ווידער א צווייג און מען ציט אים צו צו אַן אנ־דערן וויינשטאָק און מען פאַרזעצט אים דאָרט און עס וואַקסט ארויס א צווייטער נייער וויינשטאָק. זאָגט די משנה, אז אפילו מען האָט דעם צווייג אין דערמיט מבריך־געווען, דורכגעצויגן טיף אין דער ערד, אזוי אז דער נייער וויינשטאָק ציט דאָך די יניקה אויך פון דער ערד, פונדעסטוועגן איז ער ניט קיין ערלה, ווייל ער איז דאָך באַהאַפטן צום אלטן וויינשטאָק, און עס הייסט ניט ווי א ניי פאַרפלאַנצטער בוים. ר׳ מאיר זאָגט, אז דאָרט, וואו זיין (דעם נייעם ביימל׳ס) קראַפט איז גוט, איז עס מותר, און דאָרט, וואו זיין קראַפט איז שלעכט איז עס אסור. אויב דאָס נייע ביימל פון וויינשטאָק האָט גענוג קרעפטן צו ציען די יניקה פון אלטן בוים, ווערט עס פאררעכנט פאַר א טייל פון אלטן בוים און עס איז ניט קיין ערלה; אָבער אויב דאָס ביימל האָט ניט גענוג קרעפטן צו ציען יניקה פון אלטן בוים איז עס אסור, איז עס ערלה. טייל טייטשן, אז

שֶׁכְּחָהּ רֶגַע אָסוּר. וְכֵן בְּרֵיכָה שֶׁנִּפְסְקָה וְהִיא מְלֵאָה פֵּירוֹת. אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם אָסוּר: ן נְטִיעָה שֶׁל עָרְלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִנְטִיעוֹת. הֲרֵי זֶה לֹא יִלְקוֹט. וְאִם לָקַט יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִלְקוֹט. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר אַף יִתְכַּוֵּן לִלְקוֹט. וְיַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם:

עס ווערט געלערנט וועגן דעם אלטן בוים, אויב ער האָט געצוגן כח צו שפייזן דאָס יינגע ביימל. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין), אז א יינג ביימל איז איבערגעריסן גע־וואָרן און עס איז פול מיט פרוכטן, אויב עס איז צוגעוואקסן ביז צוויי הונדערט איז אסור. דער דין איז, אז ערלה ווערט בטל אין צוויי הונדערט און איינס, דאָס הייסט, אויב א מעסטל ערלה־פרוכטן האָט זיך אויסגעמישט מיט 200 מעסטלעך כשר׳ע פרוכטן און צוזאמען זענען זיי 201, ווערן די ערלה־פרוכטן בטל און מען מעג אלץ עסן. אויב אָבער איין מעסטל ערלה־פרוכטן האָט זיך אויסגעמישט מיט 199 מעסטלעך כשר׳ע פרוכטן, טאָר מען די גאנצע 200 ניט עסן. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב א יינג ביימל האָט זיך אָפּגעריסן פון אלטן בוים, און אויף דעם ביימל זענען געווען פרוכטן פון פריער, זענען דאָך די דאָזיקע פרוכטן ניט קיין ערלה, מחמת זיי זענען דאָך גע־וואקסן אין דער צייט, ווען דאָס יינגע ביימל איז געווען באהאפטן צום אלטן בוים. אָבער פון איצט אָן איז דאָך דאָס יינגע ביימל א נייער בוים, און דאָס וואָס די פרוכטן וואקסן איצט צו, ווערן גרעסער, איז דאָך יאָ ערלה. איז דער דין, אז אויב דאָס וואָס איז צוגעוואקסן איז א 200סטל פון די פרוכטן (איין טייל נייע און 199 אלטע) טאָר מען די גאנצע פרוכטן ניט עסן.

ו. נטיעה, אויב אַ יינג ביימל (נטיעה, א פלאנץ) פון ערלה אָדער פון וויינגאָרטן־כלאים האָט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע (כשרע) ביימלעך, טאָר מען ניט אָפּרייסן די פרוכטן. וויינגאָרטן־כלאים, ווי ערלה, ווערט בטל אין 201. אָבער דאָס איז נור אויב אָפּגעריסענע פרוכטן פון ערלה אָדער פון וויינגאָרטן־כלאים האָבן זיך אויסגע־מישט מיט 200 מאָל אזוי פיל כשרע פרוכטן, ווערט די ערלה אָדער כלאים בטל און מען מעג אלע עסן. אָבער אויב א ביימל פון ערלה אָדער פון וויינגאָרטן־כלאים האָט זיך אויסגעמישט מיט 200 כשרע ביימלעך, און מען קאָן ניט דערקענען וועלכע עס איז די ערלה אָדער כלאים און וועלכע די כשרע, זענען אלע ביימלעך אסור און עס ווערט ניט בטל; ווייל א זאך וואָס איז באהאפטן צו דער ערד (מחובר) ווערט ניט בטל. דער־פאַר אויב מען רייסט אָפּ די פרוכטן פון די אַלע געמישטע ביימלעך, און די פרוכטן זענען דאָך שוין אָפּגעריסענע זאכן, ניט מחובר, און מען ווייסט, אז די פרוכטן פון די כשרע ביימלעך זענען 200 מאָל אזוי פיל ווי די פרוכטן פון דעם ביימל פון ערלה אָדער פון וויינגאָרטן־כלאים, מעג מען זיי עסן, ווייל זיי ווערן בטל. זאָגט דאָ די משנה אז אויב דאָס ביימל פון ערלה אָדער כלאים האָט זיך אויסגעמישט מיט אנ־דערע 200 כשרע ביימלעך, טאָר מען די פרוכטן ניט אָפּרייסן, ווייל מען טאָר ניט מבטל זיין קיין איסור לכתחילה; מען טאָר ניט נעמען א זאך, וואָס איז אסור, און עס אויס־מישן מיט זאכן, וועלכע זענען מותר, כדי די אסור־זאך זאָל בטל ווערן. ואם, אויב ער האָט יאָ אָפּגעריסן די פרוכטן ווערן זיי בטל אין צוויי הונדערט און איינס, אָבער ער זאָל ניט האָבן מכוון געווען אָפּצורייסן. עס איז נור מותר, ווען ער האָט ניט געוואוסט, און ער האָט עס ניט געטאָן בכיוון, ספּעציעל, כדי די ערלה־אָדער כלאים־פרוכטן זאָל בטל ווערן. ר׳ יוסי זאָגט, אז ער מעג בכיוון אָפּרייסן כדי זיי זאָלן בטל ווערן אין צוויי הונדערט און איינס. ווייל ר׳ יוסי האַלט, אז ווייל אזא זאך, ווי א ביימל פון ערלה צי כלאים, זאָל זיך אויסמישן מיט אנדערע ביימלעך טרעפט זיך זייער זעלטן, דעריבער מעג מען מבטל זיין לכתחילה.

ז הֶעָלִים וְהַלּוּלָבִים וּמֵי גְפָנִים וּסְמָדַר מֻתָּרִים בְּעָרְלָה, וּבְרִבָּעִי וּבְנָזִיר, וַאֲסוּרִים בָּאֲשֵׁרָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר הַסְּמָדַר אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְרִי. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמַּעֲמִיד בִּשְׂרַף הָעָרְלָה אָסוּר. אָמַר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי בְּפֵירוּשׁ שֶׁהַמַּעֲמִיד בִּשְׂרַף הֶעָלִים, בִּשְׂרַף הָעִקָּרִים מוּתָּר, בִּשְׂרַף הַפַּגִּים אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵם פֶּרִי:

ח עִנְקוֹקָלוֹת וְהַחַרְצַנִּים וְהַזָּגִים, וְהַתֶּמֶד שֶׁלָּהֶם, קְלִיפֵּי רִמּוֹן וְהַנֵּץ שֶׁלּוֹ, קְלִיפֵּי אֱגוֹזִים וְהַגַּרְעִינִים

ז. העלים, די בלעטער (פוןביימער), והלולבים, און יינגע צווייגן, ומי גפנים, און וואסער פון די ווינשטאָקן (ווען מען שניידט־איין אין די ווינשטאָקן־ביימלעך, גייט ארויס פון זיי א וואסער), וסמדר, ווינטרויבן־בליהעכץ (ווינטרויבן, וואָס זענען נאָך זייער קליין און הויבן ערשט אָן צו וואקסן), זענען מותר סיי אין ערלה, און סיי אין כרם רבעי און סיי פאר א נזיר. **„כרם רבעי" איז, ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו פרק ד׳ אין מסכתא מעשר שני, א פרוכטן־בוים אין פירטן יאָר נאָכדעם ווי מען האָט אים געפלאנצט, און די פרוכטן פון דעם דאָזיקן פירטן יאָר דארף מען פירן קיין ירושלים. נזיר הייסט איינער וועלכער טהוט א נדר אז ער זאָל זיין א נזיר; ער טאָר ניט טרינקן קיין וויין און ניט עסן קיין ווינטרויבן. זאָגט די משנה, אז די בלעטער פון די ביימער, און די יינגע צווייגן, כאָטש טייל מענטשן עסן זיי, און אויך דאָס וואסער וואָס גייט ארויס פון ווינשטאָק־בוים, ווען מען שניידט אים איין, און די ווינטרויבן, וועלכע הייבן אָן צו וואקסן אין דער ערשטער בליהעכץ,—דאָס אלץ, הייסן ניט קיין פרוכטן. דעריבער מעג מען זיי עסן אין די ערשטע דריי יאָר, ווייל זיי זענען ניט קיין ערלה, און אין פירטן יאָר מעג מען זיי עסן אומעטום און מען דארף זיי ניט פירן קיין ירושלים צוליב כרם רבעי, און א נזיר, וואָס טאָר ניט עסן קיין וויינ־טרויבן, מעג זיי עסן. ווייל ביי די אַלע זאַכן, ערלה, כרם רבעי און נזיר זענען אסור נור די פרוכטן,** ואסורים באשרה, אַבער זיי זענען אסור ביי אן אשרה. **אשרה הייסט א בוים, צו וועלכע מען דינט ווי צו א עבודה זרה, אָדער אונטער וועלכן עס שטייט א עבודה זרה (די דינים וועגן אשרה זענען פאראן אין מסכת עבודה זרה פרק ג׳ משנה ז׳), און פון אזא בוים טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן. זאָגט דאָ די משנה, אז ווייל ביי אן אשרה איז אסור אפילו דאָס האָלץ פון בוים, זענען דעריבער די אלע דערמאָנטע זאכן (די בלעטער און די יינגע צווייגן און דאָס וואסער און די טרויבן־בליהעכץ) אויך אסור.** ר׳ יוסי זאָגט, אז סמדר (טרויבן־בליהעכץ) איז אסור, ווייל עס איז א פרוכט. **דאָס הייסט, אז אויך ביי ערלה און כרם רבעי און נזיר איז טרויבן־בליהעכץ אסור, ווייל דאָס איז שוין די פרוכט זעלבסט; עס איז נאָר־ניט גענוג אויפגעוואקסן, אָבער פרוכט איז עס.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז איינער שטעלט־אָן (מאכט קעז) מיט בוים־זאפט („שרף", זאפט) פון ערלה איז אסור. **אויב איינער טוט אריין אין מילך זאפט, וואָס רינט ארויס פון א ערלה־בוים, כדי עס זאָל ווערן קעז, טאָר מען עס ניט עסן, ווייל עס איז ערלה.** אמר ר׳ יהושע האָט ר׳ יהושע געזאָגט: איך האָב געהערט בפירוש, אַז ווען מען שטעלט־אָן (מען מאַכט קעז) מיט זאפט פון די בלעטער, אָדער מיט דעם זאפט פון די וואָרצלן, מעג מען; מיט דעם זאפט פון ניט־צייטיקע פרוכטן (פגים, אומצייטיקע פרוכטן) טאָר מען ניט, ווייל זיי זענען א פרוכט. **די בלעטער און דער בוים־וואָרצל זענען ניט קיין ערלה, אָבער די אומצייטיקע פרוכטן זענען יאָ ערלה, און דעריבער איז זייער זאפט אסור.**

ח. ענקוקלות, ווינטרויבן, וואָס זענען ניט אויפגעוואקסן קיין דריטל, והחר־צנים, די שאָלעכץ פון ווינטרויבן, והזגים, די קערנדלעך פון ווינטרויבן, והתמד שלהם, און זייער וואסער־וויין (מען האָט אריינגעטאָן די ווינטרויבן־שאָלעכץ און קערנדלעך אין וואסער און עס איז געוואָרן דערפון וואסער־וויין), קליפי רימון, די שאָלעכץ פון א מילגרוים, והנץ שלו, און זיין שפיץ־בלימל, קליפי אגוזים, די שאָ־

אֲסוּרִים בָּעָרְלָה וּבָאֲשֵׁרָה, וּבְנָזִיר, וּמֻתָּרִין בָּרְבָעִי. וְהַנּוֹבְלוֹת כֻּלָּם אֲסוּרוֹת: **ט** ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, נוֹטְעִין יִחוּר שֶׁל עָרְלָה, וְאֵין נוֹטְעִין אֱגוֹז שֶׁל עָרְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי. וְאֵין מַרְכִּיבִין בְּכַפְנִיּוֹת שֶׁל עָרְלָה:

פרק ב.

א הַתְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר (שֶׁל וַדַּאי וּת״מ) שֶׁל דְּמַאי, הַחַלָּה

לעכץ פון ניס, והגרעינים, די קערנדלעך (פון פרוכטן) — זענען אסור אין ערלה און אין אשרה און ביי נזיר (ביי נזיר נור די זאכן פון וויינטרויבן) און זענען מותר ביי רבעי. די אלע זאכן זענען אסור ביי ערלה, ווייל דער פסוק (ויקרא י״ט) זאָגט וועגן ערלה „את פריו", זיין פרוכט, מיינט מען דערמיט, אז אפילו דאָס וואָס איז נור צוגעשטעפּעט צום פרוכט (הטפל לפריו); ביי אשרה זענען זיי אסור, ווייל, ווי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה ז' איז ביי אשרה אפילו דאָס האָלץ פון בוים אסור; ביי נזיר זענען אסור פון וויינטרויבן די שאָלעכץ און קערנדלעך און אויך די אנדערע אויס־גערעכנטע זאכן, ווייל דער פסוק (במדבר ו') זאָגט בפירוש „מחרצנים ועד זג", פון שאָלעכץ ביז קערנדלעך. אָבער אין רבעי, פרוכטן פון פירטן יאָר, זענען זיי מותר ווייל די קדושה פון רבעי איז נור אויף זאכן וואָס זענען ראוי צום עסן, און די דאָזיקע אלע זאכן זענען ניט געוויינטליך צום עסן. זועגן „תמד" האָבן מיר געגעבן אין מסכתא מעשרות פרק ה' משנה ו'. והנובלות, פרוכטן, וואָס דער ווינט האָט אראָפּגעוואָרפן (שוין נאָכדעם ווי זיי האָבן דערגרייכט א דריטל פון זייער וואוקס) זענען אסור ביי אלע. אפילו ביי רבעי ווייל די דאָזיקע ניט־גענוג־צייטיקע פרוכטן ווערן געוויינטליך גע־געסן.

ט. ר' יוסי זאָגט, אז מען מעג פלאנצן א צווייג פון ערלה, אָבער מען טאָר ניט פלאנצן א נוס פון ערלה, ווייל עס איז א פרוכט. מען מעג אָפּשיידן א צווייג פון א בוים איז זיינע ערלה־יאָרן און אים פארפלאנצן אין אן אנדער אָרט און עס זאָל ארויס־וואקסן פון אים אן אנדער בוים, כאָטש פון ערלה טאָר מען קיין הנאה ניט האָבן; ווייל דער צווייג איז דאָך ניט קיין פרוכט, נאָר דאָס האָלץ פון בוים, און עס איז דעריבער ניט קיין ערלה. אָבער מען טאָר ניט נעמען א נוס פון ערלה און איר פארפלאנצן, אז עס זאָל ארויסוואקסן פון איר א בוים; מחמת די נוס איז א פרוכט, און הייסט עס הנאה געהאַט פון א ערלה - פרוכט. ואין מרכיבין, און מען טאָרניט איינפלאנצן (איינ־גרעפטן, מרכיב־זיין) צווייגן מיט אומצייטיקע טייטלען (כפניות) פון ערלה. מען טאָר ניט אָפּהאקן פון א ערלה־בוים א צווייג מיט ניט־צייטיקע טייטלען (כפניות), און אים מרכיב־זיין, איינפלאנצן, איינגרעפטן אין אן אלטן טייטל בוים, כדי זיי זאָלן דאָרט בעסער ארויסוואקסן; מחמת דאָס הייסט הנאה געהאַט פון ערלה־טייטלען. אַזוי טייטשט דער ר"ש דאָס וואָרט „כפניות". דער רמבם טייטשט „כפניות" די יינגע לולבים פון טייטל־ביימער, מחמת מענטשן עסן זיי און דעריבער זענען זיי ערלה. דער „ערוך" אין ערך „נסן" טייטשט „כפניות" יינגע טייטלען פון טייטלבוים א זכר, און ווען זיי זענען נאָך יינג שטויבט מען מיט זיי די צווייגן פון א טייטלבוים א נקבה, כדי זיי זאָלן וואקסן בעסער; די דאָזיקע זכר־טייטלען ווערן קיינמאָל ניט צייטיק.

פרק ב.

א. התרומה, תרומה און תרומת מעשר פון דמאי (און אויך פון „ודאי"), חלה און ביכורים ווערן בטל אין הונדערט און איינס. דעם דין האָבן מיר געהאַט שוין עט־ליכע מאָל פריער אין דער משנה (תרומות פרק ד' משנה ז'). תרומה און תרומת מעשר סיי פון דמאי און סיי פון ודאי (זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי), און

וְהַבִּכּוּרִים עוֹלִים בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְצָרִיךְ לְהָרִים. הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, עוֹלִים בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְאֵין צָרִיךְ לְהָרִים, ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֵינָן מִצְטָרְפִין, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִצְטָרְפִין

חלה און ביכורים, מעג עסן נור א כהן, און מען דארף זיי אוועקגעבן צו א כהן. איז דער דין, אז אויב א סאה פון תרומה, אָדער פון תרומת מעשר, אָדער חלה אָדער ביכו־רים האָט זיך אויסגעמישט מיט 100 סאה פון חולין (וואָס אויך א ישראל מעג זיי עסן), ווערט די איינע סאה בטל און א ישראל מעג זיי עסן. דאָס הייסט עס גייט־אויף, „עולה", עס ווערט בטל אין הונדערט און איינס, איינס אין הונדערט חולין. אָבער אויב עס איז געווען ווינציקער פון 100 חולין, ווערט די איינע סאה פרוכטן ניט בטל און א ישראל טאָר דעם געמיש ניט עסן. ומצטרפין, און זיי ווערן צוגערעכנט (זענען זיך מצרף) איי־נער מיטן צווייטן. אויב למשל א פערטל סאה תרומה און א פערטל סאה תרומת מעשר און א פערטל סאה חלה און א פערטל סאה ביכורים האָבן צוזאמען זיך אויסגעמישט מיט 99 סאה חולין, ווערן זיי גערעכנט צוזאמען ווי איין סאה, און אזוי ווי אין חולין איז דאָך נור פאראן 99, ווערט די סאה ניט בטל, כאָטש יעדער פון זיי באזונדער האָט נור א פערטל סאה; ווייל זיי הייסן אלע „תרומה". וצריך להרים, און מען דארף אויפהייבן (ארויסנעמען). ווען עס איז פאראן חולין 100 סאה און עס איז אריינגעפאלן אין זיי איין סאה תרומה צי תרומת מעשר צי חלה צי ביכורים און די סאה ווערט בטל און א ישראל מעג זיי עסן, פונדעסטוועגן דארף מען ארויסנעמען פון געמיש איין סאה און זי אוועקגעבן דעם כהן, ווייל אים, דעם כהן, קומט דאָך א סאה. הערלה, ערלה און כלאי הכרם (ווייַנגאָרטן־כלאים) ווערן בטל אין צוויי הונדערט און איינס. אויב איין סאה פרוכטן פון ערלה אָדער איין סאה פון כלאי־הכרם (פון ווייַנגאָרטן־כלאים) האָט זיך אויסגעמישט מיט 200 סאה כשרע פרוכטן, ווערן די ערלה־אָדער כלאים־פרוכטן בטל און מען מעג אלץ עסן; אָבער אין ווינציקער פון 200, למשל אין 199 ווערן זיי ניט בטל. ומצטרפין, און זיי (ערלה און כלאים) ווערן גערעכנט צוזאמען (זענען זיך מצרף) איינער מיט דעם אנדערן. אויב א האַלבע סאה ערלה און א האלבע סאה כלאים האָבן זיך צוזאמען אויסגעמישט מיט 199 סאה כשרע פרוכטן ווערן די צוויי האַלבע סאהן פאררעכנט פאר איין סאה און זיי ווערן ניט בטל. דאָס איז ביי טרוקענע פרוכטן. אָבער אויב זיי זענען אריינגעפאלן אין פליסיקייט, (בלח, אין פליסיקייט), אין וויין, צי אין אַ געקעכץ, ווערן זיי אויך פאררעכנט צוזאמען, אָבער דאָ אסרן זיי נאָר „בנותן טעם", און אויב זיי געבן צוזאמען אריין א טעם אין געקעכץ, כאָטש יעדער באזונדער גיט ניט אריין קיין טעם, טאָר מען דאָס געקעכץ ניט עסן. ואין צריך להרים, און מען דארף ניט אויפהייבן (ארויסנעמען). אויב איין ערלה אָדער כלאי הכרם פאלט אריין אין 200 כשרע און עס ווערט בטל, דארף מען גאָרניט ארויסנעמען פון געמיש, נאָר מען מעג אלץ עסן (ווי מיר האָבן געלערנט פריער דארף מען ביי תרומה, חלה, בי־כורים יאָ ארויסנעמען). ר׳ שמעון זאָגט, אז זיי (ערלה און כלאי הכרם) ווערן ניט גע־רעכנט צוזאמען איינער מיטן אנדערן. אויב א האלבער סאה ערלה און א האלבער סאה כלאי הכרם זענען צוזאמען אריינגעפאלן אין 199 סאה כשרע פרוכטן ווערן זיי יאָ בטל; כאָטש צוזאמען האָבן זיי א סאה, אָבער יעדע פון זיי האָט נור א האלבע סאה, און עס איז ווי א האלבע סאה איז אריינגעפאלן אין 199 סאה. ר׳ אליעזר זאָגט, אז ביים אריינ־געבן אַ טעם (בנותן טעם) ווערן זיי גערעכנט צוזאַמען, אָבער צו אסרן (ביי ווינציקער פון צוויי הונדערט און איינס) ווערן זיי ניט גערעכנט צוזאמען. מיר האָבן פריער גע־זאָגט, אז ביי טרוקענע זאכן (יבש) ווערט געאסר׳ט אויב עס איז ניטא אין געמיש 201 (200 כשרע אויף דעם איינעם ערלה אָדער כלאים), אָבער ביי געקעכץ, צי וויין צי אן אנדער פליסיקייט, ווערט געאסר׳ט נאָר ווען עס גיט אריין א טעם אין דעם געמיש. זאָגט ר׳ אליעזר, אז בנוגע אריינגעבן א טעם ווערן ערלה און כלאי הכרם יאָ גע־

בְּנוֹתֵן טַעַם, אֲבָל לֹא לֶאֱסוֹר: ב הַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה וְהָעָרְלָה אֶת הַתְּרוּמָה. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלוּ שְׁלֹשָׁה קַבִּין עָרְלָה, אוֹ שְׁלֹשָׁה קַבִּין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, זוֹ הִיא שֶׁהַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הַתְּרוּמָה: ג הָעָרְלָה מַעֲלָה אֶת הַכִּלְאַיִם, וְהַכִּלְאַיִם אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה. כֵּיצַד? סְאָה עָרְלָה שֶׁנָּפְלָה לְמָאתַיִם, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה וְעוֹד עָרְלָה, אוֹ סְאָה וְעוֹד שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, זוֹ הִיא שֶׁהָעָרְלָה מַעֲלָה אֶת הַכִּלְאַיִם, וְהַכִּלְאַיִם אֶת הָעָרְלָה, וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה:

רעכנט צוזאמען און אויבביידע צוזאמען געבן אריין דעם טעם (כאָטש יעדער באַזונדער גיט ניט אריין דעם טעם) איז דאָס געמיש אסור. דאקייגן ביי טרוקענע פרוכטן, וואו עס ווערט אסור ביי ווינציקער פון 201, ווערן זיי ניט גערעכנט צוזאמען.

ב. התרומה, תרומה איז מבטל ערלה, און ערלה איז מבטל תרומה. ווי אזוי? א סאה תרומה וואָס איז אריינגעפאלן אין (עטוואָס ווינציקער פון) הונדערט סאה (חולין) און דערנאָך זענען דאָרט אריינגעפאלן דריי טעפּ (קבין) ערלה אָדער דריי טעפּ כלאי הכרם; דאָס איז, ווען תרומה איז מבטל ערלה און ערלה איז מבטל די תרומה. **א סאה האָט 6 טעפּ (קבין), און 3 קבין איז א האלבע סאה. זאָגט די משנה, אז אויב אין עטוואָס ווינציקער פון 100 סאה, למשל 99 און א האלבע סאה חולין איז אריינגעפאלן א סאה תרומה; און ווייל כדי די תרומה זאָל בטל ווערן מוז דאָך זיין צוזאמען 101 סאה (100 סאה חולין און איין סאה תרומה), ווערט דאָ די סאה תרומה ניט בטל, און א ישראל טאָר דעם געמיש ניט עסן. ווי איז אָבער, אז באלד דערנאָך איז אין דאָזיקן געמיש (99 און א האלבע סאה חולין און איין סאה תרומה), אריינגעפאלן א האלבע סאה דריי טעפּ) ערלה, איז דאָך איצט פאראן די 101 סאה (99 און א האלבע סאה חולין צוזאמען מיט דער האלבער סאה ערלה זענען 100 סאה, און די איין סאה תרומה), ווערט די תרומה בטל א דאנק דער האלבער סאה ערלה. דאָס הייסט, אז ערלה איז מבטל תרומה און א ישראל מעג עסן דעם געמיש. ווידער כדי מבטל צו זיין די האלבע סאה ערלה, נוצט מען צו דעם סאה תרומה, וואָס איז אריינגעפאלן, און צוזאמען מיט דעם חולין איז פאראן 100 סאה קייגן א האלבע סאה ערלה, דאָס איז 201; 200 האלבע סאה פון חולין און תרומה קייגן א האלבע סאה ערלה. דאָס הייסט, אז תרומה העלפט מבטל זיין די ערלה. די מפרשים זאָגן, אז דער אויסדרוק „מאה", „הונדערט", מיינט ניט פונקט 100, נאָר 99 און א האלבס. דאָסזעלבע וואָס מיט ערלה איז אויך מיט וויינגאָרטן־כלאים, וואָס ווערט אויך בטל אין צוויי הונדערט און איינס.**

ג. הערלה, ערלה איז מבטל כלאים, און כלאים איז מבטל ערלה, און ערלה איז מבטל ערלה. ווי אזוי? אז א סאה ערלה איז אריינגעפאלן אין צוויי הונדערט (סאה כשרע פרוכטן), און דערנאָך איז (אין זיי) אריינגעפאלן א סאה מיט עפּיס ערלה אָדער א סאה מיט עפּיס כלאי הכרם, דאָס הייסט, אז ערלה איז מבטל כלאי הכרם און כלאי הכרם איז מבטל ערלה און ערלה איז מבטל ערלה. **דאָ איז דאָס זעלבע וואָס פריער ביי תרומה און ערלה. ווען די ערשטע סאה ערלה איז אריינגעפאלן אין 200 סאה כשרע פרוכטן, איז זי בטל געוואָרן און עס איז אלץ כשר. אויב דערנאָך איז אין דעם געמיש אריינגעפאלן א סאה און עפּיס כלאים, ווערט עס בטל אין די פריעריקע 201 סאה פון כשרע פרוכטן און ערלה. דאָס זעלבע איז אויך אויב עס איז דערנאָך אריינגעפאלן א סאה מיט עפּיס ערלה ווערט עס בטל אין די פריעריקע 201 סאה פון כשרע פרוכטן און ערלה. אזוי טייטשט דער רמבם, אז „מאתים" (צוויי הונדערט) מיינט מען דאָ פּינקטלעך צוויי הונדערט. אָבער דער ברטנורא טייטשט, אז מען מיינט ניט פּינקטליך, נאָר עטוואָס ווינציקער פון צוויי הונדערט (199), ווייל א ניט, וואָס הייסט, אז**

ד כָּל הַמְחַמֵּץ, וְהַמְתַבֵּל, וְהַמְדַמֵּעַ, בִּתְרוּמָה וּבָעָרְלָה, וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אָסוּר. בֵּשַׁ"א אַף מְטַמֵּא, וּבֵהַ"א, לְעוֹלָם אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיְּהֵא בוֹ כְּבֵיצָה: ה דּוֹסְתָּאִי אִישׁ כְּפַר יִתְמָה הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵ"שַׁ, וְאָמַר, שָׁמַעְתִּי מִשַּׁמַּאי הַזָּקֵן, שֶׁאָמַר לְעוֹלָם אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיְּהֵא בוֹ כְּבֵיצָה: ו וּלְמָה אָמְרוּ, כָּל הַמְחַמֵּץ וְהַמְתַבֵּל וְהַמְדַמֵּעַ לְהַחְמִיר? מִין

כלאים איז מבטל די ערלה, אין דער צייט ווען די סאה ערלה איז שוין בטל געוואָרן, אָבער דער רמב"ם זאָגט, אז „כלאים איז מבטל ערלה" מיינט, אז אויב עס איז געווען פאַרקערט; אין 200 סאה כשרע פרוכטן איז צוערשט אריינגעפאלן א סאה כלאים און זי איז בטל געהאָרן, און דערנאָך איז אריינגעפאלן א סאה מיט עפּיס ערלה ווערט די ערלה בטל צוליב דעם כלאים. דער ברטנורא זאָגט אז מיט דער צווייטער „סאה און עפּיס ערלה" מיינט מען ניט ערלה נאָר „כרם רבעי"; דער „מלאכת שלמה" ווייזט אָן, אז מען מיינט יאָ ערלה. דער „עפּיס" מיינט איין צוויי הונדערסטל פון א סאה, כדי עס זאָל בטל ווערן אין דער סאה ערלה, וואָס איז פריער אריינגעפאלן.

ד. כל, אלץ (אפילו א „כל שהוא", עטוואָס) וואָס פאַרזייערט און באַווירצט און פאַרמישט ביי תרומה און ביי ערלה און ביי ווייַנגאָרטן־כלאים איז אסור. „מחמץ", „פאַרזייערן" מיינט, אז מען טוט אריין א שטיקל זויער־טייג אָדער הייוון אין א טייג אז עס זאָל יערן. „מתבל" איז פון „תבלין" געווירצן, און דאָס מיינט, אז מען טוט אריין שאַרפע געווירצן אין עסנוואַרג. „מדמע" הייסט, ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכת תרומות, אויב תרומה פאלט אריין אין חולין. די מפרשים טייטשן די משנה אזוי; אז כאָטש דער דין איז דאָך, אז תרומה ווערט בטל אין 101, און ערלה און כלאים ווערן בטל אין 201, פונדעסטוועגן אויב די תרומה אָדער די ערלה אָדער די כלאים זענען געווען פון זויערע זאכן אָדער פון געווירצן (תבלין), וועלכע באַווירצן דאָס עסנוואַרג, ווערט עס ניט בטל אפילו אין 101 ביי תרומה און 201 ביי ערלה און כלאים, מחמת עס איז שאַרף. אנשטאָט דעם וואָרט „והמדמע", וואָס איז באמת שווער, איז דער רמבם גורס „מדמע", און די משנה קומט אויס אזוי: „אז איי־נער פאַרזייערט אָדער באַווירצט, איז עס מדמע ביי תרומה; און ביי ערלה און ביי ווייַנגאָרטן כלאים איז ער אסור", ווייל ביי תרומה ווערט עס ניט אסור (מחמת א כהן מעג דאָך עס עסן) נאָר עס ווערט „מדומע", אסור צו א ישראל, און ביי ערלה און כלאי הכרם ווערט עס אסור. בית שמאי זאָגן, אז עס איז אויך מטמא. דער דין איז אז א שטיקל עסנוואַרג, וואָס איז קלענער פון אן איי (פחות מכביצה), ווען עס איז טמא און עס רירט אָן אן אנדער עסנוואַרג, קאָן עס ניט מטמא־זיין, קאָן עס ניט מאכן דאָס אנ־דערע עסנוואַרג טמא. זאָגן די בית שמאי, אז אויב דאָס עסנוואַרג, וואָס איז קלענער פון אן איי, איז געווען זויער־טייג אָדער געווירצן און מען האָט דערמיט פאַרזייערט טייג אָדער באַווירצט א געקעכץ איז עס יאָ מטמא, כאָטש עס איז קלענער פון אן איי. ובית הלל, אָבער די בית הלל זאָגן, אז עס איז קיינמאָל ניט מטמא ביז עס איז דאָ אין דעם אזוי גרויס ווי אן איי. מיט „קיינמאָל" מיינט מען, אז אפילו עס פאַרזויערט אָדער עס באַווירצט דאָס עסן, איז עס אויך ניט מטמא.

ה. דוסתאי פון כפר יתמא איז געווען פון די תלמידים פון בית שמאי, און ער האָט געזאָגט: איך האָב געהערט פון שמאי הזקן, ווי ער האָט געזאָגט, אז עס איז קיינ־מאָל ניט מטמא ביז עס איז פאראן אין אים אזוי גרויס ווי אן איי. עס זענען פאראן פאלן, ווען שמאי איז מחולק מיט די בית שמאי, און אויך דאָ האָט שמאי אליין מסכים געווען מיט די בית הלל, אז עס מוז זיין גרויס ווי אן איי.

ו. ולמה אמרו, און ביי וואָס האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט, אז אלץ וואָס פאַר־זייערט אָדער באַווירצט אָדער מישט אויס מיט תרומה איז מען מחמיר? ביי „איין מין מיט דעמזעלבן מין". ווען דער זויערטייג, די געווירצן זענען פון דעמזעלבן מין,

בְּמִינוֹ. לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר? מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. כֵּיצַד? שְׂאוֹר שֶׁל חִטִּים שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסַּת חִטִּים וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר. אֵין בּוֹ לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ אָסוּר: ז לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כֵּיצַד? כְּגוֹן גְּרִיסִין שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם עֲדָשִׁים, וְיֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר. אֵין בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, מֻתָּר: ח שְׂאוֹר

וואָס דאָס עסנוואַרג, מיט וועלכן זיי האָבן זיך אויסגעמישט, ווערט עס ניט בטל, אפילו ווען עס איז דאָס קלענסטע ביסל; מען איז מחמיר. להקל ולהחמיר? ביי וואָס (איז גע־זאָגט געוואָרן) אז טיילמאָל איז מען מיקל און טיילמאָל איז מען מחמיר? ביי איין מין מיט ניט דעמזעלבן מין. **ווען דאָס זויערטייג צי די געווירצן האָבן זיך אויסגע־מישט מיט עסנוואַרג וועלכע זענען ניט פון זעלבן מין וואָס זיי זענען.** כיצד? ווי אַזוי? אויב זויערטייג (פון תרומה) פון ווייץ (ווייצנמעל) איז אריינגעפאַלן אין א טייג פון ווייץ (ווייצנמעל), און עס איז אין דעם זויערטייג פאַראַן גענוג כדי צו פאַרזויערן (דאָס גאַנצע טייג), איז סיי עס איז פאַראַן אין אים, אז עס זאָל בטל ווערן אין הונדערט־און־איינס (דאָס טייג איז הונדערט מאָל אַזוי פיל וויפיל דאָס זויער־טייג) און סיי עס איז ניטאָ אין אים אז עס זאָל בטל ווערן אין הונדערט־און־איינס, איז אסור. **אויב עס איז נור מחמץ, עס פאַרזייערט, איז אפילו עס איז פאַראַן אין טייג הונדערט מאָל אַזוי פיל ווי אין תרומה־זויערטייג, ווערט דאָס זויערטייג ניט בטל און דאָס גאַנצע טייג איז אסור, ווייל עס איז „מין במינו", דאָס (זויער טייג איז פון דעם זעלבן מין, וואָס דאָס טייג: דאָס איינע איז ווייצנמעל און דאָס אנדערע איז ווייצנמעל.** אין בו, אויב עס איז ניטאָ אין אים בטל צו ווערן אין הונדערט־און־איינס (דאָס זויער טייג איז מער ווי איין הונדערטסטל פון טייג), איז סיי עס איז פאַראַן אין אים גענוג צו פאַרזויערן און סיי עס איז ניטאָ גענוג צו פאַרזויערן, איז אסור. **מען איז מחמיר אין ביידע פאַלן. אויב דאָס זויערטייג מאַכט זויער דאָס גאַנצע טייג, איז אפילו עס איז פאַראַן אין טייג 100 מאָל אַזוי פיל וויפיל דאָס זויערטייג, איז אַלץ אסור. אויב ווידער עס איז ניט פאַראַן 100 מאָל אַזוי פיל, איז אפילו דאָס זויערטייג קאָן ניט מאַכן זויער איז עס אויך אסור. כדי עס זאָל זיין מותר מוזן זיין ביידע זאַכן: דאָס טייג מוז זיין 100 מאָל אַזוי פיל ווי דאָס זויער טייג, און דאָס זויער טייג זאָל ניט קאָנען פאַרזויערן דאָס טייג.**

ז. להקל ולהחמיר מין שאינו מינו כיצד? ווי אַזוי מיינט מען, אז טיילמאָל איז מען מיקל און טיילמאָל איז מען מחמיר ביי איין מין וואָס איז אויסגעמישט געוואָרן מיט ניט זיין מין? א שטייגער צעשפּאַלטענע באָבעס (גריסין) פון תרומה זענען גע־קאָכט געוואָרן צוזאַמען מיט לינזן (עדשים, א סאָרט ארבעס), און עס איז פאַראַן אין זיי (אין די תרומה־באָבעס) אַזוי פיל אז זיי געבן אריין א טעם (אין די לינזן); איז דער דין, אז סיי עס איז פאַראַן הונדערט־און־איינס (הונדערט מאָל לינזן אויף איין מאָל תרומה־גריסין), סיי עס איז ניט פאַראַן הונדערט און איינס, איז אסור; אָבער אויב עס איז ניטאָ (אין די תרומה־גריסין אַזוי פיל אז זיי זאָלן אריינגעבן א טעם (אין די לינזן), סיי עס איז פאַראַן הונדערט און איינס, סיי עס איז ניט פאַראַן הונדערט און־איינס איז מותר. **ווייל צושפּאַלטענע באָבעס און לינזן זענען צוויי באַזונדערע מינים, דעריבער אויב תרומה־באָבעס האָבן זיך געקאָכט מיט לינזן פון חולין, קוקט מען ניט, צי די לינזן זענען הונדערט מאָל אַזוי פיל ווי די באָבעס, נאָר מען קוקט, צי די תרומה־באָבעס געבן אריין א טעם אין די לינזן. מען איז מיקל, ווען עס גיט ניט אריין קיין טעם, און מען איז מחמיר, ווען עס גיט יאָ אריין א טעם.**

שֶׁל חוּלִין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְאַחַר כָּךְ נָפַל שְׂאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׂאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, אָסוּר: ט שְׂאוֹר שֶׁל חוּלִין, שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה וְחִמְּצָהּ, וְאַחַר כָּךְ נָפַל שְׂאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׂאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ אָסוּר. ר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר: י תַּבְלִין שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת, מִמִּין אֶחָד אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה (מִמִּין שְׁלֹשָׁה) אָסוּר וּמִצְטָרְפִין. ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם

ח. שאור של חולין, אויב זויערטייג פון חולין (חולין הייסט תבואה און פרוכטן, וואָס אויך א ישראל מעג עסן) איז אריינגעפאלן אין א טייג און עס איז פאראן אין אים (אין דעם זויערטייג) גענוג, כדי עס זאָל זויערמאכן דאָס טייג (אָבער עס האָט נאָכניט זויער געמאַכט), און (באלד) דערנאָך איז אריינגעפאלן אין זעלבן טייג זויערטייג פון תרומה אָדער פון וויינגאָרטן־כלאים, און אין אים (אין דעם זויערטייג פון תרומה צי כלאים) איז דאָ גענוג כדי זויער צו מאַכן דאָס טייג, איז אָסור. **אַ ישראל טאָר ניט עסן דאָס טייג, אויב דאָס צווייטע זויערטייג איז געווען תרומה, און קיינער טאָר עס ניט עסן אויב עס איז געווען פון כלאים; און מען זאָגט ניט, אז דאָס טייג וואָלט דאָך סיי ווי געזייערט געוואָרן דורך דעם חולין־זויערטייג.**

ט. שאור של חולין, אויב זויערטייג פון חולין איז אריינגעפאלן אין א טייג און האָט עס זויער געמאַכט, און דערנאָך איז אין זעלבן טייג אריינגעפאלן זויערטייג פון תרומה אָדער זויערטייג פון וויינגאָרטן־כלאים, און עס איז דאָ אין אים (אין דעם תרומה־אָדער כלאים־זויערטייג) גענוג, כדי זויער צו מאכן דאָס טייג, איז אסור. **ניט נאָר איז אסור ווען דאָס זויערטייג פון חולין האָט נאָכניט געהאָט זויער געמאכט דאָס טייג און עס איז אריינגעפאלן דערנאָך תרומה־אָדער כלאים־זויערטייג, (אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ח׳), נאָר אפילו ווען דאָס זויערטייג פון חולין האָט שוין יאָ זויער געמאַכט דאָס טייג, פונדעסטוועגן אויב עס איז דערנאָך אריינגע־פאלן גענוג זויערטייג פון תרומה אָדער כלאים, איז אויך אסור.** ר׳ שמעון איז מתיר. **ווייל ר׳ שמעון האַלט, אַז קוים איז דאָס טייג שוין געווען פאַרזויערט (געיערן) דורך דעם חולין־זויערטייג, מאכט דאָס צווייטע זויערטייג פון תרומה צי כלאים גאָר קאליע דאָס טייג, עס איז א ,,נותן טעם לפגם״, עס גיט אריין אין דעם טייג א שלעכטן טעם, מאכט דאָס טייג מער זויער ווי עס דאַרף זיין, און דעריבער איז עס מותר. און די סתם משנה האַלט, אז עס איז אסור, ווייל דאָס טייג איז גוט צו באַנוצן אלס זויערטייג אויף אריינצוטאָן אין אנדערע טייגן.**

י. תבלין, געווירצן פון צווי דריי נעמען פון איין מין אָדער פון דריי מינים, זענען אסור און זיי ווערן צוזאמענגערעכנט. **כדי צו פארשטיין די משנה וועלן מיר געבן עטליכע דערקלערונגען. ,,שם״ איז דער טייטש א ,,נאָמען״. אָבער מיט ,,שם״ רופט מען אויך אָן דעם ,,נאָמען פון אן איסור, פון א פארבאָט, פון א עבירה״. למשל ,,ערלה״ איז דער ,,נאָמען פון דעם איסור ערלה״; ,,כלאים״ איז דער ,,נאָמען פון דעם איסור כלאים״, ,,תרומה״ איז דער ,,נאָמען פון דעם איסור״, וואָס איז עובר א ישראל אויב ער עסט תרומה. ,,שנים שלשה שמות״, מיינט מען ,,צוויי דריי נעמען פון באַזונדערע איסורים״; למשל, אויב מען האָט דריי פרוכטן, איינע איז ערלה, און די צווייטע איז כלאים און די דריטע איז תרומה, הייסט עס, אז די דריי פרוכטן זענען פון ,,דריי נעמען״, פון דריי באַזונדערע פארבאָטן. אויב אָבער די דריי פרוכטן זענען אלע ערלה, הייסט עס אז זיי זענען ,,פון איין נאָמען״, פון איין איסור, פון ערלה. ,,מין״ הייסט דער מין פון דער זאַך, למשל ציבעלעס איז אַ באַזונדער מין, פעפער איז אַ באַזונדער מין. ,,תבלין״, געווירצן, מיינט מען דאָ יעדע זאַך, וואָס גיט אריין א שארפן טעם אין גע־קעכץ, למשל, פעפער, ציבעלעס, עסיג. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב מען האָט אריינ־**

וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד, אוֹ שְׁנֵי מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד, אֵינָן מִצְטָרְפִין: **יא** שְׂאוֹר שֶׁל חוּלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה, לֹא בָזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, נִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין שֶׁנָּפַל שְׂאוֹר בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף, לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר עַד שֶׁיְּהֵא בוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ: **יב** יוֹעֶזֶר אִישׁ הַבִּירָה הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵית שַׁמַּאי, וְאָמַר, שָׁאַלְתִּי אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן עוֹמֵד בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח, וְאָמַר, לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר עַד שֶׁיְּהֵא בוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ:

געטאָן אין א געקעכץ געווירצן פון צוויי אָדער דריי איסורים־נעמען, סיי פון איין מין, למשל דריי ציבעלעס איינע ערלה, איינע כלאים און איינע תרומה, סיי פון דריי מינים, למשל א ציבעלע כלאים, פעפער ערלה און עסיג תרומה, אסרן זיי דאָס געקעכץ און זיי ווערן צונויפגענומען און פאררעכנט פאר איינס. אויב למשל אין דער כלאים־ציבעלע איז ניט געווען גענוג כדי אריינצוגעבן א טעם אין געקעכץ, און אין דעם ערלה־פעפער איז אויך ניט געווען גענוג אריינצוגעבן דעם טעם, און אויך אין עסיק פון תרומה איז ניט געווען גענוג, אָבער אלע דריי צוזאמען האָבן יאָ אריינגעגעבן א טעם אין געקעכץ, ווערן זיי גערעכנט פאַר איינס און זיי אסר'ן דאָס געקעכץ. ר' שמעון זאָגט, צוויי אָדער דריי נעמען (אפילו) פון איין מין, אָדער צוויי מינים (אפילו) פון איין נאָמען ווערן ניט צונויפגענומען. **לויט ר' שמעון מוז מען האָבן אי דעמזעלבן מין אי דעמזעלבן נאָמען.**

יא. שאור של חולין, אויב זויערטייג פון חולין און זויערטייג פון תרומה זענען אריינגעפאלן אין אַ טייג, און ניט עס איז פאראן אין דעם (חולין־זויערטייג) גענוג, כדי צו מאכן דאָס טייג זויער, און ניט עס איז פאראן אין דעם (תרומה־זויערטייג) גענוג, כדי צו מאכן דאָס טייג זויער, און זיי ביידע האָבן זיך צונויפגענומען און זויערגע־מאכט דאָס טייג, זאָגט ר' אליעזר, אז מיר גייען נאָכן לעצטען. **אויב צוערשט איז אריינ־געפאלן דאָס חולין־זויערטייג און דערנאָך דאָס תרומה־זויערטייג איז דאָס טייג אסור, און א ישראל טאָר עס ניט עסן, מחמת צום לעצט איז דאָך אריינגעפאלן די תרומה און זי האָט דאָך געמאַכט, אַז דאָס טייג זאָל זויער ווערן.** וחכמים, אָבער די הכמים זאָגן, אז סיי דער זויערטייג (די תרומה) איז אריינגעפאלן צוערשט און סיי צום סוף, אסר'ט ער ניט, סיידן עס איז דאָ אין אים (אין דעם תרומה־זויערטייג) גענוג כדי צו מאכן דאָס טייג זויער. **די גמרא אין פסחים כ"ז זאָגט, אז די מחלוקה איז, וואָס די חכמים האַלטן, אז „זה וזה גורם מותר", אז אויב א זאך וואָס איז מותר און א זאך וואָס איז אסור, האָבן ביידע צוזאמען גורם געווען אז דאָס טייג זאָל זויער ווערן, איז דאָס טייג מותר; און ר' אליעזר האַלט, אז „זה וזה גורם אסור"; און אביי זאָגט דאָרט אז דאָס וואָס ר' אליעזר זאָגט, אז אויב צום סוף איז אריינגעפאלן דאָס חולין־זויערטייג איז מותר, מיינט מען נאָר, ווען מען האָט פריער ארויסגענומען דאָס תרומה־זויערטייג.**

יב. יועזר איש הבירה איז געווען פון די תלמידים פון בית שמאי און ער האָט געזאָגט: איך האָב געפרעגט רבן גמליאל הזקן, ווען ער איז געשטאַנען אין מזרח־טויער פון הר הבית (דעם בארג, אויף וועלכן דאָס בית המקדש איז געשטאַנען), און ער האָט געזאָגט, אז עס אסר'ט קיינמאָל ניט (אויב עס זענען אריינגעפאלן אין טייג זויערטייג פון חולין און זויערטייג פון תרומה), סיידן עס איז פאראן אין אים (אין דעם תרומה־זויער־טייג) גענוג כדי צו מאכן דאָס טייג זויער. **דאָס הייסט, אז דער דין איז ניט ווי ר' אליעזר נאָר ווי די חכמים (פריער אין משנה י"א). איש הבירה האָט צוויי טייטשן; איינער איז, אז ער איז געווען פון אָרט „בירה"; א צווייטער איז, אז דאָס מיינט דער מאן וואָס איז געווען ממונה איבער דעם בית המקדש, מחמת דאָס בית המקדש האָט געהייסן „בירה"** (די הויפּט־שטאָט), ווי די גמרא זאָגט אין יומא ב' „כל המקדש כולו

יג כֵּלִים שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא, וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר, אוֹ שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר, וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא, ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַר הָרִאשׁוֹן אֲנִי בָא, וַחֲכָ"א אַחַר הָאַחֲרוֹן: **יד** שְׂאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה, לֹא בָזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְלֹא בָזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְנִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ, אָסוּר לְזָרִים, וּמֻתָּר לְכֹהֲנִים, ר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר לְזָרִים וְלַכֹּהֲנִים: **טו** תַּבְלִין שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ בִקְדֵרָה, לֹא בָאֵלּוּ כְּדֵי לְתַבֵּל וְלֹא בָאֵלּוּ כְּדֵי לְתַבֵּל, וְנִצְטָרְפוּ וְתִבְּלוּ, אָסוּר לְזָרִים, וּמֻתָּר לְכֹהֲנִים, ר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר לְזָרִים וְלַכֹּהֲנִים:

קרוי בירה". רבן גמליאל הזקן איז געווען נשיא; **ער איז געווען דער זיידע פון רבן גמליאל פון יבנה, און ער האָט געלעבט לערך 20 יאָר פאַר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש.**

יג. כלים, אויב מען האָט געשמירט כלים (זאכן פון לעדער, ווי שיך) מיט טמא־אייל און דערנאָך האָט מען זיי געשמירט מיט טהור־אייל, אָדער מען האָט זיי (צוערשט) געשמירט מיט טהור־אייל, און דערנאָך האָט מען זיי געשמירט מיט טמא־אייל, זאָגט ר' אליעזר, אז מיר גייען נאָך דעם ערשטן (אייל); און די חכמים זאָגן, אז מיר גייען נאָך דעם לעצטן (אייל). **דער ר"ש טייטשט די משנה, אז מען מיינט דאָס נאָכדעם ווי מען האָט די לעדערנע זאכן אויסגעשמירט מיט טמא־אייל און דאָס אייל איז גע־וואָרן איינגעזאפּט, האָט מען די זאכן טובל געווען, און זיי זענען געוואָרן טהור. דער־נאָך האָט מען זיי געשמירט מיט טהור־אייל. ווען מען נוצט די זאכן קומט ארויס דאָס אייל פון אינווייניג. זאָגט ר' אליעזר אז דאָס אייל, וואָס קומט ארויס איז דאָס ערשטע אייל, דאָס טמא־אייל, און דעריבער זענען די זאכן טמא, אָבער די חכמים זאָגן, אז דאָס אייל, וואָס קומט ארויס, איז דאָס לעצטע אייל, דאָס טהור־אייל, און די זאכן זענען טהור.**

יד. שאור של תרומה, אויב זויערטייג פון תרומה און זויערטייג פון וויינגאָרטן־כלאים זענען אריינגעפאלן אין א טייג, ניט אין דעם (זויערטייג פון תרומה) איז פאראן גענוג כדי צו מאכן דאָס טייג זויער, און ניט אין דעם (זויערטייג פון כלאים) איז פאראן גענוג צו מאכן דאָס טייג זויער, און זיי האָבן זיך צונויפגענומען און צוזאמען זויער געמאכט דאָס טייג, איז אסור צו זרים און מותר צו כהנים. **„זרים" מיינט ישראלים און לויים, וואָס טאָרן ניט עסן קיין תרומה. די משנה זאָגט, אז די צוויי זויערטייגן ווערן צונויפגענומען; און ווייל א ישראל טאָר ניט עסן קיין תרומה און ער טאָר אויך ניט עסן קיין כלאים, טאָר ער ממילא ניט עסן דאָס טייג, אָבער כהנים מעגן דאָס טייג יאָ עסן, ווייל כאָטש ס'איז אויך פאראן כלאים־זויערטייג, אָבער אין דעם כלאים איז דאָך ניט גענוג געווען זויער צו מאכן דאָס טייג, און עס האָט דאָך זויער געמאַכט נאָר צוזאמען מיט דער תרומה, און די תרומה מעגן דאָך כהנים עסן.** ר' שמעון איז מתיר (צו עסן דאָס טייג) סיי פאר זרים און סיי פאר כהנים. **ר' שמעון האַלט ווי זיין שיטה פריער אין משנה י', אז „צוויי נעמען", צוויי איסורים ווערן ניט צונויפגענומען.**

טו. תבלין, געווירצן פון תרומה און פון וויינגאָרטן־כלאים וואָס זענען אריינ־געפאלן אין א טאָפּ (מיט געקעכץ), און ניט אין די (תרומה־געווירצן) איז פאראן גענוג צו באַווירצן (דאָס געקעכץ) און ניט אין די (געווירצן פון כלאים) איז פאַראַן גענוג צו באווירצן, און זיי האָבן צוזאמען יאָ באווירצט, איז (דאָס געקעכץ) אסור צו זרים און מותר צו כהנים; ר' שמעון איז מתיר צו זרים און צו כהנים. **דאָס איז דערזעלבער דין וואָס די פריערדיקע משנה י"ד, נאָר דאָרט איז געווען וועגן „שאור", זויערטייג, און דאָ איז וועגן „תבלין", געווירצן.**

טז חֲתִיכָה שֶׁל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁל פִּגּוּל, וְשֶׁל נוֹתָר, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם הַחֲתִיכוֹת, אָסוּר לַזָּרִים, וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים. ר' שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים: **יז** בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם בְּשַׂר הַתַּאֲוָה, אָסוּר לַטְּמֵאִים וּמֻתָּר לַטְּהוֹרִים:

ט״ז. חתיכה, אויב א שטיק (פלייש) פון קדשי קדשים (דאָס זענען קרבנות, וואָס זייער פלייש מעגן עסן נור כהנים), און א שטיק פלייש פון פיגול אָדער נותר (דאָס טאָרן אויך כהנים ניט עסן) זענען געקאָכט געוואָרן צוזאַמען מיט שטיקער פלייש (גע־וויינטליכע פלייש, וואָס אויך א ישראל מעג עסן) איז דאָס גאַנצע געקעכץ אסור צו זרים (ניט־כהנים) און מותר צו כהנים. קדשי קדשים, „הייליקסטע קרבנות", הייסן אזעלכע קרבנות ווי חטאת, אשם, און זייער פלייש מעגן עסן נור כהנים; ישראלים טאָרן זייער פלייש ניט עסן. „פיגול" הייסט דאָס פלייש פון א קרבן, וואָס בשעת דער כהן האָט אים מקריב געווען האָט ער געהאַט א שלעכטע מחשבה. ער האָט אין זינען געהאַט, אז ער זאָל עסן דאָס פלייש נאָך דער דערלויבטער צייט; למשל, קדשי קדשים מעג מען דאָס פלייש עסן נור א טאָג און א נאַכט נאָכן מקריב זיין, און ער, דער כהן, האָט אין זינען געהאַט, אַז ער זאָל עסן דעם צווייטן טאָג, ווען מען טאָר שוין ניט. „נותר" הייסט דאָס פלייש, וואָס בלייבט איבער נאָך דער צייט; למשל ביי קדשי קדשים, אויב דאָס פלייש איז געבליבן אויפן צווייטן טאָג הייסט עס „נותר" (איבערגעבליבן). סיי פיגול און סיי נותר טאָרן אויך כהנים ניט עסן. זאָגט די משנה, אז אויב מען האָט געקאָכט א סך שטיקער געוויינטליך פלייש, וואָס סיי ישראלים און סיי כהנים מעגן עס עסן, און צוזאמען מיט זיי זענען געווען איין שטיק פלייש פון קדשי קדשים און איין שטיק פלייש פון פיגול אָדער נותר, און די געוויינטליכע שטיקער פלייש זענען געווען נאָר אזוי פיל, אז זיי קאָנען מבטל זיין נור איין שטיק פלייש, אָדער דעם קדשי קדשים אָדער דעם פיגול (צי דעם נותר), אָבער ביידע שטיקער פלייש צוזאמען קאָ־נען זיי ניט מבטל זיין, איז דאָס גאנצע געקעכץ אסור פאַר ישראלים. מחמת פאַר זיי זענען דאָך ביידע שטיקער פלייש (די קדשי קדשים און דער פיגול צי נותר) אסור, און דעריבער ווערן זיי גערעכנט צוזאמען. אָבער כהנים מעגן עס עסן, ווייל פאַר כהנים איז דאָך אסור בלויז דער פיגול (אָדער דער נותר) און אין די אַנדערע שטיקער פלייש איז פאַראַן גענוג מבטל צו זיין דעם פיגול (אָדער דעם נותר). ר' שמעון איז מתיר סיי צו זרים (ניט כהנים) און סיי צו כהנים. ר' שמעון גייט לויט זיין שיטה פריער אין משנה ט״ו, אז צוויי באַזונדערע איסורים (קדשי קדשים פאַר ישראלים און פיגול) ווערן ניט גערעכנט צוזאמען.

יז. בשר, פלייש פון קדשי קדשים און פלייש פון קדשים קלים („לייכטע קרבנות", ווי שלמים, דאָס פלייש פון קדשים קלים מעג אויך א ישראל עסן) וואָס זע־נען געקאָכט געוואָרן מיט פלייש פון חולין (געוויינטלעך פלייש, „בשר תאוה"), איז דאָס געקעכץ אסור צו טמאים און מותר צו טהורים. קדשי קדשים מעגן עסן נור כהנים; קדשים קלים מעגן עסן אויך ישראלים. אָבער די דאָזיקע ביידע קרבנות־פליישן מעגן עסן נור מענטשן וועלכע זענען טהור; דאגעגן מענטשן וועלכע זענען געוואָרן טמא, טמאים, טאָרן זיי ניט עסן. „בשר תאוה" הייסט געוויינטליך פלייש, פון חולין, ניט פון קרבנות (וועגן וואָרט „בשר תאוה" זע פריער אין מסכתא מעשר שני פרק א' משנה ד'), און דאָס מעגן עסן אלע, אויך ישראלים אפילו זיי זענען טמא. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב איין שטיקל פלייש פון קדשי קדשים און איין שטיקל פלייש פון קדשים קלים האָבן זיך אויסגעמישט מיט געוויינטלעך פלייש און דאָס גע־וויינטליכע פלייש איז פאַראַן נאָר אזוי פיל, אז עס קאָן מבטל זיין נור איינעם פון די קרבנות־שטיקלעך, אָבער ניט ביידע, ווערן ביידע שטיקלעך פלייש, פון קדשי קדשים און פון קדשים קלים, צוזאמענגערעכנט, אז דאָס געקעכץ זאָלן ניט טאָרן עסן טמאים.

פרק ג.

א בֶּגֶד שֶׁצְּבָעוֹ בִּקְלִיפֵּי עָרְלָה, יִדָּלֵק. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, כֻּלָּם יִדָּלֵקוּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתָיִם. **ב** הַצּוֹבֵעַ מְלֹא הַסִּיט בִּקְלִיפֵּי עָרְלָה וַאֲרָגוֹ בַבֶּגֶד וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה הוּא, ר' מֵאִיר אוֹמֵר, יִדָּלֵק הַבֶּגֶד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתָיִם: **ג** הָאוֹרֵג מְלֹא הַסִּיט מִצֶּמֶר הַבְּכוֹר בַּבֶּגֶד, יִדָּלֵק הַבֶּגֶד. וּמִשְּׂעַר הַנָּזִיר, וּמִפֶּטֶר חֲמוֹר

דאָ איז אויך ר' שמעון מודה, ווייל דער איסור פאר טמאים צו עסן קדשי קדשים און קדשים קלים איז דער זעלבער איסור, דערזעלבער נאָמען „קרבנות".

פרק ג.

א. בגד, א קלייד, וואָס מען האָט געפארבט מיט שאָלעכץ פון ערלה־(פרוכטן) זאָל מען פאַרברענען. **עס איז פאַראַן שאָלעכץ פון פרוכטן, פון וועלכע מען באַקומט ארויס פאַרב־מאַטעריאַלן, ווי שאָלעכץ פון ניס און מילגרוימען. זאָגט דאָ די משנה, אַז אויך פון די שאָלעכץ פון ערלה־פרוכטן טאָר מען ניט הנאה האָבן, און אויב מען האָט מיט זייער פארב געפארבט א קלייד, דארף מען דאָס קלייד פארברענען.** נתערב, אויב דאָס קלייד האָט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע קליידער (און מען דערקענט ניט וועל־כעס איז דאָס געפארבטע מיט ערלה), זאָל מען אלע (קליידער) פארברענען, אזוי זאָגט ר' מאיר. **ווייל ר' מאיר האלט, אז ביי קליידער איז יעדעס קלייד באַזונדער א חשובע זאַך, און ביים פארקויפן קליידער ציילט מען וויפיל קליידער עס איז פאַראַן (שדרכו למנות), און דעריבער ווערט עס ניט בטל.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אַז עס ווערט בטל אין צוויי הונדערט־און־איינס. **אויב דאָס קלייד האָט זיך אויסגעמישט צווישן אנדערע 200 כשרע קליידער, און צוזאַמען זענען זיי 201 קליידער, ווערט דאָס ערלה־קלייד יאָ בטל, און מען מעג אלע נוצן. די יסוד־מחלוקה צווישן ר' מאיר און די חכמים געפינט זיך ווייטער אין משנה ו' און ז'.**

ב. הצובע, אז איינער פארבט מיט ערלה־שאָלעכץ (א שטיקל פאָדעם) וואָס איז אזוי לאַנג ווי די ברייט פון א „סיט" (דאָס איז די ברייט צווישן דעם צווייטן פינגער און דעם דריטן פינגער פון א מענטש'ס האַנט, און די צוויי פינגער זענען אָפּגעצויגן איינער פון צווייטן), און ער האָט עס אריינגעוועבט אין א קלייד און מען ווייסט ניט וועלכעס עס איז (וואָסער שטיקל עס איז אין קלייד), זאָגט ר' מאיר, אַז מען זאָל דאָס קלייד פארברענען; און די חכמים זאָגן, אַז עס ווערט בטל און צוויי הונדערט און איינס. **ר' מאיר האלט, אַז א שטיקל פאָדעם וואָס איז אזוי לאַנג ווי די ברייט פון א סיט", איז א חשובע זאַך און ווערט ניט בטל. און די חכמים זאָגן, אַז אויב אין קלייד זענען פאַראַן 200 אנדערע כשר'ע פעדים און צוזאַמען מיט דעם ערלה־פאָדים 201, ווערט דער ערלה־פאָדים בטל.**

ג. האורג, אויב איינער וועבט־אריין (א פאָדעם) די ברייט פון א סיט פון וואָל פון א בכור אין א קלייד אריין, זאָל מען דאָס קלייד פארברענען. **א בכור הייסט דאָס ערשטע געבוירענע קינד פון א כשרער בהמה, און עס איז הייליג, און מען דארף עס געבן דעם כהן, און אויב עס איז גאַנץ דאַרף עס דער כהן מקריב זיין, און אויב עס האָט אַ מום, מעג מען עס שעכטן אומעטום און יעדער מעג עסן דאָס פלייש. די תורה (דברים ט"ו) זאָגט אָן לא תגוז בכור צאנך, אַז מען טאָר ניט אָפּשערן די וואָל פון אַ בכור. אויב מען האָט אָפּגעשוירן די וואָל טאָר מען פון איר קיין הנאה ניט האָבן.** זאָגט די משנה, אַז אויב מען האָט פון דער בכור־וואָל אריינגעוועבט אין א קלייד א פאָדעם אזוי גרויס ווי די ברייט פון א „סיט", זאָל מען דאָס קלייד פארברענען, און עס ווערט ניט בטל. דער ברטנורא זאָגט, אַז דאָ מיינט מען וואָל פון א בכור א בעל מום,

בְּשַׂק, יִדָּלֵק הַשַּׂק. וּבַמּוּקְדָּשִׁין, מְקַדְּשִׁין כָּל שֶׁהֵן: ד תַּבְשִׁיל שֶׁבִּשְּׁלוֹ בִּקְלִיפֵּי עָרְלָה, יִדָּלֵק. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתָיִם: ה תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּהוּ בִּקְלִיפֵּי עָרְלָה וְאָפָה בוֹ אֶת הַפַּת, תִּדָּלֵק הַפַּת. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת, תַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתָיִם: ו מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִלְתָּן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, יִדָּלְקוּ. נִתְעָרְבוּ בַּאֲחֵרִים, כֻּלָּם יִדָּלְקוּ ד״ר מֵאִיר.

ווייל פון א בכור א גאנצן (א תם), וואָס מען דאַרף מקריב זיין א טייל פון אים, איז ער דאָך קדשים, איז אפילו דער פאָדעם איז ניט געווען אזוי גרויס ווי די ברייט פון א „סיט" ווערט ער אויך ניט בטל, ווי מיר וועלן באַלד לערנען אין דער משנה. ומשער הנזיר, און אויב מ'האָט איינגעוועבט (א פאָדים די ברייט פון אַ סיט) פון די האָר פון אַ נזיר אָדער פון א פטר חמור (א אייזל־בכור, נאָכן אָפּהאַקן אים דעם קאָפּ) אין א זאק (שק) זאָל מען דעם זאק פאַרברענען. „שק" ווערט אין דער משנה און גמרא אָנגערופן א קלייד, וואָס איז געמאַכט פון האָר. דער דין איז, אז ווען א מענטש טוט א נדר צו זיין א נזיר, טאָר ער 30 טעג ניט אָפּשערן זיך, און פון זיינע האָר טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן. אויך איז דער דין, אז דאָס ערשטע קינד, וואָס ווערט געבוירן ביי אן אייזל, „פטר חמור", („פטר", די „עפנונג", דאָס ערשטע) דאַרף מען אויסלייזן מיט א שעפּסל און געבן דאָס שעפּסל דעם כהן; און אויב מען לייזט עס ניט אויס, דאַרף מען דאָס אייזעלע אָפּהאַקן דעם קאָפּ. פון דעם אייזעלע, נאָכדעם ווי מען האָט עס אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ, טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן. זאָגט די משנה, אז מען האָט איינגעוועבט א פאָדעם פון די האָר פון א נזיר אָדער פון א פטר חמור אין א זאק זאָל מען דעם זאק פאַרברענען. ובמוקדשין, און הייליקע זאַכן אסרן אפילו מיט זייער קלענסטן טייל (כל שהן). אויב א זאַך, וואָס מען האָט מקדיש געווען צום בית המקדש, האָט זיך אויסגעמישט מיט אַנ־דערע זאַכן, ווערט די הקדש־זאַך ניט בטל, אפילו עס האָט זיך אויסגעמישט איין הקדש זאַך צווישן טויזנטער, און אפילו קלענער פון א סיט.

ד. תבשיל, געקעכץ, וואָס מען האָט געקאָכט מיט שאָלעכץ פון ערלה (מען האָט איינגעהייצט די קיך מיט שאָלעכץ פון ערלה־פרוכטן און דערויף געקאָכט א געקעכץ), זאָל מען עס פאַרברענען. כאָטש אין געקעכץ זעלבסט איז דאָך ניטאָ קיין ערלה, אָבער ווייל עס איז געקאָכט געוואָרן אויף פייער פון ערלה־שאָלעכץ הייסט עס הנאה געהאַט פון ערלה. נתערב, אויב דאָס געקעכץ האָט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע געקעכצן ווערט עס בטל אין צוויי הונדערט־און־איינס. אפילו ר' מאיר, וועלכער האַלט פריער אין די משנות א' און ב' אז עס ווערט ניט בטל, איז דאָ מודה, אז עס ווערט בטל, ווייל געקעכץ איז ניט קיין חשוב'ע זאַך.

ה. תנור, אויב מען האָט איינגעהייצט אן אויוון מיט שאָלעכץ פון ערלה־פרוכטן און מען האָט אין אים געבאַקן ברויט, זאָל מען דאָס ברויט פאַרברענען; אויב (דאָס ברויט) האָט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע (ברויט) ווערט עס בטל אין צוויי הונדערט־און־איינס. די גמרא פסחים כ"ז זאָגט, אז מען דאַרף דאָס ברויט פאַרברענען נור ווען דאָס ברויט האָט זיך געבאַקן ווען דאָס פייער האָט געברענט; אָבער אויב דאָס פייער האָט שוין ניט געברענט, און דאָס ברויט האָט זיך געבאַקן פון דער היץ, מעג עס עסן.

ו. מי שהיו, אַז איינער האָט געהאַט בינטלעך גריכישע היי פון וויינגאָרטן־כלאים (די גריכישע היי זענען געוואַקסן אין א וויינגאָרטן, און פון וויינגאָרטן־כלאים טאָר מען ניט האָבן קיין הנאה), זאָל מען זיי פאַרברענען; אויב זיי האָבן זיך אויסגעמישט מיט אַנדערע (כשרע בינטלעך גריכישע היי און מען דערקענט ניט דאָס כלאים־בינטל) זאָל מען אלע פאַרברענען, אזוי זאָגט ר' מאיר; אָבער די חכמים זאָגן, אז עס ווערט

וַחֲכָ"א יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם: ז שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִמְנוֹת מְקַדֵּשׁ, וַחֲכָ"א אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא שִׁשָּׁה דְבָרִים בִּלְבָד. וְר' עֲקִיבָא אוֹמֵר, שִׁבְעָה, וְאֵלוּ הֵם, אֱגוֹזֵי פֶרֶךְ, וְרִמּוֹנֵי בָדָן, וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת, וְחוּלְפוֹת תְּרָדִין, וְקָלְסֵי כְרוּב, וּדְלַעַת יְוָנִית. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף כִּכְּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. הָרָאוּי לְעָרְלָה, עָרְלָה, לְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, כִּלְאֵי הַכֶּרֶם: ח כֵּיצַד? נִתְפַּצְּעוּ הָאֱגוֹזִים, נִתְפָּרְדוּ הָרִמּוֹנִים, נִתְפַּתְּחוּ הֶחָבִיּוֹת, נִתְחַתְּכוּ הַדְּלוּעִים, נִתְפָּרְסוּ הַכִּכָּרוֹת, יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם: ט סְפֵק עָרְלָה,

בטל אין צוויי הונדערט-און-איינס. **דער ירושלמי זאָגט, אז מיט „חבילה" מיינט מען דאָ א גרויסן בונט, וואָס האָט פינף און צוואנציג הייי-שטעקלאך, און דער שטייגער איז, אז אזעלכע בינטלעך פארקויפט מען ניט אויף דער וואָג נאָר אויף דער צאָל, מען ציילט אָפּ וויפיל בינטלעך עס איז פאראן. די משנה וועט באלד זאָגן, אין וואָס עס באשטייט די מחלוקה צווישן ר' מאיר און די חכמים.**

ז. שהיה, ווייל ר' מאיר זאָגט, אז דאָס וואָס איז דער שטייגער צו ציילן אסר'ט. **לויט ר' מאיר קאָן ניט בטל ווערן א זאך, וואָס עס איז דער שטייגער אז מען ציילט עס. דאָס וואָרט „מקדש", „אסרן", ווערט באנוצט אין דער משנה א סך מאָל ביי וויינגאָרטן-כלאים צוליב דעם פסוק אין חומש דברים כ"ב „פן תקדש המלאה".** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז עס אסרן (און ווערן ניט בטל) נאָר זעקס זאכן, און ר' עקיבא זאָגט, אז זיבן זאכן, און דאָס זיינען זיי: אגוזי פרך, ניס פון אָרט פרך, רימוני בדן, מילגרוימען פון אָרט בדן, וחביות סתומות, און פארמאכטע פעסער וויין, וחולפות תרדין, און די וויכע בלעטער פון מאנגאָלד, וקולסי כרוב, און שטענגלעך פון טייערן קרויט, ודלעת היונית, גריכישער קירבים; ר' עקיבא זאָגט, אז אויך לאבנס-ברויט פון א בעל הבית. **די דאָזיקע זעקס זאכן, און לויט ר' עקיבא זיבן זאכן (מחמת ער לייגט צו אויך „די לאבנס-ברויט פון א בעל הבית") זענען חשוב און דעריבער ווערן זיי ניט בטל. לויט טייל מיינט מען „אגוזי פרך" קאָקוס-ניס. „קולסי" זאָל זיין פון לאטיינישן וואָרט „קאוליס", „שטענגלעך". „ככרות של בעל הבית" מיינט מען לאבנס-ברויט, וואָס א בעל הבית באַקט פאר זיך, און זיי זענען גרויסע, און דעריבער זענען זיי חשוב; אָבער די ברייטלעך פון א בעקער זענען קליינע און ניט חשוב.** הראוי, וואָס (פון די דאָזיקע זיבן זאכן) עס קאָן זיין ערלה, מיינט מען דערמיט ערלה, און וואָס עס קאָן זיין וויינגאָרטן-כלאים מיינט מען וויינגאָרטן-כלאים. **למשל ניס, מילגרוימען און וויין קאָנען זיין פון ערלה; אָבער מאנגאָלד (אזא גרינס) צי קרויט, צי קירבים (דיניע), צי ברייטלעך קאָנען ניט זיין קיין ערלה, מחמת ערלה איז דאָך נור פון פרוכטן-ביימער, דעריבער מיינט מען מיט זיי וויינגאָרטן-כלאים, ווייל אויב מען פלאנצט זיי אין א וויינגאָרטן זענען זיי וויינגאָרטן-כלאים.**

ח. כיצד, **ווי אזוי? ווי אזוי ווערן אויך די דאָזיקע זיבן זאכן פון ערלה צי פון כלאים בטל, אויב זיי מישן זיך אויס מיט אנדערע כשרע זאכן?** נתפצעו האגוזים, אויב די ניס זענען געוואָרן צעשפאָלטן, די מילגרוימען צעטיילט (יעדער מילגרוים איז געוואָרן צעטיילט אויף באַזונדערע טיילן), די פעסער געעפנט, די קירבים צעשניטן, די לאבנס-ברייטלעך צעבראָכן אויף שטיקער (פרוסות, שטיקער, „נתפרסו" צעבראָכן אויף שטיקער), ווערן זיי בטל אין צוויי הונדערט-און-איינס. **מחמת קוים זענען זיי ניט גאנצע, זענען זיי ניט מער חשוב און זיי האָבן דעם דין ווי אלע אנדערע זאכן פון ערלה צי כלאי הכרם און ווערן בטל אויב זיי מישן זיך אויס מיט 200 כשרע זאכן, אזוי אז זיי זאָלן זיין צוזאמען מיט די כשרע צוויי הונדערט-און-איינס.**

ט. ספק ערלה, פרוכטן, וואָס מען איז אין ספק צי זיי זענען ערלה (א גוי האָט א גאָרטן מיט יונגע ערלה-ביימער און אלטע ביימער און ער פארקויפט פרוכטן און

בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָסוּר, וּבְסוּרְיָא מֻתָּר, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, יוֹרֵד וְלוֹקֵחַ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִרְאֶנּוּ לוֹקֵט. כֶּרֶם נָטוּעַ יָרָק, וְיָרָק נִמְכָּר חוּצָה לוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָסוּר, וּבְסוּרְיָא מֻתָּר, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ יוֹרֵד וְלוֹקֵט, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִלְקוֹט בַּיָּד. הֶחָדָשׁ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, וְהָעָרְלָה הֲלָכָה, וְהַכִּלְאַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים:

סליק מסכת ערלה

מען ווייסט ניט צי דאָס זענען פון די ערלה צי פון די כשרע), איז אין ארץ ישראל אסור. ווייל אין ארץ ישראל איז דאָך ערלה אסור פון דער תורה, מדאורייתא און ביי א ספק אין א זאך וואָס איז אסור מדאורייתא גייט מען לחומרא און מען אסר'ט. ובסוריא, אָבער אין סוריא איז מותר. מיר האָבן פריער אין מסכתא חלה פרק ד משנה ז׳ געזאָגט אז סוריא איז דאָס לאַנד צו צפון פון ארץ ישראל, וואָס ווערט ניט באַטראַכט ווי דאָס ריכטיקע ארץ ישראל. עס האָט נור געוויסע דינים פון ארץ ישראל, אָבער שטאַרק מחמיר ביי זיי איז מען ניט, און מחמת דעם, אויב די ערלה איז א ספק מעג מען אין סוריא עסן. ובחוצה לארץ, אָבער אין חוץ לארץ (אין די לענדער אויסער ארץ ישראל און אויסער סוריא) מעג מען אראָפּגיין (צום גוי אין גאָרטן) און קויפן אָבער ער זאָל אים ניט זען אָפּרייסן. די מפרשים טייטשן, אז מען מעג קויפן ווען עס איז פאראַן כאָטש דער קלענסטער ספק, אז זיי זענען ניט פון ערלה. כרם נטוע ירק, אויב א וויינ־גאָרטן איז פארפלאַנצט מיט גרינס (און דאָס איז דאָך וויינגאָרטן־כלאים און מען טאָר עס ניט נוצן) און אין דרויסן פון וויינגאָרטן פארקויפט מען גרינס, איז עס אין ארץ ישראל אסור. ווייל עס קאָן דאָך זיין, אז דאָס גרינס איז פון דעם וויינגאָרטן און עס איז כלאים, און ספק איז דאָך אסור. ובסוריא, און אין סוריא מעג מען, ווייל ספק כלאים אין סוריא איז מותר, פונקט ווי עס איז מותר ספק פון ערלה. ובחוצה לארץ, און אין חוץ לארץ מעג מען אראָפּגיין (אין וויינגאָרטן) און אָפּרייסן (גרינס) אָבער ער זאָל ניט אָפּרייסן מיט דער האַנד. די מפרשים טייטשן, אז דער ייד מעג קויפן ביים גוי אפילו ער זעט ווי דער גוי רייסט אָפּ דאָס גרינס, און עס איז זיכער כלאים; אָבער דער ייד טאָר אליין ניט אָפּרייסן, ווייל מען האָט מורא, טאָמער וועט ער מיינען, אז מען מעג פארזייען גרינס אין אַ וויינגאָרטן. החדש, נייע תבואה איז דורך דער תורה אסור אין יעדן אָרט. „חדש" הייסט נייע תבואה, וואָס מען האָט אָפּגעשניטן איידער מען האָט מקריב געווען דעם עומר אין בית המקדש דעם 16טן טאָג אין ניסן (וועגן "חדש" האָבן מיר געגעבן פריער אין מסכתא חלה פרק א׳ משנה א׳); און ווען עס איז ניטאָ קיין בית המקדש איז חדש אסור ביז דער ענדע פון 16טן טאָג אין ניסן. זאָגט די משנה, אז חדש איז אסור דורך דער תורה, מדאורייתא, אומעטום, אפילו אין חוץ לארץ. והערלה הלכה, און ערלה (איז אסור אין חוץ לארץ) ווײַל עס איז א הלכה. עס איז א הלכה למשל מסיני, אז אויך אין חוץ לארץ טאָר מען ניט עסן קיין ערלה; און דיזעלבע הלכה למשה מסיני זאָגט אויך, אז ספק פון ערלה איז מותר אין חוץ לארץ. והכלאים, און כלאים (וויינגאָרטן־כלאים) איז (אסור אין חוץ לארץ) נאָר צוליב די ווערטער פון די סופרים. דאָס הייסט, אז עס איז נור מדרבנן, ווייל די חכמים האָבן גוזר געווען אז מען זאָל אין חוץ לארץ ניט עסן וויינגאָרטן־כלאים. „סופרים" האָבן געהייסן די חכמים אין דער צייט פון עזרא הסופר און אָנהויב פון דער צייט פון צווייטן בית המקדש, און זיי זענען געווען די „אנשי כנסת הגדולה", און זיי האָבן גוזר געווען א סך זאכן.

סליק מסכת ערלה — געענדיקט די מסכתא ערלה.

מסכת בכורים

דאָס וואָרט „בכורים" איז דער טייטש די „ערשטע צייטיק־געוואָרענע" פרוכטן. די משנה וועט לערנען, פון וועלכע תבואה און פרוכטן מען דאַרף ברענגען בכורים. די תורה זאָגט אין דברים כ״ו, אז די ערשטע פרוכטן, די בכורים, זאָל מען אריינ־לייגן אין א קויש און אוועקטראָגן אין בית המקדש („צום אָרט וואָס גאָט וועט אויס־

פרק א.

א יֵשׁ מְבִיאִין בִּכּוּרִים וְקוֹרִין, מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן מְבִיאִין. אֵלּוּ שֶׁאֵינָן מְבִיאִין, הַנּוֹטֵעַ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִבְרִיךְ לְתוֹךְ שֶׁל יָחִיד, אוֹ לְתוֹךְ שֶׁל רַבִּים. וְכֵן הַמַּבְרִיךְ מִתּוֹךְ שֶׁל יָחִיד אוֹ מִתּוֹךְ שֶׁל רַבִּים לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ. הַנּוֹטֵעַ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִבְרִיךְ לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְדֶרֶךְ הַיָּחִיד וְדֶרֶךְ הָרַבִּים בָּאֶמְצַע, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מֵבִיא. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר כָּזֶה מֵבִיא: **ב** מֵאֵיזֶה טַעַם

ווײלן") און ברענגען צום כהן און דאָרט לײנען די פרשה פון בכורים, וואָס הײבט זיך אָן פון פסוק ג׳ „הגדתי היום" און ענדיקט זיך אין פסוק י׳ מיט די ווערטער „אשר נתתה לי ה׳" (רמבם „יד החזקה" פרק ג׳ הלכה י׳). די בכורים האָט מען געגעבן דעם כהן, און נאָר א כהן האָט זײ געמעגט עסן. די משנה אין מסכתא בכורים לערנט די דינים וועגן בכורים. אין פרק ג׳ ווערט דערציילט, ווי אזוי מען האָט געבראַכט קײן ירושלים די בכורים פון די פאַרשידענע ערטער אין ארץ ישראל.

פרק א.

א. יש מביאין, עס זענען פאַראַן אַזעלכע וועלכע ברענגען בכורים און לײנען (די פרשה פון בכורים); וועלכע ברענגען און לײנען ניט; און עס זענען פאַראַן וועלכע ברענגען ניט. **פאַראַן אַזעלכע וועלכע זענען מחויב צו ברענגען די בכורים אין בית המקדש און דאָרט לײנען די פרשה אין חומש דברים כ"ו; עס זענען פאַראַן אַזעלכע, וואָס כאָטש זײ דאַרפן ברענגען די בכורים אין בית המקדש, אָבער זײ טאָרן ניט לײנען די פרשה; און עס זענען פאַראַן אַזעלכע, וואָס כאָטש זײ נעמען אראָפּ ערשטע פרוכטן, טאָרן זײ ניט ברענגען קײן בכורים. און די משנה רעכנט באַלד אויס די אַלע דרײ סאָרטן מענטשן.** אלו, די דאָזיקע זענען וועלכע ברענגען ניט: אויב אײנער פלאַנצט (א בוים) בײ זיך און איז מבריך (א צווײג פון בוים) אין אַן אָרט, וואָס געהערט צו אַן אַנדערן פּריוואַטן מענטש, אָדער וואָס געהערט צו אַלע מענטשן. **מיר האָבן געגעבן פריער אין מסכתא ערלה פרק א׳ משנה א׳, אז „הבריך", „מבריך זײן" מײנט, ווען מען בײגט אײן א צווײג פון א בוים צו דער ערד, און מען פאַרשיט מיט ערד דעם צווײג און מען ציט אים אונטער דער ערד ביז דער שפּיץ פון צווײג קומט אַרויס אין אַן אַנדער אָרט, און דאָרט וואַקסט אַרויס א נײער בוים. דאָס ווערט געטאָן דער עיקר מיט די לאַנגע, דינע צווײגן פון ווײנשטאָקן, וועלכע מען קאָן ציען ווײט אַוועק. זאָגט די משנה אַז אײנער האָט געצויגן אַזאַ צווײג אַרײן אין דעם פעלד פון אַן אַנדערן פּריוואַטן מענטשן, אָדער אין אַן אָרט וואָס געהערט צו דער עפנטליכקײט, צום רבים, צו אַלע מענטשן, קאָן ער ניט ברענגען פון די פרוכטן פון דעם צווײג קײן בכורים, ווײל דער צווײג ציט די יניקה פאַר די פרוכטן ניט פון פעלד וואָס געהערט צום ברענגער פון די בכורים.** וכן, און דאָס זעלבע איז ווען אײנער איז מבריך (א צווײג פון א בוים וואָס שטײט אין) אַן אָרט פון אַן אַנדערן פּריוואַטן מענטש אָדער פון אַלע מענטשן, אַרײן צו אַן אָרט, וואָס געהערט צו אים, אָדער אויב אײנער פלאַנצט א בוים בײ זיך און איז מבריך (א צווײג פון דעם בוים) אויך צו זיך אָבער ער ציט אַדורך (די צווײג) אין דערמיט, דורך א וועג פון א (פרעמדן) מענטש אָדער דורך א עפנטליכן וועג, ברענגט ער ניט (קײן בכורים). **אויך אין די דאָזיקע פאַלן דאַרף מען ניט ברענגען קײן בכורים, ווײל די צווײג ציט די יניקה אויך פון פרעמדער ערד.** ר׳ יהודה זאָגט, אַז אַזוי ווי דער דאָזיקער דאַרף יאָ ברענגען. **די מפרשים טײטשן, אַז ר׳ יהודה מײנט, אַז אויב אײנער איז מבריך פון זײן אײגענעם גאָרטן אַרײן אין זײן אַנדערן גאָרטן און די צווײג ציט זיך אונ־טער דער ערד פון א וועג וואָס געהערט צו א סך מענטשן (דרך הרבים), דאַרף ער יאָ ברענגען בכורים, ווײל א פּריוואַטער מענטש מעג מאַכן אונטער דער ערד פון א רשות**

אינו מביא? משום שנאמר ראשית בכורי אדמתך, עד שיהיו כל הגדולין מאדמתך. האריסין, והחכורות, הסקריקון והגזלן, אין מביאין מאותו הטעם, משום שנאמר ראשית בכורי אדמתך: ב אין מביאין בכורים חוץ משבעת המינים, לא מתמרים שבהרים, ולא מפירות שבעמקים. ולא מזיתי שמן שאינן מן המובחר. אין מביאין בכורים קודם לעצרת.

הרבים א לאך כדי דורכצוציען א צוויג צו זיך אין גארטן און דעריבער הייסט עס ווי עס איז זיין ערד.

ב. מאיזה טעם, צוליב וואסער טעם דארף מען ניט ברענגן? **פארוואס דארפן ניט ברענגן די, וואס די משנה האט פריער אויסגערעכנט?** משום, ווייל עס ווערט געזאגט (שמות כ״ג) „ראשית בכורי אדמתך״, „די ערשטע פון די ערשט־צייטיקע (פרוכטן) פון דיין פעלד״, נאר ווען אלע וואקסונגען זענען פון דיין פעלד. **דאס הייסט, אז דאס גאנצע וואקסן פון די פרוכטן זאל ציען די יניקה פון דעם פעלד פון בעל הבית, וועל־כער ברענגט די בכורים. אבער אויב א טייל יניקה קומט פון א פרעמד פעלד, דארף מען שוין ניט ברענגען.** האריסין, די וואס דינגן פרעמדע פעלדער (און צאלן די בעלי הבתים א העלפט צו א דריטל פון דער פרוכט), והחכורות, די וואס דינגן פרעמדע פעלדער (און צאלן די בעלי הבית א באשטימטע צאל פרוכטן), והסקריקון, די וואס האבן מיט גוואלט צוגענומען פעלדער ביי מענטשן, והגזלן, דער וואס האט צוגעגזלט א פרעמד פעלד, ברענגן ניט קיין בכורים צוליב דעמזעלבן טעם, ווייל עס ווערט גע־זאגט „ראשית בכורי אדמתך״. **„סיקריקון״ האבן אין ירושלים אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש אין דער מלחמה קייגן די רוימער, געהייסן די מענטשן וועלכע האבן געטראגן קורצע שווערדלעך („סיקא״ הייסט אין לאטיין א קורץ שווערדל, און „סיקאריוס״ א געהיימער מערדער), און זיי פלעגן טויטן מענטשן, וואס האבען געוואלט שלום מאכן מיט די רוימער. פון דעמאלס אן איז געווארן „סיקריקון״ דער נאמען אויך פאר מענטשן, וואס נעמען־צו מיט געוואלט פעלדער פון אנדערע מענטשן און צווינגען זיי אונטערצושרייבן א פאפיר, אז זיי האבן אוועקגעגעבן דאס פעלד. „גזלן״ הייסט דער וואס נעמט סתם צו א פרעמדנס פעלד. די אלע אויסגערעכנטע אין דער משנה קאנען ניט ברענגען קיין בכורים, ווייל עס איז ניט „אדמתך״, די פעל־דער זענען ניט זייערע.**

ג. אין מביאין, מען טארניט ברענגען ביכורים (פון קיין אנדערע פרוכטן) א חוץ פון די זיבן מינים, **דאס זענען די 7 געוויקסן, מיט וועלכע די תורה לויבט ארץ ישראל אין חומש דברים ח׳: ווייץ, גערשטן, וויינטרויבן, פייגן, מילגרוימען, איילבירטן און טייטלן („דבש״, האניק אין חומש, מיינט טייטלן־האניק). נאר פון זיי קאן מען ברענגען בכורים.** לא מתמרים, מען זאל ניט (ברענגען בכורים) פון טייטלן וואס וואקסן אין די בערג, און ניט פון (די אנדערע) פרוכטן, וואס וואקסן אין טאלן, און ניט פון אייל־איילבירטן וועלכע זענען ניט פון די בעסטע. **בכורים דארף מען ברענגען נאר פון די בעסטע פרוכטן, און דעריבער זאל מען ניט ברענגען טייטלן וואס וואקסן אין די בערג און אויך ניט פרוכטן פון טאל, ווייל זיי געהערן צו די ערגערע סארטן. אויך זאל מען ניט ברענגען פון די שלעכטע איילבירטן. „זיתי שמן״ מיינט מען איילבירטן, וואס זענען באשטימט צו מאכן פון זיי אייל, און ניט צום עסן. דער ירושלמי זאגט, אז ברענגען דארף מען די איילבירטן „אגורי״, וואס ווען דער רעגן פאלט אויף אים זאמלט ער אין זיך דעם אייל און ער געהערט צו דעם בעסטן סארט. דער „תפארת ישראל״ האלט אז „שאינו״ איז ניט דער טייטש „וועלכע זענען ניט״, נאר „ווייל זיי זענען ניט״, און אז דאס גייט ארויף אויף אלע דריי, אויף בערג־טייטלן, טאל־פרוכטן און אייל־אייל־בירטן: „ווייל זיי זענען ניט פון די בעסטע״.** אין מביאין, מען טארניט ברענגען בכורים פאר שבועות. **אים שבועות האט מען געברענגט אין בית המקדש דעם קרבן פון די צוויי ברויטן, „שתי הלחם״, און זיי זענען געווען פון נייער תבואה, און איידער מען**

אַנְשֵׁי הַר צְבוֹעִים הֵבִיאוּ בִכּוּרֵיהֶם קוֹדֶם לָעֲצֶרֶת, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם. מִפְּנֵי הַכָּתוּב שֶׁבַּתּוֹרָה, וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה: **ד** אֵלּוּ מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין, הַגֵּר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ. וְאִם הָיְתָה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, מֵבִיא וְקוֹרֵא. וּכְשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אוֹמֵר, אֱלֹהֵי אֲבוֹת יִשְׂרָאֵל. וּכְשֶׁהוּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹמֵר, אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם. וְאִם הָיְתָה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹמֵר אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: **ה** ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִשָּׁה בַת גֵּרִים לֹא תִנָּשֵׂא לִכְהוּנָּה עַד שֶׁתְּהֵא אִמָּהּ מִיִּשְׂרָאֵל. אֶחָד גֵּרִים וְאֶחָד עֲבָדִים מְשׁוּחְרָרִים, וַאֲפִילוּ עַד עֲשָׂרָה דוֹרוֹת, עַד שֶׁתְּהֵא אִמָּן מִיִּשְׂרָאֵל.

האָט זיי מקריב געווען האָט מען ניט געטאָרט ברענגען אין בית המקדש קרבנות פון נייער תבואה, און מען האָט אויך ניט געטאָרט ברענגען קיין בכורים. אנשי הר צבועים, די מענטשן פון באַרג צבועים האָבן געבראַכט זייערע בכורים פאַר שבועות, און מען האָט ניט צוגענומען פון זיי, ווייל עס שטייט געשריבן אין דער תורה (שמות כ״ג) „און דער יום טוב פון שניט, פון די ערשטע־צייטיקע (פרוכטן) פון דיין ארבייט, וואָס דו וועסט זייען אין פעלד״. **דאָס הייסט, אז שבועות, וואָס איז דער „חג הקציר״, דער יום טוב פון שניט, איז אויך דער אָנהייב פון בכורים. די דאָזיקע משנה האָבן מיר געהאַט פריער אין מסכתא חלה פרק ד׳ משנה י׳.**

ד. אלו מביאין, די דאָזיקע ברענגען (בכורים) און ליינען ניט (די פרשה פון בכורים): דער גר ברענגט און ליינט ניט, ווייל ער קאָן ניט זאָגן: „אשר נשבע ה׳ לאבותינו לתת לנו״, „וואָס גאָט האָט געשוואוירן צו אונזערע עלטערן צו געבן אונז״. **דאָס איז אין דברים כ״ו, פסוק ג׳ אין דער פרשה, וואָס מען ליינט ביים ברענגען די בכורים אין בית המקדש. דער גר קאָן דאָס ניט זאָגן, ווייל גאָט האָט צו זיינע עלטערן ניט געשוואוירן צו געבן ארץ ישראל, ווייל זיי זענען ניט געווען קיין יידן.** ואם היתה, און אויב זיין מוטער איז געווען פון יידן, ברענגט ער און ליינט. **ווייל ער קאָן שוין זאָגן „לאבותינו״, צו אונזערע עלטערן.** וכשהוא, און ווען ער (דער גר) דאוונט פאר זיך (ניט מיט מנין אין שול) זאָגט ער „אלהי אבות ישראל״, גאָט פון די עלטערן פון ישראל״. **דאָס הייסט אין דער ערשטער ברכה אין שמונה עשרה, אנשטאָט „ואלקי אבותינו״, „גאָט פון אונזערע עלטערן״, זאָגט ער „אלקי אבות ישראל״.** וכשהוא בבית הכנסת, און ווען ער איז אין שול זאָגט ער „אלהי אבותיכם״, „גאָט פון אייערע עלטערן״. **ווען ער דאוונט אין שול מיט מנין זאָגט ער „גאָט פון אייערע עלטערן״, מחמת ער דאוונט צוזאמען מיט אנדערע יידן.** ואם היתה, און אויב זיין מוטער איז פון יידן זאָגט ער (ביים דאווגען) „אלהי אבותינו״. **ער האָט דעם דין ווי יעדער אנדער ייד, ווייל אַ טייל פון זיינע עלטערן זענען געווען יידן.**

ה. ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אז א פרוי וואָס איז די טאָכטער פון גרים זאָל א כהן מיט איר ניט חתונה האָבן („לכהונה״, צו א כהן), סיידן ווען איר מוטער איז פון יידן. **ווייל אין יחזקאל מ״ד ווערט געזאָגט וועגן כהנים אז זיי זאָלן חתונה האָבן מיט פרויען „מזרע בית ישראל״ פון קינדער פון ישראל, און די גמרא טייטשט „מזרע״, אז אפילו די פרוי האָט נור א טייל עלטערן פון יידן מעג שוין א כהן חתונה האָבן מיט איר („מקצת זרע״).** אחד גרים, סיי (די פרוכטן זענען פון) גרים און סיי (פון) באפרייטע שקלאפן (גויים, וואָס זענען געוואָרן שקלאפן ביי יידן און זענען דערנאָך געוואָרן באַפרייט און זיי זענען יידן) ביז צען דורות, סיידן זייער מוטער איז פון יידן. **דאָס זענען אלץ די ווערטער פון ר׳ אליעזר בן יעקב, אז כהנים זאָלן ניט חתונה האָבן מיט פרויען וואָס שטאמען פון גרים, צי פון באפרייטע שקלאפן, וואָס זענען דאָך אויך גרים, אפילו ביז צען דורות; דאָס הייסט, אפילו זייערע עלטער־עלטער־זיידעס**

הָאַפִּטְרוֹפּוֹס, וְהַשָּׁלִיחַ, וְהָעֶבֶד, וְהָאִשָּׁה, וְטוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי הַשֵּׁם: ו הַקּוֹנֶה שְׁתֵּי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר, מֵבִיא וְקוֹרֵא. יָבֵשׁ הַמַּעְיָן, נִקְצַץ הָאִילָן, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵבִיא וְקוֹרֵא. מֵעֲצֶרֶת וְעַד הֶחָג מֵבִיא וְקוֹרֵא. מִן הֶחָג וְעַד חֲנֻכָּה, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. ר׳ יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, מֵבִיא וְקוֹרֵא: ז הִפְרִישׁ

ביז צען דורות צוריק זענען געווען גרים, טאָר אַ כהן, מיט זיי ניט חתונה האָבן, סיידן **די מוטער איז געווען א יידישע.** האפיטרופוס, אן אפיטרופוס, און א שליח און א שקלאַף און א פרוי און א טומטום און אן אדרוגינוס ברענגן בכורים אָבער זיי ליינען ניט ווייל זיי קאָנען ניט זאָגן „אשר נתתה לי ה׳״, וואָס דו, גאָט, האָסט אונז געגעבן. **מיט „אפיטרופוס״ אין דער משנה און גמרא מיינט מען אן אויפזעער איבער א יתום, וועלכער פארוואלטעט מיט דעם יתומ׳ס פארמעגן; ער קאָן ברענגן בכורים פון דעם יתומ׳ס פעלדער, אָבער ליינען קאָן ער ניט, ווייל עס איז דאָך ניט זיין פעלד. דאָסזעלבע א שליח, וואָס ברענגט א פרעמדנס בכורים אין בית המקדש, קאָן אויך ניט ליינען, מחמת דאָס פעלד איז דאָך ניט זיינס. דאָסזעלבע איז אויך א שקלאַף, ווייל א שקלאַף האָט ניט זיינס קיין פארמעגן. א פרוי קאָן ניט ליינען, ווייל ערץ ישראל איז ניט פונאנדערגעטיילט געוואָרן אין דער צייט פון יהושע בן נון צו פרויען. טומטום און אנדרוגינוס קאָנען ניט ליינען, ווייל מען ווייסט ניט צי זיי זענען זכרים צי נקבות. „אפיטרופוס״ איז דאָס גריכישע וואָרט „עפּיטראָפּאָס״, דער אויפזעער. „טומטום״ איז פון וואָרט „טמם״, פארשטאָפּט, באַהאַלטן; מען ווייסט ניט צי ער איז א זכר צי א נקבה, ווייל די געשלעכטס־סימנים זענען באהאלטן, ניט־אנטוויקלט. „אנדרוגינוס״ איז דאָס גריכישע וואָרט „אנדראָ־גינאָס״, „מאן־פרוי״, ביי וועלכן עס זענען פאַראַן די געשלעכטס־סימנים סיי פון א זכר און סיי פון א נקבה.**

ו. הקונה, אז איינער קויפט צוויי ביימער אין זיין חבר׳ס (גאָרטן), ברענגט ער בכורים (פון די פרוכטן פון די ביימער), אָבער ער ליינט ניט; ר׳ מאיר זאָגט, אז ער ברענגט און ליינט. **די גמרא אין בבא בתרא פ״ז דערקלערט די מחלוקה, אז די סתם משנה איז אין ספק וועגן דעם פאל ווען איינער קויפט ביי א צווייטן אין גאָרטן צוויי ניט־אָפּגעשניטענע ביימער, צי האָט ער אויך געקויפט די ערד, אויף וועלכן די ביי־מער געפינען זיך, צי ניט. דעריבער דארף מען ברענגן בכורים, אָבער ניט ליינען ווייל מען ווייסט דאָך ניט צי די ערד איז זיינע. ר׳ מאיר האַלט, אז ער האָט יאָ געקויפט אויך די ערד.** יבש המעיין, אויב (ביי א בוים, אויף וועלכן עס וואקסן פרוכטן, און דער בוים לעבט נור צוליב דעם קוואל וואסער, וואָס גיט אים וואסער) איז פארטרוקנט גע־וואָרן דער קוואל, אָדער דער בוים איז אָפּגעהאַקט געוואָרן (מיט די פרוכטן), ברענגט מען בכורים פון בוים, אָבער מען ליינט ניט. **ווייל כאָטש איצט האָט דער בוים פרוכטן, אָבער דער בוים איז ניט מער קיין בוים.** ר׳ יהודה זאָגט, אז מען ברענגט און מען ליינט. **ווייל די ערד איז דאָך פאַראַן, דעריבער כאָטש דער בוים טויג שוין ניט דאַרף מען ברענגן און ליינען.** מעצרת, פון שבועות ביז סוכות ברענגט מען (בכורים) און מען ליינט; פון סוכות ביז חנוכה ברענגט מען אָבער מען ליינט ניט. **ווייל אין דער פרשה פון בכורים (דברים כ״ו) איז פאַראַן „ושמחת״, „און זאָלסט זיך פרייען״, און די שמחה פון אראָפּ־נעמען די פרוכטן איז נאָר פון שבועות ביז סוכות. דאָס וואָרט „חג״ סתם מיינט סוכות.** ר׳ יהודה בן בתירה זאָגט, אז מען ברענגט און מען ליינט. **ער האַלט, אז בכורים דארף ניט זיין אין דער צייט פון שמחה. אָבער פון חנוכה אָן און ווייטער ברענגט מען ניט קיין בכורים, ווייל דער פסוק (דברים כ״ו) זאָגט „אשר תביא מארצך״, „וואָס דו וועסט ברענגן פון דיין לאנד״, און פון חנוכה אָן זענען שוין אויף די ביימער און אין פעלד מער ניט שכיח קיין פרוכטן.**

בִּכּוּרָיו, וּמָכַר שָׂדֵהוּ, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. וְהַשֵּׁנִי, מֵאוֹתוֹ הַמִּין אֵינוֹ מֵבִיא, מִמִּין אַחֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר אַף מֵאוֹתוֹ הַמִּין מֵבִיא וְקוֹרֵא: ח הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו, נִבְזְזוּ, נָמְקוּ, נִגְנְבוּ, נֶאֶבְדוּ, אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ, מֵבִיא אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, וְאֵינוֹ קוֹרֵא, וְהַשְּׁנִיִּים אֵינָם חַיָּבִין עֲלֵיהֶם חוֹמֶשׁ. נִטְמְאוּ בָעֲזָרָה, נוֹפֵץ וְאֵינוֹ קוֹרֵא: ט וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְהַר הַבַּיִת? שֶׁנֶּאֱמַר, רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְהַר הַבַּיִת. הֲרֵי שֶׁהֵבִיא

ז. הפריש, אויב איינער האָט אָפּגעשיידט זיינע בכורים און (איידער ער האָט זיי געבראַכט אין בית המקדש) האָט ער פאַרקויפט זיין פעלד, ברענגט ער די בכורים אָבער ער לייגט ניט; און דער צווייטער (וועלכער האָט געקויפט דאָס פעלד), איז פון זעלבן מין ברענגט ער ניט, אָבער אַן אַנדערן מין ברענגט ער און ליינט. **דער פאַר־קויפער פון פעלד קאָן ניט מער ליינען די פרשה, ווייל ער האָט דאָך שוין ניט קיין פעלד. דער צווייטער, וואָס האָט געקויפט דאָס פעלד, טאָר פון זעלבן מין, וואָס דער ערשטער האָט דערפון אָפּגעשיידט בכורים, ניט ברענגען בכורים; למשל, אויב דער ערשטער האָט אָפּגעשיידט בכורים פון טייטלען, טאָר שוין דער צווייטער, אין זעלבן יאָר, פון טייטלען פון זעלבן גאָרטן ניט ברענגען קיין בכורים. אָבער פון אַן אַנדערן מין, אויב למשל, עס וואַקסן דאָרט אויך מילגרוימען, מעג דער צווייטער ברענגען מיל־גרוימען בכורים אין זעלבן יאָר און אויך ליינען די פרשה.** ר׳ יהודה זאָגט, אַז אויך פון זעלבן מין ברענגט ער (דער צווייטער) און ליינט. **דער ירושלמי זאָגט, אַז ר׳ יהודה האַלט, אַז איין מענטש קאָן ניט צוויי מאָל ברענגען ביכורים פון זעלבן מין, אָבער צוויי באַזונדערע מענטשן קאָנען יאָ צוויי מאָל פון זעלבן מין ברענגען בכורים, און אַז צוויי מענטשן קאָנען „ליינען און נאָכאַמאָל ליינען" („מגיד וחוזר ומגיד").**

ח. הפריש, אַז איינער האָט אָפּגעשיידט זיינע בכורים, און מען האָט זיי צוגע־רויבט („נבזזו", פון „בזז", צורויבן) פון איִם, אָדער זיינען פאַרפוילט געוואָרן („נמק", קאַליע געוואָרן), אָדער מען האָט זיי צוגעגנבעט, אָדער פאַרלוירן, אָדער טמא געוואָרן (און טמא־בכורים טאָר מען ניט ברענגען), דאַרף ער ברענגען אַנדערע (בכורים) אַנשטאָט זיי און ליינט ניט. **דער רמב״ם זאָגט, אַז דער טעם איז, ווייל ער דאַרף זאָגן „ראשית פּרי" „די ערשטע פון די פרוכטן", און די צווייטע בכורים זענען ניט „די ערשטע".** והשניים, און אויך די צווייטע בכורים איז מען ניט מחויב צו צאָלן דעם חומש. **דער דין איז אַז אויב אַ ניט־כהן (אַ ישראל צי אַ לוי) עסט בכורים בשוגג איז עס אַזוי ווי ער וואָלט געגעסן תרומה בשוגג און דאַרף סיי באַצאָלן דעם קרן, וויפיל די בכורים זענען געווען, און סיי אויך צולייגן אַ חומש, אַ פינפטל (אייגנטליך, אַ פערטל). זאָגט די משנה, אַז אויב מען האָט געגעסן די צווייטע בכורים בשוגג דאַרף מען דעם חומש ניט צאָלן.** נטמאו, אויב די בכורים זענען טמא געוואָרן אין דער עזרה (אין הויף פון בית המקדש) וואַרפט ער זיי אַוועק („נופץ", ער קלאַפּט־אויס דעם קויש פון די פרוכטן) און ער ליינט ניט. **אָבער ער דאַרף געבן דעם קויש דעם כהן. ער דאַרף ניט ברענגען קיין אַנ־דערע בכורים, ווייל ווי נור די בכורים זענען אָנגעקומען אויפן הר הבית (אויפן באַרג, וואו דאָס בית המקדש איז געשטאַנען), איז ער מער ניט פאַראַנטוואָרטליך פאַר זיי.**

ט. ומנין, און פון וואַנען איז געדרונגען, אַז ער איז פאַראַנטוואָרטליך פאַר זיי ביז ער ברענגט זיי צום הר הבית? **פון וואַנען לערנט מען אָפּ, אַז אויב די בכורים ווערן פאַרלוירן אָדער קאַליע אָדער טמא איידער ער ברענגט זיי אויפן הר הבית, (אויפן באַרג, וואו דאָס בית המקדש איז געשטאַנען) דאַרף ער ברענגען אַנדערע בכורים?** שנאמר, ווייל עס ווערט געזאָגט (שמות כ״ג) „ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך, די ערשטע פון די ערשט־צייטיקע (פרוכטן) פון דיין פעלד זאָלסטו ברענגען אין הויז פון גאָט דיין גאָט", דאָס לערנט, אַז ער איז פאַראַנטוואָרטליך פאַר זיי ביז ער

מִמִּין אֶחָד וְקָרָא, וְחָזַר וְהֵבִיא מִמִּין אַחֵר, אֵינוֹ קוֹרֵא: י וְאֵלּוּ מְבִיאִין וְקוֹרִין, מִן הָעֲצֶרֶת וְעַד הֶחָג, מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים, מִפֵּירוֹת שֶׁבֶּהָרִים, מִתְּמָרוֹת שֶׁבָּעֲמָקִים, וּמִזֵּיתֵי שֶׁמֶן מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, שֶׁאֵינָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

יא הַקּוֹנֶה שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ מֵבִיא וְקוֹרֵא. ר' מֵאִיר אוֹמֵר אֲפִילוּ שְׁנַיִם. קָנָה אִילָן וְקַרְקָעוֹ, מֵבִיא וְקוֹרֵא. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אַף בַּעֲלֵי אֲרִיסוּת וַחֲכִירוּת מְבִיאִין וְקוֹרִין:

ברענגט זיי אויפן הר הבית. פריער אין משנה ח' ווערט געזאָגט „עזרה", „דער הויף פון בית המקדש", און דער „תוספות יום טוב" מיינט דעריבער, אז אויך דאָ מיינט מען מיט הר הבית ניט דעם בארג נאָר די עזרה, דעם בית־המקדש־הויף. הרי שהביא, אויב איינער האָט געבראַכט בכורים פון איין מין (פרוכטן) און דערנאָך האָט ער גע־בראַכט בכורים פון אן אנדערן מין (פרוכטן), ליינט ער ניט. ווייל עס איז פאַראַן אין דער פרשה פון בכורים (דברים כ"ו) „הגדתי", „איך האָב געזאָגט", און איין מענטש קאָן ניט זיין „מגיד וחוזר ומגיד", זאָגן איינמאָל און דערנאָך זאָגן נאָכאַמאָל.

י. ואלו, און די דאָזיקע ברענגן (בכורים) און ליינען (די פרשה): פון שבועות ביז סוכות, פון די זיבן מינים, פון פרוכטן אין די בערג, פון די טייטלן אין די טאָלן, און פון די אייל־איילבירטן. די משנה רעכנט דאָ אויס די „היפוכים", די געגזאצן צו די פרוכטן פריער אין משנה ג' וועגן וועלכע עס איז געזאָגט געוואָרן, אז מען ברענגט זיי ניט. די משנה זאָגט, פאַר שבועות ברענגט מען ניט און נאָך סוכות ליינט מען ניט, זאָגט דאָ די משנה, אז פון שבועות ביז סוכות ברענגט מען און מען ליינט. די משנה דאָרט זאָגט, אז פון אנדערע פרוכטן (א חוץ 7 מינים) ברענגט מען ניט. זאָגט דאָ די משנה, אז פון די זיבן מינים (ווייץ, גערשטן, וויינטרויבן, פייגן, מילגרוי־מען, איילבירטן און טייטלן) ברענגט מען און מען ליינט. די משנה זאָגט דאָרט, אז מען ברענגט ניט פון טייטל אין די בערג און פון פרוכטן אין די טאָלן און פון שלעכטע אייל־איילבירטן; זאָגט דאָ די משנה, אז פון פרוכטן אין די בערג און פון טייטלן אין די טאָלן און פון גוטע אייל איילבירטן ברענגט מען און מען ליינט. מעבר הירדן, מען ברענגט פון עבר הירדן בכורים און מען ליינט. „עבר הירדן" איז דער טייטש אין יענער זייט ירדן, און אין טייל זאכן איז דאָס לאנד באטראכט געוואָרן ווי ארץ ישראל (זע וואָס מיר האָבן געגעבן פריער אין מסכתא שביעית פרק ט' משנה ב'). ר' יוסי הגלילי זאָגט, אז מען ברענגט ניט בכורים פון עבר הירדן, ווייל עס איז ניט א „ארץ זבת חלב ודבש", „לאנד, וואָס רינט מיט מילך און האָניק". אין דער פרשה פון בכורים (דברים כ"ו) ווערט געדאנקט גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט אונז געבראַכט אין „ארץ זבת חלב ודבש", און ווייל עבר הירדן איז ניט אזא גוט לאנד, טאָר מען, לויט ר' יוסי הגלילי, פון דאָרט ניט ברענגען בכורים.

יא. הקונה, אַז איינער קויפט דרייביימער אין (פעלד) פון זיין חבר (פון אן אנדערן מענטש) ברענגט ער (בכורים) און ליינט. ווייל אויב מען קויפט דריי ביימער הייסט עס, אז מען האָט געקויפט אויך די ערד, אויף וועלכער די ביימער געפינען זיך. ר' מאיר זאָגט, אז אפילו צוויי. ר' מאיר'ס הלכה איז פאַראַן פריער אין משנה ו'. קנה, אויב איינער האָט געקויפט איין בוים און אויך זיין ערד (די ערד אויף וועלכער דער בוים שטייט), ברענגט ער בכורים (פון די פרוכטן פון בוים) און ליינט. מחמת ער האָט דאָך בפירוש געקויפט די ערד, איז דאָך די ערד זיינע. ר' יהודה זאָגט, אז אויך די וועלכע האַלטן ערד אין ארענדע און פאַכט (אריסות וחכירות) ברענגען בכורים און ליינען. פריער אין משנה ב' לערנט די סתם משנה, אז אן אָריס און א חוכר ברענגען ניט ביכורים, ווייל דאָס פעלד איז ניט זייער אייגנס. דאָ זאָגט ר' יהודה, אז כאָטש דער אריס און דער חוכר האָבן ניט דאָס פעלד אלס זייער אייגנס, דאַרפן זיי ברענגען בכורים

פרק ב.

א הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים, חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה וְחוֹמֶשׁ, וַאֲסוּרִים לְזָרִים, וְהֵם נִכְסֵי כֹהֵן, וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם, וְהַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ. הֲרֵי אֵלּוּ בַּתְּרוּמָה וּבַבִּכּוּרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמַּעֲשֵׂר: **ב** יֵשׁ בַּמַּעֲשֵׂר וּבַבִּכּוּרִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה. שֶׁהַמַּעֲשֵׂר וְהַבִּכּוּרִים טְעוּנִים הֲבָאַת

און לייגען. דער ירושלמי זאָגט, אז ר׳ יהודה זאָגט נור ביי „חכירי בתי אבות״, אזעל־כע וואָס זייערע פאַמיליעס האַלטן כסדר דאָס פעלד אין אַרענדע.

פרק ב.

א. התרומה, תרומה און בכורים (זענען גלייך אין די דאָזיקע זאכן): מען איז מחויב אויף זיי טויט־שטראָף, אויב א ניט כהן עסט תרומה אָדער בכורים במזיד קומט אים טויט־שטראָף; דאָ מיינט מען ניט, אז דאָס בית־דין פאַר׳משפט אים צום טויט, נאָר מען מיינט „מיתה בידי שמים״, אין הימל ווערט עס פאַררעכנט פאַר א עבירה, וואָס עס קומט דערפאַר מיתה; וחומש, און דאָס פיפטל. אויב א ניט־כהן עסט תרומה אָדער בכורים בשוגג (ניט וויסנדיק, אז דאָס איז תרומה אָדער בכורים אָדער אז ער טאָר ניט עס עסן), דאַרף ער צאָלן, א חוץ דעם קרן, אויך דעם חומש, א פיפטל (אייגנט־ליך, א פירטל, וואָס איז, צוזאמען מיט די פיר פירטליך פון קרן, פינף פערטליך, און דאָס הייסט דעריבער א פיפטל); ואסורים לזרים, און א זר (א ניט־כהן) טאָר זיי ניט עסן; די מפרשים טייטשן, אז מען טאָרניט עסן אפילו ווינציקער פון שיעור, חצי שיעור, דאָס הייסט, ווינציקער פון א כזית, פון דער גרויס פון אן איילבירט; והם נכסי כהן, און זיי זענען דאָס אייגנטום פון כהן; זיי, די תרומה און בכורים, געהערן צום כהן ווי זיין פריוואט זאך, און ער מעג מיט זיי טאָן וואָס ער וויל, פאַרקויפן, קויפן פאַר זיי פאַרשידענע זאכן; ועולין באחד ומאה, און זיי ווערן בטל אין הונדערט־און־איינס; אויב א סאה תרומה אָדער א סאה בכורים מישט זיך אויס מיט הונדערט סאה חולין (געוויינטליכע פרוכטן, וואָס יעדער מעג עסן), ווערט די סאה תרומה אָדער בכורים בטל, און דאָס געמיש מעג אפילו א ניט־כהן עסן; אָבער אויב עס איז געווען ווינציקער פון 100 סאה חולין אויף איין סאה תרומה אָדער בכורים ווערט עס ניט בטל. און א ניט־כהן טאָר דאָס געמיש ניט עסן; וטעונין רחיצת ידים, און מען דאַרף זיך צו זיי וואַשן די הענט; מען טאָר זיי ניט אָנרירן מיט אומגעוואשענע הענט, ווייל זיי, די תרומה און בכורים, ווערן דאדורך פסול און מען וועט זיי ניט טאָרן עסן; והערב שמש, און זון־אונ־טערגאַנג; אויב א כהן איז טמא געוואָרן און האָט זיך טובל געווען און איז געוואָרן טהור, טאָר ער באַלד ניט עסן תרומה צי בכורים, נאָר מוז וואַרטן ביז עס ווערט נאַכט. הרי אלו, די אלע זאכן זענען פאַראַן ביי תרומה און בכורים, אָבער ניט ביי מעשר. מיט מעשר מיינט מען דאָ מעשר שני, וואָס מען פירט קיין ירושלים און מען עסט עס דאָרט, און מען דאַרף אויך דאַביי נוהג זיין א געוויסע הייליקייט. (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר שני). מעשר שני מעג עסן א ניט־כהן, מען טאָר דערפאַר ניט קויפן וואָס מען וויל; עס ווערט בטל אפילו אין ווינציקער פון 101, נאָר אפילו אין א געוויינליכן רוב; מען מעג עס אָנרירן מיט אומגעוואשענע הענט, און מען מעג מעשר שני עסן באַלד נאָכדעם ווי מען האָט זיך טובל געווען. די דינים פון דער דאָזיקער משנה האָבן מיר געהאַט פריער אין מסכתא חלה פרק א׳ משנה ט׳.

ב. יש במעשר, עס זענען פאַראַן זאכן ביי מעשר (שני) און בכורים, וואָס זענען ניט פאַראַן ביי תרומה, (דהיינו): מעשר און בכורים דאַרפן מען ברענגען אין אָרט (הבאת מקום). מעשר שני דאַרף מען ברענגען קיין ירושלים און בכורים דאַרף מען ברענגען אין בית המקדש (וועגן וואָרט „מקום״, „אָרט״ זע פריער אין מסכתא מעשר שני פרק א משנה ה׳). וטעונים וידוי, און זיי דאַרפן האָבן וידוי. ווי מיר האָבן גע־לערנט פריער אין מסכתא מעשר שני פרק ה׳ משנה י׳ האָט דער וואָס האָט געבראַכט

מָקוֹם, וּטְעוּנִים וִדּוּי, וַאֲסוּרִין לָאוֹנֵן, ר׳ שִׁמְעוֹן מַתִּיר, וְחַיָּבִין בְּבִיעוּר, וְר׳ שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, וַאֲסוּרִין כָּל שֶׁהֵן מִלֶּאֱכוֹל בִּירוּשָׁלַיִם, וְגִדּוּלֵיהֶן אֲסוּרִים מִלֶּאֱכוֹל בִּירוּשָׁלַיִם אַף לַזָּרִים וְלַבְּהֵמָה, ר׳ שִׁמְעוֹן מַתִּיר. הֲרֵי אֵלּוּ בַּמַּעֲשֵׂר וּבַבִּכּוּרִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה: ג יֵשׁ בַּתְּרוּמָה וּבַמַּעֲשֵׂר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּבִּכּוּרִים, שֶׁהַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר אוֹסְרִין אֶת הַגּוֹרֶן, וְיֵשׁ לָהֶם שִׁיעוּר, וְנוֹהֲגִים בְּכָל הַפֵּירוֹת, בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת,

מעשר שני קיין ירושלים זיך מתודה געווען (געזאָגט די פרשה פון מעשר) צו מנחה אין לעצטן טאָג יום טוב פסח יעדעס פירטע און יעדעס זיבעטע יאָר; אויך ביים ברענגען בכורים, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה א׳, האָט מען גע־ליינט די פרשה פון בכורים. ואסורין לאונן, און זענען אסור צו אן אונן. „אונן״ הייסט איינער אין טאָג פון טויט פון זיינע נאָענטע קרובים, אויף וועלכע ער איז אן אבל; אן אונן טאָר ניט עסן ניט מעשר שני און ניט בכורים. ר׳ שמעון איז מותיר. ער האַלט, אז בכורים מעג אן אונן יאָ עסן; וחייבין בביעור, און מען דארף זיי פארניכטן. ווי מיר האָבן געלערנט אין מסכתא מעשר שני פרק ה׳ משנה ו׳ האָט מען דעם מעשר שני, וואָס איז געבליבן יעדעס פירטע און זיבעטע יאָר ערב פסח געמוזט פארניכטן, מבער זיין פון דער וועלט, און דאָסזעלבע האָט מען דעמאָלס אויך געמוזט מבער זיין בכורים. ור׳שמעון, אָבער ר׳ שמעון פטר׳ט, ער האַלט, אז בכורים דארף מען ניט פארניכטן נאָר מען גיט עס אוועק צום צום כהן, אזוי ווי תרומה (זע דאָרט אין דער מסכתא מעשר שני). ואסורים, און זיי זענען אסור אפילו עפיס פון זיי צו עסן אין ירושלים אויב אפילו עפיס בכורים אָדער מעשר שני האָט זיך אויסגעמישט מיט חולין, מיט גע־ווינטליכע פרוכטן, טאָר מען דעם געמיש ניט עסן אלס חולין, נאָר מען מוז ביים עסן אים אָפּהיטן אלע דינים פון בכורים אָדער מעשר שני. וגדוליהן אסורים מלאכול בירו־שלים, און אויך זייערע געוויקסן זענען אסור פון צו עסן אין ירושלים. אויב מען האָט דאָס געמיש פון בכורים צי מעשר שני מיט חולין אין ירושלים פארזייט און עס איז אויפגעוואָקסן אנדערע פרוכטן מוז מען ביי זיי אָפּהיטן די דינים פון בכורים צי מעשר שני, און מען טאָר זיי ניט עסן סתם אלס חולין (אזוי טייטשט דער ברטנורא); אף לזרים ולבהמה, און אויך (זענען זיי אסור) צי ניט־כהנים און צו א בהמה. די דאָזיקע געוויקסן פון דעם געמיש טאָרן ניט עסן ניט־כהנים, אויב זיי זענען פון בכורים, און מען טאָר זיי ניט געבן צו עסן צו א בהמה, אויב זיי זענען פון מעשר שני. ר׳ שמעון איז מתיר. די מפרשים זאָגן, אז דאָס גייט ארויף אויף די געוויקסן (גידולים), אז זיי מעג מען עסן אלס חולין. הרי אלו, די אלע דערמאָנטע זאכן זענען פאראן ביי מעשר שני און בכורים, אָבער ניט ביי תרומה. ביי תרומה זענען די אלע דערמאָנטע דינים ניט נוהג (אן אונן מעג עסן תרומה, און אזוי כסדר).

ג. יש בתרומה, עס זענען פאראן זאכן ביי תרומה און מעשר (שני), וועלכע זע־נען ניט פאראן ביי בכורים, (דהיינו): תרומה און מעשר אסרן דעם שייער. איידער מען האָט אָפּגעשיידט פון די פרוכטן (מיט שייער, „גורן״, מיינט מען דאָ אלע תבואה, גריינס און פרוכטן) תרומה און מעשר, טאָר מען די תבואה און פרוכטן ניט עסן, ווייל עס איז טבל (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי). ויש להם שיעור, און זיי האָבן א שיעור. מעשר שני מוז מען געבן א צענטל, און תרומה מוז מען, מדרבנן, געבן מינ־דעסטנס א פופציקסטל (צי א זעכציקסטל); דאָס הייסט, מען מוז זיי געבן א באשטימטן שיעור. ונוהגים בכל הפירות, און זיי זענען נוהג ביי אלע פרוכטן. מיט „פירות״, „פרוכטן״, מיינט מען ניט דוקא פרוכטן פוןביימער, נאָר מען מיינט אלע עס־גע־וויקסן, פרוכטן, תבואה, גרינסן; תרומה און מעשר שני מוז מען געבן פון אלע עס־געוויקסן, בפני הבית ושלא בפני הבית, אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש שטייט, און אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ; תרומה און מעשר שני דארף מען

וּבָאֲרִיסִין וּבַחֲכוֹרוֹת וּבַסִּקְרִיקוֹן וּבַגַּזְלָן,
הֲרֵי אֵלּוּ בַּתְּרוּמָה וּבַמַּעֲשֵׂר, מַה
שֶּׁאֵין כֵּן בַּבִּכּוּרִים: ד וְיֵשׁ בַּבִּכּוּרִים,
מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה וּבַמַּעֲשֵׂר,
שֶׁהַבִּכּוּרִים נִקְנִין בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע,
וְעוֹשֶׂה אָדָם כָּל שָׂדֵהוּ בִּכּוּרִים,
וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם, וּטְעוּנִים קָרְבָּן,
וְשִׁיר, וּתְנוּפָה, וְלִינָה: ה תְּרוּמַת
מַעֲשֵׂר שָׁוָה לַבִּכּוּרִים בִּשְׁתֵּי דְרָכִים,
וְלַתְּרוּמָה בִּשְׁתֵּי דְרָכִים. נִטֶּלֶת מִן
הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף,
כַּבִּכּוּרִים. וְאוֹסֶרֶת אֶת הַגֹּרֶן, וְיֵשׁ

אפשיידן אפילו אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש איז ניטאָ; מיט „בית”, הויז, מיינט מען דאָס בית המקדש. ובאריסין, און אויך ארענדאטאָרן, און פאכטער, און סקריקון און א גזלן. אויך די אלע, וואָס האָבן פעלדער, וועלכע געהערן ניט צו זיי, דארפן אָפּשיידן פון די פעלדער־פּרוכטן תרומה און מעשר שני; וועגן דעם טייטש פון די אלע ווערטער זע פריער פרק א׳ משנה ב׳. הרי אלו, די אלע זאכן זענען פאראן ביי תרומה און מעשר שני, אָבער ניט ביי בכורים. איידער מען האָט אָפּגעשיידט בכורים מעג מען עסן די פרוכטן; בכורים האָט ניט קיין שיעור, מען קאָן געבן וויפיל מען וויל; בכורים נעמט מען נאָר פון די 7 מינים, ווייץ, גערשטן, וויינטרויבן, פייגן, מילגרוימען, אייל־בירטן און טייטלען; בכורים נעמט מען נור אין דער צייט ווען דאָס בית המקדש שטייט; ארענדאטאָרן, פּאַכטער, סיקריקון און א גזלן קאָנען ניט ברענגען קיין בכורים (זע פריער פרק א׳ משנה ב׳).

ד. ויש בבכורים, און עס זענען פאראן זאכן ביי ביכורים, וואָס זענען ניטאָ ביי תרומה און ביי מעשר (שני), (דהיינו): בכורים ווערן אָפּגעשיידט ווען די פרוכטן זענען נאָך באהאָפטן צו דער ערד. אין דער צייט ווען די פרוכטן זענען נאָך אויפן בוים אָדער דער ווייץ און גערשטן זענען נאָכניט אָפּגעשניטן, קאָן מען זיי מאכן בכורים; „ניקנין”, „קונה־זיין”, מיינט „זיי קאָנען ווערן”. ועושה, און א מענטש קאָן מאַכן זיין גאנץ פעלד בכורים. מען קאָן מאַכן בכורים אלע פרוכטן פון פעלד, און מען דארף גאָרניט איבער־לאָזן. וחייב באחריותם, און מען איז פאראנטוואָרטליך פאר זיי. אויב מען האָט אָפּגעשיידט בכורים און זיי זענען פארלוירן געוואָרן איידער מען האָט זיי געבראכט אין הויף פון בית המקדש, דארף מען אָפּשיידן אנדערע פרוכטן אלס בכורים; וטעונים, און זיי דארפן האָבן אַ קרבן און שירה און אויפהויבן און נעכטיקן; מיט בכורים דאַרף מען מיטברענגען אין בית המקדש א קרבן (א בהמה פאר שלמים); די לויים זאָגן שירה ווען מען ברענגט די בכורים אין בית המקדש; דער כהן לייגט ארונטער די הענט אונטער דעם קויש מיט די בכורים און הייבט אים אויף (תנופה); און דער בעל הבית פון בכורים מוז איבערנעכטיקן איין נאכט אין ירושלים. די אלע זאכן זענען ניט פאראן ביי תרומה און מעשר שני. מען קאָן זיי ניט אפשיידן פון פרוכטן, וואָס זענען נאָכניט אָפּגעריסן; מען קאָן ניט מאכן אלע פרוכטן תרומה און מעשר שני נאָר מען מוז אי־בערלאָזן א טייל פון זיי; אויב תרומה אָדער מעשר שני ווערן פארלוירן דארף מען ניט אָפּשיידן אנדערע; מען דארף ניט ברענגען קיין קרבן, דארף ניט קיין שירה, ניט אויפהייבן זיי, און מען דארף ניט איבערנעכטיקן אין ירושלים.

ה. תרומת מעשר איז גלייך צו בכורים אין צווי זאכן און צו תרומה אין צווי זאכן. תרומת מעשר הייסט דאָס צענטל, וואָס דער לוי דארף אָפּשיידן פון מעשר ראשון, און אוועקגעבן דאָס צענטל צום כהן; זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי. ניטלת, זי ווערט גענומען פון טהור אויף טמא, און ניט פון דערלעבן, ווי בכורים. אויב מען האָט פרוכטן וואָס זענען טמא, מעג מען אָפּשיידן תרומה מעשר פון די טהור־פרוכטן אויף די טמא־פרוכטן. אויך מעג מען אָפּשיידן תרומה מעשר ניט דוקא פון דעמזעלבן בערגל פרוכטן, נאָר אויך פון אן אנדער אָרט, ניט פון דערלעבן. דאָס זעלבע איז אויך מיט בכורים. אָבער תרומה טאָר מען ניט אָפּשיידן פון טהור אויף טמא און אויך ניט פון אן אנדער אָרט. ואוסרת, און זי אסר׳ט דעם שייער, און זי האָט א שיעור ווי תרומה.

לָהּ שִׁיעוּר, כִּתְרוּמָה: ו אֶתְרוֹג שָׁוֶה לָאִילָן בִּשְׁלֹשָׁה דְרָכִים, וְלַיָּרָק בְּדֶרֶךְ אֶחָד. שָׁוֶה לָאִילָן בָּעָרְלָה, וּבָרְבָעִי, וּבַשְּׁבִיעִית, וְלַיָּרָק בְּדֶרֶךְ אֶחָד, שֶׁבִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ עִשּׂוּרוֹ, דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שָׁוֶה לָאִילָן בְּכָל דָּבָר: ז דַּם מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם שָׁוֶה לְדַם בְּהֵמָה, לְהַכְשִׁיר

איידער מען האָט אָפּגעשיידט תרומה מעשר טאָר מען די פרוכטן (פון מעשר ראשון) ניט עסן (זע פריער משנה ג׳ וועגן וואָרט „גורן״, שייער); און תרומת מעשר נעמט מען א באשטימטע מאָס, א צאָל, א צענטל, זי האָט א שיעור. דאָס זעלבע איז אויך מיט תרומה. מען טאָר אויך ניט עסן די פרוכטן איידער מען שיידט אָפּ תרומה, און תרומה האָט א שיעור (א פופציקסטל). אָבער איידער מען שיידט אָפּ בכורים מעג מען עסן די פרוכטן, און בכורים קאָן מען געבן וויפיל מען וויל. דאָס וואָרט „דרכים״, „וועגן״, מיינט „ענינים״, זאַכן.

ו. אתרוג, דער אתרוג־בוים איז גלייך צו א (פרוכטן)־בוים אין דריי זאַכן, און צו גרינס (ירק) אין איין זאַך; ער איז גלייך צו א פרוכטן־בוים אין ערלה און אין רבעי און אין שמיטה־יאָר; און (ער איז גלייך) צו גרינס אין איין זאַך,דהיינו, וואָס לויט דער צייט פון אָפּרייסן דאַרף מען נעמען פון אים מעושר, אזוי זאָגט רבן גמליאל. רש״י אין סוכה ל״ט טייטשט די משנה אזוי; דער דין איז ביי א פרוכטן־בוים, אז די ערשטע דריי יאָר נאָכן פלאַנצן אים טאָר מען די פרוכטן ניט עסן און ניט הנאה האָבן פון זיי, ווייל זיי זענען ערלה; די פרוכטן פון פירטן יאָר, הייסן „רבעי״ (זע אין מסכתא מעשר שני פרק ד׳ משנה א׳) און מען מוז די פרוכטן פירן קיין ירושלים; דאַקעגן ביי גרינס איז ניטאָ קיין ערלה און רבעי. אויב פרוכטן אויף א בוים האָבן אָנ־געהויבן בליען („חנט״) אים שמיטה־יאָר, כאָטש מען האָט זיי אָפּגעריסן אין דעם יאָר נאָך שמיטה, האָבן זיי דעם דין פון שמיטה־פרוכטן און זענען הפקר פאַר אלע מענטשן. דאָס זעלבע איז אויך ביי מעשר. ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי האָט מען אין די יאָרן 1 און 2 און 5 נאָך דעם שמיטה־יאָר אָפּגע־שיידט מעשר שני, און אין יאָרן 3 און 6 האָט מען אָפּגעשיידט מעשר עני; איז דער דין, אז אויב די פרוכטן האָבן געבליט אויפן בוים, לאָמיר זאָגן, אין יאָר 2, כאָטש מען האָט זיי אָפּגעריסן אין יאָר 3, נעמט פון זיי מעשר שני, ווי אין דעם 2טן יאָר, אין יאָר פון בליען, און ניט ווי אין 3טן יאָר, אין יאָר פון אראָפּרייסן די פרוכטן. דאַ־קעגן ביי גרינסן, למשל ביי ציבעלעס, ווערט גענומען מעשר ניט לויט דעם יאָר פון בליען, נאָר לויט דעם יאָר ווען מען רייסט זיי אראָפּ („בשעת לקיטתו״). זאָגט די משנה, אז דער אתרוג האָט בנוגע ערלה, רבעי און שמיטה דעם דין פון א פרוכטן־בוים, דאָס הייסט, עס זענען פאַראַן ביי אים די דינים פון ערלה און רבעי, און ביי שמיטה רעכנט מען לויט דעם יאָר ווען ער בליט; דאַקעגן בנוגע מעשר, אויב מען האָט דעם אתרוג אָפּגעריסן אין 3טן יאָר, כאָטש ער האָט געבליט דעם 2טן יאָר, נעמט מען פון אים מעשר שני, לויט דעם 3טן יאָר, אזוי ווי פון גרינסן. עס זענען פאַראַן אויף דער משנה נאָך אנדערע טייטשן פון די מפרשים, דהיינו; אז אלץ גייט ארויף אויף דעם אונטערשייד צווישן „יאָר פון בליען״ און יאָר פון „אראָפּרייסן״, דאָס הייסט, אז אויך ביי ערלה און רבעי רעכנט מען ביי פרוכטן־ביימער לויט דעם יאָר פון בליען. די פרוכטן, וואָס האָבן געבליט אין 3טן יאָר זינט דעם פלאַנצן פון בוים און מען האָט זיי אָפּגעריסן דעם 4טן יאָר, זענען זיי ערלה, און די וועלכע האָבן געבליט דעם 4טן יאָר און מען האָט זיי אָפּגעריסן דעם 5טן יאָר זענען רבעי. זאָגט די משנה, אז דער אתרוג־בוים איז אויך אין דעם גלייך צו פרוכטן־ביימער. ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער (דער אתרוג) איז גלייך צו א פרוכטן־בוים אין יעדער זאַך. אויך בנוגע מעשר־נעמען ווערט דאָס יאָר גערעכנט ווי ביי פרוכט־ביימער, לויט דעם יאָר, ווען דער אתרוג בליט.

ז. דם, דאָס בלוט פון (באַשעפענישן) וועלכע גייען אויף צווי פיס, איז גלייך צום בלוט פון א בהמה אז עס איז מכשיר געוויקסן. מיר האָבן געגעבן פריער אין דמאי

אֶת הַזְּרָעִים. וְדַם הַשֶּׁרֶץ אֵין חַיָּבִין עָלָיו: **ח** כּוֹי יֵשׁ בּוֹ דְרָכִים שָׁוֶה לַחַיָּה, וְיֵשׁ בּוֹ דְרָכִים שָׁוֶה לַבְּהֵמָה, וְיֵשׁ בּוֹ דְרָכִים שָׁוֶה לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה, וְיֵשׁ בּוֹ דְרָכִים שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה, לֹא לַבְּהֵמָה, וְלֹא לַחַיָּה: **ט** כֵּיצַד שָׁוֶה לַחַיָּה? דָּמוֹ טָעוּן כִּסּוּי כְּדַם חַיָּה, וְאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְאִם שְׁחָטוֹ אֵין מְכַסִּין אֶת דָּמוֹ, וְחֶלְבּוֹ מְטַמֵּא, בְּטוּמְאַת נְבֵלָה כְּחַיָּה,

פרק א׳ משנה ג׳ און אין תרומות פרק י״א משנה ב׳ אז א עסנווארג קאן ניט טמא ווערן, אפילו עס רירט אָן א טמא־זאך, סיידן עס האָט פריער אָנגערירט איינע פון די זיבן פליסיקייטן (משקאות): וואסער, טוי, ווייך, אייל, האָניק, מילך און בלוט. דורך דעם דאָזיקן אנרירן אין דער פליסיקייט ווערט דאָס עסנווארג „מוכשר״, פעהיק, ראוי, טמא צו ווערן. די משקה, די פליסיקייט, איז „מכשיר״ דאָס עסנווארג צו קאָנען ווערן טמא. זאָגט די משנה, אז אויך דאָס בלוט פון א צוויי־פיסיקן (דאָס מיינט מען פון א מענטש) האָט דעם דין ווי בלוט פון א בהמה און אויב ער רירט־אָן „זרעים״ (גע־וויקס, עסנווארג) איז עס מכשיר די עסנווארג, אז זיי זאָלן קאָנען ווערן טמא. ודם השרץ, און דאָס בלוט פון א שרץ איז מען ניט מחויב דערויף. אין חומש ויקרא י״א זענען אויסגערעכנט 8 שרצים, וואָס מען טאָרניט עסן. דער דין איז, אז איינער עסט בלוט איז ער חייב כרת, פאַרשניטן צו ווערן, און עס קומט אים מלקות, קלעפּ דורך דעם בית דין. זאָגט די משנה, אז אויב דאָס בלוט איז פון שרצים איז מען דערויף ניט מחויב קיין כרת און קיין מלקות פאר עסן בלוט, און עס קומט אים נור מלקות פאר עסן שרץ. די משנה מיינט דאָ צו זאָגן, אז דאָס בלוט פון א מענטש איז גלייך צום בלוט פון א שרץ, אז פאר עסן עס קומט ניט קיין מלקות.

ח. כוי, א בופל־אָקס האָט זאכן (דינים), אין וועלכע ער איז גלייך צו א חיה, און ער האָט זאַכן, אין וועלכע ער איז גלייך צו אַ בהמה, און ער האָט זאכן אין וועל־כע ער איז גלייך צו א בהמה און צו א חיה, און ער האָט זאכן, אין וועלכע ער איז ניט גלייך ניט צו א בהמה און ניט צו א חיה. געוויינטליך טייטשט מען דאָס וואָרט „כוי״ א „בופל־אָקס״; אנדערע טייטשן דערמיט „געמזע״, דאָס איז די ווילדע בערג־ציג, כאָטש אין תנך ווערט די ווילדע בערג־ציג אָנגערופן „יעל״, „יעלים״. אנדערע זאָגן, אז דאָס איז א באשעפעניש געבוירן פון א שעפּס א זכר און א הירש א נקבה. די חכמים פון דער משנה זענען אין ספק, צי דער כוי האָט דעם דין פון אַ בהמה צי פון א חיה, און דעריבער האָבן זיי געזאָגט, אז מען דארף מחמיר זיין און אָנווענדן צו אים אלע דינים, און די משנה רעכנט אויס ווי אזוי;

ט. כיצד שוה לחיה? ווי אזוי (אין וואָסערע זאכן) איז ער (דער כוי) גלייך צו א חיה? זיין בלוט דארף מען צו דעקן ווי דאָס בלוט פון א חיה; דער דין איז, אז ווען מען שעכט א עוף אָדער א חיה (ניט א בהמה)־ דארף מען דאָס בלוט צודעקן מיט ערד אָדער מיט אש („כיסוי הדם״), און אויך ווען מען שעכט א כוי דארף מען זיין בלוט צודעקן. ואין שוחטין, און מען טאָר אים ניט שעכטן אים יום־טוב, און אויב מען האָט אים יאָ געשאָכטן (אים יום טוב) טאָר מען זיין בלוט ניט צודעקן. א עוף אָדער א חיה מעג מען שעכטן אים יום טוב, ווייל מען מעג באנוצן דאָס אש פון קיך אויף צוצודעקן דאָס בלוט. אָבער ווייל וועגן דעם כוי איז מען דאָך אין ספק, צי איז ער אַ בהמה צי איז ער אַ חיה, טאָר מען אים אום יום טוב ניט נוצן דערצו דאָס אש פון דער קיך, און דע־ריבער טאָר מען אים ניט שעכטן אים יום טוב, ווייל מען קאָן דאָך ניט צו דעקן זיין בלוט. אויב מען האָט אים יאָ געשאָכטן אים יום טוב זאָל מען זיין בלוט ניט צו דעקן. וחלבו, און זיין חלב (פעטס) איז מטמא מיט דער טומאה פון א נבלה, ווי א חיה. דער דין איז, אז אַ בהמה צי א חיה פגר׳ט (מען האָט עס ניט געשאָכטן), איז עס א נבלה, און אויב מען רירט אָן דאָס פלייש פון א נבלה ווערט מען טמא; אָבער אויב מען רירט אָן דאָס חלב פון בהמה א נבלה ווערט מען ניט טמא (מען לערנט עס אָפּ פון חומש

וְטוּמְאָתוֹ בְסָפֵק, וְאֵין פּוֹדִין בּוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר: י כֵּיצַד שָׁוֶה לַבְּהֵמָה? חֶלְבּוֹ אָסוּר כְּחֵלֶב בְּהֵמָה, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וְאֵינוֹ נִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר לֶאֱכוֹל בִּירוּשָׁלַיִם, וְחַיָּב בִּזְּרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה. ר' אֱלִיעֶזֶר פּוֹטֵר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה: יא כֵּיצַד אֵינוֹ שָׁוֶה לֹא לַחַיָּה וְלֹא

ויקרא ז'). דער דאָזיקער דין אז חלב נבלה איז ניט מטמא איז נור ביי א בהמה; דאַ־קייגן דאָס חלב פון א נבלה פון א חיה איז יאָ מטמא. זאָגט די משנה, אז דאָס חלב פון אַ נבלה אַ כוי איז מטמא. ווי דאָס חלב פון אַ נבלה אַ חיה. וטומאתו בספק, אָבער די דאָזיקע טומאה איז נור צוליב ספק. ניט עס איז זיכער מטמא ווי א חיה, נאָר עס איז טמא צוליב א ספק. טאָמער איז ער א חיה. ואין פודין, און מען לייזט ניט אויס מיט אים אן אייזל א בכור (פטר חמור). דער דין איז, אז אויב ביי אן אייזל ווערט געבוירן דאָס ערשטע קינד („פטר", דאָס ערשטע", די „עפנונג"), דארף דער בעל הבית פון אייזל עס אויסלייזן מיט א שעפּסל, און מען גיט דאָס שעפּסל צום כהן. זאָגט די משנה, אז מיט א כוי קאָן מען ניט אויסלייזן דעם בכור פון אן אייזל, ווייל טאָמער איז דער כוי א חיה, און מיט א חיה קאָן מען ניט אויסלייזן.

י. כיצד שוה, ווי אזוי (אין וועלכע זאכן) איז דער כוי גלייך צו א בהמה? חלבו, זיין חלב איז אסור ווי דער חלב פון א בהמה. אָבער קיין כרת קומט ניט (פאר עסן דעם כוי חלב). דער דין איז, אז געוויסע פעט־טיילן פון א בהמה, חלב, טאָר מען ניט עסן, און אויב מען עסט קומט כרת; אָבער חלב פון א חיה מעג מען יאָ עסן. זאָגט די משנה, אז דער כוי איז געגליכן צו א בהמה, אז זיין חלב טאָר מען ניט עסן. כרת, זאָגט די משנה, קומט ניט דערפאַר, ווייל עס איז נור א ספק. „כרת" איז אייגענטליך טויט־שטראָף פון הימל (ניט דורך מענטשן), דעריבער טייטשן די מפרשים, אז דאָס מיינט מען, אַז אויב מען עסט בשוגג חלב פון אַ כוי דאַרף מען ניט ברענגען קיין קרבן חטאת, און אויך אז אויב מען עסט במזיד קומט ניט קיין מלקות, קלעפּ פון בית דין. ואינו נלקח, און מען טאָר אים ניט קויפן פאר געלט פון מעשר שני צו עסן אים אין ירושלים. מיר האָבן געלערנט פריער אין מסכתא מעשר שני פרק א' משנה ד', אז פאר מעשר שני געלט אין ירושלים פלעגט מען קויפן א בהמה מקריב צו זיין אלס קרבן שלמים, אָבער א בהמה קויפן צו עסן ניט אלס קרבן האָט מען ניט געטאָרט. זאָגט די משנה אז אויך א כוי האָט מען ניט געטאָרט קויפן פאר מעשר־שני־געלט צו עסן דאָס פלייש אין ירושלים, ווייל טאָמער איז ער א בהמה, און א בהמה טאָר מען דאָך ניט קויפן אויף ניט מקריב צו זיין. ווידער צו קויפן א כוי אויף צו ברענגען אים אלס קרבן קאָן מען דאָך אויך ניט, ווייל טאָמער איז ער א חיה, און א חיה קאָן מען ניט ברענגען פאר א קרבן. וחייב, און ער איז מחויב אין ארעם און באקן און מאָגן (זרוע ולחיים וקבה). דער דין איז, אז ווען מען שעכט א בהמה דארף מען געבן דעם כהן דעם ארעם און די באקן און דעם מאָגן פון דער בהמה; אָבער פון א חיה דארף מען ניט געבן. זאָגט די משנה, אז א כוי איז גלייך צו א בהמה, און מען דארף פון אים געבן. ר' אליעזר פּטר'ט, ווייל ווער עס וויל ארויסנעמען פון אַן אַנדערן דאַרף ברענגען דעם באַווייז. ר' אליעזר זאָגט, אז פון א כוי דארף מען דעם כהן ניט געבן דעם ארעם און די באקן און דעם מאָגן; ווייל דער כהן, וועלכער מאָנט די דאָזיקע זאכן באשר טאָמער איז די כוי א בהמה, קאָן ניט ארויסנעמען פון דעם בעל הבית פון כוי די זאכן אויף דער טענה פון א ספק. דאָס איז דער כלל אין דער גמרא „המוציא מחברו עליו הראיה", אז ווען איינער מאָנט ביי א צווייטן געלט צי א זאך און עס איז א ספק צי אים קומט, דארף מען ניט באצאָלן, ווייל דער וואָס מאָנט און וויל ארויסנעמען ביים צווייטן געלט, דארף ברענגען דעם באווייז, אז זיין טענה איז א ריכטיקע.

י"א. כיצד אינו, ווי אזוי (אין וועלכע זאכן) איז ער ניט גלייך ניט צו א חיה

לִבְהֵמָה? אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, עִם הַחַיָּה וְעִם הַבְּהֵמָה, הַכּוֹתֵב חַיָּתוֹ וּבְהֶמְתּוֹ לִבְנוֹ, לֹא כָתַב לוֹ אֶת הַכּוֹי, אִם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה חַיָּה, אוֹ בְהֵמָה, הֲרֵי הוּא נָזִיר. וּשְׁאָר כָּל דְּרָכָיו שָׁוִים לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה, וְטָעוּן שְׁחִיטָה כָּזֶה וְכָזֶה, וּמְטַמֵּא מִשּׁוּם נְבֵלָה, וּמִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, כָּזֶה וְכָזֶה:

פרק ג.

א כֵּיצַד מַפְרִישִׁין הַבִּכּוּרִים? יוֹרֵד אָדָם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, אֶשְׁכּוֹל שֶׁבִּכֵּר, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר קוֹשְׁרוֹ בְגֶמִי וְאוֹמֵר, הֲרֵי אֵלּוּ בִכּוּרִים.

און ניט צו א בהמה? אסור, ער איז אסור צוליב כלאים סיי מיט א חיה און סיי מיט א בהמה. **מען טאָר אים ניט איינשפּאַנען צו דער ארבייט ניט מיט א חיה און ניט מיט א בהמה, ווייל עס איז כלאים, איין מין מיט אן אנדערן מין. זע וועגן דעם איז מסכתא כלאים פּרק ח׳.** הכותב, אז איינער שרייבט אָפּ (אלס מתנה) צו זיין זון די חיה און די בהמה, וואָס ער פאַרמאָגט, האָט ער אים ניט אָפּגעשריבן דעם כוי. **מחמת אין דער דאָזיקער זאַך ווערט ער ניט גערעכנט ניט אלס א חיה און ניט אלס א בהמה.** אם אמר, אויב איינער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין אַ נזיר אויב דאָס (דער כוי) איז אַ חיה צי א בהמה״, איז ער א נזיר. **אויב איינער זאָגט וועגן זיך, אז ער זאָל זיין א נזיר טאָר ער 30 טעג ניט טרינקען קיין וויין, ניט אָפּשערן זיך די האָר און ניט מטמא זיין זיך צו מתים. זאָגט די משנה, אז ער איז א נזיר. די מפרשים זאָגן, אז ער איז א נזיר אפילו ער האָט געזאָגט אויב דער כוי איז ניט קיין חיה און ניט קיין בהמה.** ושאר, און אין אלע זיינע איבריקע זאכן איז ער גלייך צו א חיה און צו א בהמה, און מען דאַרף אים שעכטן ווי די און ווי יענע (ווי די חיה און ווי די בהמה), און ער איז מטמא ווען ער איז א נבלה און מען טאָר ניט פון אים עסן אן אבר ווען ער איז לעבעדיק, ווי די און ווי יענע (ווי א חיה און ווי א בהמה). **די משנה פּירט דאָ א דורך דעם כלל, אז ווייל וועגן דעם כוי איז א ספק, צי ער איז א חיה צי א בהמה, איז ממילא אלע זאכן, וואָס מען איז מחויב אָפּצוהיטן סיי ביי א חיה און סיי ביי א בהמה, דאַרף מען די ביים כוי אודאי אָפּהיטן. און די משנה רעכנט זיי דאָ אויס (ניט אלע, נאָר א טייל פון זיי): אויב מען וויל עסן זיין פלייש מוז מען אים שעכטן; אויב ער פּגר׳ט, הייסט ער א נבלה און אז ווען מען רירט אים אָן ווערט מען טמא; ווען מען רייסט אָפּ אן אבר צי א שטיקל פלייש ווען ער לעבט, טאָר מען עס ניט עסן, ווייל עס איז אבר מן החי. — די אלע משנות פון ו׳ אָן ביז צום סוף פון דאָזיקן פּרק זענען דאָ געלערנט געוואָרן, ווייל זיי זענען ענליך צו די פריערדיקע משנות אין פּרק וועגן בכורים, וואָס איז אין טייל זאכן גלייך צו תרומה און אין טייל זאכן צו מעשר, און אין טייל זאכן צו ביידע, און אין טייל צו ביידע ניט.**

פרק ג.

א. כיצד מפרישין הבכורים. ווי אזוי שיידט מען אָפּ בכורים? **אין די ערשטע משנות פון דאָזיקן פּרק ווערט דערציילט, ווי אזוי עס איז פאָרגעקומען דאָס אָפּשיידן די בכורים, דאָס פירן קיין ירושלים בציבור, אַ גאַנצע מחנה לאַנדווירטן צוזאַמען, דער קבלת פּנים אין ירושלים און אין בית המקדש.** יורד, אז א מענטש גייט אריין אין זיין פעלד און זעט א פייג, וואָס איז געוואָרן פרי צייטיק, א הענגל ווייַנטרויבן, וואָס איז געוואָרן פרי צייטיק, א מילגרוים וואָס איז געוואָרן פריצייטיק, בינדט ער עס ארום מיט א גראָז־ריטל און ער זאָגט: „דאָס זאָל זיין בכורים״. **די משנה זאָגט, אז דעם נאָמען בכורים האָט מען געגעבן די פרוכטן, ווען זיי זענען נאָכניט געווען אָפּגעריסן.** מען האָט די דאָזיקע ערשטע פרוכטן ארומגעבינדן מיט שטיקלעך גראָז („גמי״ פון וואָרט „גומא״ אין תנך, א וואסער־גראָז), כדי מען זאָל זיי שפּעטער דערקענען. דאָס

ר' שמעון אומר, אף על פי כן חוזר וקורא אותם בכורים מאחר שיתלשו מן הקרקע: ב כיצד מעלין את הבכורים? כל העירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד, ולנין ברחובה של עיר, ולא היו נכנסין לבתים, ולמשכים היה הממנה אומר, קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו: ג הקרובים מביאין התאנים והענבים, והרחוקים מביאין גרוגרות

וואָרט „שדה", א פעלד" איז אין א סך ערטער אויך דער טייטש א פרוכטן־ביימער־גאָרטן. „יורד", „אראָפּגייען" ווערט באנוצט אָפּט אין דער משנה אנשטאט „אריינגייען" אין פעלד, ווייל געוויינטליך זענען די הייזער צום וואוינען געשטאַנען אויף בערגלעך, און די פעלדער זענען געווען אין טאָל. ור' שמעון, און ר' שמעון זאָגט, אז פונדעסט־וועגן רופט ער זיי נאָכאמאָל אָן „בכורים" נאָכדעם ווי מען האָט זיי אָפּגעריסן פון דער ערד. ר' שמעון האַלט, אז דאָס א נאָמען געבן זיי „בכורים" דארף פאָרקומען, ווען די פרוכט איז אָפּגעריסן, און דעריבער כאָטש ער האָט די פרוכטן אָנגערופן „בכורים" ווען זיי זענען נאָך געווען באַהאָפטן צום בוים, דארף ער זיי א נאָמען געבן נאָכאמאָל נאָכדעם ווי זיי זענען געוואָרן אפּגעריסן.

ב. כיצד מעלין את הבכורים? ווי אזוי ברענגט מען ארויף די בכורים? דאָס פירן בכורים אין בית המקדש קיין ירושלים האָט געהייסן „ארויפברענגען" זיי, ערשטנס ווייל ירושלים איז העכער פון גרעסטן טייל פון ארץ ישראל, זי שטייט אין א בערגי־קער געגנט, און צווייטנס ווייל ירושלים איז געווען דאָס הייליקע הויכע אָרט, און אין תנך געפינט מען אָפּט דעם אויסדרוק פון „אויפגיין" („וקמת ועלית"), צום הייליקן אָרט (צום בית המקדש). כל העיירות, אלע שטעטלאך פון דעם מעמד האָבן זיך (די לאנדווירטן מיט זייערע בכורים) צונויפגעזאמלט אין דער שטאָט פון מעמד. מען איז געגאַנגען קיין ירושלים מיט די בכורים בחברותא, א סך לאנדווירטן פון איין געגנט צוזאמען. ווען דאָס בית המקדש איז געשטאַנען איז גאַנץ ארץ ישראל געווען איינגע־טיילט אין 24 טיילן, און יעדער טייל האָט געהייסן „מעמד", און יעדער מעמד האָט געשיקט שליחים קיין ירושלים צו זיין (צו „שטיין", „עמד", דערפון „מעמד") ביים מקריב זיין דעם קרבן תמיד ווען עס איז אויסגעפאַלן די וואָך פון דאָזיקן מעמד (זע אין מסכתא תענית פרק ד' משנה ב'). די הויפּט־שטאָט פון דעם מעמד האָט געהייסן „עיר של מעמד", „די שטאָט פון מעמד". זאָגט דאָ די משנה, אז די לאנדווירטן פון די דערפער. אין יעדן מעמד פלעגן קומען מיט זייערע בכורים אין דער הויפּט־שטאָט פון מעמד, ולנין, און זיי פלעגן נעכטיקן אין מארק־פלאַץ פון דער שטאָט, און זיי זענען ניט אריינגעגאַנגען אין קיין הייזער (נעכטיקן). מחמת טאָמער איז פאַראַן אין א הויז א חשש פון טומאה, און זיי קאָנען דאדורך טמא ווערן. בכורים פלעגט מען ברענגען מייסטנס באַלד נאָך שבועות (זע פריער פרק א' משנה ג') און דאמאָלס איז אין ארץ ישראל זייער וואַרים און עס פאַלט ניט קיין רעגן און דאָס נעכטיקן אין דרויסן, אויסער די הייזער, איז דעמאָלס פאַרשפּרייט אין לאנד. ולמשכים, און ווען עס איז אָנ־געקומען דער פרימאָרגן האָט דער עלטסטער (פון די לאנדווירטן) אויסגערופן: „קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו", „שטייט אויף און לאָמיר אויפגיין קיין ציון, צום הויז פון גאָט אונזער גאָט". פון דער משנה איז צו זען, אז די לאנדווירטן, וועלכע זענען געגאַנגען קיין ירושלים מיט די בכורים האָבן געהאַט איבער זיך א „ממונה", א פירער, און ער פלעגט זיי אויפוועקן גאַנץ פרי מיט דעם דערמאָנטן אויסרוף. „ולמ־שכים" איז דער טייטש „צום פרימאָרגן", ווען עס ווערט פרימאָרגן, און „משכים" איז דער טייטש „דער פרימאָרגן"; מיר געפינען אין הושע ו' „וכטל משכים הולך", „און ווי דער טוי פון פרימאָרגן פאַרשווינדט ער". דער אויסרוף איז א פסוק אין ירמיה ל"א פסוק ה' נאָר דאָרט פעלט דאָס וואָרט „בית". אין משניות פון ירושלמי איז אויך דאָ אין דער משנה ניט פאַראַן דאָס וואָרט „בית".

ג. הקרובים, די נאָנטע ברענגען פייגן און ווייַנטרויבן, און די ווייטע ברענגען

וְצִמּוּקִים. וְהַשּׁוֹר הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם, וְקַרְנָיו מְצֻפּוֹת זָהָב, וַעֲטֶרֶת שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ. הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁמַּגִּיעִים קָרוֹב לִירוּשָׁלָיִם. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ לִפְנֵיהֶם וְעִטְּרוּ אֶת בִּכּוּרֵיהֶם, הַפַּחוֹת הַסְּגָנִים וְהַגִּזְבָּרִים יוֹצְאִים לִקְרָאתָם. לְפִי כְּבוֹד הַנִּכְנָסִים הָיוּ יוֹצְאִים. וְכָל בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִים לִפְנֵיהֶם, וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָם, אַחֵינוּ אַנְשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנִי, בָּאתֶם לְשָׁלוֹם׃
ד הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם עַד שֶׁמַּגִּיעִין

דאַרע פייגן און געטרוקנטע ווייַנטרויבן (ראָזינקעס). **די וועלכע האָבן געוואוינט נאָנט פון ירושלים האָבן געבראַכט די פייכטע פרוכטן, ווי פייכטע פייגן און ווייַנ־טרויבן, ווייל זיי זענען בעסערע פרוכטן. אָבער די לאַנדווירטן, וועלכע האָבן געוואוינט ווייט פון ירושלים האָבן געבראַכט געטרוקנטע פייגן און ראָזשינקעס, און כאָטש די דאַזיקע זענען ערגערע פרוכטן, אָבער זיי האַלטן זיך לענגער אין וועג.** והשור. און דער אָקס גייט־פאָרויס פאַר זיי. און זיינע הערנער זענען באַדעקט מיט גאָלד און א קרוין פון איילבירטן אויף זיין קאָפּ. **דער אָקס איז געווען אויף צו ברענגען אים א קרבן שלמים אין בית המקדש. די משנה דערציילט דאָ, ווי די גאַנצע חברותא בכורים־ברענגער זיינען געגאַנגען אין וועג, און ווי פאָרויס איז געגאַנגען דער אָקס, וועלכער איז געווען באַפּוצט.** החליל, דאָס פייפערל קלינגט פאָרויס פאַר זיי ביז זיי קומען נאָנט צו ירושלים. **אויפן וועג האָט דער מוזיק־אינסטרומענט „חליל" געקלינגען („מכה", „געשלאָגן") פאַר זיי ביז זיי זענען געקומען נאָנט צו ירושלים. וואָס מען מיינט מיט „חליל" איז ניט קלאָר. טייל זעצן עס איבער א „פייפער", און טייל מיינען, אז עס איז א „פלייט". טייל מפרשים האַלטן, אז „חליל" מיינט ניט בלויז איין פייפער, נאָר מען מיינט דערמיט א גאַנצע קאַפּעליע פון שפּילער אויף פייפלעך צי פלייטן, און דאָס וואָרט איז א „שם קיבוצי", ווי למשל „החיל" מיינט „דאָס מיליטער", דאָס הייסט א סך מענטשן.** הגיעו, ווען זיי זענען אָנגעקומען נאָנט צו ירושלים, האָבן זיי געשיקט שליחים (אין ירושלים מודיע צו זיין, אז זיי קומען אָן), און זיי האָבן באַפּוצט זייערע בכורים. **מיט „באַפּוצן" מיינט מען, אז זיי האָבן אַרויפגעלייגט אין דער הויך שיינע פרוכטן, און ווייטער אין משנה י' ווערט געלערנט ווי די באַפּוצונג דאַרף פאָרקומען.** הפחות, די הויכע שרים (פון די כהנים), און די שטעל־פאַרטרעטער און די שאַצמייס־טער (פון בית המקדש) גייען אַרויס זיי אַנטקעגן, לויט דעם כבוד פון די אָנקומענדיקע זענען זיי אַרויסגעגאַנגען. **דאָס וואָרט „פחות" צו באַצייכנען הויכע שרים איז פאַראַן אין תנך, און אין ירמיה נ"א (פסוק כ"ב) איז פאַראַן דער אויסדרוק „הפחות והסגנים". דאָ מיינט מען, די אָנגעזעהענע פירער פון די כהנים און פון די לויים. דער ירושלמי זאָגט, אז מיט „לויט דעם כבוד פון די אָנקומענדיקע" מיינט מען ניט „די חשיבות" פון די מענטשן, וואָס האָבן געבראַכט די בכורים, מחמת וועגן יידן איז ניט שייך צו זאָגן „גרויסע" און „קליינע", אלע זענען גלייך; נאָר מען מיינט דערמיט לויט דער צאָל פון די אָנקומענדיקע.** וכל בעלי, און אלע בעלי מלאכות אין ירושלים שטעלן זיך אויף פאַר זיי און באַגריסן זיי: „אונזערע ברידער, איינוואוינער פון דעם און דעם אָרט, קומט בשלום". **אין ארץ ישראל, וואו עס איז זומער קיינמאָל ניטאָ קיין רעגן, טוען בעלי בלאכות זייער אַרבייט אין דרויסן, פאַר דער טיר פון די וואוינונגען און וואַרשטאַטן. זאָגט די משנה, אז ווען די בכורים־ברענגער זענען אַריינגעקומען אין ירושלים פלעגן די בעלי מלאכות איבעררייסן זייער אַרבייט און באַגריסן זיי.**

ד. החליל, דער פייפער קלינגט פאָרויס פאַר זיי ביז זיי קומען אָן צום הר הבית (דעם באַרג פון בית המקדש). **אין ירושלים איז פאַראַן א באַרג אויף וועלכן דאָס בית המקדש איז געשטאַנען. דער באַרג האָט געהייסן „הר הבית"; אויף דעם באַרג איז געווען אָפּגעטיילט א פלאַץ אַרומגערינגלט מיט א מויער, און דער פלאַץ האָט גע־**

לְהַר הַבַּיִת, הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, אֲפִילוּ אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ נוֹטֵל הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ וְנִכְנָס עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֲזָרָה, הִגִּיעַ לָעֲזָרָה, וְדִבְּרוּ הַלְוִיִּם בַּשִּׁיר, אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אוֹיְבַי לִי: ה הַגּוֹזָלוֹת שֶׁעַל גַּבֵּי הַסַּלִּים הָיוּ עוֹלוֹת, וּמַה שֶּׁבְּיָדָם נוֹתְנִים לַכֹּהֲנִים: ו עוֹדֵהוּ הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ, קוֹרֵא מֵהִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי. הִגִּיעַ לַאֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי, מוֹרִיד הַסַּל מֵעַל כְּתֵפוֹ, וְאוֹחֲזוֹ בְשִׂפְתוֹתָיו, וְכֹהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַחְתָּיו, וּמְנִיפוֹ, וְקוֹרֵא מֵאֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי עַד שֶׁהוּא גוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה, וּמַנִּיחוֹ בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ,

הייסן „עזרה", דער הויף פון בית המקדש. הגיעו להר הבית, ווען זיי זענען אָנגעקומען צום בית המקדש־בארג נעמט אפילו דער קעניג אגריפס דעם קויש (מיט די בכורים) אויף זיין אקסל, און גייט אריין ביז ער קומט צו דער עזרה (בית המקדש־הויף). **אין די לעצטע יאָרן פון צווייטן בית המקדש זענען געווען אין ארץ ישראל צוויי יידישע מלכים מיטן נאָמען אגריפס (אגריפאס); אגריפאס דער ערשטער און אגריפאס דער צווייטער; דער ערשטער איז געווען א פאָטער פון צווייטן. די משנה דערציילט, אז יעדער איינער, וועלכער האָט געבראַכט בכורים, האָט געמוזט טראָגן דעם קויש מיט די בכורים אויף זיינע אַקסלען פון זינט ער איז ארויפגעקומען אויפן בית המקדש־בארג; אפילו אזא אדם חשוב ווי קעניג אגריפס האָט עס אויך געטאָן.** הגיע לעזרה, ווען ער (דער בכורים ברענגער) איז אָנגעקומען אין בית־מקדש־הויף, האָבן די לויים אָנגעהויבן זינגען שירה „ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי" (תהלים ל'), „איך וועל דיך גרויסן, גאָט, דערפאַר וואָס דו האָסט מיך אויפגעהויבן און דו האָסט ניט דערפרייט מיינע שונאים איבער מיר". **ווי מיר האָבן געלערנט שוין פריער אין פרק ב' משנה ד' האָבן די לויים אין בית המקדש געדאַרפן, ביים בכורים־ברענגען, זינגען שירה און די משנה דערציילט דאָ, אז די לויים האָבן געזינגען דעם מזמור אין תהלים ל'.**

ה. הגוזלות, די טויבן וואָס זענען געווען (אָנגעהאָנגען) ארום די קוישן האָט מען מקריב געווען אלס עולות און דאָס וואָס זיי האָבן געהאַט אין דער האַנט האָבן זיי (די בכורים־ברענגער) געגעבן צו די כהנים. **צוזאמען מיט די בכורים האָט מען מיט־געבראַכט טויבן מקריב צו זיין אויפן מזבח אלס קרבן עולה; דאָס איז דער קרבן, וואָס ווערט אינגאנצן פארברענט אויפ'ן מזבח, און מען עסט גאָרניט פון פלייש. וועגן דעם צווייטן טייל פון דער משנה „און דאָס וואָס זיי האָבן געהאַט אין דער האַנט" זענען פאראַן צוויי טייטשן. דער רמבם זאָגט, אז דאָס מיינט די טויבן, וואָס זיי האָבן גע־האַלטן אין דער האַנט; רשי אין מנחות נ"ח טייטשט, אז דאָס מיינט מען די קוישן מיט די בכורים.**

ו. עודהו, ווען דער קויש איז נאָך אויף זיין (דעם בכורים־ברענגער'ס) אקסל, ליינט ער (דער בכורים־ברענגער) פון „הגדתי היום לה' אלהיך" (דברים כ"ו) ביז ער פארענדיקט די גאַנצע פרשה. **דאָס איז דאָס „ליינען", וואָס ווערט דערמאָנט פריער אין פרק א' משנה א'. יעדער וואָס האָט געבראַכט דעם קויש מיט בכורים אין בית המקדש, האָט געדאַרפן ליינען די פרשה פון בכורים (דברים כ"ו).** ר' יהודה זאָגט, אז ביז „ארמי אובד אבי". הגיע, ווען ער איז צוגעקומען (ביים ליינען, צום פסוק) „ארמי אובד אבי", נעמט ער אראָפּ דעם קויש פון אקסל, און האלט אים ביים ראַנד (פון קויש), און דער כהן לייגט זיין האַנט אונטער אים (דעם קויש) און הייבט אים אויף, און ער (דער בכורים־ברענגער) ליינט פון „ארמי אובד אבי" ביז ער פארענדיקט די גאַנצע פרשה; און ער לייגט אים (דעם קויש מיט בכורים) אנידער

וְהִשְׁתַּחֲוָה וְיָצָא: ז בָּרִאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת קוֹרֵא, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ מִלְּהָבִיא, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁיּוֹדֵעַ וְאֶת מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ: ח הָעֲשִׁירִים מְבִיאִין בִּכּוּרֵיהֶם בִּקְלָתוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, וְהָעֲנִיִּים מְבִיאִין אוֹתָם בְּסַלֵּי נְצָרִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה, וְהַסַּלִּים וְהַבִּכּוּרִים נִתָּנִים לַכֹּהֲנִים: ט רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס אוֹמֵר, מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים, חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר אֵין מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים, אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים: י ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ מִדּוֹת בַּבִּכּוּרִים, הַבִּכּוּרִים וְתוֹסֶפֶת הַבִּכּוּרִים, וְעִטּוּר הַבִּכּוּרִים.

לעבן דעם מזבח און ער קניט־אנידער און גייט ארויס. **די משנה האָט דאָ געגעבן בפרטות, ווי אזוי דאָס ברענגען די בכורים אין בית המקדש איז פאָרגעקומען. דער „תוספות יום טוב" זאָגט אז ר' יהודה איז בפרש די ווערטער פון דער סתם משנה, און ער גיט דאָס די פרטים ווי אזוי עס איז פאָרגעקומען דאָס ליינען. מיט „והשתחוה", אנידערקניען, מיינט מען זיך אויסציען אינגאנצן אויף דער ערד (פישוט ידים ורגלים).**

ז. בראשונה, צוערשט (אין די ערשטע צייטן), ווער עס האָט געקאָנט אליין ליינען די פרשה (פון בכורים) האָט אליין געליינט; און ווער עס האָט ניט געקאָנט ליי־מען, האָט מען פאר אים פאָרגעליינט; האָבן מענטשן (וועלכע האָבן ניט געקאָנט ליינען), אויפגעהערט צו ברענגען בכורים (צוליב בושה); האָט מען מתקן געווען, אז מען זאָל פאָרליינען סיי פאר די וועלכע קאָנען און סיי פאר די וועלכע קאָנען ניט. **כדי ניט צו פארשעמען די וועלכע האָבן ניט געקאָנט, האָט מען איינגעפירט, אז א בעל קורא האָט פאָרגעליינט פאר יעדן איינעם.**

ח. העשירים, די רייכע ברענגען זייערע בכורים אין קוישן פון זילבער אָדער פון גאָלד; און די אָרימע לייט ברענגען זיי אין קוישן (געפלאָכטן) פון צווייגן פון אָפּ־געשיילטער ערבה, און די קוישן און די בכורים ווערן געגעבן צו די כהנים. **„קלתות", איז דאָס גריכישע וואָרט „קאלאטאָס", א געפלאָכטענער קויש. „ערבה" זענען די באקאנטע געוויקסן־ריטלעך, וועלכע מען נעמט סוכות צום לולב און אתרוג. די רייכע האָבן געבראכט אין קוישן געפלאָכטן (דער ברטנורא זאָגט: „באַדעקט") מיט גאָלד און זילבער, און די אָרימע לייט אין איינפאכע ריטלעך־קוישן. די גמרא אין בבא קמא צ"ב זאָגט, אז נור די אָרימע לייט'ס איינפאכע קוישן האָט מען געגעבן צו די כהנים. דאקייגן די רייכע לייט'ס זילבערנע און גאָלדענע קוישן האָבן די רייכע לייט צוגענו־מען צוריק אהיים, געבנדיק די כהנים בלויז די בכורים. די גמרא זאָגט דערויף, אז דערפון איז דאָס שפריכוואָרט „בתר עניא אזלא עניותא", „נאָך דעם אָרימאן גייט־נאָך די אָרימקייט", מחמת ניט געגוג וואָס ער איז אן אָרימאן, האָט ער נאָך געדארפן זיין קויש אוועקגעבן דעם כהן.**

ט. ר' שמעון בן ננס זאָגט, אז מען באפוצט („מעטרין", פון „עטרה", „קרוין", באפוצונג) די בכורים אויך מיט ניט די זיבן מינים. **מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה ג' אז בכורים מעג מען ברענגען נור פון זיבן מינים; ווייץ, גערשטן, וויינ־טרויבן, פייגן, מילגרוימען, איילבירטן און טייטלען. זאָגט ר' שמעון בן ננס, אז דאָס באפוצן די בכורים, ארויפלייגן אויף זיי שיינע פרוכטן (וועגן וואָס עס ווערט פריער געלערנט אין משנה ג') האָט געמעגט זיין ניט דוקא מיט פרוכטן פון די זיבן מינים, נאָר אויך מיט אנדערע מינים.** ר' עקיבא זאָגט, אז מען טאָר ניט באפוצן בכורים נאָר מיט די זיבן מינים. **ר' שמעון בן ננס איז געווען א תלמיד חבר פון ר' עקיבא:**

י. ר' שמעון זאָגט, אז דריי זאכן (מידות) זענען פאראן ביי בכורים: בכורים, און צוגאָב צו בכורים (תוספת הבכורים), און באפוצונג צו בכורים (עיטור הבכורים).

תּוֹסֶפֶת הַבִּכּוּרִים מִין בְּמִינוֹ, וְעִטּוּר הַבִּכּוּרִים מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. תּוֹסֶפֶת הַבִּכּוּרִים נֶאֱכֶלֶת בְּטָהֳרָה, וּפְטוּרָה מִן הַדְּמַאי, וְעִטּוּר הַבִּכּוּרִים חַיָּב בַּדְּמַאי: **יא** אֵימָתַי אָמְרוּ תּוֹסֶפֶת הַבִּכּוּרִים כַּבִּכּוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהִיא בָאָה מִן הָאָרֶץ, וְאִם אֵינָהּ בָּאָה מִן הָאָרֶץ אֵינָהּ כַּבִּכּוּרִים: **יב** לָמָּה אָמְרוּ הַבִּכּוּרִים כְּנִכְסֵי כֹהֵן? שֶׁהוּא קוֹנֶה מֵהֶם עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת, וּבְהֵמָה

„בכורים" הייסן די פרוכטן, וועלכע מען שיידט אָפּ אלס בכורים ווען די פרוכטן זענען נאָך אויפן בוים. „צוגאָב צו בכורים", תוספת הבכורים, הייסן די פרוכטן וועלכע מען לייגט־צו צו די שוין־אָפּגעשיידטע בכורים, כדי זיי זאָלן זיין מער. „באַפּוצונג צו בכורים", „עיטור הבכורים". הייסן די באַזונדערס שיינע פרוכטן, וועלכע מען לייגט־צו צו דעם בכורים־קויש, כדי אים צו באַפּוצן, אַז ער זאָל אויסזען שענער. זאָגט ר' שמעון, אז די דאָזיקע דריי זאכן, מידות, פאַרמעגן פון בכורים, האָבן די דאָזיקע דינים; תוספת, דער צוגאָב צו בכורים מוז זיין פון זעלבן מין (מין במינו), און די באַפּוצונג צו בכורים קאָן זיין ניט פון זעלבן מין (מין בשאינו מינו). אויב דער עיקר בכורים איז, למשל, ווייַנטרויבן, מוז דאָס צולייגן שפּעטער די תוספת הבכורים אויך זיין נור פון ווייַנטרויבן, פון זעלבן מין. אָבער די באַפּוצונג פון בכורים־קויש מוז ניט זיין דוקא פון זעלבן מין, און אויב למשל דער עיקר בכורים איז געווען פון ווייַנטרויבן קאָן מען דעם בכורים־קויש באַפּוצן מיט פייגן צי טייטלען. תוספת, דער צוגאָב צו בכורים מוז ווערן געגעסן נור אין טהרה און ער איז פטור פון דמאי, אָבער די באַפּוצונג פון בכורים איז חייב אין דמאי. בכורים אַליין מעג מען עסן נור ווען די פרוכטן זענען טהור און דער מענטש, וועלכער עסט זיי, איז טהור. זאָגט די משנה, אז אויך דעם צוגאָב צו בכורים מעג מען עסן נור ווען די פרוכטן זענען טהור און דער וועלכער עסט זיי, איז טהור. דמאי הייסן פרוכטן וואָס מען קויפט ביי א עם הארץ און מען ווייסט ניט צי ער האָט אָפּגעשיידט פון זיי מעשר, און דער דין איז, אז מען דאַרף זיי מעשרן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי). זאָגט די משנה, אז ניט נור ווען א כהן נעמט בכורים פון א עם הארץ, דאַרף ער ניט אָפּשיידן פון זיי קיין מעשר, מחמת בכורים זענען דאָך פטור פון תרומה און מעשר, נאָר אויך ווען דער עם הארץ ברענגט צוזאמען מיט די בכורים אויך די „תוספת", דעם צוגאָב, מעג מען עס עסן אומגעמעשרט. אָבער די באַפּוצונג פון בכורים, די פרוכטן מיט וועלכע דער עם הארץ, וועלכער ברענגט בכורים, באַפּוצט זיין בכורים־קויש, דאַרף דער כהן יאָ מעשרן אלס דמאי, ווייל זיי האָבן ניט די קדושה פון בכורים. די מפרשים קלערן, צי די באַפּוצונג פון בכורים דאַרף מען עסן בטהרה; מחמת די משנה זאָגט עס ניט בפירוש. פון רמבם אין „יד החזקה" הלכות בכורים ב' י"ח איז צו זען, אז מען דאַרף זיי יאָ עסן בטהרה.

י"א. אימתי, ווען האָט מען געזאָגט, אז דער צוגאָב צו בכורים האָט דעם דין ווי בכורים? ווען ער קומט פון לאנד (פון ארץ ישראל). אָבער אויב ער קומט ניט פון לאנד (פון ארץ ישראל) האָט ער ניט דעם דין ווי בכורים. אויב איינער האָט אָפּגעשיידט בכורים פון ארץ ישראל־פרוכטן, און דערנאָך האָט ער צו זיי צוגעלייגט פרוכטן, וועלכע זענען ניט געוואקסן אין ארץ ישראל, נאָר אין עבר הירדן אָדער אין חוץ לארץ, האָבן די דאָזיקע צוגאָב־בכורים ניט דעם דין ווי בכורים, און א ניט־כהן מעג זיי עסן (כאָטש בכורים מעג עסן נור א כהן). דער רמבם זאָגט, אז כאָטש זיי האָבן ניט דעם דין ווי בכורים אָבער בטהרה דאַרפן זיי געגעסן ווערן.

י"ב. למה אמרו, צו־וואָס האָבן זיי (די חכמים געזאָגט אז בכורים זענען ווי דאָס אייגנטום פון כהן? די משנה פריער פרק ב' משנה א' זאָגט, אז בכורים זענען „נכסי כהן", דאָס פריוואַט־אייגנטום פון כהן, ער קאָן טאָן מיט זיי וואָס ער וויל. פרעגט דאָ די משנה, וואָס מיינט מען מיט דעם אויסדרוק „פריוואַט־אייגנטום פון כהן"? און די משנה ענטפערט: שהוא קונה, ער מעג קויפן פאַר זיי שקלאַפן און פעלדער און

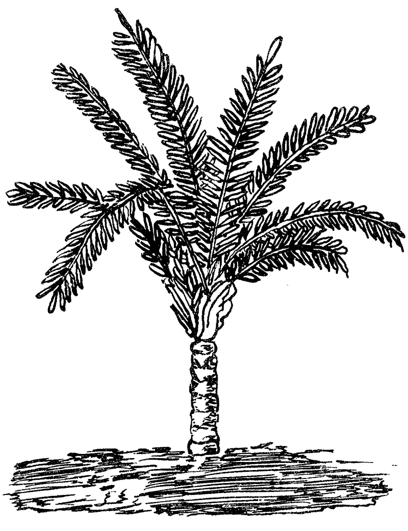
טְמֵאָה, וּבַעַל חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ, וְאִשָּׁה בִכְתוּבָתָהּ, כְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְר' יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין נוֹתְנִין אוֹתָם אֶלָּא לְחָבֵר בְּטוֹבָה, וַחֲכָ"א נוֹתְנִין אוֹתָם לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וְהֵם מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶם כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ:

אַ ניט־כשרע בהמה. **למשל מעשר שני, כאָטש דער אייגנטימער דאַרף עס דאָך עסן אין ירושלים, הייסט עס אָבער ניט זיין פּריוואַט־אייגנטום, מחמת ער מעג די מעשר־שני־פּרוכטן פאַרנוצן נאָר אויף עסן, טרינקן; אָבער קויפן, למשל, א שקלאַף צי א פעלד פאַר דעם מעשר שני טאָר ער ניט. דאקייגן פאַר בכורים מעג דער כהן קויפן שקלאַפן, אָדער פעלדער אָדער א ניט כשרע בהמה (וואָס מען טאָר ניט עסן, ווי א פערד, אן אייזל).** ובעל חוב, און דער, וועלכער מאָנט געלט א חוב ביים כהן, קאָן זיי (די בכורים) צונעמען פאַר דעם חוב. און די פרוי (פון כהן) קאָן זיי צונעמען פאַר איר כתובה. **אויב דער כהן איז וועמען שולדיג א חוב, אָדער אויב דער כהן האָט געגט זיין פרוי, און עס קומט איר צו באַצאָלן די כתובה, קאָן דער געלט־מאָנער צי די פרוי צונעמען די בכורים פאַר דעם געלט, וואָס דער כהן איז זיי שולדיק.** כספר תורה, אזוי ווי א ספר תורה. **רש"י אין מסכתא חולין קל"א איז גורס „וספר תורה" און טייטשט, אז מען מעג קויפן פאַר בכורים א ספר תורה, כאָטש עס איז ניט צום עסן. דער ברטנורא ברענגט דעם טייטש, אז א ספר תורה האָט אויך דעם דין ווי בכורים, און א בעל חוב קאָן זי צונעמען פאַר זיין חוב און א פרוי פאַר איר כתובה.** ור' יהודה, און ר' יהודה זאָגט, אז מען טאָרניט געבן בכורים (צו א סתם כהן) נאָר צו א חבר פאַר א דאַנק. **מיר האָבן אין מסכתא דמאי פרק ב' משנה ג' געלערנט, אז דעם טיטל „חבר" האָבן געהאַט נאָר גאָר פרומע מענטשן, וועלכע זענען געווען זייער אָפּגעהיטן אין די דינים פון טומאה וטהרה. זאָגט ר' יהודה, אז פונקט ווי תרומה דאַרף מען געבן נור צו א כהן א חבר (זע פריער אין מסכתא חלה פרק ד' משנה ט'), אזוי דאַרף מען אויך בכורים געבן נור צו אַ כהן א חבר; און אז מען מעג נעמען ביים כהן א דאַנק דערפאַר וואָס מען האָט אים געגעבן די בכורים, מחמת דער בעל הבית האָט דאָך דאָס רעכט צו געבן די בכורים צו וועלכן כהן ער וויל, און ער טהוט דאָך דעריבער אַ טובה דעם כהן וועמען ער גיט די בכורים.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז מען גיט זיי (די בכורים) צו די מענטשן (כהנים פון משמר, און זיי צעטיילן זיי צווישן זיך ווי די קרבנות פון בית המקדש. **אלע כהנים זענען געווען איינגעטיילט אין 24 משמרות, און יעדער משמר האָט געטאָן די עבודה אין בית המקדש, מקריב געווען די קרבנות, נאָר איין וואָך. ווען עס האָט זיך געענדיקט די וואָך, האָבן איבערגענומען די עבודה אין בית המקדש די כהנים פון אן אנדערן משמר. די קרבנות פון בית המקדש, וואָס זייער פלייש האָט געהערט צו די כהנים, האָבן יעדע וואָך געהערט צו די כהנים פון דעם משמר פון דער דאָזיקער וואָך, און די דאָזיקע משמר־כהנים האָבן צווישן זיך צו־טיילט דאָס פלייש. זאָגן די חכמים, אז אויך די בכורים קאָן ניט זייער בעל הבית געבן דעם כהן, וועלכן ער וויל, נאָר ער מוז זיי געבן צו די כהנים פון דעם משמר, וועלכע טוען די עבודה אין בית המקדש אין דער דאָזיקער וואָך, און די כהנים צעטיילן צווישן זיך די בכורים. ממילא באַקומט זיין חלק אויך א כהן, וועלכער איז ניט קיין חבר, ווייל פונקט ווי מען גיט אזא כהן פלייש פון א קרבן און מען ווייסט, אז ער וועט זיין אָפּגעהיטן צו עסן עס בטהרה, אזוי גיט מען אים אויך בכורים. דער ברטנורא טייטשט ר' יהודה'ס ווערטער „אין נותנין" „מען זאָל ניט געבן", אז דאָס גייט־אַרויף אויף דעם כהן, וועלכער האָט שוין באַקומען די בכורים, אז ער זאָל זיי ניט געבן נאָר צו א כהן א חבר.**

סליק מסכתא בכורים — געענדיקט מסכתא בכורים.

אין טייל משניות איז פאראן צוגעגעבן צו מסכתא בכורים א פירטער פרק „אנ־דרוגינוס". אָבער ניט דער ירושלמי אויך אין כתבי יד, און ניט דער רמבם און ניט דער ברטנורא און ניט דער תוספות יום טוב אין זייער פירושים צו משניות האלטן אַז דער פרק געהערט צו דער משנה מסכתא בכורים; ער איז באמת אַ ברייתא פון תוספתא בכורים, און זי האָט פארשידענע נוסחאות. די אַלע דערמאָנטע מפרשים האָבן דעריבער ניט געשריבן קיין פירוש צום דאזיקן פרק.

הדרן עלך סדר זרעים.

עֲפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא

וּמָזוֹן לְכֹלָּא בֵהּ.

תְּפִלָּה לְאָבֵל וּלְיָאהרְצַייט

קוֹדֶם הַלִּמּוּד

הֲרֵינִי רוֹצֶה לִלְמוֹד מִשְׁנָה שֶׁהִיא אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה עֲבוּר נִשְׁמַת הַנִּפְטָר (הַנִּפְטֶרֶת) (פב״פ) וּבִזְכוּת לִימּוּד זֶה תְּהֵא נִשְׁמָתוֹ (נִשְׁמָתָהּ) צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים וְיַעֲמוֹד (וְתַעֲמוֹד) לְקֵץ הַיָּמִין, אָמֵן.

אַחַר הַלִּמּוּד

אָנָּא יְיָ מֶלֶךְ מָלֵא רַחֲמִים, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל־חָי, וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר־אִישׁ, יְהִי נָא לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ תּוֹרָתֵנוּ וּתְפִלָּתֵנוּ בַּעֲבוּר נִשְׁמַת (פלוני בר פלונית: או פלונית בת פלונית) וּגְמוֹל נָא עָלֶיהָ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל, לִפְתּוֹחַ לָהּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וָחֶסֶד וְשַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן, וּתְקַבֵּל אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה וְחִבָּה, וּשְׁלַח לָהּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים לְהוֹלִיכָהּ וּלְהוֹשִׁיבָהּ תַּחַת עֵץ הַחַיִּים, אֵצֶל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַצִּדְקָנִיּוֹת הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוֹת לֵהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתְךָ לְהַשְׂבִּיעָהּ מִטּוּבְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים: וְהַגּוּף יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה בְּחֶדְוָה, בְּשִׂמְחָה וּבְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הוֹלֵךְ נְכוֹחוֹ, וְכָתוּב יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם. וְכָתוּב אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ, וְתִשְׁמוֹר אוֹתוֹ מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר וּמֵרִמָּה וְתוֹלֵעָה:

(נִפְטָר)

וְתִסְלַח וְתִמְחַל לוֹ עַל־כָּל־פְּשָׁעָיו, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא וּזְכוֹר לוֹ זְכֻיּוֹתָיו וְצִדְקוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, וְתַשְׁפִּיעַ לוֹ מִנִּשְׁמָתוֹ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר מֵרַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ, וְכָתוּב שׁוֹמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה, וְיִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה, וְאַל יִרְאֶה פְּנֵי גֵּי־הִנֹּם, וְנִשְׁמָתוֹ תְּהֵי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתוֹ

(נִפְטֶרֶת)

וְתִסְלַח וְתִמְחַל לָהּ עַל־כָּל־פְּשָׁעֶיהָ, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וּזְכוֹר לָהּ זְכֻיּוֹתֶיהָ וְצִדְקוֹתֶיהָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה, וְתַשְׁפִּיעַ לָהּ מִנִּשְׁמָתָהּ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתֶיהָ בַּקֶּבֶר מֵרַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ, וְכָתוּב שׁוֹמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה, וְתִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה, וְאַל תִּרְאֶה פְּנֵי גֵּי־הִנֹּם, וְנִשְׁמָתָהּ תְּהֵי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתָהּ

בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם־כָּל־מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אָמֵן:

אַחַר הַתְּפִלָּה אוֹמְרִים קַדִּישׁ זֶה.

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא׃ בְּעָלְמָא דִי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ׃ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יִתְבָּרַךְ׃ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר׃ וְיִתְרוֹמַם׃ וְיִתְנַשֵּׂא׃ וְיִתְהַדָּר׃ וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל׃ שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא׃ בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי״ת וּלְעֵלָּא) מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא׃ תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא׃ דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא׃ וְאִמְרוּ אָמֵן:

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן׃ וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן׃ וְעַל כָּל מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא׃ דִּי בְאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר׃ יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא׃ חִנָּא וְחִסְדָּא׃ וְרַחֲמִין׃ וְחַיִּין אֲרִיכִין׃ וּמְזוֹנָא רְוִיחֵי׃ וּפֻרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא׃ וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו׃ הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

מַפְתְּחוֹת פִּרְקֵי הַמִּשְׁנָה בְּסֵדֶר אֲלְפְבֵיתִי

אות ו

אות ז

אות ח

אות ט

אות י

אות כ

אות ל

אות מ

אות נ

אות ס

אות ע

אות פ

אות צ

אות ק

אות ר

אות ש

אות ת

די זעקס סדרים משניות

דפוס גלעד

אנטשטייאונג און באדייטונג

אנטשטייאונג און באדייט פון דער משנה

דאָס וואָרט משנה (מערצאָל — משניות) ווערט אויסגעטייטשט — לויט איין מיינונג — פון וואָרט שנה — „לערנען" אָדער „איבערלערנען" — חזרן, לויט א צווייטע מיינונג שטאמט עס פון משנה — „דאָפּלט", שני „צווייטע", דאָס הייסט ווייל די משנה איז די צווייטע פון דער תורה.

אין אבות (פּרק א, א) ווערט געזאָגט: „משה האָט איבערגענומען די תורה פון בארג סיני, האָט זי איבערגעגעבן צו יהושע'ן, יהושע צו די זקנים (די פּירער און שופטים נאָך אים), די זקנים האָבן זי איבערגעגעבן צו די נביאים און די נביאים האָבן די תורה איבערגעגעבן צו די „אנשי כנסת הגדולה", „די מענער פון דער גרויסער פארזאמלונג".

די תורה וואָס משה האָט איבערגענומען פון גאָט אויפן בארג סיני מיינט דערמיט נישט בלויז די תורה שבכתב, די שריפטליכע תורה וואָס באשטייט פון 5 חומשים אָדער דעם גאנצן תנ"ך וואָס שליסט איין די ספרי נביאים און כתובים אין די הייליגע שריפטן, נאָר אין ברייטערן זין אויך די תורה שבעל פה, די מינדליכע תורה וואָס איז געגעבן געוואָרן צו משה'ן על פה, מיט א פארזאָג זי נישט אויפצושרייבן, נאָר זי לערנען אויף אויסווייניג און זי אזוי איבערגעבן פון איין דור צום אנדערן, די חכמים פון יעדער צייט זאָלן זי לערנען צו זייערע תלמידים און די תלמידים צו זייערע נאָכפאָלגער. אזוי דערקלערט דער רמב"ם: „ודע כי כל מצוה... נתנה לו (למשה) בפירושה... המצוה בכתב והפירוש על פה".

די תורה שבעל פה איז א דערגענצונג צו דער תורה שבכתב, זי טייטשט אויס, באלייכט און מאכט פארשטענדליך די תורה שבכתב. אָהן דער תורה שבעל פה וואָלט די תורה שבכתב פארבליבן א פארמאכטער ספר, אירע מצוות וואָלטן געווען אומ-באנעמליך. אין דער תורה שבכתב ווערט יעדער מצווה געגעבן בלויז איר עיקר, בלויז איר יסוד, כדי אָבער צו באנעמען איר פולע באדייטונג, כדי צו פארשטיין איר טיפן אינהאלט און באגרייפן אירע פאָדערונגען מוז מען אָנקומען צו דער תורה שבעל פה. אלס ביישפּיל קאָנען דינען די פאָלגענדע פאקטן:

א. די תורה הייסט אונז רוען שבת און נישט טאָן קיין מלאכה, זי דערקלערט אָבער נישט וואָס אזוינס הייסט א מלאכה, זי זאָגט ניט גענוי אין וואָס דארף באשטיין דאָס רוען אום שבת. נאָר אין דער תורה שבעל פה געפינען מיר ווי די חכמים האָבן אויפגעקלערט די 39 ערליי ארבעטן וואָס זיינען פארבאָטן שבת און ווי אזוי דער איד דארף רוען דעם טאָג אלס יום מנוחה וקדושה.

ב. די תורה פארזאָגט אונז — בסוכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כ"ד, מ"ב) מיר זאָלן זיצן אין א סוכה 7 טעג. זי באטאָנט אָבער נישט ווי אזוי א סוכה דארף געבויט ווערן, איר מאָס, אירע ווענט, איר סכך, ווער און ווען מ'דארף זיצן, דאָס אלץ איז איבערגעלאָזן געוואָרן צו דער תורה שבעל פה.

ג. די תורה באפעלט אונז—וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך— „זאָלסט זיי (די געבאָטן) אָנבינדן פאר א צייכן אויף דיין האנד און זיי זאָלן זיין פאר א שטערנבאנד צווישן דיינע אויגן" (דברים ו', ח'). אָן דער תורה שבעל פה

וואָלטן מיר נישט געוואוסט אז דערמיט מיינט מען די פיר פרשיות פון דער תורה וואָס מיר האָבן אין די תפלין, מען וואָלט אויך נישט געוואוסט ווי אזוי די תפלין דארפן געמאכט ווערן און פון וואָס, און ווי אזוי מען דארף זיי לייגן. ענליך איז דער פאל מיט אנדערע הלכות פון דער תורה וועלכע ווערן אויפגעקלערט און פארשטענדליך געמאכט א דאנק תורה שבעל פה.

פאר פיל הונדערטער יאָרן אין פארלויף פון די אויבנדערמאָנטע תקופות איז די תורה שבעל פה איבערגעגאנגען פון דור צו דור אהן קיינע שוועריקייטן. ס'האָט זיך נישט געפילט קיין נויטיקייט צו באדארפן זי אויפשרייבן אין א ספר. אין יענע אלע צייטן האָבן זיך געפונען ביי אידן גרויסע חכמים וואָס תורתן אומנתן און מיט זייערע שטארקע מחות האָבן זיי אלץ גוט איבערגענומען און עס געלערנט צו זייערע תלמידים. זאָגאר אין גלות בבל האָבן זיך געפונען גרויסע פערזענליכקייטן: די מענטשן פון החרש והמסגר, אייניגע נביאים, ברוך בן נריה, דניאל, עזרא, נחמיה א.א. ווען מיר נעמען למשל אין באטראכט די עפּאָכע פון די נביאים — וואָס האָט זיך אָנגעפאנגען מיט שמואל הנביא און אָנגעהאלטן די גאנצע צייט פון ערשטן בית המקדש — זיי (די נביאים) זיינען געווען די אנערקענטע אויטאָריטעטן אויפן געביט פון רעליגיעזן אידישן לעבן. זייער השפעה איז געווען שטארק. א דאנק זייער באגאבטע כשרונות האָבן זיי געוואוסט ווי אמבעסטן און צום קלאָרסטן איבערצוגעבן צו זייערע נאָכפאָלגער אלץ, וואָס זיי האָבן מקבל געווען פון זייערע פאָרגענגער. די תקנות וואָס זיי האָבן געשאפן, די דינים, וואָס זיי האָבן פארפאסט, אלץ וואָס זיי האָבן מחדש געווען האָט געפונען זיין אָנשפּאַר און יסוד אין דער תורה, דאָ אַ וואָרט, דאָרט אַ היקש, אַ גזירה שוה אָדער אן אנדערע מדה שהתורה נדרשת בהן [1]).

ווען די אידן האָבן זיך צוריקגעקערט אין זייער לאנד נאָכן גלות בבל האָט שוין די תקופת הנביאים געהאלטן ביי איר סוף. היות די צוריקגעקומענע אידן האָבן געמוזט אויף יעדן טריט און שריט פירן אַ פאַרביסענע מלחמה מיט די שומרונים, וועלכע האָבן זיך געזוכט אריינצוררייסן אין אידישן לעבן, האָט עזרא הסופר ראשית כל געזאָרגט צו באפעסטיקן די גייסטיק-אידישע רייען, צעמענטירן די נשמה פון אידישן פאָלק. עזרא צוזאמען מיט נחמיה'ן און די לעצטע נביאים, חגי, זכריה און מלאכי, אויך חנניה מישאל ועזריה, מרדכי און זרובבל בן שאלתיאל האָבן דאן געגרינדעט די כנסת הגדולה, די „גרויסע פארזאמלונג", צוזאמענגעשטעלט פון הונדערט און צוואנציק מיטגלידער. אָט די גרויסע קערפערשאפט איז געוואָרן די העכסטע אינסטאנץ אין אידיש לעבן, זי האָט אָנגעפירט מיט אלע ענינים אין לאנד. מיט די אנשי כנסת הגדולה האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע תקופה. עס האָט זיך געענדיקט די תקופה פון נביאים און ס'האָט זיך אָנגעפאַנגען די תקופה פון די חכמי-התורה און זייערע ישיבות. די ערשטע (ראשונים) האָבן זיך גערופן סופרים און די שפעטערע תנאים. די אנשי כנסת הגדולה האָבן באדייטנד פארשפרייט דעם למוד התורה, האָבן פארפּילפאַכט די צאָל פון תלמידים, מאַכנדיק די תורה דאָס אייגנטום פונם גאַנצן פאָלק און ניט ווי פריער ווען די תורה איז געווען אין די הענט פון די כהנים, לויים און געציילטע יחידים. זיי האָבן מתקן געווען נויטיקע תקנות, האָבן פאָרמולירט פאר-

---

[1]) ... שבימיהם לא הי' גמרא בכתב וגם לא היה ניתן לכתוב אלא לפי שנתמעטו הלבבות התחילו דורות אחרונים לכתבו. (רש"י ספ"ב דב"מ).

לפי שראה (רבינו הקדוש) שהתלמידים מתמעטים והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות, חיבר חיבור להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח. (רמב"ם הקד' למשניות).

שידענע געזעצן, זיי האָבן מסדר געווען די ברכות און תפלות און אריינגעבראכט סיסטעם און אָרדנונג אין אידנטום.

אין דער גמרא בבא בתרא (ט"ו) ווערט דערקלערט, אַז די אנשי כנסת הגדולה האָבן אויפגעשריבן אַ ריי ספרים פון תנ"ך: דעם ספר יחזקאל, די תרי עשר נביאים, דעם ספר דניאל און מגילת אסתר. לויט אַ טראַדיציע האָבן זיי געשלאָסן דעם תנ"ך, נישט לאַזנדיק צוגעבן צום ספר הספרים מער ווי די אָנגענומענע 24 ספרים. מיטן אָפּשלוס פון דער תורה שבכתב האָט זיך אָנגעפאַנגען די בליענדע אַנטוויקלונג פון דער תורה שבעל פה וועמענס נשמה איז די משנה [2]. נאָך אין דער צייט פון די אנשי כנסת הגדולה, נאָכ'ן טויט פון עזרא'ן, האָבן שוין מאַנכע חכמים דערשפירט די נויטווענדיקייט אויפצושרייבן געוויסע הלכות לזכרון. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אין די ערשטע צייטן איז דאָס געטאָן געוואָרן שטרענג פריוואט און באהאלטן. אזוי דערציילט רבינו שרירא גאון אין זיין בארימטן בריוו: אנשי כנסת הגדולה התחילו לכותבה וכתבו מקצתה חכמי כל דור ודור.

לויט דעם רמב"ם (הקדמה צום יד החזקה) איז—אין די 33 דורות פון משה רבינו ביז רבינו הקודש—נישט פאַרפאַסט געוואָרן קיין ווערק (אין שריפט) צו לערנען דערפון עפנטליך (ברבים) די תורה שבעל פה, נאָר אין יעדן דור פלעגט דער ראש בית דין אָדער דער נביא פונם דור פאַרשרייבן פאַר זיך (פריוואט) לזכרון די שמועות וואָס ער האָט געהערט פון זיינע רביים. אויך פלעגט פאַרצייכנט ווערן פאַר זיך די הלכות און דינים וועלכע זיינען נתחדש געוואָרן אין יעדן דור. אזעלכע פריוואטע שריפטן זיינען באקאַנט אלס מגילות סתרים. אָבער ברבים מיט די תלמידים פלעגט מען דורכאויס לערנען נאָר על פה.

שמעון הצדיק איז געווען פון די שיירי כנסת הגדולה, פון די לעצטע פון די „מענער פון דער גרויסער פאַרזאַמלונג", נאָך אים האָט זיך אָנגעפאַנגען די נייע עפּאָכע פון די חכמים. וועהרענד ביז אים איז די פירערשאַפט אין אידנטום געווען קאָנצענטרירט, עס איז געווען איין אנערקענטער אויטאָריטעט, צו וועמען אַלע האָבן זיך צוגעהערט און פאר וועמענס מיינונגען אלע האָבן זיך געבויגן. נאָכן טויט פון שמעון הצדיק האָט זיך אָנגעהויבן די צייט פון די זוגות, פון „די פּאָר". ווען (נישט איינער נאָר) צוויי חכמים האָבן אָנגעפירט מיט די סנהדרין און מיט דער גרויסער ישיבה אין ירושלים. איינער איז געווען דער נשיא פון די סנהדרין און דער אַנדערער דער אב-בית-דין.

די גזירות און פאַרפאָלגונגען אויפן אידישן פאָלק מצד זייערע שונאים, די אריינדרינגער אין זייער לאנד, פריער די יוונים און נאָכדעם די רומיים, האָבן פאַר-אורזאכט א צעטימלעניש און צעשפליטערונג אין אידישן פאָלק. זיי האָבן גורם געווען צו כסדרדיקע אינערליכע קריגערייען, די העלעניסטן, די צדוקים, די דינאסטישע ברידער-מלחמות און ענליכע צרות, האָבן פארטונקלט די וויזיע און אָפּגעשוואכט דעם זכרון און דענקונגס-אפּאראט פון אידישן מח. דאָס האָט געבראכט צו א צעטיילונג פון אויטאָריטעט, צעשטערנדיק די איינהייטליכקייט אין רעליגיעזן לעבן. וואָס ווייטער איז דער מצב פאַרערגערט געוואָרן. די גזירות-השמד פון אנטיו-כוס מלך יון (אזוי ווי שפּעטער אונטער די רוימער, די גרויזאמע פארפאָלגונגען

---

[2]) נמשלה המקרא כמים והמשנה כיין וכו', כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ובלא משנה. (סופרים ט"ו, ז).

ויאספו (החכמים) כל מלה אשר העתיקו מני קדש וימלאום במדע מלואת תוכן ויקראו את שמם משנה (רבינו סעדיא גאון. גוף ספר הגלוי).

פון הדרינוס׳ן), האָבן געצילט אומצוברענגען די תורה ביי אידן, און ווי דער מדרש דערציילט, איז דעמאָלט אומגעקומען על קידוש השם דער ערשטער פון די זוגות יוסי בן יועזר, און דאָס האָט שפּעטער דערפירט צו דעם אויפשטאַנד און זיג פון מתתיהו הכהן און זיינע 5 חשמונאים זין. מיטן אריינדרינגען פון די רוימער איז געקומען אַ כוואַליע פון רדיפות און אַ פאַרמערונג פון אומדערטרעגלעכע גזירות.

די לעצטע פון די זוגות (די פּאָרן) זיינען געווען הלל און שמאי. אין זייער צייט (א הונדערט יאָר פאַרן חורבן בית שני) האָבן שוין עקזיסטירט באדייטנדע זאַמלונגען פון דער משנה, באַקאַנט אלס משנה ראשונה (משנה סנהדרין ג׳ ד׳ און משנה כתובות ה׳ ג׳). די תנאים נאָך זיי האָבן נאָכגעטאָן זייער ביישפּיל. אין דער גמרא ווערט דערמאָנט משנת רבי אליעזר (עירובין ס״ב; יבמות מ״ט); משנת רבי עקיבא (סנהד׳ ג, ד); סתם מתניתין רבי מאיר (סנהדרין פ״ו); משנת רבי נתן (כתובות צ״ג) א. א. וו.

א געוויסער סיסטעם פון א טייל מסכתות איז אויך שוין דעמאָלט געווען באַקאַנט. עס ווערט געזאָגט: רבי שמעון איש המצפה האָט געלערנט מסכת תמיד (יומא י״ד, ע״ב); רבי עקיבא האָט געלערנט מסכת כריתות (כריתות ג׳, ע״ב); רבי אלעזר בן עזריה האָט געלערנט מסכת עדיות (ברכות כ״ח, ע״א); רבי יוסי, תלמיד פון רבי עקיבא, האָט באוואונדערט דעם סידור פון מסכת כלים אין טהרות וואָס הויבט זיך אָן מיט דיני טומאה און פאַרענדיקט זיך מיט טהרה [3].

וואָס ווייטער איז געמערט געוואָרן די צאָל פון משניות טיילן. ס׳האָט אָבער געפעלט די פּאַסיגע פּערזאָן וועלכע זאָל זיין בכח אלעס צונויפצוזאַמלען, אלעס צו רעווידירן און עס געהעריג קלאַסיפיצירן. עס האָט זיך געפאָדערט אַן אנערקענטער אויטאָריטעט מכריע צו זיין און קלאָר צו מאכן די פארלעסליכקייט פון יעדער הלכה. און דער גרויסער מאַן איז געקומען אין דעם ליכטיגן פּערזאָן פון רבי יהודה הנשיא, אָדער רבינו הקדוש, און אין קורצן גערופן רבי.

רבי יהודה הנשיא האָט געלעבט אינם לעצטן דור פון דער תנאים־עפּאָכע און איז געווען א תלמיד פון זיין פאָטער רבי שמעון בן גמליאל, פון רבי מאיר און רבי שמעון בן יוחאי, ביי אים איז געווען תורה וגדולה במקום אחד [4]) ער האָט גענאָסן

---

[3]) שעד ימיו לא היו מסכתות סדורות אלא כל תלמיד ששמע מפי גדול הימנו גרסה ונתן סימנין הלכה פלונית ופלונית שמעתי משם פלוני וכשנתקבצו אמר כל אחד מה ששמע ונתנו לב לברר טעמי המחלוקות דברי מי ראויין לקיים ויצרו המסכתות... (רש״י שם).

... וברוח ה׳ אשר דבר בו כלל בם כל הת״ר סדרי משנה ששנו דורות הראשונים וכל הברייתות והתוספתות ליכא מידי מינייהו דלא רמיזי במתניתין. (מהר״ר חיים מוולזין הקד׳ ל„שנות חיים“). אלס רמז אז די משנה איז א פאַרזעצונג פון דער תורה, ווערט אָנגעוויזן אויף דעם וואָס די תורה ענדיגט זיך מיטן אות למ״ד (לעיני כל ישראל) און די משנה הייבט זיך אָן מיטן נאָכפאָלגענדן אות מ״ם — מאימתי („הון עשיר“ לר׳ רפאל עמנואל חי ריקי, ביאור לשונות המשנה, אמשטרדם, תצ״א).

רבינו הקדוש חיבר המשנה וכו׳ קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה... וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים (רמב״ם הקד׳ „יד החזקה“).

רבי נתן ורבי יהושע בן קרחה וזולתם רבים והם האחרונים מבעלי המשנה הנקראים תנאים... והשתדלו במשנה כהשתדלותם בתורה מחברים אותה וסדורה ומספר סדריה ופרקיה והלכותיה. (ר״י הלוי כוזרי ג׳, 50).

רש״י סוכה דף כ״ח. בד״ה גמרא: זו היא סברא, שהיו התנאים אחרונים מדקדקים בדברי הראשונים הסתומים לפרשם וליתן בהן טעם כמו שעשו האמוראים אחר התנאים שפירשו דברי התנאים שלפניהן וקבעו בהן גמרא ואותו דיוק שבימי התנאים נקרא הש״ס.

[4]) מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. (גיטין נ״ט). והיה יחיד בדורו ואחר בזמנו איש שנמצאו בו כל החמודות והמדות הטובות עד שזכה בהם אצל אנשי דורו לקרותו רבינו הקדוש... והיה בחכמה ובמעלה בתכליתם... והיה בתכלית החסידות והענוה והרחקת התענוגים... וכן הרחיב הוא על אנשי החכמה ומבקשיה ורבץ תורה בישראל... (רמב״ם הקד׳ למשניות).

דעם רעספעקט און אנערקענונג פון גאנצן פאָלק. א דאנק זיין פריינטשאפט מיטן רוימישן הערשער זיינען אין זיין צייט אָפּגעשטעלט געוואָרן די רדיפות. ישיבות האָבן זיך ווידער געעפנט. די חכמים און געלערנטע האָבן זיך געקאָנט פריי פאר־זאמלען. רבי האָט אויסגענוצט אָט די אטעם-אָפּכאפּענדע צייט צו פארזאמלען ארום אים די חכמי הדור און מיט זייער הילף און קאָ-אָפּעראציע האָט ער זיך גענומען מסדר צו זיין די מאָנומענטאלע ווערק — דעם משניות.

די אלע הלכות, דינים און מיינונגען וועלכע רבי יהודה הנשיא האָט אויס־געקליבן און זיי ארייגעבראכט אין משניות זיינען פריער פון אים און די פארזאמלטע (מיט אים) חכמים, גרינטליך אנאליזירט געוואָרן און גענוי איבערגעטראכט געוואָרן און נאָר דאָס וואָס עס האָט אויסגעהאלטן אלע איינווענדונגען איבער יעדן צווייפל איז געוואָרן איינגעשלאָסן אין דער משניות זאמלונג. דער משניות באשטייט אין גרעסטן טייל פון סתם הלכות וועגן וועלכע עס זיינען נישט פאראן קיין שום מחלוקת. אָבער עס זיינען אויך פאראן א סך אזעלכע הלכות וועגן וועלכע עס זיינען פאראן איבער זיי מיינונג פארשידנקייטן, ד. ה. מחלוקות פון תנאים.

די משנה וואָס רבינו הקדוש האָט רעדאקטירט איז דאריבער אנערקענט געוואָרן אלס מער אויטאָראטיוו ווי די הלכות וועלכע רבי האָט ארויסגעלאָזט פון זיין זאמלונג און רופן זיך ברייתא און תוספתא, הגם די לעצטע זיינען אויך זאמלונגען פון תנאים — די ברייתא פון רבי חייא און רבי אושעיה און די תוספתא פון רבי נחמיה. אויסער די ברייתא און תוספתא זיינען נאָך אנדערע זאמלונגען ארויסגעלאָזט געוואָרן פון משניות ווי די מכילתא דרבי ישמעאל, מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי דער ספרא פון רבי יהודה און דער ספרי פון רבי שמעון — אלע, תלמידים פון רבי עקיבא — די דאָזיגע ספרים ווערן אפט ציטירט אין דער גמרא פון די אמוראים (די נאכפאָלגער פון די תנאים) אין זייערע באמי־אונגען קלאָר צו מאכן שווערע משניות דורך א פארגלייך אדער דערקלערונג פון א ענליכן ענין אין די שאפונגען פון אט די תנאים.

דער משניות איז איינגעטיילט אין 6 סדרים (ששה סדרי משנה), דערפון איז דאָס וואָרט ש״ס (ששה סדרים). זיי הייסן: זרעים, — פלאנצן, מועד — צייט, נשים — פרויען, נזיקין — שאָדנס, קדשים — הייליקייטן און טהרות — ריינקייטן.

אין ספר ישעיהו געפינען די חז״ל א רמז אויף די זעקס סדרי משנה. ריש לקיש זאָגט (גמרא שבת ל״א, א) — וואָס מיינט דער פסוק, והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת ה׳ היא אוצרו (ישעיהו ל״ג ו), „און עס וועט זיין דער גלויבן אין דיין צייט, דיין פעסטקייט, דיין הילף, דיין חכמה און דיין וויסן. די מורא פאר גאָט איז אָבער דיין אוצר!״

דער גלויבן מיינט דער סדר זרעים וואו ס׳ווערן באהאנדעלט די ענינים פון ברכות און תפלות, פון תרומות ומעשרות לקט שכחה און פאה צו וועלכע עס איז נויטיק דאָס גלויבן — אמונה. דיין צייט מיינט דעם סדר מועד, וועלכער באהאנדלט ענינים וואָס זיינען אפהענגיג אין צייט ווי שבת, יום טוב און ענליכע ענינים. דיין פעסטקייט באדייט סדר נשים, ווייל עס איז נויטיק די אייגענשאפט פון פעסטקייט אפצוהיטן געהעריג די אלע דינים וועלכע ווערן אין דעם סדר אויפגעקלערט. דיין הילף מיינט מען סדר נזיקין. דער וואָס פארשטייט די דינים פון דעם סדר ווייסט זיך ווי אויסצוהיטן פון שאָדן. דיין חכמה מיינט דעם סדר קדשים; מען דארף פיל חכמה אין די דינים פון הייליקייטן ווייל דורך א אומריכטיגע באהאנדלונג פון די

הלכות ברייננגט מען אויף זיך שטראָפן. דיין ווינן איז סדר טהרות. כדי אָפּצוהיטן געוויי די דינים פון ריינקייט דארף מען באזיצן פיל ווינן. אָבער דאָס אלץ האָט קיין ווערט נישט — אויב די מורא פאר גאָט איז נישט דיין אוצר.

יעדער סדר פון משניות ווערט צעטיילט אין מסכתות. לויט דעם ערוך באדייט דאָס וואָרט מסכת — פארנעמען (דאָס וואָס מען הערט), ווי עס שטייט אין דער תורה — הסכת ושמע ישראל (דברים כ״ז, ט׳), „פארנעם און הער ישראל״, ווייל די תורה שבעל פה ווערט איבערגעגעבן פון איינעם צום אנדערן נישט דורך שריפט, נאָר דורך הערן. פון דעם קומט אויך דער גמרא-וואָרט שמעתא. לויט דעם תוספות יום טוב שטאמט דאָס וואָרט מסכת פון מסכה יינה (משלי ט׳), ווייל ס׳איז ווי געשמאַקער וויין צוזאמענגעמישט מיט פארשידענע בשמים. אָדער פון וואָרט נסך, גיסן, ווייל עס איז ווי וואסער געגאָסן אויף א שטיין. לויט דעם ספר חסידים שטאמט דאָס וואָרט מסכת פון מסכת — וועבבאלקן ווי דער פסוק זאָגט — אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם המסכת (שופטים ט״ז, י״ג), ווייל א מסכת אין משניות איז ווי א געוועב פון א סך פעדים. צוזאמען זיינען פאראן 63 מסכתות, דער מדרש שיר השירים רעכנט בלויז 60 מסכתות. דאָס איז דערפאר וואָס די דריי מסכתות אין נזיקין: בבא קמא, בבא מציעא און בבא בתרא ווערן פארעכנט ווי איין מסכת. אויך סנהדרין און מכות זיינען פארעכנט ווי איין מסכת. די מסכתות זיינען איינגעטיילט אין פרקים און די פרקים אין משניות אָדער הלכות. ווען מען שרייבט למשל משנה „ברכות ה, ו״, מיינט עס דער פיפטער פרק און זעקסטע משנה פון מסכת ברכות.[6]

דער ערשטער און הויפּט-קוואל פאר דער אינטערפרעטאציע פון דער משנה איז דער תלמוד בבלי און ירושלמי. פון אָט די קוואלן שטראָמען ארויס די פירושים פון די גאונים און פון די פארשידענע מפרשים פון שפאניע, פראנקרייך, דייטשלאנד, איטאליע און פוילן. די קלאסישע פירושים אויף משניות זיינען ווי עס פאָלגט: דער פירוש רב האי גאון; פירוש רש״י פון רבינו שלמה בן יצחק (1040 — 1103); דער פירוש פון רמב״ם (1135 — 1204) מיט א הקדמה איבער תורה שבעל פה; (דער ערשטער משניות איז געדרוקט געוואָרן אין יאָר רנ״ב, מיטן פירוש הרמב״ם, פון שונצינא אין איטאליע). ר״ש, דער פירוש פון רבינו שמשון משאנץ; דער פירוש הרא״ש, פון רבינו אָשר אויף די ספרים זרעים און טהרות; רע״ב, דער פירוש פון רבינו עובדיה פון ברטנורא (1450 — 1510); תוספות יום טוב פון ר׳ יום טוב ליפמאן העלר (1579 — 1654); פירוש הגר״א (שנות אליהו); תפארת ישראל פון ר׳ ישראל ליפשיץ (1782 — 1860).

דער משניות איז געשריבן אין א קלאָרן בויגזאמען לשון וואָס אונטערשייד זיך שטארק פון דעם ליטערארישן און פאָעטישן סטיל פון תנ״ך העברייאיש. די משנה איז אייגנארטיק מיט איר ספעציפישן סגנון און פאָלקסטימליכע אויסדריקן, א סך

[6] לויט דער גמרא, זיינען די זעקס סדרים משניות בלויז א הונדערט חלק פון די זעקס הונדערט סדרים וועלכע האָבן עקזיסטירט אין די פריערדיגע דורות פארן סידור המשניות (חגיגה י״ד). אברהם אבינו (האָבנדיג מקים געווען די תורה איידער זי איז געגעבן געוואָרן) האָט לויט א טראדיציע געוואוסט פיר הונדערט פרקים אין מסכתא עבודה זרה, אנשטאָט די 5 פרקים וואָס מיר האָבן, (ע״ז י״ד). דאָס איבעריגע איז פארלוירן געוואָרן. אין ס׳ „שערי תשובה״ פון די גאונים (סי׳ כ׳) ווערט ציטירט פון רב האי גאון:
„דע מימות משה רבנו עד הלל הזקן היו שש מאות סדרי משנה כמו שנתנם הקב״ה למשה בסיני. ומן הלל ואילך נתמעט ונתמסכן העולם וחלשה כבודה של תורה ולא תקנו מהלל ושמאי אלא ששה סדרים בלבד... ומהלל עד נתן ש״א שנה והן הן סוף משנה״.

משניות ווערטער זיינען געבויט אויפן שטייגער פון אראמייאיש, באזייטיגענדיק טייל שווערע דקדוק כללים פון תנ"ך העברייאיש. יעדער וואָרט קומט אריינגעפּאסט, יעדער פראזע איז קורץ און שארף, קלאָר און דייטליך ווערן ארויסגעבראכט די הויפּט טעמען און גדרים פון דער אנגענומענער הלכה. אלץ ווערט דערקלערט פּינקטליך און אין ווינציג ווערטער (מועט המחזיק המרובה), נישטאָ קיינע איבעריקע אויסדרוקן. אסך ווערטער אין משניות זיינען פון גריכישן אָדער לאטיינישן אָפּשטאַם, דאָס ווייזט דעם איינפלוס אויף דער שפּראך פון דער באַרירונג מיט די יוונים און רומיים.

דער משניות איז אן אָפּשפּיגלונג פון אייגנארטיקן אידישן לעבנס-שטייגער פאר הונדערטער יאָרן פון זיין שאפונג, ספּעציעל שאפט זיך א בילד פון אידיש לעבן אין דער צייט פון זיין ענטגילטיקע רעדאקטירונג דורך רבי יהודה הנשיא.

דער אָנזאָג פון רבינו הקדוש הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא (ב"מ ל"ג ע"ב) „לויף לערנען משנה..." איז תמיד טייער געהאלטן געוואָרן און ווירקליך אויס־געפאָלגט געוואָרן אין אלע דורות. יחידים, לומדים און חברות (גרופּענווייז) זיינען זיך זייט דאן עוסק אין לימוד המשניות אין אלע אידישע קהלות אויף דער וועלט.

דער משניות איז איבערגעזעצט געוואָרן אין פיל שפּראכן, אלטע און מאָדערנע. פיל ספרים און אונצייליגע אָפּהאנדלונגען זיינען געשריבן געוואָרן איבער דעם משניות: זיין ענטשטייאונג, רעדאקציע, צוזאמענשטעל, שפּראך און באדייטונג און זיין ווירקונג אויפן אידישן לעבנס-שטייגער. ווארשיינדליך איז די משנה שפּראך געווען דער לשון פון די געלערנטע בשעת דער המון האָט זיך באנוצט מיט ארמייאיש.

פון די מער באַוואוסטע היסטאָרישע אָפּהאנדלונגען זיינען דער „דורות הראשונים" רי"א הלוי און די פרקים „המשנה ביסודה", „מבוא המשנה" פון בריל, „דרכי המשנה" פון זכרי' פריינקל, „דקדוק לשון המשנה" פון משה צבי סיגעל, תרצ"ו, „מבוא אל נוסח המשנה" פון יעקב נחום עפּשטיין, ירושלים, תש"ח.

די „גלעד פּרעס" פּארדינט גראטולירט צו ווערן מיט א הארציגן יישר כח פון יעדן משניות לערנער פאר דער פּראכטפולער אויסגאבע מיט א נייעם שיינעם טעקסט, מיט נקודות, קאָרעגירט לויט די אָנגענומענע כללים פון נקוד. דער פּירוש אויסגעבעסערט פון די אריינגעפאלענע טעותים אין פריערדיקן דרוק.

די פארלעגער האָבן געהאט אין זייער געדאנק דעם אנזאָג פון הגאון רבי עקיבא איגר אין זיין צוואה צו זיין זון ר' שלמה איגר אז דער לעצטער זאָל למען השם דרוקן זיין ספר (תשובות רע"א) אויף גוטן פאפיר, שיינע אותיות, פיין געזעצט, שווארצע טינט, ווייל דער נפש ווערט באווירקט, דאָס וויסן ווערט אויסגעברייטערט און דער געדאנק סטימולירט לערנענדיק פון א שיין געדרוקטן ספר (הקדמה שו"ת רעק"א). דער רעזולטאט איז די דאָזיגע אויסערגעווויינליכע שיינע אויסגאבע פון משניות מיטן פירוש אין אידיש פון שמחה פּיעטרושקא ז"ל.

דער דאָזיגער איבערבליק איבער דער היסטאָריע פון משניות איז געווידמעט צו זיין אונפארגעסליכן אנדיינק. ער האָט ווירקליך זוכה געווען צו זיין א מזכה את הרבים אין שענסטן זין. יהי זכרו ברוך ותנצב"ה.

ברוקלין, ט"ו כסלו, תשט"ו.

מ. מ. ישר.